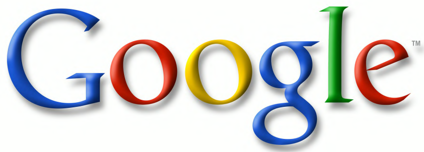

VE RI
TAS

OČE D^OR JANEZ BLEIWEIS

O SEDEMDESETLETNICI SVOJI

DNE 19. NOVEMBRA, LETA 1878.

Jezičnik.

„NOVICE"

pa

Dr. Janez Bleiweis.

Spisal

J. Marn.

XX. Leto.

V Ljubljani.

Natisnil in založil Rudolf Milic.

1882.

Velečestitemu Veleučenemu

Gospodu Gospodu

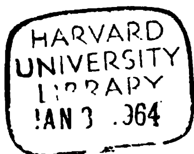
Franju Vitezu Miklošiču,

Doktorju, Profesorju Staroslovenščine

itd. itd. itd.

posvečuje

Spisovatelj.

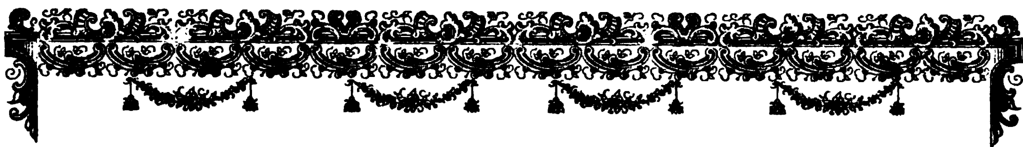
Slavni Gospod Profesor!

Bilo je l. 1860, da sem pri Vas za učiteljstvo gimnazijsko malo da ne samouk opravil preskušnjo iz slovenščine, ktere sem ljubo mladino slovensko učil nekaj uže prej, redoma je učim od l. 1863, kadar sem po „Učiteljskem Tovaršu" jel spisovati svoje pomenke o slovenskem pisanji. Snovali so se mi ti pomenki od leta do leta boljše in resnejše mnogim na korist in radost. Tega si svést sem poklonil svojega Jezičnika Očetu národa Slovenskega o preveselem njegovem LXX godu želeč, da bi mogel vzajemno ž njim še mnogo let srečno delovati za vero, dom in cesarja. A — človek obrača, Bog obrne. Vitez Trsteniški nam umre. Iz spoštovanja opisal sem koj letos njegovo delovanje ter rojakom svojim pokazal, kako je vzlasti po „Novicah" dr. Janez Bleiweis postal nam Vodnik II. Kar je bil ranjki Slovencem na polji kmetijskem, obrtniškem in narodnem — političnem in slovstvenem, to in še več ste Vi na književnem Slovanom, pa tudi Neslovanom, kterim je slovansko jezikoslovje v čislih. Rad sem i jaz zajemal iz Vaših učenih knjig, in dovolite, da iz hvaležnosti Vam poklanjam **pričujočega Jezičnika** in v njem tudi Vam priljubljenega dr. Janeza Bleiweisa k **Vašemu** prihodnjemu **LXX godu** iskreno čestitajoč

Vaš

V Ljubljani 3. decembra 1882.

Josip Marn.

Novice

pa

Dr. Janez Bleiweis.

Non omnis moriar.
Horac. III. 24.

Smrt je težka! — vzdihnil mi je otec Slovenskega naroda, kadar sem bil zadnji večer 28. nov. 1881. l. pri njem po slovó.

Smrt je težka, zadnja ura huda, to čuti vsak, celó pravični, kajti je kazen. Vendar — non omnis moriar — tolažil se je poganski pesnik. Exegi monumentum aere perennius. Dovolj je spomina — Me pesmi pojó. Tako se je smel tolažiti i dr. Bleiweis: Me dela pojó!

Smrt je težka; vendar — vže pogani so slutili, da človek o smrti ne pogine ves, da duh živí dalje. Kar so oni slutili, kristjani vemo iz božjega razodenja ter verujemo, in to — non omnis moriar — je v veliko tolažbo vsakemu pravemu kristjanu.

Smrt je težka; vendar — blagor pravičnim, kteri v Gospodu umrjó, kajti njih dela gredó za njimi. „Le kar v srcu lep'ga stvari — Božja milost, obstojí; — Unstran sveta lepše žari, — Lepše se ponebesí.“ Ta poslednja tolažba — non omnis moriar — je v resnici blagovita, je torej najbolja.

In v tem smislu vzel sem jaz slovó od umirajočega dr. Janeza Bleiweisa. — Ko mi je malo ur pred smrtjo govoriti jel o delih Slovenske Matice, o rečéh, v kterih naj mu bodem jaz oporoke njegove izvršitelj; potolažim ga, češ, pustite to, o teh stvaréh poskrbijo drugi. Vi ste delali dosta, storili za nas, za narod Slovenski toliko, da nam ostanete vedno v spominu, da Vam hvaležni bodo mlajši; ali sedaj, pravim držeč ga za roke, sedaj izročite se le Bogu, ter ga prosite, da tudi On sprejame Vaš trud, da tam ne bo zastonj, in Gospod naj blagoslovi Vaše delovanje! — in poljubivši ga na lice odidem; on pa ugasne še tisto noč.

Bilo je l. 1878, o svečanem LXX. godu njegovem, da sem poklonil mu tedanjega Jezičnika rekši, da dr. Janez Bleiweis je na slovstvenem polji narodu Slovenskemu prav res Vodnik II. — Postal nam je to vzlasti po „Novicah“.

„Lublanske Novice“ — to je bil prvi časnik slovenski, ki je izhajal od l. 1797 do 1800 in ga je vredoval Valentin Vodnik. Po tem časniku je dal dr. J. Bleiweis naslov listu, ki ga je l. 1843 jela na svetlo dajati c. kr. Kmetijska družba, in kteremu je njen tajnik prav do svoje smrti bil dejanjski vrednik: „Kmetijske in rokodelske Novice“.

Delovanje ranjkega je slavno, in opisovali so je že in bodo še drugi; jaz se v naslednjih razpravah obračati hočem le na to, kaj nam je spisal in kako ali ktere pomembe nam je v slovstvu slovenskem in posebej v jeziku našem dr. Janez Bleiweis (r. 19. nov. 1808 v Kranju, u. 29. nov. 1881 v Ljubljani) vitez Trsteniški.

*

'Zučen na svet ne pride nobeden,
Štirje pa več vedó, kakor eden,
Le eden od drujiga se moramo učit',
Le z branjam in z skušnjo se vedno modrit'.

Zatorej mi tudi v naših novicah
Vselej kaj taciga bomo vam dali,
Kar vterjeno je že v resnicah,
Kar drugi za dobro so že spoznali.

I. 1843. V smislu tega „Obuda“ str. 34. štejejo „Kmetijske in rokodelske Novice“, na svitlobo dane od c. k. krajnske kmetijske družbe, v red devane od dohtarja Janeza Bleiweisa, c. k. učenika zdravilstva in tajnika omenjene družbe, svoj prvi tečaj od 5. julija do konca decembra, izhajoče vsako sredo na dveh četrtnih listih, s pošto po 2 gld. 30 kr., domá po 2 gld. na leto.

Izučen na svet ne pride nobeden; tako tudi dr. Janez Bleiweis z Dunaja ni prišel v Ljubljano izučen v slovenščini, marveč ga je s prva dokaj težko stalo dobro slovénsko pisanje. Ali — ker štirje več vedó kakor eden — pridobil si je koj v začetku več podpornikov in znanih pisateljev; eden od drujega so se učili; z branjem in s skušnjo se je pridno modril ter oglašati jel v večih in manjših spiskih slovénskih v Novicah tudi sam.

Veči spiski njegovi v prvem tečaju so na pr.: „Ktere živinske kuge se imajo po léti nar bolj bati? Vrančnega prisada. — Nekaj za moje rojake, ki tobak pijejo. Naj popustijo majhne pipice s kratkimi cevkami, zdravju tolikanj škodljive. — Zbudite se gorénski suknarji! Kaže jim vzroke njihove slabe obrtnije, a tudi pomočke k zboljšanju po geslu: „V diru časa vtone, ki z njim ne plava“. — V manjših spiskih razodeva se umen vrednik na pr. v raznih oznanilih in novicah (Urno, kaj je noviga?), v opombah in pojasnilih k mnogoterim dopisom, od gnoja in gnojenja, o bramorjih in bezgavkah, o krajnskih in nemških cepcih, o sadnem drevji, žganji, pogorelskih družbah in bratovšnjah sv. Florijana, o vražah pri živinskih boleznih, vzlasti v pogovorih včredstva ali včredništva itd. —

1. Bukve za kmeta, kako se ima per kupovanju, plemenenju, reji in opravljanju konj sploh obnašati, de bi jih bolezen obvaroval in v njih unanjih in notrajnih boleznih sam sebi svetoval in pomagal. I. Del, s podobšino za spoznanje starosti iz zob. V Ljubljani. Natisnil J. Blaznik 1843 st. 83. — To je prva knjiga, ktero je dr. J. Bleiweis posebej spisal po slovénski, in kteri je ponatisnjen predgovor in kazalo v Novicah str. 19. 20.

Kako je pisal dr. J. Bleiweis slovénski, vidi se koj iz oznanila Nr. 1. na pr.: „Učenosti, umetnosti in znajdenja so se v kratkih letah tako razširile, de kdorkoli z njimi naprej ne hiti, ne posnema, kar so drugi koristniga znajdli, ampak se terdovratno stariga derži, gre rakovo pot, vsaki dan mèjn zna, se v zdajnim obrazenji svetá ne znajde, v sredi svojih rojakov, znancov ino prijatlov si neznan ptuj deželec zdi, in si ne more nikakor pomagati .... Iz tega zapopadka je lahko spoznati namen, cilj in konc teh novic, namreč poduk in napeljevanje kmetvavcov in obertnikov ali rokodelcov si svoj stan kolikor je mogoče zboljšati; ne pa dobičke z njimi iskati, pa tudi ne samo krajnšine učiti, ali krajnski jezik čistiti. V pomankanji krajnskih besedí si bomo enako Rimcam, Nemcam, tudi Čeham, Rusam, Poljakam ptuje besede sposodili ... Vsakkteri poduk v čistenju jezika ali v drugi reči nas bode razveselil, in nam za znaminje veljal, de se te novice prijaznih deležnikov razveselé.“ — In vže v Nr. 4 prosi vredništvo hvaležno: „Z veseljam na znanje damo, de se je zgodilo, kar smo vošili: namreč de so té novice ne samo v naši deželi, ampak tudi na Štajerskim, Koroškim, Goriškim, Teržaškim, Horvaškim in cló v Dalmacii veliko prijatlov našle. Ker so se novice tako v vse naše sosédne dežele razširile, vošimo, de bi naši prijatli tudi iz teh dežel svoje skušnje, povésti iz njih sejmov, oznanila svojih iznajdb, posebne pergodbe, novo natisnjene

bukve ali knige i. t. d. vedit dali. Z veseljam bodemo vse v teh novicah na znanje dali in tako storili, de se bo v teh listih vse bralo, kar kmetijstvo in obertnost teh dežel utiče. To je, kar mi želimo!" — Spominjaje se vrednika prvih Novic tu in tam med letom — sklepa dr. Bleiweis oznanilo za naročbo l. 1844 na pr.: „Staro leto gré h koncu; pričijoče novice se tadaj priporočajo svojim prijatlam za prihodno novo leto, de naj jih še zanaprej, kakor dozdaj, podpérajo .... Tistim pa, ki so za naše novice pisali, se pri tej priložnosti posébno zahvalimo in priporočimo, jih tudi zanaprej tako prijazno podpérati. Vsaka povest iz dežele nam bo veselje naredila. Zavoljo tega nam bodejo tudi druge reči — ne samo kmetijske in rokodélske — prijetne, ker namen teh novic je kaj za poduk in kaj za kratek čas Slovencam povedati. Kakor smo slišali, nektere bravce posebno po novicah mika; tudi tem bodemo vstreči se prizadjali in v prihodnim letu še več noviga povedali. Ker bodemo razun povest iz slovenskih dežel tudi posebne unajne prigodbe za prihodno na znanje dajali, sklenemo to oznanilo s tistimi besedami, s kterimi je naš slavni pevec Vodnik ljubljanske novice v letu 1797 začél:

„Je kaša zavrela,
Še terga kej nit?
Kaj sosed moj dela?
Sim prašati sit.

Al umnost jmajo
Po svejti kej več?
Al drujga kej znajo,
Ko jabuka peč?

Od tega Novice
Lublanske pov'dó;
Za nov lejt potice
Še take ni b'lo'."

II. 1844. Svést si, da le z združenimi močmi se mnogo stori, in to v pravi pokorščini do postavne gosposke, pričenja dr. J. Bleiweis po Novicah Vodnikovih l. 1797 drugi tečaj s priliko o želodcu in drugih telesnih udih, o njih uporu in voljni spravi, češ, stara prilika, ki še zdaj veljá.

Veči njegovi sostavki so na pr.: „Kaj je storiti, kadar človek zmerzne? — Pomočki, ki so človeku potrebni, če ga slab zrak zaduši. — Dokazik pogorelske družbe ali bratovšnje sv. Florijana in vabilo vanjo. — Franc Hladnik. — Pomoček zoper božijast pri prešičih. — Travnik, na ktermu nemška detela že 21 let raste. — Kaj je storiti, kader živino napenja. — Bolezen v gobcu in na parklih. — Od navadnih napak pri mleku. Pogovor živinskiga zdravitelja (lékarja) z hišno gospodinjo. — Iz Gradca o kmetijske družbe občnim zboru in njeni 25letnici. — Popis obertniske razstave v Ljubljani" itd.

V manjših spiskih se z Vodnikom pritožuje vrednik pri veliki c. k. pošti, da nekteri listov poredoma ne dobivajo, in da jih morajo pri nekterih poštah draže plačevati. V opombah k dopisom pojasnjuje svoje stališče na pr.: „Radi damo naš list v razmeno nasprotnih zvednosti. Nerezdelistvo je osnova vredništva, ravno potem bodo tudi naše Novice občnokoristne ... Vredništvo posebno veselí, de so naši ljubi Slovenci daleč od vsake strasti, in le z rahlimi besedi svoje misli razodevajo in eden druziga, kar je nar prijetnišiga, z prijaznostjo podučé." — Vredništvu Karniolije pa na neki „sarditljiv sostavek" pové jo po vseh ustih: „Nepristranost (Unpartheilichkeit) je perva vodba vredništva Novic. Po temu vodilu se bojo vselej resnice razglasile, če one tudi temu ali unimu všeč ali po godu niso, ako le nespodobno niso rečene. Le takrat, kader eden druziga podučimo, gremo po pravim potu naprej. Naj tedaj sleherni prevídi, de bo tó, kar pravi ali piše, tudi verla resnica". Prekoristni so njegovi opomini o nekterih boleznih, o razdelitvi občinskih pašnikov, o českih kolovratih; prisrčno je priporočevanje Vertovčeve Vinoreje, opisovanje velikih svečanosti o prihodu cesarja Ferdinanda in cesarice Ane Marije, ktero „srečo in veselje" so Novice praznovale s tem, da so Koseskega slavnostno pesem Slovenjo na posebnem listu dale natisniti. Dotedanje zasluge Novic in vzlasti njenega vrednika opéva pesnik v št. 12 (Še eno vošilo), in v 23. št. pri njih polletnem oznanilu pravi vrednik: „Kmalo jih bomo vidili v rokah vsaciga umniga kmetovalca in rokodelca .. Oni pa, rodoljubni pisatelji, ki so nam bili v naši prizadevi za

prid in srečo Slovencov dosedaj pomočni, naj tudi v prihodnič prijazno podpérajo Slovenske Novice!“

Kakor je po nasvetu Ž. Zoisovem nekdaj Vodnik vredoval „Veliko Pratiko ali Kalender“ za l. 1795—97, tako je na priporočilo Kopitarjevo dr. J. Bleiweis pričel l. 1844 spisovati 2. Veliko Pratiko, ter jo je posebej dovrševal do svoje smrti. Knjižica je sploh znana, in vže konec prvega leta je na neko pohvalo iz Štajerskega povedal nje vrednik: „Do zdaj jih je že dva in trideset tavžent pratik prodanih, kar je očitno znamnje, kako prijetna je ta pratika ljudém“.

V jezikoslovnem oziru je dr. Bleiweis, oménivši vojske zastran „Gratz in Grätz“ po nemških listih, spregovoril, da mi Slovénci v edinosti pišemo in govorimo „Gradec“, nekterikrat ponavljaje, da v Novicah ne želi nobenega jezikovega prepéranja. — O tako imenovanem ilirskem ali organiškem pravopisu je dal str. 67, 68 „Jezikoslovni razlog“ po besedah Majerjevih: „Tu treba počasno postopati, da nikogar ne silimo, nikogar ne žalimo in vunder zmiraj na bolje gremo“. In na „Pohlevno uprašanje“ J. Sodevskega zastran u in v odgovarja str. 167, zakaj piše vrediti, vrednik, vredništvo Redaction, ter pravi naposled: „Dalje g. dopisatelj Novicam očita, de gorenčujejo in se nekterim besedam posebno grozí, na kar mu odgovorimo: Dopise, ki jih dobivamo, take natisniti damo, kakoršne smo v roke dobili, zunej tistiga, kar je duhu jezíka in gramatiki suprotivno, kar tedaj poleg naše dolžnosti popraviti moramo, naj bo od koder hoče. Sicer pa mi ne pišemo ne za Gorence, ne za Dolence samo, ampak za Slovence. Zavoljo tega bo lahko vsak rodoljub prav vesel, de se je v Novicah sredstvo našlo, po kterim se vsakteri lahko z jezikoslovnim bogastvam matere Slovenje iz vsih krajev oznani in vdeleži, in ne bo želel, de bi se besede zaterale. Kam bomo pa prišli, če bo vsakteri hotel imeti, de naj se besede zaveržejo, ki v njegovim kraji navadne niso, ki so se tù ali tam v časa viharju zgubile? Mislimo, de nobeden, ki svoj materinski jezik in svoje očestvo ljubi, tega želel ne bo“. — In v poslednjem listu druzega tečaja vrednik v „Zahvali in prošnji“ vže nekako ponosno piše: „Brez de bi se bahali, zamoremo reči, de so Novice v bližnih in daljnih krajih med prostimi kmeti in velkimi gospodi prav veliko in prav gorkih prijatlov našle. Clo vsim dopasti, pa bi hudo bilo — pravi neki nemški prigovor — zato nas ne žali, če morebiti nekterim po volji niso. Dve velikopomenljive namenbe je c. k. kmetijska družba z Novicami gotovo že dosegla: veliko koristnih podukov je namreč razglasila — in pri Slovencih ljubezen do materniga jezika močno zbudila in vnovič oživila . . . De bi prihodno leto slovénske Novice zopet toliko ali še več prijatlov našle, kakor do zdaj: to vóši vrednik Novicam k novim letu, in z veseljem z neumerjočim Vodnikom zapoje:

Veselo se kaže
Nov’ létošni dan,
Mi serce ne laže
Ne létas, ne lan’.

III. 1845. S čestitko, naj bi le vesele novice v novem letu oznanovale Novice, pričele so svoj tretji tečaj. Prvim listom vsakega meseca je Bleiweis na čelo vpisoval napise Vodnikove iz njegove Pratike l. 1796.

Veči spisi njegovi so na pr.: „Kako na tirolskih planinah prisadno vime pri kravah (ovčič ali sajovic na vimenu) ozdravljajo. — Za kmetijstvo visoko zasluženi možje. J. Haulik, škof v Zagrebu. — Kaj je storiti, kadar človeka strupena kača piči. V južnoslavijanskih deželah sploh znano zdravilo zoper vgriz strupenih kač. — Kaj je živini po leti nar bolj potreba. — Občinski zbor družtva krajnskiga muzeuma. Spomin na Blejsko jezero. —

Metljaji na jetrih. — Mačji rep, kej dobra klaja za živino. — Očiten dokazik, kako koristno je deteljo gipsati. — Razdelitev velike občinske pašnje na Dobravah in pa nov pripomoček, šole po deželi napraviti. — Družtva zoper terpinčenje žival. — Živino pozimi bolezni obvarovati". —

V manjših opominja na pr. pristopiti k pogorelski družbi ali bratovšnji sv. Florijana, govorí o pinji Ferlanovi in o drugih, o doneskih za šolski zaklad po ženinih in nevestah, ljubim kolovratarjem v Žiréh o kolovratih českih, o smerti vsled pomanjkanja jedače in pijače pri ljudéh in živalih, o družbah treznosti in zmernosti, o družbi zoper terpinčenje žival v Monakovem in v Gorici, o šolah in šolskih bukvah, o napisu na spominku Kopitarjevem; naznanja povésti iz zvunanjih časopisov, nove knjige, razne kmetijske in rokodelske rečí itd.

Kako naj se lika slovenščina in množí naše slovstvo, izpovédal se je na „Pozdravec vsem Slovencom" iz Štajerja (Čujemo, da se naših Štajerskih spisavcov pisanje Vam Krajncom nič prav ne ljubi, ker ni tako, kakor vi govorite, ino to rad dodám, vsej tude Vaši Krajnski spisovi nam Štajercom neso célo po volji . . .) dr. Bleiweis v naslednji opombi: „Z veseljem zamoremo častitiga gosp. pisatelja zagotoviti, de Krajnci dobre bukve in spiske vsakiga slovenskiga narečja prav radi berejo, de jim je rajnki Krempl dragi pisavec bil, in de se ne spotikvajo nad tem, ali je kaka dobra reč v enim ali drugim jeziku pisana. Porok tega so nam Novice, ki spiske v raznih narečjih dajajo in zoper ktere se še nikoli nobeden bravec pritožil ni. Bolj pa, ko se bomo z pisanjem med seboj znanili, bolj se bomo različnih narečij navadali. Le peró v roke dragi prijatli! in pisajte v maternim jeziku prav velíko koristnih rečí za svoje rojake in hvaležni vam bodo oni in njih vnuki. Dokler bomo pa premišljevali, kakó de bi mogli pisati, bomo zmiraj zadej ostajali. Ta je ravno žalostna na Slovenskim, de imamo tolikanj pismoukov, pa le malo pisavcov, ki bi pisali koristne rečí razniga zapopadka, kterih nam tako zlo pomanjkuje. Kaj ima domovina od tega, če si se v šoli slovenskiga pismenstva naučil, če je pa tvoja pismenost le jalova vednost? le prazen meh brez moke? Taki prazni pismouki so — kakor smo se že prepričali — še le domovini v veliko škodo zató, ker drugim, ki niso tako, kakor oni, pismenstva izučeni, veselje pisanja kalijo, ker vse spiske očitajo, ki po njih glavi niso. De bi jih muri popil, take sovražnike lastne domačije! Še dan današenj velja, kar je slavni Vodnik v letu 1799 govoril, rekoč: »Kadar koli kake krajnske bukve na dan pridejo, ima sledni kaj čez jezik godernati, enimu je preveč po hrovaško, drugimu preveč po nemško in tako naprej; jez pravim: mi moramo krajnske slovenske besede poiskati sèm ter tjè po deželi raztresene in na to vižo skup nabrati čisto slovenšino«. — Dobrih slovenskih gramatik nam ne manjka, ki nas učijo, kakó imamo pisàti. Dokler pa ne bomo od raznih reči pisali in veliko veliko pisali, nam bo zmiraj slovenskih besed manjkalo in to pomanjkanje je nar veči zaderžek slovenskiga slovstva. Upamo pa, de se bodo verli domorodci zmiraj bolj pisanja poprijeli v prid in čast svoje domovine! V Novicah jim je pot odperta, od raznih reči pisati: kdor nam kaj koristniga v natis pošlje, naj bo prosti kmet in rokodelec ali pa žlahten gospod, z veseljem bodemo vse sprijeli, ne gledavši na pisavca, ampak na to, kar je pisal". — O novem pravopisu kaže vrednik: „Mi nobeniga k pisanju v novim pravopisu ne silimo in dajemo vsak spisek v Novice takó, kakor ga prejmemo". — Persiljena opomba str. 32 pravi: „Ker smo se že večkrat prepričali, de nekteri še ne vedó, kaj de je namen kmetijskih in rokodelskih Novic, jih hočemo tega prijazno podučiti, kar pa z tem nar gotovši doseči mislimo, če jim pervi oglas c. k. kmetijske družbe pred oči postavimo, kteriga je ona po prijetim c. k. vikšim dovoljenju iz Dunaja, v nemškim jeziku med občinstvo dala . . . Prosimo, naj ta oglas posebno tisti dobro in na tanjko preberejo,

ki do zdej še niso vedili, de morejo spiski naših Novic razniga zapopadka itd. biti". — V opombi str. 36 prosi vredništvo, naj vsak razodene mu svoje pravo imé, in naj nihče ne zameri, če njegovega sostavka ni dalo še v natis, „ker se zmiraj po redu ravnamo, v kterim sostavke dobivamo. Več pa, ko ima vredništvo zalóge, bolje je. Z serčno radostjo moremo reči, de se je med Slovenci v ti reči novo, veselo življenje zbudilo". — „Le iz tega namena damo pričijoči sostavek (Ne korun ampak krompir) v natis, de nas g. pisatelj ne bo enostranosti dolžil. Prijazno razjasnjenje je prav, strastno prepiranje nam je pa grozno zoperno, zatorej se ga vedno ogibamo in prepira željne spiske na vso moč zatiramo... Kaj pa je pràv? Tega ni v stanu vsak presoditi, sicer bi kolobocija prava slovenšina bila. Vsak pameten Slovenec mora sam želeti, de se v bukvah saj čista slovenšina perhrani — te besede rajnciga gosp. škofa Ravnikarja so bile in bodo vodilo vredništva Novic". —

Posebej o pesništvu pa se je izpovedal dr. Bleiweis l. 44 v spisku: Na eni strani smešna, na drugi resnična, ki se glasí takole: „Nekiga kmeta je sinek prašal: „Oče! povejte mi vunder enkrat, kaj neki so vêrzi, v kterih pevci svoje pesmi pišejo; celo leto si že glavo ubijam, pa ne morem nikakor praviga zvediti". Oče, ki tega sam ni vedil, mu odgovorí: „Vêrzi so verstice, ki zaporedama sledijo, na popirji nikoli od eniga kraja do druziga ne sežejo, in večidel na sredi na naglama prenehajo; dostikrát je clo ena versta veliko krajši od druge, če je pevcu nategama besedí zmanjkalo". — Pri marsikterim pevcu zares vêrzi niso nič druziga, kot gole verstice in dostikrat je ena krajši od druge samo zató, ker so mu besede pošlje; od praviga pevskiga duha ni duha ne sluha. Pevec (pesmenik) mora rojen biti, pravi star pregovor; današnji dan pa že vsak pesme dela, in se ubija, de mu pot po čelu stojí. — Iz starih pripovedk je znano, de je nekdej krilati konj na svetu bil, ki so ga Pegaza imenovali, in kteriga so le pesmeniki jezdarili. Od tistih časov še dan današnji Pegaza jezdariti toliko pomeni, kakor pesmi zlagati. Imenitni Pegaz pa je le prave pesmenike nosil, vse druge derhali ni na sebi terpel, ter jo je na tla potlačil. Tacih pevčkov, ktere Pegaz jezdari, namesto de bi oni Pegaza jezdarili, (sie reiten nicht, sie werden nur geritten), tacih pevčkov je dan današnji cela truma. Ni bolj zoperniga na svetu, ko slaba pesem — naj tedaj opustí péti, kterimu pesem ni dana! Sej je tudi ravno tako lepó in častno brez verstic kaj dobriga pisati: vsi ne moremo prepevati, pa tudi treba ni! Naj nam pravi pesmeniki prepevajo in s svojimi pesmami serca razveseljujejo: radi jih bomo poslušali. Vsak drugi pa, ki ni zató rojen, nej pesništvu slavó da, de ne bodo od njega rekli: „Ta tudi vprega Pegaza v galejo".

IV. 1846. „Novo leto se je za Novice prav veselo začelo, nobeno leto ni toliko deležnikov vnovič pristopilo, kakor letos" — tako se ponaša vredništvo v četrtem tečaju, in pohvalivši pisatelje za mnogotere dopise koj v začetku pravi: „Če nam bodo dragi prijatli iz raznih krajev slovenskih deželá poredama za Novice kaj pošiljali, bodo one imé slovenskiga časopisa čedalje bolj zaslužile in od dne do dne svoj namen bolj spolnovale: podučenje v kmetijstvu in rokodelstvu, omikanje slovenskiga jezika in naroda".

V ta namen je spisal Bleiweis sam na pr.: „Döbler, sloveči umetalnik. Gotovi pomočki zoper rosênje v posteljo pri otrocih na prošnjo nekiga učitelja. — Svarilo kmetam, ki tobak pijejo. Opomin, kdaj korun saditi. Čuden, pa poterjen pomoček, de svinja mlade prasce sesati pustí. — Kmetovavci na noge — nad gosence in kebre! Živinsko zdravništvo. Stavljenje koz ali osepenc je velika dobrota. — Vbod vampa, kadar živino napenja. Od poletne konjske bolezni, ki se imenuje norost ali tišavka. Korun je začel na Kranjskim

po več krajih gnjiti. Kervomočnost ali kervoscanje. — Popis perve sadne razstave v Ljubljani. Alojzjeviše. Tomaž Jugovic, mizar v Stari Loki na Gorenskim. — Dober svet gospodarjem in gospodinjam zavoljo klobas. Baron Klesheim pesnik. Mehkimu lesu ličnost likaniga terdiga dati. Ali se smejo ptuji rokodelci viši ceniti, kakor domači?" —

V manjših spisih in oznanilih kaže nam na pr.: „Slovenca (Ravnikarja) tudi Francozje časté; o Pircu misijonarju in njegovim pisanji: de bi imele Novice v rokah vsaciga dobriga Slovenca biti. Pelin vsacimu kašlju nikakor ne služi in samolastno ozdravljanje je nevarna reč. S serčnim veseljem pozdravimo Drobtince — naših Novic ljubo sestrico. Gospodarjem in gospodinjam, naj nikar ne pripustijo navadniga neumniga ribanja, ki je od ene strani nepotrebno in le lenobi dekel služi, od druge strani pa hišam silno škodljivo. Lena dekla misli, de naj ji voda in povodinj stori, kar sama z žaganjem in ribanjem noče storiti. — O slabim zraku v majhnih kočah z veliko družino. Podobar, kteri se ne učí, ostane mojsterskaza. Kje si slovenski umétnik, de izdeluješ iz lepiga kamna ali pripravniga lesa z umetalnim dlětam Andreje in Herbarte Turjaške, Valvazorje, Dolinarje, Vodnike, Kopitarje in sto druzih? — Od koruna in njegove gnjilobe; od napredovanja v rokodelstvu. Eden druziga mora bezati (čevljar čevljarja, pek peka itd.), potlej gre vsaka reč naprej. — Prošnja do rodoljubov za slovenske imena krajev po Koroškim in Štajarskim. — O novim pravopisu, o Novicah in njih orlu, o dokladah, de le kar v Novicah in od vredništva na svitlo danih dokladah stojí, za to daja vredništvo odgovor itd." —

Knjižica/3 pa, ktero je spisal dr. J. Bleiweis posebej, je „Miloserčnost do žival", na svitlo dala c. k. kmetijska družba, v polah deležnikam Novic l. 1846 brez vsiga plačila. O bukvicah teh govorí str. 56 in str. 80, da jih je le 100 iztisov odveč in se dobivajo á 10 kr. pri Blazniku: „Od vsih strani slišimo veliko hvalo teh bukvic. Bog daj, de bi jih vsak otrok, pa tudi odrašeni ljudje po Slovenskim pràv pridno brali in si tù dane poduke globoko v serce vtisnili!"

Z novim pravopisom je pričel dr. Bleiweis četrti tečaj, češ, s tem stopimo v kolo z drugimi Slovani, da oni naše, mi pa njih bukve lahko beremo: „Zdej ta, zdej uni pravopis, Novicam ličnost jemlje in bravce moti. Rodoljubni Slovenci niso svojoglavni, ampak si v občnokoristnih rečeh radi roke podajo. Z radostjo in ponosam zamoremo reči, de so vsi slavni slovenski pisatelji tudi pisatelji Novic, in de nar bolj sloveči med njimi so jeli sploh pisati v občnim (Gajevim) pravopisu". — „Res! poslednji čas je bil de so Novice na dan prišle, sicer bi nam bili mestniki in pa tisti kmetje, ki se veliko ž njimi pečajo, vso slovenšino pokazili. Novice, ktere se krog in krog zmirej bolj razširjujejo, so sedej živa bramba zoper to pačenje in mešanje slovenskiga jezika itd". — „Če na koncu leta sami sebe vprašamo, ali smo skozi leto častitljivim deležnikam storjene obljube spolnili, zamoremo z dobro vestjo reči, de smo se dan na dan in na vso moč prizadevali, de bi Novice svoj namen dosegle. — Rekli bi, zvesto de smo namembo dosegle tečaja, — Tode služabnici molk, sodba spodobi se Vam! — Zahvalivši se za skazano podporo ter priporočivši za v prihodnje pisateljem, obljubivši v naslednjem tečaju prilogo „Kemijo Vertovčevo" pa lično podobo Pija IX. v l. 48, poslavlja se vredništvo v l. 52, češ, kakor nove naročila kažejo, bode število prejemnikov Novic prihodnje leto še veče. „Vidi se, de se je zopet nova ljubezin do miliga materniga jezika vžgala. Veseliga serca tedaj vzamemo slovó od dragih bravcov z besedami Vodnikovimi: Veselo se kaže nov letašnji dan, — Nam serce ne laže ne letas ne lan". —

Kaka je bila tedaj Bleiweisova slovenščina, naj pričuje njegovih v l. 41 danih Dvanajst (še sedaj) zlatih svetov hišnim gospodarjam: 1. „Hočeš

dobro živino imeti, pridno ji strezi: kar si ji storil, ti bo obilno povernila, in ne ona od tebe, ampak le ti od nje boš dobiček imel. Živina je kmetovavca nar veči bogastvo. 2. Kdor svojo njivo zanemari, nje vrednost na pol zmanjša. 3. Ljubiš svoje otroke, pridno obdeluj svoje polje. 4. Pri ženitvi glej pred vsim na dobro gospodinjo; s tako boš vesel živel, tvoje premoženje bo rastlo od dne do dne, in imel boš kaj svojim otročičem zapustiti. 5. Ne pripusti svoji družini nikdar se po semnjih klatiti, če nimajo kakšniga posebniga opravila. Take shodiša so učiliša slabiga zaderžanja. 6. Če nisi vedno domá, ali na svojim polji, bo jelo pešati tvoje premoženje. Če se gospodar potika po nepotrebnih potih, je prižgal svečo na obéh koncih. 7. Pervi prihranjeni goldinar je kvas za sto druzih. Ne véš, ali si boš zamogel vselej kaj prislužiti; to pa, kar si si prihranil, je gotovo. Blagó gré gori po niti, doli po vervi. 8. Nikdar ne terpi, de bi se v tvoji hiši kaj pogubilo, kar bi vtegnilo dobro biti za te in za družino, ali za živino in polje. Ena pest slame da dve pestí gnojá, ki zopet eno pest žita daste. 9. Glej, de se v tvoji hiši vse v lepim redi zgodí, in vse na svojim mesti stojí. Odkladki so odpadki. Dobro orodje, lahko delo. Na soncu in dežji v nemar pušeno orodje gré pod zlo, in sicer trikrat prej, kakor od dela. 10. Kadar hlapci orjejo, glej kakó delo opravljajo; skerbi za gnoj in polje dobro gnôji: gnoj je življenje njiv. Kdor ne gnojí, kar je treba, je tat svoje mošnje. Pri žetvi imej štiri oči: po nemarnosti se v enim dnevu lahko več pogubí, kakor v enim tednu pridobí. 11. Svoje otročiče izredi dobre kristjane in od mladih nog jih uči pridniga gospodarstva. Daj vsacimu kakih pet sadnih drevesc v skerb in postavi jih za varhe, tode ne za pastirje svoje živine, de se mladih letih milosercnosti do žival vadijo. 12. Rad môli. Cela družina naj moli s teboj vsaki večér sveti roženkranc — in Bog ti bo blagoslovil tvoje gospodarstvo".

V. 1847. »Leta tekočiga daj vam sreče obilno previdnost — Tudi naroda otès je slavniga čina poslopje« — mislil si je dr. Bleiweis, pričenši vredovanje petega tečaja svojih Novic.

Dohajalo mu je vedno več dobrih dopisov od vseh strani. Sam je priobčil v tem letniku na pr.: „Nov kruh iz ogeršičnih preš. Spominki na Gorensko. Amerikanska škoporeznica, ki vse druge prekosí. Šent-Elenska pšenica. Za božjo voljo ali še ne bo konec vraž. Novi zvonovi v Starim Tergu na Štajarskim. Dajte jesti lačnim! Alojzjevše v pervim letu po svojim začetku. Drobtince za novo leto. Kako prisadno pljučnico živine ozdravljati. Življenje ranjciga korarja Val. Staniča po dokt. Švabu. Premišljevanje na pogorišu koliseuma v Ljubljani".

Vmes je obravnaval ob kratkem kmetijske in rokodelske rečí; urno, kaj je novega? Pobiral je drobtinice iz raznih časopisov, naznanjal nove knjige, slovensko slovstvo, poslavljenja zaslužnih mož, umiranje znanih domoljubov, vpisoval v bukve črne pa tudi v zlate poredneže in neporedneže, obračal tako, da je v vsakem listu na čelu bila kaka lepa pesmica itd.

„Namesto navadne besede pevec se nam beseda pesnik v pomeni Dichter veliko primerniši zdi, pisal je vže v prejšnjem tečaju, sicer ne vemo razločka med tistim, ki poje (pevec), in pa med tistim, ki pesmi zlaga (pesnik). Tudi ni vsaka pesem za petje, torej tudi beseda pesem ni prav pripravna za vse pesniške dela sploh. Vemo sicer, de tudi v nemškim jeziki včasi pesnika Sänger imenujejo, tode tù se ni zmote bati, ker to besedo le bolj izobraženi Nemci rabijo, ki razloček dobro vedó; prosti Nemec pa pesnika le Dichter imenuje. Naj bo tedej pevec, ki poje; — pesnik pa, ki pesmi zlaga". — Modri vrednik kaže se v modrih opazkah tu in tam. Kako kratko in krhko slika str. 34 na pr. pijanca: „Mislimo, de ni treba hudih nasledkov, ki iz pijanosti za človeško zdravje izvirajo, dolgo in široko popisovati: saj jih pijanci očitno na ogled

nosijo na posušenih možganih, na zgubljenim pomnježu, ognjenim ali pa perstenim obrazu, na suhih pljučah, na skerčenim želodcu, ki ni nikoli lačen ampak vedno žejin. Poglej pijanca, kako vedno z glavo majè in kako se mu roke tresejo! K vsim prisadnim boleznim je natora pijanca silno nagnjena, protin (pútika) mu kostí lomi, zlatenca ga nadlega, vodeníca se ga prijema! Če ga jetika ali vodeníca ne umorí, ga mertud (božji žlak) udari, de večidel v škornjicah umerje!“ — „Kakor smo letas deležnikam Novíc lepo doklado — Kmetijsko kemijo — brez plačila podali, ktera je zlatiga denarja vredna, bomo tudi prihodnje léto Novicam kaj posebniga priložili, če bo število deležnikov toliko, de bomo v stanu, to storiti, piše v oznanilu šestega tečaja. In ktere doklade bojo neki to? — Pervič mislimo podati .. Zlato Vas, spisal Čoke, poslovenil Malavašič; .. druga doklada bo Divica Orleanska, spisal Šiler, poslovenil Koseski ... Razun teh še podobo vozov na železnici .. pa napev k pesmi „Življenje“. — Novo leto bo tedej deležnikam Novic veliko veliko noviga in lepiga prineslo. In tako bomo z blagoslovam Božjim in s pomočjo verlih prijatlov veselo začeli novi tečaj in si skoz in skoz prizadevali, tudi poglavne liste Novic v tem stanu ohraniti, de bojo bravcam zmirej bolj všeč — de jim bojo vedno v poduk in veselje! Dosega tega namena bo vredništvu nar ljubši plačilo. Še enkrat povabimo k obilnimu naročilu na slovenske Novice, kterih cena z vsimi dokladami je tako majhna, de ga ni v celim cesarstvu časopisa tako nizke cene“. — In v „Slovo od letošnjiga tečaja Novic“ v zadnjem listu na koncu pravi tolikanj lepo: „Z véro, upanjem in ljubeznijo bomo novo leto začeli!“

VI. 1848. »Poštenje v sercu hrani slednji stan, — Bogá se boj, in derž' pravice! — Verh tega mirno dolge leta — Kmetijo živi Bog in kmeta!« — voščile so Novice, kterim je od več strani ob novem letu došlo tolikanj prijaznih voščil, da jih natisniti niso mogle. „Kako prijetno je, ker ima po Novicah vsak bravec pravico, kakošno znajdbo, kakošen svèt ali kar si bodi brez plačila očitno oznaniti, ali pa za svèt v potrebi poprositi in se z daljnimi prijatli pomeniti in soznaniti. Bog naj obilno plača blago delo tistim, ki so Novice Slovencam dali in tako nas tamè rešili, v kteri smo poprej tavali!“ — pisal jim je neki kmetovavec.

Dr. Bleiweis glasil se je v šestem tečaji pogostoma, na pr. v sostavkih: „Od plesniviga vina. Vata zoper otekljine in rane nar boljši zdravilo. Pomoček zoper sušico ali zginjavico nog pri konjih. — Slava slava našimu presvitlimu cesarju Ferdinandu I. — Krajnska hranilnica. Pomenki s kmeti in rokodelci v mnogih rečeh sedanjiga časa. Konstitucija. Prošnja krajnskih deželnih stanov v rečeh slovenskiga naroda. Oglas kmetam zavoljo tlake, desetine in drugih gruntnih gosposkinih dacij. Odperto pisemce krajnskih poslancov vsim Slovencam. Česar nam je zdej nar bolj potreba. Pogovor dveh kmetov zastran poslancov v Dunajski deržavni zbor. Sveti Oče papež. V kmetijskih rečeh za Ljubljano. Perva beseda Ljublj. slov. zbora v gledišču. Krajnc Krajncam (mojster-skaza)! — Slovensko družtvo v Ljubljani. Spomin na Koroško Belo in njeno kislo vodo. Županova Micka. Vesela igra, igrana v Ljubljani. V rečeh slovenskiga pravopisa (nasproti Metelčici). Za koga se potezujejo Novice, če terjajo, de pride domači jezik v šole in pisarnice. Obdelovanje sončnic. Spomin popotovanja na sv. Višarje. Koroški in štajarski deželni stanovi in prihodnje avstrijansko cesarstvo. Opomin krajnskim staršam, ki bojo letas svoje otroke v Ljubljanske šole perpeljali (zavoljo učenja v maternim jeziku). Belo-modro-rudeče barve. Veselica v Ljubljani zavoljo poterjenja starih slovenskih barv. — Bravcam (o ustavi ali konstituciji). Slovenskim poslancam v deržavnim zboru. Pervi prihodnji opravki deržavniga zbora. Važna novica iz Frankobroda. — Slovenci (o ustavi in o zboru). Kaj se v deržavnim zboru godí. Odgovor na vprašanje zavolj lovskih ribških pravic. — Veliki zbor slovenskiga družtva. Nagovor predsednika dr. Bleiweisa itd.“ —

Rad je povedal vmes ktero od naših šol, od naukov in daril, slovenskim šolarjem pristojnih, od učencev in učiteljev, kteri jih kaj vadijo tudi slovenščine, od cesarske akademije Dunajske, ktera hoče biti močna podpora slovanskega jezikoslovstva; pisal je od družbe obertniške, o gostovanji s konjskim mesom; o požiganji na mahu ali na močvirji, o lovskih pravicah, o desetini in tlaki itd; o prederznosti beračev na pr. str. 40: „Resnične besede, ktere nam edini pomoček poterdijo, gerdo beračevanje zatreti, ki je: de nobenimu beraču, kteriga resnične revšine nismo prepričani, nič ne damo. Tudi naša misel je, de naj vsaka soseska le svojim revnim milošinj delí, ker tako se bo marsikter lenuh, ki zdej po neznanih krajih beračuje, dela poprijel. Ptujimu beraču pa, in posebno takimu, ki še lahko dela, bi ne smel nihče nič dati, — zakaj dokler ne bojo nekteri beraški potepuhi po ti poti pokorjeni, ne bo vse drugo nič pomagalo. Taka terdoserčnost do posameznih potepuhov je prava miloserčnost do občinstva, ker bi nevredno beraštvo s korenino izrula". — Nekterim sitnežem je str. 28 „enkrat za vselej dal na znanje, de vredništvo za nobeno v dokladi oznanjeno reč porok ni". — Kar pa je oglašena bila konstitucija, krenil jo je polagoma na politično polje, in nekterim dopisnikom na njih pomišljevanje odgovoril str. 80 na pr.: „Novice morajo lahko razumljive biti; bravci Novic tudi kmetiškiga stanú morajo pa tudi s časam vred eno stopnjo naprej storiti . . . Z novo vladarsko napravo bomo dobili veliko novih besed, in nič ne pomaga: učiti se jih bomo mogli!" — „Namen kmetijskih in rokodelskih Novic je vsim bravcam dobro znan; tedej vsak vé, de politika nikdar ni bila njih poklic. Vprašali so nas že od več strani . . in opomnili, de bi . . pri svojim poklicu ostali. De smo od 22. Sušca popolnama iz vojnic stopili, ne moremo tajiti, in vsak rodoljub bo to za prav spoznal, ker posebni prigodki tudi posebno obnašanje potrebno storé. Kar je bilo dozdej dragim bravcam oznaniti potreba, smo jim v Novicah oznanili — in tudi prihodnjič ne bomo opustili oznanovati vse, kar se z namenam naših Novic veže".

Temu namenu zvest je dr. Bleiweis Novicam vže 12. t. j. — pervi slovenski list brez cenzure — opisal z rudečim vencem na prvi strani, kjer razlaga, kaj je konstitucija t. j. „vladija, ktera pripustí, de prihodnjič ne bo le samo gospóska, temuč de bojo tudi deželni in mestni stanovi, ki bojo zató od ljudstva izvoljeni, pravico imeli govoriti, svoje želje in vošila v prihodnjih postavah in davkih pred tronam Cesarja odkritoserčno razodeti, in pa tudi zvediti, kakó in kam se deržavno premoženje vsako leto obračuje". — Potem razklada, kaj je bila censura t. j. tiskarna sodnica, brez ktere dovoljenja se noben list ni smel tiskati. „Zdaj bomo tedej prosto pisali, kar bomo hotli, de bo le resnično in pravično. Oj, to je neizrečena dobrota, de nam niso usta več zavezane! Odsihmal bomo smeli v Novicah in kjer bodi brez ovinkov in brez zaderžkov vsako resnično napčnost in krivičnost očitno razglasiti in škodljive napake od kodar koli bojo prišle, med ljudstvo dati, de se bojo napčnosti in krivice po ti očitni poti zatirale, odvračale, poboljšale. Iz tega cesarskiga sklepa vsak lahko presodi sedanji imenitni stan vredništva očitnih časopisov in Novic! Mi pa se v ti nam dodeljeni dobroti ne bomo prevzeli, z mirno kervijo se bomo vedno za resnico in pravico poganjali, poštenimu človeku nikdar ne bomo škodovali, marveč se bomo za-nj potegovali, hudobijam pa in terdovratnim hudobnežem ne bomo prizanesli, temuč jih bomo očitno svarili in grajali. Mir in edinost, vera, in ljubezin do Cesarja in naše drage domovine pa nam bodo tudi prihodnjič poglavitne vodila!" — Naposled pa kaže, kaj je národna straža in nje pravi namen, sam tovarš perve kompanije narodne straže v Ljubljani, ter opominja, kako se za tolike dobrote skazujmo hvaležne.

„Za našiga Cesarja kri in življenje!... Cesar nas ne smejo zapustiti! — je klical dr. Bleiweis l. 1848, in krepkim besedam J. Koseskega str. 88: . . . „Kjer

so Cesar, tam so serca naše ... Dunaj sam na sebi ni naš gospodar; Cesar z vlado svojo nam ukazujejo, nej stanujejo v tem ali v drugim mestu" — pristavlja živo prošnjo, „de nam je zdej edinost in sprava z vsimi narodi našiga cesarstva nar bolj potrebna. Zdej ni čas enostranske ločitve in samosvojnih razpertij med Slovenci in Nemci — zakaj naše Cesarstvo je v silni nevarnosti .. Bratovska edinost med Slovenci in Nemci in vsimi druzimi narodi našiga Cesarstva nam bo dala našiga Cesarja nazaj — nam bo dala moč; moč pa nam bo dala varnost in mir, po kterim vsak resničen prijatel domovine hrepeni!"

„Sedanji čas prekucij po svetu je tudi čas gerdih laži ... Nekteri ljudje so tako hudobni, de jim nar svetejši reč ni več sveta, tedej zabavljajo čez cesarje in kralje — in tudi čez sv. Očeta Papeža se slišijo gerde lažnjive govorice, ki si jih le peklenski satan izmisliti zamore" .. piše ondi, in v hvalo omenivši dobrega Pija IX. ponavlja, da nam je narodnost, „domorodstvo na svetu, razun vere, zdej nar svetejši reč (str. 153) in nasprot nemški deržavni zvezi in nemško-katoljški veri (str. 154) terdi: Mi spoznamo le avstrijanskiga Cesarja in rimsko-katoljško vero!" — „V avstrijskim cesarstvu naj katoljška vera prednja bo; judam se ne morejo prepustiti popolnoma enake pravice kakor kristjanam, češ, judje imajo v saboto svoj praznik; .. kaj bo potem, če bi kak judovski sódar v nedeljo zraven cerkve sode nabijal, v katoljški cerkvi bi se pa božja služba obhajala (str. 196)! — Nar novejši in nar imenitniši novica mu je bil 2. dec. odstop cesarja Ferdinanda I. in nastop Franca Jožefa I., češ, dobili smo zares cesarja po milosti Božji (str. 208. 210)".

Mnogo mnogo je pisal takrat dr. Bleiweis gledé državnega zbora in gledé poslancev ter modro svetoval svojim rojakom. — „Le pogovorimo se zdej o svojih vošilih odkritoserčno in z mirno kervijo — pro in contra, — de bomo, kar bo od več strani (per majora) za boljši spoznano, povedali svojim poslanikam (str. 50). — Ako boste vnovič poslance volili, volite umne, zvedene možé, ki znajo v imenitnim zboru možko govoriti, ki so vneti za pravično poravnanje vaših težav, ki so goreči ne le za odpravo tlake in desetine, temuč tudi za vesolni prid naše domovine (str. 134). — In str. 187 je na prošnjo mnogih dopisov slovenskim poslancam v deržavnim zboru priporočal: „Poslušajte, kaj slovensko ljudstvo od Vas terja: 1) Delajte pridni ustavo ... Nikar ne pripustite, de bi se v zboru druge reči kvasile, ki ne segajo v vaše delo . . Po nepotrebnih vgovorih Vi čas zapravljate, dežela pa drage denarje in nič ne pride naprej. 2) Skerbite, de naše cesarstvo edino in močno ostane... 3) Prizadevajte si take postave napraviti, zoper ktere se po pravici noben stan ne bo mogel pritožiti ... 4) Čeravno naj bo slobodnost dana vsaki veri, naj vender bo katoljška vera prednja vera avstrijanske deržave. 5) Zavedite se, de ste slovanskiga rodu. Slován biti, naj Vam bo ponos! Slovani smo poterjeni zvesti steber avstrijanskiga cesarstva in bomo nepremakljivi ostali. Ne pozabite, de so Vas Slovenci poslali za slovensko ljudstvo se potegovati, ne pa za druge. Če so Vam pa Nemci ljubši od domačiga roda, recite to odkritoserčno, de bo slovensko ljudstvo vedilo, de niste zanj. Nikar ne mislite, de nekteri nemškutarji po naših mestih so slovensko ljudstvo — to bi bila grôzna pomota. 6) Ko Vam pa rečemo, de se imate krepko za slovenski narod potegovati, nikar ne mislite, de bi imeli zato sovražniki Nemcov biti. Bog obvari! Dajte zvesto Nemcam, kar Nemcam gré, pa terdno terjajte, de tudi oni Slovencam dajo, kar Slovencam gré. Enakopravnost naj bo sveta luč, ki naj vam sveti v vsih vaših naklepih. Noben narod nej druziga ne zatiruje — tako bojo mnogoverstni narodi mirno in prijatelsko živeli kot udje ene glave. 7) Nikdar ne obračajte plajša po vetru itd. — Tako boste pot pravice šli, in cela dežela Vam bo zató hvaležna. — Novice pa bojo odsihmal vse vaše govore od besede do besede svojim bravcam oznanovale, ki jih boste v zboru govorili, tako de bo celo ljudstvo

vedilo, kdo je za-nj kej govoril in kaj de je govoril. Iz tega se bo vsak nar gotovši prepričal, kakšno ceno ima ta ali uni poslanec".

Tako modro je svetoval vsem Slovencem (str. 195), de le „očitno in odkritoserčno govorite in pišite; ta svoboda ni samo nam vrednikam dana, ampak vsacimu človeku ... Sicer pa, varite se šuntarjev, de Vas v nesrečo ne pahnejo". — Taki očitni sveti so tudi veliko koristili. Ko je na pr. poslanec M. Ambrož jel se nekako čudno vêsti na Dunaji, so ga Novice koj resno prijele (str. 178), in to je pomagalo (str. 207. 211), in vredništvo prav opazuje: „Novice bojo pazljivo gledale na prihodnje obnašanje slovenskih poslancov in ga svojim bravcam oznanovale. Kar bo dobriga, bojo z veseljem očitno hvalile, kar bo napčniga, bojo pa tudi očitno grajale. Nikdar se niso in se tudi prihodnjič ne bojo ravnale le po osébi, ampak le potem, kar oséba govorí in dela. Govorjenje in dela so predlog, po kterim se pravično sodi ... Ne tisti, ki le kričí: živi, živi Slovenija! je pravi domorodec, ampak tisti, ki se za njo trudi po eni ali drugi poti".

Novicam je pridejal posebej „ustavno pismo, splošne postave nove vladije, o deržavnim zboru"; „pa spoznajmo tudi, je opominjal (str. 76), de se obširno izdeljanje nove vladije ne more v enim hipu zgoditi, in de tudi naši poslaniki na deržavni Dunajski zbor bojo mogli umni, prebrisani in zaupanja vredni možje in verli domorodci biti, de se bojo za prid svoje domovine serčno potegovali". —

Kar je dr. Janez Bleiweis tù svetoval o državnih poslancih, to je vestno spolnoval domá vrednik Novicam pa predsednik „Slovenskimu družtvu", ktero se je po Dunajskem v Ljubljani osnovalo, 6. junija ustanovilo, in koj pričelo blagovito delati. Koliko je storilo, to se bere v dveh slovesnih ogovorih predsednikovih (l. 25. 26. pa l. 49 — 52), vzlasti v velikem zboru 22. nov., kjer jo je Bleiweis očitno povedal, da smo po dani ustavi sploh vsi politikarji, da pa politika „slovenskiga družtva" obstoji v 3 poglavitnih rečeh: 1) de se edina močna Avstrija pod vladarstvam ustavniga Cesarja Ferdinanda ohrani in obvarje; 2) de se nam narodne pravice ohranijo, in 3) de vera naših očetov tudi vera prihodnjih Slovencov ostane. V dosego tega namena bode delovati treba po šolah, časopisih, bukvah. Pričelo je družtvo tedaj nabirati za slovenski slovar, izdalo slovensko gerlico v pervih dveh zvezkih, dva razglasa Slovencam o Dunajskih prekucijah po Novicah, in po vsem Slovenskim v 5000 iztisih, 600 bukvic zoper terpinčenje žival razdelilo med ljudstvo, sprožilo slovenske napise po mestnih ulicah, nabiro milostnih darov potrebnim Hrovatam, razne predloge na ministerstvo o slovenskih šolah in o pravdnim učilišu, o slovenskih barvah, potrebne odgovore v liste nemške in slovenske zoper natolcevanje Slovencov, spisovanje duhovnih ogovorov Vertovčevih in slovenske slovnice Potočnikove, razpravo o mesečnih imenih, napravo slovenskih besed in iger, tudi v gledišu itd. in razodevala se je vže o tedanjim dobrim delovanji slovenskiga družtva želja, naj se razcvete iz njega slovenska akademija!

Duša vsemu temu blagovitemu delovanju je bil — se vé da — dr. Bleiweis, kteri je povabilo k naročevanju druge polovice Novic l. 1848 spremljal s temi-le besedami: „Dragi prijatli! novo življenje se nam je začelo od 15. Sušca — življenje težavne pričijočnosti, Bog daj, de bi bilo vesele prihodnosti! Nam je od Bogá odločeno novo rojstvo avstrijanskiga cesarstva prestati; prosimo Vsigamogočniga, de ga bomo mirno prestali in skerbimo, de nas bojo naših vnukov vnuki hvaležni v spominu imeli. — Novice, — večletne in skušene prijatlice Slovencov — si bojo s pomočjo rodoljubih in za blagor domovine vnetih pomočnikov tudi prihodnjič zvesto prizadevale svojim dragim domorodcam ne le učenik v kmetijskih in obertniških rečeh, temuč tudi vodnik v vsim biti, kar sploh omikanje slovenskiga naroda in zvesto ohranjenje po ustavi vsim narodam od našiga mi-

liga Cesarja dogotovljenih narodnih pravic zadeva. — Ni skorej časopisa, ki bi tako mnogoverstne reči obsegel, kakor Novice, zató ker so bile skozi pet let edini slovenski časopis — in kakor so zdej ravnale, bojo ravnale tudi prihodnjič s posebnim oziram na vse, kar se po svetu imenitniga godí". —

V ta namen je pričel v l. 29 svojega Novičarja, v kterem je ob kratkem največ sam vse imenitniše novice — domače in ptuje priobčeval, kar gotovo ni bilo lahko delo. — V l. 43 daje „Bravcam" odgovor, zakaj so jih Novice mogle peljati na polje nove vlade, češ, „prekucije našiga cesarstva so prekucnile celo poprejšnje življenje vsih stanov. Dokler svet stojí, še taciga ni bilo . . . Novice so se že od svojiga začetka v l. 1843 goreče poganjale za povzdigo slovenske narodnosti — kakó neki bi zamogle zdej omolčati, ko je žetve čas prišel, kar so one toliko let neutrudljivo sejale! Dokler tedej ne bo nova vlada dognana, — dokler ne bomo po novih postavah vse v lepim miru in redu imeli, bojo Novice imele še opravkov dovelj za kmetiški stan in slovenski narod sploh. Kadar bo pa vse to lepo dokončano, bomo pa spet začeli orati in sejati, de bo veselje!" — To ponavlja v povabilu na naročbo Novic za prihodnje leto l. 49: „Novi čas je prinesel tudi potrebnost novih vednost, torej Novice tudi v ti reči ne bojo zaostale in bojo svojim bravcam vse oznanovale, česar jim bo vediti potreba . . . Močna samostalna Avstrija pod vladarstvam našiga dobriga ustavniga Cesarja, nedotakljivost naše katoljške vere, in varstvo naše narodnosti nam bojo tri zvezde, ktere nas bojo vodile v vsim našim djanji".

„Zdej, zdej so dobile besede ranjciga Vodnika še le svoj pravi pomen, je klical v občnim zboru slovenskiga družtva; — ne Napoljonu, našimu Ferdinandu veljajo besede: Ferdinand reče: Ilirija vstan! . . — Tako je vže v l. 42 priobčevati jel „Povedanje od slovenskiga jezika" z opombo: „Pod tem nadpisam je rajnki Vodnik v Ljubljanskih slovenskih Novicah v letu 1797 od slovenskiga jezika marsikaj spisal, kar mnogim bravcam še morebiti ni znano, ker stare Ljubljanske Novice le malokdo ima. Ker dan današnji take spiske vsak Slovenec rad bere, bomo podali (z nekterimi popravki) ta sostavek svojim bravcam. De bi ga pač tudi nemškutarčki brali!" — In l. 52 pomenljivo vzemši slovó od stariga leta piše proti koncu: „Bodímo Slovenci vseskozi! . . Leto 1848 je prineslo Slovencam rešitev dolgo — dolgoletniga jarma — kar so pa tudi Slovani to leto za avstrijansko cesarstvo storili, bo zapisano ostalo v zgodovinskih bukvah za vse veke. In kakor letas, čmo tudi prihodnjič Estrajhu nar močnejši podpora biti, torej veselo zapojmo Vodnikovo pesem, de se bo razlegala noter do Frankobroda: „Estrajh za vse. — Ako li če . . — Bit če, bit če — Estrajh za vse!"

VII. 1849. „Novice bojo ob novim letu nekoliko svoj nadpis premenile in se bojo imenovale: Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih rečí. — Novi čas je prinesel tudi potrebnost novih vednost . . Imenika prejemnikov letas ne bomo dali . . V začetku Novic je bilo treba svetu rodoljube in posebne prijatle slovenšine pokazati, zdej pa je treba, de smo vsi Slovenci, ki nas je slovenska mati rodila", pravi dr. J. Bleiweis konec šestega tečaja, in v začetku sedmega opominja tiste, ki le nemško brati znajo, naj ne mislijo, da znajo tudi slovensko, in gospode in gospé iz mest in trgov, naj nikar ne zabavljajo, češ, „to ni po krajnsko . . .; čisto je nemške soderge, ktere se moramo ogibati, kolikor je moč, ako hočemo, de bomo očistili lepi slovénski jezik, in mu tisto veljavnost pridobili, ktero zasluži in ktero zadobiti mora", in z Vodnikom novim bravcem ponavlja, da smo Slovenci, in da naš jezik je slovénski.

Sam je pisal na pr.: „Kmetijska družba. Iz Dunaja. Veliki kmétijski zbor (zato, de bi poslanci mnogoverstnih deželá ministerstvu svoje misli in vošila razodeli, po kterih

bi se zamogle take postave dati in take naprave vpeljati, ktere bi bile mnogoverstnim deželam po volji). O soseskah krajnih, kantonskih in kresijskih. Vrančji černi prisad. Kako s človekam ravnati, kteriga je kolera napadla in kjer ni zdravnika na pomoč. Živina domá v hlevu. (Kmetje še zmirej nočejo spoznati, de živino domá v hlevu rediti veliko več dobička da, kakor jo na pašo stradat pošiljati. Po navadnih pašah ne dobí živina skorej nič živeža; ker po celi dan okoli hodi, še bolj lačna postane; gnoj okoli trosi; dostikrat bolezen naleze itd. In za vse te zgube, se še otroci poduku odtegujejo, de se po pašnikih okoli klatijo, lenobe vadijo, in se še sicer pohujšajo!) Imenitno oznanilo šole živinozdravilske in kovaške, kteri je bil vodja in pervi učenik. Nekaj od kmetijstva na Laškim. Kako kevžeh, smoliko in pljučnico pri konjih ozdravljati. In sicer mnogo manjših sostavkov o kmetijskih skušnjah in rokodelskih rečéh brez podpisa. — Tako je največ sam sostavljal poročila z deržavniga zbora, in Novičarja iz Ljubljane in iz mnogih krajev, kteri mu je prizadeval dokaj truda. Spisal je tudi: Kako naj bi se postave in druge oznanila v slovenski jezik prestavljale, de bo prav. Nekaj zastran deržavniga zakonika. — Žalostno oznanilo (o smerti Prešernovi) in prijazno povabilo (o njegovem spominku). Odperto pismice g. prof. R. v Ljubljani. Lloydov dopisnik" itd. —

Kmetijske družbe tajnik je govoril in pisaril mnogo v njenih zborih, in tako tudi v Slovenskem družtvu predsednik je vredil glasilo njegovo, in to je 4. Letopis slovenskiga družtva na Krajnskim. Pervi zvezek. V Ljubljani. Natisnil J. Blaznik. l. 1849. 8. str. 44. —

Odgovorni vrednik se je Novicam na čelu zapisal v 25. listu (prej: V red devane od . .) dr. J. Bleiweis in izvrševal ta svoj posel skrbno tudi v raznih opombah in pojasnilih, v odgovorih in pogovorih vredništva na pr. s častitimi možmi, ki za Novice pišejo: „Nar poprej se vredništvo lepo zahvali za veliko prijaznost, s ktero gospodje dopisniki iz vsih slovenskih krajev Novice z mnogimi sostavki podpirajo, in prosi, de bi tudi prihodnjič tako ravnali. S to prošnjo pa sklene vredništvo še eno drugo, namreč: de bi vse sostavke, ki niso kmetijskiga ali rokodelniga podučivniga zapopadka, kolikor je moč le prav kratko pisali . . Kratko pa dobro! . . Kar le osebne zadeve vtiče, jih ne moremo v Novice jemati, če nimajo tudi imenitnosti za občinstvo . . Za take reči — se vé de spodobno pisane — služi doklada — v njej prosto govoriše . . Za oznanila in priporočila v dokladi pa vredništvo ni odgovorljivo . . — „Novice so nalogo na-se vzele kmetijstvo in obertnijstvo učiti, zraven tega pa tudi sploh za omiko slovenskiga naroda skerbeti, ker brez zadnjiga se ne more pervo v sedanjih časih tečno zgoditi — in tega vodila se bojo tudi prihodnjič zvesto deržale", pravi v povabilu na naročbo druge polovice, in v tem smislu se opravičuje v prvem vélikem zboru Kmetijske družbe 20. nov., in potrjuje v povabilu na naročilo za prihodnje leto: „Namen in obsežek nar starejiga slovenskiga časopisa, kteriga ste pripomoč naših nar imenitniših pisavcov, in zaupanje našiga naroda krog in krog po Slovenskim tako razširile, de ni skorej kraja, kamor bi Novice ne šle, sta bravcam dobro znana — in ravno taka bosta tudi prihodnjič ostala . . . Ne strastno, ampak mirno se bomo za pravice Avstrijanskih Slovencov potegovali". — Zastran oblike ali jezika samega pravi ondi: „Vse pisanje v podučnih sostavkih bo v navadnim čisto slovenskim in lahko umevnim jeziku Novic, ktere slovenskimu ljudstvu namenjene, morajo pred vsim skerbeti, de se v bravcih veselje do branja obudí in se jim ne odtegnejo, rekoč: „tega ne razumemo". Prav je, de se drugi časopisi v svojih sostavkih za bolj učene Slovence višjiga jezika poslužujejo, ki se občnoslovanskimu bliža, — namenu Novic se pa v navadnih sostavkih ne prileže drug jezik, kakor naš čisto slovenski, ki ima tudi svoje prednosti". —

„Iz dvojniga namena ponatisnemo pričujoče gojzdne postave (Waldordnung), ki jih je cesarica Marija Terezija v letu 1771 na znanje dala, piše str. 98. Pervič: je v njih toliko lepih in koristnih podukov v gojzdni reji, de zaslužijo sploh znani biti vsim kmetovavcam. Drugič: naj bojo slovenskim prestavljavcam izgled, kakó naj bi se iz nemškiga v slovensko prestavljalo, de je prestava v duhu narodoviga jezika in de je lahko umljiva". — „Za Slovénce po slovensko!" kliče v spisku.. Nekaj zastran deržavniga zakonika — ter uči: „Čistimo jezik, pilimo ga, gladimo ga, trebimo mu mah ptujšine, ki ga obraša, mislimo in pišimo v duhu slovenskim, izposodujmo si, posebno kar nas je bližnjih bratov, besede, ki nam jih manjka, — nikdar pa ne pozabimo: de na razumu in omiki ljudstva je vse ležeče. — De si pa zraven svojiga čistiga slovenskiga jezika pridobimo tudi popolnama znanost ilirskiga jezika, naj se na vsacim slovenskim gimnaziji napravi tudi učiliše ilirskiga jezika: le to je prava pot vzajemne književne zveze".

O tej stvari je koj v začetku 1849. l. str. 9. povedal te-le poštene misli: „Tudi mi smo te potrebe živo prepričani, de morajo Slovani kadaj eni edini pismovinski jezik imeti, kakor ga imajo Nemci in drugi narodi. Nemci se nam sicer zdej posmehujejo, ako kaj taciga želimo, in pravijo: Kaj boste vi Slovani, sej še eden druziga ne razumete, kar se je lani v Pragi vidilo, ko ste se mógli v zboru nemškiga jezika poprijeti. To je dan današnji res — ali kdo je tega kriv? Slovani ne — ampak tista moč, ki je pod imenam „Pangermanismus" Slovane v sužnosti imela toliko in toliko let. Zató je zadnji čas, de Slovani postanemo, kar nas je Bog vstvaril — kakor so nas naše matere rodile! Smo slišali praviti, de nam je nebeški Oče tudi mervico uma in razuma dal, kakor Nemcam — in de tudi Nemci eden druziga ne razumejo, če pridejo nemški Švajcarji, zgornji Avstrijanci, Prajsi, Parci (Schwaben), Danci, Meisnerjanci, Hanoveranci, Hesnerji itd. skupej, in če vsak po svojim jeziku govorí. Nemci! potegnite poprej bruno iz svojiga očesa, preden se spodtikate nad pezdirjem svojiga bližnjiga! — Pismovinskiga jezika nam je Slovanam tedej takó potreba, kakor Nemcam — tode pismovinski slovanski jezik ne sme prisiljena mešanca biti, ampak mora izvirati sam iz sebe iz cvéta vsih kar koli je moč izobraženih slovil ali narečij. Dajmo tedej mi slovanski narodi nar poprej zgubljene zaklade svojiga jezika pri prostim ljudstvu iskati; po tem nej izobražuje vsak narod svoj materni jezik — in sad vsiga tega bo kmalo občji pismovinski jezik".

Iz tega nagiba je sicer verno priobčeval Vodnikovo lani prenehano „Povedanje od slovenskiga jezika" iz l. 1797—8 pod naslovom: „Kaj Vodnik od nas Slovencov in slovenskiga jezika na dalje piše" v sedmem tečaju svojih Novic (str. 83—205), ter je ž njim kazal nasprotnikom: Slovensko me pravio — Domači vsi prek („De smo Krajnci po deželi, to sami vemo; pa še tudi to vemo, de smo Slovenci po rodu, in de iz rodú izvira edino pravo ime našiga jezika, ki — vsim nevednim nasprotnikam vkljub, ki resnico in pravico zatirati in mirne Slovence neprenehama dražiti hočejo — je bil, je, in bo slovenski jezik na vekomaj. Amen"); vendar je tudi v tem oziru s priljubljenim svojim pesnikom vedno klical: „Le naprej, naprej, verli domorodci! v prid domovine — in ne dajte se motiti, če ravno pisano gleda protivnik. Kdcr se za omiko ljudstva trudi, dopernaša Bogú dopadljive dela, de si ravno nasprotna derhal, ki križema roke derží in lenobo pase, reží na njegove dela, jih čerti in černi. Pomnite Koseskovih besed:

„Černiti scer je vajen svet, kar sije,
Podreti v prah visoko mu je mar;
Pa se ne boj! Še serc veliko bíje,
Ki vnete so za svit in čisto stvar.
Zijavni terg življenje v kvantah gubi,
Blagejši duh podobe višji ljubi".

VIII. 1850. „Leto 1848 je veliko obljubilo, leto 1849 je malo tega spolnilo, Bog daj! de bi iz težav in kervi pretečeniga časa o novim letu razcvetéla oljka miru in sprave med vsimi narodi avstrijanskiga cesarstva, in de bi kraljevala živa ljubezin med tronam in ljudstvam! Le v miru rodijo vednosti bogat sad! le v miru obdeljuje kmetovavec veselo svoje polje in pričakuje z lahkim sercam gotovih pridelkov; v miru obertnost in kupčija srečno napredujete, in jezéro in jezéro glav in rok skerbí za bogastvo deželе, ki se ji odtegnejo o potrebi krivavih vojsk ... Novo leto bo rodilo deržavni zbor, še poprej pa deželne zbore, in vstanovitev novih srenj, ktere so korenina vstavne vlade... Bog daj! de bi vlada in ljudstva razumele imenitni klic noviga leta, v kterim ima beseda vstave še le mesó postati".

Tako milo je pisal dr. J. Bleiweis v prvem sostavku „Misli o novim letu" osmega tečaja, v kterem je posebej priobčil na pr.: „Zdravila zoper kevžeh in prisadno pljučnico konj. Snaženje živine. Začetek kovaške in živinozdravilske šole. Smoliko konj ozdravljati. Podučenje, kako naj se bolniku streže, ki je na vročinski bolezni — legarju — zbolel. Pomenki v kmetijskih rečeh. Ali je prav zdravi živini na spomlad pušati. Nekteri nar imenitniši pripomočki za povzdigo kmetijstva. Kdo sme bolno živino ozdravljati. Od garij in lišajev pri živini. Kako se ravnati, če človeka griža napade. Kjer je kolera, ne píte noviga vina (mošta). Kako naj kmetovavec ravná, de svojo govejo živino kuge obvarje. Kaj so zbornice za kupčijstvo, obertnijstvo in rokodelstvo? Kaj je njih namen, in kako se imajo vstanoviti? Novi stan kmetijskih družb v našim sedanjim vstavnim cesarstvu. — Spomin popotovanja po Štajarskim in Gorenskim. Spomin na Gradec. — Nektere besede o volitvi županijskiga odbora v Ljubljani itd." —

Spisovaje in napovedovaje veliko delo „Živinozdravništva" je spregovoril tu in tam o samoukih, ki se pečajo z ozdravljanjem živine. Pa — „če se mora čevljár, kolár, úrar, in vsak rokodelec iz perviga učiti začeti, ako hoče dober mojster postati, in ne mojsterskaza, bo vsak previden človek lahko spoznal, de tudi živinozdravilstvo podúka potrebuje, ker je živinsko truplo prečudna mašína, ktera se mora na tanjko v opravilih poznati. Le poduk iz perviga, potem pa skušnja delata praviga mojstra v zdravništvu; sama učenost brez skušnje je puhla vednost, — sama skušnja brez po poduku razjasnjene glave je pa slepo poskušanje tje v en dan na dobro srečo, slepi kokoši enako, ki tudi včasih kakšno zerno najde" (str. 98). Razun prekoristnih in primernih ogovorov v družbi kmetijski in v šoli živinozdravniški je njegovih tudi v tem tečaju več manjših drobtinic in skušenj kmetijskih in obrtnijskih.

Kakor v kmetijskih in obrtnijskih, tako je moder sovétnik bil Bleiweis tudi v županijskih in državnih rečeh svojim rojakom. „Mnogim bravcam, ki so še le o novim letu Novice ali sploh slovenske časopise brati začeli, povemo, de kronovina, vstava . . . Ker rabijo tudi drugi Slovani to besedo, čeravno v moškim spolu (ustav), smo jo tudi mi na Slovenskim vpeljali pa v ženskim spolu, tedaj pravimo in pišemo vstava, pa ne ustava, ker v in u pri nas na Slovenskim ni edino; — vstaviti pomeni einsetzen, — ustaviti pa aufhalten" (10). — „Če stare zgodovinske bukve naših starih očakov beremo, se bomo prepričali, kako imeniten je bil župan . . Zdej, ko so soseske dobile po novi vstavni vladi zraven veči oblasti tudi pravico domačiga jezika nazaj, se spodobi, de se ptujih besed znebimo in se poprimemo spet dobrih starih domačih, in de častitljivi besedi župan spet tisto čast nazaj damo, ktero je po grajskih hlapcih izgubila (131) . . Nekdanje soseske, občine (srenje) s svojimi „rihtarji" so bile vse kaj druziga od sedanjih s svojimi župani, in kakor cesar vlada cesarstvo, kralj kraljestvo, knez knežijo, vlada — se vé de v primernim pomenu in obsegu — tudi župan s svojimi svetovavci županijo (155) . . Če bi mi bili župan ali srenjski mož v kakšni soseski, bi si prizadevali svoje sosede pod-

učiti, de bi v vsaki soseski 3 postave sosesčanje sami sebi dali: 1) vsak otrok se mora brati, pisati in rajtati učiti; 2) vsak hišni gospodar mora svoje pohištvo zavarovati; 3) vsak, ki ima sadne drevesa, jih mora gosenc čisto otrebovati. Koliko dobička bi to prineslo soseski (83)! .. Spoštovanje postav je perva dolžnost vsacimu deržavljanu, naj bo prost bajtar ali narvišji minister .. Pošten časopis ne derži z nobenim stanam, naj bo ta ali uni — ampak on se derži le resnice, pravice, postave (220).

Mnogo premnogo truda mu je dajal Novičar iz Ljubljane in iz mnogih krajev. „Od več strani nam častiti bravci razodevajo želje, de bi, kakor imamo Novičarja za Ljubljano in Krajnsko deželo, ga napravili tudi za druge slovenske dežele, za Štajarsko, Koroško, Istrijansko, Goriško. Se vé de so nam dopisi tudi iz druzih slovanskih dežel dragi" (132) .. Na povabilo dohajalo mu je tolikanj dopisov, da je nekterikrat ponavljal vrednik: „Dobro in kratko! prosijo Novice, ki bi rade v vsakim listu svojim bravcam veliko povedale". — To leto se je delovati jelo vzlasti za slovenske šole, v slovénskem družtvu itd. Razodel je „Odkritoserčne vošila zastran šolskih bukev v začetnih šolah po Slovenskim", o pravicah učiteljev in mežnarjev, o pristojnem zboljšanji njih stanú .. „Iz mnogih skušinj se nam dozdéva, de nekterim ni prav, če se v Novicah od nekterih šol govorí, od druzih pa ne. Pa kaj morejo Novice zato? Saj smo prosili, de naj bi se nam od vsih dopisovalo. Če nekteri rodoljubi od te ali une šole kaj pišejo, in jo vneti zavolj lepiga napredka hvalijo, — naj se oglasé tudi drugi za druge! Tako bo sprejela vsaka svoje".

O Novicah in svojem vredovanji nasproti Kmetijski družbi in pravemu založniku, pa sploh o naših domačih stvareh, se je dr. Bleiweis izpovedal resnobno v spisku: „Lloydov dopisnik in njegova stranka". — Iskreno je poprosil Krajnsko zgodovinsko družbo: daj zgodovino Krajnske dežele v slovenskim jeziku na svitlo! za priprosto ljudstvo, pripravno za berilo v ljudskih nedeljskih šolah po deželi (163) .. — Pozorno je obračal se na porotne sodbe, na vradnije, ter poročal jim „Zastran pripravnosti slovenskiga jezika za sodnijske zapisnike", češ, „Novice niso nikdar prenapetiga in nemogočiga zagovarjale, in marsiktero reč, zavoljo ktere so bile one pred létam še križane, spoznajo zdej možjé, ki so nam bili takrat nasprotniki. Tudi to reč bomo mirno in tako razsodili, kakor je ... Naj to odkritoserčno razjasnjenje tisti slavni gospodje presodijo, kterim je naloženo, vstavne ljudske pravice ravno tako varovati, kakor skerbijo, de se vradnikam nemogoče opravila ne nakladajo. Če kdo misli, de smo v tem razjasnjenju kaj napačniga terdili, prosimo, naj nam odkritoserčno odgovoré — pa le pošteno in z dokazi, ker le po ti poti se resnica razjasni, ne pa z natolcevanjem in čertenjem, ki je le orodje brezvestnih protivnikov slovenske ravnopravnosti" (204). —

IX. 1851. „Družtvu slovenskimu vošim veselo napredovanje iz cele moči .. Bravcu Novičnimu iskrene članke itd." — v novem letu! Ti so res prihajali na svetlobo; iskreno so se množili pisavci pa tudi bravci. — V Slovenskem družtvu so razun druzih reči vže preteklo leto sostavili prvo slovensko čitanko za gimnazijo. Stvar to je vodil in nekoliko vredoval dr. J. Bleiweis, in sam v njej priobčil: „Življenje divjiga konja. — Kako si ribe gnjezda delajo". — Natisnjena z naslovom: Slovensko Berilo za pervi gimnazijalni razred. V Ljubljani 1850. 8°. str. 183. Natisnil in založil J. Blaznik — bila je to léto potrjena za šolsko rabo.

V Novicah je v devetem tečaju spisal ali poslovenil dr. Bleiweis na pr.: „Vodnik pri živinoreji našim gospodarjem in gospodinjam. Nova dacna ali mitna tarifa za vse dežele avstrijanskiga cesarstva. Kmetijske vošila. Opomin kmetovavcam po Krajnskim, Štajarskim in Istrijanskim. Premišljevanje o porotnih sodbah. Nektere povestice od živinskih mazačev in mojstrov-skazov. Kaj je žabica pri goveji živini. Dopis iz Sol-

nograda. Poljske pridige prof. dr. Stöckhardta. Natanjčin poduk, da tudi živina solí potrebuje, — da se živini solí dajati dobro splača, — in napeljevanje, koliko, kdaj in kako naj se ji sol daje. Pomočki zoper krompirjevo bolezin. Čigavo je blago, ki o povodnjih po vodi priplava in ga kdo vjame. Kako se pomanjkanju nastelje ubraniti. Hvala prešičje reje. Zdravilni svèt za zimo (zoper ozebljino rok ali nog). Velki zbor kmetijske družbe itd". — Nekaj teh dal je na svetlo brez podpisa; tako premnogo manjših kmetijskih in živinozdravniških skušenj, obrtnijskih novic itd. —

Ker se mu je prijateljsko pridruževalo čim dalje tem več pomočnikov — pisateljev v Novicah, skladal je tem lože sam posebej knjige, in njegova 5. knjižica: Nauk murve in svilode rediti in svilo pridelovati. Po spisu doktorja in profesorja Fr. Ksav. Hlubek-a za Krajnsko deželo vredil dr. Janez Bleiweis, na svitlo dala Krajnska kmetijska družba. S podobami na štirih listih. V Ljubljani 1851 m. 8° str. 54. J. Blaznik. V dveh razdelkih: Sviloreja. Murvoreja. — Knjiga 6. pa je: Nauk zdrave in bolne kopita podkovati in kopitne bolezni ozdravljati. Spisal dr. Janez Bleiweis. Pervi del „Živinozdravništva". V Ljubljani 1851. 8° str. 114. J. Blaznik. „Umen kovač sedanjiga časa ni in ne sme biti sirov rokodelec, pravi v uvodu, ampak on mora biti umetnik in zdravnik". — Knjigo „Živinozdravništvo" sta sklenila v VI — X delih spisati dr. Bleiweis in dr. Strupi. V naznanilu l. 9 pravi na pr.: „S to obširno in občnokoristno knjigo, kakoršne dosihmal Slovenci, in kolikor nam je znano, tudi Slovani sploh še nimajo, se bo veliki potrebi vstreglo, ki se je razodevala povsod po tacih bukvah za živinozdravnike in zdravnike sploh, za kovače, živinorejce in za vsaciga kmetovavca. Priporočiti jo smemo tudi bukvarnicam vsih slovenskih županij. Nadjamo se poslednjič, da tudi slovensko slovstvo ne bo po nji nevredno pomnoženo, kar pa ne gré nam, ampak drugim možém soditi. Težko je bilo, po neobdelanih potih pervim hoditi, in o visocih vednostih tako pisati, da na eni strani véda (vednost) nikakoršne škode ne terpi, na drugi strani pa da so bukve tudi prostimu bravcu razumljive".

Slovensko družtvo — kaj počnè v Ljubljani? — je kratek pa pomenljiv spisek (l. 5.), v kterem kaže dr. Bleiweis, da „družtvo ne derží križama rok, in de je brez šuma v koristni delavnosti zapopadeno". — Skrben za šole je spisal dr. Bleiweis tudi resničen spis „Od ljudskih šol po slovenskih deželah" (str. 80—91). — Ravno o šolskih stvaréh je na vgovor ministrov nekemu Slovencu: „Slovenci ničesar ne potrebujejo, ker se pri meni ne oglasijo. Pot željá je po uradijah, ne pa po časopisih" — odgovoril v opombi: „Mi pa mislimo: naj bi slavnimu vstavnimu ministerstvu razodetje poštenih in odkritoserčnih časopisov v vsih rečeh razjasnjenje bilo uradniških predlogov in nasvetov. Če so nasveti uradij v edinosti z vošili časopisov, zamore gotovo biti, de bo njegov sklep s hvalo sprejet. Ako pa so si vradniški nasveti navskriž z vošili odkritoserčnih časopisov, bo prav storilo, ako dvomljivo zadevo natanjko preiskati da, de resnico zvé. Tako bo sebi, pa tudi občinstvu vstreglo" (str. 17).

Novice so se s svojimi tehtnimi in modro vbranimi sostavki in z Novičarjem svojim ljudstvu tolikanj priljubile, da so dohajali prošnjiki, naj se povekšajo in pomnožijo. „Po vsem Slovenskem rado brane in močno obrajtane Novice, ki so edini slovenski časopis, kterega najdeš v bajtici prostega kmeta, kakor na mizi gosposkega domorodca, bojo kmalo svoj 9. tečaj dokončale. Kako bo prihodnjič ž njimi? Premajhne so nam v njih obširnem zapopadku za sedanji čas, ko se je novo življenje po Slovenskem vnelo. Naredite jih veči, ali, kar bo večini še bolj všeč, dajte jih dvakrat v tednu na dan; radi plačamo nekaj več za-nje, vunder bi ne smela cena previsoko poskočiti. Naj bi prejemniki Novic ta moj nasvet prevdarili in svoje misli g. vredniku naznanje dali" — pisal jim je prijatelj iz Celja (l. 48 str. 244). To se je prevdarjalo in potrdilo. — Tako se

je vršila tudi razprava o jeziku in njegovih oblikah. Kratko, toda krepko je povedal v tem obziru svojo misel dr. Bleiweis (str. 45); iskreno nasproti zlobnim nagajivcem o slovenskem in občnem slovanskem ali edinem književnem jeziku (str. 224—5); določno vsem naročnikom pa l. 53 v „Slovo Novic za leto 1851", kjer o tej reči pravi namreč:

„Jezik pišejo Novice slovenski, ker so slovenskimu narodu namenjene, in pisale ga bojo tudi prihodnje brez pristranosti oblik, kakor jim bojo g. pisatelji svoje spise iz mnogih krajev Slovenskiga pošiljali. Novice so, polagama stopaje, brez hrupa, brez sile, brez vojske naš sedanji občji pravopis po Slovenskim vpeljale, in tako bojo s podporo rodoljubov, ako Bog da, še marsikaj doveršile v pravo vzajemnost in slogo, ne pa v tisto, ktera hoče slovenski jezik popolnoma zatreti in čudovito mešanico na njega mesto postaviti, ktera nikdar ne bo veljavnosti občeslovanskiga jezika dospela. Novice bojo pilile in gladile slovenski jezik kar bo moč, in ga marljivo množile z dobrim blagam svojih slovanskih bratov — ali častitljivi jezik slovenski bojo ohranile domačimu slovstvu, dokler ne pride občeslovanski na dan. Do tistiga še v prihodnosti skritiga časa ima vsak narod poglavno nalogo, svoj jezik izobraževati, in Bogme! tudi slovenski jezik je kakor vsak drug slovansk in morebiti še bolj tega izobraževanja vreden, ne pa da bi ga kot malovredno šaro na stran pahali kot nevredneža, da bi se v njem pisalo. Pervaki in nar slavniši slovenski pisatelji, ki še živé ali že v grobu počivajo, so bili in so z nami o tem edinih misel, in le ti, kterih dela slové kot nar izverstniši slovenski zakladi, imajo veljavno besedo o tem, in njih pravilo je nam vodílo. Za dosego občeslovenskiga, ne pa za negodno kovstvo zopet noviga jugoslavenskiga jezika, bo Novicam vedno mar, in prihodnje leto bojo morebiti kakošne poskušnje v tem donašale, kterim pa nočejo nikakor višji cene prilastiti, kakor da naj se te poskušnje sprejmejo kot jezikoslovne drobtinice za poskušnjo, za prevdark, za pretres, ne pa da bi v njem že pisali ali da bi celo mogočno zapovedovali rekoč: Da pišite sedaj vsi tako, sicer ste protivniki vzajemnosti slovanske!.. To zastran jezika... S terdno voljo neutrudljivo se tudi v novim letu poganjati za blagor in za omiko slovenskiga naroda in jezika, vzamejo tedaj Novice za letos slovó od vsih svojih prijatlov in prijatlic. Z Bogam!"

X. 1852. »Ti, bravec, prašaš nas Novice: Zakaj ste veči, ko ste ble?« — kaže se v 1. l. v Novoletnici in odpéva na to: »Ima ljubezen kaj gorice, — Čedalje več povedat' vé«. — Po naslovu: Novice kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči — izhajoče v sredo in saboto po pošti 4 gld. — »Deseti naš tečaj vladaj — Vzajemnost hvaljena povsot, — Use nam brate budi, zbadaj — Roké podati nam naprot!« — „O ti priliki zamoremo svojim prijatlam z veseljem na znanje dati, da je to leto posebno veliko novih naročnikov Novic pristopilo", omenja (str. 12) založništvo; na vprašanje iz Dunaja pa (str. 56) odgovarja vredništvo: „Kaj je Novicam občje posebno primerno, vsak bravec in pisatelj sam lahko presodi po pregledu obširnega polja, na kterem se one gibljejo. Kar je podučnega ali mikavnega v različnem obsežku, se vse prileže Novicam, ako je le na kratko in po domače pisano.."

Tako je spisal v desetem tečaju dr. J. Bleiweis sam na pr.: „Živinozdravnik. Kako dobroto krompirja zvediti. Kako za obilen in dober gnoj skerbeti. Pogovor o novim colu z oziram na kmetijstvo in obertnijstvo. Podučenje, kako se ima ravnati pri konjskih nalezljivih garjah ali grintah. Priporočilo hmelja, laške detelje. Sedanjost in prihodnost kmetijstva na Avstrianskem. Hranilnice — posojilnice. Zbor kmetijske in obertnijske družbe. Pretres človeške hrane in pijače. Ogled kmetijstva na Angleškim. Slava obertnije. Nova postava za kramarstvo po hišah itd." —

To leto je prišlo na dan „Slovensko Berilo za drugi gimnazialni razred". V Ljubljani 1852. 8⁰. str. 184. V njem so posebej spisi Bleiweisovi: Zgodovina krompirja. Lov divjega bika ali túra. O zgodovini rastljinoslovja. — Koledarčik Slovenski za leto 1852. pa je 7. knjiga, ktero je na svitlo dal dr. J. Bleiweis. — V posvečenji kaže razlog: „Pred malo tedni si še Koledarčik Slovénski tega sanjal ni, da bo šel po svetu. Ali — ko je slišal, da bratec njegov lanski (Vilharjev) hoče letos doma ostati, se je spravil urno na pot; njegove iskrene želje so, da bi tudi Slovenke — hčerke naše mile matere Slave — ga prijazno sprejele .. Niso te želje brez preljubja za naš slovenski narod. Kakor, po starim pregovoru, gospodinja tri vogle hiše podpira, tako tudi naše mile domorodke, — oj, da bi jih brez števila veliko bilo! — znajo biti slovenšini močna podpora. Domača reč bo takrat nar krasniši cvetela, ko bomo vidili v rokah iskrenih rojakinj tudi slovenske knjižice, — ko bojo one prepevale zraven drugih pesem tudi slovenske pesmice. Prepričale se bojo, da tudi jezik častitljive matere Slave je lep, — da tudi slovenske pesmi so lepe". Poleg koledarskih nahajajo se v Koledarčiku lepoznanske reči, in v njih vrednikove: Od kod ime koledar ali kolendar. Od kod ime Pratika. Besedica o imenih mescov. Pojasnjenje o pervi pesmi Koseskega (Potažba) in o poslednji pesmi Prešernovi (Parizína). — Tudi to leto je zagledal beli dan „Živinozdravništva" IV. del, spisal dr. Simon Strupi: Nauk spoznanja in ozdravljanja vunajnih in notrajnih bolezin kónj, govéd, ovác, koz, prešičev in psov. V Ljubljani 1852. 8⁰. str. 366. Natisnil J. Blaznik. — Temu nauku je pridjan tudi nauk ozdravljanja navadniših bolezin domače perutnine, in je priložen obris unanjih konjskih bolezin na podobi. Jezik, v kterim je delo spisano, je lahko umeven, kakor je v podučnih bukvah potreben, pravi dr. J. Bleiweis (str. 352), kteri se je nato lotil V. dela.

V domorodnih razpravah in jezikoslovnih je jako pomenljivo, kar je povedalo vredništvo (str. 43. 44), o „Zorinim življenjopisji in o stranki luniniga jezika"; k XIX bukvam o „Iliadi Homerovi" v obče in posebej po prestavi Koseskega (l. 69); o povestnici domači in o besedi Ljubljana in Laibach (l. 94) naznanovaje 2. zvezek dr. Klunovega „Archiv"-a; o „Vertovca občni povestnici, poslednjem slavnem delu nepozabljivega rodoljuba, kterega vsa pisateljska delavnost je bila le Novicam posvečena, ktere tedaj sveto dolžnost spolniti hočejo, ako z njegovo povestnico ravno tako storé, kakor je rajni sam z vinorejo, kemijo, zvezdoslovjem in s sporočilam vinorejcam storil (l. 97)". — Nektere druge prepire na pr. „o posekani smreki in o zamaknjeni na gori"; o „krompirjevi bolezni" je krepko obdelal (l. 67) ob kratkem na pr.: „Vsi pametni ljudje po celim svetu razlagajo bolezni, naj bojo bolezni ljudi, žival ali rastljin, po natornih razmerah, in si prizadevajo jih ozdravljati z natornimi pripomočki, ker jim je dobrotljivi Stvarnik nebés in zemlje za to um dal, da sledijo po skrivnostih natore in si prizadevajo zvediti vzroke in lastnosti bolezni in pripomočke zoper njih, ne pa da bi obupni roke križem deržali po veri Mahomedanski, ali pa da bi revni in pregrešni prah — človek poln zmot in slabost se prederznil tako vêsti, kakor da bi on vedel namene neskončno modriga Gospoda nebés in zemlje in razlagal, kakor ravno se njemu poljubi, danes tako, jutro tako! — Toliko za zdaj na neko neslano pismo, ki smo iz Dolenskiga J. P. prejeli. Če bo treba, bomo več o „gnjilini" govorili in tudi od neke „Polke" še kaj povedali. Est modus in rebus — — —! Mnogo vrednosti in zanimivosti dajal je Novicam „Slovanski popotnik", spisoval Fr. Cegnar, „Novičar" iz slovanskih in mnogih krajev, pa „Oglasnik", proti odločenemu plačilu odpert vsacemu, ki hoče kakošno reč po svetu oznaniti. — Kmečkemu dopisniku povedalo je tudi vredništvo: „Novice ne delajo o pisavcih nobenega razločka, da je le spis njih namenu primeren, marveč jih živo veselí, ako kmetje ne berejo samo, temuč da pišejo tudi, da tako počasi

postopamo naprej in se tudi slovensko ljudstvo pridružuje drugim omikanim narodom na svetu (str. 416)".

XI. 1853. „Kar so bile vodila Novic skoz deset let, bojo ostale tudi v enajstem. Njih namen je sploh slovenskega naroda poduk in korist, in povzdiga in omika slovenskega jezika po potrebah sedanjega časa; zatorej njih obsežek ni ozko omejen, in bravci njih se najdejo ravno tako v pohlevni bajtici umnega kmeta in rokodelca, kakor v poslopjih vsih druzih stanov, kterim je mar za povzdigo domačega blagostanja in za napredek domačega slovstva".

Tako je vabil dr. J. Bleiweis naročnike na enajsti tečaj, in v njem spisal sám na pr.: „Kako zamore kmetovavec v sili s polovico semenskega krompirja izhajati. Trikolesne kolica (šajterge). Škodljivost plesnovine. Spet nekaj novega zastran krompirjeve bolezni. Kužna driska in griža pri goveji živini. Murbino drevje po natičih (mladikah) množiti. Skušnje z rusovskimi pečmi. Kako naj se češplje ali slive sušé. Kaj je asfalt. Velika vrednost olja za gospodarstvo. Od tergatve in od naprave vina. Bratovšnja sv. Florjana. Občni zbor kmetijske družbe. Toplice v Krapini. Rodovitnost zemlje povzdigniti po drenaži. Kako se o toči škode obvarovati. Kako je nek mož copernico preganjal. Pregled novih živinozdravniških skušinj za vsacega gospodarja imenitnih. — Nova naprava cesarskih vradnij v našem cesarstvu. Napad na Njih veličanstvo presvitlega cesarja. Stara obleka Gorencov itd." —

Koledarčik Slovenski za l. 1853 je 8. knjižica, ktero je na svitlo dal Dr. Janez Bleiweis. V lepoznanskem delu je res dobro opisal Valvasorja, čegar podoba je knjižici pridejana. Njegov je podučni sostavek: Zgodovina papirja je zgodovina omike človeške, in menda tudi povest francoskega zdravnika iz harema: Obujenje od smerti.

Knjiga 9., ktero je tedaj spisal Dr. Janez Bleiweis, je: Nauk, kako pomagati živini o porodih, in kako po porodu ravnati s staro in mlado živino in ozdravljati poporodne bolezni. V. del „Živinozdravništva". V Ljubljani 1853. 8°. str. 86. Natisnil J. Blaznik. — „Če so nam ktere bukve v slovenskem jeziku potrebne, so gotovo te, ki — z 28 podobami vred — učé umno pomoč ob porodih živine, da bojo pregnale — gospodarjem v prid — tisto strašno nevednost, po kteri je dosihmal toliko živine konec vzelo, in kazale pravo pot, se škode obvarovati," pravi pisatelj naznanovaje jih v Novicah (str. 88).

Kakor nekdaj Gajico namesto Bohoričice, tako so tudi oblike om-ega nam. am-iga skoro natihoma pripravile v rabo Novice, v kterih je vrednik povedal svojo misel o besedi „Ljubljana i Laibach" itd., ter jih povzdignil tolikanj, da jim je veljaven gospod iz Sekovske škofije čestital: „Ako bi mi dano bilo kričati, da bi me vsi Slovenci čuli, bi krićal in jim živo priporočal: naj marljivo zlate Novice berejo. Rečem „zlate" Novice, ker toliko dobrega, lepega in izverstnega na vse strani nam donašajo. Zato se čudim, kako le more biti, da ljudje, ki naš jezik razumejo, druge drage časnike z neizmerno dolgimi sostavki radi beró, na Novice pa, ki nam važniši reči vsake baže, pa tako lepo na kratko, česar se nišče ne naveliča, davajo, še vse premalo porajtajo! (str. 135)" — „Ne radi smo dali naslednje verstice tega sostavka natisniti, pa ker so od veljavnega gospoda, jih nismo hotli izbrisati", pravi nato vredništvo, ktero v povabilu na naročbo za prihodnje leto (l. 98) obeta: „Poglavno vodilo Novic v vsem bo ostalo tudi vprihodnje, kakor je bilo dosihmal. Vedno mladim in čverstim ostati, jim bo s pripomočjo njih podpornikov neprenehoma iskreno prizadevanje".

XII. 1854. Naprej kmetovavci! kliče vrednik o novem letu v 1. listu, češ: „Kmetijstvo je vednost enaka vsaki drugi vednosti. Nobena vednost pa ni več na tisti stopnji, na kteri je bila pred sto in sto leti. Saj je znan star pregovor, da veliko glav

več vé, in da skušnje so stopnjice, po kterih napreduje vsaka stvar ... Od nekdaj je prostemu kmetu le sila bila, ki ga je tirala in gnala, da je zboljšal to ali uno pri kmetijstvu svojem ... Sila kola lomi. Sila bo zlomila v nekterih letih tudi plug naš in ga spremenila z boljšim, bo prekucnila malopridne gnojnišča, razderla hleve berlogom podobne itd.... Gledé na vse te potrebe bojo Novice kakor poslednje leta se ozirale po kmetijstvu celega sveta in donašale našim kmetovavcom v prevdark, poduk in v posnemo, kar je dobrega, da na vedno višjo stopnjo pripravimo domače kmetijstvo, ki dobiva svoje podpore sedaj tudi po kmetijskih učilnicah, osnovanih po modri vladi, po bukvah, pisanih od umnih rojakov, po kmetijskih družbah, ki si prizadevajo po različnih potih za povzdigo kmetijstva".

Pisal pa je v dvanajstem tečaju Dr. J. Bleiweis na pr.: „Velika gnojna moč košene moke. Naznanilo zastran živinske soli. Živinoreja na Holandskem, in kaj bi se tudi smeli naši živinorejci učiti od nje. Kako gospodariti, da se dohodki kmetijstva povikšajo tudi z majhnim premoženjem. Kert kmetovavca naj bolji prijatel. Obertnijska razstava v Monakovem na Parskem. Dobrovoljen opomin starišem zavolj človeških kóz ali osepinc. Kmetijski pomenki v občnem zboru štajarske kmetijske družbe v Gradcu. Gnojenje z rastlinami. Asekuracija ognja v Gradcu lansko leto. Tudi človeško življenje se da zavarovati. Ne le jemati smemo zemlji, tudi dajati ji moramo. Od zložbe zemljiš. Od sedanje draginje, in če bo kdaj prešla. Od gnojenja s slamo. Poduk o živinoreji. Nova vojska širokih in ozkih ogonov ali krajev. Zakaj tekne sadnemu drevju pušati. Saj bi bilo vendar prav, če bi skušali več živinske klaje pridelovati. Število živine naj se vjema z velikostjo kmetije. Ali imamo res malo dobrih domačih krav za molžo. — Življenje Turkov, njih navade in šege. Donava. V zadevah deržavnega zajéma itd." —

Slovensko Berilo za tretji gimnazijalni razred je knjiga 10., ktero je vredil Dr. Janez Bleiweis, natisnil J. Blaznik v Ljubljani 1854. 8°. str. 176 in v njej je spisal posebej: Guttapercha. Nje najdba in koristnost. Močélke. — Koledarčik Slovenski za l. 1854 pa je 11. knjižica, ktero je takrat na svitlo dal Bleiweis. V koledarskem delu, pravi sam, smo prazno vremensko prerokovanje namestovali vsaki mesec z dnevnikom važniših prigodb in s posebnim ozirom na dežele slovenskega naroda, začemši s starimi časi; v lepoznanskem pa se nahajajo modre njegove „Iskrice življenja" (Posvečene mojemu prijatlu) na pr.: »Ko dan se zorí, svetlo prihaja po hribih in dolinah, in vendar ne vidimo še solnca. Kako je to? — Bog svetlobo vstvaril je pred solncem. Tako, prijatel, marsikrat serce naše že obhaja predčutje veselja, ki nam ga prinese še le prihodnost mila. — Solnce še ni zášlo, ako se je skrilo za oblake. Tudi sreča naša še ni vselej zginila, ako se mislimo nesrečne. — Solza tužnega serca je dostikrat kapljica, skoz ktero človek še le zagleda mavrico prihodnjega veselja. — Dobre volje biti je veselje tičice na polji, — brez skerbi biti je dostikrat le veselje tiča v kletki. — Bog nam ne pošilja túg in nadlóg vselej le za to, da bi nas ponižal, ampak dostikrat zato, da nas povzdigne. — Luna mila, enaka se mi zdiš pravemu prijatlu: vidimo te še le, ko je solnce sreče naše za goro šlo. — »Grešiti je človeško« se izgovarja vsak, ki je grešil. Greší pa bližnji tvoj, koj je oginj v strehi! — Od Boga izvira edinost, od vraga prepir. Zakaj nek to? — Bog je en sam, vragov pa veliko. — Kdor išče stanovitnega veselja v hrupu sveta, zgrešil je že pravo pot do njega. — Zmirom bo prav, da jemljemo to za resnico, kar se nam oponaša le v šali. — Dostikrat časi več terjajo, kakor želijo ljudstva. — Kakor megla in oblaki izvirajo le iz zemlje, tako tudi nesreča naša izhaja večidel le iz nas samih. — Kakor se zvezde še le prikažejo, kadar noč nastopi, tak se v nesreči še le razodeva človeka prava vrednost. — Ne tisti, ki domovino ljubi v sreči, je pravi prijatel njen, ampak tisti, ki ji zvest ostane v nadlogah. — Vsak človek ima v sebi še enega veliko boljšega človeka.

Tega boljšega človeka iz sebe izvleči, je modrost življenja. Dostikrat nam le resne volje manjka, da svojega gosta ne spravimo na dan. — Praviš mi, da bi človek veliko zadovoljniši živel na svetu, ako bi tolikokrat njegovega serca ne mučile dvombe. Ne čudi se temu, prijatel! Saj nam anatómi pravijo, da serce naše je razdvojeno: v desno in levo. — Prijatel! podajaj se večkrat v naročje mile, čudapolne narave. V nji neprenehoma šumlja studenec modrosti prave, iz kterega ranjeno serce zajema tolažbo, pokoj, srečo. — Ne ljubi sam sebe, pa bodi sam sebi prijatel! — Pred trugo svojo stopi, kakor pred posteljo svojo. Le slečeš se! — Za vse imaj roko na sercu! Za enega le serce na roki!«

S Koledarčikom l. 1854, v kterem se razun slike Miklošičeve kaže tudi podoba V. Vodnika, dosegel je dr. J. Bleiweis, da je presvetli knezoškof Anton Alojzij obljubil založiti tolikanj zaželeni slovenski besednjak Vodnikov. „Modri gospod, živo spoznavši, da v omiko in povzdigo vsacega jezika je dober in potrebam časa dostojen besednjak perva potreba, želijo resno, da pride to delo kmalo na dan, in da bi se ne odlašalo iz strahú, da ni popolnoma, ker noben besednjak ne more doveršen biti. Domorodci! piše ves vesel dr. Bleiweis (str. 4), kaj ne, da je to kaj vesela novica za novo leto! Slava presvitlemu knezu!" — V ta namen so Novice odpirale svoje predale pisateljem, češ: „ker se pravdajo učeni možaki kakor se možakom spodobi, brez osebnosti in strasti le znanstveno. Vsakemu takemu spisu, naj je pro ali contra, so Novice vselej odperte, ker njih geslo je od nekdaj v vsih vrednih stvaréh bilo in bo: nepristranost! — Saj! da resnica se spozná, — Je čuti treba dva zvoná (306). — ... da bi po ti pravdi dosegla slovenščina tudi gotov vspeh .. z veliko izgledi .. Naj bi se taki in enaki slovstveni pretresi nikomur ne dozdevali prazne rečí, ker častitljiva čista, neponemčena slovenščina ni jezik, kteri, kakor nekteri protivniki abotno mislijo, se dá le spotoma naučiti (350). — Čeravno so učeni jezikoznanski pomenki (o glagolih doveršivnih in nedoveršivnih) mnogim bravcem dolgočasni (kakor se nam je od nekterih straní vediti dalo), so vendar od druge straní za napredek našega jezika tako važni in potrebni, da moramo hvaležni biti domoljubom, ki so to reč sprožili in temeljito pretresli. Da pa se poprave jezika našega razodenejo občinstvu, ni druge poti, kakor po listih časnikov. Naj tedaj tisti naših častitih prejemnikov Novic, ki so le bravci, ne pa sami tudi pisatelji, prijazno pomislijo, da se v tacih potrebnih pomenkih tudi za-nje trudimo, da jim bomo mogli zmiraj bolj po starem domačem jeziku in prijetno v duhu našega naroda pisati. Saj je tudi dolgočasno, preden gospodar izredí ovco, da mu daje volno, in preden iz volne se stka sukno; kratkočasno in prijetno je potem lepo suknjo imeti, ki nam jo je dala ovčica (406)". — Pohvalivši dr. Klunov „Archiv" (55) v 2. in 3. zvezku, povedal je svojo vrednik o mesečnih imenih na pr.: „V Koledarčiku za l. 1852 smo že dokazali zmešnjavo o mescu prosincu gledé na slovensko in horvaško deželo, in nasvetovali smo: naj bi po izgledu Rusov vsi Slovani kakor tudi Nemci, Lahi, Francozi in Angleži rabili latinske imena, ker na preprosto ljudstvo o ti zadevi ni veliko gledati, zakaj ono tudi navadnih slovenskih mesičnih imen ne vé, in čas le zaznanuje po praznicih in svetnicih. Al — mi Slovani smo le v besedah silo goreči vzajemničarji, v djanju ni duha ne sluha od tolikrat imenovane vzajemnosti (218). — Da ne moremo slovniških pravd brez konca in kraja jemati v Novice, nam bojo poterdili častiti pisatelji sami, ako pomislijo, da taki učeni pomenki, če tudi važni za slovensko pisavo, niso večini bravcov vgodni. Slovenskih pisateljev reč je zdaj: potegniti s tem, kar bojo za pravo spoznali (402). — V tacih okoljšinah (naravnih, nezogibnih) ne smemo preterdovratni biti in se nekoliko ravnati po času, kteremu zapovedovati ne moremo, kakošen naj bode (395). — Obsežek Novic je dostojno znan: one obdelujejo domačo zemljo, domače slovstvo, domačo omiko, in naznanjajo vse, česar nam je o postavah vediti potreba, in verh tega še vse to, česar

omikan človek od zgodb domačih in od novic po širocem svetu zvediti želi.. Ker se je „Novičar“ svojim bravcem s tem prikupil, da vse hitro in ob kratkem naznanja, kar je dostikrat težavno izmotati iz dolzih spisov, bo ravnal tako tudi vprihodnje“, obeta vrednik v povabilu na naročbo za l. 1855.

XIII. 1855. »S predragim slovnikom vred, se mi zdí, — Da Vodnikov duh se zdaj v novo glasí« — poje kolednik v Novicah gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari, kar se reči smé nekako tudi o dr. J. Bleiweisu, kteri je v trinajstem tečaju spisal na pr.:

„Kako neka sleparica pošteno družino v strašno nesrečo pripravi. Odperto pismice našim županijam (zoper ženitve na korajžo). V senožetih naših leži še veliko mertvega zaklada. Kam bomo prišli, če bomo z lesom tako gospodarili, kakor sedaj gospodarimo. Tudi vojska ima svoje dobro. Od kod možganini červ pri vertoglavnih ovcah in ikre pri prešičih. Od kod izvira bolezen, kadar živina nenavadne, v časih tudi gnjusne stvari liže in ogrizuje, in kako ji pomagati. Kako jablane in hruške množiti po mladikah. S kterimi travami naj se obsevajo senožeti, kako in kdaj. Krompir med ječmenom in laško repico. Koristnost velikega korenja ali velike merkve, in kako ga sejati. Koliko vrednost ima sadje gledé na njegovo redivno moč. Koliko sol goveji živini pri pitanji tekne. Kako z žbeti ravnati. Jams ali kitajski krompir. Opomin gospodarjem zavolj hroščev ali kebrov. Iz občnega zbora c. kr. kmetijske družbe. Koliko dež škoduje pokošeni mervi ali detelji. Besedica o spreminovanji žitne cene. Od stanovitnosti žitnih plemen. Razmera klaje, ki jo živina povžije, in stelje, ki se ji nastilja s težo pridobljenega gnoja. Ktera zavarovavnica ali asekuracija zoper škodo ognja je naj bolja. Sadjoreja v našem cesarstvu. Nove postave zastran smerkovih in červivih konj. Kaj je namen umnega plemenenja in kaj o tem skušnje učé. Velika dnarna potrata pri malih kmetovavcih. Ali ima kmetovavec kaj dobička od tega, če bere kmetijske bukve in časnike itd“. — Poleg tega je spisal več manjših sostavkov o skušnjah gospodarskih, obertnijskih in rokodelskih, v različnih drobtinicah narodskih, o živinozdravstvu itd. — Spisal je teh stvarí nekaj izvirno, nekaj po raznih vzlasti kmetijskih časnikih predelal sam, nekaj poslovenil posrednje z malo nagrado po kakem pomočniku. Razvidi se to iz odgovora vrednikovega (str. 416):

»Na pismice Vaše, v kterem nas vprašujete v imenu mnozih: čigavi so spisi v Novicah, nad kterimi in pod kterimi ne stoji ime pisatelja.., Vam radi damo sledeči odgovor: Kar se tiče tega vprašanja, je večidel vse to, kar nima nobenega podpisa ali sicer kakega zaznamka, moje delo. Ker pa se vseh 13 let nisem nikoli hotel s tem ponašati, da kot vrednik Novic sem tudi njih naj pridniši pisatelj, že veliko let ne podpisujem svojega imena nikjer«.

Jako marljiv bil je to leto dr. Bleiweis, kajti razun vže omenjenega je na svetlo dal 12) Koledarček Slovenski za l. 1855, kterega namen ni bil enoletna pratika biti, ampak lepoznanska knjiga s Plutarčkom slovenskim. Opisan je prav mično v tem letniku po njem „Baron Žiga Zois“ s podobo. — Knjiga 13) je „Slovensko Berilo za četerti gimnazijalni razred“. V Ljubljani 1855. 8⁰. 188. V njem spis njegov: Telegrafi nekdanji in sedanji. — Knjiga 14) je „Zgodovina ces. kralj. krajnske kmetijske družbe s statističnim popisom kmetijstva na Krajnskem“. Zložil Dr. J. Bleiweis. Na svitlo dala c. k. kmetijska družba. V Ljubljani 1855. 8⁰. str. 32. Natisnil J. Blaznik. — Knjiga 15) je „Nauk od reje domače živine“ III. del 8. 71. in 16) „Nauk klavno živino in meso ogledovati“. Po razglasu cesarske postave poslovenil Dr. Janez Bleiweis. VI. del „Živinozdravstva“. 1855. 8. 21. Natisnil J. Blaznik. — „Za natis sta pripravljena sedaj še dva dela, namreč sodniško živinoznanstvo ali nauk od cesarskih postav pri kupčii in druzih primerljejih, in pa znanstvo vsih delov, iz kterih je živinsko truplo sostavljeno in njih opravil v

zdravem stanu, in potem bo to obširno delo popolnega živinozdravstva doveršeno", pisal je sam str. 367 v Novicah.

V tem tečaju je znamenito na pr. vrednikovo „Pismice od zamaknjenih"; „o dragini" (Poglavitni vzrok dragine je vselej le ta, da so poljski pridelki premajhni v primeri s tem, kolikor se jih potrebuje. V obilnosti še nikdar ni bila dragina) itd. — „Kar se prestavljanja knjig tiče, je res to Ahilova pêta slovenskih pisateljev, ker mislijo, da prestavljavec mora poredoma pobirati vse besede tistega spisa, kterega prestavlja, in stavke skladati ravno tako, kakor jih je zložil izvirni pisavec. Ker je nemški jezik per eminentiam jezik samostavnih imen, slovenski jezik pa jezik glagolov, izvira pri prestavljanji iz nemškega v slovenski jezik ravno tista zeló navadna okornost, ki je duhu našega jezika nasproti. Dalje je lastnost nemškega jezika, da zapletuje stavke tako, da med poglavni stavek vriva deset druzih, ki je po takem ves raztergan in sila dolg; to je sicer po duhu nemškega jezika, pa je ravno nasproti duhu slovenskega jezika, ki govorí v kratkih malo zapletenih stavkih. Sicer nam pa tudi niso všeč celó prekratki stavki, da se po vsacih 5 ali 6 besed že postavlja pika; to je po naših mislih otročja pisarija, ktera je le v abecednici na svojem mestu. — Po naši misli naj prebere prestavljavec vselej celi stavek ali še več stavkov izvirnega spisa, potem pa naj si reče: „kako naj ga prestavim, da jo bom zadel tako, kakor govori prost Slovenec?" Če tako prestavlja, bo odletela cela truma samostavnih imen, in dolgi, desetkrat presekani stavek se bo razkrojil v več samosvojnih stavkov. Tako bo ostal zapopadek izvirnega spisa, pa v drugačni obleki in obliki — v duhu slovenskega jezika (75). — Radi poterdimo, kar preč. g. dopisnik (Hicinger) omiluje o nezlogi slovenske pisave, vendar dvoje imamo omeniti, kar nas tolaži. Pervo je, da slovenski jezik je še le v dôbi izobraževanja in v ti dôbi se ni godilo nobenemu jeziku drugač. Ozrimo se le na nemški jezik, ki je že lepo izobražen in še dandanašnji se prenareja pisava njegova tako, da tisti, ki smo bili pred 15 ali 20 leti izučeni v njem, bi danes ne znali več tako pisati, da bi v šoli „sine" dobili. Druga pa je, da hvala Bogú! ljudstvo se ne spodtakuje nad tistimi novejšimi (ali prav za prav starejimi) oblikami, ktere so nekterim učenim toliki tern v peti. Verjemite nam, da tem marsiktere oblike veliko veliko več nepokoja delajo, kakor ljudstvu po različnih krajih slovenskih, ktero ni ukovano v tiste oblike, ktere so slovenski slovničarji in po njih pisatelji oktroirali našemu jeziku, ki pa se hoče dan današnji bolj prosto gibati in ima prav. Kmali bojo Novice prinesle sostavek „o slovniški sodníi". Bomo vidili, kaj bojo rekli naši g. pisatelji o njem (130). — Želja edine pisave je skozi in skozi pravična, misel vse hvale vredna, — pa je prezgodnja, in po nasvetovani poti tudi nemogoča o izpeljavi, piše dr. Bleiweis (str. 143. 144) in skazuje o slovniškej sodníi. Prezgodnja je, ker naš jezik je še le sedaj v pravem razvitji zapopaden, se še le na vse strani izobražuje, ker sedaj še le se v njem v mnogoverstnih vedah in znanstvih piše ... Naj vrè mošt, da se izdela stanovitno vino! ... Pri nas (in menda nikjer na svetu) ni tiste zložnosti, da bi se eden podvergel tudi zoper svojo misel drugemu. „Kdo Vas je postavil, da nam bote postave dajali, kako naj pišemo?" — tega ugovora si ima sodnija svesta biti, če bi bili tudi sami angelji izvoljeni v njo, ker gotovo je, da ne bo mogla vsim vstreči .. „Festina lente!" to je, „hiti pa se ne prehiti!" in pa: glej, kaj terja o jeziku večina pisateljev, to je moje vodilo ... Da bi pa mogli do pičice ravno vsi po enem kopitu pisati, naj se nikar ne terja, in naj nikogar ne žali, če se ne piše. Saj da „čerka le morí, duh pa živí!" je star pregovor. Zakaj bi ravno pri nas ne veljal? — Da! presneta vzajemnost naših knjigarjev .. Edini pomoček pospešiti leno knjižno občenje je, da vselej kak prijatelj domačega slovstva stopi h knjigarju svojega kraja in ga podrega za naročbo nove knjige; če je naročil, bo dobil, in potem bo tudi

po redu plačal (288). — Da ni pravega knjigoteržtva za slovenske bukve, kaj je poglavni vzrok tega? Na to odgovarja (299), ker slovenski pisatelji ne morejo dajati tacih odstotkov, kakoršne dajo nemški, ter ponavlja svoj nasvet, češ, naj knjigarji tudi sami kaj storé, in ne da bi pisatelj ali izdajatelj mogel vselej tista lačna vrana biti, ktera pita sito. — Obseg našega lista je dovolj znan; toraj le ob kratkem rečemo — v povabilu na naročbo, da tudi prihodnje leto bojo obdelovale domačo zemljo in domačo obertnijo, domače slovstvo in umetnijo in da bojo tudi na znanje dajale vse, kar je občinstvu o postavah in druzih stvaréh vediti potreba; verh tega pa bojo povedale vse in urno, kar se bo po širocem svetu imenitnega primerjalo. Le nekoliko omikan človek ne more biti sedanji čas, da bi ne bral, kar se po svetu važnega godí, naj je v kmetijstvu ali obertnijstvu, v slovstvu ali politiki, ker vse te skušnje in prigodbe zadevajo dandanašnji vsacega nas bolj ali manj (396)". —

XIV. 1856. To leto se imenujejo Novice gospodarske, obertnijske in narodske, in v razjasnjenje nekterim prijatlom, ki so zavolj naslova vže prej popraševali, opominja vredništvo koj v 1. listu: „Memo gredé rečemo, da radi rabimo besede „gospodar, gospodarski, gospodarstvo" za to, da s tem naznanjamo, da sostavki pervih strani našega lista niso pisani samo za naše bravce kmečkega ali kmetiškega stanú, temuč za vsacega posestnika zemljiš, naj je na kmetih ali v mestu. „Kmet, kmetija, kmetovati" ima navadno pri nas ožji pomen, kakor je po zapopadku naših gospodarskih sostavkov, ki se ločijo od sostavkov druzih „landwirthschaftlicher Zeitungen" le v tem, da so v domačem jeziku pisane, za grajšake ravno tako kakor za kmeta... Ravno tako smo tudi nadpis „rokodelsk" že davnej premenili v besedo obširnejšega pomena „obertnijsk", ker rokodelstvo se loči od obertnijstva, obertnije: obertnik je vsak, ki obrača kako sirovino v izdelano blago in to v kupčijo; tedaj je tudi fabrikant obertnik, rokodelec pa se ne more imenovati, če ravno je rokodelec tudi obertnik" itd. —

V tem štirnajstem tečaju je razun malih novic ali drobtinic o gospodarstvu in obertnijstvu spisal dr. J. Bleiweis na pr.: „Pripomočki zoper dragino. Nove skušnje z lanénimi in ogeršičnimi prešami. Kdaj je živina gojzdom naj bolj škodljiva in kteremu lesovju. Pametnik (o domačih pridelkih, času, načinu setve itd.) za mlade kmetovavce. Kako se dajo slabi travniki zboljšati. Dvanajst poglavitnih gospodarskih pravil. V kakošen prid nam utegne biti svobodna obertnija. Vodnik vinorejcov. Višnjevo kravje mleko od kod in kako ga odpraviti. Kdaj in kako je naj bolje sadje cepiti. Kaj donaša več dobička: ali stareje vole, ki niso več za vprego, nepitane prodati, ali jih poprej spitati. Ali se sme v drevnem sadišču ali vertni šoli zraven drevja še kaj druzega saditi. Konjsko meso — živež človeški. Zastran zadušenega kašlja. Nove žalostinke čez stare napake. Kako ravnati, kadar človeka griža napade. Zakaj delavcov na kmetih (poljodelcov) zmanjkuje, in kako bi se dalo temu v okom priti. Velika kmetijska razstava na Dunaji. Kdor da pleti, več ima žeti. Kako se dajo kmetiški fantje že od mladih nog umnega kmetijstva djansko učiti. Izgled umnega živinorejca — naj bolji nauk drugim. Gospodarski pomenki. Poljodelstvo v Egiptu. Malega gospodarja bogastvo. Od šivank kaj. Blato iz mlak je kaj veliko vredno. Nju Veličanstvi presv. Cesar in Cesarica v Ljubljani itd." —

Knjižica 17) je Koledarček Slovenski za prestopno leto 1856. Na svetlo dal Dr. Janez Bleiweis. V Ljubljani. Natisnil J. Blaznik. V njem sta s slikama Valentin Stanig in Juri Japel, oba po Slomšekovem življenjepisji v Drobtinicah opisal dr. Bleiweis, iz českega poslovenil tudi „Pravlice iz življenja smešnega kraljevega svetovavca Jana Klenovskega" itd. — Bolj zanimljive stvari je poznej iz teh svojih knjižic priobčil skupaj (Življenjopisi. Zgodovinske in narodopisne stvari. Novêle in povedke. Prislovice. Pesmi. Napevi) pod naslovom: „Zlati Klasi". Nabrani v „Koledarčku Slovenskem".

Na svetlo dal Dr. Janez Bleiweis. V Ljubljani. Natisnjeno v Jožef Blaznikovi tiskarnici. To je knjižica jako mila, doslej brez vrstnice. — „Če se ozremo po nemškem knjigoteržtvu, nahajamo poslednje dve leti tako obilnost koledarjev, da bi smeli sedanji čas res „koledarski čas“ imenovati.. Ni tedaj čuda, da Slovani ne zaostajajo, da tudi Slovenci nočemo biti naj zadnji: imamo že malo in veliko pratiko s čednimi podobami od tistega časa, kar izhaja v Blaznikovi tiskarnici; to je naš „illustrirter Zweigroschen-Kalender“, ki ga nahajamo v vsaki bajtici, pa tudi marsikak gospod ga ima rad, ker je star domač prijatel. Pred peterimi leti je vrednik Novic začel izdajati „Koledarček Slovenski“ po tisti osnovi, v kteri se je že pred več leti pomenkoval s svojim dragim prijatlom Koseskim, in po tem načinu osnoval koledar, ki noče biti le knjižica za eno leto, ampak po svojem podobo- in življenjopisji slavnih naših domorodcov knjiga za vse prihodnje čase in tako si ohraniti svoj poseben značaj, s kterim si je prikupil vse domorodce, kterim je mar za domače slovstvo in umetništvo in za možake, ki so domovini v čast in slavo (1855. str. 366)“.

O županih pisal je dr. Bleiweis v Novicah na pr.: „Treba, da včasih eden druzega brez sovraštva in jeze enmalo podrezamo; morebiti se vendar ktera berv ali kakošno korito popravi, ktera cesta predela in kakošna soseska enmalo zdrami; nihče pa tudi časti ne jemlje hvalevrednim županom, ako očituje nečimerne, saj v nobeni službi in v nobenem stanu nismo vsi angeljci. Žalostno pa je to, ako se povsod in povsod le od zaslužka govori, kakor da človek, ki v družbi s svojimi bližnjimi živi in ne samotari v kakošnem gojzdu, bi ne imel nobenih dolžnosti brez plačila. Kako nam more vlada soseskine zadeve izročevati, če jih sami nočemo opravljati in sami nočemo se bolj svobodno gibati! Vemo, dobro vemo, da s takimi opravili je dosti težav, sitnost, sovražtva, in da bi župan včasih raje šel na Grintovec kamnje tleč, kakor se s svojimi sosedi ukvarjati, — al kaj bo: če bi v prid svoji soseski in sebi v čast ne preterpel nobeden tacih sitnost (86). — O hišnem zavarovanji na pr.: Le odlašati, pa nikoli storiti, le dobre namene delati pa pušati vendar vse pri starem, ne pripelje nikogar na boljo pot. Resničen je pregovor modrega moža, da pot v pekel je dlažena (flajštrana) z dobrimi nameni, ki vedno le nameni ostajajo. Kadar je, kakor pregovor pravi, krava že iz hleva, je jok in stok prepozen. Edina, če ravno ostra pomoč zoper gerdo zanikernost bi bila, da bi vsi dobrotniki sklenili, nobenemu hišnemu gospodarju, kadar je pogorel, nič ne dati, ako ni zavarovan bil. Taki izgledi bi pomagali zanikerne siliti k dobremu (265). — V jezikoslovnih pomenkih gledé na nemško-slovenski slovar je spregovoril „Besedi Epidemie in kuga pred jezikoslovno sodijo“ s pristavkom: „Povsod mi je pravilo: v vsem natanjčnemu biti. To tudi, in nič druzega me ne vodi pri udeležbi slovnika našega v tistem malem oddelku, ki spada v okrožje delavnosti moje — zdraviloznanstva, za ktero se je od mnozih strani nabralo lepo število dobrih in pravih besed in se v Ljubljani še nabera... Treba da se od več strani pretrese ta reč — in do korena (99)“. — Kako naj se pišejo slovenske lastne imena — rešil je, da slovenske po slovensko, nemške po nemško (389). — Ostremu pretresu „Beril Slov. za 3. in 4. gimn. razred“ odgovarja celo skromno (143. 144), češ, izvedeni pisatelji, za ktere je sostavek pisan, bojo že sami vedili, kedaj pravo terdi pretres, kedaj imajo prav Berila.. Človek se naglo zmoti. Saj tudi pretresu našega častitega pisatelja pomot ne manjka na pr. itd. — Gledé odgovornosti vredništva: naj se vsak pisatelj imenuje saj vredništvu, če tudi noče imenovan biti občinstvu. Vredništvo ohranuje pisateljevo ime za-se in ga, ako želí, nikomur ne povê; vediti ga pa mora, da nikjer po temi ne tapa. Če si pisatelj ne upa razodeti svojega imena skrivej vredništvu, kako more terjati, da bi vredništvo, kteremu okoljšine dostikrat niso celó nič znane, pred vsim svetom odgovornost prevzelo za brezimni

spis (100). — Novic vredništvo nima nobene odgovornosti za reči, ktere razglaša Oglasnik. — Boljši kup kakor so Novice s svojimi dokladami ni nobenega časnika v našem casarstvu, pa ne vemo tudi, ali ima kak drug toliko mnogoverstnega in na mnoge strani koristnega blaga kot Novice... Napačna misel je pa ta, v kteri je še mnogo naših rojakov zapopadenih, da slovenski časniki in knjige so namenjene le preprostemu ljudstvu po kmetih. Kdor je take misli navdan, ne želí svojemu maternemu jeziku tiste veljave, ki mu gre pred svetom in Bogom, in če bomo sami svoj jezik tako silili za peč, se ne smemo čuditi, ako se mu ne godí drugač od druge strani.. Kar so po pripomoči svojih častitih pisateljev dosedaj bile Novice — središče slovenskega novinarstva — to biti želijo tudi v prihodnje, pravi dr. Bleiweis v povabilu na naročbo (394). Kakor pridne čbelice bojo tudi vprihodnje urno urno donašale slovenskemu narodu vse, kar mu utegne koristiti na mnogotero stran... Ker pa hodijo Novice po vseh slovenskih okrajnah, si morajo prizadevati, da govoré jezik, ki je večini razumljiv; nikar naj se tedaj ne terja od njih, da bi bile zgolj le samoljubne Krajnice; nasproti pa naj se jim tudi to dovoli, da ostanejo le Slovenke in da ne segajo dalje“. —

XV. 1857. „Le naprej!“ — kliče vrednik v 1. listu v Novicah, ktere so izhajale v polovini o sredah in sabotah. — „Čas je tisto silno kolo, ktero suče svet neprenehoma, ž njim pa ljudstva, ki živijo na njem ... Z novimi časi nastopijo nove potrebe; v novih potrebah pa je treba iskati novih pripomočkov, da človek zadobí to, česar potrebuje. Kmetijstvo in obertnijstvo sta dva imenitna stanova v družbi človeški; brez nju bi ljudje ne mogli živeti .. Kamor se tedaj ozremo, povsod čujemo glas: Naprej! Nikar nemarno se deržati starega, ampak pozvedovati, kaj se dela in godí novega po svetu, kako se spravlja to in uno, da se zboljšuje kmetovanje in povzdiguje obertnijstvo. Zato kliče naš list vsem ob novem letu: Le naprej! S pomočjo Božjo ne bo bistri glavi, pridnim rokam in pa poštenosti sreča nikdar slovesa dala. Tedaj le naprej! Čedalje bolj naprej!“

Dr. Bleiweis sam je spisal v petnajstem tečaju na pr.: Gojzdnarstvo. Domovina mnogoverstnih sadežev. Apno in lapor — kmetijstvu velika pomočnika. Velika kmetijska razstava na Dunaji. Lanska letina. V treh letih napol bogatejši kmetovavec. Drevesa po polji — straže zoper miši. Kako sadje sušiti, da bo dobro in lepo. Da ozimina pod snegom ne bo škode terpela. Dobri sveti kmetovavcem. Posebnega priporočila vredne jablane. Kaj naj bi kmetovavci v našem cesarstvu še več pridelovali (klaje, čbel, lanú, konopelj, vina, gladeža, brošča, verbovnika). Pregosta setev. Nekoliko od kmetijske botanike. Dobrovoljen svèt gospodarjem zastran gosenc. Kako se murve cepijo. Ali se starost konj čez 8 let res ne dá gotovo več iz zob spoznati. Od oljke. Koristnih žival ne gre preganjati in moriti. Dober svet takim, kterim je toča polje poškodovala. Kaj je toča, nje vzrok in kako se pred njo varovati. Poduk Gorencom (o konjski bolezni). Največji potrebe našega kmetijstva. Kako ravnati, da dobiva gospodar dovolj mleka od svojih krav. Pretres nekterih vraž in krivih misel naših kmetovavcov. Kostí dober gnoj. Živino čez zimo ložeje prerediti. Kako se dajo večji prihodki na kmetíi zadobiti. Kako se dá novo zidovje stanic suho napraviti. Tiči na polji in v gojzdih itd.“ —

Kedar so šole, niže in srednje, jele se obračati na narodno stran, tedaj je jel tudi Noviški vrednik na nje obračati pozornost svojih rojakov. — O potrebi nove slovnice slovenske jo je povedalo vredništvo (str. 112) na pr.: „Radostni smo brali Vaše jezikosl. pom., ki nam razodevajo, da ste terdni v slovenščini in gerščini; al če bomo tako na drobno rešetarili in se celó za take besedice lovili, bomo do sodnega dne se pričkali o slovniških pravilih, in ker vsak svoje in dostikrat ravno nasprotno terdi, bomo zavolj slovnice zanemarili pisanje potrebnih knig. Prav je in treba, da nam

je mar za slovnico in za napredek jezika, kteremu so tudi Novice vseskozi zvesto udane, — al est modus in rebus. Krepko se v svojem spisu poganjate za sedaj (sadaj) in zametujete zdaj, — ali mili Bože! kdor vprašuje s kdaj, dovolite, da se mu odgovarja z zdaj. Sedaj, sadaj, zdaj — piši, kakor ti je drago; da le to kar pišeš, kaj veljá in je važno, zanimivo, koristno, podučno, zabavno! Iz vsega pa, kar je v poslednjih desetih letih o slovniških pravilih že dovrelo, se očitno vidi potreba nove slovnice slovenske, v kteri bi se kritično in brez enostranstva ustanovilo, kaj naj veljá, in ki naj bi tudi bila edina slovnica po vseh gimnazijah. Vemo sicer, da še tudi potem ne bo konca — kakor Čop resnično pravi — der grammatischen Grübeleien, die bei uns von solcher Wichtigkeit sind!, vendar bo tak codex saj nekoliko odpravil prepire brez konca in kraja".

M. Majarju želečemu „pisati po slovensko tako, da bi razumili zajedno: „Horvati i Serblji — Oj da bi Novice dovoljile nam někada mali prostorček na koncu lista, za spise v takom slovensko-serbskom jeziku spisane" — odgovarja (184): „Iz serca radi, ako bi se take poskušnje, ktere dospevajo le učene Slovane, ujemale z namenom prosto-narodnega časnika. Novice ne morejo svojih mej še dalje razširiti, ker bi mogle sicer v nemar pustiti svoje glavno vodilo, kterega se dosihmal deržé in ktero zahteva z omiko slovenskega naroda priskakvaje tudi omiko slovenskega jezika. Tudi mi mislimo, da nam je Slovencom treba posebnega beletristiškega lista". — Dopisniku, naj se v Vodnikovem Spomeniku pustijo zgodovinske oblike pesnikovega rokopisa, kaže (str. 414), da Vodnik se je trudil postopati naprej, kakor je to tudi dolžnost naša, kar je zapisal sam v svoj eksemplar „Lublanskih Novic" l. 1798, ki ga hranuje naša ces. bukvarnica . . . Tako Vodnik, kteri ni bil mož des Stillstandes". — „Ker v prihodnjem letu nastopijo Novice že šestnajsti tečaj, so častitim svojim bravcom v vsem tako dobro znane, da pri vabilu na novo naročbo (396) le toliko rečemo, da kakor dosihmal hočejo tudi v prihodnje biti središče slovstvenega življenja slovenskega naroda, podučne na mnogo strani in kratkočasne tudi, verh tega pa pošiljati novičarja po vsem svetu in po njem pridno mislijo donašati bravcom svojim novosti vsake baže". —

XVI. 1858. „Obsežek in jezik Novic ostaneta pri starem tudi v novem letu, in s krepko pripomočjo najslavniših pisateljev slovenskih, ktere prosimo ob enem za prihodnje rodoljubno podpiranje, da bi ravno po starih vodilih svojim bravcom vedno mlade ostale . . Le v tem se bodo zavoljo davka premenile „Novice gospodarske, obertniške in narodne", da v novem letu bode vsako sredo izhajala cela pola; dosihmal je vsako sredo in saboto izhajalo pol pole . . Storili smo to po dolgem prevdarjanji in po nasvetu mnogih prijatlov . ."

V šestnajstem tečaju je spisal dr. J. Bleiweis: „Gospodinjam nekaj zastran kokošarstva. Ledenice. Nove skušnje z gnojem. Od hripke ali kihavice kaj. Pereč ogenj pri prešičih. Pregled lanskih pridelkov v našem cesarstvu. Spomladanski hrošči ali kebri. Iz Ljubljane do Žirov. Potopisne čertice. Sedanja žitna cena in njeni nasledki. Občinski pašniki. Kdor ima dnarja, naj posluša. Kako si hitro napraviti veliko žlahtnega drevja. Ali je zdravo, po kosilu (obedu) enmalo zadremati. Laška ali rudeča detelja. Golobje so polju dobrotniki. O reji akacije. Vinski hrami. Kako naj se kuri, da se po nepotrebnem ne kvarijo derva. Če človeka ali živino seršen, osa ali bčela piči. Pogled v človeški želodec. Kakošni naj bodo verti na kmetih, da bodo dovelj sadja donašali. Poglavitne pravila za gospodarstvo z gnojem. Svarilo kmetom, kteri v mesto nosijo sadje na prodaj. Kako sadje hraniti in k pridu obračati. Sladkor ali cuker, iz česa so ga nekdaj delali, in iz česa ga delajo dan današnji. Nektere poglavitne potrate

naših kmetij. Kako z grojzdjem ravnati, ki je zmerznilo pod snegom. Kdor cesto gnojí, si sam mošnjo slabí. Ozir po kmetijstvu in obertnijstvu v našem cesarstvu. Kako tudi po zimi dobro sirovo maslo ali puter umesti. Železne kanone in železni zvonovi. Voda v službi človekovi. Valjenje kurjih jajc, — kaj se godí pri tem, in kako ž njimi ravnati. Kako Amerikancom delo spod rók gré. Jerebikovo drevo itd.“ Poleg tega je spisaval Novičarja iz avstrijanskih in raznih krajev, naznanjal skušnje vertnarske, živinozdravilske itd.

Ker so se prikazovati jeli razni koledarji, opustil je dr. Bleiweis svojega „Koledarčika“, in Hicingerjevemu domačemu koledarju slovenskemu na hvalo pisal str. 310 na pr.: „Mislimo, da ga bodo Slovenci res tudi lahko imeli prav za domačega; zakaj v lični podobi, na ne velikem prostoru, in za majhno ceno se jim tukaj ponuja mnogo potrebnega, koristnega, podučnega in zabavnega, da v nobenem dosedanjih slovenskih koledarjev še ne toliko, in da se novi koledar slovenski lahko meri z marsikterim večjih nemških itd.“ —

Glede šolskih izvéstij povedal jo je str. 311: „Imenik učencev in učenk smo tudi mi sprejeli. Lični natis nas je razveselil toliko bolj, ker lastne imena učencev in učenk slovenskega rodú so natisnjene, kakor se spodobi, s slovenskimi pismenkami, ne pa, kakor žalibog! je še marsikod gerda navada nekterih starokopitnežev, da otrokom berž v pervih šolah popačijo pisavo njih imen z luteransko bohoričico, že zdavnej v staro šaro zaverženo, ali pa z nemško pisarijo, ki se slovenskim učencom podaja kakor zajcu boben, na pr.: Tschirtschitsche, Draschtschik itd. Dajte nam le šolski imenik v roke, in po pisavi imen bomo koj vedili vam povedati: ali se slovenščini daje v šolah, kar slovenščini gré, ali ne. Pravilo pisave lastnih osebnih ali krajnih imen je tako lahko, če se le tako ravná kakor natura sama terja: Piši namreč slovenske imena po slovensko, nemške po nemško! To je vse. To je pa tudi treba, da se ne delajo za poznejše leta nepotrebne zmešnjave in se ne pačijo domačim ljudem njih imena po ptujem kopitu!“

Umétniki slovenski. „Pod tem napisom, opominja vredništvo (309), bodo donašale Novice od časa do časa kratek občert življenja in delavnosti kakega slovenskega umetnika . . . Samoukov vsake verste ima naš narod dokaj. Tudi ti bodo imeli med umetniki mesto, kakor jih naveduje Kukuljevičev „slovnik umetnikov jugoslavenskih“ kteremu želimo s temi sostavki postreči. Umetnikom slovenskim pa bo hasnilo, da jih narod spoznava, kakor bo to tudi narodu samemu v čast. Verh tega pa bo morda tù in tam obveljal še stari pregovor: Exempla trahunt!“

K spisu Hicingerjevemu (str. 290 — 1) je pristavil dr. Bleiweis sledeče besede: „Poslednji čas se je veliko kramljalo o potrebi kritike za nas Slovence. Ker brez kritike sicer nikoli nismo bili, pa je kritika naša dosihmal le bolj ljubeznjiva mati bila mali peščici slovenskih pisateljev, ne moremo onega hrepenenja po kritiki drugače razumeti, kakor da hočejo nekteri ostro, zanikavno kritiko. Taka kritika sedaj že bi bila pa pri nas „filius ante patrem“. Kritika tiste baže mora le tadaj biti, kadar je že dosti gradiva za njo, ali kadar slovstvo uhaja na napačno pot. Lessing, pervi kritikar nemškega slovstva, nam je pokazal, kadaj ima kritični meč pravico. Kaj bomo mi pri našem sicer lepo cvetečem pa vendar še pohlevnem slovstvu s tako mogočno kritiko počeli! ali prav za prav, koliko posla bo ona pri nas našla? — kmali bo z vsem pri kraji. Ne! da bi branili komú, kritikar biti „ex professione“, ne, da bi branili s kritičnim mečem vsekati, kadar je treba, po takem delu, ki nam je v sramoto, — al reči moramo, da tisti, ki brez posebne potrebe tako željno hrepené po kritiki, bi domovini naši gotovo veliko več dobrega skazali, ako bi se vsedli in delo za delom na svetlo dajali in tako bogatili slovstvo naše, da bi v vseh vedah imeli tiska na kupe in bi potem v nepredolgem času tudi nam nastopila doba ostre kritike. Dokler pa

bomo pisatelje naše in bukve naše lahko na perste šteli, ni še čas za tisto kritiko, ki bolj sovraži kakor ljubi, ki bolj odganja kakor vabi. Poslednjič pa še eno. Dokler kritikarji naši ne bojo nič druzega vedeli kakor gramatiko gósti in pa germanizme grajati ali k večemu le „per Bausch und Bogen“ kaj psovati, kar ni ravno po njih godu, bojo malo bravcov imeli in ves njih trud bo, gledé na slovstveni blagor, le malo teka imel. Abecednih vojsk in pa gramatičnega kavsanja smo že toliko toliko imeli, da se nam naši bratje Slovani res smejati morejo. Če beremo druge časnike slovanske (in časníki veljajo za navadno merilo stopnje, na kteri se znajde jezik kakega naroda) in jih primerjamo z našimi slovenskimi, smemo ponosni reči, da nismo zaostali za brati našimi. Čemu tedaj v eno mer le abecedo gosti in gramatiko! Pojte rakom žvižgat! — bi nam rekel Prešerin, ako bi še živel“. — Prisiljen je dr. Bleiweis na Cegnarjev spis v Glasniku dal v isem smislu le nekoliko bolj razširjen „Odgovor o kritiki“ (str 356 — 7), kjer piše na pr.: „G. Cegnar pravi, da na mladih stojí svet. Ker je tù sploh le govorjenje od slovstva slovenskega, smemo misliti, da g. C. méni, da na mladih stojí slovensko slovstvo. Ker smo mi tako daleč od starosti kakor je g. C. od mladosti, tedaj se nobenemu med nama ne more očitati enostranost. Zatega voljo ne bo ne njemu ne nam odgovor težak, ako vprašamo: ali je velika večina pisateljev naših, ki jih čislamo po doveršenih delih svoje pervake, iz verste mladenčev ali pa iz verste možakov? Ne! da bi iz serca ne spoštovali nadepolnih pa oskromnih mladenčev, in z veseljem rečemo, da so nam v slavo res knjige nekterih mladih rojakov, al sila sila malo jih je, večina drugih naših slovstvenih del izvira od mož, ki so že prestopili tako imenovane leta mladosti. Tako je in ne drugač. Kdor ne verjame, naj šteje knjige naše in potem naj po rojstnem listu njih pisateljev praša. Da je nekteri mladeneč, ki je par pôl v kak časnik že spisal, v svojo slavo tako zamaknjen, da res misli, da mu ga ni verstnika pod solncem, nas uči skušnja, — al ravno trezna kritika se ne sme zamakniti s takimi zamaknjenci in to je že včasih zadosti, da se vleže ošabna kri. Tudi nas skušnja uči, da so nekterega mladenča že povzdigovali kot slovenskega korifeja, kteri pa kot mož ne zine nobene več. „Afflavit — et dissipati sunt!“ Da Bogme! na takih ne stojí svet, je menda preočitno. Za to le trezno! le trezno! Slovstvo vsakega naroda se ceni le po knjigah, ne pa po jalovem hrupu. Na beli dan naj stopi, kdor kaj v omari ima; če res kaj veljá, se mu bo že splačalo. H koncu le še to: Čemu le hrup po kritiki! Začníte jo, kakor vam je drago; saj vam je nobeden ne brani. Kdor od kake reči le samo govorí, pa se je nikoli ne loti, — kako se pravi takemu?“ — —

„Novice današnje (3. febr.) ne morejo menda godú Vodnikovega s svojimi bravci prijetniše praznovati, in spomina njegovega ne živejši obhajati, kakor če iz „Novic lublanskih“, kterim je naš Vodnik vrednik bil, od l. 1797 in 1798 povzamejo tò, kar je on pisal o slovenskem jeziku in narodu (l. 5 — 7). Mnogim našim bravcom ta mični spis ni znan zato, ker Novice od l. 1797 — 1800 le malokdo ima; kdor ga je pa že tudi bral, ga bo gotovo vnovič rad prebiral. Prenaredili nismo v njem nič; le tam pa tam smo popravili kakošno besedico, ktero bi bil Vodnik po náši slovnici gotovo sam popravil“. — „Staro leto gré h honcu in ž njim šestnajsti tečaj našega najstarejega in po Slovenskem najbolj razširjenega lista. Da bi vseskozi mlad bil, bo s pripomočjo domoljubnih pisateljev zopet najiskrenejše prizadevanje vredništva, ktero s temi versticami vabi na naročbo sedemnajstega tečaja (400). — In tako jemljemo slovó od častitih vseh bravcov svojih! Slovó to (416) pa nam ne dela težkega serca, ker kmali spet, ako Bog dá, se bomo združili, — mi, da bomo pisali, Vi, da bote brali. Le staro leto gré tedaj h koncu, ne pa terdna naša volja, tudi v novem letu s pripomočjo rodoljubnih naših prijatlov vsem bravcom kar koli bo moč vstreči v vseh razdelkih, kteri so predmet

našega lista. Če je obsežek letošnjega tečaja zopet tak, da bo vreden v bukve vezan in shranjen biti v versti svojih petnajsterih starejih bratov, nam je to najdražje vezilo!" —

XVII. 1859. Kedar se je obhajala stoletnica rojstva Vodnikovega, je dr. J. Bleiweis razun tega, kar je povedal o njem v svojih Novicah, spisal k njegovemu življenjopisju čertico: „Vodnikove Novice", ktero je priobčil „**Vodnikov Spomenik**" (Vodnik-Album), na svitlo dal dr. E. Costa l. 1859. Čertica ta se nahaja str. 31 — 36, in se pričenja: „Naj drugi slavo pojó Vodniku pesniku, jez jo pojem njemu vredniku „Lublanskih Novic" . . Ni bil Vodnik le pervi slovenski pesnik — bil je tudi začetnik slovenskega časopisja . . In štiri leta je samotež na svojih ramah nosil vse novinarstvo slovensko . . In opisavši ob kratkem obseg njihov pravi naposled: O jeziku Novičnem ne bom na drobno govoril in se ne vsedal na visoki stol jezičnega rešetarja, da bi očital slovniške pogreške in germanizme, ker pomisliti je treba, da pisane so bile Novice v unem stoletji, ko se je mili materinščini godilo najhuje, ko se je slovenščina čedalje bolj po ptujem ravnala in pačila, posebno po nemških oblikah, in ko se skor ni pisalo še nič drugega kot molitvene knjige v jeziku našem. Pač močán se je mogel čutiti, kdor se je o taki dobi lotil časnika in še celó političnega časnika, v kterem je treba pisati o tako različnih rečeh, in imeti za vsako stvar pravo domačo besedo. In tak korenjak bil je naš Vodnik! S poti tedaj z vsem neslanim hulenjem, če ni še vsaka beseda čisto slovenska, če ni še vsaka beseda po pravilu slovniškem! Za en tak pogrešek nas odškoduje sto drugih lepih stavkov, sto pravih, zlatega denarja vrednih domačih izrekov. In poslednjič je tudi še to pomisliti, da časnikar mora večidel vse hitro izdelovati in včasih tako hitro, da še komaj prebrati more kar je spisal, ker že za njim stojí posel iz tiskarnice pa vpije za „manuscript"! Tù ni časa, da bi človek kaj pilil in prevdarjal: ali je čisto vse po sekiricah slovnice. Srečni, trikrat srečni tisti pisatelji, kteri kakor koklja valé svoje spise, jih dan na dan od zora do mraka prebirajo in popravljajo, in jih še le po „Nonum prematur in annum" na dan spravljajo. Vodnik kot pisavec in vrednik Novic ni mogel tega itd." —

Sitnosti in težave, ki jih ima vrednik časnikov, kaže v Novicah l. 1859. str. 262 dr. Bleiweis v pogovorih: „Pismo iz Jesenic nas krega, da v vsake Novice ne devljemo dnarne in žitne cene, ter pravi: Ali mislite ljubljanski gospodje, da na kmetih nam ni treba tega zmiraj vediti? Še premalo je vsak teden enkrat! K meni, ker vejo, da imam Novice, hodijo tudi drugi prašat, kako stojí laža (ažio); ker pa ne vem povedati, se špotljivo zamerdajo in grejo. Tudi žitni kup iz Krajnja je nam Gorencom zlo potreben; pa tudi cene teržaškega blaga ne najdemo več v Novicah, kakor je že bilo. Se vé: smo Krajnci; treba ni. — Nemec pa že dobí! — Tako nam pošten Gorenec bere levite. Na to odgovorimo, da Novice imajo toliko različne bravce, da je težko vsem ustreči, ker ta želí to, uni uno; ta hoče le novice, ki se po svetu godé; unemu je mar le za nove kmetijske skušnje; ta hoče le kaj bolj učenega, uni pa je ves zveličan, če more narodne pravljice brati; spet drugemu so lepoznanske reči prazne otročarije in hoče le resnega poduka; eden hoče le pesem, drugi uganjk, tretji loterijo in tako dalje vsak kaj druzega. Da radi spolnemo kar je mogoče in je morebiti večini bravcov všeč, vidite, dragi prijatel iz Gorenskega! že iz današnjega lista; vse, česar želite, še sicer danes ni spolnjeno; ako bomo mogli, bomo storili".

Sam je v sedemnajstem tečaju spisal na pr: „Strehe iz platnic debelega papirja. Nova kerma. Skrivnosti pri sejanji in pridelovanji bele ali rumene pese. Kaj storiti, da hiše niso vlažne. Kurje bolezni. Kako Kitajci z gnojem gospodarijo. Zakaj je morje slano. Graška asekuracija zoper ogenj l. 1858. Odperto pisemce o ljubljanski hranilnici. Priporočilo laške ali papeževe repice ali podzemeljskih hrušic. Muhe. Poglavitne

napake pri reji sadnih dreves. Da spomladanski mraz setvam ne škoduje. Kdaj je pravi čas les sekati. Kaj posebno manjka našim drevesnicam ali tako imenovanim vertnim šolam. Od dosmertnih asekuracij. Od bolh na vertu in polji. Nekoliko od blata. Še nekaj o koristnosti pirhpogačice. Kako na Laškem ravnajo murve in svilode. Če se goveji živini jed upira. Vodila, kako in kdaj naj se voda napeljuje na senožeti. Ozdravljati vranční prisad, čerm ali metljaje. Podorina ali zeleni gnoj in kako se ima podorati. Star biti pa vendar mlad ostati — kako to? Goličave ali tako imenovane pogorišča s polja spraviti. Kdaj gre tesarski in mizarski les sekati. Perziške kamilice. Kratek poduk dobro olje žgati. Pešica resnic, ki jih nauk uči in jih je skušnja poterdila. Grabov mol. Živino kopati. Od soli za našo živino. Deset naukov tistim, ki se hočejo s konjsko rejo pečati. Ali je prav, turšici verhe porezavati. Od kod je prišla naša živina. Kako sem svoje travnike zboljšal, da sem si dvakrat več sená nakosil. Različnost živeža v raznih krajih sveta. Kaj je bolje: Cela klaja ali pa zdrobljena ali zrezana. Od gnjilega krompirja. Občinska postava in pa razdelitev občinskih pašnikov. Doba dandanašnjega napredka. Dobri stari časi. Kako se dobí gnoj mešanec ali kompost. Od vsega kaj, kar človek jé in pije. Ali se dá zemljišni davek še povikšati. Dajte sadju dozoréti. Kokošarstvo — dobra podpora kmetijstva. Dobra gospodinja — kmetijstva največa podpora. Sovražniki poljskih miš. Kako se dá dno kapnic ali štiren lahko preiskavati. Repo za živino čez zimo hraniti itd.“ — Obilno je to delovanje. Poleg tega je spisoval „Novičarja“ iz domačih in ptujih dežel, gospodarske novice, kmetijske in živinozdravilske skušnje; o srenjah, o županih, o duhovnih in njih veljavi v srenjskih posvetovanjih (368); o krinolinah (298); o novih bukvah nemških s slovensko terminologijo (329) itd. —

Šolski novičar mu je prirasel to leto po zanimivih letopisih v srednjih šolah (251. 274), in v tem oziru opominja učence: „Naj bi pridniši izmed njih se ob času počitka razveselovali z nabiranjem domačih svetinj, ki v kaki narodni pesmi, povesti ali kaki drugi stvari dozdaj še skrite ležé v kakem samotnem kotu naše domovine, in neutrudljivim bčelicam podobni stikovali po cvetlicah domačega blaga in ga rešili pozabe!“ — In njegovi „Glasi o cesarskem ukazu, ki določuje učbeni jezik v različnih deželah našega cesarstva“ nazadnje dokazujejo: „Kdor tedaj terdi, da ni mogoče v slovenskem jeziku vsega razkladati, kar je v šolah potreba, ali ne vé kaj imamo in kaj premoremo, ali pa nalaš krivico govorí (284)“. —

Milo je Novično oznanilo o smerti nadvojvoda Jovana Kerstnika (l. 20), in proti željam večine častitih naročnikov ponavljajo, da bodo izhajale le enkrat na teden, ter spremljajo vabilo na naročbo za prihodnje leto s staro pesmijo mojstra Koseskega l. 1845 z geslom: „Habete sal in vobis et pacem inter vos!“ —

XVIII. 1860. „Z veseljem vidimo, da dunajski nemški časniki, čeravno nosijo naslov „Gleiches Recht für Alle“ na čelu, kteri dolgo niso hotli nič vediti od pravic slovanskih narodov avstrijanskih, malo po malo vendar začenjajo spoznavati, da, kar je Bog dal narodom, jim ljudje ne morejo vzeti . . . Čista resnica je, če rečemo, da Novice niso namestnice kake prenapete stranke, ki le svojo utopijo trobi, ampak da so besednica jedra slovenskega ljudstva, ki skozi Novice govori. Razširjene po okrajnah vseh slovenskih dežel in z dopisi podpirane od vseh stanov, niso skozi 17 let in tudi v viharnih časih leta 1848 nobene rekle, ki bi jo imele danes preklicati; za kar so se poganjale, je bilo vselej deržavi in ljudstvu v prid. In zato se poganjajo še danes, nikoli preskočivši vojnic pravice in resnice in ne gledé ne na desno ne na levo (14. 15)“.

V osemnajstem tečaju je dr. J. Bleiweis spisal: „Zakaj hirajo kmetije in kako jim pomagati. Kako sadno drevje zdravo in rodovitno ohraniti. Ktera pot je naj-

pripravniša, da se med kmeti gospodarske vednosti razširijo. Polži na vertih, in kako jih pregnati. Koliko so kebri ali hrošči vredni. Ali se bomo tudi mi sladkega sirka poprijeli. Gospodarstvo z gnojem. Predenica v deteljših. Krompir gnjilobe obvarovati. Farovške kmetije. Kaj so notarji in čemu so. Nauk o reji goveje živine. Koliko zemlje se zgubi po poljskih potih in stezah. Našim kmetom in rokodelcem (o hranilnicah). Kdo je za vojaka pripraven, kdo ne. Koza kmetijstvu koristna žival. Kako bomo na novo volili srenjske odbornike in pa župane?" itd. —

Poleg Novičarja iz domačih in ptujih dežel, ki ga je spisoval vrednik, glasiti se je jel „Slovanski popotnik" itd. — Vredništvo je opominjalo (63) Waldherrovo in Mahrovo šolo, kako potrebna bi jima bila slovenščina; posebej oglasilo se je „O živi potrebi slovenskega pisanja v kancelijah in razglaševanja postav v domačem jeziku (130)"; o potrebi posebnega časnika učiteljskega (367) in lista političnega (404) itd. — V. vabilu na naročevanje ponavlja (192): „Deržali se bomo v vsem svojih dosedanjih pravil"; in (404): „Kmali bo leto pri kraji in Novice bojo nastopile nov tečaj — devetnajsti — gotovo važen tečaj, zakaj cesarsko pismo od 20. okt. je odperlo novo, imenitno dobo, v kteri se ima prestvariti cesarstvo naše tako, da bode zopet tudi ljudstvo imelo besedo v srenjskih, deželnih in deržavnih zborih . . . Dela bo dosti, pa ne ustrašimo se ga: moč neizmerna je terdna volja pa podpora domoljubnih mož . . . In tako sklenemo vabilo to, ki naj bi prijazen odmev našlo po vseh slovenskih okrajnah, s priserčno prošnjo do vseh domoljubov, naj nas prijazno podpirajo z dopisi kakoršnimi koli, da le spadajo v okrožje našega lista!"

XIX. 1861. „Novo leto je vsakemu časniku pripravna prilika rêči svojo. Novice — po svoji obilni udeležbi pisateljev iz vseh krajev naše domovine v resnici glas slovenskega naroda — imajo nalogo blagostanje in omiko slovenskega ljudstva povzdigniti in se potegovati za pravice njegove . . A doslej smo le malo dosegli . . Ni tedaj čuda, da mi Slovenci gledamo na cesarski ukaz od 8. avg. 1859 kakor sveti trije kralji na zvezdo, al zmiraj — zastonj! . . Cesarski diplom od 20. avg. nam je zagotovil novo dobo . . Svobodno gibanje županij, deželni zbori in državni zbor je tista važna trojica, ki nam obeta bolje, nove čase . . Prevdarjati je že sedaj treba, ktere može bomo volili v zbore, ki bojo razsojevali našo srečo ali nesrečo. Le možje rodoljubni, ki naše reve in naše žulje poznajo, možje znane poštenosti, bistrega uma, vajeni v besedi, in ki se ne bojé odkritoserčno govoriti, naj bojo brambovci naših pravic. Kimovce, hinavce, mevže, izrodnike pustimo drugim . . . Bolja prihodnost nam je zagotovljena. Te se zdaj veselimo, nikoli pa pozabivši prislovice naše, da le sloga jači, nesloga tlači. To so naše serčne želje o nastopu nove dobe mnogonárodne Avstrije, pravi vrednik v pervem spisku „Slovencom za novo leto". Bog daj srečo!" —

V devetnajstem tečaju je dr. Bleiweis spisal posebej na pr.: „Kako murbe ravnati, da bomo pridelovali čedalje več svile. O tatvini sadja. Naši kmetje. Mlačnim rojakom v prevdarek. Našim kmetijskim gospodarjem v prevdarek. Vojska zoper kerte. Kaj zima storí. Ali ima luna nekašno moč do rastlin. Sadimo divji kostanj in zakaj. Kako se dobi dobro in kaljivo murbino seme. Nekaj o tem, kar je kmetijstvu najbolj potreba. Kostí množijo redivnost zemlje. Kuga svilnih červičev v Evropi. Čujte gospodarji, ki imate živino. Kos in serpov ne bomo več klepali. Kako bi asekuracija zoper točo se dala najbolje napraviti. Zgodnji krompir. Vertni in poljski čuvaji. Oreh. Pregovori za kmetijske pa tudi druge ljudi. Senožet kmetijskega gospodarja največi zaklad. Sol pri reji telet. Besedica o globokem in plitvem oranji. Šota in nje pepel za gnoj. Dobrovoljen opomin zavolj cepljenja koz itd." Spisaval je tudi kratke gospodarske, kovaške, živinozdravilske skušnje in novice. —

„Nove vélike postave za vse cesarske dežele“ priobčujejo se v 10. l. s pristavkom: Te nove, že tako dolgo (vsled ces. diploma od 20. okt. 1860) pričakovane postave so toliko važne za nas vsakega, da jih, opustivši vse drugo, kar sicer devljemo na pervo stran, postavimo današnjemu listu na čelo: Oklicni patent cesarski. Ustava za deržavni zbor. Ustava za deržavni svèt. Ustava za deželne zbore. — Kako pa se voli v deržavni zbor. Volilcom slovenskim vsem za deželne zbore, kjer se naznanja, kakošni morajo biti možje — poslanci. — Peticija (prošnja) Slovencov do c. kr. deržavnega ministra g. viteza Schmerlinga o zadevah šolstva, ces. uradnij in razglaševanja ces. postav in druzih oklicev (144. 145). Odgovor protivnikom slovenske peticije. — Naš program. Šolski naš program za Slovence gledé ljudskih in srednjih šol (367. 368). To vse so stvari, v kterih je kot voditelj sodeloval dr. Bleiweis. — Sam izvoljen za poslanca v treh krajih — v Ljubljani, Kranji in Kamniku — sprejame volitev za Ljubljano — njeno okolico — in zahvaljevaje se volilcem za toliko čast pravi v odpertem pisemcu (str. 108): — „misliti si ne morem drugač, kakor to, da neutrudljiva delavnost, ktero žertujem v Novicah svojemu preljubemu narodu že veliko let, mi je naklonila to veliko zaupanje in da je to neprecenljiva hvala Novicam in tistim domorodnim rečém, ktere one zastopajo“. Razun Novičarja iz domačih in ptujih dežel — je spisoval največ sam novice iz deželnih zborov ter poskerbel, da so se govori naših poslancev nekaj v listu nekaj v dokladi priobčevali. — Slovenci! kliče v l. 11 dr. Bleiweis, bliža se imenitni čas in že je pred durmi, da bomo volili poslance v deželni zbor po novi ustavi, ki nam jo je podelil presvetli cesar 26. svečana t. l. Ako ste dobro prebrali ustavno postavo, ki so jo Novice v zadnjem listu na znanje dale, morate pač spoznati, da še kaj takega ni bilo. — Nato podučuje svoje rojake o tej stvari, in sklepa, naj si volijo može s tistimi trojnimi lastnostmi, ki smo jih v poslednjem listu Novic na 77. strani pisali. In tam priporoča: „Posebno se ogibajte onih domačih mož, ki bodo po vetru plajšč zasukavši zdaj naenkrat, ko bi trenil, premenili se iz protivnih ali mlačnih ljudi v tople, vroče prijatle mile naše slovenščine. Ni večjega gada kot so taki veternjaki; ti bodo berž drugače plesali, če bi se jim druga kakošna zagodla. Pazite dobro na volkove v jagnečjem kožuhu. Ločite pleve in ljuliko od čistega zernja!“ — In žal! vprav Slovencem se takih ni manjkalo. Vže na str. 240 odgovarja vredništvo: „Gosp. dopisnikom, ki so nam dopise zoper g. Dežmanovo obnašanje poslali v prozi in pesmah: Ker celih Novic z obilnimi spisi, ki smo jih prejeli od mnogih slov. krajev, ne moremo popisati, nam ne bote zamerili, ako jih denemo ad acta. Da pa pravice ne žalimo, moramo povedati, da nam je tudi nekdo pod imenom odsluženega vojaka zahvalnico na g. Dežmana poslal, ki se vêde, kakor da bi bila res tako menjena, pa obsega od konca do kraja toliko smešnic, da ne vemo, pri čem da smo. V izgled damo iz pisma le eno uganjko: Zakaj se krajnski fantje s tako žalostjo od svojih mater in svojih ljubic ločijo, kadar imajo k soldatom iti? — Večidel samo zato, ker — nemškega jezika ne zastopijo. — To je pervo, kar slišimo. Fantje! kaj je res taka!“

Ker se je vzbujala narodna vzajemnost slovanska, povedal je v Novicah, kaj je panslavizem; da je književni ali literarni dober in dopuščen, deržavni ali politični pa nedopuščen, puntarsk, na pogubo Avstriji; povedal je tudi, od kod da jemljemo slovansko omiko. — Da nam je političnega lista živo treba, so Novice že lani perve dokazale . . Ko bi Novice hrepenele biti „Amtsblatt“, bi bile že lahko leta 1849, ko jim je minister Bach to čast ponujal in ne bi bil prišel „Časnik Ljubljanski“ na dan. Al Novice so rekle takrat, da ostanejo to, kar so iz začetka bile, in tistim, ki mislijo sedaj 1861, da Novice se hočejo vêsti kot „političen časnik“ in ne imeti zraven sebe druzega,

rečemo danes, da Novice bojo ostale, dokler bojo pod sedanjim vredništvom, tudi do konca to, kar so do zdaj bile in da večkrat ko enkrat ali dvakrat na teden ne bojo nikdar izhajale in nikdar ne svojega obsežka spremenile . . . Da bi se ne splačal dandanašnji politični list slovenski, ni dvombe, ako le dobí vrednika kakor ga je imela nekdaj Slovenija (7. 48. 168). — Šolske rečí je sproti rad priobčeval; povedal svojo misel o spisovanji šolskih slovenskih bukev (268), o slovénsko-nemškem slovniku (228), o gimnaziji in o realki (151. 157). Pervi je dr. Bleiweis podpisal donesek svoj (50 gld.) za akademijo jugoslavensko in naznanjal nabiro po Novicah (281 . .). — S posebno vnemo je delal na to, da se je vstanovila v Ljubljani narodna čitalnica in po poterjenih pravilih obhajala v obletnici cesarskega oktoberskega diploma 20. oktobra svoj rojstni dan (326. 356).

Novice so nekterim ljube, nekterim tern v pêti . . Novi časi so dali novo važnost vsem časnikom . . Prizadjale si bojo s krepko podporo domoljubnih prijatlov svojo dolžnost zvesto spolnovati. — Da vzamemo časih nasprotna si dopisa v Novice, nam menda ne bo noben gosp. dopisnik za zlo vzel, kdor vé, da vsi le iščemo domoljubnih mož, in če smo si tudi včasih „inimici causae“, smo si vendar „amici personae“ (304). — Velik časnik slovensk prepuščamo drugim; Novice ostanejo kar so bile: list za narod slovenski . . Nobenemu drugemu narodu sovražne, bojo terjale kakor dosihmal le, kar tudi slovenskemu narodu po pravici gre; od tega vodila pa ne odstopile za dlako, če tudi pisano gleda protivnik (414)“.

XX. 1862. „Kaj si želijo Novice od novega leta“ za Avstrijo državo in posebej za slovensko našo domovino, kaže v prvem sostavku, češ, enake dolžnosti, enake pravice, in Novic sveta naloga je, v vrsti z drugimi domačimi časniki, ktere vse edina misel vódi, braniti pravice slovenskega naroda, kterega je tudi Bog ustvaril in mu Cesar dal njegove pravice. — In v zvezi s tem, kar je povedal vrednik konec lanskega in v prvem listu tega leta razlaguje (str. 10. 11): Kdo so protivniki naši? Prvi so nevedneži, drugi veternjaki, tretji zlobneži — dopisuni po nasprotnih časnikih. Dodavši še pešico uskokov ali odpadnikov, kteri ne spadajo v nobeno vrsto, sklenemo te vrstice s tem vošilom: Bog daj, da se tudi s prvo vrsto porazumemo, ter da se veter obrne za drugo; tretji pa želimo, da naj le še naprej dalje sama sebe gnjusi kakor do sadaj; prišel bode čas, ako Bog dá, da bo njihovi hudobíi in njihovemu rogoviljenju konec“.

Spisal je dr. Bleiweis v dvajsetem tečaju posebej na pr.: „Poduk o bolezni goveje živine, ktera se nahaja ravno zdaj po več naših krajih. Ministerski ukaz zavolj znižane cene živinske soli, — pa še ena želja naša. Kdor si hmelja prideluje, mošnjo si napolnuje. Župani, eno besedico do Vas. Nektere poljedelske pravila kmetovavcom. Črne bukve. Graška asekuracija zoper ogenj v pretečenem letu 1861. Še nekaj o murbah. Varovajte gojzde in sadite les. Navadne napake pri vinstvu. Krvomok, ki sedaj po več krajih goveda napada. Ali kmetijske družbe ali kmetijske zbornice. Samoklajarji. Zavoljo cestnikov na Kranjskem. Kdo so najbolji varhi na polji in v gojzdih. Prepoved skrivnih zdravil. Zakaj se ne sadé drevesa po mejah na polji. Vprašanje in odgovor zastran môre pri prešičih. Čujte gospodarji! goveja kuga nam žuga itd.“ —

Da bi se po mestu v družinah in hišah gosposkih bolje čislati jela slovenščina, v ta namen je trudil se dr. Jan. Bleiweis v čitavnici, in podučno-humorističen govor v njej dal je tudi posebej natisniti v knjižici 18) z naslovom: „Slovenski jezik pa Krajnska špraha“. V Ljubljani 1862. 8. str. 16. Natisnil J. Blaznik. — V tej knjižici dokazuje, da naš jezik je jezik slovenski, da se od nekdaj tako imenuje, in da „krajnska špraha“ je le po primešani nemščini ali laščini pokvarjeni slovenski jezik,

ktero špraho moramo kot plevel trebiti iz pšenice, da bode jezik naš čista slovenščina, vredna svojih slavnih sestric, ki jih govorí nad 80 milijonov sorodnih nam bratov.

V tem tečaju je dr. Bleiweis, pregovorjen po prof. J. Macunu, jel pisati r samoglasniško, in na nektere oponašanja odgovarja v spisku: Zakaj Novice izpuščajo tihi e in pišejo črko r kot samoglasnik (34)? — Zlat je nauk, ki ga daje vredništvo o slovenskí pisavi dopisniku (16): Vaš dopis kaže, da ste sposobni stopiti v vrsto slovenskih pisateljev; le lotite se spisov, ktere ste nam obljubili, samo poglavitne reči ne zabite: pišite po domače, to je, v duhu našega jezika, pa ne ptujega; mislite po slovensko, pa pišite ne zavito v dolgih perijodah, ampak v kratkih stavkih, prosto in lahko razumljivo; ne rabite preveč samostavnih imen, posebno abstraktnih se varite kakor živega ognja; glagoli naj nadomestujejo samostavne imena; namesto ptujih rabite domače slovenske izreke, prislovice, vsklike itd., ki jih še veliko v narodu živí, pa se žalibog! še preveč pogrešajo v naši pisavi. Vsak jezik ima lastnosti svoje; teh se držimo, pa se ogibujmo ptujih. — O pogostnih pomotah na naših poštah daje (86) nauk: Naj naši ljudje se ne pošiljajo v ptuje kraje, ampak taki naj služijo v naših krajih, ki naš jezik razumejo in kterih mrzlica ne strese, kadar jim pride pismo s slovenskim napisom v roke. Da pismo z napisom v „Postojno“ roma v „Zagreb“, in da so taki nevedni poštni uredniki, kterim se mora tolmačiti, da Postojna je „Adelsberg“, to je že samo po sebi kritike dosti za preljubo našo ravnopravnost! — O prevelicih davkih vsled katasterske cenitve na Kranjskem opominja (210) Bleiweis prav: Tukaj se pač očitno vidi, da tisti, ki se poganjajo za obveljavo jezika domačega v vseh zadevah in terjajo, da kdor ima z našim ljudstvom opraviti, mora v njegovem jeziku ž njim govoriti, niso jalovi sanjači in sebičneži, kakor jih pitajo nasprotniki ravnopravnosti národne domači in ptuji. Dokler ne bo naš jezik pravične te obveljave popolnoma dosegel, bo naš kmet zmiraj mutec in ptujec v lastni svoji deželi. Vemo sicer, da so tudi gospodarji bili, ki so znali po nemški govoriti s ptujimi katasterskimi možmi; al velika večina ljudstva našega ni mogla tega, in je mogla tedaj molčati — in ker nismo imeli dosti krepkih zagovornikov svojih, kakor so jih imeli Štajarci, je prišel tisti sila veliki razloček na dan, ki je med kranjsko in štajarsko katastersko cenitvo zemljišč, in vse pozneje potegovanje tadanjih deželnih stanov bilo je zastonj! —

K prof. M. Peternelovemu sostavku: „Imena, znamenja in lastnosti kemiških prvin“ v letopisu ljubljanske niže realke pristavlja: Pri ti priložnosti si ne moremo kaj, da bi ne omenili, kako zeló Slovenci pogrešamo matice in društva, ktero bi potrebnih knjig dajalo natiskovati. Žalibog je malo pisateljev tako srečnih, da bi zamogli zraven svojih del in trudov dragi domovini žrtovati še svoje pičlo premoženje. Ali bi se s pomočjo slovenskih rodoljubov ne dalo spraviti na dan društvo, ki bi izvrstne vednostne in lepoznanske dela na svitlo dajalo in večidel revne pisatelje podpiralo? To vprašanje stavimo zlasti vam domorodci, ki vam je mili Bog materialnega blaga dovolj dodelil (273). — Novo leto je pred durmi . . Skušnje preteklega leta nam kažejo, da je nam Slovencom ustava dosihmal še skor vse na dolgu ostala v narodnih pravicah, brez kterih za nas ni prave svobode. Zahtevamo pa o tem nič druzega kakor to, kar pošteni udje mnogonarodne Avstrije terjati morejo, — in kako pohlevne so naše terjatve za zdaj, ko spoznamo, da ni mogoče na vrat na nos odpraviti vseh zastarelih napak, kaže svetu naš program, ki smo ga razglasili v 45. listu lanskega leta in kterega smo se vseskozi zvesto držali pa se ga tudi vprihodnje bomo. Protivniki naših narodnih pravic sicer za-se hočejo, da njim ustavna svoboda sije kot plinova (gazna) luč, mi pa naj smo z lešrbo zadovoljni; ker pa nismo, so celo leto skor dan na dan razlivali hudobni strup obrekovanja in natolcevanja očitno in skrivé na nas, češ, da omamijo delavnost našo. Al zmotili so se

Kdor stoji na postavni poti, ne oplaši ga psovanje nobeno. Kolikor bolj so mislili sovražniki naši, da podirajo dom slovenski, ki v pravični Avstríi svoje trdno stališče išče in ne škili gori v „nemško carstvo“ pa tudi ne doli na „novo južno kraljestvo“, toliko bolj so pomagali zidati nam močno trdnjavo, s ktere vihra zastava s tremi barvami: „vera, car, domovina“; zakaj začeli so se dramiti tudi taki, ki so pred spali, in se vstopili pod zastavo národno. In spolnile so se nepozabljive nam besede rajnega g. knezoškofa Slomšeka, ki so nam jih ob novem letu pisali, rekši: „Le naj gnojijo protivniki naši z gnojnico hudobnih jezikov, — za toliko gorši bode pravična naša reč rastla, ker Bog je z nami in cesar“. Ker se bojo začeli prihodnje leto deželam toliko važni deželni zbori, bojo Novice donašale vse, kar se bo važnega godilo v njih, in kakor letos niso skope bile z dokladanjem posebnih listov, tako bojo tudi v novem letu storile kadar koli bo potreba, da bravci obširniše zvedó vse imenitnejše stvari po svetu (432).

XXI. 1863. „Leto 1863! Tisočletnica slovanska! God neizrekljive pomembe in vrednosti! .. Ozrimo se s hvaležnim in pobožnim srcom najpred gori k večnemu Vladarju vseh narodov, da je prižgal tudi nam zvezdo rešivno in budivno, ki nam odpera in razsvetljuje pot, po kteri le zamoremo doseči svoj namen . . . Obhajajoči tisočletnico prevdarimo: ali je storil naš narod v tisoč letih tak korak v izobraženosti in omiki, kakor je bilo mogoče? Če se pokaže, da ne, prevdarimo dalje: kaj je bilo krivo, da smo zaostali: ali iz lastne narodne nemarnosti, ali iz drugostranskih zaprek, in odstranimo to in uno z modrim obnašanjem in neutrudljivo delavnostjo! . .

Tako je pisal v prvem listu v Novicah dr. L. Toman v imenu dr. J. Bleiweisa, kteri je v jedenindvajsetem tečaju priobčil na. pr.: „O zadevah goveje kuge. Spomlad in gosence. Kmetiški pogovori. Nauki svilorejcem. Korist pepela v poljedelstvu. Kako je z govejo kugo na dalje. Čebelarstvo. Kupčija nekdaj in zdaj. Kaj nam pokvarja naše konje. Kaj je Kranjcem zdaj za povzdigo sviloreje živa potreba. Kako se breskve najbolj zarejajo. Zakaj se mora več za sadjorejo skrbeti, in zakaj se da sadjoreja le po šolah na višo stopnjo povzdigniti. Odkod čedalje več suše. Gotova pomoč, da zajec dreves ne objeda. Razstava kmetijska v Ljubljani. O molznih kravah. Zakaj se mora kmetovavec dandanašnji več učiti in mora več vediti kakor nekdaj itd.“ — V skrbi za pravo podučevanje slovenskega naroda jo je povedal iskreno (l. 51) na pr.: „Nadjamo se, da g. prof. dr. Wrétschko bode podučni svoj govor (o zvezi kemije, kakor je dan današnji, s kmetijstvom — v letnem zboru kmetijske družbe krajnske) nam tudi podal v domačem našem jeziku, da ga od konca do kraja sliši velika večina kmetijskih gospodarjev, kterim je nemški jezik nerazumljiv, kterim pa tudi želí poduk svoj na srce položiti. Z nauki kmetijskimi, če so še tako dobri in tehtni, pa jih narod ne prejme v svojem jeziku, ne pridemo ne za stopinjico naprej! Kos dobrega kruha so v zaklenjeni krušnici! Naše upanje pa, da bode s kmetijstvom bolje, se opira, kakor povsod, le na to, da velika večina naših kmetijskih gospodarjev se navzame umnega gospodarstva. Tistim, ki nemški razumejo, so davnej že odprte slavne knjige Schwerza, Liebicha, Hlubeka, Horskega itd., — al koliko so izdale — kakor gosp. govornik sam toži — v napredek našemu kmetovanju? To tedaj, kar učene glave najdejo — se mora „mundgerecht“ narediti narodom. To pa je imeniten in lep poklic vsacega, kdor resnično želi napredek kmetijstva“.

„Diplom in patent so Njih Veličanstvo podpisali tako-le: Franc Jožef. Dobro nam je délo to viditi z lastnimi očmi“ — slovensko in to v gajici panslavistični — šaljivo kaže (str. 13) nekterim šolskim in kancelijskim gospodom dr. J. Bleiweis, čegar poglavitna delavnost je sedaj bila v deželnem zboru Kranjskem, kjer je narodnim poslancem koj postal voditelj. Novice so nekaj v prikladah, nekaj v svojih listih prinašale dotične govore; nekaj jih je vrednik še posebej presojal na pr.: „Vprašanje

zastran slovenščine in odgovor na to vprašanje v Kranjskem deželnem zboru (123. 4)". Šol sploh bodisř srednjih bodisi ljudskih nikdar ni pustil v némar. „Dobro srečo, mlado društvo! klical je stenografičnemu društvu v Ljubljani (326). Ne zabi pa, da si se ustanovilo na slovenski zemlji! Ako Nemcu koristi stenografija, gotovo tudi Slovencu. Dokaz temu: deželni zbori. Toraj se nadjamo, da ne prezreš tudi slovenske stenografije, o kteri ni dvombe, da mora biti".

„Matica slovenska, ti, že zdavnej zaželjena in našemu slovstvu toliko potrebna, osnovaj se velečastnemu današnjemu prazniku sv. Cirila in Metoda — na večni spomin! vzbuja v listu 10., in (389) vže poroča: Pravila Matiće, ki naj bi s svojo slovstveno delavnostjo obsegala ves slovenski narod, so bile po dr. L. Tomanu in dr. Jan. Bleiweisu sl. c. kr. deželnemu poglavarju v Ljubljani, da jih blagovoli predložiti Njih Veličanstvu Cesarju v potrjenje, izročene s podpisi sledečih gospodov, ki so stopili v kolo osnovalnega odbora. — Vzlasti na srcu so mu bile čitavnice, tako, da je o slovesnem odprtji čitavnice v Kranji svoj govor (275. 6) sam pričel: „Pripoveduje se od mene, in pisalo se je že tudi, da hodim po Slovenskem čitavnice instalirat!" — In ko se je o tej priliki rojakoma Kranjskima — Terpincu in Bleiweisu — poklonilo dvoje kadrilj v krasnih vezkih, rekel je se zahvaljevaje za dragoceni spominek s povzdignjenim glasom: „Nikoli še nisem plesal, pa mi tudi nikoli še ni žal bilo, da nisem plesal; al danes mi je, da ne morem prvi plesati svoje kadrilje!" —

„Ni jih večih kolednikov od nekdaj na svetu, kakor so časnikarji, kadar se bliža novo leto, piše Bleiweis v vabilu (406). — Novice, ki so letos presrečne bile o dvajsetletnem godu svojem, veže sveta dolžnost, da se tudi vprihodnje vredne skažejo tolike ljubezni slovenskega svojega naroda. Nadjaje se blage pripomoči po svojih prijatlih pisateljih — kterim se tù srčno zahvaljujejo — bodo tudi v novem letu marljivo delale na mnogovrstnem polji, in če tudi je v časih sedanjih pot časnikarska grozno trnjeva, jo bodo hodile s trdno zavestjo, da pot, ki jo že čez 20 let hodijo, je res prava pot, da se narod naš čedalje bolj omika v mnogih poslih in da se zaveda svojih pravic, pa jih tudi doseže, ker mu grejo kot vsacemu drugemu narodu v ustavni naši Avstrii".

XXII. 1864. „Težák je vsak začetek — pravi star pregovor. In tako je težák tudi začetek narodnega prerojevanja . . Srečen pospeh matice slovenske, lep razcvet národnih čitavnic, vesel razvoj narodnega slovstva, to je, kar nam stojí na prvi vrsti . . Pa tudi, da skrbimo za naroda svojega politično izobraženje . . To dolžnost so nam sporočili rajni neumrljivi škof Slomšek . . Ni ne še konca našega svetega boja; iznova bode se unel; narašča se število sovražnikov naših skrivnih in očitnih. Poglejmo jim prav v oči, in pogovorimo se kratko in dobro o tem svojem boji, da bodemo vsi na svojem mestu stali kot možaki — kot nepremagljivi katoličani, kot zvesti Avstrijanci in kot pošteni Slovani".

Tako je spregovoril D. Terstenjak v kolednici za novo leto na mestu dr. J. Bleiweisa, kteri je v dvaindvajsetem tečaju spisal na pr.: „Naše kmetiške hiše — kakošne so in kakošne bi imele biti. Odprto pisemce fabrikantom, trgovcem in obrtnikom kranjskim — o volitvah. Kopica pripovedek iz življenja cesarja Jožefa II. Sol za živinsko krmo. Zakaj neki goveja živina tù in tam tako hira. O goveji kugi. Kamno olje (petroleum) — nova velike hvale vredna svečava. Kaj je kmetijstvo delalo preteklo leto, kakošno je bilo za gospodarstvo in kaj nam obeta za letošnje. Kdaj naj se mavec (gips) po deteljiščih posipa. Tri najimenitnejše detelje, in kaj vsaka ima posebnega. Na vojsko nad kebra ali hrošča. Obrezovanje sadnega drevja. Zavarovavnica goveje živine. Tudi sol je dober gnoj, pa kdaj? O zadevah sviloreje kranjske. Kaj je slajnica, kaj volčeč. Kmetijstvo bolje kot obrtnijstvo. Košnja. Nadloge s hlevi in štalami. Živino-

zdravilsk svèt. Gospodarjem in gospodinjam o mlekariji. Ktero vreme je sadnemu drevju največ škodljivo. O pomanjkanji dobrih poslov. Goveja kuga zopet na Kranjskem. Korist poljskega kolobarjenja ali semenskega vrstenja. O pravi starosti mladih goved za pleme. Razmera obrtništva do kmetijstva. Tri znamnja gospodarskega napredka. Vodila za umno živinorejo. Besede o travnicih. Kurja kolera. Korist ljubljanske kovaške in živinozdravilske šole. Kako se spoznava, da je seme kaljivo itd." — Kakor že nekaj let je tud v pričujočem tečaju sostavljal poberke iz različnih časnikov in knjižur ali brošúr, ter kratko pa krepko zavračal njih opravljanja in obrekovanja o Slovencih.

Marljivo delaven v deželnem zboru je priobčeval njegovo dejanje, nektere govore deloma, nektere na pr. o potrebi učilnic za kmetijstvo celoma (160). — Matica slovenska dovoljena! Na čelo današnjemu (8) listu radostni stavimo preimenitno vsem Slovencem novico, da Njih Veličanstvo cesar so s sklepom od 4. febr. blagovolili dovoliti matico, obsegajočo vse slovenske okrajne. Nova delavnost se bode začela zdaj na slovstvenem polji slovenskem. Kakor pridne čbelice brez matice niso nič, tako tudi naše slovstvo po „matici" še le dobí pravo življenje. Blagonosno bo delovanje tega novega društva, ki bode objemalo ves slovenski narod in po svoji moči skrbelo, da se širi izobraževanje njegovo na poti poduka, kterega človek zajema iz pripravnih knjig. Skrb matici bode, da se dobre ali čisto znanstvene ali pa tudi priprostemu ljudstvu primerjene knjige v slovenskem jeziku izdajajo; izdala jih bo matica sama ali vsaj podpirala, da se izdadé . . . Kako in kaj se bo dalje godilo, bojo povedale Novice, in res pripovedujejo, kako sta dr. Bleiweis in dr. Toman izdala povabilo do osnovalnega odbora k prvemu shodu, ki ga je vodil dr. J. Bleiweis, kako so bili voljeni Matice slovenske opravilniki, kako je deloval poseben odsek (dr. Bleiweis, dr. Costa, dr. Vončina), da se je ukrenilo potrebno in je društvo jelo poslovati itd. —

Kakor v Matici, tako pridno je deloval v Čitavnici, kjer je predsednik dvakrat čital podučno-kratkočasno kritiko o tem, kar jemo in pijemo. Po ljubljanski so se vstanovljale druge, in sam je govoril na pr. v Bistrici na Notranjskem (269) in v Ipavi (288) na preveliko radost rojakom slovenskim. — „Znano je, da prav po Evinem grehu so nekteri naši rojaki podedovali misel, da edini oni le razumejo jezik slovenski in da abecedarija in slovnica stojite nad vsemi vedami človeškimi; da le to znaš, če tudi druzega malo, dobrotnik si človeštvu. — In kdo jim bo kratil veselje take monomanije! V Musenalmanachu je nekdaj v dolgem sestavku po citatih dokazoval Kotzebue, da Göthe ne zna pisati nemški! — zakaj bi tudi mi ne imeli — Kotzebuov, čeravno nimamo Göthetov (88. 89)? — Slava poštenemu Nemcu! je zaklical (187) vredniku dunajske „Reforme", kteri je spregovoril poštene in tehtne besede o pravičnem zahtevanji narodov slovanskih, ter jih ponatisnil po nemški in po slovenski v Novicah, da vidijo vsi, kakošen strašen razloček je med poštenim Nemcem in med brezvestnim nemškutarjem, in da, kakor je uni vse naše hvale in ljubezni vreden, je ta po pravici gnjusoba vsem. — Od nekterih dunajskih časnikov se po pravici pravi, da jim velikanski Štefanov turn brani vid po posamesnih kronovinah cesarstva našega in da zato mislijo, da ni druzega naroda po cesarstvu kakor Nemca (161). — In iz tega vzroka je spisal krepki sostavek (390): Narodnost in pa slepota nekterih.

Čitavnice niso naprave le za mesta, kjer stanuje gospôda, ampak tudi za sela, kjer biva narod naš; kajti — čveterih rečí je treba ljudem tudi na deželi — zunaj mest in trgov, dokazoval je dr. Bleiweis v Bistrici. Prva je cerkev, kjer človek dobiva, kar mu je treba za blagor duše njegove, — drugo je šola, kjer mladina dobiva podučenje, da se človek loči od neumnega voleka, — tretje je gosposkina kancelija, kjer dobiva človek pravico, kadar je išče, — četrto pa je čitavnica, ktera, ako je oskrbljena s knji-

gami in časniki, je od ene strani učilnica odraščenim ljudem, od druge pa dom poštenega veselja, kjer se pojó čedne domače pesmi, deklamujejo koristne ali zabavne stvarí, igrajo male gledišćne igre itd. — po vsem tem pa se širi omika národna po poti národni (270). — V ta namen je na pr. igri „Čech a Nemec“ (Tat v mlinu) in „Dobré jítro“, kteri je dr. Kleemann, učeč se slovenščine, z gosp. Kosmačem prestavil, dr. Bleiweis potem vredil po naših okoliščinah in za ljubljansko gledišče, kjer ste bile l. 1849 z veliko pohvalo igrane, kakor kasneje v čitavnici (Nov. 1863 str. 405). — V ta namen so 19) Slovenske gledališčine igre. Na svetlo dal Dr. Janez Bleiweis. I. Županova Micika. Kratkočasna igra s petjem v dveh aktih. Po Linhartovi v Ljubljani prvikrat leta 1790 igrana predelal Dr. Janez Bleiweis. 1864. 16°. 44. II. Domači prepir. Poslovenil J. Zabukovec. III. Strup. IV. Svitoslav Zajček. Poslovenila in založila Luiza Pesjakova. V. Bob iz Kranja. Vesela igra s petjem v enem djanji. Poslovenjena po českem. Natisnil J. Blaznik. 1865. 16°. 40. Vezek I. II. V. založil J. Bleiweis.

„Novo leto je pred durmi in ž njim se oglašajo časniki z vabili do starih naročnikov in novih. Tudi Novice se obračajo danes s temi vabilnimi vrsticami do svojih častitih naročnikov, pa tudi druzih, kteri jih dosihmal še niso imeli. Ne bomo na dolgo in na široko razkladali, kaj bojo donašali naši listi prihodnje leto — 22 tečajev bodi jim priča, kakošne bodo tudi vprihodnje Novice. Polje, ki ga obdelujejo iz prvega svojega začetka do danes, je tako obširno, da brez oholosti morejo reči, da so naroden list. Da niso celó vsem všeč, nas veselí — kajti vsem se dopasti, hudo bi bilo. Prizadevale si bojo iskreno, da spolnujejo tudi v prihodnje svojo nalogo na polji vsestranske omike naroda našega (412)“.

XXIII. 1865. „Glasovite besede — čakati znamo — so se tudi narodov prijele, pravi dr. Bleiweis v Novoletnici; čakali so s korenito poterpežljivostjo. Z upanjem, da bode bolje, stopijo v mlado leto . . . Mi pa mali slovenski narod, kaj imamo mi pričakovati za svoj národni napredek od prihodnjega leta? Nič hudega . . Kar smo počeli lepega in občnokoristnega, prijelo se je; kviško raste, dobro je ukoreninjeno. — Imeli smo mnogo lepih narodnih svečanosti in slavne spomenice, pri kterih se je slovenski narod pokazal, da živí; ustanovile so se nove čitavnice in rodila se nam je Matica slovenska — središče dušnega razvijanja. Brez prenapete hvale moremo reči, da v preteklem letu nismo rok križem držali; kazali smo, da smo v svoji zmernosti in vsem svojem ravnanji zreli za ustavno življenje. In tako bodi tudi prihodnje leto. Iz žive srede naj se širi omika in razvitje vseh dobrih narodnih moči v vse ude in žile; množi naj se narodna ljubezen in narodna zavést, pa živo čutje ustavnega prava; okoli njih pa naj se ovijajo vse čednosti avstrijskega državljana. Tadaj stanovitno naprej, pa brez strahú na postavni ustavni poti tudi v novem letu!“

Sicer je v triindvajsetem tečaju sam spisal na pr.: „Listje in smrečje velika dobrota gozdom. Kako bi se dalo kmetom pomagati, da v potrebi dobijo denarja na pósodo. Svilarstvo. Kako naj se obdeluje bombaž ali pavola. Gospodarji zložite svoja posestva. Korist za kmetijstvo, ako se zložijo posestva. Poljedelske mašine pri manjših kmetijah. Potreba gozdov. Gospodarji, spomnite se nemške detelje. Učimo se od Francozov. Tudi kmet potrebuje za svoje gospodarstvo zapisnikov, pa kako naj jih napravlja. Ministerska prememba. Kmetijska politika. Kako naj se živini pokladajo oljnate preše. Iz velicega zdravniškega zbora na Dunaji itd.“

Modro je vodil čitavnico in razun drugih sta znamenita njegova govora v občnem letnem zboru o slovenščini, materni besedi v našem družnem življenji in o slogi, pa o solncu oktoberskem (354). — Matica mu je bila posebno pri srcu, in po njegovem na-

svetu je bil jej prvi začasni voditelj baron Anton Zois, prvi pravi predsednik dr. L. Toman, drugi dr. E. Costa. Podarivši za vstanovitev koj 100 gld. (nam. pravilnih 50) je izročil jej „Zgodovino Slovencev", rokopis nekdanjega društva Slovenskega iz l. 1849; storil, da je izdajala po Hicingerjevi sostavi tako popoln koledar, da si je pridobila poleg Kozlerjevega zemljovida tudi zemljopis slovenskih dežel, ruzun Vodnikovih tudi pesni J. Vesela Koseskega itd. „Prvo, drugo in tretje je, da dobimo veliko udov, potem bode tudi dovolj dohodkov" — je klical v prvem občnem zboru, in takrat povedal: „O Wolfovem slovniku je skrb prevzel naš deželni zbor; vsi akti ležé na moji mizi v deželnem odboru. Očitno pri tej priliki izrečem, da ne jez, ne moji tovarši v deželnem zboru ne bomo iz misli izpustili važne te stvari (168)".

Marljiv je bil v deželnem zboru in odboru, in v Novicah priobčil nektere bolj državopravne sostavke na pr.: V brambo Jugoslovanov (da niso nasprotniki Avstrije). Ali more dualizem ali federalizem osrečiti Avstrijo (182). O skupini dežel slovenskih (255). Avstrija, pozor (proti znamenju iz Fiorence — proti Lahom. 323)! O slovenskem programu. Odgovor graški Tagespošti (346 — 8). Ali ima kranjski deželni zbor pravico, državopravne reči obravnavati (373). — V šolskih stvaréh: Kdo mora začeti, da v gimnazije in realke dobimo slovenskih knjig (18). — Pustite nam Idrijo, kakor je bila (92). — O svečanosti v rojstnem kraju Jurja Vegata govoril je tudi dr. Bleiweis: „In ako se vprašamo: kdo je mar — ta junak, ta učenjak? zagromi nam od vseh krajev sveta odgovor: taka glava korenine je slovénski oratar (326)." — Rojakom jako koristni so nauki, ktere je dajal to leto (195. 237. 8) zoper izseljevanje v Ameriko na pr.: „Res, da sila kola lomi, in da se ne dá tajiti, da so nastopili bridki časi in so sem ter tje nadloge tolike, da marsikter oče obupa, kako bi preživil družino. Al zeló zeló se móti, kdor misli, da vsacega v Ameriki čaka pogača. Ako bi taka bila, že davno bi ne bilo nobenega človeka v Evropi — vsi bi se že mastili z amerikansko pečenko. Naj tedaj resno prevdari, predno kdo zapusti domačijo in gré tako daleč čez morje s trebuhom za kruhom, od kodar ne more lahko več nazaj. Samec že še prebije težave ptujstva; al kaj počne oče z otroci? . . Saj imamo v našem cesarstvu kraje, kjer sprejemajo naselnike . . Saj je bližnja Srbija . . itd."

„Ker se bliža novo leto, vabimo (412) na novo naročilo svoje dosedanje naročnike, pa tudi druge, kterim je naš list po volji. Polje, ki ga obdelujejo iz prvega svojega začetka do danes Novice, je tako obširno, da vsak bravec nahaja v njem to svoje. Ker tvarina Novic ni samo blagó za danes, ktero jutro nima zanimivosti več, se menda po pravici morejo imenovati narodna knjiga. Ker najizvrstnejši pisatelji slovenski stojé v vrsti sodelavcev naših, kterim se pri tej priliki javno zahvalujemo za njih podporo, moremo zagotoviti svoje čitatelje podučne in zabavne hrane tudi v prihodnjem letu. Časi so važni, zato pa je tudi vsakemu Slovencu treba zvestega prijatla, ki ga vodi v tem času".

XXIV. 1866. „Blagor izreje mladosti, pravice našega naroda stoje danes na dnevnem redu. Treba, da se važna stvar reši pravično. Učni jezik v šolah je kos ravnopravnosti narodne; da mora obveljati v Avstrii, ktera šteje toliko različnih narodov. Bridke čase so imeli — razun Nemca — drugi narodi; zdaj bode drugač. Ministerstvo zdanje kaže pošteno voljo, da hoče popraviti, kar so pregrešili predniki njegovi. V vrsti ravnopravnih zadev pa je šola prva" — je govoril dr. Bleiweis, izročivši v deželnem zboru predlog, naj bi sklenil deželno postavo, po kteri se ustanovi učni jezik v ljudskih šolah, realkah in gimnazijah na Kranjskem (23. 39.), o napravi niže učilnice za kmetijstvo (399)". —

V pričujočem štiriindvajsetem tečaju pa je priobčil na pr.: „Poduk, kako naj posamezen gospodar ali pa cela soseska obdeluje svoj gozd, da si izredí lesá. Odgovor

na vprašanja o živinskih (pasjih) boleznih. Trihine, nam še nova žival, človeku sila nevarne. Kolikó je eno sadno drevo vredno. Še nekaj o prešičjih trihinah. Kako naj se vina v razstave pošiljajo. Murba pomočnica kmetijstvu. Nova pot poljedelstvu. Pisma do naših ljudi po Kranjskem o novih srenjskih zadevah. Pridelovanje sladkorne pese po skušnjah. Od nekterih drevju škodljivih gosenic. Nova trava — izvrstna živinska klaja. Ako jemlješ zemlji, dajaj ji tudi. Kmetijska razstava na Dunaji. Drevesa ob potih. Jagnedi in vrbe so škodljive. Nauki iz letošnje dunajske razstave. Kako je letos s pridelkom naših svilnih črvičev. Nove skušnje, kdaj je pravi čas les sekati, da trden ostane in dolgo trpí. O sviloprejkah in dobrih jajčicih za seme. Pet poglavitnih potreb novega vrta. O šolah za kmetijstvo. Setve ne popašati. O hmelji nekaj. Vinarstvo. Olarija ali pivarija v Avstrii. Današnji stan gozdov. Dnevni red umnega in dobrega gospodarja". —

„Res vesela je ta novica, ako slišimo da se tudi kmetiški gospodarji stavijo v vrsto omikanih ljudi in napredujejo s časom, kteri ni več zadovoljen s tem, da kmet le matiko v roci ima, ampak tudi bukve, ki ga učijo, kako naj obdeluje zemljo in se sploh vede v gospodarstvu tako, da si za veče potrebe tudi več pridobkov vloví. Saj vendar ves svet več vé kot mi samí. Kaj pa se godí po svetu, to nam poročajo časniki in knjige; kdor pa pridno bere, ta tudi marsikaj koristnega izvé (299) itd." — „Že 1831. leta je v Ljubljani prišla na svitlo menda malo znana slovenska knjižica pod naslovom: Kolera. Potrebno podučenje za kmeta v prašanjih in odgovorih. Natisnil Eger. Pač resnične besede stavi pisatelj v predgovor, rekoč: Da pa pokažete, da v Boga zaupate, morate tudi tako delati, kakor pameten človek dela, ne kakor neumna živina. V tem se razločuje človek od živine, da prevdari, kaj bi mu utegnilo pomagati ali škodovati, in da to storí, kar mu pomaga in pustí, kar mu škoduje (338)". — „Žalibog! da je res še mnogo gospodarjev, kteri ne vedó, kdaj je pravi čas košnje, da je prva košnja senó, a ne slama in ne otava. Kdor čaka s košnjo tako dolgo, da postanejo trave in detelje suhljad, dobí malo bolji pridobek kakor je slama; kdor pa kosí prezgodaj, da niso rastline v cvetji dodelale redivnega sená, pridela otavo, ki se loči od sená ravno v tem, da se kosijo rastline, ko niso še ocvetele. Tudi na brežinah, kjer se le enkrat kosí, je treba gledati na to (205)". — „Žalibog, da manjšini deželnega zbora 1865. ni bilo mogoče podreti te „frajosti", ktera pregloboko sega v žep soseskin — ako se ženijo ljudje le na hlače brez premoženja, brez zagotovljenega zaslužka, ženska pa tudi nima ničesa druzega kakor lastnost otrok poroditi, ki jih s stariši vred naposled mora rediti — soseska, ktera včasih sama nič nima! Al zdaj veljá še ta liberalna postava in župánje se je ne morejo odkrižati (286)". — Tako koristna sta poduka o plači za nastanovanje vojakov (325. 331), o navadni soli za živino in ljudí (383) itd. —

Gledé na tedanje obravnave v raznih zborih državnih in deželnih je priobčil v Novicah na pr.: „Kaj je svoboda (Dobrovoljne besedice kmetom slovenskim). Nemška zveza — nemški bund. O notranji politiki (o skupini notranje-avstrijski). Avstrija v različnih dobah. Etnografična (narodopisna) razstava v Moskvi. Poglejmo nazaj, da pridemo naprej. Misel o zedinjenji Kranjske, Goriške in Istrijske v eno skupino — ni nova misel. Nektere opazke o zgodovinskem pravu. Poglejmo enmalo starodavno historično pravo Magjarov. — Oveselila ga je „Drobtinica narodne ravnopravnosti v cesarskih kancelijah" (87), in „kolika radost to vsem slovenskim domoljubom, ako v tako važnih zborovih razpravah vselej visocega svojega dušnega pastirja — nadškofa — vidijo med seboj" — vzkliknil je (13) o deželnem zboru Goriškem. Ožalostila ga je pa „Okrožnica knezoškofovega konzistorija ljubljanskega", ktero (119—137) bistro razpravlja, in ž njo „Kakošen sad so nekdanje nemške ljudske šole na Kranjskem obrodile (143—254). Slovenščina v naših šolah pod

krilom dunajskih profesorjev (Egger — Wretschko. 150)". — Šolska sporočila ali izvestja je skrbno presojeval; v obrano (živec, nerv) oglasil se o jezikoslovji: o krajevnih imenih povedal jo (99) modro: „Kadar pišemo po nemški, pišemo po novem vsigdar Rudolfswerth, vsled razglasa sl. deželne vlade; slovenskega imena pa ta ukaz ni predrugačil in Rudolfovo je le po nekem častitem jezikoslovcu nasvetovano bilo. Narod se bo na veke Novega mesta v slovenskem jeziku držal, kakor se drží Ljubljane namesti Laibach, Vrhnike nam. Oberlaibach, Radoljce n. Radmannsdorf, Kranja n. Krainburg, Bistre n. Freudenthal in sto in sto druzih imen. Da so nemška in slovenska imena mest, trgov in vasí navadno drugačna, ves svet vé. Novicam je razumljivost prvo".

„Nektere pesmice niso sicer slabo narejene; al hvale pravega pesniškega duha jim ne moremo dati. Ker ste slov. jezika dobro zmožni, svetuje vrednik (188) mlademu pisatelju, podajte se raje na drugo polje, ako vas mika slovstvena delavnost — saj nas čaka še na vse kraje potrebnega dela. Tudi se je čas v Evropi sploh predrugačil: za pesmi ni toliko čuta več, kakor ga je bilo nekdaj. Kako je žvrgolelo še ne tako davno na pr. v logih nemških vse polno pesnikov in kako radostno so se prebirala njih dela, — a zdaj? In kako so omolknili izvrstnejši pesniki naši? Materijalni in politični čas nima srca za pesmi!" — „Celo nič — nas ni razsrdilo tako besedovanje — prav odgovarja (107) vredništvo! Kar „Preši" prinesete in njima enaki listi zoper narodne zadeve naše, ravno kaže, da je čast našim ljudém po njih obrekovanim biti". — „Kar se tiče opazke zastran skubenja, morajo vredništva vselej toliko skubsti, kolikor to zahteva spoštovanje, ki ga vredništva priznavajo vsacemu dopisniku s tem, da vzamemo njegov dopis v svoj list, po tem pa tudi odgovornost na-se. Skubli smo tedaj Vašega kakor tudi unega za toliko, da vsikdar objektivnost nadvlada subjektivnost. Saj naposled pri vseh druzih bravcih vendar le una veljavo ima (176). Opazke zarad cirilice v ljudskih šolah naših nismo prezrli; al pustimo nepraktične svete, dokler še nimamo tega, kar je živa potreba in je tudi mogoče. Z utopijami se mi ne ukvarjamo radi (177)". — Novice — Schmierblatt . . . „Ako učitelj Heinrich misli, da je s to „lepo" besedó ogrdil Novice, grozno se moti; iz njegovih ust je šmir le med našemu listu; po vsi domovini čislani pisatelji Novičini z vredništvom vred bili bi le tadaj razžaljeni, ako bi profesor Heinrich Novice hvalil! . . Ti (196) gospodine: Hrani za-se svoj šmir, — In Novičam daj mir!"

„Kdor prihodnje leto nima Novic, po njem je! ponavlja v vabilu (412) na naročbo.. Kar je bil naš list dozdaj, zvesto ostane tudi v prihodnje: iskren prijatelj naroda slovenskega. Razun tega, da bode radovednim donašal vsakoršnih novic, skrbel bode neprenehoma za to, da narodu za teló in duhá njegovega kaj prida ostane iz berila Novičnega. Za to je našemu večletnemu trudu najmilejša hvala ta, da so Novice našemu ljudstvu bukve, ktere hranuje sebi in potomcem v poduk in zabavo. Da Novice, kakor je zdaj večina časnikov slovenskih, morajo tudi političen list biti, to nanašajo potrebe časa že od l. 1848; kakor so dozdaj Novice temeljito obravnavale vsako važno politiško vprašanje, tako bodo s pripomočjo veljavnih mož ravnale tudi v prihodnje, in neomahljivo po istih pravilih, ki se strinjajo v tem načelu: Avstrija skupna, narodi njeni vsi ravnopravni!"

XXV. 1867. „Kmet, ki se je povzdignil v to, da kak časnik bere, je boljár (aristokrat) na duhu med množico svojih ljudí, ki nič ne beró. Takemu kmetu-novičarju se že odzunaj pozná, da več veljá mimo druzih. Njegova hiša je zidana in z opekami krita; vsak prostorček je zasajen sè sadnim drevjem, in na polji mu stojí koruza v lepih ravnih vrstah tako, kakor stojé vojaki v bataljonih. On je tudi bčelar in tedaj ima na tisoče podložnih, ki delajo zanj. V njegovi izbi je vse na pravem mestu, in čedni svinjak je

tak, da more idiličen zgled biti okolici svoji. Tako se kaže že prva stopinja omikanega duhá, ki se razodeva v znanji 24 abecednih vitezov duhá. Prva podloga duševni národni omiki je sem ter tje položena — al le redko se še nahaja". Tako piše pošten mož v časniku štajarskem, ki navadno le nemškemu jeziku glorijo poje, da je sredstvo omiki, pravi dr. J. Bleiweis — vesel priznavanega napredka po Novicah. Ali tudi po tem popisu edina prava pot, da se naši kmetje povzdignejo na stopinjo omike v kmetijstvu in vsakem drugem znanstvu, ni tedaj — materini jezik? S tega popisa, kteri v Tagespošti (o Novice — Bauer) gotovo ni Novicam na ljubo, ampak le resnici na hvalo pisan, se pač jasno vidi, kakošni sovražniki slovenskega naroda so vsi oni, ki mu namesti materinega jezika v šolah in drugod silijo tuji jezik, in mu tako namesti hruha ponujajo kamen!

Posebej je spisal v petindvajsetem tečaju na pr.: „Kaj je treba, da kmetovanje ne gre rakove poti, temuč da napreduje. Zavarovalnica Gresham. Pravi čas les sekati. Kako se dobrota moke spoznava. Kako je to, kadar po novem letu dan začne rasti, da se to veliko tednov zjutraj še nič ne pozná, na večer pa je že dalje svetló. Lanske bčele. Kredit kmetov. Kako naj se gozdi oskrbujejo. Prosim poduka zarad pobiranja vinskega davka in zarad klanja. Zmerzljina sadnega drevja. Nova katasterska mera. O neznani bolezni telet. Zakaj bi krav ne vpregali. Besedica o rastlinskih boleznih. Jež — koristna žival. Kaj je z letošnjo létino po svetu. Zbor avstrijskih svilorejcev na Dunaji. Nova angleška pinja. Kaj prav za prav je bolezen svilnih črvičev. Stoletnica c. k. kranjske kmetijske družbe (kjer je posebno znamenit govor njegov str. 360—1) itd."

„Kdor hoče dvalizem, ta se igrá z ognjem. Le kdor hoče, da vsi narodi avstrijski imajo skupne državne zadeve, ktere obravnavajo v skupnem državnem zboru, v deželnih avtonomnih zborih pa opravljajo sami to, kar deželi gre: ta hoče mir in srečo Avstrije. In to je, kar zahteva federalizem, ki daje državi, kar državi gre, deželam pa, kar je deželnega. Kdor s tem ni zadovoljen, naj raji naravnost reče, da noče Avstrije". Tako resno jo je povedal dr. Bleiweis v resnem času v sostavku: Dvalizem — dandanes največa nesreča Avstrije — po „Reformi", ki je nemški časnik z dušo in telesom, tedaj se mu očitati ne more, da je panslavist, vendar je pravičen vsem narodom in le zrelo politiko zagovarja v Avstrii in tako, ki pelje k sreču in blagru (410). Po tem in enacih časnikih je v dobi poslancem vzlasti nevarni, v kteri se Novicam odgovorni vrednik v 10. listu prikaže Janez Murnik, priobčil na pr.: „Za Avstrijo gre. Venčanje ogerskega kralja. Svoboda kapitala. Nove postave o nabiranji vojakov. Denarna stiska v Avstriji. Panslavizem in nevarnost za Avstrijo. Kako se godi pri volitvah deželnih poslancev na Ogerskem. Kaj, če avstrijska država na kant pride. Grof Hohenwart in koroški Slovenci. Ne bodite lahkomiselni! itd." — Važni, prevažni so njegovi oglasi o cesarskem patentu 2. jan. 1867, o novih volitvah za deželni zbor, in oglasi narodnega volilnega odbora za vojvodstvo Kranjsko, kteremu na čelu je deloval in pisaril dr. Janez Bleiweis (l. 3.), njegovi govori v narodnem deželnem zboru, o in po njegovem razpustu itd.

O Vodnikovem spominku je na vprašanje povedal (185) vzroke, zakaj dr. Toman in dr. Bleiweis mirujeta, in o ženitvi beračev (244): Lažnjivcem na sramoto, nalaganim v razjasnilo. O plesu: „Mi pa dodamo temu še to, da — če že na svetu mora biti ples, in podoba je, ker so že stari naši očaki plesali in bodo plesali tudi potomci za nami — bi bilo le to želeti, da bi se nikjer drugod ne plesalo kakor v čitalnicah, kajti tù je poštena družba in se nobena nerodnost nikoli ne godí, ker sto in sto oči pazi nad čednim obnašanjem. Al vse drugo je s plesom na podih in v krčmah: tù tù se godijo pri plesu res nespodobne reči, ktere žalijo poštenje in nravnost. Ne čudimo

se tedaj, da on, kdor meri ples v čitalnicah po merilu iz poda ali krčem vzetega, izobčuje ples po pravici. Zató veljá že star pregovor: Qui bene distinguit, bene docet (180)". — O svojem vredovanji: Gosp.?! iz Goriškega: „Ker je naše pravilo stanovitno to, da Novice popravljajo in razjasnujejo, ako je kak slovensk časnik v kakem sestavku kaj napak rekel, na vsako stran branijo pravico, sicer pa domačih časnikov in toto nikoli na klop obtoženca ne posajajo in se jim sodnika ne delajo, tedaj nam ne bote zamerili, da pismo o „D." položimo ad acta. To je princip vredništva Novic od nekdaj bil. — Naj je vredništvu dovoljeno pri tej priliki še eno reči o drugi zadevi. Vroči krvi so Novice morebiti premalo krakelarice, in kdor rad škandal bere, ne nahaja ga nikoli v Novicah. Ostra, krepka in tehtna je njih beseda, kadar je treba — al — spodobna poleg tega je vsegdar. Res, da s cepci ne tolčejo po glavah, pa tudi na kolenih nikdar ne ležijo in odpušanja ne prosijo (190). — Kar sem bil l. 1864., to sem še danes, ker doslednost in stanovitnost je en kos moje nature, ki nikdar po vetru plajšča ne obrača. To lahko o sebi rečem: da ne manjše stvarce nimam preklicati, kar sem govoril in delal 25 let (245)!"

„Časi, v kterih živimo, so zeló važni in prihajajo vsak dan važnejši, pravi v vabilu (208); zato nam je berila treba. Kar je Novicam o tem na škodo, da ne izhajajo vsaki dan, jim je od druge strani na korist, da to, kar prinesejo vsaki teden, je temeljito in dobro pretehtano. In (416): „Novice so bile tako srečne, da so že mnogo dosegle v tem, česar so doseči želele: veliko število našega ljudstva po kmetih (in to je jedro naše deželne močí) je že tako podučeno, da se lahko ogledamo po druzih ljudstvih našega cesarstva in vprašamo ponosno: kje, izvzemši naše brate na Češkem, beró drugod kmetje in rokodelci tako radi časnike in druge bukve, kakor naš narod slovenski? Po branji pa se širi podučevanje in s podučevanjem se širi napredek. Velikansk je skok, ki ga je storil naprej naš narod v kratkih 25 letih, ako pomislimo, da do 1843. leta je debela megla potujčevanja ležala nad krasno našo domovino. Od Boga z obilnim umom obdarovani naš narod ni si mogel v prejšnih časih pomagati na nobeno stran na bolje, ker s tujo besedo so mu bila zaprta vsa vrata, kamor je potrkal, da bi se bil učil ali boljega kmetijstva, obrtnijstva, novih znajdeb, znanstva svetá in vseh obilnih druzih vednosti, ki jih človek potrebuje, da se omika in si zboljša svoj stan. Naj bi mu bila še cerkev vzela njegov jezik, — po njem bi bilo! — Zdaj je že marsikaj drugače; al še mora veliko drugače biti! Pravice vse, ki grejo vsacemu narodu, mora po vsem doseči tudi narod naš, kajti še le potem se bo mogel vêsti tako, da čedalje bolj podučen s pomočjo vednosti si zboljša svoj stan, kolikor je mogoče v dandanašnjih časih, ko od vseh strani le slišimo: daj, daj, pa še daj! — Kakor dozdaj, se bodo, če tudi pisano gleda protivnik, tudi vprihodnje Novice potegovale za vse, kar je na blagor našemu narodu, in kar mu pred Bogom in svetom gré; naznanjale pa mu bodo za tega del vse, karkoli se bo važnega godilo po svetu. Prišle bodo, kakor se kaže še hude homatije na svetu in duševne borbe bode še dovolj. Novice se je ne vstrašijo, in po svojem trojnem geslu za vero, domovino, cesarja bodo v vseh okolščinah učiteljice in svétnice narodu slovenskemu".

XXVI. 1868. Novo leto. „Kakošno bode novo leto? kaj nam bode prineslo? — to je vprašanje, ktero si zdaj stavi vsak državljan, bodi si kakoršnega koli stanú. Odgovora na to vprašanje ne more dati nobena živa duša; sam Bog ga vé, zakaj če pogledamo v preteklo leto nazaj, prestvarilo se je naše cesarstvo — Avstrija — tako, da ni več podobno prejšnjemu. Kdo tedaj more vedeti, kaj in kako bode v prihodnje? In popisavši dovršeni dvalizem — iz srca želimo, da bi ta nova skušnja res tako srečno se izvršila, kakor se nadjajo tisti, ki so nam za novo leto prav novo Avstrijo skovali. Vsa odgovornost gre njim za to!" To na 1. strani, in na zadnji — Na konci leta —

opisavši glas Novic prvi dan 1862. leta popražuje: „In kako je zdaj o prestopu v 1869. leto? — V listinah letošnjega tečaja stojí zapisano. Te kažejo, da se svet v Avstriji po polževo suče".

Rojakom svojim pa je dr. J. Bleiweis v šestindvajsetem tečaju spisal na pr.: „Delo z rokami nasproti delu z mašinami. Kako je s soljó v našem cesarstvu, in kaj naj vlada storí, da sol po cenejši ceni vsak lahko dobiva. Ali je boljše živino v hlevu pasti ali zunaj na paši. Gospodarstvo — prvi dober steber vsacega napredka. Dobra ledenica. Razločki mleka po molzi. Zakaj ne napreduje živinoreja, kakor bi imelo biti in bi lahko bilo. Stroški ministerstva kmetijstva za kmetijske potrebe. Kako se spozná dobra koklja. Več živine kakor klaje je velika napaka. Prislovica, ki naj si jo zapomnijo kmetiški gospodarji. Novi davki. Oteklo vime, ali ovčeč ali sajevec na vimenu. Tobak. Gülich, zmagavec krompirjeve bolezni. Kuhinjska in živinska sol v državnem zboru dunajskem. Kako so ljudje prvič začeli zemljišča gnojiti. Stroški in dohodki od molzne krave na leto. Glasi za napravo vrtnarske družbe na Kranjskem. Mlado živinče koj po rojstvu. Kaj storiti da ne bode vlačugarjev beračev. Nove šole za poduk v kmetijstvu. Koliko dobro seme veljá pri setvi. Umni živinorejec. Indiga. Morski lug. Gosenice na zelji — grozna letošnja nadloga. Rastlinam škodljive živali. Gotova pomoč zoper gosenice na zelji. Prešičja bolezen. Kako z zrelim sadjem ravnati, in kako ga obračati v korist. Kratkočasnica, pa tudi podučnica — o vražah. O napravi učilnic za kmetijstvo in gojzdarstvo na Kranjskem. O reji in strežbi domače živine. Sol živini potrebna. Od plevela itd."

Kakor o učilnicah za kmetijstvo, tako je v deželnem zboru predlagal in po Novicah priobčil „Postavo o ravnopravnosti slovenskega jezika v šolah in uradnijah (296)"; nasproti nekterim očitanjem popisal „Delavnost kranjskega deželnega zbora (340—1)". Spomini na deželni zbor kranjski pripovedujejo o šolskem nadzorstvu in o narodni ravnopravnosti itd. — Po „Reformi" itd. je razpravljal na pr.: Konkordat in pa armade. O praznovanji nedelj in praznikov. Ljudska šola. Različne misli o centralizmu, dvalizmu in pluralizmu v Avstriji. Češko državno pravo. Avstrijsko-ogerska država. Plemstvo v sedanjem boji (po Graz. Volksbl.). Taktika nemških liberalcev. Zedinjenje Slovencev pred prestolom ljubljanskega konstit. društva, kjer na konci po Ref. pravi: Zdaj pa je ideja zedinjenja Slovencev tukaj, in ne bode več zginila iz dnevnega reda ustavne Avstrije (386).

Najbolje pa, kratko in krepko, je opisal našega prvega Vodnika v premnogih ozirih naš drugi Vodnik, dr. J. Bleiweis l. 1868 o njegovem godu v slavnostnem ogovoru (Jezičnik XIV. str. 42. 43); vodil o volitvah v mestni zbor svoje someščane; o mnogih ljubljanskih trgovcih opomnil, da prav radi v kranjskem jeziku prodajajo svojo robo; kadar pa gré za pravice narodove, takrat teh pravic celó ne poznajo, ter se poganjajo le za izveličanje naroda našega v boginji Germaniji (276); o narodnosti po brošuri Türrovi zavrača „Laib. Ztg. in Volksfreund.", češ, kako čuti, da velikanska ideja, ki dandanes giblje svet, narodna je ideja itd. —

„Novice slovó jemaje od 26. tečaja mislijo, da ne morejo poštenejše priporočati se za naročbo novega tečaja (420), nego da rekó, da ostanejo to, kar so bile vse pretekla leta — učiteljice in voditeljice narodu slovenskemu na mnogovrstnem polji. Da so v političnih zadevah najhuji trn v pêti nemškutarski, — da nasproti premalo razsajajo drugim, — to dobro vedó; al ne uni ne ti nas preverili ne bodo, da postopanje naše ni pravo. Pustivši vsacemu svoje mnenje, ne damo si siliti druzega sebi. Zraven tega, da Novice po čedalje veči omiki ljudstva našega hrepenijo po zboljšanji materijalnega blagostanja njegovega, bila jim je tudi zvesta skrb za to, da se naš narod, po mnogoletnem

poptujčevanji zeló zbegan, drami k zavednosti narodni, ki mu je potrebna v napredek. Edinost med nami Slovenci: to je bilo iskreno prizadevanje Novic skozi 26 let — zato so s posebno skrbjo odvračale vsak prepir, vsak razpor, ki je na dobro le nasprotnikom našim, na veliko škodo pa materi Sloveniji sami. Popolna narodna ravnopravnost in s to vred poštena svoboda v socijalnem življenji do tiste meje, da se nikakor ne žalijo svetinje katoliške vere našega ljudstva: to je politično geslo Novicam bilo in to jim bode. In ker je v mnogonarodni Avstriji prvi pogoj svobodi vseh narodov ta, da se vsacemu narodu brez izjeme dadó enake narodne pravice, tedaj vidijo Novice srečo in mir Avstrije še le v tem, da se sprava dovrší z vsemi narodi njenimi, naj so takraj ali unkraj Litave. Kakor je Avstrija po hudem nasprotovanji iz centralizma vendar-le prestopila v dvalizem, tako je upati, da po vsestranski spravi prestopi v pluralizem, to je, v federalizem, kteri bi Avstriji večo centralno moč dal, nego jej daje zdaj ogerski dvalizem. — S tega stališča bodo presojevale tudi vprihodnje vse, kar se bo godilo tù in tam vprihodnje".

XXVII. 1869. Matica je s Koledarjem dajala na svetlo tudi Letopis, in njega podučni in zabavni del je l. 1867—1869 vredoval dr. Janez Bleiweis, in 20) v teh je l. 1867 priobčil spis svoj: Kako fotografi delajo podobe; l. 1868: Zlate drobtinice iz pisem Slomšekovih; l. 1869: Zgodovinska črtica (o združenji vseh Slovencev pod eno deželno vlado poslanstvo l. 1848 vodil on na Dunaju).

Po Novicah pa je v tečaju sedemindvajsetem priobčil na pr.: „O hišni najemščini. Važno prihodnje stališče kmetijskih družeb. Gospodarji pozor, da vam gosenice ne snedó sadja. O krtu in kmetijski vednosti pri gospôdi. Ministerstvo kmetijstva. Kako naj bi se nove šole osnovale v napredek kmetijstvu. Živinorejci posluh. Porotne sodbe za pregreške tiska. Svilorejcem na znanje. Kmetijsko premoženje. Kolobar v poljedelstvu. O zadevah požiganja ljubljanskega močvirja. Bosniške sušilnice za sadje. Koščck poduka o nabiri novincev v vojaški stan. Gnojna sol. Pomoč zoper predenico v deteljših. Kaj bode gozde naše djalo v boljši stan. Kako se dobrota pšenice iz zrnja njenega spoznava. Delavci po kmetijah. Pincgavska goveda. O pitanji ali debeljenji domače živine. Kaj je namen umnega plemenjenja in kaj o tem skušnje učé. O krmi ali klaji. Kako puščine v koristno posestvo spreobrniti. Skrb za živinsko zdravje. Bolezen v gobcu. Obrtnija s kranjskimi slamniki in drugo slamnato robo. Besedica o popisovanji ljudstva in živine itd."

Razun teh večih se nahajajo v vsakem listu manjši spiski njegovi o kmetijstvu in obrtnijstvu, v narodnih in političnih stvareh, največ v Novičarju, ker vojskovati se je bilo starim Novicam in posebej dr. Bleiweisu s časniki ptujimi, nemškimi, pa že tudi domačimi, slovenskimi, na pr. s Slovenskim Narodom, vzlasti o volitvah v zbor mestni, deželni, državni, o Matici, v društvo za brambo narodnih pravic ali v Slovenijo, z narodnimi odpadniki na pr. z dr. Klunom, o duhovščini in z nasprotniki domačega šolstva itd. Ker je dr. J. Bleiweis v teh zborih in društvih bil predsednik ali vsaj odbornik, vedil je natanko, kaj počenjajo, torej so tudi poročila o njih ne le zanimljive, temuč zanesljive in so zgodovinske važnosti.

O velikih državnih zadevah je priobčil v pričujočem tečaju na pr. Politika avstrijskih narodov in avstrijska narodna politika (po Reformi). Slovanska narodnost ni več igrača. Beseda o delegacijah. Kako celó Nemci presojajo sedanji naš stan (Warrens Wochenschrift). Avstrija in poroštva njenega obstanka (po Fischhofu). Kako dobro se hudodelcem dandanes godí v zaporu (Wehrzeitg.). Pogled na bojišče v Dalmacijo. Zopet Ilirija. Zedinjenje Slovencev. Tabor na Vižmarjih. Pretepi na Ježici, na Jančem, v Vevčah. — Ljudske šole po postavi 14. maja. Trije ukazi ministerstva za uk. Bogoslovci in nova šolska

postava. Kranjska duhovščina in pa ljubljanski liberalci (189). Protest kranjske duhovščine. Ljubljanski Tagblatt in duhovska spomenica. — Gosp. Pajik in pa odpis gruntnega davka v okolici ljubljanski. — Razprave o vpeljanji slovenskega jezika v šolah in uradnijah. Govori njegovi v deželnem zboru. Delovanje deželnega zbora kranjskega 1869. l. Deželni zbor Kranjski 12. sept. 1847. l. in pa okraj Žumberški (296) itd.

V teh borbah bil je vesel poštenih nemških časnikov ter jih je živo priporočal na pr. Reform, Politik, Zukunft . . „Kdor vé, da po vsem Slovenskem nimamo v nemškem jeziku ne enega Slovencem pravičnega časnika, in kdor vé, da večina naših nasprotnikov ne zná slovenskih časnikov brati, pa tudi veliko število druzih mestjanov ne, kteri vso svojo politiko in razsodbo srkajo z „Presse, Tagespošte, Tagblatta“ itd., ta vendar bode priznal živo potrebo nemškega časnika, ki pobija laž in krivico nasprotnega tabora in razjasnuje nehudobnim in pa nevednim ljudém resnico in pravico. Zato je Triglav itd.“ — „Nemškutarski poslanci v vseh deželnih zborih na to delajo, da bi odločba učnega jezika v ljudskih šolah prepustila se občinam, ker so si v svésti, da potem ostanejo med belimi ljudmi Slovenci še zmiraj zamurci, to je, da nočejo naravne poti do omike nastopiti, kakor vsi drugi narodi, ampak se šemiti s par nemškimi besedami, vse druge potrebne vednosti pa v nemar puščati. Ta neumnost je sad dozdanje nemškutarije, in to bi nemškutarski poslanci radi še naprej vlekli; zato kličejo: „pustite občinam, da same odločijo učni jezik“. Kjer gre za zdržanje nemškutarije, ondi so tem poslancem naši ljudje brihtni, praktični, ki vedó kaj jim je treba! — v druzih rečéh pa jih imajo za nevedne, neomikane, zaostale! Kdor teh zvijač ne sprevidi, milovanja je vreden (416)“. — „Na Štajarskem je nekega učitelja vohún tožil panslavizma, ker je v cerkvi slišal peti „slava, slava!“ in je samo te besede vjel iz Riharjeve pesmi „Slava Mariji!“ Al ni se čuditi temu: špiceljni hočejo zasluge in zaslužek imeti, in špiceljnov ni imela Avstrija nikoli več kakor jih ima dandanes, ko se v liberalnih listih v eno mer čuje: „Freiheit wie in Oesterreich (256)!“ — Po krivici napadan je zavračal obrekovalce javno na pr.: „Laž prehaja v hudobijo, ako lažnik, zavrnjen po poštenih ljudeh, vendar še v eno mer svojo trobi. Tako Tagblatt . . Če nas že obirate zarad tega, da niti v narodnih niti v verskih in političnih mislih z Vami nismo soglasni, prav tako! — al to tirjamo odločno od Vas, da se ne dotaknete našega poštenja (352)! „Naji (mene in dr. Costo) kakor dr. Tomana navdaja dobra zavest, da smo storili svojo dolžnost, dolžnost mestjansko, da smo odvrnili nesrečo od mesta, da se sedanji čas in brez potrebe ne prodá mestno posestvo, ktero bo čedalje večo vrednost imelo (362)“.

„Posebnega priporočevanja menda Novicam ni potreba; obilni njih prijatli jih poznajo, priporočajo jih pa sedanji čas s svojim obrekovanjem tudi — protivniki vsega tega, za kar se naši listi potezajo že dalje kakor je morebiti marsikak liberalček star (202). — Prihodnje leto nastopi naš list svoj 28. tečaj. To je Novicam najsijajniše spričalo, da delajo na korist narodu našemu. Zaupanje slovenskega naroda — o kterem dobivajo vsaki dan veselih dokazov — jim je trdna skala, s ktere se bojujejo za materijalni, v sedanjih časih tolikanj potrebni, pa tudi duševni blagor njegov. V kmetijskem in obrtnijskem oziru še posebno moremo svojim bralcem prihodnje leto obljubiti mnogo novih važnih rečí. V zvestem delovanji na to dvojno stran jih ne moti niti krič nemškutarski, niti krič peščice druzih, kteri najbolj živé od škandalov. — Prihodnje leto bode, kakor vsa znamenja kažejo, v političnem oziru zeló važno za Avstrijo, tedaj tudi za domovino našo. Šlo bo za to, da zmaga v Avstriji federalistična sistema. Ker pa je večina deželnega zbora kranjskega, glavne zastopnice slovenskega naroda, v svoji resoluciji odločno zahtevala federalistično ustavo, tedaj se bodo Novice, ki so vseskozi zagovarjale tako uravnavo Avstrije, tem lože borile za obveljavo njeno, ker so

si v svésti, da imajo večinó deželnega zástopa za seboj. Pod to zastavo jim ostane zedinjena Slovenija skoz in skoz véliki vzor, kterega dozdaj večina kranjskega zbora ni hotela in ni smela oskruniti dati s tem, da bi bili štajarski, koroški, tržaški, istrijski in goriški deželni zbori soglasno in srdito planili čez predlog kranjskega zbora o „zedinjenji Slovenije“ in kot ustavni organi jo s protestom pokopali. Ker tega z dobrim prevdarkom ni storil deželni zbor kranjski, tedaj niti vlada niti nihče drug ne more kazati na to, da „Slovenija“ noče 5 deželnih zastopov. „Slovenija“ tedaj, za ktero so Novice že l. 1848 prve svoj glas povzdignile, še živí, in živí neoskrunjena po protestih ustavnoveljavnih deželnih zastopov. Novice se tega radujejo in bodo tem lože pripravljale pot, da se o pravem času vresniči, česar je živa želja vsacega rodoljuba. Zato se pa tudi z onimi, ki na vrat na nos hočejo prekucniti, kar je dozdaj bilo, in to še prekucniti hočejo celó po ustavni poti, ne spuščamo v noben prepir, ker nam niso še nikoli dokazali: kako naj bi se na poti ustave sedanje zgodilo to, v česar oni dandanes tiščé? — S temi vodili nastopijo Novice novi tečaj in vabijo (418) narod slovenski k novi naročbi, zahvalivši se iskreno rodoljubom, ki so jih s peresom svojim podpirali preteklo leto, in prosé jih podpore tudi v prihodnje“.

XXVIII. 1870. »Zagasnil te dni je uražji berač, — Ki bival poprej je prevzeten bahač... Tristo pet in šestdeset dni je bil kralj, — Po novi je šegi bil zlo liberal«... Da je to istina, dokazuje dr. Bleiweis v spisku: „Testament leta 1869“, češ, žalostna je njegova zapuščina: povsod razpor, povsod nesloga! Poglejmo zdaj še v ječe, in videli bomo mnogo vrednikov vzlasti slovanskih časnikov in tudi duhovnov obsojenih, ki so se pregrešili s tem, da se njihovi časniki ali besede njihove niso strinjale s sedanjimi postavami (3). — A vsi narodi avstrijski hočejo na svojih nogah stati, a ne na bergljah nemščine in magjarščine“.

Spisal pa je sam v osemindvajsetem tečaju na pr.: „Še enkrat o novi zemljiški davkovski postavi. Dve razstavi poljedelskih in gozdnih pridelkov. Nekoliko o reji ovac. Slaba létina nam žuga. O učilnici za kmetijstvo v vélikem zboru družbe kmetijske kranjske. Nova družba za oskrbovanje Japaneškega svilnega semena. Glavno vodilo živinorejcem. Kako pomagati bolezni v gobcu in na parkljih. Baloni — vojniki po zraku. Kmetijsko-kemiška preiskovalnica na Dunaji. Sviloreja v celicah itd.“

Velika bila je delavnost njegova razun po Novičarju in po Poberkih iz nemških in slovenskih časnikov v Sloveniji po oklicih in oglasih o raznih volitvah itd. Bodite pravični Slovanom, klical je (po Warrens Wochenschrift). Razpor dunajskega ministerstva. Le ena ustava je v Avstriji in dr. Giskra je njen profet (87). Dvakrat tri. Kakošen bo prihodnji državni zbor. O francosko-pruski vojski. Weissenfelserji na gorenskem Kranjskem. — O šolstvu: Ali naj se začetek šolskega leta predrugači ali ne. Ozir na načela in sklepe 19. učiteljskega zbora na Dunaji. Saj ni treba ljudskih šol. Statistika slovenskih profesorjev in suplentov (270. 405). O prestrojitvi gimnazije novomeške in kranjske. — Živo in krepko je govoril o adresni debati za zedinjenje Slovencev (412—4); razdeval Tagblattove nepoštene rovarije, češ, naj pazljivost naših domorodcev vse te zvijačasto razpete mreže še o pravem času raztrga, da se nasprotniki naši ne bodo mogli bahati, da so pametneji od nas (199)! Po volitvah klical je hvalo in slavo vrlim volilcem (215. 6): One kažejo celemu svetu jasno, da slovenski narod živí, da se zaveda, da možato in nepremakljivo stoji za svoje pravice; one kažejo, da slovenski narod častí in spoštuje možé, ki se trudijo za njegovo dušno in telesno blagostanje, da je povsod rad poslušal te svoje vodnike, čeravno je Tagblatt že dve leti po svetu lagal in trobil, da so dogospodarili. Narodnjaki naši so zmagali, ker je res narod za njimi; a naši nasprotniki le od milosti birokracije in tujstva životarijo. Zatoraj le srčno naprej, dragi

domorodci, naša konečna zmaga v vsem ni več daleč! — In kakor je g. Dežmanu na njegovo odprto pismo v Tagblattu odkritosrčno odgovoril dr. J. Bleiweis (380); tako mu je bila Prva pa zadnja beseda g. Levstiku o rokopisu Vodnikovem (334); in Dr. Keesbacherjevi pisariji v sabotnem Tagblattu v odgovor samo to, da Tagbl. „obritosvinjski literaturi“ nisem časti skazal, da bi bil pravdo 17. dne u. m. poslušat šel ali jo kakor koli popisaval. Sploh je meni za Tagbl. kolek in Keesbacherjevo plačo toliko mar kakor za lanski sneg (366).

„Novice (v 37. še Janez Murnik, prikaže se v 38. listu odgovorni vrednik Jožef Gole), radostno se oziraje na važne dogodke letošnjega leta, ko so se med drugim vršile mnogovrstne volitve, si pred vsem h koncu leta v dolžnost štejejo, zahvaliti se za veliko zaupanje, ki jim ga je dosehmal skazal narod slovenski. To zaupanje, kakor so že večkrat rekle, jim je trdna skala, s ktere se bojujejo za duševni blagor njegov, pa tudi za materijalno blagostanje njegovo. — Novice, brž iz početka svojega spoznavši, da narod, ako hoče kaj veljave imeti pred svetom, mora se izkopati iz revščine, kajti „pauper ubique jacet“, imajo neprenehoma skrb za to, da slovenski narod napreduje na polji kmetijstva in obrtnijstva, ki ste blagostanju njegovemu glavna stebra. To isto radostno gledamo pri bratih svojih Čehih, ki so vzlasti po svojih pomočnih blagajnicah neskončno marljivi in z velikim vspehom. Zato Novice niso prezrle nobene nove naprave, nobene nove skušnje, nobene nove znajdbe v kmetijstvu, da ne bi bile hitele naznanit je Slovencem. In tako bodo delale vprihodnje, kajti na polji kmetijstva in ž njim združenega obrtništva se godí neprenehoma toliko novega, da mimo tega, ko časniki druzega obsežka pogostoma morajo staro pesem gosti, so kmetijski časniki vseskozi mladi in novi. — Kar se tiče narodnih zadev, Novice že tako ne morejo kreniti s tiste poti, ktero so one prve na Slovenskem nastopile. Ni jim tedaj o tem treba delati novih obljub. Za duševno zedinjenje Slovencev delajo že 28 let, in ako Bog da, tudi politično edinstvo ne ostane predolgo več le prazno hrepenenje zdaj, ko nam tudi bratje naši na jugu Avstrije hočejo na pomoč biti, in mi njim. — Da s tako zvanimi liberaluhi in konfessionsloserji bodo Novice tudi vprihodnje praske imele, to dobro vemo; al če so nam tudi že davno vzeli stare petice, vzeli nam ne bodo naše stare vere, dokler je poštenega slovenskega naroda kaj in braniteljev njegovih. — Na političnem polji nam je bil in bode federalizem ona danica, ktera po programu narodne večine kranjskega deželnega zbora, ki jo zastopajo Novice, kaže edino pot do sprave in porazumljenja narodov avstrijskih, in da se državi naši starodavni povrne spet celo častno ime „Avstrija“, pomagali bodemo po svojih najboljih močeh. Al to je gotovo, da borbe bodo še velike in silne, in da za srečno zmago potrebujemo dobro podučenega, izvedenega, pogumnega naroda. — To so pravila, ki bodo Novicam vodila v 29. tečaji, kterega nastopijo. Zahvaljajoč se srčno svojim prijatlom dopisovalcem za njihovo tehtno podporo v preteklem letu, prosijo jih in še druge rodoljube, naj tudi prihodnje leto blagovoljno podpirajo njih delovanje na obširnem polji, ki ga obdeluje naš list (410)“.

XXIX. 1871. Za leto 1869 je izdala Matica naša: *a*) Narodni Koledar, Sporočilo in Letopis, vredil dr. Janez Bleiweis; *b*) Letopis Matice Slovenske, uredil dr. E. H. Costa. V tem in v naslednjih dveh l. 1870—71. ni sodeloval, kajti pripravljal je knjigo 21): Nauk o umni živinoreji. Spisal dr. Janez Bleiweis. V Ljubljani 1871. 8°. 119. Založila kranjska kmetijska družba, z 20 lepimi podobami. V knjigi tej daje se našim gospodarjem natančen poduk, kako naj v vseh razmerah ravnajo z živinorejo, da si ž njo pomnožijo dohodke svoje, deželi pa ustvarijo živino tako, da ne bode treba lepih denarcev pošiljati na tuje.

Posebej je v devetindvajsetem tečaju (do l. 35 odgovorni vrednik Jožef Gole, v 36. prikaže se spet Janez Murnik) spisal dr. Bleiweis na pr.: „Usmilite se ubozih

tičev pod milim nebom. Napravljanje svilnega semena po novi iznajdbi. Ogledovanje drevesnic in trtnic, ktere iz državnega denarja dobivajo podpore. Gospodarji! zložimo si zemljišča — v štirih pismih l. 6—9. Kaj so Suffolkovci in zakaj so tako dobri. O zadevah nove cenitve zemljiškega davka. Naši rokodelci in pa današnji liberalizem. Žitna božjast. Opomin gospodarjem, mlinarjem, županom in gosposkam. Kako ravnati pri kužnem črmu (vrančnem prisadu). Kako se bode vravnal zemljiški davek od močvirja (mahú) okolice ljubljanske. Nova notarska postava. Kako se s soljó gospodari v naši Avstriji. Gozdni ogledník. Cenitev zemljiš. Beraške ženitve itd."

V državopravnih in narodnih stvaréh na pr.: Česar mi Nemci nočemo, to ne sme biti. Mi nemci nočemo pare biti drugim narodom. Švica v pomin naši vladi, ki se panslavizma bojí. Okrožnica vsem županijam na Kranjskem (o najdenišnici). Povišana službnina duhovnov pred državnim zborom. O uravnavi učnega jezika v ljudskih šolah na Kranjskem. Študije o študijah kranjskih ljudskih šol. Kakošno je vseučilišče bilo v Ljubljani pod Francozom. Zgodovina priča, kako nevarna je nemškutarija slovanskim deželam. Odprto pismo slovenskim možém na Štajarskem in Koroškem o volitvah. Kaj bi jaz storil, ko bi fajmošter na kmetih bil. Ultramontanizem in fevdalizem. Zopet imamo voliti poslance v deželni zbor. Novi ministri itd. Zlasti ga je poprijela Poravnava — odložena! V l. 44 piše: „Bilo je 22. sušca l. 1848, ko je 12. list Novic na svitlo prišel z rdečim obrobkom, naznanovaje neizmerno veselje slovenskega naroda o tem, da so padle spone absolutizma in je Avstriji zasijalo solnce ustave (konstitucije). Ko smo zadnji list preteklega tedna na svitlo dali, navdajalo nas je radostno upanje, da današnji list zopet, in to po 23 letih, pride ovenčan z rdečim obrobkom na svitlo, — al hudo smo se zmotili; zgodilo se je, kar se nam je nemogoče zdelo: tako lepo napeljana in tako željno pričakovana poravnava nesrečnih mnogoletnih homatij uboge naše Avstrije — splavala je zopet po vodi! In Novice, ki so dandanes kakor pred 23 leti glas naroda slovenskega, ovile so se danes s črnim obrobkom v znamenje britke žalosti, da je toliko zaželena sprava zopet odložena, in ž njo tako silno potrebno pomirjenje narodov, blagor Avstrije! itd."

O vredovanji na pr.: „Hvala lepa za to poročilo, kajti le tako, da nam naši gospodarji naznanjajo svoje skušnje, moremo zvediti, ali so sveti, ki jih Novice dajejo našim gospodarjem, dobri ali ne, in da potem to, kar se potrdi za dobro, posnemajo tudi drugi. — Kmetijske podružnice so velike žile, ki naj bi iz srca (centralnega odbora) vodile dobro kri po deželi, pa mu jo tudi dopeljevale; kajti centralni odbor ne more se šopiriti za previdnost, ki edina ima za vse skrbeti. — Kolikor nam je znano, odpisuje c. k. deželni šolski svèt vselej okrajnim šolskim svètom v tistem jeziku, v kakoršnem se mu dopisuje. Treba je tedaj vsem okrajnim šolskim svètom dopisovati le slovenski, in dobili bodo odpise v istem jeziku. Če šolske oblasti same ne bodo uradovale v domačem jeziku, kako hočemo v ljudskih šolah zahtevati narodni jezik! — Čemu v Kočevji gimnazija (86)? — Slovenci. Spisal dr. Vinko Fereri Klun. Posvečeno velikim posestnikom kranjskim! — „Kaj zlodja! — bode zakričal marsikdo naših bravcev videvši napis „Slovenci" — sp. Klun. Ali se je mož zopet spokoril in začel pisati na pravico Slovencem, ali pa bode udrihal po njih zato, da v eno mer spuščajo pšice po Savlu. Pomiri se, dragi čitatelj, ki to ali uno misliš, kajti nobeno ni pravo. Spis, ki ti ga priobčujemo v tem članku, izvira od l. 1857, in se nahaja v 3. delu „Ruske Besede", časopisa za slavenske in obćne literarne interese ... Ne bomo pa celega spisa iz ruskega prestavili v slovenski jezik, ampak le toliko, kolikor je treba, da se primeri politično mišljenje g. dr. Vinka F. Kluna iz l. 1857 v Švajci, s političnim mišljenjem g. dr. Ceneta Kluna, c. kr. dvornega svètnika l. 1870 v Beču

(Nov. 1870. l. 48)." — „Ves ta popis končuje dr. Klun s temi-le besedami: Jaz sem se trudil jasno dokazati, da so Slovenci darovito in energično slovansko pleme, ktero stopi na poprišče vsesvetske zgodovine z vso silo mladosti, z živim soznanjem svoje narodnosti in ż gorečo ljubeznijo do prave vere. V tem prepričanji pogumno in častno pružijo Slovenci bratovsko roko svojim soplemennim bratom, da bi edinstvo duhá in energije vseh k eni občni celoti priveli, in da bi vsi mi zlili se v jedno narodno porodico! — Tako je dr. Klun pisal v Lichtensteigu v Švajci l. 1856—7; lanskega leta pa se je isti dr. Klun predrznil dr. Bleiweisu v deželnem zboru odgovoriti, da imajo naši narodnjaki „drug program" kakor takrat, ko je on ż njimi bil. Pogledite — možá (Novic. 1871. l. 12)!" — Posebno znamenit je njegov govor o slovenskem časništvu v Sloveniji, kjer je v govorniških vajah z dr. Razlagom in dr. Costom na pr. na vprašanje: koliko in kakošnih časnikov nam je treba, odgovoril: malo, pa dobrih „Vsacemu časniku je treba dvojnega življeja: duševnega in materijalnega. Ne unega ne tega nimamo Slovenci preobilo. Duševni življej časnikom podajajo pisatelji — sodelovalci. Lahko bi jih imeli veliko, al žalibog! mnogo zmožnih mož drží križem roke; ne pišejo nič, ne delajo nič, a vendar hočejo domoljubi biti! Nekteri pa sedijo le na prestolu kritikov, v hitrici pregledajo naslove lista in beró potem le, kar jih posebno mika, od vsega druzega, za kar se časnik trudi, nič ne vedó, in kmalu — obsodijo list, ali ga pa v zvezde kujejo, ako jim po njihovem godu kaj pové. — Materijalni življej pa so naročniki. Da jih med samo pičlim poldrugim milijonom duš, ki jih šteje slovenska zemlja, ne more obilo biti, to vé vsakdo lahko. Če pa vzlasti več časnikov isto polje obdeluje, je to še očitnejše! Da bi si tedaj nekteri časniki privabili več naročnikov, skušajo pozornost na-se vleči na pošteni, a tudi nepošteni poti — in tako, žalibog! se začnó prepiri v lastnem taboru, o kterem se radujejo in roke manejo le naši nasprotniki. Istina je, kar je rekel neki rodoljub: „več časnikov, več prepirov". Nihče ne more zahtevati, da bi vsi časniki v vsem v en rog trobili; al kdor le škandalov išče v osebnih napadih, ta ni prijatelj tega, kar je pravo in na korist domovini, ampak le srd svojo razliva na papir, da bi vpravičil svoje grehe in morebiti delal dober „geschäft". Še veliki — češki narod je take prepire v lastnem taboru spoznal za veliko nesrečo, — kaj še le pri nas mali peščici! Kakošnih časnikov pa je želeti? (str. 234) itd."

„Časi so tako važni, da morebiti še nikoli tako. Treba je slovenskemu narodu vodíl in poduka, da napredujemo v duševnem, materijalnem, narodnem in političnem oziru. Za vse to skrbijo Novice, ki dosledno delajo na obširnem tem polji že mnogo let, v borbi za resnico in pravico neprestrašljive (212). — Da časnik, ki je prvi razvil národno zastavo na Slovenskem, bode to zastavo zmirom visoko nosil, o tem nam ni treba zgubljati več besedí. Al to tudi koj rečemo, da národnosti naše ne bomo oskrunjevali s tistim laži-liberalizmom, ki svobode v ničemur druzem ne išče, nego edino le v brezverstvu, ki hudo žali pošteno in verno naše ljudstvo. Pač je sedanje stoletje po izreku bistroumnega Hurterja res „stoletje laží". Laž je marka našega časa, — laž je oni zrak, v kterem se giblje sedanji čas, — laž je tista moč, ki dandanes svet suče; razen sopara, ki vozove na železnici in ladije po morji goni, je laž ono kolo, ki suče države in politiko. Laž je, gledé na našo Avstrijo, ako nemčurska stranka trdi, da centralizem je za državo našo izveličavna sistema. In zato, ker smo čez in čez prepričani, da centralizem je poguben in da le federalizem jo more pomiriti in osrečiti, bode nam on zmirom prapor, po kterem se bodemo v političnem oddelku Novic neprestano borili s protivniki našimi in Avstrije (408)."

XXX. 1872. „Nastop novega leta je oni čas, ko vsak človek, ki ni celó lahkomišljen, misli na to, kaj neki mu bode prineslo mlado leto, — ali mu bode srečno ali

ne. Se vé da letina je v rokah Onega nad nami, ki — kakor naš pesnik pravi — véliko pratiko piše . . . Vendar treba, da sami gospodarimo dobro . . Po vsem tem pregledimo „Pregreške kmetijskih gospodarjev", in sklep naj bode: trdna volja, da jih odstranimo kolikor mogoče". Tako piše dr. J. Bleiweis našim gospodarjem za novo leto; posebej priobčil je v tridesetem tečaju na pr.: „Da sadna drevesa ne pozebejo. O debeljenji ali pitanji naše živine. Vabilo slovenskim gospodarjem, da se vdeležijo razstave mlekarstva na Dunaji. O zadevah živinske solí. Ogenj v gozdu. Zadnja beseda našim kmetovalcem o uravnavi zemljiških davkov. Opomin našim gospodarjem na Notranjskem zarad kóz ali osépnic pri ovcah. Čemu vam pa bodo pokončani beli metulji. Jabelčni rilčkar, hud škodljivec jablanam. Rumena pšenična muha. Železnica Predelska. Bramor ali mramor. Greshamovi agentje. Goveja kuga. Svarilo našim gospodarjem. Resen pogovor o turški goveji kugi. Ali so krave za vprego ali ne. Poduk, kako naj se ravná z živino, da ne zbolí, in kaj naj storí gospodar, kadar mu zbolí. — Zavarovalnica banka Slovenija. — Kaj je prestopno leto, in kako se je to stvarilo. — Odbor za podporo stradajočih na Dolenskem in Notranjskem, in v njem on predsednik itd." —

O véliki politiki so važni spisi na pr.: Renan o slovenstvu in nemštvu. Zaupnica Hohenwartu, ktero je podpisalo najmanj 800.000 članov slovenskega naroda (36). Drugače govorijo, drugače delajo (Déak). Nezmerna važnost hrvaških volitev za vso Avstrijo. Mladopolitikarji (po Reform.). Ustavaško nemško časnikarstvo na dunajskih ulicah. Prikazni nove êre. Politični testament Palackijev. Adresa kranjskega deželnega zbora in govor dr. Bleiweisov (400—1) itd. — „Stare Novice — to je priljubljen izraz vsem tistim mladoslovenskim časnikom, ki od danes do jutri živijo, pa vendar sami na vse kriplje in celó z umazanimi sredstvi delajo na to, da bi se pri živlјenji ohranili od leta do leta ter bi radi Metuzalemovo starost dosegli, da bi le — môgli. Po čemur tedaj nekteri pisači na vso moč hrepenijo, da bi podaljšali starost svojim listom, to, mislijo, da je psovka Novicam, ki bi se nesrečne čutile, ako ne bi z enim listom na različnem polji, ki ga one obdelujejo, narodu našemu več koristile, nego taki časniki s celo rajdo svojih listov, ki samo od škandala živijo (56)". — O prvakih odgovarja (22) Slov. Narodu dr. Bleiweis: „Narodu našemu so tisti možje rodoljubi v prvi vrsti, do kterih on po njihovih delih in po svojem prepričanji zaupanje ima, ne pa do tistih — zapomnite si to dobro! ki se po lestvicah časnikarskih napenjajo do prvaštva. Narod naš sam dela prvake, a nihče drug itd." — O pisateljskem društvu: „Triesterica je o opisu unidanjega zbora pisateljev slovenskih v Ljubljani, kterega kakor pravi, se je udeležilo 20 žurnalistov in pisateljev, zapazila, da pisateljev stranke Bleiweisove in Jeranove ni bilo blizo. Če je dr. Bleiweis kje zraven, brž pravijo žurnalisti: povsod mora biti! — če pa kje ni, pa brž opazijo: ni ga bilo! Na Dunaji — nam je rekel Bleiweis — je tudi društvo pisateljev, kteremu ime lepo je Concordia; kedar bodo Slovenci zopet si osnovali društvo z naslovom Sloga, onda pristopi tudi on, in Triesterica ne bode ga pogrešala (146)". — O novotarijah v slovenskem pisanji kaže (144) na pr.: „Novice, po kterih se je marsikdo slovenščine naučil in ktere se pač nikdar ne bodo slovenščine od Soče učile, se doslednje ogibljejo onih novotarij (zdravije, gospodije, nej, nejso, nij, nijso, jedij itd.), ki druzega niso, kakor enoletne rastline, ki si jih izmisli ta ali uni, za njim pa potegne množica pisateljev, ne vedé, zakaj itd."

O šolstvu je pisal pogostoma (39. 40) p. ljudske šole domače, učitelji, nadzorniki.. Ljudske šole po goratih krajih na Francoskem. Letošnja šolska poročila (Gariboldi). Kako so liberalci začeli soditi o novih ljudskih šolah (292) itd. — S kratkimi pa bridkimi opazkami spremljuje (156—167) spis v časniku Ausland: Die Slovenen. Vom k. k. Ministerialrath a. (usser) D. (ienst) Dr. Klun in Luzern — češ, da možje našega pro-

grama vidijo, kam merijo one gore listi, kterim deblo je velika Nemčija, in da slišijo, da vsak velikonemški tič poje isto pesem. — Bridke; prebridke pa so borbe, ktere je po Novicah imel z dr. Razlagom in njegovo stranko, in so popisane nekoliko na pr.: „Dopisniku od Save v Slov. Narodu o Matici in narodni tiskarnici (2..) Matična tiskarnica in pa razprava o njej v odborovi seji 9. julija (229. 230). Matične knjige in zemljovidi (237). Pred volitvami v odbor Slovenske Matice (301—2). Na adreso Slovenskega Naroda. Dr. Razlagu. O Chabrusu Matičnem. Slovenskemu Narodu naša zadnja beseda (309—340)". Beri in — strmi!

„Nihče, kdor ni prenapetih misli, ne taji, da 20. oktober je začetek nove bolje dobe; vsak pa tudi vé, da le začetek je, in nič več kakor začetek, ki do tečnega razvitka ima še dolgo dolgo pot. Narod naš je praktičen narod, kteri pri vsaki novini čaka, kaj bode djansko iz nje; ukati je potlej čas!" — Tako so pisale Novice oktobra meseca 1860. leta (o ces. diplomi). Mislimo, da vsak bode potrdil, da so Novice pravo govorile. Kje smo Slovenci, kje je Avstrija čez 12 let? Gospodovali so in gospodujejo še dandanes na eni strani Nemci, na drugi Magjari — in kje smo? In še so kolovodji centralistični tako slepi ali pa se le slepe delajo, da ne vidijo ali viditi nočejo sirote Avstrije, našemene s pogubnim liberalstvom. Naj úka, če ukati more, pravi patriot avstrijski (347)!" —

„Obširno polje, ki ga Novice (v l. 39 odgovorni vrednik Janez Murnik, v l. 40 prikaže se Alojzi Majer) dosledno obdelujejo že 30 let v gospodarskem, narodnem, duševnem in političnem oziru, zmirom stoječe na vrhuncu novih dogodeb, a ne oškrnjene od črva novočasnega liberalizma, ki Slovence podlaga tujčevi pêti, ostane jim nespremenjeno tudi vprihodnje. Vajene borbe za resnico in pravico že od prvega leta svojega početka, borile se bodo vseskozi za blagor slovenskega naroda s protivniki svojega programa, bodo naj ti v tujem ali domačem taboru. Pogúm za to borbo daje jim živo prepričanje, da njihov program je glasilo velike večine naroda našega (202). — . . „Našemu kmetu stan njegov zboljšati in dohodke mu pomnožiti, to je Novicam od nekdaj glavna skrb bila in bode jim tudi vprihodnje. Če je ljudstvo ubogo, revno, otrpnjeno je za vsako stvar; — kaj se bom za jezik vlekel, če mi je želodec prazen, — taki glasovi so popolnoma opravičeni. Celi kupi različnih vnanjih kmetijskih časnikov dajejo Novicam gradiva za ta oddelek obilo. Isto tako bode Novicam skrb tudi podučevati narod naš v druzih, njemu potrebnih stvaréh in naznanjati mu iz prvega vira novice, ktere one prve zvedó. Da so Novice deloma tudi političen list na temelji federalizma in da zastopajo narodno večino deželnega zbora kranjskega, ki nepremakljivo zvesto stojí pod zastavo starodavno: za vero, dom, cesarja, to je bralcem našim že dobro znano. In tej zastavi, bodi naj minister Peter ali Pavel, in naj puhli liberalizem še bolj ljudi slepí kakor dandanes — ostanejo neprestrašljivo zveste, živo prepričane, da Avstrija, kterej smo verno udani, le po tej poti pride do notranjega miru in sprave (414). In v l. 52. vzemši „Slovó od starega leta in pogled v novo" pravi naposled: Upajmo, da se na bolje obrne, kar nam zdaj strah dela . . . Po vsem tem izročimo politiko in kmetijstvo milosti Božji!"

XXXI. 1873. „Božični prazniki so pretekli, — al cvetke, ki jih še zmirom nahajamo na vrtih, žalibog, da se ne skladajo s tem, kar pogrešamo ravno v Božičnem času o političnih naših razmerah. Namesti da bi mogli prav iz srca veseli biti v spominu na oni milosti polni čas, ko so angelji mirú se zibali nad svetom in peli: „Slava Bogu v višavi in mir ljudém, ki so blagega srca", čujemo dandanes le žalostne glasove, da ne smé mir biti med narodi, kajti ona prevzetna stranka, ki le gospodovati hoče vsem narodom, sramotiti hoče sveti nauk Izveličarja našega o svobodi, enakosti in bratinstvu vseh narodov. Če pa tudi letošnji Božični prazniki niso še vsadili cvetlic mirú

in sprave na političnem polji, vendar zarad tega v svojih pravicah dandanes še zatirani narodi Avstrije ne obupajo, marveč o zavésti svojega prava trdno zaupajo na — veselejši Božični čas! Radi se udamo previdnosti Božji — a ne udajmo se sili nemčurstva (7.)! S to Bleiweisovo se vjema tudi novoletnica Česka: Novo leto smo nastopili sicer brez veselega poguma, toda nikakor ne potrtega srca i. t. d. (18. 19).

Spisal je dr. J. Bleiweis v jedenintridesetem tečaju n. pr.: „Uš na trtnih koreninah. Poduk, kako naj se ravná z živino, da ne zbolí, in kaj naj storí gospodar, kadar mu zbolí. Turška goveja kuga se nam bliža. Gospodarji pozor! Iz ces. postave zoper govejo kugo l. 1868. O reji kuretine. Čemu so postave na korist kmetijstva, ako se ne izpolnujejo. Zboljšanje zemljišč. O sirarskih družbah. O Švicarskem sirarstvu. Kaj storiti, če se živina po porodu ne iztrebi, kakor bi moralo biti. Kaj storiti, da omet na zidovji dobro drží. Na planinah se mora in se dá veliko zboljšati. Na čast stoletnici krompirjevi. Društvo za stavbe in zidanje na Kranjskem in v sosednih deželah. Živinska kupčija, nje težave in goljufije, in kako jim v okom priti. Zopet o uravnavi zemljiškega davka po novi postavi. Jabelka hraniti. Kam hočejo naši svilorejci pridelane kokone prodati. O potrebi zavarovanja klaje in pa žita, dokler je v slami. Gospodarji! čas je misliti na mlatilnice. Zakaj nektero popolnoma doraščeno drevo vendar ne rodí. Kako naj bi se sršeni (brenceljni) iz konj spravili. Ktera goveja živina je lepa. Napake mleka pri goveji živini. Pomoč zoper netopirje itd.“

O véliki politiki in posebej o volitvah naravnost v državni zbor pišejo mnogi sostavki: Slovanstvo in Nemštvo (po Ost u. West). Španija, Francija, Avstrija (po Vaterl.). Kaj imamo pričakovati od volilne reforme. Volilna reforma od druge strani ogledana. Začetek nove dobe v Avstriji. Poglavitne odločbe nove postave za direktne volitve v državni zbor. Slovenci na Kranjskem. Poziv k volitvam po novi postavi. Gospodom trgovcem, obrtnikom in rudarjem iz Slovenije, iz izvrševalnega volilnega odbora itd. O stranki pravice ali pravni stranki v Avstriji. Kaj je naloga državnopravni stranki („Zaupanja je treba, poguma in delovanja! Nič nas preplašiti ne sme. V boji se pokaže, kdo da je mož; kdor sam obupa, temu se ne zgodí krivica, ako je pogubljen“). Ozir na volitve („Neugodni izid volitev naših na Slovenskem ima mnogo nauka v sebi . . . Kratkovidni mladi so, namesti utrditi edinost, seme razpora sejati začeli: sejali so veter in želi so zdaj vihar . . . Eno pa nas tolaži v vseh britkostih, in to je, da imamo Hohenwarta za poslanca. Ko bi ne bili staroslovenci Kranjski nič druzega storili za narod slovenski in za Avstrijo, piše Glas Goriški, kakor to, da so postavili Hohenwarta za kandidata in potem ga tako mojstersko spravili v državni zbor, zaslužili so si že s tem zahvalo vse Cislajtanske opozicije“). Kako bivši minister dr. Schäffle pojasnuje politiko ministerstva Hohenwartovega (101—116). Finančne homatije na Dunajski borsi (Krach — rèsk in trèsk borsni). Palacky in Makušev o Avstriji. Slovenci (sp. Makušev) itd.

O domačih stvareh je znamenita obravnava o nepostavnem imenovanji deželnega šolskega svétnika v deželnem zboru. O najnovejših prekucijah učnega jezika na Kranjskih srednjih šolah (maslo Wretschko — Fickerjevo). Omika in pot do nje („najprej v maternem jeziku . . Še le po naučenji tujega jezika ga učiti za njegov stan potrebnih vednosti, to se pravi s cerkvijo okoli križa hoditi, a ne s križem okoli cerkve“). — Največi križ delali so mu Mladoslovenci ali Narodovci. Tem je kazal resnice na pr.: Mlado- in Staroslovenci (236). Krogotók Mladočehov (411). Nesramne zvijače Narodovcev (230. 231). Dr. Zarniku v poduk („Z imenom napadenega poštenjaka vred se zapiše tudi imé njegovega obrekovalca, kakor tudi največi hudodelnik sloví po svetu, ako napade kako imenitno osebo. A Bogme! da taka slava je žalostna. Privoščimo jo vso . . .

koteriji v Slov. Narodu in v nemčurskem Tagblattu" . . 326). — „Kako kratke politične modrosti so politikarji Slov. Naroda, priča to, da si hočejo lastne hruške pêči s perfidnimi pretvezami, da vsi tisti, ki ne trobijo v piškavi rog „Naroda", so se izneverili slovenskemu programu! Starodavni slovenski program: „Za vero, dom, cesarja" ostane nam in vsem našim nepremakljivo vodilo. Pod to zastavo se borijo tudi za vse to, kar Narodovci, in so se borili že davno pred njimi; al tudi bramba pravic svete naše vere in vsega, kar je ž njo v zavezi, je nam ostala v programu. Narodovci pa so jo eskamotirali iz svojega — in se drznejo zdaj celó kričati, da smo mi se izneverili slovenskemu programu!! Ker poguma nimajo, svoj program tako določno svetu oklicati kakor Tagblatt in drugi listi enake baže, iščejo nepoštenih pretvez. Žalostna majka Slovenija (197)!"

Iz prijateljskega srca so mu zložili se: 22) „Spomini in črtice iz življenja barona Antona Zoisa" v Novic. 170—173 ter potem v Letopisu (l. 1872—73) Matice Slovenske (str. 151—8): „Baron Anton Zois". Spisal dr. Janez Bleiweis. — Vesel preslavlja XXVletnico cesarja Frančiška Jožefa (l. 49); al — kakor o Božiču — pisal je pomenljivo o Velikonoči (127): „Izveličar naš je prestal britko trpljenje in zmagonosen od smrti vstal, v ktero so ga obsodili ljuti judje, rekši, da je šuntar in zapeljivec ljudstva. Sveti ta spomin Gospodovega vstajenja obhajajo kristijani o velikonočnih praznikih: to je velečastni pomen velike noči! — Ako s stališča velike te dogodbe krščanstva se ozremo Avstrijanci na to, kar se v državi naši godí že nad 10 leti, je pač upravičena želja vsacega domoljuba, da bi v Avstriji že enkrat konec bil političnih bojev in političnega trpljenja in da bi po pomirjenih in zadovoljnih narodih svojih Avstrija obhajala vstajenje vseh narodov k ravnopravnosti! K ravnopravnosti — pravimo; kajti ogledimo mnogoletne boje od kakoršne koli strani, jedro jim je narodnost, kteremu se je po letu 1867 pridružil še boj za pravo katoliške cerkve. Na uni strani Litave si prilastuje Magjar gospodstvo nad drugimi narodi, na tej strani pa Nemec, in povsod se od te strani proklamuje „Confessionslosigkeit". Menda so posebno Slovani in vzlasti mi Slovenci prestali že toliko štacijonov križeve poti in tudi Judežev že imeli toliko, da res živo hrepenijo po pravici in miru! Al še nas čakajo hude borbe. V žalostnem tem položaji nas tolažijo le nepozabljive besede cesarjeve: jaz hočem mir imeti med mojimi narodi!" Spolnile se bodo, to je gotovo; al le po novih borbah, kterih imamo pričakovati, a ne se vstrašiti jih, kajti v politiki večidel mora vse privojskovano biti. Naj protivniki Slovanov na Českem kakor na Slovenskem in drugej ljudstvu narodne njihove voditelje popisujejo za šuntarje in zapeljivce ljudstva, ljudstvo se bode spomnilo, da še celo naš Gospod in Izveličar je moral trpeti take psovke, kako — da bi se narodnim voditeljem kaj tacega očitati ne smelo!"

V tem pravem duhu vabil je na naročbo za prihodnje leto: „Novice nastopijo svoje 32. leto; to pač je častna zaupnica, s kakoršno se celó malo časnikov v Avstriji more ponašati. To zaupanje ohraniti si tudi vprihodnje bode živa skrb vredništvu . . . Čeravno Novice kot tedensk list političnega polja ne morejo obdelavati obširno, ga obdelujejo vendar toliko, da bralci njihovi vse, kar se važnega po svetu zgodí čez teden, na kratko rečeno po njih zvedo! Ker njih program, ki so ga prve razvile na Slovenskem, ostane nepremakljiv „za vero, dom, cesarja", pripravljene so kakor dozdaj na neprestali boj s puhlim liberalizmom in poganskim brezverstvom. Trdno prepričane, da za vero katoliško, Slovenijo in Avstrijo pridejo še huji časi memo sedanjih, ne bodo se strašile nobene borbe za svoj program, zanašaje se na pomoč velike večine naroda našega in podporo prijateljev naših dopisnikov, katerim ob enem tukaj srčno zahvalo izrekamo za prijazno njihovo dosedanjo pripomoč (416)."

XXXII. 1874. „Nemški centralisti so po novi volilni postavi dosegli to, kar so nameravali — večino imajo v državnem zboru, in zopet so gospodje oni, ki imajo za seboj le manjšino narodov Avstrijskih. To je nenaravno .. Tak državni stan ni zdrav ... Ustavoverci so fanatiki, od katerih ni pričakovati, da bi se poboljšali .. Če nismo gospodarji v Avstriji, naj gre Avstrija rakom žvižgat!" Tako resníco govorí (str. 3) v spisku: Avstrija še zmirom na cedilu.

Sicer je priobčil dr. J. Bleiweis v dvaintridesetem tečaju n. pr.: „Kdaj je bolje krave molsti: ali predno se jim klaja poklada ali med tem ali po tem. Kozé, kozice ali osepnice. Državne ali cesarske založnice. Zdaj, gospodarji Kranjski, pozor (o zemljiškem davku)! Le pametno, da si pri kužnih boleznih več ne škodujemo, kakor koristimo. O cenilnih zadevah še nekoliko. Kar je postavno, to zahtevajte brez strahú od okrajnih cenilnih komisij. Lugaste solí dobro gnojilo. Razstava v Parizu. Žalostni nasledki dualizma postav o Turški goveji kugi itd." —

O véliki politiki govorijo na pr. spisi: Glas Nemca iz severne Amerike za Bismarkovo brezversko organizacijo sveta. Berite in mislite! — Kako je Bismark, sovražnik kristjanske vere, l. 1849 mislil in govoril o verskih zadevah (37). Bismark in pa véliki škof Ledohovski. Bismarkov švindel (244). Šaljiva stran verskih postav. — Prašajte Italijane: kaj je svoboda? Bosnija in Avstrija. Dalmacija in Bosnija. Nekoliko o našem dramatičnem društvu. O zemljiškem davku. — Interpelacije — nič druzega („Stara pesem je že, da je našemu parlamentarizmu ta- in unkraj Litave najvažnejša stvar, najpotrebnejše delo — verske postave, kajti ž njimi se po mnenji liberalcev in tudi naših svobodomiselnih slovenskih (?) poslancev tolažijo žalostni, sitijo lačni, napajajo žejni, oblačijo nagi; sploh bo po teh postavah v Avstriji kmalo vse dobro! Pa ne, da bi se kdo smejal" 166)! — Ovaduhi ali špiceljni v Avstriji — od kodi in od kedaj so („Birokracija, večidel v Metternichovi, pozneje v Bachovi šoli izučena, zna liberalno govoriti, kazati se ljudoljubno, a ravná povsod absolutistično, po svoji volji" .. 171). — Servilizem v dobi svobode (182). „Tagblatt je naš članek o servilizmu tako zasklel, da ga je skoro vsega prestavil in ga v sobotnem listu po svojem prežvekal. Po svoji navadi se huduje nad Novicami, a tega jim ne dokaže, da niso resnice pisale. Z zabavljanjem se pa nič ne dokaže. Mi toraj ostanemo pri tem, da je v Avstriji zlasti liberalna stranka najbolj servilna ali služna (193)". — Palackijev zagovor. Državnopravna opozicija in omahovalna stranka (po Reform.). — Šole bolehajo in gnijo! — Novice svojim prijateljem gledé na volitve v Kranjsko kupčijsko in obrtnijsko zbornico (378). —

Pritožbe ljudí v sedanjih časih (čez nravnost propalo, neizmerno visoke davke, vojne, šolske postave, pomanjkanje duhovnov, čez časnikarstvo .. Zakrivil novošegni liberalizem .. 315). Kako sodijo pametni politikarji najnovejše izjave mladoslovencev in mladočehov (po Reform. 251). Novice so rekle, da med Narodovci in nemčurji ni bistvenega razločka, ker imajo oboji enake principe; razloček je le še formalen, da namreč oni slovenski, a ti nemški govoré v svojih zborih in pišejo v svojih časnikih, sicer se pa njihova načela popolnoma vjemajo (210)." „Bobnati se mora, je Vošnjakovo geslo .. Če človek bobna in le bobna, se jame ljudem norec zdeti in le otroci še za njim deró (264)". „Koder Vošnjakovci hodijo, tam trava ne raste (221)". Sloga: Bodimo složni, Slovenci, — Sloga jači, nesloga tlači (388—399). — Bridko zgodovinska so dr. Bleiweisova pisanja: O slovensko-nemškem delu Wolfovega slovnika (Navratil-Levstik .. 222—299), ktera se pa menda ne sprejamejo bodočemu slovarju v predgovor!

„Novice nastopijo 33. tečaj .. obseg, načela, kakor so bila 32 let ... ne zanemarjaje slovenskega slovstva in šolstva .. po svojem programu pripravljene na boj z

lažnjivim in puhlim liberalizmom in poganskim brezverstvom, kakor dozdaj, tako tudi v prihodnjem letu, v katerem, ako nas vsa znamenja ne motijo, bosta konec vzela oba (402). Vabilo na naročbo Novic za l. 1875 ponavljaje sklicujemo se na oglas v 50. listu, in slovó jemaje v starem letu od prijateljev svojih, želimo naši pravični reči veselejše novo leto, kakor bilo je preteklo. V to pomozi mili Bog pod geslom sloge vseh političnih strank Avstrijskih, ki stojé v taboru federalizma, kateremu korenika je nepreklicljiva oktoberska diploma od leta 1860! —

XXXIII. 1875. „Če pogledamo nazaj na dva- in tridesetletno delovanje Novic, smemo ponosno reči, da nismo delali brez vspeha. Če ta čas, ko so vprvič povzdignile glas za narod slovenski, ni bilo toliko rodoljubov, da bi eno srednjo mizo zasedli, bije danes tisoč in tisoč src za našo domovino; takrat imeli so Slovenci le en časopis, danes imamo jih čez 20, in imamo še Matico in družbo sv. Mohora, ki vsako leto na tisoče knjig med narod pošiljate. V borni bajti in v salonu, v kmetiški krčmi in na javnem gledišči se sliši zdaj slovenščina, ki se nekdaj ni smela pokazati med boljše kroge. In da smo toliko napredovali, pripomogle so mnogo k temu Novice . . Al storjenega dela ne smemo previsoko ceniti . . Najteže nas še čaka. Vemo in slutimo, da nas čakajo še hude skušnje, borba in trpljenje. Laž in sila, ovadba, sumničenje in vse druge peklenske moči bodo še nekaj časa skušale .pogaziti našo pravično in sveto stvar. Al mi ne obupamo; pravica mora konečno zmagati".

Tako je pisal dr. Bleiweis: „Bralcem Novic ob novem letu 1875". — Sicer je v triintridesetem tečaju sostavil na pr.: „Zarad živinskih potnih listov. Važnost kmetijstva. Škodljivost vinskih pijač, posebno žganja. Domač pomoček za vnetico vratú. Slovenci ne hodite v Ameriko — idite v Slavonijo! Nespametno požiganje v gozdih. Loterija — bedarija! O cenitvi posameznih zemljišč. Opomin živinozdravnikom in gospodarjem o ozdravljenji antraksa po novejših skušnjah. Nova krompirjeva bolezen. Kakošne naprave imajo v Vorarlbergu za neomogle ali sicer uboge ljudi. O pravici ribštva. Umni kmetovalec. Kaj in kako Kitajci jedó in pijó. Zoper psa. Pogled na vojsko zoper poljske miši. Šola za podkovstvo in živinozdravništvo družbe kmetijske v Ljubljani po preteku 25 let (l. 48) itd."

O véliki politiki priobčil je na pr.: Nemški liberalci („V Deutsch. Ztg. napové nam mlad Nemec na kratko, da imamo kot narod poginiti, mi in Čehi . . Srbom in Hrvatom dovoljujejo še nekaj časa živeti . . . kadar bo Nemčija zedinjena od Belta do Jadre, potem se bo že našla kaka pot stegniti roko tudi čez Ogersko in Hrvaško . . In če jasno sprevidimo, kaj nameravajo z nami, potem pač ne smemo dolgo premišljevati, kaj nam je storiti. Pokazati je treba Nemcem, da še živimo, da se še ne mislimo v grob vleči — njim na ljubo". 12). Dualizem gnjije. Skrivne policijske zvijače nekaterih ministrov zoper Slovane v Avstriji („Koliko nesreče je politika Beustova vsula čez ubogo Avstrijo . . tudi nas Slovence so na Dunaji črnili kot rusofilce . . Slovenec in Slovan sploh je moral veljati za državi nevarnega rovarja, da je mogel Beust na odločnem mestu izreči: Slovane je treba k steni pritisniti . . Nam se zdí, da se (po Ofenheimovi pravdi) bliža dan, ko bodo vsi grehi nemške liberalne stranke in njenih pokroviteljev razodeti svetu, kateri se bo nevoljen obrnil od takih ljudí. Da potem pride tudi za-nje sodni dan, to zahteva tek sveta in časa. Pravice ne bodo pregnali iz sveta in ta jih bo že zadela. Sramote imajo že zadosti, kazen jim tudi ne bo prizanesla". Gl. R. v. Meyer. 82). Političen razgled. Zdaj ni nobena skrivnost več, kaj Bismark s svojim kulturnim bojem proti Avstriji namerava (210). Upor v Ercegovini. Note na papirji ne bodo rešile Ercegovine in Bosne Turškega jarma, le puška ju more. Pogled na Turško bojišče. Kakošen bode konec ustaji Ercegovincev in Bošnjakov. Deakova sreča in konec. Nauk za ministra

nauka (Stremayr — Čerkavski). Čas antikristov. Dualizem o 9. letu svojega obstanka. Obravnava o odpravi praznikov v Avstriji itd." —

O bolj domačih zadevah govorijo spiski na pr.: Zarad volitev v kupčijsko in trgovinsko zbornico (Bleiweis — Widman). Po volitvah (49). Kaj je bolje: ali da so poslanci naši v državnem zboru ali ne. Govor o nauku slovenskega jezika na realki v deželnem zboru; o zemljiškem davku. Volitve v mestni odbor. Tagblattovi požigavci in njih požigavno pismo (Narodni volilni odbor do volilcev l. 1867). — Posebno v živo gre: Pogajanje za slogo Slovencev v dveh pismih (proti novim geslom: za omiko, napredek, svobodo; blagost naroda in upor germanizaciji; in proti kriku: grofov ne volite! farjev ne volite! kmetov ne volite! — In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas! — pod tem ščitom nam je lahko složnim biti za geslo naše starodavno: za vero, dom, cara" — str. 3. 4)! — Pred 27 leti! *a*) Zgodovinski pregled. *b*) Nektera premišljevanja (66. 72).— Beseda o plemstvu (202—211). Duhovščina in politika (266. 292). Mlado- in Staročehi (Palacky: „Naj bo v božjem imenu! Brž ko bodo ti gospodje (Mladočehi) narod naš osrečili, za Boga, tisti hip, še danes grem rad in z veseljem v zemljo" .. „Te besede sivega očaka českega so gotovo vredne, da se odmevajo po vseh slovanskih deželah, zlasti po vsem Slovenskem, kjer so razmere onim na Českem takó zeló podobne, da vse ono, kar Palacky očita in priporoča svojim rojakom, veljá z malimi premembami tudi nam .. 173—202). — „Vrlo lepe besede so to (Zvon: V vsem blag duh, mir in sprava in med brati ljubezen.) — bodo li tudi resnica postale? Naj gospod vrednik nikomur, komur so njegovi soneti itd. v spominu, ne zameri, ako neveren Tomaž ostane, dokler ne vidi v dejanji tega, kar obetajo gori navedene besede (413)". — „Zagrebški Obzor radosten sluša Goriške priprave za spravo slovenskih strank, al bojí se, da bi Narodova pripravnost Mladoslovencev slogo sklepati pod pogojem, da vsaki stranki bode gledé liberalizma slobodno držati se svojega stališča, ne bila klipa, na kateri se razbije sporazumek, vsaj vidimo, kaže Obzor, kakošen je ta nemški liberalizem; brez podpore duhovnikov ne vemo, kako se reši vprašanje narodno na Slovenskem, kjer so žalibog mesta skozi in skozi nemška, osobito na Štajarskem. — Tako sodijo in prav sodijo naši bratje na jugu, kjer še ne poznajo nemške iznajdbe starih in mladih, pa vidijo, kaj počenja nemški liberalizem. Res, zeló kratkoviden je, pravi dr. Janez Bleiweis, kdor za grmom liberalizma sloge išče, pozabivši slovenskega pregovora, da ogenj se ne gasi niti s slamo niti z oljem. Najbolj zarad prihodnjih volitev se skuša dognati sloga — na nitki, ki se bode v tistem hipu raztrgala, kedar pridejo volitve. Rodoljubi! na zadnja kola treba paziti, in da z mladimi, katerim je nemški liberalizem Bog, bode sprava le tedaj mogoča, kedar se bode kača na ledu grela (342)".

„Našega dr. Coste ni več"! — je zdihoval dr. Bleiweis, ter v govorih in spisih svojih — po Novicah, v Čitalnici, v Matici in Sloveniji — kazal, kako zeló je občutil njegovo izgubo (38. 43. 47 itd.). — Po želji in glasu vseh odbornikov je za njim še le v 33. skupščini prevzel dr. Bleiweis predsedstvo v Slov. Matici pogojno, da sme se mu odpovedati za zdravja voljo, in v Letopisu za l. 1875, kteremu je podučni in zabavni del bil vredil že dr. E. Costa, je priobčil: 23) Literarna zapuščina doktorja Franceta Prešerna. Poroča dr. Janez Bleiweis (str. 153—179). — „V norišnicah rojijo norcem sicer tudi take in enake bedarije (zoper neumerjočnost človeške duše) po glavi, samo da jih oni ne dajejo v natis, Tagblatt jih sme pa tiskati — v pohujšanje sveta". — Takega pa še ne! „Zadnje Novice je zopet zadela težka roka policije naše . . Toda konfiskacija sama na sebi ni nič nenavadnega sedanji čas, — unicum pa je bil to, da je bil isti list Novic, potem ko se je izpustilo to, kar je komisar kot zaseženo zaznamoval, vnovič tiskan zopet konfisciran! . . . Res, da si slovanski časniki po

pravici želijo cenzure nazaj (349)!" — „Z dobro vestjó, da so storile Novice tudi letos vse, kar je treba, da se njih listi ne vržejo na stran, ampak kot knjiga, podučna na več strani, hranijo v bukvarnicah, nastopijo (34.) novo leto, v katerem bodo, zveste svojim načelom, delale za napredek narodnega gospodarstva, pa tudi v druzih, narodu slovenskemu potrebnih stvaréh donašale raznoterih podukov in razprav. V gospodarskih zadevah bodo Novice kakor dozdaj, tako tudi prihodnje zmirom na vrhuncu novosti stale, in kolikor treba, razjasnovale s podobami. Če tudi je Novicam kot tedniku za politične stvari odmerjen le manjši prostor, obdelovale bodo vendar tudi to polje toliko, da njihovi čitatelji na kratko vse zvedó, kar se važnega godí po svetu. — Vedno zveste svojemu programu: „za vero, dom, cesarja," ki so ga one prve razvile, ne bodo opešale v boji za te svetinje naroda našega, ampak trden tabor ostale proti navalom lažnjivega liberalizma in poganskega brezverstva, naj se silita svetu v nemški ali slovenski besedi. Ker federalizem pripoznavamo za edino politično sistemo, ki ubogo sedanjo Avstrijo more rešiti pogube, bodemo po vsi svoji moči delali na to, da se vresničijo zahteve presvitlega casarja, po katerih ima mir postati med narodi Avstrijskimi, ki se doseže le po sistemi federalistični (414)".

XXXIV. 1876. „Potrpimo in delajmo" — to dvoje je, kar Novice svojim prijateljem ob novem letu posebno polagajo na srce, v smislu, če tudi ne v besedi po vredniku. — Spisal pa je dr. Bleiweis v štirintridesetem tečaju na pr: „Kmetijski zgodovinski spomini vsega sveta vredjeni po mesecih (Oest. Landw. Wochenblatt). O zadevah ribštva. Notranjcem na znanje in premislek. Obrtniki in rokodelci, zdramite se! Kedaj naj se senožeti kosijo. Škodljiva stran šivalnic. Kedaj je pravi čas žetve. Kam pridemo, če se bodo gozdi tako pokončavali, kakor se pokončujejo že več časa. Kaj je z mravljami. Postava zoper pijančevanje. Kaj je bolje, da ima gospodar svoje zemljišče skupaj ali pa raztreseno na več krajih (l. 52) itd."

O ustaji kristjanskih Slovanov na Turškem, pregled dosedanjih diplomatičnih obravnav. Odkritosrčnost Dunajskih ministrov. Strahovi ustavoverskih časnikov. Federalizem redivivus. Hudi vetrovi po deželnih zborih. Grof Andrassy med Scyllo in Charybdo. Shod v Berolinu. Čemu je kulturkampf dober. Pok v Carigradu. Softe na Turškem. Ali je Avstrija še Habsburška monarhija ali že Bismarkova in Magjarska domêna (223). Turški Slovani — povsod trpini. Kratek pregled politike Avstrijske od začetka ustaje na jugu do danes. Gnjiloba Evrope. Magjarski softe pa še nekaj. Slovanske simpatije Slovanu niso greh. Tromba vojske iz Rusije („Po turških listih toliko zasramovani severni medved se je oglasil in sicer tako, da doní po vsi Evropi" — 370). — Velike pomembe je dr. J. Bleiweisov govor v deželnem zboru o državni upravi — o diplomi oktoberski (107). Sistematično in oficijelno skrunjenje nedelj in praznikov. Kaj hočejo masóni ali frajmavrarji (172). Cerkev in politika. Misli o državi, cerkvi in vednosti (Reform.). — Nemčurske demonstracije grofu Antonu Auerspergu (98). Slavnostni govor Palackemu (135). Rovarstvo Lahonov na južnem Tirolskem („Prišel bode sodni dan, da bode vlada — če le ne bode prepozno — sama priznala krivdo svojo, da ni bilo prav, gojiti grebén Lahom, to pa, kar po Božjem in naravnem pravu zahtevajo Slovenci, v nemar puščati kakor glas vpijočega v puščavi" — 361).

Kam merijo nove šolske postave, kaže z Greuterjem ministru Stremajerju („Nam to že dolgo ni nobena skrivnost, al žalibog, da je še mnogo tacih mož, tudi v viših duhovskih krogih, ki tega ne vedó ali pa če tudi vedó, nočejo kazati da vedó, zaljubljeni v oni glasoviti modus vivendi, ki se po naše dobro imenuje šviga švaga čez dva praga" — str. 4). — O srednjih šolah piše resnico (str. 15): „Minister za nauk je razposlal vsem deželnim šolskim svetom okrožnico, v kateri se prav očitno kaže tako

imenovani „katzenjammer“ o učnem preobloženji šolske mladine v sedanjih gimnazijah in realkah. Toliko se naklada ubogi mladini dandanes šolskega bremena s tem, da se bolje vredijo šolske počitnice, — da priporoča, naj se po leti ob hudi vročini ne začne šola pred 3. uro popoldne, dopoldne pa, če je po krajnih razmerah mogoče, prej kakor dozdaj itd. Vsak pedagog pa mora pripoznati, da brez premembe celega učnega načrta se ne pride v okom napakam, ki zadušujejo duševni razvoj in tarejo duševno moč in zdravje mladine ne le v srednjih, temuč tudi v ljudskih šolah. Namesti da bi mladina prebaviti mogla, kar se uči, se jej glava navalja s celimi kupi raznoterih vednosti, da naposled iz vsega nekaj, iz celega pa nič ne vé; v vsakem razredu ima po 4—5 (časih 7—8) učiteljev, kterih vsak toliko naklada učenja, kakor da bi njegov predmet edini bil, ki se ga ima učenec učiti. — Če pa se vpraša: od kodi to pretiranje „der Fassungs- und Arbeitskraft der Jugend“ in odkodi „die Gefahr der Ueberspannung immer näher rückt“? je odgovor jasen vsacemu, kdor pozná zahteve današnjega liberalizma. Kakor je vseh druzih nadlog v Avstriji kriva sistema, tako je kriva tudi mizerij šolskih „bis zur Erschöpfung der Kräfte des Lehrers und der Schüler“ — kakor minister pravi. Naše srednje šole dandanes niso več to, kar je njih pravi cilj in konec, — one niso več gimnazije t. j. vadnice za prihodnjo višo omiko odrasle mladine, ampak le dresure so za liberalizem, za kterega je zmešana glava najbolji objekt“.

Prvosednik Matice Slovenske je dr. J. Bleiweis prvi občni zbor začel z govorom, v katerem ... potem oméni, kako je prišel do častí predsedstva, katerega se je zmiraj branil in res tudi ubranil od onega časa, ko je z nepozabljivima svojima prijateljema dr. Tomanom in dr. Costo ustanovna pravila delal Matici, zdaj pa, ko je ves odbor — skupščina odličnih mož — željo mu izrekel, naj prevzame družbe načelstvo, se tej želji ni upirati mogel in častno mesto prevzel, oprt na prijazno podporo odbornikov; — povdarjaje dalje potrebo složnega delovanja pravi, da v delovanji za Matico gre le za znanstvo, ne za politiko, niti za liberalizem niti za klerikalizem; le, ako veljá načelo „viribus unitis“, more znanstveno društvo plodno delovati, ... na posled pozivlja rodoljube na marljivo delovanje, češ, da le delo dela pravega rodoljuba itd. (19)“. — O zadevah Wolfovega slovarja pisal je štiri odprta pisma K. Dežmanu II. po geslu: Infandum jubes renovare dolorem (173—201).—Slomšeka pesmi (Zbral M. Lendovšek. 1876) priporoča z nekterimi ginljivimi spomini iz njunega prijateljstva (248).

„Ali je res ali ne, ali prav berem ali ne?“ — tako govorí in si mane očí, kdor je poslednje dni ustavoverske nemške in magjarske časnike bral, ki pisarijo, da se — gledé na dogodbe na Turškem — vsakako mora sprava s Slovani v Avstriji in Ogerski dognati ter se začeti s pogajanjem s Čehi. Dualisti v Cis- in Translajtaniji čutijo, da s svojo Slovanom sovražno politiko tirajo Habsburško monarhijo v propad, za to zdaj v enajsti uri stavijo „die slavische Frage in Oesterreich-Ungarn“ na dnevni red (235)“. — Mir ali vojska? poprašuje (409), in (str. 419) piše: „Božični prazniki — dnevi veliki, ko se je svetu rodil Izveličar in utemeljitelj krščanstva. Vsak, kdor ni še zlekel kristjana, na ta sveti dan rad zanese misli svoje na ono davno dobo, pa o teh mislih zaide tudi v one kraje, kjer se je vršila krščanstvu velika dogodba. O mislih na te kraje presune ga nehoté britkost, da ona sveta zemlja je še zmirom v pestéh zakletega sovražnika kristjanstva in da pred kratkim je ondi še scurkoma tekla kri naših bratov kristjanov na iztoku in da bi oni sveti kraji se rešili gospodarstva Turškega ter o novem letu solnce človeške in narodne svobode posijalo na toliko nesrečno zemljo!“

Novice nastopijo prihodnje leto 35. tečaj .. „To samo že daje našemu listu častno spričalo, da vestno izpolnuje, kar je naloga njegova: biti namreč narodu slovenskemu pomočnik v napredku gospodarskem, pospeševalec vsestranske prave omike, in voditelj v

političnih vprašanjih. In to, kar so bile Novice 34 let, hočejo nespremenljivo ostati tudi vprihodnje. Kar so po mnogoletnih skušnjah spoznale, da je pravo in dobro, to bodo dosledno trdile tudi vprihodnje; poznaje potrebščine našega ljudstva ne bodo opešale neutrudljivo delati za njega korist, v političnih zadevah pa, ne odvisne od nobene strani, nimajo vzroka niti se dobrikati na vzgor niti hliniti se na vzdol. Njim nikdar in nikoli osebica ni bila prva, potlej pa še le narod, zato v dolgem svojem obstanku nimajo preklicati ne ene vrstice, ki so jo pisale. Značajnost je njih geslo: redko blago sedanjega časa (404)!"

XXXV. 1877. „Dvodnevni božični prazniki niso prinesli nikakih novic in nikakih dogodeb, po katerih bi se bil spremenil položaj notranje Avstrijske politike, a tudi v obče vnanji položaj monarhije naše ne. „Mir ljudem na zemlji!" ostal je — glas vpijočega v puščavi".

Tako milo je zaznamenjal začetek novega leta dr. J. Bleiweis, kteri je v petintridesetem tečaju spisal na pr.: „Kako stoji z uravnavo zemljiškega davka. Bolj na drobno o zložbi zemljišč. Tudi sadnim drevesom je treba gnojiti, pa kako? O postavi za plemenske bike. Sol v kmetijstvu. O vcenitvi zemljišč z ozirom na uravnavo zemljiškega davka. Kako se dadó senožeti zboljšati s prav majhnimi stroški. Kaj naj se iz kmetijstva učí mladina kmečkih starišev v nadaljevalnih šolah. Milost naši domači živini. Ali naj se sądna drevesa presajajo v jeseni ali v spomladi. O sljavih kravah. Pomanjkanje slame, — njega nasledki, in kako mu v okom priti. O vaganji goveje živine. O popotnih učiteljih kmetijstva. Kako odpraviti bradovice po životu goveje živine. Napake o napajanji naše domače živine. Z enim vajetom voziti je velika napaka. Vodila srečnega gospodarstva. Če kmetovalce nesreče na polji zadenejo. Gospodinje včasih največe sovražnice kmetijskega napredka. Dragina govejega mesa. Ozir po Avstriji z gospodarstvenega stališča. Kako dualizem v zvezi z liberalizmom skrbi za kmeta in obrtnika, pa za nas vse. Kako konje krmiti. Kje je mavec (gips) dober, kdaj in kako. Kako naj gospodar skrbí za živino svojo, da mu daje dobre dohodke. Kuhinjska, živinska, gnojivna sol. Umen gospodar mora poznati razločke med živinsko klajo. Različna vrednost različnega živalskega gnoja. Ali so popotni učitelji kmetijstva potrebni. Tri glavna vodila, kako naj gospodar ravná s hlevskim gnojem. Koliko živine naj gospodar čez zimo preredí. C. k. nadzorniki kmetijstva. Kdo je kriv našega žalostnega državnega denarnega gospodarstva. Zlate besede našim gospodarjem itd."

O velikih državnih vnanjih in notranjih razmerah govorijo spisi na pr.: Novice iz Turčije in o Turških zadevah. Nemško-avstrijsko liberalno novinarstvo in vzhodno vprašanje. Kaj bode konec dolgočasnih konferenc v Carigradu — boj ali mir? Turška politika — muhasta. Štirje mali faktorji (Črnagora, Srbija, Grška, Rumunja) o Turškem vprašanji. Kaj počnó druge države, ko se Rusko-turška vojska prične. Vojska („Vojska s Turkom je potisnila vse druge dogodbe v kot. Česar je želel vsak, komur srce človeško v prsih bije, da se zgodí, zgodilo se je na sv. Jurija dan, — Rusija je vojsko začela s Turškimi barbari, o katerih tudi naše narodne pesmi vedó veliko grozovitosti pripovedovati. Ni tedaj čuda, da vroče simpatije Slovencev spremljajo Rusko armado na njenih potih, vsaj bíje sveti boj za človečanstvo, kristjanstvo in slovanstvo" itd. 143. gl. 138). — Rusko-turški boj in pa Angleži. Zakaj so judovski časniki v Avstriji zoper Ruse in držé s Turki (190. 316). „Plevna je padla — te tri besede so šle včeraj kot blisk od ust do ust po mestu; z nepopisljivim veseljem navdajale so vsacega človekoljuba, hudo potrle pa poturčene sovražnike slovanske Rusije. S padom Plevne je konec zagotovljen barbarstvu Turškemu v Evropi, kakor mu je s padom Karsa zadnjà ura odbila v Aziji. Milostljivi Bog se je usmilil večstoletnega

trpljenja slovanskih kristjanov na jugu in blagoslovil orožje rešiteljice Rusije. Slava junakom Ruskim! Se vé, da véliko delo ni do konca še rešeno, in da pride še važnih vprašanj na dnevni red, ki danes še znana niso, al danica južnemu slovanstvu stojí na nebu in ne bode izginila več, ako Bog dá in sreča junaška (401)!" — Slovansko morje (59). Dualizem v Avstriji grozno draga stvar. Ogerske finančne in druge razmere pa prevzetnost Magjarska. Dvojna pošast, s katero Magjari skušajo vzdržati gospodstvo svoje v Avstrijski državi. Misli o pogodbi z Ogersko (245. 295. 335. 348). O panslavizmu (271). Ljudske in srednje šole v Avstriji (413). Nova davkovska postava v zbornici poslancev. Slovenski jezik dandanes v slovenskih deželah itd. —

Deželni zbor. „Polnoči je v soboto zvečer odbilo, ko se je končal letošnji deželni zbor, ki je, kakor je dr. Bleiweis v poslovnem svojem govoru pravo rekel, delati moral „mit gebundener Marschruthe". Ko so se prejšnje dni obravnave mirno vršile, bile ste zadnji dve seji hudošumni (135)". Kranjski deželni zbor je razpuščen in nove volitve poslancev so napovedane, zato pozor volilci! Kaj treba posebno našim županom po kmetih.. Poduki o volitvah.. Prihodnje volitve in manevri Tagblattovcev. Rojaki (209)! Po volitvah. Našim volilcem! Spomini na volitve v deželni zbor Kranjski (l. 22 — l. 31). Tabor v Udmatu prepovedan (249) itd. — Kakor o zboru deželnem in državnem, tako je hude borbe imel tudi o Matici, kar ob kratkem opisuje (39): „Poslednji občni zbor Matice naše je zopet odkril, kar je marsiktera blaga dušica slovenska smatrala že za poravnano. Ko je l. 1863 z navdušenimi klici v Novicah se ustanovila Matica Slovenska in so jej rodoljubni možje z ustanovami, ki jih kaže Koledar Matični za l. 1865, na pomoč prihiteli, bili smo Slovenci enih misli, enega srca, in po njihovih načelih osnovala so se njena pravila. Ko pa je 5 let potem na Dunaji začela pihati sapa brezverstva, ki si je pridala priimek „liberalizma", zanesenega iz Nemčije tudi v Avstrijo, ni bilo več samo „giovine Italija", ampak rodili so se kmalu tudi „mladonemci, mladočehi", in po téh, se vé da tudi „mladoslovenci". Od onega časa pa nastali so razpori, ki žalibog segajo v politično, družbeno in še celó v rodbinsko življenje ter ovirajo vzajemno delovanje na blagor domovine ter razdirajo, kar je v edinosti zidano bilo. Da bi že pred 15 leti ne bili narejali čitalnic in sokola, ne naredili bi jih menda danes več. Ni tedaj čuda, da ob času nastalega liberalizma ni bila stara Matica nekaterim mladim prevroče krvi več po godu; osnovali so njej nasproti že l. 1872 mlado Matico, kateri so imé dali „pisateljsko društvo" z vsakojakimi nameni ... Odbora Matičnega dolžnost je po naših mislih čuvati nad tem, da se z ustanovami ravná po predpisih društvenih; v ta cilj in konec bo gotovo z zahvalo sprejel in mora sprejeti vsak nasvèt, vsak rokopis, v katerem veje oni duh, ki je med Slovenci vladal takrat, ko se je ustanovila Matica in ko nismo še poznali „Bismarkovega liberalizma navzetih mladoslovencev, ampak le slovenske rodoljube".

Letopis Matice Slovenske je vredoval dr. Janez Bleiweis, kot predsednik od l. 1877 do 1881, in to je 24. knjiga njegova. Kakor je v Letopisu l. 1876 k „Nekoliko odlomka iz Korana", poslovenil M. Verne, spisal „Predgovor" (160—162); tako ga je l. 1877 sostavil k „Nebeške komedije I.", poslovenil J. Koseski (233—4). Razun tega je priobčil v njem: „Pisma Jarnikova Stanku Vrazu (str. 149—158). Listi, katere je Prešern Vrazu pisal" (158—164). Pa „Ein newes lied von den kraynerischen bauren", poroča dr. Janez Bleiweis (str. 200—201). Zarad sostavka „Možgani" zagovarja se v Novicah (63). „Kaj Valvazor kratkočasnega pripoveduje o starih Kranjcih in Kranjicah". Govoril dr. Jan. Bleiweis pri besedi Ljubljanske čitalnice (82—85). — „Nulla dies sine linea" — je menda zopet načelo sl. državne policije, t. j. nemila roka njena zasega enkrat Slov. Narod, drugi pot Slovenca, tretji pot Novice — potožil je vrednik (32). — „Z letom 1878. nastopijo Novice svoj 36. tečaj. Dobro znanim po vsem Slovenskem, pa

tudi zunaj mej Slovenije ni jim treba na dolgo in široko razkladati svojega programa; zato rečejo le to, da, kar so bile 35 let, ostanejo nepremakljivo tudi v prihodnje: neutrudljive delavke za narodne pravice njegove na stališči državopravnem. Trojne svetinje staroslovenskega gesla tudi v prihodnje ne bodo zatajevale, kakor tudi popolne neodvisnosti svoje nikomur prodale, naj pridejo časi kakoršni koli (402)". — „Kaj vse nam bo prineslo novo leto, pravi k sklepu v „Oziru na l. 1877", to sam Oni vé, ki narodom véliko pratiko piše (415)".

XXXVI. 1878. „Prvega lista novega leta ne moremo bolje začeti, kakor da ga začnemo z dvema iskrenima željama. Prva je ta, naj bi mili Bog dal, da nastopi v Avstriji taka sistema, po kateri vsi narodi njeni postanejo ravnopravni v vsem; taka ustava bode vse narode zbrala pod svojo streho, zadovoljnost bode kraljevala povsod, in ustavoverni bodo potem vsi državljani Avstrijski. Da si dozdaj Nemci in Magjari pekó posebno pogačo, to je ravno tisti vsemu svetu znani črv, ki že leta in leta gloda na organizmu Habsburške monarhije. Druga vroča želja pa je, naj bi Rusom kmalu obveljalo, Turškega jarma rešiti naše brate na jugu, ki so se vzdignili za sveti križ in zlato svobodo. S tema iskrenima željama stopimo v mlado leto. Bog pomozi (7)!"

Po teh iskrenih željah je dr. Jan. Bleiweis v šestintridesetem tečaju priobčil na pr.: „Nekoliko opominov našim gospodarjem. Kmetovi gospodarski zapisniki. Živinska sol pred državnim zborom. Kako ob potih kmetijskih posestev posaditi sadno drevje. Petero rastlinam potrebnih življejev. O vremenskem prerokovanji. Kedaj in zakaj zemlja peša. Koprive. Kako predenico v različnih krajih pokončujejo. Napačna razmera med tem, kar posestniku nese kmetijstvo, in kar kapital v denarji. Današnji stan gozdov. Nova mašina smetanica. Koliko naj se živini, posebno goveji, daje solí. Kava pred državnim zborom Dunajskim. Dobra setev, dober pridelek. Zakaj propadajo kmetijstva. Mala loterija velika odrtija. Kako naj gospodar obdeluje senožeti. Skušnje z novim krompirjem. Sosed Zanikernik. Kako iz kapnic pregnati živalice močelke. Še kaj o uravnavi gruntnega davka. Odprto pismo družbe kmetijske Kranjske planinarjem v Bohinji in Tominu o umnem mlekarstvu in sirarstvu. Nadloge kmetijstva. Kukovica. Kako izrejati nizka drevesa ali pritlikovce. Nikar upihavati gorečih petrolejevih lamp. Kdaj je najboljši čas les sekati. Kmetijske zadeve v letošnjih deželnih zborih. Kako naj se kuri, da se drv prihrani. Šota — velik zaklad, a žalibog, premalo ga poznamo itd." —

Z državopravnega in bolj občnega stališča pisal je: „To vam te dni potlačeni hodijo turkofili, kar Rusi, Črnogorci in Srbi mrtvaški zvon zvonijo Turkom. Pa kako da ne bi bili Ljubljanski turčini tako potrti, vsaj tudi oficijozna „Presse" britko toži, da so nade Ogerskih državnikov po vodi splavale, česar so, kakor pravi, naše nesrečne notranje zmešnjave krive. Pač pozno pride to spoznanje! Kdo pa je kriv „dieser unglücklichen innern Wirren"? — kdo drug, ko tista dva naroda, ki hočeta gospodovati v Avstriji (22)!" — Sofija, glavno mesto Bolgarije. Se li dá Turek prestvariti v omikanega človeka. Enajsta ura bije. Čemu ima biti zdaj kongres. Car Ruski in narod Ruski (67). Izgledi Avstrijsko-ruske vojske. Avstrija in slavjanski jug. Bosna in Hercegovina — nekdaj Hrvatska zemlja. Ruske in Angleške finance. Če pride do vojske med Angleži in Rusi, kak jej utegne biti konec. Razloček narodov jutrovih in večernih dežel (Hammer-Purgstal). Denar v politiki. Ruskega cara beseda v Moskvi. — Počitnice državnega zbora. Svoji k svojim (28). Dualizem v številkah. Ali bode iz te moke (Avstro-Ogerske) kaj kruha. Avstrija na skoku. Avstrije prihodnost. Toplice v Lipiku v Slavoniji. O shodu federalistev. Poslednje znamenje Avstrije (Nationalbank). Pogled na Ogersko pred volitvami. Avstrijsko-Ogerska armada v Bosni in Hercegovini. Več svitlobe, več svitlobe

(282). Kako se imate Bosna in Hercegovina prihodnje vladati. Jugoslavenski program (385). Nova dualistična nevarnost za Avstrijo itd.

Naprej slavenski jug! pesem J. Koseskega je (l. 36) ponatisniti dal s kratkim pojasnilom. — Letopis Matice Slovenske za l. 1878 vredil v štirih delih, in v njem (str. 20—34): Življeji človeški in njih upliv na organizem človeški. Prirodopisne-fiziologične črtice. Spisal dr. Jan. Bleiweis. — Stare hiše naše Ljubljane z zgodovinskimi črticami po gradivu pl. Radiča in dr. Lipiča. Opisal dr. Jan. Bleiweis za berilo v čitalnici Ljubljanski (140—149) v Novicah, kjer proti koncu pravi: Spomine na staro Ljubljano sklenemo z opominom: Ti — nekdaj po obrazu svojih hiš zvana bela Ljubljana — ostani bela na veke po trojnem svojem starodavnem geslu: trdna kakor skala o veri svojih pradedov, — kakor hrast neomahljiva o zvestobi do vladarja, — brez madeža čisto bela — slovenska!“ — Zgodovinska črtica o hiralnici Ljubljanski (392—3). — O prestroji srednjih šol — jako zanimljiv sostavek (209—218). — O slovniku govorí (167) in o vzajemnem jeziku slovanskem (281). — Deželni zbor pred 300 leti (155—6) rekši: Ta zanimivi članek smo posneli z obširnega sestavka v „Kärnt. Volkss t.“, ki nam kaže, da federalizem, ki je naš vzor, ne bi bil s trte zvita oblika Avstrije. In če zdaj še druzega nič, vsaj — meminisse juvat“. „Slovesen je bil moment, ko so narodni poslanci 5. oktobra zbornici izročili adreso do Njegovega veličanstva in je bilo to pismo, dostojno pa odkritosrčno in tehtno zloženo, v slovenskem in nemškem jeziku brano. Bralci naši najdejo to važno pismo na drugem mestu (str. 324); danes le to povemo, da dr. Jan. Bleiweis je v seji 7. dne t. m. utemeljeval adreso, t. j. bolj na drobno razložil vzroke, zakaj so narodni poslanci prisiljeni obrniti se do cesarja samega. Besede govornika so na več mestih hudo razburile gospode nemškutarje na desni strani in zbora predsednik ga je naposled ostro okregal, da se je drznil, zbor imenovati nepostaven (str. 332—3). Se vé, da se je zgodilo, kar se je naprej videlo ... Poslanci naši pa z dobro voljo lahko rečejo: Diximus et salvavimus animam nostram (326).“

To leto je obhajal dr. Janez Bleiweis svoj sedemdeseti god in ž njim ves Slovenski, malo da ne ves Slovanski narod. Tudi Novice so se bile opravile pražnje, prinesle sliko „Oče dr. Janez Bleiweis“ in „Pesen k njegovi 70letnici“ iz kamnopisa Blaznikovega v prilogah, ter so posebej in v listu popisovale Bleiweisovo svečanost (373—398), ktero glej najbolje v knjigi, ki jo je sestavil A. Bezenšek (v Zagrebu l. 1879. 8⁰ str. 96). — V Novicah (l. 48) nahaja se naslednja „Zahvala: O svojem 70. rojstnem godu doživel sem radosti, koje bi se nikdar ne bil nadejal. Prijatelji od blizu in iz daleka, iz slovanskih in nemških pokrajin, združeni in posamezni, zastopniki društev, zavodov, mest, sel itd. donesli so mi mnogobrojnih dokazov svoje ljubezni in naklonjenosti ustmeno in pismeno, in došlo mi je toliko častnih listin, pa tudi dragocenih umotvorov in krasnih tvorin iz ženskih rok, da ne zmagam besedí, s kojimi bi izrazil občutke svojega globoko ginjenega srca. Sam dobro vem in se radujem temu, da vsa ta odlikovanja ne veljajo tolikanj meni, posamezniku, marveč dobri in vzvišeni stvari, koji služim doslej 36 let; a zarad tega mi dolžnost srčne zahvale nikakor ni manjša. Tolikega veselja ves presunjen morem javno svojim prijateljem, vsem skupaj in vsakemu posebej, le s slabimi besedami objaviti svojo najtoplejšo zahvalo za tolika preljubeznjiva čestitanja z najiskrenejšo željo: naj Bog vsemogočni milostivo izvrši vsa vsa voščila, koja so bila tako toplo naglašana o nepozabljivih dneh 17., 18., 19. novembra t. l. od predragih mi prijateljev. V Ljubljani dne 26. novembra 1878. Dr. Jan. Bleiweis“.

In v vabilu na naročbo kaže: „Novice so letos novembra meseca sè sedemdesetletnico svojega utemeljitelja doživele toliko časti, da po njej vse pomlajene nastopijo ob

novem letu svoj 37. tečaj. Načela njihova ostanejo ista, ki so jih vodila dolzih 36 let. Kakor so neumorno na polji kmetijstva, kjer je mnogo ledine še, delale za telesni, v mnozih druzih obzirih pa za duševni blagor naroda slovenskega, — kakor so vedno brez strahú, če tudi je pisano gledal protivnik, borile se za svetinje njegove, — kakor so zmiraj le v federalistični sistemi vidile zadovoljnost narodov Habsburške monarhije in v tej zadovoljnosti Avstrijo močno, — kakor so ves čas trdile vzajemnost slovansko in so duševno naslombo iskale pri sosednih svojih bratih unstran Sotle, tako ostanejo tudi v novem letu, ne obupaje, da v novi Avstriji zvedrila se bodo vremena tudi Slovanom njenim (406)".

XXXVII. 1879. „Naj bi Bog dal, da pride ministerstvo na krmilo vlade, katero sprevidi, kje je pomoči treba in kje ni izposojen denar zavržen, ampak naložen v podporo kmetijskemu stanu in na korist državi sami". — Tako je o novem letu pisal dr. Janez Bleiweis, ter v sedemintridesetem tečaju sostavil na pr.: „Kmetijske založnice ali posojilnice. Pomemba solí za kmetijstvo. Stara pesem — o gnoju in gnojnici —, ktera pa še zmirom nova ostane. Kaj je zbornica poslancev na Dunaji sklenila o predrugačenji zemljiškega davka. Kaj še zmirom pogrešamo v naših drevesnicah. Različnost živeža v raznih krajih sveta. Gospodar sam svoj dobiček pobija, kdor krta na senožetih in na vrtih ubija. Deset zapovedi našim gospodarjem, katere se tičejo poljedelstva. Skrb za odraščena drevesa pozimi, spomladi in poleti. Ne zna ne vsaka dekla molzti. Kmetijstvo — obligaten predmet v ljudskih šolah na Francoskem. Kmetovalcev avstrijskih prva zahteva od novega ministra. Novi avstrijski minister za kmetijstvo, grof Julij Falkenhayn. Država in kmetijstvo. Turška goveja kuga je prestopila mejo hrvatsko. Kaj naj dajemo goveji živini, da se je ne prime kuga (l. 43). Pozor, kmetovalci! Kmetijske zadeve v državnem zboru. Postava zoper odrtijo in pa kmetijstvo. Živinoreja v deželah našega cesarstva. Deset zapoved za varstvo gozdarstva. Kaj o zemljiškem davku pričakujejo kmetovalci od prihodnjega leta itd." —

V državnih in deželnih pa narodnih zadevah je priobčil na pr.: Kam jadrajo ustavoverci v državnem zboru Dunajskem. Kako pridemo v Avstriji do notranjega miru („Rajni cesar Franc I. je to s tremi besedami izrekel, ko si je izbral vladno prislovico, ki se je glasila: justitia regnorum fundamentum t. j. po naše: pravica je temelj državam" . . str. 23). Čujte, čujte, slovenski možje, ki boste letos volili nove poslance v državni zbor dunajski (Reform.). Nemško uradovanje v kranjskih deželnih uradih. Ali je uže prišel čas, da Hohenwart prevzame ministerstvo. Kaj pomeni novi minister grof Taaffe v starem Stremayerjevem ministerstvu. Splošna volilna pravica in pa ustavoverci. Nepoboljšljivi so. Berolinska pogodba — polovičarsko delo. Kaj hoče Avstrija pri mešani zasedbi vzhodne Rumelije. Češka opozicija. Limanice volilcem pri novih volitvah. Federalizem za Avstrijo edino prava ustavna vladba. Volilno gibanje velikih posestnikov. Minister Taaffe in pa ustavaška stranka. Boj pravice zoper krivico. Avstrijska ustavaška stranka in pa Magjari. Grof Taaffea politika. Minister kupčijstva Chlumetzki in pa avstrijsko rokodelstvo. Zakaj gre Andrassy (297). Nove obljube stare laží ustavovercev. Taaffe in Schmerling. Vojaška postava in pa sprava med narodi Avstrijskimi. Kdo dela razpor. Liberalci — pogorelci (419). Rojaki („Zdaj, rodoljubi! gre prav za to, da ne še iz spomina izbrisane preblage besede cesarjeve postanejo resnica: „Tako, kakor do zdaj, ne more več dalje biti, in: Mir mora biti med narodi mojimi! . . 176. 184. 200. 206 (Dežman, Kromer, Vesteneck)! 208. 214 (Še Slovenija ni zgubljena . . . Padla je nemčurska Plevna — Ljubljana) . . 216 („Veliko smo upali, al še veliko veliko več smo dosegli! Izid volitev Vaših v kmetskih občinah, trgih in mestih je tako sijajen, da menda nobena dežela velikega našega cesarstva se ne more ponašati

s takim vspehom ... Tako slavna zmaga, katere nismo dosegli z nikakoršnim nepoštenim sredstvom, očiten je dokaz, da se narod naš iskreno zaveda svojih pravic in svojih dolžnosti, — da se popolnoma zrelo politiško giblje in je godán za ustavno življenje ..") .. 223 (Če hočete vedeti, ustavoverci, zakaj ste padli pri volitvah, berite v Laibacherici pridigo, ki jo vam dela Fremdenblatt. „Vi sami ste krivi — piše ta list — da vam ljudstvo ne zaupa, vsaj je vaše delovanje po vse jalovo bilo; vpili ste veliko, storili nič; državni zastop, v katerem ste vi ustavoverci gospodovali, je bil enak mlinu, katerega klopotanje se je okrog in okrog slišalo, iz katerega pa se ni moke nič dobilo". Pojte zdaj rakom žvižgat!) —

Je-li res nemštvo v nevarnosti? Da je to golo sleparstvo, dokazuje stari „Preši" nasprot (228) ter spremljuje vrednik sostavek z opombo: „Kranjski Kočevarji se gotovo tudi bojijo, da bi jim njih lepega nemškega jezika Slovenci na Kranjskem ne vzeli, sicer ne bi pri volitvah glasovali zmerom Slovencem nasproti! Mar sorodniki „des Herzogs von Gottschee" ne vedó, da so Slovenci, ko so v deželnem zboru kranjskem šolske postave snovali, zmerom §. 1 tako stilizirali, da učni jezik, izvzemši Kočevje in Weissenfels, je slovenski? Ali ni žive duše v Kočevji, ki bi to svojim ljudem zatajčala, da Slovenci jim prav nič nočejo vzeti, še celó njih krošinj in njih prelepe nemščine ne?" —

O politiki Avstriji pristójni je pisal večkrat v odstavkih iz Ljubljane, na pr.: „Z oljko mirú med narodi avstrijskimi se je prikazal minister grof Taaffe v zadnji seji dunajske zbornice poslancev pred njihovim odhodom na velikonočne praznike ... Mi Slovenci ne zahtevamo, da bi se nam pekla kaka posebna pogača, a pravico imamo tirjati, da volje slovenskega naroda nam ne zatira nemčurska sila pod krinko lažnjivega ustavoverstva in onega nemškega liberalizma, katerega jarm je uže nestrpljiv postal konservativnim možém povsod (119). — Delovanje za nove volitve poslancev v državni zbor stoji zdaj v prvi vrsti političnega delovanja, — vse drugo je začasno manjše pomembe. Koseskega poziv Slovencem: »Gani se! komur je mar zahvala prihodnjega časa, — Gani se! kogar je sram zasmehovanja rodú«. — to je parola zdaj rodoljubom po vseh okrajnah slovenskih (174). — O volitvah naših je hrvatski Obzor pisal takole: „Bratje Slovenci so ravno junaško zmagali, izvolili so v vseh volilnih okrajih narodne kandidate. Tako sijajno zmago so mogli priboriti samo s prebujeno narodno zavestjo svojega ljudstva, za katero je njega inteligencija toliko skrbela ter ljudstvo tako pridobila za narodno stvar, da ga prejšnji slabi vspehi ne storé apatičnega, ampak ga še bolj osrčujejo v boju, dokler ne doseže narodnih pravic. Kedar bodemo imeli mi tako sploh zavedno hrvatsko ljudstvo, moči nam bode z manjšo skrbljivostjo gledati v bodočnost; al da to dosežemo, treba nam je inače delati, nego doslé (214)". — Nasproti obrekovanju židovskega časništva, da Slovenci smo sovražniki nemštva, dal je pošteno izjavo pred vsim svetom (282). — Prestolni govor, s katerim je presvitli cesar 8. dne t. m. odprl novi državni zbor, tudi po vseh okrajnah, kjer slovenski narod biva, radostno odmeva, — kajti jasno in določno naznanja nam novo dobo sprave itd. (339). — Grof Hohenwart je dandanes središče, okoli katerega se vse vse združuje, kar Avstrija šteje patriotov, katerim gré za to, da po zadovoljnih narodih stojí močna in veljavna med državami evropskimi. Njega spoštuje vsak bodi-si prijatelj bodi-si sovražnik: unim je danica bolje prihodnosti, tem pa strah. In ta mož je naš poslanec (378) .. „Odločna izjava Vaše Prevzvišenosti v zbornici poslancev, katera, da pridemo v Avstriji do notranjega miru, kot prihodnji cilj vladi povdarja brambo ravnopravnosti vseh narodov avstrijskih, je — z dobro vestjo smemo reči — na ves narod slovenski najveselejši vtisek učinila. V zaupanji na državniško modrost in eneržijo Vaše prevzvišenosti nadejamo se za trdno, da besede

Njeg. Veličanstva: Jaz hočem mir imeti med mojimi narodi — postanejo zdaj po vse resnica" — telegram, ki ga je ministerstva predsedniku poslal v imenu narodnega kluba (404). Tako se je podpisoval sploh za narodni centralni volilni odbor prvomestnik dr. Jan. Bleiweis, ter je dajal potrebna pojasnila na pr.: Naj dostavimo tù par besedí nekaterim volilcem, ki težko razumejo, zakaj se pri volitvah ne sega zmerom le po poslancih onega kraja, kjer se volitev vrší. Naj ti naši deželani vedó, da vsa druga je volitev odbornikov v občinski zastop, zopet druga je volitev poslanca v deželni, in zopet druga v državni zastop. To je trojna lestvica poslancev; vsaka pa potrebuje svojih mož; poslanec, ki sedí v državnem zboru, mora — razen razmer svoje dežele, katero zastopa — poznati tudi razmere druzih dežel in držav, da je kos svojemu poslanstvu (429).

Vabilo na naročbo Novic za prihodnje leto je ponovil z besedami za l. 1878 (406), in političen pregled l. 1879, češ, žari se užc, temni sovražni nam oblaki bežé za gore, in čeravno solnca še ne vidimo, vsaj nadjamo se — Slovenci in Slovani, da se bo prikazalo kmalu tudi to . . Po vsem tem vzamemo od starega leta slovó z lajšim srcem, ker pričakujemo za njim še boljšega; kar nam je preteklo leto le obljubilo, naj bi novo tudi spolnilo (426)! —

XXXVIII. 1880. Novo leto se je pri nas z jako veselo dogodbo pričelo, namreč s soglasno volitvijo državnega poslanca, za kar volilcem prisrčno zahvalo daje v imenu narodnega volilnega odbora prvomestnik dr. J. Bleiweis, kteri je v osemintridesetem tečaju svojih Novic priobčil na pr.: „Začasna postava zemljiškega davka pred državnim zborom. Ovčji jeterni metulji ali metljaji. Živinske soli ne dobimo. Kaj tekne živini bolje: cela klaja ali pa zdrobljena ali zrezana. O nauku kmetijstva na preparandiji ljubljanski. Ne odlajšajmo dalje naprave založnic itd." —

Ustavoverci se čedalje bolj odkrivajo za nasprotnike ustave. Kaj pomeni beseda konservativec. Kdo je kriv, da državni zbor še ni dovršil zimske sesije nalóg. Ali se bo pri novem številjenji ljudstva v Avstriji narodnost v poštev jemala. Cesar na Češkem in njegovi spomina vredni izreki („Potrpežljivosti se morate od mene učiti . . državni zbor je veliko dovršil, če tudi ima še veliko storiti . . deželne priklade rastejo od leta do leta in da so menda šole tako drage . . razgovori v češčini — izreki, ki kažejo, da presvitli cesar hoče ravnopravnost narodov in želí spravo med njimi, ljudstvu pa manj davkov, in da odobruje delovanje konservativne (naše) večine v državnem zboru in postopanje ministra Taaffea, ki trdno stojí v zaupanji cesarjevem. Iz vsega pa sledí, da se v Avstriji obračajo stvari na bolje" itd. 183). Bandero dežele kranjske, v razjasnilo nevednim, v dokaz nasprotnikom (337). Kaj so narodnjaki za Ljubljano storili, ko so v mestnem zboru gospodovali. Odgovor po poročilu dr. Coste.

Poleg gospodarskih, živinozdravniških skušenj, obrtnijskih, književnih in mnogovrstnih druzih novic se je glasil dr. Bleiweis vzlasti v Novičarju iz Ljubljane pa v Pobirkih iz časnikov. O banki Sloveniji piše (16): V 6. listu se Tagblatt raduje nad krahom banke Slovenije in pri tej priliki umiva glasovito dobo kraljevanja ustavovercev, češ, da Gründungsaera der Verfassungspartei ni zakrivila propad banke Slovenije — die Lieblingsschöpfung des Bleiweis-Costa. Ljubljanski butelj se dela, kakor da bi ne vedel, kar ves slovénski svet vé, da banke Slovenije, ki se je rodila v Celji, stvaritelj je bil glasoviti Nemec Treuenstein in da dr. Jan. Bleiweis se ni nikdar udeleževal ne stvaritve ne nesrečnega gospodarstva te banke. Slovenci, žalibog premalo izurjeni v nemških Gründungah, so se v Celji vsedli Nemcu na limance in tako v veliko škodo zabredli". — „Veseli smo, da smo rešeni dr. Stremayera kot naučnega ministra, — ali se bomo pa môgli veseliti barona Conrada kot naučnega ministra, bode prihodnost učila. Obljubam in lepim besedam ne verjamemo nič več, le dejanj pričakujemo, ki iz-

vršujejo to, kar besede obetajo (56)". — O volitvi g. Petra Grassellija je pisal prvomestnik volilcem: „S to enoglasno volitvijo ste na veliko svojo čast znova izpričali popolno politiško zrelost naroda našega, narodnemu volilnemu odboru pa, kakor vselej, tudi to pot dali častno zaupnico. In zopet je svet videl, da mila naša domovina je zemlja slovenska, na kteri živi čvrst narod, ki se pogumno boruje za svoje postavne pravice in pač uže težko čaka, da bi mu v vsacem oziru nastopili boljši časi . . Bodite uverjeni, da ste po nasvetu našem izbrali si za svojega zastopnika moža, ki, stoječ v prvi vrsti naših rodoljubov, dobro pozna razmere cele naše dežele, živo čuti bolečine Vaše in v obče našega naroda, pa ima tudi moč besede, potegniti se krepko za blagor njegov (162)".

V deželni zbor so narodni poslanci vstopili s posebno izjavo, natisnjeno v Novicah (185), in dr. Bleiweis je utemeljeval v njem svoj predlog gledé postave za omejitev ženitvanjskih oglasnic (256. 7); pisal o vladnem programu ministra Taaffea (333); klical javno, kakor prejšnja leta (Hitimo na pomoč stradajočim našim bratom v Istri), tako sedaj: Kažimo z dejanjem sočutje svoje do nesrečnikov — bratov Hrvatov po potresu (372)! — Slovenski Matici predsednik, po izrednem XIV. občnem zboru l. 1878 tudi njen častnik (častni ud), vredoval jej je Letopis, branil jo proti vnanjim pa notranjim sopernikom, kar se bere nekaj v društvenem poročilu, nekaj v Novicah (126. 134 — Koseski. 141 — Slovar. 157 — Spomenica Kopitarjeva) s pristavkom: „Ker nikakor nočemo škandala po časnikih delati s tem, da bi umazano domače perilo prali pred svetom in prave vzroke mnogoletnega doslednjega nasprotovanja Matičnemu delovanju javno razodeli, zato molčimo in Matica mirno trpi kritikovanje znane jej stranke (160)". Po njegovi posebni želji in prizadevi se je v Letopis 1880 sprejelo: Življenje in delovanje ss. Cirila in Metoda. Po okrožnici papeža Leona XIII. 30. dne sept. 1880. O njej govorí nekoliko v vvodu (294), jako pomenljivo pa v Novicah (332) na pr.: „Obširno to pismo, v katerem ravno sedaj, ko se je posebno v Avstriji pričela duševna borba nemštva proti slovanstvu in so se iz turškega jarma začeli reševati Slovani na vzhodu, papež Leon posebne simpatije razodeva do Slovanov, se po pravici sme imenovati zgodovinsko dejanje, adresirano ne samo do Slovanov katoličanov, temuč tudi do Slovanov pravoslavnih. Da je papeževa okrožnica velevažna za ves svet, priča nam tudi to, da se dunajski Slovanom neprijazni časniki ne drznejo napadati papeževe objave. Dozdaj je le en nemško-liberalen časnik se oglasil s potuhneno togoto tako le: Gospodstvo Slovanov stopa na dan, po Grillparzerjevem preroškem vidu na široko sicer in daleko, a ni visoko ni globoko. Slovanstvo se pripravlja, mogočen prostor zavzeti na odru svetá; slovenska idea je sicer v narodnem in političnem oziru mlada, al velikansko napreduje. Nič pa, kako se dandanes slovanska idea razširja po svetu, ne naznanuje očitnejše kot Rim, ki je zmerom natančniše čutstvo imel za to, kar svet v resnici hoče, in ki se je zdaj z gibanjem slovanstva, kolikor cerkvene meje dopuščajo, ongaviti pričel. Prvikrat se godí to, da se slovanskim svetnikom taka čast skazuje, da je slovanstvo tako rekoč med cerkvene velike oblastnije sprejeto. Najnovejša izjava rimska — enciklika papeževa od 30. septembra — je zato velike pomembe in vredna, da je tudi oni v nemar ne puščajo, ki so vajeni, cerkvene prikazni soditi po svetnem merilu". —

O Novicah je vrednik imel nektere sitnosti, celo neko pravdo (liedertaflerjev), boril se je za vrlega predsednika deželnega, za predsednika ministerskega (proti Tagblattu in poznej Wochenblattu), branil se dr. J. Bleiweis za delovanje svoje v podkovski in živinozdravniški šoli ljubljanski (374), ter vabil k naročbi na 39. tečaj s krilato besedo: Novice berite! — češ, o gospodarskih predmetih bodo zmerom na vrhuncu znanosti

in skušinj stale, kajti nad 20 tujih kmetijskih časnikov, ki so nam na razpolaganje, dajejo našemu listu vsak teden obilega gradiva, in kolikor je med našimi rojaki odličnih strokovnjakov v gospodarskih vednostih, vse ponosno štejemo med sodelavce Novicam. Poleg obširnega tega polja obdelovale bodo tudi, kolikor meje pripuščajo tedniku, vse, kar se strinja z narodnimi našimi zadevami o slovstvu, vzajemnosti slovanski, politiki itd. Nikdar udane puhlemu liberalizmu, ki je uže toliko nesreč nakopal vsem narodom, — popolno neodvisne in nikomur se klanjajoče, zmerom pa z mirno besedo postopajoče ne bodo nikdar zatajile trojne svetinje slovenskega naroda. Kar se vsak teden zgodí domá in po obširnem svetu, povedale bodo čitateljem svojim na kratko. In tako vabimo rodoljube vseh slovenskih pokrajin na naročbo našega lista, častitim našim prijateljem dopisovalcem pa se toplo zahvalujemo za njihovo prijazno podporo v preteklem letu ter jih uljudne pomoči prosimo tudi v prihodnje (414)". Bilo je — zadnjikrat!

XXXIX. 1881. „Zadnji mesec bil je ustavovercem prav res gruden njihove mnogoletne veljave; onemu silovitemu zmaju, ki je neprenehoma sejal nemir in razpor med národi in državo čedalje bolj tiral v propad, strta je glava v obeh postavodajavnih taborih. Sicer je preteklo leto še britko bilo večini onih, ki v znoji svojega obraza obdelujejo mater zemljo; obetalo je mnogo tudi národom slovanskim, al z obljubami skoro vse jim na dolgu ostalo. Naj novo leto izbriše dolgove preteklega!" S tem zaupanjem stopimo v novo leto, rekel je dr. J. Bleiweis, ter v devetintridesetem tečaju posebej spisal: „Gospodarske skušnje. V zadevah občinskega lova. Kmetovalcem in še posebno manjšim kmetom treba je nujne pomoči (l. 3). Gospodarji, ki zemljiški davek plačujete, pozor! Kmetovalci, posebno kranjski, varujte se lažnjivih prerokov (v tej zadevi). Evropa in pa Amerika v kmetijskem oziru. Kaj je kmetijstvu prva podlaga. Stara pesem, ktero (o gnoji) zopet zapeti moramo našim gospodarjem. Kako misli vlada odstraniti nadloge kmetijstva in še posebe malih kmetov. Naznanilo o premembi podkovske in živinozdravske šole ljubljanske. Odprto pisemce našim gorenjskim gospodarjem (o govedoreji) itd." —

Izmed vnanjih dogodkov ga je hudo pretresel umor cara ruskega Aleksandra II. (o grozovitem tem atentatu, peklenskem hudodelstvu neumorne druhali nihilistov ... 94-5), a prijetno razveselilo romanje slovansko. V Rim potujočim severnim Slovanom šel je sam naproti na kolodvor ter jih je ogovoril („Za toliko ljubeznjivi govor g. dr. Stulca se zahvaljuje dr. J. Bleiweis" ... 210). V proslavo poroke Nj. cesarske visokosti cesarjeviča Rudolfa prišle so „Novice" v prazniční obliki na svetlo (l. 19), čestital je deželnemu predsedniku dr. J. Bleiweis na čelu vseh národnih društev (152), spominjal se te svečanosti v občnem zboru Slovenske Matice („Zapisala bode, kakor je lani storila z encikliko papeža Leona XIII., Slovanom tako milo, v svoj letošnji Letopis 10. dan maja, ko bo cesarjevič Rudolf v ljubezni podal svojo roko kraljevi nevesti Štefaniji" . . . 141); v ta spomin je kmetijska družba kranjska na svojem vrtu vsadila jabelko (Cesarjevič Rudolf) tudi po njegovem prizadevanji itd.

„Tudi nemški kmet čuti, da mu gre za glavo pod sedanjim slovanskim gospodstvom v Avstriji. On čuti, da tudi za njegovo kožo gre dandanes v boji zoper Nemce na Českem in Kranjskem!!" Če bi tako besedovanje (15) ne bilo prenorčavo, bilo bi res smešno, pravi dr. J. Bleiweis, ter pojasnuje po „Novicah" iz l. 1861 v članku: Ali je res nemštvo v nevarnosti pogina? oni krič v dokaz, da nemčurji (ne pa pošteni Nemci) v eno mer trobijo isto krivo pesen, mi Slovenci pa stojimo še danes, kakor pred 20. leti na stališči pravice (231). — Minister pravosodja baron Lasser in njegov ukaz sodnijam kranjskim leta 1862.... Tako so se slovenščini vrata odprla v sodnije l. 1862, — a zdaj po preteku 19 let, po tolikem napredku njenem in

po tolikih enoglasnih zahtevah v slovenskih časnikih, javnih taborih, deželnih zborih, vladarjevih in ministerskih zagotovilih naj bi se jej v ustavni Avstriji anno 1881 zopet zaprla po odloku g. Waserja in Stremayerja?! — kaže dr. J. Bleiweis za „Promemoria našim gospodom državnim poslancem, gledé na njih interpelacijo zarad slovenskega jezika v sodnijah na Kranjskem, Primorskem (93-4) itd.“ Doživel je vendar določbe, po kteri je minister dr. Pražak odprl mu spet pot v vse sodnije vseh dežel, kjer ljudstvo slovenski jezik govorí, kar vesel pripoznava (346) v Novicah: Slovenski jezik pri sodnijah zopet iz groba vstal. — Baron Conrad, c. k. naučni minister, kot ces. kralj. deželni predsednik Kranjski l. 1869 o šolskih zadevah. Obljuba dolg dela — tako se glasi slovensk pregovor. Sveta dolžnost nam je, da opomnimo gospoda ministra (str. 60. gl. 248—257: Matica slovenska in pa slovenske šolske knjige) na to, ker mislimo, da je pošteno govoril, a ne — hinavsko v deželnem zboru kranjskem.

Dogodbe v Pragi — pretepi med češkimi in nemškimi študenti — so ga jako vznemirile (215.-6), in obžalovaje jih odgovarja nemčurskim rovarjem, ki tudi pri nas z lažnjivimi pretvezami sejejo seme razpora med národom slovenskim in nemškim (219). Tako resno odgovarja Wochenblattu in Deschmannu o enojnem poveljnem jeziku v armadi avstrijski (234 5). — Končano je bilo s starim letom številjenje ljudstva, ki bode zarad občevalnega jezika menda velika statistična laž... Vkljub temu, da so v nekaterih hišah na vso moč iz Slovencev narejali Nemce in je za marsikatero kuharico, katera edino „küss d' Hand“ zna, njen gospod vpisal nemški občevalni jezik, je vendar velikansko število Slovencev (18.313) v Ljubljani, Nemcev (5422) pa le prav za prav nemčurjev ubogo majhna množica. Naj z ozirom na to številjenje kazinarji in njihovi privrženci gredó spat z neslanim svojim trdenjem, da je Ljubljana nemško mesto (106)!! — O priliki storjene nezvestobe je živo potožil o hranilnici (106) naši. — Naj bi prihodnji teden — teden po beli nedelji, ko bodo volitve, se naše mesto zopet pokazalo kot bela Ljubljana, kar je toliko let bila, dokler ni pred malo leti birokracija s konstitucijskim društvom v zvezi naših meščanov razcepila na dvoje. Tako je podpisoval se za narodni volilni odbor v pozivu do trgovcev, obrtnikov in rudarjev, ter toplo hvalo dajal v njegovem imenu volilcem za sijanji izid.

Drugače pa je bilo o deželnem zboru, v kterem si je najprej izprosil odpust od častnega posla deželnega glavarja namestnika. — Kakor je nekdaj stal „Hannibal ante portas“, tako stojé zdaj narodni poslanci pred zbornico ljubljansko: na eni strani pred slovesno objavo lansko, da nikdar več ne pridejo v ta z dokazanimi nepostavnimi sredstvi izvoljeni zbor, — na drugi strani pa pred ono oportuniteto, katera je v vsem glavno vodilo sistemi sedanjega ministerstva, ki bi rado vsem strankam vstreglo, pa prav zato nobeni ne vstreže (307).. Novicam, kterim je od nekdaj doslednost glavno pravilo bilo, ona objava narodnih poslancev nikakor ni le gola demonstracija proti vladi bila, ampak temeljito prevdarjena beseda resnih mož v resnem momentu (322).. Kaj so narodni poslanci dosegli v tem zboru? Borba za borbo, krepki govori v mnozih deželnih zborih preteklih let, al vse bilo je bob v steno pri tej večini, ki je od nekdaj sovražna našim pravičnim zahtevam.. Ker sta Bleiweis in Klun skupne izjave narodnih poslancev od 8. junija 1880 in pa soglasnega sklepa od 14. julija 1881, da ne gredó več v sedanji deželni zbor z nepostavno skrpano večino, in so zato za razpust tega zbora ministra Taaffea prosili, se konsekventno držala in nista šla v zbor, ostali poslanci pa so se uklonili oportuniteti in šli v reduto, Bog vedi kaj pričakovaje, so Novice po končanem zboru z ozirom na njegove bolj eklatantne sklepe vprašale: koliko se je doseglo v tem zboru? To vprašanje je nekoga iz nasprotnega tabora tako

zbodlo . . (gl. Slov. Nar.) . . . Da naših narodnih poslancev nismo v teku celega zborovanja prav nič nadlegovali s svojimi pomisliki, pa tudi ne vzeli v svoj list, kar se nam je iz različnih krajev dopisovalo, vse to zadostno pričajo naši listi. Da bi se pa bile ravno Novice morale odpovedati vsaki objektivni razpravi, zato ne najdemo nikakoršnega razloga. In tako basta (355)! —

Predsednik Slovenski Matici je 27. aprila dr. Bleiweis še sam krepko vodil, občni zbor (141—192), za Letopis dal je poziv slovenskim pisateljem, vse spise zanj sam vredil, zgodovinskemu članku o presvitlih Rudolfih Habsburških pridél opazko, ter zahteval, naj se na vsak način v istem Letopisu 1881 na koncu natisnete dve nemški pesni vedno mu priljubljenega Koseskega (202—208).

V prazničnem svojem (19.) listu, kteremu na čelu sta v prelepih slikah cesarjevič Rudolf pa princesinja Štefanija, pišejo Novice: „Preradostni naznanjamo svojim bralcem danes novico, da ob priliki poroke svetlega cesarjeviča Rudolfa došla je po milosti Nj. veličanstva našega presvitlega cesarja in gospoda Franja Josipa slovenskemu národu velika čast, da je njega voditelj dr. Janez Bleiweis prejel imenitni red železne krone 3. vrste, s katerim v zvezi je plemstvo. Da sme narod slovenski to cesarjevo odlikovanje tudi sebi na čast šteti, razvidno je iz tega, da so ob priliki Bleiweisove 70letnice Slovenci iz vseh pokrajin sijajno ga pripoznali za svojega voditelja, in da mu zdaj, ko ga je presvitli cesar poslavil z imenitnim redom, od rodoljubov vseh strani zemlje slovenske, kakor slišimo, dohaja neštevilno veliko pisem, katera mu radostno čestitajo o cesarjevem odlikovanji. Kakor je njegovo 38letno geslo, kar je dr. Janez Bleiweis delovati začel v našem listu na javnem polji, vseskozi se glasilo: „z Bogom za cesarja in domovino!“ tako tudi s posebnim povdarkom danes, ko cesarjevič Rudolf, naš prihodnji cesar, v ljubezni podaja roko kraljevi princesinji Štefaniji, doní klic naroda slovenskega: „z Bogom za cesarja in domovino!“ In str. 289 se bere: „Presvitli cesar je z lastnoročno podpisano diplomo od dné 17. junija tega leta deželnega glavarja namestniku, profesorju dr. Janezu Bleiweisu, kot vitezu reda železne krone tretje vrste vsled redovnih pravil vitežki stan s priimkom Trsteniški milostljivo podeliti blagovolil. Priimek izvira od Trstenika, rojstvenega sela pradedov njegovih, nad Kranjem stoječega pod visoko gorenjsko goro, kateri je ime Storžič. — Javna zahvala. „Kakor leta 1878 o mojem 70rojstvenem godu, tako mi je o priliki, ko mi je naš presvitli Cesar in Gospod podeliti blagovolil vitežki red železne krone tretje vrste, došlo uni in ta teden ustmeno in pismeno, od blizu in daleč, od posameznih prijateljev in mnozih društev in občin toliko dokazov ljubezni in naklonjenosti, da mi ni mogoče kar hitro, kakor je dostojno in moje srce želí, vsacemu izreči dolžno zahvalo. Zato sem primoran obrniti se na pot javnosti in svojim prijateljem, vsem skupaj in vsacemu posebej, po tej poti objaviti svojo najtoplejšo zahvalo za toliko mila mi čestitanja z radostnim priznanjem da milostljivo odlikovanje Cesarjevo sega veliko dalje nego na samo mojo osobo, marveč da se po njem počeščen čuti ves narod slovenski, s katerim skupno po zgledu Najvišjega cesarjevega gesla: „viribus unitis“ z združeno močjo delujemo Slovenci kot neomahljivo zvesti Avstrijani in pošteni sinovi matere Slovenije. Zato, ponavljaje prisrčno zahvalo za tako ljubeznjive čestitke vsem svojim prijateljem, ž njimi vred navdušeno kličem: Slava Njegovemu Veličanstvu presvitlemu cesarju Franc Josipu I.! Bog ga z vso Njegovo presvitlo rodovino mnogaja leta živi srečnega!“ V Ljubljani 17. maja 1881. Dr. Janez Bleiweis.

Vabilo k občnemu zboru Kmetijske družbe kranjske je dr. J. Bleiweis še sostavil in priobčil (l. 44), napovedal začetek podkovske šole, ponavljal (str. 371) važnost ravno letošnjega zbora, dobil v njem 23. nov. nepričujoč splošno pohvalo in izraz

sočutja, bil vnovič voljen za tajnika, kot vodja podkovske šole poklical učence z učiteljem k sebi zavoljo bolehnosti na dom ter jim razložil vredbo polletnega podkovskega poduka in šole veliko korist za učence same, kateri po dobro prestani preskušnji zadobé pravico samostojnega podkovstva pa tudi korist za deželo, katera je na stotine kovačev že dobila po nji itd.; — kar povedó Novice (str. 380): „Vse mesto je te dni pretresla strašna novica, da je g. dr. Janez Bleiweis vitez Trsteniški nevarno zbolel. Res je bila plemenitega gospoda hudo prijela bolezen, pa danes moremo povedati veselo novico, da mu je odleglo in da je najboljše upanje, da nam milostljivi Bog to drago in domovini nenadomestljivo življenje ohrani še dolgo dolgo let". Toda — človek obrača, Bog obrne. Dné 22. nov. se je dal pobožno previditi, v sredo 23. nov. je nekoliko vstal, in dajal še naročila o Novicah, ki so prišle popoldne v tisek; sicer je vodil svoje drage Novice do sobote, in celo v pondeljek 28. nov. dopoldne je še imel zarad njih pogovor z dr. Poklukarjem, in vedel je vsaj za polovico tistega lista, v katerem je bila priobčena smrt njegova. Novice so (str. 387) naznanile smrt svojega dejanskega vrednika, v naslednjih listih donašale popise o zadnjih dnevih in o slavnem pogrebu njegovem, razglašale odmeve iz vseh strani, a pravi mrtvaški list dale mu v pomenljivem črnem okviru (t. XXXIX št. 48 30. nov.) v teh-le besedah:

Mrtvaški zvon je zapel,
ugasnila je najsvetlejša Slovenije luč,
narod slovenski je zgubil svojega očeta:

Doktorja Janeza Bleiweisa
viteza Trsteniškega

ni več med nami, vzela nam ga je nemila smrt.
Včeraj preselil se je njegov preblagi duh v daljno večnost.
Kakor narod, solzé se tudi
„NOVICE"
za svojim očetom in nevtrudljivim svojim vrednikom.
Božja mu milost!

Razgled.

Stran

1. Bukve za kmeta . . . 1843. 8. 83 2
2. Velika Pratika l. 1844—1880 4
3. Miloserčnost do žival. 1846. 8. 70 7
4. Letopis Slovenskega družtva . . . 1849. 8. 44 14
5. Nauk murve in svilode . . . 1851. 8. 54 18
6. Nauk kopita in kopitne bolezni . . . 1851. 8. 114 18
7. Koledarčik Slovenski l. 1852 20
8. Koledarčik Slovenski l. 1853 21
9. Nauk živini o porodih . . . 1853. 8. 86 21
10. Slovensko Berilo za 3. gimnazijski razred 1854. 8. 176 22
11. Koledarčik Slovenski l. 1854 22
12. Koledarček Slovenski l. 1855 24
13. Slovensko Berilo za 4. gimnazijski razred 1855. 8. 188 24
14. Zgodovina kmetijske družbe. 1855. 8. 32 24
15. Nauk od reje domače živine. 1855. 8. 71 24
16. Nauk klavno živino in meso . . . 1855. 8. 21 24
17. Koledarček Slovenski l. 1856 . . . Zlati Klasi 1852—6 26
18. Slovenski jezik pa Krajnska špraha. 1862. 8. 16 36
19. Slovenske gledališčine igre. I—V 41
20. Letopis Slovenske Matice l. 1867—1869 48
21. Nauk o umni živinoreji. 1871. 8. 119 51
22. Baron Anton Zois l. 1873 57
23. Literarna zapuščina dr. Fr. Prešerna l. 1875 60
24. Letopis Slovenske Matice l. 1877—1881 64
25. Novice l. 1843—1881 . . . . . . 1—74

Jezičnik.

Knjiga Slovenska

v

dobah XVI. XVII. veka.

Spisal

J. Marn.

XXI. Leto.

V Ljubljani.

Natisnil in založil Rudolf Milic.

1883.

Knjiga Slovenska.

snovana v IX. veku po ss. Cirilu in Metodu, spisovana po njunih učencih in naslednikih, vzbudila se je med našimi predniki v XVI. veku vnovič po Truberju in njegovih vrstnikih. Vsled tega je omenjena doba nam Slovencem jako znamenita. Preslavljala se je vže dokaj, in sicer velikrat tako, da je ona — protestanška — vsa svetla in živahna, nasledrja — katoliška — pa je vsa temna in mrtvična. Godilo se je to po knjigah in učiliščih. Milo se mora zazdeti pravemu verniku, kedar vidi, da se v knjigah, slovénski katoliški mladini namenjenih, po petkrat več jezikovne tvarine podaja iz dobe protestanške nego iz katoliške. Je-li naslednje XVII. stoletje književno v istini tako ubožno pa zanikarno? Stvar se mora soditi po tedanji meri, to je res. Vendar, ako pogledamo bolje v zgodovino obéh stoletij, oj kakov junak je Hren proti Truberju, kakov povestničar Valvasor proti Megiserju, koliki dobrotnik prostemu ljudstvu Kastelec nasproti Dalmatinu, kakov besednik Habdelič mimo Bohoriča, kakošen govornik Janez Križski nasproti Krellu itd.!

Slovenec nekako prenaglo čisla, kar je tuje, svoje pa prezira, in v lastni pravdi potegne jo s sopernikom, ter vzobražen ponaša se rad z vedo pogansko pa inoversko preko domače ali celó katoliške. Tako pokazujejo nekteri radi na tedanje živo občevanje med Kranjci in Švabi, češ, na vseučilišču v Tibingi bilo je od l. 1530 — 1614 Kranjcev vpisanih 113, in po reformaciji došla nam je narodna knjiga, protireformacija pa jo je kvarila in požigala. Kar je res, je res! Kranjci vedoželjni od nekdaj hodili so pa tudi na Laško, in na vseučilišču v Padovi jih je od l. 1546 — 1614 vpisanih bilo 146; koliko v Paviji, v Boloniji itd.! Veliki vpliv nekterih posebnih mož na Nemškem do naših rojakov v tistem času se ne tají. Občevanje Kranjcev in Slovencev sploh z Nemci po ondotnih krajih je pa povoda vže starodavnega, sega v prejšnje veke, za Frankov z Bavarci, potem z Nemci, po verovestnikih, cerkvenih misijonarjih in škofih, po mnogih grajščakih, kteri so s svojimi družinami prihajali v naše dežele, od tod pa so v njihove zahajali nizki in visoki, priprosti na božjo pot k slovečim svetiščem, blagorodni in bistrejši mladeniči pa na glasovita nemška učilišča. Tako piše o prostem ljudstvu Truber: „Die Sclauen, die man sonst Bessiaken nennt . . . gehen weit wallfahrten . . . Der obern Windischen Länder gemeines Volk . . die im Metlinger Boden . . am Karst . . in Lands Crein, Untersteyer und Kernten . . wallfahrten gar oft nach Rom, gen Loretto, gen Otting, gen St. Wolfgang ins Beyerland, und allweg über sieben Jahr bis gen Aach ins Niederland etc. (Kop. Gram. S. 442 — 4)“. — J. Gr. a Thalberg kaže: „An. 1495 Labacenses et Crainburgenses Aquisgrani in Eccl. B. Mariae Virginis Alti Monasterij Beneficium (Ss. Cyrilli et Methodii) simplex fundant, reservato jure praesentationis (Epitome Chronol. Labac. pg. 52).“ — Oboje poleg drugih opisuje A. Luschin von Ebengreuth v sostavku: Die windische Wallfahrt an den Niederrhein (Monatsschrift f. d. Gesch. Westdeutschlands v. R. Pick IV. 1878. Trier S. 436 — 466), kjer se pojasnjuje, kako so mnogo pred XVI. stoletjem hodili iz Kranjske, Koroške in Štajarske, od strani Beneških pa Turških, izmed Slovencev Ogerskih na Porénje (v Trier, Aachen, Köln — v Kelmorajn), kako so takrat po novoverstvu te hoje se zbegale ter da so prejenjale za Marije Terezije v preteklem veku. Res je od ondod došla nam tedaj knjiga novoslovenska, toda iz kalnega vira, v tujem duhu, v malovredni obliki, in po tem takem prvo olikovanje našega ljudstva ni bilo naravno, ne v smislu narodnem, kar je storilo, da je takrat pričeto kvarjenje našega jezika po besedi in knjigi plodilo se do Vodnika! In vsa tedanja knjiga novoslovenska razjasnjuje se v krepkem svojem jedru naposled iz nekdanje staroslovenščine. In kako pusto so besedo našo kvarili nemškutarski pisatelji, kako mično pa jo hranili sosedje slovanski, in vprav te kajkavske pisalce je modro porabil Miklošič v svojih jezikoslovnih razpravah, ter po njih neznansko koristil naši knjigi novoslovénski.

Kakor se pa dandanes iz pravih prvotnih virov marljivo pojasnjuje državna in cerkvena zgodovina tedanje dobe, nikakor ne v sramoto katolikom; tako naj vže tudi v književni posije nam ljuba resnica. Da se je novoverska povodenj odvrnila od naših prednikov, to je pač dobrota sprevelika, kajti odstranila se je po njej tudi od nas huda slovstvena razkolnija. Kar pravi o prvih naših novoverskih pisateljih Slomšek, trdim tudi jaz. Bog je njihove greške po neskončno modri svoji previdnosti narodu našemu obrnil v dobro; torej je vsem nam katoličanom iskreno z zedinjenimi močmi delati na to, da ne le biti slovenske krví, temuč biti tudi vere katoliške bodi Slovencu ponos!

V Ljubljani, 8. decembra 1883.

Josip Marn.

Razgled.

A. Vek XVI.

Stran

I. Primož Truber 2

II. Sebastjan Krell 4

III. Juri Dalmatin 6

IV. Adam Bohorič 8

1. Janez Tulščak. 2. Lukež Klinc. 3. Janez Schweiger. 4. Felicijan Truber. 5. Juri Juričič. 6. Anton Dalmatin. 7. Stipan Konsul Istrian. 8. Peter Pavel Vergerij. 9. Hans Manel. 10. Antol Vramecz . . . . 10 — 14

V. Hieronymus Megiserus 15

a) Krištof vojvoda Virtemberški. *α)* Magister Michael Tiffernus. *β)* Mathias Garbitius Illyricus. *b)* Hans baron Ungnad . . . . 20 — 21

B. Vek XVII.

I. Tomaž Hren 22

II. Fra Gregorio Alasia da Sommaripa 25

1. Miha Mikec. 2. Janez Čandik. 3. Adam Skalar 27

III. Janez Ludvik Schoenleben 28

IV. Matija Kastelec 30

V. Baron Janez Bajkart Valvasor 39

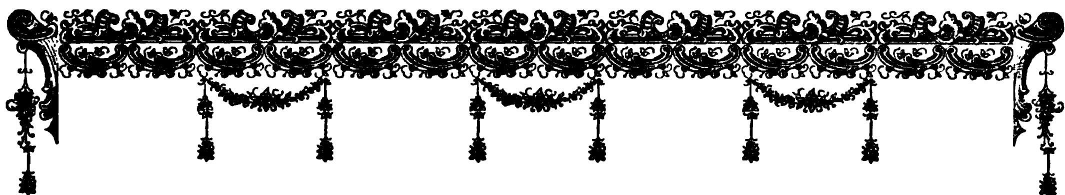
VI. Janez Kerstnik od S. Križa 44

4. Mihal Buchich. 5. Januss Pergossich. 6. Peter grof Zrinyi. 7. Januss Bellosztenecz. 8. Paval Vitezovich. 9. Peter Petretics. 10. Juraj Habdelich . . . . . . 45 — 56

C. Zimske proste urice.

Adama Bohoriča predgovor poslovenjen . . . . 57 — 68

Knjiga Slovénska

v

dobah XVI. XXII veka.

Hvaliti svoje rajne dobrotnike, povzdigovati njih lepe dela in znamenite zasluge je nam ravno tolika dolžnost, kakor njih slavne izglede posnemati. Kdor svojih slavnih prednikov ne častí, njih verli naslednik biti ne zasluži. Hvalimo torej, dragi prijateli, sloveče može, rodoljube naše, ponavljaje njih spomin!

Poštovali so starodavni Izraelci svoje očake Abrahama, Izaka in Jakoba; sveto jim je bilo njihovo blago imé. Prepevali so Mojzesa, svojega postavodajavca visoko modrost, Jozuetovo in drugih vojšakov veliko hrabrost. Mogočne dela očakov bile so iskre serčnosti sinom; njihovo pokopališče bilo je v sili mlajim pribežališče. — Stavili so stari Egipčani, nekdajni Helenci in Rimljani svojim junakom veličastne spominke, so dajali svojim dobrotnikom hvalo in čast. Tudi Nemci, naši sosedje, imajo Valhalo, svojih pesnikov in slovnikarjev veličastno dvorano, ter obhajajo slavnih možev hvalni spomin. In naši južni bratje Serblji svojih junakov lepe vojne pojó. Kaj mi Slovenci slavnih možev pogrešamo, ne poznamo njihovih del, se ne glasijo med nami naših očakov lepe imena? Tega Bog ne daj! Naših prednikov verlih častiti spomin je živelj narodnega duha. Pometi starih junakov slavo, in si pripravil mlajim pogín.

Kdo nas Slovencov ne imenuje z veliko častjo in hvalo apostolskih bratov Solunčanov sv. Cirila in Metuda, dve perve zvezdi verozakona in našega slovstva? Jezer let svetita vsim Slovanom, in bota svetila našim narodom, dokler ne ugasne matere Slave lepo imé. Sveta vera jima je bila luč, beseda slovenska perva pomoč, izobraziti veliki slovénski narod. Sveta vera in pa beseda materna ste tudi nam pravega napredovanja nogi in roki. Zaverzi vero, opusti besedo materno, in tvoje napredovanje bo hromo in kruljevo.

Ozrimo se v bližno Krajno, ki je od nekdaj glava slovenščine bila, in je zvonec nosila po svojih slavnih možéh za slovenščino gorečih, in srečali bomo lepo število pridnih delavcov na slovenskem pȍlji. Truber, Dalmatin, Bohorič in tiste dobe verstniki so našo slovenščino obudili, ako so ravno nesrečno od prave vere zavili; Bog je njihove greške narodu našemu v dobro obernil po neskončno modri svoji previdnosti, ki dostikrat hudo prostim ljudém dopustí, pa hudo k našemu pridu oberne." — Tako prav piše Slomšek v Drobtincah l. 1862.

Iz tega vzroka in v povedani namen — narodu našemu na korist — hočem letos ob kratkem kazati, kteri so v onih dveh tolikanj znamenitih stoletjih pisali slovénski ali vsaj o slovenščini, kaj, kako in s kakim vspehom.

Vek XVI.

1. Prvi v tem stoletji je **Primož Truber.** — Rodil se je na Rašici v duhovniji Škocijanski pri Turjaku na Kranjskem dne 8. jun. l. 1508. — Hodil je v šolo na Reki (St. Veit am Pflaum), v Salcburgu in na Dunaju. — Duhoven posvečen v Trstu je na Slovenskem služil v Celji, v Loki pod Zidanim Mostom, v Laškem Trgu, korar v Ljubljani (se poluterani), v Šentjerneju na Dolenjskem, v Trstu, dvakrat še v Ljubljani, v Rubijah na Goriškem; na Nemškem pa je pastor bil v Rotenburgu (se oženi), Kemptenu, Urahu, Laufenu in v Derendingenu, kjer je umrl dne 28. (29.) jun. l. 1586. V nekem pismu do deželnih stanov na Kranjskem se je to leto sam podpisal takole: „Primus Truber, gewesener, ordentlich beruffen- praesentirt- und confirmirter Thumherr zu Laybach, Pfarrer zu Lack bey Ratschach, zu Tüffer, und in St. Barthelmer Feld, Caplan bey St. Maximilian zu Cilly, Windischer Prediger zu Triest, und nach der ersten Verfolgung, Prediger zu Rotenburg an der Tauber, Pfarrer zu Kempten und Aurach, nachmals Prediger der Ers. Löbl. Landschafft in Crain, und in der Graffschafft Görz zu Rubia, und nach der anderen Verfolgung, Pfarrer zu Lauffen; und jetzund zu Derendingen, bey Tübingen (Valvasor. II. Th. IV. 346.)".

V črkah je c namesto z, č nam. **zh**, z nam. **s**, ž nam. **sh**, s nam. **ſ**, š n. **ſh**, **sč** n. **ſzh**; drugo „mit diplomatischer Treue (Kop. 17)!"

Knjige: 1. **Abecedarium und der klein Catechismus. In der Windischen Sprach. Ane Buqnice, iz tih se ty Mladi inu preprosti Slouenci mogo lahku vkratkim času brati naučiti. Vtih so tudi ty vegšy stuki te kersčanske vere inu ane Molytue, te so prepisane od aniga Perpatila vseh Slouencou. Gedruckt in Sybenburgen durch den Jernei Skurjanic 1550. 8° 26 St.**

2. **Catechismus in der Windischen Sprach, sambt einer, kurtzen Außlegung in gesang weiß. Item die Litanai, und ein predig vom rechten Glauben, gestelt durch Philopatridum Illiricum. Anu kratku Podučene skaterim vsaki človik more vnebu pryti ... Vsem Slouencom Gnado, Myr, Mylhost, inu praun sposnanc božye sknsi Jesusa Christusa prossim ... Sybenburgen durch Jernei Skurjanic 1550. 8° 244 St.**

3. Abecedarium. Ene Buquice, iz katerih se ti mladi inu preprosti Slouenci mogo lahku tar hitru brati inu pissati nauučiti ... Ta Kersčanska Vera, Očanaš, deset Zapuuidi ... (Tübingen) 1555. 8° 1. P.

4. Catechismus. Vslouenskim Jesiku, sano kratko sastopno Izlago. Inu ene molytue tar nauuki Božy. Vseti iz čistiga suetiga Pisma ... (V Tibingi) 1555. 16° ... Vsem vernim kersčenikom tiga Crainskiga inu Slouenskiga Jesika Milost inu Myr od očeta Boga skusi Jesusa Cristusa prossimo. Mi ueimo de sta poprei dua Slouenska Catehisma Snemskimi puhstabi drukana. Kadar pag utiu istiu ie dosti puhstabou inu bessed, od tiga drukarie, prestaulenu, sakai drukar nei slouenski vmel, inu ta kir ie ta dua Catehisma izpisal, nei bil per tim drukani. Inu kadar ie ta Catehismus en tak potreben vuk vtim Kersčanstuu etc. — Inu nom se tudi zdy, de ta naša Slouenska besseda steimi latinskimi puhstabi se lepše inu ležei piše tar bere. Za volo tih tryeh riči, smo mi pustili drugič drukati zlatinskimi puhstabi en Abecedarium inu leta kratki Catehismus... Prossite Boga sa nas, mi tudi hočmo sa vas. Anno 1555. —

5. Ta Euangeli Suetiga Mateuža, zdai peruič vta Slouenski Iesig preobernen (... in linguam Schlavicam). — Tei praui cerqui Božy tiga slouenskiga Iesika Milost inu Myr od Buga Očeta zkusi Iesusa Cristusa našiga Ohranenica, prossimo ... — vegši del Ludi vnaši deželi druziga Iesiga ne zna, samuč ta slouenski ... Mateuža vzamite koker enu kossilice oli iužinico. — Drigači gouore Crainci drigači Corošci, drigači Štajerci inu Dolenci tar Besiaki, drigači Krašouci inu Istriani, drigači Crouati ... Lubi Slouenci! Mi smo, Bug vei, dosti smišlouali, zkakouimi puhstabi to našo bessedo bi mogli prou, po tei Orthography

žtaltnu inu sastopnu pissati, di bi preueliku puhstabou oli Consonantou kani sillabi ne iemali, koker ty Peami inu drugi deio, katero ie gerdu viditi. Taku mi ne smo mogli zdai vnaši sastopnosti drigači naiti, temuč de se ta H sa CH, ta V sa pul F pisšeio inu postauio, inu de se ty štimouci izreko po šegi našiga iesiga etc. . . . (V Tibingi) 1555. 8° 90 L. —

6. Ena Molitou tih Kersčenikou, kir so sa volo te praue Vere Viesusa Cristusa pregnani . . . (Tubingen um 1555). 8° 1 P. —

7. Ta perui deil tiga nouiga Testamenta, vtim so vsi štyri Euangelisti, inu tu diane tih Iogrou, zdai peruič vta Slouenski Iesik zkusi Primoža Truberia sueistu preobernen. Per tim imaš: od spred en kratig nauuk, kai vse S. Pismu usebi derži, Ta Kolendar, inu eno dolgo Predguuor, vti se sastopnu vuče vsi potrebni Articuli oli štuki te kersčanske vere, inu potle na koncu eno kratko postillo . . . V Tubingi vtim leitu po Cristuseuim Roystuu 1557. 4°.

8. Ta drugi Deil tiga Nouiga Testamenta, vtim boš imel vse listy inu pisma tih Iogrou, zkratkimi inu sastopnimi Izlagami, zdai peruič iz mnogiterih Iesikou vta Slouenski skuzi Primoža Truberia Crainca sueistu preobernen. V Tibingi 1560. 4°. — 1561. 1567. — 1577. 8° XXX. 509 St. —

9. Articuli oli Deili te praue stare Vere kersčanske, iz S. Pysma poredu postauleni, inu kratku sastopnu izloženi. Kateri so tudi taku utim 1530 leitu, našimu nermilostiušimu Gospudi Cessaryu Carolu tiga Imana Petimu, ranicimu. Inu potle utim 1552 leitu, timu Concilyu Vtrienti, od enih Velikih Nembških Vyudou, Meist, inu Predigarieu, naprei položeni inu dani, zdai peruič iz Latinskiga inu Nembškiga Iesyka, uta Slouenski sueistu Istolmačeni, odspreda uti slouenski predguuori se praui, katera Vera ie od S. Troyce postaulena, ta ner prauiši, inu ner stariši, zkusi Primoža Truberia Crainca . . . V Tibingi 1562. 4°. —

10. Ene duhovne Peisni itd., skuzi Primoža Truberja . . . V Tibingi 1563. 8°, 205. —

11. Truber's Kirchenordnung, windisch. Tübingen 1564. —

12. Ta celi Psalter Dauidou — skuzi Primoža Truberia Crainca (Crainza) . . . V Tibingi 1566. 8°, 14. 264.

13. Primus Truber's Katechismus nebst einer Sammlung geistlicher Lieder, Tübingen 1567. 8°.

14. Ta celi Catehismus, eni Psalmi itd., od Primoža Truberia, S. Krellia itd. V Lublani skuzi J. Mandelca 1579. 12°. 21. 178.

15. Formula Concordiae . . . 1580.

16. Ta celi Noui Testament . . . zkusi Primoža Truberia Crainca Rastčičeria. V Tibingi 1582. 8°. I. 33. 613, II. 4 L. 447 St.

17. Ta Slouenski Kolendar . . . Eni Reimi . . . En Regišter . . . V Tibingi 1582. 8°. 10 L.

18. Hišna Postilla D. Martina Lutheria etc. Windisch von Truber. Tübingen 1595. 1. — Po smrti očetovi na svitlo dal mlajši sin Felicijan; starejši bil mu je Primož.

Pisava Truberjeva vidi se vžé v naslovih in v dosedanjih primerih, nekaj pa naj se kaže v naslednjih zgledih:

a) Prevod (1557): „Koku je tu, de ty uidiž eno byl utim okei tuiga brata, inu tu brunu, kir ie utuim lastnim okei, ne uidiž? Oli koku morež reči htuimu bratu, Brat, pusti, nai tebi ismem to byll iz tuiga oka, inu ti tiga bruna, kir ie utuim okei, ne uidiž? Ti Samoprauičar, izmi poprei tu brunu iz tuiga oka, inu tedaj bodež ti uidil iseti to byl, kir ie utim okei tuiga brata.“ Luk. VI. 41. 42.

b) Pesen (1563—84): In die natali Christi cantilena, per Truberum. Na Božični dan, od Cristuseviga Rojstva ena Pejssen.

Hvalimo my danas Boga, Inu se vesselimo :/: Kir je nam dal Synu svojga, z' Angeli ga častimo. Danas ta Besseda Božja, Zavolo vsiga Človečtva, se je k' nam pèrdružila, Vzela nase to kry, messu, v' enim Divičnim telessu, Z' tem nas z' Bugom smyrilla.

Ta Besseda je Syn Božji, sama Božja risnica :/: Znym je stvaril Bug vse ričy, nas rešil od Hudiča. Ta Syn je tu Žensku seme, kir Vragu vso oblast vzame, v' tem Betlehmi rojenu, iz te Divice Marie, od te žlahte Davidove, v' Iasli je položenu.

Bug rata kar poprej nej bil, pèr tém kar je ostane :/: Iz nebes se je k' nam pustil, Človeku glih postane. Hotèl tu grešnu Človestvu, k' svojmu svetimu Bogastvu, v' kupe spet pèrdružiti, moral Bogu ti Troyci, Praudi, Milosti, Risnici, v' tim zadosti sturiti.

Timu Ditetu Iezusu, vso čast tèr hvalo dajmo`:/: Kakòr pravimu Cristusu, njemu se my podajmo: Njega bessédi verujmo, Na njega Martro vupajmo, z' katero je nas rešil, od Greha, serda Božjiga, pogublenja Paklenskiga, nas je spet vse posvečil. Amen.

c) Molitev (1584): Ena Molitov, katero imajo pèr sadanim čassu Slovenci vsag dan molyti.

Vsigamogoči dobrutlivi Bug, en večni Oča našiga Gospuda Jezusa Cristusa, kir si se iz tvoje velike milosti Človékom dal na znanje, inu kir si tvojga lubiga Synu Jezusa Cristusa našiga Gospuda, samiga poslušati poročil: Zakaj ti zred stvojm Synum inu svetim Duhum, si vse ričy stvaril, inu je tudi hraniš inu sam obderžiš: Smili se, smili se tudi čez nas vboge Slovence. My smo ja več kakor drugi ludje zuper tebe grešili, zatu my tudi pravičnu več tèrpimo, od Goga inu Magoga, od Turkou inu drugih Anticristovih hlapceu: Ali vsaj, ò nebeski lubi Oča, smili se čez nas, za volo tvojga lubiga Synu Jezusa Cristusa, našiga Gospuda, kateriga si ti k' enimu Offru inu plačilu za naše Gréhe, inu k' enimu Odvetniku inu Bessedniku vsej Človeski žlahti, po tvojm čudnim inu modrim svejtu, naprej postavil, inu žnym tvoj velik sèrd zupèr Greh, inu tudi tvojo veliko lubezan, tèr milost pruti člověčtvu izkazal. Posvečuj nas skuzi tvojo bessedo, s' tvoim svetim Duhum, vižaj inu obaruj tvojo sveto Cerkou, kir je zdaj z' veliko nadlugo obdana inu rezkroplena po vsem Svejtu. Pèr tim tudi, o Gospud Bug, te prossimo, daj gnado ter odlog života, naši naprej postauleni Gosposčini, našimu Cessarju inu Firštu, našim deželskim Gospudom, inu tudi nyh niži vsi Gosposčini. Daj nym vsem verne tèr zastopne Rate, obaruj nyh pred Doegitermi, Ahitofelmi, inu Amani: daj nym svetiga Duha de se dèrže, kakòr sveti David Krajl govory v' tem stu Psalmi: Vužgi v nyh ta pravi ajfer, po pravi zastopnosti, Resširi tvoje svetu Ime inu Krajlestvu skuzi tvojo Bessedo pèr nyh vseh podlúžnikih, de se ta vissoka inu niska Gosposčina v' svoji oblasti, kakor zvejsti tvoji služabniki inu Očeti tvoje Cerkve, inu my tudi pruti nym, kokor ty zvejsti pohlevni pokorniki, po vuki tvoje Bessede, na vsem iz serca se izkažemo, Inu de se tu vse stury tebi na čast inu na hvalo, inu k' ohranenju naših Duš, Za volo našiga Gospuda Jezusa Cristusa Synu tvojga, kir z' tabo, zred S. Duhum žive inu gospoduje, jmèr inu vselej. Amen.

II. Drugi je bil **Sebastjan Krell** (Crellius), kteri rojen na Kranjskem (Sebasti Khrell auss Wipach purtig cf. I. Kostrenčić str. 61. Idria v. Elze) l. 1538, se je učil v Jeni, v Tibingi, znal hebrejski, grški, latinski, postal l. 1563 Truberju pomočnik, umrl vže 25. dec. l. 1567 (Valvasor, Čop-Šafařík: l. 1569).

Knjige: 1. Postilla Slovenska. To ie, Karšanske Evangeliske Predige vèrhu vsaki Nedelski Evangelion skuzi Létu. Za hišne Gospodarie, šole, mlade inu priproste Lûdi. Pervi Zimski del (skuzi Sebastjana Krella). Ratisbonae excudebat Johannes Burger 1567. 4° 174 L.

2. Postilla, to ie Kersčanske Euangelske Predige verhu Euangelia na vse poglauite prazdnike zkoz celo leto, za hišne Gospodarie, šole, mlade inu preproste liudi,

od Joan. Spangenberga, na vprašanie inu odgouor izložena, zdai pervič, verno inu zueisto stolmačena: inu vpraui Slouenski Jezik prepisana (skozi Sebastjana Krella ... Šaf. 112). Drukano Vliublani zkozi Joannesa Mandelca 1578. 4°. I. 136 L. II. 214 L.

3. Ta celi Catehismus, eni Psalmi itd. od Primoža Truberja, S. Krellia itd. V Lublani skuzi J. Mandelca I. 1579. 12. 21. 178 Str. — II. V Bitembergi 1584. 8°.

Pisava in ***beseda*** naj se kaže *a)* iz Postille l. 1567 po njegovi lastni vredbi: „Sebastianus Krellius tim kir bodo leto postillo brali, zdravie od Boga prosim.

Izvoleni karsčenik, imaš, hvala Bogu, Joanna Spangenbergia Karšansko Postillo, v'naš Slovenski Jezik tolmačeno inu posneto. Ne moti se pak, ako bode lih mnogi, na to naše Pismo mèrdal, inu se obrezal: Edan sentencie, drugi besede, tretij puhstabe, četerti tipfelne alli čerke, peti ne vém sam kai si, graial. Zakai hudičova natura ie, da ne more obeno ni božie, ni kàršansko delo prez tadla pustiti. Inu navada ie pàr lüdéh, da znaio bulie opravliati, kakòr popravliati. Inu berž v' druzih očéh bijl, kakòr v' svoih trame vidio: Da se tudi včasy krulievac za krulievcom posmehuje. Inu gdo ôče, alli more, vsim lüdem, vsakateri glavi, vstreči?

Leto Orthographio Slovenskiga Pisma, smo mi zvestio inu zdobrim svitom zastopnih Bratov tako postavili. Inu spomisli tudi na več našiga Imena inu Iezika Lüdy, Kijr so okuli nas, Dolence, Istriane, Vipavce etc. kateri, skorai povsod čistéši slovensko govore, kakòr mi po kraniu inu koroški deželi, do polu nembški. Inu so edni navaieni na to staro Slovensko, Hervatsko tèr Ćurilsko Pismo.

Bog ôtel pak, da bi to isto, zlasti Ćurilsko lepo Pismo, mogli spet v'Lüdi pèrpraviti. Kadar pak nei dobro mogoche, za vbužtva stran, za volio Turske sille, inu kàr so ta vegši del Slovenskih dežel puste inu vže Turske: inu smo tako začeli naiveč zlatinskimi puhstabi pisati inu drukati, taku moremo vsilli, kakor nemci govore, stole inu klopi na mizo postaviti: alli sai gledati, da se Latinski puhstabi na mesto naših starih Slovenskih, koliker ie mogoche, v'glihi moči postavijo, inu ta Orthographia dèrži, katero našiga Iezika idioma inu natura potrebuie, nekar kakòr ôče vsaki v' svoij vassi alli mestu imeti. Zato sàm spred to staro ABC po imenih, inu pruti latinske puhstabe postavil. Ako kateri Hèrvatsko pismo zna, da nas tim bulie zastopi:

Ti pak, kir ne zastopiš, kai ie Orthographia, kai proprietas linguae, inu si se navadil na Gospod Truberiovo Kranščino, beri le precei leto pismo, kakor sice druga bereš: Tebi nei veliko, olli skori nič preminienu. Čarkom se ne pusti irrati, kakor da bi ne bile; ch za zh (č), s za ss, včasy beri. Inu c za c, nekar za k. Taku se ne bodeš skuzi nu skuzi nistar blaznil. To diferencio alli razlotak mey s inu ſ, meiu sh inu ſh, bodeš sam dobro zamerkal, inu naš iezik ôčega imeti.

Prosim tada vsakateriga dobriga kàrsčenika (za žpotlivce ne marim) da si pusti leto pismo, inu naše zvesto delo, če lih popolnoma ne, sai nekuliko dopasti. Ako pak kateri noče, tako si sturi eno drugo sebi bulši, inu pusti nam leto naše zmirom. Bog zna da nésmo naše lastne, tàmuč Božie časti, obeniga svoiga prida, tàmuč gmain karšanskiga nuca ijskali inu spomislili. Če ie pak ky kai sice res pregledanu, kakor obeno človesko delo nei skuzi celo, to Bog inu brumni lüdie zgnado popravijo. Tim istim se pohlevno, Bogu Z Vero, Karsčenikom zlübezanio poročim . . .

Sadai le sam ta pervi Zimski del na dan damo: za to, kar nésmo več Bogu se smili) pomuči mogli zbrati. Ako tadai želiš iše dva druga dela imeti, prosi Boga inu pomagai, kar premoreš, ter ôčeš, zbožio pomočio, skorai kar iše manka dobiti. Gledai pak, de ta čas letiga dela s'hvalo pruti Bogu vživaš. Čast Bogu. Konac".

b) Iz Postille l. 1578: „Kay gledaš Trohe Voku tuoiga Brata, Bruuna pak ker ie vtuoiem lastnem Oku nepočutiš? Ali kako Moreš reč tuoiemu Bratu: Brat, pusti nai

ti iznamem Trohu, katera ie Voku tuoiem: Inu sam sebi Bruuna vtuoiem Oku nevidiš? Hiniauac iznami poprei Bruuno iz tuoiega Oka, inu tadai pogledai, da iznameš Trohu, katera ie Voku tuoiega Brata". Luk. VI. 41. 42.

c) Pesen iz knjige l. 1584: Da pacem Domine etc. per Sebastianum Krellium. Prošna za Myr.

Daj myr o Bug Karsčenikom, Vari nas pred vsem zlegom, Saj nihče nej kir bi za nas stal, Za tvojo Cerkou vojskoval, Temuč ti sam Bug mogoči.

Kir vsim Vernim svit, serce daš, svetim Duhum regiraš, Daj nam zdaj vsim tudi tvojo muč, De te spoznamo večno luč, pred Turki nas Bug obari.

My smo vsi kmalu grešili, z' tem tvoj serd zaslužili, Ti pak Bug Oča milostivi, v' ti lubezni Jezusovi, Greh odpusti, serd pozabi.

Zatu vsi zdaj prossimo, De vsi tudi bodemo, Rešeni skuzi tvojo roko, tebi dali čast tèr hvalo, vselej tèr vekoma. Amen.

III. Tretji je bil **Juri Dalmatin.** Rojen menda v Krškem na Dolenjskem (Gurkfeldianus) je učil se na Nemškem v Tibingi, kjer je postal Magister philosophiae, prišel za predikanta v Ljubljano (1572), od koder je hodil na Gorenjsko na pr. v Kamnik, Loko, Begunje itd. v svoji službi. Baron Turjaški dal mu je faro Škocijan, ali pregnan se je prikrival v njegovem gradu, naposled živel v Ljubljani, kjer je umrl 31. avg. l. 1589.

Knjige: 1. Jezus Sirah ali negove buquice (Latinski Ecclesiasticus) za vse žlaht ludy, zuseb za Kersčanske hižne Očete inu Matere, vsloueuski Iezik stolmačene. Drvkanv v' Lublani skuzi Joannesa Mandelca 1575. 8⁰. str. 241.

2. Passion, tu ie britkv terplene inv tvdi tu častitu od smerti vstaiene, inu v Nebu hoiene Našiga Gospudi Jezusa Cristusa, iz vseh stirih Euangelistou složenu: Zred eno potrebno Pridigo: inu eno Peisno vkateri ie Ceil Passion zapopaden .. durch M. Georgium Dalmatinum. Drvkanv VLublani skuzi Joannesa Mandelca 1576. 8⁰. str. 105. L.

3. Pentateuch. Biblie tu ie vsiga Svetiga Pisma perui deil, vkaterim so te pet Mosessove buque, zdai peruič iz drugih iezikou vta Slouenski zueistu stolmačene, zred kratkimi inu potrebnimi argumenti čez vsak Capitul, inu zastopnimi izlagami nekoterih težkeiših bessed, inu zeno potrebno Slouensko Predguuorio, vkateri ie kratka summa, prid inu nuc letih bùqui zapopaden, skuzi Juria Dalmatina. Na koncu ie tudi en regižter, vkaterim so za Harvatou inu drugih Slouenou volo nekotere Kranske inu druge bessede vnih iezik stolmačene, de bodo lete inu druge naše Slouenske buque bule zastopili ... Drukanu v Lublani vtim leiti po Cristuseuim rojstuu skuzi Joannesa Mandelca 1578. l. 181. L.

4. Salomonove Pripuvisti, tu ie kratki itd. navuki, skuzi Juria Dalmatina v Slovenščino stolmačeni. V Lublani skuzi J. Mandelca 1580. 12. 8. P.

5. Biblia, tu je, vse svetu Pismu, Stariga inu Noviga Testamenta, Slovenski, tolmačena skuzi Juria Dalmatina . . Wittemberg Anno 1584. 4⁰. 742. L. — Po nemškem predgovoru, pod kterim je podpisan M. Georgius Dalmatinus, nasledva „Gmain Predgovor čez vso sveto Biblio. — Milost Boga Očeta pravu spoznanje inu vero v' Jezusa Cristusa, njegoviga lubiga Synu, našiga ediniga izveličarja, skuzi dar inu muč s. Duha, bodi vsem Slovenom. Amen. — Biblia je ena gerčka besseda, inu pomeni v gmajn te bukve Stariga inu Noviga Testamenta, katere so le samé Svetu Pismu imenovane, mej vsemi drugimi Buquami inu Pismi, kar jih je kuli na tem Svejti. — Vmes je posebej „Predgovor čez Stari in Novi Testament". Iz tega na pr.: „Raunu kakor je Stari Testament ene takove Buque, v' katerih je Božja Postava inu Zapuvidi, inu polog tiga ta Istoria, téh, kateri so je dèržali, inu yh néso dèržali, zapissana: Taku je Novi Testament ene take Buque, v' katerih je Evangeli inu Božje oblube, inu poleg tiga ta

Istoria, téh, kateri so verovali inu néso verovali, zapissana: Taku, de je le en sam Evangeli, raunu kakòr so le ene Buque tiga Noviga Testamenta, inu le ena Vera, inu le en Bug, kir oblube daje. — Zakaj Evangeli je ena Gerčka besseda, inu se reče v' našim jeziki, enu dobru selstvu, dobri marini, dober glas, od kateriga se poje inu pravi, de se Ludje vesselé. Raunu kakor je David tiga velikiga Goliata bil premogel inu vmuril, je prišal en dober glas, inu troštlivi novi marini mej Judovski folk, de je nyh grozoviti Sovražnik vbyen, inu de so ony odrešeni, de mogo vesseli inu z' myrom biti, od kateriga so ony pejli inu skakali, inu se vesselili. Taku je leta Božji Evangeli inu Novi Testament en dober glas inu maryn, kir se je po vsem Svejti rezglasil skuzi S. Apostole, od eniga praviga Davida. kateri se je z' grehom, Smertjo inu z' Hudičem štrital, inu je nje premogel, inu s' tem vse te, kir so bily v' grehih vjeti, od Smerti martrani, od Hudiča obladani ali premoreni, prez nyh zasluženja odrešil, nje pravične, živé inu izveličane sturil, inu taku v' myr pèrpravil, inu Bogu spet domu pèrpelal, od kateriga oný pojo, Boga hvalio inu časté, inu so vesseli vekoma, aku le oný letu terdnu verujo, inu u' veri stanoviti ostaneo itd. itd.“ — Pred omenjenim predgovorom je pa: „Zamerkanie enih potrebnih štukou, na katere imajo merkati, ty, kateri bodo leto slovensko Biblio brali. — Nerpoprej so letukaj notri, povsod, v' starim inu novim Testamenti ty imenitiši inu očiti špruhi ali bessede, od Cristusa inu drugih artikulou naše Kàrsčanske Vere, z' vekšimi puhštabi zatu postauleni, de se od vsakiga s' tem bèrže mogo najti, inu zamerkati. — Inu h' puslednimu, de bi leta Slovenska Biblia le tém bujle inu dajle mej vsemi Slovenci mogla se zastopiti: taku so ene težiše inu nikar povsod navadne bessede, nikar le na strani raven texta zdrugimi bessedami zložene, inu z' Zvejzdicami znaminovane: temuč je tudi zadaj na koncu lete Biblie z' flissom, en regišter, po redi tiga a. b. c. postaulen, de, kar bi kej eden v' textu nemogel dobru zastopiti tu more tam zadaj v' regištru yskati. Kakòr, kadar bi en Harvat nemogel zastopiti, kaj se reče Arcat, taku ysči zadaj v' puhštabi, A, Arcat, tu je njegov jezik postaulen, Likar, inu more taku on v' svoim Ieziki Likar za Arcat brati. Taku kateri bi nezastopil kaj se reko Buqve, ta isči v' puhštabi, B, taku najde de se Buqve reko v' njega jeziki, Knige. Zatu more on v' svoim jeziki za Buqve Knige Brati. Inu taku se tudi ima od drugih bessed zastopiti, ker kuli enimu naprej prideo, de jih nemore zastopiti, ta, ali na strani pogledaj, ali pak zadaj v' regištru“. (Temu naslov je: Regišter Nekaterih beséd, katére, Crajnski, Coroški, Slovénski ali Bezjački, Hervácki, Dalmatinski, Istrianski, ali Craški, se drugáči govoré.) — „Na koncu je tudi en Register vseh Epistel inu Evangeliou, kir se ob Nedelah inu navadnih praznikih v' Kàrsčanski Cerqvi bero. Stém bodite vsi Bogu poročeni“. —

6. Karscanske lepe molitve, zdai pervič iz Bukovskiga inu Nemškiga jezika v' naš Slovenski tolmačene . . . skuzi Jurja Dalmatina. v Witebergae 1584. 8.

7. Ta celi Catehismus, eni Psalmi inu teh vekših Godov, stare inu Nove-Kersčanske Pejsni od P. Truberja, S. Krellia inu od drugih zložena inu z' dostemi lepimi Duhovnimi Pejsmi pobulšane, v' Bitembergi 1584. 8.

Primeri: a) iz Biblie (1584) Prevod: „Koku ti pak vidiš eno troho v' tvojga Brata okej, inu bruna v' tvoim okej nepočutiš? Ali koku moreš ti h'tvojmu Bratu reči: Dèrži brat, jest hočem to troho iz tvojga oka vzeti, inu ti tiga bruna, kir je v' tvoim lastnim okej, nevidiš? Ti Hinavec, izmi poprej tu brunu iz tvojga oka inu potle gledaj, de izmeš to troho, iz tvojga Brata oka“. Luk. VI. 41. 42.

b) Passion (1576) iz vseh stirih evangelistov v leto Peissen, od Juria Dalmatina, zdai peruič zložen, vti viži kakor ta Nemški: O mensch bewein dein sünde gross. Ali kakor ta slouenska peissen: Sveti Paul v enim listi.

I.

O Grešni Člouik vsaki čas
Pomisli ti kai ie za nas
Jezus moral terpeti :/:
De bi nas od pekla rešil,
Iz neba ie na svet prešil,
Nemu ie bilu vmreti:
Kakor tu Euangelisti,
Inu Apostolski lysti,
Poredu vse pričuio,
Od nega martre pišeo,
Grešnike knemu vižaio,
Vnega veriet vkazuio..

XXX.

O Gospud Bug ti oča naš,
Kir tako skerb za nas imaš,
De si pustil vmoriti :/:
Tuiga ediniga synu,
K odrešeinu Suitu vsimu,
Dai nam tu htrostu priti.
Tuoio Cerkou ó praui Bug,
Odreiši iz vseh nee nadlug,
De boš od nas vseh hualen
Dai nam vsem v Criži volnim bit,
Po tim Lebni v Nebessa prit,
Skuzi Jezusa Amen.

c) Pesen iz knjige l. 1584: Canticum Simeonis, Nunc dimittis. Skuzi Jurja Dalmatina.

V Myri z' velikim vesseljem, H' tebi o večni Bug, Iz tiga Svita vže rad grem, Iz vseh nadlug, Saj vem, de bom slatku spal, Dokler bom od smèrti vstal.

Zakaj Očy Hlapca tvojga, so vidile u' Veri, Izveličarja našiga, po ti meri, Kakor se je v' Pismi sam, na Svejti rezodil nam.

Tiga si na Svejt ti poslal, v' tu bogu Človejčtvu, De je za nas človik postal, v' nuji, v' buštvu, Svojo smèrtjo me rejšil de nebom smerti vidil.

On je ta prava večna Luč, kir Ajde resvejti, On nam svejti dan inu nuč, Po vsim Svejti. Na njega jest verujem, de vekoma neumerjem.

On je Izraelova čast, inu vseh vernih, on nepusti v' sramoto past, nas tih reunih, Njega folk bode časčen, u' večnim vesselju Amen.

IV. Adam Bohorič je bil v tej dobi četrti pisatelj o slovenščini. Rojen Dolenjec (H. Ungnadischer Unterthan aus Untersteier . . . Pochoritsch), učil se je v Wittenbergu l. 1546, kjer je postal Magister philosophiae, podučeval v Krškem v lastni hiši od l. 1551 sinove dolenjskih grajščakov, prišel l. 1566 v Ljubljano za ravnatelja stanovnim šolam, ktere je vladal do 1582, kasneje kot nadzornik, deloval v pokoju nekako do leta 1598.

Spisal je A. Bohorič: 1) Elementale Labacense cum nomenclatura trium linguarum . . . latina, germanica et sclavonica . . Po tej knjigi in po „Catechesis Sebastiani Crellii slavica“ se je podučevalo v omenjeni šoli v prvih razredih (Šaf. 48. 115).

2) Pri sv. Pisma posamnih knjigah (Jesus Sirah, Sal. Pripuvisti, Pentateuh) sodelavec pomagal je J. Dalmatinu vzlasti pri Bibliji l. 1584.

3) Ta celi Catehismus, eni Psalmi .. Pejsni .. v' Bitembergi 1584 str. 241—247: „Ena druga Otročia Peisam, kadar se z'jutra gori vstane, ali z'večer spat gre, k' naprej petju; svoim otrokom, skuzi *A. B.* zložena. Se more pejti kakor: Nedaj Oča naš lubi Bug: ali v' léti viži“.

4) Arcticae Horulae succisivae de Latino Carniolana Literatura ad latinae linguae analogiam accomodata, unde Moshoviticae, Rutenicae, Polonicae, Boëmicae et Lusaticae linguae cum Dalmatica et Croatica cognatio facile deprehenditur.

Praemittuntur his omnibus tabellae aliquot, Cyrillicam et Glagoliticam, et in his Rutenicam et Moshoviticam Orthographiam continentes. Adami Bohorizh. Rim. 14. Vsaki jazik spoznati hošte Boga . . . Vsaki jezik bode Boga spoznal. Omnis lingua confitebitur Deo . . . Witebergae. Anno 1584.

To je prva slovnica o novoslovenščini. Na čelu ima rek k Rimlj. 14. pogl. cirilski, glagoliški, slovenski, latinski pa grški. Predgovor je do sinov Štajarskih, Koroških in Kranjskih plemenitnikov (11 listov). Po tem se kaže „Orthographia (Cyrillica, Glagolitica, Latino- Carniolana); Orationis Dominicae synopsis in lingua Cyrillica, Croatica, Polonica,

Boëmica, Lusatica, Carniolana (1—40); Etymologia (40—178); Syntaxis (1—59); Prosodia et Index (brez stranic)".

Primeri a) iz slovnice „Arcticae Horulae": V predgovoru kaže v 1. delu od jezika in od jezikov, od Slovanov in od Slovencev, v 2. delu pripoveduje o svoji knjižici. — V pismenosti ima člen (articulus: germanicae linguae prava imitatione). Sklanjatve loči tri po naravnem spolu: I. Ta Oča. II. Ta Mati. III. Tu Pismu. Skloni so mu latinski. Voc.: O Oča! Ablativ.: Od tiga Očeta. — Dober; ta Bulši; ta nar Bulši. — Jest, ti, on. — Glagol mu je v treh spregatvah po sedanjikovih končnicah (— am, — em, — im): I. Jest sekam. II. Jest pišem; pass. bom pečen. III. Jest lubim. — Skladnja je časih res „latino-carniolana", bolj latinska, manj pristojna slovenščini; takisto „prosodia". — Vmes pri sklanji in spregi pa se nahaja mnogo zgledov, kteri nekoliko nadomestujejo slovar. Tako na pr.: Ajfrar zelotes, navidliv; gnadliv, milostiv; jarmark, sejmen; izvir; petlar, bužèc; plemenit, žlahten; sin sna somnus Schlaf; žezel; šrinf cicatrix; štritar, fehtar pugil kampffer; zmišlauc poëta; studenc, zdenc; vertar; antvela mantile Handtzwell; buča plotnica, tiqva cucumis Kürbs; dečla virgo, divica; elefantova, slonova kust; falshvera krivavera; himba astus list; kunšt, vmetelnost; lebunga, gostovanje; misal animus, mens, gemüt; prigliha spodoba; priča svidok; štalt species: slobodnost; zmota irunga; stenica; taht, funale Docht, fužèl; hotenje, — tlivost libido; kardellu; lajnu; menenje, zdejnje; svojovojlàn, prešern; dejem, hotel htèl, rekal; kir per crasin pro kateri; zleg ut inusitatum; sem, sim; kakou je človik, takova je besseda; nar nakazániši nequissimus; dejo dicunt. — Movent quidam comparativos et superlativos in nominativo (lepši-a-e), sed inusitate. — Žal deje Turkom; lesìm huc; z' korenom rèd radicitus; mej templom tar altarjom; z' Bugom; pred ratom coram senatu; skrivši pred očetom; tovariši; stariši; z' spanjem, se napolnijo z' starim vinom tar z' tolstim bilpretom, z' mečom; da ogledam; delajnjem; tim očetom; jest sim, si, ie; mi sva, sve, sva; vi sta, ste, sta; ona, e, a sta; sim sekal, sem bil sekal; delajoči, a, e itd. itd. —

b) Pesen iz knjige l. 1584: Ena druga otročia peisam . . skuzi *A. B.* zložena.

„Minila je vže strašna nuč Iz temme je postala luč veseli dan zdaj gori gre Sonce svojo luč resprostre (1).

Gori vstani obudi se, Sàrce naše predrami se, odspajnja vže oku pusti, odpret se imajo usti.

Vzdigujmo Bug h' tebi naš glass, ti Bug resničnu v'slišiš nass, Si vkazal nam prou moliti: Oblubil si nas v'slišati.

Oča, Syn, Duh ti večni Bug, v'sveti Trojici en sam Bug, Bug oča stvarnik vseh riči, Ohraniš vse Bug mogoči.

O Jezu Crist Bug nu človik, Per Oču naš zvest Besednik, Vseh grešnikou si odvetnik, vsiga svita odrešenik.

Bug sveti Duh posvečnik naš, Od Očeta, Syna, z'hajaš, u'veri vučiš, terdiš, troštaš, V'brumi nass vodiš tar pejlaš.

Daj Bug, de se imé tvoje svety, tàr prou prediguje, Tvoje Krajlestvu k' nam pridi, Volja tvoja se izidi.

De kakor sveti Angeli, Taku vsi ludje na Zemli, po tvoji voli živejo, Verni, Brumni, ostanejo.

Kruh vsakdajni daj nam danas, Ti Bug zvestu skàrbiš za nas. Daj nam verno Gospoščino, Tudi zvesto sosesčino.

Z' bessedo, z' djanjem, z' misaljo, djali smo čez tvojo voljo, Vse grehe Bug odpusti nam, Kakor mi našim dolžnikom (10 . . 11—18).

Mesu, svejt, vrag, zli skušnauci, Hudi tar dereči vulcji, Ti vsi čez nas nuč dan reže, Daj muč, de od nas odbežé (19).

De kadar nam bo od sod jit, od Tela se Duši ločit: Stuj nam Bug na strani tedaj, pèrpelaj nas v' tvoj sveti Raj (20 . . 21—26).

Amen recimo vže serčnu, Vsaj smo vslišani risničnu, Poterdi nas Bug v' ti veri K' večnim lebnu nas vse zberi (27)". —

Manje pomembe pisatelji so tedaj bili: 1) Janez Tulsčak (Hans Tulschak — Tolschack, vulgo Scherer, Spottname), Slovencem predikant v Ljubljani, vže nekako od l. 1559 do 1569, dokaj svojeglaven, časih jako marljiv, v pokoj dejan l. 1589, umrl okoli l. 1594.

Knjiga njegova slovenska: Kersčanske leipe molitve za vse potreibe inu stanuve itd. ponprei v' Bukovskim inu Nemškim jeziki skuzi Janša Habermanna pisane, zdai pak tudi pervič v' Slovenščino stolmačene (skuzi Tulsčaka). V' Lublani skuzi J. Mandelca 1579. 12°. 24 str. 131 L.

2) Lukež Klinc, sicer neznan, le v knjigi „Ta celi Catehismus, eni Psalmi . . Pejsni . . v' Bitembergi 1584" str. 92. imenovan: Cantio illa, De coelo venerat exercitus Angelorum. Ena druga Božična Pejssen, od Lukeža Klinca tolmačena:

Od nebes prido Angeli Tém Pastirjem so pravili, De enu Ditece mladu,Ležy v' enih Jaslih tešku.

Noter v' Mesti Davidovim, Betlehem imenovanim, Kakor je prerokoval nam, Miha, ta sveti Prerok sam.

Dejte je Jezus ta Gospud, pravi vsegamogoči Bug, Vsiga Svita Odréšenik, v' Nebu ta pravi pomočnik.

Tiga se vesselite vy, De se je Bug spravil z' vami, v' tu vaše messu inu kry, se Stvarnik vseh stvari v'družy.

Kaj vam more djat Smèrt ter Greh, kadar je sam Bug per vas vseh, Naj se sèrdi Pakal, Hudič, Božji Syn je vaš tovariš.

On vas gvišnu nezapusty, Če se hočte najn zanesti, Nadluge bote iméli, Te žnym lahku pretèrpeli.

Zatu kir ste v' žlahti njega, veden zahvalite Boga, njemu samimu dajte čast, zakaj on ima vso oblast.

3) Janez Schweiger, rojen blezo iz Kočevja, evang. predikant v Črnomlju, potem l. 1569 v Ljubljani, kjer umrl 25. febr. 1585. — Njegovi ste dve pesni v prej omenjeni knjigi „Ta celi Catehismus" itd. l. 1584 in to str. 258—265: *a)* Ena lepa Duhovna Peissen, katera na kratkim v' sebi dèržy vse štuke Kàrsčanske vere, na katere slejdni Kàrsčenik moré vesselu vmreti inu izveličan biti, zložena skuzi Joannesa Schuuejgerja, inu se more pejti, kakor je letu zdolaj notiranu, ali kakor: Oča, Syn, Duh. Nebeski Krajl etc. ozgoraj na 32. platu:

Hvala Bogu, moj čas je tu, De se imam ločiti :/: Stiga Svitá gori v' Nebu, Tam vseh nadlug prost biti. Zatu jest hočem pred Smèrtjo Sturit duhouno šafft mojo v' Božjim imeni, Amen itd. itd.

b) Božična Peissen iz evangelia s. Lukeža na 2. Cap. Johannes Schvvejgerus. V tej viži kakor ozgoraj: Hvalimo my danas Boga etc. str. 95—98:

Ta Rimski Cesar Augustus, ta je sam zapovédal :/: De bi se šacal ta Svejt vus, nikoger nej pregledal, Vse Jude od svojga doma, Bodi si lih čigar stana, je moral šacan biti. K' letej pèrvi šacengi, inu veliki Ceringi, je moral vsaki pryti.

Tedaj ta Jožef z' Mario, od Davidove Hiše :/: Svojo Ženo zaročeno, kakor nam Lukež piše: Vlejkèl je gori v' Betlehem, pustil se je z' drugim Ludjem, po tej Rimski postavi, Šacan ter pokoren bil, tedaj se je bil dopolnil, Marijn čas ta pravi (2 . . 3—10):

O Jezus ti vsmileni, kir si en človik rojen :/: Te prossio vsi zvoleni, katerim si oznanjen, Odpri njm vrata nih serca, de per nih tvoja besseda, bo veden prebivala, z' prydom jo poslušali, u' večnim Lebnu te gledali, rekli vsa čast nu hvala. Amen!

4. Felicijan Truber, Primoža Truberja mlajši sin. Starejši bil mu je tudi Primož, rojen okoli 1550 v Rotenburgu (Rotenburgensis); čislal se je deloma za Kranjca, kajti dala se mu je bila vstanova za Kranjce (stipendium Tiffernum); bil je naposled pastor v Kilchbergu blizo Tubinge, kjer je umrl 20. avg. l. 1591.

Mlajši sin Felicijan bil je rojen krog l. 1553 v Kemptenu (Campidonensis), učil se v Tubingi l. 1570, prišel na Kranjsko l. 1580, postal tukaj pastor nemškim in slovenskim Lutrovcem, pregnan l. 1598 iz mesta je potikal se po gradeh na Slovenskem, na zadnje bil pastor v Grünthalu l. 1600. — Znal je prav malo slovenski. Pisal je nekterim slovenskim knjigam nemške predgovore. Oskrbel je vendar on, da je na svetlo prišla *a*) Hišna Postilla D. Martina Lutheria, čez te nedelske inv teh imenitiših praznikou Evangelie skuzi cejlu Lejtu, z' vsem flissom tolmačena, skuzi Primoža Truberia Krainca Rainciga. Druckana v' Tibingi. Anno 1595. — Za nemškim predgovorom je podpisan M.(agister) Foelicianus Truber. — Slovenski se pričenja z naslovom: „Vsem brumnim inu Bogaboječim Karsčenikom Kraincom inu Slovencom, vosčim inu prossim jest od Buga, Gnado, Myr inu pravu spoznainje te Risnice, skuzi Jezusa Christusa . . . — Lubi Priatili inu Bratje v' Christusu Jezusu. Vam je vse dobru veideče, kaku je Bug ta Nebeski Oča, iz velike neizrečene gnade inu milosti, tudi nas Kraince inu Slovence, raven inu poleg druzih folkou, htej veliki gnadi pustil priti, de my tudi to cejlo Sveto Biblio, ali vse Svetu Pismu, vnašim pravim Slovenskim inu materinim jeziku imamo inu beremo, za katero veliko gnado inu dobruto bi my spodobnu Boga imejli častyti inu zahvaliti" . . . . Na to pripoveduje, da je pričujočo Luterievo Postillo poslovenil oča Primož Truber, in da je podpisani takovo Postillo z Gospudom Felicianom pregledal inu revidiral . . . in sklepa: „Pissanu per Sanct Kocjanu raven Turjaka, na ta dan teh dvejuh bratou S. Primoša inu Foeliciana V' tem lejtu po Christusevim Roystvu 1595. Vaš Brat inu Priatel v' Christusu Andrei Savinic Cerkouni služabnik tamistu". —

b) Karszanske lepe molitve . . . iz Bukovskiga inu Nemškiga jezika v' naš Slovenski tolmačene . . skuzi Jurja Dalmatina. Witebergae 1584. — II. von Felicjan Truber. V Tibingi skuzi Georga Gruppenbacha 1595. 12°. 337. —

5. Juri Juričič (Jur, Jurj, Gjuro, Jurai, Juraj — Georg Jurischitsch, Jureschitsch, po Valvazorju Jereschitz, glasoviti Juri Kobila, Merhen o. Stuetten Jörg), duhovnik s Kranjskega, bil l. 1562 v Tibingi, pomagal tu in v Urahu pri prestavljanji, natiskovanji in popravljanji slovenskih in hrvaško-srbskih bukev, bil predikant v Kamniku in v Ljubljani itd. —

a) Postilla . . . od Joan. Spangenberga . . inu v praui Slovenski Jezik prepisana (skozi Sebastjana Krella). Drukano Vliublani skozi Joannesa Mandelca. 1578. 4°. I. D. 136. — II. D. 214. L. Poslovenil J. Juričič l. 1570. — V besedi zna se velik razloček med zimskim in poletenskim razdelkom.

b) Ene duhoune Pejsni. V Tubingi 1563. 8. Osmerim pesmam podpis je G. J. (Georg Juritschitsch).

c) Drugi djal Novoga Teštamenta . . v Hrvacki jezik po Antonu Dalmatinu i Stipanu Istrianu spomosću drugih bratov . . stlmačen. Vtibungi 1563. 4°. Štampan v Glagolici. Po hrvaškem predgovoru je poleg vže omenjenih podpisan tudi Jurai Juričič.

6. Anton Dalmatin (Antonius ab Alexandro Dalmata, Ante Alekšandrović), iz Dalmacije, svečenik, prišel iz Ljubljane na Nemško l. 1561 v Tibingo, Urah, kjer je po dani osnovi vredoval tiskarno s cirilskimi črkami, ter pisaril in prelagal knjige za Jugo-

slovane t. j. Hrvate in Srbe z naslednjikom jako marljivo do l. 1566, kedar se je z njim umaknil v Rezno (Ratisbona, Regensburg).

7. Stipan Konsul Istrian (Consul Istrianin) iz Bolzeta (Buzet, Pinguente) v Istriji, svečenik, na Nemškem školnik i predikant, soznani in sklene se s Truberjem, pride l. 1560 v Nürnberg, kjer preskrbi po danem naročilu tiskarno s glagolskimi črkami, ter marljivo pisari in prelaga s prednjikom knjige za Jugoslovane do l. 1566.

Tema pomočniki in družniki so bili na pr.: Leonard Merčerič (Mercheritsch, Mercherich, Illyricus) iz Dalmacije, prišel z dolenje Kranjske v Tibingo l. 1563, bil nekaj časa Kiselov knjižničar ali vzgojevatelj, preložil blezo preroka Isaija, umrl okoli l. 1600. — Matej Popović (Mathes Popowich, Matthaeus Popovichy) iz Srbije in Janez Matej Maleševac (Hans Mathes Maleschevaz) iz Bosne, ktera je pripeljal bil Truber seboj l. 1561 na Nemško, pa so jima brzo — čez 20 tednov — dali slovó.

Posebno znamenita v „Knjigi Slovénski XVI. veka“ sta Anton Dalmatin in Stepan Istrijan, ker sta delovala skoro popolnoma dasi časih tudi v bridki vzajemnosti s Truberjem. Knjige, ki jih je spisoval ali prelagal Luter za Nemce, Truber z drugi za Slovence, prestavljala sta ona največ po njegovih navodih „ljudem Slovenskoga jazika“, Hrvatom in Srbom (den Crobaten u. Syrfen), sedaj iz jezika Diačkoga (latinskega), sedaj iz Nemškoga i Krainskoga (aus der Windischen Sprach), va ili na jazik hrvacki i srbski (harvacki, in die Crobatische u. Syruische — Syrfische Sprach), s slovi ili slovmi glagolskimi (hrvatskimi) i ciruličkimi (Cirulskimi, Cirulico), sedaj tudi iz Laškoga in v Latinici. Knjigam njunim je spisoval Primož Truber nemške predgovore in priporočila. V nekterih so skupaj natisnjeni vsi trije, na pr. pod nemškimi: Primus Truber Creiner (Chrainer), Antonius Dalmata, Stephanus Consul Histrianus; pod slovanskimi bodisi v Cirilici bodisi v Glagolici pa: Primuž Truber Kranac (Cranaz) Anton Dalmatin, Stipan Konsul Istrian. Tudi njihove slike se nahajajo sim ter tje po bukvah in posebej.

Knjige, ki sta jih zložila s pomočjo nekterih bratov, v Glagolici in Cirilici, nekaj tudi v Latinici so na pr.: Azbukvar (Probzettel von Glagolischer Abschrift, Nürnberg 1560, von Cyrulischer, Urach 1561). Abecedarium i Katehismus (in der Croat. Spr. Tubingae 1561, in der Syruischen Urach 1561). Katehismus . . . skratkim istomačenem . . krozi Stipana Istrianina, s pismeni glagolskimi . . i Katehismus kroz Antona Dalmatina i Stipana Istriana, s cirilskimi, oboje Utubingi l. 1561. — Naslednje stvari so tiskane le v Tibingi: Edni kratki razumni nauci najpotrebnei i prudnei . . . Artikuli ili deli prave stare krstianske vere . . 1562. Predike od tuče (Dr. Matth. Aulber) samo glagoliški 1562. Prvi del Novoga Testamenta . . glagol. 1562 . . cirilsk. 1563. Drugi djal Novoga Teštamenta . . 1563. Postila . . . hrvatskimi . . 1562, ciruličkimi slovi štampana 1563. Beneficium Christi glag. . . 1563. Red crkveni . . 1564. Spovid i spoznanie pravja krstianske vire . . 1564. Bramba Augustanske Spovedi . . 1564. Trattato vtilissimo del beneficio di Giesu Christo crocifisso, uerso i Christiani. In Tubinga. 1565 . . . Adesso nuovamente restampata, reuista & corretta per Antonio Dalmatino, & Stephano Istriano . . . Za glagoliškim prevodom je v latinici tudi v Tibingi 1565 z naslovom: Govorenye vele prudno od dobrotsinenya ili dobrote propetoga Isukrsta ka Krstianom . . naiprvo iz svetoga pisma slozil Talianskim yazikom. Potle paki yesu iz Talianskoga u Hrvaczki verno istlmatsene i obrachene, po Antonu Dalmatinu i Sztipanu Istrianu.

V zgled, kakova je beseda, bodi nekoliko na pr. iz „Katehismusa“ Stipana Istrianina l. 1561, iz predgovora, kjer govorí po Truberjevo: „Predraga bratja Visukrstu! Mi vas prosimo da ovo naše prvo delo, tumačenie i štampanie od nas sada za dobro vazmite. — I ako je unem ko pomankanie, utlmacenu, u besidah ili uslovjah, vortografii,

to isto nam skoro daite upravi ljubavi na znanie. Hosčemo te iste za naprvo u drugih popraviti. Začto za ovimi knižicami (ako bode Bog hotil) hoščemo Novi Testament zglagolskimi, i Cirulskimi slovmi štampati. Utim toga verno molite Boga za nas. Stipan Istrianin i drugi ostali vaši sluge". — Iz I. dela Nov. Test. l. 1562 na pr.: „Dobri krstiani, vazmite ovi prvi del Novoga Testamenta sada od Boga skrozi nas za dobro. Ovi drugi del, i pri nem dvoje druge dobre knige, koje esu Cirulicu stampane, iz kih hosčete sve potribne Artikule Krstianske vere naučiti, i jednu postilu, to jest, jedno kratko tlmačene svrhu sva nedlska i prazniska Evangelia hosčete ošče skore imjati i te iste troje knige skupa zajedno pristoje. Kakono od toga uvdja va ovim Predgovorim, za ovim pak Nimškim hosčemo vesče govoriti. Vatom prosite Boga za nas. Vaši služabniki: Anton Dalmatin. Stipan Istrian". — „Artikuli ili deli prave stare krstianske vere is svetoga Pisma redom postavleni na kratko razumno složeni i stumačeni: Koi esu takaiše tako va 1530 godišču našemu nai milostivomu gospodinu Cesaru Karolu Petoga imena, bogoljubna spomenutja. I potle va 1552 godiščn, konciliju ili zborišču va Trentu, od ednih velikih Hrcegov i voidov, varoši, gradov, i prodikači očito izročeni i dani. Sada vnovja is Latinskoga, Nemškoga i Krainskoga jazika na Hrvacki verno stlmačeni. Po Antonu Dalmatinu i Stipanu Istrianu".

Katehismus l. 1561 v Tubingi a) cirilski (Mit ausslegung in der Syruischen Sprach) in b) glagolski (in der Crobatischen Sprach) ima spredej nemški čestitki do tedanjega kralja českega Maksimilijana itd., spisal Primus Truber Chrainer, in v obeh se na koncu nahaja . . jedna lipa predika od kriposti i ploda prave Karstianske vere (Primi Truberi Sermo Cirulice . . . Croatice redditus). Iz cirilskega predgovora kteremu so podpisani „Umiljeni Sluge Vaši: Primus Kranac, Anton Dalmatin. Stipan Istrian, služi naj v zgled: „Onim koi ove knižice štati budo. — Predragi i dobri krstiani, neka da znate, da ove knižice, sada od nas vnovi iz mnozih jazik u hrvacki tumačene, jesu jedne stare knižice, od samih apustolov i prvih krstian tako skupa i kratko postavlene, koim jesu ovo grčko ime dali, Katehismus, to je, opomenutje, razumei, svih potribnih artikulov, ili členi krstianske vere. Zašto u nih imate sve štogodire cela Biblia sve sveto pismo od Boga govori i uči, od stana ili jestja va svetoi Troici, što je volja Božja, što je Bogu ugodno i što mu ni ugodno, kako imamo moliti i zazivati Boga. Od koga je sveti krst, pričesčenje ili sveta večera, prodikovane narejeno i postavljeno, što nam prude, kako se imaju diliti ili zručiti i prijeti, kratkim načinom zajedno zauhisčeno tere zapissano itd." — Deset Zapovedi: „Ja jesam Gospodin Bog tvoi, koi te izvedoh iz Jejupcke zemle, iz hiže rabotne itd. — Ne vazmi imena Gospodina Boga tvoga v taščinu.. Spomeni se na Sobotni dan, da ga posvetiš . . Poštuj otca tvoga i mater tvoju da dugo živiti budeš na zemli, ku hošče tebi tvoj Gospod Bog dati . . Ne ubijaj. Ne čini preljubodeistva. Ne kradi. Ne reci kriva svidočestva suprot iskrnemu tvomu. Ne poželej hižu iskrnega tvoga. Ne pohoti ženu bližnega tvoga" . . — Pripovidane sverhu ovih Isukarstovih riči: O ženo velika je vera tvoja . . . Ova rič ili beseda, vera, moji predragi krstiani, nikada (nekadaj) se razumi za sve to čim se Bogu služi ili pravo ili krivo, budi Bogu ugodno ili ne. Zato se govori ta Karstianska vera, Poganska vera, i vsaka druga kriva vera. — I ta vera se nikada vazimle za jednu vsaku rič, koju mi stanovito za istinu poznamo i razumimo da je, kako svi držimo i verujemo, da je jedan Bog, ki je stvoril zemlju i nebo, i da se ima nemu služiti. — Potom toga se nikada prijimle ova i razumi se beseda vera, kada jedan drugomu ča obeća, da se to ima obdržati. Takova vera se more imenovati jedna človičeska ili targovska vira itd. itd."

Nekaj doslej naštetih knjig bilo je natisnjenih tudi s pismeni ali črkami latinskimi. Poslednje znano delo omenjenih dveh pisateljev je v Latinici: Parvi del posztile evan-

geliov — po Ivanu Brencziu — u Harvacki yazik iz Latinskoga — po Antonu Dalmatinu i Sztipanu Istrianinu. — U Ratisponi poli Ivana Burgara 1568. 4°. —

8. Peter Pavel Vergerij (Vergerius) rojen v Kopru l. 1498, učil se na Laškem, potem na Nemškem, bil poročnik tù in tam v državnih in cerkvenih poslih, naposled škof Modruški in Koperski l. 1536—49, postal protestant, odstavljen l. 1549, gre v Wittenberg, priljubi se Krištofu vojvodu Virtemberškemu, tako tudi baronu H. Ungnadu, ktera sta po njem upala vspešno razširjevati novoverstvo po Istri in med Italijane. Vergerij se soznani s Truberjem, začne delovati, pisari na vse strani, vzlasti posvetnim veljakom, potuje po Českem, Poljskem, Kranjskem, Koroškem, pobira novcev v natiskovanje jugoslovanskih knjig, a — pokaže se skoro, da hoče le on na čelu biti, imeti slavo, drugi pa naj delajo in se trudijo, in — spre se s Truberjem l. 1557.

P. P. Vergerij v svojih dopisih mnogo pripoveduje o svojem književnem delovanji, o bibliji slovanski itd., vendar se med prelagatelji ali prevoditelji sam nikjer ne imenuje. Njegova je pač „Ena Molitou tih Kersčenikou, kir so sa volo te praue Vere Viesusa Cristusa pregnani“ v besedi laški: Orazione de perseguitati e forusciti per lo Evangelio e per Giesu Cristo“, a. 1555 — da si je vprav po slovenskem ali kranjskem predgovoru Truberjevem podpisan. Tako se nahaja njegov podpis tudi v „Ta Euangeli Svetiga Mateuža 1555“: vaši služabniki inu bratie V. T. = Vergerius.Truber; v „Catechismus l. 1555: Ty vaši Služabniki inu Bratie N. V. T.“ — Kolikor toliko je torej sodeloval pri omenjenih knjigah. S Truberjem sta se kasneje spravila tako, da mu je o smrti njegovi bil na strani tolažnik — 4. okt. 1565 v Tubingi, kjer je bil na stroške vojvoda Krištofa slovesno pokopan.

9. Hanss Mannel (Hannes Manlius, Mandelc), purgar inv puhdrukar (civis et typographus) v Ljubljani, roj. ako ne na Kranjskem, vsaj na Primorskem. Kedar je po smrti barona Ungnada in vojvoda Virtemberškega tiskarjenje protestanških knjig slovanskih na Nemškem propadalo, pridobi si Hans Mannel v Ljubljani dotično pravico in vstanovi tiskarno, kjer je l. 1575 „drukana“ bila prva knjiga slovenska „Jesus Sirach v Lublani skuzi Joannesa Mandelca“, kteri je za nemškim predgovorom tiskan: „Laybach. Hanss Mannel, Burger und Buchdrucker daselbst“. Bil je nekoliko i sam pisatelj. Tiskale so se pri njem listine in knjige latinske, nemške in slovenske. Mej temi so razun vže imenovane: „Passion l. 1576, Postilla 1578, Biblie .. perui deil l. 1578, Kersčanske leipe molitve 1579, Ta celi Catechismus .. 1579, Salomonove pripuvisti 1580 itd.“ — L. 1582 umaknil se je iz dežele na Ogersko, kjer sta mu bila podpornika grof Batthiany in grof Erdödy, da je tiskaril na pr. v Kiseku (1584), v Eberovem in v Varaždinu (1587—1590), v Seču (Schütz l. 1593), ter je na Ogerskem menda tudi zamrl.

Nam Slovencem jako znamenita je vže zarad tedanje vzajemnosti knjižica: Kronika vezda (sada) znovich zpravliena Kratka Szlouenzkim iezikom po D. Antolu Pope Vramcze Kanouniku Zagrebechkom. Psal. 118. Domine gressus meos dirige. Stampane v Lublane po Iuane Manline, leto 1578. L. 65. — Po latinskem predgovoru, v katerem delce svoje (Illyrica lingua) poklanja „Reverendis ... Statibus ac Ordinibus Regni Sclauoniae .. Dominis patronis .. Deditiss: seruitor ac sacellanus, podpisan je: Anthon: Vramecz D. Philosophiae (l. 1567 str. 63: Ouo vreme ia iezem v Rime Doctorem poztal) E. Z. Canonicus ac Parochus in Rain etc. — Črke so mu: z = z; ž = s; s = z, sz, ss; š = s, ſs, ss; c = cz; č = ch; šč = sch. —

„Perva doba ovoga szvieta dersij do Potopa vodenoga, druga od pouodnoga potopa do Abrahama, tretia do Dauida Kralia i Proroka, cheterta do voze Babilonzke, peta od voze ietia ali presesztia Babilonzkoga do naroda gozpod: Jesusa Christusa, sezta .. po-

chineze od porogenia Kristuseua zvelichitela i Mefsiasa prauoga, i dersij i bude do zkonzania ouoga szveta . . Vzakomv ki bvde oue knige chtel . . . akobi kai nassel kaibi bilo nezlosno pizano ali vgresseno, nepzuite prozim V. M. nego zuoim razumom pobolsai i popraui, ar‿nie tako muder chlouek, kakobi nehotechi neugressil, i Dazte zdraui. —

I. Na zachetke z nistara ztuori Bogh Nebo, Zemlu, morie i vsza vunih ka iezu. Adam i Eua nai perua Chloueka bezta ztuoriena. Adam rodi Kaina i Abela. Abel bese ouchi paztir nai perui, A Kain tesak . . . VI. 33. Kristus Muku ie szterpel v Ierusaleme pod Ponczriusem Pilatusem, razpet, vmerl gore ie treti den zmertuih ztal i po cheterdezeti dnij, gore ie na Nebeza zasztopil, onde zedi Bogu oczu na deznisze. — 373. Huni ali Vogri iz Szitie ouo vreme naiperule iezu v Panoniu . . v Panouie iezu ztali na iednom dele Zlouenij a v drugom Nemczi . . 429. Szueti Hieronim Doctor zlouen, ouo vreme vmre v Betleheme . . vnoge knige diachkim iezikom popiza, i Glagolzku knigu i Pizmo on naide i zpraui . . 744. Huni ali Vogri velika vnosina drugoch v Pannoniu ali Zlouenzku zemlu iezu dosli . . . 928. Heneti kize Zloueni imenuiu pobieni iezu ouo vreme na Niemczeh . . 1488. Ouo Leto Staiar i Kranzky orzag od Matiasa mira szu prozili . . 1542. Ferdinandus Kral vchini na Horuateh i na Szlouenieh Bana kneza Miklouusa Zrinzkoga . . 1545. Miklouusa Zrinszkoga Bana Szlouenszkoga (Slavoniae) . . Turczi razbisse i porobisse dozta. Opet na Kraincze, pole Iarnechko, oberh Koztanieuicze poleg vode Kerke, Turczi porobise i odpelafse dozta liudi . . 1564. Draskouich Iurai na Zagrebechku Biskupiu doide na Szlouenie. Ouo leto dopusztize pod duoim oblichiem od Pape pricheschati i ludem preprosztim . . 1567. Gozp: Peter Erdeudi Szlouenzki, Dalmatzie i Horuatzki Ban etc . . . 1573. Kmeti na Szlouenieh vztali i zdignulizuze bili proti szuoie Gozpode, i Plemenitim liudem, kotere poszekosse obeszisse, pomorisse i Oztale napokornozt dopelasse . . . 1576. Gozp: Baikhart Auerspergar poztaulen be Kranzke zemle ali Orzaga Kapitan v Lublane . . 1578. Gozpodin Christof Vngnad Szlobodni Gozpodin i Baro v Soneku, Span i Knez Varosdinzke i Zagorzke megie, vechnik i tonachnik Czezaroue szuetlozti, Dalmatinzkim, Horuatzkim i Szlouenzkim Banom, Bogu vzamogochemu na diku i hvalu, pozta . . . Staiarzka, Korotanzka i Krainzka Orzaska Gozpoda, z Karolom Herczegom za volo obranbe oneh gradou, ki iezu na Kraine proti Turkom, v Pruku varase poleg Mure, v Zprauische i tonache iezu bili ouo vreme". —

V. **Hieronymus Megiserus** (Remuš, Jerolim Megiser) je peti poglaviti pisatelj o slovenščini, kteri sklepa XVI. stoletja dobo z ono XVII. veka. Domá blezo iz Stuttgarta, r. krog l. 1550, se je v Tibingi učil l. 1571—77, bil v plemeniti rodbini blizo Ljubljane domači učitelj l. 1582, l. 1584—88 na Štajerskem, l. 1590—91 v Gradcu, l. 1592 ravnatelj deželne evangeliške šole v Celovcu do 1598, nato učitelj svetovne zgodovine v Lipsku, ter je potujoč po Avstrijskem v Lincu umrl l. 1616. Bil je cesarski in avstrijskih nadvojvodov povestničar ali historiographus (djanja pissar) in vsled svoje službe opisoval je tudi slovenščino.

Prva *knjiga* njegova je: *a)* D i c t i o n a r i u m q v a t v o r l i n g v a r u m, videlicet, G e r m a n i c a e, L a t i n a e, I l l v r i c a e (quae vulgo S c l a v o n i c a appellatur) et I t a l i c a e sive Hetruscae. Auctore H i e r o n y m o M e g i s e r o. Graecii Styriae. Anno 1592. 8°. Knjigo poklanja v distihih latinskih Maximiliano . . Archidvci Avstriae, Dvci . . Styriae, Carinthiae, Carnioliae . . — Nato ste dve čestitki pisatelju, kteri razun grškega, latinskega, laškega, nemškega: „Illuricam satagis superaddere: primus — Interpretando hanc exteris." — To je prvi s l o v a r, v kterem se pod nadpisom „W i n d i s c h" kaže s l o v e n š č i n a, vzlasti koroška, posebej kranjska, in tu in tam hrovaška (Cr.). Nekoliko cvetja bodi na razbor iz te znamenite knjige:

Deutsch. Latinè. Windisch. Italicè.

Aberglaub kriva vera, falšvera. Ablassen enjati, nebatj. Ancker ankora, železna mačka. Cr. sidro. Arg hud, nekázan. Argwon sumnenje. Argwöhnisch sumnežliv. Artzet arcat, likar, vrač. — Balbierer polbirar, žerer, britbar. Baumgart pungert. Begirig pegirig, željan, hotliu. Bey zeit per godi, per redi. Beschädigen oškoditi, obrazyti, porazyti. Betrug čalárnost, lajharija, golufia, hinaušina, himba. Bild pild, malik, kip. Bolwerck Carn. šutina, zassap, šuta, zagreb. Bott séll, lystar, pot. Buch buqve, Cr. knige. Butter nespusčenu maslu. Buttermilch martranu mleku. — Dichter zmišlavic. Dolmätsch tolmač, izlagovec, mišet. — Ehemann zakonik, poročen mož. Ehefrau zakonska žena, zakonica, poročéna, gospodinja. Ehr čast, Cr. slava, dyka. Elnbogen komulc, Cr. lakat. Ellend reva, nuia, edinost. Erbschafft erbsčina, dejdina, očánstvo, babina. Cr. otočastvo, babščina. Erlöser odrešenik. Erquicken oveseliti, k veku perpraviti, oživiti. — Fabel basn, maryn. Feyrtag praznik, svetek, svetéčni dien. Felss skala, peč, rupača, pečina. Fertigen fertigovati, zveršiti, Cr. zgotoviti. Fest gud, svet gud, Cr. blagdan, praznik. Fieber, Cr. febra, zimnica, merzlica, hudobnica, trešlika. Fürnem imenit, poglavit. Fürsprech odvetnik, bessednik. Fürst viuda, first. Folgen po navuki sturiti, folgati. Fraw gospá, Carn. frava. Frey fraj, slaboden. Freygebigkait darotlivost. Freventlich prešern. — Gail prešern, šaliu. Gaistlich recht jus canonicum duhovne pravde. Gartner vertar. Gar offt gostu, čestukrat. Gefängnufs ječa, kaiha, voza, temnica. Gerad oder vngerad par impar glih ali sodl. Gestalt obraz, štalt, kip. Gesellpriester podružnik ali kaplan, odhudnik. Gifftig strupovit. Gnad gnada, milost, milosardje. Gott Bug, Cr. Bog. Götzendiener malikovec. Graf comes knez conte. Grofsmütig junački. — Haid aid, Cr. pogan, Dalm. poganin. Haickel cartliv, prokšen. Hailand ohrajnenik, Cr. spasiteil, izveličar, ozdravlenik. Haimlich skrivši, skrivaje. Hefftig silnu, zlu, Cr. krutu. Hembd sraica, robača, Cr. košulja. Hertzog vivda. Hinderlistig hudokunšten, pregnan. Hornung februarius sečan. Hügel artič, hribec, Cr. verh, gorica, holmac. — Ich jest, Cr. ja. Jenner prossimec. Jungfraw dejčla, divica, divojka, gospodična. Jüngling mladenič, Cr. mladac, pubič, hlapčič. — Kalt marzlu, studenu. Keller kelder, Cr. pivnica, kliet, konoba. Ketten ketina, Cr. veruga, lanac. Klein maihiu, Cr. malahan. Krafft muč, Carn. krafft, vek. Kranck bollan, Cr. betežan. Kraufs vrceus krauža. Kunst kunšt, vmetelnost, vuk. Kützlen šigitati. — Laben oživiti, vek dajati. Lafs mich gehn pusti me zmyram. Last butora, tovor, rabot, breme, terh, brime. Lateinische sprach Bukovski ali Latinski jezik. Lateinisch Bukouski, Cr. Diački, Latinamente. Leben leben, život, žitek. Leder vvsinje. Lefftz vstna. Lestern svariti, šentati, šmagati. Leuchter svejčnek, laihter, svetilnik, svejtnak. Leut ludje, človeki. Löw oroslàv, lav, lev. Liebe lubezan. Lofs los, sreča, zdrib. — Majestet veličastvu. Mainen mejniti, štimati, mneti. Maister moister, vučenik. Marter martra, Cr. muka, moka. Mechtig mogoč. Mensch človìk. Menschlich človečki. Müntz drobni denarji. Mit urlaub z slovesom. Muttersprach materin jezik. Mutwillig svojo vojlán, prešèrn, neroden, nekazan. Mutmassen se sumniti, mejniti. — Nachbawrschafft sosesčina. Es nachtet nuč se dela, se nočy. Neherin šiukinja, moškra, šivíla. Noth nuja, muja, potréba. Nutz prid, nuc, Cr. hasen, korist. — Oberkait gospoščina. Offenbar očít. Offenbaren očitu sturiti, na znanje dati. Offt gostu, čestukrat, čestu. Orden ordninga, red. — Panier banderu, zastava. Pfand zaklada, zastava. Pfarrherr farmoišter, farman. ains pflegen vardevati. Polster polstar, vajkušna. Prasser kir dobru leba. Priester far, stariši. — Rathsherr svejtník. Raitzen drastiti. Rechen se masčati, se masčovati, Cr. zadovoliti, osvetuti, nadomestiti. Red beseda, rič. Redkunst kunšt besedovajnja. Reudig garjav, krastav, srabliv. Richter rihtar, sodec, Cr. sudac. Rost erja, erjavina. Rot erdeč, čerlen. — Sack žakl, vrejče. Schecher

šahar, razbojnik. Scherb čirpinja. Scherg birič. Schidman arbiter ločnik, srednik. Schifflohn brodovina, Cr. mornarina. Schlaff sin, spanje. Schmertz betek, bolezan. Schneider žnidar, Cr. kreač. Schnöder mensch skrun človik. Schulthaifs rihtar, sodec, suppan. Schuch čeul, čreul, Cr. šolen, cipelši, postol. Segnen žegnati, blagosloviti. Senn tetiva. Singer pejvic. Sollich talis takov. Spacieren koračiti, spancirati, Cr. prehajati, šetati. Speifs špendia, špiža, jed, brašno, piča. Spiler jigric. Spinn pajek, opalik. Spitzfindigkeit premodrust. Sprichwort pripuvist. Sternseher zveizdar. Stillen miriti, potihiti, vtolažiti, vsopiti. Stoltz štolc, offerten. Sündflufs diluvium grešna povodnia, grešni potop. — Taglöhner deilovic, Cr. težak. Tauglich dostojin. Tausent taužent, Cr. jezero, tisučia. Teuffel hudič, zludi, vrag. Todter merlič, mertov, truplu. Todtschlager homicida bojnik, vbijenik. Träg lein, vtragliv. Trew fides vera, sveščina. Tritt korač. Trost trošt, kripost, vtisenje. Tugend muč, čednust. Tyrann tirán, sylnik. — Vberflufs luxus nezmasa v pitiv, v jedi, v gvantu. Vberflüssigkait obijlje. Vberig sein prebyti. Vchsen pazduhe. Verderben zatrejti, fundati, skaziti, ferderbati, pokvariti, ugonobyti. Verdrufs težkoča. Vergeben odpustiti, prostyti. Vergebens Carn. zastoin, obstojn, zadstoin, zauman. Vergenglich minuče. Verleumdung hude besede. Verräther nevernik, zdajca, ferrátar, zdauc. Versprechen sponsalia zaroke. Verwirrt zmočen. Vetter strinič. Vngunst hudamisel, neperiatelost. Vnsträfflich prez tadla, prez prigovora. Volck folk, puk. Volgen folgati, pokoren byti. Von hinnen od sod. Von dannen od unod. Vormund tutor gerab. Vrsach vržah, Cr. srok. — Was kaj, Cr. ča? Wechsler mejnarc. Weder nec nj. Weibisch ženske šare. Weit prostran. Weltlich recht jus civile posvetna pravda, cesarska pravda. Widersacher protivnik, zupernik, suprotivnik. Wochen tjedàn. Wundmal šrinf. — Zal štjvejne. Zancken prepirati, kregatj, Cr. karati, pregovarati. Zeit čas, vreme, gud. Zerung cerunga, popotna, strošak. Zeug priča, svidok. Zorn sàrd. Zucht navuk, čednust. Zumahl vna, simul z' red, k' malu, vkup, Cr. kupno, zajedno. Zukunft prihod, prišestje. Zunam pridevik. Zweifel dvojejnie. Zwilling dvojčeta, dvojčiči, Car. dvojniki, cbilingi, Cr. dvojki.

Dictionarii Quatuor Linguarum Hieronymi Megiseri Appendix. Exempla aliquot Declinationum et Conjugationum, Articulorum et Nominum. Deutsch. Latinè. Windisch. Italicè: Ta Gospud. Ta Gospá. Ta Oča. Ta Mati. Ta dober, ta bulši, ta nar bulši. Pronominum: Jest. Ti. Leta. Taisti. On. Kateri. Verborum: Jest sem. Jest imam. Jest lubim. Čem ali očem. Znam, veim. Grem, hodim. —

b) Thesaurus Polyglottus: vel, Dictionarium Multilingue: Ex qvadringentis circiter tam veteris, qvam novi Orbis Nationum Linguis, Dialectis, Idiomatibus et Idiotismis, constans ... ab Hieronymo Megisero P. C. Caes. et Sereniss. Austr. Archidd. Historiographo ... Francofvrti ad Moenum 1603. 8⁰. A—L str. 1—832. M—Z str. 1—751. — Delo svoje poklanja „Augustissimae atque ex omni seculorum memoria Potentissimae Familiae ac Domus Avstriacae Luminibus et Columinibus ... Omnibus Avstriae Archiducibus ...“ V drugem sostavku pripoveduje, da je hotel spisati neko slovnico in potem slovar raznih jezikov, da pa je mogel dovršiti le slovnik. V tretjem govorí o jezikih, kterih je število neznano; — „verumtamen, quia tres illae principes Linguae, quae in Cruce Salvatoris nostri Jesu Christi fuerunt consecratae, Hebraea, videlicet, Graeca et Latina ... numerosam singulae ex se familiam propagarunt: operae pretium erit, has in prima acie, tanquam antesignanas collocare, quibus succenturiabuntur Germanica et Sclavonica, primis illis foecunditate haudquaquam inferiores“. — Sclavonica seu Illyrica lingua longe lateque patet per Europam et Asiam. Cujus Dialecti (XX) potissimum hae sunt: Dalmatica, Serviorum vel Soraborum, Bessorum vel Bosnensium, Bulgarorum vel Rasciorum, Croatica, Besiatica, quae propria

est Sclavorum Hungariae conterminorum, Carnorum, Carniolanorum, Carinthiorum, Bohemica, Lusatica, Polonica, Moscovitica, Rhutenica etc. etc. — Tako posebej našteva jezike in narečja po Evropi, Aziji, Afriki, Ameriki in po Otocih novega sveta. Po razlagi skrajšav jezikov in narečij (do 445) nasledvajo petere čestitke (epigramma) preučenemu in slavnemu spisovatelju n. pr.:

Tres olim sciret quod linguas Ennius ille,
Propterea ajebat corda sibi esse tria;
At quotuplex MEGISERYM cor dicémus habere,
Qui varias linguas novit, ut articulos?

— — — — —

Macte ita. Praeclarum est alios discendo docere,
Duplo laborum commodo.

Naj torej tudi iz te knjige pokaže se nekoliko njenega cvetja slovenskega, hudo vže tedaj pokvarjenega po nemškutarjenji na pr.:

Abdo, abscondo Sclav. skriti, skrivati, prikriti. Abominandus grozan, preklet. Abominatio Sclav. skrunba, gnusnoba; Carinth. groza, smrad, merzkost, oddurnost. Academia visoka šula. Aenigma vganka. Aethiops mur. Aethiopia murska dežela. Age nu, vže, bojle. Apage poberi se. Azymus opreissen kruh. — Balbus jecavec. Bestia zvirina. Blanditiae perlizovainie. Butyrum nespusčenu maslu. — Cacodaemon hudič, zludi. Canticum peisim. Cantor peuec. Carbonarius voglar. Carnifex hagar, trinog, rabl, rablin. Comes tovariš. — Dedecus hud ijme, hud glas, nečast, sramota. Deformitas nestaltnost. Differentia rezlotik. Diligenter z flissom, skerbnu. Discipulus en pub kateri se vučí. Dux militum voivoda, vojarin; Carniol. auptman. — Ecce polei. Explorator Carniol. spegar. — Fabula basn, maryn. Familiaritas priaznivost. Ferocia prevzetie. Fimbria Carniol. prem. Forum terg, plac. Furtum tatvina, kraia. — Genealogia regišter žlaht. Gigas žigant; Carn. Carint. ris. Gurges karnica, tumpf. — Habena vuzda, cugel. Hypocrita hinavec; Carn. aihler. — Iactantia offert. Indoles lastina. — Labor delu, muja. Larva šema. Lilium lilia. Ludimagister šulmešter. — Malitiosus hudoban, lotrast, prezdušnik. Maritus poročen mož, zakonik. Melodia lubezniva peisim, viža. Merenda južina. Modestia navuk, čednost. — Narratio praulenie. Nugae zanikernu marunavanie, bessedenie, klaffanie, basni; Carinth. nepridni marini. Numerus štivejne, čislu, račun, suma. Nuntius listar, sèll; Carniol. pot. — Obtusus tup. Officina Carniol. berkštat. Onus brime, butora, rabot. Os oris vusta; Carinth. žnable, gobec. — Parasitus perlizavic; Carniol. šmarocer. Passer grabec. Patronus ohranenik. Peregrinus ptui, rumar, neznan. Pietas bruma, brumnost, božystrah. Plebeius gmein, ničemar. Praefectus flegar, suppan. — Quaestor ainemmer. — Redemtor odrešenik. Regimen ladanie; Carniol. regiranie. — Salve Bug vi zdrauie. Saluto dobru uzdati, pozdraviti. Scholasticus šullar. Scientia kunšt. Scriba pissar; Carn. šribar. Simia Carinth. merquica. Sors zdrib, sreča; Carniol. loss. Sponsalia likof, zaroke. Statim skorei, hitru, zdaici. Suspicor sumniti. — Tabernaculum šoter; Carniol. vtta. Tegula cegel, pečen kamnik. Theatrum hiša h' gledaniv. Thesaurus Carniol. šac. Thronus čebar. Thus veroh. Tumulus hrib, artič. — Vanitas zanikernu. Venam secare na žili pušati. Vespertilio pirhpogačica, nadopir. Victor ladauc, premagar, premagauic. Vividus živec. Vngo mazati; Carniol. žalbati. Voluptas lušt. Vtcunque kakor Bug da, sredno mero. Vulgus Carniol. gmein folk. Vxor zakonska žena, poročena, zakonica, zakona; Carinth. hišna fraua. — Zelotypus zauidliv, navidliv. —

Tretja Slovanom dokaj zanimljiva knjiga je: *c)* Annales Carinthiae, Das ist Chronica des Löblichen Ertzhertzogthumbs Khärndten (Noricum Mediterraneum)... durch Hieronymum Megiserum, Co. P. Caesareum, Weiland Ertz-

hertzogen Carls zu Oesterreich Historiographum Ordinarium: Nun aber Churfürstl. Sächs. bestellten Historicum, vnd Extraord. Professorem zu Leipzig. Gedruckt zu Leipzig durch Abraham Lamberg. Im Jahr 1612. 8°. XX. I. S. 1—955. II. 956 — 1795.

To je povestnica ne le Koroške, ampak tudi sosednih dežela, od praveka do l. 1612. Zajemal je Megiser iz raznih starih listin; vir najboljši mu je bil Gothardi Christalnick Collectanea et Historia Carinthiaca. V XII. bukvah opisuje ljudí in njihove vladarje, običaje, mesta, trge, gradí, samostane, gore, doline, jezera, reke, imena in grbe duhovskih in deželskih veljakov. Nam posebne pomembe je, kar pravi sim ter tje o Slovencih (Windische, so sich selbst Sclaven nennten; die Sclavonische oder Windische Sprach). Tako na pr. v I, 1: „Völcker, so vor Zeiten im Land Khärndten gewohnet haben, sind rechte Deutshe gewesen, vnder welche sich zwar mitlerzeit die Windische vnd Sclavonische Völcker auch haben eingemenget (Inmassen sie dann noch heutiges Tages in Khärndten vermischter vnder einander wohnen)". — In kjer pripoveduje, v kolikem broju so o ljudskem preseljevanji se prikazali Slovani, da so se vstanovili mej drugimi: „wie wir dann solche vermischung noch in Khärndten an den Sprachen gnugsam warnemen, da schier keine Stadt noch Ort gefunden wird, da man nicht zugleich Deutsch vnd Windisch redet, sonderlich zu Clagenfurt, Völckelmarckt, Pleyburg, Gutenstein, Windisch Grätz vnd dergleichen andern mehren Orten" (IV, 26). — Važna je doba Karola Velikega, kjer govorí o domačih knezih in vojvodih (Carastus, Chitomarus, Valdungus, kteremu so se protivili poganski veljaki: Drochus, Hermannus Aurelius, Samo, Theodorus, Henricus), o Inguonu in o vstanavljanji Koroških vojvodov na Gospesveškem polji (der Fürstenstein bei Khärnburg u. der Lehenstuel im Zollfeld kažeta se v podobah) in običaji le-tí so popisani po nemški in latinski (Rusticus inclamat sermone Sclavonico — sunt enim et ipsi Carinthiani Sclavi — Aeneas Silvius), o Ludviku Nemškem in Ratislavu (Rassla) Moravskem, Arnolphu in Swatobogu, o ss. Cirilu in Metodu (Methodius, ein geborner Windischer, ist auch ins Beyerland, Steyermarck, Khärndten vnd Crayn zu den Winden kommen), o Cirilici in Glagolici, ktera se pripisuje sv. Jeronimu, o liturgiji slovanski (pismo papeža Janeza VIII. ima v izvirnem jeziku), o Ogrih, proti kterim so bojevali se s Korošci tudi Štajarci in Kranjci itd. (VI, 2. 10. 11. 38. 47. 65. 66). — Dasi zgodovino svojo snuje do l. 1612 in celó na tanko popisuje notranje in vnanje boje, vzlasti vojske z Benečani in Turki, vendar o lutrovstvu ali o reformaciji ničesar ne omenja (tudi sam se nikjer v prej opisanih knjigah ne izdá za protestanta), razun v XII. bukv. 30 pogl. to-le: „Es ist aber in der Steyermark also auch in Kärndten die Religions-Reformation angangen, auf ernstlichen Befehl Ertzh. Ferdinandi, welcher aus sonderlichem Eyfer gegen dem Catholischen Röm. Glauben vnd zu mehrer desselben Fortpflantzung, ihme einmal gäntzlich fürgesetzt hat, das Exercitium der Augspurgischen Confession oder (wie mans nennet) der Lutherischen Religion, aus gedachten seinen Erblanden (darinnen solches nunmehr vber die 50 Jar vnder Keyser Ferdinando, Ertzh. Carolo vnd hernacher war getrieben worden, vnd an vielen orten vast zugenommen hatte) gantz vnd gar abzuschaffen vnd auszurotten: wie auch alle gemeldter Confession verwandte vnd zugethane Kirchen vnd Schulen, keines weges länger in demselben zu gedulden. Vnd were zwar auch von dieser Reformation nicht wenig zu schreiben, demnach durch dieselbige in den dreyen Landen vast grosse Veränderung, so wol bey hohes als nidrigen Standes Personen verursacht worden: weil ich aber gleichfalls hiervon, wie von dem vorhergehenden, mehrers Berichts bedürfftig, muß ichs auff das mal gleich auch darbey bewenden lassen. Es hat aber vnder dessen auch der Türck nicht gefeyert, sondern den Gräntzen dieser Landen hefftig zugesetzt etc. etc." —

Pisal je H. Megiser baje celo turško slovnico in več raznih stvarí. V životopisih cesarskih nekako poslednja vrstica mu je bila: „Miti Mente Memor Minimi Maneas Megiseri (v. Elze)".

* * *

Da je „**Knjiga Slovénska**“ v XVI. veku imela tak vspéh, hvala zato gré déloma njenim podpornikom in pokroviteljem njenih pisateljev. To so bili najprej domači t. j. deželni stanovi ali odborniki Kranjske, Štajarske in Koroške, mnogi plemenitniki in grajščaki po teh deželah, pa po Istri in Hrovaški; to so bili na pr. gospodje, kterim so hvaležni pisatelji poklanjali svoje knjige sami in kteri se v predgovorih največ nemških častno imenujejo p. kralj še tedaj, poslej cesar Maksimilijan II., Georg Kisel Edler zum Kaltenbrun vnd Gonouitz, Ahaz Graff vnd Freyherr vom Thurn vnd zum Creuz, Johann Friedrich vnd Johann Wilhelm Herzoge zu Sachsen, Christoph Freyherr v. Auersperg, Jobst von Gallenberg, Peter Graf von Eberau itd.

Med vnanjimi vladarji in veljaki na prvem mestu je pač *a)* **Krištof vojvoda Virtemberški.** Rodil se je l. 1515, umrl je l. 1568. Čudovito je, kar je ta vladar žrtvoval Truberju in drugim knjižnikom jugoslovanskim. Pravijo, da izvira to od tod, ker je Würtemberg dežela bila nekaj časa pod Avstrijo. Krištof sam bil je l. 1520 pripeljan v Wiener Neustadt ter tukaj izrejevan. Odgojevatelj bil mu je *α)* Magister Michael Tiffernus. Ta pa je bil rojen nekje na Kranjskem krog l. 1488, uplenjen po Turcih, otét po tržanu v Laškem (Tüffer), postal učitelj modroslovja na Dunaju, rešil vojvodu l. 1529 celó življenje; l. 1532 moral bi bil ž njim v Mantvo, toda na Slovenskem jo pobegneta ter srečno uideta na Virtemberško, kjer postane Michael Tiffernus vojvodov kancelar, sovétnik, potem profesor, ki umrši l. 1555 zapustí vse svoje knjige in novce vojvodu, kteri napravi na vseučilišču v Tubingi štiri vstanove za ubožne dijake (stipendium Tiffernum). — Nekako vrstnik Mihaelu je bil *β)* Mathias Garbitius Illyricus (Garbic, Gerbic iz Istre), kteri je prišel na vseučilišče v Wittemberg l. 1534, priljubil se M. Lutru, da ga je vabil k svoji mizi, bil učenec Melanchthonov, izvrsten v grščini tako, da je postal l. 1537 v pedagogiji, l. 1541 pa na univerzi v Tibingi profesor, kjer je bil v modroslovnem oddelku trikrat dekan itd. Umrl je 2. maja l. 1559. — Ta dva Slovenca imela sta, pravijo, toliko vpliva pri vojvodu Virtemberškem, da so njegove dobrote vživali na pr. Truber, Vergerij, Dalmatin, Konsul, celó Ungnad itd., in da je tudi naslednik njegov vojvoda Ludovik podpiral Truberja, nja sinova, Kranjce, kterim je delil omenjene vstanove (v. Elze).

Na drugem mestu je slovenski književnosti in pisateljem jugoslovanskim v tej dobi podpornik in pokrovitelj *b)* **Hans baron Ungnad** (Freyherr von Ungnad, Vngnad, Vngnaden), domá v Žineku v Junski dolini na Koroškem (Sonnegg—gckh im Jaunthal), r. l. 1493, mladič živel na dvoru cesarja Maksimilijana I., bil pozneje deželni glavar Štajarski, potem vojniški poveljnik petero dolenje-avstrijskih dežel, slovenske in hrovaške, bojeval se s Turki časih srečno, časih nesrečno, postal protestant, umaknil se iz Avstrije l. 1559 na Virtemberško, kjer mu je deželni vojvoda Krištof v Urahu prepustil prazno menišijo, in v njej si je napravil svoj dvor, tiskarno, podpiral knjige jugoslovanske z lastnimi prihodki, koledval za nje drugod, ter storil na pr., da je od l. 1561—1564 tiskanih bilo do 25000 zvezkov. Oženjen je bil dvakrat; prva žena bila mu je grofinja Thurn, druga grofinja Barby. L. 1564 podá se k sestri svoji na Česko, a tù umre 27. dec. v Vintericu, še na smrtni postelji ves goreč za slovansko tiskarno, češ, to je moj zaklad. Pokopan pa je v Tibingi, kjer se hranijo njegove listine z računi vred.

Vzrok temu, da se je baron H. Ungnad tako vnel za omenjeno delovanje, povedan nam je v neki pisani sodbi o knjigah Stipana Konsula, o besedi njegovi, kjer je v tedanji nemščini čitati: „Dieselb (sein version) ist ersehen vund befunden, das die durch gannz Dalmatien nach dem adrianischen meer, dergleichen durch Krobaten, Wossner, Sirffey vund derselbenort piss auf Constantinopel verstandig vund genugsam sey. So mag auch diese crobatische version weiter in die ziruliza, das ist halb oder abreuvirt griechisch, dest leichter geprächt werden. Darmit wirdet verhoffentlich die recht christlich religion vund das

ware hailsam euangeli durch die gannz Türckhey gefürdert, Türckhen hertz vnnd gemuet zu christlichem glauben ernewert, irem wueten gewert, die armen gefangnen christen getröst vnnd gesterckht vnnd vnnser hailandt Christus mit der zeit in die Türckhey aussgeprait werden. Dan das wordt gottes hat sein macht in allem das sich erregt, webt vnnd lebet auf erdt, himeln, wässern vnnd den vntristen taillen der erdt, wie das durch mancherlay geschickht vnnd schrifft bezaigt mag werden, vnnot hierinnen zuerzellen. Vnnd weil dan ein sölich hochwerch zum anfang nit khlaines vncostens des druckhs vnnd vnterhalt denen, so sich dieser arbeit vnterfangen, pedarff, ist hiemit der armen christen durch gott vleissigist pitt an alle die so zu disem werch vmb hilff ersucht werden, das sy dieselb ir hilff nit waigern; das wirdet inen der herr Christus hie zeitlich vnnd dort ewig pelohnen, auch sich in der vrstendt ruemen, das sy mit sölicher irer hilff Christum selbst khlaidt, gespeist, getrenckht vnnd peherbergt haben (v. J. Kostrenčić S. 2)".

Ta misel je navduševala H. Ungnada, da se je tako živo sklenil s Truberjem, češ, da se pridobijo dobri, pa ubožni Jugoslovani in morda tudi hudi Turci z mečem besede božje in sv. pisma, da je žrtvoval v ta namen svoje premoženje, ter pisaril drugim, na pr. kralju Maksimilijanu, raznim nemškim knezom (14. sept. 1561) in mestom (4. apr. 1563), naj podpirajo to koristno dejanje. In res, oglašali so se mu ter pošiljali vladarji (p. v. Hessen, Sachsen, Anhalt, Brandenburg, Preussen, Pommern itd.) sami in mesta (p. Nürnberg, Regensburg, Rottenburg, Ulm, Kaufbeuren, Lindau, Kempten, Memmingen, Augsburg, Reutlingen, Frankfurt, Strassburg) po svojih županih in odbornikih dokaj lepih vsot. Ta radodarnost je storila, da je bil tedanjim jugoslovanskim knjižnikom „fürderer, patron vnd seckhelmaister" itd. — V Čbelici (I, 70) popeva ga v tem smislu dr. Jak. Zupan na pr.:

Baron Ungnad Hans.

Nemškuta rodila,
Turčín se bojí,
Um, vojska slovíla
Barónovo kri.

Bliz' Nekra gostuje,
Nikjer ni domá,
Martina poštuje,
Tibinstvu prav dá.

Trubára podpiral
Ungnade bogat,
Slovenec prebiral,
Kar dala tiskat'.

Z obema téma gospodoma je vedno opraviti imel Kranjec **Primož Truber,** kteri je tudi mnogo mnogo pisaril zdaj vladarjem nemškim, zdaj deželnim stanovom Kranjskim, zdaj književnim pomočnikom. Med njimi, ki so v pisanji in v raznem dejanji pospeševali „Knjigo Slovénsko", so imenovati še na pr.: Mathes Khlombner Burger zu Laybach, Gregor Vlachouitsch Prediger zu Metling, Johannes Weyxler Vicari zu Costell, Georg Zwetschitsch (Jörg Zwetzitsch), M. Flacius Illyricus aus Albona, Fabian Kirchperger Kriegsecretari zu Laybach, Mathes Schiwschitz Vicari zu Mitterburg, Ambros vnd Sebastian Frölich Burger zu Wien itd. itd. — Dasi Pr. Truber med tedanjimi pisatelji ni bil naj učenejši, znal se je vendar obdržati celó do smrti v občnem spoštovanji. Umrl je v Derendingenu pri Tibingi, in v ondotni župnijski cerkvi imade spominek v latinščini (zložil prof. Martin Crusius):

Vir tumulo hoc sanctus de Slava est gente sepultus
Primus, qui Christi praeco fidelis erat.
Imbuit hic primus vera pietate Labacum
Expulsus Domini nomine multa tulit.
Rotenburga habuit fidum Tuberana ministrum,
Campidoni docuit voce sonante Deum.
Auracum capit hinc in Wurtembergide terra
Laufaque doctorem, post Derendinga diu.
Transtulit in patriam divina Volumina linguam,
Sparsit in eoas dogmata sancta plagas,
Pauperibus pater, hospitibus quoque portus et aura;
Vita et canitie quam venerandus erat!
Pulchre certavit, cursum ratione peregit,
Servavit bene, quam debuit usque fidem.
Magno ergo nunc cum Paulo gerit ille coronam,
Tempore quae nullo marceat, aetheream.

B.

„Kakor kužna bolezn je Lutra kriva véra v šestnajstim stoletji tudi po Krajnskim in Štajarskim segala, se naj več gospode prijela, za gospodoj so mestlani in teržani, za njimi pa tudi preprosti ljudje po deželi potegnili, so sveto katolško véro zamečovali, veliko cerkev katoličanom posilim vzeli, altarje poderli, podobe svetnikov poterli in v Luterske tempelne premenili, alj si pa nove pozidali. Bila je velika zmešnjava po vsih krajih, pa tudi težava med ljudmi. Oče je imel drugo véro ko sin, sosed je soseda sovražil. Vse je bilo polno prepira; ljubiga mira ni bilo pri krivoveri in keršanska ljubezn je med kristjanami vmirala. — Kjer so ljudje spali, je prišel sovražnik in ljuljko krivevére med pšenico zdraviga nauka zasjal. Sila je bila velika, in potreba možev, koji bi zaspane ljudi izdramili iz njih pregrešnega spanja. Eden tih mož je bil slovit služavnik božji Tomaž Kren, IX. Ljublanski škof, katera škofija je tisti čas tud pet dehantij Celskega kroga na Štajarskim obsegla. Njega je dober Bog Slovencom dal, krivovéro med njimi potrebiti, pravo katolško pa oživeti". Tako piše Slomšek v Drobt. l. 1851, str. 111.

„V 16. stoletju nahajamo le pisatelje nove vere, kakor Trubarja, Krela, Dalmatina, Jurečiča in mnogo drugih pomočnikov. Zdaj pa (v 17. veku) so se poprijeli spisovanja otroci zvesti katoliškej materi. Prikazen ta je koristna na dve strani. — Prvič razširjeval se je med ljudstvom pravi, ne napačni duh. Niso ga več odvračevali od vere očakov, ki so jo branili krvoločnemu Turčinu s svojo srčno krvijo. Prej se je luteranstvo med Slovenci hitro vkoreninjevalo in poganjalo; — malo da ni zadušilo popolnoma zlate pšenice katoliške vere. Pa zakaj so se ga tako poprijeli? Prijatelji njegovi podpirali so ga z besedo, s pismom in djanjem. Ta gorečnost pa je vzbudila takrat, moram reči, zaspano katoliško duhovstvo, da je krepko stopilo na noge, jelo pisati in podučevati zapeljano ljudstvo. Ni nesreče brez sreče. — Drugič so se bukve tudi ohranile. Protestantovske so zatirali, kar se je dalo, in ako ne bi bili nastopili katoliški pisatelji — kje bi bilo slovstvo? Gotovo bi še ne bili na tej stopinji, kakor smo sedanji čas! Akoprem so pisali neizrečeno slabo, naredili so vendar podlago poznejim, da so zboljševali in dalje zidali. Vzbudili so s svojimi napakami druge, kojim še ni bil popolnoma ptuj duh slovenski. Slednji so poprijeli pero, zboljševali, pilili, čistili ... Kakor se razvidi, so vendar precej koristili tudi s svojimi slabimi spisi. Toraj bodimo jim tudi za to hvaležni". Tako kaže A. J. t. j. Anton Jeglič v Letopisu Matic. Slov. l. 1869., str. 201, 202.

Vek XVII.

1. Prvi v tem stoletji je **Tomaž Hren** (Chrön, Hren, Kren). — Rodil se je v Ljubljani 13. nov. 1560, učil se na Dunaju, hotel v Italijo, da se loti pravoznanstva, oboli domá, obljubi vstopiti v duhovski stan, ozdraví, gre v Gradec, postane mašnik v Sekovi, za Truberjem pridigar v stolni cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani, kanonik, l. 1597 škof, 1614 vladni predstojnik v notranji Avstriji, umre v Gornjem Gradu 10. febr. 1630.

Kakor so protestantovstvo podpirali z besedo, s pismom in djanjem, tako je katoličanstvo braniti pričel tudi T. Hren najprej sam, potem škof s svojimi duhovniki, vzlasti s svečeniki tovarštva Jezusovega, poznej vladin namestnik s posebnimi vradniki, v živi besedi slovénski. — „Viši vajvoda Ferdinand je Tomaža postavil svojega deželskega zaupnika (komisarja) in mu dal oblast krivoverske besedune iz dežele počediti. V treh dneh so se morli iz dežele pobrati ... V kratkim je nad 41000 duš pravi katolški cerkvi

pridobil (Drobt. VI. str. 113)". — Kakor so se prej po vetru nagloma poprijemali lutrovstva, tako so se sedaj opominjani vračali v katoliško cerkev, da ostanejo domá. V dokaz svojega spreobrnjenja pa so podpisovali gotove prisege nemške ali slovenske.

1. Nektere take slovenske prisege, ki gotovo niso bile sostavljene brez škofa Tomaža, so se nam ohranile. Tako se med rokopisi semeniškega arhiva v Ljubljani nahaja morebiti iz l. 1600—1601 sledeči *α)* Izgled prisege za spreobernjence: „Jest I. persežem Gospodu Bogu sedaj letaku; de jest hočem timu svetlimu visoku rojenimu Firštu inu Gospodu Gospodu Ferdinandu hercogu Austriae etc. moimu milostivimu Gospodu inu deželskimu Firštu in niegove firštove svetlusti erbam inu sporednikom, služaben in pokoren biti; zuper nih firštlih svetlust, ali nih erbe, nič handlati, temuč uso nih škodo oznaniti, povedati, inu nih nuca inu prida kakor deleč znam inu morem, pomišlat inu naprej staviti. Pred usemi ričmi pak, obene krive zapelavske, lutriške zmote ali vere, ampak te same edine, izveličanske, svete karšanske, jogerske, katolske, stare rimske vere se hočo diležen sturiti; zraven tiga tudi per obenim shodu ali ukupspravišču, u katerim bi se zuper to sveto katolsko, pravo, staro, rimsko cerkev inu vero handlalu, govorilu ali ravnalu, se nočem pustit najti, ampak teh istih se hočem popolnama ogibat. Kakor meni gvišnu Gospud Bug pomagaj inu usi nega lubi Svetniki. Amen". (Hicinger v Novic. 1858, str. 211.) — V Berilu za VIII. gimnaz. razred (Fr. Miklošič l. 1865, str. 41. 42) čitati je *β)* Prisega iz Štajera: „Vsakatera priča, katera eno pravu učeno resnico hoče storiti inu perseči, ima gori vzigniti tri perste, per tem pervim perstu, to je ta palc, ta zastopiti Bog Oča, per tem drugim perstu Bog Sin, per tem tretjem perstu Bog Sveti Duh; ta druga dva notri v roki ležeča persta pomenita, ta eden, kateri je ta četerti perst, to keršansko dušo, katera je skrita pod tem človejstvam ali životam; inu ta peti ali majheni perst pomeni tu telu koker je tu telu majhino šacati proti te žlahtni duši; pak per ti celi roki se zastopi en sam Bog inu stvarnik zemle inu nebes i. t. d." —

2. Vzel je škof Tomaž ljudem krivoverske bukve ter jim dal prave katoliške v domači besedi z naslovom: „Evangelia inu Lystvvi. Na vse Nedéle, inu jmenite Praznike, céliga léjta, po stari Kàrsčanski navadi rezdeleni. Vsem Catholiškim Cerkvam, stvprau v' Krajnski Deželi, k' dobrimu, z'novič iz Bukovskiga na Slovénski jezik zvestu preloženi. Z' perpvsčeniem tiga v' Bugu visoku vrejdniga Vivuda inu Gospuda, Gospuda Thomaža, Devetiga Lublanskiga Škóffa etc. na svitlobo dani. 1612. 12°. L. 136 + 43. V' Cesarja nebeskiga, Krajla krajleu, Iezusa Izvéličarja našiga: Inu njega svete izvolene Matere divice Mariae etc. Iméni.

Terret Labor! Aspice Praemium. Thomas Nonus Episcopvs Labacen. Archidvcalis Consiliarius et Reformator.

Primeri: *a)* Na pervo nedelo v' adventu. S. Pavla Apost. Lyst na Rim. v' 13. Postavi (l. 3): Lvbeznivi Bratje: Vy véjste, ura je tukaj, de se my od sna obudimo. Zakaj naše izveličajne je zdaj bliže, kakor tedaj, kir smo verovali. Nuč je minila, dan pak se je pèrbližal. Zatu vèrzimo od sebe délla té tèmme, inu oblecimo orožje te lučy. Hodimo poštenu kakor po dnévi: nikar v' požrešnosti, inu pyanosti, nikar v' postelah, inu v' nečistosti, nikar v' zuperstvah, inu v' kujajnu: tèmuč oblejcite Gospuda Iezusa Christusa.

b) Passion. Tù je: Našiga Gospvda vsmileniga Iezusa Christusa tèrplejna zapissovajne: po vseh štirjih Evangelistih (l. 49—75).

Kadàr se je pèrbližoval praznik téh oppressnih kruhou, kateri je iménovan Velikanuč, je Iezus k' svoim Iogrom rékal: Vy véste, de bo čez dva dny Velikanuč, inu syn tiga člověka bo izdan, de bo križan. Tedaj so se vkup zbrali Farjeu sprédniki, inu Pissarji, inu ludni Stariši, na dvor tiga Vihšiga Farja, kateri je bil iménovan Kajphas:

inu so svit dèržali, kaku bi Iezusa pregnanu vjeli inu vmurili. Ampak ony so se ludstva báli, inu so rekli: Nikár ob tem prazniki, de lahkéj en hrup mej ludmy nevstane. Tedaj je šàl tjakaj iz mej teh dvanajstih eden, z' imenom Iudas Iškariot, k' Farjeu sprédnikom, de bi on njega izdal: inu je knym djal: Kaj hočete vy meni dati, inu jest ga hočem vam izdati? Inu kadar so ony tu slišali, so se vessélili, inu njemu pèrvolili dati tridesset srebernikou. Inu on je nym oblúbil, inu je yskal pèrložnosti, da bi njega izdal na tihim, inu prez množice itd. itd.

c) „Kaku ti pak vidiš eno troho v' tvojga brata očessi, inu bruna, kir je v' tvoim očessi nepremisliš? Ali kaku moreš ti h' tvojmu bratu reči: Dèrži brat, jest hočem to troho iz tvojga oka vzeti: inu ti tiga bruna, kir je v' tvoim lastnim okej, ne vidiš? Ti Hinavèc, izpravi poprej tu brunu iz tvojga oka: inu potle glédaj, de izpraviš to troho iz tvojga brata oka". Luk. VI, 41. 42.

d) Molitva po pridigi. Za vsiga karšanstva nadluge, réve, inu nadléžajne. O Ti vsigamogoči večni Bug, Gospud, Nebéski Oča, pogledaj z' očyma tvoje prezmérne milosti, na naše nuje, réve, inu nadlúge. Vsmili se čez vse verne Karsčenike, za katere je tvoj edinurojen Syn, naš lubezniui Gospud inu Izveličar Iezus Christus, v' grešnikou roké volnu se dal, inu tudi svojo rumeno kry, na znaminju svétiga Križa prelyl. Skuzi tigaistiga Gospuda Iezusa, odverni milostivi Oča, to dobru zasluženo šibo, v'prične inu prihodne nevarnosti, škodliva superstva, inu na boj pripraue, draginio, bolezni, inu žalostne revne časse.

Resveti tudi inu poterdi u' vsimu dobrimu, Duhovne in Deželske Oblastnike, de bodo ony vse tu podvižali, kar h' tvoji Božji časty, k' našimu izveličajnu, myru, inu k' bulšajnu vsiga Kàrsčanstva zamore tekniti. Vosči nam tudi, o BVG vsiga myru, pravu ennuvajne u' Veri prez vsiga klajnja inu resprajne. Preoberni naša serca h' pravi pokuri inu popravlajnu našiga živejna: vužgi noter v' nass ogejn prave lubezni: daj vročne žejle k' vsi pravici, de bomo kakor pokorni otroci, v' živejnu inu v'mirajnu, tebi priétni inu dopadlivi.

Prossimo tudi kakor ti hoč, o Bvg, de imamo prossiti, za naše priatile inu nepriatile, za zdrave inu bolnike, za vse režalene revne Karsčenike, za žive inu za te mertve. Tebi enkrat bodi poročenu, o Gospvd, vse naše djajne inu nehajne, naše živilu inu opranilu, naše živéjne inu vmirajne. Pusti nass lé tvoje milosti tukaj vživati, inu tamkaj zovsemi Izvolenimi doseči, de tebe u' večnim vesselju inu izveličajnu bomo mogli častiti inu hvaliti.

Tiga nam vosči, o Gospud Nebeski Oča, skuzi Iezusa Christusa tvojga lubiga Syna, Gospuda našiga inu odrešenika, kateri s' tabo, inu z Svetim Duhom réd, enaki Bug živy inu krajlũje od vekoma do vekoma, Amen.

Ena kàrsčanska Spuvid k' Bugu, po Pridigi, inu sicèr po gostu reči. — Bogu vsigamogočnimu, inu njega lubeznivi izvoleni Sveti Divici Materi Marij, inu vsem lubim Suetnikom, bodi Čast inu hvala na vekoma. Amen.

Istiskanu v' Némškim Gradcu, skuzi Iuria Widmanstéterja, v' zakladi tiga vissoku vrejdniga v' Bugu Vivuda inu Gospuda, Gospuda Thomaža, Lublanskiga Škoffa etc. Lejta Gospodniga M. DC. XIII. —

3. Mladenič še je skladal T. Hren 'čvrste pesmi latinske. V latinščini je pisaril škof, priobčil „Opus Canonicum", zlagal „Annales" (Jahr-Geschichten cf. Valvasor), obetal slovensko pesmarico, napovedoval katekizem s podobami, snoval slovensko tiskarno v Ljubljani, pospeševal vede in umetnije (v. P. pl. Radics v Ltps. Slov. Matic. 1878) itd. — Valvazor — oziraje se na obé straní — pravi, da je T. Chrön škofovsko službo nad 30 let pogumno vladal tako, „dass man (in Crain) dafür hält, er mögte mit allen Ehren der Crainer Apostel genannt werden (VI. 350)". — Pastor Elze sodi s svojega

protestanškega stališča (str. 17): „Ehrgeiz und Renegateneifer in Verbindung mit angeeigneter Ueberzeugung trieben ihn die protestantische Kirche und die aus ihr hervorgegangene junge slovenische Literatur zu vernichten". — Slomšek pa — deloma mu naslednik — trdi, da Tomaž Kren je bil „slavni Ljublanski škof, steber katolške vere po Krajnskim in Štajerskim, apostolski mož, kladvo krivoverstva, mož po volji božji, močen v besedi in v djanji, serčeu, previden gospodar i. t. d. Kar je naj raj govoril: Terret labor, aspice praemium — Tomaž! se dela bojiš, poglej kaj dobiš (P. Hicinger: Te straši terdo delo: — Plačilo, glej! bo imelo), je tudi storil; zaupajmo, de je velik imenovan v nebeškim kraljestvi (Drobt. VI, 111—118)." — Dr. J. Zupan poje v „Kr. Plutarčik". (Čbel. III, 51):

Hren Tomaž, škof Iblanski.

Iblana rodila;
Tibinstvo krotil:
Mat' Krajna ljubila:
Slovenstvo častil.

II. Drugi v tem veku je **Fra Gregorio Alasia da Sommaripa.** Prišel je — rodú morda plemenitega — l. 1601 pozvan v Divin ter je vladal še l. 1607 samostan Servitski. Dal je tega leta v Vidmu (Udine) natisniti „Vocabolario Italiano e Schiauo", ki ima v sebi najprej posvečbo à „msg. Mattias della Torre, Conte di Valsasina etc.", ki je pisana „di Duino li 15. Marzo 1607" in v njej po laški in latinski razkazuje predstvo, ktero ima pred živaljo človek po govoru ali jeziku svojem. Nato pripoveduje nekoliko o narodu in jeziku slovanskem, o slovenščini, da — 33 glasov — se težko znamenja v latinščini; sklanjatve so jej kakor latinske (senza articoli) imenske (ochia, ochieta ... mati, od matere ... iest, od mene ... on, ona, onu; od niega, nie, niega ...); števnik (adam nam. edan, eden, dva, tri, stiri, stou, tauzent); pomožni glagol in tri spregatve (iest sem; imam, veriem, lubim). Za slovarjem našteva imena nekterih novcev (monete: viner, soud, gazetta petac, da sei soldi repar, fiorino raines, scudo d' argento crona, scudo d' oro zlate itd.); kaže navadna pozdravila (dobro iutro, dober vechier, srechio bug dai, bug vam pomagai, zeghnai, pomasi; bug vas prime, bug suame itd.); popotnikov razgovor na deželi o bolj potrebnih rečeh (zlouec brumen, ò lepa deklisa, ie ta dober pot za it u Duin? — ia Gospud .. ki ie dobra hosteria? .. pomasi vam Bug .. nich drusiga ie potreba, coi iutro sgodai cogna storite podcovat .. poite, ker vam Bug dai dobro pot .. vam pustim lacco noch .. puite z' Bogo itd.); Oče naš, Češčeno Marijo, Vero, Očitno Spoved, Božje in Cerkvene zapovedi; Pesmi za god Rojstva in Razglašenja Gospodnjega („Ta suetla sueisda ta je zasla — Za ono stran chierne gorè" itd.), Vstajenja („Jesus ie od smerti ustau, — Od soie britke martre, — Da bi ne biu od smerti ustau, — Vas voglien zuet bi conez vzau. O Kirie eleison" itd.) in za Dùhovo ali za Binkošti. Naposled podučuje laškega pridigarja, naj prebere sv. evangelij od besede do besede v domačem narečji (.. slatinskega na vas iessic tacu recoch), kako naj pridiguje, duhovni ogovor sklene ter zbrane vernike poslovi („Sadai ne vem cai vam drusiga poueidat coker iest vas perporochim, inu vasse varoke, ker so domù gospodi Bugù. V ti imene Ochieta, inu Sina, inu svetiga Duca. Amen").

Knjižica „Vocabolario Italiano e Schiauo ... Raccolto da Fra Gregorio Alasia da Sommaripa dell' Ordine de' Serui della B. V. Maria. In Vdine, MDCVII. 12. Appresso Gio. Battista Natolini" — je preredka (Exemplar unicum, a nobis praeter exspectationem emtum in auctione publica Vindobonae et e nostra donatione cum reliqua bibliotheca Zoisiana nunc in Bibliotheca Lycei Labac. servatum ... Kopitar Hesych. pg. 47).

Pravopisje je laško-slovensko ter kaže, kako so poskušali pisariti slovenščino bližaji sosedje Lahi (na pr.: c = h, k; ch, chi = č; s = c, ž; gn = nj; qu = kv; k = h; ss = š; ghe, ghi = ge, gi itd.). Na razgled bodi iz nje na pr. iz

a) Slovarja — Vocabolario: Abbassar la testa kinit, accioche da, acqua di vita sgano vina, acquetare vgodit; adorare pomolit, clagnat; affermare poterdit, pravit; agnello ianchich, amaro gorupo, anno passato lane; apostolo iogher, apostel, dvanaistla; auaro scop. Bagno toplisa, barbiere britbar, beatitudine blazenstuost, bello lip, birro birich, brauo iunac, brutto gherd. Caluo gou, calzoni breghesse, campo gniua, campana sgon, canzone peissen, carneuale pust, casa kissa, doma; cattiuo cud, celebrar messa massauat, chiesa cirqua, cognato diuèr, communicare obcaiat, conte cnez, contessa cneghigna, corpo tellò. Decano zupan, dedicatione opassillo; diauolo zludi, cudich, vrag; Dio Bug, diuinità bogastvo. Echo odgouor, elemosina bugaime, eremo pustigna. Facile lacco, famiglia drusina kisna, fastidio skerb, fiorino raines, folletto malic, scratil; formica meruinec, fresco frisc. Gente ludi, gentilhuomo zlactnic, gloria slaua, grasso tost, gratia ghnada, grosso debeu. Habito guant, hauer bisogno potrebauat, historia dianie, izlog; hortolano vertner, humile pocleuen. Idolatria paganstuo, imagine snamegne, imperatrice cessarissa, indarno zastogn, inferno pacù, interprete izlagouec, izlagar; inuidia neuidost, italia lasca desela, italiano lac. Languire stradat, laude cuala; legge zacon, postaua; liberale darotliu, libidine blud, lite prauda, lucido suetlin. Macherone strukel, manica rocaua, maturo srello, menestra cucgna, miracolo tsaiken, mortale merlec, munitione potribnost. Naue velica barca, negocio zaft, nido ggnesdo, nudo nhac, numero stiueinie. Obedire poslussat, obliuione pozabegnie, ombilico pepec, ordinanza naredba, oriente istoch, ostinarsi cuiatse. Padrino nunez, pane cruc, par ò dispar glic ali sodou, peccato grec, pericoloso skerb, nesiker; pian piano tico pochiasse, plebe folc, pompa slaua, premio vrednost, prencipe first; presto kitro, iaderno, prece; prete far; prouerbio priglica, pripuuist, punire castigat. Quadragesima post, corisma, quercia crast. Rader brit, stergat; raro redec, rè cral, regina craglissa, religione redounistuo, ripa cribez, ritondo oblo, ocrogh; riuerenza postouagnie, rosso rus. Sacco zakel, sacerdote masnic, saluatore ocranic, sanità sdrauglie, sapore smac, scala loitra, stinga, scandelizare smutit, zblasnit; scarpe sogliene, cereulie; schiauone slouen, scropolo skerb, segno snamegne, seguro siker, sentenza osuda, seruitore clapez, settimana teiden, simile glic, siroco jug, soldato saudat, zaunier; sospettare sumnit, spazzacamino dimnic, speranza vpagnie, spesa ceringa, spirituale ducounic, stimolo ostn; stiuali scornice, bote; superbo offertn. Tardo casno, tedesco neimez, tentore ferboltar, testimonio prichia, teologia bosia besseda, tesoro saz, traditore fratar, turribolo cadiunik, tutore vgherab. Ualenthuomo iunàc, uasallo cmet, ueloce kiter, uendemia vandima, uerità prauizza, uescouo scof, uirtù cripost, ungaria vogrsca dezella, usanza nauada, utile nuchn. Zaffo birich.

b) Molitev — Pater noster. Ochia nas, kir si u nebessih, posuechieno bode toio imè. Pridi toio cragliestuo. Isidisse toia voglia coker na nebe, tacu na zemglie. Danas nam dai nas vssacdagni cruc: inu odpusti nam nasse dughe, coker mi odpuschiamo nassim dusnicom; inu nas ne vpegliai na scusso; Ma orizi nas od cudega. Amen. — Ave Maria. Chiessena si Maria. ghnade si pouna, Gospud ie s tabo; zeghnana si ti mei vsse zenami, zeghnan ie toi sad toiga telesa Jesus. Sueta Maria mati bosia moli za gresnike, sadai, inu u vra od smerti nasce. Amen. — Credo. Iest veriem u Boga Ochieta vssegamogochiga... na cris ie raspet. scrisa ie snet... pred pacou ie sou... ziue in martue... gmaino... vstagnie tiga telesa. vechnon leben. Amen. — Confiteor: Iest boghe gresnic zlouec se spouem itd.... — I cinque commandamenti della S. Chiesa: Imet Massa u dan prasnica zapouedniga. Pustit u carismu, inu drughe vilie, inu ni iest messou u patec, ni u Saboto. Ispouidatse nai magne an crat vssac leto. Obcaiat se u velike nochie. Plachiat dessetino coker ie vzansa.

c) **Pesni** — **Lodi spirituali** solite à cantarsi da questi popoli nelle maggiori solennità dell' anno. Poleg vže omenjenih na primer bodi:

α) I dieci commandamenti in versi.

Kir ochie u nebu priti,
Ta ima ocraniti,
Tic desset zapouedi,
On veruie u aniga Bogà
Sprauiga od soiga sarcà,
Inu soiga blisgniga.
Kirie, Christe eleison.

Ne rodisse zlouec vanno snau
Inu per bozin imenu.
Prasnui zlouec ai prasnic suoi
Ai suoie starissic spostoi
Zlouec zloueca ne vmoré,
Inu nicar ne crade.
Kirie, Christe eleison.

Presustua ne tribai,
Faus prichia ne bodes,
Luskiga blaga ne zelei
Luskig zenei ne prigorei.
Dai nam ga Bug derzati,
Maria Bosia Mati,
Ta nam ga ocrati
Nebeskiga druzina
Dussisse od suetiga raia.
Kirie, Christe eleison.

β) In die Pentecostes.

Pridi k nam Bug sueti Duc,
Naponi sarzà tuie vernic gliudi,
Rasghi oggn toie lubesni,
Po tic toic zapouidi
Kir smo mnoghega slact
Jessica, i folc.

Priprraui nas Bug na tu viru suoiu,
Trostai nas Bug, Bug sveti Duc,
Ta chiast, inu cuala ta bodi
Bogu dana. Alleluia, alleluia.

Razun teh imenujejo se iz te dobe slovenski pisatelji manjše pomembe nasledoji:

1. **Miha Mikec**, dr. sv. pisma in stolni dekan v Ljubljani, umrl sv. Jerneja dan l. 1620. Navdušen po škofovem delovanji („An yezo Drukht man zu Augspurg Cathechismum Slauicum cum Imaginibus ad usum simplicis Catholicorum Plebeculae“ — pisal je T. Chrön 18. jan. 1615“) je dal na svoje stroške natisniti „**Ta mali Katechismus ali Keršćanski Navuk**“. Spisal Miha Mikec. Augsburg 1615. 12. — „Mit schönen Holz-Schnitt-Figuren für die Laybachische Jugend“. (Valvasor II. 6.)

2. **Janez Čandik** (Tschandick), rojen v Višnjigori, v redu Jezusovem učitelj v srednjih šolah, potem pridigar v Ljubljani, oskrboval v Gradcu tiskanje Hrenovih Evangelij in Listov, naposled umrl 8. okt. 1624 (Graecii cum epidemicis assisteret, ipse epidemia infectus). Priobčil je: **Catechismus Petra Canisia, tu je Christianski nauk** (skus Janeza Čandika) 1618. 12. „Cujus cum jam nullum exemplar amplius haberi potuisset, illud nova editione excudi fecit P. Marcus Viennae 1768. 12. (Bibliotheca Carnioliae pg. 56)“.

3. **Adam Skalar**, duhoven, sicer neznan. *a*) Rokopis njegov: **Šulla tiga premišluvana** — naznanjen po Kopitarju, prevod po nemškem virniku (Insbruck 1633): Betrachtungsschule über das Leben Christi aus dem Deutschen des Franciskaner P. Johann Wolf, und des heil. Bonaventura (angebliches) speculum exemplorum s. dialogus animae et hominis, ins Krainische übersetzt vom Priester Adam Skalar, Hs. v. J. 1643. V slovnici je pisatelj kaj nedolžen, piše po izreki kmetovski pestim nam. pustim; hudo nemčuje p. najdek neidig n. nevošliv itd.; vendar ima tudi bolj znamenite besede in oblike p. sriep wild, grausam za strsl. svirěp itd. (Šafařík. Slow. Schrift. S. 130. 131). — Natisnjena je zdaj tudi *b*): **Slovenska Persega** za dačarja, ktera se med drugimi

nahaja v registraturi nekdanjih kranjskih stanov v rokopisu l. 1661 ter se po daljšem predgovoru v tedanji „kancelijski šprahi“ glasí: „Vse letu kar ie meni sedai na prei derschanu, ienu branu, ienu sem iest dolschan sturiti, oblubim iest vsech punctich suestu, prau, prauičnu, ienu guischnu derschati, koker meni Gospud Bug pomagai. Ienu niega Častita Matti Boschia Diuica Maria, ienu Vsi Svetniki. Amen.“ (Novic. 1865, str. 60).

III. Tretji je imenovati **Janez Ludvik Schoenleben.** Rodil se je l. 1618. v Ljubljani, kjer mu je oče nekaj let bil župan; uči se pri Jezuitih, vstopi v njihov red, poznej izstopi iz njega, postane dekan pri stolni cerkvi, potem v Ribnici, naposled umakne se vsem službam, da živí le vedi in knjigam, ter umre v Ljubljani 15. okt. 1681. l. Pokopan je pri Jezuitih in v cerkvi sv. Jakoba je na grobni spomenici pisateljska slava njegova povedana v naslednjih vrsticah:

„Asserendae et propagandae Immaculatae Conceptionis
Divorumque Coelitum Cultui
Augustissimae Domus Austriacae Honori
Ducatus Carnioliae Patriaeque Nomini
Qua sacris qua prophanis Lucubrationibus
Ad Nominis Immortalitatem claruit“.

Bil je sloveč v učenosti in dostojnosti: Carniolus Labacensis, Ss. Theologiae Doctor, Canonicus et Decanus Ecclesiae Cathedralis, Protonotarius Apostolicus, Archidiaconus Carnioliae Inferioris s. Plebanus Caesareus Reifnicensis etc. „Er war ein hochgelehrter Theologus, auch stattlicher Historicus und Genealogicus, dabey sehr beredt, und sowol in Teutscher als Sclavonischer Sprach, ein trefflich-guter Prediger . . .“ Valvazor, ki to o Schönlebenu pravi, našteva 38 tiskanih knjig in knjižic njegovih, največ v latinščini, 6 posebnih rokopisov in več drugih stvarí (Collectanea, Notationes etc.). P. Marcus Pohlin, po naštetih knjigah in rokopisih „indefessi pro Patriae honore Patriotae, Proto-Academici Operosi, atque zelantissimi“, piše o sklepu: „Clarissimus hicce Popularis noster, ut patet, tot libros scripsit et edidit quoque, quot nemo ex nostris; ideo etiam a tot Scriptoribus in eorum operibus laudatur, nominatim a Valvasorio Lib. VI. pag. 354 sui Chronici et alibi passim; a Thalbergio nostro, sed et ab exteris etc. (Bibliotheca Carnioliae pag. 49, 50.)“.

Pisal je J. L. Schönleben sicer največ latinski, nekaj nemški, vendar mnogo na slavo svoji domovini. Nabral je dokaj učene tvarine v smislu tedanje dobe. Znamenita je nam vzlasti knjiga: Aemona Vindicata sive Labaco metropoli Carnioliae vetus Aemonae nomen jure assertum. Salisburgi 1674 in 4to. (Dedicatoria . . . ex musaeo meo Archidiaconali Reiffnitij . . .). — Še bolj pa: Carniolia Antiqua et Nova sive Inclyti Ducatus Carnioliae Annales Sacro-Prophani. Ab orbe condito usque ad annum millesimum aerae Christianae. Tomus I., Part. III. Labaci. J. B. Mayr. A. 1681 in Fol. — Tej bila je „Aemona Vindicata — opusculum prodromum“, in v predgovoru pravi: „Scripturus brevem patriae meae Chronologiam, opus aggredior arduum . . . primus . . . tempus breve . . . me aliud isthic non agere, quam brevi compendio ampliori operi praeludere. Erit, qui post me, non tamen sine me, haec auctiora producet“. Bil je to v istini prijatelj njegov — Valvazor. — Učenjaku J. L. Schönlebenu gre tudi hvala, da je po njegovem prizadevanji iz Solnograda v Ljubljano l. 1680 se preselil Janez Krstnik Mayr z bukvarno in tiskarno svojo.

Manj učen je bil Janez Ludvik Schönleben v „Knjigi Slovénski“. V tej mu je edino delo: „Evangelia inu Lystuvi na vse Nedele inu jemenitne Prasnike zeliga Leita po Catoliski vishi, inu poteh ponoulenih Mashnih Bukvah resdeleni etc. Stiskanu v' Nemshkim Gradzu. V' sakladi Joannesa Helma Bukveniga

Vesnika. V' tem Leyti 1672. 8°. 447". Hac editione editionem Chroenianam quibusdam Evangeliis, epistolis, orationibus etc. adauxit, versionemque magis ad Carniolicum idioma accomodavit (Biblioth. Carnioliae pag. 40). Knjižico poklanja „Bibliopola Joannes Helm" knezoškofu Jožefu grofu Rabatta, in po prejeti pravici, da jih sme tiskati, nasledva „Praemonitio ad Lectorem", v kteri pisatelj Joannes Ludovicus Schönleben trdi, da „Idioma Slavonicum ex quo ortum est Carniolicum" ima toliko raznih narečij, da je nemogoče, dati ene Evangeljske bukve vsemu ljudstvu v vseh besedah všečne. O Hrenovih, pravi, gré tožba, da je v njih mnogo besed Hrovaških in Dalmatinskih (t. j. Srbskih); o teh se bodo nekteri pritoževali o Nemških. Ali — kadar manjka lastnih, sprejamemo rajši vže navadne. Malokteri Ljubljančan vé, kaj je jezér, dedič, nam. tavšent, erbič, erbšina. „Et haec censenda sunt nativa, cum Carniolia nostra non ex meris Slavis, sed Germanis et Slavis jam inde à principio adventus Slavorum in has terras, mixtim habitantium coaluerit, unde in multis immutata est Slavica lingua, et a vicino traxit, quod non habebat in suo penu". — Kdor je na meji Hrovaški ali Laški, vpiše si v svojo knjigo lahko ondi obične. — O branji ali izrekovanji kaže, da Hrovatje in Dalmatinci izgovarjajo, kakor pišejo, Kranjci pa poluglasno na pr. prišal: pršl; vendar se glasniki v pisanji ne smejo izpuščati, da ne nastane p. prvrgl nam. pèrvèrgèl. „Quare scribamus more gentis, loquamur more regionis". — Potem razlaga, kadar sta i in v samoglasnika, se pišeta i in u, soglasnika pa j in v; da je ločiti s pa ſ, sh pa ſh, ker se po njih spreminja pomen na pr.: sadét (t. j. zadéti) attingere, sad retro, shalit (t. j. žaliti) contristare, nasprot ſadét (t. j. saditi) plantare, ſad fructus, ſhalit (t. j. šaliti) jocari. „Verum haec et similia non tam ex scriptione, quam ex sensu et connexione vocum qua ratione pronuntiari debeant, colliguntur. Et linguae hujus ignaris nulla praecepta suffecerint, peritis vix ulla sint necessaria" etc. (als wenn dieses bloſs von unsrer Sprache gälte! — Man sieht aus allen diesen Räsonnements, Schönleben's Sprachwissenschaft stand etwa auf einer Höhe mit Truber's seiner! Kop. Gramm. S. 61). Nato pripoveduje, da je natisniti dal cerkveni koledar, kjer so prazniki zapovedani zaznamnjani (tako na pr. ss. Hermagora in Fortunata — festum de praecepto cum pridiano jejunio) itd., posebni se pa na praznem prostoru vpišejo. Vsega tega je 17 listov.

a) „Evangelia inu Lystuvi na vse Nedele" so (str. 1—267) natisnjeni po Hrenovih, tu in tam s kterimi razločki. Na primer bodi le: „Kaku ti pak vidiš en pèsdér v' tvojga brata očessu, inu bruna, kir je v' tvoim očessi nepremisliš? Ali kaku moreš ti h' tvojmu bratu reči: Dèrži brat, jest hočem ta pèsdér iz tvojga oka vzeti: inu ti tiga bruna, kir je v' tvoim lastnim očessu, nevidiš? Hinavec, izpravi poprej tu brunu iz tvojga oka: inu potle glédaj, de izpraviš ta pèsdér iz tvojga brata očessa". Luk. VI, 41. 42.

b) „Evangelia inu Lystuvi... ob terdnih inu zapovedanih Praznikih v' Sveti Catholiški Cerkui" inu „ly per nekaterih Cerkvah" so str. 269—380. — Molitva po Pridigi, za Vsiga Kàršanstva Nadluge, reve, nadležaine, inu navarnosti. Karsčanska gmain Spuvid k' Bugu, po Pridigi, ali sicer pogostu reči spodobna (381—386). — Catholiške Peissmi (387—404): Bošična Peissem I. (»Ta dan je vsega vesselja — Divica je rodila — Tega sinka Bošijga: — Divica je ostala — Našiga odrešenika — Stvarnika nebeškiga — Angelskiga kraila: — Gdu je šlišal glih tegá. — Divica rodila Boga — Je čudu preveliku« itd. itd.); II. Bošična Pejssem (»Enu je Dete roijenu: ai roijenu, — Notri v' tem meisti Bethlehem, — Notri v' tem meisti Bethlehem. — V' eni preprosti stalici, ai stalici: — V' enih osslouih Jassèlcah: — V' enih osslouih Jassèlcah« itd.). Desset Zapuvidi v' Postu. Velikonočna (»Jezus je od smerti vstal — Od njega britke martre: — Ob tu se Vesselimo, — Inu Boga hvalimo. — Kyrie eleison, Christe eleison« itd.). Od Svetiga Duha ob Finkuštim Čassu. — Od Divice Matere Mariae v' Adventu (»Jager na lovu Šraja — V' tim thronu

nebeškim: — V nebessih se zprehaja — Sveta Troijca žnjim. — Eao serno loviti — Iz nebess je poslan, — Ta lovec je en Angel — Gabriel imenovan« itd.). Od Divice Matere Mariae čez Leitu (»O Ti Divica Mati Maria — Ti si nebeška presvetla zarja, — Skuzi tebe sije Jezus Nebešku sonce, — Nam naše serca resvetli: — To pak ti Jezus oblast imaš — Sai daš nebessa komer hoč« itd.).

c) Catechismus ali kratki zapopadik potrebnih katholških navukou, za karšanska mladust preprostu postaulen (str. 405—447). — V' tim imeni Boga Očeta itd. — Oča naš, kir si v' Nebessih ... Izydi se tvoja vola, kakor na Nebi, taku na semli ... Temuč nass reši od slega. — Česčena si Maria, milosti polna ... žegnana si mej ženami ... — Jest verujem ... Doli je šell h' peklom ... Od vúnod ima priti ... Gmaino Svetníkou ... inu večnu živejne. — Svete Desset Zapuvidi Božje: Ta perva ... Jest sem Gospud tvoj Bug, ty nymaš drugih Bogov ravén mene iméti. Ty nymaš Iména Gospuda, tvojga Bogá nepridnu pelati. Spumni, de bodeš ta prasnik posvečoual. Spoštuj Očeta tvojga, inu Mater tvojo, de tebi dobru grej inu boš dolgu žiu na semli. Ty nymaš vbijati. Ty nymaš prešuštuati. Ty nymaš krasti. Ty nymaš krive priče govoriti supèr tvojga bližniga. Ty nymaš želeti tvojga bližniga Žene. Ty nymaš želeti tvojga bližniga Hiše, ni Hlapca, ni Dekle, ni Živine, ni vsiga kar je njegouiga ... Zapuvidi naše Duhovne Matere, svete karšanske Cérkve: Te od Cérkve gori postaulene Prasnike prasnovati. Svete Maše oprauilu, ob postaulenih Prasnikih, z' spodobno službo objiskati. Te postne sapovedane dny deržati: kakor ta štiridesset danski post: te štiri Quatre: inu nekatere postaulene Dellapuste. Item, ob Petkih inu Sabbotah messne Iedi se sderžati. Grehe enimu vrednimu, naprej staulenimu Farju v' lejtu nar majne enkrat ispovedati: inu ob velikunočnim čassu Svetu Réšnu Tellú perjeti. Ob prepuvidnih čassih nikar ohcejtovati. — Ty veliki naglauni grehi: te lepe čednosti ali Tugenti, letim naglaunim grehom super. Grehi super sv. Duha. Štirji pretežki grehi kateri v' svetu Nebu vpyjejo ... Ludskih grehov se deležne sturimo na leté devetere viže. Lete Sredee pak zlužio k' ogibbainu teh grehov. Imenitiši dobra délla. Sedmeri vihši Dary sv. Duha. Ti lubesnivi Saduvi sv. Duha. Pogubiva della tiga Messa. Sedmére telessne — Duhovne della svete Milosti. Terje Evangeliški svetuvi. Sedem Sacramenti. Ossmere Isveličanstva Evangeliške Postave. Četvére pusledne reyči tiga človeka. Molitva pred jedio, po jejdi ... kadar se z' Iutra gori vstanne ... z' Večer spat grej. Spuvid. Kadar se sgony Ave Maria: Ta Angel Božji je pèrnessel Divici Marij selstvu, inu ona je spočela od svetiga Duha, našiga Isveličarja. — Pole, rekla Maria, jest sim ena Dekla Gospodnja, meni se isgodi po tvoji bessedi. — Inu ta besseda je messu postala, inu je v' nass prebivala: Zatoraj Isveličanu je tu téllu, kateru je tebe JESVS nossilu, inu te pèrssi katere si ty zèssal. — Molitva ob Poldne inu zlasti v' Petik kadar se Tenebrae ali Jesuseva ločuva sgony ... čestu v' dnevi ... kadar vrra bye ... k' sv. Antonu Paduanskimu. — Obári nass Bug Oča, Syn, inu Svéti Duh. Amen.

IV. Četrti je bil **Matija Kastelec** (Matthias Castellez). Rodil se je „zu Kellnberg in Crain, an der Poick, unweit von Brem, A. 1620 am 24. Jenner“ (Valvasor VI, 359), „zu Kelnberg (Klenik) an der Poik (Pivka) unweit Prem in Innerkrain“ (Šafařík 19), verjetniše v Kilovčah (Kühlenberg, Küllenberg) blizu Prema l. 1623 (Novic. 1864. Zvon 1881); bil je župnik v Toplicah, potem v Šent-Jerneju in naposled korar v Novem Mestu (Rudolphswerth, Neustadtl), kjer je umrl 19. jun. 1688. Pokopan je v cerkvi Frančiškanski pred altarjem Marije brez madeža spočete, kjer ima še sedaj kameno pločo z nagrobnim napisom, katerega si je bil sam stvoril. V časopisji samostanskem bere se o letnici 1688: To leto je umrl ... velik dobrotnik samostanu, ... oskrbel srebrno svetilnico pred velikim altarjem, zidal oblok in zvonik nove cerkve.. Mož je bil častitljiv, ljubljen od vseh, umrl je poln zaslug itd. — Na grobu je čitati tudi po latinski:

„Hic Mathias Castellez Canonicus jacet — Qui etiam mortuus non tacet. — Loquitur hic in fornice et turri — Nec silent alibi muri. — Hic sciens architecturam — Fecit sibi hanc sepulturam — Et ut sit cum mundis — Petit a singulis Pater noster vel De profundis. — Clamat, o viator, ne tace — Saltem dic: Requiescat in pace. — Dic, ut docet S. Sulpitius — Deus sit ei propitius! — ... Quaeris, cur voluerit sepeliri hic intus — Ait, causa fuit meus frater Hyacinthus" (Gl. Novice 1864. Zg. Danica 1867. Progr. Obergymnas. Rudolfswert 1868).

„Aus dieses Manns fleißigen Feder seynd unterschiedliche Schriften geflossen und zwar zu desto mehrerm Nutzen seiner Landsleute meistentheils in Crainerischer Sprache" piše Valvasor (VI, 360), kjer se naštevajo vže tiskane na pr.:

I. Bratovske Bvquice S. Roženkranca. V' katerih je ukúp zložena viža ta Psalter, ali Roženkranc z' témi petnaistimi skriunostmi moliti, inu kokú se more enimu Bolniku k' izveličanju pomagati; zraven zamerkanih odpustkou čez ceilu lejtu. Tu je preloženu z' Nemškiga, Laškiga, inu Latinskiga na Crainsko besśédo skuzi Matthia Castelza Chorarja, inu Beneficiata S. Roženkranca, u' Novim Mestu. Stiskanu u' Nemškim Gradcu skuzi Widmanstetterske Erbe, u' tem lejtu 1678. V zakladi Joanneza Helma, u' Lublani Buqviniga Veznika. 8°. str. 459. — II. Bratouske buquice S. Roženkranca, vkup zložena viža ta psalter ali roženkranc z' temi petnaistimi skriunostmi moliti, tudi kakú se more enimu bolniku k izveličaniu pomagati, vkupai zloženu skuzi Matthia Castelza itd. Stiskanu u' Lublani skuzi J. B. Mayerja itd. u' tem leiti 1682. 8°. — Knjigo to, dvakrat natisnjeno, s štirimi slikami, podarja „Gnadlivi Gospei Materi Joan. Susani Paradaisarci, kakòr eni visoku vredni Priorci inu Patroni u' tem jmenitnim Vellessalskim Clostru u' Gorenski strani, polhinim teh Divyc... — Bratovščina inu zvésti Caplan Matthias Castellez, Canonic. Rudolphsbertensis ibidemque Confr. SS. Rosarij Praeses". — Nahajajo se v njej:

a) Viža ali Šega moliti ta s. Roženkranc – veseli, žalostni, častiti deil — z mnogoterimi opominjanji (str. 1—31); Pesni (31—49) od S. Roženkranca *α)* Ave presvitla Maria; *β)* Češčena si Maria Ti; *γ)* Magnificat; *δ)* Tebi Maria pojemo — (Tvojo čast rezodevamo, — Ti Divica zgudna Danica — Nebeška si krailica, — Kar kuli u' Nebessih živy, — Vsé tebe Maria časty etc.); *ε)* Žalostna je Mati stala — (Pod križam milu jokala, — Kadar je nie Syn vissil. Kadar. — 2. Ječy, zdiše ta Divica, — Nie precartana Dušica, — Žalosten meč je presunil. Žalosten... 19. Nai me sveti križ obaruje, — Take martre mi še daje, — Z Božjo gnado popolnoma. Z... 20. Kadar tu tellú odmèrje, — Dai de se Dušici daruje, — Sveti Rai, na vekoma. Sveti. Amen); Molitve bolnikom, po sv. pismu premišljevanja, od odpustkov, priporočevanje (kadar bolnyk dušo pušča — pusty), opominjanje k bratom ali udom bratovščine Roženkranske (50—176). — Modus pronunciandi aliqua Nomina in Idiomate Carniolico. Register. Errata.

b) Modus juvandi agonizantes. Valde vtilis et necessarius pro Religiosis Saecularibus et Regularibus Curam Animarum exercentibus ac pro Patribus familias, ut sciant se suosque domesticos ad aeternam salutem dirigere. Liber latino-carniolicus. 8°. 177—459. V tem razdelku so prelepi in prekoristni nauki duhovnim voditeljem, kako je ravnati z bolniki, kteri so na smrt pripravljeni ali še ne pripravljeni, kteri radi umrjo ali se smrti bojé, ki so nepotrpežljivi, dvomijo, obupujejo, ki so prevzetni, niso pri pameti, ki se nočejo pripraviti; kako so bolni tolažiti, potrjevati v veri, upanji, ljubezni, o prejemanji sv. zakramentov, kaj storiti z njihovim blagom, s sorodniki, s pričujočimi, kako so voditi hudodelniki, v smrt obsojeni itd. Vmes je mnogo zgledov; Symbolum s. Athanasij (»Katerikuli hoče izveličan biti; ta more pred usimi ryčmy pravo Católiško Vero dèržati. Kateri tojsto cillu, čistu ne dèržy: ta bo prez cvibla vekoma pogublen« itd. str. 235—239);

Karsčanska Spuvid (str. 297). V zadnjem poglavji (cap. XXI. p. 378—389) so latinske pesmi; Passion iz usch štirih Evangelistov (390—400); Pesen: O Sladku Ime JESUS (»Jesus sladák je tvoj spomyn, — Slatku jme Nebeški syn; Druge slatkusti ne želym, — Ampak se stabo vesselym. — — Nei slaišiga nyč šlišati, — Nei lepšiga nyč viditi, — Nei lubšiga nič misliti, kakor Jezusa lubiti. — .. Jezik ne more spričati, — Perje ne more spissati, — Ta znà kir je lubil serčnú, — Koku Jezus lubi močnú. — . . Jezus se je u' Nebú uzdignil, — Spred očy naših je zginil, — Vinèr po tem sim jest vessel, — Sercé moje je sabo uzél. — Ždai ga hvalim, zdai ga častym, — Enkrat se bom vesselil z' nym, — Jest jmam dobru vupanie, — Jezus bo dal zveličanie. Amen.« Str. 402—407). — Suspiria S. Francisci Xaverij (»Jest tebe lubim o Gospúd, inu nikar za tú — De jest skuzi lubezan pridem u Nebú... Aku lih bi ne bilú Nebés, pàkla, inu zemlé, — Inu bi ne jmel zadobiti večnu vesselje — O zvésti Gospud Búg! za obstoin, za nyč, — Tebe serčnu lubim, o jest reuni červyč! itd.«). Psalmi 14. 90. 50. 30. po kranski. Peissen u' revah, inu u nadlugah. Molitou z' eno srečno smert (»Kadar pride puslední čas, de jest bom mogel umreti, — O Jezu Christ kir si za nas — Tudi mogel terpeti, — Stui meni svéstu na strani, pred hudičom mene brani, — V tvoje roke mene uzami« . . .). Troštliva Peissen u revah inu nadlugah. Molitou z' eno dobro smert. Od Terplenia Christusoviga. Pozdravi tè S. Christusove Rane. Spomyn Martre Christusove. — Molitou ob čassu Turske Voiské — Kuge — Lakote. Prava viža te S. Spuvidi. — Te Deum laudamus, po kranski (»Tebe Bogá hvalimo, — Za Gospuda vsi spoznamo. — Tebe Očeta večniga — Hvali usé kar je živiga« itd.). Oratio Dominica, dicta cum attentione, et sine attentione, ex iisdem litteris — juxta illud: Si cor non orat, in vanum lingua laborat (459). Approbatio Labaci 1682. Neoclaustri 1677. Index. Pred njim pa na koncu: Matthias Castellez Canonicus ad Lectorem: Editio praesens, vitij si continet in se — Quid, remove id Lector, dexteritate tua. Vale, ac pro me Deum exora: et haec sint — O. A. M. D. T. O. M. G. —

Primeri po tej knjigi iz razdelka *a)*: Oča naš, kir si u' Nebessih ... Izydi se Tvoja Vola, kakor na Nebi, taku na zemli ... kakor my odpuščamo našim dolžnikom ... Temuč nas réši od zléga. — Češčena si Maria, Milosti polna, Gospúd je stabo; žeguana si u' mei ženami ... prossi za nas grešnike, zdai, inu na našo smertno uro. — Jest Verujem u' Buga Očeta usigamogočiga ... Terpil je pod Poncjom Pilatušom ... Doli je šal k' Peklom ... od vunod jma priti soditi te žive inu mertve ... Odpuščanie grèhou, Vstajanie Messa: inu Večnu živenie. Amen. — Češčena si Krailica, Mati te milosti, tu živenie, slatkust, inu naše Vupanie, bodi Češčena. K' tebi šrajamo ... O Pohleuna, O Dobrutliva, O slatka Divica Maria. — Pod Tvojo Brambo my perbežimo O Sveta Božja Porodnica ... naša zavetnica, spraui nas z' tvojm Sýnom, poroči nas tvojmu Synovi, postavi nas pred tvojga Synova. —

Opominanie h' Bratom: „Poflissaite se bratje inu sestre, z' andohtjo ta S. Roženkranc pogostim moliti, za odpuščanie svojh grehou té Popolnoma odpustke zadobiti, inu za te mertve ne pozabiti; de takú sebi, inu teh mertvih dušicam boste, u' Božy gnadi, inu milosti, mogli pomoč priti, h' temu večnimu izveličaniu. Inu letá je ta kratka viža, ta S. Roženkranc nucnu, Jezusu, inu Marii Divici h' časti, skuzi tu ceilu lejtu dopernašati. Per tem usem bodi čast, inu hvala samimu Gospudi Bogú, Očetu, Synú, inu S. Duhú, od vekoma do vekomai. Amen.“

Ta perva Peissen od S. Roženkranca Marie Divice, si usimi petnaistimi skriunostmi, čez to bessedo:

AVE MARIA.

1.

Ave presvitla Maria,
Tebe časty duša moja,
Sama spočela si Bogá,
Elizabeth obyskala.
O Maria.

2.

V diričnim truplu nossila.
Jezusa si ti rodila,
V' Templi ga gori offrala,
Z' Vesseljam tankai ga znešla.
O Maria.

3.

Eva kar ti ludém zgubyš,
O Maria supet dobyš:
Jezus se je u martro spustil,
Kryvavi put za nas potyl.
O Maria.

4.

Moči Nebeške zdišejo,
Angelci se začudijo,
Ker je Syn Boży gaišlan bil,
Z' Ternasto krono kronan bil.
O Maria.

5.

Ah Bratje, Sestre Marie,
Polle Jezus za nas mèrje,
Težkust kriša za nas nossil.
Na taistim je on križan bil.
O Maria.

6.

Rezdial je on to večno smert,
K' Nebessam usim pokazal poot,
Sterpleniam nas je Bug yskal,
Ker je od smerti gori ustal.
O Maria.

7.

Iogram se je perkazoval,
Zveličanie oznanoval,
Častitu je u' Nebessa šal,
Svojga Duhá nam je poslal.
O Maria.

8.

Angelci spetjam pridejo,
Tebe Maria spremlajo:
Sveta Troyca krona Te,
Dai nam Nebešku vesselje.
O Maria.

Peissen Marie Divice.

Magnificat.

Maria Dèčla žegnana, od Davidove hiše,
Bila možú zaročena, kakòr nam Lukež piše:
Je častila, tar hvalila, milost Božjo veliko:
V svoji peisni, ti hvaležni: pejla z' štimo vissoko.
Dušica moja povišui, Bogá, kir te je stvariu;
Inu ti duh moj poskakui, u' Bugi kir te je reišiu.
Tar dèklin stan, zlú ponižan, je vissoku povišal:
De nio naprej, bo usak uselei, za zveličano dèržal.
Zakai Gospúd kir je mogoč, je silne reči sturiu;
Nad mano zkazal svojo muč, z' nadluh me uselei reišiu.
Niega milost, tar usmilenost, ta vekoma ostane:
Kar govory, terdnu dersy, usa syla se mu ugane.
Svoje roké, muč zkazuje; Ker offertne poniža:
Od stola yh rezkropluje: Pohleune pak poviša.
Izraelu hlapcu svoimu; Gospúd gori pomaga:
Zakai niega žene h' temu, niegova milost draga,
Na katero, čez usó mèro, je on zdai pomisliu:
Kakor je usim starim lubim, očakom bil oblubil.
Čast hvala bodi vissoku, Bogu Očetu u' Nebi:
Inu po sveitu široku, od usakiga posebi.
De je nam dal, za last šenkal, Synú suojga;
Ta nas brani, inu ohrani, skuzi Duha Svetiga. Amen.

Primeri po tej knjigi iz razdelka *b)*: **Prava viža te S. Spuvidi:** Jest ubogi grešni človik, se spovem, inu dolžan dam, G. Bogu Očetu Nebeškimu, Divici Materi Marij, usim Nebeškim Svetnikom, inu vam Spovidniku na Božjim mesti, useh teh moyh grehou, katere sim jest sturil ali diàl, od začetka mojga života, noter do današniga dné, sam ali

samodrúg, vèideoč ali neveideoč; speč, čuječ, ležeč, gredeoč, zmiseljo ali zdianêm, kakorkoli sim se pregrešil, ali pozabil, tega usiga mi je žal, inu me greva izpraviga mojga sèrca... — V letèh inu usèh grehih super Bogá, bližnîga, inu sam sebe, u katerih G. Bug milostivi, mene kriviga narbole vei: inu jest ubogi grešni človik sim moje žive dny dopèrnessel, se dolžan dam, inu spoznam, de so oni meni žal, inu me gràvajo z praviga mojga serca. Za tega volo jest prossim vas Spovidnika de mene vy na Božym mesti od usih moyh grehou odvežete, ta odpustek rečete, inu pokuro daste. Jest pak hočem z Božjo pomočjo posihmal se grehou varuvati inu moje živenîe pobulšati. Amen.

Psal. 14. Domine quis habitabit.

O Gospud u' svetim Nebi, Gdú bo prebival per tebi?
Inu užival tvoje časty, Na gorri tvoje svetusti?
Kir se pred prehi varujo, Inu tèrdé pravico tvojo.
Sercom risnico govoré, Bližnym žaliga ne sturé.
Kir bližnîh ne opraulejo, Vsé dobru od nyh pravio.
Bug pak sovraži usé leté, Kir ga slušati ne hoté.
Kar oblubio bližnimu, Tuistu obstojé nîemu;
Te svoje denarje nikàr, Na buhar ne dadé nigdár.
Ty kir mita ne uzamejo, Nedolžnimu pomagajo:
Te bo Búg k sebi jemal, Z' večnim lebnom daruval.
Čast, hvala bodi G. Bogú, Očetu, Synu, S. Duhú:
Zdai inu usakateri čas, Od usiga zlega reši nas. Amen.

2. Nebeški Zyl, tù je teh svetih očakov zveistv premišlovanie. V' katerim se zapopade viža te čednosti lubiti, inu pred hudim djanîam béžati: na tú véčnu spumniti, inu Bogá prou lubiti. Vkupai zloženu skuzi Mattia Castelza Canonica inu Beneficiata S. Roženkranca v Novim Méstu. Stiskanu v Lublani skuzi Jožepha Tadea Mayeria Deželskiga Buquih stiskauca, v' tem leitu 1684. 8. 448.

Knjigo v latinskem ogovoru poklanja sinovom „Gregorii Sigismundi A Gallenberg, in Thurn, Rossegk, et Gallenstein etc. — Humillimus Servus et Sacellanus... ac Fundator Beneficii S. Barbarae". Po latinski molitvi in škofovski poterditvi nasledvajo premišljevanja o človekovem namenu po mnozih razstavkih v 40 poglavjih (str. 1—350); nato (str. 351—430) „Méssec Božye lubézni, tu je, vsák méssec, čez célu lejtu, na vsak dan premišlovanie Božye lubezni. — Potem Djanîe ali žela Božye lubezni, ... te grevinge ... opominanîe ... molitou (430—436). Observationes. Orationes. Index (Tu je cagar, kai je v' leteh Buquah zapopadenu (437—448).

Primeri iz te knjige *α*) od požrešnosti (c. IV. §. 2. str. 40. 41.): „O nespodobna služba timu gerlu, o nesitnu poželenîe! tá natura ti je dala en maihin život, inu vener z' tvojo požrešnostjo premoreš vse zvirine, živine, inu živali na sveiti. En vol na eni maihini nyvi se napasse do sitosti: ena hosta dosti zviryn redy: tebi je vus sveit tessán, inu vozik: tvojmu trebuhu nei zadosti tu kar v' luftu léta, kar v' vodah plava, kar se v' hostah, v' gozdéh, inu na zemli passe. Pogledai v' teh bogatih kuhinîo, kakú ti kuharji, inu kuharce tékajo, se mujajo inu poté: pomerkai na zaklanîe tulikain živali, na tú veliku in obilnu perpravlanîe, na nošnîo tulikain vina, pomivanie bokalu, glažou, peharjeu, na tuliku sort jedy, inu na to vsó flissik strežbo; boš menil de z' vse deželе so vkupai znessene. Jest ne zapovidujem de bi se ne dala timu životu nîega spodobna potreba, on potribuje svojo vsakdanîo špižo. Ali tukai tečy ena huda želna zaderga, katera dostikrat to dušo zadušy: kir se jei ne za potrebo, inu kar je zadosti, ampak se yščeo ti posvitni lušti, inu se stury prepolnenîe tega želodca. Hočeš veiditi inu znati, kakú z' maihino jedjo se lakota nasiti? premeri sam sebi tvoi život, tvoi želodic; dai mu kolikur potribuje, inu nyč več čez mero. Timu životi je enu malu zadosti, loternij dosti nei zadosti: so kakor ta tič, kateri se jmenuje: nikuli sit."

β) Od **serda** (c. VII. §. 1. str. 60—62): „Jest se čez serd serdym: inu letá sam moi serd je pravičin čez to grozovito divjačino tega vstèkliga serda, inu jeze: ta kadar tega človeka popade, taku je več eni nepametni živini podobn, kakor enimu človeku. Serd je ena kratka norúst, katera žely hudu sturiti: ta pozabi na čednosti, se ne domisli kai je potreba: očy gardu bliskajo: jezik garmy inu ropoče: roke treskajo: zobè škripljejo: lassie se vzdigujo: žile trepečeo, vsta se penio: žnabli se slinio: garla hripleo, inu vas život kakòr kača se preminuje. O ti revnu sercè, kaku ti tačas skačeš? čudu de persi se ne respočio, inu de vunkai ne skočiš: vus obraz gard inu grozovitin rata: čelu se gerbasči: koleina inu nogè z' vsim životam kakor šiba se tresejo. Pogledai še unu vse pritenîe, na unu vse z' rokami pluskanîe, z' nogami capatanie, kaku močnu z' nogo po zemli taptá, persi tolče, lassie teše, gvant na sebi terga, inu skorai kry pluje inu se potý: sem ter tam skače inu leita kakór de bi nor bil: já gdú ga za druziga deržy, kadar vidi de prez vsiga konca, inu prez pameti taku grozovitu divja, inu se martra. Kai se tebi zdy, kakešna je eniga takiga znotrai nîegova vest, kadar se on taku ostudn, inu grozovitn zvunai izkaže, hoče en tak h' tem krotkim priti, kateri je vus peklenskim Furiam podobn? Ti drugi grehi se vsi skrivajo, inu taje, li letá hudobni serd se n' hoče tayti, ampàk zdaici je vstréhi ogîn, inu misli vse končati: inu aku boš boile eniga takiga tolažil, huiši bó perhajal. Kogar serd regera, z' tega nyč dobriga ne zvèra."

γ) Od **branîa** (c. XVIII. §. 4. str. 163—165): „Malu beri, tujstu dobru inu stanovitnu derži. — O nevnucne misli teh ludy! v' Buquah nuč inu dan tečimo, vissokiga znanîa yščemo, kakor de bi jmeli vekoma živeti: per tem na tu večnu živenîe posabimo; kateru se zadoby, nikar z' dosti Buqui, ali zvissokim znaniem: ampak z' čednosti, inu lepim Bogabaječim živenîem. Kai nuca brati, inu popissovati teh velikih krailu, inu dosti folkou voiskovanîe? Ne bi li tebi več nucalu de bi ti tvoja huda dela, tvoje hude navade, tvoje žleht živenîe, tvoje vse hudobe inu grehe doli zbrissal; kakòr de bi ti vus sveit popissal? Geometria te vučy vissokust, globokust, inu širokust premeriti: zakai ti sam sebe ne premeriš? Arithmetica te vuči šteiti, raitati: inu ti n' hočeš preraitati inu prešteti kai si Bogu dolžan? Musica te vučy, štimo vissoku vzdigniti, ali nizku pustiti, inu vse prou vglihati in vštimati. Zakai ti tvoih počutkou z' tvojo pametjo, inu zastopnostjo ne vštimaš k' službi Božji? Vučy inu kaže, katera viža je vessela, katera je žalostna: nai tebi tudi pokaže, de kadar tebi dobru gré, se nemaš prevzeti, inu v' hudim poterplenie jmeti. Rethorica vučy lipu čednu govoriti: jest bi hotel de bi tebe vučila serčnu, inu andohtlivu moliti. Ne pravim, de bi ti ne jmel jmeti tega vuka inu znanîa; ampak de bi letú inu drugu nucnu znal, zlasti de bi ti sam sebe prou spoznal, inu te štiri tvoje puslednîe ričý. Nyč ne znaš, akulih vse znaš, dokler sam sebe prou ne znaš."

δ) Od **večnosti** (c. XXXVI. §. 2. str. 297—298): „Try bessede: **Nigdár**: **Večnu**: **Vselei**. . . Nigdár nei edn hudobn, kateri prou pomisli na Vselei. Vselei je edn dober, kateri prou pomisli na Nigdár . . . Ali vsai kai je inu kakú dolgu jma obstati ali terpeti ta večnust? večnust je ena obstoječnost vselei vpričo, enu vekoma začinanîe, kateru nigdár ne preide; teh leit tek, kateri nigdar ne preteče, enu večnu Vselei, inu enu vekoma Nigdár. Kai je ta večnust? Ena okrogla rinka, katera néma niti začetka niti konca, vselei je enaka. Je enu kolú, kateru se vselei obrača, inu nigdar se ne vstavi. Je en studenc, kateri vselei zvèra, kateriga voda skuzi neištivene rore vselei teče, inu zupet zvéra, teče, inu zupet perteče, v' taki viži de nikdar ne neha, inu se ne vstavi. Je en zvèrik, iz kateriga teče ena neposahnena Réka, letá ali k' večni slatkusti, ali pak k' večni grenkusti tega prekletjá. Je ena kača okuli zvita, katera Rèp v' gobci deržy, inu vselei ondi začne kir nehá, niti nehá nigdár začeti, niti nigdar začne nehati ali jenîati; je en začetek prez začetka, prez srede, inu prez konca."

s) Nekaj pomenljivih rekov posebej: „Hudyč je nevošliu ludem, zlasti tem brumnim; ali nikar svoim tovarišom: ti pak kir si en človik, si člověkom nevošliu, hudyč tega ne stury (str. 77). — Sovraštvu život mory, dušo topy, Bogá serdy inu pakal kuri (126). — Žalost je ena nadluga, katera vus život stiska, očy moči, sercè topy, vsiga človeka tarre (137). — Folš lipota — tu jasnu čelu bo z' temi ostudnimi garbami zoranu: te bistre inu svitle očy bo pokrila ta žalostna megla: teh zoby beilust bo v' černe škerbine preminena (269). — Enimu firstu nei potréba v' močnih inu terdnih gradeih se ohraniti, vsmilenîe nîega povsod očitnu brani (272). — Nyč nei pohlevnišiga kakor en hlapac z' pervič kadar začne služiti, nyč nei prevzetnišiga kakor v tem čassu, kir služi, (nyč nei) sovražnišiga kakor kadar se proč odžene: z' enim ali z' dvema je dosti skerby, molčym z' dvaissetim (276). — Tu blagu v tvojo škrinîo inu v tvojo hišo shrani, inu nikár v tvoje sercè . . Ta je bogat, kateri ne želý bogat biti. — Danas živ inu zdrou, vessel; jutri mertou, prah, pepel . . De neboš z' telessom v pusčavi, inu z' sercam v' Egypti . . Davri h tem pregrehom ne zakleneš, ampák samu perpreš itd. itd." —

3. Navuk Christianski, sive Praxis Cathechistica. Tú je Enu nucnu Govorjenîe v' mei enim Očetom, inu nîegovim synam, od te prave Vere, inu od praviga Christianskiga Catholiskiga Navuka; z' enim lepim pomenkovaniam eniga Catholiš inu Lutriš človeka; tudi v' kakešni viži more en Človik še na tem Sveitu Nebú imeti: na Crainsku zloženu skuzi Matthia Castelza tega starišiga Canonica, inu Beneficiata SS. Roženkranca v' Novim Mesti. Stiskanu v' Lublani skuzi Josepha Thadea Mayerja Buqûih stiskauca 1688. 8. 624.

Knjižico poklanja „Antonio de Gallenfels, Sacri Cisterciensis Ordinis, Celeberrimi Monasterij Sitticensis Neo-Abbati . . (qui natus est Carniolus) nec non toti Conventui . . Opusculum i. e. Praxis Cathechistica R. Patris Placidi Spies Ordinis S. Benedicti, ex Germanismo in Carniolismum simpliciter translata . . . Cliens . . Senior Canonicus Rudolphsbertensis". Za predgovorom je „Praxis Cathechistica" t. j. XXIII razgovorov med očetom in sinom z mnogimi vzgledi (exempli) na pr. „Od tega cyla inu konca člověskiga živenîa, od Vere Christianske, sv. Sacramentou, desset zapuvidi, od Cerquenih, od skrivnusti Sv. Maše, od Očanaša, pozdravlenîa tega Angela, s. Roženkranca, od Grehou vsih po redu, dobrih dell tellesnih inu duhovnih, Evangeliskiga sveitovania, od teh puslednih ričy tega človeka" (str. 1—474). Podvučenie eniga Lutherskiga, ali Calvîniš, ali sicer eniga Zmamleniga nezastopniga Christiana p. Tu pervu — devetu Govorjenie (475—544). Od svetiga Sacramenta tega Altaria, tú je, od Svetiga Rešniga Tellessa Našiga Zveličarja Jezusa Christusa, vprašainia, inu odguvori postavleni, zlasti za te mlade ludy, kateri pervič hočejo k' Svetimu Obhailu perstopiti (str. 545—572). Postave ali Ordunga te Andohtlive Bratovsčine Sv. R. T. itd. (573—577); Indulgentiae ali Odpustki (578—581). Nebu na zemli po Božy voli. Tú sturiti na zemli, kar Bug hoče, ali se po Božy Voli oberniti, je tá naržihreši poot inu nargvišniši h' timu večnimu Izveličanîu. Kokú vsak dan čez cél teidin imamo našo volo z' Božyo Volo zglihati… V Nedelo — V Sabboto (581—617). Od Christusove Martre (Peissen lat. 618. 619). Brevis Oratio. Matthia Castellez Canonicus ad Lectorem. Register. —

Razun teh bolj znamenitih knjig je spisal Matija Kastelec (Matthias Castellez) po Valvasorju še: 4. Breve Exercitium matutinum et vespertinum. Labaci 1682. — 5. Kratki Zapopadek potrebnih catoliskih naukou. V' Lublani 1685. — 6. Praxis Cathechistica, Tu je, Nauk Christianski. V Lublani 1686. Typ. Mayranis. in 8. — To dvoje je menda le iz prejšnjih tiskano bilo tudi posebej, kakor na pr.: 7. Nebu na zemli po Božji voli. Lab. 1686. 8. — 8. Mesc Božje lubezne . . recusum ex: Nebeški Zyl. Lab. typ. Egerianis 1768. 12. (Bibli. Carniol. 12. — Šaf. 134).

Diese hiernechst benamste seynd zwar auch allbereit von ihm schrifftlich, aber annoch nicht Druckerisch verfasst, sollen doch gleichwol ehestens unter die Presse gegeben werden, nemlich:

9. Simplex Translatio Sacrorum Bibliorum Veteris et Novi Testamenti, secundum articulos, in tribus Tomis. — „Ubi lateat: vel num perierit, nusquam potui pervestigare" (P. Marc. Bibl. Carniol. 13). — 10. Thomas de Kempis Carniolicus de Imitatione Christi. — „Libri IV. in Carniolicum versi, quos aliqualiter emendatos sub suo nomine edidit P. Hippolytus Neostadiensis Capucinus" (Bibl. Carn.): „Buquice od slejda inu navuka Christusa našiga izveličerja, . . . Thomaža à Kempis . . . sedej pervič z' nemškiga na Slovénski Crainski jezik prestavlene . . . skuz mujo . . P. Hippolitusa z' Noviga Mesta na svitlobo dane. V' Lublani 1719. 12. 672" (Šafařik str. 132). — 11. Spegel te Čistosti. — 12. Viridarium Exemplorum, in quo numerantur Septingenta Exempla, accomodata pro Concionatoribus. — 13. Dictionarium Latino-Carniolicum. — „Meo tempore PP. Capucini Labacenses Dictionarium latino-germanico-Carniolicum typis praeparabant: sed — sors crisi novis Labacensibus adversus primum folium procusum, 22. Junii 1776, adjecta absterriti ab opere coepto primas manus retraxerunt" (Bibl. Carn. 13. — Šafařik. Slow. str. 65. — Zvon 1881 str. 777). — 14. Špeigel duhouni, od Začetka inu konca Človeskiga Živenía, aus d. Ital. Büchl. „Specchio Spirituale del principio e fine della vita umana (Gesprächs-Weise . . Valvasor VI. 360; Šafařik. Slow. 131 — 2).

Primeri iz sv. pisma, kterega dva zvezka (II. VI) hrani Matica Slovénska, po rokopisu Kastelčevem p.: „Kaku ti pak vidiš eno troho v' tvojga brata očessu, inu bruna, kir je v' tvojm očessi, ne premisliš? Ali kaku moreš ti h' tvojmu bratu reči: derži brat, jest hočem tó troho iz tvojga oka vzeti: inu ti tega bruna, kir je v' tvojm očessi ne vidiš? Hinavic, izpravi poprei tu brunu iz tvojga oká: inu potle gledai, de izpraviš to troho iz tvojga brata očessa". Luk. VI, 41. 42.

„. . Ura je tukai de se my od sná obudimo. Zakai naše izveličaníe je zdai bliže, kakor tadai, kir smo verovali. Nuč je minila, dan pak se je perbližal: zatú odverzimo délla te temmè, inu oblécimo orožje te luči. Hodimo poštenu kakor po dnevi: nikár v' požrešnosti, inu v' pyanosti, nikár v' postilah, inu v' nečistosti, nikár v' zuparstvah, inu v' kujaníu, ali v' nidi: temuč oblécite Gospuda Jezusa Christusa, inu ne sturite letu, po katerim tu messú žely v' svoyh luštih". Rim. XIII, 11—14.

O izreki in pisavi slovenski opominja Kastelec nekoliko v „Bratovske bvquice S. Roženkranca" (str. 177): Modus pronunciandi aliqua Nomina in Idiomate Carniolico — o črkah s — sh, ſ — ſh, i — j — y, — níe — s pristavkom: Si diligens Lector in hoc opusculo errorem invenerit, parcat, vel meae ignorantiae, vel typo, vel idiomati Carniolico, carenti Grammaticâ. — In v „Nebeški Zyl" ima (str. 437—9): Observationes In Lectione et Scriptione Idiomatis Carniolici juxta antiquos Libros Carniolicos, Croaticos, et Ilyricos — na pr.: I i est vocalis, j est consonans, ut ima habet; jutri cras. Sed í cum tali accentu, sonat, prout in Italico vigne vineae, ut níega ipsius, idem est cum è, ut preminêu . . . ſ longum ut ſad fructus; alias sad retro; ſh ut ſhalit jocari, alias shalit tristari . . . Y y in medio dictionis pronunciatur ut í, et sic sonat pariter ut in Italico vigne vineae; ut nym illis; y in fine dictionis corripitur, ut sgony pulsat, alias esset sgoni pulsa; ſtojy stat, ſe bojy timet itd.

P. J. Šafařik piše po Čopu in Kopitarju: „Matija Kastelec . . . war ein überaus fleissiger windischer Schriftsteller, und man kann ihn gewissermassen als den ersten betrachten, der auf die weltlichen katholischen Leser schriftlich zu wirken suchte, da die bis dahin gedruckten Evangelienbücher wohl zunächst nur für Prediger zum Vorlesen auf der Kanzel bestimmt waren . . . Seine Schriften sind in sprachlicher Hinsicht

unter Andern auch desswegen interessant, weil er einer der wenigen aus Innerkrain gebürtigen krainischen Schriftsteller ist, und zwar aus einer von unslawischen Nachbarn entfernten Gegend, wo sich manches Echtslawische erhalten hat, was man sonst in Krain nicht mehr findet" (Gesch. d. südsl. Lit. I, 19 cf. Kop. Grammat. S. 61—74). — P. Marcus pravi o njem: Scripta hujus pro patria litteratura optime meriti viri plurimum fructum tulerunt vel maxime in plebe rudi, quamvis et curionibus sacris grata venerint, quam quae gratissima, quae patria lingua prodierant in publicum; viderat enim vir optimus, quanta animarum Curatores in linguae vernaculae expressione, atque doctrinae Christianae explanatione difficultate laborent, ut saepe saepius aqua haereat: vel rem omnino inepte reddant Carniolice; eamobrem suis opusculis illis volebat subvenire (Bibl. Carn. 12. 13).

Res so knjige njegove bile jako koristne rojakom duhovskim in neduhovskim, in se še sedaj po kmečkih hišah nahajajo dokaj pogostoma. Oziral se je v njih na pisatelje in spise prejšnjega stoletja; vzlasti v „Podvučenie ali Govorjenie v' mei enim Catholiskim inu Lutriskim Človekam" je razlagal poglavitne verske razločke. Tako na pr. od edinozveličavne cerkve: „Ta je tá stara Christianska Catholiska Rimska Cerkou: kakòr tadai (ob času tega grešniga potopa) obedn nei· mogl ohranen biti, kateri nei bil v ti Archi ali barki z Noetam, taku oben ne more izveličan biti, ampák de je v ti stari Catholiski Cerqui. — L. Ty Lutriš tadai ne morejo izveličani biti, kir ony ne spoznajo to Rimsko Cerkou? — C. Je dosti Lutheranerjeu, ja silnu dosti, zlasti v Birtembergi, v Soxonij, inu po drugód, kir je vse Lutriš, kateri nyč druziga ne znajo, ampak kar so od svoih stariših slišali, inu od nyh pridigarjeu: tudi nyč ne veidó od Catholiske Vere, tajsti morejo za rad vere, aku sicer velikiga greha némajo, dobru izveličani biti, inu bodo izveličani. Zakai dokler ony so prou karsčeni, per tem karsti so prejeli gnado te Vere, inu tajsto obderžè, taku dolgu, dokler ony ne stoie hudobnu inu veideoče zupar ti pravi veri, taisto častè, inu so še v ti pravi inu risnični Christusovi Cerqui: kakor hitru pak slišio, de nyh Lutriska Vera v enih štukih, ti pravi stari Catholiski Cerqui je zupar, so ony dolžny se pustiti boile podvučiti, od teh Lutriš proč odstopiti, inu ta Catholiski navuk inu Red gorivzéti, sicer ony ne moreo izveličani biti" (489. 490). — Kar nam je verovati, zajemljemo iz sv. pisma pa iz ustnega izročila sv. katoliške cerkve. Na vprašanje: L... „nei li svetu pismu zadosti, de mi iz tegajstiga znamo, kai se jma verovati. — C. Ne, nei zadosti: zakai narpopreí, nei vse zapissanu, kar je Christus vučyl... H drugimu, takú ne zastopio vsi svetu pismu kakor bi se jmelu zastopiti. H tretymu, tu pismu se ne more na mnogatero vižo izložiti. My ti Catholiš vun izlagamo enu govorjeníe v' eno vižo; ti Lutriš pak drugači: ti Calviniš zupèt drugači; inu en sleherni hoče prou jméti. Ravnu kakor ty čermeli z' ene rože ta med sezajo: inu ty Paiki lyh istaiste rože ta strup: taku se more iz svetiga Božyga pisma ta med te risnice vzeti, inu ta strup tega folš navuka, kadar se tuistu prou ne zastopi. — L. Katera je tadai ta bulša, žihréša inu nefalena viža, iz katere se more poznati, inu veiditi, kai je Bug rezodil, katere so te prave, risnične, inu nefalšane Božye bessede? C. Tu pričovanie te stare gmain Catholiske Cerque, ali vsiga Christianstva; takú, de kar ta prava Christianska Cerkou veruje, letú je G. Bug rezodil, inu je ta prava Vera. Kar ta prava Christusova Cerkou zaverže, tujstu nei ta prava vera, od Christusa nei rezodivena" (495. 6). — Od nezmotljivosti papeževe in sv. cerkve katoliške na pr.: L. Ne morejo li ty Lutriš ali Calviniš tudi letú od nyh Cerque govoriti? C. Cilú nikàr: zakai se dobru vei kadai Luther inu Calvin; v katerim Méstu inu Leitu so ony nyh folš vuk začeli. Tudi se vei gdú se je bil nym zupar postavil. Kakor se je bilù takai v naši Crainski deželi zgodilu, kadar je bil začèl zapelavati inu na Luthersko kecario obračati letó dežel͵o Primož Truber, inu Kobila Iuri, takrat ta

Bogaboječi Škoff Lublanski Thomas Hren se je bil z vso močjó zupar postavil ty nyhovi Kecarij, inu je bil z veliko mujo zupet te ludy perpravil na to pervo pravo Catholisko Vero. Takešne ričy se tudi vedó od drugih Kecarij, po drugih deželah sturjenih. L. Kaj se tadai nevei, pod katerim Papežam so začeli Mašo brati, za te mertve moliti, Božyo Mater inu te Svetnike častiti inu yh prossiti, tudi te žegnane ryči v časti imeti? C. Kadar bi vsi Predikonti bily skupai, ony vsai bi ne mogli tega povédati, pod katerim se je tu vse začelu: iz tega se vidi, de naša Vera inu Navuk je ta pravi stari Apostolski vuk inu Vera. L. Komú se pergliha tu Papežtvu? C. Eni zlati ketini: zakai kakor v eni ketini en glid na tem drugim vissy, inu en glid tega druziga za sabo vléče, taku gredó en Rimski Papež za tem drugim vglih v ti risnični Cerqui, v nyh vuku, inu v veri, inu tu se kaže od eniga druziga noter do S. Petra Apostola; inu kakor ty Papeži so edn drugimu to Vero inu vuk vglih v roke dali; taku na tem vissy vsá Christianska Catholiska Cerkou glih vkupai, inu se izkažuje od eniga čassa do druziga v ričeh te Vere, vselei enaku, od čassa teh Apostolou noter do dosehmal" (532—4). — Na vse to meri na drugi strani knjigi „Navuk Christianski" tiskana naslednja čestitka:

Typographus ad Authorem.

Alta Castelli quondam Babylonis ab Arce
   Castellez genesim nomine reque trahens,
Dum gentes vario hinc migrant discrimine linguae,
   Insedit pectus Slavica lingua tuum.
Tu nobis illam, tu propria verba tulisti
   Slavorum, primos à Babylone typos.
Quod Truber atque Kobila Juri corruperat olim,
   Te Castelletum restituisse decet.

V. Peti v tem veku smé se imenovati **Baron Janez Bajkart Valvasor.** Rojen je bil Valvasor v Ljubljani 28. majnika 1641. Učil se je najprej pri Jezuitih. Da se v vednostih še bolj izomika, potuje po mnogih vnanjih deželah, po Nemškem, Laškem, Afrikanskem, vzlasti po Francoskem. Ko potovaje po mnogih deželah vidi, da lepa njegova domovina je silo malo znana drugod, se mu milo storí, in vžge se mu v srcu iskreni namen, domačim in ptujim pokazati njeno krasoto. Kar si je namenil, to tudi zvesto spolni; toda — véliko delo njegovo, domovini na slavo, povžije vse véliko njegovo premoženje tako, da prej premožni mož umre ubožen v Krškem 19. septembra l. 1693.

Sam laške krvi pisal je J. B. Valvasor v duhu tedanje dobe nekaj latinski, nekaj nemški, vmes malo slovénski, vendar premnogo na slavo in korist ne le vojvodini Kranjski, marveč Slovencem sploh in deloma tudi Slovanom.

Med mnogimi književnimi deli njegovimi so nam posebej znamenita na pr.: Topographia Ducatus Carnioliae modernae, Arcium Lambergianarum, castellorum et dominorum in Carniolia l. 1679..., Archi-Ducatus Carinthiae modernae, Carinthiae Salisburgensis l. 1681.; Charta Geographica Carnioliae, Carinthiae, Croatiae l. 1685. itd. — „Slava Valvasorjeva" je pa „Slava Vojvodine Kranjske" s temle celim naslovom:

Die
EHRE
des
Hertzogthums Crain,
Das ist,
Wahre, gründliche, und recht eigendliche Gelegen- und Beschaffenheit dieses, in manchen alten u. neuen Geschicht-Büchern zwar rühmlich berührten, doch bishero nie annoch recht beschriebenen Römisch-Keyserlichen herrlichen Erblandes,

Anjetzo, Vermittelst einer vollkommenen und ausführlichen Erzehlung aller seiner Landschafften, Böden, Felder, Wälder, Berge, fliessenden und stehenden Wassern, unterirdischer Berg-Seen, bevorab dess Welt-berühmten Cirknitzer Wunder-Sees, auch verwunderlicher Grotten, und viel andrer ungemeiner Natur-Wunder, imgleichen der Gewächse, Mineralien, Bergwercke, Edelgesteine, alter Müntz-Stücken, Thiere, Vögel, Fische etc.; überdas auch der Gebiete, Herrschafften, Schlösser, Städte, Märckten, Grentz-Häuser und Festungen, und deren so wol vormaligen, als heutigen Besitzer oder Vorsteher, Gebieter, Einwohner, Sprachen, Sitten, Trachten, Gewerben, Handthierungen, Religion, Heiligen, Patriarchen, Bischöffen, Orden, Pfarren, Kirchen, Klöster etc.; Regiments-Würden, Aemter, Gerichten, Ständen und Familien; wie auch der Lands-Fürsten, Jahr-Geschichte, alter und neuer Denckwürdigkeiten: Durch selbst-eigene gantz genaue Erkündigung, Untersuchung, Erfahrung und Historisch-Topographische Beschreibung, In Funffzehen, wiewol in vier Haupt-Theile unterschiedenen Büchern, wie auch häuffigen Abrissen und zierlichen Kupffer-Figuren ausgebreitet, von **Johann Weichard Valvasor, Freyherrn,** Einer hochlöblichen Landschafft in Crain Hauptmann im Untern Viertheil und der Königlich-Englischen Societät in England Mitgliede; Aber In reines Teutsch gebracht auch auf Begehren mit manchen beyfügigen Erklärungen, Anmerck- und Erzehlungen erweitert durch Erasmum Francisci, Dess hochgräfl. Hauses Hohenloh und Gleichen Raht. Laybach, Anno MDCLXXXIX. Zu finden bei Wolfgang Moritz Endter, Buchhändlern in Nürnberg. Cum Privilegio Sacrae Caesareae Majestatis.

Ta naslov kaže dokaj popolnoma, kaj vse ima vélika knjiga v sebi. V čveterih debelih pôlovnih vezkih razodeva 533 podob ter šteje 3320 strani. Viri, iz kterih je zajemal Valvasor, so vsi naznanjeni; med njimi so Megiser, Schoenleben, Bohorič, Kastelec itd. itd. V spisovanji podpiral ga je vzlasti Erazem Francisci in nekoliko tudi Pavao Vitezović. Čveteri deli se krojijo v XV bukev in te v razne odstavke ali poglavja, kterim na čelu se nahaja zaznamnjan ob kratkem obseg, ob kraju pa so opazke, ktere jako olajšujejo prebiranje in umevanje posameznih tvarin. Na notranjem listu kaže se v viteški opravi pisateljeva slika in krog nje podpis njegov: Herr Johann Weyhart Valvasor Freyherr zu Gallnegkh und Neydorff, Herr zu Wagensperg und Liechtenberg. Einer Löbl. Landschafft des Hörzogthumbs Crain in untern Viertl des Fuessuolkhs Haubtman und ein Mitglied der Königl. Societet in Engelland. — Pod njo opeva se v latinski čestitki mož:

..Quem sat Stemma vetus: quem sat pulcherrima Virtus
Illustrat meritis Marte, et in Arte probis..

s pristavkom: „Scripta lege, Acta vide!" — Pač res, brati in prebirati mora pisanja, videti in pregledovati dejanja, kdor hoče prav čislati — Valvasorja.

Veliko delo svoje poklanja umetni pisatelj deželnim stanovom Kranjskim, kteri so ga tedaj vrlo podpirali. V predgovoru sprelepo omenja o slavni domovini svoji: „Crain hat sich daran begnügen lassen, daß es schreib-würdig wäre, und hierauf mehr gesehn, als daß viel von ihm geschrieben würde; in dem Es jederzeit die Ruhmwürdigkeit höher als das rühmen, und die Thaten viel edler als Worte geschätzt.." —

„Opustivši obširniši pregledovanje vsih njegovih del, odprimo le veličastno knjigo „Ehre des Herzogthums Krain", natisnjeno v nemškem jeziku v Ljubljani 1689 v 4 debelih pôlovnih vezkih, in preglejmo jo, prepričati se neprecenljivega zaklada, ki nakupičen leží v njih, in le čaka domorodcov, da bi ga vzdignili tudi v domačem jeziku! Koliko znamenitih rečí bi se dalo iz Valvazorja svetu razodeti! Ko pa naravnost rečem, da nobena dežela se ne more ponositi s takim krajopisjem, kakoršni je Valvazorjeva „slava Krajnske vojvodine", vendar — tako piše dr. Janez Bleiweis v Koledarčiku

Slovenskem za l. 1853 — ne zakrivam mnogih pomanjkljivost, pomot in slabost, ki jih najdemo v hvaljenem delu; tode ktero delo tacega obsežka in tacega časa je popolnoma? Njegovo popisovanje mest, tergov itd. s pridjanimi popisi zgodovinskimi, in popisje šeg in običajev starih Jugoslavenov je pa tako izverstno, da ga ni enacega. Vedenja starih Krajncov in mnozih njegovih sosedov ne najdeš nikjer tako natanjko in zvesto popisanega, kakor ga je popisal naš Valvazor.

Poglejmo v bukve njegove!

Pervi vezek knjige „Ehre des Herzogthums Krain“ (Bukv. I—IV. str. LIV. 696) obseže popis starodavnih ljudstev, ki so na Krajnskem vseljene bile, in popis mejá stare dokaj veči Krajnske dežele, ktero loči v 5 krajev: Gorenski, Dolenski, Metliški, Notrajnski in Istrianski ali Pazenski kraj. Sredje tadajnega Krajnskega stavi na Obloke... Dalje popisuje v 1. vezku, tode le ob kratkem, mesta, gradove, terge, fare, vasí, hribe in doline, reke in jezera, zrak in podnebje, vreme, rastljine, rude, živali in natorne svojnosti Krajnske dežele, kterim popisom priklada mnogotere podučne in kratkočasne povestice, pravlice, pa tudi debele vraže..

Drugi vezek (B. V—VIII. str. 836) obseže popis mnogoverstnih narodov (kterih 11 našteje), ki so poredoma se vselovali na Krajnskem. Slaveni so bili po njegovem številu deveti narod, ki se je po mnenji Valvazorja okoli l. 548 po Krist. rojstvu na Krajnskem vselil. Tù govorí Valvazor veliko od Slovenov in Vendov (se vé da tudi dokaj napĕnega), od slovanskega jezika, njegovega razširjenja po svetu, — omeni cirilice in glagolitice in natisne nju pismenke. Gospodnjo molitev („Oče naš“) je natisnil razun latinskega v 13 slovanskih narečjih... Dalje popisuje v tem vezku nošo, šege, navade, razvade in običaje Krajncov, Istrianov, Horvatov, Vlahov itd.... V dostavku tega razdelka našteje Valvazor od sv. Cirila začemši noter do njegovega časa vse imenitniši pisatelje na Krajnskem. V 7. bukvah razlaga véro na Krajnskem; začne od paganov (ajdov) in njih bogov; razlaga potem spreobernjenje starih Krajncov h katoliški veri po sv. Marku in Hermagoru; popisuje za tem razširjenje luteŕsko-evangeljske vere na Kranjskem, nje pregnanje in zatéro; razlaga prizadevanje sv. Metuda za vpeljanje domačega slavenskega jezika pri sv. maši namesto latinskega na Krajnskem in Koroškem, popiše na dalje dovoljenje tega, kmalo pa natolcevanje pri papežu, da sveti Metud krivo vero učí... in poslednjič popiše prepoved slavenskega jezika pri sv. maši. V tem vezku oméni Valvazor še svetnikov na Krajnskem, patriarhov, škofov, samostanov in far.

Tretji vezek (B. IX—XI. str. 396 + 730 = 1126) popisuje vlado in vladarje na Krajnskem; tudi so gèrbi plemenitnih rodovín obrisani. Za tem sledijo nedopovedljivo mični popisi in obrisi mest, tergov, starih in novih gradov, samostanov, z zgodbami in znamenitnostmi njihovimi; povsod so slovenske imena pridjane. Vse to da temu vezku posebno ceno.

Četerti vezek (B. XII—XV. str. 612 + 62 = 674) obseže popise in obrise ravno po teh vodilih tudi mnogih Horvaških mest in gradov, popise turških stražnic, turških vojsk in poslednjič vsih vojsk na Krajnskem in v sosednih deželah od starodavnih časov noter do časa Valvazorjevega; imenitniši vojske so v podobah izrisane.

To, dragi bravec, je obsežek imenitne knjige, ktero smémo po vsi pravici slavo Valvazorja imenovati.

In zares mu je, ko je prišla omenjena knjiga na dan, od vsih straní donela čast in hvala, ktero so mu prepevali pesniki v latinskih, nemških, slovenskih, horvaških in dalmatinskih pesmih, ki so verlega moža tako razveselile, da jih je postavil na čélo pervega vezka pozneje izdanih iztisov.“ Tako dr. J. Bleiweis.

Cojz, Valvazor bila
Sta Laha obá:
Italjo pustila,
Iména sladka! Kr. Čb. II.

Pisal je Valvasor v smislu tedanje dobe latinski in nemški, vendar s peresom domoljubnim, vzlasti kranjskim, torej ga prištevamo med pisatelje domače. — „Er war ein trefflich gebildeter, aufgeklärter, sehr patriotisch gesinnter Mann, der zwar nichts in windischer Sprache herausgegeben, aber doch durch seine reichhaltigen Werke..., die er mit Aufopferung seiner ganzen Thätigkeit und seines Vermögens zu Stande brachte, auf bleibenden Dank seiner windischen Landsleute vollgiltigen Anspruch hat. Indess führt er die Benennungen der Oerter und einiger Krain eigenthümlicher Gegenstände auch in windischer Sprache an. Valvasor, sagt Wachler (Hist. Forsch. II. 1125), ist klassisch als Sittenmaler; für die neuere Geschichte und noch mehr für Ortskunde kann er nicht entbehrt werden (P. J. Šafařik pg. 20)". — Pobirali so tudi iz njega naslednji pisatelji, vzlasti povestničarji in pesniki, na pr.: P. Marko (v. Bibliotheca Carnioliae), Linhart, Vodnik, Prešern (v. Kerst per Savici), Koseski (Slovenja), Hitzinger (Turjaški Hervard cf. Jezičn. XII. Novic. 1875), Tomšič (Boj pri Vudački cf. Jezičn. XIX), Svetličič (Erazem Ravbar) itd. — Čislali so Valvasorja prej; čislajo ga mnogo bolje sedaj, kar je vrli J. Krajec napravil novo, krasno izdajo njegovo v prvotni obliki — čast in hvala mu bodi zato! — z dvema podučnima spiskoma P. v. Radicsa — pod naslovom: „**Die Ehre des Herzogthums Krain** von Johann Weichard Freiherrn von **Valvasor**. Rudolfswerth 1877—79".

Valvasor ali Valvazor je iskreno v dejanji spolnoval naše sedanje priljubljeno geslo: Vse za vero, dom, cesarja! — Spolnuje se, vzlasti po novi izdaji, kar je napisal na drugem listu v sliki (Austria — Carniolia): Carnia fida Deo Carnia fida Duci — His formis lustrata novis patet orbe videnda. — Spolnuje se tudi, kar je pripisal na koncu v sliki zvonu s kladvom — o slavi njegovi: Dat pulsata sonum. — In kdor prav prebira to véliko delo, spolnuje se mu pa tudi napis njegov: Dulcis ex labore fructus.

„**Valvazor z ozirom na Slovanstvo**" — to je sestavil P. pl. Radics v Letopisu Matice Slovenske l. 1877 str. 251—323, kjer se razkazujejo v razdelkih na pr.: „Imena dežele. Prebivalci. Slovenski jezik. Vera. Običaji slovenskega ljudstva. Narodna nošnja. Narodne stvari iz zgodovine. Narodno plemstvo. Narodni umeteljniki in pisatelji". — Po vsem tem so še vedno resnične Bleiweisove besede, da neprecenljiv zaklad nakupičen leží v knjigah Valvazorjevih, in le čaka domorodcev, da bi ga vzdignili tudi v domačem jeziku!

Valvasor se je čiste slovenščine sicer zavedal (v. knj. VI. str. 276); sam pa je znal in pisal le kranjščino (krajnsko špraho), kakor jo je slišal tu in tam med narodom, pa po mestih in gradeh iz ust potujčenih ljudí. V dokaz naj tukaj služijo popolnoma v njegovem črkopisji na pr.:

1. Nektera imena: Gôrenska, Dalenska Stran; Metlishske Krai; Ta snotraine deu nakrasso jenu napiuke; Istrianske Krai. Lublana. Mallalablaneza a. Gradaschiza. Pouhuugradez. Radoulza. Velessale. Krainìskagora. Nadougem (Längenfeld). Mengusck. Blagouza (Glogobiz). Terschishka Wisterza (Bisterza, Bistriza). Tschembschenig. Uoutschiepotok (Wolffspüchl). Ubledo. Uletye. Ustange. Useuzach. S. Yur (S. Jörgen). Sorskupule. Sentierneisku pule. Teryak (Aursperg). Sreiberske turn (Thurn am Hart). Sateiska, Usateske (Ainödt). Bella Zierku. Per Sveti Alene. Per Nouomesto. Chotschevie. Grosnplizcheza. Uelike ribenske vvorst. Per sentianscho. Ullugatzo. Yderscheza. Stara uipaua. Utschka. Zizche (Tschitscheo). Kraschauze (Karstner) itd. itd.

2. **Ozha nafh** (VI. str. 274. 275 ponatisnjen: Latine. Cyrilice. Bulgarice. Dalmatice. Croatice. Sclavonice. Bohemice. Polonice. Vandalice. Lufatice. Mofcovitice. Carniolice. Novazemblice. Walachice) **Carniolicè:** Ozha nafh kir fi unebéfih pofuezhénu bodi jimé tvoje pridik'nam krajlestvu tvoje s'idife volja tvoja kakòr nanebi taku nafemlji kruh nafh v'fakdainji daj nam dones jnu odpusti nam dulge nafhe kakòr tudi mi odpuftimo dulshnikom nafhim jnu neupelaj nafs v' ifkufhno tamazh refhi nafs od slega Amen.

3. **Uskokov ali Staravercov** (VII. str. 491. Walachen. Schismatici. Pope — Pfaff. Coluger — Münch) Molitev o velicih praznikih zjutraj .. † Imeni Ozha (Ozcha) † Sina † Yduha Suetega. Amen. Otaznash, na nebi sidish, pausod vidish, tzha se godi, poshli nam Petra y Paula, tzha ty dobry moshy tschine, pri tom hozhemo byti. Amen.

Zvečer: Hodimo spat, boga suat, usako nozh na pomozh trubi trubislaua boshia krail nebesky is neba yde, use suetze sabuody, tamodoly napodoly, kir auzhary auze paso, auze boga nesposnashe, boile se ym naroditi, kakor peklu prebiuati, tushnu pismu prepisati. alleluja, alleluja! pomosi nam ta sueta nedeyla, nu sueti iuray oroshnik, kir nam prauy praui pot, poseleni trauizi, k'eni uodi toplici, kir diua Maria bele roke umiua, zherna ozhy spyra, greyshne dushe napaye.

4. **Zashtitno voshejne te Krajnske deshele** (»**Jožef Zizenčelli**, ein Edelmann aus Krain, den P. Marcus **Sisenthal** nennt, ist uns blos als Vf. eines krainischen, dem Werke Valvasor's vorgesetzten Gedichtes bekannt. Unter den daselbst vorkommenden Gedichten ist auch ein kroatisches und ein dalmatisches von **Paul Ritter** alias **Vitezović** cf. Šafařik. pg. 20) v prvotnem črkopisji:

Zashtitno voshejne te Krajnske deshele
k' letèm usèh hvale urednem bukvam
Krajnskiga popisvajna visoku slahtnu
rojeniga, gospuda
Janesa Bajkorta Valvasorja,
Frajerja is mudje inu saverha, Gospuda u' Bogensperko, inu u' Ljehtenberko, u' dolejnskem Kraje te Krajnske deshele peshizeskèga Kapitana, inu tovarsha angèlèshkega Krajla tovarshtva.

Ie pèrshèu enkrat tajste dan
s' tulikèm proshnam pèrpelán.
O srezhne dan? O srezhna luzh?
Katera imash tok veliko muzh,
de te bukve pèrpelash,
nèm to pravo luzh podash.
Vj bukve tudi srezhne ste,
sakaj vj mene resvetlite,
inu stèrte, de moje ime
zev svet zèlo dobru ve.
Kokèr to sonze sjvtèrnu
lepshe stane, inu mladu.
Nezh inu nemore skodvati,
oku je lih moglu prebjvati
sa murjam delezh pokopano,
inu s' temnizam obdano.
U glihe vjshe jest gore grem,
lepu svetiti pèrzhnem.
O srezhne dan? ke mene resvetish,
moje tèmnice pogebish.
Vj bukve pomagaste,
inu pumozh perdaste
skusi vezheniga Gospuda
Valvasorja, kir da,
de jest ta velik svet
resvetiti morem sazhet.
Vj mene mozhnu hvalite,
moj glas povsod restresite.
Kateri te hvale bode brav,
te besede bode prebrav:
O srezhna Krajnska semla,
katera tuliku hvale pèrjemla
od soih senov, kotere je s'rodila,
inu taku vèsoku vèzhila.
Srezhna mate stakèm sadu,
kir je pèrneslo tvoje telu.
Bukve tèdaj pojte,
na usem svetu stojte.
Po u' sè deshelah letite,
inu moju zhast donesite.

Joshef Sisentshelli.

Kolike pomembe je **Valvasor** Slovencem sploh, o tem spričuje Dr. J. **Zupan** v Kr. Čbelic. I. str. 72. 73 na pr.:

Baron Valvazor.

Za Krajno premožen,
Za Krajno učèn,
Za Krajno ubožen,
Za Krajno rojen.

Kar Gerki so znali,
Kar Lahi od njé,
Kar drugi pisali,
Vse Valvazor vé.

Arhive preiše,
Netruden za nas,
Nam bere, nam piše,
Da grade, da čas.

Katera dežela
Ma veči možé?
Prek morja, Ljubela
Gre njega imé.

Učenim Londona
Je Valvazor znan,
Častili barona,
V njih družbo bil djan.

Čast Krajne on trobi
Po svetu okróg:
Čast njemu u grobi,
Bod' hvaljen za-nj Bóg!

Spomenik na grobu postavili so mu prijatelji iz Ljubljane in besede na njem — kratke pa pomenite — sostavil je povestničar sloveči J. G. **Thalnitscher** (Dolničar) v. **Thalberg**, ki se glasijo:

D. O.
Joanni Waichardo Valvasorio
Labaco Oriundo
Incliti Ducatus Carnioliae
Cosmographo
Regiae Societatis Angliae Academico
Antiquitatum Studio Nulli Secundo
Qui
Domestica Musis
Amica Pietati
Bellica Literis
Adjunxerat
Ob
Undique Strenue Gesta
Facundum Hoc Ad Posteros
Monumentum
S. P. Q. L.
Poni Curavit
III Id. Decemb. MDCXCIII.

VI. Šesti pak je bil **Janez Kerstnik od S. Križa** (Joannes Baptista a S. Cruce), Vipavec, v redu Kapucinskem Concionator Provinciae Styriae, v kteri so bili tudi oni po Kranjskem, nekaj časa v Gorici, tudi Gvardijan, v družbi Academia Operosorum, l. 1693. vstanovljeni v Ljubljani, s priimkom Promtus, umrl 14. okt. l. 1714 v Gorici. Priobčil je svoje duhovne ogovore nekaj v Benedkah, nekaj v Ljubljani. „Concionator Carniolicus ordinarius; ast minime ordinariae famae per Carnioliam et Vindo-Marchiam . . . evulgavit suas conciones in V. Tomis" — pravi P. Marcus (Bibl. Carniol. pg. 28) in **Šafařik** (S. 20. 121. 122) piše: „Wiewohl er ein geborner Innerkrainer war, so ist doch seine Schreibart minder rein und gut, als die Kastelecische, weil er aus einer Gegend, in der Nähe von Görz, stammte, wo man schon merklich italienisiert . . . Über Sprache und Orthographie dieses rüstigen Predigers vgl. Kopitar S. 74. 75. „Übrigens" — so

schliesst H. Kopitar die Charakteristik — „ist der Pater ein sehr jovialischer Mann, voll Belesenheit und Historien, citirt den Cicero de Divinatione und den Ovidius neben S. Gregorius und der Apokalypse etc."

Knjiga prva ima naslov: **Sacrum Promptuarium** singulis per totum annum dominicis, et festis solemnioribus Christi Domini, et B. V. Mariae, praedicabile; e sacrae Scripturae, sanctorumque Patrum scriptis erutum, nec non veterum, recentiorumque Authorum historiis, non minus laboriose, quam copiose roboratum. Ab admodum V. P. F. Joanne Baptista à Santa Cruce Ordinis F. F. Minorum Capucinorum Concionatore, Slavo compositum Idiomate, multorum votis expetitum, in duas partes divisum in lucem editur. Pars Prima. Venetiis 1691. Ex officina Zachariae Conzatti.

Knjiga I. 4⁰. 14 l. A. 1—232. B. 1—216 str. — V latinski čestitki ... Comiti de Lanthieri .. Domino Vipaci, Praeposito Rudolphsbertensi, nec non Archidiacono Inferioris Carnioliae .. po grbu na prednjem listu pomenljivo razlagovanem hvalo daje, češ, ubogih vzlasti nas redovnikov velikemu dobrotniku, iz preslavne rodbine, ter mu priporočuje svoje književno delce. — Nato v Praefatio ad benevolum lectorem piše na pr.:

„Jest vejm de veliku nijh se bodo čudili, de jest sim se podstopil moje pridige drukat sturiti v' slovenskim jeziku, dokler dosehmal obeden nej tiga sturil, de si lih veliku lepši slovenski jezik so imeli, kakor je moj Vippauski, jest pak negledam na letu, temuč na bessede sv. Augustina ... kir hoče reči de je nucnu inu potrebnu pissat, inu drukat v slednem jeziku, de vsim bo pomaganu, katero pomuč večkrat tij Mašniki so želeli, inu prossili, de bi ijm moje slovenske pridige possodil, inu prepissat perpustil, ali pak de bi ijh drukat pustil, zatoraj jest hočem lete moje dobre priatele pohleunu bugat, inu tulikain ijm pomagat kulikain premorem, dokler Tertullianus pravi: Quid tam malignum, quam nolle prodesse, cum possis. Inu gvišnu bi veliku nucalu, inu pomoglu, kadar bi več pridig v slovenskim jeziku drukanih bilu, zlasti taistim Mašnikom, kateri nijmaio čassa dolgu študerat, ali pak imaio malu buqvi, de bi si mogli pomagat, sakaj sledne buqve nej so pernaredne za naš folk" ... in povédavši po Ciceronu in Ovidiju, po Bibliji in sv. Avguštinu, da nekteri bodo radi imeli njegove pridige, nekteri pa jih bodo zaničvali, in da ga to ne bode prestrašilo, o slovenskem pisanji pravi: „Inu de si lih spoznam de težku je slovensku pissat, inu cilu nej mogoče v taki viži pissat, de bi vsim zadosti mogal sturiti, ali sledno deželo se zglihat, dokler cilu tij, kateri blizi prebivajo, edn drugači, kakor ta drugi eno bessedo zreče, zatorai obene bessede nebom zaznamval, ali se ima hitru, ali počassu zreči, temuč sledni po navadi svoje dežele bo gouuril, jest pak bom pissal kakor so slovenci pissali. Quia scribendum est more gentis, loquendum vero more regionis. Inu se meni sdij de bo zadosti, de jest obene laške, ali latinske, alj nemške bessede ne bom mešal, temuč, kar narveč bo mogoče lastne slovenske bessede bom nucal, de jih boš lahku zastopil, inu po tvoij deželi obernil, inu zrekal, za volo tiga tudi, kar je latinskiga nebom na slovensku preobernil, dokler Mašniki samij bodo lahku letu sturili" .. in priporočivši, naj vsakteri si izbere, kar mu bo dopadlo, in kar ni prav pisano ali rečeno, naj si popravi, predgovor sklepa: „Tebe pak, o Gospud Bug Nebeški oča pohleunu prossim, podeli meni tvojo S. Gnado, de kar jest dellam, ali pišem, tuistu tebi na hualo začetu, inu dopernessenu bodi, zakai li tvojo edino čast jiščem, ter samu od tvoje dobrute lon čakam, inu se troštam .." —.

Po tem ogovoru nasledvajo v latinski besedi: Observationes in scriptione, et lectione Idiomatis Carniolici, iuxta antiquos libros Carniolicos, et Slavos ..: C raro est in usu, nam loco **k** ponitur **z** vel **c** .. — **L** in fine dictionis loco **u** saepissime ponitur, ut je pelal, je ustal, je dial, tamen pronunciatur ut **u**:

je pelau. — **Q** vix est in usu, praeter buque, cerque, quae verba etiam per **k** ordinarie scribuntur . . — Maxima distinctio est inter **s** breve et **ſ** longum . . idem accidit si litterae **s** jungatur aspiratio . . **sh** — **ſh** (kar vendar je dostikrat naopak) . . **Y** in medio dictionis pronuntiatur ut **i** ut Syn, lyst, zydat; in fine vero corripitur, ut zgony pulsat, alias zgoni pulsa, stoy stat, stoi sta . . Haec pro aliquali praemonitione, observationeque apponere volui, licet haec alibi inveniantur (gl. Schoenleben, Castellez), et ex sensu, et dictionum connexione, qualiter pronunciari debeat, quisque Slauus, vel Carniolus facile colligere, ac iuxta Patriae morem enunciare poterit . .“

Index kaže tvarine, ki se obravnavajo v nedeljskih in prazniških ogovorih v razdelku A): Dom. I. post Pascha — D. IX. post ss. Trinitatem, in B): X — XXIV. Errata corrige. — V dokaz in razgled cerkvene zgovornosti P. Janeza Križskega in njegove slovenske pisave bodi iz I. Knj. A. str. 114—124.

Na S. Rešniga Telessa Praznik. (Aspicite in gentibus, videte, et admiramini, et obstupescite: quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet cum narrabitur. Pogledajte mej ludij, gledajte, in začudite se: Zakaj ena skriunust se je sturila v' vašim čassu, katero nebodo verovali, kadar se bo od nje pravilu. Habac. C. I.

„Je gvišnu de nekadaj Rimski Purgarij velik vržoh so imeli vesseliti se, kadar so vidilij de nijh Cesarij, inu Generali, po tem kir so onij njeh sauražnike srečnu premagali, z' veliko častio, inu oblastio v' lepeh, inu v zlateh kočijah so se v Mestu pelali, za katerimi vsi Purgarij, inu žlahtniki k' nogam so šlij, ter čast, inu hvalo na vus glass so ijm pelij: Guissnu čudnu, inu vesselu je bilu gledat, kadar osmiru jelenu v eni zlati kočij v Rim so pelali Cesarja Aureliana: Glihi viži čudnu inu luštnu je bilu vidit, kadar Cesarja Mark Antona štirinaist levu; Cesarja Augusta štiridesset Slonu; Cesaria Nerona dva taužent Mezgu, kateri sreberne podkuvi inu berzde so imeli inu po Rimi so te Cesarje pelali, inu vse kar je živu bilu sa nimij je šlu, inu na vus glass so vpilij: Vivat, vivat Imperator. Ali še čudniši, inu lepši je bilu gledat, kadar krail Sesostres se je pelal v svoje Mestu v eni kočij z žlahtnimi kamenij cerani katero kočijo štirij krajlij od njega premagani, inu z zlatemi ketenamij vpreženi so pelali. Ali vener vse lete častij je premagala čast Cesarja Trojana, katero vsakateru lejtu je njemu zapovedal sturiti Cesar Adrianus, namreč njega peld je pustil z' čistiga zlata kunštnu sturiti, tega na kulla iz slonove kosti zrezane djati, za katerim vsij Antvarharij, Purgarij, žlahtniki, Gospe, Dekelce, Vduve, vsij nizkiga inu visokiga stanu lepu guantani so šlij, inu z' trobentami, goslij, citramij inu bobni so njega čast glassili, de je on večkrat te Rimske sauražnike premagal, inu njeh Mestu odrešil. Jest bi n' hotel de bi N. N. menili de ijh hočem danas opominat premišlvati čast inu hvalo teh Cesarju, nè, nè; temuč jeh vabim danas premišluat to veliko čast inu hvalo, ketero cellu keršenstvu danas iskaže krajlu čess vse krajle Christusu Jezusu Odrešeniku Našimu, kateriga nepelejo jeleni, kakor so pelali Aureliana, nikar levij, kakor Mark Antona, nikar sloni, kakor Augusta, nikar trij persileni krajli, kakor Sesostra, ampak te kronane glave teh Papežu, Cardinalu, škofu, inu žegnanih Mašniku, nikar li vènim Mesti kakor Adriana, ampak po celli Europi, inu v' Indiah, inu kirkuli se najde ta prava vera, v' zlateh inu požegnaneh moštrancah pohleunu inu andohtlivu ga nossio, katerimu nikar li enu samu Mestu temuč vse katoliš Mesta, vsi Verni Firšti inu Cessarij, vsi nizkiga, inu visokiga stanu čast inu hvalo mu pojeio inu spremlajo, kakor tudi N. N. vidim de danas so sturili, inu še vselej tukaj pred S. Rešnim Telessom se najdeio, inu nad leto s. skriunostio se vesselè inu čudio, de ta, Quem coeli capere non poterant, sub speciebus panis lateat. Inu letu z' moim velikim troštam vidim, inu drugu od njih danas neželim, zatorai ijh prossim:

Aspicite in gentibus, videte et admiramini, et obstupescite: quia opus factum est in diebus vestris."

Spregovorivši potem o nekterih predpodobah in primerah, o posebnih častilcih, milostih pa nemilostih (Mors est malis, vita bonis) presv. R. T. — poziva poslušalce na pr.:

„Videte et admiramini, O vij častiti Mašniki S. R. T., v katerem bote vidili, de nad vaše kratke bessede syn Božy, kakor je bil od smerti gori vstal, takušen v ta žegnani vblat pride. Videte et admiramini Vy Modri Theologi miraculosam transsubstantiationem skuzi katero ena reč v to drugo se preoberne, inu vener te perve štaut ali podoba ostane, kateru je veliku čudniši, kakor celli svejt z' nečesar stuarit. Vid. et adm. Vij zastopni Philosophi, inu bote vidili, de nej rejss kar v šulah ste šlišali, de namreč tij stary Philosophy so vučili: Non potest diuidi quantitas sine diminutione partium. Rezlomite ta S. Vblat na desset koscu, vener tulikain bote našli v' enim kakor v' tem drugim. Vid. et adm. Vy Astrologi, inu bote vidili tu rumenu sonce stati na sred teh zvezd, katere svojo svetlobo inu muč od sonca prejmeio. Vid. et adm. Vij Mathematici, inu začudite se, de ta kateriga celli svejt obseči ne more venim majhinim vblatu prebiva. Vid. et adm. Vi zastopni Dohtarij inu Arcati, inu bote vidili inu našli Medicinam universalem, katero do sehmal nikdar nej ste mogli najti, inu bote zamerkali, de ta S. Arcnja, od G. Boga nam dana, ozdravi vse bolezni naše duše: ozdravi otuk te offerti; Vodenico te ohernje; Gobe te nečistosti; Jetiko te nevošlivosti; Bodlaje tiga sauraštva; Vročino te lubezni nespodobne; kašel tiga marmrajna, z eno bessedo je medicina Vniversalis. Vid. et adm. tudi Vy kunštni Poeti, kateri v' mej drugimi rečmy ste si bily zmislili de Protheus slednimu se je pustil vidit, kakor ta človik je vreden bil, tukaj bote vidily praviga živiga Boga Christusa Jezusa, kateri temu človeku po vrednosti se izkaže. Vid. et adm. tudi Vy o serčni Vojščaki, kateri z' Luciferam se vojskujete, tukaj bote našli tu prauu orožje, z katerem bote lahku premagali vaše skriune sauražnike, zatorai vass opomina S. Paulus . . . inu S. Cijprianus . . . Vid. et adm. Vy antverhary . . Vy lačni . . Vy uboge sirotice . . Vsi, vsi N. N. videte et admiramini, de v tem s. vblati se najde resničnu syn Božy z svojo Božjo inu človesko naturo. Nikar vže apprehensive, kakor pravi Calvinus. Nikar imaginative, kakor pravi Conomachius, Nikar samu spiritualiter, kakor pravi Frachez; Nikar metaphorice, kakor so vučili Albigensery: Nikar ex vbiquitate, kakor se je zdelu Vbiquistom, temuč realiter, praesentialiter inu substantialiter . . . Zatorai žihar smem reči, de ta Sacrament je en tak velik čudež inu Mirakel, de Non plus vltra . . . Sklenem z' tem kar berem od uniga Philosopha, kateri na sred placa je bil postavil eno lepo mizo, na leto pak eno zlato skrinjo, na kateri je bilu zapissanu: Vna salus omnium, tu je, de v' taisti skrini se najde ena arcnja za vse bolezni, reve inu potrebe, inu de z' taisto bo vsim pomaganu, ali jest nevejm kaj z' ena arcnja je bila taista, ampak tu dobru vejm, de v tej zlati Moštranci, katera stoy na S. Mizi tiga Altarja, se najde ena takušna arcnia, tu je, tu S. R. T., nad kateru resničnu se more zapissat: Vna salus omnium. Tukaj N. N. bote našli inu dossegli karkuli želite ali potrebujete. Morebiti de želite modrust . . . muč . . myr v vaši hiši . . ledih biti teh hudičavih skušnau . . vaše sauražnike premagat . . bogaboječi ratat . . . Oh S. R. T.! ò S. R. kry! gvišnu Vna salus omnium. Zatorai o vy N. N. Videte, admiramini et obstupescite. Molite, častite inu hualite tu S. R. T.: tako bote spoznali de ta nar čudniši skriunust Božja bo Vna salus omnium. . . Amen. **Laudetur semper Sanctissimum Sacramentum.**

Argumentum vsej pridigi »De sòlemnitate ss. Corporis Christi« je: Populus ad meditandum adorandumque hoc Sanctissimum Sacramentum excitatur.

Knjiga II. Sacrum Promptuarium.. Pars secunda. Venetiis 1691. 4°. 10 L. 590 Str. Approbatio je l. 1695; torej tudi knjiga ni mogla prej na svetlo. Naslov je z malo premembo posnet le po I. Knj. — Poklanja jo „Concionator et Guardianus" Comiti Domino Georgio Sigismundo A' Gallenberg, Domino in Thurn, Rossegk et Gallenstein etc. Pridige so od Dom. I. Adv. — IV. p. Pasch. — vmes dvojne postne o deseterih zapovedih Božjih ter o peterih rečéh potrebnih k zakramentu sv. Pokore. V razgled bodi:

Na pervo nedelo v adventu.

Erunt Signa in Coelo . . . Se bodo čudessa godila na Sonci, inu na luni, inu na Zvesdah inu na semli bo ludem britku: Inu tedaj bodo ony vidily Synu tiga človeka prideočiga v' oblakih z' veliko oblastio, inu z' veličastvom. Luc. 21.

Jest morem sposnati de dolgu čassa sim premišloval poprej, kakor sim sgruntal, sakaj S. katoliš Keršanska Cerku nam naprej postavi ta strašni S. Evangeli današni dan, na kateri sačnemo čakat, inu se troštat, de, hitru bo knam prišel na semlo z' Nebess nafs lubi inu Vsmileni Odresgenik Jezus, dokler tiga S. Prihoda se imamo veliku več vesseliti, kakor pak bati, inu vender ta S. Euangelist li od teh strašnih rečij nam govorij, ali uržoh tiga se meni zdy, de je de bi se my perpravili njemu napruti pojti, inu spodobnu njega prjeti: Zakaj jest pissanu najdem, de kadar Rimski Cessar je imel venu drugu Mestu rayžat, je naprej poslal svoje žolnerje, inu rihtne hlapce, kateri v' rokah so deržali gayžle, šibe, palice, inu nage meče, inu na vus glass so vupili: Date viam Consuli, Quirites, date viam Consuli. De bi skuzi taiste gayžle, inu šibe dali zastopit, de aku ne bodo spodobnu prjeli, inu častili Cessaria, bodo press vse milosti štrajfani. Peržianski krajli pak kamarkuli so šli, so zapovedali de nyh rihtni hlapcy pred nymi so ogin nesli, skuzi kateru so hoteli dati zastopit, de žive bodo sturili žgati taiste, kateri kakušno nespodobnost, ali nepokoršino bodo svojemu krajlu sturili. Krajl Heliogabalus, kadar je šal svoje podveržene mesta obyskati, je vselej veliku poprej zapovedal perpravit takušnu lepu prebivalše de se je moglu reči de je enu semelsku Nebu, sicer je žugal velike štrajfinge dati tem sanikarnom, inu nepokornom, satorai nikar li njegovu podveržani folk, temuč tudi Rimlary, inu Persianery se so poflissali, kar nar več ym je bilu mogoče svoje krajle, inu Cessarje častitu, inu spodobnu napruti pojti, yh sprimiti, inu gori vseti, de bi tem perpravlenem štrajfingam ne bily podverženi. Glihi viži se meni zdy, de z' namy sturij S. C. K. C., katera dokler vidi de y'kratkem ima k'nam priti Naš Gospud, inu Odrešenik, nam te strašne rečy, inu štrajfinge sodniga dneva osnani, de bi se my taistih bali, inu poflissali častitu, in spodobnu k' njegovimu prihodu perpravit, kakor sam G. Bug govorij rekoč: Ecce ego mitto Angelum meum, ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam ante te etc.

Knjiga III. Sacrum Promptuarium. Labaci 1696. 4°. 9 L. 626 Str. Approbatio Min. Gen. 1697. Censura Ordinarii Labac. 1698. Podarja jo Dom. Franc. Alberto Pelzhover, Baroni de Schönau etc. Index. Sermones Festivales. V dokaz bodi:

Na ta veliki gud inu praznik Christusoviga Rojstua.

Cum essent ibi . . . Kdar so ony tamkaj bily, so se ty dnevy Mariae dopolnili, de je imela roditi. Inu ona je rodila svojga pervorojeniga Synu, inu ga je povila v' plenice, inu ga je položila v ene Jasli. Luc. c. 2.

Je tedaj vener reiss, de ti ò častita Maria Divica v' tvojm čistem telessi si nossila taistiga, katiriga zemla, inu Nebu obseči nej moglu. Quem coeli capere non poterant, tuo gremio contulisti. Tedaj je vener rejss, de Stuar je svojga Stuarnika porodila, inu vener Divica je postala? Tedaj je vener rejss, de ta kateri na tryeh persteh vuss volni svejt deržj, v' plenicah povit leży? De Syn Božij, kateri je bil od

vekoma, danas je rojen v' Bethlehemski stalici? O čudu preveliku! O nezgruntana skriunost Božia! Katero premisleoč sledna človeska pamet od čuda zamaknena postane: Zatoraj oben nyma uržoha zamirit Svetimu Cyprianu, če danas na letej S. Skriunosti taku močnu se čudi rekoč, de posehmal obeni drugi reiči se ne bò več čudil, kakor poprej se je čudil, videoč Nebu z' soncam, luno, inu zvezdamy cerano: zemlo z' rossamy, inu z' želisčom pokrito: morje: morje taku šroku, inu glaboku, de taistu zgruntat se nezamore, temuč zamaknen od čuda tiga S. Roystua Synu Božiga, na letem vse moje živoče dny se bom čudil. Miror tantum Deum etc. . . . Vsij Sveti Vučeniki danas se čudio, inu z' S. Bernardam pravio . . . Se čudio Theologi, koku tu more biti, de letu današnu Detece je pravi Bug, inu pravi človik? Se čudio Philosophi de resničnu se more od ene persone reči de je bila od vekoma, katera danas je rojena? Poëti se čudio, de taista Besseda, katera zemlo, inu nebu napolni, danas pak venih ofslovih jasselcah stisnena leży. Retorici od čuda so mutasti postali, videoč de vse figure danas so napolnene. Astrologi so zamakneni, v' tem kir vidio, de sonce z' Nebess na zemlo je prišlu prebiuat. Juristi se nemorio prečudit de ta nedolžni more dolh za tiga dolžniga plačat. Arcati se čudio videoč, de Arcat čez vse Arcate je danas vse bolezni človeske na sebe vzel, de bi ty bolni osdravili. Malary tudi se nemorio prečudit v' tem kir vidio, de ta ner žlahtniši, inu lepši Pildik veni stalici ležij, namreč Jezus Syn Božij. Inu če tudi my bomo leto Nebesko skriunost Rojstva Jezusa Syna Božiga premislili, uržoh velik zadosti se čuditi, inu Jezusa lubiti bomo imel, poslušajte tedaj mene N: N: z pravo andohtio ter začnem itd.

Knjiga IV. Sacrum Promptuarium. Labaci 1700. 4°. 4 L. 490 Str. Ex Typographéo Mayriano. Dom. Petro Antonio Codelli de Fonenfeldt. Sermones diversi pro diversis occurrentibus sacris ministeriis.

(De verbo Dei. De vera fide. In primitiis sacerdotis. In die installationis parochi. In praesentatione vicarii vel cooperatoris. Pro electione abbatissae. Pro induenda moniali. In professione monialis. Tempore belli. Ob partam de Turcis victoriam. Tempore pestis. Extincta peste. Tempore famis. De gratiarum actione pro obtenta fertilitate. Pro ecclesia nova aedificanda. In dedicatione ecclesiae. De sanctissimo rosario. De confraternitate s. scapularis B. V. Mariae. SS. Trinitatis. Ss. Sacramenti. In funere parochi. In funere nobilis viri; nobilis ac virtuosae matronae; juvenis puerperae; mulieris viduae timentis Deum; valetudinarii et valde afflicti. In morte personae violenter vel improvise extinctae; negotiatoris; adolescentis; puellae; rustici. De jubilaeo. Dum ad B. Virginis ecclesiam pro impetranda pluvia processio instituitur. De passione Domini. Concionator auditoribus valedicit eosque benedicit). V tej poslednji kaže, da je pridigal tri leta v Ljubljani. Slovo jemaje govori (str. 485):

„. . ohranite li moje serce, zakaj vam oblubem, de nihdar nebo pozabilu na letu Bogaboyeče Lublansku Mestu . . . Resničnu inu očitnu spoznam, de nikuli nebom pozabil na leta bogaboyeči folk, na lete poštene ludy, na letu žlahtnu Mestu, ampak bom vselej G. Boga prossil . . ., de bi ta folk poterdil v svoy Sveti gnadi, inu nyh pamet resvetil, de bi tu dobru, od hudiga rezločit znali, tu dobru Bogu dopadeče izvolili, inu od tiga hudiga se zderžali, kakor te try lejta per moyh Pridigah so šlišali . . . . Spumnite N. N., kar ste šlišali v' moj pervi Pridigi, koku nucnu inu potrebnu je hodit poslušat Božjo bessedo . . Spumnite na tu kar ste v drugi moy Pridigi šlišali, de naša sama vera je ta prava, skuzi katiro si zamorimo tu večnu izveličajne zadobiti, če tudi naše djaine se z' vero zgliha (486)". . — In v tej govorí na pr.: „Ner poprej vprašajmo Ajdje kaj z' eno vero imaio? . . Turke . . Vuprašajmo zdaj te Luterš inu Calviniš kaj z' eno vero yh je vučil Luter Martin, kateri eno Nuno iz Kloštra je bil upelal inu žnio živil, kakor de bi njegova žena bila; inu Calvin, kateriga v' tem mesti Noiona živiga so imeli sežgati, dokler je bilu njemu zvižanu de ta mutasti negnusni greh je tribal:

Iz vst teh dvejh lotrou vejm de neč brumnega inu čedniga nebomo šlišali. Pošlušajte kaj govorj Luter Marten, on pravi de nej mogoče čistu živeti, inu de en velik greh sturj, kateri oblubi G. Bogu divištvu deržati inu čistu živeti. Calvinus pak je vučil, de človek nemore dobru sturiti, de bi si lih hotel, rekoč de nima svoje fraj vole, raunu kakor en pis na kateni pervezan, kateri se nemore iz mesta ganiti, če Gospodar n'hoče, taku de tudi my nemorimo ni hudiga, ni dobriga sturiti, temuč de G. Bug je tudi uržoh kadar greh sturimo, in de človeka fardama, de si lih neč hudiga, ali grešniga nesturi. Oh preprosti Ludje!.. Sama naša Sveta Katholiska Vera je ta praua, Bogu dopadeča, inu od Boga zapovedana; inu de naša vera je Bogu dopadeča, so spoznali inu poterdili Ajdje . . . Mahomet . . . inu Luter Martin, kateri je djal: Dico sub Papatu veram esse Christianitatem, imo verum nucleum Christianitatis . . . (17. 19)". — Na zadnji strani (490) pravi: „Žegnaj Tebe Lublana G. Bug, ex Sion . . . Maria Divica Mati te milosti, jest Tebi perporočim te lubeznive moje pošlušavice, inu tu žlahtnu Lublansku Mestu . . . Comendo vos Deo, et Deum et meipsum vobis comendo".

„Index 3 L. Haec Quarta Pars reperitur apud D. Adamum Skubè Bibliopolam Civem Labacensem etc".

Knjiga V. Sacrum Promptuarium. Singulis per totum annum Dominicis I. Adv. — XXIV. p. Pent. praedicabile. Labaci 1707. 4°. 7 L. 640 Str. Typis Joannis Georgij Mayr. D. Anselmo Carthusiae Vallis Jocosae Praesuli. V razgled naj služi (Dom. Quinquagesima):

„Kadar Sveti Franciscus Xaverius Apostel noviga svejta je bil v' taiste Indianske dežele od Svetiga Ignatiusa poslan, de bi taisti sapelani, inu preprosti folk od Malikuajna k' službi praviga Živiga Boga perpravil, je bil nešal, de taisti reuni folk po nekatireh deželah so molili za svojga Boga tiga požrešniga, pianiga, inu nesramniga Boga Bachusa; timu Svetimu Xaveriusu se je smilil ta preprosti folk, ter začne z velikem aiffram pridiguat, inu iskazat nyh nepamet, de eniga taku požrešniga, inu nesramniga Boga molio: ta preprosti folk svoje očy odpre, svojo norust spozna, Bachusa zapusti, ter tiga praviga živiga Boga, Stuarnika Nebess, inu zemle začne molit; Pildi tiga Malika Bachusa, namreč hudičy sačneo vpyti: Mortuus est Bachus, mortuus est Bachus . . Enu veliku vesselje je na tem imel S. Xaverius, videoč de Bachusa več nemolio, ampak Boga Vsigamogočiga. Huala bodi G. Bogu, de jest tudi videm de v' naši deželi nemolio za Boga Bachusa, ampak Boga Vsigamogočiga, ter žiher zamorem reči: Mortuus est Bachus. Vmerl je Bachus, za tiga volo močnu se rezvesselim, polek pak močnu žalujem, de on je pustil eniga Synu, katiri nej neč bulši, kakor je bil njegou Oča Bachus, leta je sapelaval Ajdje, on pak sapelaua karšenike; Bachus se je klatil po Indiah, njegou Syn se klati po naši deželi, ter je vže v naše mestu prišal; zatoraj vass prossim varite se za Božjo volo, de nebo v vašo hišo prišal, sakaj kamer kuli pride ta prekleti Šelim zapele, ogolufà inu farata te ludy. Oh fardamani goluf! Bug ti nedai jutrišniga dneua dočakat, de bi se bil zadavil, inu pobil poprei kakor si v našo deželo peršal, ali pak de bi bil utonil, kadar iz Indie si se samkaj pelal, zakaj se boym, de še katiriga mei mojmi Pošlušavici bo zepelal inu faratal, vedeoč de je ta ner vekši faratar, goluf inu zapelavi šelim. Je reis de en velik faratar je bil Saul . . . Amnon . . . Ali de bi Bachusau Syn nebil hujši faratar jest bi n'hotel njemu vošit tulikajn hudiga, dokler pak vejm zagvišnu, de taužent inu taužent yh je zapellal inu yh bo še zapellal, za tiga volo mu vosčim de bi se zadavil inu trešil. De bi pak vy N. N. tudi od njega nebili zapelani vam hočem imé inu njegove golufie povedat, de se bodite znali varvat: Bachusavimu Synu je ime Pust . . . . Oh prekleti goluf! gdu je tebi dal oblast rešit zdaj ludij od deržajna S. Zapuvidi Božyh? Ta Bug, ta zapuvid, ta paku, katiri je v Posti, je tudi ob Pusti. Bug skuzi grehe se taku režali zdaj, kakor ob Veliki Noči,

ter yh štrajfa taku zdaj kakor ob drugem čassu . . . Annaite se tedaj šem, plessa, pyanstua, de bote peklenski martri odšli, inu nebessa si zaslužili (161 — 173)."

An. 1693. Conditor celebris Academia Operosorum Labacensium in Jasonea Urbe, pia in Apollinem idololatria, ac immarcescibili Pieridum applausu (Epitome Chronologica . . J. G. a Thalberg pg. 88). Tej družnik je bil vže Promptus — Janez Križski. Ker je pa ta družba očitno svoje delovanje pričela še le l. 1701, spada tudi njeno opisovanje v naslednje stoletje.

V prejšnjem stoletji so z našimi slovénskimi pisatelji vzajemno delovali bližnji hrvatski in srbski na pr. Anton Dalmatin, Stipan Konsul itd. — Tako so pisali nekako v slovenščini t. j. v kajkavščini na pr. Mihal Buchich . . Kerztchanzki navuk . . Vu Nedelischu okoli l. 1565 — 74 (t. j. Katekizam hrvatski za luterane). Bil je M. Bučić kat. župnik na Belici v Medmurji, potem protestant. — Januss Pergossich, v Varaždinu bilježnik . .: Decretum, koteroga ie Verbewczi Istvan Diachki popiszal, a poterdil gha ie Lafslou, koteri ie za Mathiafsem kral bil, ze vfse ghofspode i plemenitih hotieniem, koteri pod Wugherfske corune ladanię fslisze, od Ivanussa Pergofsicha na fslovienszki iezik obernien, stampan vu Nedelischu leto nasseghà zvelichenia 1574. I. 98 str. — Antol Vramecz . . Kronika vezda znovich zpravliena kratka Szlouenzkim iezikom . . v Lublane . . 1578 (v. Jezičn. str. 14. 15) itd. — Mnogim bil je v tej dobi podpornik Peter grof Zrinjski (Zrinyi . . † 1671).

V naslednjem stoletji slovijo pak v oziru slovenske vzajemnosti pisatelji na pr.: Januss Bellosztenecz, r. l. 1595, redovnik, u. v Lepoglavi 1675 . . Gazophylacium Lat. Illyr. u Zagrebu 1640. — Paval Vitezovich, r. v Senju okoli l. 1650, u. v Beču l. 1713 . . Grammatica Croatica . . Lexicon Latino-Illyricum Mss . . Pririchnik aliti razliko mudrozti czvitje . . Oddilenye Szigetzko . . Lado Horvatzki iliti Sybilla. Miszechnik Horvatzki . . Kronika aliti szpomen vszega szvieta vikov, u dva dela razredyen, koterih pervi dersi od pochetka szvieta do Kristushevoga porojenya, drugi od Kristushevoga porojenya do izpunenya leta 1690, szlosen y na szvitlo dan po Pavlu Vitezovichu Zlatomu Vitezu. U Zagrebu leta gozp. 1696. 4°. 222 str. (Šafařik Südslaw. Lit. II., Illir. u. Kroat. Schrift. S. 336—7). — **Peter Petretics,** Biskup Zagrebecski; l. 1648., u. l. 1667 . .: Szveti Evangeliomi, koteremi fzveta Czirkva Zagrebecska Szlovenzka, okolu godifca, po Nedelye te Szvetke five: Z iednem kratkem Catechifmusem, za nevmetelne lyudi hafznovitem: Szvetloga i Vifzoko postuvanoga Gozpodina Gozpodina Petra Petreticsa, Bifkupa Zagrabecskoga, Oblaztjum, i ztrofkom, i Szlovenzkem fzlovom na fzvetlo vun dani, i ftampani. Z dopufcsenjem Gornyeh. Vu Nemskom Gradczi. Na jezero fszt zto petdefzet i pervo leto. Pri Ferencze Widmanstadiuse ftampare 12°. 26 L. 319 Str. Črkopis tem pisateljem je: s = fz, sz, z (pred k, p, t); š = ff, fs, ss; z = z, f; ž = s, f; c = cz; č = cf, cs; šč = fcs, scs; gy, ly, ny = gj, lj, nj; ć = ch; šč = sch itd. — V Gajico prepisano bodi v zgled iz Predgovora tole:

Peter Petretič, z Božjum voljum Biškup Zagrebečki: vsem Slovenskoga Orsaga Cirkvenem Pastirom, zagrebečke Biškupje podložnem, očinsko pozdravlenje i Božjega blagoslova obilno želém daruvanje.

„Potle, kak je mene Poglavnik (I. Pet. 5), vseh duhovneh Pastirov, né za moju nikakovu vrednost; nego poleg svoje velike dobrote i milošče na Pastirsku čast podigel i zvisil: i zmedj vnógeh drugeh od mene bolšeh i vučenešeh Popov zebrávši; na stol Zagrebeške Biškupije pósadil (Kotere ja nigdar niti iskal niti prosil nésem; boječi se velike pazke i truda Biškupskoga na ovom Svete, i računa strašnoga na smertnem vremene); gustomi krat na pamet dohágja, on svetoga Pavla návuk i Božja Zápoved, koteru on dáje Timo-

theušu Biškúpu, i vu njegovom kipe vsakomu drúgomu Cirkve kerščanske duhovnomu Pastiru . . .

Já takájže buduči Pastirom i Biškupom nedostojnem Cirkve Zagrebečke: želeči nasleduvati ove imenuvane velikoga imena (kem se já ne prispodabljam) i velike dostojnosti Biškupe: vsem serdcem, jesem želel na početke moje Biškupje, i den denešni želém, salutem populorum meae curae commissorum dušnoga zveličenja ljudstvu i Ovcam duhovnem pazke moje Pastirske i Biškupske preporučenem i zručenem; te poimene i navlastito jesem toga želel i vezda ga želém, vam ô poštuvani Brati Slovenskoga Orsaga Plebanuši i duhovni Pastiri, kotere já na početke moje Biškupije poleg časti i dúžnosti moje hotevši pomoči, i kolikò tolikò zlehkotiti vu Vaše takajže Pastirske časti i dužnosti; jesem zboga Vas i za radi vaše potreboče včinil (nê sam po sebe nego) po drugeh, gluboko vučeneh i visoko mudreh Redovneh Ljudéh i Pastireh Cirkveneh; najpervlje Reči sveteh Evangeliomov (kii su vu Slovenskom orsage okolu godišča obični i navadni) iz Dijačkoga te Vugerskoga textuša na naše pravo Slovensko Zagrebečko slovo pravdenò (poleg moje štime) prenesti; od reči do reči, gde je bilo moguče, te je Slovenščina prepustila. A gde pak to né bilo prikladno, jesem včinil Dijačke reči tak spisati, da ijm pravoga razmenja vrazil nésem. Negde pak nekotere Židovske reči jesem na meste ostavil; nasledujuči vutom drugeh narodov Evangeliome preobernene.

Zato, po keh dób pred tem toga né bilo videti vu našem Slovenskem orsage, Slovenskem jezikom dostojno štampaneh Evangeliomov; já gledeči na občinsko dobro, te na duhovneh Pastirov potreboču, jesem včinil, ove Evangeliome Slovenske spraviti i štampati, vuto ime, da bi naši Cirkveni Pastiri i Prodekatori Slovenski svete Evangeliome iz knjig Slovenskeh pred ljustvom čteli; poleg običaja i navade Prodekatorov Vugerskeh, Nemškeh, Češkeh i Kranjskeh, koteri svete Evangeliome vsaki vu svoj jezik imaju preobernene i štampane“ itd. —

Kalendarium Slovenski. Meseci: Malibožičnjak, inače Prosenec; Svéčen; Gregorščak, inače Sušec; Gjurgjevščak — Máli Tráven; Filippovščak — Veliki Traven; Ivanščak — Klásen; Jakopovščak — Sérpen; Velikomešnjak; Lukovščak — Miholjščak; Vsesveščak; Velikobožičnjak, inače Gruden. — Obrezávanje Kristuševo, inače Mali Božič. Svéčna B. D. Maria. Nazvesčenje B. D. Marie, inače Sadovena D. Maria. S. Križa našestje. Sv. Križa Zvišenje. Prijetje B. D. Marie. Narogjenje Kristuševo, inače Veliki Božič. Drobni Svétci. Gibuči Svetki. Evangeliomi Nedeljni — Svetéčni. Cvetnička. Muka Gosponna. Vuzem. Zastuplenje Kristuševo. Trojačka — Duhovo. Presveto Trojstvo. Telovo. Posvetilo Cirkveno. Preobrazenje. Na nebo vzetje.

Primeri: „Kajylediš pák na truhu vu oke brata tvojega, à na bervno kó je vu tvojem oke ne merkaš? Ali, kak moreš reči bratu tvojemu: Brate, pusti, dà vun zvéržem truhu iz oka tvojega, gda tí sam vu oke tvojem bervna ne vidiš? Zkazlivec, zverzi vun pervlje bervno iz oka tvojega, te onda preglediš, da znemeš trúhu iz oka brata tvojega“. Luk. VI. 41. 42.

Appendices tóje tó Pridavki i opomenki, k — ovem svetem Evangeliomom ovde štampanem priloženi. Pervi pridavek, jesu Popévke duhovne Božične i Vúzmene, i drugo vremene; Pastirom duhovnem i priprostomu ljustvu po Séleh hasnovite i potrebne; vu negdašnjem vremene po jednom Redovnike Jezuitanskom zprávljene. Drugi pridavek je Catechismus puerorum tóje tó Navuki duhovni preprosti, male Détce i ostalem nevmetelnem Ljudem na dušno zveličenje hasnoviti i potrébni.

Primeri: Popevka Božična (Ad praesepe Christi accomodata).

Zdravo budi mlado Déte: želno Déte:
Zdravo budi moje serdce preželno Detetce.

Kaj činiš ovde v jaselceh? milo Déte:
  Ko kraljuješ vu nebeseh, premilo Detetce.
Kaj je to, da si tak vbogo; Dete drago:
  Od koga zhagja vse blago, Detetce predrago.
Kaj je to, da si tak temno? Dete svetlo:
  Od koga je sunce svetlo, Detetce prezmožno?
Kaj je to, da si tak slabo? Dete jako:
  Ko si vse stvari stvorilo, Detetce prejako.
Gdo je tebe náto spravil, Dete zmožno:
  Gdo te je v jasle postavil, Detetce prezmožno?
Já sem tebe náto spravil; čudno Dête:
  Ja sem te v jasle postavil, prečudno Detetce.
Záme ležiš na slamice, lépo Déte.
  Záme terpiš na zemlice, prélepo Detetce.
O moj mali odkupitel; ô Ježušek:
  O moj mali zveličitel, ô dobri Ježušek.
Zakaj si mene tak ljubil? ô Ježušek.
  Da si me tak drágo kupil? o dragi Ježušek.
Budi ti dika na nebe: o Ježušek.
  I ovde dole na zemlje, o mili Ježušek:
  O želni Ježušek: preželni Ježušek.

Ave Maris Stella.

Zdrava zvezda morska,
  Prava Mati Božja,
  Mati vsegdar deva,
  Kraljica Nebeska:

Ká si zdravje vzela
  Iz vúst Gabriela:
  Premenivši ime
  Nepokorne Eve:

Prósti dúge krivem,
  Daruj pogled slepem:
  Zlo od nas odprosi,
  Vse dobro nam sprosi.

Pokaži se, da si
  Naša dobra Mati;
  Da po tebe prime
  Tvoj Sin naše prošnje.

O Deva Devica,
  Čista, tiha, krotka;
  Včini nas od grehov
  Čiste, tihe, krotke.

Včini da živemo
  Čisto i ponizno;
  Da se s tvojem Sinom
  Vsegdar veselimo.

Dika budi Bogu,
  Otcu, Sinu, Duhu,
  Presvetomu Trojstvu,
  Jedinomu Bostvu. Amen.

Catechismus Puerorum.

Otec naš, kí si na Nebéseh . . ne vpeljaj nas vu skušavanje: neg' oslobodi nas od zla. — Zdrava budi Maria . . — Verujem . . zastupil je na Nebésa . . od unod hoče priti sudit živeh i mertveh . . . sveteh občinstvo . . tela gore stanenje . . i žitek vekivečni. — Ja sem Gospon Bog tvoj. Némaj tugjeh bogóv pred menum. Ne primi imena Gosponna Boga tvojega za vman. Spoméni se, da Svetke svetiš. Poštuj Otca i Mater . . . — Gda se je okerščen Človek dužen spovedati? Odg. Potle kak počne razumom živeti te grešiti, okolu desetoga godišča, vsako leto jednuč, te pred smertjum vu težkom položen betege: Onda takajže, gda se hoče pričestiti, ako se vu kakovom velikom grehe čúti. Pit. Jeli se gda kerščeni Človek dúžen pričestiti? Odg. Je vsako leto jednuč okolu Vuzma, i gda je vu kakove smértne pogibeli. Pit. Kaj je ono čim se ljudi pričeščaju? Odg. Ono je pravo Kristuševo Télo, žívo né mertvo, z dušum skupa i s kervjum, i z Božanstvom, ves cél Kristus, kakti je gore na nebe. Razlog je

vu tom, kaj je tam vu svojem Človečjem kipe; à ovde je vu krušnom obličaje. Prispodobnem zákonom, kakti je duša vu živom tele človečjem, kó se očima vidi; á duša se ne vidi: tak je i Télo Kristuševo vu posvečene Hostje krúšne, gde se Hostia vidi, à Kristuševo Telo se ne vidi: i kak je gode duša vsa vu vsem téle, i vsa je vu vsakom kotrige tela: tak je Kristus ves vu vse Hostje, i ves je vu vsake drobtinice svete Hostje, tak, da gda se Hostja razdelí, Kristuševo Telo se ne delí, nego vu vsakom délce razdeljene Hostje célo ostaje. Pit. Zakaj i za kakov je zrok tó sveto pričeščanje pod krušnem kipom napravil? Od. Jeden je tomu zrok, da bi nam oddurno ne bilo, njegova Tela vu drugom kipe prijemati i jesti. Drugi je tomu zrok, da bi nam dal na znanje tó, da kakgode kruh domači telo naše hrani i krepi i povekšava vu jakosti telovne: tak ravno Télo Kristuševo dušu našu hrani, krepi i povekšava vu jakosti duhovne; toje tó vu milosti Božje, vu obderžavanje njegoveh zapovedeh; suproti vražjemu i telovnomu, vu vseh nevoljah i težkočah našeh skušavanju itd. . . Ostroge duhovne . . Molitve Strelne . . kruto hasnovite. — Tebe Bože vsi mi hválu dajemo: i Gosponna tebe vsi valujemo. Tebe Stvoritela ves Svét poštuje: tebe visokò vsa zemlja zvišuje . . . Vu tebe naše vufanje deržimo: da se na veke ne okorovimo. Budi ti hvala i dika Gosponne: i z Otcem tvojem i z Duhom presvétem: Kak je od veka bilo, tak i vezda: i na vse vekivečne veke. Amen.

Najboljši iz te dobe je pa **Juraj Habdelich**, duhovnik reda Jezusovega, naučitelj modroslovja, učitelj viših naukov, rojen v „starih Čićah g. 1599, upravljatelj varaždinskoga i zagrebačkog odhraniliśta, te i siemeništa ježuvitskoga, umrie u Zagrebu 27. nov. 1678", kakor piše Sim. Ljubić (Ogledalo knjiž. pov. jugoslavj. knj. II. str. 519 l. 1869). Tudi se vidi iz predgovora k njegovemu slovarju, da je bil vzgojevatelj pri grofu Turjaškem (Comes ab Auersperg et Gotsche etc).

Spisal je *a)* Zerczalo krepozti B. D. Marie str. 587 (Zarcalo Mariansko, to je to poniznost Device Marie, ka je Boga rodila, vsem slovenskoga i hervatskoga naroda keršćanikom itd. u nem. Gradcu 1662. 12. cf. Ljubić). *b)* Dictionar, ili Réchi Szlovenſzke zvexega ukup zebrane, u red poſztaulyene, i Diachkemi zlahkotene Trudom Jurja Habdelicha, Maſnika Tovaruſtva Jeſuſevoga, na pomoch napredka u Diachkom navuku Skolneh Mladenczeu Horvatſzkoga i Szlovenſzkoga Naroda. Z dopuschenyem Gornyeh. Stampano u Nemskom Gradczu, pri Odvetku Widmanſtadiuſſa. MDCLXX. 12° (brez naznačenih strani. sign. ee ali 28 pol). Geslo mu je na čelu: Nomen Domini Turris Fortissima. — V predgovoru poklanja knjigo svojo štirim sinovom grofa Turjaškega, premilostnim svojim zavetnikom, ter preslavlja v njem vso preblago rodbino, podpisan „Servus et Capellanus Georgius Habdelich". Po tem je sostavek: „De consilio hujus opusculi, et forma ad Studiosam Juventutem Praefatio." — Kakor sem iz H. Megisera pa iz Greg. Alasia v razgled zbral nekoliko besedí, tako naj se tudi iz Habdeliča pokažejo (v Gajici) nektere reči na primer:

Abecedar. Adda ergo, igitur. Akoprem licet, tametsi. Ar nam, quia, quoniam. — Bár tantum, dummodo. Bedenj cadus. Beteg infirmitas; beteg na smert morbus lethalis. Birič lictor. Blazen stultus; blaznim proti Bogu ali svetcem blasphemo. Blud error. Bogorodica Dei genitrix. Bok latus; iz boka a latere, lateralis. Bolvan idolum; bolvanin ethnicus. Bratiči, sestriči, tečići, vujčiči, stričiči consobrini. Broj numerus. Buh pun (bolh poln) pulicosus. Burkam tumultum facio. — Čas mora. Častnik officialis. Čemerni afflictus. Čislo rosarium. Čistoča castitas. Celovati osculari. Cifrast ornatus, comptus, politus. Cilj meta, scopus. Cipeliš calceus. Cirkva katoličanska, bolvanska, turska, židouska; cirkvica, cirkveni. Cucek canis. Cugelj habena. — Dača tributum. Dalekoča longa distantia. Darežljivost liberalitas. Diački latine; diak, diačtvo; dijak

devete škole metaphysicus, desete theologus. Dika gloria. Doba aetas. Dobitel victor. Dobro došel bene veneris. Doklam donec. Dolica vallis. Dragostiv gratiosus. Dugovanje negotium. Dvojnost dubium. — Fektáš gladiator. Ferljan Forojuliensis; Friul Forojulium. — Gibanica placenta. Gizdam se superbio. Glasovit vocalis; famosus. Glubanja cranium. Glumač istrio. Gnjivam se indignor. Godi mi sapit mihi. Gorki amarus, miser. Gospon dominus (sacerdotibus et minoribus officialibus). Graba fossa. Grudi pectus. — Halja do gležnja vestis talaris. Hasen utilitas. Henjati desisto. Hiža domus. Hitam projicio. — Jačim fortifico. Jad venenum. Jal invidia. Japa pater. Jašprišt archidiaconus. Jato agmen. Javljam se manifesto me. Jedvaj vix. Jestvina cibus. Inače aliter. Istina veritas. Isker proxime. — Kajam se poenitet me. Kál lacuna. Kanim intendo. Karam reprehendo. Karam se rixor. Karma puppis. Kerma esca, pabulum. Kesnim tardo, — se moror. Kinč thesaurus. Kip imago. Kitica fasciculus florum. Kladivo malleus. Klica germen. Kolobar circulus. Koračaj passus. Kotar territorium. Kotrig articulus. Krenuti moveo modice. Kús frustum. — Ladam possideo. Lahoten debilis. Lajhar deceptor. Listor saltem. Lucki alienus. — Magarac asinus. Marljiv diligens. Medo aes. Mertelni moralis. Milim se blandior. Múčim crucio. Mučím taceo. Múka farina. Muka passio. — Nadra sinus. Nadut tumidus. Nahajam invenio. Narav natura. Našestje inventio. Naopak inverso modo. Neg, nego, sed, nisi. Nemoč morbus. Nenavidnost invidia. Ničemuren vanus. Niknem germino. Ništar nihil. — Obed prandium. Obel rotundus. Oberten industrius. Oblok fenestra. Očali ocularia. Ohol arrogans. Opet iterum. Osoba persona. Ostaviti desero. — Pačam se immisceo me. Pas, pes canis. Pekel infernus. Pesma cantilena. Pila serra. Pisec scriptor. Početek origo. Pogibel periculum. Poglavnik dux. Pomenek colloquium. Pomnja animadversio. Ponizen humilis. Posel nuntius, negotium. Pozoj draco. Pravda lis. Prem da etiamsi. Preminuti morior. Prežgan astutus. Prigovor despectus. Proščenje indulgentia. Prošenje petitio. Prokšen delicatus. — Rabim laboro. Rano jako valde mane. Rasipnik prodigus. Redec versus. Rodljiv fertilis. Rubača indusium. — Žalec aculeus. Šálec nugator. Šator tentorium. Ženjščak effoeminatus. Žermlje mola trusilis. Žitek vita, frumentum, victus. Život corpus. Škerlec alauda. Štem lego. Šuma silva. Žút flavus. Senj somnus. Senja somnium. Skupčina coetus. Slovenec Sclauus, Illyricus. Slovenska zemlja Sclavonia. Slovenski Illyrice, Sclavonice. Spasitel salvator. Sporno parce. Spravišče conventus. Stališ status. Stranski extraneus. Svetski mundanus. — Taki subito. Tenja umbra. Terjaki festa Pentecostes. Ters vitis. Težak operarius. Tilj sinciput. Tolvaj praedo. Tovaruš socius. Trapim se crucior. Tražim investigo. Túp hebes. Tušča (tolšča) pinguedo. — Učep plenilunium. Vekovečni aeternus. Verli eximius. Verstnik coaetaneus. Vertar hortulanus. Veščec magus. Vjedno simul. Vitez miles. Umetelen agilis. Vonjam foeteo. Uraziti laedo. Vučenik discipulus. — Zábava retardatio, molestia. Zadavek arrha. Zaganka aenigma. Zagovor votum. Zagovornik advocatus. Zakaj quare, cur. Zalog pignus. Zámera offensa. Zásed insidiae. Zatilek occiput. Zatvor clausura. Zdenec fons. Zlamenje znamenje signum. Zob avena. Zvést conscientia.

Spisal je J. Habdelič *c)* Pervi Otcza Nassega Adama Greh. I. Salosztno po nyem vsze chlovechanszke natvre porvssenye. Sztolmacheno, in na kratkom popiſzano po Ivriv Habdelichv Touaruſtua Jesvssevoga Maſſniku. Na ſzpomenek odkud i kam szmo po iednom ſzmertnom grehu opali, i na pobolſſanye ſitka naſſega po- Miloſche i Vrednoszti szmerti Chriſtuſſeue, kuie on za-nasz podiel, dabi nasz od Szmerti uekivechne oſzlobodil. Stampano Vnemskom Gradczv. Pri Oduetku Widmanſtadiuſſa. Leto 1674. 8. 1181. III. IX. Dugovanja zvexega poznamenuvana kaszu vu oveh knigah popiszana.

— Knjigo posvečuje Martinu Borkoviču, biškupu Zagrebskemu. — V dokaz, kako lepo in lahko kajkavščino t. j. slovenščino je pisal Habdelić, bodi (v Gajici) to-le:

Predgovor. Nakaniuši našega Zveličitela Gospodina Kristusa zemeljski žitek nakratkom popisati slovenskem našem jezikom, i iz njega neke keršćanske navuke izpeljati; dojde mi na-pamet; da ne bu morebiti žal pobožnomu štaucu, ako u-napredek jednemi knigami porušenje nature človečanske poznamenujem, kotera iz pervoga otca našega Adama, i njegove pregreške izhaja, kotera je zrok bila pogubljenja usega človečanskoga naroda, i zbog-toga Sina Božjega na-ou suet prišestka. Ar se uffam da spoznauši zjedne strane veliku našu nevolju, zdruge pakò nepreseżnu milošču i miloserdnost Boga našega, ki se je dostojal za grehe naše, našem mlahauem telom obleči; Spoznamo takaiše i dužnost našu, kum smo mu zavezani na-zahvalnost, i vekivečnu službu. Naj adda bude.

Nestalnost priprostoga Ljuctva ... I da gdo neštima, da bi samo Židousko ljuctvo nestalnostjum pameti svoje betežalo, domače pelde, (da ništar za druge orsage ne rečem) prece debele i škodljive imamo. Jednu samu na pervo ti dajem, kteru našega vremena plemeniti historicus Mikula Išthuanfi Pannonicae historiae lib. 24. ad annum Christi 1573. i za njim Juraj Rattkaj slobodni Gospodin od velikoga Thabora, lector i Canonik zagrebečki, lib. 4. memoriae Regum ac Banorum etc. pag. 148 pišu.

Vsegdar je pervo slovenskoga orsaga, ljúdi kakti pravoga keršćanskoga Catholičanskoga, ta hvala i dika bila, dasu najprvo verni u prave Rimske vere bili, pak svojem kraljem, Banom, Generalom, Capitanom i druge zemeljske tot cirkvene, tot suetske gospode. Ali tu hvalu i diku malo kaj nezgubiše, morebiti od vugorske i Erdelske mužadie peldu uzeuši, ar malo pervo toga i tam se je bila velika mužka burka zdignula, ku gore imenovani Ištvanfi, u rečene historie široko spisava, nam se žnjum mutiti ne lazno.

Leto adda ono 1573. naglo se zbuči mužadia proti gospode i plemenitem ljudem, ta zrok dajuč, da ju gospoda na tlake i dohodke penezne takve nemilo naganjaju, kakve premagati ne more. Zato zbukom oružje, kakvo je gdo mogel imati zdignu, najpervo vu onom polju (reči su Ištvanfieve) ktero na Širokom medj vodami savum i kupum stoij; i berže časa spravi se oboružnoga, ali neumetelnoga ljuctva do dest jezer, i tak da bi se čez brege svoje naglo sava razleala, tak ono ljuctvo, kad goder je išlo, plemenitaške duore i hiže, je razbialo, robilo, žgalo. Medj temi pako duori i hižami najpervi je bil plemenita viteškoga človeka Jurja Punekoniča na samoborskom polju, ki je malo pervo iz turskoga sužanstva bil vušal. Odonud pako proti save iduč, usem su onuda stoječem velik strah zaudali, i ako su kteroga plemenitoga človeka u ruke dobili, taki su ga nemilo zarazili.

Gda bi do save bili došli poslali su zmedj sebe posle u kransku zemlu k mužem, i k drugem bližnjem susedom; ki bi im povedali, da ne moguči več teškoče i nemilošče svoje gospode terpeti, proti njim su oružje prodignuli. Zakaj zato i njim svetuju da ako hote slobodni biti, i u lepe slobodščine živeti, da kaj berže, to berže, volju i oružju sobum slože. Kem poslom odluček, kakvo ga su želeli da se neki, kteri su stáli medj Sutlum, ka voda Štaersku zemlju i Dravum od slovenskoga orsaga luči; Neka listor čez savu preidu, i nekuliko dalje pojdu, da se i oni hote po malom uremenu ali na ptujskom, ali na varaždinskom polju žnjimi skupiti, i oružje združiuši sreču kušati.

Provoziuši se adda čez Savu, kaj goder lepšeh bilo duorov i marofov, naulastito pako Ferenca Tahia, ke je on bil lepo cifrasto učinil načiniti, ognjem i oružjem jesu prez vse milošče terli i žgali. Bili su u te slepe naglosti blizu ure prišli na doljnu stubicu, gde hasnovite toplice zuiraju na pomoč unogeh betežneh. Onde tabor postaviuši razposlaše okolu in okolu, omamljene srečicum muže, ki prez nijednoga razloga dvore i imanja

plemenitaka, zgaše i robiše i na ništar staviše, i unožina pak usaki dan mladeh mužičeu (tolvajčičev) k njim se pridružavaše.

I gda bi se ih unogo jezer vkup bilo spravilo, zebrali su si poglavara nekoga Matea Gubesa, ki jim se je medj drugemi i umetelneši, i mudreši, i proti gospode serčeneši videl, koga su i kraljeuskum čaštjum nespametno imenuvali i daruvali. Posta adda Gubes muž kraljem. Medj tem toga zagrebački Biškup Draškovič Juraj, ki je ta čas Bansku čast obnašal, videuši u kolike je ves orsag pogibeli, zezva orsašku gospodu u spravišče, da vide kak bi mužki ta oganj za goda potišali, da na vekši plamen ne izide. Ta im adda tolnač na pamet dojde, da vsa Gospoda i plemeniti ljudi oružje zdignu, i u tovarnštvo vojske, kraine one pozovu, ktere su nemški Generali Vid Hallekuš, i Herbardt Aušperg ravnali. Nesu se Generali svojemi krainami kratili, ako listor Cesar dopusti, prez koga dopuščenja (ordinanciu zovu) ne im bilo slobodno proti nikomu unogo manje keršćenikom vojsku zdignuti. Poslaše adda iz orsaga u-Beč na hitrom Keglevič Šimona i Berzea Januša k-Cesaru da sprose mandatum, u kom bi se zapovedalo Generalom, da orsagu u tolike potreboče pomogu serčeno i marlivo. Ali doklam se posli duglje nego je tulika pogibel terpeti mogla, vune zaderžavaju, i podpunoma priliku imajuči muž kralj Gubez stubicu grad je zavjel, i iz grada razposlal na vse strane, tolvajske posle, da je stubica u rukah, da ki hoče in na potlam tulike, u ku se ufaju, sreče delnik biti, da use druge posle i skerbi ostaviuši, šetuje. Ni prez napredka, ar čuuši nespametno ljuctvo muža Kralja tuliku sreču zabiuši se i dece i ženi zmaršice etc.: Šetuuali su u muški kraljeuski tabor, Draškovič Biškup z-orsagom uideči da je odlaka kot za sada jako škodljiva, i da ne več segurno čakati bečkeh poslou i krain, za ke se mole, dua poglauara, ki na Muže uudré hitro i zebrahu Mathea Kegleuiča, Gašpara Alapja, obodua i gospodina velika, i u viteškom dugovanju batriua i unogo razumna, kem priložiuši osemsto, ke su na naglom spraviti mogli, konjanikou, i one haramie, ktere orsag plača, zapovedahu, da proti Stubice šetuju. Zake razumeuši muž Gubez kralj, ništar se ne prestraši (takva je mužka nespametna batriuost) zapoveda suoje mužadie, tolvajem i tolvajčicem, da taki oružje primu, sobum proti gospode izidu, govoreči jim: Bratja vitezi (rekši) znate zakaj ste se vu ov tabor spravili. Zakaj ste hiže žene i decu vašu ostavili, znate kakva mje do sada sreča proti plemenitažem, ki su vas pervo nemilo derli, služila, znati tulikaj že morate da vezda, ku nigdar imali neste priliku imate, na verh sreče vaše priti. Ov je den, ov je harc, ki vam ali vekivečnu hvalu i diku, pače i željnu slobodu, ako friško i batrivo pobiuči se gospodu obladate, doprinese; ali vas na velike i strašne muke ves vaš ostanek na vekivečni špot, ako herpte obernete i pobežite, dopelja. Adda ako ste ljudi, ako ste, ke ja štimam, vitezi serčeni oružja se deržete, na nepriatele vudrete. Ne strašete se lisikanja sablji njihoveh, ali dugeh kopii, na usakoga smedj je vas do duaiseti. Ne bum vas na reči dugo deržal ureme se je pobiti; denes nam je ali srečno dobiti, ali viteški usem poginuti. Tak k-suojem Muž Kralj Matei.

Z druge takajže strane orsaški poglavari šereg su tak razraunali, da oposred postauleni behu pešci z puškami, iz stran konjaniki, ke su i obatriveli, da se nikaj muške one unožine nestraše, po ke dobe usa ona halabuka bolje se, k plugu, motikam, cepom i kosam razume, nego k-oružju, i gda gde sablje, i kervave rane opazi, razsiplje se od straha, tak da kud bi i kam bežati morali znali ne budu. Za tem taki obodve strane velik krič zdignuše, i jedna proti druge tak serčeno navali, da Capitani prece dugo nesu znali kam obladanje nagiblje; ar Gubez videči da za glave ide več neg su se orsaški Capitani i drugi officiri nadejali suoje je muže naganjal, i nekuliko plemenitašeu postreljal, medj kemi i konjaničkoga Capitana, glasovita viteza Ploudina Ladislava. Onda viteška serca orsaške vojske razljutiuši se, uze medse mužadiu, konjaniki zjedne, pešci z druge

strane na nju navaliuši, u beg ju pripravi, i u potiree ali pomoriše, ali žive skoro use poloviše, tak da malo mužeu u šume ali u gore prebežauši živeh osta. Oni pak ki su živi u ruke došli velike su muke terpeli, na tuliko da je use skoro dreuje obešeneh nevoljneh ljudi puno, naimre poleg potov. Na jedne same divjače hruške, ka je poleg puta bila dobro visoka i široka zrastla, šestnajest, ako ne več nesrečneh mužakov viselo je, na igru vetrom, i hranu karvanom. Nektere su podpunoma žive pustili, ali prez nosov i vuh, ke su im odrezati vučinili na vekivečno zuedočanstvo puntarie mužke, i proti gospode podignenja oružja, Gubesa pak kralja živoga su u-zagreb dopeljali, i kakti najvekšega puntarske vojske poglavara obilneje dičili i poštvuali; ar najpervo pred očima njegovema Andrašu Pešinaniču, njegomu v žeregu poslu učinili su glavu odseči. Zatem Gubesa nevoljno telo razbeljenemi kleščami tergati, najpotlam na četiri dele raztesati. Ta je mužke okornosti, nestalnosti, kraljeustva i vojske konac bil, koga ja ovde nekuliko na dalje iz gore imenuvane vugerske historie izpeljah, vut van, da se podložno ljuctvo u svoje podložnosti i stališu mirovno derži, pokedob je vsa gospodska zmožnost i podložnikov podložnikost od Boga; i gospoda tulikajže da više dužnosti svojeh podložnikou ne naganjaju, ar nemilošča negda zrok daje velikoga zburkanja, kot je oude bilo. Ali vre vezda na drugeh stališeu nestalnost pero obernemo i misel (II. 5. str. 184—191).

„Ovo je najglavnije Gjorgjevo dielo (Pervi otca našega Adama greh), vrlo poučno i zabavno, piše Ljubić (str. 519). U predgovoru se tuži, što je do tada odveć malo bilo slovenskem jezikom knjig štampano, da i te nisu prave slovenske, jer silno pokvarene, i da će možda biti kvara i u ovoj njegovoj, pošto ju sastavio: kak onde govore, gdje sem pisal.“ — A tega jaz v predgovoru pričujoče knjige nikjer ne dobím! — Spisal je še *d)* Kerztchanzki navuk z dogadjaji sz. Piszma, u Gradczu 1674. 12. itd.

Da sem sprejel jaz prej imenovane pisatelje v „Knjigo Slovensko“, ter da sem iz Petretiča pa iz Habdeliča v njej nekoliko več dal ponatisniti, razlog temu je povedan v Jezičniku XVIII (L. 1880. Jernej Kopitar str. 15—21).

C.

Zimske proste urice

o latinsko-kranjski pismenosti po priliki latinskega jezika vravnani, iz ktere se Možovitskega, Rutenskega, Pöljskega, Českega in Lužiškega jezika z Dalmaškím pa Hrovaškim sorodnost lahko spozna.

Pred temi vsemi se nahajajo nektere črtice, Cirilsko pa Glagoliško, in v teh Rutensko pa Možovitsko pravopisje kažoče.

Adama Bohoriča.
(Do Rimlj. 14. Pogl.)

Vsaki jazik spoznati hošte Boga (Cir. i Glag.).
Vſaki jesik bode Boga ſposnal.
Omnis lingua confitebitur Deo.
Πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ θεῷ.

V Vitebergi
Leta MDLXXXIIII.
(gl. Ježičnik str. 8.)

*

Predgovorček dežele Štajarske, Koroške in Kranjske slavnih velikašev sinovom, vsej viteškega stanu plemeniti mladini.

Da je več jezikov znati i prijetno i koristno, dà celó kaj potrebno, to je jasno kot beli dan. Kaj namreč more bolj veseliti prosto srce kot to, da zna svojo ali druzega bodisi govorečega bodisi pišočega misel v spodobnem govoru, kteri je misli kazalo, in v prilični besedi razjasniti ali razjasnjeno zreti kakor pred seboj? Kaj pa je koristnejše od tega, ako razumeš te, ki pripovedujejo o Bogu, o pravu in o naravi, ali spomenike spisane o tistih rečeh, in če moreš zaklad, kteri v njih tičí, vzdigniti in razviti ter ga, kadar je treba, sebi v prid prav obrniti. Naposled kaj je, česar morejo ljudje teže pogrešati, kakor spoznanja omenjenih reči, po jezikih: kajtí brez njihovega pripomočka se niti cerkveni, niti državni nauk, niti posamezne niti javne šole braniti in ohraniti ne dajo. Molčim o tem, da so tisti, kteri potrebnih jezikov ne znajo, tudi tedaj, ko jim je dolžnost govoriti, ne vedoči, kaj se je povedalo, niti kako bi jim bilo odgovoriti, velikrat primorani kakor žabe Serifske obmolkniti ter udati se v veliko, veliko sramoto. In ker se za to trditev nahajajo ne redka prav učeno izdelana pisanja, je tako, da bi se res moglo dozdevati, da tisti, ki bi se trudil še kaj več mimo tega razkazovati, prazno slamo mlati in bolj svojo ubožnost kot premožnost razodéva. Zato, in ker mi je vsakako tukaj povrhu in vsaj sploh nekoliko opomniti o poglavitni rabi ali o poslednjem namenu jezikov: torej hočem to, kar sem si namenil, o S l o v e n s k e m m e n i d o m a č e m j e z i k u (de Slavonica mihi vernacula lingua) in slednjič o p o v o d u t e k n j i ž i c e ob kratkem in po svoji slabi moči zaznamnjati. O pravi rabi jezikov pa je najjasnejši sv. Pavla izrek, ki ga sam v listu do Rimljanov navede iz Izaija preroka, takole govoreč: V s a k j e z i k b o s p o z n a l B o g a. In s temi besedami kaže nam sv. Pavel najobširnišo učenost in najslajšo tolažbo, pa tudi pravo rabo jezikov. Kajti v začetku pojasnuje, da bode vedno nekaka skupščina teh, ki s pomočjo prvenjih jezikov Boga prav spoznajo in čestijo. Potem tudi naznanja očitno, da ne prejde ta svet, dokler se pri vseh ljudeh, pri vsakovrstnih narodih ne razodene poprej volja Božja. In to je v resnici edina stvar, po kteri se pobožne duše (naj še tako norsko počenjajo zoper cerkev Kristusovo, svet je satan) v vseh bridkostih tega življenja morejo vzdrževati, dokler si iz besede Božje gotovo morejo obetati, da bode enkrat konec nadlogam, in da gotovo pride oproščenje od prejšnjih: in tedaj sicer bode prav blizo, in da tako rečem, pred vratmi, kedar namreč godilo se bode češčenje Božje v vseh jezicih. Prava raba jezikova pa se je pričela s prvima začetnikoma človeškega rodu, z A d a m o m in s H e v o. Mogla sta namreč prva roditelja, v oni nedolžnosti in brez madeža vsakterega greha, prav hvaliti Boga. Kajti volja in srce pa druge dušne moči vse so tako vgajale pravi še sodeči pameti, da sta mogla i lehko i v najviši popolnosti Boga hvaliti in slaviti: in zvrševala bi bila to na vso večnost ter z največo srčno radostjo, ako ne bi bila po satanovi zvijači prekanjena ter istega tako svetega stanu naveličana satanove zvite laží bolj čislala mimo Božje zapovedi, in ako ne bi bila za nedolžnost prejemši pokvarjenost in propast na duši in na telesu, one tolike sreče ter one presladke zveze v hvali Božji, po pravični sodbi Božji, zgubila ter sama sebe z vsim zarodom pahnila v večno pogubljenje. Obropana tedaj vseh tistih tolikih darov sta po padcu delala vse bolj mlačno. Kajti razum, dasi je pred vsemi drugimi dušnimi močmi ostal bolj nepokvarjen, je bil vendar v božjih rečeh popolnoma oslepljen, v drugih pa nekaj malo vidi (dokler ga podpirajo kakor že ona prva načela, iz kterih so stvarjena in se še sedaj stvarjajo vse človeške umetnosti, značene z besedo modrosti ali pravejše modroslovja — philosophiae.) Potem se človeška volja vedno protivi volji Božji. Srce samo gorí sovraštva do Boga. Niže moči, ktere se s sploh znanim imenom premične (locomotivae) zovejo, delajo vse bolj leno. Vsled tega tudi človek

(v tolikem porušenji — discrasia) tistega namena, za kterega je bil v začetku stvarjen, s svojimi tako zmedenimi in zbeganimi močmi ni mogel več doseči, niti Boga, kakor bi se spodobilo, slaviti in hvaliti. Zatorej bi imel zavržen biti človek z vsim svojim nasledstvom za vselej. Toda to prežalostno osodo človeškega rodu videč Premilostivi Oče nebeški ni pripustil, da človek sam in tako s človekom slava njegova popolnoma izgine. Torej se s svojim edinim in sovečnim Sinom in s svetim Duhom, vsa presv. Trojica namreč, čudo, posvetuje, kako bi se človeški rod dal spet popraviti ter vsovič vstanoviti češčenje Božje: ter sklene, da Sin, druga oseba v Bogu, na nedopovedljiv način o gotovem času seboj zedini narav človeško ter tako odkupi in v prvotni stan pripravi človeštvo. Zatorej mej Bogom, kot pravičnim sodnikom, in mej revnim pa obsojenim človekom srednik postane Sin Božji. Proglasi se obljuba milosti zavoljo Sina, iz žene rojenega. To milost so prvi stariši po veri vedno obračali sebi na prid. Tudi je sveti Duh potem po obljubljeni besedi po padcu še v verujočih vzbujal neka Bogu prijetna opravila in hvaljenja s pripomočjo jezikov (z besedo glasovito — vocali verbo) ter zbiral o vseh časih nekako skupščino, dalje plodeč ono obljubljeno milost: to pa po edinem in priprostem, kajti od Boga prošlem načinu govorjenja. Da se je i ta enojna in jasna govorica v cerkvi Božji v prejšnjih in mnogih stoletjih tudi brez črk in brez gotovega črkopisja (literatura) rabila in tako ohranila, to je sploh znano. Ker so namreč prejšnje dobe očetje bolj dolgo živelí, se lahko spozná, da so po izročevani obljubi milosti, po rabi onega edinega jezika pa brez pripomočka kterega črkopisja med seboj se vedno vzbujevali ter ono obljubo o prihodnjem žene sinu vseskozi do naslednikov poročevali. Ta ostala in tolikanj izvrstna dobrota, namreč raba edinega in s samim Bogom skupnega jezika, po toliko in tolikih zgubljenih darovih Božjih, kakor je bila sprevelika, tako je nasprot omilovati in obžalovati, da je zavoljo predrznosti ljudi okrajšano bilo (da tako rečem) njim i življenje, in da je o zidanji stolpa Babilonskega nastala zmešnjava jezikov, pač pravična kazen božja, da je iz enega čistega in prostega storilo se jih več in to nedovršenih, in tako edinega onega prvega in svetega jezika čistota pri premnogih naslednikih se zgubila, in da je pravo češčenje Božje po mnogih krajih bilo ne samo zadržano, temuč da je skoro popolnoma prenehalo. Pa dasi je pripoznati, da je ona razlika jezikov bila zaslužena kazen, vendar je božja usmiljenost spoznavati spet v tem, da med onimi po vesoljnem svetu ter po raznih pokrajinah njegovih pogostnimi človeškimi selitvami oni prvi in sveti jezik vendar ni bil niti zatrt niti pokvarjen: temuč se je dasi v negotovih selih in tudi brez knjig in brez gotove pisave pri ljudstvu Božjem nepokvarjen ohranil: dokler ni slednjič Bog, v deželo dolgo že in pred mnogimi veki obetano svoje ljudstvo vodeč po voditelju Mojzesu, na gori Sinaju deset zapovedi spisavši svojim prstom Mojzesa kakor učitelj učenca in to skozi celih štirdeset dni o gotovem črkopisji podučujoč po Mojzesu spisati dal tudi pentatevha (petoknižja) ter ga naslednikom posvetil v gotovem, namreč v istem prvem pa mej vsemi najstarejšem in najsvetejšem, od presvetega Boga prošlem jeziku. Tedaj še le so misli duhá, po vzgledu Bogá, kteri je prvi i Adamov i potlej tudi Mojzesov govoreči (ako se namreč tako reči sme) učitelj in slovničar (vocalis Magister et Grammaticus) postal, po gotovem črkopisji in po besedi, ktero imenujejo Ebrejsko, po onem Ebreju, ne obretniku (kajti to je povse pripisovati Bogu, kakor vže povedano) ampak po slavitelju, jele se zapisovati v razodevanji in razširjevanji hvale in slave Božje. Ostala je ta pisava in govorica pri ljudstvu Božjem, o kterem je Bog hotel, naj bode pentatevha nekako posebni váruh. A ona občevanja z vnanjimi ljudstvi pa pozneje bolj pogostna preseljevanja v Babilonijo in drugam so provzročila, da se je oni sploh sveti jezik Ebrejski nekoliko oddaljil od svojega izvirka i po pisavi i po izreki. Od tod je nastala druga govorica, ktera se zove ali Sirska ali

Kaldejska, za prve in druge samovladije. In poznej so tudi posamne samovladije postavile svoja posamna narečja, po poglavitnem stolnem mestu, v posebni jezikovi rabi, tako Grki Grško, Latini Latinsko. In tako se je zgodilo, da za Ebrejskim in Kaldejskim jezikom Grški in za tem Latinski, so še sedaj štirje poglavitni jeziki, kteri se štejejo in so tudi najstarejši ter najpotrebniši, da jih veš in znaš. In dasiravno so, kedar je satan tako hotel, na svetu poznej nastajale ogromne prekucije in so zruševana in zbijana bila kraljestva in cesarstva: dasiravno so ljudje bili ali izganjani s svojih sedežev ali so vdarjali jo v drugih dežele in so po hudih nesrečah sesédala se kraljestva, ter zato razno medlo se vse, mešale se višine z nižinami, in vsled tega stvarjale se nékako brezštevilne posebne govorice: je vendar Bog v onih tolikih zmešnjavah po svoji neizmerni usmiljenosti, modrosti in previdnosti, na čuden način, Ebrejski, Kaldejski, Grški pa Latinski jezik v bukvah popisan vedno ohranil ter jih še sedaj ohranjuje cele: da bi ti jeziki bili kot ravnalo in pravilo drugim rečém in da bi iz teh, kakor iz vrelcev v druge jezike nekako pretakale se premnoge knjige, obsegajoče nauk o Bogu, poštene in koristne postave, zdravilne leke, ter tudi druge vede in umetnije, kako so dopovedovati pa prav obravnavati in razdeljevati vse stvarí. Tako se še sedaj po posebni dobroti Božji daje nam sveto pismo Ebrejsko, ktero je na več kot kraljevske stroške Ptolomeja Filadelfa neumrlega spominja kralja Egiptovskega prvikrat preloženo bilo v Grški jezik. Kajti Jožef oni sin Gorijonov v Judovski povéstnici posamezno našteva tiste kraljevske stroške, kteri znašajo, ako jih smemo računiti, vsoto nad 50 milijonov zlatov, ali ako hoče kdo povedati bolj po latinski, dala bi ona vsota — supra quinquagies millena millia aureos, vel si libet quingenties centena millia aureos: — vsoto, pravim, ktera nikoli nobeni vseh kraljev, ljudstev in časov, kar jaz vem, v letnem dobičku ali dohodku ni enaka. Te stroške je oni neumrli junak daroval celó za sami stari zakon, kteri ima v sebi 24 bukev, kaj ne bi bil hotel storiti, ko bi tudi novi zakon in ko bi tako došlo mu bilo celo sv. pismo? Takrat torej je prvič, pravim, Ebrejsko sv. pismo postalo Grško, kterim bukvam so pridejale se druge knjige novega zakona, spisane v grškem jeziku. Zatorej se je tudi celo latinsko sv. pismo, preloženo po trudu bodisi Hieronima bodisi kterega drugega, zvati jelo z imenom stara prestava.

In tako se nahaja ne le sv. pismo Ebrejsko, Kaldejsko, Grško in Latinsko, ki si je na veliko korist vsega krščanstva lahko tudi bolj revni človek omisli za srednjo ceno: ampak na prodaj je zdaj v tem stoletji tudi sv. pismo v Nemškem, Španjskem, Francoskem, Laškem, Ogerskem, Českem, Poljskem, Rutenskem in Možovitskem (Mofhovitica) jeziku. A samo našim ljudem Kranjcem ali Slovencem (Carniolanis seu Slavis) še ni došla ta tolika sreča, da bi je imeli celo v svojem narečji. Kajti čeravno je čestitljivi mož g. Primož Truber novi zakon in druge pripravne knjige, in to, kakor sem vže omenil, tudi v Kranjsko narečje nedavno i marljivo i spretno prestavil iz lastnih in čistih virov: bilo je vendar treba, kedar onega moža vže bolj resna doba in nadložna starost tlači ter v močeh zapušča, da so drugi dosnovali, kar je celemu sv. pismu doslej manjkalo ter ostalo za prestavo, pa izdali celo Kranjsko ali bolje Slovensko sv. pismo (Slavonica Biblia). Prikazala se je torej ta poslednji čas prevelika in neizrekljiva milost Božja tudi našim ljudem. Napočil je tisti veseli dan, kedar tudi Kranjci in Slovenci (Carniolani et Slavi) lahko vidimo in slišimo kranjski govoriti Boga samega, očake, preroke, aposteljne in evangeliste. In za to toliko usmiljenost in dobroto edinemu večnemu Bogu bodi hvala in slava vékoma. Amen.

Ker pa pri nekterih bodisi malo previdnih bodisi manj vzobraženih tudi taki, ki ménijo, da je svet celo majhen, češ, ker se nikdar niso oddaljili od očetovskega doma, ali če so se, jim ni bilo veliko mar, kaj drugod biva ali se godí, o Slovenskem našem

jeziku (de Slavonica nostra lingua) brez ljubezni sodijo in govorijo, ti bodo torej mislili, da bom jaz o Slavenih (de Slavis), češ, o neznatnih ljudeh, kaj brez premislika povedal. Zatorej se mi je vredno zdelo na tem mestu globokeje poseči, vendar to reč prav ob kratkem pojasniti. Ne mislim pa s Slavenskim imenom (Slavico nomine) kakega ljudstva skritega v neznatnem kraju ter z gotovimi in kaj ozkimi mejami ograjenega. Temuč imenujem in zapopadam s tem imenom vse kraje in ljudi, karkoli jih ali Slavenski (Slavice) govorí ali se kar največ v besedah vjema, ali kterim se očitno vidi, da so nekako v svaštvu in v sorodstvu s Slavenskim jezikom. Kar jih je pa dozdaj spisovalo zgodovino ter v njej preiskovalo ljudstev izvirek in njih nrave, vsi se vjemajo v tem, da Heneti, Veneti ali Venedi, Vindi, Vandali in Slaveni so isti narod ter enega in taistega izvirka. Ako tedaj ktero si bodi ime izmed povedanih temu narodu daš, spoznaš, da taisto pomenja. Kajti vsi ti pridevki pripadajo jim po selih pogostoma in velikrat preminjenih, samo poslednji pridevek Slaveni po delih slavno izvršenih je temu narodu došel po njegovem zasluženji. Slava namreč našim ljudem zaznamnja gloria, tedaj se Slaveni (Slavi) imenujejo kakor hvalni, častni i slavni. Vsaj prvega pomena besedi ne bo nikjer nihče praveje razlagal, kakor iz vsakteremu narodu lastnega jezika. Kteri pa na to ne pazijo, pregrešijo se dostikrat prav hudo. V dokaz nam biti more marsikaj. Naj namestu mnogih povem le eno. Mnogi bi namreč radi uganili, kaj Nemcem prav za prav pomeni ono dostojnostno in častno ime Marchschalch. In v tej reči mi je najbolj všeč ne napáčna sumnja preučenega moža doktorja Jeremije Hombergerja, ki pravi: da je starim Nemcem beseda Schalch zaznamnjala ministrum oskrbnika. In če je temu tako, kdo bo torej dvomil, da Marchshalch je to kar mejni oskrbnik? Kajti iz zgodovine vemo, da so pokrajine (marchias) z veliko previdnostjo bile omejene, da so krotili in odganjali na Nemškem tudi naše ljudi, takrat še pogane. Da bi tedaj med gotovimi mejami se zdrževali, napravljene so bile okrajine ali posadke; od tod okrajina v Daniji, Brandenburgu, v Mišnji in Turingiji itd. Iz jedine besedice shalch se torej razvidi, kaka je bila služba in kaka dostojnost Maršalkov. To namreč kar mejnega oskrbnika. Od tod tudi ona najviša dostojnost med prvaki v cesarstvu Archmaschalcha, kar vže kažejo znamenja, s kojimi se kinči, z mečema namreč navskriž položenima, da je oni veljak prvi med njimi, ki zapovedujejo pokrajinam ali posadkam. O prvem delu besede ni mi veliko razpravljati, nekoliko je treba prejšnjim vekom spregledati, ker so sicer v državnem življenji vse jako krepostno in previdno prav oskrbovali, čeravno so v dejanjskem imenovanji rabili tudi v velikih rečéh sim ter tje grozne besede (kajti bolje tedaj po svojih učiteljih ne podučeni). Pač nič ni bilo treba grških mešati z nemškimi besedami. Grški (kakor mislim) archi so poznejši prelagali z Ertz: od tod prihajajo Ertzbischoff. Erztmarchschalch. Erzthertzog itd.; kako dobro, naj sodijo drugi. Zdaj naj v rabo sprejete se rabijo. Pa da se vrnem k imenovanju naših ljudi, namreč Slavenov. Kakor bi namreč po pravici kdo rekel, da je Germanom ali Alemanom ime od tod pridejano, ker so bili gar manne ali alle manne, kar je kakor se bere tudi Karolu Velikemu bilo po godu: tako bi tudi ne grešil, kdor Slavene imenuje po Slava, namreč po besedi značeči gloriam. Da so torej Slaveni dobili ime od slavno zvrševanih del, to ni nejasno. A to ime ni bilo prazno pri našem ljudstvu. Kajti občna in vseh časov zgodovina spričuje, da ta narod je bil slaven zarad vojnih kreposti in strašen mnogim drugim ljudstvom. In oče zgovornosti Ciceron nekje tega ne zanikava, rekoč: Dalmati so vedno sloveli za bojevite. Kajti enakogovorečega ljudstva od našega ne ločim. Pa čeravno so se nekteri drznili reči, da od bahanja je ime došlo našim ljudem, vendar se ne manjka več preučenih mož in to tudi Nemcev, ki trdijo, da se to našemu ljudstvu brez krivde pritikuje največ iz

sovraštva, ker iz vedne in resnične zgodovine sprevidijo, da se besede z rečmi prav vjemajo. Tedaj kaj čuda, če izvrstnih in slavnih bodisi svojih bodisi tujih del kdo ni kar zamolčal, ali v prosti in ljudski besedi prav in dostojno ni obravnaval? O volih vsaj najpravejše pripoveduje oratar, o vetrovih mornar, o ranah pa vojak. Tudi pregrehe baharije ni koj obdolževati tisti, ki slavno dejanje razkazuje v resničnem pripovedovanji. In kdo bi pač sanjaril, da toliki in tako množni narod se je mogel brez pravice in brez izredne modrosti v vojski vladati in brzdati, ali da bi bil mogel brez posebnih omenjenih in drugih vojnih kreposti toliko in takih pa tako dolgih in neprenehanih bojev malo da ne po vsem svetu dovršiti? Ktero ljudstvo bilo je slednjič kdaj tako brezpametno, da bi si bilo grdobe ali zadolženja ime samovoljno prilastilo ali da bi si sramotno ime nadeti pripustilo brezkazno.

Če kdo vže preiskuje prvi začetek pa starodavnost Slavenov, našel bo, da ta narod je silno star. Kajti ob oni vojski Grkov zoper Trojo so Heneti poklicani na pomoč prišli sosednjim Grkom. In ako se časova doba prav preračuni, pokaže se popolnoma, da se je vojska Trojanska vojevala okoli tisuč let po vesoljnem potopu. Vidi se torej, da naš rod spada med najstarejše. K temu še prištej, da eden in isti in sicer vzajemni jezik služi našim ljudem pa prestarim enakogovorečim Misijanom, ktere sedaj imenujejo Bošnjake. Imajo namreč Misijani še sedaj črkopisje staro in lastno ter našemu jeziku prav pristojno, z Grki kot sosedi skoro povse soglasno pa vzajemno z Možoviti in Ruteni. Od teh se Hrvatje po svoji pisavi in po pismenih znakih sicer ločijo: a po imenovanji in veljavi,kakor tudi po govoru (kar bode malo pozneje razvidno iz gotovih kazal) se ne razločujejo.

Kar pa tiče prostranost Slavenskega jezika: Le obrnimo sedaj oči na okrog in ozrimo se tudi povsod, preglejmo kraljestva, ogovorimo ljudstva enakogovoreča, našli bodemo res, da Slavenska beseda razširja se po največem delu sveta, ako ne po vesoljnem svetu. Zakaj na jugu poseli so ves oni zaliv Jadranski, ki se zato tudi imenuje Venetski, kjer stoji ono znamenito mesto Veneta (Benetke — po našem ljudstvu tako imenovano), ki gledé na prostornost, srečnost, previdnost in na bogatije v tej dobi mnogo previšuje vse nekdanje i Grške i Latinske države (Rimsko se vé, nekdaj svetá vladarico, zmir izjemljem). V te kraje so namreč pod voditeljem Antenorjem po Trojanski vojski prišli najprej. In to kaže, da Padova, vse Evrope najslavnejša akademija, Benečanov oblasti podložna, je mesto od Antenorja sezidano in imenovano. Celo v Afriki sami, kjer so si nekdaj Slaveni napravili sedež in vladarstvo, se jih ne manjka, ki še sedaj govorijo Slavenski (Slavice). V Aziji, razun meščanov in se vé da brezdelnih ljudi, pa ki vedno domá posedajo ter držijo z Grki, oni govorijo Grški. Ostali vsi, kakor na dvoru Turškega cesarja, vojaci namreč životni stražniki, ktere nazivajo janičare, tako oni, ki služijo v vojski, vsi ti pravim govorijo naš jezik in si pišejo vse s črkami, ki sem jih v posebnem kazalu dal natisniti ter jih Cirilske zovem. In ta naš jezik je v Turškem cesarstvu tako razširjen in navaden, da bi po svoji razširnosti in rabi skoro prekosil dom in jezik Turkov. Proti severju in prav ob severju so Moži ali Možovitje in Ruteni (Moſhi seu Moshovitae et Ruteni), ter vsi tisti, o kterih Ptolomej piše, da so v last dobili Venediški Severni zaliv. Mej tem Venediškim in Venetskim (Venedicum et Venetum) Jadranskim zalivom v sredi so Litvani, Poljci, Čehi (Bojemi), Lužičani ali Vendi na vsaki strani Labe, Moravci, Valahi, Rasciji (Rascii) in največ Bulgari. V Avstriji pa jih je velik del, ktere je Turški trinog z njih sedežev pregnal, ta in unkraj Donave, kteri obdelujejo zemljo in njive. Na spodnjem Štajarskem jih je velik del: tod posebej imenovani Slovenci (Slavi — po domače jih zovejo Bezjake — Besjakos). In malo niže, vsa Požega: Vsa Kranjska naša, in velik del spodnje Koroške: Kraševci (Chorusci), Istrijani vsi, dotikajoči se onega mesta, ki se zove Pola, Benečanom podložno, pozidano

od Argonavtov, kakor poroča Strabon. Po vseh teh kraljestvih, pravim, in po njih pokrajinah ljudstva, Slaveni so in Slavenski govoré, in tako od morja do morja govorijo en in isti jezik, to je Slavenski. Ako bi pa kdo zarad nekakega razločka v izgovarjanji in pisanji ne hotel pritrditi, da so vsi ti enakega jezika ali Slaveni, ta po mojem dozdevku z nobenim drugim tehtnejšim vzrokom tega ne storí, kakor ko bi menil, da nemški jezik pač znajo Mišnjani, Svevi pa njihovi sosedje, drugi pa, kakor so Belgijani in Saksonci ter njim najbližnji, da ga ne znajo. Ker pa vse te za Nemce in tudi skupnega domačega imena zavoljo vzajemne jezikove rabe namreč vredne štejemo. Zakaj ne bi iz enakega vzroka omenjenih narodov, ktere so že stari imenovali Henete, Venete, Vinde ali Vende, ne nazivali tudi Slavenov? Manj skoro se mej vsemi temi narečji loči izreka, kakor to mej Mišnjani, Saksonci, ali Belgijani. In v priporočenje Slavenskega jezika zdí se pripomore tudi to ne malo, da ne tolikanj zunaj kot znotraj po Nemškem so tudi imenovanja kraljestev, knezov, viteškega reda, starih rodbin, mest, rek in vasi poznamnjana s Slavenskimi besedami. Moši se imenujejo od mož, kar pomenja vir. Ruteni ali bolje Rusi hočejo se zvati kakor Rossojeni, to je, disseminati. Poljci imajo ime od pojle, to je, a campo. Bojemi imenovani od boj, kar znači bellum, od koder tudi Bavari, to je, Bojari ali Vojari, to je duces. Moravi po reki Moravi. Ogrom celó se je tudi tolikanj priljubil Slavenski jezik, da so nekdaj svoje četrtne oblastnike nazivali vojvode (po besedi nemško Hertzogen), to je, exercitus duces. Po domače spačeno pravijo vajda. Bili so pa oni, če se ne motim, vojvode ali oblastniki v kraljestvu Ogerskem, dokler je še bilo celo, na Erdeljskem eden, kakoršen je bil Huniad, res Ogerski Ahilej, oče kralja Matije. Drugi v Sepusiji (in Sepuſio), tretji v Valahiji, četrti v Rasciji. Tudi ono mesto stoječe ondi, kjer se Sava in Donava stekate, Alba Graeca, Nemci pravijo Griechisch Weissenburg, ima ime Henetsko, namreč Welgrad. Pomerjani tudi imajo ime a pri morju, kakor če rečeš marini ali accolae maris. Torej se vodje Pomeranije zovejo one pokrajine gospodje. Vodje Meklenburški (Megapolenſes) so tudi Henetov vodje, in imajo ime od Stari Grad, kar znači staro trdnjavo, selo namreč utrjeno. Kakor i oni veliki vodja Mošus (Moſhus) svojo poglavito stolico zove tudi Stari Grad. In Turškega Cesarja stolica Constantinopolis imenuje se Car grad, to je, Caesaris arx. Glavno mesto Štajarske kliče sè Grac popačeno, praveje Gradec, to je, Arx. Mejni grofje Brandenburški so Slavenov ali Vandalov vodje: In presvetli knez Saksonije, volitelj, premilostno ohranjuje in brani več Cerkvá, kterim rabi Slavensko narečje. Preslavno mesto Lipsko (Lypſia) ne le zarad blaga, ki se tukaj iz daljnih dežel zlaga in daje kot tržišče onih krajev ampak tudi zastran gojitve vseh prekrasnih umetnosti in pobožnosti jako cvetoče, Avgustu presvetlemu knezu volitelju itd. podložno, ima še doslej Slavensko ime, kajti ima ime od lipa, kar vsem Henetom ali Slavenom pomenja drevo tiliam, nemški Linden, morebiti zato, ker je v tem kraji raslo obilo lip. Mesto Hemnicija (Chemnicium), sloveče zarad premnogih kaj prebrisanih glav, kakor zarad Jurija Fabricija, blagega spominja, pa g. Martina Chemnicija, ima ime od Kamen, kar znači lapidem, torej Kamenica, zvana nekako lapidosa. Sredi pota med Lipskim in Vitebergo (Wittebergam) je gradič, ki se sploh zove Důben, ima ime od Dub, kar zaznamnja quercum. Od tod Dubina quercetum. Pa idimo vže bliže na obrežje reke Labe, prašajmo, kakošna imena kažejo bližnji naseljenci. Navesti hočem pa v tej reči ne samo svoje dozdevke. Viteberga, vsemu svetu znano mesto, če bolj na tanko reč pretehtamo, dozdeva se to ime, ktero sedaj ima, novo in blezo popačeno: kajti če se imenuje od Bele gore, kakor bi se zvalo nekako v Saksonskem narečji: ne vidim, zakaj ne bi se klicalo mari Schwartzberg. Ker tam ni nobene gore, ni bele ni černe, kadar ono mesto leží na planoti. Torej je bolj verjetna domnéva tistih,

ki mislijo, da se ono mesto zove beli Brud, to je Album trajectum ali Beli Breg, da je Alba ripa. Kajti bolj prav zove se menda po brodu, kteri je bil nekdaj in dokler niso rabili mostovi, ondukaj bolj sloveč mimo drugih, ali od belega brega, kakoršen se tamkaj kaže očém. Iz enakega vzroka, ako se ob reki Labi više pomaknemo, prikažeta se nam koj Pretin pa Preč, kterima se še danes vidi, da imata ime od brodov. Tako se Torga brez dvoma zove po tergu, kar pomenja forum ali mercatum ali castellum. In da pustim druge, podajmo se k staremu mestu po imenu Mišnja, ktero je vsej krajini dalo ime, ter je sloveče kot sedež škofa in mejnega grofa vse tiste pokrajine. Od kod čemo ugibati — da prihaja to imenovanje? Po Slavenskem jeziku ga bode treba loviti. Ker ako ga izpeljujemo iz majcen, kar znači parvum, se naslov ne pristoji ni mestu ni vsej pokrajini, vzlasti tako stari in tudi sloveči. Morebiti kdo poreče, da ni neprimerno, da ima mesto ime od Misni, kar znači vrbanum. Kajti mestu pomenja Henetom vrbem, torej pridevek mestni vrbanus. Ako torej smemo eno samo črkico ali izpustiti ali mehkeje izreči, se pokaže, da od mistnih ali misnih to je vrbanis prav po znamenitosti ono mesto pa tudi vsa okrajina ima svoje izvirno ime. In ako sem v tem ugibanji kaj zgrešil, naj mi oprostijo, kteri imajo bolj resnična in rečém bolj pristojna, da jih povedó. Tacih je jako mnogo po obrežji reke Labe in po vsej Mišnji, in ker starejših imen mimo teh, ki so jim jih nekdaj bili nadeli naši ljudje, nimajo: sklepa se lahko, da naš rod teh krajev nekdaj ni le imel v posesti, temuč da je ondi zapustil tudi naslednike. Ti so narečje sicer premenili, sploh namreč govorijo nemški, po rodu so vendar prav za prav Heneti. Koliko je sicer v vsakem stanu in pri vseh pogodbah, sosebno pa pri pravem oznanovanji resničnega nauka o Bogu do tega, da človek zna jezik tistega ljudstva, s kterim mu je opraviti, to vsakdo lahko sprevidi, ako tudi jaz molčim. Ker je pa ta Slavenski jezik (Slavica lingua) jako razširjen, in se tudi po velikem ter poglavitnem delu Nemčije razprostira: niso torej grajati tisti, ki se nekoliko s tem trudijo hoteči ta jezik ohraniti in razširjati ter tako tudi pojasnovati. To reč bolj natanko pretehtavši je nekdaj Karel tega imena Četrti, Češki kralj in Rimski cesar v posebni postavi, aurea bulla jej pravijo, brezdvomno po zrelem prevdarku ter soglasnem privoljenji vseh stanov in knezov vsega rimskega cesarstva ukazal, da poslej naj voliteljev sinovi med poglavitnimi jeziki naučijo se tudi Slavenščine (Slavicam). Prav dobro je spoznal ta premodri Cesar, da bi voliteljev sinovi težko mogli pogrešati znanja Slovenskega jezika (Slavonicae linguae): kedar namreč premnogi izmed knezov za podložnike imajo ljudstva tega jezika. Pač pravilnejše se storí sodba in bolj pravično velikrat proglasi, kedar sodnik sam pravdo i sliši i razumé, kakor oni, ki to stori po tolmačih. Ker je pa ravno to tudi za oznanjevanje slave Božje in v razširjevanje cerkve Kristusove zelo potrebno: kaj naj bi se vse storilo, ne toliko visokorojenim, kolikor tudi drugim, kakor srednjim tako i prostim ljudém, kteri so rojeni k službovanju in ne k gospodovanju in to ne le na enem in ravno tistem pa stanovitnem, temuč tudi na nestanovitnih in raznih krajih, kakor nanese razmera in čas pa sreča.

Nikakor pa ni zamolčati onega prehvaljenega vže omenjenega cesarja Karla Četrtega znamenita in neumrjoča milostnost in ljubezen do roda Slovanskega (genus Slavorum). Kedar je namreč bil podučen, da narod Česki (Bohemorum) izvira od Slavenov (a Slavis), se je predobri knez tega tako poprijel ter si tako k srcu vzel, da ni miroval, dokler je v Pragi svetemu Hieronimu Stridonskemu našemu rojaku posvetil cerkev. In da bi spominj, da so isti narod i Slaveni i Čehi, bil in ostal večen, volil je razun tega, da ondi tudi Slaveni in v Slavenskem jeziku vedno obhajajo in opravljajo službo božjo. Da bi pač dan danes več jih posnemalo tolikega cesarja modri in pobožni ukaz, in da ne bi kakor našega ljudstva tako i cerkve Kristusove sovražili,

marveč z vsemi dejanji pobožne vdanosti pospeševali. Nič bi ne trpeli. Pa naj neham zdaj kaj več naštevati o jeziku Slavenskem. Kajti jaz ne dvomim, da bode vsak pameten človek tej moji sicer priprosti a resnični razlagi prav dal in z menoj trdil, da se narod Slavenski (gentem Slavicam) za najstarejši in najmnožnejši, po vsem svetu skoro razširjen, in tudi ne tako zanikaren, ampak mej najbolj spoštovane po pravici šteti mora, in da jezik njegov je prepotreben, da se ga naučimo nič manj kakor kterega koli drugega.

Naj zdaj še o tej svoji mali knjižici nekoliko spregovorim. Da torej tudi jaz na svojem mestu k povzdigi Slovenskega jezika nekaj pripomorem, ponudila se mi je takole priložnost. Ko so se namreč izmed veljakov Štajarske, Koroške in Kranjske bogoslovci in drugi izvoljeni možje lansko leto posvetovali o prestavi in izdavi Kranjskega sv. Pisma, ter so mej drugimi rečmi določevali o neki gotovi, poslej veljavni Latinsko-Kranjski pismenosti (de literatura Latino Carniolana) in sem tudi jaz po ukazu Kranjskih veljakov, mojih milostnih gospodov, prištet bil tistim možem; ne bom prikrival, da tedaj dana mi je bila ta naloga, da naj o pravopisji (de Orthographia) latinsko-kranjskem nektere svoje opazke, ktere sem jim tedaj razlagal in jih niso zavrgli, v pravem redu spišem, da bi po njih vzgledu poslej pravilnejše in bolj utrjeno z latinskim znakom (kedar je namreč raba one stare pismenosti, Cirilske in Glagoliške, v ljubi naši Kranjski malo da ne propala — latino charactere, quandoquidem iam usus illius antiquae literaturae, Cyrilicae et Glagoliticae, in Carniola nostra fere intercidisset) se spisovalo Kranjcev in tem najbližnje in sorodno po vsej Kranjski, ter po Štajarske in Koroške večem delu običuo narečje. Podal sem se tem možem, kteri so i pobožno i častno reč svetovali pa me večkrat tudi prosili, ter sem se poprijel te stvari. Ali ko to edino storiti nameravam, tira me duh moj čez namero dalje: hotel sem s taisto marljivostjo o ostalih delih slovnice, po pravilih posnetih iz občne rabe najboljšega govorjenja ter v neko gotovo osnovo zbranih vse to kot Slovnico Kranjsko (Grammaticam Carniolanam) sostaviti v tej svoji mali knjižici. Ker se ta reč ni brez premislika tudi ne po lastni glavi, ampak v imenu in po vzajemnem sovétu izvoljenih mož, kakor sem rekel, pričela, kdo bi me zato moral grajati, še veliko manj dolžiti častilakomnosti, dokler sem prevzel stvar na videz majhno pa brez lastnega dobička, ter samo želeč da pospešim in pojasnim domači jezik. Zdela se bode nekterim stvar sicer kaj lahka in ne velike duhovitosti. Tistim jaz rad pripustim, da take svoje misli gojijo dotlej, da tudi sami ali v tem ali v drugem še ne vzobraženem jeziku i poskusijo i spravijo na dan kaj bolj dovršenega. Zahteva se pač tudi v tem poskusu vsaj nekaka spretnost in razsodnost nikakor napačna. Vravnal sem pa vse delo po navadnih pravilih latinske pismenosti tako da tudi najbolj običnih vzgledov nisem izpustil, temuč da sem ravno tiste, ktere je Filip Melanchton, mož da mu ga ni para, pobožnega spominja, učitelj moj, po kterem se čem vedno ravnati, rabil v svojih slovnicah, porabil tudi jaz. To pa zato, da se iz vže navadnih in popolnoma znanih ter posebno podučljivih vzgledov neznanega razum bolj posvéti. In v tej reči sem, vzlasti v skladnji, bil vsaj tolmač: vmes vendar nisem vnémar pustil ničesar, marveč sem se edino trudil, da v omenjenih izrazih vsegdar skažem skladnje i soglasje i vladje. Nikdar pa nisem zamolčal, kje se kranjski jezik razločuje od latinskega. Torej se zatrdno nadejam, da bode vsak bolj pameten (če bode le bolj marljivo preiskal stvar) rad pripoznal, da sem jaz nekoliko pripomogel v ta namen, da se Kranjski jezik pravejše govori in piše. Do vas pa blagorodni mladenči, to je do slavnih veljakov Štajarske, Koroške in Kranjske, ter vsega viteškega reda sinov se obračam, vam pravim pa vašim ljudem poklanjam to svoje delce. Tudi vam to darilce ne bode v nečast: kajti i novo je i bode služilo v pojasnjevanje jezika Slavenskega (kterega z mnogimi rodovi in kraljestvi mi vzajemno imamo, kakor veste, ter ste mogli prav lahko spoznati iz mojega

dosedanjega resničnega dopovedovanja). Potem ker Bulla Aurea voliteljev sinovom dolžnost učiti se Slavenskega jezika naklada, bodite si vi tudi svésti, da vam bode to na posebno čast, ako ga povеličate, svojim ljudem pa, kterim bote po dednem nasledstvu postali zvesti pastirji, boste v tej reči dali spodbudo, da si poslej v tem prizadevajo, kolikor mogoče olikano pa pravilno pisati ter spise Slavenske same prebirati in da ne pustijo v nemar priložnosti, ktera se jim po božji naredbi ponuja v Slavenskem vže na svetlobo danem sv. Pismu. A da tudi vaši priprosti ljudje naučivši se v kratkem času abecede Slavenske (Elementis Slavicis) napredovali bodo toliko, da bodo v stanu hitreje sveto Pismo v svojem jeziku i brati i lahko umevati. Ker sem edino to stvar imel pred očmi ter prevzel ta kakoršen koli trud, da namreč to, kar sem vže omenil, dosežem tudi pri priprostih ljudeh: zatorej vi slavni in blagorodni mladenči, prihodnosti najboljši del in najboljša nada za Bogom, nikakor ne dopustite, da se po vas pogreša, da naš jezik ne hvali še Gospoda. Nasledvajte, pri živem Bogu vas prosim, vse hvale vredne stopinje svojih očetov in spredníkov, kterim nič bolj in prej nikdar ni bilo v čislih mimo tega, da vnema za pobožnost in lepe umetnosti, očinska čast in slava, pridobljena s krepostjo in krvijo vaših sprednikov pri vas dragem zarodu ostane neoskrunjena. Da se ta tako krasna zapuščina, dejte, prosim, pri vas z enako hvalo pa vsem na korist tudi ohrani. Pot pa in način, po kterih se to zgoditi mora i more, imate pred očmi, to je svojih starišev žive vzglede. To da imejte v mislih, to da imejte vedno na jeziku, edino to da delajte, vas vse prosim in zaklinjam. Potem dasi, kakor sem rekel, svojih starišev in na vašem domu nastale sprelepe izglede: vendar ne škodi, ako tudi sosedov svojih izvrstna djanja si obrnete v prid. Le postavite si v posnemanje kakor preblage vse sploh, tako nikdar dosti prehvaljena in slavna dva viteza, Frančiška grofa Turnskega, Svobodnega, pri sv. Križu Barona itd. Gospoda v Lipnici in Deutschenbrodu itd. potem tudi Sigismunda pl. Herbersteina, Svobodnika v Najdperg i Guetenhag itd. Barona blagega spominja. Izmed nju le-ta kakor je z mlada gojil in posebno ljubil pečanje z vednostmi, tako jih je do najzadnjega veselega konca svojega življenja nadaljeval ter vedno kaj visoko čislal. Mej tem je pa na dvoru naših premilostnih knezov, Avstrijskih nadvojvodov, pod kterih preljubo in predobro vlado je nam živeti, opravljal najviše službe. Ni pa koristil samo domá, temuč tudi podavši se na dolga in težavna, v daljne in ptuje dežele in kraje, ne le enkrat in to na dolgotrajna potvanja ter je kot besednik in poslanik Maksimilijana I., Ferdinanda I., potem tudi Maksimilijana II., svetega spominja Rimskih cesarjev, v Italiji, v Franciji, Angliji in Turčiji, v Poloniji, v Možoviji pa tudi v Germaniji, izvrševal najvažnejše in za ves krščanski svet jako vspešne reči z največjo hvalo in popolnoma v smislu omenjenih cesarjev. Torej je sebi in svojim pa tudi vsej očetnjavi zaslužil vekovito hvalo in si je tudi po spisanih spomenikih pridobil neumrljivo ime. Prešnji vitez grof Frančišek pa je z enako slavo, na dvorih in vladah naših nadvojvodov Avstrijskih opravljaje največe časti in dostojnosti, tako živel in oskrboval največe službe, da človek dvomi, kteri izmed teh vitezov (ko bi o tekmovanji nastal prepir) je več storil. V tem pa sta si prizadevala oba, da sta velikodušno vse visoke njima izročene službe zvrševala tako, da se to z večo zvestobo i spretnostjo zgoditi ne more. Pri vsem tem pa nista opustila kar se da vrlo braniti zaslužene časti svoje domovine. Ker sta tudi v tem oziru zapustila jako mnogo dokazov, tedaj tudi to nikakor nizko ni ceniti. Da kedar pride na svetlo ona pisana listina (diploma), naj se imenuje svoboščina ali predpravica (immunitas seu privilegium), izšla od Aleksandra, onega velikega Macedonskega kralja, po kteri se Slavenom (Slavis) za izvrstno službo, po kteri so mu pripomogli k gospodstvu malo da ne vsega sveta, daje pravica polastiti se najpremožnejših krajev Evrope na jugu in na severju: nista nehala ta dva viteza in blaga zavetnika slave očinske

pridno preiskovati stvari, dokler je slednjič v samostanu Pražkem stvar poprej dvomljiva, s črkami nevarljivimi (literis non fallentibus) ondi tako, kakor je bila najdena, vsem postala javna ter se dala v tisek: tako sta ta velikodušna moža vam lahko tudi v zgled, da se vsak za se pa tekmovaje poganja zato, s čimur je pobožnost, naukoljubivost, tako tudi dedna slava vaših sprednikov prišla do naslednikov, tudi po vašem vzgledu bolj prijetna. Vsem tem pa in vsakemu posebej voščim iz srca vesel pričetek tega novega leta, ne manj vesel napredek, zvršetek pa najveselejši poleg in zarad **Emanuela našega Jezusa Kristusa** ter preponižno se priporočevaje

Vaši Svetlosti

vdani

Dano v Vitebergi na Saksonskem vprav I. Jan. l. 1584.

Adam Bohorič. *)

*) Pisatelj je bil protestant, in v tem smislu je presojevati pričujoči predgovor, poslovenjen prvikrat malo da ne po besedi, v nekterih oblikah celó po virniku latinskem. Dvojljivo je, kar pripoveduje „de ecclesia Christi, de coetu aliquo — omnibus temporibus“; vzlasti pa: „mundus est satanas; intellectus in rebus divinis obtuse caecus factus; voluntas humana perpetuo sese opponit voluntati Dei; cor ipsum flagrat odio Dei itd.“, kar ni katoliško. Kar pa je pisal o jeziku in o jezicih, o Slovencih pa Slovanih, o prostakih pa plemenitnikih, to naj bi slovenski in nemški učenjaki nekoliko bolj premišljevali, domači in ptuji grajščaki med našim narodom in po naših deželah pa naj bi nekoliko več delovali na korist pa na slavo Slovencem in Slovanom!

JEZIČNIK.

Knjiga Slovenska

v

XVIII. veku.

Spisal

J. Marn.

XXII. Leto.

V Ljubljani.

Natisnil in založil Rudolf Milic.

1884.

Veri in Omiki.

Knjiga Slovenska, vsnovana v IX. veku po ss. Cirilu in Metodu, spisovana po njunih učencih in naslednikih, vzbudila se je med našimi predniki v XVI. vnovič po Truberju in njegovih vrstnikih. Nesrečna, ker porojena v krivoverstvu, umikala se je v bukvah latinščini, pozneje nemščini, ter le skromno širila mej našim ljudstvom v XVII. in tako tudi v XVIII. veku po katoliških duhovnih. Med **50** pisatelji, kteri so se v tej dobi vkvarjali s slovenščino, nahaja se jih le **8** neduhovnov, in ti so največ šolski možje, pa lekarji ali vrači, kateri so oslabeli materinščini hoteli pomagati na noge.

Res borna se je bila prikazala novoslovenščina po tiskarstvu v knjigah, pa je potem še propadala ter propala takó, da sta blagovestnika slovenska v njih postala „Zharha in Strahota"! Da se povzdigne iz groznega propada, postregli so jej spet svečeniki, redovniki iz tovarštva Jezusovega, njihovi dijaci, Japel s svojimi sotrudniki, pa Vodnik.

Na viših učiliščih se je gojila latinščina, vzlasti po Jezuitih, kar se zna njihovim učencem, kterim pred vsemi drugimi teče dokaj boljše. Zasloveli so mnogi naši rojaki v latinščini in poslej v nemščini, ter slovijo bistri mej učenim svetom. — Delovala je Academia Operosorum po svoje v vedah in umetnijah; v slovstvu slovenskem je storila malo. Jezuiti jej niso zaupali. Spisovali so našemu národu knjige po vzmožnosti nekaj sami, nekaj po svojih dijacih, kteri so prelagali njihove inojezične bukve na slovenščino ter po njih kolikor toliko neblagemu duhu francosko-nemškega modrijanstva branili med dobro ljudstvo slovensko.

Kar Knjigo Slovensko znači v tem stoletji, je to, da so pisatelji bavili se vžé z jezikom samim, pa dajali na svetlo bukve ne le cerkvenim in duhovskim, ampak tudi deželskim stanovom za rabo in pomoč. — Iz pričujočega letnika je razvidno, kteri so v tej dobi trudili se o slovenščini, kaj so pisali in kakó, pa nekoliko tudi, s kterim *vspehom*. Kjer so letnice nove, ali mimo Čopovih drugačne, dobil sem jih iz virov gotovih. Črkopisje posamnih pisateljev je iz tiskarskih vzrokov naznanjano le deloma, vendar toliko, da si po njem pisavo slehernemu lastno poočituje vsakdo sam.

Nasprotje vzbuja življenje. Nesrečna bila je novoslovenščina, ker spočeta po novoverstvu, a vendar srečna, kajti protestantovski pisalci vživajo preko katoliških popolno priznavanje pri novih učenjakih slovenskih. Ni nesreče brez sreče. — Kedar so rovati jeli zoper najdraže svetinje našega národa, razrešivši tovarštvo Jezusovo, porodile so se druge družbe, kterih zanikarni sad t. j. vnemarnost o cerkvi in vladi katoliški, o pravi verski oliki in družinski nravnosti, o sv. zakonu, o povračilu po smrti itd. prikazoval se je vžé v našem slovstvu. Sreča, da so proti temu podvizali se vrli možje, kteri so s svojimi po vsebini, če tudi ne po obliki, dobrimi knjigami med našo duhovščino pa med prostim ljudstvom slovenskim brez nemile ostrosti ohranili čisto svést katoliško in tako provzročili, da se geslo slovenskega národa in njegovih voditeljev ni zvrglo v ponujano „servituti et muscis", marveč da je ostalo in — ako Bog dade in sreča junaška, v slovstvenem napredovanji vsem poštenim Slovencem tudi v prihodnje ostane zlato glasilo:

„Virtuti et Musis".

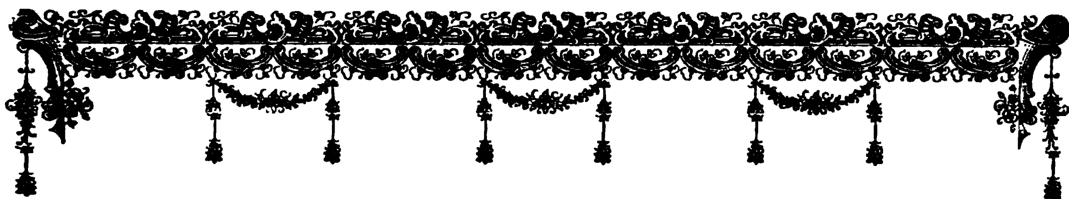
V Ljubljani, 8. decembra 1884.

Josip Marn.

Razgled.

		Stran
I.	Pater Hipolit	2
II.	Ferencz Temlin	5
III.	Ahac Steržinar	5
IV.	Pater Rogerij	6
	1. Stare slovenske pesmi	9
V.	Jernej Basar	10
	2. Evangelia inu Lystuvi	13
	3. 4. Evangelia inu Branie	14
VI.	Franc Mihael Paglovic	15
VII.	Pavel Franc Klapše	17
	5. Dictionarium Quatuor Linguarum	19
	6. Red zvelicsánstva	22
VIII.	Jan. Žiga Val. Popovič	22
IX.	Primož Lavrenčič	26
	7. Grammatica o. Windisches Sprachbuch	27
	8. Knjige pobožnega duha	28
X.	Marka Pohlin	29
XI.	Franc Sav. Gorjup	35
XII.	Filip Jakop Repež	37
XIII.	Jožef Hasl	39
XIV.	Ožbald Gutsman	41
XV.	Stevan Küzmič	46
XVI.	Franc Sav. Tauffrer	48
XVII.	Inocencij Tauffrer	48
	9. Rituale Labacense	49
XVIII.	Anton Conti	49
XIX.	Gašper Rupnik	50
XX.	Maksimilijan Redeskini	51
XXI.	Jan. Nep. grof Edling	53
XXII.	Blaž Kumerdej	55
XXIII.	Juri Japel	57
XXIV.	Anton Tomaž Linhart	63
XXV.	P. Jan. Damascen	67
XXVI.	Janez Mihelič	67
XXVII.	Martin Naglič	67
XXVIII.	Miklos Küzmics	69
XXIX.	Anton Makovic	70
XXX.	Jernej Bastiančič	70
XXXI.	Janez Debevc	70
XXXII.	Juri Gollmayr	72
XXXIII.	Janez Stroj	72
XXXIV.	Ecehiel Sullak	72
XXXV.	Jož. Ig. Fanton de Brunn	73
XXXVI.	Martin Crobat	73
XXXVII.	Anton Breznik	73
XXXVIII.	Mihael Hofman	74
XXXIX.	Juri Zelenko	74
XL.	Janez Goličnik	75
XLI.	Andrej Reja	76
	10. Knjige neimenovanih pisalcev	76
XLII.	Vincenc Kern	77
XLIII.	P. Dismas Zakotnek	77
XLIV.	Pavel Knobel	78
XLV.	Jožef Skrinjar	78
XLVI.	Anton Traven	79
XLVII.	Jožef Rihar	79
XLVIII.	Modest Šraj	80
XLIX.	Matevž Volf	80
L.	Valentin Vodnik	82

Knjiga Slovénska

v

XVIII. veku.

*

Zacvetela je cvetlica,
Rož'ca lepa: Operosa;
B'la Ljubljani je danica
Lepih mnogoverstnih ved. —
De pa vedno lepši bi cvetela,
Kinč'la se z lepoto svojo vso,
Je sinove svoje v ven'c objela,
In cvetela z združeno močjo!

Srečna tačas b'la Ljubljana,
B'la je vir edinosti;
B'la Modricam sedež zbrana,
Sedež b'la marljivosti. —
In zato so vede se vzdigvale,
Ki v lovornih vencih še slové;
Umotvorne dela so nastale,
Ki „Ljubljane kinč“ še zdaj stojé. —

Kar o pričujočem stoletji v pesmici „Cvetlica Operosa“ (Vodnikov Spomenik 1859 str. 169) priprosto popéva Jernej Lenček, to naznanja ob kratkem v „Epitome Chronologica“ (1713 pg. 88 etc.) Joan. Gregor. à Thalberg na pr.: An. 1693. Conditur celebris Academia Operosorum Labacensium in Jasonea Urbe, pia in Apollinem idololatria, ac immarcescibili Pieridum applausu ... An. 1695. Annus centesimus inclytae Societatis Jesu Labacum, maximo Catholicae fidei incremento, et juventutis formandae utilitati, introductae, recolitur .. An. 1698. Inclytum Collegium Juridicum Divum Ivonem Tutelarem suum, annuatim latinâ Panegyri, et solemni Missâ, celebrare decrevit . . An. 1700. Fundatur magno Litteratorum commodo celebris Bibliotheca publica Labaci, munificentia Celss. Principis Episc. (Sigm. Com. de Herberstein), Praepositi (Joan. Preschern) et Decani (Joan. Ant. à Thalberg) Labacen ... Templum Annunciatae Virg. solenni ritu consecratur .. An. 1701. Cathedralis Basilica D. Nicolao sacra . . e fundo noviter erigi coepta . . An. 1702. Alma Societas S. Ursulae Virginum . . omnigena Puellarum utilitate, introducitur .. Hoc anno Academia Phil-harmonicorum Labac. Authore Jo. Bertholdo ab Höffer Patritio Carn. initium coepit .. An. 1706. Solemnitas introductionis officiaturae in neo Cathedralem Basilicam D. Nicolai sub mensem Aug. festivitate 14. diebus durante, quotidiano sermone, et binis supplicationibus popularium universae dioeceseos, celebratur. An. 1707. Octava Id. Maij fit magna pompa Consecratio sanctae Neo-Cathed. Basilicae . . . quotidie per octo ferias instructa nova supplicatio, solennes missae, et panegyres .. An. 1708. Conditur Labaci Collegium Carolinum Nobilium, tam Convictorum, quam Alumnorum, magno Pietatis, et Litterarum incremento etc. —

Academia Operosorum — Družba modrine delovnih — osnovana l. 1693 — je javno jela delovati l. 1701 ter obhajala prvi svoj zbor, kteremu predsednik je bil stolni prošt Janez Prešern. Družniki so bili iz raznih stanov, a privzeli so si lastne priimke

na pr. Resolutus (Prešern), Sedulus (Thalnitscher t. j. Dolničar), Devius (Höffer), Providus (Gr. à Thalberg), Rectus, Taciturnus, Exquisitus, Inermis, Acuminosus, Candidus, Indifferens itd., češ, v vedah in umetnijah izginejo stanovski razločki. Spisovali so marljivo učene knjige, skušali se v umotvorih, izvršili v zidarstvu, kiparstvu, slikarstvu, v glasništvu, govorništvu in v pesništvu z zedinjenimi močmi sprelepe stvari, ktere so še sedaj Ljubljani kinč in kras na pr. stolna, nunska cerkev, sv. Petra, semenišče, mestna sovétnica, nektera znamenja, kipe, slike itd. Naštevajo se iz te dobe mnogi učenjaki in umetniki (gl. Dimitz Gesch. Krains IV. 107 — 130), kteri pa niso delovali v duhu slovenskem, marveč v smislu laškem, v jeziku latinskem in nemškem. Prikazal se je tedaj z vencem mnogi júnak, kakor poje Koseski, a ptujemu ljudu ponos!

Slovenščino ali ubogo „krajnšino“ so gojili s priprostim ljudstvom takrat v knjigi le „fratres minores“ — kapucini. Kapucin je bil Janez Križski, Promtus, kteri se je „podstopil svoje pridige drukat sturiti v slovenskim jeziku“ in je od l. 1691 do l. 1707 na svitlobo spravil petero bukev „Sacrum Promptuarium“, kteri tako v književnosti slovenski sklepa obé stoletji. Kapucinec je bil, kteri se je za njim takrat prvi prikazal v našem slovstvu, in to:

I. Pater Hipolit iz Novega Mesta (Capricius Hippolytus Rudolphswertensis), kjer je bil rojen l. 1684, redovnik kapucin, pridigar pokrajine Štajerske, gvardijan, u. l. 1722 v Ljubljani. Spisal je 1) Dictionarium trilingue ex tribus nobilissimis Europae linguis compositum in anteriori parte Latino-Germanico-Sclavonicum in posteriori parte Germanico-Sclavonico-Latinum, Nunc primo in lucem editum, à plurimis Sclavonicae linguae avidis, dudum desideratum, Omnibus quidem dictarum linguarum amatoribus perutile, specialiter tamen sclavonicorum Verbi Divini Praeconum commoditati, et utilitati dedicatum. Calamo, et opera R. P. Hippolyti Rudolphswertensis, Ordinis Minorum Capuccinorum Provinciae Styriae Concionatoris, et quondam Ss. Theologiae Lectoris concinnatum. Permissu Superiorum, et Privilegio Sacrae Caesareae Majestatis. Labaci, Formis Joannis Georgij Mayr, Incl. Prov. Carniol. Typogr. MDCCXI. — To je tiskan naslov rokopisu, kteri se iz Zoisove zbirke hrani v tukajšnji javni knjižnici. Spisal je bil otec Hipolit, kakor v predgovoru pripoveduje, ta slovar na korist sebi in mladim redovnikom, kteri v neznanji jezikovem potratijo več časa za besedo nego za stvar samo. Kedar so ga pa ti in vnanji duhovniki nagovarjali, naj svoje delo priobči za splošnjo rabo, sklene pridejati mu kratko slovnico o sklanjanji in spreganji, kar mu prinese tiskar vže tiskano slovnico o slovenskem jeziku. Pater se začudi, začne jo prebirati, primerjati, popravljati svoj rokopis po njej, in ker se je poprav nabralo preveč, prepiše vnovič vse delo. A to ga je stalo mnogo truda. Pater umre. Po smrti njegovi so kapucini hoteli dati na svetlo dovršeni slovar, ali tiskana je bila le prva pola, vse drugo je ostalo v rokopisu, pač pa koristilo naslednikom, na pr. Vodniku, in drugim, kteri so se bavili z besednjaki. — Prva polovica ima v sebi 732, druga 284 drobno pisanih strani na celih polah; za njimi se nahajajo sedmeri pristavki o imenih krajev, ljudstev, mest, rek, gorá, mož; o števnikih; o svaštvu in sorodstvu; pridavki in popravki k slovarju, in na 70 straneh „Orbis Pictus“ po latinski, nemški in kranjski. Kopitar obširno opisuje in presojuje Hipolitovo dejanje v svoji slovnici (XLII. III. 75 – 108), kjer je ponatisnil tudi predgovor k slovarju, češ, „weil sie (diese Vorrede) ein lebendiges Bild ist des, noch jetzt gewöhnlichen, isolirten, unacademischen, um die Literatur ihres Faches unbekümmerten Treibens der Gelehrten unsrer Lande (S. 76)“. — O slovenščini pravi ondi, da je sicer težka, pa dovršena, olikana, in da slovenski književnik (Sclavus Literatus) pogreša je le zato, ker se po vseh učiliščih in vradnijah pase z nemščino in latinščino na pr.: „Difficultas hujus idiomatis non inde oritur, quasi hoc poprijs careret

significationibus, cum Idioma Sclavonicum sit vna ex orig'na''bus linguis, a qua, teste Chronologista Carnioliae Ill. D. Waichardo Valvasor, ultra XV linguae originem suam trahunt, estque talis prae multis linguis eminentiae, ut in illa a multis seculis, et forte a temporibus S. H'eronymi Ecclesiae Doctoris, cui haec lingua nativa erat, m'ssa ad haec usque tempora in plurimis Illyriae partibus, praesertim maritimis, S. Sede ritum approbante et propagante legatur, quod nulli linguae n'si perfectae concedi solet . . . Igitur l'ngua Sclavonica, quam alij Illyricam vocant, originalis, perfecta, ab alijs independens est, neque orbata genuinis et propriis significationibus, quas vulgaris plebs optime novit: quod autem plerumque in Literatis a sua perfectione deficiat, causam non incongruam puto esse, quod illi penes nativam pluribus alijs, aut saltem in scholis ludimagistralibus, gymnasijs, Curijs, Dicasterijs, processibus, literis, ad morem Austriae, per totum Ducatum Carnioliae potissimum et quasi vnicam profiteantur, quo fit, ut dum hos lingua Sclavonica loqui contingat, si vocabulum proprium statim in promptu non habeant, illud a Germanismo, quo penes vernaculam instructi sunt, illico emendicent, et saepe admodum ridiculos ex Germanismo et Sclavonismo commixtos efforment discursus etc." — kar je pač skušal prav sam! — V Kopitarjevi slovnici so iz „Orbis Pictus“ po nemški in po kranjski ponatisnjeni odstavki: Polsku dellu. Živinska Reya. Kunšt med delati. Preja ali Prestvu. Tkanje, Tkalisče; v pričujočem delu pak naj se iz njega pokažeta odstavka 36. pa 97. popolnoma sicer v Hipolitovi kranjski besedi, vendar po sikavcih in šumevcih v Gajevi pisavi:

a) Sedim stárosti tiga človeka. Ta človik je pervič en otrók, potler en pobèč, Dajle en mladenič, Dajle napréj en mlad mož, po tem en popólnoma mož, od tot en star mož. K' zájdnimu en staric, ali stari dedic — taku tudi v tem drugim spolu, so punca, deklič, Dékelca ali divíca, žena, ali gospá, ena stara žena, ena stara Baba, ali bábica.

Šula. Šula je ena štacúna. V' katéri te mlade duše se h' ti čednosti napelújejo inu se rezloči v' mnogitere Versté. Ta vučenyk sedy na enim sédežu — ti šularji pak na klopejh — inu jih vučy, lety se vučé. Nukuteru se jim naprej zapiše z' kreido na eno čèrno tablo. Nekateri sedé per myzi inu pišejo: on pak pobólša te fálerje, eni stojé inu gori právio (recitant, sagen her), kar so se navučili. Nekateri bajsmajo (fabulantur) inu se yskažejo oblédni, nepossajeni (petulantes) inu nemarni, lejni (negligentes): leti bodo kaštigáni z' ferlo iz straklom, inu iz šibo.

Prva t. j. Bohoričeva slovnica bila je v prepovedi, silo redka, težko dobiti; torej je po nasvétu in zakladu tiskarjevem sostavil Pater Hipolit po njej drugo z naslovom:

2. Grammatica Latino-Germanico-Slavonica. Ex pervetusto exemplari Ad modernam in Carniolicâ Linguâ loquendi methodum accommodata, a plurimis expurgata mendis, et Germanicis aucta dictionibus à Quodam Linguae Slavicae Amatore in communem utilitatem, studiosae Juventuti Interioris Austriae, Specialiter Dedicata. Superiorum permissu. Labaci. Formis J. G. Mayr, Incl. Prov. Carn. Typ. 1715. 8°. 224.

Sostavil in naravnal jo je na tedanjo rabo, pravi, toda mnogo slabejše; pomnožil z nekterimi nemškimi izreki, a več latinskih in slovenskih je izpustil; prepisal je deloma celo predgovor tako, da se le drugi natis (Epitome po Kopitarju) Bohoričeve slovnice smé imenovati. — Po predgovoru do slavnih stanov notranje Avstrije, Štajerske, Koroške in Kranjske, v kterem se pripoveduje o jeziku slovanskem, o njegovi starodavnosti, prostranosti in različnosti, o Henetih, Vendih in Vandalih, o Slavenih, iz slava gloria, o listini „aurea bulla“, o sv. Cirilu in o sv. maši v slovanskem jeziku itd. — podpisan je „Cliens Infimus Joan. Georgius Mayr“. — Brez Cirilice in Glagolice razlaguje slovnico v razdelkih: Liber I. De Orthographia Latino Slavonica. II. De nomine ejusque Acci-

dentibus. III. De Pronomine. IV. De Verbo. V. De Adverbijs, Praepositionibus, Conjunctionibus et Interjectionibus. VI. De Syntaxi. — Skloni so mu latinski; sklanjala: Ta Oča; Ta Mati; Tu Pismu. — Articulus — neque esse debet in slavonica et carniolica lingua . . . usurpatur .. solum germanicae linguae prava imitatione: Ta dober, ta dobra, tu dobru; ta, ta, inu tu bulši. — Eden, en, jedan, -dna, -u. — Iest, ti, on; kateri. — Glagoli: delam, pišem, lubim. — V spregi: Iest sekam; bom sekan. Iest pišem; bom pečen. Iest lubim; sem lublen. V skladnji na pr.: Kakou je člóvik, takova je besseda. Kulikur vučenejši. Cicero je bil čez vse bessednike bessednik. Vbog na pameti ali na zastópu; spúmliv mineočiga (memor praeteriti); čedne štalti; potreba je hiténja ali podvizanja. Franski krajl (rex Gallorum). Zatú ker te je stare prijaznosti ali na staro prijaznost opoménil, si ti sardit póstal. Bo pitan (debel), ali se pita skuzi spájnje ali z' spánjom. Virgilius bode od mene bran ali Virgilius se od mene bere. Bom vučen Grammatiko ali se vučím Grammatike. Ludje z' ništer delajnjom, se vučé hudú délati. Debi prijatelom srečo vosčil sèm spet damú prišàl. Gmajn mestu (reipublicae) nuca, de se dobre kunšti (literae) ohránjo. Enimu dobrimu pastirju sliši ali eniga pastirja je živino bríti, nikar odrejti. O srečnih kmetičou! etc.

Po Valvasorju (VI. 360) je vže Matija Kastelec (M. Castellez) poslovenil: Thomas de Kempis Carniolicus de Imitatione Christi, a pustil v rokopisu. P. Marko pravi: „Thomae de Kempis de imitatione Christi libri IV. in carniolicum versi, quos aliqualiter emendatos sub suo nomine edidit P. Hippolytus Neostadiensis Capucinus“ (Bibl. Carn. 13) in (pg. 27): „P. Hipolythus Neostadiens. Capucinus edi procuravit Thomasha Kempensaria etc. de imitatione libros in elegantiorem Carniolismum translatos“ — z naslovom v prvotnem pisanji:

3. Buquize Od Slejda inu Navúka Chriſtuſa naſhiga Isvelizherja. Tiga viſsoku zhaſtyvréjdniga inu Bogabojézhiga moshá, Tomasha à Kempis, Ordna Regularskih Chórarjou S. Auguſtina. Sedej pèrvizh s' némſhkiga na Slovénski Crainski Jesik preſtávlene. Vsim h' pravi poboshnoſti, inu Duhovnim gorijemanju, tudi k' ſvetim shivleniu sheleozhim Duſham sylnu nuzne inu dopadlive, skus éniga viſsoku Rojeniga Gnadliviga Goſpuda ſhpendánje, inu skus mujo éniga zhaſty-vrejdniga Maſhnika Capucinarzkiga S. Franciſca Ordna P. Hippólituſa s' noviga meſta na ſvitlobo dane. V' Lublani, 1719. 12. str. 672.

V razgled naj se iz te knjižice (v Gajici) pové n. pr.: b) Predgúvor H karšanskimu Bravcu: . . . De pak leté visoku preštimáne Bukvice, tudi V' slovenski inu Crajnski Šprahi bodo timu Originalu enáke, sem jest teiste z' nemškiga Exemplarja, kateri je po tim Latinskim P. Henrica Sommeli posnét, na Slovenski jezik prestavil (str. 18). — Caput v. Od branja svetiga pisma. 1. V Svetih pissanih bukvah se ima ta gola risnica, inu nikàr ta modra zgovornost yskati. Tu svetu pismu se imá z' timistim duhom brati, z' katerim je sturjenu. V' pismi bi my imeli več ta nuc, kakor te čedne bessejde inu snažnu govorjenie špogati: inu glih taku radi te pobožne in preproste, kakor vissoke inu ostruzastopne bukve brati. Nepusti se skuzi prestimánje tiga pissarja, katéri je teiste popissal, pregovoriti: tudi nevprašaj, aku je taisti ene velike ali majhene vučenústi bil: samuč ta Lubezen te čiste inu gole risnice, ima tebe h' branju vlejči. Nevprašaj gdu je letú djal inu govuril: temuč, kar je tukaj govorjenu, letú si ti imaš k sercu vzeti (str. 38. 39).

O Dictionarium trilingue piše Šafařík (Slow. I. 67): Ein zweiter Versuch, das Wörterbuch herauszugeben, misslang ebenfalls. P. Marcus sagt in seiner Bibl. Carn. „Meo tempore PP. Capucini Labacenses Dictionarium latino-germanico-carniolicum typis praeparabant; sed . . . crisi novis Labacensibus adversus primum folium procusum

22. Junii 1776 adjecta absterriti ab opere incepto primas manus retraxerunt". Die hier gemeinte scharfe Crisis in dem „Wöchentlichen Kundschaftsblatt im Hzgth. Krain von 1776" ist von dem Jesuiten Martin Naglič. — In Kopitar po besedah: Also auch von dem Krainisch des P. Hippolytus eine Probe! Und zwar aus seinem Orbis Pictus — piše (S. 98): „An den Wörtern gruča, purgišče, skedèn etc. und den Wortformen žejne, klopké, zuper voucjé, kolovret, motavilu etc. so wie an dem häufigen ej, erkennt der aufmerksame Leser den Unterkrainer; an dem bo nazaj klican, rožni žonft, garmprat, rata k' vuzku, und dem Artikel etc. den Deutsch-Krainer; an kosc, vusk, nith, ville u. s. w. so wie an der Vermengung der Praepositionen iz und z' den noch ungewohnten, noch nicht denkenden orthographischen Schüler Bohoritsch's."

II. Ferencz Temlin, z Krajne z Lézenya, prvi med Slovenci zapadne Ogerske, je spisal „Katekizmus Gyoerszki, z vogrszkoga" v Halli 1715. Naslov tej knjigi je zaznamnjan v bukvah: Voere krsztsánszke krátki navuki, v Halli 1754 (Šafařik. Slow. S. 21. 116).

III. Ahac Steržlnar, rojen na Kranjskem, škofov oskrbnik in namestnik v Gornjem Gradu (in Oberburg), vstanovnik bratovščine sv. Ksaverja (Fundatoris Xaverianae devotionis ibidem), je spisal: Xaverianische Ehr- und Gnadenburg. Graec. 1729, in 8. primum latine conscriptum dein in Germanicum, jam in Vindicum idioma versum edidit, vid. Per. S. Francisco Xaverio sub Lit. X. (Bibl. Carn. 53). Spisal je: 1) Catholish Kershanskiga Vuka Peiſſme, Katere se Per Kershánskimo vuko, Boshyh potyh, per ſvétimu Miſſionu; Inu slaſti per ſvetimo Francisco Xaverio Na Strashe Górniga Gradu Fare nuznu poyo. Kir ie vſaki dan ſa vſakiga Romária Popólnoma Odpuſtik enkrat v' letu. Pogmérane inu na ſvitlobo dane V' Nemshkim Gradzu. Per Widmanſtadianskih Erbizhah. Anno 1729. 8. 266. 2) Peiſſem Od teh velikih Odpúſtikov te Svete Kriſhove Potí per te novi Cerkvi Svétiga Francisca Xaveria v' Gornim Gradu. Superiorum Permissu. Labaci. Formis J. G. Mayr, Incl. Prov. Carn. Typ. 1730. 8⁰. 30. Na razgled bodi:

a) Predgovor. Mladénči inu dékelce, stariši inu mlaiši hvalite to Ime tega Gospúda. Juvenes et virgines, senes cum junioribus laudent Nomen Domini. Psal. 148. — Ta Kralévi Prerok inu Psalmyst David, akulih ie iemov velike skerby, Kraléve opravila inu težke voiske; vender ie vsaki dan sédemkrat Boga hvalov; psalme ali svete peissme Bogu na čast pev. Septies in die laudem dixi tibi. Sédemkrat na dan sem iest tebi ô Bug čast nu hvalo dav. Zatu ie stu inu pédeset psalma vkupei zložov; iz katérih so te duhóvne molitve svetiga Brevyria veči tall vkop zložéne, inu na sedem ur čez dan rezdeléne ... Koker ie pak sveti David v' starim Testamento opomynov nadolžne mladenče inu dékelce, debi Boga častili, inu svete peissme vednu peli: Toku ie v' novim Testamenti sveti Joannez vidov v' svoim resodénio Apoc. 14. c. De so v' nebésih stu, štir, inu štir deset taužent pevcov pred Božym thronam peli eno novo peissem. Te pevci so pak sgol hlapčiči al divice. Apoc. 14. c. Koker ie tedei sveti David opomynov; inu sveti Joannez vidov inu slišov Boga hvaliti, niemu na čast svete peissme peti: Toku vas tudi iest opomynam, debi mladi ludie radi te svete peissme peli, inu toku vednu Boga hvalili .... Leta ie ta ner pervi uržoh, de so lete svete Peissme vkop zložéne, inu zkuz druk na svitlobo dane ... Ta drugi uržoh, zakai so te svete peissme sturiene, ie leta; dokler so veči tall od Cathološ Karšanskiga vuka; kateriga vi mladi ludie ner več potrebuiete; de kar se na drugo vižo morebiti naradi vučite; zkus peissme se bodete raiši inu lohkeiši navučili, inu tudi terdneiši v' glavi obderžali ... Treki inu sadni uržoh, sakai so lete svete Peissme sturiene, ie leta; debi te druge prasne, nanúcne, folž peissme opustili; naméſti taistih pak te svete peissme peli ... K zádnimo

tedei vas opomynam, de se bel slovénskiga druka vučite, radi drugim naprei poyte; vselei ene viže se deržíte; de se bodo drugi od vas ložei vučili etc. —

b) Peissem od Svete Nedele v prvem in zadnjem (7.) odstavku:

Svetu pissmu nas vučy
Koku ie Bug stvarnik
Šest dni stvarov vse reċy
Sedmi dan ie prasnik:
Tega ie Bug posvétov
Z' svoim poċívaniam
Deržati sapovédov
Svetim prasnuvániam

Bug nam da delóvnike
K našimu živilu
Bogu deimo práznike
K Božym opravilu.
Kir Bogu služio radi
So vselei žégnani,
Nu žive v' Božie gnadi
Bodo svelíčani.

„Ganz unpoetische, schlechte Reimerei . . In dem 12. S. langen „Predgovor" wird . . . von dem Zweck dieser Lieder gesprochen; sie sollten unter andern die weltlichen Volkslieder verdrängen helfen' (Šafářik Slow. S. 78)."

IV. Pater Rogerij (Rogerius), rojen v Ljubljani, kapucinec, sloveč pridigar, o posvečevanji stolne cerkve sv. Nikolaja imel dva slavnostna govora kranjska, sicer neznan. Po njegovi smrti so dali „PP. Capucini Conventus Labacensis" Rogerija — hujus Provinciae olim Concionatore — cujus memoria in benedictione est — pridige morebiti s pripomočjo „Illustriss. Dom. Codelli de Fahnenfeld", kteremu sta oba latinska predgovora poklonjena (Dom. Maecenati ac Patrono), na svetlobo z naslovom:

1) Palmarium Empyreum seu Conciones CXXVI de Sanctis totius anni. Signanter de nonnullis Particularibus et Extraordinariis, qui in quibusdam locis festive celebrantur, et usque modo Sermones de ipsis visi non sunt. Compositae ex Vitis eorum: Scriptura Sacra, ac SS. Patribus: variis Conceptibus, Symbolis et Historiis: praecipue aptis Moralitatibus refertae, in II. Partes divisae, ac copioso Indice provisae, datae publicae luci Carniolico Idiomate. Ad Majorem Dei Gloriam, eorundem Sanctorum Honorem, et Dominorum Curatorum Commodum: A. P. Rogerio Labacensi Ord. Min. Capuc. Concionatore Carniolico. Pars I. A prima die Januarij usque ad Mensem Julium exclusivè. Cum Privilegio Caesareo. Clagenfurti, Typ. et Sumpt. Joan. Friderici Kleinmayr, Incl. Archi-Duc. Carinth. Typographi, Anno 1731. 4°. XIV. 654. — 2) Pars II. Labaci typ. et sumt. A. Fr. Reichhardt Incl. prov. Carn. Typogr. 1743. 4°. 662. — Was oben, nach. Hrn. Kopitar, von den Predigten des P. Joannes Baptista a S. Cruce gesagt wurde, gilt auch von diesen des P. Rogerius, nur hat letzterer noch mehr Geschichten, Exempel, Citate u. s. w., die wirklich eine nicht gemeine Belesenheit verrathen. Jeder Predigt geht eine lateinische und krainische Synopsis in drei gereimten Versen, und das Thema, ebenfalls lateinisch und krainisch, voraus. Übrigens bekümmert sich der Pater um die Reinheit der Sprache eben so wenig als sein Vorgänger; sein Geschmack ist der seiner Zeit; eine gewisse Redekraft fehlt indessen seinen Predigten nicht (Šaf. Slow. S. 122)."

Besedo naj kažejo najprej a) nekteri „Zapopadki" latinski in kranjski na pr.:

Synopsis.

Jesu charus, qui vult esse,
Donet huic, est necesse
Cor, Corpus et Animam.

Maximus cum sit Sanctorum,
Maximus et Patronorum
Est Josephus pariter.

Ardens et lucens Maria,
Lumen est his, qui in via
Ambulant in tenebris.

Petrus, Paulus mundo dati
Sunt a Deo, et dicati:
Ut duo luminaria.

Zapopadik.

Jesusu gdúr če postati
Lub, ta ima njemu dati
Sercé, Dušo, tar Tellu.
(Sv. tryeh Krajlou.)

Kir nèr Vehši u mej Svetnyki
Je, takú u mej Pomočnyki
Tud' ner vehši Jožeph je.

Je Maria ena svejča,
Gorejča inu svejteča
Tem, kir u' temmè hodjo.

Petrus, Paulus svéjtu dana
Od Buga, inu poslana:
Ko dve svejtli Luči sta.

Ta I. Pridiga.

Na I. dan Mesca Prossinca, ali: Januaria.

Tu je:

Na noviga Lejta, ali: na Jesusaviga Obresovajnja dan.

Synopsis.

Flores varij donantur,
Et à pio Jesu dantur:
In streaam hominibus.

Zapopadik.

Mnokateri Cvejt šenkuje,
Tar iz tem Ludy daruje:
Jesus h' Lejtu novimu.

Thema.

Vocatum est Nomen ejus Jesus.
Njega Ime bilu je imenovanu Jesus. Luk. 2.

Zahválen bodi Bug Vséga Mogočne! de dočakáli smo ta danášni dan, kateri je ta pervi tega Mesca Prossinca, inu tega noviga Lejta. Kateru Vošim usem iz Vstmi inu sercam, inu slednimu posebaj u' zdravju, myhru, pokoju inu vessélju začét, inu tu iz več drugimi šrečnu u gnade Bošji končáti: h' sadnimu po tem reunim šjulèjnu zadóbit to crono tega Isveliyčajna u Nebessah.

Zahválen, právim: bodi Bug V. M. de doživeli smo ta današni dan, inu Messic! kir ty donessó nam en velik trošt inu vesselje. En velik trošt donesse nam h' pervimo ta od Rimlanou Januarius, od Cranjcou pak Prossinic imenuvani Messic; kir ta stury nam tu vupajne še dalej u sdrauju inu šreče iz Gnado Božjo čez tu novu Lejtu tu časnu šjulejne stegnit inu pelati. Donesse nam pak ta današni dan, kakor pervi tega nóviga Lejta enu veliku Vesselje iz tem, kir postavi nam naprej téga, po katerem telkájn 1000 Lejt taku milu sdíhalu je tu reunu, inu u šušnoste tega hudyča snajdenu Človestvu: postávi, pravim: naprej ta današni, pervi tega noviga Lejta dan tega iz tem sládkim, S. inu častitim Imenam imenuvaniga Isvelyčarja; kateri pred ossmemi dneme príšàl je na ta svejt: Quaerere, et salvum facere, quod perierat — Iskat tu sgublenu, inu isveličat tu pogublenu: Za volo kateriga iz vehši častio častet, inu iz vehšim vesseljam obhajat je nam, kakor čislan bil je od teh Rimlánou . . .

Kir danass obhájamo ta dan, na katéri danu je bilu temu ossem dny starimu Dejtetu tu presvetu Ime Jesus; takú tu S. Dejte Jesus stópi iz S. Imenam naprej, tar tem Ludem sa en dar noviga Lejta da k' enimu frišnimu spomynu na njegovu S. Ime, eno frišno rožico; katere ime sačne se od eniga puštaba njegoviga S. Imena. . . Nazarenus, Floridus, ali cvejteč . . . Juventus ali Mladust, inu ta rožica Jacinthus ali Zinta. Ennupti ali Zakonski, Eufrasia, Očnyk ali Augen-Trost. Superiores ali Gosposka, Salvia ali Žajbel. Viduitas ali Vdoustvu, Viola ali Violca. Servitus ali hlapčuvajnje, Solsequium ali Sončenca . . .

De sklenem obernem se h' Vam, kateri daruvani ste danass od Jesusa, tar Vass ogovorym, inu sicer eniga sledniga posebei iz unim, iz katerim opominal je Bug tega Škoffa Philadelphiae, rekhoč: Tene, quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam . . . Glejte tedaj Vy Mladeniči na vašo belo Zintho, inu oskruniti varite se vaše Divištvu.

Glejte Vy Zakonski na vaš Očnyk, de kolnih očy ne bote iméli. Glejte Vy Gospóska na vaš Žajbel, de zdravo glavo per sodbe ohránite. Glejte Vy Vdouci inu Vdóve na vašo Violico, de ponižne, krodke inu drugim nucne se kažete. Glejte h' sadnimu Vy Podložniki, Posli inu Preprosti na vašo Sončno rožo, de boste pousod na Jesusa gledali. Glejte, pravim: sedaj h' usem ukupaj. Glejte na ta Vam dani dar, inu po lestnynah tajstiga se rovnajte: kir taku častyli boste tu S. Ime Jesus, skuzi kateru imeli boste čez celu lejtu per Vass ta lubi myhr, pokoj, trošt, vesselje inu to gnado Božjo: kir taku imeli boste enu dobru S. novu Lejtu, kateru vošim usem od Buga iz tem. Amen (Pars I. str. 1 — 15).

Rogerijeva II. knjiga je bila tiskana v Ljubljani l. 1743, in iz nje naj kažejo besedo njegovo tudi b) nekteri „Zapopadki" pa primeri iz „Pridige":

Synopsis.	Zapopadik.
Palmites sunt Vitis Christi Sancti hodierni isti Fortunat' Hermagoras.	Terte Kristusa Mladyki, Ty današni so Svetnyki Mochor inu Fortunat.
Sancta Virgo Margarita, Vere pulchra, cum munita Trina Pulchritudine.	Marjeta Sveta Divica Prau je lepa za rejsnyca, Kir ima lepote try.
Jesus sol ad illustrandas Tenebras, et profligandas Peccatorum: Natus est.	Jesus sonce k resvejčéjnu Te temme, tàr respodéjnu Teh grehou: porójen je.
Templa Dei veneranda, Cunctis sunt et honoranda: Domus quia Dei sunt.	Templi Božji čislováti Vsem so inu špoštuvati: Hiše kir ty Božje so.

Ta LVIII. Pridiga.

Na I. dan Mesca mali serpan, ali: Julia.

Tu je:

Od Brathoušne Jesusoviga Sercà.

Synopsis.	Zapopadik.
Ad Jesu cor recurre Quandocunque te sentis dure, Et requiem reperies.	K Jesušu ù Serce flissik hitti Keder kolli čutiš kai hudiga priti Toku boš gmah jemòu.

Thema.

Effundite coram eo corda vestra. Ps. 21.
Pred nym vaša serca vunkai issuite.

Plutarchus Zamerkuvauc teh nekadaišnih rečy, piše: de Philippus ta imenitni Krail u' Macedonij naredil je bil eno lepo, inu slahtno gostaria, ter h' lete pouabil veliku posvetnih Včenikou, ali Philosophou; katerim po khončanim gostuvaine h' sposnainu nieh modrusti postavil je bil gore tu uprašainie: quid in rerum natura esset maximum? Tu ner vehši, kaj je u' naturae: inu na suete? na kateru, ker usi só se sauzelli, iz sauzetja perčelli só billi reč, inu odgovarjat. H' pervemo ta ner slovečiši odgovoril je rekoč: de tu ner vehší, kar znaite je u' naturae, jé ta hrib iz imennam Olympus; inu sicer iz tem urzaham, ker on po spričuvainu Lucani, Nubes transcendit Olympus: iz niegovo vissokustio praestope te oblake. Na letú odgovori ta druge: de tu ner vehši ni ta Olympus, temuč ta Atlas; ker on ne le samú nanosse Olympum, temuč tude uso to drugo kuglo tega sueta, po bessedah Virgilij, ker prave: Maximus Atlas, axem humero torquet, stellis ardentibus aptum. Za letem dal je ta tretie h' tretijmu ta odgovor rekhoč:

de tu ner vehši u nature je te **uoda**, ker ona sama obda ues ta cirkel tega suetá, po bessedah teh Cosmografou, kateri to uodo vehši, koker to semlo dellajo. H' četertimo odgovoril je ta četerte, tu ner vehši u' naturi je tu **sonce**, ter iz tega, ker tu sonce po govorieine teh Plementariou 166krat vehši je, koker ta pozemelska machina. Ta pete inu sadnie ner bližai peršel je h' te resnici, ker dial je: de tu ner vehši je in rerum natura, **Cor humanum**, tu človešku serce: inu sicer resničnu, sakai letú po bessedah Victorini, Cor quidem parvum est, sed maxima capit: oku si lih maihinu je, venner tu ner vehši zapopasti zamore, já tako jé, da iz usem volnem suetam nima zadoste, koker vidit je billu nad Alexandram Synam tega spred imenvaniga Macedonskiga Kraila: kateri, ker šlišal je ob enim čassu od Aristarchusa, de več suetou se snaide, perčel se je bil jokat, inu solze prelivat, rekoč: de je niemu žou, de že eniga ni zadobil, jà taku žalil se je, de h' utolažainu taistiga mogel je Aristoteles popissat ene buque, u' katerih je niemu le en sam suet izkazal; taku veliku je tu maihinu človešku serce, de niemu ne suet, ne uoda, ne sonce, ne nebu ni zadoste, koker S. Augustinus govori: inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te: nepokoinu je naše serce, dokler u' tebe O Bug nepočiva: iz katerih bessedi se vidi, de tu človešku serce zunai Boga use tu drugu premaga, ker onu samu u' Bugu niega počitik, inu zastopnost naide: pametnu tedei odgovoril je Philosophus.

Venner, letá oku si lih takú dobru, inu blizu zadel je to resnico, venner pravem, de še nekai drusiga snaide se, in rerum natura, kateru vehši je, koker to človešku serce, inu drugu ni, koker tu praecartanu, tu nigdar sadoste počešenu, nikole zadoste pohvalenu **serce Christusa** našiga Izveličarja itd. itd. (Pars. II. str. 1. 2.)

1. Stare slovenske pesmi. Imam stare pesemske bukve, kterih prva polovica je tiskana, druga v rokopisu. Obsegajo pesme pobožne, nektere gotovo že silno stare. Prva, tiskana polovica nima napisa; se je zgubil; druga polovica ima pa na čelu sledeči napis: „Cantilenae variae partim antiquae, partim novae in hunc libellum transscriptae, ne pereant et oblivioni dentur, ut posteris devoto usui esse queant.“ In h koncu podpis „Has cantilenas conscripsit in octobri 1733 **Antonius Wider Parvista**“.

Pesme, ki so bile leta 1733 stare, so se do leta 1862 še bolj postarale. V poskušnjo Vam ponudim tukaj eno v pisavi izvirni. Jez je še nisem nikjer bral in ne slišal. — Tako piše **Fr. P—h** v **Novicah** l. 1862. str. 43. 44, kjer je ona pesem tiskana takole:

Cantus alius de vanitate mundi.

Adducitur Astraea disceptans cum capitibus mundi.

1. Astraea.

Astraea nasnanu vprashanie ima
Zartliviz govori, nai odvert se da
Koku si ti vupash v' nebefsa ytée
Zesta je navarna vrata so tesne.

2. Epicurus.

V' nebefsa Gospud nie druge bo dial
Jest meni nebefsa na semli sim sbral
V teh isteh jest shiher prestranu shivim
Saguishan v Abrahamovim krilu sidim.

3. Astraea.

Odgovor preshalosten se nam gody
Dokler nam oben obstojezh krei ny
Nebu je odpertu, povei mi h' zhimu
De bi se poflifsal nu voiskuval satu.

4. Dives.

Potreba kai meni je Boshieh nebefs
Vefsela na semli jest ushivam vfse zhes
Bel koker v' nebefsih se lastne suetlu
V teh skriniah denarje srebru nu slatu.

5. Astraea.

Kai mislish ô dusha de taku shivish
V' nebefsa na smisliah pregreshnu sturish
Pres kluzha, kir je s' terplenia sturjen
Nobeden na bo v' nebefsa pushen.

6. Alexander ta veliki.

Sid taku mozhan na svetu ni bil
De bi ga s' voisko jest konzhal na bil
Sdei kir bi gdu meni nebefsa zaperl
Zhe niso odperte bo tiste prederl.

7. Astraea.
Velika h' nebefsam potrebna je muzh
Obeden teh istih ne premaga rekozh
Ampak kir premaga sam sebe poprei
Leta bo dofsegel isvoleni krei.

8. Machiavelus.
Pousod kir sem hodil v gosposkih gradeh
Vfsih sim bil povihshan, nu hvalen risheh
Nebu mene, menem is svojo drushbo
Od veshniga throna savergla na bo.

9. Astraea.
Veliku shtemanie gosposke shlushbe
Maihinu plazhilu v nebefsih dobée
Sa krulove, boune, sa vboge je prou
Sa lazhne sa shene isvoleni stou.

10. Orpheus.
Musika v' vahesih je zartan lep glafs
Serze mi preusame zhloveshki vfsak zhafs
S musiko premagal sim borshte polée
Krailestvo nebeshku bo k lonu moje.

11. Astraea.
Posemelska visha, ta posvetni glafs
H' pesmam se nagliham h' nebeshkim sen lafs
Zhe lih je poslushat na semli sladak
Na chori ne bode nebeshkim le tak.

12. Cicero ta sgovorni.
Sgovorna befseda moi jesik tekozh
Potrebnim je dal srotisam pomozh
Vfsih srotis nu vdou jest ozha sim bil
Skus to sim ja nebefsa dobil.

13. Astraea.
Srotiz nu vdou si ozha ti bil
Sa posvetnu si vfse leto sturil
De se bil spomnil posuetnu pustil
Dobizhek bi si bil nebefhki dobil.

14. Croesus ta bogati.
Vefeliga kraja nu shpafsa na snam
Kateri s velikim ni blagam obdan
Ter raunu sdei mezi na bedo doshli
Ti shazi nebeshki, kam bode petshli

15. Astraea.
Nebeshko steso kemela na snash
To sesto paklensko bres luzhi posnash
Gvant skrinie shtimanie nu drugu blagu
Vfse prasnu v nebefsih bo inu golu.

16. Galenus arsat.
Kai tukei stoim, nu gledam nebu
Gdu urata sapreti podstopil se bo
Veliku sim taushent osravil ludy
Sai taka dobruta nebefsa doby.

17. Astraea.
Dobizhek je meihen, kai taku se sdish
Sam sebe osravi nar bulje sturish
Vrozhine v nebefsih, nu merslize ny
Kie arzate priti se malu sgody.

18. Plato, Aristoteles, Diogenes.
Pohishtuo slatu, svelizhana stran
Kateri dosezhi nam shenkai Bug sam
Mi smo terpeli mras, urozhino hudo
Letu nam k nebefsam pomagalu bo.

19. Astraea.
Terpeli ste dosti sa posvetni dom
Sato ste dosegli posemelski lon
Bug urata sapreti sashafuje sam
Preposnu sem pridete jest vas na snam.

V. **Jernej Basar,** redovnik tovarštva Jezusovega, pridigar v stolnici sv. Nikolaja (P. Bartholomaeus Bafsar, Carn. e S. J. concionator Carniolicus in Cathedrali S. Nicolai Labaci . . Bibl. Carn. p. 9), rojen Kranjec, živel tudi na Koroškem (ut Carniolicum etiam Patriae nostrae idioma), sicer neznan. Spisal je

Conciones juxta libellum Exercitiorum S. P. Ignatij in singulas anni Dominicas digestae per P. Bartholomaeum Bafsar Societatis Jesu Sacerdotem. Pridige is bukviç imenvanih Exercitia S. Očeta Ignacia zložene na usako Nedelo čez lejtu. Labaci, Typis Adami Friderici Reichhardt. Anno 1734. 4⁰. 516.

Za geslom: Populis populariter est loquendum: omnibus necessaria dicenda sunt more omnium; naturalis lingua chara simplicibus, doctis dulcis. S. Chrysost. — poklanja knjigo . . Francisco Dreer . . Rectori . . Valentino Cadelli . . Secretario caeterisque Confoederatis . . Sacerdotalis sub titulo S. P. Ignatij Sacra ejus Exercitia obeuntium, in Eberndorff erectae Sodalitatis . . češ, da le po njih sovétu je dal svoje pridige v tisk, ut sic Dei ter Opt. Max. laudem . . Carniolicum etiam Patriae nostrae idioma non

voce duntaxat, sed publicis etiam typis eloqueretur .. **Predgovor**: Po tim, kir je meni od mojih Vikših naloženu bilu u' krajnskimu jeziku ene Bukve popisat, so meni na misov peršle taiste sicer majhine, pak vender imenitne bukvice, **Exercitia S. Očeta Ignatia** imenvane . . . Inu sem si naprej uzel, moje čez lete bukvice zložene **Pridige** vunkej na svitlobo dati. Zdajci pak u' začetku tiga meni naloženiga della sem en dajlnī čas premišluval, na kaj za eno vižo be govoril, inu z' kaj za enimi puštabi, al čerkami bè krajnske besede pisal? zakaj je raminu velik zločik mej ludmy slovenskiga jezika: eni na mejsti l špogajo u, koker sem biv; drugi pak l na mejsti u sem bil. Eni nikatere besede izrečejo hitru, drugi pak taiste potegnejo; koker so potlačili. so potlačyli, inu toku naprej: dokler je velik izločik tudi per drugih besedah, sem otel per timo mojmo pisanjo eno srejdno pot deržati, katero tebi u' timu predgovoru pokažem.

1. Veči dev pišem, koker je u bukvah krajnskih Evangeliov, u katerih na mejsti u najdeš postavlen l sem bil, inu ne, sem biv. 2. Na mejsti e u' časi a koker namorem, nemorem . . . 8. Kir je y, se terši, inu počasniši izreče, ta i pak hitreši, koker: od drugih rečy, nemorem reči . . 13. i, u vocal, j, v consonans; ta dougi j se dostikrat izreče, de se komej čuti, koker peljem, duco, dianje, zdihvanje. 14. Sem se ogibal nemških besedy, kulkur sem mogel, zunej tistih, katere so že krajnskimo jeziko lastne postale: koker ursoh, folk, kunšt . . . 16. Useh leteh izločkov konc bè se lohku sturil skuzi lete čerke: \` ´ ^ kir pak preveč pogostu postavlene be, morebiti, veči zmešnjavo delale, za tiga vola taiste na strani pustim, samu u enih krajih zaznamnijem, kadar namreč očem ta zadni a al e nisku, kasnu in (toku rekoč) z' zapertimi usti izreči, koker oni terpè, illi patiuntur, leta volitat, letà ista. Skuzi taku krajnsku pisanje jest Slovencam obene terdne regelce nestavim, temuč samu pot rezodenem k' lohkešimo branjo tiga mojga pisanja, kateru, če najdeš, de ny po timo opominvanjo sturjenu, de je per nikaterih besedah eden al drugi pustab premenjen, prestavlen, uven izpušen . . ., prosim, mene ymej za izgovorjeniga, dokler letu je moglu več drugim u roke priti, kir se lohku ena al druga zmotnjava pergody. — Čez use to ymam vender upanje, de boš usako besedo lohku zastopil, Bog otel! deb' toku tudi zapopadel, lejpe nauke, katere tukej naprej nesem, ne tulkajn k' branjo, kulkur h' premišluvanjo . . Letè moje pogovore od Perve Adventne do Finkuštne Nedele bell Premišluvanje od Finkuštne do puslejdne Nedele po S. Troyci **Pridige** imenujem . . .

Beseda naj se kaže a) iz **Premišluvanja**: Na pèrvo Nedèlo u' Adventu. Od cil', inu konca, h' katerimo je Človek stuarjen. — Respicite, et levate capita vestra. Luc. 21. Gledejte, inu uzdignite gori vaše glave.

Pridige, katere donašni dan sačnem, inu skuzi pomuč Božjo bom do finkuštne Nedele naprej nesel, nemajo pridige, ampak premišlovanje imenvane biti; dokler so zložene iz bukvic imenvanih **Exercitia Svetiga Očeta Ignatia**. U katerih človeka po treh potah pelje k' enimo popolnema svetimo živlenio, u' tim, kir u pervimu potu (In via purgativa) oče, de be premišlovali pervič cil inu konc, h katerimo smo stuarjeni. K drugimo nam kaže hudoba tiga greha, skuz kateriga smo zašli od našiga cil inu konca. H tretimo, nas žely od greha odverniti skuz spomyn teh strašnih slehernimo človeko naprej stoječih puslednih rečy. U timu drugimu potu (In via illuminativa) nas u lepih tugentah podučy. Kir ny sadosti greha se ognyti, ampak je tudi potreba dobru sturiti. U timu tretimu potu (In via unitiva) nas oče skuz zaveza suete lubezni z' Bogam skleniti. To je en kratki sapopadek celih Exercitiov, katere današni dan začnemo skuz premišlovanie cila inu konca, h katerimo je ussaki človek na svet stuarjen, slasti, ker h timo nam perložnost da S. Lukeš u današnimo Evangelio rekoč: Respicite et levate capita vestra. Gledejte inu uzdignite gori vaše glave. Koker deb' otel reči: Rezgledejte se, inu spo-

znajte, de niste na svet stuarjeni, debè usselei ta svet uživali, temuč debè skuz bogaboječe življenje ta vam naprej postavleni cil inu konc dosègli, kateriga S. Oča Ignatius naprej nese z timi bessedami: Creatus est homo ad hunc finem, ut Dominum Deum suum laudet, ac revereatur, eique serviens tandem salvus fiat. Človek je stuarjen h timo cil' inu konco, debè Gospoda svojga Boga hvalil, častil, tàr njemo služil, inu debè po tim bil zveličan. To je ta cil inu konc, za vol' kateriga je en usaki človek na svet stuarjen: tiga bomo u treh Punctèh premišlovali. Prejden sačnemo, prossymo večniga Gospod-Boga za gnado, inu za resvetlenje rekoč: O Dobrutlivi, milostui Bog, jest te ponižnu prossem! potèrdi moj spomyn, resvetli moj um, in omeči mojo neukretno vòlo, de bom moj cil inu konc zamogel spoznati, inu po temo possehmav moje življenje obračati ...

Vzgled bodi b) iz Pridige „od časti inu huale Mariae Divice". P. 1. Aku očeš, o človek, visoko čast inu urednost Marie Divice prov zastopiti, tok' pomisli ner poprej: kok' zlu je njo sam večni Syn Božji častil, inu lubil: de pak boš letu popolnima zapopadel, postavi na eno stran use imenitne, velike, inu častite priatle inu priatelce Božje: kulkur najdeš vernih Abrahamov, stanovitnih Jozefov, brumnih Davidov, poterpežlivih Jobov, diničnih Danielov: postavi use Jogre, kateri so h' Christuso prebernilli cele dežele, cela krajlestva, postavi neištvenu veliku Maternikov, kulkur znaš Lorencov na rezbelenih rožeh, Ignaciov verženih mej zverine, Clemenov pahnenih u goreče apnence, Vincencov na ostre žeble položenih, Jacobov na strašne križe pervezanih, inu druge, kateri so iz lubezni pruti Christuso grozovitne martre prestali: postavi use Sv. Škoffe inu Appate, use Ss. Pušavnike, use Sv. nedovžne Divice, katere so se odpovedale usim posvetnim luštam samu za tiga vola, deb' Jezusa zamogle imeti za svojga ženine; na to drugo stran pak postavi samo Mario Divico, inu boš nešel, de ona brez use perglihe je čez use lete ukupei zbrane, Christuso ner lubiši, ner častitiši. Toku je že zdaunej izgovoril inu skazal ta učeni P. Suarez: Deus plus amat solam Virginem, quam reliquos Sanctos omnes. Bog bell lubi samo Mario Divico, koker use druge Svetnike; ravnu, koker nebešku sonce za lubu yma, inu resvetli samo luno čez vse druge zvezde: toku tudi govorè S. Anselmus, S. Bonaventura, S. Bernardin . . .

Aku želiš še več zastopiti, tok' poslušej, kar Ona sama na znanje da rekoč: Fecit mihi magna, qui potens est. Ta, kir je mogočen, je velike rečy meni sturil: čez katere bessede govory naš učeni P. Suarez: Mensura privilegiorum Virginis, est potentia Dei. Mera posebne častitosti Mariae Divice je mogočnost Božja. O neizrečena velikust inu visokust časty inu huale Mariae, katere mera je neizmerjena mogočnost Božja! Od tod se meni zdy, de jo obeni reči, obeni stuari ne bom bell popolnima perglihal, koker vinski terti; zakaj? za vola prečudne pohleušine, aku je lyh vinska terta mej drugimi drivesi ner imenitniši, vuner ondi, kir je zasajena, se kaže zaničvana: za vola čistosti, kir noče per mlaki rasti: za vola serčnusti, kir se ne ustraši ozeleniti, inu cvesti na uročimu, inu golimu hribu: za vola žlahtnusti nje obilniga inu sladkiga sadja: za vol' usih teh, je rejs, pak ner bell še za vol' eniga druziga ursoha pergliham Mario eni vinski terti. Bres tiga vejš, da usaku drivje raste do ene sebi lastne visokusti, mimu katere se malukedej pouzdigne. Vitis sine fine crescit. Plin. l. 14. c. 1. Sama vinska terta je enu taku drivje, kateru se nikdar neustavi, temuč vednu naprej raste, inu se toku visoku pouzdiguje, koker visoku je tistu drivu, na kateru se naslanja, inu perjema. Maria ta preslahtna vinska terta se je naslonila na Christusa Jezusa, koker je od nje rečenu u visoki pejsmi: Quae est ista, quae ascendit de deserto, delicijs affluens, innixa super dilectum suum? gdu je leta, katera u pušavi gori gre z velikim veseljam naslonena na svojga lubiga? Ascendit, sicut vitis propago, in superiora se erigens. S. Ambros. Gre gori, koker ena vinska mladika, inu se na visoku pouzdiguje: brez mere visoko je to drivu,

kir je sam Christus Jezus, kir Maria vinski terti perglihana je na tiga naslonena, lohku o človek iz tiga doli uzameš, de visokust nje popolmnosti, nje časty inu hvale je skorej neizrečenu bres use mere, bres usiga konca velika (Str. 494. 499.) itd.

„Die Sprache dieser Predigten ist ohne grammatische Richtigkeit und Consequenz. P. Bassar, sagt Hr. Kopitar, schreibt richtig so, wie er spricht, aber er spricht nicht schulgerecht. Das Lustigste ist, dass er seine Regellosigkeit und seinen gänzlichen Mangel an Grammatical-Orthographie für den seligen Mittelweg zwischen den Localmundarten will gelten machen. Übrigens sind diese Predigten, eben weil der Verfasser sich weniger an die grammatische Steifheit gebunden, sehr wohlklingend (numerös), und dienen, da sie dem gemeinen Manne wie aus dem Munde geschrieben sind, zugleich zum Beweise, wie nahe der Schriftsprache noch immer auch die noch so vernachlässigte Umgangssprache des krainischen Bauers ist, von deren Verderbtheit P. Marcus nicht genug Schlimmes sagen konnte. Kopitar S. 110—121, wo auch Sprachproben daraus (Šafařik Slow. Schrift. S. 123).“

2. Evangelia inu Lystuvi. Na use Nedele inu imenitne Práznike, ceilga Léita po Cathóliski viži, inu po tèh ponovlénh Mašnih Bukvah rezdeleni. Usem Catholiškim Slovenskim Cerkvam, stuprau v' krainski Deželi, k' dobrimu, iz Latinskiga na Slovenski Jezik zvejstu preloženi, inu z' novic popravleni. S' Perpuscéjnom Gnadliviga inu Vissoku Vredniga Firšta inu Gospuda, Gospuda Sigismunda Felixa, Sedemnaistiga Lublanskiga Škoffa, na Suitlobo dani. Labaci, Imp. I. G. Mayr, Incl. Prov. Carnioliae Typ. et Bibl. Anno 1730. 8. 416.

Latinska posveta je knezu in škofu „Sigismundo Felix Ex Comitibus de Schrattenbach“ ter kanonikom stolne Cerkve. V njej se spominja pisatelj škofijskega vstanovitelja, potem prvega škofa, in posebej tistih, ki so se borili zoper novoverstvo. Pod slavnim T. Hrenom prišlo je novo evangelije (ad puritatem Romanae fidei in ſlavonicum idioma traductum) l. 1612 na svetlo; drugič na povelje škofa Jožefa (Com. de Rabatta), oskrbel J. L. Schönleben l. 1672; sedaj spet l. 1730 nekoliko lepše v besedi in v pravopisji. Hvalno se spominja novega duhovskega semenišča in nove velike knjižnice (Episcopale Alumnorum Collegium . . publica Bibliotecha . .). Podpisan je bukvar J. G. Mayr. — V predgovoru zavrača čitatelja na nedavno tiskano „Grammatica Slavonica“; hvali, da je pričujoče evangelije mnogotero popravljeno in zboljšano, ter našteva nektere posebnosti o povdarku, naglaskih (ad facilitandam pronunciationem accentibus abunde provisum), o kratkem in dolgem s, sh, ſ, ſh, o črki y itd. Kopitar sumi, da je beseda še P. Hipolitova (S. 109).

Vredba je skoro popolnoma po Schönlebnu: Evangelia inu Lystuvi — Passion — (str. 1—356); Molitva po Pridigi, Karsčánska gmajn Spúvid (str. 357—362); Chatholiške Peissmi (363—384): Božična I. II. Desset Zapúvidi v' Postu. Velikonočna. Finkuštna. Od Divice Matere Mariae v' Adventu. Čez Leitu. — Nove so: Cantus de Ascensione Domini (»Jesus je šàl góri v' Nebú: vesseli se Maria. — K' Svojmu očú Nebeškimu: Kyrie elejson, — Prossi Bogá za nass: O Maria« itd.). Planctus B. Virginis sub Cruce (»Žalostna je Mati stala — Pod križám milu jokala itd.«). Cantus B. Virginis per Annum (»Od Mariae zapejti, — Moja duša žely — Nadluga razodejti — Materi Divici, — O Mati te Gnade — Kir vupanje ima náte — Nigdár tigá nezápustiš itd.«). Cantus de X Praeceptis (»Kir hoče v' Nébu priti, — Ta ima ohraniti — Te desset zapúvidi, — Aj vjéruj v' eniga Bogá — Lubi ga iz celligá sercá, — Inu tudi tvojga bližnigá, — Kyrie eleison, Christe eleison itd.«). Antiphona et Oratio contra luem (»Zvezda nebeška je zpulila, — Kir je doyla Gospud Bogá — Smertno kugo, kir je zadyla, Eva Mati ludstvà vsiga itd.«). Catechismus (Skuzi Povpráške inu Odgóvore). Molitve. Sueti Anton Paduanski (str. 385—416).

Besedo in pisavo kaži: S. Paula Apost. Lyst na Rim. v' 13. Postavi: „Bratje: Vy vejste, ura je túkaj, de se my od sna obudimò. Zakaj naše izvelíčajne je zdaj bližej kakòr tèdáj, kir smo vjerováli. Nuč je minila, dan pak se je pèrbližal. Zatú odvèrzímo della te tèmmé, inu oblecimo oróžje te lučy. Hodímo poštenu kakor po dnevi: nikàr v' požrešnosti, inu pyánosti, nikar v póstelah, inu v nečistosti, nikar v zupérstvah, inu v kujájnu: tèmúč oblecíte Gospuda Jezusa Christusa".

3. Evangelia inu Branie. Na Nedele inu Praznike čez celu leitu, iz Latinskiga na Crainski jezik svestu, inu skerbnu preložene, popraulene, inu pogmerane. Iz perpušeniam Gnadliviga, inu vissoku uredniga Firšta, inu Gospuda, Gospuda Sigismunda Felixa Sedemnaistiga Lublanskiga Škoffa etc. na Svetlobo dane. Labaci Typis A. Fr. Reichhardt. Sumpt. J. B. Volusij et J. B. Blanck, 1741. 8. 456. 78.

Na drugi strani je sprelepa latinska molitev sv. Ambrozija pred pridigo. Za njo posvečba spet knezu in škofu Sigismundo Felici Ex Comitibus de Schrattenbach, v kteri se pravi, da je novo evangelije „ad normam idiomatis, uti in meditulio Carnioliae in usu est"; semenišča duhovskega pa knjižnice ne omenja. Predgovor do čitatelja je posnet po Schönlebnovem: „Bene videtur dixisse olim quidam de lingua Carniolica: Linguae hujus ignaris nulla praecepta sufficiunt, peritis vix ulla sunt necessaria . . . Scribamus igitur uti quidam olim prudenter dixit, more linguae, loquamur more regionis, et patriae". V škofijskem odobravanji se bere: „Epistolas et Evangelia nunc denuo per viros peritos ad hunc finem a nobis deputatos accurate revisa: adaucta ad normam linguae Carniolicae in metropoli Labacensi usualis exposita . ."

Vredba: Index seu Repertorium Evangeliorum . . Evangelia inu Branie (str. 1—422). Molitou po Pridigi . . Keršanska gmain spoud (428). Catholiške Pessmi (429—456): Adventna. Božična I.—III. Postna (Od teh desset Zapoudi Božyh). Od Terplenia Jezusoviga (»Premisli ô človik grešni, — Kai je terpil sam Bug večni, — Za me, za te je umerl, Skuz to nam nebu odperl itd.«). Od Žalostne Matere Bošie. Velikonočna. Na dan Jezusoviga V' nebu hojenia. Finkuštna. Od Matere Marie Divice, katera se prou raima per Božyh potih (Tauženkrat si ty češena, — O Maria rožen cvet, — Tvoje glihe ni nobena, — Take nima celi svejt, — Kar se kuli rožic znaide, — Nobena toku šlahtna ny, — V' tebi se vssa milost snaide, — Ah: dodely jo meni ty itd.«). Od Matere Božie čez lejtu. — Catechismus (1—32). Litanije od preslatkiga, nar sveteišiga Imena Jezusa. Lauretanske. Od ussih Svetnikou (33—59). Kratku Rezločenie Christianske Vere (Na vižo ene historie . .). Kratku rezločenie teh zaderh, ali spotik tiga Zakona (str. 60—78).

V besedi in v pisanji vidi se sprememba na pr.: „Bratje: vi veiste, ura je tukei, de se my od spania obudimo. Zakai naše izveličanie je bližei, koker tedei, kir smo veruvali . . Hodimo poštenu . . nikar v' kregu, inu nevošlivosti (nam. v zuperstvah inu v' kujajnu . .)". Rim. 13. — Passion (105): „Kader se je perbližoval praznik teh oppressnih kruhov, kateri je imenovan Velikanuč, je Jezus k' svojim Jogram rekal: Vy veiste, de bo čez dva dny Velikanuč, in syn tiga človeka bo izdan, de bo križan. Tedei so se vkup zbrali ti vikši teh Farjou, inu Pissarij, inu Starši tiga folka, na dvor tiga vikšiga Faria, kateri je bil imenovan Caiphas: inu so svit deršali, koku bi Jezusa pregnanu vieli, inu vmorili, ony pak so se tiga folka bali, inu so rekli: Nikar ob tem prazniku, de kie en hrup med ludmy navstane itd."

4. Evangelia inu Branie. Na Nedele inu Praznike čez celu leitu, iz Latinskiga na Krainski jezik zvestu, inu skerbnu preložene, popraulene inu pogmerane. Z' perpušeniam Gnadliviga inu visoku vredniga Firšta inu Gospuda, Gospuda Leopolda Josepha, Devetnaistiga Lublanskiga Škoffa etc. na svetlobo dane. V' Lublani. Per Johann Georg Heptnerju, 1764. 8. 420.

Vsebina je — brez posvetbe in predgovora — najprej: Precatio a s. Ambrosio. Index. Evangelia inu Branie . . Passion. (str. 1—300.). Molitou po Pridigi . . Keršanska gmein spoud . . Viera, vupaine, lubezen, grevenga, želé ss. Sacramentou (301 — 307). Katholske Peismi (308—337): Brez Postne — ste novi: Pange lingva Krainsku (Hvalimo, inu molimo — Tu svetu Rešnu Telu, — Sveto rešno kry častimo — K' našimu odrešeinu. — Od Zveličarja prelita — Za vse volnu človeštvu itd.«). Hvalen bodi Jezus Kristus (Na vse večne čase. — Vselei Boga hvalite — Keršanske serca vse: — Vzdignite vaše glase: Hvalen bodi Jezus etc.«). Katechismus. Ene in druge svete Lytanie, inu Molitve. Kratku Rezločenie Kristianske Vere. Kratku rezločenie teh zaderž tiga Zakona. Viža moliti ta sveti Roženkranc (338 — 420).

Primeri: „Koku ti pak vidiš ta pesder v očesu tvoiga brata, bruna pak, kir je u' tvojim očesu, napremisliš? Ali koku moreš ti h' tvoimu bratu reči: Pusti brat meni ta pesder iz tvoiga očesa vzeti: Inu ti tiga bruna, kateri je u' tvojim očesu, navidiš? Hinavec, izpravi poprei ta brun iz tvoiga očesa: Inu potler gledei, de izpraviš ta pesder iz očesa tvoiga brata.“ Luk. VI. 41. 42.

Evangelia inu branie. 1741. „Der Besorger dieser Ausgabe war, der allgemeinen Tradition zu Folge, der Pfarrer J. L. Paglovic“. — Evangelia inu branie. 1754. „Zweifelhaft; indem diese Ausg. nur von Jožef Hasl in der Vorr. zu s. Sveti post 1770. 8. erwähnt wird, wo aber die Jahreszahl 1754 statt 1764 verschrieben oder verdruckt sein könnte“. — Evangelia inu branie. 1764. „Die 2te Aufl. der Paglovicischen Recension, vermuthlich von ihm selbst besorgt, mit etwas veränderter, zum Theile verbesserter Orthographie. Vgl. Kopitar S. 121—127, wo auch, wie auf der Tafel zur S. 157, einige Proben daraus (Šafařik Slow. Schrift. S. 101).

VI. France Mihael Paglovic, r. v Kamniku 26. sept. 1679, nekaj časa ondi mestni kaplan, od l. 1705 vikarij ali župnik v Šmartinu na Tuhinjskem, kjer je umrl 11. febr. l. 1759. Bil je velik dobrotnik ljudem in cerkvam v življenji in po smrti po svojih koristnih vstanovah, v kterih se je podpisoval: Franz Michael Paglovitz, Artium et Philosophiae Magister et Theologiae Licentiatus. — Vredoval je baje

1) Evangelia inu Branie l. 1741 in 1764. — Sam se je v tiskanih knjigah podpisoval: „Skuzi eniga Mašnika iz Gorenske Crainske strani“. — Napak se v Kopitarju in po njem v Šafařiku zove: **J. L.** (Janez Ludvik cf. Schönleben) Paglovic; prav pa po krstnih bukvah v Kamniku: France Mihael. — V škofijskem potrjenji, ktero je dal vesoljni namestnik J. J. Schilling, se bere: Epistolas et Evangelia nunc denuo (1741) per viros peritos ad hunc finem a nobis deputatos accurate revisa etc. — Mogoče, da je mej temi učenjaki bil tudi Paglovic; teže pa je verjeti, da je na kmetih, v svoji starosti, vravnaval še „Evangelia inu Branie l. 1764“, kedar je umrl bil vže l. 1759. — Japel ga tudi hvali, da mu je bil učenik v slovenščini ali kranjščini. Morda je deček iz Kamnika hodil v Šmartino k njemu, ali pa, da je prebiral marljivo sebi na korist knjižice njegove. — Spisal je namreč:

2) Tobiove bukve, tu je suetiga pisma stariga testamenta historia svetih navukou polna od tiga stariga Tobia, inu niegoviga synu, na crainski jezik suestu prelošena. H' timu so se perdiale ene lepe više nu manjere bogu služiti, nu sueti ray si saguišat, sa gmain ali kmetiske inu deloune ludy, vsete nu posnete z' enih nembških bukvic skuzi mujo eniga Mašnika z' gorenske Crainske strani. U Lublani skuzi A. F. Reichardta 1733. 12°. 307. — II. Tobiove bukve v' Lublani 1742. — III. Zvesti Tovarš enga sledniga Christiana, katiri skuzi ta Catechismus, ali potrebni Keršanski Navuk niemu kaše to pravo pot pruti Nebessam, inu skuzi te Tobiove bukve, ali historio od Tobia. Inu skuzi dvanaist Regelce ga vučy po tajsti prou hoditi, inu

skuzi ene, inu druge Molitve za Božjo pomuč prossiti k' nucu mladim, inu starim, ledig, inu zakonskim, gmein, inu delounim ludem. Ukup zložene, inu pobulšane v' druk dane. Skuzi eniga Mašnika iz Gorenske Crainske strani. Na prevolenie vikši Duhoune Gosposke. Labaci, Typ. J. Fr. Eger, Incl. Pr. Carn. Typogr. A. 1767. 8. 198. — Škofijsko privoljenje je dano 30. marca 1760; torej je še mogoče, da je ranjki Paglovic vravnal tudi le-to knjigo, v tisku pa so jo popravljali pozneje mu drugi. — Catechismus str. 1—73 je po prejšnjih evangelijih. Tobiove bukve str. 74—117. Regelce str. 118—198. Index, ali Cagar teh Navukou, Molitouc inu drugih lepih rečy, katire so zapopadene v' tih Bukvah.

Na primer bodi iz Predgovora: „Lete Bukve so en tal S. Pisma poune navukou za mlade, inu stare, ledik, inu zakonske ludy, kir naprei nesso to svetu žiulenie tiga stariga, inu mladiga Tobia ... De bi tudi ti, kir samu slovensku znajo, se mogli teh Tobiovih Bukou branie, inu poslušania poslužiti, inu za en špegu, ali regelco svoiga žiulenia taiste imeti, se je pred maihenimi lejti ta muja perložila te Bukve na Krainsko spraho, koker se v' Gorenski Krainski strani govory, z' veliko skerbjo, inu susebnim spregledaniam preložiti, inu v' druk dati dokler pak so že vse taiste pokuplene, inu jih ni več dobiti, njih dosti pak tajstih zupet žely imeti, so se supet zdei v druk dali že ta tretjikrat (str. 74. 75). — Regelce, Ali Više Bogu služiti. Susebnu za gmein deloune, inu kmetiške ludy. Posnete več tal z' enih nemških Bukvic imenuvanih Geistliche Bauern-Regeln, k' timu so še drugi nucni iz drugih Vučenikou Bukou vzeti navuki se perložili. Od tih Regelc se prou žiher reče: Hoc fac, et vives, sturi toku, koker te Regelce tebe vuče, toku boš šivou tukei na tim sveitu v' Bošji gnadi, inu žegnu, na unimu sveitu pak v' tim večnim isveličaniu (str. 118)."

3. Thomasa Kempensaria Bukve. V' katerih je zapopadenu to podvučenie, koku en sledni, bodi kakeršniga stanu oče, ima, inu zamore po Christusovim navuku, inu žiuleniu svoje žiulenie pelati, vižat, inu rounati, za Christusam v' pravi brumnosti hoditi. V' to Cransko okuli Lublane navadno Spraho skerbnu, inu suestu prestaulene. Skusi dua Mašnika Petrinarja, inu Faimaštra iz gorenske Crainske strani k duhovnimu nucu tim Slovencam v' druk dane. Na pervolenie vikši Duhoune Gosposke. Labaci, Typ. A. F. Reichhardt. 1745. 12. 496. Index. Tabla teh puštabou, iz katerih se samore kdu lehka navučiti brati (cf. Šaf. Slow. Schrift. S. 48. 49). — Censura revisoris (P. A. Khallan) je dana „In Stain" 27. dec. 1744; facultas Ordinarii (C. Peer Vic. Gen.) Labaci 20. jan. 1745.

V zgled bodi iz Predgovora: Ta imenitni .. preštimani Vučenik Thomas Kempensis .. Lete njegove slate Bukvice za volo teh lepih, inu svetih navukou so v' usse sorte sprahe, ja cilu, koker spriča Henricus Somelius en imeniten Jesuvitar v Turško spraho prestaulene, inu nobene Bukve sunei svetiga Pisma nisso ble tulkukrat predrukane, koker so ble lete .. De bi tedei tudi ti lubi Slovenci inu Crainci tiga velikiga nuca inu fruhta, kateri skuz branie, ali poslušanie teh Bukvic se zadoby, se mogli poslušiti, inu k' nucu nyh dušic se delešni sturiti, se je ta mujo perlošila taiste v' Cransko okuli Lublane navadno spraho prelošiti, z' tako skerbjo, inu spregledaniam, de tudi ti gmein ludje bodo taiste lehko sastopili, sakaj eni, inu drugi navuki v' teh Bukvicah sapopadeni so tešku tudi tim Latincam sastopiti, de se pak bodo mogli sastopiti, so taki navuki za te gmein ludy taku reslošeni, koker taiste ta Laški, inu Nembški iskladovic iskladajo, resločjo inu zastopit odkasujejo, dokler pri tem delu, to je, de so se lete Bukvice v' Crainsko spraho prestavile, so se taki Mošje pomujali, kateri te štiri sprahe, Latinsko, Nembško, Laško, inu Crainsko so dobru znali, inu zastopili, de skusi to, kar v' Latinski sprahi je bilu tešku sastopit, je nekei ta Nembška, nekei pak tudi ta Laška, inu skorei leta nar več resločila, kaj je otel ta Vučenik z' en navuk nam naprei nesti".

Caput V. Od branja S. Pisma. 1. V' Svetih pissanih bukuah se ima ta gola resnica, inu nikar ta modra zgovornost iskati. To S. Pismu se ima z' tajstim Duham brati, z' katerim je sturjenu. V' Bukvah bi imeli več naš nuc, koker to snažnu, ali vissoku govorjenje iskati. Toku radi imamo te andohtlive inu majhene vučenusti bukve brati, koker te, kir so vissoke inu globoke vučenusti. Na pusti se skuz preštimanje tiga Pissaria, kateri je te bukve popissal, ali sločil, pregovoriti, naupraśej, aku je velike, ali mejhene vučenusti bil, samuč ta lubesen te čiste, inu gole resnice ima tebe k' branju uleči. Naupraśej, kdu je letu dial, ali rekal, temuč kar je tukaj govorjenu, letu si ti k' sercu jemli (str. 16. 17. — cf. I. Pater Hipolit. 3).

4. Sveta Voiska to je: Svetu podvučenie, koku ima ta človik čez souražnike te duše se štritat, inu usse hude želle premoistriti, skuzi to se h' pravi Brumnosti pouzignit po Navuku P. Lorenca Scupuli Ordna s. Cajetana. Iz Laške sprahe v' Crainsko spraho prestaulenu, skuzi enga Mašnika iz Gorenske Crainske strani, zdei na pervu v' druk danu. Na pervolenie vikši Duhoune Gosposke. Labaci, Typ. A. F. Reichhardt. 1747. 8. 250.

Primeri iz Predgovora: „Kar vi lubi moy Crainci, ali Slovenci v' letih Bukvicah bodete brali, letu je nekadei vučil, inu spissal v' Laški Sprahi Ta vučeni, inu za niega brumnosti volo sylnu znani, inu imenitni P. Laurentius Scupuli . . . Po niegovi smerti so one v' usse sorte sprahe preložene, inu prestaulene. De bi tedei tudi ti ludje, kateri samu Crainsko, ali Slovensko spraho znajo, ali pak drugi, kateri lete bukvice v' eni drugi sprahi nimajo, se mogli leteh prou nucnih, v' teh Bukvicah zapopadeneh navukou deležni sturiti, se je en deželski Mašnik pomujal te zlata vredne bukvice v' to Crainsko, okuli Lublane navadno spraho preložiti, v' druk dati, inu to perložnost ussim sturiti, se z' timi nucnimi bukvicami preskerbiti . . Leta Svetnik Franciscus Salesius je vednu lete bukvice bral, tudi drugim svituval: kateri žely, inu oče enu prou Bogu dopadlivu žiulenie pelati, leta ima toku dobru lete bukvice, koker te bukvice Thomasa Kempensarja brati, dokler kir Thomasove bukvice so za to dobre, de skuzi nyh navuke bode ta človik v' niegovi pameti resvitlen božjo volo, inu lepoto tih tugentou bel, inu bel spoznati, toku so pak lete bukvice za to dobre, de tiga človeka volo, ali serce volnu, inu perprauuu sturè, vsse to na pravo, inu Bogu dopadlivo vižo dapernesti, kar k' eni pravi brumnosti šliši itd."

5. S. Lucie Andoht v' gorenski Kraynski strani. V' Dražgošah 1750. 8. — Izdal J. L. P. (t. j. Paglovic), pravi P. Marcus: „Totus libellus aeri incisus, sed plurimis mendis scatet". Bibl. Carniol. (Šaf. S. 141). — „Es mögen noch mehrere Krainische Uebersetzungen den Pfarrer Pagloviz zum Urheber haben: aber er nannte sich nirgends; in jener von P. Scupuli's gestlichem Streit (Sveta Voiska, Laibach 1747), die nach Japel's Aussage gewiss von Pagloviz ist, heisst es bloss: skuzi enga Mašnika iz Gorenske Crainske strani etc. (Gl. Kopitar S. 124—127. Šafařik Slow. Schrift. S. 21. 101. 128. 133. 141).

VII. Pavel Frančišk Klapše (Clapshe), roj. okoli l. 1688 v Kostelu, protonotarius Apostolicus, korar Pičanski v Istri, mož iskren in sloveč, farman ali župnik v Tomaju (1732—72), kjer je umrl 31. jan. 1772 in je pokopan v rakvi pred vélikim altarjem v cerkvi sv. Petra in Pavla (Vid. Zg. Danic. 1879 l. 33. 52.). Spisal je

a) Synopsis Catechetica Tu je: Zbrani Nauk karšanski . . . skuzi Paula Francisca Clapšeta . . Labaci typ. A. Fr. Rejchhardt. 1743. 8°. 110. — *b*) Synopsis Catechetica Tu je: Zbrani Nauk karšanski, u' kratkih besedah zapopaden, taku dobru za podučiti te nevedne u' karšanski Véri, koker tudi viža te prečastite Molitve S. Roženkranca, si svojmi skriunustmi, inu Odpustki. Nucne Buquice V'sem častitim inu vissoku urednim Gospudam Farmanam inu Duhounim Pastirjam, te nyh paši podložne

Karšanske Oučice podučiti. V'kup zbrane skuzi Paula Francisca Clapsheta, Farmana Tomaiske Fare Teržaške Škoffie. Zdei pak u' drugo na bulši krainsko spraho u' druk daine inu pobulšaine. U' Lublani, Per Annae Elisabethae Raichhardtouke Uvedove 1757. 8°. 96.

V prvem natisu *a*) poklanja knjižico za naslovom, v oblikah malo slabejšim, D. Leopoldo Josepho Hanibaldo . . Comiti à Petazziis . . Episcopo Tergestino. Nato poje „Lectori Candido": Non hic arma leges, humano imbuta cruore, — Non Veneris furias, saevosque Cupidinis arcus . . . Divinum est, quodcunque leges . . . . libellus — Iste docet, non mole quidem, sed pondere rerum — Summarum facili, quas continet ordine, longe — Maximus etc. — Admonitio kaže, da je P. Fr. Clapshe, Parochus in Tomai, nauke v tej knjižici po drugih sestavil, zbral in sam le nekoliko pomnožil . . „Catechismus ali podučenie eniga Christiana u' tih nar bel potrebnih Štukih te Keršanske Vére", razlaga str. 6 — 38 v desetih „Odločkih". Viža ali Šega moliti ta Sveti Roženkranc Marie Divice st. 38 — 72. Lytanie Lauretanske. Exhortatio Ad Sponsos (str. 80 — 85): „Izvoleni k' zakono namenjeni Paar. Ta stan kateremo vi želite perstopiti, je vsegamogočni Bug kmalo po stvarjejnio tega svetá, inu človeka v' temo Paradižo gori postavil, inu skerbnu u' temu pogublejnio tega gmain potupa ohranil. Letà stan je Christus u' ti postavi te gnade pričejoč u' Kani Galilaeij ciral, z' pervim čudežam počastil, ja celu k' usokusti eniga svetiga Sacramenta povihšal . . . itd". Hymnus in Dedicatione Ecclesiae (Urbs Jerusalem Beata — Dicta pacis visio etc.). Peissem od Vére (Kateri oče v' Nebu priti, — Ta ima vero ohraniti: — De je en sam edyni Bug, — De so pak try Peršone, — Bug Oča, nu Syn, nu S. Duh, — Tu je Sveta Troyca itd.). Memoriale Pastoris boni munus brevi facilique methodo comprehendens (str. 91 — 110). Regula vitae (Fide Deo, dic saepe preces etc.). Iz „Memoriale" bodi na pr. Observanda de

Concione.	Cathechesi.
Apposita sit, et solida	Hanc magni semper aestima,
Quo ad materiae inventionem.	Ut par est aestimari.
Excocta benè, et fervida	Crebro tuis depredica,
Quo ad formae dispositionem.	Ut par est comendari.
Decore multo praedita	Summa cum cura explica,
Quo ad ipsam elocutionem.	Ut par est observari.

V drugem natisu *b*) nahaja se brez „Exhortatio ad sponsos, Memoriale, Hymnus et Regula vitae" str. 6—34 „Catechismus" na pr.: „Pervi Odloček. Od Vére. Kaj je dolžan en človik veidit, de v' Nebessa pride? Je potreba, de zna, inu zastopi, kar Bug zapoveduje. — Kaj Bug zapoveduje veidit temu človeku, de Nebessa zadobi? Bug zapoveduje, de usak človik ima biti keršen, inu to pravo Vero deržati. — Katera je ta prava Vera? Christianska, Catolška, Rimska. — Kaj je ta prava Véra? Je en dar Božji, inu luč, skuzi katero ta človek resvečen, use terdnu derži, kar je Bug nam rezodéu, inu oznanil . . . — Kdu leto S. Catholško Cerkou regera inu viža? Bug, inu niega Namestnik na tem Sueti, S. Oča Rimski Papeš, katerimo moremo podložni biti, niega poslušat, kar nam po kristianski pravici zapovei itd". — Viža moliti ta Sveti Roženkranc Marije Divice str. 34. Odpustki bratoušne S. Roženkranca str. 47 . . Prosenec. Sičan. U' Pvandelek, torek . . . Litanie str. 61. — Nucnu U'prašaine za u'sakateriga človeka u' Karšanski Vere podučiti, inu z' Katholškimi Čednosti ocirat str. 65 — 88. Peisem od Vére. Od svete Maše str. 90 (Pridte verni Kristiáni — K' offru Svete Maše, — Nu per tem ofruvánio — Skažte andoht vašo: — Maša pak se offrúje — Le Bogu samimo — En Sakrament žegnuje — K' nucu nam vsákimo. Kyrie eleison itd.).

5. **Dictionarium Quatuor Linguarum:** Videlicet Germanicae, Latinae, Illyricae (quae vulgo Sclavonica appellatur) et Italicae, sive Hetruscae. Auctore Hieronymo Megisero impressum anno 1592. Graecii Styriae à Joanne Fabro, cum Sac. Caes. Majestatis Privilegio octennali: Nunc vero Auspiciis Exc. D. D. Supremi Carinthiae Capitanei, Opera et Studio A. A. R. R. P. P. Societ. Jesu Collegii Clagenfurtensis correctum et auctum. Clagenfurti. Typ. J. Fr. Kleinmayr. 1744. 8°. (ohne Seitenzahl. Sign. A — Eee = 392? S.).

„Abdruck der ältern Ausgabe mit geringen Aenderungen. Ohne Vorrede. Das Dictionarium . . auctore Hier. Megisero . . 1592 — ist gerade ein Alphabet stark; auf den letzteren zwei Bogen sind Exempla aliquot Declinationum et Conjugationum, ohne den Instrumental- und Local-Casus, sogar ohne den Dual, den doch Bohorič schon gegeben hatte. Der Dialect dieses Dictionarii sollte der Kärntnisch-Windische sein; manche Wörter, worunter besonders germanisierende, sind als Carn. den Krainern zugetheilt; unter der Bezeichnung Cr. werden auch einige Kroatische angeführt. Die zweite Ausgabe dieses Wörterbuches siehe unten beim J. 1744. Kopitar's Grammatik S. 435. Dobrowský's Slovanka I. 186 (Šaf. Slow. Schrift. S. 63. 67).

Brez posebnega predgovora razlaga se v drugem natisu na prvih treh listih „Ortographia Latino Sclavonica"; za njo sledi slovar sam, in na koncu „Etwelche Exempel Deren Declinationum u. Conjugationum". Vmes se nahaja mnogo izrekov in prislovic, nemški in slovenski. Izdaja ta je dokaj pomnožena (auctum); jeli tudi popravljena (correctum), to naj kaže nekoliko cvetja na razbor na tanko po prvih vzgledih (Jezičn. XXI. str. 16. 17), da se mej obema popolnoma razvidi razlika v nemščini pa v slovenščini.

Teutsch. Lateinisch. Windisch. Wälisch.

Aberglaub navera, babja-vèra, kriva vera, fauž vera. Ablassen nehat, pustit, henjat. Ancker — ? Arg hud, hudoben, sauith. Croatice nekasan. Argwohnisch soje misli cijevoč, sumežliu. Argwohn cijanje, žumanje. Artzt arcat. — Balbierer polbirar, britbar. Baumgarth pungart. Begierig želen, pegierig, Croat. hotliu. Beyzeiten pergodu, perceito, perredi. Beschädigen oškodit, scodo storit, Cr. obrasijti. Betrug galufia, žertanje. Bild pild, Ca. malik, Cro. kip. Bolwerck šutina, jess, žerm. Bott pot, ceitinger, Car. listar, Cro. sell. Buch buque, knige. Butter puter, nespušeno maslu. Buttermilch martrano mleku. — Dichter zmišlauic, ta kiri sam od sebi zmisli. Dolmätsch mušet, tulmačer, izlagovic te sprahe. — Ehemann zakonski mož, poročeni mož, zakonik. Ehefrau zakonska žena, poročena žena, zakonica. Ehr čast, Cro. slava, dika. Ellenbogen vaht, comulc, Cro. lakat. Ellend riva, thežava, nuja, edinost. Erbschaft erbšina, po oču, po materi, Croat. otočastuo, babščina. Erlöser odrešenik. Erquicken oživit, arzveselit, oveselit, k' veku perprauit. — Fabel marnji, spaka, fabula. Feyrtag nedju, praznik, Cro. suetek, suetečni dan. Felss skala, peč, pečina, rupača. Fertigen storit, dapernesti, fertigovat, z'veršiti, Cr. zgotouiti. Fest gued, praznik, neden, Cro. blagdan. Fieber merzlica, treslica, Cro. febra, simnica, hudobnica. Führnehm jemeniten, visok, teh višeh eden, Car. glavar. Fürsprech bessednik, prosnik, odvetnik, kateri sa eniga druiga govori, vel prossi. Fürst fierst, vivoda. Folgen sa enem drujem jeti, po nauko storit, bogat, folgat, po enem drujem storit. Frau frava, gospa. Frey fraj, soje vole, slaboden. Freygebigkeit dobruta, dobrutlivost, darotlivost. Freventlich prešern, prešerne misli. — Gail načist, hotliu, kiri načisto želi. Gaistlich-Recht jus canonicum duhoune praude, duhouske pravice. Gartner gartner, vertar. Gar oft gostu, pogosto, preveliko bart, doisti krat. Gefängnuss ječa, kiha, Car. kaiha, Cro. vosa, temnica. Gerad oder ungerad glih ali neglih, glih ali sodl, prau boli krivo. Gestalt obraz, obličje, štalt, kip. Gesell-Priester kaplan,

podružnik, odhudnik. Giftig strupovit, gifften. Gnad gnada, milost, Cro. milosardje. Gott Bug, Cro. Bog. Götzen-Diener malikovec, kir bogovum služi. Graf comes knez, graff, conte. Grossmüthig junaški, seršniga serca. — Hayd aid, haid, Cro. pogan. Haickel cartliu, cartiž, haklib, Cro. prokšen. Hayland izveličar, odrešenik, ozdraulenik. obrajnenik, Cro. spasiteil. Haimlich skrivoje, skriuno, natihem, skriuši. Hefftig silnu, zlu, ramino, Cro. krutu. Hembd sraica, kikel, robača, Cro. košulja. Hertzog vivoda, vajvoda, viuda. Hinderlistig pregnan, sauit, faush. Hornung sviečnik, sečan. Hügel hrieb, brieb, hribec, verh, Cro. gorica, holmac, artič. — Ich jest, jez, Cro. ja. Jenner zimec, prossinec. Jungfrau divica, dökelca, dekle, junfrava, Car. gospodična, Cro. divoika. Jüngling mladenič, puebič, Car. hlapčič, Cro. mladač. — Kalt marzlu, merzlu, studenu. Keller kliet, keuder, kelder, Cro. piunica, konoba. Ketten ketina, Cro. veruga, lanac. Klein mihen, micen, Car. maihin, Cro. malahan. Kraft mueč, muč, krafft, Cro. vek. Kranck boun, Carn. bollan, Cro. betežan. Kraufs urceus gerča, verč, krauža. Kunst kunžst, vuk, Cro. vmetelnost. Kutzlen šigitat. — Laben oživit, lobat, h' moči pomagat. Lafs mich gehn pusti me zmyram, per pokoju. Last breme, tovor, butora. Lateinische Sprach latinska spraha, bukouski ali latinski jezik. Lateinsch latinski, polatinsko, bukouski, Cro. diački, latinamente. Leben žiulenje, leben, život, žitek. Leder leder, ussinje. Leftz znabl, ustna. Lestern žmagat, löstruvat, šentuat, s'varit, preklinjat, Leuchter laihter, svetelnik, sveitnak, sveičnek. Leuth ludje, človeki. Löw leo, lau, oroslau. Liebe lubiesen, Car. lubesan. Lofs loss, sreča, zdrib. — Majestät mogočnost, svetluest, veličastvo. Mainen mienit, štimat, Car. meiniti, mneti. Maister moister, vučenik. Marter martra, Cro. muka, moka. Mechtig mogočn, magoč. Mensch človek. Menschlich po človeškem, človeški. Müntz drobni denarij. Mit urlaub s' slovessom. Muttersprach materna spraha, materni jezik. Mutwillig sfrai vole, suojo voilan, prešern neroden, nekasan. Muthmaffen mienit, sklenit, raitat, se sumniti. — Nachbaurschaft sossešina, sossesčina, sosseška. Es nachtet se nueč diela, nuč perhaja, se nočij. Neherin šivilla, Cro. moškra. Noth noth, potreba, muja, nuja. Nutz nuc, prid, Cro. hasen, korist. — Oberkeit gospošina. Offenbar očitnu, oberlih. Offenbaren arsdenit, očitno storit, na snanje dat, na den perpravit. Offt gostu, pogostu, veliko bart, čestu, čestukrat. Orden ordnunga, ordninga, red, cilla. — Panier bandiru, fandl, snamnje, sastava. Pfand sastava, saklada. Pfarrherr faimaister, farmoister: Pfarrkind farman. Ains Pflegen flegat, v'ardivat, oskerbet, živit. Polster pouster, vaikušna. Prasser šlemar, sapraulenik, kir dobru leba. Priester mašnik, mešnik, far; Priester, das ist, die ältesten dess Volcks stariši. — Rathsherr rathni gospued, svitnik. Raitzen nauadit, nadražit, dražit, napostuvat. Rechen se masovat, se masčati, Cro. sadovoliti, osvetuti, nadomestiti. Red marn, besseda, rieč. Redkunst kunst besedovanja, kunst bessedo pelat. Reudig krastau, kröcou, gariau, srabliu. Richter rihtar, Car. sodnik, Cro. sodec, sudac. Rost erja, erjavina. Rot ardeč, rač, Cro. čerlen. — Sack vreiče, žakl. Schächer razbojnik, hostnik, šahar. Scherb čerpinja, Car. čirpinja. Scherg berč, utavuc, Car. birič. Schidmann arbiter ločnik, srednik. Schiflohn brodnina, brodni dnar, Cro. mornarina. Schlaff spanje, v'spietje, sni. Schmertz terplenje, bolesan, Cro. betek. Schneider žnidar. Schnöder Mensch nieč vrieden človek, Cro. skrun človik. Schultheiss župpan, rihtar, sodnik, sodec. Schuh črieul, Car. čeul, Cro. šolen, cipelši, postol. Segnen žögnat, Cro. blagosloviti. Senn počasno sejme, Car. tetiva. Singer pieuc, Car. pejvic. Sollich talis takušen, Car. takou. Spacieren prangat, spancirat, prehajat, Cro. šetati, koračiti. Speiss jied, rihta, spiža, spendia, Cro. brašno, piča. Spiler jigrac, spilar, Car. jigrec. Spinn pajenk, Car. pajek, Cro. opalik. Spitzfindigkeit modruest, premodruest. Sprichwort pripovust, Car. pripuvist. Sternseher zviezdar, kiri na zviezde gleda. Stillen potalažit, vtolažit, potihnit, Car. po-

tihiti, miriti. Stoltz preusetn, offerten, stolc. Sünd-Fluss diluvium potuep, povudn griešni vel gmein potuep, grešna povodnia. — Taglohner delauc, tabahar, Car. deilovic, Cro. težak. Tauglich dostojin, prau, tauglih, sastopn, perložen. Tausent taužent, desetstue, Cro. jesero, tisučia. Teufel hudič, zluedei, vrag. Todter merlič, mertou, mertuo truplu. Todtschlager razbojnik, bojnik, vbijavuc, vbijenik. Träg vtragliu, namarn, faulast, vtragasten, lein. Treu sviest, svešisčina. Tritt korak, stapnja, hod. Trost trošt, viselje, Cro. kripost, vtisenje. Tugend čednust, brumnost, dobrueta, mueč. Tyrann tiran, nausmilen, hudoben, sylnik. — Vberflufs luxus nemasa, nesmasa v pity, v jedi, v gvantu. Vberflüſſigkeit obylnost, obylje. Vberig seyn čiez ostat, prebyti. Vchsel pazduhe, pod pazduhi; Vchsen rama, rame, peretnice. Verderben skazit, ferderbat, končat, satreiti, vgonobyti, fundat. Verdrufs zamersanje, težkuta, Car. težkoča. Vergeben odpustit, sanesti, šenkat, Car. prostiti. Vergebens zastoin, obstoin, Car. sadstoin, Cro. sauman. Vergänglich posvetn, nastonovitn, Car. minuče. Verleumdung obsieranje, napostenje, hude besede, sasramovanje. Verräther izdajauc, zdauc, ferratar, navernik, zdaica. Versprechen sponsalia likoff, saroke, obluba h' zakonu. Verwirrt zmoten, smiešan, Car. smočen. Vetter strinic, stričic, stricou syn, vičou syn, osčniga brata syn. Ungunst hudamisel, nepriatelost, hdu vošenie. Unsträfflich brez tadla, brez prigovora, obene strafinge ureden, čist, nadoužen. Volck folck, puk, množica. Volgen folgati, pokoren biti, bugat. Von hinnen od sod vel od tot, od techmal. Von dannen od sod, od uniga kraja. Vormund gerab, najembleni oča, namestnik praviga očeta. Ursach ursach, Cro. zrok. — Was kai, Cr. ča. Wechsler meinarc, bechslar, ke dnarje possoduje, na cenž daje, spreminuje. Weder ni, ne. Weibisch ženske šare, žensko, babje. Weit prostran, dalič, restegnien. Weltlich recht ius civile posuetna prauda, cesarska prauda, dežeuska pravica. Widersacher protivnik, Cro. supernik, souražnik, Carn. feind Wind. Wochen teden, keden styriace, čas od sedim dnj. Wundmahl šrimf, snaminie te rane. — Zal štuvenje. Zancken prepirati, kregati, pipat Wind. Zeit čas, ura, cait abus. Zerung ceringa, jest sa napoti imeti, potreba sa raižo. Zeug prica, svidok, caih. Zorn sard, jesa, napuh. Zucht čednust, nauk, pohleunost. Zumahl una simul z'red, k'malu, ukup, Cr. kupno, uderžbi. Zukunft prihot, prišestje. Zunahm pridevik, prejmk, primk. Zweifel cuiblanje, dvojejnie. Zwilling duojčeta, dua od ene matere, na en bart rojena.

„Etwelche Exempel Deren Declinationum u. Conjugationum": Ta Gospud. Ta Gospá. Ta Oča. Ta Mati. Ta dober, ta bulši, ta nar bulši. Pronominum: Jest. Ti. Leta. Taisti. On. Kateri. Verborum: Jest sem. Jest imam. Jest lubim. Čem ali očem. Znam, veim. Grem, hodim.

Nekoliko izrekov in prislovic: Ich hab an disem Menschen ein Abscheuen Jest se tega cloveka gnusim, meni se ta clovek grauža. Die Ader ist aufgesprungen Žila je poknila. Allgemach nihmt der Tag auf Pomalem, počasno ta dan gori jemle. Das ist ein angenehmer Herr Leta je en lubesniu, priatlau gospud. Heunt ist ein Apostel-Tag Dons je duanaistla. Hast du zum Ostern gebeicht Si se ob Velikei noči spovèdou. Habt ihr ein gutes Bier Mate vi dober ou vel vou. Geigen-Bogen: Regen-Bogen Lok per gosleh, maura na nebu. Dises Wasser entspringt in Cärnthen Ta voda sačne vel ma soi sačetik vel vrie vkoroškei deželi. Meine Einkunften ertragen dise Aussgaben nicht Mojo noterhodiše na donesse to vundajanje. Den Vorabend dess Heil. Bartholomaei hab ich nicht gefast Na bilo suetiga jerneja se nisom postou. Zum Martini seyn die Gänſs fett Ob sumarčici so gossi touste. Was habt ihr vor ein Gespräch unter euch Kai sa ene marnji vi mate med sabo. Bey dem Gesell-Priester hab ich mein Beicht abgelegt Per kaplano som jest mojo spoved dol položou. Er-Sie herrschet On gospoduje, ona gospodini. Ich bin gantz haiser Jest som celu skripou vel iest jmam

hudo skripauco. Er red Italianisch On marnje laški vel po laško. Ein Lamm im Fruhjahr Vigredau jagne. Neu Mond: Vollmond Mlad miesenc, miesenc opounem. Er hat keine Nahrung On nema žiulenja. Er ist einer schwachen Natur On je ene slabe v. klieberne nature v. slabiga panta. Ich reyse nacher Oesterreich Jest ralžam pruti dunavi. Tauff-Sambstag Kersténca v. kerstnica v. völka sobota. Du kanst mir sicherlich glauben Ti meni žiher verjemeš. Windische Sprach Slovenska sprahe v. slovenski jezik. Subtiler Mensch Šmaidik človek. Bey meiner Treu Per mojei sviesti, v. per mojej veri. Zum studiren ungelürnig Pretumpast h' štediranjo, h' vuku. Er ist sehr ungelehrt On je brez možgan, on je ceu ossu. Falscher Prophet Prerok, ke je slamo jedu. Prov. Carn. etc. —

6. **Réd zvelicsánfztva,** poleg ednoga znamenüvanya toga naipoglaviteisega recsenya jedro ſzvetoga piszma, vu kterom se vaere naivéksi artikulusi graentani jeszo, ravno i tak nistere krátke molitve i peszmi itd. Stampano v Halli Saxonszkoj v leti 1747. 12°. 96 str. — V ogersko slovenščino je to knjižico preložil v njeni pisavi Sever Mihao z Vaneča, vasi Železne županije, Vanecsai Mihály, kar je brati v predgovoru, z **V. J.** podpisanem v naslednjih bukvicah: **Vaere krsztanszke krátki návuki** csiszte rejcsi bože vae zebráni i nanycu vſzejm vernim vu vſzákom szküsávanyi na podpéranye, vu nevouli na pomaganye, vu szmrti na troust ino potom toga na vekivecsno zvelicsanye, pouleg nisteri szem szpodobni molitev ino peiszen, na zaj gori poczimprani, v Halli 1754. 12°. 275. X. (Šafařik S. 117).

VIII. Janez Žiga Valentin Popovič (Popovitsch, Popovich), roj. 9. febr. l. 1705 v Arclinu, vasici duhovnije Vojniške v okraju Celjskem (Poppovitsch Joan. Sigism. Vindus e Comitatu Celejensi), učil se v latinskih šolah v Gradcu, bogoslovne dovršil pri Jezuitih, poprijel se marljivo rastlinoznanstva in jezikoslovja, potoval po južni Avstriji in Italiji, podučeval na Dunaju in pri grofu Wolkensteinu na Avstrijskem, v samostanu Kremsmünsterskem, bival v Reznu, Norimberku, Lipsku, l. 1754 postane učitelj nemškega jezika na vseučilišču Dunajskem in v akademiji Savojsko-Liechtensteinski (germanicae linguae et Eloquentiae Viennae publicus et in Ducali Sabaudica Academia privatus Professor), vže l. 1766 poprosi pokojnine, ter živi samotno znanstvu v Perchtoldsdorfu (Petersdorf), v trgu blizo Dunaja, kjer umre 21. novembr. l. 1774 (Obiit Berchtoldsdorfii ad Viennam, ubi supra sepulcrum lapidem sacrum vulgarem sibi poni jussit cum simplici Illyrica littera. Bibl. Carn.). Edidit:

a) Untersuchung vom Meere, die auf Veranlassung einer Schrift, de Columnis Herculis, welche Hr. Christian Gottlieb Schwarz, Professor in Altdorf, herausgegeben, nebst andern zu derselben gehörigen Anmerkungen. Frankf. und Leipz. 1750, in 4, II. Theile. — *b*) Schreiben an einige vornehme Gelehrte in Leipzig. Ibid. — *c*) Die nothwendigsten Anfangsgründe der Teutschen Sprachkunst. Vien. 1754, in 8. — *d*) Versuch einer Vereinigung der Mundarten von Teutschland, als eine Einleitung zu einem vollständigen Wörterbuch. Vien. 1780, in 8.

In Ms. post obitum reliquit: *a*) Excerpta ex futili libello, qui in Saxonia aliquot Imperialibus emitur, si occurrat. Rara avis! sic inscripto: Arcticae horulae subcisivae etc. Adami Wochorizh. Witebergae 1684 (?) in 8. Crisis. — *b*) In Grammaticam Vendicam edendam, id est: Vinidarum, seu Vindorum Australium cogitata et praeparata. — *c*) Specimen Vocabularii Vindo-Carniolici. — *d*) Universale Glossarium, ad quod exiguntur voces, probaene sint, an corruptae? — *e*) Crisis über die kraynerische Grammatik des P. Marcus Augustin. Discalceat. cui haec praemittit: Nihil unquam egregii tentatur, cujus primus conatus calumniis non impetatur (P. Marcus Bibl. Carn. pg. 43).

Učenjak ta naš sloví mej Nemci dokaj; a tudi nam Slovencem je sedaj opisan obilo. Prim. Novice l. 1853 in Slov. Berilo. Navratil. — Letopis Matic. Slov. l. 1879. — Ljublj. Zvon l. 1881. — Knjiž. Zgod. Slov. Štajerja l. 1883.

Kaj hvalno govorí o njem Kopitar n. pr. Gramm. l. 1808 str. XLV—VI: „Der gründlich gelehrte Cillejer Popovitsch, Verfasser der Untersuchungen vom Meere, ein Enthusiast fürs Slavische, so wie überhaupt für jeden Zweig des Wissens, der einmahl schon nahe daran war, den Wunsch seines Lebens »in demjenigen Strich von Europa, der von Oesterreich aus, auf der einen Seite bis zum Euxinischen See, auf der andern bis zum Adriatischen Meerbusen reichet, der Slavischen Sprache und Geschichte wegen nach seiner Willkühr herumzureisen« in Erfüllung gehen zu sehen. O ewig Schade, dass dieses Vorhaben durch die Indolenz und Gleichgültigkeit der Zeitgenossen vereitelt wurde: Popovitsch's Antrag, und zugleich die Beglaubigung seiner hohen Fähigkeit zu einem solchen Unternehmen, steht in seinen Untersuchungen vom Meere: aber es fand sich Niemand, der ihn unterstützt hätte: Popovitsch war arm. — Um wie viel weiter wären wir jetzo — in der Kenntniss dieses Schauplatzes der mittlern Geschichte in jeder Rücksicht! . . . Professor Vodnik besitzt einzelne Bruchstücke von Popovitsch's grammatischen Arbeiten, woraus man ersieht, dass er für unsre eigenthümlichen Töne auch eigene Schriftzeichen angenommen habe, und zwar noch mehrere, und zum Theil andere, als Kyrill. Auf Bohoritsch ist er sehr übel zu sprechen; die vielen halbdeutschen Wörter, und seine manchmahligen Oscitanzen kann er ihm nicht verzeihen. Den Pater Marcus, den er auch persönlich kannte, und nennt, würdigt er keiner Kritik."

Čop piše (s Kopitarjem v Šafařik's Slow. Schrift. pg. 22. 23) o njem takole: „Popovič besass eine für seine Zeit seltene, gründliche und ausgebreitete Kenntniss der germanischen und slawischen Dialekte. Seine Verdienste um die deutsche Sprachwissenschaft sind selbst von neuern deutschen Sprachforschern anerkannt. Nicht so glücklich war Popovič in der Realisierung seiner weitaussehenden Plane in Bezug auf die slawische Muttersprache. Die Unempfänglichkeit seiner, ihn zunächst umgebenden Zeitgenossen für seine neuen, kühnen, hohen Ideen, die dürftigen Umstände, in denen er lebte, und die literarische Vereinsamung, welche die natürliche Folge von jenen beiden war, sind wohl Schuld daran, dass er für die slawische Literatur wie ein grünender Baum, voll der schönsten Blüthen, nach einem heissen, dürren Sommer ohne Früchte unterging. Seine Untersuchungen vom Meere (Leipz. 1750. 4°), die hin und wieder Philologisches, namentlich Slawistisches, enthalten, lassen uns tiefe Blicke in seine Wünsche und Absichten thun. Er hatte für die der windischen Mundart eigenthümlichen Töne auch eigene Schriftzeichen angenommen, und zwar noch mehrere und zum Theil andere als Kyrill. Bohorič's und P. Marcus' Sprachlehren unterwarf er einer scharfen Kritik. Wochin die Bruchstücke von Popovič's grammatischen und lexicalischen Arbeiten, die Professor Vodnik besass, gekommen sind, ist nicht bekannt. Immer bleibt dieser Mann eine merkwürdige Erscheinung. Schade um seine Papiere!"

Vže iz tega se vidi, kolikanj čislan je bil Popovič. — V našem slovstvu je znamenit *a*) po svojih rokopisih, v kterih so se obravnavale jezikoslovne, slovenske rečí, in kteri so kolikor toliko služili na korist naslednikom n. pr. P. Marku, Vodniku, Kopitarju, Metelku itd.; *b*) po svojih razpravah o slovanstvu in posebej o latinski abecedi, kako naj se Slovanom, kterim rabi, dostojno pripravi in pomnoží, kajti po njih je dal povod Kopitarju, da si je želel latinskega Cirila, in po tem je provzročil Dajnčico in Metelčico, ter glasovito „Čerkarsko Pravdo" itd.! — „Sicer pa mi, njemu rojaci, obžalujemo, da ni šel med slovenske pisatelje in da ni oral ledine na našem polji; ker je bil izvrsten slovničar, lehko bi bil Marka Pohlina nemogočega storil. Vendar ostaje

Popovič slaven mož tudi med nami, ker je svetu pokazal, da Sloveni nismo zadnji národ na zemlji", piše M. Vodušek (Letops. Slov. Matic. 1879 str. 117). — Kopitar ga večkrat hvalno omenja, in o njegovi najbolj sloveči knjigi „Untersuchungen vom Meere etc. von einem Liebhaber der Naturlehre und der Philologie. Frankfurt und Leipzig 1750. 4" pravi: „Eine Recension, die Adelungische Sprachwissenschaft und Lessingische Lebendigkeit und Vielseitigkeit des Geistes verräth (Kl. Scrift. S. 121)". — Nekoliko naj se v ta namen gledé nemščine in slovenščine pokaže Žiga Popovič iz omenjene knjige po naslednji razpravi sam:

„Der Name Richza verräth durch seine verkleinernde Wendische Endung za, dass er auch Wendisch sey. Ich meinte vor einiger Zeit mit andern, Richza sey Richardis. Allein . . . Mich dünket es seit dem fast gewiss zu seyn, Richza sey Regina . . . Es soll aber endlich die Verwunderung über diese Verstümmelungen des Namens Richza, und desselben von Regina, gänzlich aufhören, wenn ich dem Leser zeigen werde, dass die Wenden, vor vielen andern Völkern, denjenigen Namen, welche mit ihrer Sprache keine Gemeinschaft haben, eine ganz besondere Gestalt zu geben gewohnt sind. Wer würde wol errathen, dass z. E. Juri, Jerney, Miza, Spela, die Namen *Georgius*, *Bartholomaeus*, *Maria*, *Elisabetha*, wären? So sprechen doch meine Landesleute, die Viertelzillerischen Winden, ungeachtet ich die Mundart derselben, in Ansehung der einheimischen Wörter, nach angestellter Vergleichung mit vielen andern Wendischen, wie auch Slavischen Dialekten, ohne es meinem Vaterlande zu Liebe nur so zu reden, für eine der richtigsten befunden habe. Zu dem Spela lässt sich schon eine Vorbereitung in dem Teutschen Namen Elspet beobachten, welchen ich in einem Reitenauischen alten Kaufbriefe, und noch anderwerts, gelesen habe. Durch den Ansaz der Windischen Endung, und eine Metathesis, kann Spela aus Elspet enstanden seyn. Aus Maria wird durch die schmeichlende Verkleinerung Mariiza, und aus diesem, durch eine Zusammenziehung (Synkope), Miza. Das ist eben ein solcher Weg, nach welchem aus Richinza, Richiza, und aus diesem Richza abgekommen ist. Einen Sigmund heissen meine Landesleute Siga, eine Ursula nennen sie Urscha oder Wurscha. *Udalricus*, das heutige Teutsche Ulrich, ist nach der Aussprache der Winden Wurch, welches Wort um Hocheneck, Arzlin, (bei Zilli) auch einen grünen Wasserfrosch bedeutet. Den Namen des H. Aegidius bringen sie Schentil vor, vomit das Französiche *St. Gilles* ziemlich nahe verwandt ist. Der H. Hermagoras heisst auf Windisch *ſweti Mahór*. Die seltsame Verdrehung dieser Namen im Munde der Wenden, soll meines Erachtens wol im Stande seyn, die ungläubliche Ableitung des Wendischen Richza von Regina wahrscheinlich zu machen. Die liebkosenden Verkleinerungen ändern und verstellen den ersten eigentlichen Laut noch mehr; als ein Jörgl der Steyermärker, Görgla der Nürnberger, ist der Winden Jurek, der Slaven Jurko. Jerneyz, Sigaz, Wurschka, sind *hipokoristikà* von den obgemeldeten Jerney, Siga, Wurscha. Aus *Catharina* wird *Catra*, und aus diesem, durch die Verkleinerung, *Cátrza*. Ein kleiner *Antonius*, eine kleine *Barbara*, *Caecilia*, heissen Tonek (Tontschek), Barbka, Zilka; eine Kunigund (eine kleine und grosse) Kunca, welcher Name wieder nach dem Geschmacke von Richza gebildet ist. *Agnes* wird in Neža verwandelt. Eine kleine heisst Nežka oder Nežca, auch Nežica, wie Barbka oder Barbika, und so bei allen übrigen, wo es der Wolklang leidet; denn das i wird vor den hypokoristischen Endungen der Wenden, za oder ka, nach Belieben beigesezt oder weggelassen. Der volle Ausgang, iza oder ika, ist hochwendisch; schlechtweg za oder ka, lautet nach der gemeinsten Wendischen Aussprache, welches für das Richiza und Richza zu merken ist. *Joannes* heisst auf Windisch Anže; ein kleiner aber Anžek, Slavisch Janko. Der neue in

diesen Namen zuerst vorgebrachte Buchstabe der Winden ž, dafür ich in dem hintenangefügten Schreiben (Signat. b 2) ein Griechisch ω nehmen musste, wird von den Franzosen durch *je* oder *ge* ersezt, welches erzfalsch ist; denn j ist j, und das *g* ist der Griechen γ, der Hebräer ג, es möge stehen, wo es wolle. Eine willkührliche den lateinischen Buchstaben angedichtete Vollmacht, allerley fremde Ausdrücke anzudeuten, ist die wahre Urquelle der Verkehrungen, die in den Sprachen herrschen. Dieses ist die Schuld, warum eine Nation nicht einmal die nothwendigsten Namen der andern lesen kann. Das ist ein spöttlicher Ueberrest des Römischen Joches, welches so gelehrte und ungemein erleuchtete Völker von Europa sich noch nicht getrauet haben von ihren Hälsen abzuschütteln, ungeachtet ihnen die Slaven, welche sie zu ihrer eigenen Schande Sklaven nennen, schon vorlängst den Weg gezeiget haben.

Weil man izt, mehr als jemals, die Wendische Sprache hervorsuchet, und nach deren Beschaffenheit sich erkundiget, so will ich diesen Liebhabern bei gegenwärtiger Gelegenheit noch sagen, dass die Wenden auch *nomina vituperativa*, wie die Italiener, in ihrer Sprache haben, die aber zugleich *indignativa* sind, das ist, die Wenden können, nur durch das Anfügen gewisser besonderer Endungen, womit sie die Namen der Personen auf eine höhnische Weise verdrehen, eine Verachtung oder einen Unwillen gegen andere offenbaren. Z. E. eine Katharina heissen sie im Zorne Katruscha, anstatt Katra; einen nichtswürdigen *Georgium* einen Jurać, anstatt Juri. Wenn sie einen Hanns schelten, oder geringachten wollen, so nennen sie denselben Anžić. Das ć ist auch ein Wendischer Buchstab, der verdienet, in mehr Europäische Sprachen eingeführet zu werden. Der Laut, den er ausdrücket, ist im Teutschen, Ungrischen, Italienischen, Engländischen; allein eine jede dieser Nationen schreibet denselben, zu nicht geringer Verwirrung derjenigen Ausländer, so die damit geschriebenen Namen lesen wollen, auf eine besondere willkührliche Art, und durch einen unerträglichen Misbrauch der lateinischen Buchstaben, wodurch der Unterschied der Sprachen grösser gemacht wird, als er in der That ist. Der Teutsche schreibet tsche, der heutige Unger *tſe*, der Wälsche *ce;* die Krobaten, Dalmatiner, welche des lateinischen Alphabets sich bedienen, schreiben *ch*, wie die Engländer; die Böhmen, die Mährer, und andere, *cz*. Das ist wieder eine Ueberzeugung des Vorurtheils, welches man sich ehedessen, aus gar zu grosser Hochachtung für die lateinische Sprache, in den Kopf gesezt, und vermeint hat, derselben Alphabet wäre tüchtig alles auszudrücken, was man reden könnte. Aus diesem falschen Saze musste jener unvernünftige Zwang, und die ungereimte Sklaverey nothwendig erfolgen, darinnen noch die meisten Europäischen Völker stecken, die sich bis auf den heutigen Tag lieber elendiglich behelfen, und die Fremden von der Erlernung der Sprachen abhalten, als verwilligen, dass einige neue unentbehrliche Buchstaben eingeführet werden. Der Mangel des ć macht den Italiener so tumm, dass er die unzähligen Wendischen und Slavischen Namen, welche auf diesen Buchstaben sich endigen, als Popowić, Dragowić (Popowitsch, Dragowitsch) weder schreiben, noch aussprechen kann.

Endlich ist wohl zu vermuthen, dass einige der vorerwehnten verschiedenen Bildungen, oder vielmehr Verunstaltungen, des Namens Regina, auch durch eine Schuld der Abschreiber, die andere Sprachen geredet, oder an andere Mundarten gewohnt waren, in die Bücher gekommen, ja zuweilen auch unstreitig und augenscheinlich fehlerhaft abgeschrieben worden. Von dieser leztern Art dörften wol folgende, Riczensa, Richniza, Richilda, Richilta, Regiliza, seyn, welche Hr. Pr. Joh. Heumann, *in Dipl. Imperatr. pagg. 219, 223, 224*, aus verschiedenen alten Schriften anführet. Was für lächerliche Misgeburten von Namen, die Unwissenheit einer Sprache erzeugen könne, wird aus nachgeseztem abentheuerlichen Verzeichnisse zu ersehen sein, in welchem ein Wälscher, die Oerter

durch Krain und die Steyermark, Laubach (*Labacum*), Fränz, Zilli, Feistriz, Marburg, Ehrenhausen, Wildon, Gräz etc. die ihm ein Teutscher genennet, sich zu seiner vorhabenden Reise nach Wien folgendermassen aufgeschrieben hat: *Prima ſi viene alla Bocca*, *poi nella Fransia*, *à Cecilia*, *Feisdrèc*, *Mariaborgo*, *Aranausì*, *Belladona*, *alla Grasia*, u. s. f. Ich stelle mir aber einen alten Römer, als keinen grössern Künstler vor, wenn er die fremden, oder (nach seiner Art zu reden) barbarischen Namen, die er nicht oft gehöret, die mit seinem Lateine keine Verwandtschaft gehabt, und welche er selbst so wenig aussprechen konnte, als ein heutiger Italiener, mit den untüchtigen Buchstaben seines mangelhaften Alphabetes aufzeichnen musste; wo denn manchmal ein solcher Römischer Schriftverfasser, einige unbekannte Wörter auf gleiche Art näher dörfte zu seiner Sprache gezogen, und denselben eine ganz andere Aussicht gegeben haben, wie es der vorerwehnte Italiener mit den Steyermärkischen Benennungen der Oerter gemacht hat. So beschaffene Beschreiber der Länder und Völker, derer Sprache sie nicht verstunden, derer Namen sie auch (weil ihnen die benöthigten Buchstaben fehlten) gar nicht ausdrücken konnten, ferner so ungeschickte Abschreiber der Bücher, als der Wälsche gewesen, von dessen wunderlichem Reiseregister izt eine Probe vorgelegt worden, haben uns die Scythischen, Sarmatischen, Teutschen, wie auch mehr andere Namen der Völker, Städte, Berge, Flüsse (wie es die Bücher *Ammiani Marcellini*, und die Erdbeschreibungen der Alten leider! bezeugen) dergestalt verhunzelt, dass wir sie gar nicht ausfindig machen können, wodurch die Geschichte vieler alten Völker unumgänglich habe müssen verdunkelt werden. (Untersuch. v. Meere S. 267 — 270)."

IX. Primož Laurenčič, iz Kranjske, duhoven tovarštva Jezusovega, sicer neznan. — Missionske Catholiš Karšanske Pejssme. V lejtu 1748. vkopzložene, Pogmerane, inu na svitlobo dane skuzi eniga paterja Missionariusa Segnerianskiga iz Tovarštva Jezusoviga. Stiskane v' Celouci. Erbičih Joan. Frid. Kleinmayr 1752. 8⁰ 114.

Pregovor. Vas vse, kateri leté try lejta za svetim Missionam z' gorečim aiffram ste inu še bote hodili, z' svetim Paulam obgovorym: Philip. c. 4. Gaudium meum et corona mea! gaudete: Vi moje veselje inu moja krona! veselyte se. Kir vi ste taiste izvolene oučice, katerih imena so v' bukve nebeškiga večniga žjuleine zapissana z' souzami vaše prave sturjene pokure. Sic state in Domino: Brumni stanovitnu ostanite Gospudu Bogu hvaležni. Psal. 148. Laudate Dominum: Gospud Boga hvalite. Psal. 104. Cantate ei, psallite ei: Častyte ga, inu mu poyte nove pejssme, katere ste od mene prejeti želeli. De vam vstrežam, jest od vas večkrat prošen, inu od vaše žele persilen, sem ene stare pejssme pogmerau inu perstavou, te nove pak zlasti za sledno Missionsko pridigo, tudi za andoht pruti Angelskimu mladenču svetimu Aloyziusu, vkop zložou, inu na svitlobo dau z' tem vupeinem: de vi bodete vse posvetne inu nesramne pejssme opustili, same pak leté nove inu svete pejli Bogu k' časti, inu k' vaših duš zveličeinu. De bote dopounili povelo Svetiga Duha. Psal. 97. Cantate Domino canticum novum: Poyte Gospudu Bogu eno novo pejssem; Tedei Psal. 148. Juvenes et Virgines, senes cum junioribus laudent nomen Domini: Mladenči inu deklice, stariši z' mlajšimi častyte tu jmé tiga Gospuda. Boga za me prossite, eden za druziga molimo, de po smerti se vsi vkupei v' nebessih veselimo. V' tem času pak ostanem vaš „V' Chriſtuſu Shlushabnik, P. Primus Laurenzhizh è S. J.".

V knjižici se nahajajo tele reči: Nekoliko karšanskiga navuka (1—12 str.). Litanie Lauretanske (tudi: Kralica svetiga Roženkranca. Kralica svetiga Missiona. 12 — 17). Viže za Pejssme (17—34). Pejssme: Od sv. Duha; sv. Maše; smertniga greha inu po-

trebne pokure, čiste inu zgrevane spoudi, naprejvzetja inu zadostisturjenja; zakona inu karsta; od jezičnih grehou (»Ah vselei, vselei nasrečni — Si biu ti jezik človeski! — V velike škode padju si, — Nu štrafenge prejeu si ti, — Kir vzdignju si se čez Boga, — Sam čez sebe, nu bližniga itd.«); od nečiste inu spokorne Magdalene, od več sort grehou, nebeskiga paradyža, vrednosti človeske duše, od smerti, sodbe, pakla, pokure; od staršou inu mlajšou, Jezusa inu Maria te sprave, za prihodnu žjuleine, hvaležna (Te Deum Laudamus); od grevenge, pruti Divici Materi Marij; od s. Franciska Xaveria (35—87). Zapopadik Andohti sv. Aloyziusa. Litanie. Pejssem (»En Angelski mladenč zvolen, — V mejsti Mantovi rojen, — Je po Boži voli zrejen, — Čista lilja ohranen, — Svet Aloysius imenvan, — Za en špegu vam poslan: — De od vas bo tudi spoznan, — Nu za patrona deržan itd.« 87 — 102). Pejssem od sv. Catholške Vjere; divištva; sv. Isidorusa; od Božje lubezni (102—113). Karšanski navuk (113—114).

„Auch diese Lieder sind natürlich meistens elende Reimereien . . . Sprache und poetische Technik ist in denselben ohnehin höchst unvollkommen (Šaf. 79)“.

7. **Grammatica** Oder **Windisches Sprach-Buch,** So ordentlich eingerichtet, Dafs man darinnen An Grammaticalischen Grund-Reguln alles gantz kürtzlich, und klar beysammen findet, Und Mit einem mit grossen Fleifs aufsgearbeiteten sehr nutzbaren Windisch- Teutsch- und Wälschen Vocabulario versehen worden, Zum Behuff aller der Windischen Sprache zu erlehrnen beginnenden, sowohl studiert- als unstudierten Liebhabern, Auf viles Verlangen, und mit weit mehrerer Verbesserung abermahlen in dem Druck beförderet worden. Cum Licentia Superiorum. Clagenfurt, gedruckt und zu finden bey denen Joh. Frid. Kleinmayr seel. Erben, im Jahr 1758.

To je naslov knjižici, ktero (8° str. 202 t. j. 14. 146. 42) poklanja „Maria Chriftina Pferfchmannin“ v imenu Kleinmayrovih dedičev prevzvišenemu grofu Jan. Ant. Goefsu, češ, da je vže prej tudi on na svetlobo pripravil „ein Windisches Wörter-Buch“. Slovar ta je „Dictionarium quatuor linguarum“ l. 1744, in vidi se iz tega, da je slovnica „Windisches Sprach-Buch“ l. 1758 zložena tudi „opera et studio Societ. Jesu Collegii Clagenfurtensis“. Navod ta sta spisala dva preučena in slovenskega jezika dokaj zmožna moža, pravi v posveti, — jezika, kterega nekteri prezirajo (absonderlich jene, so keine grosse Liebhaber mehrerley Sprachen seynd), dasi ravno se razprostira mnogo dalje nego drugi bolj veljavni ter nas strinja s severnimi narodi, na Koroškem in v sosednjih deželah pa je njegovo znanje imenitnim in preprostim v življenji in v občevanji skoro neogibno potrebno. — V predgovoru se kaže, da bode ta knjižica s slovarjem l. 1744 dobro služila k naučenju jako potrebnega jezika (der Windischen und Crainerischen Sprache) vzlasti, ker je njej pridejan slovarček, kteri bode morebiti še najbolj všeč.

Pričujoča gramatika je ponemčena po Hipolitovi brez njegovega predgovora. Razlaga se v šesterih razdelkih ali bukvah (Orthographia. Wörter u. deren Eygenschaften. Fürwort. Zeitwort. Nenn- Vor- Bind- Zwischenwort. Syntax). Skloni so latinski; sklanjala: Ta oča, ta mati, tu pismu. Ta dober, ta dobra, tu dobru; ta, ta inu tu bulši. Patronimica: Čeloučič, Čeloučica, Čelouča; Lublánčič, Lublánčan; Lublančica, Lublánča; Novamesčánka. Eden, en; jedan. Jest, ti, on, kateri. Jest sim, mi sva, sve, sva. Delam, pišem, lubim. V spregatvah: Jest sekam, bom sekan; jest pišem, bom pečen; jest lubim, sem lublen. Kakor za sklanjali, nahaja se tudi za spregali več primerov po Bohoriču in Hipolitu, kteri se v pisavi razlikujejo mimo istih v slovarčeku, kjer se pa vjemajo z besednjakom l. 1744. — V skladnji na pr.: Kaku je človik, takóva je besseda. Kúliku vučenéjši, s' tem z' vekšo múјo vuči. Eden iz mej letíh dvéjh. Vumen

ali dober k' vuku. Potreba je hiténja ali podvizanja. Jest dejm da je: ti pak praviš, da nej. Meni se je vidil. Velim da sturiš, da bi sturil itd. —

Vocabularium Oder Wörther-Buch, Worinnen die nothwendigsten Teutschen, Windischen, und auch Wällischen Wörther zu ersehen. Mit groſſen Fleiſs zusammen getragen. Na pr.: Od teh nebieſs noj elementou. Ti Anjovci gli Angeli. Angelpatriarh gli Arcàngeli. Ti Suetniči i Santi. Pekvu l inferno. Te Hice il purgatorio. Ti hodiči ali sovražniči i diàvoli. Ta grumica il fúlmine Donnerkeil. Potuep, nueč, gued; en v'sedin dan Ein Wercks-Tag. Jutri kranerisch saitro. Der Mertz öbahtnik, sušec, bresen. Christmonath vienahtnik; der Chriſttag Vienahti. Der Bauer en purič, pauer, kran. kmeth. Te nues kran. nos. Ein Brieff en prieb; die Schrifft šribanje kran. pisanje. Hlieu, ta peič, puamen, četina; ouss kran. oves. Sliep, en that, puaninja, marnuati; kaseučati frühstücken. Se plakati kraner. jokati; žebrati roženkrienc; varjeti, skumati argwohnen, bieg, potérpenje iméti; bogati, pokorn biti, pokóršino z'kasat obedire itd.

„Wiewohl die Grammatik auf dem Titel eine windische genannt wird, so ist sie doch nichts anderes als eine Uebersetzung der vom P. Hippolytus 1715 epitomierten Bohorizhischen und in so weit Krainisch. Nur das angehängte Vocabularium ist von zwei ganz unkritischen Notaren aus dem Munde des gemeinen Kärntnischen Slawen niedergeschrieben worden. Kopitar S. 458 Anm. Dobrowsky's Slowanka I. 184 (Šaf. Slow. Schrift. pg. 54).

8. **Knjige pobožnega duha**, očitne po svojih naslovih, v tej dobi so na pr.: a) Andohtlive peisme na u'se taille s. Maše, u viži: Freut euch ihre liebe Seelen etc. Grätz gedruckt bei den Widmanstätt. Erben 1756. 8° 1 B. — Misionske pesme inu Molitve. s. l. et a. 8°. 112 s. (Šaf. 79). — b) Evangelia na vse dni v' svetimo posto, iz Letinske na Windiſh Spraho preložene. V' Lublani, Eger 1768. 8°. — c) Kratki zapopadek christianskiga navuka od Roberta Bellarmina iz Tovarštva Jezusa, svete Rimske cerque Cardinala, k' nucu vsiga karšanstva iz povela Rimskiga Papeža Clemena tiga VIII. vkupej zložen, zupet v tem lejto 1725 od sedajniga Rimskiga Papeža Benedikta tiga XIII. vernim Christianam perporočen, iz Latinskiga nu Laškiga na Slovinski ali Krainski iezik svestu prestavlen inu pogmeran. Labaci formis J. G. M. (Mayr) Incl. Prov. Carn. T. (o. J.) 8°. 111 S. Am Schlusse: A. M. D. G. S. L. C. C. V. et SS. Apost. Petri et Pauli H. (Šaf. pg. 116). — d) Duhouna branua, prad (sic) duhounah inu žuotnah navarnostah sakobart per sabe nossiti, u' katirej so močni žegni inu žebranje, katiri so od sama boga oznanuani, od te cirkle inu SS. očetou storjeni, inu od Papaša Urbana VIII. unkadani, skuz s. Kolmana poterdnjeni bli, iz nemškigo u to suovensko Spraho sprabernjena, inu drukana u' Köln u' tam lete 1740. 12°. 180 str. — „Crass abergläubisch, im Kärntnerischen Bauern-Dialekt, und in diesen beiden Hinsichten nicht ohne Interesse. S. 96 ist eine Art von Schluss, und dann: drukane u Kelln am Rhein utam lete 1740. S. 97 beginnt Duhouna vahta. Der Druckort Kölln dürfte falsch sein (Šaf. pg. 132)". — e) Premišluvaina na vsaki dan tega tedna od teh nar poglavitišnih navukov našiga moistra Jezusa Christusa, iz nemškiga na crainski jesik prestaulena. Labaci typ. A. F. Reichhardt 1753. 8°. ohne Seitenzahlen S. A— C. — Neu aufgelegt mit etwas verbess. Orthographie: Premišluvanja na vsaki dan tega tedna, od teh nar poglavitniših navukov našiga mojstra Jezusa Christusa, iz Nemškiga na krajnski jezik prestavlena. V' Lublani stiskane per Joan. Friedr. Egerju 1796. 8°. 47. S. — f) Pot svetiga križa Jezussa Christussa. Lab. typ. Reichhardt (zw. 1750 — 1770) 8°. 4½ B. — g) Hitra inu glatka pot proti nebessam, tu je kratki inu lahki navuki, tudi vse potrebne andohti sa eno dušo itd., zdei znovič na velike želje brumnih duš k' drugimu u' druk dana iz službo praečistiga

(sic) spočetja Marie Divice inu drugih molitu pogmirana. V' Lublani se najde per Al. Raabu 1767. 12°. 297 S. — 3te Ausg. Grätz 1783. Die 1te Ausg. unbekannt. Von der 3ten berichtet P. Marcus: „Editio auctior prodiit Graecii 1783 impensis Aloysii Raab, bibliopegae Labacensis, quia censura Labacensis reimpressionem non admisit". — h) Ta srečna inu nasrečna večnost u' ti frey voli tiga človeka, tu je kratku spremišluvanie itd., popred popisano od P. Joannesa Mana S. J. u' Laški inu Nemški šprahi, zdei pak k' drugimo malo u' Krainski šprahi u' druk dano, iz velikim pogmirano inu pobulšano. U' Lublani naide se per Aloysio Raab 1768. 12°. 96 S. Die 1te Ausg. ist unbekannt. — i) Čuvai te duše, kateri njo budi k' enimo brumnimo žiulejno, narpoprej iz Francosouske sprahe od ene vissokiga stanu Gospodične na nemško, zdej pak na . . . Kransko praeobernen (sic) s. l. et a. 12°. 1 B. Die Pièce hat kein eigentliches Titelblatt. In dem Ex. der Lyceal-Bibl. in Laibach, das dem obigen Buche (Ta srečna . . večnost) beigebunden ist, scheinen einige Blätter zu fehlen (Šaf. pg. 133—4). — k) Podučenie te molitve teh trynaist Očenašu, inu trynaist Ave Mary, katere ty sapissani Bratje inu Sestre lete imenitne Erz-Bratvusčine Mariae od Trošta . . . molio. Labaci, form. A. F. Reichhardt s. a. (zw. 1750 — 1770) 8°. 1 B. (Šaf. Slow. Schrift. pg. 141). —

X. Marka Pohlin — P. Marcus a S. Antonio Paduano, Augustinianus Discalceatus, inter Academicos Operosos dictus Novus — r. v Ljubljani 13. aprila 1735, u. 5. febr. 1801 v Mariabrunnu poleg Dunaja. Pisaril je mnogo, na dan spravil do XX knjig, do X jih zapustil v rokopisu. Opisal sem ga sicer vže l. 1876 v XIV. Jezičniku, in iz istega se vidi dokaj, kako je otec Marko pisal latinski, nemški in slovenski, in tudi, kolike vrednosti je njegovo jezikoslovje ali jezikobrodje, ter v kteri razmeri se nahaja s pisatelji slovenskimi prejšnjimi in naslednjimi.

Ker se v pričujočem letniku opisuje „Knjiga Slovénska XVIII. veka", se Pater Marka popolnoma v nemar vendar ne more pustiti; naj se torej, kakor drugi tega stoletja, pokaže v nekterih izgledih, prepisanih v Gajici. Njegovo lastno črkopisje na pr. je: e, é, è, ê, ę; o, ó, ò, ô; i, y; v, w; c, q; ll, ss; s, sh, shzh (ſ, ſh, ſhzh t. j. s, š, šč); ſ, ſh (s, sh t. j. z, ž), pa malo dosledno.

1. Kraynska Grammatika. Laybach. 1783. S. 226. 227 (Namen einiger Götter etc. welche in der Poesie vorkommen):

Aktaeon, Jêlovc. Aeolus, Viharnek, Fertunc. Apollo, Belin, Jason. Bachus, Pust. Bellona, Tôrka. Ceres, Sejvina. Charites, Družice. Cupido, Lubičk, Serček. Diana, Marena, Nočlica, Triglav. Echo, Ogglasuvavka. Flora, Rožnecvitarca. Fortuna, Sreča. Furien, Drazêna, Dražnica, Strašnice. Genius, Bratek. Hausgötz, Zidék. Hausgenius, Skrytek, Škratel. Hekate, Vila, Vilna. Juno, Bogina, Slavina. Jupiter, Berôn, Kraylomoč. Mars, Ladon, Tor, Tôrk. Merkur, Šilôn, Sélôn. Minerva, Modrica. Musen, Marlivke. Neptun, Murân. Nymphe, Nymfe, tęh Bogov Gospodične. Pan, Pan, Travnèpân. Parzen, Sodice, Živice. Pluto, Meroth. Proserpina, Ninga, Hudina. Satyri, Dovji možji, lęsni Bogovi. Seichgott, Tribèk. Todsgöttinn, Smert, Rebrenèca. Vulkan, Hromek, Zlômek. Vakuna, Namarneca. Uible Luft, Pohvizt. Venus, Čistlika, Ziba. Wetterglas, Urêmenek. Göttinn des schönen Wetters, Pahoda. Göttinn des üblen Wetters, Grumina, Močirna. Windgöttinn, Fertuna. Herrwagen, Burovž. Polstern, Hervor. Haufstern, Šmarn križ. Gluckhenne, Gostosęjčeči.

2. Mathia Schoenberga Oppravk tega Zhloveka, katirega je is Nemshkega na Kraynsku prestavel Novus Lublanske teh dęlovneh Modrine Tovarsh. V' Lublani, na utrato Mihelna Prombergerja Gmajnmejstnega Buklarja. 1781. 8°. 316. Izgled bodi str. 31 — 36:

„Osm celeh lejt je nekedej en velik visokošolc Boga za to gnado prosil, enega človeka viditi, od katirega be sê imel to narloženjše pôt zveličanu, ali srečnu živiti naučiti. S' to resnično mislejo je on enkrat po gasi per eni cirqui memu šl, kjer je rajmno en is revneme cujnamè, inu capamè kumej na pol obdęt, inu od dovêl is oggnusnem gnojam napolneneh ran ottekle berač sedęl, katiremu je on is velikega usmilenja en dober dan vošil. Berač se je njemu is jasnu vesęlem obličjam zahvalil, inu je djal, de se naspomine, de be bil kedej en hud dan imel. — „Tok vošem tebi tedej veliko srečo", je ta visokošolc rekl. — „Jest nisem še nekol nasrečn bil", je un odgovoril.

Poč res ena żęvčna viża od enega peklarja, toku govoriti! si je ta Visokašolc mislel, ter si je naprejuzęl eno probo sturiti, aku be tu resnica bla, ali pak šala, kar je on govoril. On je tedej še enkrat svoje poprejšenu zupetuval rekoč: „Buh daj tebi use perjatl! kar si sam vošeš". — Natu ta berač: „Jest se nimam tukej čez neč tožiti; zakaj jest imam uselej use, kar, inu koker si vošem". — Al koku je ta Visokošolc dalej rekl: „Sèli ti sam med usemi mertlivemi toku srečn, koker de be se nad tabo nablu zares iššlu, kar per S. Jobu (14. 1) stojy: Ta od žene rojen človek živy malu dny, ter bo is dosti revame obložen? al si ki ti sam usem zlegam tega nadležnega življenja tok srečnu odjiti mogl? — za gvišnu, jest nazastopem, kaj otšeš ti z' tem rêči". — „Vonder ni dergači, je berač naspruti odgovoril: tu ni dergači moj Gospud! koker pravem; jest sem odrekl, de sèm kedej le en hud dan imel; zakaj, ke Bogu služem, tok sem is uso pergodnostjo, kar meni moj Buh odloče, popolnema zadovoln, ali kontent; inu dokler uselej le letu otšem, kar Buh, inu koker Buh otše, tok meni uselej po moji vošyi, inu voli gre̜. Skuz tu samu sem jest uselej srečn bil, inu sèm šê. Nobena sreča tega svejtâ namore mene preuzeti, ter tudi nobena nasreča ni v' stanu myr, inu pokoj mojega serca meni motiti, ali oduzeti. — Kader sèm lačn, ali mene zębe: kader sem boln, ali zapušen, tok hvalem tega previdnega Očeta visokeh nebes, katir je glad, lakoto, inu mraz, bolečino, inu potrebšeno lih toku koker druge rečy k' svojemu dobremu naprejuzetju stvaril. Kader bom zanečuvan, zmirjan, ali izžalen tok zupet mojega Boga hvalem, brez katirega vędéza, inu vole. sê namore nekâr ta narmajnše reč is useh tęh zgoditi, inu katirega dobruta napusty neč čez svojega služabneka pridti, samuč kar je dobru. — Sturiti kar Buh otše, inu oteti, kar Buh stury, tu je moj usakdane oppravk, v katiremu se jest popolnema zadovoln znajdem. Jest se poč dostikrat čez te v' oppravkeh zapledene ludy smejam, katiri tega navedô, ali vediti notę; ke si is stu nečemerneme skerbmy, is velike hojo, inu tekam, čudu! de si use pêtę naiskrešejo, vse noge naozžulejo, use stopale naishodejo, svojo srečo dergači, koker toku narejati, yšejo; per usi svoji sreči pak le vonder nasrečni ostanejo."

Visokašolc je ostermel čez eno tako modrust, katira je v' enemu toku porednemu stanuvanju svoje prebivalše uzęla. On je na to misl zapadl: če ni lih rajmno leta človek, katirega viditi je že zdavnej od Boga prosil. Skuz tu so ble njegove žêle še bel unete še dalej is njim se pogovarjati. Tedej je on njega is erznejšem obličjam poprašal: Odkod be on bil? Berač je odgovoril: „Jest pridem od Boga, katir je mene na temu svejtu stvaril, de be lih skuz to pot, katiro sèm zdej povedal, k' njemu koker k' mojemu samuedinemu srečnemu cilu, inu koncu zupet nazaj se vernil." — Ti sè meni poč res en čudne človek; zakaj ti nagovoriš, koker drugi ludji, je une na tu rekl. — „Gdur inu kokerkole sem jest (je bil odgovor tega uwožeca) tok sem is svojo srečo toku popolnema zadovoln, de be s' tem narvekšem Kraylam tega svejta namejnal; zakaj tudi jest sem en Krayl, doklej Bogu služem, inu čez svoje terpečnoste kraylujem." — Kje je tedej tvoje krajlestvu? je njega ta druge prašal. — „Tamkej gori, je uni na tu odgovoril: ter je z' perstam pruti nebesam pokazal." — Kedu je pak tebe toku misliti,

inu govoriti učil? je Visokašolc naposled rekl. — „Gospud! je berač odgovoril: Buh, inu moje serce; le lety so mene take rečy učili; zakaj letu moje serce je blu poprej useskuzi v' napokoju, doklej sèm is drugeme rečmy bres Boga oppraviti imel. Sedej pak sem jest mojega Boga nešl, inu v' temu najdem jest tudi uso svojo zadovolšeno (gl. Drexelius . . Tauler etc.)."

3. Jannesa Nepom. Tschupicka s. pisma doctarja, cesarskega, kraylevega dvora pridegarja iz Nemškega na Slavenske jezik prestavlene Pridege na Nedele čez celu lejtu. Perve buque. Collectis oritur Novus Academicus Operosus Labacensis. Na Duneju. Per Kristianu Groserju na Teinfaltskeh ulecah Nro. 76. 1785. 8⁰. 644. — Predgovor teh Nemškeh vondajavcov. Tukej dama med ludy pridege enega moža, katir si na use viže zasluže, de be nigdar nekol pozablen nabil .... Tu, kar je mojega G. Brata, inu njegovega za veče čast Božjo, inu za zveličanje svojega bližnega unetega tovarša premoglu, te pisane pridege kopiti, inu v' nemškemu jeziku, koker so ble povedane, utisneti pustiti: lih rajmno tu je tudi mene obudilu, inu pergnalu za moje lube Slavence, de be brez tega šaca Evangelskeh naukov od čednega zaderžanja, inu Christijanskeh dolžnust dalej zapušeni naostali, te pridege is njeh vędezam v' slavenski šprahi vondati, inu usem is njeme postreči — Teh prideg Tolmač. — Izgled bodi iz pridige „na XIX. nedelo po Troyaceh: Misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, et nolebant venire. Matth. 22, 3." — iz vpeljave in sklepa (str. 570 — 581):

„Ta Evangelske Krayl vabe svoje gosty na ženituvanje, na gostje: inu Kristus Krayl večne časty vabe svoje Kristijane k' Božji mizi, k' tiisti mizi, kjer sam svoje telu za špižo goripoložy. Obojnemu vablenju se enaku gody. Nolebant venire. Ondi notę ti povableni svatji, inu gosty k' ženituvanju pridti, inu tukej se notę Kristijani per mizi Božji videti pustiti: ali ony pridejo cel poredkem. Eni ostanejo nazaj; ke se njim utraga: druge uleče en gvišn častite strah, katirega prov nazastopejo, nazaj. Ony męnejo, de S. Sakramentu veliku veče čast skažejo, aku se te špiže naurędni spoznajo, inu toisto cel poredkem užyvajo. En tak častite strah je ena boječnost, katire prov navzamejo, nazastopejo: zakaj ta dela zuper temu, kar je Kristus noterpostavel; on dęla zuper duhu Cirque Jezusa Kristusa — Pustite meni, de vam tu dans enmalu bel is fundamenta skažem, ter pokažem, de pogostnu S. Obhajilu se narbel perrajma I. is tem, kar je Jezus Kristus noterpostavel. II. is duham Kristusove Cirque . . .

Če nam je tedej Kristus toku dobru skuz vižo tega noterpostavlanja koker skuz svoje Ss. besęde pogostnu Obhajilu perporočal: če je Kristusova Cirkuv od njenega začętka noter do sedaneh časov uselej na tu pogostnu Obhajilu gnala: čez redku perstopanje k' mizi Božji useskuzi zdihuvala, inu v' to zapovd, le enkrat v' lejtu S. Rešne Telu prejeti is težavo, žalostjo, inu zupervolo pervolila: morejo poč uni pravega duha našega Kristijanstva imeti, katiri se ali is utraglivoste, ali is enega ne prov uzetega, ali zastoplenega spoštuvanja toku dolgu od mize Božje odmikujejo.

Inu kedu so tiisti, katiri se per mizi Božji toku redku, toku malukedej znajdejo? Nej bo meni dapušenu, čez tu moje žaloste britkust zastopiti, inu na znanje dati. Rajmno taiste spol, katir be imel svojemu Bogu narbel stanovitnu zvęst biti, je ta perve, katir njega per njegoveh oltarjeh zapusty. Kaj nam je tu zen špot, de med kupam andohtliveh Kristijanov, katiri okrog inu okrog oltarja na špižo večnega življenja čakajo, dostikrat skorej neč drugega videti ni, koker zgol žęnske spol? Al be nas naimelu po celemu obličju čez sram biti? Naš spol je, katirega je Kristus v' svojemu mesupostanju posvętčel. Naš spol je, komer je on naperveč svoje mesu, inu kry vondejlil. Je leta čast mordej kaj malega? Per zadni večirji je on leta Sakrament noterpostavel, inu komu je on njega narpoprej dejlil? Ne tem brumnem ženam, katire so njega potem na unu mestu teh

mertvaškeh glav spremile: ne tem trem andohtlivem ženam, katire so potem njegovu S. truplu is dragemi mazilami mazale; ja! ne enkrat svoji divične Materi, ti žegnani med useme žename, temuč samu svojem Apostelnam, inu Jogram. Inu mi Mašneki, kader be mi imeli leto špižo na Kristusovu povele njegovem otrokam na jezik položiti, tok skorej neč drugega pred nami navidemo, koker ž̨enske spol, komer be njo imeli dajati.

Možji, so toku govoriti, ti pervi Kristusovi otroci, ti pervi per njegovi mizi v' peršoni teh Apostelnov ti pervi irbi njegovega mesa, inu kryvy; seli mi sami sebe otšemo te irbšene ferwegati, inu svoji pravici radovolnu odpovedati? Rajmno leta spol otše skorej pousod to pravico terdíti, inu obderžati. Leta spol sam ima to pravično inu vikše oblast čez otroke, čez hišno družino, čez blagu. V' useh teh rečeh so ony pozirlivi na svoje pravice, le pravico na telu, inu kry Jezusa Kristusa otę ony temu slabšemu spolu čespustiti. Kaj je tu zenu sprebračanje te vorenge. Ti pervi, katiri so viro oznanuvali, ti pervi, katiri so za pogostnu S. Obhajilu stali, so nekedej možjí bilí; dan današne pak se boję, ter weižę pred Božjo mizo, ter kažejo zadosti, de ta špiža po njeh žmahu ní. O de be poč ta dobrutlive Buh zupet use v' pravo vorengo nazajpostaveti otl! de be poč v' obeh spoleh taiste ajfr k' usakdanemu Obhajilu zopet oživeti pustil, katirega Kristus pojirije, inu katirega je Katholška Cirkuv ob useh časah đagajnala, inu še dan današne is cęlega serca voše. Amen."

4. Kratkočasne Uganke inu čudne kunšte iz Węle (statt bele!) šôle, od Petra Kumrasa (Anagramm statt Pater Markus cf. Šafařík. S. 86). Na Duneju per Ch. Grosserju 1788. 12⁰. 48 str. — V razgled bodi:

Predgovor od ugank, inu čudneh kunšt. — „Kokú je poč tu: si bo merski êdn mislel, katiremu bodo lete bukuvce v' roke, ali pred očy prišle, koku je tu: de en človek je na tu zapadl, krayncam take qvante (kakeršne so uganke, inu čudne kunšte) pisati, inu v druku vonjidti pustiti? — Na tako vižo, koker se meni zdy, be bil jest že kmalu s pervega konca to pervo uganko: tvojo misl lube moj Perjatl! uganil. Al povej meni: moj Lube! kaj otše tu poč tolkajn čudnega biti? — Tu je meni ena uganka, čez katiro se ti čudi, katiro meni rezloži: de dadusehmal, ke so Krayuci že na merski ene rečy, koker nigdar poprej, zapadli, še nehčé na take rečy zapadl ni, katire so že v' drugeh šprahah na dan, inu med ludy dane ble: katire merski enemu, tudi med gmain pukam, ali za dolge čas si krajšati: ali med drušeno en smeh, ali špas početi služejo: merski enega v' eni ali drugi ręči podučę: njemu njegov tumpast um zbrusejo, pamet ubrišejo, ter človeka v' več rečeh bel vednega, inu znajdenega delajo.

Kaj takega so v' stanu uganke, inu čudne kunšte sturiti; dokler uganka ja drugega neč ni, koker ena zavytu povedana beseda, ali čudnu, inu use drugači, koker je samu na sebi, postavlenu prašanje, katiru se skuz eno zakryto pergliho zdej s' to, zdej iz uno rečjo, naprejpernêse, inu, de be se rezložilu, inu uganilu, gorida, časi zatu: de be se kaj k pridnemu uku: časi k zbrihtanju te pamete: časi k potrebnemu rezveselenju tega serca iz ugank vonuzelu.

Use ima svoj čas, prave ta modre Ekklesiastes 3, 4. Tok je tudi čas se smejati, inu veselega serca, ali dobre vole biti, tu je: svoje vesêle iz eno rečjo inu v eni reči imeti, katira nekar Boga, nekar svojega bližnega narezžale. Dokler tu kratku nekar človeški naturi nasluže, kader se človek zmirej kislu, inu potuhnenu deržy: useskuzi modru, erznú, inu ojstru obnaša. Človek more gledati, večkrat, skuz kar bodi zene rečy poštênu svoje serce k vesêlu perpraveti. Med drugemi se zna tu zdej skuz uganke: zdej skuz čudne kunšte daseči . . . —

Te buqve so na Kraynski zemli scer res kaj novega; al uganke goridajati, inu kunštne, umetne rečy špogati je že tudi na Kraynskemu ena stara navada. Nekedej so

njeh per mizi, na gosteh; inu scer per dobri voli, ali v eni perjazni združbi goridajali, de so se pred kregam, inu prepiram obvaruvali, ter per dobri voli, inu perjaznosti obderžali. Toku se še tudi per sedaneh časeh namest klafanja, ali oppravlanja per pošteneh ludęh gody. Torej so uganke od useh stanov, od antverhov, od ludy, inu žival: od vseh stvary, na nebu, inu na zemli zložene.

V S. Pismu se uganke najdejo: koker tudi v' buqvah teh Modrijanov starega svejta; tok niso tedej ludęm uganke toku nanucne, koker se mordej enemkatirem zdę. Al kaj je treba od ene znane reču tolkajn besedy delati? Uzamimo rajši uganke pred se itd. (str. 6)." —

5. Kmetam za potrebo inu pomoč ali ukapolne vesele, inu žalostne pergodbe te vasy Mildhajm. Za mlade, inu stare ludy. Utisnenu na Duneju per Chr. Grosserju 1789. 8°. 442. — Eine Uebersetzung des Becker'schen „Noth- und Hilfsbüchlein für Bauersleute, oder lehrreiche Freuden- und Trauergeschichte des Dorfes Mildheim". — Listrom (str. 60). — Buqve kmetam za potrebo inu pomoč (1—60), katire učę, koku be znali zadovolno živeti (63—120), poštenu premožni ratati (121—291), ter sami sebi, inu drugem v' use sorte potrebah pomagati (292—442). Use is virijetneme Istorijame, inu Exempelnami zvižanu, inu is pildami occifranu, skuz enega ta lube kmetuške stan „Ręs Zhislajozega Blifhneka Per Mogozhemu Ajfru Danu (. . mit Bildern gezieret durch einen dem lieben Bauernstand redlich zugethanen Bürger. — Prestavel P. Marka cf. Šafařik. S. 91).

Knjiga ta je po nemški večkrat natisnjena v Gradcu v šesterih razdelkih, kterim je poslovenjena pa le prva knjiga v sprednjem in naslednjih delih s prvotnimi slikami in v XIX postavah. Prigovori nadpisom so vezani v Markovi besedi na pr. »Ein gutes Werk, das wohl gelingt, — Die grösste Lust auf Erden bringt: Kaj dóbrega, ak' ti rata, — Te vesely čez dva zlata.« — »Hilf deinem Bruder in der Noth! — Diess ist des Christen erst Gebot: Svojem bližnem imaš pomagati, — Koker je otl Buh nam vkazati.« — »Soll dir's gelingen — Und Nutzen bringen, — So folg' dem Rath — Durch kluge That: De tebi rata, — In te nafrata, — Tok si pusti rad — En dober svejt dat'.« — »Die Erd' ist gross und überall — Voll schöner Gottes Güter, — Und alle Menschen — Jud und Türk — Und Christ — sind unsre Brüder: Velik je ta svejt, inu povsod — Poln narlepšeh Božjeh darov; — Naš — Judovske, in' Turške rod — Je 'n kup Božjeh stvar', jen bratov« itd. — Kar je v nemškem virniku str. 240—266: „Auszug aus Wilhelm Denkers Reisebeschreibung" — je P. Marko po svoje predelal ter namestu nemških tujih dežel popisal Avstrijo, Turčijo, Rusijo in druge dežele slovanske (str. 226—258). Ker je to menda prvi slovenski popis naše domačije, naj se ponatisne v razgled nekoliko največ v njegovem črkopisji na pr.:

Vonpotęgnénu is popisuvanja Denkove rajže.

„Cel svejt, ali zemla je ena velika ojstra, inu kosmata kugla, po katiri morje okrog, ínu okrog teče, na tako vižo, de duželе iz vode naqvišku pičę, ked veliki ottoki . . . . Cel svejt se na 4. platy rezdejly: pruti polnoči ležy Europa: pruti jutru Azija: pruti poldnétu Afrika: inu pruti večeru Amerika. Od Nęmškeh dužęl ležę v' Europi pruti polnoči Danska, Švénska, Boruska, inu Moškovitarska; pruti jutru: Pojlska, Ogreska, Turška; pruti poldnetu Švicérska, Francoska, Španska, Portugeska; pruti večeru: Votlinska (Holland), Voskijska (England) zemla, katira se iz Skujidsko vred Velika Britanija imenuje, inu ta k' ti šlišejoča Jerna (Irland) . . . Tu pervu, kar je Denk v svojeh buqvah od dužel zapisanu imel, je od Karatana ali Koroškega . . . Is Korotana je Denk se spustil na Štajersku . . . Ogresku . . . Potem se opisuje Zklavonija . . Estrijansku . .

Moravsku . . Bojęmsku . . Lužinsku . . Šlezenga . . Borušya . . Pojlsku . . Erdelje . . Bukovina . . Rusijansku . . Turčya . . Moldava . . Vulašku . . Volgarsku . . Serpsku . . Boznijasku . . Hrovašku . . Kraynsku . . Gorišku . . Teržašku itd.

„Na Verhneki (Nauportus) se Lublanca zvira iz skale, ter kmalu per svojemu izvirku čovne nose. Odtod se po ti v' l. 1765. narejeni cesti v mejstu Idrija gre, katiru iz enem starem gradam med goleme gorrame, v dolini . . . čepy . . Le 2. mile obseže Idrijska zemla; al šafti ima ena druga veče šac nad živem srebram, koker Kraynska duželа tukej, v Idriji . . . Tu živu srebru (Mercurius Virgineus) se čistu skuz špranje teh skal steka . . . Knapi so usi glih, na žovnirsko vižo oblečeni, ter se njim usak večer na dom bôbna (Zapfenstreich). — Na uni strani leźy Hočevje . . Ribneca . . Metlika . . Keršku . . Novu mejstu . . Višna gorra . . Sittičena . . Kostajnovca . . — Pol Lublane stojy na Dolenskemu, pol pa na Gorenskemu, kar amnak Lublance leźy. Lublana (ta nekdana preselitva teh Rimlarjov Aemona) je tu poglavitnu mejstu, ter ima pred 6. mejstneme uratame svoje predmejstja: en theatrum: Kassino: Kasarmo, inu 5. Kloštrov; v' mejstu, kjer je use živu od ludy, inu je is kamenjam, med katirem se Jašpic, Porfyr, Chalcedon itdr. narajma, poflajštranu; ima svoj Lontovš, Rôtovš, Fiztamto. Škofyo, Križanke, Firštov of, inu več drugeh lepeh hiš; poleg dveh Kloštrov, tudi svoj Liceum od 10. latinskeh inu drugeh šol. Cirqve so lepe; al stolna Cirkuv S. Meklavža, inu S. Petra fare pred mostam so med njeme te narlepše. V Škofji Lôki, inu celi Grašini, katira 10. mil okoli seže, 200. vasy pod sabo ima, inu Škofu v' Frajzingi sliše, se dovel preje sprede, issuče, v' platnu zdela, inu čez morje preda. V Bitni . . Stražišah . . Krajn . . Teržič . . na Jesenicah, Plavžu, Savi, Javerneku . . Gorra Lebêl je meja med Kraynsko inu Koroško duželo, čez katiro je Ces. Korel VI. is naizrečeno utrato to ked kača semterkje zavyto cesto narediti, inu na artiču gorro predreti pustil. Pruti Štajerskemu pak dela gorra Trojane mejo. Na Vačah . . Kamnek . . Pod Mekiname . .

Sedanu Kraynsku Vajvodstvu je blu per Rimlarjeh en dejl Norika pruti večeru, kader je bla pak jela Rimska oblast pojemati, so bli to zemlo Slavenci obsedli. Ces. Korel ta Velike je na leti zemli Vojarski Gospošeni konc sturil. Na tu pak so narpoprej Namestneki is Frankonije: potem Vajvodi is Koratana: za njimi Pokrajni Kniži is Krajna gospoduvali, ter so še tudi čez Slavino (Marchia Slavonica) postavleni bli. Tu use skup je potem na Lepolda Babenbergskega, Estrijanskega Vajvoda prišlu: inu Fridrik, ta wyteske je že Kraynsko duželo, ked enu Vajvodstvu pod sabo imel. Kader je bil pak is Fridrikam Babenbergskem us rod odumerl, se je scer Ottokar Pemske Krayl Slavine pooblastil; al Ces. Rudolf je tu skuz orožje v' l. 1282. spet nazajdobil, ter je tu svojemu Synu Albertu naročil; Kraynska dužela pak je Majnhardu Knižu v Tyrolah, inu Koratanu v roke prišla. Al ke je Majnhard bres irba umerl, je v l. 1335. Kraynska dužela Habspurgski Estrijanski rodovini v brambo se spustila: inu ke je Albert IV. Goriške Kniž v l. 1364. tudi Gorišku Estrijanskemu Vajvodu zapisal, je cela Kraynska dužela, h' katiri je bla tudi Istrija inu Metlika peruzęta, pod Estrijansku Vajvodstvu padla. Dolga je Kraynska zemla 30, široka 25, po ravnemu pak obsęže 214 □ mil, kjer 420.000 duš prebiva, od katireh njeh v' enemu lejtu okoli 13890 pomerje; namest teh pak da Buh blizu 15950 otrok na svejt. Po celi duželi se narajma 16 mejst, 22 tergov, čez 200 gradov, inu blizu 400 vasy. Kraynci so usi Katholš: samu med Novemmejstam inu Metliko stanujejo eni starovirci, katiri veliku ojstrejši póste, ked usi Katholš deržę. Usi Kraynsku ali Slavęnsku govorę: per Gospôski pak se use po Nemšku piše, inu naprejnôse. Cela dužela je is gorrame, ked is eno keteno skupsklenena.

Dosti s' teh hribov je scer is ludmy, ali gojzdmy previdenеh, al dosti njeh je tudi pusteh, inu goleh, na katireh se sneg inu led celu lejtu nastaja. Krâs je skerej use ena peč; Hrušeca . . Ta narvikše gorra je Terhlov, 1399 sežęnov od narnižejšeh tla gori, visok, ter čez te druge, ked en oče čez svoje otroke po celi duželi gleda; po dolini ležę cele pečy, katire so se ȯd te terhle gorre odtergale inu dolizvalile, koker de be se bli kedej gorjaki is njeme lučali bli. Po drugeh gorrah se čudne duple znajdejo, kjer dovji golobi mladiče valę. Skuz uno v' Postojni se zna čez 2. mile notri hoditi: inu čuda te nature v' trebuhu te gorre gledati. Med gorrame stoję po deželi 4. jezera: Węldsku, Wohinsku, Čępešku, inu ta narčudnejše Cirknesku . . . Neč mejn pak, deslih je tolkajn inu toku čudneh vodâ po duželi, tok vonder po eneh krajeh vode nimajo: ali dobra ni. Ta suha Krajna, inu zlasti tu scer rodovitnu Temnišku pojle . . . Cele dale se narajmajo, kjer drugega, ked bičovje ali mâh narase, po katireh krave okoli lazejo, koker te kumerne krave Krayla Faraona: gnoj restresajo inu lačnejše domu pridejo, koker so na pašo šle . . . Od sadja ima duželа use sorte . . . Vinu se prav dobru inu obilnu ima. Marven je tu narzdravše. Čebele znajo Kraynci toku dobru glajštati, de druge v' temu učę. Kader ersje po planinah cvede, dado ti is dolin svoje čebele kjekej: inu kader ajda inu goršica cvedô, dadô uni svoje na rejo lesem na ravnu doli. Tu je lepú, kader se ludji, inu cele vasy, ali seseske toku perjaznu med sabo zastopejo. Merski en zastopne čebelâr si per svojeh čebelah enu lejtu po 100. do 200. rajnš perdoby. Dovje inu povodne živale, tudi morske ribe se peusod po duželi lovę; zlasti pak cipe, žerjavi, inu tiči use sorte. Ta narveče šac pak brez usega cvibla je živu srebru, železu, jeklu, kar se po duželi kople, inu večdejl zdelanu iz duželе pošila. Toku je tudi is povhoveme kožecame dobra kopčya na ptuje kraje. V' duželi se znajde 7 fabrek: 672 hkavskeh stolov, katiri usaku lejtu za 400.000 fl. platna sturę: 56 kladuvov ali fužin, katire lejtaedan 20897 centov železa pokujejo: le sameh žeblov bo vsaku lejtu skorej za 200.000 fl. prodaneh. Sol dobę Kraynci iz morja. Al deslih vse te rečy Kraynska zemla ima, tok se vonder zavle Tersta inu množece teh ludy sama preživęti namôre (str. 254) itd."

XI. **Franc Saveri Gorjup** — rojen v Celju menda 30. nov. 1735, župnik pri Novi Cirkvi nad Celjem, umrl 2. dec. 1781. — Spisal je

Cirkounu leitu ali Evangelski navuki za usse nedele inu praznike celiga leita, poprei na Slovenski jezik ukup spissani inu per altarju naprei nesseni od časti uredniga gospuda Francisca Xav. Goriuppa, Faimestra inu Comissaria per Novi Cirkvi nad Cellam, Goriškiga firsta inu škoffa Consistoriala. Cum Licentia Superiorum. Labaci, Impensis Michaelis Promberger A. 1770. 8°. 448. Lit. Egerianis. — Latinska posveta v začetku je nadškofu Goriškemu . . Carolo Michaeli . . Comiti ab Attems . ., s ktero se vjema na koncu pridejani

Predgovor: „Ta Gnadlivi Firšt, inu Goriški Erc-Škoff so na nas večkrat to povelo pustili priti, de bi se v' Nedele inu Praznike tudi per ti pervi S. Maši, slasti če se tisti dan tu Božju opravilu drugdi, koker per Fari deržy, ta keršanski folk z' enim kratkim navukom imeu napasti. Leti sveti maningi de bi jest po mogočnosti perpomogu, inu tem Duhouskim Pastyrjam, koker mojim lubeznivim Bratam, Feimeštram inu Kaplanam (iz katirih nekteri za volo drugih notišnih opravilou; nekteri tudi za volo pomankejna naše gmein šprahe, posebnu aku so šele oni iz šoll, ali iz drugih Dežell inu kraju h' nam peršli, v' leti nym gori naloženi doužnosti obeno meiheno težavo naobčutjo) z' mojo dobro volo perložnu perstopiv, nym ponudim tukei Evangelske Navuke na slovenski jezik večtal toku, koker se v' tem kraju Cella govory, secer cel kratku ukup znessene; vonder, dokler je po bessedah tiga Apostelna 2. Tim. 3. vsaku

Pismu nucnu h podvučejnu, h previžajnu, h posvarjeinu, h oppominejnu v Pravici, de bi ta Boži človek popounima, inu h slednimu dobrimu dellu podvučen biu; znajo tudi ti kratki navuki veliku dobriga sadu pernessiti, aku le ena dobra maninga zravnu pride, katira v timu stoy, de ta človek, katiri bere ali posluša, skerbnu inu v resnici premisli 1. kai ima on po timu Evangelskimu navuku sturiti? 2. kai je on dosihmau sturiu? 3. kai on oče posihmau sturiti? Na takšno vižo bode tu serce vsselei kei občutilu, kar je tistu koss h' dobrimu nagniti, inu bodo leti kratki navuki ta sad, katiriga sem jest zavupau zadošeči, sami od sebe pernessili. Secer glih koker ta gmein perpovest vučy, de vsse vssim dopasti namore, toku tudi lehku previdim, de bodo lete nadoužne Bukvice svoje Tadlouce nešle. Ali jest nym inu enimu vsakimu od tistih te bessede Martiala na vušesse povem, namreč

Carpere vel noli nostra vel ede tua.
Kir sam nič nasturiš, je bolši, de moučiš.

Jest nayšem mojo, ampak Božjo čast, inu mojga bližniga Izveličejne, za katiru sem z' Božjo gnado perpraulen koker živeti, toku vmreti. Ty bodi zdrau inu v' tvoy andohti na mene spouni."

Versta teh navukov je po nedeljah in praznikih: *a*) Zymski, *b*) Spomladiški, *c*) Poleitni inu *d*) Jesenski Tal. — Šafařik (str. 24. 123) pravi: „Es sind kurze, bei der Frühmesse zu haltende Homilien, in Sprache und Schreibung ziemlich schlecht. Der Verfasser sagt, er habe das Buch in windischer Sprache, wie man sie um Cilly spricht, geschrieben; man spricht aber um Cilly nicht sonderlich gut." — Na razgled bodi le nekoliko o skušnjavah na prvo nedeljo v postu:

„Inu kaj je ta Satan per Kristusu delau? Pole! trikrat ga je on z' svojmi skušnavami perjeu, le enu natirlih človešku nagnejne na njemu spoznati. On je začeu od notišnih rečy: Reci, de letu kamenje kruh postane. Od tih notišnih je se on oberniu h častitlivim rečem: Pusti se tu doli: ti Angeli bodo tebe na svojih rokah nossili. Ta offertni Duh je želou v Synu Božjimu eno offertno missu obuditi, skuz tu noterdavajne: Kaj bodo ti ludje rekli, kader bodo tebe letat videli. H poslednimu ga oče v lakomnost pelati, inu mu vess svejt h dobičku ponudi: Letu vsse očem jest tebi dati. On bi biu za dobru vzeu, aku bi ta brumni Pušaunik le v enu samu med tem trojnim biu pervoliu. Pa ta ležnivi duh je pousod biu premagan, inu ta slepotya niegoviga obetejna očitnu rezodena. — Zakaj Kristus je vsaki skušnavi eno resnico iz svetiga Pissma čednu, inu brez zmote proki postaviu: človek ni od samiga kruha žiu, je reku on h ti pervi skušnavi. On oče reči: ta človek obstoy iz dveh natur, iz messa inu iz duše: toku ja nasme on samu za messu, temuč tudi, inu zlasti za dušo skerbeti. Ta duša pa se z besedo Božjo živy, katira govory: Išite narpoprej Božje Kralestvu: tu drugu ima vam brez vaše skerbi perverženu biti. Obenimu Božjimu služabniku nabode kruha mankalu, dessiglih časi eden ali drugi per tenkim živeti more. Takišne misli nass troštajo v potrebšini. Če pa Bog oče, de bi ti od gladu vmrv: ob kuliku poide tebi hujši, koker aku umerješ na jetki? Bogu pokorn biti je potreba: dougu živeti ni potreba: bolši je vmreti, koker grešiti. — H ti drugi skušnavi je ta Izveličar diau: Ti nimaš Gospuda tvojga Boga skušati, inu za volo ene posvetne časti čudeže od njega pogirvati. Bolši je brez videjna svet biti, koker se svet videti, inu ne biti. Kaj tebi pomaga, de sam sebi dopadeš? praznu štimajne! gledej, de Bogu dopadeš: tu per tebi stoy: ludem dopasti, nastoy v tvoji moči; še obeden ni rojen, katiri bi vssem dapadiu. — Ta treka skušnava je bla enu napelavejne ne samu h lakomnosti, ampak tudi h malikovajnu: Ta Satan je oteu, de bi mu tisti Božjo čast skazou, katiri je sam Bog biu. Pa Jesus je reku: ti imaš Boga tvojga

Gospuda moliti, inu njemu samimu služiti. Na tu je on tiga skušnauca z zaničuvajnam od sebe segnau. En nauk za nass, de tudi mi njega nar ležiši preženemo, aku mi njega zaničujemo . . . — Letu premislioč nekteri, kader v greh padejo, hudiča kriviga delajo, koker nih Mati Eva: hudič me je zmotiu: hudič me je oslepiu etc.; pa ni ress: hudič je nadoužen, inu raunu toku meihenu premore škodvati, koker en pess na ketni, aku se eden sam h njemu naperbliža. Ta nar hujši hudič je si ta človek sam, aku on bejžat noče, inu se noče braniti: enu med tem dvojnim je potreba, ali se skušnavi za caita ugniti, ali se serčnu braniti (Str. 128—132)."

XII. Filip Jakob Repež, roj. 12. aprila 1706 v Cirknici (Cirkničan torej, ne Ribničan vid. Šaf. 25), ondašnjega šolmaštra sin, (v krstnih bukvah Joannes Jacobus Repish, sicer le Repesh), potem organista v Ložu, kjer je umrl 11. sept. 1773. — Spravil je na svetlobo

I. Romarsku Blagu . . 12 Peisem . . L. 1757. — Po njem so morda ponatisnjene: Romarske bukvice. Narpred je en maihen vuk, kaku ima en romar sam na kratkem ta s. križou pot objiskati, po tem so tudi 12 pesmi od manenge, od premišluvania per stationih, inu od enih inu druzih odpustkou, sosebnu od teh veličeh gnad, katere skazuje Jezus na Križni gori tukai v cerkvi s. križa. U' Vuidnu po brattih Gallicichih 1775. 8. 55. — Roh in Schreibung, Sprache und Poesie. Šaf. 79. 80. II. Nebešku Blagu, katiru se zdei tem Andohtlivim Romarjam na Križni gori vnkei tala . . . 3. Peismi . . . zbranu inu sturjenu skuzi Philipa Jacopa Repesha Narnavrednišiga, inu narporednišiga hlapca Christusouga. V' Lublani per M. Th. Heptnerce 1764. 8. 67. — III. Romarsku Drugu Blagu, Tu je: 24. S. Pesem, katere se čez ceilu Leitu tukei na križni gori pojo, kir so od vse sorte materije Jezusove, inu tudi v' enih le od več gnad ukupei, katire so Romarji tu zadobili. De bi se še veči čast Božja, inu Andaht gmirala, so zdei lete Pesme od tiga Vikšiga tam naprei imenuvaniga Duhovnika Poglavarja na svitlobo, inu drukat dane. Narzadei je še ena perložena Pesem, inu ena potrebna Molitu ene prave serčne grevenge. Letu vse ukupei je zloženu, inu sturjenu skuzi taistiga, kateri je popreid te perve inu te druge Bukvice popisov. Labaci. Typis J. Fr. Eger. A. 1770. 8. 134. — Ponatisnjeno je „Romarsku Drugu Blagu tu je 25. S. Pesem" . . . skoro vse „U' Vuidnu 1757 (nam. 1775) 8. 132. Po brattih Murero" — inu „Romarsku Drugu Blagu tu je pet inu dveiset S. Pesem" . . (brez posvečbe) . . narzadei is Litaniam inu Molitvo od Kristusoviga Terpleina pogmirane, inu na novič u' druk dane. V' Lublani. A. Raab . . 8°. 112 (brez letnice, menda tudi l. 1775).

„Moji Romarji! če še te perve Bukvice imate, katire so ble drukane v' tim lejtu 1757. je blu noter 12. Pesem: v' teh druzih bukvicah, kir so ble drukane v tim lejtu 1764. so na koncu per molitvah 3. Pesme: zdej v letih tretih Bukvicah jeh je 25. vsih vkupej 40. S. Pesmi: ali vender vsih letih, inu druzih Pesmah ni mogoče dopovedat, kaj za ene gnade ta križani Jezus vunkej tala tukej na ti žegnani križni gori" — piše F. J. Repež v predgovoru v tretji knjižici. V drugi na pr. pravi str. 4: „Zatu sim pak jest enu Nebešku Blagu vkupei zbrau, katiru želim de bi ga vsi Romarji dobili, inu dobru ohranili, damu sojem mlaišem nesli, inu žnimi vsak dan ga flisek nucali; toku bodo vteh reunih caiteh, vsi bogati ratali na duši, inu na telesi." — „Vteh pervih Romarskih Bukvicah sim biu tudi oblubu fol. 30. de vse moje peismi bodo ukratkem caitu drukane; de pak ni moja obluba dopolnjena, tega jest neisem uržoh, ampak so ty slabi caiti, vkatirih so meni potlei taisti Patroni odpovedali, kateri so bli prejd za drukanje špendat oblubili: toku de še zdei vse moje peismi per meni zaperte počivajo itd. (str. 49)." — „Kader sim premišluval, kei bom jest dobiv eniga tačiga Patrona, de bi mu lete tretje bukvice, morebit te zadnie od mene sturjene S. Pesme čez dau inu izročiu; na letu

hitru meni pokaže S. Peter . . inu S. Paul . . inu več druzih S. Vučenikov na njeh narvisokejsi časti vredni duhouni Oča: . . Joannes Bapt. Cobauio, gnadlivi Ercpriestar v' dolenski strani v' ti caessarski Ribenški fari imenitni gospud faimašter: . . — Zdei lete bukvice inu svete Pesme perklonienu v' nyh požegnane roke čez dam, inu v' nyh žlahtni gartelc teh rožic doli položim: prosim pohleunu, de bodo od nyh dobrute milostvo pregledane, inu skuzi nyh gnadlivo pomuč na svitlobo inu drukat dane, potlej tim Romarjam, kir krainsku brati znajo, vunkei talane; de bodo tudi dergot nyh rožice en leip duh od sebe dajale, inu to andoht gmirale h' časti mojmu križanimu Jezusu, inu dušam k' zveličanju . . Narponižniši inu podverženi njih Služabnik Philipp Jacob Repesh, Organist 43. lejt v' Loože."

Znameniten je tudi predgovor, v kterem piše na pr.: „Potem kar je blu v' zadnih bukvicah vunkej danu moje tu Nebešku Blagu, sim potlej še enkrat v taiste pegledau, inu v 5. Pesmi naidem, kir sim tamkej letu zapisov, inu povedov, de v mojmu košu dosti več druziga blaga od vse sorte materie še čez 3. tale imam: zakaj če lih jest na use Nedele, Godove, inu Praznike čez ceilu lejtu ga predajam, vender meni nikuli tega nezmanka; inu ga ni potreba meni hodit iskat po Nemških ne po Laških deželah, zakaj imam eniga gvišniga Gospuda, kateri meni za mojo kramo zmiram vse sorte frišne materije zbira, daje, inu me zaklada; inu ta ni obeden drugi, koker tukej na Križni gori sam Christus; zakaj če več rečy od tiga blaga teh S. Pesem vunkaj dam, li še vsak dan več kej lepšiga per mojmu Christusu najdem: kir pak per vsaki andohti eni Romarji tukej prašajo, ali je kej posebej pisaniga, ali drukaniga, kar smo denes šlišali, kateru bi oteli radi damu nesti, še tim drugim pokazat. Zatu zdej še očem enkrat moj stari koš goriodpreti . . . — De pak neoblubim posihmau, inu nebom več mogu kej taciga blaga vkupej zbirat, inu vam Romarjam rezkladati, je ta uržeh; kir meni moje švoh, inu slabe očy popolnoma slovu dajejo; inu moj stari koš je tudi od usake sorte bolezni, inu težave ves polomnen, toku, de ga kumej nosim. Zatu kir pravi S. Jacob c. 5. molite eden za druziga, de boste izveličani: toku vas na zadnje prosim vy Božji pevci, inu andohtlivi Romarji, spomnite u' vaši andohti, inu molitvah na me, jest tudi nabom na vas pozabu: kader pak boste šlišali, de je leta moj revni koš v zemljo spravlen, toku vsaj ta čas recite za me: O vsmileni Jezus! skuzi tvojo veliko milost, inu gnado daj temu, kir je te Pesme delau, ta večni myr, inu pokoj, inu tu večnu vesele, Amen." — Izmed pesmi bodi v razgled 1. pa 24. n. pr.:

Ta 1. štation.

O Romar! počakei tukei,
O nikar ne hod' naprei;
Nu se z mano milu jokei,
Jezus je obsojen zdei;
De bo ta težak kriš vlejku
Na Goro Calvario;
Če boš grešnik za nym teku,
Teb' grehe odpustu bo.

O moi človek če pregledaš
Nadolžnost tvojga Boga;
Kaderkul ti grehe delaš,
Z Judmi vpyeš, križai ga!
Jezus pravi, glei boš vidu,
Kai bom še za te terpu;
Če se bom kei tebi smilu,
Tok boš dau greham slovu itd. —

Ta 24. Peissem.

Romar lubi, bolnik tudi
Pridi sem pod sveti kriš,
Te zagvišam, de boš vslišan,
Prosi vse, karkul želiš.

Poglei tukei, kok vse vkupei
Jezus k sebi kliče nas:
Kriš na ramo, li za mano
Pridte bom potroštou vas.

Tukei gori, Jezus doli
Vid' kai poterbujete:
O vy revni! nu potrebni
Zakai sem napridete itd. —

XIII. Jožef Hasl, roj. menda v Celju 14. nov. 1733, vstopil v Gradcu k Jezuitom, postal njihov pridigar v Ljubljani, naposled župnik pri sv. Jakobu v Dolu na Štajarskem, kjer je umrl 2. avg. 1804. Knjiga njegova je

Sveti Post, Christusovimu Terplenju posvečen, u vsakdanu spremišlavanje rezdejlen, pervič skuz časty vredniga Paterja Gabriela Hevenesia, iz tovarštva Jezusoviga po latinsku popisan; zdej pak od Joshepha Haslna časti vrednniga mašnika iz ravnu letiga tovarštva na kraynskí jezik preložen, inu na svitlobo dan. Labaci apud Aloysium Raab . . literis Egerianis 1770. 8°. 440. — Geslo Josue I. 8. — V jezikoslovnem oziru je znamenit

Predgovor tiga prestavlavca na vse, kateri bodo lete iz latinskiga na kraynski jezik preložene bukvice brali. — „Kir sim jest z' drugimi grešnikami red k' britkusti Christusoviga terplenja veliku perstavil, se je ja spodobilu, de be tudi nekej k njega časti sturil. Zatorej sim jest na prošnjo enih brumnih, inu bogaboječih duš lete bukvice is latinskiga na kraynsku prepisal, v katerih bukvicah celu Christusovu terplenje na eno kratko, inu skupej sylnu lepo vižo rezloženu najde.

Letu moje prepisanje scer ni, navejm, koku popolnoma, inu lepu; zakaj pervič je že vselej ena velika težava bukve iz eniga v' ta drugi, susebnu pak v kraynski jezik prestaviti. K drugimu se pak jest še nisim skuz letu pol četertu lejtu mojga Pridigarstva v Lublani toku popolnoma na kraynsko besedo navadil, de bi meni na leti veliku namankalu; ali na eno tako vižo sim jest vender lete bukvice na kraynsku prepisal, de bo vsakteri lohku zastopil, kaj kje očem reči.

Za prestavlanje so meni ble ene latinske bukvice dane, katere so v timu ogerskimu mejstu, Tyrnav z imenam, tu lejtu 1735 na svitlobo peršle. Lete bukvice tedej sim jest zvestu iz latinskiga v kraynski jezik prestavil, ter veči dejl le po zastopnosti, malu po besedi. Tu prestavlanje leteh že večkrat spomnenih bukvic sim jest po taki viži tiga govorjenja ravnal, kakeršne viže sim se sam iz branja vsake sorte kraynskih bukov navučil. Kjer sim vejdl za dobre kraynske besede, katere se lohku zastopijo, tamkej se nisim poslužil z' enimi skazenimi, od Nemcov na posodo vzetimi besedami; kjer so pak meni zmankale dobre kraynske besede, katere bi se lohku zastopile, tamkej sim rajš otel postaviti te že navadne nemške, koker pak ene nove kraynske besede, katere bi blu tešku, al bi celu nablu mogoče zastopiti. V enih mestah sim jest obedujo, to mejn, inu to več znano besedo, eno za to drugo naprejpernesl.

Kar tu provpisanje amtiče, sim se jest veči dejl te stare navade deržal, ne scer, kir bi jest tu staru provpisanje toliku štimal, ampak zavol tiga, kir se še ludji narveč na tu zastopijo. Tu kratku s sim od tiga dolgiga ſ, inu ta dva čerka, ali Pukštaba sh sim skerbnu od unih dveh ſh rezločil, brez kateriga rezločka kratku nikar ni mogoče kraynske bukve prov brati, de narečem, zastopiti. Tu kratku s, koker tudi sh je treba mehku, tu dolgu ſ pak, inu ſh je treba ojstru izreči: sad, shala, ſad, ſhala. Skor en ravnu taki rezloček se tudi ima med z inu zh delati: zagam, zhakam. Dostikrat sim po stari navadi l pisal, kjer je treba u izreči, koker: dolshan, ſim ſturil, ſylnu. Kader se u inu i v govorjenju požre, toku, de se per izrečenju malu, al skor celu našliši, takrat sim le v inu j postavil: vreme, tvoj, vžgati, jest nekej vejm. Kjer se kej naizreče celu koker e, pak tudi ne celu koker i, tamkej sim po stari navadi i pisal, postavim: en brumni, ne pak: en brumne človk. Glihi viži sim u postavil, kjer se nekej napol koker o, napol pak tudi koker u izreče, postavim: tu mejstu, ne: to mesto. In v timu sim tudi z timi starimi kraynskimi Pisavcami potegnil.

U' vkupejzloženih besedah sim dostikrat namest ne na pisal, toku sim namest nemorem namorem postavil. Skor v nobenih prou kraynskih besedah nisim dva čerka

od ene sorte precej eniga za tim drugim postavlal, toku nisim pisal: ona je dalla, ampak le: ona je dala. Inu tu sim se od enih kraynskih Pisavcou navučil, kateri toku vuče, de si lih sami dergač pišejo.

Nad enimi besedami sim tu znaminje ' postavil, inu tu pomeni, de je tam doli kakeršen čerk venispušen, postavim: h' gospodu, k' Bogu, v' hiši, v' cirkov, z' vustami. Druge znaminja koker ' inu ` nisim špogal, tudi ne per koncu teh besedy, toku nisim neč zaznaminjal te samuglasne čerke a, e, o, u, kjer kakeršno besedo dokončajo, postavim: serca, govore, gredo, sadu. Kateri je na kraynskimu rojen, al se vsaj na kraynsko besedo zastopi, ta že vej, koku se kej v govorjenju, al se ima hitru, al pak počasnu, al se ima z več odpertimi, ali pa z nekoliku zatisnenimi vustami izreči. Per tim pak vsi Kraynci besede na eno enako naizreko, eden tu potegne, kar ta drugi pokrajša. Čez vse letu sim že jest tudi večkrat šlišal, de veliku takih znaminjov branje nastury ložej, ampak le težej.

V čas sim iz ene gole navade, al tudi iz ene zmote y pisal, kjer bi nablu treba, ja kjer drugi kraynski Pisavci i postavijo, toku sim dostikrat brez vse potrebe, ja čez drugih Pisavcov navado pisal: te pomočy, Bogu k časty, v ti rečy, inu kar je več takiga. Sicer sim se v provpisanju veči dejl, de lih ne celu, po unih starih Evangelskih bukvah vižal, inu ravnal, katere so ble v timu lejtu 1754 v Lublani vtisnene.

Letu zamirkuvanje sim otel naprejpostaviti, de bi vsakteri lete bukvice ložej bral. Tu pak še tudi ima en sledni vejditi, de lete duhovne bukvice niso samu za ta sveti štirdeset-danski post, one so tudi za vse Nedele, za vse petke, za vsaki dan, ja za vselej dobre, kader kol človk čas ima njeh brati. Posluži se, kir kol letu moje pismu bereš, posluži se z letim mojim delam Bogu k časti, tvoji duši k izveličanju. Navzemi meni za zlo, če sim se kje al v besedi, al pak v provpisnosti zalejtel. Misli, da jest nisim noben Vučenik tiga kraynskiga jezika, ja de nisim enkrat en rojeni Kraync, ampak le en Slovenc iz Celanskiga mejsta na Štajerskimu, kir sim se zgul iz lubezni pruti Bogu, inu pruti mojimu bližnimu tu, kar znam, navučil, ter se še vse skuzi več inu več vučim kraynsku pisati inu govoriti. Tvoj, moj lubeznivi Bravc! „Navredni Slushabnik Josheph Hasl, Is Tovarſhtva Jesusoviga."

Za tim je „Predgovor tiga, kateri je ta narpervi lete duhovne bukvice v' latinskimu jesiku popisal . . t. j. P. Gabriel Hevenesi is Tovarſhtva Jesusoviga". — V razgled naj služi iz prvega „spremišluvanja na pepelnično sredo" na pr.:

I. „Ta vprični čas nas vabi, sveti Cirkovni Očaki nas kličejo, brumnost nas pergajna, hvaležnost nas spodbada, naš narveči duhovni dobiček, ja naša narveči potreba nas opomina, de imamo Christusovu terplenje spremišluvati. Inu kaj tvoja vola, o keršanska duša! počne? kje se tvoj spomin gorzaderžuje? Ni nobeniga dneva, de bi my več ur v spremišluvanju napridnih, nečemernih, ja morebit še tudi teh narhujših rečy prov zanikernu nazapravili. Taku bomo my tedej toku malu na Christusa, toku malu na naše odrešenje porajtali, de se enkrat nabomo vredni sturili od tiga, inu od uniga eno misl obuditi? Un imenitni malar, Apelles z imenam, je, koker pravio, vsaki lubi dan, vsaj enu malu iz svojim penzelcam po platnu potegnil, inu z tim svojim stanovitnim flisam si je on toliku perdobil, de ludji še dan donašni toku dobru njega, koker tudi te od njega malane pilde, al narjene podobe sylnu hvalio, inu de ony nigdar nabodo od letiga svojiga hvalenja nehali: inu kaj? my le bomo naše roke pod pajstiho dijali? my le bomo tukej, koker ene ziala vsi vtraglivi, inu naskerbni postopali? my si neč nabomo perzadeli, de bi my nad seboj Christusovo podobo naredili (Gal. 4, 19), de bi my naše imena v bukve tiga večniga življenja zapisali? Vari se o keršanska duša! de naboš toku naskerbna za tvoje duhovnu gorjemanje, če še v tebi ena sama iskerca Božje lubezni

tely, če se še v tebi vsaj nikoliku hvaležnosti pruti tvojimu lubeznivimu Izveličarju znajde, toku nima tebi noben dan tiga svetiga štiridesetdanskiga posta toku prazen preteči, de bi ti na podobo tvojiga za te križaniga Gospuda andohtlivu napogledala, de bi se ti med tim pogledam na eno skrivnust njegoviga britkiga terplenja naspomnila, de bi svete misli v glavi naimela, de bi brumne in bogaboječe žele v tvojimu sercu naobudila. My imamo zadost časa za muhe loviti z onim Cesarjam Domitianam, my imamo zadost časa za celu napotrebne opravila, inu tu bi se nam imelu namogoče zdeti, k timu bi nam imel ves čas zmankati, de bi my Boga, kir za nas terpy, milvali, de bi my vsaki dan le en malu časa naši vbogi duši k dobrimu obernili? O sramota!

II. Terplenje našiga Gospuda Jezusa Christusa. Kadu je taisti, kateri terpy? . . . III. Inu kaj leta narveči Nadolžnost, Jezus Christus terpy? . . . IV. Inu zavol koga taisti terpy, kateri toliku, inu scer celu po nadolžnu terpy? . . . Zdihuvanje . . . Cirkovna Molitov (Prim. Ta Christusovimu Terpleinu posvečeni Post . . . z' latinskiga na slovensku prestaulen . . od Casparja Ruppnigg. Labac. 1773).

„In der Vorrede gibt Hasl Rechenschaft über Sprache und Schreibung. Hinsichtlich der letztern habe er sich im Allgemeinen nach den Evangelien, Laibach 1754, gerichtet, s und ſ nach alter Weise gebraucht . . . Auch er trat, wiewohl weniger entschieden als Gutsmann, wider die kauderwälsche Schreibweise des P. Marcus auf, wesshalb dieser in seiner Bibl. Carn. eben nicht sehr gut auf ihn zu sprechen ist (Šaf. 124. 25).“ — „Hasl (P. Joseph) Vindus e Comitatu Cilejensi S. J. Concionator carniolicus ad S. Jacobi Labaci edidit versionem suam: Sveti Poſt, Lab. litt. Eger. 1770. 8. Est Quadragesima sancta P. Gabr. Hevenesi, tanti Auctoris dignum opus: ast dolialiter (ut ex mole libri, qui ipso originali altero tanto vastior prodiit, ad oculum patet) in vindicam potius, quam Carniolicam linguam (sive orthographiam, sive grammaticae leges, interpretationis periphrasticae modum spectes) sed his non obstantibus in bonum usum plebis versa (Bibl. Carn. pg. 25).“

XIV. Ožbald Gutsmann, roj. 4. avg. 1727 v Grabštenji (Graffenstein), iz tovarštva Jezusovega, potem duhoven misijonar na Koroškem, umrl l. 1790 v Celovcu. „P. Oswald Carinthiae Vindus e suppressa Soc. J. Caesareo-Regius Missionarius in Carinthia et Celsiss. Episcopi Lavantini Consistorialis — kenntnissreich und wacker, wirkte dem seichten P. Marcus theoretisch und praktisch entgegen v. Šaf. 24 — edidit in lingua Vindica:

1) Christianske Resnice, skuz Premišluvanje napreinešene, inu za Predige tudi naraunane, od enega Mešnika iz Tovarštva Jezusovega na svetlobo dane. S perpušanjam teh Višeh. V' Celouci. Se najdejo naprude per Jožefu Šotterju. Vtisnjene per Kleinmayrskeh Deidičah. 1770. 8. 236. S. windischer Text, und dann von S. 237—246: „Anmerkungen über die windische und krainerische Rechtschreibung (nicht von einem einzigen Kopfe ersonnen, sondern aus Anweisung und Einstimmung solcher Leute, die in der slavisch, böhmisch, kroatisch, krainerisch und windischen Sprache eine genugsame Kenntniss besitzen, sind angesetzt worden etc.), polemisch gegen P. Marcus, kteri o njih sam pravi: „Additae ad calcem hujus libelli Grammaticae Carnioliae P. Marci animadversiones criticae, non ad Carniolicam sed ad plebejam Carinthiaco-Vindicam linguam accomodatae (Bibl. Carn. 23).“

Knjiga se poklanja, kakor P. Barth. Basſar. Conciones (Vid. str. 10), Francisco Dreer . . . Directori Sacerdotalis sub titulo S. P. Ignatij Sacra ejus Exercitia obeuntium . . . Sodalitatis . . . v latinskem predgovoru, kojemu je podpisan . . . Bibliopola J. J. Schotter. Za njim sledí naslednji slovénski Predgovor: „Več reči je meni priedprišlu, katire so mene na tu perpravile, da sim lete Bukve pod vtisk dau. 1. Je skori enu cielu po-

menkanje slovenjeh takeh buku, v' katireh bi te jimenitneiše božje Resnice obilnelši bile rezložene. Od tega je prišlu enu veliku pruti meni, inu drugem na znanje danu želenje visoku vredneh gospudou Duhounikou, katiri bi radi takešne reči skuz vtisk na svetlobo dane imeli. 2. Je mene nagnalu to vupanje, da Christianske Resnice, ali duhoune vuki na tako vižo, kaker v' leteh bukveh, priednošeni, ne bodejo brez duhounega prida, ako se bojo od duhouneh pastirjou na njih podveržene oučice naraunali; ali pak tudi od pobožneh Christianou posebnu brali. Sama skusnoba, inu večbartna spoznanost nam očitnu skaže, da h' pravei pokuri, k staunemu pobulšanju, inu k' večei Christianskei popounosti veliku pomaga, inu zamore, kader en Christian te jimenitneiše, inu oistreiše vuke večne Resnice v' enem, ali drugem času zašliši obilneiši poredi priednositi. Sicer če naprei se bode vidilu, da ta muja, z' katiro se takešne reči na svetlobo vpravijo, je dobru gorvzeta, vupamo še lepše, inu pridneiše vcirkoune govore vtisnjene zadobiti. Sedai želim, da sai letu delce seže h' povečanju časti božje, inu k' duhounemu pridu tega bližnega."

Nato kaže dušnim pastirjem v latinskem ogovoru, zakaj, kako in kedaj utegnejo na korist jim služiti pričujoča premišljevanja, in da sta v ta namen pridejana „Zapopad teh Premišluvany pa Index Concionatorius". — Na razgled iz Premishluvany samih bodi:

X. Od Christusove nahaje. Exemplum dedi vobis .. Joan. 13, 15. — Katiri se h' pravei pokuri obernejo, imajo po svetega Paula opomenenju, dolpodjati tega starega človeka, kateri je pohudoblen skuz žele tega zmotenja; imajo obleči enega novega človeka, kateri je po Bogu stvarjen v pravici, inu svetusti te resnice. Eph. 4. Tega novega človeka predpodubo imamo na Christusu našemu Zveličarju, kiri se jimenuje te novi Adam, novi človek. Se tai spodubi, da mi na se obliečemo Christusa, ali njegovo podubo skuz nahajanje nja svetega žiulenja. H temu nass on sam perganja z' letemi besiedami: Jez sim vam en predklad dau, da vi taku storite, kakor sim jez vam sturiu. Zatorei, da bodemo bol vedeli naše žiulenje po Christusovem predkladi (ali exempelni) raunati, premišluimo v' pervem odstaviku: Kai nam brani Christusa nahajati, da tiste marliveiši od nass odvernemo; v drugem odstaviku: Na kai zaeno vižo, inu v katireh rečih imamo Christusa nahajati; v tretkem odstaviku: Kaku doužni smo mi Christusa nahajati . . .

Te poterpešlivi mož Job pravi: Človešku žiulenje na zemlji je enu žoudu-vanje. Job 7. Več takeh reči se naide v našem žiulenju, kakeršne v žoudi priedpridejo. Sveti Ignacius, kateri je en čas v žounirskem stani živeu, enkatire perpodube (ali perglihe) od žounirskega stana napreipoloži v bukveh duhounega premišluvanja. Med drugemi on perkaže enemu Christianu dvie banderi, eno tega Luciferja ali peklenskega duha, to drugo pak Christusa našega Zveličarja. Teh oba, kaker dva voiskarja se pomujata ludi, vsaki pod svojo bandero, k svojei nahaji, inu službi napelati. Vzemimo sebi k misli, pravi Sv. Ignacius, kaker da bi z našemi očmi zagledali, inu vidili na Babylonskem poli Luciferja voiskarja teh hudobneh v enei spornei, inu strašnei podubi sedečega na enem gorečem, inu z černem dimam obdanem sledeži: kaku on več drugeh peklenskeh duhou po cielei zemli vunpošila, jih nahudstuje, inu njim gornesse, da bi imeli skuz mnogotire skušnjave, inu galufie tudi naprei perganjati k neporednemu poželenju časnega bogastva, telesnega veseluvanja, meseneh masladhost; po tem tudi k napuhu, inu h prevzetnosti: na to vižo bi oni imeli te ludi odverniti od Christusa, inu z takemi zvezilami v pogublenje perveči. Letu je orožje tega hudiča, z katirem on voiskuje super Christusa, inu super njegove služabnike: za resnico enu premočnu orožje, skuz katiru so že mnogotiri Christianou od Christusa bili odpelani . . .

2. . . . Sveti Ignacius v duhounem premišluvanju nam Christusa, kaker enega Krala, inu voiskarja pobožneh Christianou priedpostavi sedečega na enem svetlem siedeži v enem liepem poti zraven mesta Jeruzalem, z eno dopadlivo podubo, inu z lubeznivem obličjam. Raunu tudi Christus vunpošila svoje Apostelne, jogre, inu druge duhoune služabnike po cielem svieti, da bi vsem ludem, vsakemu stanu, inu rodu oznanuvali to svetu Evangeliu, tu je, nja božji, zveličanski vuk, inu taku njim to pravo vižo pokazali, skuz katiro bi ludi mogli za njem, kaker po tem pravem poti k zveličanju, hoditi. Christus pak svojem služabnikam, katiri so k letemu duhovnemu služuvanju zvoleni, zlasti perporoči, da bi imeli po zamoženju vsakemu človeku v duhouneh rečih postreči, inu h pomuči priti, brez povančanja, ali ogledanja teh peršon, bodi so one višega, ali niskeišega stana . . . Lete so te zlastne viže Christusa nahajati, namreč boštvu v duhu, ali zaničuvanje pozemelskega bogastva, odderžanje od posvetnega veseluvanja, poterpešlivost v težaveh, vserčna ponižnost, inu pohleunost . . .

3. Pod znaminjam svetega križa stanovitnu voiskuvati na to vižo enega pridnega Christusovega žounirja, kaker opomene Sv. Apostel Paul, Christusa popounu nahajati, letu je ja tvoje terdnu priedvzetje, o Christian! Očeš, ali ne očeš, je tvoja doužnust, tu ti mureš dopouniti, ali pak navekoma poginiti. Taku svetu pismu, inu sama resnica vuči. Hodi za meno! . . Kateri mene nahaja, te ne hodi v temnobi . . . Ja, moi lubeznivi Zveličar, moi Kral, inu Vaivodar nebeški! . . Ti mene opominaš, meni rečeš: hodi za meno. Jez pak h tebi zdihujem, inu prosim: vlieci mene za tebo, da bodem hodiu, ja da potečem po dobru dišečem duhu tvojeh čednost. Kir pak moja duša v tem žiulenju je z hudemi sovražnikami obdana, katirem jez imam superstati, ti meni skuz muč tvoje gnade pomagai, da pod znaminjam tvoiga svetega križa vselei enu dobru voiskuvanje voiskujem, to vero zvestu ohranim, te meni priedpostavleni tiek dopernessem, inu zaslužim to krono te pravice, katiro ti, moi Gospud, Kral, inu pravični Sodnik na uni den meni po tvojei milosti bodeš dodeliu. Amen (str. 136—155)."

3. Windische Sprachlehre verfasset von Oswald Gutsmann kais. königl. Missionarien in Kärnten. Klagenfurt. J. A. Kleinmayr. 1777. 8. 164. — Dieselbe mit dem neuen Titel: Gründliche Anleitung die windische Sprache . . . von selbst zu erlernen. Zilli 1786. 8. — 4. verbesserte Auflage Klagenfurt b. Kleinmayr 1799. 8. 148. — 6. verb. Aufl. 1829. 8. 108.

Pričujoča slovnica je gledé prejšnjih dokaj samostojna. Kakor je slovenščino v „Resnicah" pisal sam, tako je v njej učí druge. „Idioma Vindicum, quo hic libellus scriptus est, licet exiguo reponatur in pretio (ab iis maxime, qui plurium linguarum haud sunt amantes cf. Grammatica 1758) . . Dialectus porro et styli ratio in hoc opusculo (Christ. Resn.) usurpata talis est, quae non tantum a Vindis Carinthiacis, licet satis inter se diverse loquentibus, sed etiam a Styro-Vindis et Carniolis, uti experientia ostendit, probe intelligitur . ." — Po glasilki: „Nil discit, qui sine ordine discit" zavrača v predgovoru one, ki ponosno velévajo, naj se narečje slovenje — nepridno, ubožno, pokvarjeno — požene iz dežele: češ: „Aber sachte mit dergleichen Vorurtheilen! Die windische Sprache ist nicht etwan ein einzeles, von der übrigen Menschenwelt ausgeschältes Zeug. Man betrachte nur jene Kette der slavischen Nationen, die von dem äussersten Eismeere bis an das adriatische sich herziehet. Uibersehe man mit einem kritischen Blicke Kärnten, Steyermark, Krain, das Littorale, Dalmatien, Kroatien, Sklavonien; die Strecken der Winden, Bosnerkroaten, Raizen, Slowaken, Rufsniaken in Ungarn; Gallitien, Lodomerien, Mähren, Böhmen etc. und dann wird man mir die vielleicht noch nie aufgeworfene Frage beantworten können, ob man in mehreren Theilen der grossen Oesterreichischen Monarchie deutsch oder slavisch spreche? Genug Ehre hiemit und Bürgerrecht

für die windische Mundart, als welche nicht minder ein ächter, obschon unglücklicher Zweig von der slavischen Stammsprache ist, die sich durch so viele Erbkönigreiche und Lande verbreitet." — Nesreča, piše dalje, je to, da slovenji jezik govorí le priprosto ljudstvo, da ginejo besede za višo oliko, da celo učenjaki ravnajo se po ljudskih napakah. Nekteri vidijo, kako je prav, ali zvijajo in olikujejo jezik spet po svojem dozdevku (nach ihrem Dünkel). Kako so Nemci dospeli do književnega jezika? Tudi priprosti Slovenci rajši poslušajo in so ponosni, kedar se jim govori v lepši besedi njihovi, kar vem iz lastne skušnje (da ich in meinem Missionsamte alle windischen Pfarren abgelaufen, und dennoch überall in einer mittelmässigen Nettigkeit redend mit Beyfalle bin verstanden worden). V nauku orjem ledino; malo čislano, dà zaničevano narečje dá se posneti v pravila, ter spričuje po svojih ostankih, „dass sie aus jenem fruchtbaren Baume abstammet, der nach Frischens Zeugnisse auch der deutschen (Sprache) manchen Saft mitgetheilet hat." Sicer sem se v mnogih rečéh podal na priprosto izreko na pr. biu, gledau nam. bil, gledal; pa to si vsak lahko sam popravi. Žal, da so slovanska ljudstva z verstvom največ sprejela ali latinske ali nemške čerke, svoje pa, kterih ena namestuje po tri ali štiri (sch, tsch), prepustila Ilircem in Rusom. Sprejmite te bukvice blagovoljno; čim več bode mi pomočnikov, tem prej izide dostojen slovar ali besednjak.

„Nauk se razlaguje v dveh delih (Suchtafel: I. Von den ersten Gründen. II. Von der Wörterfügung, und sonderlichen Eigenschaften der wind. Spr.). Kakor vže v „Resnicah", razločuje tudi tu ostri Ş in Şh od mehkega S in Sh; na koncu časih ſs; h', k', s', v'. — Sklonov šteje prvi šestero slovenščini lastnih. Spolnik, kakor pri Latincih, ni potreben, služi nam vendar zarad krepkoglasja: te, ta, to. Sklanje so po spolu tri; sklanjala I. Gospud, Pastir. II. Duša, Skerb. III. Vinu, Telu. Pridevnik: Sveti, svetega, množ. sveteh, svetemi . . te sveti, sveteiši, narsveteiši. — Eden, dvaisti, trideisti, štiredi, petred . . stu, jezar, miliar. — Jez, ti, on, njega nja, moi, teisti, katiri. — Sem, sma, smo. Sprege so tri po končnikih am, em, im. I. Baram, bom baran. II. Tepem, bom tepen, III. Vučim, bom vučen. — Iz skladnje: Miestni sodnik Stadtrichter, svitna hiša, hiša tega svita ali svituvanja Rathhaus. Jez nemam ognja bol luči ali jez nemam oginj bol luč. Ich habe weder Feuer noch Licht. Ti bol pak ona je krivična Du oder sie ist ungerecht. Jez od njihoveh dougou kar beliča ne plačam Ich bezahle von ihren Schulden nicht einen Pfenig. Vi ste se ž njimi sprekarjali Ihr habet mit ihnen ein Wortgefecht gehabt. Na Koratanji im Kärnten. On je za srednika med nami, za miestnega sodnika biu postaulen. Ti vboji imajo naje roke inu noje nam. vbogi ſn nage noge. Jez se doužen dam, ne: doužnega. Dobre vole mošne kole Guter Dinge seyn kostet Geld. Masti Bog nam. masai tebi Bug. Piliš inu jeliš nam tekne Das Trinken und Essen gedeihet uns. Lete bode bogat, kaker pess rogat Dieser wird niemals reich werden. Vidiu je, ilirsko: vidio je. Bug — Boga, kust — kosti, liess — lesa, rieč — reči, rug — roga itd. — Fehler in Annehmung fremder Wörter (141). Miesenci: Pervnik, drugnik ali druinik, tretnik, štertnik ... ednaistnik, dvanaistnik. Verzeichniſs einiger windischen Stammwörter (149) . . Anhang einiger mehr dienlichen Wörter (159). Hohe Festtage: Sveteh treh Kralou den, pernahti. Mariae Verkündigung Ebehtnica, Velika — Mala Gospoinica, Svinsveti (164).

„Gutsmann hat zuerst die im Slovenischen gebräuchlichen 6 Casus ... aufgestellt, ohne sie zu benennen ... In den neuesten Ausgaben hat man das in der 1. Ausg. von S. 149—164 gehende „Verzeichniss einiger windischen Stammwörter" weggelassen. Der Herausgeber hat leider nur ein paar Anmerkungen dazu gemacht, sonst aber die Resultate der neuern in Krain und selbst in Steiermark gemachten Forschungen unbenutzt gelassen, so dass er es selbst bei offenbaren Unrichtigkeiten der Gutsmann'schen Orthographie

z. B. sem biu st. sim bil usw. bewenden lässt (Šaf. 55)." — „Multum et diligenter incubuit ad corruptam Vindicam linguam regulis subjiciendam: num vero expectioni satisfecerit, ipsi Vindi Eruditi si non suae, saltem latinae linguae potentes Gramatici juxta fundatae Gramaticae regulas censeant (Bibl. Carn. pg. 23)!"

3. Deutsch-windisches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschten windischen Stammwörter, und einiger vorzüglichern abstammenden Wörter. Verfasset von Oswald Gutsmann, Weltpriester. Klagenfurt. J. A. v. Kleinmayer. 1789. 4°. 568.

Po geslu: Quot linguas calles, tot homines vales" — pojasnjuje v predgovoru, zakaj se je slovar nekoliko zakasnil, češ, bode s tem boljši in občinstvo me tudi ne bode vprašalo, koliko časa sem jaz zanj porabil (Boileau). Prvi pospešitelj je bil neki blagoroden grof (morebiti Goefs); podporniki so mi bili nekteri duhovniki svetovni pa redovni. Slovar nemško-slovenski obsega str. 1—480, Anhang 481—489, Nachtrag 566—567; slovensko-nemški str. 490—564, dostavek 565—566, je krajši, pravi, ker so ga malokteri zahtevali in ker se nadejati smemo, da nam tako popolno delo podá v vseh slovanskih narečjih prav dobro in temeljito izvedeni gospod Kummerdey. Nato odgovarja nekterim oporekam, češ, beseda meni ni znana, je le kranjska, pri nas imamo tujko itd. ter razklada, kako je slovar vravnal; naposled piše: „Ungegründeten Kritisirungen setzt man jenes entgegen: Ars osorem non habet, nisi ignorantem. Die günstigen Leser wollen aber zu meinem Vergnügen glauben, das ich diese langwierige Arbeit nicht aus Eigennutze, sondern zum Nutzen und Gefallen der Sprachgenossen und Sprachbegierigen übernommen habe: die sich dann auch mit meinem Werke mögen befriedigen, bis sich wer die Mühe giebt ein bessers ans Licht zu geben."

V ta namen, da se vidi razlika v nemščini in slovenščini med tem pisateljem pa njegovima prednikoma (l. 1592. 1744), bodi po prvih dveh vzgledih na razbor le nekoliko cvetja:

Aberglaube prevera, praznavera, babja vera. Ablassen, nachlassen, odpustiti, odnehati, dolspustiti. Anker šidru, železna mačka za ladje. Arg hudobliu, kriu, zavit, neraun. Argwohn sumnia, sumnenje, vokuvanje, cijanje, douženje. Argwöhnisch sumniu, cijaočen, doužečen. Arzt ozdraulenik, ozdraular. — Mächtig močen, mogočen, zamožen. Majestät majestust, veličastvu, visokustvu, velkočastvu. Marter martra, muka, marterstvu. Meinen mieniti, namieniti. Meister moister. Mensch človek. Menschlich človeški, človeken. Münze, Geld denar, pienz, penez, meta, geringste Münze božjak. Muthmassen mieniti, umiti, zdumlati, vonkuvati, dozdivati, natoukuvati, cevati, vklonjati. Muthwillig spušnovolen, ošriben, neroden, nekazen, nesporeden. Er ist muthwillig norc ga lomi, muthwillig herumspringen bezlati. — Zahl čislu, štetva, štivenje, broi, štivilu, cava. Zanken se prepirati, priečiti, ardrati, spakuvati se; die Kinder zanken otroci se kerpausajo. Zehrung ceringa, zajedba, zavžitje, trošba. Zeit čas, vried, doba, cait, vreme itd. Zeuge priča, pričuvauc, pričavec, svidek. Zorn jeza, serd w. od. m. Einen zum grossen Zorne bringen koga rezkopati. Zucht svarištvu, strah, red, vredideržnost, zderžnost, kaštiga, sramožlivost: des Viehes reja, pleme. Zukunft perhod, dohod, dopritje, dopridenje. Zweifel dvojenje, cvibel. Zwillnig dvoičič, dvojek, dvoinik.

Vmes je Gutsmann nasejal nekoliko izrekov in pregovorov, in nekterim se pomen pojasnjuje še le po nemških. Malo jih je sicer, a največ so krepki in tehtni. Naj tudi teh cvetic pokaže se nekoliko na primer:

Naiskaka bukva k' svoimu koncu topar da Oft mancher hilft zu seinem Untergange. Tatouna mati ne vmerje Es wird allzeit Diebe geben. Muha, katera perleti, huiši pikni Ein gähkommendes Unglück ist schlimmer. Kropliva tudi mladica žje Böse Art verräth sich bald. Jez viem, kam pess nogo moli Ich verstehe die Heimlichkeit. Visoki gospudi

visoki obeti Grosse Herren versprechen viel. Vela, kamer serce pela Es gilt, wo das Herz hinzielt. Tą perva obriest gre za duri siest Die ersten Hunde ertränkt man gerne. Tudi mladenč starjake sodi Mancher Jüngling ist gescheider, als ein alter. Vsaki ima svoje lise Jeder hat seine Mängel. Bodi tebi besieda mož Ein Mann ein Wort. On bi rad leteu, ampak še perje ni zrediu Er will obenaus, aber kann nicht. Velik ropotic, pak malu mele Ein leerer Praler. Veči slava kaker krava Mehr Geschrey als Wahrheit. Nišir ne vie, kai mu je Bug odrediu, namieniu Niemand weiss um sein Schicksal. Lepota vpravi v sramota, liepa je sliepa, veša se na luči zasmodi Die Schönheit verführt. Černa krava ima sai bielu mlieku Nicht alles, was schwarz, ist schlecht. Koliker ludi toliku čudi Jeder thut nach seinem Antriebe. Kader hudič je biu boun, je biu brumnosti vess poun; kumei je on zdrau postau, je kak' prei hudič ostau Der Teufel bleibt ungebessert. Taku trebi kaker tern v peti Unnöthig und schädlich. Od hiše kaplive, od žene svadlive rieši nas! Kar gospoda stori krivu, kmeti plačat' murjo živu Was die Herrschaft unrecht thut, zahlt der Bauer durch sein Gut. Haužie kaker pess v konopleh Er wirthschaftet schlecht. Enemu kožo vkrasti, hunemu črieule vboga jime dati Fremden Weihrauch Gott opfern. Dougi lasi, kratka pamet Weiber haben kurzen Verstand. Je vtisnjen kaker breja mačka Er ist sehr empfindlich; häckerlich. Zna od jelove koze mlieku dobiti Er weiss aus allen Sachen Profit zu machen. Mlin mele, kar mu naspe Auf grobe Worte folgt grobe Antwort. Motika kmeta inu krala v eno jamo spraula Der Tod macht den Bauer und König gleich. Brez muje se čreul ne obuje Nichts kömmt ohne Mühe. Nema muzika bol možganou Er hat weder Kraft noch Verstand. Se derži kaker bi ga pod nosam briu Er hält sich ernsthaft. Štimaneiši so novine, kaker starine Neues gilt mehr als Altes. Ne pade v peč Er geht nicht in Gefahr. Ima krainske rame Er trägt wie ein Esel. Bug že vie, kirei kozi rug odtrupi Gott weiss schon, wen er demüthigen soll. Po srieni klasje pobirati Sein Brod vergeblich suchen. Je sam sebi rokau zašivau Er hat sich selbst geschadet. Dokler se terta vije So lang wer jung ist. Vigredni snežiči so žitni voučiči Der Frühlingsschnee ist dem Getreide schädlich. Čič je nič: delavec je hlebavec Mit Sitzen verdient man nichts: Arbeit bringt Brod. Dušo per telesi zatožiti Einen beym unrechten Richter verklagen.

„P. Marcus erwähnt des Wörterbuchs in seiner Bibl. Carn. gar nicht, obwohl er sonst auch Bücher von späterem Datum (1791 ff.) anführt. Es ist noch immer das brauchbarste gedruckte slovenische Wörterbuch, obwohl nur auf die Windischen in Kärnten und allenfalls in Steyermark berechnet, nicht aber auf die Krainer (Šaf. 68. 69)."

XV. **Stevan Küzmič**, Slovenec, farar v Šurdu v Šimeški stolici na Ogerskem. Poslovenil je:

Nouvi Zákon ali Testamentom Goszpodna nasega Jezusa Krisztusa zdaj oprvics z Grcskoga na sztari Szlovenszki jezik obrnyeni po Stevan Küzmicsi Surdánskom Farari. V Halli Saxonskoj 1771. 8. 854. Predgovor spisal je M. Torkos Jožef, prednyeiši Farar Sopronszki. Str. 814 — 818 so: Nistere z-Sztároga Zákona vö vzéte Epištole (Na Sz. Noucs ali Koledni I. Szvétek. Na czeplene Marie, ali Kriszt. poprietyà dén). Str. 814 — 854: Molítvi na vszáko Nedelo i Szvétek zrendelüvanoga Evangyelioma (Na I. II. III. Koledni, Vüzenszki, Riszálszki Szvétek. Na I. II itd. po sz. Trojsztvi Nedelo itd.). — Nôvi Zakon .. po Küzmics Stevani .. i Knige 'Zoltárszke. Szlovencsene po Terplán Sándori, Püczonszkom Farari. V Köszegi, 1848. Štampane z sztroskom i píszkmi Reichard Károla i Szinov. — Za evangeliške ali protestantovske Slovence na Ogerskem. — Črkopisje mu je: s — sz, sz; š — s, s, ss; z — z; ž — 'z; c — cz; č — cs, cs; šč — scs, scs; ć — ch; ly, ny — lj, nj; gy — dj, dž; ou — ô; ü — ü, ö itd. — Na primer bodi v sedanjem pravopisji:

a) Predgovor. Vsákomi, ki bode eta šteo Krsćeniki, milošćo, mér, blagoslov i zdrávje vu Gospodni našem Jezuši Kristuši. Amen! §. 1. Dvôje čüdovanja vrejdno Bože velike skrbí, kotero on mà na Stároga i Nôvoga Zákona ono pismo, vu šterom je svojo svéto volo od človečánskoga národa, jako žmetno správlenoga, zveličanja vö (ven) nazvejsto, se nahaja takše svedočánstvo: da nam je na obôje dvoje potrejbno nej samo skrblivo paziti; nego i dužni smo, kak za to prvo, tak i zato drügo, Bogi našemi spunoga srcà vsigdar hvalo dati . .

§. 13. Meo je i mà ešče Gospodin Bog vsigdar, kakti na ves človečánski, taki na ves Slovenski národ vu etom svojo Božansko skrb: da, liki je od srejdnjega morja notri do Bejloga vso Dalmacio, Istrio, Slavonio, Boznio i Bulgário, Horvački, Kranjski, Štajerski, Vogrski, Morski, Česki, Polski i Moškovitánski orsag žnjim napuno; tak je i vsakšem toga naroda razločkom jezíki níke nadigno; kí so na svojo materno rejč, všteroj so se porôdili, s. pismo obrnoli. Te drüge zdaj tà nihávši zadosta nam bode: či se spomenémo sKrájncov i zdolnji Štajercov; ki so, kak štimamo znašimi Vogrskimi vu Železnoj, Sala i Šomockoj stolici budučimi Sloveni vrét ostanki ovi Vandalušov; koteri so po Kristušovom rojstvi na pêt stou (saeculo V.) zetë kralevčine Vlaški i potom Španjorski orság, odnut pa prejk morja v Afriko odplavali. Med tistimi je že vleti národjenoga Kristuša 1562. Primuš Truber, Bože rejči vu Aurahi, kak se sam zovè, sluga, Novi Žakon po Krajnskom jeziki z Glagolskimi piskmi ven dao. Na drügo leto pa, tô je 1563. Dalmata Antoni, Števan Istrianski i Jüri Jurjavič, dájo štampati znovič vtom jeziki vednom tali štiri Evandjeliste, vdrügom pa Apoštolov Djanje z Listmi i s. Ivana Oznanostjom vrét v Tibingi z Glagolskimi in Cyruliskimi piskmi, kak naši exemplárje kažejo, in 4to. Po eti ide Dalmatina Jüri i cejlo Biblio, to je, Staroga i Novoga Zakona vso pismo, obrnè na Štajerski jezik zvelikim, kak pravi, trüdom; oi daj ven štampati vu Wittebergi v 1584. leti z Vlaškimi ali si bojdi z Deačkimi piskmi in folio. Hvale je vrejden i Francel Miháo: ka je vu Luzácii budučim Slovenom, ali Vandalušom, Evandjeliom s. Mátaja i Marka 1670, s. Pavla k Rimlancom i Galátáncom list pa 1693. i potom cejli Novi Zakon 1706. darüvao v Budiši in 8vo. Koteroga so nasledüvali drügi štirje modri vučitelje rejči Bože vu našem vrejmeni: i ven so dali vse Stároga i Novoga Zákona knige vleti 1728. vu Budiši in 4to.

§. 14. Što de tak kráto našim med Mürom i Rábom prebivajoučim Slovenom tè s. Bože knige na svoj jezik, po šterom samom li vu svoji Prorokov i Apoštolov písmaj gučečega Bogá razmijo, obračati? geto je i njim zapovidava Gospodin Bog šteti; da je modre včinijo na zveličanje po vöri vu Jezuši Kristuši; to pa ni s Truberovoga, ni Dalmatinovoga, ni Frencelovoga, niti znikakšega drügoga obračanja (versio) čakati nemorejo. Ar tej naši Vogrski Slovenov jezik od vsej drügi dosta tühoga i sebi lástivnoga mà. Kakti i vu naprej zračúnani se veliki rázloček nahaja. Žato je potrejbno bilô takšemi človeki naprej stôpiti: kibi vetom delao Bôgi na díko, a svojemi narodi pa na zveličanje. Liki je i Gospodin Bog na to nadigno Števan Küzmiča Šurdanskoga Farara: ki je z Grčkoga poleg premôči i pomáganja Dühà svétoga zvelikom djedrnostjôm na ete, kakšega šteš i čüješ, jezik cejli Novi Zakon obrnjeni i stroškom vnogi vörni düšíc ven zoštampani i tebi ravno tak za toga zroka, za šteroga volo ti je že pred temtoga od njega správleni Vöre Krſztsánſzke Krátki Návuk i v Halli 1754. štampani, vroke dáni itd."

b) Prevod Luk. VI. 41. 42: „Ka pa glédaš trôho vu ôki bráta tvojega; a tram pa vu tvojem lastivnom ôki ne vzemeš na pamet? Ali kakda moreš erci (ercti l. 1848) bráti tvojemi: brat, nihaj, naj vö (ven) vržem trôho, štera je vu ôki tvojem; sám pa vu ôki tvojem tramà ne vidiš; Skazlivec, vrži ven prvle trám z okà tvojega: i teda glédaj; da ven vržeš trôho (trouho) z okà bratá tvojega."

Epift. na I. Advenfzko Nedelo. K Riml. XIII. 11—14: „I tô činte, znajôči vrejmeni; ka je vŏra, naj že zesna gori stanemo. Ar je zdaj bliže knám zveličanje: nego gda smo vŏrvali. Nôč je preminôla; den se je pa približo: odvrzmo zato ta dela kmice i oblejcmo rožjè svetlosti. Liki vu dnévi, pošteno hodmo: nej voblosünosti i pianosti; nej vpostelnicaj i vhotlivostaj; nej vu njefki i nenávidnosti: Nego oblejcte Gospon Kristuš Jezuša."

Knige Žoltárske. I. Žoltar. „Blažen je on mož, ki nehodi po tanači ti neverni, i na stezi gréšnikov nestoji i na stôlci špotlivcov nesedi. Nego vu Právdi Jehove má radost svojo, i od Nástave njegove si premišláva dén i nôč. Té je, liki drêvo pri járki posadjeno, štero prinesé sád svoj, vu svojem vrêmeni, šteroga listje nepovêhne, i vse kakoli de činio, srečno bode. Nej tak ti neverni, nego so, kak pleve, štere vöter raztori. Záto neobstojijo ti neverni vu sôdbi, ni grešnici vu občini ti pravični. Ar zná Gospôd stezo ti praviční, ali pôt ti neverni vesne."

XVI. Frane Saveri Tauffrer, poslednji opat Zatiškega samostana, kteri je bil odpravljen 25. okt. 1784; pospeševal je začetno šolstvo, dobil častno pokojnino. „Tauffrer Franc. Xav. Carn. Abbas Sitticensis exemti et antiquissimi Ordinis Cisterciensis imprimendum sine nomine dedit:

Kratki Zapopadik Keršanskiga Navuka, za otroke, inu kmetiske ludy. Labaci. Eger. 1770, in 12. saepe recusus: sed omissa in posterioribus editionibus ad calcem adjecta methodo cum aliqua solemnitate prima vice communicandi proles (Bibl. Carn. 54 — Šaf. 25. 118). — Po latinskem predgovoru razlaguje se krščanski nauk str. 1—85; nato latinski in slovenski „Methodus . . Sacerdos alloquitur proles . . parentes . . iterum proles . . Sanct. Euch. Sacramentum . . Gratiarum actio . . Facilis et utilis catechizandi methodus (str. 85—116)". — V dokaz pisave in besede bodi: Sacerdos genuflectens ex cornu Epistolae alloquitur Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum:

„O dobrutlivi Jesus! ti si te maihne usselej lubiu, ti si rekou tuojm Apostelnam: pustite te maihne k' meni priti. Pole! jest neureden Mašnik sem dones k' tebi perpelou te maihne ocirane na truplu, še več pak na duši, kir upam, de leti ussi še imajo ta guantec te perve nedoužnosti, inu de tuoje podobe sami u sebi še nisso omadežali. Leti so tuoji carkliučiki; zavoljo tega o dobrutliu Jesus! pridi k' niem, pogmirej u nieh to živo viero, terdnu zavupainje, inu gorečo lubezen: dai niem tuoi sueti žegen, de bodo tebi živeli, inu tebe stanovitnu lubili. O lubeznivi Jesus! neperpusti, de bi iz leteh eden tebe z' enem samim smertnim greiham režalou, aku pak ti kai takiga prevideš; prossim jest tebe, pusti njega popreid umreti, koker eno tako veliko hudobijo dapernesti (str. 97. 98)."

XVII. Inocencij Tauffrer, r. 19. jan. 1722 v Turnu (Weixelbach) poleg Višnjegore, duhovnik iz tovarštva Jezusovega, profesor v Pasavi, na Dunaju, v Ljubljani, predstojnik gimnazijski, celó po odpravi redovi, u. 14. jan. 1794. (Prog. Obergymn. Laib. 1861. S. 10. Nečásek.) — „Tauffrer P. Innocentius Carn. e S. J. Praefectus scholarum humaniorum in gymnasio Labacensi, in quo Theologiam moralem docuit; post suppressam Societatem Jesu Archidiaconus Goritiensis per superiorem Carnioliam constitutus, tacito suo nomine evulgavit:

Compendium Ritualis Labacensis latine, Carniolice et germanice cum assistentia moribundorum. Lab. lit. Eger. 1772, in 12 (Bibl. Carn. 54. — Šaf. 25. 111)." — V semeniški bukvarnici pa je z naslovom: Comp. Rit. Labac. cum appendice germanica et Carniolica. Pro assistentia moribundorum, curatorum usui, et commodo. Tergesti. Typ. Trattner 1757. 12. — 1771. Typ. Winckowiz. — Slovenščine je v tej knjižici le malo, pri sv. krstu (Koku fe iema jemenuate tu dette? Kai selifch od te

Cerkue Boshie? Kai tebi da ta vira?); pri sv. obhajilu (Pogleite to jagne Bofchie, pogleite Katiro uffiga fueta grehe odiemle . . O Gofpud! jeft niffim ureden, de ti gredefch pod mojo Streho, temvz reze le eno beffedo, toku bode osraulena moja dufchiza); „Litanje inu Perporozhajne te dushe“ na zadnjih deveterih listkih brez stranic (Gofpud ufmili fe zhes nafs . . Bodi nemo (ne) Miloftven . . Molitou. Sadno sdihvajne eniga umereozhiga . . O Jesus ufemi gore mojo dusho ù toje roke! ô Jesus jeft mojo bogo dusho tebi perporozhim.“ — V zvezku l. 1771 je na pr.: Koku se ima jemenuati . . Kai shelifh od te Cirkue . . gredefh . . dufhiza . . Bodi njemo (nji) Miloftliv . . Perporozhenje te dufhe . . Sadnu sdihuvanje eniga umerejočiga itd.

9. **Rituale Labacense** . . jussu . . Leopoldi Josephi, Episcopi Labac . . Comitis de Petazziis . . Lab. Eger. 1767. 4⁰ ima nekoliko tej podobne slovenščine na pr. Koku fe ima jemenuate tu dette? Kai felish od te Cerkue Boshie? (str. 13); Pollete to Jagnie Boshje, pollete kir vfiga fueita grehe odjemle (str. 90.) — De sacramento matrimonii exhortatio carniolica: „Izvoleni k' zakono nameinjeni Paar! Ta Stan, h' keteremo vi želite pérstopiti, je vsegamogočni Bug kmalu po stvarjenjo téga Svetà, inu Človéka v témo Paradižo gori postavil, inu skerbnu v' temu pogubleinjo tega gmein Potupa ohranil. Letá Stan je Christus v ti postavi te Gnade pričejoč v Kani Galilaeij ciral, z pervim čudežam počastil, ja celù k' vsokusti eniga svetiga Sacramenta povikšal, inu letokù tudi to Gnado perdal itd. (str. 259. cf. Clapshe str. 18).“

XVIII. Anton Conti, Carn. in Cathedrali Labaci Beneficiatus libellum germanicum de perpetua adoratione Ss. Sacramenti Labaci 1773, procusum jussu Episcopi in Carniolicum vertit:

a) **Bukuvce tega uselej terpeočega molenja tega presvetega Sakramenta tega Oltarja;** K' pridnemu špoganju tehisteh, katiri k' tegaistega Bratoušene šlišjo. Narveč dejl vunusete inu iz eneh Francozkeh Bukuvc, katire se Podučenje inu Molitve imenujejo, na nemšku, inu iz tega na vikše povelle na Kraynsku prestavlene. Pregledane inu pobulšane. V' Lublani se najdejo per M. Prompergerju. 1773. 12⁰. 47. Utisnene per J. F. Egerju. — „Bukuvce teh Molituv, z' katirem se Bratje, inu Sestre v' tem času njeh molituvne ure poslužet znajo . . — Use k gorečemu častitvanju tega presv. Sakramenta . . Kader edn to postavo tega Moyzesa prelome, ta more brez usega usmilenja . . . umreti; kolkajn ojstrejše strafengo, mejnte vi, bode taiste zaslužu, katire Syna Božjiga s' nogami tepta, inu to kry tega testamenta za načisto deržy, skuz katiro je on posvečen? Na Hebrearje 19. postave 28. inu 29. zamerkvanju (str. 47).“ — Curavit etiam secundam et emendatiorem editionem:

b) **Sveta Voiska . . P. Lorenca Scupuli . .** Iz laške v' to Kraynsko spraho skerbnu, inu zvestu prestavlenu skuzi enga Mašneka Petrinarja iz gorenske kraynske strani, inu k' duhovnemu nucu tem Krayncam na dan dane v' leitu 1747. zdej pak pobulšane, inu k drugemu malu vtisnene. V Lublani . . per A. Clemens, Bukvavezicu. 1783. 8. 246. Stiskane per Ign. Al. Kleinmayerju. — „Predgovor. Kar vi lubi moji Kraynci, inu Slovenci v' leteh bukvicah bodite brali, letu je nekedej vučil, inu spissal v' laški sprahi ta vučeni, inu za niega brumnosti volo imenitni Mašnek Lorenc Scupuli ordna svetiga Cajetana . . Po niegovi smerti so . . one v' usse sorte sprahe preložene, inu prestaulene. De bi tedej ti ludje, katiri samu kraynsko, ali slovensko spraho zastopjo, inu znajo, se mogli leteh prou nucnih, v' teh bukvicah zapopadeneh naukou skuz branje, ali poslušanje k' izveličanju nieh duš deiležni sturiti, se je ta muja perložila te bukvice v' to Kraynsko, okuli Lublane navadno spraho skerbnu preložiti itd. (Prim. str. 17).“ — Item novissimam editionem

c) Thomaža Kempenzarja Bukve, V' katirih je zapopadenu tu podvučenje, koku en sledne, bodi kakeršnega stanu oče, ima, inu zamore po Kristusovimu navuku, inu živlenju svoje živlenje pellati, vižati, rovnati, inu za Kristusam hoditi. V' to Krajnsko špraho skerbnu, inu zvestu prestavlene skuzi dva Mašneka Petrinarja, inu Fajmoštra iz gorenske Krajnske strany, inu k duhovnemu nucu tem krajncam na dan dane v' lejtu 1745. Zdej pak pobulšane, inu k' tretjimu na svitlu dane. V' Lublani se najdejo per Marii Anni Raab. 1799. 8. str. 351. Stiskane per J. Fr. Egerju. — „V. Poglavitne Dejl. Od branja svetega Pisma. V sveteh pisaneh bukvah se ima resnica, inu nekar ta modra zgovornost iskati. Tu svetu pismu se ima z' taistem duham brati, z' katirem je sturjenu . . . Na uprašej, kdu je letu djal, temuč kar je tukej govorjenu, letu se ti k' sercu jemlí (Prim. str. 16. 17. — Bibl. Carn. 14. — Šaf. 25. 133. 142)."

XIX. Gašper Rupnik, po rodu Štajarec, župnik pri Novi Cirkvi zunaj Celja, naposled v Vojniku (Hochenegg), je poslovenil:

1) Ta Christusovimu Terpleinu posvečeni Post, za sakdansku premišluvaine Christusoviga terpleina, inu tudi za naprei braine tem ludem z Latinskiga na Slovensku prestaulen na čast Christusoviga terpleina, inu smerti h' eni maiheni pomoči za tu naloženu naprei braine duhouskiga premišluvaina tem ludem inu h' dobrimu tem dušam od visoku častitiga Casparja Ruppnigg, Feimeštra iz Commissarie Nove Cirkve zvunei Cella. Labaci. Impensis Mich. Promberger, A. 1773. 8. 550.

Predgovor na te dobrovolne brauce leteh bukvic. — Zraunu veliku drugih dobrih, svetih, inu vse hvale vreidnih rečy, katire je naš gnadlivi, za tu izveličeine tih duš nar skerbniši Goriški Firšt, inu viši Pastir nam nemu podložnim mainšim Pastirjam h' eni dobri vižarnosti teh oučic negove velike Škofije naročiu, inu zapovedou, je tudi tu, de mormo mi našim nam čez danim oučicam vsaku lejtu try dny ob pred- inu popoudanskimu času h' enimu duhouskimu premišluvainu kei takšniga duhouskiga naprei brati, katiru eno veči moč ima tiste od grehu odverniti, inu na dobru perpelati. —

Na tu so meni h' rokam peršle te od tega časty vredniga Patra Gabriela Hevenesia z' tovarstva Jezusoviga latinsku popisane Bukvice imenuvane: Ta Christusovimu Terpleinu posvečeni Post, katire so ble v' nemškimu Gracu tem bratam te Bratoušne Marie od Angela počešene v' temu leitu 1755. za novu leitu dane. Resničnu ene vse hvale vreidne Bukvice! . . Letu, inu več drugiga, katiru je od tega velikiga dobička premišluvaina Christusoviga terpleina per teh svetih, inu brumnih Vučenikah popisanu, je meni tu peru v roko podalu, de sem v tem leitu 1761. začeu lete Bukvice z' latinskiga na slovensku prestaulati, inu tem ludem h enimu trydanskimu duhouskimu premišluvainu naprei brati . . taku sem tiste od časa do časa prestaulou, inu cele prestavu . . . — Z tem perserčnim vošeinam ostanem vaš

Stanovitni Perjateu, inu Slushaunik

Caspar Ruppnigg.

Na primer bodi iz prvega „premiſhluvaina": I. Lubeznive duše! tu terpleine našiga Gospuda Jezusa Christusa v našimu spominu ponoviti, inu tistu brumnu premisliti nas ta žalostni čas tega svetiga posta vabi; nas ti sveti Vučeniki budijo; nas ta brumnost syli, nas ta hvaležnost pergaina; nas tu dobru za naše duše pergovarja, inu ta nar veči spodobnost kliče. Inu lubeznive duše! kaj dela naša vola? kie se gori deržy naš spomin? oben dan na preteče, debi se mi v tistimu veliku ur, inu časa nikar samu v praznih, inu navreidnih, ampak morebiti tudi v škodlivih, inu grešnih mislih gor na deržalli, inu toku veliku časa zanikernu, inu grešnu na zgubili. Ali ni veliku spodobniši, debi mi Christusovu terpleine, katiru je nam perneslu našu odrešeine, inu perparulu našu izveličeine, premislili? ali mi tistu za navreidniši spoznamo, koker te posvetne rečy?

ali je nam našu odrešeine naperjetniši, koker druge prazne skerby? ali Christus naš Odrešenik per nas taku malu vela, debi mi na nega, inu negovu britku terpleine zmislit se vreidni na sturili? Timu malerju Apelles ni oben dan prazen preteku, de bi on na biu svojo roko h svoji malariji perstaviu, inu per tisti kulker tulku skerbnu zmalou, inu skuz to skerb inu pridnost je on svoji malarij, inu sam sebi en večni spomin, inu hvalo perpraviu: Mi pa, v katirih bi mogu Christus z svojim terpleinam skuz enu žalostnu premišluvanie zmalan, inu našu ime v ti Nebeški večnosti zapissanu biti, očmo na Christusa, na negovu terpleine, inu na našu odrešeine pozabiti? bodi deleč od nas ena taku velika vtraglivost za ta duhouski dobiček naših duš! ampak, aku je v naših sercah še ena sama iskra Božje Lubezni, inu v naših persah le ena senca te hvaležnosti pruti našimu Odrešeniku, napustimo oben dan tiga svetiga posta preteči, de bi mi na našiga za volo nas križaniga Christusa naše očy na obernili, skuz leta pogled naš spomin h premišluvainu teh skriunosti negoviga britkiga terpleina na zbudili, našo pamet h svetim misslam na vzdignili, inu v naši voli enu brumnu obžaluvaine na vžgali itd. . .

„Von Hasl's Buch (L. 1770 str. 39—41) scheint Rupnik keine Kenntniss gehabt zu haben . . Dem P. Marcus sagte auch diese Arbeit nicht recht zu (Šaf. 124)." — „Est P. Hevenesi Quadragesima sancta. Lege et vide, num P. Hevenesi emendaverit: vel dehonestaverit? (Bibl. Carn. 47)."

2. Peisme Od Keršanskiga vuka po versti tega Katechisma, katiri je na povelo Cesarske Svetlusti na dežele vun poslan zraunu eniga Perdauka teh Peisem per sv. Maši, inu Žegnu. Od Gasparia Ruppnika Faimaštra v' oiniku. Se neide v Cellu per novem Bukvarju Fr. J. Jenko. Lublani, skus Ign. Kleimajerju, 1784. 8. 58. — Peisem 1. Kar en Kristian h' izveličeinu potrebnu veidet more; 2. Kai že en Katholški Kristian vervat more: de Duša na vmerje, to potrebšno te gnade Božie, inu to doužnost z' tisto delat; 3. Od spoznave te Apostolske viere; 4. Ta Molitu tega Gospuda; 5. Tu Angelsku Češeine; 6. Te dve Zapovedi te Lubezni itd. . . . 36.

Te Deum laudamus.

O Bog! my hvalimo te,
No za Gospoda spoznamo,
Zemla tebi nagne se,
Tudi my vsi hvalo damo.
Kokar si od vekumei
Tak ostaneš vekumei . .!

Vsmili se o večni Bog!
Vsmili se čez naše Reve,
Reiši nas z' naših nadlog,
Nas boge otroke Eve,
Zavupeine našu si,
Per tebi smo žiher vsi.

XX. Maksimilijan Redeskini (Radeſkini) Labacens. Presbyter saecularis, in Cathedrali S. Nicolai Ecclesia p. t. Levita et Curatus tacito suo nomine imprimi fecit:

a) Podvučeine, inu Molitve za vsakteriga iz Bukvic imenuvanih Exercitia S. očeta Ignatia. U Lublani, Per J. Fr. Egerjo l. 1768. 12. 84. — Excerpta ex libro P. Bassar (Bibl. Carn. 43): „Od cil inu konca, h' katerimo je ta človek stvarjen. Gledeite, inu uzdignite gori vaše glave, koker debi otou reči: Rezgledeite se, inu spoznaite, de niste na sveit stvarjeni, debi vselei ta sveit uživali, temuč debi skuz bogaboječe živlenie ta vam na prei postauleni cil, inu konc dosegli itd."

b) Osem inu šestdeset sveteh Pesm, katire so na prošnje, inu poželenje več brumneh duš skerbnu skup zbrane, pobulšane, inu pogmirane, k' veče časte Božje, temu bližnemu pak k' duhovnemu troštu, inu podvučenju na svitlobo dane. V Lublani . . se najdejo per A. Raab, landšaftnimo bukvevezco. Lit. Eger. 1775. 8. 225. — Po geslu do Kološ. 3, 16 kaže se „Predgovor na use brumne inu andohtlive pevce, inu pevke (ps. 146): „Šlište Kraynski Pevci, inu Pevke! koku vas David ta kronane Pevc k' petju vabe: koku vas k temu pergajna. On ima dober uržoh zatu. Kaj za en uržoh? med

drugemi morebit' rajmno leta uržoh, z' katirega so lete Pesme v' lete buqve spisane ble: namreč de be se taiste salublene, gerde, od pregrešneh rečy (katireh S. Pavl. Efez. 5, 3. napusty nekar v' misle useti) skupzložene popevke, katire so eni dodusehmal dostikrat sami sebi, inu drugem k pohuišanju pejli, posehmal usem iz pote, inu iz glave spravele, Pokaj be vam blu treba na poredne pesme misliti, ke se sam sveteh mankalu nabo? V teh buqvah imate vi pesm dovel .. Te Pesme pojete vi žihr .. ke so na koncu nekatereh bukuv viže teh Pesm postavlene, de bi tisti, katiri se na vižne čerke, ali note zastopejo, drugem te pesme po njeh pravi viži naprej pejlli, dokler se njeh nanaučę itd. . . (Šaf. 79). — „Qui liber iteratis typis utcumque bona orthographia recusus fuit. Notae, seu figurae cantus impressae sunt Viennae typ. Trattnernianis 1776 in 8. (Bibl. Carn. 45).“ Na razgled naj zadostuje prva in zadnja kitica:

Od Svete Trojice.

Zemla, nebu pomagej nam častiti
Boga edinega, Peršone tri hvalliti.
Boga edinega, Peršone tri hvalliti.
Svete! svete! svete! svete čez vse svete!
Bug Oča! Syn, inu svete Duh,
Tri Peršone, en sam Bug . . .

Do samega Jezusa.

. . . Ti me zdej vižej regirej,
Teb' dam čez dušo, telu:
S tvojo gnado me ocirej,
Vzemi me k sebi v nebu;
Tam gor očem tebe hvalliti:
S tabo se večnu veselliti
Le sam Jezus, le sam Jezus ima v sercu plac.

c) Kratka viža k' Bogu skuz znotrejne, inu zvunanje Molituvce se povzdigniti. Perveč v latinski sprahi popissane od Joanesa Bona, zdej v kraynsko spraho prestavlene od Maximiliana Redeskina eniga Mašneka Petrinarja v' lublani na pervolenje vikše duhovne inu duželske Gosposke perveč vtisnene. V Lublani se najdejo per And. Clemens Bukvavezicu. Lit. Ig. Merk. 1789. 12. 269. — Predgovor: „Ta vsoku razsvetlen, inu zavol svoje brumnosti veliku prestimane svete Rimske cirkve Cardinal Joanes Bona iz cistercienzarskiga ordna je zravn drugih imenitnih bukvic tudi lete pričooče v' te latinski sprahe na svitlu dal . . . On je lete molituvce iz svetiga Pisma, inu iz svetih cirkovnih Očakov skupej spissal, inu v lete trojie stani te človeške duše razdelil: perveč za ta stan te duše, katira se skuz pokura k Bogu perpravla. Drugeč za ta stan te duše, katira po sturjeni pokure že v brumnosti gorjemle. Inu tretjec za ta stan te duše, katira že k te popolnemasti hyti. Za vsakatire iz tyh stanov te duše je on nekatere rezdelenja napravil, inu slehernu rezdelenje je mnoge stivila, al verste postavil, inu razdelil, de bi se lete molituvce za tulkajn ložiše od zunej zamerkale; scer kaj bi lete molituvce za ene neč donešle, kje bi se le v bukvicah vtisnene, ne pak tudi saj nekatere imele v spominu za sleherna perložnost, katira bi se znala permireti. Za te molituvce, katere so iz svetega Pisma vunvzete, se je iz latinskiga na kraynsko prestavite tu nar imenitniši prestavlanje svetiga Pisma na pomuč vzelu“.

Živel je M. Redeskini v pokoju v Ljubljani, naposled v Velesovem, umrl 10. marc. 1814. l. — „Dieser Geistliche ist unter andern auch dadurch literarisch merkwürdig, weil er die Veranlassung der langen Orthographica in Kopitars Grammatik war. Er suchte nämlich die Orthographie jedes Wortes mittels der lateinischen Concordantia bibliorum aus der krainischen Uebersetzung zusammen. So wenig Grammatik besass er (Šaf. 25. 26).“

*

Pa temnica nastopila,
  Rož'ci je zaterla cvet;
Ven'c prijatlov je zgubila,
  Počivala mnogo let. —
Al cvetlica zopet se vzdiguje
  In cveteti jame prelepo,
S tem življenje novo obuduje,
  Dela zopet z „združeno močjo."

Krasno drugič je cvetela,
  Cvet pognala lepih nad;
Spet Ljubljano zalšat' jela,
  Spet rodila mnogi sad. —
Al viharjev vojsknih huda sila
  Zderla zdaj je združene moči,
In cvetlico lepo zamorila,
  In cvetlice lepe — „več je ni!"

Tako priprosto popéva ranjki Jernej Lenček v pesmici „Cvetlica Operosa" (Vodnikov Spomenik 1859 str. 169; Jezičn. str. 1) znanstvene družbe „Modrine delovnih" (Academia Operosorum) drugo dobo. — Pri deželni vladi je bil šolstvu na čelu umetni pa marljivi grof Edling; njemu priporočita vrla J. Japel in Bl. Kumerdej vzajemno delovanje na vednostnem in umetnijskem polji v smislu znanstvene družbe, ktera je v začetku istega stoletja vspešno delovala (die aber dem Schwall der Vorurtheile unterliegen musste). To je povedal sam v seljanki, v koji Soča (Isenz, Lisonzo) poprijema Ljubljanico, naj si vendar osnuje družbo, slično „Arkadiji" v Gorici, kteri voditelj je sloveči c. kr. hramnik Cobenzl, in v koji Ljubljanica ponosno odgovarja, da je vže storila to na slavo domači vedi in umetniji. Oponovila se je „Academia Operosorum" v Ljubljani 5. marca 1781 (Der Ifenz und die Laybach S. 6) ter v svečanem zboru 15. maja pričela svoje javno delovanje v nekdanji obliki. Iskreni grof Edling postal jej je voditelj, prvosednik pa deželnih stanov predstojnik Žiga baron Gusič (Gussich). Najbistrejši možje tedanji bili so jej družniki z lastnimi priimki p. Novus (P. Marka), Agilis (Linhard), Secretus (Japel), Utilis (Dev) itd. Dolgo sicer ta družba ni mogla službovati, kajti razrešila se je vsled raznoterih opovír vže l. 1787, vendar je marsikaj storila v tej dobici v vedah in umetnijah, in prestanek njen je obžalovati tem bolj, ker je bila pričela poslovati tudi v narodnem duhu, in se je v njej prikazal bil z vencem mnogi junak i slovenskemu narodu ponos! — Mej prve sicer goreče, v slovenščini vendar jako bodeče prišteva se:

XXI. Janez Nepomuk grof Edling (Comes et Dnus ab) Carn. ex Haydenschaft (iz Ajdovščine na Goriškem), Capitaneus Locopolitanus, Scholae Normalis Caes. Reg. Refendarius in Carniolia, Ducatus Consiliarius, Caesareae Aulae Camerarius, Ordinis S. Michaelis in Bavaria Eques, Academiae Operosorum Labacensium Referens et Arcadum Goritiae membrum edidit:

a) Sern ali Vonusetek teh Metodneh Buqui, possebnu za duželske učenike u cesarskeh kraileveh dužellah. Dunej. Stisnen per zlahtnimu gospudu Jožefu od Kurzboeka, cesarskemu, krajlevemu Illirskimu dvorskimu buqvestiskavcu, inu buqvekopcu, 1777. 8. 275; d. i. Kern des Methodenbuches itd. — slovensko in nemško. — Beseda in pisava se vidi n. pr.: Notervifchaine od poduzhilla zhes. Einleitung, von der Lehrart überhaupt .. To gorpostauleine skus ta zela Schulordenga. Die Bestimmungen durch die allgemeine Schulordnung. I. vekshi stok 1. Hauptstück. Noz tega Skuppoduzheina, skupbraina, catechifiraina, tega braina po samem Nutzen des Zusammenunterrichtes, des Einzelnlesens . . II. Resdleine od tega, kar se ù Trivialshulah uzhi. 1. Vekshi stok, od tega, kar Schulmashtra ù poduzheinu ù Religionu amgre . . Ima te Snaidke tega poduzhilla nuzat Soll sich der Lehrvortheile bedienen . . Ima ta Evangelium napreiufeti vornehmen . . Kai je strit per von fdelainu teh exempelnou . . Od shulskiga strahu inu noterderfheina Schulzucht etc. — Predgovor se glasí v sedanjem čerkopisji na pr.: „Ta skusnost (Erfahrung) je učila, de ti duželski učeniki, katerem sa se čez metodne

buqve te narbulši naprejbrajnoste (Vorlesungen) deržale, inu potem je blu zapovedanu rajmtajsta materia k' spetuzetnost ali spetuzetju (Wiederholung) iz buqvi brati, niso vos noc (allen Nutzen) od tajsteh dosegli, kater se je zaupal; tudi se je zamerkalu, če se je eden z' njem čez tajstu pogovarjal, de oni ta biteoče (Wesentliche) inu poglavitnu niso prov od tega odločili, kar je ù metodneh buqvah k' rezkladajnu inu reširnoste (Erweiterung) perstavlenu; leto je ta perložnost na roke dalu, to biteoče tega zerna od usega druzga odločiti, inu ù kratkeh izločkah inu zapopadkah skup zbran inu naprei postaulen itd."

b) Forderungen an Schulmeister und Lehrer der Trivialschulen germanico simul et Carniolico idiomate. Layb. Eger. 1778 in Fol.

c) Izvlezhik tega velikiga Catehisma s' uprashajnami inu odgovorami d. i. Auszug des grossen Katechismus . . K podučenju te deželske mladoste v cesarskeh krayleveh deželah. Kostajo 18. kr. nemških. S tem pregnadlovem pervolenjam te rimske cesarske, tudi cesarske krayleve apostolske cessarice; koker tudi z pervolenjam te duhovnske gosposke. V Lublani. Stiskane per J. Fr. Egerju, duželskimu stiskavcu. 1779. 8. 161. — Einleitung Noternapelanje. U. Kaj se pravi Katehismus? O. Katehismus se pravi to podvučejne v' temu keršanskimu katolskimu navuku, toku se tudi te bukve imenujejo, v' katireh le ta navuk v sebi zaderžé. U. V kolkeh poglavitneh štukeh bode ta keršanski katholski navuk v temu Katehísmusu naprejnesen? O. Ta keršanski katholski navuk bode v temu Katehismusu v pęt poglavitneh štukeh, inu v enimu perstauku naprejnesen.. Ta perstauk je od teh štireh posledneh rečy itd." Po naslovu: Krainersche Übersezung des Auszuges des grossen Katechismus, mit Fragen, und Antworten. Von Johann von Nepomuk Grafen und Herrn von Edling, k. k. Kammerer, und Rathe bey der Landeshauptmannschaft im Herzogthume Krain — pravi, da posveta se stori cesarici Mariji Tereziji, češ, predmet je vzvišan, prevod „des Methoden Buchs" je bil milostno sprejet, njej gre slava, da se čisti veronauk daje v narečji vsakteri deželi lastnem itd. — Razun nekterih šolskih stvari je v domoljubnem smislu še priobčil:

d) Der Ifenz und die Laybach, eine Idylle von J. N. Graf von Edling. Augsburg. J. Lotter. 1781. 8. 13. — Tacito auctoris nomine (?) imprimi fecit, continetque renovationis Academiae Operosorum Labacensium, et institutionis Arcadum Goritiae memoriam (Bibl. Carn. 17). — Ponemčil je tudi pesem:

e) Lubesn Joshefa II. Rimskega Zesarja pruti svojemu blishnemu, zložil P. D**n (Pater Damascen) v „Skupspravlanje Kraynskeh Pissaniz od Lepeh Umętnoſt l. 1779", natisnjeno l. 1780: Die Menschenliebe Josephs II. eine freye Uibersetzung aus dem Slavischen. Na primer bodi:

. . . En Jezdeč pride v drejn. Bo ranen. Jožef vide.
Ranocelnik! sem berž! ta kry za me znojy:
Perveži rano berž! — — Al ke celnika ni,
Naš Tit nečaka več. Sam seže po tančico,
Perveži sam njemu to raneno desnico.
Kry vstraše se. Stojy, ter notše ona več
Iz še zdrave roke, iz slavne rane teč.
Tu vide us žovnjer, us se v lubezni vname . . .

. . . In dem Sturme, wer fiel dort! — Ein Reiter Josephs, der war es.
Ach! für mich eutert diefs Blut! für mich! so ruft er: den fallen
Sah' ihn des Menschenfreundsblick, in seinem Blicke die Heilkraft.
Arzt der Wunden! wo zögerst du noch! — Doch Josephs Blick sah ihn,
Als er gefallen, der sah ihn, genug! — von der Kaiserhöhe
Tief sich neigend, verbindet ihm Joseph die Wunde! — Erstaunen

Hält das strömende Blut! und sanftes Genesen, das quoll itzt
Aus des Menschenfreunds Hand. Die Heere, die sah'n es — Empfindung
Nie noch versucht, entstand in tausend eisernen Busen . . .

To je kranjskega pesnika tolikanj ginilo, da je — A. F. Dev — ves navdušen v zahvalo v istem letniku koj za prevodom zapel jo:

Na gn. G. Prestavlavca.

En Kniž se vredn st'ry si mujo perzadeti
Tu, kar sem krulil jest, od Jožefa zapejti,
T'mu Nemcu, ktir'ga glas je čez us sterd sladâk,
Katir'mu Jason ni kus v pejtju, ne enak.
Še poje on, moj Kniž! vse sterd je, kar on poje:
Vse, vse življenje je, vse luč je, kar on poje.
Vse duh je, zgol sam duh, duh v'soku oživeč,
Brez sile zvezan duh, duh prost, duh us goreč.
Tu šliše Dunava, tu Elba, ter se čude,
De sladku pejti zna Vipava tudi:
De dereč Žubel zna popevat' ked one:
De on povedat' nam, kar serce čute, ve.
Za sestro pravejo: ti nama, ti brat bodi!
Ti nama vednu poj, ti nama vednu godi:
Al vtihni pišv! glas nej bo hvalležnost tvoj!
Hvalležnost sem dolžan, samo hvalležnost poj.

„Noch haben sich zwei geschickte Männer mit der Grammatik unsers Dialekts beschäftigt. Der eine ist der gründlich gelehrte Cillejer Popovitsch (Jezičn. str. 22—26)..; der andere Mann ist Herr Kumerdey", piše Kopitar (Gramm. S. XLVI).

XXII. Blaž Kumerdej, roj. 27. jan. 1738 v Bledu ali Gradu (Veldes) na Gorenjskem, bil Magister Philosophiae, u. l. 1805 (Laib. Wochenbl. Nr. 11), o kterem P. Marka piše: Kumerdey Blasius Carn. Feldensis Caesareo-Reg. Commissionis Assessor et Scholae Normalis Labaci Director, Academicus Operosus, exinde Cilejam (Caes. Reg. Circuli Celejensis, postea Labacensis Commissarius) missus, ubi Grammaticam slavicam edidit:

a) Vodenje d. i. Krainerische Uibersetzung der für die Landschulen bestimmten Leseübungen etc. Lab. apud Eger 1778 in 8 (?).

b) Svetu Pismu Noviga Testamenta etc. vide sis Japel (Blasio Kumerdeyo et caeteris Adjutoribus collaborantibus. Bibl. Carn. 31).

„Kdo ne pozná starega Japelna in Blaža Kumerdeja njegovega tovariša? Bila sta mnogo učena in pa za slovenščino vsa goreča moža, pervi duhovskega, drugi posvetnega stanu, ki sta obudila serce svojih verstnikov za slovensko modrico. V njujni družbi so poslovenili možje prebrisane glave in pobožnega duha celo sveto pismo, in položili terdni temelj novi dobi naše slovenščine. Dva zaroda sta se že omladila, kar počivata v hladni zemlji verla Slovenca; še cvetí njujnega truda sad; hvala njima bodi (Slomšek v Drobt. l. 1862)!"

Pričela sta ona dva veliko delo z novim zakonom in storila, da je I. zvezek „Şvetu Pifmu Noviga Teftamenta Id est: Biblia Sacra N. T.. in Slavo-Carniolicum idioma translatum" prišel na svetlobo l. 1784, II. zvezek l. 1786, v kterih sta na čelu in po latinskem predgovoru oba skupaj tiskana „translatores". Napredovala sta s starim zakonom ter dodelala prve čvetere bukve Mojzesove, kar je bil Bl. Kumerdej poklican v Celje za okrajnega šolskega poročnika. To je delo zadržalo dotlej, da je starega zakona I. zvezek tiskan bil še le l. 1791. V slovenski in latinski čestitki poklanjata veliko delo

takole: „Visoke Zbasty vrędni, Gnadlivi Firsht, Pervi Vikshi Şhkof Lublanski! Tebi k' časti, inu Tvojmu Velikimu Imenu, katęru bó vęzhnu slovęlu, perpisheta letę bukve Tvoja Pokórna slushabnika Juri Japel, inu Blashe Kumerdey." — Ker sta vzajemno prelagala in vredovala, naj se tukaj pokaže o besedi v sedanji pisavi na primer:

„Kaj pak vidiš pezder, kateri je v očesi tvojga brata: Bruna pak, kateri je v tvojim očesi, ne čutiš? Ali kakú zamoreš reči tvojmu bratu: Brat pusti, jest bom pezder, kateri je v tvojim očesi, vùn vèrgèl: ker ti sam v tvojim očesi bruna ne vidiš? Hynavec, verzi poprej vunkaj brun iz tvojga očesa, inu potle boš gledal pezder vun vreči iz očesa tvojga brata." Luk. VI. 41. 42.

„Inu my tudi za ta čas vejmo, da je vže za nas ura tukaj, od spanja gori vstati. Zakaj zdaj je naše izveličanje bližej, kakor tedaj, kadar smo verni postali. Noč je prešla, dan pak se je perbližal. Verzimo tedaj od sebe dela te tàmme, inu oblečimo orožje te luči. Hodimo poštenu, kakor po dnevi: ne v požrešnosti, inu v pyanosti, ne v nečistosti, inu v nesramnosti, ne v kregi, inu v nevošlivosti. Temuč oblecíte Gospoda Jezusa Christusa, inu ne strezite mesu po njegovih želah." Riml. XIII. 11—14.

„Pójmo Gospodu: zakaj on se je sloveč, inu častitliv skazal, kojna inu jezdica je v morje vergel. Gospod je moja moč, inu moja hvaležna pejsem, zakaj on je moj Odrešenik postal: On je moj Bog, njega hočem jest visoku častiti: on je Bog mojga očeta, inu njega hočem jest povzdigniti. Gospod je kakor en Vojšak, njegovu ime je ta Vsigamogočni. Pharaonove vozove, inu njegovo vojsko je on v morje vergel: njegovi nar gorši poglavarji so v rudečim morji potonili. Brezni so jih pokrili, inu ony so k dnu šli, kakor kamen itd." II. Mojz. 1—5.

Kar P. Marko imenuje „grammatica slavica" — je menda „Vadenje za brati v' usse sorte pissanji za šolarje teh deželskeh šol v' cessarskih krajlevih deželah — Leseübungen . . . Krainersche Uibersetzung . . von Blasius Kumerdey — knjižica v 2. natisku nekoliko popravljena v Lublani per Egerju 1796. 8°. 95 str. V njej se nahaja na pr.: Ta leni, inu hudobni šolarski fant. Ta dobri šolni fant (Schulkind). Ta serčnovustni otrok (Das aufrichtige Kind) . . Podoba, ali blisk golfa (Das Bild od. der Schein betrüget) . . Od prida branja, inu pissanja . . Od družbe, gospodske, zapovd, inu žolnirjov . . Kratki zaderžni navuki (Kurze Sittenlehren) . . Modus ministrandi et respondendi sacerdoti celebranti Missam secundum novum usum Romanum (2. Weil man die Schulknaben auch mit diesem so heiligen Amte bekannt machen will. 3. Weil man zur Uibung im Lateinlesen auch etwas in der Ursprache hat versuchen wollen). — V tej knjižici se kaže njegova lastna beseda in pisava na pr.:

Ta skrivavic. Hehlemann ni sam kradel, al tatjé so per njemu vkupej prišli, inu kir je on vol (Bier) točil, toku so zacerali per njemu veliku iz predajanja tiga vkradeniga iz kuplenih dnarjov. Tudi je Hehlemann za tatje to vkradenu predajal. Zadnič se je ta tatinska zvéza vjéla, inu Hehlemann od njih ovajen (angegeben), kateri tedej z' njimi vkupej je postrafan bil. Aku bi nebil en skrivavec, toku bi tudi nebilu eniga kradlivca. Kateri vidi kradsti, ta se njima nazajderžati vendati (muss sich nicht scheuen, es anzugeben). Kateri vej, de on kej vkradeniga kupi, ta je en pomagavec teh tatov.

. . Pohajanje je vse pregrehe začetik. Sorta, inu sorta se rada druži (Gleich und gleich gesellt sich gern). Hudi vgledvi poteró dobre zaderžanja (Böse Beispiele verderben gute Sitten). Kdu veliku govorí, ta more al veliku vedit, al veliku legát itd. —

Mnogo, premnogo je Bl. Kumerdey (Kumerdaj vid. S. pis. nov. test. 2. nat. 2. zv. l. 1804. praef. in to je prava, domača ali ljudska izreka) deloval za naše šolstvo v smislu tedanje dobe, kar bi bilo posebej popisati; koliko je storil še za naše slovstvo,

kažejo mnogoteri njegovi rokopisi, ki se iz S. Zoisove hranijo v c. kr. javni knjižnici ter spričujejo njegovo učenost in marljivost. Sedaj naj se naštejejo le po Šafařikovem opisu:

a) Versuch über die krainerische Rechtschreibung, den Mitgliedern der Akademie der Operosorum Labacensium zur Beurtheilung vorgelegt von Blasius Kumerdey, Direct. d. Normalsch. in Laibach, 1779. Hs. 4°. 33 Bog. Mit dem Motto: Longior, dummodo utilior (Šaf. 52).

b) Krainisch-Slawische Grammatik. Hs. vom J. 1793. Fol. 234 Bog. — Eine vergleichende slawische Grammatik, die übrigens noch bei weitem nicht das ist, was sie nach des Vf. Plan sein sollte. Die krainische Grammatik ist der Text, und nebenher werden alle übrigen slawischen Mundarten verglichen. Sie ist ganz druckfertig, und mit dem Imprimatur dd. 6. Mart. 1793 versehen. In der gedruckten Ankündigung derselben sagte der Vf.; „Schon mehrere Gelehrten haben den Wunsch geäussert, für alle so vielfältige slawische Nationen eine Grammatik zu haben, worin das Hauptsächlichste einer jeden dieser Mundarten in eines zusammen gezogen, das Besondere aber so berühret würde, dass einem jeden Sprachliebhaber frei gelassen sei, was für einen Dialect er sich vorzüglich beilegen will. In der Grammatik, die ich hier ankündige, suche ich diesen Wunsch zu erfüllen, und wähle dabei zum Grunde die Krainerisch- und Windische Mundart, sammt der Literalslawischen Sprache, dann setze ich bei jeder Regel die Russische, Ruthenische, Bulgarische, Serwische, Bosnische, Dalmatische, Raguseische, Kroatische, Böhmische, Polnische, Lausitzische, Slawakische und Slawonische Mundart bei, sammt meiner Meinung, was sich zur allgemeinen slawischen Sprache nach philosophischen Grundsätzen am meisten behaupten lasse". Der Piarist Schimek hatte schon früher die nämliche Idee gefasst, und Herkel dieselbe später zu verwirklichen gesucht, ohne besondere Früchte für die Literatur. Kumerdey, sagt Hr. Kopitar (Gramm. XLVI), lässt sich manchmal von Systemliebe irre leiten; Grammatik aber ist analytischer historischer Bericht über eine Sprache; Facta entscheiden hier, nicht Raisonnements. Was übrigens den Druck dieses Werkes, das über drei volle Alphabet auf gross Medianpapier in gr. 8° gedruckt erscheinen sollte, gehindert habe, ist nicht bekannt (Šaf. 56. 57).

c) Krainisch-deutsches Lexicon, Hs. bestehend aus 57 Heften zu 7 Bogen in Fol., geht bis in den Buchstaben L (bis Lib). — Der Anfang eines Deutsch-krainischen Wörterbuches, Hs. 34 Bog., geht bis „Aderbinde". — Eine Sammlung von krainischen Wurzelwörtern. Hs. — Ein vollständiges „Alphabetarium Carniolicum", wie es der Vf. nennt, nämlich ein alphabetisches Verzeichniss krainischer Wörter ohne beigesetzte Verdeutschung oder sonst irgend eine Erklärung. Hs. — Sämmtliche Hss. in der Lycealbibl. zu Laibach.

Das Alphabetarium mochte sich der Vf. zuerst zusammengeschrieben und darnach das krainisch-deutsche Lexicon bearbeitet haben. Freilich eine sonderbare Methode (Šaf. 69).

„Popovitsch, Kumerdey und Japel (Dieser enthusiastisch-fleissige Slaviste, der eigentliche Urheber der neuen Krainischen Bibel-Uebersetzung, ward voriges Jahr von einem Schlagflusse getödtet, eben als er den Druck seiner krainischen Grammatik beginnen wollte. Schreibern dieses ist weder der nähere Inhalt, noch das weitere Schicksal des Manuscripts bekannt) wollten etwas vollständiges liefern, — bis sie starben", piše Kopitar l. 1808 (Gram. XLVIII).

XXIII. Jurі Japel (v krstnih bukvah sprva Apel) r. 11. aprila 1744 v Kamniku — Georgius Carn. Kamnecens. Notarius Episcopalis officii, jam Director RR. DD. Curatorum ad S. Petri extra muros Labacenses, ac Decanus ruralis et Parochus in Jesheza. inter Academicos Operosos Labacenses dictus: Secretus, ejusd. Academiae Secretarius,

tempore studiorum suorum humaniorum in Seminario Soc. J. ad Ss. Rogatianum et Donatianum Labaci educatus (Bibl. Carn. 27). — Sam se latinski podpisuje na pr. Carn, Lithopolitanus. Fundationis Curatae Schillingianae ad S. Petr. in Suburbio Director, Par. et Dec. ad S. Cancianum in Jeshza prope Labacum, inter Arcades Romano-Sontiacos Silvanides Driadius, Par. et Decanus in Nakles, Cathedralis Ecclesiae Gurcensis Canonicus, Domus presbyter. Clagenfurti Director, nec non Consistorii Labacensis ac Gurcensis Consiliarius. Iz prva je služil 12 let za kaplana v Trstu; poznej je bil Japel tudi viši ogleda ljudskih šol Krške škofije; veseli glas, da je izvoljen za Tržaškega škofa, dojde mu na mrtvaškem odru. Umrl je 11. oktobra 1807, ter počiva na pokopališču pri sv. Rupertu poleg Celovca. — Prim. Juri Japel, lepa zvezda slovenskiga slovstva, spisal v Drobtinc. 1852 A. Slomšek; po njem v Slov. Koledarček 1856 J. Bleiweis; gl. Kratak Pregled Slov. Lit. 1863 J. Macun itd.

Japel war ein enthusiastisch fleissiger Slavist, der eine nicht gemeine Kenntniss seiner Muttersprache besass, und sich besonders als eigentlicher Urheber der neuen krainischen Bibelübersetzung unter seinen Stamm- und Glaubensgenossen bleibenden Ruhm erworben hat. Seine literarische Thätigkeit fiel in eine Zeit, in welcher unter der wohlthätigen Regierung Maria Theresia's und Josephs II. auch über Krain und die benachbarten Länder die Strahlen der Aufklärung immer höher und heller zu leuchten begannen, und er war einer der Vordersten in dem Vereine der edlen Männer, die sich durch ihren Einfluss auf die Belebung der religiös-moralischen und intellectuellen Cultur ihrer Landsleute um dieselben hochverdient gemacht haben" — piše po Čopu in Kopitarju Šafařik (Slow. Schrift. 27); v kterem duhu, kristjanu katoliškemu ni neznano. — Njegovo prvo delo književno je pa:

1) Ta Velki Catekismuſ s' praſhanjami, inu odgovarmi sa ozhitnu, inu possebnu podvuzhenje te mladoſti v' zessarſkih krajlevih duschelah (Der grosse Katechismus, auf Befehl Seiner Fürstl. Gnaden des Fürst-Bischofen von Laybach übersetzt von Georg Japel der Schillingischen Curatenstiftung bey St. Peter zu Laybach Direktoren, und Konsistorialrathe. Und durch eine zu diesem Ende aufgestellte Kommiſsion übersehen, und festgesetzt) s' tim pregnadlivim perpuſhenjam te rimſke cesarſke, tudi ceſſarſke krajleve apoſtolſke zeſſarize. V Lublani, vtiſnene, inu se najdejo per Joan. Frider. Egerju, dushelſkimu ſtiſkauzu. 1779. 8. 291. — II. 1787. 8. 146. — III. (popravljen natis) 1793. — IV. (brez imena) 1809. — Kako močno je ljudem s tem katekizmom vstregel, pričajo njega mnogi natisi. — Vzlasti znamenita je prva prestava. V njej je spredej nemška in slovenska čestitka, v kteri jo poklanja tedanji „Lublanſki Şhkoff Karl" Presvetli Rimski Cesarici, Apostolski Krajlici in Vikši Vaivodni v Esterraihu etc.; zadej pa v nemški opomnji pojasnjuje prestavljavec pisavo, češ, da se je ravnal bolj po starejih vzgledih, po evang. l. 1612, po katekiz. l. 1615, po gramatiki l. 1715 itd., razlaguje naglaska, črke y, s, sh pa ſ, ſh itd. — Ker je omenjena čestitka značaj one dobe, naj se kaže v sedanjem pravopisu:

„Presvetla Samoblastnica! Premilostliva Gospa Gospa! Sèdai so enkrat naše goréče žele spólnene. Otroci so kruha prossili, inu nikoger ny bilú, de bi ga njim enaku rèzlomil. Mera, inu viža, je bila ravnú taku mnoga, kokèr duželе, kir se je delil. Oni Cessarska Svetlost, so skuzi Njih materno skerb, po timu, kir so keršanskim starišam té nar modreiši Postave v' obylnosti vsih potreb dodelili, tudi Njih otročiče po célimu krajlestvu k' eni mizi vkup spravlli, kir se jim le ene sorte krùh, ta kruh namreč tiga po vsih podložnih Duželah enakiga keršanskiga Navuka lómi.

Prau tedai spoštujemo v' Njih tó nar vikši Bessédnico té cérkve, kir Oni ta Navuk taiste tim malim takú rekoč z' mlekam perpravio. Inu zategavolo samú sim Njih nar-

vikšim nevmerjočimu Imenu leté na Slavénski Jezik prenessene Bukve perpissąti želil, de bi moje hvaležnu sercé za leto neizmerjeno dobroto očitnu na znanje dal, inu to milostlivo Rokó té nar bolši Matere tudi Slavéncam pokazal, katéra za njih otroke taku lubeznivu skerby. V letó narvikši Materno Cessarsko Skerb inu Milost se jest inu moje célu Keršansku Kardelu ponižnu perporočim. Cesarska Krajleva Svetlost Njih narpokórniši Karl Lublanski Škoff".

Ta Velki Catekismus . . . kateriga je iz Némškiga na Slavenski Jezik prestavil Juri Japel, Director per svetimu Petru v Lublani . . je 1779 v 8° str. 146 tudi posebej natisnjen brez nemškega prvovirnika.

2) *a)* Cerkovne Pesmi, Litanie, inu Molitve per Božji službi. Iz Nemškiga na Slovensku prestavlene. V Lublani skuz Ign. Kleinmaierja, Stiskavca 1784. 8. 44. Cerkvene Pesmi . . . na Slovensko . . Natiskavca 1788. 8. 40. — *b)* **Zbrane Molitve** iz Nemškiga na Krajnsku preložene od Jurja Japelna, Directorja per svetim Petru. V Lublani . . Eger . . 1786. 12. 98. Perstavik enih Krajnskih Pejsem, katere so iz več jezikov vkup zložene od tiga zgoraj imenovaniga Directorja per svetim Petru v Lublani. 99 — 140. Kazavec, ali Zamerkvanje . . Jutrajna . . Gmajn Molitu. Za Christiansko Popolnomost. K Odrešeniku tiga svejtá . . Na tiga povsod Pričeočiga. Ponižanje pred Svetlostjo Božjo. Hvaležna Molitu . . . Pejsem od žalostne Matere Božje. Od Christusoviga terplenja. Od svetiga Rešniga telessa. V Adventi. Per soldaški Maši itd. — „In diesem Gebetbuch sind auch einige Lieder, unter andern der Psalm Miserere, der in ein beiläufiges sapphisches Metrum, wie man es in Polen seit Kochanowski, und in ältern Zeiten auch in Böhmen, so oft brauchte, gebracht ist (Šaf. 143)". Na primer bodi:

Psalm Miserere.

Vsmili se čez me iz dobrote tvoje,
Inu izbriši doli pregrehe moje
Večni Bog! Per tebi, kateri zajde,
Vsmilenje najde.

Vtopi me globoku v' tih gnad potoke,
De ne pridem spet hudobiam v' róke,
Ampak vùss od gób nótrajnih očišen
Tebe le yšem itd.

Stabat Mater.

Glejte Mater žaluvati!
Polno sólz pod križam stati,
Na katerim Syn vissy!
*
Ah kak' ona vsa trepeče,
Ker skuz nje sèrce boleče
Meč te žalosti lety!

S kolk' britkóstmi obložena
Je terpela ta češena
Mati tega Križan'ga!
*
O kak' duša nje žaluje,
Kak' se tresse, in zdihuje,
Ker ga vidi martran'ga! itd.

Sacris Solemniis.

Praznika svetiga
Vesseli bodimo,
Iz serca celiga
Gospoda hvalimo:
Tó staru mine zdej,
Vse novu bo naprej,
Serca, petja, 'nu djanje vse.

Obhaja se spomin
Večerje poslednje,
V kateri Božji Syn
Ta kruh razdejlil je
Svojim Apostelnam,
Kakor je Starišam
Enkrat Jagne dejlilu se itd.

3) Lysti inu Evangelia na vse Nedele inu Praznike čez lejtu . . . Karlna XX. Lubl. Škofa . . novič na Krajnski jezik prestavil Juri Japel, fajmašter per svetimu Kacjanu na Ježci blizu Sauskiga mosta. V Lublani. Eger. 1787. 8. 207. — Ob praznikih Marie Divice inu drugih Svetnikov 208—287. Gmajn Evangelia 304. Molitu po Pridigi. Keršanska gmajn Spoved 310. — Katholiške Pejsmi: Adventna (Poslan je Angel Gabriel — Od Boga na ta svejt: — K' eni čisti Divici — Noter v' mejstu

Nazareth itd.). Božične (. . Enu je Dete rojenu: aj rojenu, — Notri v tim mejsti Bethlehem, — Notri v tim mejsti Bethlehem . .). Od žalostne Matere Božje. Velikanočna . . Od Sv. Duha. Od Matere Marie Divice (Tavženkrat si ti češena, — O Maria rožni cvet, — Tvoje glihe ny obena, — Take nima celi svejt itd.). Pange Lingua. Hvaležna. 311—334. — Ta mali Katekizmus z' prašanjami, inu odgovormi za te nar majnši otroke v' cessarskih deželah. Litanie . . Viža S. Roženkranc moliti (335—382).

4. Pridige za vse Nedele skuzi lejtu, katere je iz mnogih jezikov spissal inu naprej nessel Juri Japel, Fajmašter, inu Dehant per S. Kancjanu na Ježci blizu savskiga mosta. I. Dejl. V' Lublani . . Kleinmajer. 1794. 8. 387. — II. Dejl. 8. 323. — V latinskem predgovoru kaže čitatelju: Quos in Praefatione Pentateuchi promiseram sermones, hic demum opinione tardius in lucem profero, ut ingenue fatear, satis incultos, et typi erroribus hinc inde scatentes . . češ, malo sem utegnil jih bolje popravljati; vikši pastir me je priganjal, naj mlajši duhovščini pomoček dam v roke; pridige naj so kratke (. . ne dimidium per suprema terrae Principis mandata praefixum horae spatium dictio excedat, quod et lassis aestate agricolis, et frigore torpentibus in hyeme sufficere luculenter perspexi), tù in tam jih vsak po svoje kaj raztegne. Slovenil sem prosto, velikrat le po smislu, iz pisateljev laških, francoskih, nemških, kteri so navadno naznanjeni itd. — Na vzgled bodi razdelitev iz Pridige na II. Nedelo po Finkuštih, od S. Rešniga Telessa:

„Ta Velika Večerja, od katere naš Evangelium govory, nam pred očy postavi ta vse molitve vrejden Zakrament svetiga Rešniga Telessa, v' katerim druziga ny, kakor Jezus Christus pravi Bog inu človek . . . On se najde tukaj 1. kakor naš Bog inu nar vikši Gospod inu Sodnik; my ga móremo tèdaj z' vso ponižnostjo častiti inu moliti. Perva naša dolžnost. On je tukaj 2. kakor naš Izveličar inu Odrešenik; my se móremo tedaj hvaležni skazati. Druga dolžnost. 3. On je naš Oče, naš Priatel, inu naš Brat; my smo tedaj njemu eno cartano lubezen dolžny. Tretja dolžnost. 4. On je naš Srednik, Bessednik, Pomočnik, inu Zaklani offer; my móremo tedaj vse zavupanje najn postaviti. Četerta dolžnost. 5. On je naša duhóvna jed, ta živež naše duše, inu naša popotnica; my ga móremo tedaj večkrat, ali vselej z' tim nar vikšim perpravlanjam, inu čistostjo te vejsty prejeti. Ta peta naša dolžnost. Vse letę dolžnosti vam bom cèlú ob kratkim ràzložil, ali poprej prossimo našiga pod štaltjo tiga kruha skritiga Bogá, de nam on da zastopnost, luč, inu enu volnu in poterpežlivu sèrcę."

5. Prestavlanje ene latinske Pejsmi Imenovane Ribči tih ludy. Skuzi eniga Korarja v' Celovci. Vtisnenu per J. Leonu 1803. 8. 4 l. Prestava je po nemškem prevodu (Piscatores hominum) iz Theol. prakt. Linzer Monatschrift II, 2. Primeri:

Lehrer der Menschen, und Priester der Erde
Gläubige Hirten der gläubigen Heerde,
Die ihr voll Hoffnung, wie ihr es gehöret,
Glauben, und Liebe mit Thätigkeit lehret.

*

Ribči teh duš, inu Mašniki brumni,
Čede tih Vernih Pastirji razumni!
K'terim je danu poštenu vučiti,
Vero, lubezen skuz dela spolniti itd.

6) Svetu Pismu Noviga Testamenta, id est Biblia sacra novi testamenti . . . in Slavo-Carniolicum idioma translata per Georgium Japel . . et Blasium Kumerdey. Pars I. Labaci. Eger. 1784. 8. XIV. 550. — P. II. 1786. 8. II. 623. — Ed. 2. P. I.

Labaci. Eger. 1800. 8. VI. 544. — P. II. Retzer. 1804. 8. II. 619. — Svetu Pismu Stariga Testamenta .. Pars I. Labaci. Eger. 1791. 8. VII. 37 † 842. — P. II. per G. Japel. Ig. de Kleinmayer. 1796. 8. III. 245.

Vladal in podpiral je to delo nekaj knezoškof Karl grof Herberstein, nekaj nadškof Mihael baron Brigido. Tiskal se je najprej Novi Zakon v dveh delih (I. Evangelija. II. Dj. Ap. — Skr. Raz.), in pošel se je donatisnil v prejšnji obliki. Poslovenila sta Novi Zakon in Starega IV. Bukve Mojzesove skupaj Japel in Kumerdej, V. Mojzesove, pa Bukve Josue, tih Sodnikov in Ruth sam Japel, kteri je spisoval posameznim zvezkom latinske predgovore. Iz teh je nam vzlasti znamenito, kar piše o prejšnjih slovenskih in o besedi sami. Na pr.:

„En desideratam tot saeculis Vulgatae in Slavo-Carniolicum idioma versionem . . . Antiqua illa Georgii Dalmatini versio nobis quidem prae manibus erat; at vel obvie rem consideranti facile patebit, novam hanc Versionem toto coelo ab illa diversam esse: Atque, ut de exactiori textus versione taceam, purior, ut speramus, et nitidior in nostra versione sermo reperitur, qui ad hodiernum loquendi modum adeo accomodatus est, ut a rudioribus etiam nulla opera intelligi queat. Quid enim illa a Dalmatino in singulis fere novi Testamenti paginis usitata vocabula: Leben, zajhen, guant, Flegar, Rihtor, falſh, ſhpendia, Folk etc. sibi volunt? Numquid purius, et ad modernam loquellam accomodatius per sequentia vocabula redduntur? Shivlenje, snaminje, oblazhilu, oblaſtnik, golufni, jęd, ludſtvu etc. Ast, cur etiamnum, sic procul dubio objicient aliqui, non pauca retenta sunt vocabula minus Slavica, quae utique puris vocibus (Dedizh, Odshalnik, potashenje, jeſer, bizhovati nam. erbizh, tróſhtar, troſht, tavſhent, gajshlati etc.) reddi opportuisset? His respondemus: Non defuisse quidem voces authenticas, et civitate donatas, quibus jure optime uti licuisset, authoribus non vulgaribus (obseruetur hic de linguae nitore quaestionem esse) facem praeferentibus, puta: Thoma Krön Episcopo Labacensi, Mathia Casteliz, P. Hyppolito Rudolphswertensi, Adamo Bohorizh, Dalmatino, Trubero etc. Sed allata paulo ante ratio, ut nimirum rudioribus etiam intelligibiles essemus, suasit, ut voces quasdam communiter usitatas, etsi minus Slavicas, prae pure Slavicis deligeremus. Exemplo sit etc . . Hos tamen quoad orthographiam, et linguae nitorem inter nostrates primarios authores adeo non improbamus, ut eorum scribendi normam fere quoad omnia receperimus, si pauca obsoleta vocabula demas. Inde patebit ratio cur scripserimus: Kakòr, vshę, vſaj, sdaj, naj, ràs, takú, kadar, loco: Koker, shę, ſaj, sdej, nej, rès, tokú, keder etc. Caetera grammaticalia sunt, et in Grammatica Slavo-Carniolica ab uno nostrum proxime edenda fusius examinari poterunt . . . Jam de subsidiis .. Primarium inter haec Biblia Ruthenica Ostrovii Anno 1581. impressa locum obtinet, quam saeculo nono a S. Cyrillo ex Graeco juxta septuaginta versam referunt. Proxima huic est celebris Eliae Huteri Editio . . . in duodecim linguis .. Bohemica et Polonica . . Card. Ximenis Polyglota etc . .“

V predgovoru k I. knjigi star. zak. pripoveduje Japel, da mu je „charissimus in labore Socius“ Bl. Kumerdey odšel na višo službo v Celje, da so pri prelaganji bila na razpolaganje „Lexica Moscovitica, Polonica et Illyrica“, da skoro pripravi na dan svoje duhovne ogovore pa zgodovinski katekizem (Claudii Fleury), in da ima prestava sv. pisma tudi svoje nasprotnike: „Sed proh dolor! Quis credet auditui nostro! Immensus fere hic labòr suos habet adversarios, qui publice in versionem hanc Veteris Testamenti non minus, quam in illam Novae Legis debachantur, non quod suo eam merito destitutam credant, sed quod Religionis abscondita prophanis nunc oculis patere, et viam pestiferis erroribus per illam reclusam arbitrentur. In horum praeoccupatae mentis medelam sequens super Bibliorum lectione Tractatus in nostrate lingua ad meas enixas preces a

D. Joanne Debeuz Sacerdote Curato Labacensi, cujus laus ex opusculo ipso (Govorjenje od Branja S. Pisma) patebit, compositus est". —

O tem prevodu sv. pisma piše Šafařik Slow. Schrift. 106—7, 109—10. Dobrowský Slavin 17—18. Slovanka I. 158. Kopitar 149—151. 157 itd. — Duhoviti možje imajo velike namere, kterih pa velikrat ne morejo zvršiti. Tako je tudi Japelnu ostalo marsikaj v rokopisih, ki jih hrani licealna knjižnica Ljubljanska, na pr.:

a) Slawische Sprachlehre, das ist vollständiger Grammaticalunterricht von der krainerischen u. windischen Sprache, wie sie in Krain, in dem österreichischen Littorali, in der Grafschaft Görz, in Steiermark u. Kärnten gesprochen wird, oder vielmehr gesprochen werden sollte, dann wie sie von den Kroaten, Dalmatiern, Slawoniern, Böhmen, Polen u. Russen leicht verstanden werden kann, verfasset von Georg Japel, Domherrn etc. Hs. vom J. 1807. Fol. 388 S. Text. 50 S. Wörterverzeichnisse und 2 grosse aus mehreren Bog. bestehende Tabellen. Das Ms. ist ganz druckfertig und bereits mit dem Imprimatur dd. 23. Mart. 1807 versehen. Der Vf. starb, eben als er den Druck beginnen sollte. Kop. XLVIII. Metelko XXIV.

b) Arcticae Horulae Adami Bohorizh a. 1584 Witebergae vulgatae, nunc redivivae, seu tractatus comprehendens elementa linguarum principalium slavicae originis, videlicet Carniolicae seu Vindicae, Croaticae, Slavonicae, Dalmaticae, Bohemicae, Polonicae et Moscoviticae (Auct. Georgio Japel Canon. etc) 6 grossfol. Hefte zu 4 bis 5 Bogen Hs. — Meist vergleichende Tabellen der Flexionen der verschiedenen slavischen Dialekte; nicht vollendet (Šaf. 57. 58.).

c) Beantwortung der Frage: Welche aus den verschiedenen slawischen Sprachen man der Jugend zur leichtern Verständniss der Russ., Poln., Böhm., Dalm., Kroat., Krainer. und übrigen slawischen Mundarten beibringen solle. Japel entscheidet sich, wie leicht begreiflich, für die Slawisch-Krainerische. — Charakteristische Zeichen einer Haupt- od. Muttersprache: Alterthum. Die der Natur sich am meisten nähernde Benennung der Dinge . . Die den ältesten Sprachen der Welt am nächsten kommende Gleichförmigkeit . . Ein gewisses mahlerisches Wesen, welches im Ausdrucke mehr eine hieroglyphische als Litteralsprache anzeiget . . Die Simplicitaet, die sich aus allen Theilen der Rede äussert etc . . . Den weit aussehenden Plan überlässt Unterzeichneter geschicktern Federn auszuarbeiten. Klagenfurt den 20. X[ber] 1799. Georg Japel, Domherr u. Priesterhausdirektor.

„Tukajšni muzej hranuje tudi nekoliko Japelnovih rokopisov, kteri spričujejo, da resni gospod je zraven pobožnih pesmic včasih tudi kakošno šaljivo in okroglo zapel; prestavil je namreč pevsko igro ali opero Artaxerxes od P. A. Metastasia iz talijanskega, in nektere pesmi Mos. Mendelsohna, Gellerta, Kleista in Hagedorna; zložil je pesmico: „Kako se na Kranjskem proso mane", „otročjo posteljo na kmetih" itd. (Bleiweis. Koledar. 1856)" — Prof. Macunu vidi se J. Japel pravim početnikom II. (učenjačke ili doktrinarne) dobe, za koje je uz cèrkvenu porabu jezik služio za pouku književnikah (od 1770—1843). „A da je Japelj u sebi osietjao niekakove zasluge, vidi se iz latinske piesme, složene 1789, kojom se je za člana preporučao družtvu „Arcadia" u Gorici, gdie odmah na početku govorí o tom:

Ille ego, qui cecini Sclavonica metra Philippo,
  Dum caperet Regni publica gesta foris,
Qui normam fidei patrio sermone reduxi
  Numen ut a teneris discat amare puer . . .
Sunt mihi quas lingua modulor nostrate camoenae,
  Ut missis pariter pagina juncta docet:
Sunt quoque, quae praeco de te Gesnere paravi,

Tentet ut Idyllii slavica musa genus:
Et quaedam lyrico conscripsi carmina cantu,
Ut subeant varios slavica verba modos.
Ne quoque pauperiem timeat vernacula vocum
Aut sola insuetas horreat ire vias,
Illustres posui vario sermone poetas
Pro duce qui monstrent quam terat illa viam.

. . Tako je god. 1779. izišao njegov veliki katekizam u slovenskom jeziku, za koi je, posvetiv ga carici Mariji Tereziji kano znak priznanja, dobio zlatnu spomenicu u težini od jedanaest dukatah, predstavljajuću s jedne strane caricu, s druge Josipa II. — Dakle u ono se je doba slovenska radnja ovako pripoznavala; a danas?! (Pregl. slov. literature. 1863)."

„V Kamniku je samostan Frančiškanerjev, kteri so se od nekdaj pridno s šolami pečali, in vbogim mladenčkom poverh nauka še živež zastonj dajali. Verjetno je, da so tudi rajni Japel početni nauk v svojem rojstnem mestu dobili. U visoke šole so se nadepolni Japel v Ljubljano podali, kder so ta čas častiti očetje Jezuiti učili . . V šolah Jezuitov so se Jurj Japel učili modroslovja in bogoslovja, ter so doktor sv. pisma postali. Izučili so se mnogoterih jezikov starodavnih in sedajnih Europejskih narodov. Znali so nemško, laško in francozko, pa tudi slovenskega, svojega maternega jezika zaboravili niso. — Najde se v knigah rajnega Japelna in njih tovaršev marsikaj v besedi, kar bi lehko boljše bilo. Ni hvaliti da so čisto slovenske besede: zaklad, jezar, bičati itd. odvergli in z nemškimi nadomestili; — tudi ni gladko in lepo, da pišejo kareg, hlinavsko itd.; pa jih za take maličkosti del grajati Bog ovarji! Saj se med čistim zernjem vselej kaka smet najde, in pisatela ni, kteri bi svojih posebnost ne imel. Vse njih velike in obširne dela so naše hvale in pohvale vredne, kakor duhovski otroci vedna slava svojega skerbnega očeta. Ako pomislimo čas, v kterem so živeli, in preštejemo njih spise in njih obširne težavne dela, se lehko prepričamo dobrega duha, kteri jih je za svoje ljudstvo oživljal, in mormo po vsej pravici spoznati, da so rajni Japel bili igla naj iskreniših rodoljubov naših, kar jih je kdaj slovenska zemlja nosila. Naj jim torej naša hvala na tem svetu, v nebeškem raju pa večno plačilo bode." Tako Slomšek (v Drobtincah l. 1852. str. 121 — 129).

XXIV. Anton Tomaž Linhart (Linhard, Lienhard, Leenhardt), r. 11. dec. 1756 v Radoljici — Carn. Radmansdorfens. Capitaneatus Circuli Labacensis Officialis, Scholarum Normalium Visitator, inter Academicos Operosos Labacenses dictus: Agilis . . Ad S. J. susceptus, qua citius sublata, ad eam non est admissus . . Labaci generoso et immutabili suae Religionis spiritu, nec quidquam in melius persuadentibus fratribus suis et fidis amicis, suam animam egit 14. jul. 1795 (Bibl. Carn. 33). Publicis typis mandavit:

a) An den Hochw. . H. Carl Fürsten u. Bischof zu Laybach . . Gr. v. Herberstein . . bey dem Antritte des Bisthumes gesungene Ode. Lab. 1773. 8. „Unausgearbeitet, unmündig; frisch abgefeilt", pravi sam v „Blumen aus Krain" 1781: Aemona's Feyer, als Karl des h. R. Reichs Graf v. Herberstein Fürstbischof wurde (Warum so eilig, Schleicherinn, die du sonst — Aemona's Busen langsam durchschlichen hast? — Wie rieselt deine Flut so eilig, — Eilig hinunter, das sag' mir, Laybach? u. s. w.), kjer je nekoliko popiljena drugič natisnjena. — *b*) Miss Jeny Lowe, ein Trauerspiel in fünf Aufzügen. Augsburg bey Conrad Heinrich Stade 1780. 8. — *c*) Blumen aus Krain. Für das Jahr 1781. Eger. 12. 158 S. — Eine Sylhouette. Zueignung (Dem Urtheile der Kenner, und der Gnade der Liebhaber unterthänigst gewidmet von A. Th. Linhard). Vorbericht (Ich will's wagen, will mich meiner Muthlosigkeit entschwingen, dachte

ich mir, putzte meine Muse so gut als möglich zusammen, und führe sie hiemit feyerlich auf. Sie ist ein Landmädchen, und kann nicht artig thun, aber erröthen kann sie, und schamhaft erröthen ist oft besser, als sich kühn weg entschuldigen. — Die Wahrheit zu gestehen, ich habe nicht genug Eigenliebe, um zu glauben, in meinen Liedern sey Glut, und ich könne ihn fliegen, den Flug. Meine Absicht war bloss, die Nachbarn gegen Norden zu überzeugen, dass' in unserem undeutschen gebirgigten Vaterlande hie und da zwischen Hecken und Disteln auch noch ein Blümchen heraufschiesst, dessen Geruch freylich nicht ambrosisch, aber vielleicht erträglich ist. — Nur etwas noch. Ich kündigte einen Musenalmanach an, und gebe einen Blummenstrauss. Man wird mirs, hoffe ich, um so viel weniger übel nehmen, da ich bloss den Namen änderte, und die Sache behielt etc.) — Das öde Eiland. Ein Singspiel in einem Aufzuge. Nach Metastasio. Gedichte . . Der Turnier zwischen Ritter Lamberg u. Pegam (Nach dem uralten Slavischen: Wie im Wetter, so stürmet auf seinem gewaltigen Wichrer — Durch das zitterende Wien der mächtige Pegam, das Feuer — Unter dem Hufe hinweg spritzt. Nun ruft er, die Hochheit und düstern — Stolz im blutigen Rufen: wo sind sie, deine Versuchten, — Fürst des erhabenen Wiens! . .) Die Menschenliebe Josephs II . . Trinklied der Kroaten. Horaz I. B. 39. 40. Ode . . Ein Mann ein Wort . . Uiber die Nutzbarkeit der natürlichen Philosophie (Nach dem Englischen). Gedanken, gedacht beym Grabe Theresens . . — *d*) An Joseph nach dem Tode Marien Theresens im Winter. 1781. 8. 6 S. *e*) Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs von Anton Linhart, k. k. Kreisschulenkommissär, u. Mitgliede der oekon. Gesellschaft in Krain. I. B. Von den ersten Spuren einer Bevölkerung im Lande bis zur ersten Anpflanzung der krainischen Slaven. Mit einer grossen Charte u. zwei kleinern Kupfern. Laibach, Eger. Verlag. W. H. Korn 1788. 8. 444. — II. B. Von der ersten Anpflanzung der krainischen Slaven bis auf ihre Unterjochung durch die Franken. Mit einer Charte von dem alten Karantanien, u. einer räsonnirenden Tabelle über das slavische Alphabet. Von A. Linhart, k. k. Sekretär der Landeshauptmannschaft in Krain. Laibach, 1791. 8. 397.

„Linhart war nicht nur ein gelehrter in mehreren Fächern des Wissens, besonders in der vaterländischen Geschichte, sondern auch ein eifriger u. verdienter Nationalschriftsteller . . . Sein historisches Werk, welches leider unvollendet geblieben, ist bei weitem kritischer, als was bis dahin über die Geschichte Krains geschrieben wurde (Šaf. 28. 29). — V tej knjigi razkazuje v predgovoru (14 str.), kolike pomembe je Kranjska sploh, kteri in kako so o njej vže pisali na pr. Megiser, Krön, Bauzer, Schönleben, Valvasor itd., na ktere stvari hoče se ozirati on p. na stare spominke, napise, na nekdanje verstvo, na oliko in jezikoslovje, na sosednje narode, brez kterih se povestnica Kranjska posebej ne da pojasnovati; kolike osnove ima, ki jih bode javaljne izvršil itd. V II. zvezku graja spet v predgovoru (11 str.) izraz: Ilirski jezik, Ilirski Slovani, češ, tako se reče nemški, ogerski t. j. na Ogerskem bivajoči Slovani; našteva znake, po kterih se določuje staro sorodstvo mej njimi; Slovan mu je iz selo Wohnsiz n. Selovan-en-ec; Aemona Laibach — Laubach iz Luba, Lublena itd. — Najvažnejše pa so mi v drugi knjigi besede, ki naj bi jih pač pomnili učenjaki naši:

„Dass die Slaven, obschon kaum bemerkt in der grauen Vorzeit, eine Grösse, wie keine andere Nation, erreicht haben; dass sie, ehe Rom und Byzanz ihren Namen wusste; furchtbar u. weit ausgebreitet da standen, um Reiche zu zerstören, u. zu errichten; dass sie noch jezt fast das halbe Europa u. Asien beherrschen, o. bewohnen; dass keine Nation die Aufmerksamkeit des Geschichtforschers, des Philosophen, und des Staatsmannes so sehr verdiene, als die slavische, darüber ist man in der gelehrten Welt schon einig ge-

worden. — Dass aber unter den Völkern der oesterreichischen Monarchie die Slaven an Zahl u. Macht die überlegensten sind; dass, wenn es in der Staatskunde üblich wäre, die Summe der vereinigten Kräfte, worauf die Majestaet dieses Staates ruhet, von der grössten homogenen Kraft zu benennen, Oesterreich eben so eigentlich, als Russland, ein slavischer Staat heissen müsste, darauf, glaube ich, ist man noch zu wenig aufmerksam gewesen. Man lasse aber, um überzeugt zu sein, nur einen Blick vom adriatischen Meere, durch Innerösterreich, durch Ungarn, u. die einverleibten Königreiche — mit einem Seitenblicke gegen Osten hinab — durch Galizien u. Lodomerien, durch Schlesien, Mähren u. Böhmen hinwandern, zähle alsdann die Millionen Slaven, u. urtheile, was sie für Oesterreich sind, was sie sein können!!! (Vorr. II. Band).“

Um die slowenische Nationalliteratur machte sich Linhart besonders durch die Bearbeitung zweier Lustspiele in der Landessprache verdient, die dann gedruckt u. von Dilettanten im laibacher ständischen Theater aufgeführt wurden. Dies war allerdings ein sehr zweckmässiges Mittel, die Theilnahme der Gebildeteren u. Vornehmeren für die Muttersprache u. ihre Literatur zu gewinnen (Šaf. 29). — Ti njegovi slovenski prevodi so pa:

1) Ṣhupanova Mizka. Ena komedia v' dveh akteh. Prenarjena po tej nęmshki: Die Feldmühle, inu v' Lublani jegrana v' Lejti 1790. Ṣtifkana per Joan. Frid. Egerju. 8. 37 str. — (Peršone: Tulpenheim, en žlahtni Gospod. Šternfeldovka, ena mlada bogáta Vdova. Monkof, Tulpenheimov perjatel. Jaka, župan. Micka, njegova hčer. Anže, Micken ženen. Glažek, en Šribar).

2) Ta Veſſeli dan, ali: Matizhek se shęni. Ena komedia v' pęt aktih. Obdelana po ti franzofki: La folle journée, ou le mariage de Figaro par M. de Beaumarchais. Stifkana v' Lublani v' lejti 1790 per Ignaci od Kleinmayerja. 8. 150 str. — (Peršone: Baron Nalétel. Rozala, njegova gospa. Matiček, Gartnar grašinski. Nežka, hišna dękelca. Tonček, en Študent na vakancah. Zmešnava, en Advokat na deželi. Žužek, Kanclir grašinski. Budalo, njegov Šribar. Jerca, županova hčer. Jaka, en Lakaj. Gašper, en Delovc. Rihtni hlapec. Godci. Kmęteški fantje, inu dekliči. Jegra se na enim gradi na gorenskim, blizu ene vassy.) — Besedo kaže naj vrh tega še konec:

Matiček poje.

Je 'n fanteč, k' roge nam stavi,
Njemu se Lubezen pravi,
Tisti repetnice imá.
Vejš zakaj? — za to, de lože
'Z ene do te druge rože
Sèm in' kje ferfulit zná.

Vsi. Zdej zapojmo, zdej vukajmo!
Možje. Eden drugmu } ogen dajmo!
Žene. Ena drugi } ogen dajmo!
Jeza, žalost, le na stran!
Dons je moj vesseli dan!

„Beide Stücke sind nicht blosse Uibersetzungen, sondern freie Bearbeitungen mit Nationalisierung des Sujets u. getreuer Beobachtung der Nationalsitten, lebendige Gemälde des krainischen Lebens, wenigstens wie es vor 40 Jahren noch war. Die Sprache oder zunächst die Schreibung erscheint zwar in grammatischer Hinsicht, bei den Fortschritten, die seitdem die krainische Grammatik gemacht hat, im Einzelnen noch ungenügend, auch durch unnöthige Germanismen, die jetzt auch minder geübte Schriftsteller zu vermeiden wüssten, entstellt; im Allgemeinen aber ist der echte krainische Ton so getroffen, wie in

wenigen krainishen Büchern, von denen freilich auch wenige krainisches Leben darzustellen haben. Schade, dass der Gegenstand des Veſſeli dan wirklich leichtfertig ist, so dass man jetzt eine erneuerte Auflage davon kaum erwarten darf. Übrigens enthält das Lustspiel auch ein paar sehr hübsche Gesangstücke (Šaf. 85. 86. Vgl. auch Kopitar's Grammatik. S. 295. |Selbstbiographie. Slav. Bibl. I. 12).

3) Bukve od Kug inu Bolęzen Goveje Živine, tih Ovac inu Svin, popissane za Kmete na povelje tę nar vikši Gospodske od Joanneza Wolstajna, Doktarja za Arcnijo, inu Ranocelnost, Directorja inu vučenika živinske arcnije v' cessarskim krajlevim špitali za živino na Duneji. V' Lublani. Per Ignaciu Kleinmajerju 1792. 8. 208. — Na razgled bodi iz predgovora: „Lubi Kmetje! Od deržánja tę živine: od kug inu bolezen, katere vašo živino teró, bom jest z' vami v' tih bukvah govoril . . . Bogejte moje opominuvanje inu navuk! deržite, inu dopolnite tiga istiga! — za volo tega se nimate meni, ampak svetli Cessarici, Mariji Therezji, inu nje visokim synovam Jožefu timu drugimu, inu Leopoldu zahvaliti. Tej pervi sim jest enikrat v enim pogovoru djal, de vam hočem ene bukve od živinskih bolezen dati. „To piši, je rekla, to nikar ne pozabi; če raven jest ne bom doživela, kaj tvoje bukve tim vbogim kmetam nucale bodo, bodo pak moji otroci doživeli". Tę so bile bessede te svetle Marije Therezije. Ona jih je takú gorke na moje sèrcę položila, de jih nigdar — nigdar pozabil ne bom.

Čez stiri lejta, 1773, mi je Jožef ta drugi skuzi mojo vikši Gospodsko letó delu naložil, od kateriga je vže ta perva skušna v šejst jezikih na dan prišla, inu edenajstkrat na novič vtiskana bla. Letę bukve, katere so skuzi grozno mujo inu dolgu lejt med vsimi tę nar bolši ratale, vy dobité od Leopolda tiga drugiga. Vzemite jih z' častjó, inu bodite njemu hvaležni."

Da je to knjižico poslovenil A. Linhart, ne pa Jos. Ignat. Fanton de Brunn, kakor po Bibl. Carn. (p. 18.) trdi Šafařik (S. 97), spričuje mi baron Sigmund Zois, kteri je 4. aprila 1794 iz Ljubljane pisal V. Vodniku: „Das Buch, wovon Sie erwähnen, ist mir nicht bekannt, es wäre denn das vom Pater Markus übersetzte Noth u. Hülfsbüchlein für Bauern, oder das von Lienhart übersetzte Werk des Prof. Wollstein, wovon ich Ihnen hier einige Exemplare, zum Vertheilen an die Nachbarsleute, mitschikke etc." (Vodn. Spomenik 1859 str. 47). Jezik se v besedi in v obliki vjema, čas tudi, in Zois je to lahko na tanko vedil. Tudi sicer se Linharta v svojih pismih pogostoma spominja. — „An ihr deütsch derfen Sie in Briefen gar nicht denken, sondern von der Hand wegschreiben, was immer gesagt werden soll, wie ich es thue, ohne einander im mindesten zu geniren. Ausser Linhart, dem dies Glück zu theil ward, derfen wir uns, auch Kummerdey nicht rühmen, nur eine Zeyle, österreichischer Idiotismen frey, schreiben zu können! Dies hindert uns aber nicht, einander zu verstehen — und übrigens sind wir ja nur Slaven, und befleissen uns unserer Muttersprache" (Vodn. Album S. 58). — „Ueber Lienharts Todt wird noch immer gedichtet . . Bisher gefällt mir Prof. Pentzel's Epitaph noch am besten:

Tumulus Triviae Sanctus
h. s. e.
Antonius Linhart
Herbersteinii, Schönlebenii, Valvasoris
Ingenia junxerat unus.
S. i. t. l.

. . . Im Krainerschen müssten es gereimte Verse seyn, damit man sie desto leichter gang und gebe machen könnte etc." (Vod. Alb. 52). — Te mu je vgodno zložil dr. Fr. Prešern, ki se pod napisom latinskim nahajajo na spomeniku njegovem:

Antonio Linhart Carnioliae Historiographo Et Caesareo-Regii Capitaneatus Ducat: Carn. Secretario. Hoc Merenti Moerentes Posuerunt Amici. Obiit 14. Julii 1795.

Stezé popustil nemškiga Parnasa,
Je pisal zgodbe kranjske star'ga časa.
Komú Matiček, Micka, hči župana,
Ki mar mu je slovénstvo, nista znana?
Slavile, dokler mertvi se zbudijo,
Doma bote — Talija, Klijo.

XXV—VII. P. Joannes Damascenus. Carn. Neoforens. Ant. Felix Deu . . Utilis . . † 7. nov. 1786. Ejus

a) Skupspravlanje Kraynskeh Pissanic od Lepeh Umętnost. V' Lublani. 1779. 8. Eger. — 1780. — *b*) Pisanice od lepeh umetnost na tu lejtu 1781. —

To je v našem slovstvu prva poskušnja, po kteri so z združeno močjo jeli gojiti necerkveno pesništvo. P. Marka Pohlin, čegar duh v njej veje, pripisuje v Bibl. Carn. to početje 1) P. Damascenu Tržičanu, o kterem ondi pravi, da je sostavil še druge za leto 1782—3, ki se hranijo sedaj v javni c. kr. knjižnici. — Suppan Jacob. Ludi et Chori Magister Kamnecensis, egregius Compositor et Musicus composuit melodias et modos musicos pro theatrali opera Carniolica: Bellin, ena opera quam composuit et 1780 in 8. evulgavit P. J. Damascenus (Bibl. Carn. 52). — 2) Michelitsch Joan. Carn. Kroppensis Parochus in Radzhah cecinit: *a*) Mila pesm, katero je on k' hvali teh Pregovorov pejl. ext. in collectione elegantiorum Carniol. litterarum seu skupspravlanje etc. Labac. typ. Eger. 1779, in 8. maj. *b*) Kraynski Pregovori (Adagia Carniolica) Ms. in 4. justi voluminis, servat apud se, quae si in ordinem, seu systema redacta evulgaret, Carniolicae litteraturae non modicum praestaret beneficium (Bibl. Carn. 36). — 3) Naglitsch Mart. Carn. Locopolitanus e S. J. Poëseos Magister Labaci, Academicus Operosus, scripsit suppresso nomine: *a*) Brief an die Verleger des krainer. Wörterbuchs ext. in Laybacher Kundschaftblatte 1776 den 22. Brachmonats, in 8. *b*) Nezhemernost tega svejta legitur in collectione elegantior. litterar. Carn. ad an. 1781, in 8. *c*) Coadjuvit versionem Biblior. Novi Testam. vid. Japel. (Bibl. Carn. 37).

Ker sem o tej slovstveni prikazni pisal v Jezičniku XIV. l. 1876 (Otec Marko Pohlin pa Valentin Vodnik) ter jo ondi razkazal v mnogoterih vzgledih, naj se v pričujočem tečaju ponatisne le obseg vseh treh tiskanih, pa tudi še ne tiskanih „Pisanic“ po omenjeni zbirki:

L. 1779: Lubesn Jožefa II. Rimskega Cesarja pruti svojemu bližnemu. P. D**n. Epigramma. Dev. Mila Pesm, katiro je J*. M**. k' hvalli teh pregovorov pejl. Wytestka Pesm, katiro je zložil P*. M*. D*. unemu za odgovor, katire je njemu na čast hvallo teh pregovorov pejl. Kraynska dužella želly tudi svoj „Dikzijonarjum“ imeti. Mila Pesm pejta P. Marku A. D. za odhodno, kader je v' lejtu 1775. iz Lublane na Dunej šl. Od W. V. —

L. 1780: Novų lejtu. — Kraynskeh Modric žaluvanje čez tu predolgu goriderżanje svojega Bellina v' Laškeh duželah. Vesele Kraynskeh Modric na prihod njeh Bellina. Opereta. Zapopadk. Bellin (sonce) ena senca dobrutliveh Oblastnikov bode za svoje lubeznivoste, inu krotkoste volo od Rhodarjov za Boga goriuzet; za leto čast se Burja (vetr) teh nausmileneh Gospodarjov sęnca, zabstojn muja. On bo zavržen, ter iz špotam za svoje hudobnoste volo iz Rhodarskeh ottočec stiran. Na vesele prihod Njeh Excellenz, tega novega Gospuda Poglavarja Kraynske Dużęle. Pesm na enega domačega wolteka. Normalšola ta narmlajše teh modric. Na Škarkona. Napis na pokopnici enega psâ.

Spevorečnost na Kraynske spevorečneke, katiri kake zvezane govorjenja narejene imajo, de be njeh med ludy dali (Gedicht, womit krainerische Reimschmiede aufgefordert werden, ihre Gedichte, Lieder etc. dem Publiko mitzutheilen, verfasset auf den Hammerschlag der Schmiede). Lubezn Jožefa II. Rimskega Cesarja pruti svojemu bližnemu iz Kraynskega, na Nemšku prestavlena. J. N. Graf v. Edling. Na gn. G. Prestavlavca. Der Zwist der Fürsten besungen von Sined den Barden 1778. Na Kraynsko spevorečnost prestavlen. Perva. Druga. Treta Pesm. Pudelball. En posnetk iz Gottfrid Benjamina Hanketa. Pogovor med Špelo, inu Metho, čez fante, katiri se skryvajo; ke se bojé de be njeh v'žovd navzeli.

L. 1781: Prošna na Kraynsko Modrino. V. Mile pogovor med Dunavo, inu Savo pod Węlem gradam od smerte Marie Terezije svitle cesarice itd. Občutenje tega serca nad pesmejo od Lenore. Kraynske Modrine žaluvanje nad smertjo Marie Terezije premodre cesarice itd. V*. Kdur nawuga je brez Buga. Teh staršov kletvine nasréčne konc. (Jur Kletwod). Zadovolne Kraync. V*. Sodne dan enega pijanca. Paradiž. F*. D*. Nečemernost tega svejta. N*. Nazvestoba. Amynth na očy svoje Elmire. B. E. Dvuwoj. Pavl Ritter. Klek. V*. Pav, inu slavc. Gartroža, inu mercisa. — Ta poslednja se glasí takole:

Kok' wela se ked sneg, k' Rosini prave Mina:
  Mordej ki kredo ješ, de te tok bledo st'ry?
O kajše! prave ta: le napijem jest vina
  Ked ti, katiru te kufreno naredy.

V rokopisu za l. 1782—3 je za geslom: Visitat, non vitiat (ena čebela na roži) pa z rekom: Nulla salus bello, pacem deposcimus omnes (Virgil.) najprej slovenska popevka z naslovom latinskim: „Orthographia pure Elementaris Linguae Carniolicae“, ki se v začetku glasi na pr.:

Pred tebe, o Belin! in' vas svete Modrice!
Ponižnu verže se en člov'k na svoje lice,
  Ter mole vas, in' tu, kar on v' rokah deržy,
  Svete Divice vam pod noge položy.
On prose, de be se, če vam se bode zdelu,
Tu, kar on pisal je perjaznu gorivzelu,
  In', de, kar bode on od Kraynskeh čerk zapejl,
  Be vsakatiri Kraync perjaznu gori vzel.

Za to nasledvajo pesni: „Na vhod Lublanskeh žovnirjov v' Ležiše ta 19. dan velkega Travna 1781. Na kratkust človeškega življenja. Na sladnost (Satyra). Na enega gologlavca. Na svojega nekedanega Dobrutneka. Na muštro Lublanskeh žovnirjov pod šmarno goro v lejti 1781 (po eni turški viži). Na Kraynske Fante. Na prazne obęte. Putigram, inu en Povž. Na Paulo. Na nahvaležnost. Na Skopina. Na novega lejta dan 1782. Zadovolne Jętnik. Na enega namernega obiskavca. Na prihod vikšega Moškovitarskega Vajvoda v Lublano ta 12. dan Prosenca v' lejtu 1782. Na eno sramožlivo ženô. Na vesele prihod Piusa VI. Rimske Papeža V Lublano ta 16 dan Sušeca Anno 1782. Zadnja slove na pr.:

Piska rožič: Pius pride
Šliše Kraync, ter skup izyde
  Na vseh cestah se gorêč,
Tukej čaka na očeta
On syn brumne, ter obeta
  Si od njega bloger rêč.

Zdej, ke vos svet ga sem pele
V trope zdajci se vesele
  Želne Kraync us skup zgosty.
Ceste, ulce, vos obsuje,
Ter ga brez velike muje
  Si odpelat' napusty.

Te on vide, serce vname
Se, ter v' duhu te objame
Oča syna svojega,
Zvesto svojo za ovčico
On spozna te, in' z desnico
Svoj pastirske žegn da.

*

Kar v' veseli ti minuti
Le tvoje serce občute,
Ti sam v'stanu nise zrěč.
Tu veš, de samu od sebe
Serce vnetu sile tebe
Tvojim za pastirjam teč.

Stoj Kraync! Oh nikar namudi
Voz! Zakaj najin čaka tudi
Želnu vsoka Vajvodna,
V' brumnosti serce nje vnetu
Hrepeny k' svojmu očetu,
Pust', de on ga k' nji pela.

*

Pride, kar ponižnost st'rila
Tukej je obojeh bila,
Je vesele Angelsku.
Vmokni torej pišve moje
Glas! ter pusti, de tu poje
Le Kardelu Angelsku.

XXVIII. Miklos Küzmics, po rodu Slovenec iz zapadne Ogerske, katoliški župnik v trgu sv. Benedeka stolice Železnovarske in dekan ondašnje pokrajine slovenske konec minulega in početkom sedanjega stoletja. Po Šafařiku je spisal Niklav Kuzmič kakih osem knjižic svojim rojakom na pr.:

1) ABC za Szlovencze na Vogerszkem krog l. 1780. 2) Szlovenszki silabikar z steroga sze decza steti more navcsiti, z nikimi rejcsiniczami navküpe pod prespan stompanja dáni. V Soproni pri stampari Siefs Jósef Jánosi 1780. 8. 13 l. (Cat. Bibl. Szecsény. Csaplovics S. 83). 3) Knjiga pesmena i molitvena (Šaf. 80). 4) Szvéti Evangeliomi pouleg reda Rimszkoga na vsze Nedele i Szvétesnye dni z obcsinszkoga szvetoga Piszma na szlovenszki jezik obrnyeni po V. P. Goszpoudi Küzmics Miklosi, plebánusi i Vice-Esperesti. Z dopüscsenyom Poglavarstva. 1780. 8. 160 (Šaf. 101. Slov. Glasnik IV, 3). 5) Kratka summa velikoga Katekizmusa z szpitavanyem i odgovárjanyem mladoszti na navuk vu czaszarszki i králeszki drsanyoj. Sze najde v' Radgoni pri Weitzinger Aloysi 112 str. 8. (Slov. Glasnik IV, 2). 6) Sztároga i nouvoga testamentoma szvéte historie krátka summa na sztári szlovenszki jezik obrnyeni po V. P. Goszpoudi Küzmics Miklósi, szvetoga Benedeka Fare Dühovniki, ino Okrogline Szlovenszke Vice-Öspörössa. Z dopüscsenyom Králeszke Viszoke soule Stamparie. 135 str. 8. (Slov. Glasn. IV, 2. Šaf. 127). 7) Kniga molitvena za bolnike (Šaf. 142). 8) Molitvena knižica za vsakega kristjana, posebno za Slovence na Vogerskem; pr. Kniga molitvena, v-steroj se nahajajo razlocsne ponizne molitvi, z-dvojim pridavekom, na haszek szlovenszkoga naroda na szvetlost dana. 320 str. 8. (Slov. Glasn. IV, 2. Šaf. 146).

Iz tega se vidi, da je ogerskim Slovencem poleg Števana tudi Niklav Küzmič velike pomembe s svojimi koristnimi knjigami, kterih nekaj je po svoje popravljenih priobčeval pozneje Peter Dainko. O jeziku in o pisateljih teh Slovencev je pisal Raićev Božidar v Napreju l. 1863, v Letopisu Matice Slov. l. 1868: Črtice o Prekmurcih in o njihovem govoru (str. 53—76), pa v Letopisu 1869. II: Prekmurski knjižniki pa knjige (sr. 57—84), kjer za vzgled jezika tega pisatelja po svoje podaja blagovest: „Nedela po novom leti“. Evangjelium sv. Mátaja vu II. tali:

„Vu onom vrejmeni: Po Heródešovoj smrti ovo angjeo gospodnov se je skázao u sneh Jožefi v Egjiptomi, govoreči: stani gori, in vzemi dejte, i mater njegovo, ino idi vu zemlou Izraëlsko: ár so spomrli, ki so iskali dušo diteta. Šteri gori stánovši, vzeo je dejte, i mater njegovo, i prišao je v Izraelsko zemlou. Slišavši pa, ka bi Archelaus kralüvao v Judaei mesto Heródeša, oče svojega, bojao se je tá idti: i opomenjeni vu sneh, odišao je na strani Galilaee. I pridouči prebivao je vu váraši, ki se zové Nazareth: da bi se spunilo, ka je povedano po prerokej: ka de se Názarenski zváo (str. 63. 64).“

XXIX. Anton Makovic, Carn. Landstrassens. (iz Kostanjevice), Anatomices, Chirurgiae et Obstetriciae artis Magister, Chirurgus urbis Labacensis, Academicus Operosus edidit:

a) Prašanja inu odgovori čez všegarstvu, po navskeh bukvah Rafaela Joan. Steidela od všegarstva. Flumini apud Hradezky 1782 in 8⁰. et dedicavit Illmo D. Sigisfrido L. B. de Gussich. C. R. Ap. Maj. Consiliario, Officialium Provinciae Carnioliae Praesidenti, Acad. Oper. Lab. actuali Praesidi (Bibl. Carn. 34) t. j. Antona Makovica, rezvudnoste, ranocelnoste inu všegarstva Magistra inu ranocelca — der Zergliederungskunst, Wundarznei u. Geburtshilfe .. Laubach bei J. M. Promberger. 1782. 8. 379 S. — *b*) Podvučenje za Babice, iz nemškiga na krajnski jezik prestavlene od Antona Makovitza, Londšaftni Ranocelnik, inu posebni Vučenik tiga Všegarstva. V Lublani. J. Fr. Eger. 1788. 8. 45 + 8. — Nahaja se v tej knjižici: Podvučenje za Babice (Hebammen). Viža te Persege ene Babice. Od Lublanskiga Consistoriuma .. na znanje .. Oznanilo (Kurrende) od Cessarskiga Krajleviga Gubernia v' notrajnim Oesterreihi, skuzi kateru vsim Všegarjam (den Accouchers) inu Babicam ta kàrst Judovskih otrok, tudi v sili prepovedanu bode. Persega za Babice v Cirkularskih (Kreisstädten) inu drugih malih itd. Na primer bodi še začetek:

§. 1. „Ta nevumnost teh babic je v deželah mnogih prebivavcov živlenje koštala; ne sme tedaj v letej službi obena biti, katera ny v tem zadosti zastópna, inu skušena, tudi če ni poprej od eniga dobru vučeniga Všegarja izprašana, ali če tega ny, od eniga Arcata (ali Doctarja) examinirana, inu od Krajsie (Kraisamta) ali tudi od Kommissie čez zdravie (Sanitet Comissiona) poterjena, inu v persego vzeta. V tej reči zbirovén biti je treba ne le za volo tega, kar se zna za naprej naklučiti itd. — Krainisch-deutsch, das Krainische schlecht, wie man es schon aus dem Titel ersieht (Šaf. 95. 96).“

XXX. Jernej Bastiančič, poznej vikarij v Radoljici, naposled dekan v Lescah, umrl 14. jan. 1818, in Carniolicum vertit: Katholšku podvučenje od tih pervih dveh Sakramentov, s. Kersta, inu s. Firme Od Jerneja Bastiančiča v Lublanski duhovni hiši Mašnika. V Lublani, Ign. Klainmajer. 1783. 12. 147. Na razgled bodi:

„Perva postava. Kdaj je ta Sakrament tiga Kersta gori postavlen, inu v' čem obstojy. Jezus Kristus je en malu pred svojim v' Nebu hojenjam k svojim Jogram rekuv: Pejte, vučyte usse ludy, Kerstyte jih v Imenu Očeta, inu Synu, inu svetiga Duha .. Kateri bo vervov, inu bo keršen, ta bo izveličan; kateri pak nebo vervov, bo pogublen. Tukej v tih bessedah je ta goripostava tiga Kersta prov očytnu zapopadena .. — Firma se tolku pravi, koker enu Poterjenje. Timu drugimu Sakramentu se zato leto Ime da, kir bo on tim, kateri so že keršeni, dodelen, de bi skuz enu novu noterulivanje svetiga Duha v njeh serce oni v Veri, vupanju, inu v Lubezni, katero so oni per kerstu zadobili, poterjeni bili itd.“

XXXI. Janez Debevc, roj. v Ljubljani, beneficijat in katehet v Nunskih šolah, od l. 1817 v pokoju, u. 10. jun. 1821 v Žužemberku, je l. 1795 prvi jel bogoslovcem razlagati slovnico jezika, v kterem jim je poslovati dan na dan in kterega bi vsaj pravilno znati morali. To hvalevredno početje (Parvae spes altera Crainae) pa je po vojski l. 1797 prenehalo ter oživelo stalno še le l. 1817 po stolici slovenskega jezikoslovja (Kopitar XLVII. Metelko XXIV.). Spisal je vže prej:

1) Kratki Navuki, Regelce inu Molitve za Sakrament Svete Pokore. (z' perstavlenimi litaniami od pokore). Od Joanneza Debeuca, v Lublanski duhovni hiši Mašnika. V' Lublani per J. F. Egerju 1783. 12. 83 str. — III. 1792. — IV. 1801. — V. 1807 itd. —

2) Predgovor: Govorjenje od Branja Sv. Pisma (Japel-Kumerdey) l. 1791 v I. zv. star. test. (37 str).

3) Krainische Grammatik Hs. zw. 1795—1797. In der Bibl. des Seminariums zu Laibach (Šaf. 57), kjer se v istini hrani Rkps. „Deutsch-Krainerisches Wörterbuch" v dveh zvezkih, ter se njemu pripisuje.

4) Kleine Erzählungen. Majhine Perpovedvanja. U' Lublani per J. Recerju natiskavcu. 1809. 8. 109. Deutsch u. krainisch. Lesebüchlein für die Schulen (1. Jánezik je prosil máter, de bi ga v šólo hoditi pustila. Mati reče: Ti si še otrok, inu nisi vajen per miru biti; v' šóli môreš tihu biti, sedeti, inu celi čass na tó ględati, kar Gospód učenik kaže. Jánezik je oblubil, de bo tó sturil. To máteri dopade. Ona kupi njemu ţablico. Jánezik se vesely, de smę v šolo jiti itd.). — Ne le gledé jezika, marveč gledé stvarí same je pa znamenit njegov „Predgovor: Govorjenje od Branja Sv. Pisma", kateri naj se deloma ponatisne na pr.:

„. . Prevídnost našiga milostliviga Stvarnika je svojo Božjo Bessedo na dve viži na svejti obderžala, inu obvarùvala, namreč skuzi vustnu izročenje ali perpoveduvanje, inu skuzi Sveto Pismu (Sveta Biblia, Božje Bukve, Nebešku pissanje . .) — „Vsaku Pismu, kateru je od Boga noter danu, je dobru k' vučenju, k previžanju, k posvarjenju, k podvučenju v' pravici, de bo ta človek Božji popolnoma, v vsakim dobrim deli podvučen". II. Tim. 3, 16. — Za tega vólo se je svetu Pismu skuzi Božjo prevídnost na svejti taku razširilu, de se po vsih deželah, kęr je ta prava izveličanska vera, inu na vse sorte jezike prestavlenu znajde. Zdaj hvala Bogu! pridejo letę nar svetejši bukve tudi na kranjski jezik prestavlene vunkaj. Inu letó se ne zgody samu k pomoči teh Duhovnov, temuč tudi tihistih Christianov Krajnske dežele, kateri le samu krajnsku govorę, inu zastopio; de tudi lety, kolikur njih brihtnost, perložnost, inu čas perpusty, v branji Božje Bessede svojo dušo passejo. Ker pak marskateri od potrebnosti, dobrote, inu viže letega branja zadosti podvučen ny, se bo tukaj letó ob kratkim pokazalu.

Iz S. Pisma se I. skaže, II. iz Očakov te Cerkve, de tudi deželski ludje imajo pravico, ja tudi dolžnost, kolikur zamorejo, Sv. Pismu brati. III. Kaku ima človek k branju sv. Pisma perpravlen biti, in IV. Po kaj za eni versti se imajo Bukve sv. Pisma brati. — Vmes pa ovrže XII izgovorov kratko in dokaj dobro, na pr.: 1. Deželski ludje niso kakor menihi, de bi v branji S. Pisma tičali. 2. H' čem so Pridige, inu Keršanski Navuki v Cerkvi, aku bodo ludje domá S. Pismu brali. 3. Nimajo časa . . 4. Ne zastopjo . . 5. Branje S. Pisma bi znalu deželske ludy v zmóte inu v krivoverstva napelati. 6. Je polnu skrivnost . . 7. Kaj pomaga, aku se to, kar se tamkaj bere, ne stury. 8. Bodo štemani inu prevzetni, se bodo modruvali inu prepirali. 9. Ne vejdó, po kaj za enih regelcah se ima brati. 10. Je malu takih, de bi brati znali. 11. Nimamo bukuv . . 12. Pred dvejstu lejtmi je bilu perpovedanu S. Pismu po jeziki te dežele prestavlenu brati.

Odgovor. Leta prepoved je takrat taku bila: de branje S. Biblie vsim sploh brez razlóčika perpustiti je za vólo naglosti ali prezavuplivosti tih ludy na svojo zastopnost nevarnu; tedaj imajo škofi inu drugi duhovni naprej postavleni soditi, komú se ima eno prestavleno Biblio brati perpustiti, inu letá móre od katholških pissarjov prestavlena biti. Perložnost k letej postavi je dalu to, ker so takrat krivoverniki zmoto med ludy strossili, de vsakateri zna S. Pismu po svoji zastopnosti skladati, inu ker so tudi od krivovernikov prestavlene Biblie med ludy prišle, katerih ny vsaki od te katolške razločiti zamogel. Zdaj tukaj na Krajnskim teiste okulistave niso, katere so pred dvestu lejtmi v enih deželah to branje S. Pisma nevarnu sturile. Tukaj na Krajnskim ne možujejo krivoverniki, inu tudi krivoverske Biblie ny, ta Katolška pak pride s perpušenjam te duhovske inu deželske Gosposke vunkaj. Inu aku bi ta prepoved, od katere govorimo,

še zdaj taku velala, kakor pred dvestu lejtmi, bi naš donašni Svitli Papež ne bil Gospóda Martina Škofa v Florenci za vólo tega pohvalil, ker je S. Biblio na lašku prestavleno vunkaj dal, kakor smo zgoraj iz njegovih bessedy vidili."

XXXII. Juri Gollmayr, r. 15. marca 1755 v Lescah na Gorenjskem, učil se na Dunaju, doktor bogoslovja, kanonik, dekan, vesoljni namestnik in prošt v Ljubljani, u. 10. avg. 1822.

Sveta Maša inu Keršansku Premišluvanje za ussak dan iz S. Pisma, tudi druge nucne Molitve. Od Jurja Gollmayrja, v Lublanski duhovni hiši Mašnika. V' Lublani per J. Fr. Egerju. 1783. 12°. 223. — Das Original ist vom Abbé F. P. Mézanguy betitelt: Exercices de piété, tirés de l' écriture sainte et de pères de l' église. Kein Krainisches Buch hat so viele Auflagen erlebt wie dieses (Šaf. 143. 145). Do l. 1808 bila je knjiga nekoliko popravljena in natisnjena enajstkrat, do l. 1822 bistveno zboljšana po M. Ravnikarju pa šestnajstkrat. — Beseda je v prvih natisih dokaj slaba na pr.:

„I. Dan. Od branja sv. Pisma. Moj lubi Brat! ti hudobni ludje inu zapellavci bodo v' hudobije gorijemali, ony bodo, kir so zmoteni, tudi druge v zmotnavo zapelvali. Ty pak ostani v timu, kar si se navučiu, inu kar je tebi izročenu; kir veš, od koga si se navučuv; inu kir od mladosti svetu Pismu veš, kateru te samore k izveličanju skuzi vero na Kristusa Jezusa podvučiti. Zakaj celu svetu Pismu, kateru je od Boga noterdanu, je dobru k navuku, k posvarjenju, k pobolšanju, inu k podvučenju v pravici, de en človek božji popolnoma postane, perpravlen k usakimu dobrimu dellu (II. Tim. 3, 13 . .)."

XXXIII. Janez Stroj Carn. Episcopalis primum alumnus, dein ejusd. aulae Capellanus, tum Notarius Episc. Officii, mox Parochus in Igg, kjer je umrl star 50 let 6. avg. l. 1807, typis mandavit:

Keršansku Premišluvánje k podvučenju, inu k tróštu za vbóžne, inu take ludy, katéri se mórejo za svoj živeš terdu truditi. Od Joanneza Stroja, v Lublanski duhovni hiši Mašnika. V Lublani per J. Fr. Egerju 1783. 12°. 90. Dasselbe Buch hatte Stroj 1782 deutsch aus dem französischen übersetzt unter dem Titel: „Christliche Betrachtungen zum Unterrichte u. Trost für Arme" etc. herausgegeben (Bibl. Carn. 53. Šaf. 135). — Po Jak. 2, 5 piše nekako v predgovoru k premišljevanjem, kterih ima XL:

„Jest imam žé dolgu čassa enu veliku vsmilenje z timi délovnimi ludmy, inu z vsimi drugimi vbógimi, pak ne tólku za njih vbóžtvu, ali njih težavniga délla vólo, koker za tó, kir oni obdvoje k svojimu véčnimu živlenju slabu obračajo. Meni k sercu gréj, de oni pokoro déllajo, inu vèndèr nisso spokorniki, de se oni v' enimu svetimu stanu znajdejo, inu vender se v taistimu ne posveté, de oni za izveličanje doseči zadosti nadlog prestojé, inu se vender veliku iz njih per vsih njih révšinah poguby. Zatega vólo sim jest dolgu čassa želel, de bi Bog enimu to dobro misel noter dal, en navùk za take ludy vkupej spisati, inu njim pokazati, kokú se oni imajo skuz svoje terdu, inu težku živlenje, ta nebeški pokoj zaslužiti, inu skuz svoje vbožtvu to neizmerjenu bogastvu doseči, kateru je Jezus Kristus na drugimu svejtu oblúbil itd."

XXXIV. Ecechiel Sullak P. Vindus Ordinis S. Francisci Reformatorum Concionator — l. 1797—99 v Novomestu profesor grškega jezika in vikarij — et S. T. Lector emeritus et Runae Guardianus in carniolicam linguam vertit Sanctiss. Papae nostri Pii VI. libellum precum:

Te narbolše molitve, katire je naš sveti oče Papež Pius VI. resvetlil inu resložil . . . iz Laške v to Nemško, zdej pak . . . v to Kraynsko špraho . . . prestavlene . . V Lubl. skuz Ign. Al. Kleinmajerja utisnene 1783. 8. 63. — In Sprache u. Schreibung bedeutend hinter den übrigen literarischen Producten dieser Zeit (Šaf. 142 — 3. Bibl. Carn. 53).

XXXV. Jožef Ignaci Fanton de Brunn Labacens. AA. LL. et Phil. ac Medicinae Doctoris, Provinciae Carnioliae Veterinarii et Caesarei in Idria Physici primarii:

Bukuvce od Žvinskih bolezni za kmęteške ludy. Od Janneza Gottlieba Wolstejna zdravnyka inu ranocelca žvinskiga na Duneju, v' Lublani: se najde blizu Škofye per Mihelnu Prombergarju Bukvarju, 1784. 12. 63 str. — P. Marcus mu prilastuje le „Bukve od ‚Kug inu Bolezen Goveje Živine, tih Ovac inu Svin" itd. (gl. Linhart) l. 1792. — „In correctiorem P. Marci Carniolicae Grammaticae editionem submisit Ms: Carniolis, quae sint leges, ratioque loquendi. In lucem dederas pridem, Patriamque bearas Grammatica primus: quam nunc pro jure paterno Correxisti Auctor, quamquam auctam mittis in orbem. Laudo Novum Patriae quod fers Novus ipse proboque Munus. Quod tamen Censor D. Scheel novam Grammaticae Carnioliae editionem adprobans, eidem Grammaticae in typo praefigere non admisit (Bibl. Carn. 18. 19)." Na primer bodi: „Zapopadk. Perva postava. Kolku sort je žvinskih bolęzni. Kader v' duželli, ali v enimu Kraju več žvinčetov eno bolezen ima, kader se več krav, inu volov, ovac ali druge žvali na en bart, ali pak zaporedama ena bolezen prime: Tok vy pravite, de je leta bolezen ena žvinska kuga, inu vy tukej imate prov. Ampak takrat vy nimate prov, kader vy męnite, de se lę ena sama sorta bolezni znajde, katera žvino kole inu mory . . . Sedma postava. Od Špoganja tih kož te cerknene žvine, od njeniga zakopvanja inu od snaženja tih hlevov itd."

XXXVI. Martin Crobat je dal na svetlo: Luč, inu Senca Offra S. Maše ali Molitve per S. Maši, po teh imenitnejšeh skryvnosteh terplenja Gospoda našiga Jezusa Kristusa. Kjer se tudi še Zjutranje, večerne, per spovdi, inu obhajilu inu druge molitve za sleherne čase, inu perložnòste, tudi k' nekatirem Sv. Patronam narajmajo, več dejl iz cirkovneh molituv vun vzete. So naprudej. V' Lublani per Vicencu Ruziczku meistnemu Bukuavezicu. 1785. 12. 249. — Na drugi strani prvega lista piše:

Na Kraynce. En kraync je lete bukuvce po nemšku med ludy dal. Jest vejm, de tudi krayuci, inu zlasti per S. Maši radi molejo: zatorej sim tudi jest hotel njem skuz lete na kraynske jesik prestavlene bukuvce postreči. Molite tedaj prelubi krayuci sami za se; molite za šive, inu mertve vjerne kristiane, in tudi za me, taku se je meni moja muja obilnu plačala. Bog daj vsem krayncam dobru, kakor jim iz serca voše — njeh ravnkrajnc Martin Crobat" (glej Šaf. 143).

XXXVII. Anton Breznik, duhovnik v Žavci (Sachsenfeld) na Štajerskem, dal je na dan:

Večna Pratika od gospodarstva, v' kateri je najti: Koku vsaki hišni gospodar svoje hišne reči z' nucam oberniti, te slabe leta previditi, tem naprei stoječim nadlugam nasproti priti, inu ta perhodni čass po tih sedem Planetov bode soditi mogel. H' temu je perstavlenu enu tenku Podvučenje, kar od Mesca do Mesca skuz celu letu per enimu hišvanju je potrebnu sturiti. Vundanu od Antona Breznika, Beneficiata v Žavci. V Lublani. J. Fr. Eger. 1789. 8. 93. — Predgovor kaže naj se deloma v zgled:

„Kir enmo hišnimo Gospodarju je na temu veliko ležoče, de on vę, kai za enu vreme perhodni letu bode, namreč, al mrzlu, al gorku, al suhu, al mokru? koku dougu Spomlad, koku hitru pak bode Jessen merzla. To se sicar v' Pratikah usaki letu spruti naide, al za naprei ne. Skuz drugu zamerkuvaine se je tolkain znaidlu, de usake 7. let, če ne vsse, toku vender veči Tail se je glih znaišlu, to pa brez cvibla se more tem 7. Planetam perpisati, kateri uselei to ureme skuz letu vižajo, inu eden teh Planetov uselej svoje letu spouni, inu temu, katiri za nim pride, svoje vižajne čezda . . . . če glih

vsse za en noht nebode zadetu, toku gvišnu ta veči Tal se bode toku znajdel. Vender Bogu usigamogočnimu se nesme naprej pissati, aku on nass za volo naših grehov strafati oče, to aku se zgodí, toku se zgodi čez ta cill tega tem Planetam v stvarjenu daniga Vižarja, kateri koker firmament, inu vse vstvarjene reči, inu Elementi so v njegovi oblasti itd."

XXXVIII. Mihael Hofman, r. v Ljubljani l. 1755, katehet v Kranju, korar v Novem Mestu, prefekt ondašnje gimnazije, po začasno odpravljenem korarskem zboru živel v pokoju v Kranju, v Lahovčah, u. v Ljubljani 1. sept. 1826. Njegova je knjižica:

a) Viža sveto Mašo slišati inu druge Molitve. V Lublani. Utisnenu per J. Fr. Egerju, 1791. 12. 80 str. Mej molitvami je pesem pri sv. maši. Na koncu: „Ta rezložena molituv: Oče naš, katira se posebnu ob Nedęlih moliti, ali spremišluvati zna. — Kader tebi ena ali druga resnyca bol k' sercu gręde, tok se v tisti kaj dalej gori derži. Ny potręba use zmoliti, se zna tudi le ena sama prošna uzeti, koker tebi čass, inu ajfer da. Bolši je malu, inu dobru, koker pa veliku, inu slabu moliti (str. 50)."

b) Življenje Svetnikov . . Sp. Franc Veriti I—IV. Bukve l. 1828—29. — Hodil je Hoffmann pri Jezuitih v šolo, prebiral v Novomeški samostanski bukvarnici življenje svetnikov, spisal veliko zgodb in naukov učenih mož, kar je porabil Veriti, česar v predgovoru hvalno omenja.

c) Ekscercicije, to je Nauki in premišljevanja od nar imenitniših resnic svete vere. Spisal ranjki častitljivi gospod Mihael Hofman, nekdajni korar v' Novim Mestu. Nat. J. Blaznik, 1839. 8. XV. 277. Spravil na svetlo Janez Ciglar (Ziegler vid. Predgovor).

XXXIX. Jurí Zelenko t. j. Mihael Zagajšek, r. l. 1739 za Gajem v Ponkvi, mašnik l. 1765, župnik na Kalobji, u. 9. maja 1827 in pokopan v spodnji Svetni (v Zaveršah). „Slovenci so svoje dni malo kaj brati znali . . Ni bilo pa tudi knig Slovenskih . . Ta duhovska pušava je vsakiga domoljuba v serce bolela; tudi rajniga Zagajšeka. Lotijo se slavniga dela, ino spišejo pervi na Štajerskim pismenost ali gramatiko nemško slovensko, po kateri se lehko Nemci Slovenšine, Slovenci pa Nemšine naučijo. Natisnil njo je v Celi 1791 Franc Jenko. Ime so preminili, inu Jurj Zelenko imenovali. Naj si je ravno to delo le pervina — ne popolnama bilo, vender za toliko več velja, za kolikor manj so v svoji samoti ino pa v začetki slovenskiga slovstva prijatel pomoči imel. — Tudi slovensko nemški besednik ali slovar so spisali, veliko pol noči prebedeli težko delo dogotovit. Ali ravno so rajni Valentin Vodnik svoj besednik oznanili, ino tako je obdveh možev delo zaostalo. Poznej so svoj rokopis nekimu rodoljubu v Cele poslali, ki ga je ne le jim, ampak tudi nam zapravil. Velika škoda je to, katiro so rajni sami ožalvali rekoč, de je bilo velik besed nabranih, ki so poznej iz med ljudi izginile ino pozabile se. Tudi molitvine bukvice, slovensko vertnarijo, keršansko djanstvo ino abecednik so spisali, kar pa ni na svetlo prišlo, ter so te spise le za svojo rabo imeli (Drobtince 1849. str. 91—99. Slomšek)." Naslov tej knjigi in nekoliko vsebine je:

Slovennska Grammatika oder Georg Sellenko's Wendische Sprachlehre in deutsch u. wendischen Vortrag, mittels welcher sowohl der Deutsche als der Wendische auf die leichteste Art diese Sprache regelrichtig zu reden u. zu schreiben von selbsten erlernen kann. Zilli, mit Fr. Jos. Jenko'schen Schriften. 1791. 8. 349 S.

Napelluvannje. Ta grammatika, alli tu Srekliviše je taista vučennost, katera vučy te besede ene sreke (einer Sprache) prov' isrekati, brati, v'kupstaviti, inu pisati . . Tu slovennsku Srekliviše imma rav'nnu drugim Sreklivišam ennaku 5 Rasdellov, namreč: 1. To Pravosreknost, 2. Glasamirryo, 3. Besedeveidnost, 4. Besedeslošnost, 5. Pravopisnost . . Nekatere Varstiše (Regeln) sa brannje. Od klukk tigabesedniga savyanja (Von Akzenten)

.. Beseda immennska, namestna, časna, sredliva, pred-, zrav'nn-, v'mes-, vesliva besseda. Parva stava (Erstes Kapitel). Ta rodinska beseda (das Geschlechtswort) ny taku potrebna per slovenncah, kokar per nemcah. — Iz'hod čigavav'c, pomilluvav'c, perstannuvav'c, sdrušuvav'c. Pregybalše (Abänderung). Vunv'setk (Ausnahme.) Savančuvannje (Anmerkung). I. Ti gospod; ti pastir. II. Ta duša; ta klopp. III. Tu vinu; tu sarce; tu tellu. Perstav'live besede (Beywörter). Jest, ti, on. Tu prehodiše (Die Abwandlung) I. baram; II. berrem; III. vučim. Ta pokasajoča viša (anzeigende Art) tiga pričniga časa; nenamirrjena (unbestimmte); lešijoča (supinum, Lagewort). Od tih korrenninskih besed, inu odrastenja tih odrastikov, inu tih v'kuppisstav'lenih besed ... Iše pomenny en kraj, inu bode od tih časnih besed semkai naretu, kokar: svietuvalše Rathhaufs; wojuvalše, sberralše. Od tih immennskih besed, kokar: tarniše Dorngebüsch: starniše Stoppelacker; duhov'niše Kloster; besediše Wörterbuch; besedniše Hörsal; merov'liše Ameishaufen ... Te negotove rodovine, kokar: tu sarce, tu dellu, tu meštvu das Priesterthum, tu duhov'stvu die Klerisey.. arrečim verursache . . jest bodem ich werde, jest wodem ich steche . . smišlav'c Poet. Jessen der Eschbaum, jesen der Herbst. Wogatti die Reichen, wogati folgen; kossim mittagmalen, kosim mähen . . Ti dov'gi potesaj all komma; ti potesaj iz sgornoi pikoi; dvoinna pika; ta skleppliva pika, tu noter saklennlivu snamje, tu gorsav'pyejoču, spremislivu, odsekklivu itd. — „Is pet ſvirkov — is tiga odpellanja, is te ennaklivosti, is te neennaklivosti, is te zharkov' ſastoppnosti, is te potrebnosti tiga raſlozhenja —, kokar korrenninskih varstish all regelz se ſna zellu zhistu dollv'seti, da mare tedei ena dobra Grammatika all Şreklivishe, inu ne tu splohlivu govorrjennje tih ludy ta rav'nnalza (die Richtschnur) tak dobru tiga pisanja, kokar govorjenja biti (str. 335)"

„Da der Verfasser die Grammatik seinen lieben Landsleuten, den Bewohnern Untersteiermarks, widmet, und diese von jeher Winden (Slovenci) genannt werden, so ist es sonderbar, dass er sie im J. 1791 Wenden nennt. Seine Sprachlehre ist der erste, freilich sehr ungeschickte Versuch, die slowenische Grammatik in slowenischer Sprache vorzutragen. Im Gebrauche des **ſ, s, ſh, sh** ist die Grammatik Pater-Markusisch, sonst aber noch unkritischer als das Vorbild. Kopitar sagt: Sellenko ist unter aller Kritik. Übrigens scheint das Buch gar keinen Einfluss gehabt zu haben. Kop. XLIV. Dobrowsky's Slovanka I. 185 (Šaf. 56)."

XL. Janez Goličnik, roj. v Mozirju 31. jan. 1737, u. župnik v Grižah (Greis) 9. marca 1807. Dal je na svetlo:

Antona Janšaja Cessarskiga Čebellarja Popolnoma Podvučenje za vsse čebellarje. Na kaj za eno vižo taisti od svojeh čebell brez tega, de bi nje podirali al pa morili 1. En bogateiši Dobiček, koker dosehmalu, lohku sadobijo? 2. Vender vsse Čebelle per šiulejnji, inu dobri Moči ohranijo. 3. Usakateri Pain Čebell da svoje smerti lohku uživajo, inu še svojim Erbam sapustijo. Na mnogo Prošnjo iz Nemškiga, na Kraynsku prestavlenu, inu z' nekaterim Pomerkvajnam pogmiranu. Od Joannesa Golitschnika, Fajmoštra v' Griži na Štajerskim. V' Celli, Utissnenu, inu se najde per Fr. Jos. Jenko. 1792. 8. 200. — Na razgled bodi nekoliko iz Predgovora:

„Anton Janša en Kraync, inu scer iz Gorenske strani je skuz svojo čebellarsko sastopnost tok deleč peršov, de je na Cessarsku Povejle v' Dunaiskimu Mestu za vsse Čebellarje očitno šollo deršov, je tudi pred svojim Čebellnakam v' Dianju iskasov, de je ress, kar je z Jezikam vučiv; kar je pa iz Bessedo vučiv, inu v Diajnju iskazov, je skuz Blaža Kumerdeja sedajniga Krais-Kommissarja v Celi v Nemskimu Jeziku v lete Bukuvce ukup postavov, inu na Svetlobo dav, jest sem pa taiste h' tvojmu Nucu na Kraynski Jezik preobernov ... Še enkrat te prossim, z dobrim Premiselkam lete Bukuvce večkrat preberi, inu kar bodeš pa v taistih od spodej v Pomerkvajnju nešov, leto sim jest iz

mojga skušainja sraunu postavov, satu, kir sim nešov, de per Čebellah taistu dobru sturi. Zdrav bodi. Prestaulavic. (Gl. Šaf. 94. 95. Spomenik l. 1883: Anton Janša, slavni Kranjski čebelar, sp. J. Navratil, str. 139—166).

XLI. Andrej Reja, roj. 22. okt. 1752 v Kormožu na Goriškem, mašnik l. 1775, kaplan v Zibiki, pri sv. Štefanu, v Šmarji, pri Novicerkvi, župnik v Zibiki, dekan v Šmarji, župnik pri sv. Petru blizo Sotle, kjer je u. 26. sept. 1830. Poslovenil je:

Keršanskiga Navuka Izlagaine po u' cesarskih deželah naprei pissanim Katechismussi u' Latinskimu vundanu. Od V. C. V. G. Jožefa Jacomina, S. P. Doct. Višiga Faimastra, inu Dechanta per Novi Cirkvi na spodnim Stajerskim prestaulenu v' slovenski Jezik od Andrea Reya, Faimastra u Zibki na spodnim Stayerskim. I. Bukue. Lublana. Nat. in zal. Andr. Gaſsler. 1801. 8. 308. — II. Buk. 284. — Besedo naj kaže na pr.:

Opomineyne na Ludstvu. Kdu bo zadost to milost Boga Očeta ussigamogočniga pruti nam zapopadu, inu molu? On je nam suoiga lubezniviga Syna Jezusa Christusa Gospuda našiga na ta sveit posslou, de bi on bju vess člověski Rod od tiga nassrečniga pogublejna iz suojo Lastno krivjo odrežu, tiga pak najsgruntana dobruta ni samuč u' negovim Terplejnu, inu nar britkejši smert obstala, ampak tudi u timu, de bi on bju Viro inu to Cirku suojo Nevesto na enimu nar bol terdnimu, inu nepremagnimu Gruntu gorivssigou: De, koker govori ta Apostel S. Paul na Ephes. na 4. Post. 14. v. ne bomo več koker otroci, katiri plavajo, inu de se ne pustimo okuli goniti skusi usaki veter tiga vuka po hudobi tih ludy, po golufy skatiro nass očjo u' smoto sapelati: Zatorey je on nam svoj večni Navuk, katiriga je on na timu sveitu iz bessedo, inu isgledam syau, u' pressvetih Evangelnah sapustu itd.“ — „Auslegung des Katechismus in Fragen u. Antworten; sprachlich schlecht (Šaf. 119).“ — Andrej žlahnik od (de) Reja so, če ravno na pol Lah, Jakominov mnogo hvalen katehizm v domačem jeziku Slovencom dali . . . Slovenska beseda v tih koristnih bukvah, če ravno še ne otesana, je za tisto dobo razumevna in prijetna, ter kaže moža močnega duha in zdrave besede, ktiri ne zaostane v omiki ljudstva, pa se tudi ne prehiti in svojim poslušavcom nerazumeven ne postane, kakor se rada sedajnim prehitrežem godí (Slomšek v Drobtinc. 1857 str. 123—151)“.

10. Razun knjig po **znanih pisalcih** priobčenih je konec pričujočega stoletja tiskalo se več bukev, kterih je treba bilo slovenskim ljudem v šoli in cerkvi, pa tudi doma, **brez imena,** kterih mnoge so se nahajale sim ter tje po bogoljubnih hišah v prvi polovici sedanjega veka. Namembo in veljavo svojo razodevajo — nektere tudi znanih pisateljev — vže dokaj po samih naslovih na pr.:

a) Pratika (Bauernkalender), ki izhaja od l. 1726 v Ljubljani pri raznih tiskarjih v 32° ter se navadno ne pogreša v nobeni kmečki hiši. — *b*) Pot svetiga križa, pervu v Laškim . . potler Nemšku zdej pak Krainsku . . v Lublani 1753 . . v Celovcu . . v Celli itd. večkrat z mnogoterimi pristavki ali molitvami. — *c*) Catechismus . . Petra Canisiusa iz Tovarštva Jezusoviga k špoganiu vsih Gospudou Faimaštrou, Duhounih oskerbnikou, vučenikou: tudi otrok inu starišou, Bratou inu Sester Bratoušine Keršanskiga nauka. Četerteč v' druk dane inu pobulšane v Lubl. Eger. 1766. 12. 216. — *d*) Ta srečna inu nesrečna večnost v' ti frey voli tiga človeka . . od P. J. Mana . . I. 1768. II. 1796. III. 1803. 8. str. 1—60. Čuvaj te duše, kateri njo budi k' enimo brumnimo življenju. 61—80. Premišluvanja na vsaki dan tega Tedna od teh nar Poglavitniših Navukov našiga Mojstra Jezusa Christusa. Iz Nemškiga na Krajnski jezik prestavlena. Hohn. 1—47 str. — *e*) Hitra inu glatka Pot pruti Nebessam . . v Mahrburgi. 1770. 12. 301. IV. v' Lublani. 1783 (Jezič. 28. 29. Šaf. 133. 134.) — *f*) Pet sveteh petkov mesca sušca itd. Življenje s. Isidora kmeta inu s. Nothburge

dekle. Lubl. 1774. Kratki zapopadek iz popissovanja živlenja . . v štivilu teh izveličanih . . Bernarda od Offida . . Lubl. 1796. Ena lepa . . historia od . . svete Grafnie Genofefe 1774—1818. V Krainju . . v Celli itd. — *g*) Keršanski navuk za te majhine . . . k' obhaylu . . Lubl. 1777. — *h*) Pesme k-tem opravili te svete Meše s-toj pesmoj pred Predgoj, iz Nemškega na Slovensko prestavlene za Fare Optuiske Dehantie. V-Graci, pri Fr. Ant. Royeri 1783. 8. 78. — *i*) Dobru Opomineine na Bounike . . nemški od Jacoba Prennerja . . prestavlenu na slovenski govor od eniga slovenskiga Faimeštra. V Cellu 1787. Jenko. 12. 151. — *k*) Abecedika ali Plateltof za tiste, katiri se (otte. očo) hočejo Krajnsku brati (iz fundamenta, iz začetka) vučiti. Lubl. 1789—1808. V Celouci 1790. Szlovenszki Abeczedar za deczo. Posonii . . 1793—5 (Šaf. 49. 50). — *l*) Lysti inu evangelia (evangelji) . . Berila, listi in evangelji . . Sveti postni evangeljumi . . v Lublani . . v Celovcu . . 1792—1817. — *m*) Te dober dušni pastir per svojemu kmetevskemu ali purovskemu bouniku inu vmerječemu kristianu. V Celouci 1795. 8. 72. — *n*) Zvesto popisanje hrupa, katerimu je Francozki Poslanik skuzi vunobešenje eniga trifarbniga bandera 13. mali Travna na Duneji perložnost dal. Od eniga Samovida. 1798. 8. 15. — Turskiga Cara Vojskna Napoved Francozam, katiro je 12. Kimovca 1798 vsim unajnim ministram v Constantinopli poslal. 6 listov (Lublanske Novice l. 1798 v pristavku). — *o*) To je tapravi inu tacieli Colemone-Žegen, kateri je biv vkeleranje (d. i. zu Köln am Rhein) taprvevo bart vdrukan vtam lete 1321 (sic), noi v latinšćei šprachi vnkei dan, potam pa na nemško, sedei pa ta prvvo bart na sovenjo nonovo kvhan inu frišno pačan. s. l. et a. (Gedruckt in Kärnten um 1800 ff) 12°. 283 S. „Gebete, Beschwörungen, Anweisungen zum Schatzgraben, gestohlene Sachen zurückzubekommen u. s. w. Ein Seitenstück zu der oben angeführten Duhouna branua, ebenfalls im Kärntnerischen Bauerndialekt und voll des crassesten Aberglaubens. Colemone ist eine Verhunzung von Kolman oder Koloman. Die Landleute nennen das Buch Svetiga Kolomana Shegen (Šaf. 144. Ježič. 28)." — *p*) Sveti Križovi pot, to je premišluvanje terplenja Jezusa Kristusa, iz Svetiga Pisma napravlenu. V Lubl. Retzer. 1808. — *r*) Cirkounu leitu . . Franc Xav. Goriuppa. Labac. Impensis J. G. Licht bibliopolae a. 1806 — brez latinske posvete s slov. predgovorom v začetku, sicer nespreminjeno (Ježič. XI. str. 35) itd. itd.

XLII. Vincenc Kern, doktor in učenik zdravništva v Ljubljani. „Lublanske Novice" Vodnikove imajo l. 1798 na koncu privezano knjižico:

Nauk od koze stavlenja Vincenca Kern Doktorja ranocęlenja, uda zdravilske šole na Duneji, cesarskiga učenika ranocelnistva v Lublani. Eger. 1799. 8. str. 16. — Po geslu: Mej dvema hudima se majnši zbere — pravi V. Kern v predgovoru: „Na cesti proti sreči, kamer vse hiti, je zdravje perva stopna. — Bolni život ni srečen, tedaj ga moremo per zdravji ohraniti. — Bolezen, katira mladost podjeda, je narhujši, ona vse perhodno živlenje v' nadloge pogrezne, inu svojo škodlivost na posledne rodove zaseje. Med več drugemi boleznami kozę, kakor dereč potok, mladi zarod podkopujejo, inu k' pogrebi nosio; katiri imajo srečo, jeh prestati, dostikrat tavajo okoli, kakor sęnce; inu kadar doživę svoj veliki konec, druge roditi, so njih otroki mladi sivci, inu nečist zvirk telesneh bolezni. — Kozę Stavlenje — je skušena pomoč, tę strašne sledove odverniti itd."

XLIII. P. Dismas a S. Elisabetha Carn. Schischkánus, alias Joseph Sakotneck vocatus anno 21. aetat. Augustinianum Excalceatum induit, et Strehlae in Silesia concionator, ac Curatus in Brausse + 1793, collegit ruri in plebe antiquissimas Carniolicas cantilenas:

a) Od Pegama, quam Lienhart in germanicum atque in suum lib. Blumen aus Krain transtulit. *b*) Od Jurja Kobila. *c*) Od Krayla Mathiasha. *d*)

Od lipe na staremu tergu. *e*) Od lepe Vide: Lubček se na rajsho spravla (Bibl. Carn. 16)."

XLIV. Pavel Knobel (ein Schulmeister, über dessen Leben weitere Nachrichten fehlen.. Weltliche, meist sehr triviale Lieder.. Šaf. 35, 83.): Štiri pare kratkočasnih Novih Pesmi, Od Paula Knobelna skovane, — Inu Kraincam za spomin dane. 1. Od podzemelskih jabuk. 2. Od perdca. 3. Ta zbožani Bogatec. 4. Taistim, kateri se ptuyh žen deiležni sture. 5. Taistim ženam, katere niso z' enim možam zadovolne. 6. Nova Krama. 7. Jamranje enga zastarenga inu zaerjavenga dekliča. 8. Za pustni dan. Pervič vun dane. V' Kraini, per Ignac Kremšari 1801. 8. 40. — Čuden cvet, a bridka svedočba omiki ravno minulega stoletja. V dokaz bodi na pr. iz „Nove Krame":

„Pejte vsi v mojo štacuno — Jest ymam — Vsih sort frišno kramo čudno, — Vse prodam: Nove bukve, nove navke, — Čudno prostost, teške davke — Tamni dan: Novo kmetovsko gospodo — Nemšo smet.. Tamne cerkve, svitle kehe.. Čudno zmes.. Nove šole, nove grehe, novi ples.. Gnile plesnive Divice.. Nov brevir.. Ženitve brez vse poroke vmislene.. Nove vere jen bogove.. Brumne poštene sliparje.. Smerdlive nagelne.. V petk nedelo, postne plese.. V židi vovk, oslovske všese.. novo čast.. Bom dal dober kup na vero, — Dobro vago, dobro mero — Vse na leu!" — Po vsej pravici znači jih Vodnik:

Bukve jis Krajna
Polne drekajna:
Nikar nezdeli ga
Pusti mu celiga!

XLV. Jožef Škrinjar (Schkriner, Skrinar) r. v Ljubljani, kaplanaril po deželi, bil župnik v Dolu, pri D. M. Oznanjenji v Ljubljani, naposled v Gorjah, kjer je umrl 17. aprila 1825. On se šteje med najmodrejše prestavljavce Japeljnovega sv. Pisma. Od njega imamo:

1) Sv. Pismu star. test. *a*) P. V. Predgovor latinski I—XVIII. Slovenski I—XLVIII. Bukve Pripovist, Pridigarja, Visoke Pejsmi, Modrosti, Siraha. Labaci. Eger. 1798. 8. 411. — *b*) P. VI. Predgovor latinski I—VI. Slovenski I—CLXVI. Isaia. Jeremia. Lab. Gassler. 1802. 8. 459. — *c*) P. VIII. Predgovor lat. I—VI. Slov. I—LXXXII. (Per Jos. Skriner et Jos. Richer). Mali Preroki (str. 1—192) in Bukve od Mahabejcov (str. 193—432). Lab. Eger. 1800. 8. 432 (Šaf. 109. 110.)

2) Molituv Gréšnika per usakimu sedmirih Psalmov od Pokore k' Bogu zdihujočiga. V Lublani. Recer. I. 1804. 8. 347. III. J. Skarbina. 1817. 8. 384. „Škrinjar's Sprache ist für jene Zeit ausgezeichnet; sie vermeidet den gewöhnlichen Missbrauch des demonstrativen ti, ta, to als Artikel u. s. w. (Šaf. 145)".

3) Štirje Evangelisti in Gredni Psalmi, ktere je poslovenil in s kratkimi razlagami spisal. Razlaganje Evangelija sv. Matevža je izdal in založil Fr. Metelko l. 1849 (gl. Jezičn. X. str. 71); naslednje tri in psalme hrani Katoliška družba za Kranjsko. Tudi je spisal veliko lepih nagovorov ali pridig, krščanskih naukov in druzih duhovnih reči itd. — Na razgled bodi na pr.:

„Opusculum, quo Libri Sapientiales V. T... in Slavo-Carniolicum idioma translati continentur, hisce Tibi, Benevole Lector, exhibeo, quod patriae meae vel ex ea ratione gratum fore existimo, cum in eo lectissima, captuque facillima morum occurrant praecepta, quae sapientissimus Scriptor, divino adflatus spiritu, hominibus cujusvis status, fortunae, et conditionis tradidit, ostendens, quantum nostra intersit, si spretis mundi oblectamentis, vitiorumque illecebris in sapientia, et virtute studia nostra collocemus."

„Ny búku v' celim svętim Pismi, katere bi ne bile polne izveličanskih resnic, inu bi ne perpomogle ali k oživlenju naše vere, ali k poterjenju našiga vupanja, ali k podžiganju naše lubezni... Al med drugimi bukvami Stariga Testamenta so susebnu lepe,

inu velikiga prida Modrostne Bukve . . ., katere vam Slovencam k dóbrimu na vaš jezik prestavlene zdaj vun pridejo . . . V vseh téjh bukvah zvúnaj Visoke Pejsmi so sicer resnice veči dejl očitne, inu lohku zastópiti, susebnu v Pripovistih, inu v Sirahi, vèndèr se te bukve v enih mestih enukoliku težej zastópio. Jest sim si sicer v prestavlánji vse perzadel, de bi cęlu govorjenje, kolikur je mogoče, zastopnu sturil, za to sim tudi v enih mestih enkatere besede med dva serpá vmęjss postavil, de bi se govorjenje bol vkup vezalu, inu bol zastopnu postalu. Al prestavlavca perzadevanje malu pomaga, aku se človek, kateri bere, brez dobre perprave k branju teh buku podá. Dobra perprava je: Ponižnost, molitu, sercá čistost, prave želę resnico spoznati, ino spoznano v djanji izpolniti itd. (P. V.)."

„Molitu Jeremia Preroka: Pomisli Gospód, kaj se je nam zgodilu: ozri se, inu poglej na naše zasramovanje. Naš dejlež je prišal na ptuje; naše hiše na vunánje. Sirote smo postali, inu brez očeta, naše matere so kakor vidove. Vodó našo za dènar pijémo: naše dreva dragú kupújemo. Okoli vratú vklenjene nass gónio, trudnim se ne dá pokoj . . Služni čez nass gospodujejo: nikogar ny, kateri bi iz njih rok rešil . . . Preoberni nass, Gospod, k tebi, inu se bomo preobernili: ponovi naše dny kakor od začetika itd. (P. VI)."

XLVI. Anton Traven (Traun Aychensis) r. v Dobu 19. maja 1754, Ss. Theol. Baccalaur., kaplan pri sv. Petru v Ljubljani, fajmošter na Ježici, kjer u. 18. maja 1807. Po njegovem prevodu so:

Sv. Pisma star. test. Bukve Psalmov P. IV. Labaci. Eger. 1798. 8. 372. Predgovor lat. str. 12, slovenski „Predgovor na Krajnce" str. 13. Na primer bodi:

„Quamvis nullus dubitem, quin eruditus Lector praesentem Libri Psalmorum Regii Prophetae in Slavo-Carniolicum idioma translationem benigne sit accepturus, et probaturus; libet tamen eruditorum lectorum votis satis facere, novaeque versioni praefationem, qua rationem totius operis reddam, praefigere . . — Krajnci! jest vejm, de Svetu Pismu rádi beréte, inu duhovne pejsmi z veselim sercam prepevate. Tukaj imate zopet en dejl Sv. Pisma Stariga Testamenta, kateri je Bukve tih Psalmov imenuvan, inu stu inu petdeset svetih pejsem ali molitu v sebi obderžy. Ali Psalmi so Krajncam premalu znani, zató njim mórem njih ceno pokazati. Te pejsmi so zapopadik celiga sv. Pisma, razsvitlę pamet, inu omečę serce. Tukaj najde verni kristián vse potrebne nauke itd."

Psalm I: „Blóger človeku, kateri po svetuvanju tih hudobnih ny hodil, inu na pôti tih grešnikov ny stal, inu na sędeži tih špotlivcov ny sedel: Ampak ima svojo volo v postavi tiga Gospoda, inu njegovo postavo noč, inu dan premišluje. On bo enak enimu zraven tekočih vodâ zasajenimu drevessu, kateru svoj sad pernesse ob svojim čassi: Inu kateriga perje se ne bo obletelu: inu vse, kar koli bo počel, njemu po sreči pojde itd."

XLVII. Jožef Rihar (Richer Pillichgracensis) r. v Polhovem Gradcu l. 1759, kaplan v Š. Jerneju na Dolenjskem, pri sv. Jakobu v Ljubljani, fajmošter v Komendi, u. 28. nov. 1807. Po njegovi prestavi so

Sv. Pisma star. test. Bukve dvoje Kronikne, dvoje Ezdrove . . P. III (deloma). Labaci. Eger. 1801. 8. 1—396. Predgovor lat. 4 str. slov. 38 str. — P. VIII. (deloma) morda Bukve od Mahabejcov. V razgled bodi:

„Al on (Eleazar) je začel misliti na svojo perlejtnost, svojo veliko, inu časty vredno starost, plemenitenstvu perrojene sive lasę, inu nedolžnu zaderžanje od otročjih lejt, inu je hitru po zapovedih svete, inu od Boga narejene postave odgovoril, rekoč, de hoče rajši pred časam v grob jiti. Zakaj ne spodobi se, je djal, na našo starost, se hleniti, de bi veliku mladenčov mislilu, de se je Eleazar, devetdeset lejt star na ptujih živlenje podal: Inu de bi ony skuzi mojo hinavšno zapeláni bily majhin čass strohlivu živlenje

perhraniti, inu jest skuzi tó madež, inu prekletstvu svoji starosti napravil. Zakaj aku ravnu bi bil v pričeočim časi od terplenja, kateru ludje nakladajo, rešen, vender ne bom roki Vsigamogočniga ne živ, ne tudi mertu odšal. Za tó ker bom z serčnostjo vmerel, bom sturil, kar se na starost spodobi: Mladenčam pak bom močen razgled zapustil, aku z perpravlenim duham, inu serčnu za nar bolši, inu nar svetejši postave pošteno smert sturym itd. (II. Mah. 6, 23—28)."

XLVIII. Modest Šraj (Schrey), bivši Avgustinijan, lokalist na Vranji Peči, pri sv. Jakobu na Savi, naposled župnik pri sv. Duhu (Grossdorn) na Dolenjskem, kjer je 67 let star umrl 4. jan. 1821. On je poslovenil

Sv. Pisma star. test. Bukve (I—IV) od Krajlou. P. II. Lab. Gassler. 1802. 8. 1—543. Predgovor latinski IV. — P. III. (deloma) . . . Bukve Tobiove, Juditne, Esterne. Jobove. Labaci. Eger. 1801. 8. 397—671. Pokaže naj se na pr.:

Praefatio ad eruditum Lectorem. Cum quatuor libri Regum, nunc in Slavo-Carniolico idiomate prodeuntes, me solum habeant translatorem, rationem forte hujus quaerere in mentem veniet iis, qui in praefatione libro Jósue praefixa non unum sed duos eorum versores nominari intelligunt. Verum vicissitudini, ut in compendio votis satisfaciam, id sortis humanae vitae, simulque urgentibus nostratum sacrae scripturae Lectorum desideriis brevi totam in manibus habendi ejusdem versionem esse tribuendum repono etc. (P. II). —

„David je pak Saula, inu njegoviga syna Jonata z' tako žalostno pejsmio objókal: . . Premisli Izrael, kdo so ty, kateri so na tvojih gorráh ranjeni vmerli. Nar imenitniši v Izraeli so na tvojih gorrah pobyti: kakú so močni padli? . . Gorre Gelboe, ne rosa, ne dàž ne pridi na vass, tudi naj ne bo nyv za pervine: za tó ker je bil tam škit močnih proč veržen, škit Saula, kakòr de bi ne bil z óljam mazan. Jonatovi lók ny nikoli brez krivy, ne brez masty pobytih vojšakov nazaj prišal, inu Saulovi meč se ny prazen vernil. Saul, inu Jonata lubezniva, inu lepa v svojim živleni, tudi v smerti nista ločena bila: hitrejši sta bila kakor postojne, močnejši kakor levi . . . Kakor mati svojiga ediniga syna lubi, taku sim jest tebe (Jonata) lubil. Kaku so močni padli, inu je vojsknu orožje konec vzelu? (II. Kr. 1, 17 — 27)."

XLIX. Matevž Volf (Wolff), lokalist na Bohinjski Beli (in Wochainer Vellach), potem živel v pokoju v Horjulu, kjer je bival tedaj Fr. Veriti, v Dobrunjah pri Sostrem, zlatomašnik v Radoljici star 70 let u. 6. jan. 1827. Preložil je v slovenščino

Sv. Pisma star. test. Baruha, Ecehiela inu Daniela Prerokuvanje. P. VII. Labaci. Gassler. 1802. 8. 339. Predgovor latinski VI. Slovenski I—LXVI. Ponatisne naj se na pr.:

Ad Lectorem. . . Singulari certe, et adoranda Dei providentia, quae adtingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter, factum puta, quod Slavo-Carnioli etiam, quemadmodum jam dudum, aliae Christiani orbis nationes ex immenso thesauro sacrae Scripturae divitias spirituales in sua vernacula lingua jamjam haurire, hauriendo ditari, ac ditati in Domino gloriari queant. Ut sacrorum Bibliorum in Slavo-Carniolicum idioma translatio pro votis fidelium hoc idioma callentium citius absolveretur, ad me derivatus est labor transferendae partis hujus . . . Age igitur, Benevole Lector! accipe, utere hoc meo labore: non te pigeat sedulae lectionis, cum me non taeduerit laboriosae versionis etc.

Predgovor . . . Baruh je bil svęt móž, inu njegovu ime pomejni v hebrejskim jeziki ravnu toliku kakor Žegnan: zakaj on je za ress poseben žegen, inu gnado od Boga prejel, de se je, aku lih je bil od imenitniga rodú, radovolnu taku globoku ponižal, de je Jeremíu za pisarja bil, inu na mesti tigá, de bi bil sladnosti, inu zložnosti svejtá

vžival, si je izvolil rajši z' Jeremíam vred za resnico vse sorte britkosti, inu preganjanja terpeti . . — Ecehiel — njegovu ime pomejni v hebrejskim jeziki Moč Božjo: zakaj Bog je njemu posebno moč dal takrat groznu terdovratnim Judam resnico oznanovati . . — Daniel v hebrejskim jeziki pomejni toliku, kakor Sodba Božja: inu to ime vže samú na sebi kaže, kaj njegovu prerokuvanje v sebi imá, namreč: on je mnoge sklepe sodbe Božje čez krajle, inu krajlestva oznanuval itd.

Inu Daniel odgovory pričo krajla, rekoč: Skrivnost, katere bi krajl rad vedil, ne morejo vučeni, modri, vganovavci, inu droba ględavci krajlu povedati: Temuč v nebesih je Bog razodevavec skrivnóst, kateri je tebi krajl Nabuhodonozor pokazal, kaj se bo v poslednih časih godilu... Glej krajl, ti si vidil kakor eno prav veliko podóbo: ta velika podoba, inu nje previsoka postava je stala tebi na spruti, inu njo viditi je bilu strašnu. Glava te podobe je bila iz nar bolšiga zlatá, persi, inu roke iz srebra, trebuh pak, inu stegna iz brona. Inu pišali železne: en dejl stopalov je bil iz železa, en dejl pak iz jila. To si vidil, dokler se je kamen od gore sam odtergal: inu je podobo na njene železne, inu jilnate noge vdaril, inu tęiste razdrobil. Takrat je tudi železu, jilu, bron, srebrú, inu zlatu razdroblenu, inu razmętu bilú kakor pleve na gubni po lejti, kateru je veter raznesil, inu ny bilu nikjer najditi: kamen pak, kateri je podobo vdaril, je velika gora postal, inu vso zemlo napolnil (Dan. II. 27—35).

Predno je tolikanj pomenljivo delo bilo célo, pošla sta vže prva dva zvezka novega zakona; torej je začetnik vsemu delu — Georgius Japel, Canonicus Gurcensis — poskrbel, da sta se zboljšana natisnila vdrugič (I. 1800. II. 1804) ter onemu — Klagenfurti die 3. Jan. 1800 — dal znamenit predgovor na pr.:

„Novum fere prodit opus, quod cernis, Amice Lector, peculiari certe cura revisum, correctum, ac perpolitum. Miraberis forsan styli magis concisi energiam; ast id ex praetermissione quam plurimarum particularum, uti sunt articuli, conjunctiones, pronomina personalia, et verba auxiliaria, a nostra vernacula partim alienarum, partim non ineleganter rejectarum, naturaliter fluere deprehendes. Optabant quidem eruditi aliqui hujus versionis Amici, ut omnes plane articuli, Latinorum more, ex eadem eliminarentur: at cum nec graeca lingua, minus Gallica, Italica, Anglica etc. eosdem respuant, imo multo frequentius nostrate, et plerumqe necessario adhibeant, medium aliquod sequi placuit, ne obscurior et rudibus praesertim minus intelligibilis evadat oratio. Ex eadem causa et voces quaedam etsi barbarae, sed civitate donatae, et populo usitatissimae, retentae sunt, quamquam puriores, et Slavis sat notae prae manibus essent, ut: Troštar, Paraclitus, cujus loco dici potuisset, Odžalnik; item Šac, Thesaurus, pro quo scribi potuisset, Zaklad etc. Sed rejectis recentioribus, aut minus usitatis vocibus, illae praeplacuerunt. His non obstantibus specialis hic, et insperatus primae editionis fructus fuit, ut nitidior jam vernaculae nostrae stylus communiter arrideat . . Requisitis ob universo venerabili Clero animadversionibus, fere novam, et ad rigorosam critices trutinam elucubratum necessario prodiit opus. Erant autem sequentes operis hujus Censores . . . Quantum viris his in acceptis referam, dici nequit; plurimum certe, ne dicam, totam hanc emendatiorem editionem me illis debere, palam hic fatear, necesse est etc.“

Možje, kteri so po ukazu škofijskem delo pred tiskanjem presojevali, vzajemno si popravljali ter pripomogli, da je prva katoliška biblija slovenska po vsebini in obliki izišla tolikanj dovršena, imenovani so i po svojem značaju v vsakterem zvezku; letí odborniki so bili gg.:

P. Ant. Jevnikor, Franc. Paradiso, Georg. Suppan, Jac. Sortschan, P. Jordan. Zerer, Sebast. Suppan, Mart. Naglitsch, Georg. Miklautschitsch, Georg. Japel, Blas. Kumerdey (u. v Ljubljani 10. marca 1705), Jos. Schkriner,

Ant. Traun, P. Honorat. Vadlau, Marcellian. V. Vodnik, Joan. Debeuz, Jos. Walland, Luc. Purger, Jos. Richer.

L. Mej pisatelji pričujočega stoletja ponaša se vže tudi **Valentin Vodnik.** Kako veže on v slovenskem slovstvu oba veka — XVIII. pa XIX. —: o tem glej v XIV. Jezičniku l. 1876 (Otec Marko Pohlin pa Valentin Vodnik)! Kakor se v onem še razodeva učenec M. Pohlinov; tako se v tem kaže učenik mnogim, premnogim novim učencem, budeč jih z gesloma:

1801.

Sto let doživeli,
Na nov omladeli,
Od perviga spet
Začnemo živét.

1802.

Veselo se káže
Nov' létašni dan,
Mi serce ne laže
Ne létas ne lan'.

Ježičnik.

Knjiga Slovenska

v

XIX. veku

A.

Spisal

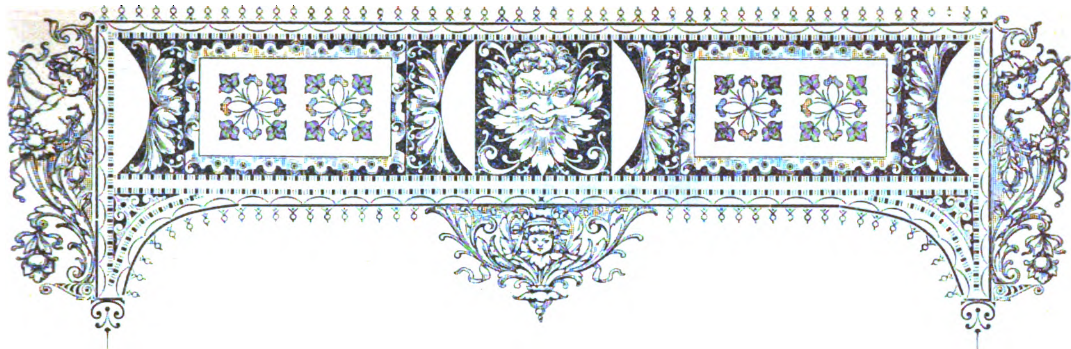
J. Marn.

XXIII. Leto.

V Ljubljani.

Natisnil in založil Jos. Rudolf Milic.

1885.

Brez jezikove olike ni upati narodove omike.

Janežič.

Pravijo, da stoletje XIX. je slovansko, kakor je po ss. Cirilu in Metodu bilo IX., kedar se je porodila Knjiga Slovénska. Kako se je tej godilo v sledečih stoletjih, pripoveduje slovstvena ali književna zgodovina. Tako napreduje knjiga in se olikuje v njej jezik, kakor napreduje v omiki narod sam. Brez jezikove olike ni narodove omike.

Narodu našemu se je Knjiga Slovénska preporodila v XVI. veku, a — nesrečna koj o spočetji — je slabela in mrlela, dokler jo vzbudí in poživí Vodnik, vzdigne in pokrepča Kopitar, vravná in mej ljudstvo pripravi Ravnikar. Ti trije možje — baron Zois njim na čelu — so v našem slovstvu nove dobe začetniki, ki so dobili si nekaj vrlih učencev in naslednikov slovénskih. Kteri so tí, kaj in kako so pisali nekako v prvi polovici XIX. veka, kaže letošnji Jezičnik. Iz njega je razvidno, kako se je trebil in olikoval jezik naš, pa tudi, kako se je dvigal in omikoval narod slovénski.

Bilo je l. 1863, da sem v ta namen sostavljati jel Poménke o slovénskem pisanji ter jih priobčevati v Jezičniku, kteri se je z IX. letom popolnoma pomaknil na zgodovinsko polje književne povestnice slovénske. Odslej sem v njem do XX. leta bolj ali manj znatno opisal nad XXX književnikov — največ iz sedanjega stoletja. V naslednjih letnikih XXI—XXIII razpravlja se Knjiga Slovénska od srede XVI. skoro do srede XIX. veka. — Da se sestavi spoštena književna zgodovina slovénska, treba je, da se zadéla vrzél mej knjigopisjem Čopovim — na svetlo dal J. Jireček (P. J. Šafařík's Geschichte der südslaw. Literatur. I. Prag. 1864) in Costovim, priobčenim l. 1869. II. v Matice Slovénske Letopisu, kjer se potem zvesto nadaljuje od leta do leta. Oménjeno vrzél bi jaz rad še zagradil — vsaj po pisateljih vže zamrlih — ter poslovil naposled Jezičnika s Knjigo Staroslovénsko, ako mi v to ljubi Bog da potrebnega zdravja pa dobre misli.

V Ljubljani, 8. decembra 1885.

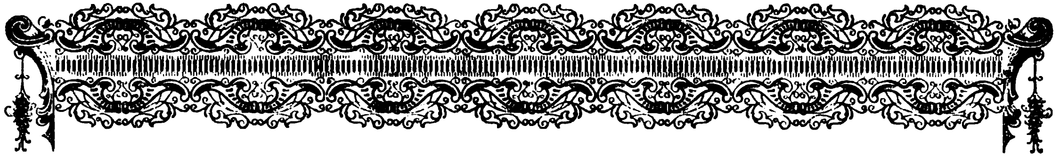
Josip Marn.

Razgled.

A.

		Stran			Stran
	Baron Sigmund Zois	1			
I.	Valentin Vodnik	2	XXVI.	Jožef Žagar	47
II.	Jernej Kopitar	3	XXVII.	Gašper Švab	47
III.	V. Franul de Weissenthurn	4	XXVIII.	Andrej Bohinc	48
IV.	Matevž Ravnikar	4	XXIX.	P. Ferdinand Vonča	48
V.	Leopold Volkmer	7	XXX.	Andrej Albreht	49
VI.	Janez N. Primic	9	XXXI.	Franc Veriti	50
VII.	Koloman Kvas (Quass)	14	XXXII.	Janez Ziegler	54
VIII.	Jan. Leop. Šmigoc	14	XXXIII.	Janez Traven	58
IX.	Urban Jarnik	15	XXXIV.	Anton Krempl	60
X.	Peter Dainko	19	XXXV.	Matija Ahacel	66
XI.	Vido Rišner	25	XXXVI.	Mihael Andreaš	67
XII.	Anton Šerf	26	XXXVII.	Franc Pirc	70
XIII.	Valentin Stanič	27	XXXVIII.	Juri Jonke	73
XIV.	P. Paškal Skerbinc	31	XXXIX.	Mihael Kastelic	74
XV.	Juri Verdinek	32	XL.	Juri Kosmač	76
XVI.	Janez Zalokar	33	XLI.	Ignac Holzapfel	78
XVII.	Fr. Ser. Metelko	36	XLII.	Jernej Levičnik	80
XVIII.	Jan. P. Ješenak	36	XLIII.	Juri Grabnar	80
XIX.	Mihál Barla	37	XLIV.	Dr. Jakob Zupan	81
XX.	Janez Bedenčič	38	XLV.	Matija Čop	81
XXI.	Anton Klementini	38	XLVI.	Dr. France Prešern	81
XXII.	Jakob Dolenc	38	XLVII.	Jožef Žemlja	81
XXIII.	Friderik Baraga	39	XLVIII.	Dr. Mihael Tušek	81
XXIV.	Luka Dolinar	41	XLIX.	Em. Jožef Kovačič	82
XXV.	Martin Kuralt	46	L.	Blaž Potočnik	86

Knjiga Slovénska

v

XIX. veku.

*

Pá saj né boš vedno spala,
  Rož'ca lepa „Operosa";
Saj boš skoraj spet vstala,
  Rož'ca mnogoverstnih ved. —
Lé vstáni — lepa Ti cvetlica!
  In Modricam služi z vso skerbjo;
Sveti še Ljubljani ko danica
  Delaj čversto z „združeno močjo"!

Tako priprosto, a domoljubno kliče J. Lenček v Vodnikovem Spomeniku l. 1859 novo znanstveno družbo — Matico — na dan, opisavši nekdanjo „Modrine delovnih" (Academia Operosorum) v njeni prvi in drugi dobi (1701—25 pa 1781—7). Česar opevana družba ni mogla, storil je mož sam — veljak — Mecena našemu slovstvu t. j.

Baron Sigmund Zois.

Rodil se je Žiga Zois v Trstu 23. novembra 1747. Oče mu je bil Mihael Angelo Zois (Freiherr v. Edelstein), mati pa druga njegova žena Kranjica — Jovana pl. Kapusova. Preselivši se na Kranjsko — postal je — učen, bogat, ljudomil — novi domovini svoji velik dobrotnik. Umrl je v Ljubljani 10. novembra 1819. Popisal je njegovo življenje profesor Richter po nemški v posebni knjižici s sliko (1820. 8. 22); po slovenski dr. Janez Bleiweis v Koledarčeku (l. 1855. str. 17—26) tudi s podobo. Popeval ga je po svoje v Krajnski Čbelici dr. Jakob Zupan v naslednjih gledé književnosti znamenitih spevih:

Baron Zois Žiga.

Povsod se učiti
  Svet viditi sam,
To gnalo ga iti
  V Rim, Amsterodam.

Mat' Krajna imela
  S'nu ljubšiga ni,
Za Krajnšino vnela,
  Nam oča rodí.

Vodnike, Linharte
  Je Žiga budil,
Bod' bukve, bod karte,
  Rad z njimi delil.

Petero jezikov
  Verh moj'ga kramljá,
Cirila nas Grikov,
  Brat' knige ravná.

Sromake, bolnike
Odeva po stó,
Kup' ranjenim like,
Blazino mehkó.

Slovi do Londona
Mineralogec,
Do Kube, Kantona
Z jeklino kupec.

Pred Sava nehála
'Z Bohinja teč' bo,
Ko zabiti znala,
Zois! hišo tvojó.
I. 76. 77.

Zoisova hiša krajnšini zatišje.

Zdaj krajnčit' ne znati
Je Iblančana sram,
Kdej kranjsko kramljati
Zois dramil je sam.
II. 49.

Lahi se radi slovené.

Zois, Valvasor bila
Sta Laha oba:
Italjo pustila,
Imena sladká!

Žal Krajne po Zoisu baron Sigmundu.

Kdo bukvarje mi vmiruje?
Kalepina kdo budí?
Tuje kdo tako gostuje?
Mene kdo tako slaví?
III. 60.

Baron Zois Vodnikov Mecen.

Hórac brez Mecena bi patrona
Javalne do Kvebeka slovil:
Brez budil Sigmunda Zois Barona
Vodnik znan Slovencam bi ne bil.

Kakor bi Vodnik znan ne bil Slovencem, tako bi Kopitar ne bil Slovanom; brez Kopitarja bi mati Slava morebiti ne imela Miklošiča, in brez Miklošiča — kdo vé, kakovo bi bilo še sedaj slovansko jezikoslovje? Evo velike pomembe Zoisove! — Sam učen — je pridno nabiral raznoterim vednostim pripomočkov ter z njimi — s svojim dobrim svetom, s knjigami in starimi listinami, z novci — vnemal in podpiral bistre glavice za slovenščino, za slovenskemu narodu tolikanj potrebno prosveto. Kako bistro je pa tudi Zois sam presojeval njihove stvari in poskušnje, spričujejo nam na pr. njegova pisma do Vodnika (cf. Briefe des Freiherrn Sigmund v. Zois an Vodnik. — Album S. 45—62). V njegovi hiši so imeli zatišje na pr. Kumerdej, Japel, vzlasti Linhart, Vodnik, Kopitar, pa tudi Ravnikar, Metelko in dr. (Vid. Slovenija oživljena — zlož. J. Bilc — Slov. Glasnik VII. 12). Marljivo je nabiral starih knjig, rokopisov ali spomenikov kranjskih in slovanskih (Carniolana, Slavica Glagolitica et Cyrillica) itd. Po smrti je od njegovih dedičev njegovo knjigarno kupil cesar Franec za 7000 gld. za licealno knjižnico, rudninsko zbirko njegovo pa v naš muzej za 6000 gld. Iz njegove pa iz Kopitarjeve ostaline pridobila si je javna naša knjižnica, kar ima najboljših starejših zakladov iz domačega slovenskega pa slovanskega slovstva. Živ je bil Žiga Zois, pa tudı mrtev je in bode vedna podpora slovenskemu pismenstvu, in prav kliče mu dr. J. Bleiweis s Koseskega geslom:

Ko trombe glas, ko zvon doní,
Od verlega moža spomin.

Valentin Vodnik (1758—1819) je v pričujočem stoletji prvi slovénski pisatelj in njegova knjižica „Pésme za pokúšino“ je v novoslovenskem slovstvu prva, o kteri se reči smé, da je umetna, v duhu našega naroda, da je klasična. Tedanjo razmero med nemščino in slovenščino opeva v njej v znani pravljici:

Némški inu krajnski kojn.

Nemški kojn slovénmu reče:
Brate kaj medliš na cést'?
Ti li noga, glava neče,
Al se teb nelubi jést?

Mene v' dobri versti májo,
Men se trikat ovs ponúd',
Čiste noge mi jegrajo,
Vrat nosim ko labúd.

Krajnska pára milo pravi:
  Tud bi lahko jes bil tak,
Al tepejo me po glavi,
  Lačni morem stati v' mlak'.

. Dejanje in nehanje V. Vodnikovo glej v Jezičniku XIV. L. 1876.

Jernej Kopitar (1780—1844) opisuje stanje slovenskih pisarjev v začetku sedanjega veka na pr.:

„Der Vorwurf des unnöthigen Germanisirens in einzelnen Wörtern, und im Syntax, trifft, mehr und weniger, alle unsre (meist übersetzende!) Schriftsteller. Um dieses, wenn nicht verzeihlich, doch begreiflich zu finden, setze man sich an die Stelle eines Krainischen Scribenten. Im 8ten oder 10ten Altersjahre hat er den väterlich-Slavischen Herd verlassen, um in der Deutschen Stadt von Deutschen in Deutscher Sprache zum Deutschen Staatsdiener erzogen zu werden. Nun muss er seine Slavische Muttersprache, die er ohnehin in diesem Alter noch nicht in ihrer ganzen Fülle besitzen kann, mit Fleiss vergessen lernen, damit ihm hold werde die Herrscherin Teutona. Man wende nicht ein, dass ja in den Städten auch Krainisch gesprochen werde! Diess ist's eben, worüber wir klagen: Truber's leben, lebati, shpisha, mordane, ſhtrytati, hudobo trybati, jeſt ſem ſhazau sa mertviga, fershmaati, punt (Bund), Goſpod je vunkaj vlekel (ausgezogen) s' naſhimi vojſkami, doli jemle, gori jemle, zajhen, ſhenkinga, poberi ſe tjakaj, vunkaj klizati (ausrufen), gvant, flegar, Rihtar, ſhpendia, folk u. s. w. u. s. w. sind dergleichen Blümchen aus dem Krainisch der Städter; und wenn neuere Schriftsteller statt dieser auch einheimische Blumen nehmen, so flechten sie den Kranz doch auf Deutsche Art; oder, um ohne Allegorie zu reden, dieses städtische Kauderwelsch ist's, was der künftige Autor in den Jahren seiner Jugendbildung hört: da er selbst in den Schulen Deutschen Ideengang bekommen hat, so ist es ihm beynahe zu verzeihen, dass er zufrieden ist, wenn in seinem Krainischen Werke nur kein Deutsches Wort sich findet, und dass er gar nicht ahndet, dass es auch einen Krainischen Syntax gebe. — Häufigerer Umgang unsrer Krainischen Schriftsteller mit dem Landmann, die Wahl Lateinisch geschriebener Werke zum Uebersetzen statt der Deutschen, Lectüre in solchen Slavischen Mundarten, die von Deutschland nichts wissen können, ein vollständiges, aber kritisches und, vor allem, treues Wörterbuch, und — statt alles dieses, eine permanente Kanzel der Krainischen Sprache an der Theologie, wären sichere unfehlbare Mittel wider das Uebel! (Grammatik S. 53—56.)" —

„Nichts ist einfacher und einleuchtender, als die Theorie der Buchstabenschrift: Analysire das Wort (den articulirten Menschenschall) bis auf seine einfachen Bestandtheile (Elemente), und jeden gefundenen solchen einfachen Bestandtheil stelle durch ein eigenes Zeichen dar. — Je einfacher deine Zeichen sind, je deutlicher sie sich von einander unterscheiden, folglich je leichter sie zu schreiben und zu lesen sind, desto besser ist deine Erfindung (Gramm. XXII—XXIII)."

„Wenn uns der Himmel einen zweyten, Römischen Kyrill sendete, der, jenem ersten Griechischen als denkender Römer nachahmend, zu den untadelhaften 20 Römischen Buchstaben, nahmentlich um noch 9 (den übrigen Stämmen theils einige mehr, theils weniger) neue, den Römischen der Figur nach analoge, Buchstaben hinzu erfände, — so wären die Slaven die einzigen Glücklichen in Europa, die dann ein vollständiges und vernünftiges Alphabet hätten (Gramm. S. 203)."

Kolikega vpliva v slovenskem slovstvu je bilo to pisanje pa drugo delovanje Kopitarjevo, gl. Jezičnik XVIII. L. 1880. — Kopitarjeva Spomenica 1880. — Archiv für slavische Philologie V—VII (Der Briefwechsel zwischen Dobrovský u. Kopitar) itd. — V tem (VII. 4. 1884) ima tudi: Notata ad Gramm. Carniol. Vincentii

Franul. Trieste 1811. 8., kjer pravi na pr. Motto: Zbúdi se kranjska Modrica — Zadosti si spala do zdèj! — Al ni očitna pravica — D' obúdena bóš za naprèj? — sunt Marciani — Vodnikiani; pisatelju knjige „Saggio Grammaticale Italiano-Cragnolino composto da Vincenzo Franul de Weissenthurn Dottore di legge" pa kliče dovtipno: Quare non fateris te vertisse tantum rem alienam?!

Matevž Ravnikar (1776—1845) je povedal v knjigi „Sveta Maša" l. 1813, še bolje v predgovoru k „Zgodbe svetiga pisma za mlade ljudi" l. 1815, kako naj se nasproti nemškutarjenju prejšnjega veka čisti, množí in olikuje naša slovenščina na pr.:

„Če v kakšino besedo v teh bukvah zadenete, de je precej ne vuméste, nikar berš ne recite, de je izmišlena; poprašajte koga drujiga. Krajnske so vse, in tu ali tam po Krajnskim domá. Pač redka ktira je nova, pa lohka vumeti. Ves krajnski jezik bi mi obožali, ako bi nobena beseda v bukve ne smela, če le v kaki vasi ni domača. Nektire besede so bol po Gorenskim, druge po Dolenskim ali po Notrajnskim v navadi. Zakaj bi mogla le Gorenska, Dolenska ali Notrajnska obveláti? Nismo vsi Krajnci? Pa, reči po pravici, nisim jih besedí veliko jiskal ne po Gorenskim ne po Dolenskim, ampak po svojim sim pisal, kakor sim jih se nekadaj v svojimu kraju pastír še navučil. Torej pa tudi mislim, da me bote otroci in pastirji od vučenih veliko bol vumeli. Od otrók in mladenčov svojiga kraja sim si tega svest. Vi imate še bol nepokaženo Krajnšino; vučeni radi Nemšino, Latinšino, ali Lahovšino vmes brodijo, in tudi clo krajnsko besedo tako po ptuje stavijo, de praviga Krajnca všesa bolé. Večidel pravijo po kmetih takim, de prevučeno govoré. Drugim, ktiri se lepši Krajnšine deržé, pravimo, de jo po domače povedó. Pa tudi med kmečkimi ljudmi je že veliko zbródene Krajnšine, in clo kmet se sčasama te kolobócje tako pervadi, de misli prav lepo povedati, če postavim namest: „Sim spoved opravil", reče: „Sim spoved dolj položil". Skorej bi ga vprašal, kam jo je položil, na tla ali pod klop? Ta kolobocja ves krajnski jezik obruzdá, in ga ptujim Slovencam perostúdi, in Krajnca po nedolžnim v zaničovanje spravi. In če pojde tako, nas bo tako deleč ta kolobocja perpravila, de ne bomo zadnič znali ne Krajnskiga, ne Nemškiga. Vam na čast tedaj, ljubi moji mladi Krajnci! sim se tiste zbrodene Krajnšine ogibal. Ne le mi Krajnci, šedeset milijonov ljudí govorí slovenski jezik, in vsim pridejo naše bukve simtertje v roke, in gerdo je, jélite, če nam očitajo, de smo Krajnci vso besedo skazili? Torej vsaki pametni Krajnc more sam želeti, de se v bukvah sej čista Krajnšina perhrani. Res je scer, te moje bukve niso zavolo Krajnšine, ampak zavolo lepiga navuka pisane. Pa, kdo nima raji, de se mu koščik tudi beliga kruha iz lepe rute po perilu, kakor iz vmazane nagnusne cunje podá? Jelite, otroci! še jedli bi ga nè? Ravno tako spakdrána beseda še taki lepi navuk, če vam ne, pa drugim Slovencam, perskuti. Ravno zato, ker je lepi navuk meni in vam le teljko per serci, tudi mislim, de ga moremo v lepo, čedno besedo obleči.

Nektiriga izrečovanja pa tudi ne smem tajiti, de res po Krajnskim ni kaj navadno, postavim, kadar pišem: „Te bukve zbravši bom kmalo druge dobil", namest reči: „Po tem, kadar bom te bukve zbral, bom kmalo druge dobil." „Jurja življenje mi otevšiga bom z vsim preskerbel", namest reči: „Jurja, ktiri mi je življenje otel, bom z vsim preskerbel." „Andreju toljko hudiga prebivšimu se bolj zdaj godí", namest reči: „Andreju, ktiri je toljko hudiga prebil, se bólj zdaj godí". Take izrečovanja, pravim, res niso kaj zlo po Krajnskim v navadi. Pa v duhu so Krajnskiga jezika, tako govoré vsi drugi Slovenci, tako so naši krajnski spredniki vsi govorili, kar se iz starih nekdajnih krajnskih bukuv pokaže; tako je sveti Ciril pred devetimi vekmi ali devet sto letmi že pisal v našim jeziku; tako govoré in pišejo še zdaj kmalo unkraj Štajerskiga; tako so zadnič

sploh začeli pisati tudi po Koroškim in po Štajerskim; in povsot je to prav, zakaj bi le nam Krajncam ne bilo? Krajnska beseda se tako grozno lepo okrajša, in kar je še več vredno, je dobičik, de bomo sčasama tudí drujih Slovencov bukve lohka vumevali, in naše oni. Iz Pemskiga, iz Duneja, od vsih krajov nas Krajnce hvalijo zavolo tega. Zakaj bol skerbé drugi Slovenci za nas in naše besede lepoto, kakor mi samí za-se. Ni kaj lepo to, pa res je. Pa zmiraj ne smé biti taka. Vsaki narod, kadar se začne nekoljko otesávati, začne to per svoji domači besedi, de jo očédi. Ako tędaj tudi mí tako storimo, ktiri pametni Krajnc bo marnje delal? Tega braniti se pravi Krajnce v nič tlačiti, in pot jim do véči vuma zaperati. Mene tega Bog vári! Nè le vam, otroci in mladenči! ampak tudi odrašenim Krajncam sim to le hotel povedati."

Jona moli v morske ribe trebuhu:

„V svoji britkosti kličem v' Gospoda, pa vslišiva me.
Grobu iz trebuha ženem svoj glas, o Gospod! in slišiš ga tí!
Sunil si me v brezen, v sredo morjóv, zatòp me obdaja.
Vse tvoje kerníce in tvoji valovi gredo čez mé!
Pahnen sim, právim, spred tvojih očí,
Kaj, ko bi videl tvojo sveto vežo še kadaj!
Zaveznile so me do duše vodé,
Odéva me brezen, terstje se mi zapleta nad glavo.
Podréznil sim se pod hribov stopále,
Na vekomej mi je zapáhnena zemla!
Pa otél od pogube, Gospod, moj Bog! boš moje živlenje.
Ker omaguje duša v meni, zdaj mislim v Gospoda.
Dohaja, dohaja k tebi v tvojo sveto vežo moja molitev.
Kdor se na prazne merčesa zanaša, se vána svoje božje pomoči:
Jez pa ti bom daroval še z glasno hvalo,
Obljube, ktire sim storil, t' opravlal.
Po tebi, Gospod! vsa pride blagóst!"

Zgodbe I. 238. 239.

Stari Tobija hvali Boga:

„Velik, Gospod! si, vekomaj velik,
Od veka do veka je tvoje kraljestvo!
Tepeš in zdraviš,
Pelaš ga v' jamo, ino perpeláš ga iz njé,
Nihčer ne odide tvoji roki.
Hvalite Gospoda Izraelski otroci,
Slavíte ga vpričo naródov!
Rastrosil med narode ga ne poznajóče vas je,
De čuda oznanujte njegove,
De jim Boga povejte, vsigamogočniga njega,
De zvunaj njega ni drujiga nobeniga.
Tepel za naše pregrehe nas je,
Pa rešil po svoji milosti nas bo.
Torej, spoznajte, kaj vse storil nam je!
Hvalíte ga v strahu in trepetu!
Častite ga, z djanjam, večniga kralja!
Jez sej, slávit ga hočem v svoji le jetniški deželi,
Njega, nad ljudstvam pregrešnim ki se toljciga kaže nad nami!
Oh, grešniki! spreobernite se k njemu.
Pravico ravnajte pred njim,
Verjemite, milost skazal vam bo!
Jez sej, in moja duša veseliti se hočeva v Bógu.

Vi, njegovi izvoljenci vsi — dajajte mu hvalo!
Praznujte veselje mu celo življenje!
Védno hvalo mu pójte!"

Zgodbe I. 285. 286.

Razširenje keršanstva po vsimu svetu.

. . . . Ne bilo bi prav, ako bi se tukaj še sveti Kiril ali Ciril v misel ne vzel, ki je bil z svojim bratam Metódijam Slovéncam ne le vere, temoč tudi branja ino pisanja vučenik, ino ki se mu zavolo tega veči del Slovéncov apostel pravi. Z Laškimi ino Nemškimi duhovni je bilo težko ravnati, ker Slovenskiga niso znali. Torej nekako pred jézar létmi so trije Slovenski knezi ali vajvodi, Rostislav, Svatopluk ino Kocel, ki ga tudi Hecil ino Hecilo pišejo, ino ki je nekoljko Vógriskiga, vso Slavónjo, vélko Štajerskiga ino Krajnskiga, ino morebit tudi ves Korotàn pod oblastjo, ino per Ptujimu sedež imel, do Greškiga cesarja v Konštantinopel po vučenikov poslali. Sporočé mu: „Naša dežela je keršena, tode vučenikov nimamo, de bi nas napelovali ino vučili, ino nam svete bukve razlagali: Sami ne znamo nè Greškiga nè Latinskiga, ino ta pravi takó, ta takó; ne razločimo tedaj svetiga pisma vuma ino moči. Vučenikov nam tedaj pošlíte, de nas bodo besede ino vum svetiga pisma vučili." Takih vučenikov namreč bi bili radi, ktiri so slovénsko znali, de bi jim božjo besedo ino sveto pismo po slovénsko razlagali. Kiril ino Metódi, dva brata iz Tesalónike domá, ki sta terdno Slovensko znala, se kmalo napraviti dasta. — Na Slovénsko prideta, ino ne le evangelj oznanovála, tudi slovenske čerke sta Slovéncam naredila, ino vse sveto pismo sta jim sčasama preslovénila, ino Slovenci so bili grozno veseli, ker so božje čuda v lastnimu jeziku slišali ino brali. Vsi Moškoviti, Serbláne i. t. d. beró še dan današni to Kirilovo sveto pismo, ino tudi Krajnic, Štajerc, Korošic, Hrovàt, Dalmatinc, Čeč, Tersičan, Goričàn i. t. d. bi se lohka va-nj zvédel, ko bi Kirilove čerke poznali; tode sčasama so jih po naših deželah Latinske odrínile. Lepši scer od Kirilovih so Latinske, pa premalo jih je, devét jih manjka. Ino ravno zato je krajnsko težko brati, ker móremo dostikrat po dve čerki stakniti, de glas zapišemo, ino dostikrat edino čerko zdaj drugáč zdaj drugáč izrékati. Sveti Kiril je vsakimu slovenskimu glasu svojo lastno čerko dal, ino, kar to tiče, Nemci, Latinci, Francozi, vsi naródi naj se gredo skriti proti njemu. Z Latinskimi čerkami scèr, pa po Kirilovo, ljubi otroci! hočemo tudi mi v prihódno pisati, ino torej čerk, kar nam jih manjka, pernarediti. Ino na Dúneju že delajo se, ino če Bog dá, k letu osorej bi jih že imeti vtegnili. Svetiga Kirila ino Metodija pa hočemo vedno spoštovati ino posebno častiti. Slovenska apostelna sta, keršansko vero sta med nami vterdila, ino veliko sta si, Slovénce otesati, perzadjala; ino clo prav pisati ino brati, kar smo ravno pravili, še dan današni se od njih dveh vučimò."

Zgodbe IV. 1817. 323—325.

V pričujočih vzgledih kaže se Ravnikarjeva izvirna beseda pa v prestavi. Sicer glej o njegovih zaslugah za naše pismenstvo Jezičnik XV. L. 1877. C. 63—70. IX. 1871 itd. — Ti trije možje, rêči se smé, vstanovili so nam slovensko besedo in pisavo. Ravnikar — vravnal jo je izmej ljudstva, Kopitar — jo je dejal na pravo kopito, Vodnik — pa jej je dal prva vodila. Nova doba se je pričela, vzlasti po učilnici ali stolici slovenskega jezikoslovja v Ljubljani.

Prejšnjo dobo našega slovstva opisuje Slomšek v Drobtincah l. 1853 str. 119—120 tako-le: „Žalostni časi so bili . .; vsa v prahu in v mahu zarašena je slovenšina spala. Nemci in drugi ptuji sosedi so jo čertili in zaničevali, vlastenci so se nje sramovali; kaj čuda, da ni bilo čitati slovenskih knjig, niti bilo moža najti, kteri bi jih bil po slovensko pisal. Na kmetih ni bilo šol, po tergih in mestih se je učila nemščina in

latinščina; onadve ste košato za mizoj sedeli, nji sestra je pa za vratmi pozablena medlela. Slave slavni sini so znali verlo pisati nemško in latinsko, gučiti po italiansko in francosko, v svojem jeziku maternem se niso dali slišati, kakor hitro so gosposko suknjo oblekli. V Celovškej duhovšnici, v semenišču večidel slovenskih dušnih pastirjev, ni bilo najti slovenskih knjig, razun Guzmana nemško-slovenski besednik, in pa kratko premišlevanje večnih resnic, slovnice izmed jezer učenih. Slovencov eden poznal ni. Po tri duhovnije ali fare si lehko prehodil, poprej, ko si slovenski evangelj ali pa unih 68 svetih pesem najdel; in če je kdo vedel svet pasion (terplenje Kristusovo) čitati, ali pa sv. evangelj povedati, je bil ljudem kakor prerok imeniten. Veliko duhovnikov bilo je med Slovence poslanih, kteri še niso slovensko brati znali; cerkvenik jih je v saboto naučil sv. evangelj brati, kterega so v nedeljo na leci ljudem s težavoj povedali. Ni bilo dobiti slovenskih pridig; jih pa tudi duhovniki pisali niso. Iz nemških ali latinskih knjig so po verhu mlatili; in lehko se ve, da je bilo več plev ko pa zernja, kar govor zadene. Drugi učeni stanovi se za svoj materni jezik zmenili niso. Tako se je vboga slovenšina ksala, pa tudi omika Slovencov je toliko zaostala, da smo bili narodom v zasmeh in oporeko. Vsakojaškega serca je moral biti torej mož, kteri se je upal zaničevanega maternega jezika lotiti in obuditi med svojim narodom dušno življenje. To so storili na Krajnskem rajni Juri Japel, Guzman (Gutsmann) na Koroškem in na Štajarskem naš slavni Volkmer."

Leopold Volkmer (Volkmayr — Volkmar) r. 13. okt. 1741 v Lutomeru (Luttenberg) na Štajarskem, bil v Varaždinu (Vražlin) v šolah latinskih, v modroslovnih pa bogoslovnih v Gradcu, mašnik l. 1764, kaplan pri sv. Ožbaldu, v Ptuju, pri sv. Martinu in sv. Urbanu, u. 7. febr. 1816.

Leopolda Volkmera, pokojnega duhovnika Sekavske škofije Fabule ino Pesmi. Spravil ino z' kratkim Volkmer'vim življenjom na svetlo dal Anton Janez Murko. V Gradci. Na prodaj v Fr. Ferstl'vi knigarnji, Janeza Lovrenca Greinera 1836. 8. XVI. 148. Natisk ino papir iz Andreja Lajkam've natiskarnje ino papirnje. V razgled bodi (Star konj. Enokoljko popravlena v Kor. in Štaj. Pesmi. M. Ahacel str. 139—145):

Sivec ali srečna podložnost.

Ha! ha! en mladi žrebec herže,
Stojéč na sredi med konji;
Vse štiri bistro kviški verže,
No z' drug'mi konji tak gučí:
V začetki, ja! nas je natura
Postav'la proste sem na svét;
No človek bi se z nami gura?
Je on to smél od pervih let?

Predstarši naši so hodili,
Gdé, gda no kak je keri htél;
Zelene kerme so se vžili,
Jim toto je gdo branit' smel?
Od njih nobeden ne je služil,
Nobeden ne naprežen bil:
Nobeden vlačil ali plužil,
Nobeden gajžle žlak dobil.

No mi, ah mi, fuj sram nas bodi!
Smo hlapci — ne, smo vózniki!
Nas sedlo no homot oglodi,
No smo za to še tepeni.

No komi, komi smo pokorni?
Človeki! Kaj pa človek je?
Je človek al' smo mi ti gorni?
Vas, brati! prosim, sodite.

Mi smo tak lepi od nature;
Tak lep je človek ne, kak mi:
On gerdo gre po dvéh, kak pure,
Po noči vidi kaj z očmí?
Se zemla, da on ná-njo stopi,
Tak močno trosi, kak da mi?
Gda njemi duh iz nosa sopi,
Kak se iz našega kadí?

Poglejmo se, kak nas vse cira:
Vse, vuha, grive, glava, hod!
No človek, toti nas regira,
Zdaj toti je krez nas gospod!
On nam na herbet sedit ide,
Da z kem se bojuvati ma;
No či premaga, nazaj pride,
Vso čast le sebi, nam ne dá.

Čast, kero ma, mi njemi damo,
  Ja! njemi, da je nima sam.
Ker lon pa mi od njega mamo?
  Kak on dobrote plača nam?
Za štrajnge k plugi nas priveže,
  Al' z nami vozi k verhi gnoj;
Še z gajžloj póka, no se zdêre:
  Prekleta merha, ne postój!

O brati, réš'te se hlapčije!
  Naš pervi rod je prosti bil;
Pa človek, puni ciganije,
  Pod sé nas je v oblast dobíl.
Kak lehko bi, či vkup deržimo,
  Nam 'z njeg'vih rok se rešit' b'lo:
Pravico tak nazaj dobímo.
  Kaj men'te! Vse mučí na to!

Vsi konji beršejo z nogami
  Od vel'ke jeze krez en čas.
„Či meniš, da bo bolši z nami,
  Se čemo spuntat'!" je vséh glas.
En sam, en sivec glavo trosi,
  Se izkašlá iz starih pluč:
Zdaj ferca, da ma muhe v nosi,
  Naprej se riva, začne guč.

Ja res je, res! kaj žrebec reče,
  Da je naš rod bil negda prost;
Pa čas, ker bil je, zdaj ne teče,
  Do njega je en dugi most.
Nevarno je po totem iti,
  Pod nami se podreti zna.
Vam puntarija most če biti,
  Oh vse nesreče tota ma.

Mi vel'ko moč v kopitah mamo,
  Vse z njimi ób-tla veržemo:
Pa, pajbi! moč či mate samo,
  Vas tota k cili sprav'la bo?
Zanes'te se na njo, kak čete,
  „Zastopnost" tota vam falí:
No toto človek ma, kak véte,
  On zato je gospod, ne vi.

Gdo puva no popravi štale
  Za vašo stanje, no da vas
Gdé ne bi hudobije klale,
  Ne vuk, ne toča, sneg no mraz?
Gdo v zimi vas pred gladom brani,
  Gda tota zemlo vso vmorí?
Gdo vam za žejo vodo shrani,
  Gda vse potoke led vsuši?

Gdo, gdo vas snaži, gdo vas vrači,
  Gda blatni al' nezdravi ste?
Gdo vam pomaga, gda vas tlači
  Nesreča, naj je kakša še?

Gdo vam tak lepi oves pôva?
  Gdo 'z trave vam senó suší?
Pojéte staro kermo, nova
  Pred vami v jaslah že leží.

Zapstojn vi reje ne dobite,
  Za njo res date svojo moč:
Pa kero moč pri njoj zgubite,
  Poverne ona vam drugoč.
Kej samo moč vam nem're dati,
  To vam človečja pamet dá:
Skoz njo vas človek zna ravnati,
  Kak svojo moć vsak' nucat' ma.

Štimanje vašo je prevzetno,
  Ja človek čast od vas dobí,
Pa on (verjeti ne je žmetno)
  Vam vekšo dá, kak njemi vi.
Čast, kero on ma, z vami tala,
  Da, gdé on je, vi tudi ste;
Stan njegov hiša, vaš je štala,
  Pa ste pod strehoj, kak on je.

Za svoj počínek ma nedelo;
  Kaj nimate vi tudi jo?
On vas ne pela tê na delo,
  No reče: Dnes počínek bo.
On vam postreže; vi pa delo
  Opravit' mate, kak želí:
Je ne življenje to veselo?
  Ne bod'te, brati! puntari.

O toti guč je konjom segnil
  V sercé, no že je krotko b'lo;
En vsaki noge je pretégnil
  K znamenji, da prisegli so:
„Človeki tak pokorni biti,
  Da njim no njemi k nuci bo,
No terdno v glavo si zabiti,
  Kak puntari nesrečni so."

Podložnik v serce si zapiši,
  Kaj stari sivec te vučí:
„Prost biti si nigdar ne iši;
  Či išeš, tak nesrečen si.'
Gospodi samo ne je vola,
  Da njemi k dobrem služil bi:
On vé, da Bog je njega zvola,
  Za tvojo dobro da skerbí."

Opomnja. Gučati: govoriti; bi gura: gural, igral; vôznik: jetnik; verh: gorica; mučati: molčati; guč: golč; spuntati se: sich verbünden; zvola: zvolil; povati: bauen; beršejo: praskajo; pajb: Bube; žmetno: težko.

Volkmer je bil prvénec štajarsko-slovenskih pevcev, pravi Murko v knjižici, kjer se v bolj prvotni pisavi nahaja 61 fabul pa 12 pesmi njegovih. „Njihove fabule ino pesmi, polne lepih navukov ino nedolžne šale, še zdaj vsi štajerski Slovenci od vseh naj rajši pôjejo, ker so v prosti slovenšini spisane, ino nje vsi pevci lehko zastopijo. Imenitne so tudi Volkmer've cerkvene pesmi ino njihove predige na vse nedele ino praznike celega leta, ino njihov keršanski navuk v prédigah itd. (XV)". — „Njih beseda ni scer dosti vglajena, ker ga ni bilo, kdor bi njo bil likal; pa je zadosti prijazna in domača, kakor se čuje v Slovenskih goricah, kjer jo prosti ljudje tako čedno govorijo, kakor se slovenšina po mislih učenih móžev čita v starem sv. pismu, kojega je sv. Ciril, apostol Slovanov pervi poslovenil", pravi Slomšek v Drobtincah l. 1853, kjer ga opisuje (str. 107 do 126), češ, Leopold Volkmar, slavni pesnik, častiti Anakreon Slovenskih goric... „Ni bilo med Slovenci strasti, ne gerde razvade, ne škodlive krivovere, ktere bi ne bili skerbni Volkmer zapazili in v kakej priložnej basni tako nažgali, da so se krivi gerdobe sramovali in odvadili, nedolžni pa varvali (Beri čedne basni: Metul ali gizdava vtraglivost . . Sivec ali srečna podložnost . . Pastirinka ali slepi starši . . Vrana ali preoblečen kmet . . Želod ali popravlena pamet . . Papiga ali bogata nevesta . . Špartanarca ali slovenska mati . . Mijolka ali nesrečna laž . . Kruh ali človeške nevošlivosti itd.). — Ni bilo domače poštene dobrevolje, koje ne bi bili Volkmer s kakoj čednoj pesmicoj poveselili, naredili ljudem nedolžno šalo za smeh, pa tudi v poduk (Beri: Hvala kuhne . . Sodba krez dekle pri domlatkih . . Pesem od kmestva itd.). Vsi radovedni so čakali ne le kmetovski ljudje, nego tudi duhovski in deželski gospodje, kaj bodo novega g. Volkmer nakovali; in zaslišati novo pesem so njo Slovenci hitro znali, prepisovali in razpošiljali; v kratkem se je po vsih krajih pela ali brala, in vsa dežela je oživela lepega pevanja in nedolžnega veselja. Verli domoljub Volkmer niso zamudili svoje rojake za vojsko vnemati, kedar je bila sila, pa tudi niso bojezlivcom prizanesli, ako se niso po junaško obnašali (Beri: Hvala pa Zaničavanje landverov). Budili so serčnost svojih vlastencov, skerbeli za ljubo domovino, za njeno slavo in blagostan. Kdo bi takega domorodca ne častil in po svojej zmožnosti ne posnemal (cf. Drobt. l. 1862 str. 77)? — Tu je Slomšek dal ponatisniti tudi „Pesem od lipe in Slovó od hrasta", pa ono, v kojej jemlje slovo od svojih ljubih pesem ter izporoča svoje dušno blago mlajšim, namreč (Murko str. 140):

Črép ali noben glas.

Vsaka reč ma svoj začetek,
Vsako čaka njeni kraj;
Da sem dozdaj ne mel svetek,
Čem si ga napravit zdaj.
Pevcov Duh! ti mir mi pusti,
Mlade k' pôjenji podhusti,
Jakši bodo kak sem jaz:
Stari črép ja nima glas.

Janez Nep. Primic, r. 23. apr. 1785 v Zalogu pri Šmariji, od l. 1811 „pisar v cesarsko-kraljevim šolskim bukviši", od l. 1812 „očitni učeník Slovénskiga jezika na Graškim Liceji", u. za sušico domá v Zalogu 3. febr. 1823. Spisal je:

1) Abeceda za Slovénce, kateri se hočejo Slovénsko brati naučiti. V Gradcu natisnjena per Al. Tušu 1812. 8°. 30. Dobrowský's Slovanka I. 236 (Šaf. 50).

2) Prava pót k' dobrimu stanu, ali Ena beséda ob pravim časi. Nékaj za vsakiga človeka. Na pervo iz Angležkiga v Nemški, zdaj pak z' pervolenjam Vikši Gospóske v Slovénski Jezik prestavlena. V Gradcu 1812. 8°. 34. per Al. Tušu Bukvárju. — Predgovor se glasí:

„Lubi Slovénci! Tu imate ene nove Búkvice polne lepih ino nucnih (ali haslívih) naukov, kateri pokážejo, skozi kaj si človek narveč svoj stan pohujša, ino na kaj za eno vižo si on zopet tigaistiga pobólšati zamore. Te Bukvice je nar na pervo v polnočni Amériki en imeniten ino visoko učen Mož, z imenam Bénijamín Franklín v Angležkim ali Englendarskim jeziki spisal, ino jim to ime dal: Vbogi Rihard ali Pot k dobrimu stanu; po tim so bile na Nemško, zdaj pak, lubi Slovénci, k vašimu pridu ino podučenju na Slovensko prestavlene. Berite jih radi, ino si globoko v serce zapišite, kar bote brali; ino če bote nauke, kateri so v teh Bukvicah zapopadeni, zvesto ino skerbno posnémali ino naslédvali, znate terdno upanje iméti, de bote srečno ino veselo živeli. Ino ako to dosežete, bo vaša sreča nar vekši plačilo ino veselje za tega, kateri je iz lubezni proti vam te Bukvice po vašim jeziki prenaredil." —

„En sam denes je toliko vreden, kakor dva jutri, pravi vbogi Rihard. Mačka v rokovicah miši ne loví. Oko Gospodarjovo sturí več, kakor obedvé njegove roké . . Veliko vínarjov sturi en rajniš. Ena majhina razpoka je že dostikrat zrok bila, de se je nar vekša barka potopila. Goste pojedine streho prederó, suknjo raztergajo, po sveti poženó. Kdor denarje na pósodbo da, — si na glavo skerbí nakopá. Gizdost (ofert) kósi per obilnosti, obédva per vbožtvi, ino večerja per sramoti. Laž dolgovu na herbti jezdari. Skušnja je draga šola; pak norci se ne bodo v nobeni drugi, ino komej v tej šoli kaj naučili itd.

Pošteno perdobivaj, ino šparaj kar si perdobiš,
Skoz to si vse blagó v zlató in srébro premeniš."

3) Nemško-Slovenske Branja, v' katerih se znajdejo razne Právlice, Basnje ali Fábule v zvezanim ino prostim govóru, Pogovori, Pripovisti véstniga zaderžanja, Pesmi, Vganke, kratek obraz Historije starih Slovanov, Prigovori, mnogitere koristne Vade v govorjenju, ino Zgodbe svete na kratkim. Na svetlobo dal Janez Nep. Primic, očitni Učenik Slovénskiga Jezika na Graškim Liceji. V Nemškim Gradcu. V zalogi ino napródaj pri Jozefi Milerci, 1813. 8°. 147.

V predgovoru pripoveduje, da je pričujoča knjiga odmenjena bila za slovénsko šolsko mladino po deželi. Ker je pa postal „Joh. N. Primitz Professor der Slovenischen Sprache" in pripravnejšega berila ni imel, prenaredil je nektere stvari, da so tudi za odrasle, in ako mi strokovnjaki postrežete, hočem dati boljše slovstvene pripomočke na svetlo. Nahajajo se v njej nektere pesmi na pr. „Hrepenenje Otrok po Pomladi; Otročja Igra; Pesem veseliga Fantiča; Vodnikovi na Slovence pa Veršac (d. i. die zweyte Bergspitze des Triglau — Dreyhaupt); Jarnikove Zvezdiše, Danica in Kres — ponemčil Gustav Fellinger. Potem „Eno malo iz Historije starih Slovanov ali Slovéncov" (str. 74—79), od kterih pravi na pr.: „Nigdar néjso bili pod enim samim Oblastnikam v eno deržavo zedinjeni; vedno so bili eden od drugiga odločeni ino ravno to je bilo njim k nesreči . . . Ti stari Slovani so vojskovanje ino prelivanje kervi silno čertili. Kamor so prišli, so se vselili, zemljo obdelovali, ino z svojimi sosedi prijazno ino mirno živeli . . . Oni so le eniga samiga Boga molili, začetnika bliska ino groma, ino gospoda nebes ino zemlje. Njega so imenovali Boga, to je pervo gibajočo moč, izvírek oblasti ino bogastva. Ta Bog je bil sama ali ista luč ali svetloba; lep ino svetel je bil njegov svet, kateriga je stvaril. Za tega volo imajo vsi Slovani za nemške besede heilig, Licht ino Welt ravno taisto besedo svet. Od spoznanja eniga samiga praviga Boga odstopívši, so začeli dvoje sorte Bogove častiti, dobriga ino hudiga Boga. Dobrimu Bogu samimu so dali ime svetlobe, Svetevid, Belibog; hudimu pak ime temote, Čart, Černibog. V malikovavski veri so ostali, dokler so skoz oznanovanje svetiga Evangelija dobroto zveličanskiga nauka Kristusoviga spoznali" — in pové-

davši to piše: „Tako nam perpoveduje stari Očák Nestor Historijo od preobernenja Morávskih ino Panonskih Slovanov na kristijansko vero, katero sta ta dva Greška brata ino Slovanska Apóstola, Konstantin ali Kiríl ino Metodij doveršila“. Na koncu so „Zgodbe svéte na kratkim“ po Vodnikovem iz Francoskega sestavljenem katekizmu — vmes z raznimi, tudi bistrimi opazkami zgodovinskimi, pa jezikoslovnimi razlagami na pr.: o Jarniku in o slovečem nemškem pesniku Fellingerju („Unsere Slovenische Sprache findet er in seinem Ohre besonders wohlklingend, und wegen ihrer vielen Vocal-Endigungen, für den Gesang vortrefflich gebaut, u. beneidet uns besonders um die für Poesie sehr herrlich tönenden langen End-í, z. B. se veselí, želí, dobí u. drgl. Einen sonderbaren Eindruck machen unsere, auch in der wohlklingenden Spanischen Sprache vorkommende, Endlaute aja, ajo u. s. w. auf ihn. Seinem Geständnisse (Ohrgenie) zu Folge, habe unsere Sprache das tiefe Melos, welches geeignet ist, den Menschen leicht zu Thränen zu rühren; die Deutsche Sprache aber sey nur geeignet, den Menschen zu erschüttern, weil sie vermög ihres innern Baues gleichsam donnernd ist.“ S. 64. 65); o Slovanih in Slovéncih pa o njih blagoglasnem, tudi v književni nemščini vplivnem jeziku (Die wohlklingende Slavische Sprache.. hatte auch auf die Verfeinerung der Hochdeutschen Sprache, die bekanntlich in Meissen und Obersachsen zuerst herrschend war, einen entschiedenen Einfluss. Denn nach der Geschichte wohnten ehedem in Obersachsen die Sorben, ein Slavisches Volk, und aus der Vermischung dieser Slaven mit Franken u. Sachsen hat sich im 10. Sec. die Obersächsische Mundart, die zur Zeit der Reformation zur Schriftsprache erhoben ward, gebildet. Der Slavische Mund milderte die Rauhheit Germanischer Töne . . S. 83. Cf. Adelung. Lehrgebäude der Deutsch. Spr. I. 81 . .); o mestu Grätz, Gräz, Graz aus Gradec (110), Laybach, Laubach iz Luba, Lublana d. i. lublena die Geliebte, wodurch die Liebe und Anhänglichkeit der Krainer-Slaven zu der Hauptstadt ihres Landes bezeichnet wird („Die allgemeine Ableitung Laybachs vom lauen Bache, welche durch den berühmten Krainischen Historiographen Freyh. J. W. Valvasor zuerst verbreitet, und ohne weitere Untersuchung von den Deutschen Schriftstellern, von denen kaum der Hundertste die Slavische Sprache versteht, treulich nachgebethet wurde, entstand zu einer Zeit, wo man aus Modesucht, von der auch Valvasor angesteckt war, Alles durch die Deutsche Sprache zu erklären suchte . . S. 132.); v Cirklah, Brezah, Belkah (133); o Popoviču in Linhartu (135); oseba von o u. sebe sich d. i. ein selbstständiges Wesen; punt vom Deutschen Puntnuſs d. i. Zusammenrottung, Aufruhr; novica eig. Neuigkeit, novice, novine pl. die Zeitung (la gazette); sreča eigentl. das, was uns begegnet, die Begegniſs, das Glück v. Gelück, gelingen; žegnati signare i. e. cruce; starašina, sto, jezero (145); kosilo, obedo (89) itd. — K prislovici: Es waltet ein böser Unstern über mich — Sem pod eno nesrečno zvezdo rojen — opominja: „Man wundere sich nicht, hier keine wörtliche Uebersetzung zu finden: dieſs läſst der Genius beyder Sprachen nicht zu. Hätten die bisherigen Slovenischen Schriftsteller auf diesen höchst wichtigen Umstand mehr Rücksicht genommen, so würde unsere Sprache jetzt nicht so sehr von unnöthigen Germanismen strotzen“. Na to pravi Kopitar, kteri je pričujočo knjigo v „Wien. allg. Literatztg.“ l. 1813 dokaj pikro presodil: „Wenn das bekannte ‚medice, cura te ipsum‘ je eine wahre Anwendung hatte, so passt es gewiss im vollen Sinne auf den Herrn Verfasser (Vid. Jezičn. XVIII. 1880 str. 21—24)“.

4) Novi Némško-Slovénski Bukvar, al **A. B. C.** Otrokon léhko Zastoplen. Neues Slovenisch-Deutsches der Faſſungskraft der Kinder angemessenes **A. B. C.**, welches auserlesene, leichte u. belehrende Aufgaben, Erzählungen u. Unterhaltungen enthält. Bearbeitet v. Johann Nep. Primitz. Grätz 1814. J. Müller. 8°. 145. — „Das Buch enthält nicht uninteressante sprachliche u. selbst literarhistorische Bemerkungen.

Der Anhang von den slovenischen Buchstaben u. deren Aussprache geht von S. 104—141; dann folgt ein 2. Anhang über Primus Truber (po Valvasorju) S. 142—146 (Šaf. 51.)"
Na primer bodi:

Deutsch-Slovenisches Nahmenbüchlein: Nemško-Slovenski Bukvar: Das Haupt (Auch der Kopf; doch wird Haupt nur in der edlern und anständigern Sprechart gebraucht), das Haar, die Stirn, die Schläfe. Die Augen, die Augenbraunen (Der haarige Rand über der Augenhöhle), das Augenlied (Auch der Augendeckel, d. i. die bewegliche Decke über u. unter den Augen), die Augenwimpern (Der haarige Rand an den Augenliedern, so aus steifen gekrümmten Haaren besteht). — Glava, lás, čêlo, senci (osluhi). Oči, obervi (Dlake nad očmi, katére várvajo, de kaj od zgoraj doli v' oči ne pade), trepávica (trepavnica, klup — klupki, pokrivavnica nad ino pod očesom, zgornja ino spodnja, obváruje, de se oko ne posuši), zemci, osemci (Mige, veje — véjice, dlake na trepavici §. 13 str. 24. 25). — Na str. 40. 41 kaže po nemški: „In der Slovenischen Sprache wird das Geschrey (der Laut, Gesang) fast eines jeden Thieres mit einem eignen Worte bezeichnet; ein grosser Beweis ihrer Singbarkeit." V dokaz nasproti nemščini piše slovenski:

„Krave mukajo — mulijo, vol — junec ino bik bučita. Žrebec — rajnišar, celák ino konj rezàčeta — heržeta, razgéčeta. Ovca — bica bekéče — bečí, beketá. Koza mekeče — meketá. Svinje — prasiči krúlijo — króvkajo, krožijo, króhajo. Kokoši kokotájo — kokodákajo, kokodaškajo, kokodačejo, jáškajo. Petelin poje — kričí, kikiriká; kokla — kvokla kóka, kvoka, kokoče, kokotá. Gos — goska gaga, žlabrá, žlobudrá, hrigrá, hrigretá; raca hrigrá, knaka. Strežik — postrežik, steržik, pavčič, kraljič ščakóče. Golob gruli, gerčí. Ptiči žverglajo, žvergolé. Šinkovec — činkovec, vzeba poje. Slavic — slavič poje. Škorjanec žvergolí. Gerlica — ptutika gerčí, gruli, gerjuli. Šoga — šoja, šojic se dêre. Žerjàv krívka, krávka, pravi kriv krav! kriv krav! Sova se vjeda. Mačka mavka, mijavka. Pes laja. Volk tuli. Medved momlá, renčí. Lev rijôve. Lesica — lisica laja, bevka. Zajic — zavec, zejc večí, veka. Žaba ragla. Gad žvižga. Grilj — šurk škriple. Čebela — čméla, bučela, čela brenčí, bučí, šumí. Brencel brenčí — Vsaka žívál (vsako živinče) se drugâči glasí." — Tako našteva posamezno tudi druge stvarí, v opombicah pa iz povestnice tu in tam prav mikavno razlaguje na pr. o zvonovih, orgljah, o umetnijah, o papirju, slovenskem pisanji in tiskanji, o češnjah, češpljah, murbah, o turšici, koruzi ali debelači, o vinu in vinski trti, o hajdi in čebelariji, o krompirju, steklu, mlinih, plugu, o raznih rokodelstvih, o nemčurjenji v slovenščini, o književnosti naši v 16. veku itd. itd. — Ker se v teh opazkah razodeva vse njegovo srcé in ker je morebiti vprav po njih vzbudil marsikterega slovenskega mladenča in duhovnika k slovstvenemu delovanju, naj se tukaj po njegovih lastnih besedah pové nekoliko.

O zvonovih omenja na pr. sloveče pesmi nemške ter pravi:

„Siehe die geistreichen Gedichte von dem genialen Deutschen Dichter Friedrich Schiller, deren unermüdetes, tief durchdringendes Studium ich jedem Slovenischen Dichter, der je in seiner, für Poesie so vortrefflich gebauten Muttersprache etwas Nahmhaftes zu leisten wünscht, auf das nachdrücklichste empfehle (S. 42. cf. Koseski)."

O katoliški, z vsemi umetnijami prekrasni liturgiji piše:

„Es sey mir nun noch erlaubt, folgende, wie ich glaube, hier nicht ganz am unrechten Orte stehende Äufserung über den grofsen, von den berühmtesten protestantischen Gelehrten anerkannten Vorzug der religiösen Gebräuche unserer katholischen Kirche, zu machen. Dieser von den wenigsten Katholiken vielleicht nur einiger Mafsen recht gekannte und gehörig gewürdigte Vorzug unseres Gottesdienstes besteht darin, dafs er den Beytritt keiner der edlen schönen Künste verschmähet, um das ganze Gemüth

des Menschen zu ergreifen, und den ewigen Wahrheiten, die in den Sinnbildern unsers heiligen Glaubens ausgesprochen werden, Eingang zu verschaffen. Unsere Altäre sind ein geweihter Mittelpunct, an und um welchen Baukunst, Bildnerey und Mahlerey, Ton- Dicht- und Redekunst ihr erhabenstes Leben entfalten, und uns zu jener Begeisterung hinreifsen dürfen, die der andächtigen Stimmung so günstig, wenn nicht sie selber ist. Ein feyerliches Hochamt nach der Predigt eines katholischen Demosthenes oder Cicero, in dem prachtvollen Heiligthume der Peterskirche in Rom, vor einem Gemählde wie die Verklärung Christi von Raphael gefeyert, während die begeisterte Gemeinde in Hymnen auflodert, die unsere Klopstocke oder Herder gedichtet und die Pergolese oder Hayden mit Tönen aus einer höhern Welt beflügelt haben — welch ein Geisterconcert! — Vermag Jemand etwas Gröfseres und Erhabeneres, Geist- und Herzerhebenderes sich vorzustellen? — Ich würde hinzusetzen: diese Wunder sind beynahe buchstäbliche Wirklichkeit in mehr als Einem Mittelpuncte katholischer Gemeinden gewesen, und sind es bis auf den heutigen Tag; wenn man nicht übersehen hätte, der edelsten und bildendsten der gedachten Künste — der Poesie und zwar in der Landessprache den ihr gebührenden Rang in dem Tempel des Allerhöchsten anzuweisen. Diefs ist, man kann es nicht läugnen, auch bey unsern Slovenen der Fall, und daher kommt es, andere Wirkungen der Poesie, zumahl der lyrischen, von der das Gesagte zunächst gilt, zu geschweigen, dafs insbesondere unsere Kirchen- oder Erbauungslieder, die während der Messe gesungen werden, zum Nachtheil der Erbauung, noch so viel zu wünschen übrig lassen. — Welcher unter unsern würdigen Priestern und Volkslehrern, dem die Natur einen reinen und tiefen Sinn für das Grofse, Gute und Schöne gegeben, den sie mit dichterischen Talenten reichlich begabt, — welcher unter Ihnen, der dieses lieset, wird sich nicht mächtig ergriffen und aufgefordert fühlen, schöne, auferbauliche, geistliche und profane Lieder für seine Gemeinde zu dichten, und so mit regem Eifer das Gemeine, Niedrige, der heiligsten Sache Unwürdige, durch das Edle und Erhabene aus dem Volke zu verdrängen, aus allen Kräften bemühet seyn? — Religion, Philosophie und Poesie — das Gute, Wahre und Schöne — sind und bleiben sie nicht alle drey immer und ewig Eins? — Wie schön, wie beseligend würde nicht schon hienieden unser Leben seyn, wenn diese drey himmlischen Genien alle vereint uns immer und allenthalben auf der dornenvollen Bahn durch's Leben geleiteten! — Dafs sie uns nicht alle vereint immer und allenthalben auf unserer Pilgerreise geleiten — davon liegt wahrlich die eigentliche Ursache nirgends als — in Uns (§. 47. 48)."

O slovenskih pisateljih ima pomenljivo budnico (str. 109) na pr.:

„Bisher haben meistens nur die Volkslehrer an dem Nauportus und Savus durch Beförderung der Cultur unserer herrlichen Sprache in der literärischen Welt einen rühmlichen Platz sich zu erwerben gesucht: sollten denn ihre Berufsgenossen an den reitzenden, segenreichen Ufern des Dravus auch jetzt, wo ihnen mehrere günstige Zeitumstände freundschaftlich die Hand dazu biethen, noch immer zurückbleiben wollen?"

Kakor je tukaj vzbujal štajarske rodoljube k slovenskemu spisovanju, tako je vže l. 1810 zbral si družbico dijakov, največ bogoslovcev, da bi se skupaj vadili v slovenščini; snoval je v duhu nekako „Academie des inscriptions Slavonnes" ili „Svatopluk" ili „Societas Slovenica" itd. — Oponašali so mu hude premnoge germanizme, o kterih je povedal svoje mnenje v Bukvarju (str. 96. 97). — Rad je dopisoval znancem in svojim književnim prijateljem na pr. Vodniku, Bilcu, Kopitarju („kteri se vedno kavsa z menoj", in res ga je rad poniževal, češ, Gotsched noster, Primitz, est ludimagistralis capitis, de quo fere desperem etc. vid. Archiv VII), dr. Jak. Zupanu (gl. Jezičnik XV. 1877. str. 55—61), Jarniku itd. Tu in tam se še hranijo njegova pisma. Poslovenil

je bojda I. spev Mesijade, I. spev Ilijade, in nekaj Göthejevih „Werther's Leiden“ (Ossian II. B.), dokler je naposled njemu samemu duh obolel. Naslednik ali učitelj slovenskega jezika na Graškem liceju mu je bil Koloman Quass t. j. Kvas (r. 1790, u. 1867).

Janez Leopold Šmigoc, r. v Halozah 6. jun. 1787, učil se v Gradcu, bil naposled Ptujskega gradú oskrbnik, u. 14. avg. 1829 v Ptuju. Spis njegov je:

Theoretisch-praktische Windische Sprachlehre. Durch viele Uebungsstücke zum Uebersetzen erläutert, mit einer auserlesenen Sammlung von Gesprächen, und einem Radical-Wörterbuche versehen, herausgegeben von Johann Leopold Schmigoz. Grätz 1812. 8. 319. (Slovanka I. 235. Šaf. 60.)

Delo svoje poklanja pisatelj Ignaciju grofu Attemsu. — V predgovoru razkazuje, kako je znanje Slovenskega jezika potrebno obrtniku, vradniku, duhovnu na kmetih, pa tudi po mestih v deželah Avstrijskih, „denn die Zahl der Slowenischen Einwohner unsers Kaiserthums überwiegt bey weiten die Gesammtzahl aller übrigen Völker dieser Monarchie“. — Pa ugovarja se, da je naš jezik še preubožen, da ni slovstvenih pomočkov. To je nekoliko res; imamo sedaj slovnico Kopitarjevo. V ta namen naj služi tudi moja, in — „Freunde der Slowenischen Sprache, traget nach euren Kräften bey, diese unsere Muttersprache in die literarische Welt zu erheben; lassen wir den Muth ja nicht sinken bey allen Beschwerlichkeiten, die sich uns entgegen stellen, denn blicken wir hin auf die mit der unsrigen so sehr verwandte Sprache der Russen und Böhmen, auf welche Stufe ist nicht diese durch den Vater der Slowenen, Herrn Dobrowsky, und jene durch Herrn Heym gekommen, bemühen wir uns in die Stufe dieser und anderer berühmten Slawen zu treten; dann wird die literarische Welt sehen, welchen Schatz unsere Sprache enthält; aber aufsuchen müssen wir ihn, und der Welt zeigen, dass unsere Sprache reich ist“. — Nato pripoveduje, kako je vravnana pričujoča slovnica. — Sklanje ima štiri: I. Dolžnik. II. III. Duša. Živad. IV. Lice. — Pri moških in srednjih Dat. u (i), Loc. i (u); — om, am, oma — ama; oj: z dušoj, živadjoj. — Lep, -iga, -imu. Lepši -a -o. Eden -en, ena, eno; jezer, tavžent; dva jezera. — Jez, jaz, jest: ti (ta), ta, to. Sem — sim, sma — sme, boma — bodema, bova. Sprege loči tri: I. zdigavam; II. grizem; III. motim. Berž, taki; vunder, vonder. — Iz zmladletka im Frühlinge (mlado letje, sprotletje t. j. proti letje, spomlad, vuletje t. j. v' leto; s kaže zvezo s prejšnjim letnim časom str. 135); s kladvom, s pametjoj, njemi (str. 142). Dovršne in nedovršne glagole razpravlja vže po Kopitarju (str. 156..) — K vzgledu: „Noben člóvek níma zróka se pred spovednikom (spovednitelom) svoje grehe spoznati báti, kajti on se né pred bogom, de vunder vse človečke dela pred njegovemi očmi razkrite ležijo, grešiti bal“ ima tole opazko: „Bevor ich noch gegenwärtige Grammatik zu schreiben anfing, wollte ich alle dergleichen Wörter in nik, als: vučenik, spovednik, odrešenik, u. d. gl. verwerfen, und die Ausgänge in nitel machen, denn der Ausgang in nik ist allzeit passiv und nicht activ; und also bedeuten die Wörter vučenik, spovednik, odrešenik, Schüler, Beichtkind, der Erlösste, und nicht Lehrer, Beichtvater, und Erlöser, sondern diese Wörter heissen vučitel, spovednitel, odrešnitel; weil aber alle bisher geschriebenen Bücher Wörter nach der ersten Art haben, so wollte ich keine Revolution mit meinem Werke anfangen, bey einem künftigen Wörterbuche müssen aber dergleichen Wörter umschaffen werden (S. 171).“ — Wörter-Sammlung (179—194): Religion véra, véranstvo; Tröster odžalnik, poveselnik, rezveselnik; Judenthum židovstvo: turska, hajdovska vera; meša, krain. maša; Gedächtniss zapomnaj, zapomlaj; Emsigkeit marlivost, perzadlivost; Verführung zavod: Faulenzer vmajúh; Liederlicher Mensch nemarjak; fantič, pajbič, punca, divičtvo, ženkica itd. — Gespräche im Umgange zur Uibung im Slowenisch Reden, und zur Erhaltung der Geläufigkeit in der Slowenischen Sprache (195—236). Polsko delo. Živinska reja. Pčelarija.

Preja (240). Kleines Wörterbuch mit einigen Wurzel-Abgeleiteten- und Zusammengesetzten Wörtern (241—319). — Na primer bodi:

„Pčelarija (Čbelarija, Čmelarija). Pčele ali čmele, nar skerblivejše stvári so dvoje sorte, domače ino divje, domače stanujejo v' volnjakih, divje pa v štorih, al pak v bednjih, to je, v votlem drévji. Kak berž z' zmládlétka toplo gračuje, se čbele iz pčeljakov podajo, ino išejo cvetejoče rože, po kérih vojsk zbirajo. Če polétji sonce prižága, rojijo se čbele, znaminja, da se bojo skoro rójile, je, da se čbele, kére se rojiti hočejo, tri, štiri, ali več dnov préje pred lukno čmeljakovo spravijo, z' včéra dolgo bernijo; tudi matica, kak eni pravijo, pred rojom popeva. Kadàr se čele rojijo, se preje nad čmeljakom veršijo, kak se dále podajo; de pa se oné ostanovijo, ino ne odletijo, se njim v zvonce zvoní, ali v druge réči klepeče, ali se z vòdoj poškraplajo. Če si je roj sedel, móre se on z nečím pokriti, da ga sonce ne dosegne, ino ne pretira; iz večera, po sončnem zahodi se ón v panj (v koš), keri je z medom pomazan, spravla. Pčele nosijo sét, ino delajo piskriče na šest voglov, polnijo nje z medom; sétje (setovje) pri ognji rezpušeno da vojsk, iz kérega se sveče zlévajo, ino druge rečí delajo. Iz meda se med (medica) kuha (238—239)."

Urban Jarnik, r. 11. maja 1784 na Potoce v Ziljski dolini duhovnije sv. Štefana, učil se v Celovcu, mašnik l. 1806, kaplan v Čanjčah, v Podkrnosu, v Celovcu, župnik v Šmihelu in napósled v Blatogradu, kjer je u. 11. jun. 1844.

Pisariti je jel Jarnik l. 1812 ter priobčevati svoje umotvore v vezani in nevezani, slovenski pa nemški besedi v domovinskem listu „Carinthia" in poznej v „Kärntnerische Zeitschrift". Delovanje njegovo, znamenito vzlasti v starinoslovji in v jezikoznanstvu, popisano je vže tu in tam. Dobro ga je ob kratkem opisal A. Janežič v „Vodnikovem Spomeniku" l. 1859. str. 112—115; posebno na tanko pa prof J. Scheinigg po zapuščini in v spomin njegove stoletnice v „Kresu" III. IV. l. 1883. 4. Naštejejo naj se tukaj le njegova dela ter pokažejo po nekterih vzgledih. — Mej tiskanimi nahaja se:

1) Zbér lepih ukov za Slovensko Mladíno iz Némskiga ino Latinskiga prestavlenih, iz Staro-Slavenskiga ino Pemskiga preravnanih, nikoterih pa novo zloženih od U. J. V Celovcu, per Joanezu Leonu, Štamparju, 1814. 12. XII. 106. Po predgovoru „Na Bravca" sledí „Kazavic": Bučelica. Razgovor od žegnanih rečí . . od Božjih potov . . Herkul na razpotju. Zvezdje. Basen. Fridolin, ali hod k-Fužini (Schiller). Nauki v podobah. Basni, ktere se Ezopu perpišejo. Iz Latinskiga, iz Pemskiga na sedajno Slovenščino — na Slovenji jezik preravnane. 100 Pemskih Pripovesti itd. — Na primer bodi iz „Predgovora":

„Lubi rojak! treba je, mislim, de se kratko pogovarjava, prej ko tote bukvici bereš. V-njih ne boš našel le samo novih ino za žejo svoje duše veliko dobriga perdobivnih naukov, temóč tudi en nov pravopis (ortografijo), z-katerim si se more biti še malo soznanil, doklér nimaš vsakdar priložnosti, nove v-Slovenjim jeziku na svetlobo dane bukvi dobiti ino brati, de bi zvedel, kako se sedaj pravopis Slovénski na bolši strán obračová. Nova v-Lublani v-letu 1808. od Gosp. Kopitarja na svetlobo dana Gramatika je nam v-našim jeziku en nov pot pokazala, kako bi mogli čisto Slovenščino pisati, govoriti, ino tako po malim se drugim Slovencam približovati. Bóg dal! de bi vsi pisarji njegove lepe opomene nasledovali. — V totej Gramatici najdeš in jaz pišem: dobro jutro nam. dobru jutru; dal, bil n. dav, biv; svét, réč n. svjet, rieč ali rič; Bog n. Bueg; klešče n. kleše; v-hiši n. v' hiši; dobrega, dobrej n. dobriga, dobri; ki, ka, ko; nebesa, okna n. nebese itd. — Ohrani moj lubi Bravec! tote kratke opomene, ino dočakaj z meno v kratkim tejsti veséli čas, ko bojo visoko vučeni moži za vse Slovence k navadnim latinskim čerkam (puštabam) še druge Slovenskimu jeziku namerjene izumili,

kakor je Slovenski Apostel ino Škof sveti Kiril k starim Gerkskim čerkam nove Slovenskim glasovam lastne izmislil, ino z temi za Slovence sveto pismo z pomočjo svojga bratra Metodija na njih materni jezik prestavil, ino sveto mešo Slovenji bral. Čakaj dotle, ino vidil boš več bukev na svetlobo priti, dokler se materni jezik vsako leto bolj čistil, trébil, ino poglajšal bode. To ti k-tvojmu veselju pové Tvoj prijatel — Zložnik totih bukvic". — Iz knjižice same:

Bučelica.

Bučel'ca délôvna čréz polje bučí,
Brez dela neutrudna nikol ne sedí.
Z-bučenjam se vsede od cvétja na cvét,
Z-bučenjam polépša nam stvarjeni svét itd.

Pa nektere iz Pemskih na Slovenske preravnane Pripovésti: „Brez mehirja plavati. Blagur ribam v vodi. Jaz gospod, ti gospod, kdo bode svinje pasel? Glad je osla gosti navučil. Kdor hoče biti per pokoju, perpravi se prej k boju. Kdor se z mečam obhoduje, se od meča poskoduje. Na jeziku nosi med, v sercu krije jed. Sneg v peči sušiti. Velike Gospode imej prijatele, al ne sosédе. Kar mladi ne vejo, jim stari povejo."

2) Sadje-Reja ali Navuk, kako se more prav lehko, ino v' kratkem času nikar ko veliko dobreh, ino zdraveh dreves podrediti, temóč tudi naržlahtnejši sadje zadobiti. Iz Niemškega v' Slovenji jezik prenešen, ino pomnožen. V' Celovcu 1817. Per J. Leonu, miestnemu Natiskavcu. 8. XVI. 96. — Sadjereja je dvojna: vsakdanja (I. razklad 1—54) ino izvumlena (II. razklad 54—96). Na razgled bodi:

„Besieda na kmete, ino na vsakega, ki le za štiri pedí zemle íma. Lubi moji ludi! Kdo je med vami, kteri bi ne videv, ne očutiv, da njegove hišne potriebe od dnu do dnu rastejo? — Davki so povišani, posli so drajši; kovači, kolarji vse sorte delavci svoj zaslužik vzdigujejo; oblačilo, pijača, vse, kar potrebujete, na viš lieze; kamer so vaši očovi z eno petico prišli, vi še z rajnišam ne zajdete; z eno besiedo! vse kar za se, ali za svojo hišuvanje potrebujete, je dva- ali trikrat drajší, kaker je nekdej bilo . . . — Kako morete prav lehko, v kratkem in tako reči zastojn ktiri rajniš perdobiti . . To opravilo se lehko brez zamude vsega drujega déla opravi, tudi brez škode drugeh dobičkov; še zemle ino skerbi ne potrebuje toliko, ino vender je še po velko krajeh le malo štimana — jaz menim Sadje-reja . . . Spravite se tedaj, lubi moji Slovenci na to opravilo, ko vam ga bom v teh bukvicah razkladav; pojte v svoje verte ino travnike obsadit jih z sadunosnemi drevési; pa ravnajte tako, kaker se vam bo povédelo! — V teh bukvicah bote našli, kak' se vse to zgodí. Prav zvésti jih preberite, pa ohranite in bogajte tudi, kar bote brali. Ino čel v kakeh lietah se vaše hiše med lepo cvetečimi drevesi skrijejo; ino v jeseni veje od sadja potvarjene jemejo pokati; tedaj spomnite hvaležni na može, ktiri nam take bukvice pišejo, ino tak spomin je vsa plača, kar je za svoje delo želó."

3) Molitne bukvice za otroke. V Celovcu 1817.

4) Jedro keršanskih resnic. Iz Nemškiga prestavil Urban Jarnik, Fajmošter v Némškim Š-Miheli. V Celovcu 1820, natisnil Antoni Gelb, Natiskavic. 8. 134. Vsebina je: I. Bog proti človeku (1—38); II. Človek proti Bogu (39—108); III. Kaj brumnosti v bran stoji, ino s-čém se more jej na pomoč priti (109—134). Kazavic, ktiri kaže glave ino verste svetiga pisma, iz ktiriga so resnice v teh bukvih po besédi zbrane. Pogrešbe.

5) Evangelji ino branje na vse nedéle ino svetke celega leta. V Celovcu 1811 (Šaf. 103).

6) Evangelji na posebne dneve svetega posta. V Celovcu 1821. (Šaf. 104).

7) V duhi katolške cerkve moleč Kristjan. Zložil je Firšt Alexander od Hohenlohe itd. Izbranje poglavitnejših molitev, tretjič iz perviga spisanja natisnjenih itd. sedaj pa preslovenjenih, ktirim se je na koncu mešna pésen perstavila. V Celovcu 1822. A. Gelb. 12. 96 (Šafařik 146. P. Dainko ABC. 5—7).

8) Kleine Sammlung solcher altslavischen Wörter, welche im heutigen windischen Dialecte noch kräftig fortleben. Ein Beytrag zur Kenntniss der alten hochslovenischen Büchersprache. Zusammengetragen und herausgegeben von U. J. Klagenfurt. A. Gelb 1822. 8. 79. — Namen in vzrok tej knjižici razodeva v besedah:

„Uiberall war man bemüht, die ältesten Denkmähler der jezt lebenden Sprachen aufzusuchen, um ihre Gestalt, die sie im Alterthume hatten, dem gegenwärtigen Zeitalter aufzuschliessen. Warum sollte dies nicht auch im Slavischen geschehen, welches schon im neunten Jahrhundert durch die Meisterhand des heil. Kyrill's klassische Form und Würde erhielt. In dieser alten Gestalt lebt die slavische Sprache noch heut zu Tage, durch traurige Schicksale vom Westen verdrängt, wo sie zuerst aufblühte, im europäischen Nord- und Südost als Kirchen- und als theologische Büchersprache fröhlich fort. Ihr so nahes Verhältniss mit dem Slavischen in Kärnten, Krain und Steyermark soll in dem vorliegenden kleinen Wörterverzeichnisse zur Freude der Sprachgenossen aufgedecket werden . . . Die Zahl der gesammelten Wörter hätte wohl stärker ausfallen müssen, wenn ich mir nicht vorgesetzt hätte, blos eine Probe über das Kirchen-Slavische mit Bezug auf die Karantanische Mundart zu liefern."

9) Windische Sprachlehre v. O. Gutsmann. VI. Aufl. Klagenfurt bei F. v. Kleinmayr 1829. 8. 108.

10) Versuch eines Etymologikons der Slowenischen Mundart in Inner-Oesterreich. Nach verlässlichen Quellen bearbeitet von Urban Jarnik, landesfürstlichem Pfarrer zu Mossburg. Klagenfurt 1832. F. v. Kleinmayr. 8. XXII. 243. — „Vorerinnerung" je spisal bil vže l. 1830, in ondi pravi:

„Vorliegende Arbeit, ein gedrängtes Wurzelwörterbuch, der slowenischen Mundart ist in dieser Form der erste, freilich noch unvollkommene, Versuch, die Wörter benannter Sprache in etymologische Ordnung zu bringen, und so, sowohl dem einheimischen als fremden Lehrling den Bau derselben aufzuschliessen, ihm die Erlernung zu erleichtern, als auch den Weg zur Vergleichung mit anderen verwandten Mundarten allmählig vorzubereiten; denn diese letztere Tendenz wird bei den neueren Philologen fast aller Dialekte mit ganz besonderer Aufmerksamkeit berücksichtiget, was in der Folge von grossem Nutzen werden kann" itd. — Knjiga, znamenita v jezikoslovji, je vravnana po Dobrovskega osnovi, po glasovni sorodnosti, ktero je posnel tudi Metelko, in razlagujejo se korenike in debla v treh vrstah: I. Wurzelsylben mit einem (1—28), II. mit zwei (28—156), III. mit drei und mehr Grundlauten (157—240).

11) Dopis iz Koruške od Bratomira Dolinskoga (Ilirska Danica 1837. III. 8) z geslom: „In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas (Letopis Slov. Matice 1877 str. 149—159). — Ljubica (Nar. Pesn. Ilir. Stanko Vraz. 1839. str. 188). — Obraz slovenskoga narečja u Koruškoj. Od Urbana Jarnika. S uvodom i opazkami od St. Vraza (Kolo. I. 1842. str. 41—57). Na primer bodi:

„Značaj sadašnjega slovenskega jezika istina Bog takov je, da Dobrovski primoran bude postaviti ga s ruskim, sàrbskim i hàrvatskim u jednu istu glavnu vàrstu. Nu sasvim time još i dan danas nosi na licu pečat, po kom sudeći uvidjamo, da mora da je bio nĕgda u prastaro vrĕme u bližnjem savezu sa sĕvero-zapadnimi narĕčji poljskim i českim. Zato i dan danas jezikoslovac, koj hoće, da iztraži to narĕčje, nemože sasvim dobro uspĕti, ako pri svom poslu neobrati očiuh i na česko i na poljsko sa svojimi podnarĕčji.

Istina, to je narěčje dobilo mnogo gledeć na blagoglasje, odkako ga je vrěme odcěpilo sileno od sěvero-zapadnih Slavenah i približilo užje dolnjoj jednokàrvnoj bratji: nu opet moramo priznati, da je pri tom i mnogo izgubilo, najpače onu jakost u izrazu, kojom se ponose naša sěverna bratja Česi i Poljaci. — Znaci slovenskoga narěčja u obče. Razlike slovenskoga u današnjoj Koruškoj . . Razrěčja (Junsko. Rožansko. Ziljsko)."

Netiskani so ostali Jarnikovi spisi na pr.:

a) Bildung des Zeitwortes. Ein Versuch nach Dobrowsky's Methode — z geslom: Inventis facile est addere. — *b*) Die ersten Herzoge Kärntens oder kurzgefasste Geschichte der Bekehrung der Karantaner Slaven und der Gründung des Herzogstuhles. Nach alten Quellen bearbeitet von U. J. Pfarrer zu St. Michael am Salfelde (1826). — *c*) Nemško-slovenski . ., nemško-slovensko-latinski . ., nemško-slovenski slovar v odlomkih — Deutsch-wind. Wörterbuch (Šaf. 70). — *d*) Sammlung der Wurzelwörter in den slawischen Mundarten mit einigen wichtigen Stammwörtern. — *e*) Sammlung fremder Wörter, die in den slaw. Mundarten als nothwendig (eigene Namen der Völker, Personen, Länder, Berge, Flüsse u. dgl.) oder mit geringer Veränderung aufgenommen, wie auch solcher, die durch wechselseitige Revision und Aufnahme der einheimischen gut gebildeten Wörter entbehrlich werden können. — *f*) Nevarnosti mladih ludi ali kratki Navuk, kako se imajo otroci ino mladenči pred nesrečo varuvati. Eno preslovenjenje iz Nemškiga jezika skoz rajn. visoko vredniga Gosp. J. Japelna Korarja v Celovcu, sedaj pa pregledano ino po novim pravopisu preravnano od U. J. — *g*) Vergleichung des polnischen Rhinesmus (ę, ię, ą, ią) mit ähnlichen Wurzellauten der slavischen Mundarten. — *h*) Gebäude des lateinischen und slavischen Verbums in seiner fortlaufenden Harmonie dargestellt. — *i*) Pisma do Vodnika, Slomšeka, St. Vraza, Sreznjevskega, Metelka, Primica, Kopitarja itd. itd. —

„Smelo moremo trditi, da ga ni slovstvenega dogodka sploh, za kterega bi se ne bil Jarnik zanimal ali ne bil njemu sodelavec: Slovnica Dobrovskega in Metelkova, brizinski spomeniki, abecedna vojska, slovenski slovar, Kranjska Čbelica (II—IV.), ilirstvo, narodno blago, ethnografija in stara zgodovina slavnega Gorotana in še druga vprašanja manje važnosti pričajo nam jasno o njegovej marljivosti in vsestranskej naobraženosti! . . . Jarnika imamo torej staviti med probuditelje Slovencev in vzlasti koroških Slovencev. On nam naj bode zgled, ki nas navdušuje za domačo stvar. Kot pesnik podal je rojakom svoje mnogotere pesme in prestavljal druge iz nemškega; spisaval je prostemu národu pobožne in podučne knjige; trudil se je kot filolog na znanstvenem polji, da se uravná slovenski pismeni jezik po zdravih načelih in da se očisti materinščina tujih izrazov; sestavljal je obširne slovarje; opisal nam je kot zgodovinar ono slavno dobo kralja Sama in pokristjanjenje Gorotana; razkril je svojim rojakom s silo naravnih zakonov napredujóčo germanizacijo na Koroškem; bil je marljiv nabiratelj narodnega blaga in ustanovitelj slovenskega narečjeslovja; konečno izvrsten narodni pedagog in duhovnik po volji božjej itd. (Kres III. IV. — cf. Jezičnik IX. XV.)" — Na primer bodi le še:

Moj sedanji kraj.

Za herbtom je skalna gora
Pravi se Kernos pri nas,
Je za Špice 'na podpora
In za pevca pa Parnas.

Spodaj zvira Hippokrene
Čisti zvirk za pevce vse,
Belkaste on pluje pene
Umnost pev'c iz njega p'je.

Tuki društvo Muz stanuje,
Gracije se sučejo;
Sam Apollo tu kraljuje,
Njega citre slišimo.

Na Slovence.

— — — — —

— — — — —

Tudi modrica slovenska
Zvupa se perpevlati;
Njej prijazna grata nemška,
Sesterno per njej sedi.

Zarja lepa se razliva
Čez slovenji Goratan,
Zbuja dremanje častliva,
Oznanuje svetli dan.

Slava bode spet slovela,
Ki Slovencem da ime;
Po deželah se raznela,
Perdobila češčenje!

Peter Dainko (Dajnko) r. 23. apr. 1787 pri sv. Petru poleg Radgone, svečenik l. 1813, kaplan v Radgoni, duhovenski sovétnik škofije Sekovske, dekan v Veliki Nedelji, poslavljen z zlatim križcem s krono za zasluge, častni kanonik Mariborske škofije, zlatomašnik v pokoju, u. 22. febr. 1873.

Pisati slovenski je jel l. 1816 ter je na svetlobo dajal knjige do l. 1833. Mej temi so:

1) Začetek vučenja Slavenskega po nedelah, knižica zoseb naročena dorašenim ino vsem, keri predaleč so od šole farne, ino se v kratkem brati, ino dosta potrebniga navučiti hčejo. Dobiti v Radgoni v knigiši Aloiz Waicingerovemi. 1816. 4°. 32. ABC-Buch mit Gebeten, Religions- und Sittenlehren u. a. als Leseübungen, Rechentafeln (Šafařik. 51).

2) Evangeliomi na vse nedéle ino svetke skoz leto, preloženi iz grečkega na slavenski jezik čisteši, kere je iznovič vündal, ino zoseb naročil svojim deželnikom, Slavencom Štajarskim, Peter Dainko, Škofie Gradčke mešnik posvetni. V Radgoni v knigiši Al. Wajtingerovemi z pismencami Andrea Leykama v Gradci 1817. 8. 101. — Evangeliomi na vse nedele itd. vündal . . . Peter Dainko. v Radgoni itd. 1818. 8. (Šaf. 102).

3) Kniga pobožnosti . . P. Dainko. V Radgoni. 1817. — III. Knižica pobožnosti za mlade ino dorašene Kristjane, kero je pobolšal ino tretjokrat na svetlo dal P. Dainko, kaplan v Radgoni (z lastnimi pismencami) 1824. 12. 153.

4) Abecedna knižica na hitro ino lehko podvüčenje Slovenskega branja. V Radgoni pri Al. Wajcingeri knigari, z pismencami A. Lajkama v Gradci 1824. 8. 29. V lastnem črkopisji (Jezičnik IX. 1871) dal na svetlo P. Dainko (Šaf. 51).

5) Lehrbuch der Windischen Sprache. Ein Versuch zur gründlichen Erlernung derselben für Deutsche, zur vollkommeneren Kenntniss für Slowenen von Peter Dainko, Weltpriester, Kaplan in der Stadtpfarr zu Radkersburg. Grätz. J. A. Kienreich 1824. 8. XVI. 344. Mit neuen Schriftzeichen für die den Slawen eigenen Laute . . Abgesehen davon . . . wird kein Unbefangener in Abrede stellen, dass diese Grammatik mit vorzüglichem Fleisse ausgearbeitet worden, und sich durch Gründlichkeit u. Reichhaltigkeit, so wie durch Fasslichkeit, Klarheit u. Bündigkeit des Vortrags auf das vortheilhafteste auszeichnet. Vergl. Köppen's Bibl. Listy 18. 256 (Šaf. 60. 61).

Za prislovom: „Keliko jezikov znáš, teliko lýdi valáš" nahaja se „predgovor", v kterem pripoveduje, da je spisal slovnico o naréčji severnih pa vzhodnjih štajarskih Slovencev, kterim prišteva tudi ogerske Slovence iz gornje Železne stolice, one iz dolnje Hrvatom, južne in zahodnje štajarske pa Kranjcem in Korošcem, dąsi je jezik naš isti, le v narečji nekoliko različen. Za glase našemu narečju lastne naredil sem nektere nove črke po zgledu drugih Slovanov in ptujih narodov; besede sem volil čiste, tujke posebej označil, v besedoskladji in v stavkoslovji kazal kratka, pa razločna pravila — „aus denen

der Beweis fliessen möge, dass unsere Sprache weit leichter zu erlernen sey, als es der Irrwahn Vieler behauptet." — Tudi pričujoča slovnica ne bo vsem po godu; sódi naj se po naslovu. — „Practische Beyspiele, wie sie in anderen Sprachlehren vorkommen, nähmlich deutsche Sätze, welche die Schüler ins Slowenische umarbeiten sollen, habe ich weggelassen, und dafür lieber mehrere Wörter angesetzt, nach welchen sich jeder Lehrer die häufigsten Aufgaben in verschiedenen Endungen und Zahlen, wie auch anderen Verhältnissen nach Bedürfniss seiner Lehrlinge selbst leicht machen kann. Wohl aber habe ich gesorgt, am Ende über die in der Sprachlehre abgehandelten Regeln verschiedene Slowenische Aufsätze, als: Gespräche, Fabeln, Anecdoten, Räthsel und auch slowenische Sprichwörter, anzuhängen, theils, damit sich die Schüler im Slowenischlesen üben, theils, damit sie sich der erlernten Regeln beym Uebersetzen practisch erinnern und zugleich den Geist der Slawischen Sprache einiger Massen näher kennen lernen mögen." Nov. 1822. — Sklanje so mu štiri: I. Rak, 3. 5. raki, -ih, -oma, om. II. Riba, z ribo. III. Reč, rečjo; rečama; rečah — ami. IV. Leto, leti, letama, -ah, -ami. Lepi, -ega, emi; ih, imi. Lepši-a-o; globši; vnogi, vnoži-a-o. Eden, jezero, dvéjezero. Ja, ti, on; toti-a-o. Sem, sva, sta. Sprege: I. Delam. II. Grizem. III. Vyčím. — Genem, genuti, -nul, -njen; ognem, omladnem, opoménem, padnem, segnem, kradnem, zbodnem, včesnem itd. Indi, inda, inam; zgorah, zvynah; nekda, včerah; rečeše, nači anders, nikaj, polek, pre, nazoči, za naših dnevov, kre potoka, krez, ze vsim blagom; i, no, ino; kakti, liki, tè, antipa wahrscheinlich itd. — Slovenčák, nemčák (der schlecht spricht); Slovenček, nemček (ein kleiner); konjščak — šak Pferdekoth; doljanec, poljanec, goričan; gosanca, potač iz potakati Rad, lagoda Ausgelassenheit, bratva — ba, berač Weinleser, vnožina, vtič, medloba — loga, cirkba — va; svetnik, svetec, svetinja; svetek, ósvetek, svetitel; priatel — kinja, keršenik, kerstnik, kerstitel; vučenik, vučitel; ženih, zvavčin, hujdér; telec, telica, tele; mesarovca Frau, mesarica Fleischerinn, pametiva der unschuld. Kind. Gedächtnisstag, navyk, knížnik, dlan — na m., stran, na m., gnezda, gumla — na f., meštvo Priesterthum, gleštvo Hab und Gut, priklet Vorkeller, Vorhaus, bereg Morast, breg Berg, nedug Unschuld, plod Thiergattung, plyjž Schnecke, tyren-rna, namestek-stka Staathalter, namestnik-a Stellvertreter, župan Amtmann, voznik Gefangener, hiža Zimmer, senja-nje Traum, osóba Person, svojšina Freyheit, slatina Sauerbrunn, slojza Thräne, sprava Erwerb, tenja Schatten, srakica Hemd, čuda-e Verwunderung, lybav — vi, šalnost Scherzhaftigkeit, očinstvo Vatergut, poštenje Verehrung, ogledi Brautbesichtigung, snoboki-ov Brautwahl, zaročki Eherverlöbniss; sodec Richter, strošek Lebensmittel itd.

Redensarten (Idiotismen, Phrasen) str. 290 — 296 . . Glava jèmi v' omot gre er unterliegt der Schwindsucht; žmetno jemi gre na pamet er fasst schwer ins Gedächtniss; v' oplat vdariti zu Boden schlagen; se na lycko pomoč zanesti (fremde Hülfe); on má na vse pazko (Acht). — Anhang . . Neki pogovori (297—311) od vstanenja, pisanja, od kositbe, žetbe, vetra, bliska ino groma itd. — Kratke fabule (311—317), v kterih nauk naznanja naravnost, ali: Tota fabula vyči, poméni, svedoči, tistim sliši, se tistim priméri, dojde tiste, nas podvyčí, kaže, nam velí, vgodí tiste, je za tiste, nam povej, pokaže, se tistim naroči, se tistim prilóži, je spisana tistim itd. — Na primer bodi: „Iskra ino slama. Pysti mì, je prosila na slamo padnjena iskra, naj se na tebi malo oživim, ino lepo mo ti svetila. Le ostáni, je odgovorila slama. Či boš mè osvetlila, se mì dopádneš ino ne mo tè vgasnula. Skoro pa se je iskra na veliki ogen vzéla ino vso slamo na pepél žežgâla. Tota fabula nam velí: Vse nevarne reči moremo, kda še so male, zaníčati, ovači velike postanejo, nas premagajo ino vkônčajo (str. 315)." — Vnogotere smešne ino tydi dryge nešalne povesti (317—324) na pr.: „Kda je enkrat imenitni obraznik Apéles Aleksandrovega konja jako dobro obrazil, ino na to

Aleksandra pital, jeli bi se jemi dopadnul obrázen konj, ga je Aleksander nikak ne hvalil. Kda pa je konj obrazenega konja zagledal, se je začel kak proti živemi herzati, ino Apeles je rekel: Vidiš kral Aleksander! tvoj konj mojo delo bole razumi, kak tí.“ — Zebranje naj znanéših vganjk (325—341) ino razvezanje v pesenski in prosti obliki na pr.: Kdo hodi v' jytro po štireh, ob poldne po dvema, večér po treh nogah? — Človek v' detečji, moževni ino seri starosti. — Kdo pride k' obédi sit, od obeda lačen? — Skleda. — Zbirka Slovenskih prislov (341—344) na pr.: Kdo če jedre jesti, more oreh razlesknuti. Jaboko ne padne daleč od dreva. Kdo ne séja, tudi ne véja. Bogatec več ma na smetiši, kak siróta v hiši. Veseli zvonec je srečen konec.

6) Kmet Izidor z' svojimi otroki ino lydmi, ali pripodobni navyki dobrih staršov za svoje otrôke ino podložne. Knižica za vsakega kmeta ino težáka. Na svetlo dal Peter Dainkò, kaplan pri mestni fari v Radgoni. 1824. 8. 140. V predgovoru pravi na pr.:

„Izidor je bil kmet, ino imel le teliko kmestvo, da ga je z' svojo ženo, svojimi otroki, hlapcom ino deklo lehko oprávlati zmogel. V svoji mladosti je ne bil več vyčen, kak drygi njegovega stana, z kerimi se je v šoli brati ino nekaj pisati navyčil. Pobožni starši so ga zredili ino njegovo serce pred zlostjo ino lagodo čisto zderžáli, kak dobro so znali. Kaj se je poznej navýčil, to je imel sebi samemi hvaliti. Po nedelah je naj rajši sveto pismo bral, ino kaj je né razumél, to je pital svojega fara, ali pa iz predeg ino keršanskih navykov zastopil, kere je marno rad poslyšal in si zvesto ponil. Kaj se jemi je v svetemi pismi, posebno v novemi zákoni jako dopadnulo, so bile lepe pripodóbe, kere je Jezus vyčil: od kmetyvanja, od sejanja, od žetbe, od tersa, od drevja, od vtičov, od ovc itd. . . Pomalem se je navyčil tudi sam take pripodobe delati ino iz vsake reči hasnovitno podvyčenje za sé ino za svoje lydi vzeti. Niedna reč jemi je ne bila malovredna, ino nad ničim je ne merzlega serca skazal, temoč vse je iskal le v hasek spraviti, vse je vedel le na pobožnost ino podvyčenje vzeti. Ja mám resen malo časa, je enkrat rekel, moje otroke vyčiti ino moji dryžini hasnovitne navyke davati; mojo delo mi ne dovóli, da bi si, kak šolni vyčitel k mizi sél ino mojim otrokom ino dryžini naprej bral, ino je na dobro opomínjal. To zmorem žmetno le po svetkih ino večerah včiniti, ino te pa sem ja z svojimi lydmi red od dnevnega dela tryden ino zaspán, ino tydi njih vsih v' kyp ne spravim. Ja si čem zato med delom prilike za vyk iskati, ino mesto nehasnovitnega večkrat škodlivega guča zdravéče pogovore z mojimi otroki ino dryžino imeti itd.“ —

7) Opravilo svete meše, spovedne ino drüge prilične molitbe za katolške Kristjane, na svetlo dal Peter Dainko . . v Radgoni . . A. W. 1824. 12. 382. — II. 1829. 12. 308. (Šaf. 146).

8) Svetega pisma zgodbe iz starega ... iz novega zákona. V Radgoni 1824. 8. — Svetega pisma zgodbe iz starega ino novega zákona. I. II. del. drügokrat na svetlo dal Peter Dainko itd. V Radgoni 1826. 8. 154. (Šaf. 129).

9) Veliki katekizem, to je kniga keršanjsko-katolškega navyka vu pitanjah ino odgovorih, na svetlo dal P. Dainko . . V Radgoni 1826. 8. 200. — Drügokrat 1833.

10) Listi ino evangelji na vse nedele, svetke ino imenitneše dneve celega keršansko-katolškega cirkvenega leta, ob dosta pobolšal, povnožil ino tretjokrat na svetlo dal P. Dainko. V Radgoni . . 1826. 8. 248.

11) Sto cirkvenih ino drügih pobožnih pesmi med katolškimi kristjani slovenskega naroda na Štajarskem, na svetlo dal P. Dainko . . V Radgoni. 1826. 12. 258.

12) **Sto in petdeset posvetnih Pesmi in dvesto Vganjk med Slovenskim narodom na Štajarskem.** V Radgoni 1827. 8. 227. pri Alojzji Wajcingeri knigari z' pismencami Andr. Lajkam'ovih naslednikov v Gradci. — V predgovoru razlaguje svoje črkopisje — kakor vže tudi v prejšnjih — takole:

„Da vsaki jezik imá svoje lastne glase, so tydi vsakemi, či ga kdo kratko ino prav pisati čé, ino želi, da bi ga drygi dobro razuméli, lastne pismence (knižne čerke) potrebne. Tak najdemo že pri starih Grekih, poznej pri Latinih, ino v naših dnevih pri vsih podvyčenéših narodih za njihove lastne jezične glase tydi več ali menje lastnih pismenc. Ràvno za tega volo, dragi Slovénec! najdeš tydi ti v' nazóčnih knigah namêsto starih pismenc neke novozebrane kračeše ino pravéše znamle, z' kerimi se drygega nikaj ne iše, kak lepoto tvojega jako imenitnega jezîka še bole povišati. Tote novozebrane znamle pa so nikak ne opervič novozmišlene, temoč le od tistih priátelov našega daleč razširjanega jezika semvzete, keri so že davno pred nami hvale vredno za lepi Slovenski jezik ino dobroserčni narod totega jezika skerbeli. Tydi se ne prikažejo tote novozebrane znamle med nami v toti knigi opervič, temoč veliko Slovenskih knig se je vu naših dnevih z njimi že na svetlo dalo ino v kratkemi časi skazalo, da Slovenci ležej ino rajši svoje knige v totih, kak pa vu starih znamlah berejo. Misli se zato brez vse skerbi, da bode že tydi vsaki drygi Slovenec, keri koli Slovenske knige z' totimi novimi pismencami še opervič pred sé dobi, toti hasek hitro sam spóznal ino Slovenske knige skoro z dosta vekšim veseljom v nazóčnih, kak pa vu starih znamlah bral. Teliko več se to dá obečâti, da je vsaki, keri le nekaj pismo rázumi, toto potrebo že duge leta vidil ino z poti imeti htel. Spodoba ino pomenenje totih novozebranih pismenc je tak . . . Vse se izgovarjajo, kak prejdoč. Le pridoče so novo zaponiti: c, nj, s, š, z, ž, ü (y), č. Svetléši navyk za hitro ino lehko branje Slovenskih knig glej abecedno knižico."

Posvetne pesmi med Slovenskim národom na Štajarskem — to je knjižica, ktero je spisal **Peter Dainko** vže l. 1825 ter pomnoženo z dvesto vganjkami — dodatek str. 191 — 222 — največ iz slovnice svoje v vezani in nevezani besedi — na svetlo dal l. 1827. Vzrok in namen jej razlaguje v drugem „**Predgovoru**", iz kojega naj se v pojasnilo posname tole:

„Več narodov je že davno svoje narodne pesmi zebralo. Rusoska cesarica Katréja jè je dala vu svojemi velikemi kralestvi spraviti zred pevoglasi . . . Pesmi Anjgelskega naroda . . Danska zemla . . Tydi Svečko kralestvo . . Le esterajsko cesarstvo, kero teliko vnogoterih narodov vu sebi imá, še je ne imelo nikaj, ali blizo nikaj ne na zderžanje svojih karakteristnih narodnih popevk storilo. Dryžba igranjskih priatelov esterajskega cesarstva je totega velikega blaga ne htela dati zgybiti. Na njeno prošnjo so Njihove zvišnosti, znotrenjih reči našega naj svetlešega, naj milostivnešega cesara minister ino predni kanclar gospod graf od Saurau, vsikdar pripravleni, vsakemi lepemi ino hasnovitnemi spočetji pripomočno roko ponyditi, vse cesarsko-kralovske deželske gubernie opomenuli z' povelenjom, naj bi se spravlanje narodnih pesmi zred pevoglasi spočelo ino doblena zbirka v' Beč na veliko dryžbo igranjskih priatelov poslala. Toto povelenje je porodilo jako lepi sad . . . Na povelenje sekretéra igranjske dryžbe, nizo-esterajskega kralyvanjskega svétnika, gospoda Jožefa od Sonlaitnara sem tyde jaz ne nikakega tryda maral, naše Slovenske narodne pesmi, tak dobro pobožne, kak tydi posvetne, zred pevoglasi, kere je **Andraš Šef** spisal, spraviti, keliko potrebno, pobolšati ino na zgorah povedano igranjsko dryžbo poslati. Vsim, keri so mi pri totemi pesmospravlanji bili na pomoč, rečem mojo dužno hvalo, posebno dyhovnemi **Antonji Korošáki**, keri so mi vse **Volkmajarove** pesmi v roke spravili, ino kere sem, keliko njih je cesarsko-kralovsko predno pregledišе knižno dovolilo, tydi vu mojo

zbirko vzel. Tydi vsim pevcom, keri so na mojo prošnjo iz vnogoterih stranov eden drygega primarili, k' meni priti ino svoje pesmi dati zapisati, povem mojo serčno hvalo. Da pa si tote pesmi vsaki Slovenec tydi v rokah imeti želi, zato sem skerben bil, nje tydi na svetlo dati itd". — Na primer iz te zbirke bodi:

15. Mladost.

1.

Zlate leta mladosti!
Kda vas koli premišlávam,
Te me v' serci veselí
Ino Bogi hvalo davam.

2.

Pune ste nedužnosti
Tak kak lybo protiletje,
Kda se znovič zeleni
No dobiva lepo cvetje.

3.

Srečen človek! ker živiš
Še na zemli zdrav no mladi,
Zdaj še lehko se vučiš,
Zdaj pobožnost v se nasádi.

4.

No či mladi to včiniš,
Te boš vnogim ino sebi,
Doklič koli kdé živiš,
K velkem haski vu potrebi.

59. Stvarolovec.

1.

Torbo mám na rami,
Pykšo pod rokami,
No za sobo pa
Tydi peseka.

2.

Tiho grem po doli,
Gledam pa okoli,
Jeli ne bi šla
Kde pečenkica.

3.

Tam lesica k meni
Pride po raveni,
V gobci si derží
Mlade rece trí.

4.

Pykšo mam navérto,
Ta na njo opérto,
Kresnem no strelim,
V serce jo vgodím.

5.

Zdaj sem dobre vole,
Grem na velko pole,
Rečem peseki
Zavce iskati.

6.

Oves se razšírja,
Jazbec k men pridirja,
No kre njega pa
Tydi zavca dva.

7.

Pykšo mam navérto,
V jazbeca opérto,
Kresnem no strelim,
V glavo ga vgodim.

8.

Zdaj pa v log ja idem,
Kda pod drevje pridem,
Vidim jastreba
Jako velkega.

9.

Pykšo mam naverto,
V njega ta operto,
Kresnem no strelim,
V persa ga vgodím.

10.

Torbo mam že puno,
Vidim pa še žuno,
Tydi njo še si
Gledam zgrabiti.

11.

Zdaj pa domo pojdem,
Pojdoč thora dojdem,
Ino njega pa
Zgrabim živega.

12.

Kda ja domo pridem,
K moji ženi idem,
Naj pečenkice
Bodo pečene.

13.

Njih se sladko vživam,
Malo se počivam,
Pa naložim se
V' stvarolovlenje.

85. Popevajoči škerlec.

1.

Prišel sem skoz dole
Na veliko pole,
Tam se škerlec vzdignul je
Med nebeške vtičice.

2.

Ino kelko više
Gor na podnebiše
Je pred meno on letél,
Telko lepše mi je pel.

3.

Z škerlcom sem veséli
Bil vu dyši celi,
Mislil: On mi navyk dá,
Kam se človek naj ravná.

4

Škerlec z dyšo celo
Peva te veselo,
Kda se on od zemle že
Proti nebi zvišal je.

5.

Doklič smo zajeti
V časno reč na sveti,
Tydi v Bogi z radostjo
Nikak ne popevamo.

6.

Kdo pa se odpoti
Zemelski dobroti,
Tisti višek k nebi gre
No veséli v Bogi je.

7.

On v veseli voli
V Bogi peva, moli
Ino svojo delo vso
Zmes oprávla z radostjo.

132. Iskra ino slama.

1.

Iskra slami rekla je:
Lepo prosim, pysti me,
Naj se v tebi oživím
No te zlato osvetlím.

2.

Slami iskra rekla je:
Bodi le, oživi se,
Či boš me osvetila,
Si mi dopadliva vsa.

3.

Hitro pa se iskra le
Na plamén prevzéla je
Ino naglo slama vsa
Je v pepél obernjena.

4.

Grehe, kda so malički,
Moremo zaničati;
Kajti hitro velki so
Ino nas zakončajo.

„Diese Sammlung, pravi Č o p (Šafařík 84), enthält keine wahren Volkslieder (von denen sich darin kaum hin und wieder eine schwache Spur findet); sondern die Poesie darin ist ganz der Nützlichkeit, Moral usw. untergeordnet. Es sind wohl meistens nicht vom Volke, sondern von andern verständigen, wohlmeinenden Leuten für das Volk gemachte Lieder“ (Jezičnik XVI. 1878).

13. Molitbe za katolške keršenike v jutro, večer, pri s. meši, k spovedi itd. V Radgoni itd. 1829. 8°. 126.

14. Sveti križni pot ali bridko terplenje ino smert našega Gospoda Jezu Krista, na serčno premišlavanje ino pobožnost za katolške kristjane . . V Radgoni 1829. 12. 105. „Mit 14 schlechten Holzschnitten; von S. 66—105 stehen neun Lieder mit Singnoten (Šaf. 138)“.

15. Božja služba keršanske mladosti po jutrah, večerah, pri s. meši, k spovedi itd. s pristavlenjom cirkvenih pesmi, na svetlo dal Peter Dainko. V Radgoni itd. 1830. 12. 140.

16. Čelarstvo, ali celó novi, kratki, popun navuk čelne reje, to je edina, prava ino gotova vodba, kak se naj ležej ino naj bolše dajo čele rediti na dosegnenje naj vekšega haska ino veselja, knjiga za vse čelne prijatele vsakega strana, kero je iz naj vednéših mnogoletnih čelarov ino po lastnih skušenostah spisal ino na svetlo dal Peter Dainko, kaplan pri mestni fari v Radgoni. Vu Gradci vu založbi knižne predaje pri Damiani ino Sorgei. Ino na komision pri A. Wajcingeri v Radgoni, z' pismencami pokojnega Andraša Lajkama naslednikov vu Gradci. 1831. 12. XXIV. 210. — Naslovu na drugi strani je natisno privolenje velikohvalovitnega cesarsko-kralovskega prednega preglediša knižnega vu Beči, pa zaznamlanje c. kr. knižnega pregledišа vu Gradci . . — Vujetek. Obrazni razkaz. Predidoče pitanja. Glava I. Od naravi ino živne šege čel. II. Od čelnih staniš ino nekega za čelno rejo potrebnega orodja. III. Od naloge ino primerjene sporedi dobre čelne reje. IV. Od čel pomnožavanja. V. Od strežbe ino reditbe vu mnogoterih letnih časih. VI. Od dobre sprave ino storitbe z medom ino voskom. — Predgovor pojasnjuje stvar na pr.:

„Niedna reč deželskega gospodarstva ne plača na se storjenega zatroška, mara ino truda tak bogato, kak čelna reja, ino le je ona blizo po vsih naših krajih skoro celó zapušena ino ne s tako marlivostjo ino skerbjo ravnana, kak si zasluži. Malokda najdemo v ednemi strani več kak dva ali tri čelinjake, ino še tote naj beržej le redko ino slabo orojene, zato je tudi na pridobiček ino hasek malo misliti. Mi imamo čelno

rejo več za miloradost, kak pa za istok priprave. Ino či se poprašamo, odkod pride, da toto izdačno reč deželskega gospodarstva tak malo maramo ino oskerbujemo, tè najdemo pri bližnešemi izvedavanji vseli, da je na tem le naša nevednost naj več kriva. Iz vekšega vsi začnejo svojo čelno rejo brezi vsega predznanja. Njihova vučitelkinja je skušenost, ino tota si vedom pusti svoj podvuk drago plačati. Oni sicer občinski pitajo tudi druge čelne gospodare ali tak imenuvane čelare za svet, ino toti so se resen skos skušenost ino opravila pri čelah vsekdajnim storitbam čelinstva privadili; oni znajo, kak so roji ogrebati, porezavati ino kermiti, neki njih so se navučili tudi iskust, delati odroje; alipa kak morejo čele biti lastno ostrežene, omnožene ino dostojno oskerblene, naj bodo vsako leto pravi ino gotov hasek dale, to so njim celò neznane reči . . . Znajde se sicer tudi več knig, iz kerih bi se take vednosti dobivati znale, alipa neke njih so prevelike ino za deželaka predrage, polek tega blizo vse le nemške, ino še dostakrat vu previsokemi jeziki, ali ne vu primerjeni razumetni slovenšini spisane . . . Za tega volo sem jas nazočni podvuk celó kratko ino tak spisal, kak bodè vsakemi čelari naj ležej na pomoč. Ne sem nikaj povedal, kaj mnoge skušenosti ne poterdijo, ino kaj se ne najde resnično ino dobro. Gotovo zato tudi nikoga ne bode boganje totih navukov žalostilo, temoč vsaki bode od svojega čelarstva po totemi načini veliki prid ino hasek, veselje ino zadovolnost v obilnosti dobival.“ V Radgoni 20. Augusta 1830. Dainko.

17. Peter Dainko's Deutsch-Slowenisch-Lateinisches Wörterbuch. Aal-Agur. Hs. Wiener Censur-Catalog 1826 (Šaf. 70). — Kaj je z gotovim njegovim besednjakom ali slovarjem, ki je že l. 1832 od cenzure bil za tisk dozvoljen (D. Aufmerksame Nro 34.), neje mi znano (Macun 1883 str. 84). — O nehajstvu njegovem (gl. Zora Razlagova; Letopis Matic. Slov. 1868). — Kakor po nekdanji veri labod, vzdignil je še enkrat svoj glas (vid. Drobtinice 1862 str. 192 — 198: Štajarski Jeruzalem — Dajnko; cf. Knjiž. zgod. Slov. Štaj. 1883). — Rokopisi na pr.: Hodierni Vinidi in Styria, sermonem conferentes cum antiquissimo Glagolita Cloziano . . a Petro Dainko, ad Magnam Dominicam Decano 1836 . . Mali Vinogradnik ali rednik vinskih goric 1844 . . Dr. J. Pajek . . Kres I. 1881. str. 475). — Po vsem tem je vendar le istina, kar je pisal Čop Šafařiku:

„Peter Dainko . . . einer der fruchtbarsten und verdienstvollsten Schriftsteller unter den Windischen in Steiermark. Sein literarisches Verdienst ist um so höher anzuschlagen, als er, gleich Jarnik in Kärnten, mit seinen patriotischen Bemühungen in Steiermark noch so ziemlich vereinzelt da steht (Gesch. d. südslaw. Lit. I. 39)“.

Vido Rišner (Rischner), nekdaj duhovnik v kaznilnici Karlavski poleg Gradca, pisal je tudi v Dajnkovici na pr.:

a) Nabirki za mlade Kristjane ali navuki, zgodbice, pesmi, prislovi itd. na hasek mladih keršenih, kere je nabral neki duhovnik Sekovske knezo-Škofie na Štajarskem. I. Del. V Gradci natis. A. Laikamovih naslednikih 1828. 12. 36. — *b*) Katolška mešna knižica z drugimi molitvami skoz den ino k spovedi . . . V Gradci 1828. 32. 72. — *c*) Die heil. vier Evangelien, ins Windische übersetzt von Vid Rišner u. Koloman Kvas. Hs. 1831. (Šaf. 104). — *d*) Katolška Mešna Knižica z drugimi molitvami skoz den ino k spovedi, kero je drugokrat na svetlo dal Vido Rišner, duhovnik naj slavneše Sekovske Knezo-Škofie v Gradci. V Radgoni pri A. Wajcingeri knigari 1831. 32. 72. S pismencami pokoj. A. Lajkama naslednikov. — Na primer iz nje bodi:

„Molitva pred svetó mešó. Gospod! odpri moje vusta, naj hvalim tvojo sveto imé; zečisti mojo serce od vsih nehaslivih ino hudih misel, razsvéti moj rázum, ino vužgi mojo volo, naj vredno ino tebi dopadlivo pri toti sveti priporočitbi mojo molitvo

opravim, ino od tvoje Božje visokosti oslišan bodem, skoz Jezu — Krista našega Gospoda. Amen . . Kristus ide z' svojimi vučenikomi v ograd, moli v ogradi, padne na svojo obličje; Jud Kristusa z lublenjom ovadi; Kristus se znečasti ino drugoč k' Pilati pela, se bičuva, se korona, . . se z dušečjom pomaže . . Vjuterna molitva; hvalodanje; zovenje na blaženo Divico Mario . . Smili se krez nas, oslišaj nas, stvoritel, odrešitel, razveselitel; zdravje betežnikov, obranba gresnikov, razveselnica žalostnih . . Časténa bodi kralica . . mi nevolni otroki Eve se na te zazávamo ino si žalostni ino objokani v slojzni dolini k tebi zdihavamo: Oberni, naša zagovornica! tvoje milostivne očí k nam, ino nam po totih nevólah pokaži Jezusa, naj svetéši sad tvojega tela (64)."

Anton Šerf (Scherf) r. 17. maja 1798 v Radgoni, posvečen l. 1828, bil pozneje kaplan pri Veliki Nedeli, naposled župnik v Svetinjah, kjer je v pokoju zlatomašnik u. 19. junija l. 1882. — Pisal je v Dajnčici:

a) Pad no zdig človeka, ali zagrešenje no odgrešenje človečjega naroda v sedmih predgah k obydenji grešnika na pokoro. Napravil no vyndal Anton Šerf, Kaplan pri velki Nedeli. V Radgoni v A. W. knižiši. 1832. 8°. 94. Z čertčkami pok. A. Lajkama nadobnikov v Gradci (Šaf. 126).

b) Predge na vse Nedele no Svetke celega keršanjsko-katolškega cirkvenega leta, kak tydi za vse farne cirkvene varihe Sekovske škofije po slovenskem kraji no neke priložnosti. Zložil no na svetlo dal Anton Šerf, mešnik posvetni. I. Letni tok. Nedelni no Svetežni del, razdelen v štiri zvezke, kerih dva perva zapopadeta nedelne (I. 1 — 256. II. 257 — 480), dryga dva svetežne predge (I. 1 — 258. II. 259 — 584). V Gradci 1835. 8°. Natisnjene no založene pri J. A. Kienreihi. Tote predge je odobril Peter Dainko, tehant, šolnega okraja priglednik ino farmešter na dragočestnih nemških križnikov predni ino tehantiski fari S. S. Trojice pri Velki Nedeli 10. den Majnika 1833. Na primer bodi zložitela predgovor, pisan na samo pepelnico istega leta:

Nagajaven beratel! „Moj vyk je ne moj". Ivan. 7. 16. S tem jas, dobrovolen beravec! celi letni tok predeg, v nedelnem no svetežnem deli, s pridavkom na neke potrebneše priložnosti, tebi v roke dam. Pri zlaganji totih predeg, ednako kak pri sedmih postnih, kere so že lani v Miholšeki na svetlo prišle, si jas nečem nikakše hvale, časti ali zaslyža iskati; kajti jas morem očivestno obstati no rečti: „Moj vyk je né moj"; Iv. 7, 16. temoč tistega, kerega besedo jas oznanyjem. Moja skerb no mojo delo pri spravlanji totih knig je edino samo bilo, postavlenje vseh potrebneših verskih, zaderžavanjskih no vadbenih navykov, iskanje no odvzetje 's svetega pisma, cirkvenih očakov no drygih dobrih knig priličnih mest, za poterdenje postavlenih glavnih vykov, ino njihovo primerno no priležno vkypzestavlenje v celino, naj bi prave hasnovitne knige mojim slyžebnim tovarišom no vsem vernim beratelom v roke dati mogel. Z' Bogom!" — To je menda Šerf, kteri v Novicah (1845 l. 10) poje;

Domorodcam.

Stara mati nas je porodila,
  Prav obilno oskerbela vse;
Ona je bogata nekda bila —
  Pa bogastva se znebila je.
Tisti svojo mater prav spoštuje,
  Ki ji blago spravlja zdaj nazaj,
Najdeno ji zvesto zavaruje,
  Ptujo pak nesnago trebi vkraj.

Valentin Stanig (Stanik — Šaf. Česk. Mus. 1833 — navadno Stanič) se je rodil 12. febr. 1774 v vasi Bodrežu duhovnije Kanalske na Goriškem, šolal pa v Gorici, Celovcu, Solnogradu, postal mašnik l. 1802, kaplan na Bajnšicah, od l. 1809 v Ročinju, l. 1819 kanonik v Gorici, l. 1828 viši šolski nadzornik, vstanovitelj šole in hiše za gluhoneme, začetnik družbe zoper trpinčenje živali, umrl 29. april. 1847. — Življenje in delovanje njegovo je popisal dr. J. Bleiweis v Novicah 1847 po dr. Švabu, in poznej v Koledarčeku s sliko njegovo 1856, Slomšek v Drobtincah 1848, in zeló na drobno Paulus t. j. Fr. Levec l. 1873 v Soči in posebni knjižici (8. str. 51). — Le zarad slovstvene vzajemnosti naj se i v tej povestnici pokaže po književnih delih, ki so:

a) Večerna Pesem (En dan že supet h' koncu gré — Al ni naš zadnji bil kdo ve. — Bog! mi zahvalmo Te za vse, — Kar Tvoja roka dala je itd. vid. II. Pesme za kmete ino mlade ljudi. 1838 str. 73) je prva, o kteri Stanič sam pravi: „To Pesm ſim bil v' Salzburgu 1797 sloshil". — *b*) Pesm per predomislovajnu Jesusoviga terplenja 1807. 64. str. 35. — *c*) Sacris Solemníis ali cerkovna pejsem od svetiga Rešnjega Telessa. 1813. 32. 4. str. — *d*) Na moje lube šolerje ino šolerce. 1816. 32. 1 str. — *e*) Stabat mater ali cerkovna pejsem od žalostne matere Božje. 1816. 32. str. 6. — Te pesmi je Stanič sam preložil ali sestavil, tiskal, vezal ter razširjal mej narodom. — Druge tiskane stvari njegove so:

1) Pesme za Kmete ino mlade ljudí. V Gorici 1822. 12. str. 32. Natisnil Peter de Valerji, c. kr. priv. bukuv natiskovavic. Se vdobé per V. Stanig, vikšimu čuvaju c. kr. šol. — Pesem za dež prositi (Oh! pošli nam! oh pošli nam — Bog ljubi hladni dež! — Zanesi revnim grešnikam, — Saj naše reve veš! — Mi čut'mo tvojo šibo, — Suš' nam poljé konča! — Oh! pošli nam! oh pošli nam — Bog ljubi hladni dež! itd.). — Pesem per — po hudimu vreménu, po toči, per vbogi — dobri žetvi, per mlatvi; orač, pridni kmet zjutraj; jutrajna, veselje kmeta nad delam, po kosilu, kosec zvečer, kmetovški stan, lepi svet, zemlja ni dolina solz, spanje, grob, veseli vučenci; pesem deklice, ktera je v šolo hodila, tičje gnezdo, mladi drev, sova. — Na zadnji strani je čitati tole:

„Ljubi Bravec! Na! njekaj, veči del iz nemškiga na slovenski jezik prestavljenih Pesem. Sim mislil, de bi znalo z' njimi Slovencam, ki radi pojejo, pa malo takih Pesem imajo, vsluženo biti. De one veliko pomankanja imajo, spoznam tudi sam; pa dokler bolših ne bo, posluži se teh kakor moreš; tudi ni mogoče, per toljko sort slovenskiga govorjenja, vsim dopasti! Starih bukuv navajenim bom prenov, in novih — prestar. Ako bi pak lete Pesme dopadle, ino obilne bravce vdobile, sim vam perpravljen še več druzih dati, ino tudi skerbeti, de bi manj pomanjkanja v' njih bilo. Umnejše slovenskiga jezika, kakor sim jest, pak prosim, de bi jim dopadlo, meni ali z' svetam ali tudi z' pesmimi na roke jiti; za kar bi se jim prav iz serca zahvalil. Vzami ljubi prijatel! kakor pridna bučelca kar je dobriga, ino prepevaj hvalo našimu nebeškimu Očetu! vesel nad njegovimi lepimi stvarmi." *V. Stanig Kanonik.*

2) Molitve in Premišlovanja per objiskovanju štirih k' zadoblenju odpustika svetiga-leta odločenih cerkva. Katerim je spredpostavljen kratki nauk od svetiga leta 1826. Z' Perstavkami 130 cerkvenih ino drugih Pesm za kmete ino mlade ljudi. Natisnjene per bratih Mattiuzzi v Vidmu. Se dobé v Gorici per bukvih za nemške šole. 1826. 12. 148. — Molitve in Premišlovanja so ponatisnjene iz knjige Potočnikove (Premišlovanje za čas sv. leta . . v Ljubljani). — Pesmi so nektere stare, iz drugih ponatisnjene, nektere prestavljene iz nemških itd. (str. 51 — 148). Vmes se nahaja „Prošnja za dobro lejto. Per grozno veliki lakoti v lejtu 1817 deržana v Ročinju": — O nebeški Oče! mi vbogi, od vsih strani stiskani, od vsih zapušeni, od sile in grozne lakoti skoraj vcagani, smo donas h tebi pertekli, za rešenje iz naše silne potrebe od tebe sprositi;

za pomoč per tebi sámimu najti (108 — 115) itd.! Zdihovanje ovčic po Pastirju (Vučenik, pastír in Oče pridi! — Naj veselje vbóga čeda vidi; — Brez Pastirja smo še dolgo bili — Pot smo zgubili! itd.). Pesem ljudstva (Bog Cesarja nam ohrani — Franca našga Dobriga itd.!). Človek na tronu ino pod slamnasto streho . . Dobra Gospodinja itd. Na primer bodi:

Pesem deklice, katera je v šolo hodila.

1.

Sim v šolo hodila, vučila terdo,
  Kar znam bi ne dala za lepo zlato!
Kaj nuca lepota, denarji, blago,
  Če v serci in glavi pa prazno bi blo.

2.

O praznim veselo mi čas naprej gre;
  Če pesem znam brati kaj lep'ga za se.
Po zimi le praznim čas dolgo terpi;
  Jest berem al pojem še prev'č mi hiti!

3.

Deb' jest obolela tolaž že jimam,
  Serce bo veselo kjer brati kaj znam.
Vse tako veselje en drug ne pozna
  Ktir v šolo ni hodil, ktir brati ne zna.

4.

On iše za dnarje veselje za se,
  Si zdravje šebkeje in spači serce.
Sim v šolo hodila, vučila terdo,
  Kar znam bi ne dala za lepo zlato!

Za kazavcem al zapopadkom pravi na koncu: Ako bi leté Pesme več bravcov dobile, kakor unih 24, ktere so v letu 1822 za kmete ino mlade ljudi von dane bile; bi se znalo zanaprej več drugih bolj popravljenih von dati.

Pa! huda je, to čutim sam!
Več k' stó špendat ak smil' se vam,
Za bukvice Petico dat. —
  Toljk per svečit, In šè zgubit'!

3) Cesar ino Prelat. Iz njemškiga prestavil V. St. K. — Rož'ce na grob Marjane D***, ktera je v jeseni 1820 vmerla. Zložil V. St. k. per Soči 1828. 24. 8 str. Gl. Cesar in Opat, iz Bürgerja preslovenil Dr. Tušek (Krajn. Čbelica IV. 1833 str. 39 — 47), ki pravi, da je Stanič to balado, katero je Bürger iz stare pripovesti „King John and the Abbot of Canterbury" vzel, na svitlobo dal v Terstu. Na razgled bodi kitica prva s poslednjo vred:

Vam bodem 'no prav'co dost smešno povedal:
Cesar je bil, k'tír je z besedo rad vjedal;
Tud' bil je 'n Prelat, vselej debel, vesel;
Le škoda! avčar svoj več pamet' je jmel! . . .

Mi vkažemo svetiga Gala Prelatu:
Nebo več Jur' Bendiks per avcah se klatil;
Prelat naj ga dobro do smerti redí
Brez ben'ga plačila, dokler ne zaspí!

„Viža h' s. maši služiti" mit „Večerna pesm fantiča" von V. Stanig, gedruckt zw. 1822 — 1830 (Šafařik 147). Valentin Stanig's Sammlung zum Theil origineller, zum Theil aus Bürger, Gellert u. a. übersetzter Gedichte und Gesänge. Hs. (Šaf. 84).

4) Drugi Perstavik starih ino novih Cerkvenih ino drugih Pesem, h' molitvam ino premišlovanjam za sveto leto 1826. Zbiral, iz Njemškiga prestavljal, ino skladal Val. Stanig Scholast. Natisnil Paternolli v Gorici 1838. 12. 72. V predgovoru pravi:

„Ljubi Slovenec! Jest vem ino občutim scer, de moje v Perstav'ku 1826 štirdeset na svetlobo dane Pesme malo brane so. To bi blo moglo meni svetovati, iz vondajanjam drugih Pesem ne čas ino denarje zgubljati. Pa mislim, de le kjer tiste

pesme poznane niso, bodo one malo iskane ino brane. Saj so one namreč iz skoraj vsih starih, scer močno iskanih, in' iz novih bukev izbrane, ali celo novič preložene al' izložene. — Ako bi Duhovni, katirim dušno dobro svojih ovčic na serci ležati more, ino kateri tudi sami slovenskiga branja potrebni so, take pesme pridnim bravcam ali pevcam oznanili, posodili al pak v dar dali, bi se lohko veliko dušniga dobriga godilo.

Po cerkvah bodo veči del pisane pesme pete, katere so per večkratnimu prepisovanju veliko na njih pervimu skladanju (rimu) ino meri (metru) zgubile. Take pesme sim jest zbiral, spisaval, ino kjer je treba bilo, kakor sim zamogel več al manj popravljal. Vzemi jih za dobro, dokler bolših ne bo.

De bi taki raztreseni papirji ino pesme saj vsi per moji bližnji smerti pozlo ne šli, pustim nekej od njih natisniti, ino ne želim druziga, kakor debi ž-njimi per pridnih slovenskih pevcih božjo čast povikšal". — Na koncu (str. 72) piše:

„Še ena beseda! Žalostno je, de take ino druge cerkvene pesmi tako malo od folka poznane ino v cerkvah pete so! Le kader folk poje je prava andoht v pesmi! — Kader vlažni mladostni ino ženski glas, z' bolj terdnim fantovskim ino možkim združen, se vzdigne takrat, misljim jest, predere on nebo, in gre do trona nebeškiga Očeta!

Z veselim in omečenim sercam so tudi naši gnadlivi Škofi per več cerkvah tako petje slišali, kir pridni Duhovni ino cerkovni pevci skerbijo, de se tudi mladost ino ljudstvo peti navadi. — O, de bi tudi drugi dušni pastirji ino pevci to storili! Bog bo njih setvi rastvo ino obilni sad za večnost dal!"

5) II. Pesme za kmete ino mlade ljudi. Vekš del iz njemških Mildhaimskih Pesem prestavil V. St. S. Natisnil Paternolli v Gorici 1838. 12. 78. Na primer bodite:

Veseli vučenci.

1.

Jigramo in se veselimo,
In skačemo tam zdaj, zdaj tlé!
Pa zraven se pridno vučimo:
'Z otrok bodo z časam možje.

2.

Juhejsa! le serčno skakajmo!
Dokler nam še čas perpustí,
Juhejsa veseli vekajmo!
Kjer čas kakor veter hití.

3.

Al leta tak precaj vletijo?
O Ljubi! kaj bomo pak mí? —
'Z otrok, ki zdaj 'koli kričijo,
Čas fante, možake pak strí!

4.

Kdor oče možak priden biti
Ko fantič berdak že naj bo,
On more že dóbro storiti,
Ne vselej ljubiti jigro!

5.

Kar Jurčik se noče vučiti,
Tud' Juri veliki ne vé:
'Če Micka le h' plesu hoditi,
K' bo Mina, bo jókala se.

6.

Kar v šoli, kar starši vučijo
Poslušati hoč'mo radi,
Kar h' našmu razgledu pak stríjo
To hočemo striti tud' mi.

7.

Juhejsa! še smemo noriti!
Pošteni pak očmo ostat',
In starost zna kader 'če priti,
Veselja s' ni treba kasát.

Domača živina.

1.

Po tém kjer Eve želja je
Nesrečni greh storila,
In ž' njo tud' Adam je grešil
Jih Angel z' Raja je spodil,
Ko sta si zaslužila:

2.

Gre Adam polni žalosti
Okrog po velkim polji:
To ni pšenice ne reži,
Povsot robida, tern stoji,
Plevel le vid' okoli.

3.

„Kdo mi povleče težki plug?
Kak' zemljo čem branati?
Kdo mi ponese kamje z njo?
In ako kruh že v hiši bo,
Kdo m' oče drugo dati?"

4.

Zdaj konj mu proti razgata:
„Ne glavo toljk lomiti!
Sliš' Adam! saj sim jest že tle,
Za jezdo al voziti vse
Ti čem pokoren biti."

5.

Vol zabučí: „Moj Gospodar!
Nepusti se moliti,
Iz čelam ali vratam strim,
De kruh iz njive ti vdobim,
Znaš lakoti odjiti."

6.

„In jest zamuka krava mu,
Te z mlekam čem živeti,
Ak ženske le prav ročne so,
De maslo ino sir nar'do
Znaš dosti vsiga meti."

7.

Tud vbogi osel giga mu:
„Ak nimaš z kom voziti,
Gospod zavkaži, očem vse,
Pšenico moko, in kar je
Na herbtu ti nositi."

8.

„Če mraz maš ovca blekcta
Stor' ženi se gibati,
Pust' niti z mojo vovno strit,
Ino obleko si nardit,
Ni treba ti zmerzvati."

9.

Debeli prasec krulji mu:
„Češ tusti kos jimeti?
Kjer dobriga nemorem strit
Zamoreš mene le vmorit;
Scer sim zastonj na sveti."

10.

„Če tud' cvertje jimet želiš
Gospod, znam pomagati,
Zdaj puta pred njim klokota
In stori jajce mu na tla,
In vkaže je pobrati."

11.

Pes laja ino gible rep:
„Brez skerbi znaš zaspati
Počivaj mirno saj jest bom
Dvoriše varval ino dom,
Ne daj me pak vezati."

12.

Mijavka mačka tudi še:
„Krajčas ti bom storila,
De miš podgana ti ne sne
Karkolj boš hranil sam za se
Jih z' hramov bom trebila."

13.

V veselju in' hvaležnosti
Sliš' Adam obečilo.
Živini, ki služit mu če
Nasproti on pak rekel je
Prijazno ino milo:

14.

De on, ko dobri gospodar
Skerbliv za njo če biti;
De vsako prime kar mu gre
De 'beden tarat ga ne sme
Ne z' šibo ga moriti.

Za „Kazalom II." je brati: „Več po Goriškimu poznanih cerkvenih Pesm se natiskuje. Če se bodo bravci našli, se bodo tud Fable ino druge posvetne (pa poštene) Pesmi von dale". — Dal je Stanič l. 1840 na posameznih listih natisniti več iz nemškega poslovenjenih, slovenskih, pa tudi iz slovenskega ponemčenih pesnic itd. — 'Perporočenja vredne bukvice za Slovence, ki se tudi v Gorici vdobijo. Pošiljal mu jih je iz Ljubljane po naročbi največ prof. J. Walland, pozneje škof v Gorici, od drugod pisatelji sami, in Stanič jih je razširjal po Goriškem. — Kratke povesti s podobami, poslovenjene iz nemških bukvic Monakovskega društva zoper mučenje žival itd. 1845. 24. str. 24. — Pisal je Stanič tudi nemški in laški, in mej nemškimi spisi njegovimi so najznamenitejši:

a) Die Wallfahrt der Taubstummen auf den heil. Berg bei Görz am 21. Juni 1844. 4. 8 str. — *b*) Gefühle einiger Taubstummen vorgetragen bei der Prüfung 1844. — *c*) Kurzer Bericht über den Görzer Verein wider die Thierquälerei u. Einladung zum gefälligen ferneren Beitritte 1846. — Nekoliko nemških in talijanskih okrožnic do duhovščine 'o gluhonemih; nekaj nemških pesmaric (Normalschulgesangsbücher) itd. Prim. Val. Stanič, spis. Paulus str. 41 — 43.

Poslednja pesem njegova je „Hvala vinske terte", ktero je poslal Novicam, ki so nekaj njegovih pesnic bile ponatisnile (l. 1843 — 45: Kmetovski stan. Domača živina. Kmet svojimu sinu. Orač. Pesem po dokončanim poljskim delu. Pesem deklice, ki je v šolo hodila). V tem pismu Stanič pravi: „Vaš preprijazni spomin me je mojstra-skaza v pesništvu tako nadušil, da sem se še enkrat spravil na Pegaza; sprejmite to drobtinico blagovoljno, pa ne sodite jo preojstro, zakaj pojem le, kakor mi serce velí (bil je ranjki res bolj pevec, nego pesnik); ušesa so mi edino merilo, in slovnica mi ni zmiraj v glavi, kakor bi mi mogla biti" (Koledarček 1856 str. 17—26). — „Naj sprejmejo častiti bravci to pesmico v blagomil spominek domoljubnega starčka;

ona je tudi iz slovstveno-zgodovinskega obzira zato zanimiva, ker je poslednja njegova bila, rojena iz pervega spisa, ki je v natisu od nepozabljivega Vertovca prišel na beli dan“, pravi ondi dr. J. Bleiweis. Val. Stanič ima oziroma za Slovence po Goriškem prevelike zasluge; on je na pr. Novic koj prvo leto naročil 52 listov, Drobtinic 100 letnikov za Goriško (Glej Slomšek 1848.) itd. — V tej hvaležnosti slove: Solzica Novic ranjcimu visokozaslužnimu gospodu Balantu Staniču, goriškimu korarju, gorečimu podporniku družbe zoper terpinčenje žival itd. (V. 22):

Ne zavid'mo ti sladkosti raja,
Jo zasluži tvoja glava siva,
Vender mračna nas britkost obhaja,
Slišat', de te rahla perst pokriva itd.

P. Paškal Skerbinc, r. 1. okt. 1780 v Višnji Gori, po krstnem imenu Andrej, vstopil slovesno v red frančiškanski l. 1803, bil učitelj na gimnaziji Novomeški do l. 1808, potem duhovni pomočnik, l. 1810 fajmošter in gvardijan frančiškanskega samostana v Ljubljani, l. 1813 šel na Dunaj, kjer je v istem redu bil tudi provincijal, u. 28. jan. 1824. Bil je sloveč pridigar (Concionator zelosissimus et famosissimus); spisal je ter na svetlobo dal več nabožnih razprav in duhovnih ogovorov, ki so nemški tiskani bili na Dunaju (Lj. Zvon 1882. str. 668 št. 3—8 sp. Fr. Wiesthaler). — Slovenske stvari njegove so:

a) Izložejna pesem od Pater Paškala Skerbinca Faimastra per Divic Mari u Lublani lejta 1813. 8. $^1/_2$ pole.

b) Nedélske Pridige, k' jih je dal natisnit P. Paškal Skerbinc, guardian in fajmašter v' Lublani per Materi Božji pred móstam. Jih ima na prodaj Adam Hainrih Hohn na starmu Tergu Nro. 157. 1814. 8. VIII. 522.

c) Prazniške pridige .... z' perstavkam nektirih nedélskih. A. H. Hohn. 1814. 8. 266.

Knjigo svojo poklanja pisatelj tedanjemu škofu Ljubljanskemu Antonu ter se v latinskem predgovoru po svoje dokaj opravičuje gledé stvarí in vzlasti gledé oblike ali jezika slovénskega. Kar sem postal fajmašter, pravi, pridigval sem pogostoma, in to ne brez vspeha. Svétovali so mi duhovni in svetovni, naj priobčim svoje govore, a bal sem se javne sodbe (. . amaram crisin . . de qua sorte meum (opus) eo minus immune remanebit, cum primum confectum sit ea temporum aetate, quae Monachum vel ipso nomine ignorari vult, ac linguae, qua ego utor, indoles multum discrepet ab illa, quae nuper e tenebris erui, et expoliri caepta est), celó v dokazih, prilikah in podobah; vendar prošen si mislim, morebiti kaj koristim vernikom . . „Linguam quod attinet, ea est, quae intelligi a quovis sat facile potest, quamvis multum germanizet .... Hinc non exquiro voces ab eruditis aevi nostri Slavicae Linguae purgatoribus inventas; sed tantum passim usitatis utor; quamquam eas origine Slavicas haud esse, sed ex aliis linguis mutuatas, et apud Slavos quasi civitate donatas perbene noverim. Purgationem Linguae, ac Orthographiam relinquo Grammaticis, et purgandis solummodo moribus insudo, optime convictus, me, si a rudibus intelligar, a doctis quoque intellectum iri! . . . Naposled kliče knjigi svoji: „Vade jam in lucem opus. Quodsi in manus incideris inflati, et ridentis te, sustine; non captas laudem. Si vero innocuae manus excipiant te, fac, ad quod exiisti, instrue, doce, emenda, aedifica, labor tuus, et laus tua corona tua sit. Dabam Labaci ad B. V. M. de Annunc. 21. Julii 1813.“ — Beseda slovenska naj se kaže iz Pridige na II. Nedélo po Velikonoči — Jest sim dober pastir. Jo. 10 — na pr.:

„De nektere ovcé od ravno taiste čede pod brambo čujéčiga pastirja mirno počivajo, druge z' zgubo sojga življenja derečimu vovku v' kremple pridejo, veste, kaj je uržah tega? kaj to pomeni? to poméni, inu nas opomina, de, dokler človk na sveti živí, more živeti med straham, inu med vupanjam. Če donašni S. Evang. premislimo, de Jezus sam, kakor dober pastir za nas brez nehanja čuje, inu skerbí, kdo ne bo poln zavupanja? al če zraven premislimo, de hudič, kakor dereči vovk si vse perzadene, neprevidne ovcé pogubiti, kdo bo živel brez strahu? uržah tedej imamo vupati, pak imámo tudi uržah bati se, mi bomo tedej po pámeti strili, ako si obdva uržaha toko k serci vzamemo, de kolker od ene plati vupamo, ravno tolko se bomo od druge plati bali. Al kar je žalostno, je letó, de dosti jih je, ktiri le tiste uržahe premišlajo, k' jim zamorejo vupanje striti, na to se pa le malokdej spómnimo, kar nam móre strah delati; drugi nasprot mislijo le na to, kar jim dela strah, to pa čisto iz spomina pusté, kar bi jim moglo vupanje striti; od tod pride, de eni z' ferbežnosti preveč vupajo, inu se premalo bojé, drugi nasproti se preveč bojé, inu premalo vupajo. Vari nas večni Bog! pred tim dvema nevarnim breznami, kir se al za volo preveliciga vupanja, al za volo preveliciga strahu pogubí veliko duš. Cesta, ktira prot nebesam pelá, je sredna cesta, ktira na desni roki vupanje, na levi strah imá; če se kdo al na desno, al na levo stran toko oberne, de se derží al sámiga vupanja, al sámiga strahu, ta more zajíti, inu na zadne večno konc vzéti. Kir so moje serčne žele vas pred to nevarnostjo obvarvati, inu vam pokazati, ktire poti se mate deržati, tok' je moje naprejvzetje vam pokázati znamina, iz ktirih boste spoznali, al se deržite prave poti, al ne. Cil, inu konc mojga govorjenja je sam letá, deb' odvernil ferbežnost od tih, ktiri preveč vupajo, inu deb' pregnal cagovitnost od tistih, ktiri se preveč bojé, kir ferbežnost, inu cagovitnost so grehi v' S. Duhá, ktiri človeka zamorejo večno pogubiti. Se želiš deržati prave, ravne poti prot nebesam, o človk! živi med vupanjam, inu med straham, zakaj ti bom zvižal, de kdor le samó vupa, ta slabó vupa, pervi navk; kdor se samo bojí, se slabo bojí, drugi navk; kdor ima vupanje z' straham skleneno, ta sam dobro vupa, se dobro bojí. Potreben navk za vsaciga zmed nas, skuz ktirga bodo ferbežni vstrášeni, cágovni pak potroštani, preden na dalej rezložim, kar sem si naprej vzel, prosim za navadno, zamerklivo poterplenje (str. 354 — 356)." —

„Paškal Skerbinc . . . hatte an beiden Orten (Laibach-Wien) grossen Zulauf als Prediger, besonders von der niederen Volksklasse, wovon indessen wohl nur sein eindringlicher Vortrag Ursache gewesen sein mag, denn das Uebrige, zumal das Leben selbst, war nicht so ganz regelrecht (Šaf. 39)." To utegne pač biti le natolcevanje: kajti dostojnost njegovo pričajo visoke službe v redu samem, pa čisti nauki, ki jih daje v pridigah, ktere razlaga popolnoma v smislu sv. katoliške cerkve, s škofovskim potrjenjem. V govorih sicer velikrat poprijema „nevirnike, frejvirce, frejvirstvo", kar je moglo provzročiti mu preganjanje. Celó v predgovoru oménja svojih obrekovalcev p. „Gratia Dei, et fructus, quos (?) solo adjuvante Deo, jamjam hinc inde adparuerant, ad constantiam me excitabant, animumque meum, qui adversis saepe fatis agitatus, malorum praecipue detractorum influxibus dejiciebatur, rursus ad perseverantiam in inceptis (in sermonibus meis publicis) erigebant..; proti koncu pravi, da se nahajajo, kteri sami brez zasluženja delajo na to, „ut alios deprimendo, et calumniando propriae consulant laudis incremento" . . . Nekoliko vzroka dala mu je morda tedanja vlada francoska (cf. Illyr. Bl. 1839 Nro. 30).

Juri Verdinek, duhovnik na Štajarskem, spisal:

„Ene prou lepe Molitivne Bukvice imenuvane Vsakdajni Kruh, v' katerih se najdejo: juterne, večerne, per spovedi, per S. Obhajilu, inu še prou lepe inu vse sorte

potrebne Molitvice, za vsakiga verniga Kristjana; koker tudi svete Litanije od Marije Divice, vsih Svetnikov, od sladkiga Imena Jezusoviga, od Kristusoviga Terplenja, od S. Jožefa inu od vernih Duš v vicah. Tudi vse sorte cirkoune Pejsme, katere se po navadi čez lejtu v Cirkvah per Božji službi pojejo. Lete Bukvice so popisane od Jurja Werdineka. V Celli per Jožephu od Bacho, c. kr. Krasije Stiskaucu 1820. 12. 216. — Od str. 125 so Katolške Pejsme: Adventna, Božična I. II (Enu Dete je rojenu, aj rojenu, — Notri v tim mestu Betlehem itd.) III. Od žalostne Matere Božje. Velikanočna. Na dan Jez. v' Nebuhojenja. Za Vinkošti. Od Matere Marije Divice (Tauženkrat si ti češena, — O Marija rožni cvet, — Tvoje glihe ni nobena, — Take nima celi svejt, — Kar se koli rožic najde, — Obena taku žlahtna ni, — V tebi se vsa milost znajde: — Ah! dodeli jo meni ti itd.). Pange lingua. Te Deum laudamus. Od Terplenja Jez. . Sacris Solemniis. Per sv. Maši I. II. Od Jezusa. Božična (Čujte, čujte pastirci vi, — Kaj z'en čudeš se godi, — Se še nisim sprebudiu, — Sim že cajtinge dobiu. — K' meni je peršou necoj en fant, — Je imeu en lejp svitli gvant, — On je gvišnu en Angelc biu. — Ta je mene gor zbudiu itd.). Od Marije Divice, na velki Petik. Od S. Jožefa. Od S. Angelca Varha. Od eniga Merliča, kader se pokopuje. Viža, kaku se per S. Maši timu Mašniku ima odgovoriti, inu iz tim Mašnikam (po latinsko) moliti (Šaf. 145—6)."

Janez Zalokar, r. 26. jun. 1792 v Šmarjeti pri Klevevžu, učil se v srednjih in viših šolah v Ljubljani, postal mašnik l. 1815, kaplan v Metliki, l. 1818 duhovni vodja semeniški, l. 1828 župnik v Tržiču, l. 1835 v Škocijanu pri Dobravi na Dolenjskem, l. 1853 umaknil se v pokoj, u. 7. sept. 1872 v Ljubljani. — Spisi njegovi so:

1) Tomáža Kempčána Hója za Kristusam; čvetire bukve vnovič iz latinskiga v krajnsko-ilirsko prestavil Janez Zalokar, Spiritual v' Ljublanski duhóvšnici. V Ljublani 1820. 8. 280. Na pródaj v duhovšnici. — Predgovor kaže nam njegovo prvo besedo slovstveno:

„Ljubi bravci! Dolgo ste že po Tomážu oprašováli: náte ga zdaj ino beríte, koljkor vtégnete, iz serca rad ga vam podám. Vnovič je iz latinskiga v naš domač jezik prestavlen, ino vupam, de ga bote lahko vsiga vuméli, ino radi brali. V Tomažovi hóji za Kristusam najde vsaki dober človek vse, kar je k pravi keršanski bogaboječnosti potrebno. V vsih okoljšinah, sosebno v bolezni, ali scèr v terplenju najdete v njemu lepe lepe navúke, vesele tolažbe ino mir svojim sercam. Če ga namreč skerbno berete ino po njegovimu navuku storite, obljubim, de bote čedalje poterpežlivši, mirniši ino boljši; ino tako v vsimu svojimu djanju Bogú čedalje prijetniši. Marsikdo se je že v njemu navučil: zopernosti zavoljo Bogá voljno terpéti, v Boga vedno, v srečah ino nesrečah vupati, zmiraj serčnó ino ponižno za Kristusam hoditi, ino v Bogu vselej mirno serce imeti. Tomáž v teh bukvah živo vero, terdno zavupanje v Boga, sveto ljubezen ino poterpežlivost takó lepo perporoča, de noben človek ne lepši. Kristus iz njega povsot govorí. Vse je zlató, kar je v teh bukvah pisal, vse prav kakor iz našiga serca izpisano. Po svetimu pismu, pravijo vsi, ki ga poznajo, ni za revno človeško serce nobenih lepših bukev. Berite ga tedaj radi, ino če bol pogosto, bol vam bo všeč ino prijeten. Skorej nikolj se ne perstudi. Berite pa vselej ponižno ino Boga prosite, de tako storite, kakor vas vučí. — Ker je vsaka razstava sama za-se, ne s' poprešnimi ne s' potlejšnimi natanjko sklenjena, ni ravno treba, zmiraj zaporedoma brati, temoč kjer se komu zdí, ino večkrat tisto, kar koga bol zadene. Torej naj ga vsaki, kdor ga še ni bral, nar prej vsiga od konca do konca prebere, de bo potlej vedil za navuke, ki mu jih bo ob svojimu času treba. Iz serca želím, de bi vsi, ki ga bodo brali, zvesto ino ponižno za Kristusam hodili, de bi vsi po božji volji bili, ino de bi za Kristusam ponižno hodé nekdaj h' Kristusu peršli, kjer ne bo nobene nevarnosti več, temoč le

večni mir ino večno veselje. V Ljublani 28. réžniga cveta 1820.“ — Iz prestave same bodi na razgled:

5. Razstáva. Kako svete pisma brati. 1. Resnice jišímo v' svetih pismah, ne zgovornosti. Vsako sveto pismo se more brati v duhu, v ktirimu je pisano. Le prida si jišimo v pismah, ne tanjkih besedí. Berimo priproste ino svete bukve ravno tako radi, kakor vučene ino prebrísane. Naj te ne mika sluv pisarja, bodi močnó, ali malo vučen; le sama ljubezen do resnice te more perganjati h' branju. Ne poprašuj, kdo je to ali to rekel, ampak poslušaj, kaj pové (cf. Jezičnik XXII. str. 4. P. Hipolit).

2) Navuki ino molitve za mlade ljudi, zložil Janez Zalokar. V Ljublani 1822. 8. 166. — II. Navuki ino molitve za mladost. V Ljubljani 1825 že v Metelčici, kakor tudi naslednje štiri.

3) Splohin nauk od krajnskih čerk, posebni glas novih, in navój po njih prav brati, spisal J. Zalokar. V Ljubljani 1825. 12. ½ pole.

4) Kratko podučenje v' nar potrebniših kerščanskih resnicah; poleg stariga, v' c. kr. nemških šolah zapovedaniga katekizma pomnožil J. Zalokar, Spiritval v' Ljubljanski duhovščnici. Po dovoljenji vikši ces. kralj. dvorne bukev cenίje. V Ljubljani 1826. 12. 381. Natisnil Leopold Eger. Naprodaj per Janezu Klemencu.

5) Kratko premišljevanje Kristusoviga terpljenja per božjim grobu, ali pa sicer per križevim potu. V Ljubljani 1826. 12. 72.

6) Dvanajst bukev Tömaža Kempčána, izbranih iz njegovih doslé še malo znanih pisem; iz latinskiga pobožnim k' pridu prestavil Janez Zalokar .. V Ljubljani 1826. 12. 580. Sprelepe Bukve: I. Limbarski dol (Vallis liliorum). II. Rožni vertec. III. Ročáj malih. IV. Od spoznanja svojih slabost. V. Od krotenja samiga sebe. VI. Hiša ubozih. VII. Od treh šotorov (de tribus tabernaculis). VIII. Zdihovanje skesane duše. IX. Od povzdigovanja sercá k Bogu, najt nar vikši dobroto. X. Od dobriga in mirniga življenja, in sedem pobožnih molitev. XI. Listi (5). XII. Šest svetih molitev od Kristusoviga terpljenja.

7) Umno Kmetovanje in Gospodarstvo. Zložil (v Gajici) Janez Zalokar, fajmošter v Škocjanu pod Mokronogom, ud c. k. krajnske kmetijske družbe. Na svetlo dala c. k. krajnska kmetijska družba. Štirje deli in pristavek. V Ljubljani. Natisnil J. Blaznik. 1854. 8. 386. — Predgovor. Del I. Od obdelovanja zemlje in pridelovanja koristnih rastlin in sadežev (Str. 1—130). II. Od živinoreje (131—198). III. Od sadjoreje (199—290). IV. Od gojzdstva (291—316). Pristavek. Od gospodarstva (317—363). Dodadek. Popis krajnske dežele, kar v kmetijstvo sega (364—384). Nameček. Cena žita in druzih pridelkov od l. 1829—1846 (385—6). Podobe 4. Kazalo. Nekaj pokazb pri natisu. — Po geslu: Blagor mu, kdor deleč od mestnih homatij — očetovo polje s svojimi voliči obdeljuje. Hor. V, 2 — pravi v predgovoru:

. . . „Doslej ni bilo za naše Slovence od vsih tih potrebnih stvari še nobenih celih bukev v slovenskem jeziku. Vendar od posameznih vej kmetijstva imamo že lepe in neprecenljive dela itd. . . Taki izdelki umnih in modrih naukov od kmetovanja so vesele znamnja in priče napredvanja v kmetijskih prej zlo zanemarjenih vednostih in znanostih tudi pri nas . . . Te bukve od umnega kmetovanja in gospodarstva, ki jih zdaj našim slovenskim kmetovavcom podam, sem pisal, naj se mi verjame, z velikim premislikom, z nevtrudljivo marljivostjo in skerbjo, po svojih in drugih ljudi skušnjah, po branji mnogih bukev nemških in drugih kmetovavcov; in ne tajim, da tudi moje lastne mnoge pokazbe in škode v 26letnem kmetovanji so mi služile v poduk. Pisal pa sem ne za učene, ampak za priproste kmetovavce . . . Imel sem posebno naše slovenske dežele pred očmí, željim, da bi se tudi pri nas, kakor v druzih deželah, kmeto-

vanje, ne s ptujimi rečmi, ampak s tem; kar že imamo, na tako stopnjo popolnomasti povzdignilo, da bi v vsem umno in modro bilo, in nam veliko več od doslej, ter nar boljših prihodkov dalo. Ljudstvo se množí, potrebe so vsak dan veči; je tedej čas misliti, kako da se bo dalo na ravno tem prostoru veliko več od doslej pridelati, da bomo mogli ne le obstati, ampak še blagostan sebi in domovini pridobiti itd." — Iz knjige same naj se ponatisnejo tu vsaj iz umnega gospodarstva dobre navade pri hiši, ki so:

„Zjutraj ob uri vstati, in zvečer ob uri k počitku iti, in moliti. Nič jesti, razun ob uri trikrat na dan in vsi vkup, in le v teškem delu kaj majhnega še vmes; sploh pa nikoli preveč ne jesti, ne piti, kar je nezdravo in greh. Umno prevdariti, koliko jedi je za vsacega dosti in prav, da ne manjka in da ni potrate, in se skerbi, da so jedi čedne, dobre in tečne. Vse nepotrebne stroške (neumne gostarije, likofe) opustiti, in vsakemu, kar mu po pravici gre, o pogodu dati. V vsem, pri ljudeh, pri živini in povsod gledati, da nič po nepotrebnem ne mine. Vsakemu svoje delo vsak dan odkazati, in gledati, da se urno, prav in dobro storí. Vse snažno in čedno imeti, v hiši, okoli hiše, v hlevu, pri živini in ljudéh, in pri orodji; in tudi vse orodje na pravem kraji, da se ne razgubí, ampak se le vzame, kadar se potrebuje. Le za svoje hiše čast in poštenje skerbeti, ptuje ljudí, ptuje blago pri miru pustiti, svoje dolžnosti in delo ljubiti, nikoli godernjati, nikoli drug drugemu ne nagajati ali vkljubovati, in zmiraj prijazen, miren in veselega serca biti, kar se zgodí, ako vsak svoje neumne želje krotí, se slabe tovaršije varje, v Boga zaupa in svoj stan za ljubo ima. Vsak dan sproti po mescih vse svoje prejemke in stroške v pripravljene bukve tako zapisati, da so na eni strani prejemki, na drugi strani pa stroški in ob koncu vsacega mesca račun. To bo za-nj veliko veljavo imelo in mu bo kakor vaga, na kteri se bo njegovo premoženje vagalo. To bo njemu in še drugim pregled dajalo, koliko vse njegovo gospodarstvo nese, in ga bo pametne varčnosti učilo; ker brez rajtbe ne le kupčijstvo, ampak tudi kmetijstvo terdno stati ne more. S takimi in enakimi navadami gre gospodarstvo na bolje. Kjer pa dobrega reda v vsem pri hiši ni (cf. Slabe navade str. 362), ondi ne more gospodarstvo dobro in veselo biti; pri taki hiši ni mirú, ampak vedna vojska, kletev, krik in sovraštvo je in nobenega veselja ne (str. 363)."

Bil je Zalokar izmed najboljših pisateljev iz Metelkove dobe, ki je prvi jel pisati o in v Metelčici. O abecedni vojski bival je v Tržiču, torej se je ni mogel neposrednje vdeleževati (Jezičnik IX. str. 29. 44). — Leta 1848 oglasi se Zalokar, tedaj fajmošter v Škocijanu, za Metelčico in spiše v „Extra-Beilage z. Laib. Ztg." po nemški: „Noch ein Wort über die neue slovenische Orthographie" ter jo priporoča nasproti Bohoričici in Gajici, toda — zastonj (Jezičn. X. 68)! — Nato ga pripravi dr. J. Bleiweis, da mu sostavi nektere reči za gimnazijska Berila, za družbo Kmetijsko, za Novice, kjer je l. 1855 dal natisniti „Slovenski rodovnik žlahte in svakovščine (63. 64)" proseč, naj se mu popravi iz pokrajin slovenskih. Vdrugič priobči „Slovenski Rodovnik" v Vodnikovem Spomeniku l. 1859 str. 254—258 (Moji pradedi po Očetu — po Materi; jez in moj rod; zgoli svakovščina).

Spisoval je sam za-se slovenski slovar, in ko ranjki knez A. A. Wolf določi, da nemško-slovenski del vredi M. Cigale, mu prav marljivo pomaga Zalokar (Vorwort VIII.); l. 1856 prinesó Novice „Za pokušnjo besedico — mreti — iz mojega slovensko-nemškega slovnika (l. 81. 82)," kjer hvali, da mu je osnova družinstvena, po slovstvenem rodovniku. To osnovo zagovarja še l. 1859, kjer tudi piše: ... „Ptujke, kar jih je pri nas celó navadnih, sem vzel tudi v slovnik .. Izmislil si nisem nič besed, ampak vse so nabrane ... Gradiva imam veliko; skoraj vse rastlinstvo in živalstvo je v njem ..

De bojo naši zanamci še kaj imeli popravljati, se vé da; pa tudi upam, da večidel je moj slovnik tak, da popravljati veliko ne bo treba, mar bolj dodavati (Novic. l. 36)." — Kedar so pa jezikoslovci veljaki (Miklošič, Cigale) nasvetovali abecedni red, prepisal je ves slovnik takó ter predsedniku dotičnega odbora prodal za predober denar (Vid. Letps. Slov. Matic. 1872/3 str. 148—150 A. Praprotnik) svoj rokopis, ki bode podlaga slovensko-nemškemu, že davno pričakovanemu slovniku, ki se ima na svitlo dati iz zapuščine knezoškofa Wolfa. Kolike znanstvene vrednosti je poleg Miklošičeve in Cafove zbirka Zalokarjeva, pokaže se torej v njem.

Poslovenil je J. Zalokar na priporočilo dr. J. Bleiweisa Hartingerjevih kmetijskih tabel 1. in 16., kar je bilo njegovo poslednje slovstveno delo. Knjižnico svojo, vmes mnogo homeopatiških bukev, volil je Slov. Matici. Zadel ga je mrtvud. Malo časa pred smrtjo je dajal še drugim zdravila. Naj do zadnje ure neutrudljivo delavni domoljub v miru počíva (Novic. Danic. 1872 l. 37)!

Franec Serafin Metelko (1789—1860) je po slovstvenem dejanji in nehanji opisan v Jezičniku IX—XI l. 1871—3 str. 1—145 po znamenitih besedah Slomšekovih: „Tihemu potoku podoben, ki lepe senožeti in ravne polja rosi, je delal Metelko do svoje sive starosti kakti naš drugi Dobrovski. Bil je Metelko ves Slovenec, in pa Dolenec. Bodi mu slava!" (Drobtinc. 1862.)

Janez Pavel Ješenak (Jeschenagg) r. v Slovenjem Gradcu 25. jun. 1755, latinske in modroslovne šole obiskoval v Nemškem Gradcu, bogoslovne v Ljubljani, mašnik l. 1782, kaplan v Gornjem Gradu, na Vranskem, župnik v Ulimju, začasno dekan v Kozjem, korar v Novomestu na Kranjskem, l. 1803 stolni prošt in škofovski namestnik v Š. Andražu, kjer je u. 19. sept. 1827. Deloval je veliko za narodno omiko, in posebno o tem, da Lavantinska škofija dobí več domače duhovščine. V ta namen si je dokaj prizadel, da so v Celju napravile se latinske šole, kterim je naposled volil tudi vse svoje knjige. Iskreno ga je opisal Slomšek v Drobt. 1848 str. 92—102 (Gl. Macun Slov. Štaj. str. 66), kjer pravi:

„Vučili so otroke keršanskiga nauka, ino so v pomoč podučenja *a*) mali Katehizem poslovenili, ki ga še zdaj po domačih šolah imamo. Vadili so bogaboječe farmane *b*) svetih cerkvenih pesm. Ena tih se še zdaj per povzdigovanji v naših cerkvah poje: Zdaj bomo videli Boga resničniga itd. — Pa ne le za dušno hrano so skerbeli svojim otrokam dober oče, tudi za časno srečo so jim dajali dobre svete. Imeli so malo kmetijo, . . omislili so si dobre nemške bukve, prenaredili in poslovenili so jih svojim farmanam za potrebo: *c*) Bukve za Pomoč, inu Prid Kmetam potrebne, ukupzložene za Slovence od Joanneza Paula Jeschenagg perviga Fajmeštra preden cesarske kraleve Fare Ullimie, inu vuda ces. kra. Tovaršje deželskiga Kmetuvanja u Graci. Pervi deil od oskerblenja tih Njiv. V' Celli per Jožephu od Bacho, c. k. Krasie Stiskaucu. 1821. 8. X. str. 149. — Zapopadik od I. dejla: Uvod. Od zemle, merglna ali laporja, gnoja, oranja, prahe, ogonov ali osredkov, semenskiga zerna, sejtve inu žita, snetja ali snetlivca v žiti, brane. — „Škoda, de niso dalne bukve od oskerblenja travnikov, od živinske reje ino od gospodarstva na svetlo prišle! Velike opravila, starost ino pa smert so jim dobro delo vbranile (Drobt. 1848 str. 96)". — Pričujoče bukve poklanja „Ukupzložnig" ces. visokosti . . Joannezu . . višivajvodarju oesterreihske dežele . . začetniku, inu predstojniku c. k. Tovaršje dež. Kmetuvanja u Štajerskim Vajvodarstvu . .

„Nemc ima zadosti bukov, z' katerih se zna per svojmu Kmetuvanju podučiti: Kakor pak Nemc obilnost, ima Slovenc pomankanje. Lete bukve so tedaj ena pervina za Slovence . . . Jest ne rečem, inu deleč je misel od mene, de bi lete bukve v vukih

tega kmetuvanja, inu polskiga dela, kakor tudi v jeziki, inu besedi kaj popolnoma bile. Popolnamast v eni, kakor v drugi reči čaka na prihodnost, ino zato zanesem se na spregled tih modrih. Letu je saj moju veselje, de lete bukve v slovenskim jeziki, kateri šę enu skerbnu, inu modru pilo potrebuje, inu v katerim je taku tešku zavol pomankanje besede svojo misel, taku, koker je, izreči, te perve so v ti reći, katere led, če ne prelomjo, saj nalomjo. Slovenci, enu dobru, inu zvestu ludstvu, meni niso neznani" . . . Iz predgovora bodi na pr.:

„. . . Ali ste vi le ena celo majhina pešica ludi, de se na vas nima gledati. Pol Štajerske, inu Koroške, inu cela Krajnska dežela je vas polna. Vas je taužent, inu taužent, ja več kakor en milion! tak' tedaj eno imenitno kardelo! Bukve, katire so vam dosihmal v roke dane, so bukve svete vere, keršanskiga vuka, inu pobožnosti ali andohti; takih bukuv pak, iz katirih bi se znali kmetijo vučiti, ali katire bi vam per vaših vsakdanih potrebah na pomoč bile, vi nimate. Pričioče so te bukve. Iz tih se znate vučiti po postavah nature kmetvati, traunike oskerbeti, živino ter zdravo, kakor bolano dobro rediti, inu prav hišovati. Prejmite tedaj Slovenci! te bukve iz rok eniga Slovenca, katir drugiga dobička za svoje delo, inu ukupzlaganje tih bukuv ne želi, kakor vašo voljo po tih vam danih postavah kmetvati, inu hišvati" . . Posamezne postave pričenja s kakim rekom v pesniški obliki p.: „Zemljo delaj, je Bog djal, — Žegnat' hočem, kar boš s'jal. — Skerbno delaj, ter ga moli, — De ti pošle deža doli. — — Skerbi za obilni, inu mastni gnoj; — Boš ti, 'nu tvoji gleštal v trebuhi loj. — — Orač! potreben, in' častitliv je tvoj stan, — Kir perdelaš kruha nam, in' seb' za vsak dan. — — Kakoršino zerno bodeš sijal, — Takošino bodeš v kašto djal. — — Plug, brana 'nu motika, — Kmet! to se za te šika, — Vse drugo le pusti na stran'. — Če le boš na svoje delo gledal, — Ne lakoun' po norski časti špegal, — Kmet! ti bodeš od vsih štiman. — „Vaše dela, lubi kmeti, če so lih blatne, inu včasi smerdlive, so saj pred Bogam, inu vsim pametnim ludim svete, poštene, inu potrebne (str. 148)."

Mihál Barla, Kővágó - Örske Fare Dühovni Pafztér, je spisal l. 1821 knjigo, ktera je prišla na svetlo l. 1823 v 8. str. X. 503 v Sopronі z naslovom: Krszcsanszke Nove Peszmene Knige Szprávlene Evangyelicsánszkim Gmainam — v ondašnji vže znani pisavi. V predgovoru pravi na pr. (v Gajici): „Verni Krščenik! V-eti Knigaj se ti Krščanske nove Pesmi davajo v - roke. Spravlene so v - čistom Tvojem Slovenskom jeziki; čiste so i na krščanstvo gledoč, takaj rázumne i pobožne. Naideš v-eti na vsáke Svetke, na vsako príliko, vu kakšojšté stavi si, i vu vsakoj düševnoj potrebčini, prípravno Boga zvišávanje, düševni trošt, i srdca Tvojega pobogšavanje. V-tom prvom Graduvali se je dosta zmenkanja naháјalo, i ništere nespodobne rečí; niti ta Slovenščina je nej bila prava, nego vu vnogom tali na tühi jezik zaobrnjena: štero vsaki lehko na pamet vjeme. Kakoli je pa pravo v-oni prvi pesmaj, to vse se i v-eti, v-lepši red postávleno, nahája itd." — Držanje ti knig: Pesmeno zdühavanje. Pri začetki Bože Slüžbe. Med Božov Slüžbov. I. Tal. Pesmi na te prednjejšo Svetke. Koledne (Božične), Vüzenske, Risalske (Binkoštne). II. Od vere návuka. Od Boga, i Bože Spodobnosti. Dela Boža. III. Pravo Krščanstvo. Dužnosti proti Bogi, samom sebi, našemi bližnjemi. IV. Hvalodavanje i prošnje vu vsake féle Stavi i spodobi. Stave ti lüdi. Žitka pripetjé. Občinsko Bože dobročinenje. Vu občinski nevolaj. V. Na govüšno vrêmen slišajoče Pesmi.

Nádavek. Pri začetki bože slüžbe. V-Koledni Svetki. Nebeski Oča! Hvala Tebi za to Dobroto, kaj se je narodio Sin Tvoj Jezus, Te Kristus, Kí nam je svetlost, pôt, Ino zveličanje. — Na vüzenske (velikonočne) svetke. Oh zmožnost Boža! Jezus je od smrti Dnes gori stano odičeni; Hvalmo tak Jezusa; On je smrt obládao, Nam

žitka svetlost dao. — Na Risálske svetke. Istinski je Bog; Jezus je Vučenikom Svetoga Düha poslao, dao dnes; Hvalmo Boga, I prosmo Svetoga Düha moč Na svetlost i svestvo.

Janez Bedenčič r. v Šent-Vidu nad Ljubljano 21. dec. 1777, kaplan v Kranju, v Cirknici, župnik v Logatcu, pri sv. Petru v Ljubljani, dekan v Kamniku, u. 1. apr. 1843. — Anton Clementini, v Bohinju pri Stari Fužini r. 5. okt. 1744, pozneje fajmošter pri Devici Mariji v Polji, kanonik in stolni župnik v Ljubljani, u. 19. okt. 1826 — je spisal: Sveti Križovi pot, to je premišluvanje terplenja Jezusa Kristusa, iz Svetiga Pisma napravlenu (skuzi Antona Klementini). V Lublani per J. Retzerju 1808. 8. 95 (Šafařík 136). — Križov pot, ali premišlovanje Kristusoviga terplenja. V Ljublani 1818. 12. 33. „Dieser Križov pot gehört unter die sprachlich genauen Bücher, da er von Prof. Metelko durchgelesen wurde“ (Šaf. 136). — Prejšnji *a*) Sveti Križovi pot pa je v 4. natisku dal na svetlo Janez Bedenčič. V Lublani 1826. 8. 184. J. Sassenberg. — Iz njegovega predgovora bodi v izgled:

„Nisim mislil, de med vami kaj drugiga vem, ku Jezusa Kristusa, inu tega križaniga, je rekel S. Pavl I. Kor. 2, 2. Aku bi tá Vèlik vučenik inu Apostel danas k' nam prišal, bi nam ravno takú rekel, kakor je Korintarjam pisal, namreč, de za drugo vučenost noče med nami vediti, ku za vučenost od Jezusa Kristusa Križaniga; zakaj kakú se sme od vere polniga vučenika bol po veri reči? Kaj bol zveličanskiga se more slišati? Kaj se more bol z pridam govoriti? Nič ni, kar bi v vernih sercih brumnost bol živú obudilu; nič kar bi dušne bolezni bol ozdravilu; nič, kar bi greh bol zaterlu; nič kar bi kristijanske čednosti bol redilu inu ustanovitilu, ku spomin Križaniga Jezusa itd.“

b) Thomaža Kempenzarja čvetire Bukve. Pot k nebesam, katiro je pokazal Jezus Kristus. Petiga Natisa. V Lublani . . A. H. Hohn. Natis. J. Sassenberg 1825. 8. XI. 315. „Skuzi Janeza Bedenčiča — Es ist diess eine neue Edition des Thomas a Kempis nach der alten, vor - Zalokarischen Uebersetzung (Šaf. 138).“ — Iz predgovora:

„Thomaš Kempenzar Mašnik ino Korar je od Boga zadobil modrost Svetnikov, služil je Gospodu v ponižnosti, ino je molil njegovu svetu Ime v duhu ino v resnici. Besede večniga živlenja je noč ino dan premišluval, bil je izgled Bogo dopadlive brumnosti, odvernil je veliku grešnikov od hudobne poti, ino je še po smerti vučenik resnicé božje v bukvicah, v katirih vučí pot k Nebesam, katiro je pokazal Jezus Kristus . . . Vsaka duša, katira tih bukvic navuke bere, v dobrimu sercu ohrani, ino premišluje, reče kar je Kraljica od Sabé od modrosti Kralja Salomona rekla: Resnica je, kar sim povedati šlišala; vekši je modrost Kempenzarja kakor slovenje od njega“. . . — V. Od, branja sv. Pisma: „V bukvah svetiga pisma jišimo resnice, ino ne modre zgovornosti. Sveto pismo se more brati v duhu, v katirimu je pisano. V bukvah imamo več naš prid, ko visoko govorjenje iskati. Tako radi berimo svete, ino majhine vučenosti bukve, kakor taiste, v katerih se visoka, ino globoka vučenost najde. Nepusti se skoz imenitnost taistiga, katiri je bukve pisal, pregovoriti, ne prašej, če je velike, ali majhine vučenosti bil, temoč ljubezen do čiste, ino gole resnice naj te k brani perganja. Na prašej, kdo je to rekel, temoč to, kar je govorjeno, si k sercu uzemi (str. 11).“

Jakob Dolenc, r. 20. maja 1798 v Ljubljani, duhovni pomočnik v Šmartinu pri Kranju, v Kamniku, v Poljanah nad Loko, škofov kaplan, župnik na Bistrici v Bohinju, dekan v Stari Loki, u. 15. dec. 1846: Pridiga, ktero so milost. prečast. Firšt in Gosp. Gd. Antòn Aloiz Ljublanski Škof imeli per S. Jakopu v Ljublani 30. mal. tr. 1826 per pervi procesji svetiga leta, iz nemšk. prestavljena (od G. Dolenca). J. Sassenberg 8. 28. — Zadna pridiga, s' ktero so mil. knez vélki Škof Auguštin Gruber 4. pros. 1824 . . slovo jemali. V Ljubljani 1824. 8. 1. p. — Pastirski list v slovo:

Augštin po božji ino apost. Sédeža milosti Ljubljanski Škof itd. vsim vernim Ljublj. Škofije zdravje ter Škofji blagoslov ino žegen.“ 1824 — pa: Presvétiga Gospoda našiga Piusa VII. po božji previdnosti Papeža apostolsko pismo, z' ktirim je družba, imenovana karbonarska, preklicana. V Lubl. 1822. L. 2 p. Poslovenil prof. Fr. S. Metelko (Šafařik S. 125. 149).

Friderik Baraga r. 29. jun. 1797 v Doberničah, vzrejen v Trebnjem, učil se v Ljubljani, pravoslovja na Dunaju, podal se v bogoslovje, postal mašnik l. 1823, kaplan v Šmartinu poleg Kranja, l. 1828 v Metliki, šel l. 1830 v Ameriko, misijonaril mej Indijani v raznih krajih (Cincinnati, L' Arbre croche, Velika Voda ili Šmarija, Lapointe, Lac superior, L' Anse itd., postane veliki namestnik škofije Detroaške, l. 1853 škof v Šmariji (Saut-Sainte-Marie), se preseli v Market (Marquette), kjer — obolévši v cerkvenem zboru Baltimorskem — umrje 19. jan. 1868. — Na Slovensko je prišel iz Amerike prvikrat l. 1837, in drugikrat l. 1854. Življenje in delovanje njegovo je popisal dr. Leon Vončina v knjižici družbe sv. Mohora l. 1869 z naslovom: „Friderik Baraga, pervi kranjski apostoljski misijonar in škof med Indijani v Ameriki.“ Na njegovo prošnjo sem ondi jaz sostavil Baragovo slovstveno delovanje pod nadpisom: Baraga, svetla zvezda na slovstvenem nebu kranjsko-slovenskem in očipve-indijanskem (8. str. 186—198). Le zarad vzajemne književne povéstnice naj se ponovijo tukaj spiski njegovi, ki so:

1) Opominvanje eniga duhovniga pastirja na svoje oučice v' sredi svetiga leta 1826. Zložu Fridrih Baraga, kaplan. s. l. 8°. ½ p. „Zwei geistliche Lieder, in denen auf Richtigkeit der Sprache und des Metrums keine Rücksicht genommen wurde (Šaf. 81).“ To leto vže tudi spisana je prišla na svetlo:

2) Dušna Paša za kristjane, ktéri želé v' duhu in resnici Boga moliti. Spisal Friderik Baraga, kaplan v Metliki. V Ljubljani natis. (2000 zv.) J. Sassenberg 1830. 8. 503. — II. nat. (3500 zv.) l. 1831. — IV. 1845. str. 545. — VII. 1869. str. 479. — VIII. nat. 1872. — „Veliko dobrih in lepih molitnih bukvic smo dobili Slovenci pozneje, vendar segajo posebno stareji radi še sedaj po Dušni Paši, ktera jim zadostuje v vseh dušnih potrebah (str. 187).“

3) Od Počeševanja in posnemanja Matere božje. V Ljubljani, 1830. 8. VI. 418. Natis. J. Sassenberg, na prodaj Jan. Klemenz. — „Eine Nachahmung der Imitatio des Thomas a Kempis (Šaf. 139).“ — O besedi bodi v razgled iz predgovora:

„Nar veči čast in hvalo smo dolžni Bogu, ki nas je po svoji podobi stvaril, ki se je včlovečil, nas z' britkim terpljenjem in z grenko smertjo od večniga pogubljenja odrešil, in ki nas obdaruje z vsimi potrebnimi gnadami, de bi tukaj živeli po njegovi sveti volji, in tamkaj v nebesih se per njem večno veselili. Za Bogam pa zasluži našo nar veči čast in hvalo Marija, nebeška kraljica, ta prečudna, zmed vsih milijonov Adamovih hčer od vekomaj izvoljena, od svete Trojice visoko češena devica, ljubljena hči Očeta nebeškiga, deviška mati Sinu božjiga, neomadežana nevesta sv. Duha. — Vsi svetniki v nebesih, vsi kori angelov in arhangelov jo časte neprenehama; in nar viši Kerubi in Serafi nebeški si v čast štejejo, de so v številu njenih služabnikov. — Toraj so jo pa tudi vsi svetniki na zemlji od nekedaj tako visoko častili, posebno cerkovni učeniki, razsvetljeni perjatli božji. S. Bonaventura . . S. Ciril . . S. Hieronim piše . . . — Častimo in ljubimo jo tedaj tudi mi po svoji slabosti, kakor je dobrim otrokam njih ljuba mati častiti in ljubiti. Ona je prav naša mati. Jezus, kader je umiral na s. križi, je ni le s. Janezu, ampak nam vsim vernim kristjanam mater zročil. Skažimo ji pa čast in ljubezen posebno s' posnemanjem njenih svetih zgledov; to ji bo nar ljubši. Mislimo si v vsih okolišinah svojiga življenja: „Kako bi bila Marija v takih okolišinah storila?“

in potlej si perzadenimo, vselej po njenih zgledih storiti. De bote pa v vsih okolišinah svojiga življenja ložej spoznali, ljubi moji! kako je Marija v enakih okolišinah storila: sim vam prestavil prav lepe in podučne bukve v kranjski jezik, ker je v našim jeziku malo dobrih bukev od matere božje; desiravno bi se spodobilo, de bi jih veliko imeli, zakaj Marija je posebna patrona vsiga slovenskiga ljudstva. Berite te bukve počasu in s premislikam, sicer ne bote mogli vsiga umeti, kar je podučniga v njih; berite jih tudi s terdnim sklepam, vselej zvesto po zgledih matere božje živeti, kakor v teh bukvah zapisano najdete. Preden pa začnete brati, zdihnite vselej k Bogu, de s. Duh razsvetli vaš um, omeči vaše serce, in vterdi vašo voljo v dobrim. Prosite tudi Marijo, nar mogočniši pomočnico, de prosi za vas Boga, de bo to branje Bogu in njegovi presveti materi v čast, vašim dušam pa v večno zveličanje. Prosite pa tudi za-me Boga, de se ozre milostivo na-me, in me ohrani v svoji gnadi, „de ki drugim pridigijem, sam zaveržen ne bom.“ — Friderik Baraga.

4) Obiskovanje Jezusa Kristusa v' presvetim rešnjim telesu in pozdravljenje Marije prečiste device. V Ljublani natis. J. Blaznik 1832. 12. IX. 314.

5) Premišljevanje štirih poslednjih reči. V Ljubljani. Blaznik. 1837. 12. VI. 422. — „Šest let je že preteklo, piše Baraga v predgovoru, kar sim zapustil našo ljubo kranjsko deželo, kar sim nehal božjo besedo svojim preljubim Krajncam oznanovati . . . Ali, desiravno sim tako daleč od vas odločen, preljubi moji Krajnci! več ko dva tavžent ur, je vender moje serce vedno pri vas . . . Ker ne morem več svetih resnic naše vere, ktere nam k zveličanju pomagajo, z besedo med vami oznanovati, sim vam spisal le-te bukve, polne zveličanskiga premišljevanja itd. . Prejmite le-te bukve, ktere sim vam v tako daljni deželi spisal, v znamnje moje velike ljubezni do vas in mojih serčnih željá vašiga zveličanja, moji preljubi, nikdar pozabljeni Krajnci!“

6) Zlate Jabelka. V Ljubljani. Blaznik 1844. 8. 286. — IV. nat. 1878.

7) Nebeške Rože. V Ljubljani. Blaznik 1846. 12. 462. — Iz daljne Amerike je čez morje pošiljal Baraga ljubeznjiva pisma svojim sorodnikom, zanimljiva poročila v letnike družbe sv. Leopolda, Slovencem pa lepe slovenske knjige. Kakor Valvasor nekdaj — je popisal Indijane, njihove šege in navade, v knjižici, ktera je l. 1837 prišla na svetlo v jeziku francoskem v Parizu, v nemškem: „Geschichte, Charakter, Sitten und Gebräuche der nordamerikanischen Indier“, (Laibach J. Blasnik. 8. 200) ter poslovenjena po J. Keku v Ljubljani z naslovom: Popis navad in zaderžanja Indijanov Polnočne Amerike. 8. 165. Prav mično popisuje Baraga ob kratkem Indijane, njih dušne in telesne lastnosti, obleko, stanovališča in živež, izdelke, lov gozdnih žival in rib, ženitve in izrejo otrok, vero, vojske in boje, gosposko in oblastnike, bolezni in zdravila, in slednjič šege, ki jih imajo pri pogrebih.

Domá že se je Baraga naučil razun slovenskega, nemškega, latinskega in grškega, tudi francoskega in talijanskega jezika; poznej se je navadil še angleškega. Med Indijani se je koj poprijel učenja njihovih narečij. Da bi mogel sveto vero in po njej pravo omiko razširjati in utrjevati med njimi, vstanovil jim je — kakor Slovenom Ciril — pisavo ter jel zlagati podučne in pobožne knjige v njihovem jeziku, kterih nektere so tiskane bile v Ljubljani pri Blazniku, nektere pa v Detroitu in Cincinnati (Vid. Fr. Baraga po družb. sv. Mohor. str. 194—196). Kakor sta Ciril in Metod l. 868 knjige, kar sta jih spisala slovenski, skazala v Rimu tedanjemu papežu Hadrijanu II.; tako je vladika Baraga l. 1854 prvo slovnico in prvi slovar v Očipvejskem narečji poklonil v Rimu ranjkemu sv. Očetu Piju IX. — Imenitna sta mej Indijani posebno dva rodova: Otavejci in Očipvejci, kterih jezik ima le 17 glasov (brez l, r, f, v,

u), besede pa nektere silo dolge, kakor: „bigwakamigibidjiganikewiniwag", po slovenski „kmetje". — „Kitchitwa Marie, gaganodamawichin, tchi wi machkawendamiid Kije-Manito, kaginig tchi mino-ijiwebisiian t. j. Češčena si Marija, milosti polna, Gospod je s teboj, blažena si med ženami." — „Le eno je potrebno; iščite najprej Božjega kraljestva in njegove pravice! Črka morí, duh je, kteri oživlja itd." To slovilo sv. pisma je bilo Baragu vodilo v besedi, v pisanji, v vsem dejanji. Naj ga razkošni svet prezira, češ: „Naš je narod težkom mukom mnogi mučio aga: Nu najgore mučio ga — Strašnom prětnjom žarkog pakla Fedehrik Bar-aga (St. Vraz V. 1877)": istina je in ostane, da, ako bi ga tudi pozabil kdaj Indijan Očipvejec, nikdar zabil ne bode svojega pobožnega pisatelja Miroslava ali Friderika Baraga — verni Slovénec.

Luka Dolinar r. v Loki 14. okt. 1794, mašnik l. 1818, služil v Radoljici, pri sv. Petru v Ljubljani, na Jančem in v Šmartinu v Spodnjem Tuhinju, u. ondi v pokoju 24. avg. 1863. — Pisati in popevati jel je javno, kedar je priobčil

1) Pesem od Svetiga leta 1826, zložil Luka Dolinar, s. l. 8. ½ p. — „Dolinar hat auch die Jubiläums-Bulle ins Krainische übersetzt (Šaf. 82)."

2) Pesme v' Nedele celiga leta, zložil L. D. V Lublani natis. J. Sassenberg 1829. 8. 184. — „Auf Sprachcorrectheit wurde darin kein grosser Fleiss verwendet (Šaf. 82)."

3) Pesme v' Godove in Praznike celiga leta. Zl. L. D. V Ljublani, nat. J. Blaznik, na prodaj per J. Klemenzu, bukvovezu. 1833. 8°. VI. 250. II. nat. 1862. — Znamenit je predgovor o petji v starem in novem zakonu. Na razgled bodi:

„Pred tremi letmi sim vam, ljubi pevci in pevke podal nedelske pesme, vzete iz Vangelja vsake nedele med letam, z' tim serčnim željam, de bi se vernih serca bolj od posvetniga odtergale, se na perutih petja k svojimu Stvarniku povzdigvale, per plemenu svete ljubezni in božjiga spoznanja vnele; de bi božja služba z veči gorečnostjo obhajana, in tako čast našiga Boga in Gospoda Jezusa Kristusa povikšana bla. Iz ravno tega svetiga namena vam zdej podam pesme v godove in praznike celiga leta, katere sim tudi, kakor nedelske, z cerkvenim molitvam previdil. Tudi sim preskerbel viže, kakor per nedelskih pesmih, po katerih se imajo te pesme peti, in tako za potrebe bravcov, pevcov in poslušavcov po svoji moči vse sturil. Petje ni samo dar božji, razločeno od govorjenja, ampak ima v sebi večji in žlahtniši moč, kakor vsa zgovornost. Petje namreč vtolaži serca itd. itd. — Pojte torej, prelubi pevci in pevke svete pesme; verzite od sebe tiste posvetne popevke, z kterim vrage kličete, angela varha odganjate, dušo ranite, vest obtežate; pojte jih sami sebi ali drugim; doma ali na delu, v delovnikih in praznikih, de bote deležni duhovniga dobička . . . S. Pavel nas k petju lepo opominja, rekoč: Govorite med saboj z' Psalmi, z hvalnimi pesmi in duhovnim petjam, pojte in prepevajte Gospoda v svojih sercih. Dajte hvalo vselej Bogu in Očetu za vse v imenu Gospoda našiga Jezusa Kristusa. Eph. V. Kar pa ne bodete mogli razuméti, vprašajte svojih duhovnih pastirjov, kateri vam bodo radi razložili, in spomnite se mene v svojih molitvah." Na Jančim na sv. Miklavža dan 1831.

4) Izidor, brumni kmet. Bukvice ljubim kmetam podeljene. Iz nemškiga prestavil L. D. V Ljubljani. Blaznik. Klemenz. 1835. 8°. VIII. 72. — Za predgovorom je naslednji „Perstavik prestavljavca: Te bukvice od Izidorja kmeta, ktere sim od prijazne roke na pósodo dobil, so se mi tolikanj perlegle, de nisim sterpel, de bi jih ne bil prestavil. Iz njih pihlja zares dober in brumen duh, kteriga bi imeli vsi kristjani imeti, ga ohraniti in iz njega živeti; kteriga je pak začelo zlo zmankovati. De bi ga vsaj eno koliko in v nekterih sercih obudil, je bil moj dober namen per prestavljanju. Upam, de bom z tem majhnim delam nekterimu službo in veselje storil."

5) Pesme od Farnih Pomočnikov ali Patronov v Ljubljanski škofiji. Zložil L. Dolinar. V Ljubljani, Blaznik, 1839. 8. VI. 307. Od str. 286 — 307 so: Še nekatere svete Pesme na pr. Od Imena Jezusa, od Jez. pet ran, od sedem žalosti Matere božje, od sv. križa itd. — Vvod glasí se na pr.:

Po Janškimu témenu sedam,
Napenjam temotne oči;
Z veseljem po svetu pogledam,
In vidim veliko reči:
Obrašene hribe 'n doline,
Dereče in bistre vodé;
Po mejah gorá visočine,
K' iz zemlje mogočno kupé;
Razgernjene polja in loke,
In mesta in terge 'n vasi;
Negmahne redivne potoke,
Perpravo potrebnih jedí.
Na vse te reči se ozéra
Omamljeno moje okó;
Al nekaj ga moti, spodvera,
In na-se ga vleče tako.

O vé vse svetost' prebivalša
Od nas zaželene cerkvé!
Vsih žalostnih serc zahajalša!
Vi mikate moje sercé . . .
Marija! ti v časti presveti
Besednica moja 'n Gospá!
Te prosim, to hvalo sprejeti,
Če tudi le malo veljá.
O lubi Svetniki 'n Svetnice!
Že spravljeni v vmirjeni hram!
Per tronu Marije Divice,
Veseli na vekomej tam.
Vi v cerkvah na kranjskim češeni,
In klicani nam na pomoč;
Zvestó razsvetlite vi meni
Duhovno to temo in noč,

De bodem prav mogel zapeti
Zasluženo hvalo in čast;
Po vašimu zgledu živeti,
Doseči perpravljeno slast.
Deb' tudi kristjani zbudili
Se k andohti, varvan' od vas;
Po vaših stopinjah hodili,
De mine ta delavni čas.
To moje zanikerno delo
Sprejmite v pobožnosti dar;
Kar manjka, sturite vi celo,
Perpravno za božji altar.
Poprašan za svoje plačilo,
Prelubi, vas prosim lepo,
Sprosite mi večno vračilo,
Sprosite mi sveto nebo.

6) Perstavik. Pesme od Svetnikov in od Svetnic, v' Ljubljanski škofiji samo v poddružnicah češenih. Zl. L. D. V Ljubljani. Blaznik. 1841. 8. 109. Zadnji je naslov:

Pevca dar.

O Gospá nebeška! varh življenja!
Moje drugo upanje češeno!
Kar sim sam, kar imam premoženja,
Tebi je od zdaj perporočeno . . .

Naj ti drugi v darvo pernesejo
Kaj od svoje bogatije, kar je,
Naj ovac na trume perženejo,
Naj ti zidajo cerkve 'n altarje:

Jest pa sam ponižno k tebi pridem,
Tebi, o Marija, se darujem,
Oh, od tebe, Mati, več ne uidem,
Z tiho prošnjo v sercu k teb' zdihujem.

Kedar so izhajati jele Novice, pošiljal je vanje sim ter tje kaka sporočila celo do l. 1860 (p. Kukovica vremenski prerok); glasil se je po pesmicah v Drobtincah l. 1848—1857 (p. Sveta vojska; Od zvonov na Češnicah s pridigo vred; Drobna ptičica itd.); marljivo pa v Zg. Danici na pr. l. 1850 št. 8 v pesmi: Čast, komur gre čast — duhovnikom, ki so se žrtvovali v boju za vero, o kužni bolezni (Raskleni mi žalostne spune, — Razjasni mi temno oko, — De sežem še enkrat med strune, — 'No pesmico peti sladko itd.); št. 40: Dr. Ignacju Knobleherju (Ne morem nehati, — Serce ne pusti — Ti hvale kaj dati — Iz majhne moči . . . Naj b' ljubi Te Kranjci — V spominu imeli, — In vsi Afrikanci — Za Tebe goreli). L. 1851 po spiskih: „Kdor altarju služi, bo tudi od altarja živel; Svèt za napravo ljudskih šol — s šolskimi brati — po Kranjskim; Svete Cerkve zaničevavcam“ in št. 32 po pesmi: Labudnica:

1. Navdahnjen od Svoje,
Ki ga veselí,
Si sledenj kaj poje,
Kar serce želí:
Popivic od vinca,
Od vojske žolnir,
Od nekaj pa Minca,
Mladenič, pastir.

2. Zakaj bi od Svoje,
Nje same vesel,
Med zvodene roje
Jest enkrat ne pel?
Recite vsi drugi,
Kar kolj se vam zdi,
Per nji se mi, slugi,
Nar bolji godí . . .

12. O kakšino njeno
Je lepo ime?
Perserčno ognjeno,
S spomina ne gre;
Je Cerkev nam dana,
Nje mila oblast,
Katolška imen'vana,
Edina za čast.

Sam pevec in pesnik je v Danici l. 1852 priobčil: Perlog k slovenski pesmarici, kjer piše na pr.: „Leto je že preteklo, kar sim jed k ognju perstavil, de bi jo dobro skuhano častitim bravcam „Zgodnje Danice" dal pokusiti: pa se ni dala zadosti skuhati, ker mi derv permanjkuje. Morebiti se bo komu zdela še terda ali pa neješ; naj jo pa sam še pokuha in potlej nam da pokusiti. Čakal sim dolgo v upanji, de bo kdo še kaj jedí slovenske pesmarice dal zavžiti, to je, zavoljo nabére slovenskih pesem in jim permerjenih napevov za potrebe katoljške cerkve po Slovenskim; pa se za g. Adamičam nihče ni dal slišati. Mnogi so nam mnogo od nje povedali, kar je po večim dobro povedano; vsiga pa po mojih mislih niso prevdarili, kar je k temu potreba. — Vi, ljubi bravci! me bote naglo poprašali: Kaj pa še ti veš nam povedati v zadevi slovenske pesmarice? Odgovorim hitro in naravnost: Ni zadosti, de je v slovenski abecedi pisana, po gramatikalnih vodilnicah uterjena, ampak mora tudi imeti: 1) slovensko pevsko mero z enakimi stópi; 2) slovenske odrezke (odstavke); 3) slovenskiga pesniškiga duha; 4) pobožniga ali cerkveniga duha; in 5) slovenske napeve . . . Večidel še dišé naše pesmi po nemšini, kar čuda ni, ker pesniki so živeli med Nemci ali per Nemcih, so se od mladiga nemšine učili, jo brali, govorili, njih prozodijo v sé jemali, toraj tudi po nemško mislili, govorili, pisali in peli. Zanaprej bo že kaj drugač, ker se mladenči po Slovenskim po šolah tudi slovenšine učé, se bo že kaj slovenski pesniški duh zbudil." — Spregovorivši potem o vsakteri točki kratko a krepko posebej (št. 16. 17) pravi vmes: „Tukej je prilika od vjéma (Reim) govoriti, našim razvajenim ušesam prijetniga, petju ne prav potrebniga, nekoliko škodljiviga, ki je možki in ženski. Vonder pa pesmi brez vjema niso kaj všeč; pa tudi ravnojèm (asonanca) za ljubo vzamejo;.. res pak je tudi, de iskanje vjéma mnogokrat veliko božjiga duha odnese; zato niso hvale vredni, ki ga močno tirjajo ali neradi pogrešajo, ali pa pesniki, ki lepo govorjenje njemu darujejo, kakor: ‚dal živlјenje de je nam', namesti: de je nam življenje dal" itd. . . — „Naša ljuba Mati katoliška Cerkev ni prevzetna, se ne lišpa, ne skazuje, ampak je pošteno - lepa, modra; nje noša per cerkvenih šegah ni posvetna, se ne spreminja po neizmernih željah priprostih ljudí; nje jezik v sv. pismu ni olikan po vsih slovniških vodilnicah, vonder je pa razumljiv, čeden, prijetin: toraj tudi per cerkvi ni treba sladko - željniga, mehkužniga, posvetniga, ampak lepiga, miliga, pobožniga, včasih žalostniga, včasih bolj serčniga petja, vselej pa pesmi in času permerjeniga, kakoršno bi bilo cerkveni slovenski pesmarici želeti . . . Muzika se ne da polikati, in se tako dolgo po tleh valja, dokler ne požene iz pevca, v kterim prebiva, globoko verno navdušenje, ktero njega popolnoma gospodari. Cerkvene muzike namen je toraj, da podpera serca vernih v pobožnim hrepenenju k Očetu vsiga sveta, kakor poje David itd." Njegova je tudi: Stara novica o škofijnem zboru (synodus dioecesana) v Loki l. 1755 pa: Perstavik Franca Mihaela Paglavica (str. 79. 80). — Izmed pesmi tega leta sleve št. 6 Slovenilka na pr.:

1. Zaukaj, Slovenija,
Vesela zapoj,
Na poti življenja
Nikar ne postoj.
Godove obhajaj,
Močno se raduj,
Le z miram napajaj,
Se z njim napolnuj . . .

9. Mrak, Baraga, Godec,
Tud Škola in Pirc,
Milharčič in Skopec,
Kocjančič, Dovjak.
Glej, Krajna, svoj venec!
Možgan je Ilir,
Trabant je Slovenec,
Zgubljenih pastir . . .

14. Zatorej Slovenija
Zdaj ukaj in poj,
Na poti življenja
Nikar ne postoj.
Za svoje sinove
Močno se raduj,
Obhajaj godove
Nikar ne žaluj.

Per jezeru je št. 28 pesem (Per jezeru vstanem — In okno odprem, — Po svetu že znanem — Se zdajci ozrem, — In gledam Triglavo, — To téme želja, — In mnogo višavo, — Okrajno sveta itd.); št. 38: Malnek duhovnih vaj v Ljubljani 1852 (Za svetim časam

— Gre s polnim glasam — In ginjen'ga serca — Do ljubiga Boga — Zahvala od veselja — 'Z duhovniga kardela itd.); št. 49: Grofu J. Radecku c. k. velikimu Maršalu (Nikar se ne mudi, — O pevic kasan! — In k petju se zbudi, — Moža nam naznan', — Na Laškim junaka — Radecka, moža, — Bojvavcov pervaka — Pohvaljeniga itd.). L. 1853 št. 10 Grob pesem iz nemšk.; Čudni poklic (Tomaž Kanterburski). — L. 1854 je po Danici priobčil pesem: Sveti boj (Herman Vikari) pa Ljubi očetnjavi št. 27 (Ljuba moja očetnjava, — Mojiga rojstva blažni dom, — Zvestih Kranjcov lepa sprava! — Tebe vedno ljubil bom. — Ti obdaš slovenske meje, — Dalne polja in gore, — Kar se Avstriansko šteje, — Tje ljubezen moje gre itd.). — L. 1856 št. 7: Svitlimu cesarju Francu Jožefu (Dovoli mi, ljubljena lira, — De, dokler še tukej živim, — Desnica ti strune prebira — Še enkrat v obeljeni zim'. — Prigodbe zavzetne, velike — Zbudila je Božja modrost, — Svetá imenitne vodnike, — Franc-Jožefa milò serčnost itd.). — L. 1858 je v Slovenskem Romarju, na svetlo dal Jernej Lenček, spisal Luka Dolinar sostavka: Perva hranilnica v deželi (Franc Mihael Paglovec), in Prigodbe nekdanjih časov od l. 1719—1822 iz „letnih bukev Šmartna na Tuhinskim.“ — L. 1860—1862 je priobčeval po Danici v mičnih kratkih spisih I—X: „Kaj sem doživel? Nektere resnične, pa podučivne in svarivne prigodbe iz mojiga življenja v poterjenje za resnico Božje besede in v čast Božje previdnosti.“ — Visoko častiti g. Franc Svetic ali nunski gospod Oče v Loki št. 14 in št. 23 pesem: Pij deveti — Oče sveti. — L. 1861 pesmi: Spomlad (str. 78), Poletje (109), Jesen (172). Št. 24—25 nahaja se njegov spis: Vremenski dnevi, kjer govori na pr. o kukovici, razlaga nektere prislovice p. Kolikor dni pred sv. Martinam led, toliko pred sv. Jurjem zelenje. Sv. Martin lep da v treh dneh sneg. Če veliki petek deží, nima dež potem teka. Sv. Vincenca solnce rodi sladko vince itd. Od kod vera v vremenske dni (Lostage)? Zakaj zdaj tako malo prihodnje vremena kažejo? — „Pri nas se zdaj omika povzdiguje, pravi, natoroznanstvo se že po kmetih širi, prazni dozdevki se z zlatim zernam vred v smeti mečejo, nemška kultura s svojimi gerčami in izrastki se v nas silama vriva, vera mnozih je bolj čerka kakor duh, bolj v glavi kakor v sercu, podobna nogam Nabuhodonozorjeve podobe, ki so bile železne in perstene, torej slabe, de jih je kamniček razdrobil, ki je od zgorej na-nje padel; vera ni več detinska, sinovska; zato take znamnja nam ne kažejo več vremén, ampak po drugih bolj veljavnih nam božja previdnost svojo voljo in nevoljo naznanuje (str. 198) . . Ljudje imajo več tacih dni, iz kterih si vremena prerokujejo, pa so negotovi preroki. Eden sam je, ki večno pratiko ima, in vedno prave vremena dela, ogenj, točo, sneg, led in viharje, kteri spolnujejo njegovo voljo; pa ta Eden nam noče naprej povedati, de Mu še tega gospodarstva ne vzamemo, kakor že v druzih rečeh, in de v vremenu moramo spoznati, de vse vaše delo je prazno, ako On nam polja ne blagoslovi (192)!“

Malo da ne popolnoma slep zložil je bil blagi častitljivi pevec vže prej si labudnico, a v pravem pomenu ste to poslednji pesmici njegovi v Danici l. 1862, in sicer str. 72:

Od rajske ptičice.

(Kopernenje po večni spomladi.)

Preljuba rajska tičica,
Ti moj'ga serca pevčica!
 Zakaj tak dolgo se mudiš,
 In v britki tugi nas pustiš?

Zletela si nam čez morjé,
Pustila rjave nam goré:
 Vse želje grejo za taboj,
 Prilêti skorej in zapoj.

Podaljšal se je kratki dan,
Potegnil sneg in led je stran;
 Pa mile tičice le ni,
 Če tudi trava zelení.

Že zdavno nov je cvet pognal,
Od juga vetric pripihljal,
 Velika noč je pred durmí,
 Pa ljube pevčice le ní.

Golobje krulijo vesél',
Žerjavi so že mem letél',
 Černivček nosi gnjezdice,
 Pa le ni mile pevčice.

Veselo poje šinkovček,
Vesél odpéva vlastovček;
 Od solnca vert se pomladí,
 Življenje novo zasadí:

O slavček rajski prid' na dan,
Nebeško pesem mi oznan',
De vzdigne trudniga duhá
V naročje miliga Bogá.

Tam ga svetniki gledajo,
Mu slavo, čast prepevajo,
Na večne citre brenkajo,
Za sabo brate vabijo.

Naš mladi vertic.

O cveti, cveti vertic mlad,
Poganjaj zdaj mladike,
De trudni najde sladki sad
Oživljene omike;
Oh, vertica se veselim,
Ko z njega žlahtni sad dobim.

Zapoj od ljube matere,
Od slavne rodovine,
Počast' junake ranjene
Za blagor domovine,
Povzdvigni druge še može,
Veliciga če kaj storé.

Zdaj teče v tebi vroča kri,
Zdaj spletaj slavne vence,
Nedolžen še in brez skerbi,
Jih verzi med Slovence,
Premilih stresenih cvetlic
Prekrasnih, vernih, brez šetic.

Pa v jambih zdaj, v trohejih zdaj,
Clo v tribrahih ganljivih,
Kar veš, spodobno nam póvej,
V versticah pak umljivih.
In pelo se bo po dolin'
Veselje, slava do planin.

O živi, živi vertic moj,
Obdarovan s čutili;
Naprej, naprej! nikar ne stoj,
Ko vse nas žene, sili.
Slovenija to govori,
In se smehljaje poslovi.

To častno budnico je zložil stari pevec L. Dolinar slovenski gimnazijski mladini po prebranem „Vencu", ki ga je bila poklonila po mojem nagibovanji preblagemu ravnatelju Jan. Nečáseku o njegovem odhodu v Prago l. 1862. 8. II. str. 31. in ta pesmica bila mu je v istini labudnica (Danic. št. 11). — V ravno tem listu piše Rodoljub Podratitovski o slovenskih cerkvenih pesmih in napevih, kjer pravi na pr.:

„Tam v Tuhinski dolini živi v tihi samoti častiti starčik, vpokojeni gosp. fajmošter Luka Dolinar, po vsih slovenskih škofijah dobro znani pesnik in pevec slovenski. Del njihovih ne bom ti, dragi bravec, po imenu našteval; vzemi le v roke obširnih pet zvezkov njihovih sv. pesem, preglej k vsim tem pesmim pripravljene napeve, in stavim kaj, da občudoval boš z menoj vred dela blagega gospoda. Res, mili starčik, veliko veliko storili ste za čast Božjo in lepoto njegove sv. službe. Želimo Vam, da bi miren bil večer Vaših dni, po smerti pa da bi počivali ob bregih onih potokov, ki porosujejo rajske livade svetih nebes (str. 87)." — Zgodilo se je to v letu naslednjem, in v Danici 1863 št. 25 je po njegovem pogrebu brati:

„Na pokopališu v Šmartnu počiva tedaj učeni gospod, ki je marljivo prebiral in dobro umel vir vse učenosti, sv. pismo in cerkvene očake; počiva tamkej zvest pastir čede, ktero mu je Gospod bil izročil . .; počiva blagi človekoljub, ki mu je nar večji veselje bilo, kadar je ljudem mogel kaj dobrega storiti, ker bil je posebno blazega duha in prizanašljiv do sebi podložnih, pa ne iz slabosti in mehkužnosti, kajti rajni gospod ni resnice nikomur prikrival, če ga je dolžnost vezala jo povedati. Na njegovem grobu materi Slavi oči milo rosé, kajti rajni je slovensko modrico gojil, ko je bilo to še kaj nenavadnega; on je resnico, ktera se dan današnji tolikrat ponavlja, da se ljudstvo izobražuje le v maternem jeziku, s ponosom terdil, on je bil rodoljub še pred letom 1848 itd. (str. 197)." — Kar je pel Vodnik o sebi, sme gledé pobožnih svetih pesmi in priprostih ljudskih napevov tudi blagi Luka Dolinar:

„Dovolj je spomina, me pesmî pojó."

Martin Kuralt „von Geburt ein Krainer, Weltpriester, ein gewandter lateinischer, deutscher u. krainischer Dichter: Jútrejna pésem eniga Krajnskiga kmeta po letu (Šafařik 42. 84) — im Illyrischen Blatt 1826 Nr. 31." — V istini pa se nahaja v Illyr. Bl. **1823** Nr. 31 spisek: „Ein kleiner Versuch in kraierischen Volksliedern", vmes ona pesem, tudi v nemški prestavi, pa „Einige grammatische Anmerkungen zu dem obigen krainischen Texte (über Accente oder Tonzeichen — u v v' vu — hotel otel — tvoja toja)" s podpisom **M. C.** t. j. Martin Curalt, priobčil **J.** — Na razgled bodi:

Jútrejna pésem éniga Krájnskiga Kméta po létu.

1.

Žé se temnòte negúdna gošáva,
Skóz petelina ozmerjana loč':
Vid' se odtegvat ta černa pušava,
Dalej pobéga zanikerna noč.

2.

Sonce se bliža, močnejši svetloba
Té že opešane zvejzde gasí:
Žlahtno rudéčje, nu lepa zlatoba
Sénkaj čez nébo nu hribe cedí.

3.

Tičkov že ní več po gnezdih, njih hišah;
Gòr so po tènkimu luftu na pot',
Hvalo, u sladko naštimanih vižah,
Pét pomladénimu dnevu naprot.

4.

Pridno brenčí med urátcam čebelca,
I' nu se muja sestrami oznánt,
Dè je čas nòst u vošena predelca,
Kar je po rožcah medeniga, hránt.

5.

Klíčejo, prósjo ovce inu krave,
K' sò se pokorno snoč dale perpet',
Dè bi do žmahtno poròsene trave
Otel dobrotliv' pastíric odpret'.

6.

Povsot se, kar kol le sope življenja,
Vùn iz tožliviga spanja ravná:
Povsot veselo luč dvékaj stvarjenja
Čisto spoznat', inu gledat' nam dá.

7.

Člòv'k, k' te je večna modrost izvolila,
Za gospodarja čez zemlo sturit',
Zbud' se, nu hit' tud ti skoz opravila
Krajl čez to tojo podložnico bit'.

8.

Člov'k, ne zastonj tiga stvarn'ka podoba,
K' ímaš ti tolkajn njegove oblast',
Délat'! nar gerš bi bla toja lenoba,
Délat! le delo da sad inu čast.

Deutsche (beynahe wörtliche) **Übersetzung** na pr.:

1. Schon fängt sich der Finsterniss träges Dickicht,
Vom Hahne ausgeschmähet, zu theilen an:
Man sieht die schwarze Wüste sich entziehen,
Weiter entweichet nach und nach die tückische Nacht . . .

8. Mensch, nicht umsonst des Schöpfers Ebenbild,
Der du so viel von dessen Macht hast,
Arbeiten! am schändlichsten wäre deine Unthätigkeit,
Arbeiten! nur Arbeit gibt Frucht und Ehre.

Z istim podpisom nahaja se v Illyr. Bl. 1824 Nr. 8 „Lied am Geburtsfeste Rudolph Johanns, . . Prinzen . . Erzherzogs . . Cardinal Erzbischofs von Olmütz . ." Na primer bodi izmed 21 razstavkov:

4.

Des Lenzes, Sommers, Herbstes Tage
Sind lange schon im frohen Lied;
Schon klingt es gleich-gemeiner Sage,
Wenn man sich die zu singen müht..
(Vid. Preš. Seržen. 14. Kr. Čb. III.)

8.

Dich, der Du, weise in der Jugend,
Schon scheidend, was vergänglich ist,
Früh hoher Lehrer hoher Tugend
Mit Thaten mehr als Worten bist . . .

Temu nasprot je čitati v Illyr. Bl. 1828 Nr. 26 s prostim nemškim prevodom (Der Sommer-Abend) slovenska pesem:

Polétni večér.

Glej! škerlat goré prevleče,
Kader jame se mračit',
Posmehvaje Hesper meče
Iz potoka zlati svit.

Tam na njiv' klasov' šeptajo,
V' pokoju véčera,
Skor bi mislil, de kramljajo,
Kak jih zalša Cerera.

Trate zapusti zelene,
Zadnjikrat zasuče bič,
Ter vesel domú peržene
Jožik sitih ovc tropìč.

V' rajni čistih sap tihoti
Listi jagnjeda šumé,
Vsa natvora je v lepoti,
Zvér, vse ptice sladko spé.

V' hlad Zefira izdihujem,
V pevskim duhu jas gorím;
P'jan veselja premišljujem,
Al na svet', al v raj' živim.

Žlahten hlap večerna rosa
Z' mnogih rožic izbudí,
Škoda, k' bo le kmalo kòsa
Atropa njih kratkih dni!

Razun murna v zelenjadi,
Dije v miru slednja stvar,
Sam on pesem po navadi
Vbira stvarniku v dar.

Pod slovensko pesnijo je podpis: Per Janšovim ulnjaku 15. večér Rešniga (nam. Režniga) Cveta 1828. J. Ž. g. r. t. j. Jožef Žagar, tedaj novomašnik. — Da je nemški prevod prost, kaže naj kitica prva in zadnja:

Schön mit purpurfärb'gen Dache
Ruh't der Hain im Abendlicht,
Wenn im silberklaren Bache
Lieblich Lunens Goldstrahl bricht...

Weisheit, Gott! von deinem Throne
Strahlt in dieses Heiligthum,
Starr denk' ich in trunk'ner Wonne,
Ich sey im Elisium.

Gašper Švab r. 2. jan. 1797 na Bohinjski Bistrici, mašnik 1820, kaplan na Brezovici, v Stari Loki, župnik v Hotederšici, v Dobu, kjer u. 6. jan. 1866. Knjige njegove so:

1) Katoljški Nauk od zakramentov svete pokore in presvetiga rešnjiga telesa, zložil Gašper Švab, kaplan. V Ljubljani 1826. 8. 154. Nat. J. Sassenberg. Prodaja Bilhelm Henrik Korn, bukvopród. — Na vzgled bodi iz Predgovora:

„Ljubi otroci! Jezus Kristus edinorojeni sin božji, pravi Bog, pa tudi pravi človek je naš učeník, postavodajavic, in naš Gospod: njemu smo per svetim Kerstu vedno zvestobo obljubili, in iž njegovih božjih ust smo prepričani, de bomo vsi večno pogubljeni, ako ne bomo za svoje grehe pokore storili . . . De bi se tedej v' naukih od zakramentov svete pokore in presvetiga rešnjiga telesa semtertje ne majali kakor na morji, de bi zavoljo prevelike ojstrosti v' žalostuo boječnost in obupanje ne padli; ali pa, kar se je še bolj bati, de bi se zavoljo prevelike mehkote večno ne pogubili, zato so resnice v tih pričijočih bukvicah, ktere vam z velikim duhovnim veseljam v roke podám, le na nauke zapisane in nezapisane besede božje po mislih in zastopnosti naše matere katoljške cerkve zidane . . . V tih bukvicah tedej nič druziga ne išíte, kakor za vaše zveličanje potrebnih naukov, ker sim jih jez le zato spisal. Nikar se ne motite in ne obotavljajte nad nekterimi novimi besedcami, ktere v njih najdete, postavim kàs, namest grevnjiga; kazen, namest štrafa itd.“

2) Gosp. Krištofa Schmida, Korarja Avgustanskiga, Zgodbe svetiga pisma za mlade ljudi, okrajšane iz Nemškiga prestavljene. V Ljublani nat. J. Blaznik 1830. 8. 190. — II. Nat. 1846. 8. 200.

3) Nauk katoljške cerkve od opravičenja grešnika. Zložil Gašper Švab, fajmašter v Kotederžici. V Ljublani 1832. 8. 254. Nat. Sassenberg, prodaja A. H. Hón. „Prav lepi nauki v hvale vredni slovenščini (Met.).“

4) Pridige za vse Nedelje in Praznike céliga leta, ktere je pridigoval Gašper Švab, fajmošter v Dobu. V Ljubljani 1835. Blaznik. Klemenz. I. Del 8.

450 (I. Ned. v Adventu — Binkuštni pondeljik). II. D. 8. 469 (I. Ned. po Binkuštih — V god oblétnice posvečenja vsih cerkev).

Andrej Bohinc r. 25. nov. 1795 v Zapogah, mašnik 1819, kaplan pri sv. Petru v Ljubljani, naposled fajmošter v Cirkljah na Gorenjskem, u. 30. dec. 1871. Njegova knjižica je:

Družba verniga človeka z' Bogam. To je: Navuki (str. 9—58) in molitve (59—238). V Lublani nat. L. Eger, prod. Hohn. 1827. 12. 240. — II. Nat. 1835. str. 294. Na primer bodi iz Predgovora:

„Kar smo vidili in slišali, vam oznanujemo, — de bo naša družba z' Očetam in z' Njegovim Sinam Jezusam Kristusam (I. Jan. 1, 3). Lepo družbo sta imela perva človeka Adam in Eva z Bogam. Bog se je z njima pogovarjal, vučil, in ona sta svojiga Očeta, kakor brumni otroci, poslušala, vbogala. V ti družbi sta bila srečna, ki sta v brumnosti živela, ino mir vesti, božje dopadajenje vživala. Nevošlivost hudobniga angela zapele Evo, in Eva Adama pregovorí. Jesta prepovedani sad drevesa spoznanja dobriga in hudiga, storita greh, kteri je škodoval tudi nam vsim, kterikolj po naturi od njih pridemo. Tako smo se ločili od Boga. De bi pa mi ne bili vekomej od Njega ločeni, nam — že pervima človekama oblubleniga Odrešenika — Jezusa Kristusa pôšla, skoz kteriga zamoremo z' nebeškim Očetam spet v družbo pridti itd."

P. Ferdinand Vonča (Wontscha Joseph, Bonča) r. v Šent-Vidu nad Ljubljano 26. marc. 1792, reda frančiškanskega mašnik l. 1817, učenik, provincijal, u. na vizitaciji v Nazaretu 31. jul. 1840. Na svetlobi so:

Tri Pridge za Sveto-Leto, k' jih je pridgval v' fari Sv. Petra per Natisoni Videmske Škofije III. IV. ino V. Nedelo po Binkuštih Svetiga-Leta 1826. P. Ferdinand Wonzha, Frančiškanar ilirske Provincje Vučenik jutrajnih jezikov ino S. Pisma obojga Testamenta per domačih šolah na Kostanjovci blizo Gorice. V Ljublani per Jurju Lichtu. V Celovcu per Ferd. od Kleinmayro, natiskavcu. 1827. 12. 155. — „Sprache und Grammatik wurde in diesen Predigten nicht berücksichtigt (Šaf. 126)." — Na razgled bodi:

„Za nas revne Kristjane, kateri se na morju tega nevarniga ino zapeliviga sveta še za naše zveličanje vojskujemo, je scer še zmiram prijeten čas, dokler še naša vboga Duša z' tim slabim truplam sklenena tukaj živi . .; vender niso vsi dnovi, vse vure ino minute našiga življenja enake za perdoblenje večniga zveličanja . . . Več gnade Gospod Bog deli ob Nedelih ino velikih praznikih, kader . . . Ob času sromaštva, pomajnkanja, nesreče, zopernosti, preganenja al bolezni, kir takrat . . . Močnejši studenc božjih gnad se čez nas razliva v svetmu Postu, kader . . . Dokler tedaj nas dobrotliv Gospod Bog pustí na temu svetu živeti, je za nas scer zmiram prijeten čas, ino dnevi zveličanja; pa včas več včas majn; nikdar pa veči, kakor ravno zdaj, kar nas je Bog dal doživeti, ino kar vam keršanske Duše! z veseljam oznanuvati, sim jest dons na voljo vašiga Gnadliviga Škofa semkej poklican . . . Z velikim veseljam tedej vam pridem to posebno novino Svetiga-Leta oznanuvati, ino sim moje govorjenje tako razdelil, de vam bom v tih treh Nedelah vse na kratkim povedal, kar vam je potrebno vediti ino si dobro k sercu vzeti, če hočte tega prevelikiga šaca Svetiga-Leta deležni postati; ino scer dons vam bom v pervimo delu mojga govorjenja razložil, kaj je Sveto-Leto, ino v' drugmo, kako mormo taistiga deležni postati? Dons teden vam bom pokazal, kako potrebno nam je spreobernenje ino pokora, scer zmiram, pa posebno v' temo Svetmo-Letu; ino dons 14 dni bom vas podvučil, kaj je pravo spreobernenje ino resnična pokora, brez katire nobeden Svetiga-Leta ne more deležen postati. Prosim vas za posebno poterpežlivost,

če boń en malo dolgo govoril, ino zamerklivo poslušanje; zakaj te lepe perložnosti morbit ne bote nikdar več doživeli. Ti pa Troštar S. Duh! brez katirga pomoči ni nič dobriga v človeku, vižaj tako moj slab jezik, ino vžgi z tvojim božjim plemenam serca mojih brumnih poslušavcov, de bi ta moj navk k veči božji časti, ino k zveličanju moje ino mojih poslušavcov Duše teknil! — S. Maria! prosi tud ti za-me ino za moje poslušavce!"

Pot v nebesa je pesem, ktero je zložil P. F. **Bonča** Provincial, in ktera je tiskana v knjižici: „Drugi Perstavik starih ino novih . . Pesem . . Val. Stanig". — V Gorici 1838 str. 41—48, ktere naj se pokažejo tu nekteri odstavki na pr.:

1. Le vozka je Cesta,
   In tesna je pot,
K' v' Nebésa gre zvesta,
   Ne jiš jo povsot;
Če zdaj jo ne najdeš,
   Al pa od nje zajdeš,
Boš večno žalval,
   In milo zdihval.

2. Ta pot je nevarna.
   Pač mnog' jo zgreše,
To prazna ni marna,
   Vse r'či v nji leže;
Ne daj se slepiti,
   Pot pravo pustiti;
Premišluj terdo,
   It' treba kam bo.

3. Ta svet ti poreče:
   Ne bod' tak perprost,
Vesel, naj ti teče
   Tvoj čas u' sladkost';
Le vživaj veselje,
   K' je men' na povelje:
Ne boj' se nič več,
   Vse misli verz' preč.

5. Meso t' bo pa djaló:
   Zakaj me moriš? . . .

7. Nar hujši sovražnik
   Vse z mrežam zastav',
Ta zvit je zalaznik,
   Hudič se mu prav'; . . .

27. Zato je potrebno
   Zdaj tukej terpet',
Če hočeš tam mirno
   V' veselju živet';
Se bran't, in vojsk'vati,
   Ter z hudim bojvati,
Zaupat' v' Boga,
   Kir zmagat' nam da.

Andrej Albreht r. 18. nov. 1782 v Idriji, posvečen 1805, služil v Semiču, na Krki, v Kranju, v Dolenji Vasi, kanonik in stolni župnik v Ljubljani, prošt v Novomestu, u. 20. nov. 1848. Spisi njegovi so:

1) **Keršanski katolški Nauk od nar potrebniših resnic svete vere** z' vprašanji in odgovori. V Ljublani 1827. 8. 432. Nat. Sassenberg. Prodaj. A. H. Hóh. — II. Nat. 1830. 8. Blaznik. — **Beseda** kaže se na pr.:

„Kaj je vera katolškiga kristjana? Vera katolškiga kristjana je dar božji, čeznaturna luč, od Boga mu vlita čednost, skozi ktero vse za res verje in vse terdno derží, kar je Bog razodel, in kar katolška cerkev verovati zapove, naj bo zapisano al ne . . — Zakaj pravimo, de je vera čeznaturna luč? Zato ker skozi njo spoznamo k' zveličanju potrebne resnice, kterih bi z' svojo pametjo nikolj ne bili spoznali. Naša pamet po svoji naturi ni vsigavedóča, to je le sam Bog, in skozi poverbani greh je tako otamnéla, de le nektere resnice, in še teh prav ne spozna. Skozi s. vero še le prav spoznamo Boga ino njegove popolnamasti, dolžnosti do njega, dolžnosti do sebe, do bližniga in do drugih stvari; skozi njo spoznamo božjo previdnost, ktera cel svet, ino pergodbe ljudi vlada (viža), resnico od večniga zveličanja pravičnih v nebesih ino večniga pogublenja grešnikov v pekli, nevmerjóčnost človeške duše, ino skozi njo zvemo potrebne perpomočke k zveličanju itd. Teh resnic bi ne bili nikolj spoznali, ako bi jih Bog nam ne bil razodel, našiga uma ne bil razsvetlil, ino naših serc z' svojo gnado k verovanju perpravnih sturil. Torej pravi prerok Izaia: „Ljudstvo, ktero je v tami hodilo, je veliko svetlobo vidilo, prebivajočim v deželi smertne sence je luč zasjala". 9, 2. To je, ljudém, ki so bili v nevednosti, v neveri, se je Jezus, nebeška luč, perkazal, in jim skozi oznanovanje svete vere pamet razsvetlil, de spoznajo, kaj jim je verovati in sturiti, de večno življenje dosežejo."

2) Keršanski katolški Nauk za odrašeno mladost. V Ljublani nat. Sassenberg 1828. 8. 240.

3) Sveti Veliki Teden, ali molitve in ceremonije, ki se po zapovedi katolške cerkve véliki teden opravljajo. V Ljublani nat. Eger 1829. 8. 304.

4) Razlaganje keršanskiga katoljškiga Nauka. Spisal Andrej Albreht, prošt in fajmošter v Novim mestu. V Ljubljani 1850. vel. 8. Nat. in založil Ign. A. žlahtni Kleinmajer. I. Del 1 — 374 (I. Pogl. „Bog stvarnik, ohranik in učenik ljudi v stari zavezi. II. Jezus Kristus, odrešenik in zveličar sveta). II. Del 1 — 570 (III. Od svetiga Duha in Jezusove cerkve. IV. Od sv. zakramentov. V. Od keršanskiga življenja). III. Del 1851 str. 1—480 (VI. Nauk od božjih zapoved. VII. Nauk od cerkvenih zapoved). — Rokopis bil je dovršen vže l. 1841; med natiskovanjem pa je po smrti pisateljevi marsikaj prenaredil ter popravil Juri Volc (Zg. Danic. 1850 itd.).

Franc Veriti r. 16. dec. 1771 v trgu Tolmezzo (iz duhovnije Tercja) nadškofije Videmske (Udine), v latinske šole hodil v Vidmu, služil v štacuni trgovski v Požunu, štiri leta v mornarstvu na Laškem, potem bil nekaj časa gospodar doma, nato bogoslovec v Vidmu, posvečen mašnik l. 1800, služil za kaplana v Horjulu, kjer bival takrat Lah župnik Cipriani — v Ljubljani Lah nadškof Brigido —, bil potem duhovni pomočnik l. 1803 v Selcih, 1804 na Krki Dolenjski, l. 1806 vikar v Rovtah, l. 1812 fajmošter v Horjulu, l. 1840 korar v Novomestu, kjer je u. 16. jul. 1849. — „Von Haus aus verstand Veriti kein Wort slawisch; durch beharrlichen Eifer und fleissiges Sprachstudium brachte er es dahin, dass er ein fruchtbarer krainischer Schriftsteller wurde (Šaf. 42. 43).“ — Knjige njegove so:

1) Razlaganje Jesusovih naukov na gori, kakor jih popisuje sveti Matevž 5, 3—10. Perstavik Vere-Upanja-Ljubezni. V Ljublani 1827. 12. 267. Natis. J. Sassenberg; na prodaj A. H. Hón. — Iz te prve njegove knjižice pokaže naj se vsáj iz Predgovora tole:

„Preljubi bravci! Kranjskimu katolškimu ljudstvu, med kterim sim pet in dvajset let mašnik, sim že zdavnaj želel svoje resnične ljubezni pričevanje dati. Nate! iz dobriga serca majhine bukvice, v' ktirih je razlaganje Jezusovih naukov na gori . . . — Ker jest nisim kranjc, sim permoran odkrito spoznati, de je tukaj lohka marsktera beseda neperpravna, ali nepopolnama: kar prosim mi spregledati. Preljubi bravic! lepo te prosim, beri, premišljuj kar bereš, in živi po naukih Jezusovih. Če tako delaš, bodo moje želje dopolnjene. — Moli za-me. Franc Veriti. — Blagorstva I.—VIII. do str. 224. Perstavik: Vera, upanje, ljubezen so nar potrebniši čednosti, in za tiga voljo zapopadejo veliko naukov, pa tukaj ne boš v vsih naukih podučen, temuč le v enih pominjan, de bo tvoja vera živa, tvoje upanje pravo, in tvoja ljubezen delavna, de se zveličaš (224 — 265).“

2) Popotnik široke in vozke poti; ali Popisovanje, kako se človek spači, v grehih živi, kako se poboljša, in Bogu služi. Spisal Franc Veriti. V Ljubljani 1828. 8. 238. Natis. L. Eger, na prod. A. H. Hón. — Alegorična pripovedka. — Feliks gre od doma na široko pot, pride v mesto Golufije, Poklic ga reši iz mesta, Angel ga uči, spremi s Svetoželjo na goro v mesto Resnice, obiše sv. Samoto, Čistomisel, gre pred kralja Resnice, obiše Strahbožji, sv. Bogaslužnost, Modrost, Poterpežljivost, Pokoro, Molitev, Čistost, Ponižnost, Pokoršino; Feliks se posvetuje z' Angelam in Svetoželjo; gre sam v hišo sv. Pokore za vselej. — Na primer bodi Predgovor:

„Namen tih bukvic je popisovati, kako človek v' zaderge zleze, kako se iz njih spravi, in potlej bogaboječe živi. Pisal sim ko bi grešne slabosti in keršanske čednosti

govorile, de bo branje perljudniši in de se bo moč resnice bolj v živo čutila. Široka pot ni druziga, ko po svojim hudim poželenji živeti. Mesto Golufije pomeni kraljestvo hudičovo, v' kterim so hudobni. Vozka pot ni druziga, ko življenje po zapovedih. Mesto Resnice pomeni kraljestvo Jezusovo, pod kteriga ljubeznivo oblastjo so radi vsi dobri. Beri te bukvice, in jemlji nauke, ko bi bil popotnik Feliks. Varuj se široke poti, in hodi po vozki, de prideš v nebeško kraljestvo.“ Franc Veriti, Fajmašter v Horjulu.

3) Življenje Svetnikov in Prestavni Godovi. I. Bukve. V Ljubljani 1828. 8. XIV. 662. Natis. J. Sassenberg. — II. Bukv. 624. — III. B. 1829. 640. — IV. B. 671. — Kazalo (638) neprestavnih godov (644); naukov (Bog, Bogoslužnost, Beseda — Čas, Cerkev božja veža, Čistost nečistost — 657). Sosebni nauki (671). — Drugega natisa. J. Blaznik. Na prodaj J. Klemenz. I. Bukv. 1831. 8. VIII. 662. — II. B. 1844. 8. VII. 615. — III. B. VI. 634. — IV. 1844. 637. — „An diesem, schon seines Umfanges wegen nicht unbedeutenden Werke hat zuerst gearbeitet der Canonicus Miha Hoffmann; nach seinem Tode vollendete es Franz Veriti; doch nahm an der Herausgabe auch Andrej Albrecht als Corrector und Revisor der Sprache u. s. w. einen thätigen Antheil. Die erste Auflage war 2200. Ex., die zweite 1500 Ex. stark (Šaf. 130).“ — Na razgled bodi po reči in obliki iz Predgovora, pa sv. Ciril in Metodi p.:

Vsi pravoverniki radi poslušajo, in berejo djanje svetnikov. Slovenci niso v tim slabši od druzih: jest vem in pričujem od njih gorečnosti. Dosihmal je zlo malo na svetlobo prišlo od življenja svetnikov v slovenskim jeziku: zato sim jim téle bukve spisal, in z božjo pomočjo jim hočem še druge zaporedama za vse mesce celiga leta spisati, de bodo želje dobrih nasitene.

Očitno spoznam, de so mi pomagali prečastitlivi Gospod Mihael Hofmann, nekdaj korar v Novomestu, ktiri so pervi dan Kimovca 1826 v Bogu zaspali. Oni so z stanovitnim pridam, in hvale vredno učenostjo spisali veliko od prestavnih praznikov, od življenja svetnikov, in vse to pomnožili z lepimi nauki. To mi je bilo dobrotljivo v roke dano, in njih pridnost je moje delo zlo polajšala.

Kar sveto pismo pričuje od življenja hudih in dobrih, se more verovati; kar drugi pišejo, in pričujejo, se more modro premisliti, in jim pametno verjeti; zlasti, kadar ni to zoper nobeno razodeto resnico, in je k podučenju. Kar v dobro napeljuje, je pomagljivo, ako bi tudi bile prilike, ktirih je dosti tudi v svetim evangelji: ne smemo pa soditi od mogočnosti gnade božje nad svetniki po svoji slabosti. V popisovanji življenja svetnikov sim se skerbno varoval, kar bi zamoglo vest slabih raniti.

Ljubi Slovenci! berite te in prihodne bukve od svetnikov z mislijo in voljo, svoje življenje poboljšati. Svetniki nas učé ljubiti Boga iz vsiga serca; stanovitno njemu služiti; v pokoršini radovoljno in zvesto živeti; pravično in usmiljeno gospodovati; svoje grešno telo pokoriti; nadloge in krivice voljno poterpeti; storjene krivice popraviti; resnično se spokoriti; sovražnikam zavolj Boga odpušati; po vsih zapovedih stanovitno živeti. Svetniki so bili človeki kot smo mi; vsih stanov so bili kakor mi; v sredi pohujšanja so bili ko mi, pa z gnado božjo so premagovali zapeljive skušnjave, moč hudiča, silo hudobnih in vse. Ne obupajmo, ker Bogu je vse mogoče, in z njegovo gnado zamoremo v nebesa priti. Berite in premišljujte skrivnosti našiga odrešenja, de boste Bogu hvaležni. Berite in premišljujte življenje čiste in mogočne matere božje Marije, kraljice vsih svetnikov (gl. podobo v I. bukv.), tudi življenje druzih svetnikov in svetnic, de se vnemate, in serčno rečete z svetim Avguštinam: Če so oni zamogli, zakaj pa mi ne? Molite za dušo zvestiga Jezusoviga namestnika Gospoda Hofmana, za-me in za druge, ki so se trudili za vaše duše, de bomo z vami v veseli družbi vsih svetih hvalili

kralja, in vojvoda svetnikov Jezusa Kristusa, ktiri gospoduje z Očetam, in svetim Duham od vekomaj do vekomaj Amen. Franc Veriti, Fajmašter v' Horjulu.

Prestavni godovi. Nedelja. Nauk. Sploh od vsih nedelj, in praznikov skozi leto. Molitev. — Advent. Nauk. Kaj v Adventu premišljevati, in delati . . . — Neprestavni godovi. I. dan prosenca. Obrezovanje Jezusovo. Novo leto. Nauk. Resnično in berž svoje življenje po Jezusu poboljšati. Molitev. — II. dan svečana. Očiševanje Marije. — Darovanje Jezusovo, ali Svéčnica. Nauk. Iz tiga praznika. — XIII. dan sušca. Ss. Ciril, in Metodi škofa.

„Sveti Ciril (Kiril), in Metodi sta bila brata, pa močneji združena z gorečo, čiste ljubeznijo, ko z zavezo kerví. Že mlada sta se odpovedala posvetnim dobrotam, in skerbno služila Bogu. Ona bi bila lahko srečna in sloveča na svetu, pa sta si raji drage zaloge perpravljala za nebesa. Ta dva brata sta bila vsa goreča do Boga: zato sta bila tudi goreča za zveličanje bližniga. V sredi devétiga stoletja po Kristusovim rojstvu je bilo veliko Slovencov k pravi veri spreobernjenih, ali pravih učenikov jim je manjkalo, nobenih slovenskih bukev še ni bilo in nihče še ni znal slovenskih besedi pisati; zatorej so poslali Slovenci v Carigrad ali Konstantinopel do greškiga cesarja Mihaela III. in ga prosili, de bi jim umnih in dobrih učenikov poslal. Na to jim pošlje Cirila in Metodja. Iz pokoršine in prave ljubezni do Boga in bližnjiga sta zapustila svoj dom in svojiga očeta, po imenu Leona v Tesaloniki, in sta peršla, kakor dva angela, v naše slovenske dežele božje nauke oznanovat! Kmalo sta znajdla k greškim čerkam toliko novih čerk, kolikor jih je za slovenske besede, de se prav po govorjenji pisati zamorejo, potrebno, in sta poslovenila sveto pismo, mašne in druge molitevske bukve. Ker sta imela gorečnost aposteljnov, sta bila od rimskiga papeža postavljena namestnika aposteljnov. Kralji, oblastniki in podložni, tudi neverni, so jih radi poslušali, in se spreobračali, ker so vidili nad njima resnično brumnost in gorečo skerb vse zveličati. Ta dva sveta učenika sta mogla veliko nadlog in zopernost prestati, vender do smerti nista jenjala serčno učiti, in ljudi spreobračati" (str. 537—8.). Nauk. Od čiste, stanovitne in žive vere. Molitev.

4) Razlaganje svetiga Evangelja vsih nedelj in zapovedanih praznikov cerkveniga leta. Spisal Fr. V. V Ljubljani 1830. 8. VIII. 9—640.

5) Terpljenje Jezusa Kristusa Gospoda našiga, kakor so ga vsi štirje evangelisti popisali. V Ljubljani 1831. 8. X. 259. J. Blaznik.

6) Keršanski Katolški Nauk za odrašene ljudi. V Ljubljani 1834. 8. I. in II. Del str. 334. III. 344. IV. 320. V. 319. Nat. Rozalia Eger. Prodaj. J. Klemenz.

7) Keršanski Katolški Nauk za otroke, ki se perpravljajo k sv. obhajilu. V Ljubljani 1836. 12. 220.

8) Perpravljanje k' smerti ali premišljevanje resnic v' srečno smert pomagljivih. V Ljubljani 1841. 8. 258.

9) Premišljevanje terpljenja in smerti Gospoda in Odrešenika našiga Jezusa Kristusa. Spisal Franc Veriti, Korar v' Novomestu. Nat. in zal. Maria Tandler. Prodaj. Andr. Čer, bukvevez. 1845. 8. 256.

10) Mnogi sveti Nauki in Zreki iz bukev Pripovist, Pridgarja, Modrosti in Siraha. Sp. Fr. Veriti, Korar. Nat. M. Tandler v Novomestu 1846. 8. 240.

Spisal je Fr. Veriti še mnogo drugih stvarí, ki so ostale v rokopisih na pr.:

a) Dušni Abecednik. Spis šteje 100 celih pol ter ima v abecednem redu neizrečeno veliko krščanskih resnic, ki so obširno razložene in bi jako koristne bile vzlasti pridigarjem. — b) Zapopadik evangelja Jezusa Kristusa v osmerki knjiga I. po spisu sv. Matevža str. 350, sv. Marka str. 246. knj. II. sv. Lukeža 381, sv. Janeza 302. — Zapopadik djanja apostoljskiga, listov svetih aposteljnov, in

skrivno razodenje. I. Del 8. str. 504. II. D. 539. — c) Pridige vsih Nedelj, in zapovedanih Praznikov cerkveniga leta. Štiri knjige v četrtini od l. 1824 —1827 str. à 560—568. — d) Skrivno razodenje. — e) Zakaj in kako je Jezusa ljubiti in mu služiti. — f) Zgodbe iz djanja aposteljnov. — g) Življenje nekterih služabnikov božjih. — h) Pridige ob mnogoterih priložnostih. Ena debela knjiga itd.

Na primer bodi še Predgovor iz rokopisa: Skrivno Razodenje svetiga Janeza aposteljna, in nekaj razlaganja. Spisal Franc Veriti korar v' Novomestu 1848. 4. str. 232:

„Ljubi bravic! Sveti Janez apostelj, evangelist in prerok je spisal te bukve, ktere je skrivno razodenje imenoval, na majhnim in pustim otóku Patmos, kteri je permorskimu mestu Efezu nasproti, kamor ga je bil neusmiljeni cesar Domicijan poslal zavoljo njegove stanovitnosti v veri Jezusovi. Kader je bil cesar Domicijan umerl, mu je bilo perpušeno priti v mesto Efez, kjer je do smerti bil.

Sveti Janez je spisal te bukve, kakor mu je bil Jezus razodel z visokimi besedami in skrivnimi prilikami. V tih bukvah hvali ali svari po zasluženji sedmere škofe v mali Azii. Popisuje preganjanje nevercov zoper cerkev, njeno vojskovanje, zmago in čast. Popiše tudi v skrivnih prilikah strašne nadloge, ktere bodo preganjavce cerkve zadevale.

Ta sveti apostelj in prerok tudi popiše, kar je po božjim razodenji prejel, de se bo hudiga in strašniga poslednje čase godilo; sosebno, kader bo Antikrist prišel na svet, kteri bo cerkev neusmiljeno preganjal. Popiše čast, oblast in mogočnost Jezusovo, kteri bo sovražnike svoje cerkve končal. Popiše tudi nezapopadljivo lepoto nebeškiga kraljestva, kjer se bodo pravi služabniki božji veseljevali vekomaj.

Cerkveni učeniki pravijo, de namen tih bukev je pravovernikam dajati upanje in serčnost, de bi zvesto služili Bogu, in serčno preterpeli preganjanje, ker bo Jezus njih krivične preganjavce končal, jih pa vzel v svoje kraljestvo.

De so te bukve visoke in polne skrivnost, njih ime, in njih branje prepriča. Visoke in skrivne so sosebno zato, ker veliko reči v njih popisanih se bo le poslednje čase godilo. Cerkveni učeniki niso mogli vsih skrivnost tih bukev razdaniti, so vender nekaj svetlobe dali, zmed kterih so sveti Avguštin, sveti Bazili, Beda, Korneli a Lapide, Bosuet in drugi: njih prizadjanje bo moje pero vodilo.

Keršanski bravic! sprejmi to moje pomanjkljivo delo: pomanjkljivo je, nič pa zoper katolške resnice, kterim sim po milosti božji iz serca vdan. Kar razumeti ne moreš, naj ti služi v' poniževanje; kar ti je pa razumeti mogoče, obračaj v svoje boljišanje, in čast božjo. Očetu, Sinu in svetimu Duhu bodi hvala zdaj in vekomaj. Amen."

„Franc Veriti, rojen Lah in verli slovenski pisatelj" — je sostavek, ki ga je priobčil L. Pintar v Sloveniji 1848 l. 52. — „Nekoliko iz življenja ranjciga korarja Franca Veriti-ta" je spisal L. Jeran v Zgodnji Danici 1849 št. 49. — „Franc Veritij bogaboječ duhovni Ljublanske škofije, Slovencov priden pisatel" — popisal Ignac Jugovic, kanonik v Novim mesti — v Drobtincah 1850 str. 116—123. — Ondi je brati na pr.:

„Posebna hvala Slovenšine je, de njo ptujci skoraj bolj obrajtajo ino povzdigajo kakor domači rojaki. Kakor hitro se slovenske besede prav lotijo, ino okusijo nje sladke glasove, njo tudi ljubijo; le on slovenski jezik gerdo ima, ki ga ne pozná. Takih neprijatlov je bilo na cente, ino, žali bože! de jih je še. Eni mislijo, de Slovenšine znati potreba — drugi de se nje navučiti mogoče ni. Vse tote in take zamečvavce jezika našiga naj rajni visoko častit gospod Franc Veriti na laž ino v sramoto denejo, oni duhovski oče pobožnih slovenskih bukuv, katerih so nam obilno popisali, de so ravno

rojen Lah bili (Drobt. str. 116)." — „Kader so l. 1800 došli v Horjul, sromak niso slovenske besede znali. Bil sim — so djali — mutast kaplan (str. 119). Kar pa človek ne zna, se z božjo pomočjo lehko nauči, ako le hoče ino skerbi, kakor naš nevtruden Veriti." — „Kadar so se jeli naročniki na pervo knjigo — Življenje Svetnikov IV. knj. à 1 gld. — zbirati, so se mu nektere muhe posmehovale rekoč: „No, Lah bo nam pa že kaj lepiga spisal." Odtod je prišlo, da je perva knjiga le malo naročnikov imela. Pa še komaj je perva knjiga zlato solnce zagledala, so že mogli vsi zabavljivci jezik za zobmi deržati, ker jo je vse hvalilo. Torej se je tudi zgodilo, de se jih je na drugo še čez 1700 naročilo itd. (Slovenija str. 208)." — „Njih slovenska beseda je bila vglajena, lehko vsim zastopna, slovenšina je čedna, ne preolišpana, ampak modro osnovana. Duh pisanja scer ne leta visoko, pa globoko v serce gre. Posvetniga lišpa v njih pismih ne najdeš, pa dobro zerno pobožnosti te bo oživelo ino vnelo za pravo keršansko življenje. Pisarija Veriti Franca je sadunosniku podobna, ki ima lepši sadje ko cvet. Hvalo jim vsak domorodic vé . . . Svoje slovenske bukve so sporočili svoji poprejni čedi v Horjuli, kar je latinšine ino pa rokopisov ne natisnenih, so mladim·duhovnim novo posvečenim — laške bukve pa škofiji izročili (Drobt. 123)." — „Ptujega rodu, pa ves dobrega slovenskega duha je bil, zato bo živel njegov spominj med Slovenci od roda do roda (Metelko)!"

Janez Ziegler (Cigler) r. 7. maja 1792 v Udmatu duhovnije sv. Petra, posvečen l. 1815, duhoven v Škocijanu na Dolenjskem, pri sv. Petru, nato v jetnišnici Ljubljanski, naposled fajmošter v Višnji Gori (Višnjagorc, Višnjagorski), u. 11. apr. 1869. Spisi njegovi so:

1) Molitve za bolnike. V Ljubljani 1828. 12. 247. Nat. Fr. Retzer. — II. Natis. Sassenberg 1830. 12. 282. Na primer bodi iz Predgovora:

„Nimamo ga praviga stanovanja na tem svetu, ampak le prihodniga išemo. Tukaj smo, kakor mémo gredoči popotniki, gremo v' svoje pravo domovanje v večnost, kamor nam smert vrata odpira. Smert je štrafenga za greh; ker smo pa vsi grešili, tudi vsi umreti moremo. Za vsaciga človeka je huda in grenka zadnja ura, kader je treba svet zapustiti; iti v večnost, in stopiti pred pravičniga sodnika, Jezusa Kristusa; dajati rajtengo od svojiga hišvanja na zemlji. Kader se smert bliža, vsak kristjan potrebuje in želi duhovniga trošta in pomoči, ker takrat je ves posveten trošt prazen. Ravno v tih bukvicah se najdejo nauki, opominovanja, in bolnikam potrebne molitve, ktere gotovo vsaciga kristjana v bolezni potroštajo, ga k poterpežljivosti nagnejo in v ljubezni do Jezusa Kristusa vnamejo, če jih andohtljivo moli, ali moliti posluša. Potrebne so tedaj te bukvice duhovnim pastirjem in drugim ljudem, zato ker do zdaj nismo nobenih kranjskih bukvic imeli, iz kterih bi se bile mogle moliti bolnikam perpravne molitve, in jim upanje v neskončno usmiljenje božje dajati. Dobro in prav bi bilo, de bi té bukvice per vsaki hiši bile, kjerkoli kdo brati zna; duhovni pastir velikrat bolnika zavoljo dalje in druzih opravil ne more po gostim obiskati, takrat mu kdo drugi lahko kaj bere, ali moli, ga potrošta in dobro delo stori, ker mu, kakor usmiljeni Samaritan, vino in olje v dušne rane vliva. Kdor se ljudém usmiljeniga skaže, bo tudi per Bogu usmiljenje dosegel."— „Janes Ziegler Duhoven v' Ljublanſki jetniſhnizi."

2) Štiri poslednje reči, ali premišlevanje smerti, sodbe, pekla in nebes, spisal Janez Ziegler, duhoven Iblanske jetnišnice. V Iblani Kleinmayr 1831. 12. 192.

3) V Krajnski Čbelici l. 1831 bukv. II. so njegove pesmi: „Mravlja s kobilico. Šinkovic ušel. Pajk z muho. Plahta na dvoje. Dozdevna smert. — Bukv. III. l. 1832: Lesica z kužetam. Povračilo". — V zgled bodi:

Povračilo.

Veselo letala
  Čebelica v log,
Medú nabirala
  Po cvetji okróg.

Vihar jo zavije,
  Ne more letét',
V vodnjak jo pobije:
  Kako se otét'!

Golobčik kar šine
  Šibin'co vlomit,
Jo v vódo porine
  Čebel'co rešit'.

Nevarnost otveze
  Goloba strašná,
Ga strelic zaleze,
  Pomeri v njegá.

To vidi čebel'ca,
  Verniti hiti,
U roko pič' strelca,
  Golob odletí.

Sercé pozabilo
  Ljubezni ne bo,
Dobrote vračilo
  Da milo nebó.

4) Mašne bukvice, to je molitve per s. maši, tudi druge vsakimu kristjanu potrebne molitvice. Zraven tudi kratko premišljevanje terplenja Jezusa Kristusa, ali sveti križovi pot. J. Z. V Ljublani 1832. 12. 338 s podobami (brez njih str. 292. Šaf. 148). — V novem pravopisu l. 1852. str. 252.

5) Dober nauk, ali kratko podučenje se časne in večne nesreče obvarvati. Spisal in na svitlobo dal Janez Ziegler. V Ljublani nat. J. Blaznik 1832. 12. 132.

6) Bratovšina sv. Leopolda. Iz Nemškiga spisal J. Ziegler. V Ljublani 1833. 8. 72.

7) Duhovni studenc, to je lepe molitvice, s kterimi zamorejo keršanske duše veliko dobrot od Boga sprositi. Na svitlobo dal J. Ziegler. 1835. — V. nat. pomnož. 1850. — VI. nat. 1853. — VII. 1858. 12. 234. — Olepšane s podobami pri sv. maši in pri sv. križevim potu, v starim in novim pravopisu (Zg. Danic. 1854. l. 13).

8) Kratki nauki za vsaciga človeka. V Ljublani 1835. 12. 60.

9) Sreča v Nesreči, ali Popisvanje čudne zgodbe dvéh dvojčikov. Podučenje starim in mladim, revnim in bogatim. Spisal in na svitlobo dal Janez Ziegler, Fajmašter per s. Tilni v' Višnjigori. V' Ljubljani Natis. J. Blaznik 1836. 8. 139. Na prodaj J. Klemenz. — V treh delih popisuje se po več razdelkih čudna a mikavna zgodba: I. 1. France Svetín gré na vojsko Francosko. 2. Neža Svetinka da oba dvojčka v službo. 3. Paule Svetin pastir; 4. šolar v' nemškim gradcu; 5. najde svojiga prijatla Avguština; 6. desetašolic na Dunaji; 7. dvorni svetvavec, potem škof. 8. Po škofu Paulu najde Karl baron Gap svojo mater. 9. Škof Paul najde svojo mater. — D. II. 1. Janez Svetin pék v' Terstu; 2. per velkim tergovcu v Terstu; 3. na morji; 4. v mestu Tulonu na Francoskim; 5. v ječi; 6. k smerti obsojen. 7. Ludvik Bodin, Svetinov sovražnik, hudodelnik, vjét. 8. Janez Svetin izpušen, Ludvik Bodin umorjen. — D. III. 1. France Svetin, oče Janeza in Paula, na vojski vjet, in na francosko odpelján; 2. francoski soldat, reši svojiga generala; 3. na morji vjet in v Afriko odpelján. 4. v Ameriko odpeljan in prodan; 5. najde svojiga sina. — O reči in obliki bodi na razgled:

„Ludvik Bodin, Svetinov sovražnik, hudodélnik, vjet. — Drugi dan popoldne Svetinoviga obsojenja prideta dva gospoda obiskat stariga prijatla Teodora, ki sta slišala njegovo žalost zavoljo Svetinove smerti. Bila sta ta dva gospoda zmed števila tistih sodnikov, ki so Svetina obsodili. Lepo sta ga pogovarjala, de naj si te zgodbe nikar k sercu ne jemlje in sta mu rekla: Prijatel! kaj boš zato žalovàl, sej veš hudobija mora štrafana biti, pravica to ukazuje, ti nisi tega kriv; naše postave tako zapovedujejo, de taka hudobija se mora ojstro štrafati. Teodor svoja dva prijatla perderží per večerji, de bi se dalej z njima pogovarjal. Večerja je bila perpravljena, vsi se vsédejo k mizi, le Ludvika še ni bilo, Teodor ukaže hišni keršenci iti klicat Ludvika k večerji, ona gré tiho v njegovo kamerco, ker je menila de spí, de bi ga na naglim ne zbudila. Najde ga ležati na dolgim blazinatim stolu, kterimu kanape pravijo,

pa prestrašena se ne upa ga poklicati, ker je bil merliču enak, ves prepaden in plašen je ležal kakor v omedlévci, in večkrat globoko zdihnil in kakor v hudih sanjah od cekinov govoril. Hišna tihó gre iz kamerce povédat gospodarju, kar je vidla. Teodor in oba njegova prijatla vstanéjo berž od mize, in gredó v Ludvikovo kamerco tiho po perstih. Še je bil v omedlévci, zdihval je in večkrat te besede izgovoril: „O nedolžni Svetin, o peklenski cekini!“ Trikrat je te besede tako izgovoril, de so jih vsi dobro slišali, nič ni védel, de ga kdo sliši. Eden Teodorovih prijatlov migne tiho iti iz kamerce in pa ga per miru pustiti. Ko prideta spet k mizi, reče tisti gospod, ki je rekel ga pustiti: Tiho bodita, gotovo se bo božja pravica dans pokazala, Bog nedolžniga varje; kmalo bomo kaj več zvédli. Pustite Ludvika per miru, de jest nazaj pridem. Gospod, kteri je bil sodnikov eden, gré, in ko bi trenil kmalo nazaj pride, in perpelja z' sabo tri žandarme, pokliče zraven Teodora in uniga svojiga tovarša. Vsi gredo v Ludvikóvo kamerco tiho; še je ležal, in še so mu nekterikrat ušle iz ust tiste besedé: „O nedolžni Svetin, o peklenski cekini!“ Sodnik ukaže žandarmam Ludvika obstopiti, on stopi k njemu, ga za roko prime, in z ojstrimi besedami nad njim zakriči: Ludvik Bodin! ti gerda pošast, precej vstani in z nami pojdeš, zvédili smo, kaj si storil, ne boš odšel ojstri pravici ne. Ludvik plane na noge, pa se ves trese, ne vé, ali se mu sanjá ali je resnica, druziga ni védel reči, kakor hitel je: „Sej grem, sej grem. Res sem jest cekine ukradel res, pa sim jih skrivej v Svetinovo skrinjo nesel; Svetin je nedolžen.“ Žandarmi so ga zvezali in varno ga v ječo vlečejo itd.“

10) Živlenje S. Heme, brumne koroške grafine. Spisal in na svitlobo dal Janez Ziegler, Višnagorski fajmašter. Natiščene in založene per Janezu Leon. 1839. 8. 70. — Rojstvo sv. Heme. Hema se omoží. Wilhelm in Hema dobita dva sina. Wilhelm in Hartvik, sinova s. Heme, oba umorjena. Kako sta mlada grofa umorjena, pride na dan. Knapje štrafani. Puntarski knapji se združijo, in se celi vojski v bran postavijo. Grof Wilhelm gre v Rim na božji pot. S. Hema udova, umerje. — V podobah: S. Hema. Grof Wilhelm III. Kerška Cerkev.

11) Ekssercicije, to je Nauki in premišljevanja od nar imenitniših resnic svete vere. Spisal ranjki č. g. Mihael Hofman, nekdajni korar v Novim Mestu. Nat J. Blaznik 1839. 8. XV. 277. Na svetlobo spravil Janez Ziegler (Vid. Jezičn. XXII. str. 74) s primernim predgovorom, v kterem opisuje sveto življenje omenjenega pisatelja.

12) Nekaj spiskov iz njegovega peresa ima vže Carinthia l. 1829 itd. — V Drobtincah l. 1848 je brati sostavek: Nepoznan rešitel. — Novice so ga privabile, da je priobčil v njih — Višnjagorc — nektere stvari; tako na pr. l. 1843 spis: Luna; l. 1844 pesmico: Ljubljanski kovači. Besedne vganjke. Novih navad ne zaničovati; l. 1845: Zobačnik; l. 1849: Zmota; l. 1860 — Višnjagorski —: Posvetni blagri. Jezikoslovne posebnosti. Čertica iz življenja sedanjega papeža Pija IX. Resnična zgodba itd. — Na razgled bodi:

Ljubljanski kovači.

V Ilirjo pridere
Nevsmilen tiran,
Ljubljano razdere
Neverni Osman.

Zdaj cerkve se loti
Šempeterske žgat',
Kovači na poti
Ne dajo končat'.

Z gorečim železam
Nad Turka deró,
Z velikim terpežam
Serčno odženó.

V Šempetru z procesjo
Kovači gredó,
H spominu tam svet'jo,
Bandero neso.

Zmota.

Satan z babo se prepira,
Peter ju zmirit' ne vé,
Naglo sablico izdira —
Preč obema ste glavé.

Razserden Gospod mu pravi:
„Peter! tega ne terpim,
Berž nazaj glave postavi!
Primete se, jez skerbim".

Peter zmoten kar popravi,
Žensko glavo vragu da,
Ženi vragovo postavi, —
Marsikdo še to pozná.

Jezikoslovne posebnosti.

S klobuki mi le glave pokrivamo, Nemci pokrivajo z njimi tudi perste, ker pravijo — *Fingerhut.*

Nemci tudi cuker (sladkor) na klobuke merijo, ker pravijo — *Zuckerhut.*

Čevlje nosimo mi le na nogah, Nemci jih nosijo tudi na rokah, ker pravijo — *Handschuh.*

Tudi po klancih voznim kolesam čevlje podkladajo, ker pravijo — *Radschuh.*

Nemci so menda kdaj imeli ženske vedno zaperte kakor Turki, ker še zdaj Nemci imenujejo žensko — *Frauenzimmer.*

Nektere ribe so pri Nemcih leséne, ker jim pravijo — *Stockfisch.*

Navadno se ljudje na svet rodijo, pri Nemcih se kujejo, ker pravijo — *Menschenschlag.*

Hlače se narejajo iz sukna ali pa iz druge robe; Nemci jih imajo tudi iz vode, ker pravijo — *Wasserhose.*

Nemanj se ujema z resnico v nemškem jeziku oštir, pravijo mu — *Schenkwirth.*

Nobenemu nič zastonj ne dá, pa pravijo, da vino „šenkuje" — *Wein schenken.*

Nemci so začeli narejati ženskim oblačila iz obročev, ker pravijo — *Reifrock.*

Nemci pridevajo otrokom, kterim starši pomerjó, še ene usta, to je — *Vormund.*

Pri vseh ljudstvih otroke redijo in učijo, pri Nemcih jih pa ulečejo; ker pravijo — *Kinder erziehen.*

Pri Nemcih imajo vsi hribje noge, ker pravijo — *Am Fusse des Berges.*

Med Nemci prijatli ne stojijo na dveh nogah, ampak le na eni, pravijo — *Er steht mit ihm auf einem freundschaftlichen Fusse.*

Nemci imenujejo najimenitniše opravila, igrače, ker pravijo od takega, ki ima veliko oblast v rokah — *Er hat einen grossen Spielraum.*

Visoke mogočne osebe so bile menda nekdaj tako rahle, da se je skoz nje vidilo, zato so jim rekli — *Durchlaucht.*

Nemški grofje so bili rojeni le na visokih hribih, zato se jim pravi — *Hochgeboren.*

Kdaj je nek pri Nemcih postal pes znamenje revšine, ker pravijo — *Er ist auf den Hund gekommen.*

Kadar Nemec kaj neumnega naredí, pravijo, da kozla vstrelí — *Hat einen Bock geschossen.*

Čudno je, da pri Nemcih nevesta prinese v hišo strup, ker pravijo — *Mitgift.*

Nemci ljudí lepe obnaše zaperajo, ker od takih pravijo — *Eingezogen.*

Malopridne pa izpušajo, ker jim pravijo — *Ausgelassen.*

Kadar Nemci odbornike volijo, menda vselej strelajo, pravijo jim — *Ausschuss.*

Kadar dnarje dajo komu, preden jih zasluži, menda tudi strelajo — *Vorschuss.*

En malo prismuknjen Nemec menda zmiraj strela, ker mu pravijo — *Schuss.*

Nemci tudi dim v sode spravljajo, ker pravijo — *Rauchfass.*

Tudi tinto Nemci v sodih hranujejo — *Tintenfass.*

Čudno je, da Nemci tako radi tolčejo, ker veliko opravil le s tolčenjem znamenujejo, kakor: vorschlagen, nachschlagen, durchschlagen, aufschlagen, ausschlagen, überschlagen, anschlagen, entschlagen, beschlagen, zuschlagen. Pa še veliko druzih. (Višnjagorski.)

Zgodja Danica je naznanjala sim ter tje bukve, katere je spisal Janez Cigler, in ki so prihajale ali pomnožene in popravljene, ali v novem pravopisu na svetlo p. Duhovni studenec; Mašne bukvice; Sveti križev pot s podobami itd. — Da je pa spet oživel ter se z novo knjigo prikazal na dan, izpodbodel ga je Fr. Levstik pohvalivši v Janežičevem Glasniku l. 1858 (zv. I. št. 3) njegove bukvice: „Sreča v nesreči" ter opisavši mične pripovesti snov, obliko, njene prednosti pa tudi pomanjkljivosti (zv. II. št. 1—3). — „Opomniti moram, piše ondi Levstik, kako so kmetje moje domovine v slast prebirali Svetina. Komaj so dobili knjižico v vás, in berž se je verstila od

hiše do hiše; in še zdaj se časi ménijo pozimske večere, kako se je godilo dvojčkoma Janezu in Pavlu. Sme se reči, da je bila ta knjiga skoraj do dobrega postala národna; škoda je le, da se ni tiskala drugič, ker je bilo gotovo bitro zmanjkalo pervega natisa, kajti dan danes je ni več dobiti na prodaj; še med ljudmi se redko nahaja (zv. I. str. 83) . . . Kar se pa tiče jezika, moramo reči, da je za 1836. leto dovolj pravilen, prijazen, domač, lahko umeven, ponaturen, še celo blagoglasen. V lepem redu se versti misel za mislijo; pisava ni skrotovičena, kakor je dan danes navada med nami, ki nacepimo časi toliko stavkov v stavek, da se dostikrat naposled še ne vé, kaj pripovedujemo; ki tako nenaturno besede narejamo in stavimo, kakor vsi tisti, ki nimajo nič okusa. — Daravno ta knjižica v lepoznanskem oziru ni brez hib . .; vender bi se naši povestničarji marsikaj lahko učili iž nje itd." (zv. II. str. 56). — To je dalo povod, da se je prikazala v „Knjižnici slovenskej mladini" knjiga III.: Sreča v Nesreči, ali popisovanje čudne zgodbe dveh dvojčkov. Poučenje starim in mladim, ubožnim in bogatim. Spisal in na svitlobo dal Janez Cigler, župnik pri sv. Tilnu v Višnjigori. Drugi popravljen natis. V Ljubljani. Založil in izdal Ivan-Tomšič. 1882. 8. 145. Natisnila Klein in Kovač. — Levstikova resnična pa dobrohotna presoja je menda tudi vzrok, da je nekdanji „duhoven Iblanske jetnišnice" na stare dni poprijel spet slovensko pero ter spisal dve povésti, prvo na lik Svetinu, drugo pa sv. Hemi, in te ste:

13) Deteljica ali življenje treh kranjskih bratov francoskih soldatov. Spisal Janez Cigler, fajmošter v Višnjigori na Kranjskem. Izdala družba sv. Mohora. V Celovcu 1863. 8. 115. Natisnil Janez Leon. — Povést se snuje enako Svetinovi v treh delih. Na primer bodi:

Vvod. Krajnska dežela je bila od leta 1809 do leta 1813 pod francosko oblastjo. Gospodoval je v tistih letih slavni francoski cesar Napoleon. S silno vojsko pridere Napoleon l. 1809 v avstrijansko cesarstvo, vzame veliko zemlje avstrijanskemu cesarju, in tudi poglavitno mesto Dunaj ali Beč v svojo oblast dobí. Potem je bil med francoskim in avstrijanskim cesarjem mir narejen; in po pogojih tega primirja je prišla krajnska dežela cela, en kos hrovaške in en kos koroške Francozom v roke. Vse te tri dežele je ukázal Nepoleon imenovati Ilirija.

Napoleon je bil v vednih vojskah; zato je potreboval veliko soldatov. Tudi Ilirijani so mógli fante v soldate dajati. Leta 1812 je napravil vojsko z Rusom; v ta namen je brez števila soldatov vkup nagnal iz vsih dežel svojega cesarstva. Strašne trume soldatov vsake baže so se valile v poljsko deželo, iz poljske pa v rusovsko proti Moškavi, poglavitnemu mestu rusovskega cesarstva. K tej vojski je bilo tudi vzetih veliko Ilirijanov, ki so mógli iti z Rusom se vojskovat, pa malo jih je prišlo srečno nazaj. Nekteri so bili ubiti, večina njih je pa zmerznila v hudi rusovski zimi."

14) Kortonica, koroška deklica. Spisal Janez Cigler, fajmošter v Višnjigori na Kranjskem. Na svitlo dala družba sv. Mohora. V Celovcu 1866. 8. 80. Natisnil Jožef Blaznik v Ljubljani. — Na koncu so v zvezi z zgodbo samo naslednje vrstice:

Vsi so dobre volje bili,
Dobro sladko vince pili;
Hvalo vsi Bogu dajali,
Da prijazno se spoznali.
Prijatli hočejo ostati;
Večkrat tud' se obiskati.

Janez Traven (Traun) r. v Dobu 25. dec. 1781, posvečen l. 1813, duhoven pomočnik pri sv. Petru, nato v stolni cerkvi, župnik v Poljanah, naposled dekan v Ribnici, u. 19. sept. 1847. Slovenski je priobčil samo:

Opominjevanje k' pokori v' svetim letu 1826, to je: Pridige od odpustikov, od pokore in nekterih drugih resnic, ktere grešnika k pravi pokori budé. Jih

je pridgoval Janez Traven, fajmošter v Poljanah nad Loko. Natisnil Jožef Blaznik (1829?) 8. 389. Škofijsko privoljenje je 20. grudna 1828. — Stvar in obliko naj pojasnjuje predgovor:

„Ves čas lanskiga svetiga leta niso bile skoraj vse moje pridige nič drujiga, kakor opominovanja k pokori, in premišljevanja, kaj je treba k resnični in stanovitni spravi z Bogam; kako je Mati s. katolška cerkev grešnike s svojo ojstrostjo, in z odpustiki vselej le k pokori napeljevala; kako bi mogli grešniki zavoljo ojstrosti pravice božje in hudobije svojiga greha tudi še zdaj pokoro delati, in de bi jo raji in ložeji delali, premišljevati, kaj, in zakaj so na svetu, kako grenak je sad greha, kako britka smert, kako strašna večnost njegovo plačilo. Ker je gotovo, de človek le zato tako lahko Boga zapusti, ker ne premisli, kaj stori, kedar greši; le zato v svojih hudobijah ostane, ker si dosti k sercu ne vzame, kako se mu bo na zadnje godilo, in kam ga bojo perpeljale njegove hudobne pota; si le zato per svojih nar večih pregrehah še nebesa obeta, ker ne spozna, in mu ni mar spoznati, kaj in kakšna je prava pokora: bi pač res ne moglo zanj biti nič bolj zveličanjskiga, kakor živo in večkratno premišljevanje takih resnic. Iz želja morebiti marskterimu pomagati in ga zbuditi k takimu premišljevanju, in v tem k pravi, resnični pokori, sim potim te pridige nekoliko bolj zdelal, nektere reči perstavil, druge izpustil, in jih sploh tako prenaredil, de niso le za sveto leto, de so za vselej dobre, in vam jih tukej, ljubi Slovenci! podam, poln zaupanja, de jih ne bote brez sadu brali. K tem sim perdjal tudi pridigo od plesa, iz ktere bote spoznali, kaj misli od njega naša mati s. katolška cerkev, kaj moremo tedej tudi mi nje otroci od njega misliti. Berite jih le, in poslušajte brati s takimi željami, s kakoršnimi so vam spisane, in vam bojo gotovo veliko pomagale: pravične od greha odvračevale; grešnike k pokori perganjale". — Kazalo: Od nekdanje ojstrosti cerkve proti grešnikam . . Odpustiki naših časov . . nekdanji . . Od ojstrosti pravice božje. Od hudobije greha, usmiljenja božjiga, odlašanja pokore. Človek popoten na svetu. Od smerti, sodbe, pekla, nebes; sprašcevanja vesti, grevinge, spovedi, vredniga in nevredniga sv. obhajila, od povernjenja v greh . . Od plesa. — „Ti nagovori so posebno lepi, in v vsakem oziru presežejo vse, kar je dozdaj taciga bilo natisnjenega" — piše Metelko; morda v preostrem duhu tedanje dobe (?). — Spisal je pa Traun brezimenno v latinskem jeziku:

a) Sensa sanctorum Ecclesiae Doctorum ac Patrum circa usum matrimonii. Viennae, 1832. 8. X. 238. Typis J. P. Sollinger.

b) Supplementum ad Sensa sanctorum Ecclesiae Doctorum ac Patrum circa usum matrimonii. Viennae 1835. 8. IV. 74.

c) Regimen animarum ad mentem ss. Patrum sive Tractatus Patristicus de summo officii pastoralis momento, perniciosissimisque in illud peccati sequelis. Labaci, 1848. 8. 354. — „Travnovim bukvam bi se po vsi pravici smelo reči cvet svetega pisma v zrekih svetih očakov; ker v duhu s. pisma zedinjeni vsi le eno uče", pravi spet Metelko, menda v istem smislu. — Sicer piše „Auctor" v „Praefatio ad Sensa" na pr.:

„In universa morum disciplina vix datur quidquam, in quo, quid fidelibus sit praecipiendum, difficilius determinetur ac periculosius, quam in iis, quae circa conjugalem versantur castitatem . . . Id unum ergo te rogo, Lector benevole! ut animo sincero, omnique partium studio immuni legas citata opusculi: et si unum alterumve ad indicandam tibi cujusdam S. Patris mentem minus suffecerit, cum aliis per opusculum dispersis conferas, nec eis quidquam deroges, eorum ex contextu evulsionem obtendens, nisi postquam ex ipsis, de quibus hausta sunt, fontibus id perspexeris; ceterum autem omnem ejus doctrinam, sive placuerit, sive rigorosior, aut plane laxior visa fuerit, non mihi, sed sanctis tribuas Ecclesiae Doctoribus ac Patribus".

Anton Krempl r. pri sv. Petru (v Črešnjevcih) zvun Radgone l. 1790, šolal se v Mariboru in v Gradcu, posvečen l. 1814, služil v duhovnem pastirstvu pri Svetinjah blizo Ljutomera, v Ormožu in Ptuju, župnik pri sv. Lovrencu l. 1827, v Mali Nedelji l. 1836, kjer je um. 20. dec. 1844. l.

Pisariti je jel vže bogoslovec v Gradcu slovenske povedi, pesmi itd. Sad se je prikazal v Ormožu, kjer je zapel o štireh letnih časih ter zložil pesmi za vse nedelje po evangeljih. V Ptuju da na svetlo „slovensko-nemški katekizem". Pri sv. Lovrencu spiše „Molitvenice" srednje velikosti za ljudstvo, v Mali Nedelji pa „Male molitvenice"; slovenske predpise za učence; evangeljščice s kratkimi nauki (Sveti nedelni ino svetešni Evangelji, z kratkimi iz njih izidočimi navuki — 1843); berilo za II. razred; zgodovinske sestavke „der Pilger"; nekaj zgodovinskih in narodnih pesmi itd. Zastran jezika pokloni mu dr. Prešern šaljivo, a ne žaljivo — sršena:

Krémpeljnu.

Nisi je v glavo dobil, si dobil le slovénšino v krémplje;
Duh preonémčeni slàb, vôljni so krémplji bilí.

„Res je, Krempeljnova beseda posebno oziroma na skladnjo ima mnogo neskladnega, vendar jezikoslovec si more iz njegovih spisov marsiktero kleno zrno posneti, narodu pa je beseda razumljiva, da si v večih primerih ima nemstvo za omero, ker naš narod je zveden in umen. Kr. slog je dostikrat čalaren, in prosti narod ga večkrat bolje zlaga; vendar sme se mu nekako prizanesti za ono dobo. Sicer pa smem reči, da je Kr. mnogo več ljudstvu vcepil narodnega duha, nego Prešeren po svojih žalostinkah, da si je pesniško umetnost temeljito gojil. Vsak na svojem mestu . . . K. je bil glasovit crkveni govornik, kedar se je zvedelo, da o kaki svečanosti ali drugi priliki ima govoriti, vse je vrelo onamo . . Kar je K. povedal, bilo je narodu sveto . . . Krempeljna je najviše poslavilo zgodovinsko delo „Dogodivščine"; v teh se je pokazal pravi učnik slovenskemu narodu, jegovo ime ostane neumrljivo . . Sicer treba je omeniti, da ta knjiga ni brez pogrešek, kakor navadno vsako zgodovinsko delo (Slov. Matice Letopis 1869. I. str. 86 — 94: A. Kremplj, spisal Raićev Božidar)." — Pri rokah so mi naslednje knjige:

1) Branje od tih v' kmetičke kalendre postavlenih ino nekerih drugih Svetnikov. Vkupspravleno ino vundano od Antona Krempl, Farmeštra per sv. Lovrenci zvun Ptuja. Z' dopušenjom tih Višiših. V Gradci, 1833. 8°. 328. Natisk in papir od Andréja Lajkama dédičev. — Zapopadek ino kazitel (321—328) na pr.: Afra, Andraš, Balaž, Dušni den, Gedert, Jezaias, Judaš Tadeus, Lukaž, Margeta, Marinus, Mathej, Mathiaš, Metud, Mihal, Miklož, Sveci vsi, Verban, Vido, Vorih, Ciril itd. — Geslo mu je: „Resnično! življenje tih Svetnikov je nič drugo, kak Evangelium v' djanjah skazan". Sv. Franc Sales. — Gledé na notranjo vrednost pa na vnanjo obliko bodi na pr.: 10. den Sušca. Sveti 40 Manterniki.

„Sveti Ciril ino Metud, Škofa. Totima dvema Svetnikoma imajo ti kre Dunaje, ter v' Pemski, ino Moravski deželi prebivajoči Slovenski narodi zahvalti, de so na keršansko vero obernjeni. Ciril, prejd Konstantin, ino Metud sta dva brata, v Tesaloniki od imenitnih starših rojena. Onedva sta vu vseh posvetnih znanjah dobro podvučena bila, ino sta spervega dobre posvetne službe dobla, potem pa, kir sta htela ludi k' pravi veri spravlati, sta svoje službe popustla, ino sta šla k tem Konstantinopolitanskem Patriarki sv. Ignaci, ino sta Mešnika postala. Kak je potli Chazarski narod za keršanske predgare prosil, sta ta dva brata tá poslana, ino sta to Apoštolsko delo tega na Kristjanstvo povernenja z veseljom začela. Ciril je sv. pismo ino druge potrebne bukvice na

slovensko prestavil, ino njujno delo je imelo en čudežni naprejdek. Ves nared zred svojim deželskim poglavarom je keršansko vero gorvzel, nastalo je veliko cirkvih, ino ludje so krotkeši ino smilečeši postali. Kak je to storjeno bilo, sta onedva v Bulgario mogla iti. Tudi tam sta krala ino vso ludstvo na keršansko vero obernila. Potem sta se podala k Serblanom, Boznianeom, ino Slavoncom, ino sta zadnič prišla na Vogersko, ter v Pemsko ino Moravsko deželo. Povsod sta vužgala luč prave vere, pelajoča neverne k veri, neznajoče k resnici, grešnike k pravi pokori. V Moravski deželi je ta prava vera ravno že prejd predgana bila, ali blodnje, pregrehe ino neverstvo je njo zapet skoro celo dolzaterlo. Ti Moravski kral Radislav je tedaj ta dva brata v svojo deželo poklical. Onedva prideta, ino sv. Evangelium z veseljom ino zevsoj skerbnostjoj predgata, tak, de je to ludstvo na njujne predge in seréne opominjanja veliko malikov zaverglo, ino trojnoedinemi Bogi lepe cirkve gorpostavlo. Ob enem so šole vpelali, ter pobožne Mešnike ino zastopne školnike gorvzeli. De bi pa Moravci keršansko vero z tem bol štimali, ino se po njoj ravnali, tak sta onedva vso božjo službo v slovenskem ino vsem zastopnem jeziki opravlala. Kak je Rimski Papež zvedil, kelko lepega ino dobrega sta ta Apoštolska brata v Moravii storila, je njidva v Rim pred se povabil. Onedva preci greta, ino kak sta v Rim pred Papeža prišla, je on njidva prijatelno gorvzel, ino poterdil vse to, kaj sta v Moravii naprejvzela ino storila, ter je njidva za Škofa žegnal, njujne tovarše pa za Mešnike ino Diakone. Ciril je v Rimi ostal, ino v enem kloštri sveto vmerl v tem leti 868 (pr. 869); Metud pa je nazaj v Moravio šel, ino je z serca gorečnostjo poterdjaval ino povekšaval vero ino navuk Jezusov. Ali tečas so nemški Škofi tega Apoštolskega moža per Papeži zatožli, kak de bi on kaj novega bil vpelal, ino se od tega od cirkve vpelanega reda razločil, ino on je, kir je zdaj že drugi Papež bil, mogel v Rim pred njega priti. Metud je pa svojo reč tak modro ino terdno zagovoril, de je Papež njega z velikim poštuvanjom odpravil, njegovo vso djanje poterdil, ino njemi dopustil, božjo službo v slovenskem jeziki opravlati, ino ga je za Višiškofa črez Moravio postavil. Potem je njega Pemski deželski vajvoda Borivaj k sebi povabil, de je njegovo ženo ino otroke, ter veliko Pemcov kerstil, ino nekere cirkve gorpostavil. Kir je pa zadnič od svojega Apoštolskega dela oslabil, je zopet šel v Rim, ino je tam ostal, doklam je njega Bog k sebi vzel v tem leti 882 (pr. 885). Tota dva sveta Škofa sta od Boga tudi zadobla dar tih čudežov, ino se po pravici imenujeta Apoštola tih Slovencov.

Nemci so nas Slovence od negda čertili, ino še nas zdaj čertijo; ali zahvalmo milostivnemi Bogi, kaj je našemi narodi poslal razsvečene moži, keri so naše predstarše vučili to vero, v keri se pravi: „Mi preganjanje terpimo, ino prenesemo, drugi nas preklinjajo, ino mi prosimo (I. Cor. 4).“

2) Kratke Predge na vse nedele ino svetke celega lěta. Vkupspravlene ino vundane od Antona Krempl, Farmeštra per sv. Trojici `mále Nedle zdol Radgone. Pervo leto. V tréh razdelkih (Od Adventa do Finkoštih. Od perve do poslednje nedele po Finkoštih. Predge na svetke. V Gradci, 1839. 8. 241. Založil Franc Ferstl. Joh. Lovr. Greiner. Natis ino papir iz Tancerove natiskarnice ino papirnice. — Drugo leto. V treh razdelkih. Pristavek. V Gradci 1839. 8. 224. — Na Vuzemsko ali Velikonočno nedelo (Perčetek. Razpelanje. Dokončanje) . . Na sveti Den, ali na Božič. Na velko Križovo. Na Télovo. Na velke Meše den. Na vseh Svecov den. Za šole. Za novo Mešo. Na den vseh Angelov Varuhov. Na den cirkvenega žegnanja.

3) Dogodivšine Štajerske Zemle. Z posebnim pogledom na Slovence. Spisal Anton Krempl, Farmešter per mali Nedli v slovenjih Goricah, sočlan znotrajnoaustrianske dogodivšinske družbe. V Grádci, 1845. 8°. 262. V zalogi per Franci Ferstli

bukvoteržci. — Geslo: Historia je priča časov, luč resnice, oživlenje pameti, vucenica živlenja, oznanica davnosti. Cicero. — Razpravo kaže „Zavjetek: Vpelanje. V štirih zvezkih, a osmerih pretekih: 1. Od pervega znanega obludovitenja do rimske oblasti; 2. do preselitja narodov; 3. do Karla Velkega; 4. do Leopolda Markeža; 5. do cesara Maksimiliana; 6. do Ferdinanda II.; 7. Jožefa II.; 8. v čase austrianskega cesara Ferdinanda I. l. 1843. In po vseh teh razdelkih kaže se ravno tako: Štajerska zemla v svoji divjosti, v svoji prosti slobočini, v rimski podložnosti, pod mnogoverstno oblastjo v tožnem stališi, v nemških ino madjarskih bojih, v svojodeželstvi pa v nemiri, v oživlenji, v nemiri; oblehkotena, potem v boji, zadnič v miri. — Imena Predplatitelov, in mej njimi sloveči profesorji ruski: Bodjanski, Panov, Preis, Sreznjevski itd. Popravlenja. Slike so vmes: Ferdinand I. Probus. Samo. Karl Vél. Premisl. Maksimilian I. Ernst. Maria Terezia. Jožef II. — Pretêk vsaki sklepa s pesmico vzajemno z njega povestnico, v kteri se opisujejo po razstavkih na pr.: 1. Ludstva, ladavci, deželske zgodbe. 2. Telo, živež, obléč, jezik, šege. 3. Vojska, orožje. 4. Vera, duhovstvo, cirkvenstvo. 5. Gospodstvo, podložnost, lastinstvo, davke, dače. 6. Obdelanje zemle, družbinsko ino hižno živlenje. 7. Meštrie, teržtvo, penezi. 8. Umetnosti, vučenosti, znajdenja. — Izmed pesmic bodi po dobah na pr.:

I.

1. Če pogledam zdaj na konci
Ti pretek ves skupa vzet,
Noričani no Panonci
Veselijo moj pogled:
Prosto njihovo živlenje,
Bivšo njim stotine let,
Kaže že njih oddivjenje,
Odpre njim se lepši svet . .

3. Že z veseljom si Slovenka
Kopa, orje njivice,
Vseja si ta luba ženka
Proso, oves, ječmen v nje;
Setvo rodovito zrase,
Že zoriti se hiti.
Kak te beložute klase
Spevajoča si gledi! . .

II.

7. Za besedo materinsko,
Kera nam tak draga je,
Nam vi davate latinsko,
Ter ostudne nam Bogê.
Vse to radost naš'ga mira
No veselje narodno
Do znotrine nam razdira,
Mi se le raztožimo.

8. Nam slobočina je vzeta,
Vredna več, kak celi svet,
Ah k tiranstvi bo pripeta
Nam ostala mnogo let! —
Eno oblehkotne žare
V našo bridkost priti dá,
To, kaj Rimi dá cesare
Vitežka Panonia . .

III.

4. Zdaj Vandálje, zdaj Gotini,
Žvabi no Herulovje,
Zdaj Lombardi so v množini
Kak zverjad pergnali se:
Zdaj strahotni, grozoviti
Hunovje vihrijo sem.
Gdo zamore zgovoriti
Strah v razbitji njihovem? . .

18. Tak Slovencom Samo spravi
Zemle davno njihove,
V divji pervenski pušavi
Že od njih posvojene.
Ali Samo je le eden,
Ker Slovence vkupderži,
Ne za totim več nibeden
Tak slavite serčnosti!

IV.

1. Bod' pozdravlen, o prijatno
Venčeni Cirkevnjak moj!
Tu moj duh okol obratno
Vu živočnosti postoj;
Tu, kamkol pogled te pela,
Sé ti serce veselí,
Kak Slovencom je tu cvela
Sreča njih've slavnosti . . .

6. Glej, kak dva solunska brata,
Svet' Ciril no svet Metud,
Za Slovence si zavdata
Poslavitni sveti trud,
Nje vučeča, kak častiti
'Majo pravega Boga,
No v ponižnosti moliti
Neba, zemle Stvarnika.

7. Glej, kak šole že slovenske
Kozil včrediti hití,
V kere mladi možki, ženske,
No vsa deca vkup cerčí.
Kak veselo se vučijo
Tam slovensko pismo štet'.
Vse veselja me budijo
Kam obernem moj pogled. . .

13. Zdaj Slovenci pod Madjáre
Tam ste v vašem kralestvi,
Tu pod nemške pa Baváre
V grozno sužnost verženi!
Zato moj Cirkevnjak, srečno!
Kak mi koli si prijet,
Tak, me zdi, mi bo na večno
V sózah vtoplen moj pogled.

V.

4. Otokar, Slovenec češki,
Je krez Štajer poglavar,
To za nas je glas nebeski,
Bod' pozdravlen Otokar!
Bistro ti pogled oberneš
Tak do morja baltskega,
Kak do Tersta z njim ogerneš
Ludstva naš'ga naroda . .

17. Tu naš Ernest lute Krajnce,
Čerstvo vojsko štajersko,
Goričane no Dolajnce
Njim postavi pod bradó;
Tu Korošci no Hrovati,
Močni nemški žlahtni še,
Vsi postrašno orožnati,
Turkom kažejo mejê . . .

VI.

11. Turki grozno strahoviti,
Zapustivši močen Beč,
Nespodobno zdaj serditi
Sem zamahnejo svoj meč,
Sem nad nas, ah praske, vrisk!
Vse nesmíleno kričí,
Hrami velki, koče niske,
V enem ognji vse gorí. . .

15. Kaj pa stori Luteranstvo?
Toto še le spačlo je
Z svojim strupom človečanstvo
Od znotrinske serčence;
Vtergalo je vso zavezo
Človečanske vernosti,
No odperlo velko stezo
Zraven k vsemi hudemi . .

VII.

9. Ali, kader v sozah plava
Serce vso Terezii,
Ona bol kak možka glava
Vej si že pomagati;
Ino glej, na sred nesreče
Cesarici na pomoč
Od vseh krajov vse perteče,
Njoj cesarstvo obderžoč . . .

18. Samo eno nas Slovence
Noter v serce žalostí:
Vučenosti luč le Nemce
Vu vseh šolah razsvetli,
Nam Slovencom si le malo
Dopustila, da bi se
Znanjih sunce nam vužgalo,
Ki nas več kak Nemcov je.

VIII.

10. Pruski kral zred Franc cesarom
Z Rusom že se vdružita,
Tudi drugim poglavarom
Je to dobra prilika:
Zdaj začeti 'ma se bitva,
Kak b'la ne stotine let
Ja, kaj ludstvih preselitva
Je skervavla celi svét . .

14. Bojnim konec je težavam,
Vsaki poglavar nazaj
Verne k svojim se deržavam,
Kaj so prejd njim vzete vkraj.
Tudi cesar Franc posvoji
Si dežele zgublene,
Ino v miri no pokoji
Viža si podložnike.

15. Tak pred smertjo še 'z globline
Telkih žlakov no težav
Se podigne do višine
Vseh cesarskih prejdnjih slav;
Spozna on, da tud' Slovenci
Tote njemi spravli so,
No dá ne so samo Nemci
B'li podpertje njegovo.

16. Al' dotekle so mu leta,
Šel je v hižo večnosti,
Zapustivši časti sveta
Pervem sini svojemi.
Slava Ferdinand cesari,
Sreča vsa obvenči gá!
Njeg'va močna roka vari
Tud' Slovencov tersenja.

O jeziku in vučenosti slovenski bodi iz VIII. preteka še na razgled:

„Jezik se je, kak prejd, tak zdaj razločaval na več zgovorov tak nemški, kak slovenski . . . Per Selnici (Seuuci) zgor Marburga, ino v tistih krajih daleč okoli še zdaj rečejo: Jaz sem prišl, jaz sem hodl i. t. d., ino tak ali obderžijo on analogički l na konci možkega zgovora v časnicah, kerega pišemo mi ino Korošci, Krajnci, Horvati, Rusi, Polaki ino Čehi, samo Ilirci so ga tudi v pismi zavergli . . . Da se pa slovenšina pri nas tak gubí, pride po tem, da Nemci Slovence čertíjo, ino Slovenci za tega volo svojo národnost duže bol zapušajo, ino le nemško bol štimajo; to pride od tega, da mnogi gospodski služebniki, duhovniki ino školniki slovenstva nič ne štimajo — za tega volo se tudi v mnogih šolah samo nemško vučí, če ravno je samo nemški vuk slovenskim otrokom mlačenje prazne slame, ino njih v šolo hojenje sama zamuda ino zabstojn plačilo, takšnih školnikov (če ne tudi Katehetov) potrudenje ino zadenje je naopačno delo, zabstojn ceplenje ptujih mladik v domačo steblece . . . Ali hvala ino vse dobro onim duhovnikom ino nekerim posvetnim gospodom, v kerih je domorodska lubezen za slovenšine stran se zbudila, naj toto tudi v srcah ludstva ino v sercah svoje mlade créde zbudijo. Le tak, da bo najprejd po slovensko, potem še le nemško v šolah se vučilo, bodo naše šole prave učilnice. To je vola ladarstva, kajti že cesar Jožef II. je svoje prejdnje služebnike pital (baral), v kerem jeziki bi se v njegovem cesarstvi pismeni posli občinsko opravlali, jel v slovenskem ali nemškem? Ino le njih odgovor je nemščini priliko dal, slovenšino podkapati. Cesar Franc I. je tožbam, kere so zavolo podkapanja slovenšine v Českoj, Vogerskoj ino drugdi nastale, ne bil proti (ne tak kak Madjari delajo, ki tistim, keri se za svojo slovenstvo vzemejo, po 60, 50, 40, 24 batinih gornamečejo itd.), on še je one, ki so za Slovence pisali, pohvalil ino nje počastitno daruval, on je za slovenske kraje nemško-slovenske šolarske knige vpelal, ino je svojo cesarstvo (1809) mislil za slovensko-madjarsko ali podunajsko cesarstvo ozvati. Kak oča, tak je tudi sin, naš zdajni svétli cesar Ferdinand bil ino je darovnik slovenskih spisatelov (str. 237—8)."

„Pále umetnosti ino vučenosti so za cesara Jožefa II. na vse kraje od malega do velkega posebno gorvzele. On je veliko malih šol na farah vpelal, samo da so tote šole tudi pri nas le nemške bile, slovensko so se mogli od sam sebe vučiti, če so hteli za M. Terezie vundan Katekizmus ino gdé ene krajnske Evangelšce brati, drugih slovenskih knig še je teda malo bilo, ene betežničke ino ene od večnosti so mi znane, kajti je malogdo bil, ki bi slovenske knige spisaval, Nemci so tudi ne mogli zapopasti, kak bi se kaj slovenskega pisati moglo. Srédme šole .. Visoke šole so bile . . . Zadnič je tudi za ces. Franca kumaj z velkim zavdanjom se dovolenje dobilo, da je za domači slovenski jezik vučenik postavlen. (Takši slovenskega jezika ino literature vučeniki so zdaj bili v Berlini, Vratislavi, v Lipskem, ino celo v Parizi) . . . Kak je zdaj ali v Gradci slovensko se vučilo, ino so tudi v naših malih šolah eni se slovenšine deržali, so se začele menše ino vekše slovenske knige vundavati . . . K bol izobražanji našega slovenskega jezika itd. so zdaj edni tudi pri nas, kak že prejd per Čehih, Polakih, Rusih ino Ilircih, se vse slovenske zgovore vučili. Rusi so za tega volo po vseh slovenskih deželah potuvali, da bi sami čuli, kak se slovenski jezik v kerem kraji govorí. Toto vseh slovenskih zgovorov vučenje so pa plitvoglavni Madjari ino z njimi deržeči Slovenci ali Pseudomadjari za nevarno spoznali, ino nad Panslavizmom oderto začeli kričati, z potrétjom vsega slovenstva vu Vogerskoj, Slavonskoj, Horvatskoj, Dalmatinskoj itd. se divjo grozeči; Dr. Gaj, ker je za svojo za slovenstvo gorečo zavdanje od našega zdajnega svetlega cesara Ferdinanda (1839) pohvalen ino z brilantnim perstanom daruvan, se je v svojih „ilirskih narodnih novinah ino pridjani ilirski Danici" en čas ostro branil, je pa prehenjati mogel. — Da bi diaki na meštvo se vučeči tudi slovenske knige brali,

je v zadnjih letah v naši duhovnici slovensko knižiše (biblioteka) nastalo. O da bi samo še funduš ali takši kapital nastal, ker bi dobro spisane slovenske knige natiskati dal! kajti je težko pri nas knige na svetlo dati, knigari njih nečejo prekvzeti, boječi se zgube, ali ne videči mastnega dobička, knigopisci njih pa sami tudi težko dajo natiskati zavolo velkega založenja ino po małem nazajdoblenja, bogatim pa je književstvo malo na skerbi.

Pazka. Od zvunskih slovenskih knig smo posebno brali: Seljan, Zemljopis pokrajinah ilirskih. — Švear, ogledalo Ilíriuma. — Kolar cestopis itd. — Ljublanske novice. — Šafarik slowanski narodopis, per kerem smo slovanski zemlevid od vseh slovenskih zemel posebno radi meli. — Tudi Slomšek je slovenski zemle obraz od Europe vundal itd. — Druge vučenosti so posebno skazali nemški, pa tudi od slovenskega roda vučeni (Škoda, kaj so toti vučeni Slovenci samo drugim proso branili, svojo pa vrablom pustili pojesti), kakti v pesmozlaganji . . Dogodivšine so spisavali: . . Muhar, Povoden, Rojko . . — K totim tudi jaz pridenem toto mojo dogodivšinsko poskusenje, ali bole k gornjim slovenskim knigam itd. (str. 251—253)".

4) Za Novice je Tone Krempl prvi pisal v Gajici, v kteri so tiskane bile njegove „Dogodivšine", kmetijski družbi v Ljubljani vže l. 1843 št. 6 naslednje pismo:

„Ljubim Krajncam, našim bratam, bratovsko pozdravljenje od Radgone na malim Štajeru. — Kako sercarazširno sim jaz (Radgona) se razveselila nad oglasam vašiga lepiga ino vse hvale vredniga naprejvzetja v vašimi Novicami, to le jaz občutiti zamorem; ker vas, ljubi slovenski brati! že od stariga časa sem v serčno perjatnim spomeniku imam. Žalo! sim več kakor štiri sto let z težavo čakala na le to perložnost, de bi vam, ljubim bratam, mojo serčno pozdravljenje in veselo zahvalo pernesla.

„Vi ste taisti, kteri ste mene iz trepeče težave in kervave nevarnosti rešiti pomagali, kader je grozoviten sovražnik Keršanstva, nesmilen Turk, mene v letu 1418 z veliko močjo in z groznim strahom tako obdal, de sim z višejunačkoj siloj in skor čezčlovečkim perzadenjam se kumaj obvarvala. Ali v kakoršni silno boleči raztožnosti sim skuzi debele solze gledati mogla, kako je leti nespodoben vkončavec po svojim od me odbitju kerviželen in od jeze goreč čez Muro prék se spustivši tukaj moje uboge Slovence nesmilno vmarjal, njih hiše vse požgal, njive in vinske gorice od njih tako skerbno in oblepotno obdelane, tako razveselno obsadovane k terdim tlam naredil, v divjim vihrenju se gnajoč gor na Černečko široko polje per Apočah, de bi tamkaj vas čerstve Krajnce z Štajerskimi, Koroškimi in Horvaskimi Slovencami, ter z močnimi Nemcami združene počakal. Ta združena vojska od Lipničkiga polja pod vižanjom našiga hrabriga vajvoda Ernesta železniga pride sim doli, in Turk, kako njo vidi, velkobesedno reče: „Leté jaz za kosilco pojém." Turki res z velikim vpitjam planejo nad vojsko našo, in postane vroča bitva; ali Krajnci, Štajerci, Korošci in Horvati zred Nemcami njim kakor stoletno hrastje stojijo pod brado — in Ozmani, kakor zvihrijo, njih je tud' že toliko ukup zmlačenih, de pobegniti morajo. Kakor strela oni perletijo dol k meni, tukaj jih pa čaka vroča kosilca, ker njih je v kratkim toliko vbitih, de so steze polne mertvih in se Mura od njih kervi rudeči. Tako sim jaz moje smertne strahe srečno prestala, in sim oslobodjena od Turkov, kterim ste, ljubi Krajnci! tudi vi pomagali njih silni meč potreti. — Rada sim jaz zdaj odperla vse vinske kleti, in sim trudnim vojšakam zavpila: Bog živi Štajerce, Korošce, Krajnce in Horvate, vsi smo od edne slovenske matere, katera nas je učila, skerbno perpravljat kruha in vina; Bog živi močne Nemce, Bog živi našiga Ernesta! — Lepo serčno vam Krajncam se zdaj zahvalim, ker ste tako čerstvo pomagali réšiti mene in našo celo deželo. Bog vas živi v vsimi Slovencami vkup!"

Prislovice Štajerskih Slovencov, ki jih je nabral A. Krempl, so po Novicah tu in tam prihajale na dan od l. 1844 št. 10 do l. 1848 št. 7 na pr.: Čič

je nič, delavec je hlebavec. Se moramo razprestreti, kako se imamo z čem odeti. Ko kukovca dolgo kukuje, si kmetič kruha kupuje. Ta na merzlo piše. Če ima veliko dobi, pa tud' ima veliko zobi. Naj gre za černe gore. Česa se človek preveliko veseli, tega se naj le bojí itd. — L. 1844 št. 18 pa se nahaja tudi v Gajici naslednja pesem njegova:

Zadovoljen kmetič.

1. Résen meni ne diší
Drugo, kó kar z' trudom si
In z rokami sam pripravim;
Méstnik sicer se nasiti,
Al njegovo jesti, piti
Néde z tekom tako zdravim.

2. Mestnik le prebira si
V jedi gorpostavljeni,
Kir želodec mu ne kuha;
Naj, ko jaz, le plužit gre,
In prav dobro zdela se,
Sladek mu bo kosec kruha.

3. Mestnik toži se, de glad
Nima ga, in nem're spat',
Naj le z menoj derve seka,
Bo spanje mu dišalo,
Ak' večér le imel bo
Se najesti samo mleka.

4. Mestnik čuti zdaj pa zdaj
V svojimu želodcu kaj,
Kír bolí ga od dolgočasa;
Jaz ne čutim mojiga
Drugač, kó gda glad ga ima,
Te pa grem mu vtišat glasa.

5. Mestnik malogda je prav
Dôbre kože ali zdrav,
Naj pa z menoj le sapóta
Preorane zdaj zemlje,
Zraka zdaj napije se,
Nebo takó bléd, sirota!

6. Mestnik si kupuje sad,
Kó bi po njem' 'mel ga glad;
Ali on ne najde teka,
Kakor jaz, gda sad dobím,
'Z drevja, kter'ga sam sadím:
Toti veselí človeka.

7. Mestnik zelja kupi si,
Ter salate k zajčeti;
Boljši je, kar meni žena
Murkov, zelja v ogradi
In salate nasadí,
Graha zluši, skopa hrena.

8. Jaz bogastvo, kar ga imam,
Vsako leto zemlji dam,
Ino kar za vsako betvo
Se potím in kaj terpím,
Se iz serca veselim
Že na rodovitno žetvo.

9. Z mestnim zato, kó ima čas,
Le nikolj ne menjam jaz,
Kir per težkem mojem deli,
Ako bož'n je moj hram,
Zdravje, zadovoljnost mam,
Vstanem, ležem se veseli.

V Novicah l. 1845 (III, 3) priobčuje Cafov iz Štajerja „Pozdravec vsem Slovencom", a v njem žalostno vést, da je v Malinédli 10. grudna 1844 za plučno boleznijo umrl Anton Krempl in šel po plačo za svoje velike trude za izobraženje Slovenskega naroda . . „Nikoli ne pozabimo, kar so nam v Gradec pred 10 letmi bili pisali: ‚Sem uže sicer star mož, véndar za Slovenšino goréč mladenič'. — Bili so rajni ne le priden pastir svojega kerdélca, temoč vse Slovence so ljubili ino za svojo čredo deržali ino zato so jim — v lep izgled vsem duhovnikom — pridne bukvice pisali, na priliko: katekizem, evangelj, branje svetnikov, predge dva tečaja, menjši spiske ino kar je jihovo naj boljše delo: Dogodivšine Štajerske zemlje, ktere so še k velki sreči dogotovili; drugi zvezek jih se ravno zdaj tiska (kdo bi bil mislil, de bo drugi del „dogodivšine" njegova posmertnica! Vredn.). 1 mesec popred pred svojo smertjo na Tuju (Pettau) so obljubili, še veliko za svoje ljubljenčiče Slovence pisati — Bog jim poverni jihovo dobro voljo: daj jim večni mir! — Slovenci pak jih ne bodo pozabili, vsej so se jim z svojimi knigami v spomin-zadosta zapisali. Vredno je povedati, da so rajni pervi med Štajerci novi pravopis sprejeli ino v njem spisali evangelj, dogodivšine ino še nekaj v Novicah."

Po vsem tem so razumévati besede Slomšekove v Drobtincah l. 1862 str. 78: „Poznate, prijateli, iskrenega Slovenca, rodoljuba gorečega Krempelna Antona? Kakor dereči vrelc, kteri iz pečovja prihruje, med kamnjem po koreninah ne počivaje rožla, ter hoče vse jeze podreti, naj bi svoje kraje rodovito napojil, ktere je dolgo suša stiskala, tako nevgnano je tirala rajnega Krempelna do svojega doma in roda živa ljubav. Z bistrim očesom je meril našega slovstva nasprotnike, z ojstrim peresom je branil svojega naroda pravice, kakor nam pravijo njegove knjige. Veliko let že počivajo v domači zemlji njegove kosti, njegov slovenski duh še neprenehoma mlajši rojake po vsih tistih krajih navdaja, po kterih je rajni Krempl slovenščino rosil. Hvala mu lepa!"

Matija Ahacel r. 24. febr. 1779 v Gorénčah, vasi duhovnije sv. Jakoba v Rožu, po rodovini Kometar, v šolah Ahacelnov, postal Matija Ahacel, bil učenik

matematike, naravopisja in kmetijstva v Celovcu, u. 23. nov. 1845. — Po njem zaslovel je **Mihael Andreaš,** r. tudi v Rožu na Bistrici 28. sept. 1762, tkalec, u. 27. maj. l. 1821. — Popisal je oba Slomšek v Drobtincah l. 1847 str. 117—131: „Matija Ahacel nekdajni ces. kralj. učenik sedme viši šole v Celovci, Slovencov imeniten rojak ino prijatel". — V Kresu l. 1884. IV. 9—12 prof. J. Scheinigg. — V Ost und West 1841 J. G. Seidl . . Michael Andreasch, der Landweber u. Dichter itd.

Ahacel je pisaril v liste nemške na pr.: Blätter für Landwirthschaft u. Industrie; Mittheilungen über Gegenstände der Landw. u. Ind. Kärntens; Carinthia etc. — Slovénski je priobčil:

Pesme po Koròškim ino Štajarskim znane, enokoljko popravlene ino na novo zložene. Na svetlo dal Matija Ahacel, cesarsk kraljev vučenik v' Celovskih viših šolah. I. Del. Posvetne pésme. V Celovci 1833. 8°. XVI. 83 str. — Koroške ino Štajarske Pesme enokoljko popravljene . . Vse k veči časti božji . . Drugi natis pomnoženi. V Celovci 1838. 8. IV. 146. Pesme LII. Resnice v pravlicah VIII. Nat. in naprod. J. Leon. — Koroške in Štajerske Pesmi. Enokoljko . . Na svetlo dal M. A. Tretji natis pomnoženi. V Celovcu 1852. 8. 162. Pesmi LII. Resnice v pravlicah VIII. Nat. in naprod. J. Leon.

Prvega natisa je knjiga navadno najbolj zanimljiva. Predgovor ima nemški in slovenski. V onem se „Professor Achazel" opravičuje, zakaj je ravno on z nemškim predgovorom dal na svetlo slovenske pesmi z napevi in čemu. To pa na prospeh nravnosti ljudski nasproti pesmam zanikarnim, na prospeh slovenščini, duhovnikom in učiteljem v slovenskih krajih tolikanj potrebni, lepemu petju Slovencem priljubljenemu, pa v spomin rojaku Mihaelu Andreašu. Vrstijo se koroške s štajarskimi največ iz Celjskega okraja. Besedo in napeve so mi vravnali temu sposobni prijatelji. Za zvezkom prvim utegne priti na dan drugi s pesmami cerkvenimi in duhovskimi. — „Möge nun diese Liedersammlung besonders bei den eifrigen Herrn Seelsorgern und Schullehrern eine liebevolle Aufnahme finden, selbe zu gleichen Sammlungen und zu brüderlichen Mittheilungen anspornen, unter den Slovenen recht viel unschuldige Freude verbreiten, und zur Verdrängung unmoralischer Gesänge mitwirken!" — Slovenski predgovor pa se glasi:

„Ljubi Slovenci! Vem, de lepe pesme radi pojete, ino z' petjam sebi kratek čas, drugim veselje delate, Bogu pa čest ino hvalo dajate. Nate! tukaj se jih vam eno čedno zbranje nar lepših pésm podá, katere so polne lepih navkov, ino zalih, nedolžnih rožic pevske umnosti. Jes sem si svest, de jih bote z veseljam spévali.

Najdejo se v tih pesmih enekatere vam nenavadne in nezastopne besede; pa najdete tudi druge, morde po vašim bolj znane, spod postavlene, ino na vzgor z števílkami (calami) zaznamvane, kamor de slišijo.

Zadi najdete tudi tih pésm enokoljko navadnih viž, v note postavlenih, ki vam jih vsaki godec, alj kdo drugi na note učen, posebno pa gospodi šolni vučeniki prav lehko zapojó, dokler si sami vižo zapomnite (v glavi obderžite).

Lepo vas prosim, ljubi bratri ino sestre slovenskiga rodu, posebno vas mladenče ino mladénčice (deklice)! opustite vse nesramne, vmazane, kláfarske ino nespodobne pesmi, katerih je sama peklenska hudoba po svojih pomagavcih toljko na svet (kok ljulke v pšenico) zasjala. Skoz nje se le pošteni pohujšajo, nedolžni zapelajo, ino Bog se žali. Nikar gerdo, temuč le pošteno petje vam pravo ino stanovitno veselje daja. Pojte le pa pòjte pošteno, ino najte, de se vaših bogaboječih ino nedolžnih pésm slavni glas po dolinah razlega, po hribih razdeva ino po gorah do nebés vzdiguje! To vam želí vaš perserčen perjatel, ki vam te pesmi izročí".

Duh in slog v tem predgovoru je pač Slomšekov, kteri v Drobtincah 1847 str. 123—4 o svojem prijatelju piše: „Naš Matija bili so tudi iskren Slovenc, ki so ljubili svoj matern jezik, ino po svoji moči skerbeli za olikanje svojiga ljudstva. Povabili so veliko prijatelov, de bi lepe domače besede naberali ino v bukve pisali, ki se jim besednik alj slovar pravi. Ni bilo slovenskih bukev natisnenih, de bi jih ne bili kupili; tudi Serbske pesni ino novice so brali, ter veliko veselje imeli, tudi Moškovitarsko razumeti. Znali so gerško, latinsko, nemško, francosko ino laško, pa matern jezik jim je nar ljubši bil, v katerim jih je mati Boga spoznati ino moliti učila. Če niso drugi gospodje kakiga pisma brati znali, so gospod Ahacelnu poslali, ino učen mož so jim ga razkladali, naj bi bilo iz Rusije ali iz Hrovatije. Na novo so za Slovenšino naš Matija oživeli, ko se je v Celovski duhovšnici poduk domačiga jezika za mlade duhovne v leti 1822 začel . . . Ko so se pred štirmi letmi v Ljublani Kmetiske ino rokodelske Novice začele, niso zamogli naš Matija tiga slavniga dela prehvaliti, ter so jih priporočali per vsaki priliki (cf. Novic. 1845 l. 53.) . . De bi se lepe stare pesmi ne pogubile, ki jih je Ahacelnov nekdajni sosed ino star prijatel Mihael Andreaš, kmetiški tikavc v Rožni dolini zložil ino pel, so jih dali Ahacel skerbno popisati, ino z pomočjo svojih prijatlev z Štajarskimi poročiti itd." — Pesniki v prvem natisu deloma ali celoma zaznamnjani so: A. Slomšek, Mihael Andreaš, Jak. Strašek, Val. Orožen, Mat. Vodušek, And. Urek, U. Jarnik. — V drugem in tretjem s predgovorom slovenskim nekoliko popravljenim imenujejo se tudi: Fel. Globočnik, J. Hašnik, Jož. Lipold. — Leopold Volkmer, Sevšek. — M. Andreaša, kteremu vzlasti veljá ta spominek, pesmi so: Zdihvanje po miru. Kaj je vojske krivo. Francoska vojska. Večerna. Praznost sveta. Egiptovski Jožef. Nedélci. Veselo življenje. — Na razgled bodi:

Francoska vojska.

1. Kje ste léta vi pokoja,
   Mirne leta, kam ste šle?
Odi žolda in' poboja
   Sliši ino vidi se.
Na Francoskim se začelo,
   Dobro vé to vsaki sam;
Kdaj, kako bo konec vzelo,
   To je celo skrito nam.

2. Oh! alj ni to dosti milo
   Ti Pariz, mestó hudó!
Svojga kralja si vmorilo,
   Kakor volk jagne mladó.
Nam in sebi ste storili
   Mirniga življenja kraj;
Eden druziga morili,
   Bog vé, kaj še bo naprej.

3. Reve te ne obžaluje
   Le Francosko ino mi,
Vsa Evropa omaguje,
   Ker se ji hudó godí.
Večni mora se serditi,
   Ker namesto nja čestí
Vidi gréh na gréh storiti,
   In pobolšanja nič ní.

4. Radi bomo še spoznali
   Svojih grehov hudo zlo;
Dalej bomo v tistih spali,
   Hujši potlej za nas bo.
Greh je bil, in bode tepen,
   Saj to vsaki dobro vé;
Z greham bode v pekel veržen
   Kdor se ne znebí ga prej.

Nedelci.
(Soprazniki, povdarjeni prazniki.)

1. Kdar bi ljudje v ljubezni vsi
   Keršansko prav živeli,
Veselo že življenje bi
   Na timu svetu 'meli.
Na sveti pa ljubezni ni,
   Kiro Bog hoče 'meti.
Ljudje so zdaj tako hudí
   De ni mogoč' poved'ti! . .

3. Enk'ter nedelce še derží,
   Si sejo posvečuje,
Sosede za luterž derží,
   In tiste zaničuje;
H'keršanskim navkam ga pa ni,
   Kjer bi se 'mel vučiti,
Ker Bog in cerkuv nas vuči,
   Deb' vedel prav živeti. . .

6. Nedele posvečujmo mi
   Z molitvó ino z navkam,
Pa delavnik se naj česti
   Le z delam in z opravkam!
Delavnik enkrat bo nehal,
   In večna bo nedelja,
Plačilo Bog bo vsakmu dal
   Zasluženga veselja.

Ahacel je pričujočo pesensko zbirko dal na svetlo morebiti z oziröm na „Krajnsko Čbelico" po nagibovanji Slomšekovem; a — kakor Čelakovský, tako jo graja tudi Šafařík, češ, pesni niso narodne itd. — Prešern zabavlja po sršenu Ahacelnovim pesmam: »Ne čudi se, neslane — De pesmi bodo brane, — Lej pure vabi: ‚puri, puri'! — In božje volke: ‚šuri, muri'!« — Tudi Stanko Vraz piše, da „nemogu se medju narodne brojiti"; — vendar pristavlja: „Takov sud proisnese učeni Šafařik varhu ove knjige, nu sa svim time se je ona već po drugi put tiskala, znamenje da je g. Ahacel svoju svàrhu postigo (Nar. pesn. ilirske 1839 str. XVI)." — Da je to istina, potrjuje ne le drugi, ampak še tretji pomnoženi natis, in to, da so se nektere jako prikupile ljudstvu ter se kaj rade popevajo tudi po Kranjskem na pr.: Večernica — Glejte! že sonce zahaja; Lehko noč; Zdravica — Slovenec Slovenca vabi; Vinska terta; Veseli hribček; Laudon; Kmetiški stan; Vino in voda itd. Na razgled bodi (iz III. nat. str. 52):

Kmetiški stan.

1. Vsi stani na svetu
   Potrebni so nam,
Posebno pa kmetstvo,
   Gospostvo z maštvam.

2. Gospostvo nas viša,
   Pravico storí,
In maštvo pa stezo
   V nebesa vučí.

3. Gospostvo in maštvo
   Zdaj z misli pustim,
Izvoljeno kmetstvo
   Naj v pesmi slovím.

4. Spoštvati se more
   Lep kmetovski stan;
Sam Oče nebeški
   Je kmet imenván.

5. Bog kliče v vinograd
   Na delo ljudi,
In vsak'mu na večer
   Plačilo delí.

6. Na zemljo človeškiga
   Serca je sjal
Zveličar besedo,
   In seme je djal.

7. Vsim drugim stanovam
   Kmet živež deli,
Sam sebe in svoje
   Lepo oskerbi.

8. Kruh, vino perdela,
   Živino redí,
Perpravlja tud druge
   Potrebne rečí . . .

25. Na večer se vleže,
   Na slami zaspí,
Pred dnevam ga zopet
   Petelin zbudí.

27. Cel teden kmet dela
   In se veselí,
Da sebe in svoje
   Pošteno živí.

28. On vse opravila
   Bogu izroči,
Si žvižga in poje,
   Veselo živí.

29. Zveličan prav lehko
   Vsak kmetič bi bil,
Dab le ob nedelah
   Tak zlo ne grešil . .

34. O kmetič! ohrani
   Pošteno serce,
Le varvaj krivice
   In pjanosti se . .

36. Per domu ostajaj,
   Po polji poglej,
In roženkranc v rokah
   O praznikih mej!

37. Dolžnosti dopolni
   In boj se Boga,
Tak bodeš ti vreden
   Sto centov zlata.

Vino ino Voda.

Vino ino voda
   Žlahtne dve rečí,
Skoraj brez nobene
   Bit mogoče ni.
Vino hoče gospod biti,
Voda se mu ne vkloniti;
   Hud prepir med jima je.

Vino:
Vino se na prodaj
   Vozim križam svet.
Mene vsaki hvali,
   In me hoče met'.
Hlapcam kakor gospodarjam,
Kmetam, kraljam in cesarjam,
   Vsim na mizo nosim se.

Voda:
Voda jez pretečem
   Mesta in vesí,
Se predajat' nečem,
   Vsak me tak dobí:
Bod' za prati, alj za vmiti,
Bod' za kuhat', alj za piti,
   Brez vodé ne more bit'.

Vino:
Res je to, alj vino
   Hočem bit' gospod;
K sveti maši služit'
   Moram jez povsod.
Tud per vsaki kompaniji,
Na sedmini in gostiji
   Moram jez na mizo prit'.

Voda:
Kaj pa prida storiš
Pjancam vino ti?
Kdor te preveč pije,
Pamet clo zgubí.
Kedar pjanci obnorijo;
„To ti delaš“, te dolžijo;
Kak pa hočeš bit' gospod!

Voda sem zapíti
Zdrava bolj ko ti,
Tega, ki me pije,
Glava ne bolí.
Z vodo kerstjo otročiče,
Gledat' tam božje obličje;
Jez gospá, ti nis gospod!

Meni saj ponujat'
Se potreba ni,
Kar na svetu raste,
Vse me poželi,
Rože, trava ino žito,
Sadje da je rodovito,
Mora voda pomočit'.

Voda jez sim stara
Per šest tavžent let,
Vino Noe vsadil,
Ni te blo popred.
Sonce te je hotlo spečti,
Morla sim v pomoč pertečti;
Kak gospod ti moreš bit'?

Vino:
Voda, da češ biti,
Bodi ti gospá;
Kdor me hoče piti,
Modro naj ravná;
Mero ima naj to pravo;
Z vodo mešat' me, je zdravo;
Alj na mizi naj se strí!

Z ozirom na dobri namen in na ljudsko korist dajo se razumevati Slomšekove besede v Drobtincah l. 1862: „Bil je mož v Gorotanu toliko preprost in ravnega serca, pa tudi toliko prebrisan in v vsih vednostih znajden, da ga niso imeli prednamcí enakega, in ga ponamci bojo težko imeli. Izverstni učitelj, poln jasnega nauka na leci, iznajden kmet v sadjoreji in na polju bil je rajni Ahacel Matija draga igla Slovencov, dika učilišča Celovskega, pa tudi blagor cele Koroške dežele. Kdo je Ahacelna poznal, in ga ni ljubil; kdo Slovencov bere djanje, in ne hvali prijatla našega, mecena slovenskega! Poboljšati kmetom, svojim rojakom, gospodarstvo si je Ahacel prizadeval ne le z glavo, marveč tudi z rokami vse svoje žive dni. Poleg posvetnega dela pa tudi dušnega polja svoje ljube domovine pozabil ni, kakor priča lična zberka koroških in štajarskih pesmi. Prijatel svojega rodú in dóma je naberal blaga slovenskega sam, je pa tudi druge rodoljube podperal in oživljal, naj bi domače polje čedili. Sosed starega pevca Andreaša Rožana, je ohranil drage iskrice prostega pevca, naj bi se ne pogubile; pomagal pa tudi mladim duhovnim v Celovski duhovšnici, naj bi prirasli izobraženi slovenski učitelji. Ahacel je slovenščini v Koroškej dobro zemljo pripravil, ter zasluži, da se vsaki domoljub njegovemu spominu odkrije, in vsak Korošec hvaležno svojim vnukom naznanjuje Ahacelna slavno imé“.

Franc Pirc (v krstnih bukvah: Pierz) r. v Kamniku 20. nov. 1785, mašnik 1813, služboval v Kranjski Gori, pri Fužinah, fajmošter v Pečah l. 1820, v Podbrezjah l. 1830, misijonar v severni Ameriki l. 1835, pokojnik na Kranjskem l. 1873, u. v Ljubljani 22. jan. 1880. — Knjižice njegove so:

a) Krajnski Vertnar, ali Podučenje, v' kratkim veliko sadnih drevesurediti, jih z ceplenjam požlahtniti, in lepe verte k velikim pridu zasaditi.

I. Del. Na svetlobo dala cesarska kraljeva družba kmetistva na Krajnskim. Spisal Franc Pirc, Fajmašter per s. Jerneji v Pečah, in tovarš imenvane družbe kmetistva. V Ljublani, nat. žlahten Kleinmayr. 1830. 8. str. 88. — II. Del. Spisal Franc Pierc, Fajmašter v Podbrezju. 1834. 8. 39. — Pomnoženi II. natis. l. 1845. 8. 125. — III. l. 1863. 8. 112.

V I. delu v 6 razdelkih: od zrejenja sadnih drevesic, požlahtnenja z ceplenjam, od presajenja, oskerblenja rodovitnih dreves v sadnim vertu, od bolezni sadniga drevja; od živali ki so drevju škodlive. V II. delu. Od reje niskiga drevja ali pertlikovcov in posodovcov, in kako perdelano sadje k pridu obračati, de veliko zadene. — Predgovor I. delu se v reči in obliki glasí:

„Spoznati moremo Krajnci! de smo v' reji sadja še deleč zad od drugih dežel, ker dobička, kteriga bi nam dobro sadje perneslo ne porajtamo. Vidi se scer tudi na krajnskim že marskje žlahtno drevje, vender še veliko zemlje prazne leží, ktera bi lahko žlahtno sadje rodila, nam k živežu pomogla in nam perhodke zboljšala. Naši poglavarji in oblastniki, kir dobro vedo, koliko prida pernese deželam, če se veliko dobriga in žlahtniga sadja zasadi, perporočajo in zapovedujejo, drevesa saditi, jih cepiti in skerbeti debi veliko žlahtniga sadja dobili. Vender vse leto ne bo nič zdalo, dokler vi kmetiški gospodarji! ne bote prov spoznali, koliko dobička dobro sadje pernese, in dokler do vertov praviga veselja nimate.

Le pomislite koliko prida vam sadje pernese. Če ga sroviga ali kuhaniga vživate, vam veliko odrine. Če ga posušeniga perhranite, vas ob hudi letni pred lakoto varje. Če ga v mesto predaste, ali mošt iz njega stlačite, ali pa žganje iz njega skuhate, vam bo veliko zaleglo, in vam bo perhodke povikšalo. Lepo dobro sadje nas tedaj razveseli, nam k živežu pomaga, nam premoženje povikša in nas v hudi letni lakote varje. Perzadevajte si tedej kmetiški gospodarji! vse perpravne prostore z žlahtnim drevjam zasajati, kir od tega boste sami velik dobiček vživali, in vaši otroci vam bodo hvaležni, in še po smerti bodo radi za vas molili."

b) Podvčejne kako se morejo te škodlive gosence končati. Od Franc Pirca faimostra u Brezouci. Ljublana. Kleinmayr. 1834. 8. 16 (Belehrung über den Schaden der Baumraupen).

c) Fr. Pirc misionar v polnočni Ameriki Podbrežanam svojim nekdajnim farmanam na Krajnskim iz Noviga Jorka v spomin. V Ljublani 1836. 12. (cf. Nektere Pesmi 1874 str. 16).

d) Poročila njegova ali o njem donašala so Slovencem razna glasila na pr. Illyr. Bl.; Carniolia II. 1840; Leopoldova družba; Novice, Danica, Drobtince (l. 1850. 1856) itd. — Po c. k. kmetijski družbi prihajali so njegovi spisi največ v Novice na pr. 1843 str. 4. 15. — l. 1844 str. 74—80 itd. — V Danici l. 1853 št. 15 nahaja se njegova „Misionska pesem od Otčipve — Indijanov" (Ko sim svoje bil Indjane — V deželi Mihigan — Imenvane Otovane — Prav vterdil v vernim stan': — Se m' je želja v sercu vnela — K daljnim ajdam se podat', — Tam, kjer vera ni svetila, — K božji čedi jih peljat itd.).

e) Die Indianer in Nord-Amerika, ihre Lebensweise, Sitten, Gebräuche u. s. w. bearb. v. Franz Pierz, kath. Missionär. St. Louis. 1855. 8. 130.

f) V Danici l. 1873 str. 37 je brati: Iz Rič-Prerije v Minesoti pišejo mis. Fr. Pirc: . . . „Tudi jest bi se bil rad z njim (s Čebuljem na Kranjsko) odpravil, si tam groba poiskat. Sepulchrum ultima missio. Le ena reč me je zaderževala. Moja pomenljiva „temperanc" knjiga še ni bila za tisk gotova. S pomočjo teh bukev, z Božjo milostjo in z enomiselnostjo svojih duhovskih tovaršev želimo v naši deržavi Minesoti napraviti treznostno družbo itd." — Oče Pirc v Ljubljani (Dan. 1873 str. 323—331). — Po lastnih in nekterih dušic željah prišle so v posebni knjižici na dan:

g) Nektere pesmi. Zložil in na svitlo dal Frančišk Pirc, severno-amerikanski misijonar. I. in II. pomnoženi natis. V Ljubljani. Tisk. Klein in Kovač. 1874. 8. str. 44. So pa naslednje: Pesem od mojiga popotvanja v Ameriko. Pesem od nove fare svetiga Križa v Ameriki, Podbrežanom v spomin. Opomba. Pesem od ajdovske deklice v Lakroá. Pojasnilo. Pesmica od dobre ovčice. — Na razgled bodi iz priproste, nekdaj mnogo popevane, tu nekoliko popravljene od pervega popotvanja v Ameriko (1—76):

1. Kdo bi bil mi to povedal,
Sam b' ne bil nikolj verjel,
De Ameriko bom gledal,
Tukej kranjsko pesèm pel?

2. Pa Gospod, kter' serca viža
In življenja tek mejí,
Me ni pustil bit' brez križa,
Mi na težko pot velí.

3. Nič me ni doma žalilo,
Res sim zadovoljen bil,
Dost' ljudi me je ljubilo,
Dosti dobriga sim vžil.

4. Bral duhovne sim novice
Iz dežel Amerike,
Božje oznan'vat resnice,
So vžigale v serce me . . .

34. Sam sim skusil, kar popišem
Od viharja morskiga;
Vse premišljam in preišem,
Ne dobim strašnejšiga.

35. Kadar pridemo na barki
Še čez tavžent ur hoda,
Mirno svet'jo solnčni žarki,
Trinajst dni do sred' morjá.

36. Kar so se nam prikàzale
Ribe kakor truma svinj,
So iz vode poskakvale
Strah nam hodi na spomin.

37. Kmalo so se pridervili
Morski somi proti nam,
So po morju se vozili,
Groza nam popotnikam.

38. Zdaj začnejo morske tice
Okrog barke nam ferfrat',
Milo gledajo nam v lice,
Hoč'jo kaj na znanje dat'.

39. Barkar nam pripoveduje,
Kaj pomeni vse le tó:
Hud vihar nam prerokuje,
De si jasno je nebó.

40. Komaj solnce gre za morje
In zvečer se omrači,
Pride velik piš od borje,
Strašen veter pribučí.

41. Kmalo prigermé valovi,
Vse šumeče je morjé;
Silijo ga zdaj vetrovi
Delat' hribe in goré.

42. Barka se začne gugáti,
Se metáti sem ter tje,
Na vse kraje se sukáti,
Vojskovat' z valovi se.

43. Petkrat tavžent centov teže
Ima barka kakor grad;
Zdaj pa lahko vetrù streže,
Kakor listje al' sušmad.

44. Le jo veter privzdiguje,
Zdaj od konca, zdaj s stranjo,
Semtertje jo premetuje
Iz doline na goró.

45. Barkar hlapcem glasno vpije,
Jim hiti zapoved'vat,
De morjé nas ne zakrije,
Z elementi se vojsk'vat.

46. Drugi v barki so zaperti,
Trepetamo od strahú,
V brezno morja že požerti
Se 'zročujemo Bogu.

47. Upanje nas zapušalo
Preživeti strašno noč;
De b' nam drug' dan solnce s'jalo,
Misliti skor ni b'lo moč.

48. In od straha eden moli,
Križe delati hití;
Drug' plašen stermí okoli,
In ne vé, de še živí.

49. Bog pa vstavi vse viharje,
Divje umiri on morje,
Strašne smerti nas obvar'je,
Spet nam solnce gori gré.

50. Mi v spominu bo ostala
Vedno tista strašna noč;
Bod' Gospodu čast in hvala,
De je skazal nam pomoč! . . .

Da nekdanji amerikanski misijonar in častni ud c. kr. kmetijske družbe na Kranjskem, kteri je skozi štirdeset let podučeval divje Indijane v krščanstvu in kmetijstvu, pridigoval zdaj v jeziku indijanskem in francoskem, zdaj v angleškem in nemškem, pisaril tudi kakor Baraga, naposled ni stradal, in da je dobil slovesen pogreb (Dan. 1880 str. 35) ter na grob dostojen spominek, poskrbel je z nekterimi dobrotniki vzlasti preč. g. kanonik A. Zamejic, kteremu bodi v prijetno tolažilo, da Fr. Pirc v hvaležnem spominu živí ne le v Evropi, ampak tudi v Ameriki (Danic. 1885. l. 36 — 38).

Juri Jonke r. 17. apr. 1777 v Srednji Vasi (Mitterdorf) na Kočevskem, mašnik l. 1803, fajmošter v Čermošnjicah l. 1813, zlatomašnik v pokoju bival v Kočevji, um. 12. maj. 1864 v Čermošnjicah. Njegov je:

Krajnski Čbelarčik, to je: kratko podučenje čbele rediti, in z' njimi prav ravnati. Iz lastnih skušinj spisal v nemškim, in tudi v krajnski jezik prestavit dal Juri Jonke, Čermošniški fajmašter na Kočévskim, in soud c. kr. krajnske kmetijske družbe. V Ljubljani. Nat. J. Blaznik. 1836. 8. 94.

Nemški knjigi naslov je: „Anleitung zur praktischen Behandlung der Bienenzucht". Laibach 1836. — Kakor je ta l. 1844 drugič prišla na svetlo: „Theor. u. prakt. Anleitung zur Behandlung u. Pflege der Bienen"; tako je tudi „Krajnski Čbelarčik" pomnožen in popravljen tiskan bil l. 1844. 8. 115 — prestavil **L. P.** to je: Lovro Pintar (Glej tudi: Slovenski Bučelarček, spisal Janez Sumper, l. 1871 str. 53). — Po prvem natisu bodi v stvari in besedi na razgled:

Predgovor. „Veliko je že scer némških bukev od čbelne reje, v' kterih je vse zapopadeno, kar se od čebél, kolikor je v stanu človeški um njih skrivnostno naturo zmodrovati, govoriti more, pa slovenskih tacih bukev je malo; in še tih, ktere so, se je, zlasti Krajncu, silno težko s pridam poslužiti.

Anton Janša, Gorénic, iz Rodinske fare, čigar čbelnják še dan današnji 60 stopinj od nove Brežniške farne cerkve stoji, je zavolj svoje čbelarske umetnosti tako slovil, de je bil od rance Svitle Cesarice Marije Terezje na Dunaj poklican, de je tam čbelarstvo v očitni šoli učil. Ker sam ni znal pisati, je dal svoj čbelarski uk na svitlobo po Blaži Kumerdeji, Celjskim kresijskim komisarji, ki jih je potlej v krajnsko prestavil, z nekterimi perstavki pomnožil, in v Celji leta 1792 natisniti dal Janez Goličnik, fajmašter v Griži na Štajerskim. Te bukvice, ktere so posebno imenitne zato, ko zvirajo od Janša, našiga domorodca, tega velciga vajvoda in očeta čbelarstva, se najdejo tù in tam še med kmetiškim ljudstvam, in bi bile prav dobre, pa so za kmeta malo predolge, in zavolj slabe pisarije grozno težko brati in uméti. Spet druge bukve od čbelne reje so bile dane na svitlo v Gradcu leta 1831; pa mémo tega, de so za kmeta vse preobilne, tudi zavolj štajerskiga jezika, in novih čerk, s kterimi so natisnjene, za Krajnca že clo niso.

Druzih slovenskih, Krajncu umevnih bukev od čbelarije pa mende ni.

Po tim tacim, mislim, bi nove bukvice, ktere vsakdanje ravnanje s čbelami, z ozoram na vse čase in kraje kažejo, ne bile odveč. Zato sim sklenil, in scer na vedno nagovarjanje svojih perjatlov, kteri so imeli perložnost od prida in speha moje čbelne reje prepričati se, svoje večletne skušnje, in svoje per čbelarskih opravilih nabrano skušeno znanje, z nasvitlodanjem pričijočih, na kratko, kar je mogoče po gôdu zdélanih, in v prav ljudskim, vsakimu umévnim krajnskim jeziku natisnjenih bukvic, tudi drugim manj skušenim čbelarjem razodéti, de bi tako tudi jest perpomogel kaj k reči, ktera se je do zdej premalo čislala, in ne le koristno in pridavno, ampak tudi perjetno in kratkočasno čbelarstvo, ktero bi bilo lahko vsaj v naši, pod pohlevnim podnebjem ustvarjeni deželi, ne le veliko zboljšano, temuč k nar bogatijim perhodkam povzdignjeno, kolikor je v moji môči, budil in potiskal.

Dolzih in visoko pisanih bukev kmet nima časa, in se jih tudi naveliča prebirati, tudi ne more vsiga v glavi obderžati, ker je le ročniga dela vajen, ne pa študiranja in tuhtanja; in svoje kmetavsko delo vnemar pustiti, in se zgol branja in mišljenja vlotiti, tega ne more, in to ni njegov poklic. Glejte, ljubi kmetiči! zato se vam podajo tukaj prav kratke in umevne bukvice, ki jih lahko vsak v kratkim času prebêre, in vse v njih

zapopadeno, brez de bi si glavo lomil, lahko umé in v spominu ohrani. Desiravno so pa té bukvice kratke, vonder vse v sebi imajo, kar je potreba kmetiškimu človeku vediti od čbelne reje, de bo gotov prid iz nje imel. Zato je vse modrovanje in preiskovanje učenih od čebél, in vse, kar le prazno radovednost pase, in v gospodarski prid ne bije, lêtù izpušeno, in le to ob kratkim povédano, kar čbelar mora vediti, de per svojih čbelah ne bo zgube, ampak dobičik imel. In prav to je za kmeta.

Zato, ljubi čbelarji! berite radi te bukvice, in ravnajte se per svojih opravilih s čbelami zvesto po njih, in porok sim vam, de kmalo ne boste imeli uzroka, nad slabim speham svojiga čbelarstva pertožiti se, in ne bo tolikokrat slišati, de s čbelarijo nič ni".

Mihael Kastelic r. v Zatičini (Gorenji Vasi) 1. sept. 1796, služil v licejski bukvarnici pisar, bil naposled knjižničar, u. v pokoju 22. okt. 1868 v Ljubljani. — Slovensko pisariti je bil jel nekaj sam nekaj z dr. Jak. Zupanom v Illyr. Bl. in to

1) L. 1828 Nro 8: Pesem na god rojstva Svitliga Cesarja v sedmih razstavkih slovensko in nemško s podpisom: Lublana 12. dan Svičana 1828. **M. K.** — Na primer bodi:

1. Lepši zarje doživeli Krajnci nismo še, Slajši pesmi nismo peli Kar Azburg cvete. Nam serce gori, V' vesel' se topi! . .	Krain's Bewohnern hat die Sonne Holder nie geglüht, Wir empfanden nie die Wonne Seit dem Habsburg blüht. D'rum jubeln wir heut' Vom Herzen erfreut! . .
7. Se razlega po deželi, Pros'mo milo vsi: Cesar Froncu Bog dodeli Zdrave, srečne dni, Azburgovi cvet Nam večno živet'!	Treuer Völker Dankesweihe Steigt gen Himmel zu — Unserm Kaiser Franz verleihe Gott! Gesundheit, Ruh'! Für Habsburg wir glüh'n, Lass ewig es blüh'n!

Illyr. Bl. Nr. 14: Das Grab (von Salis) — Grob, poslovenila S. no K. t. j. Supan no Kastelic. — Tako tudi l. 1829 Nro. 7: O godu rojstva našiga svitliga Cesarja Franca I. ino Karoline naše svitle Cesarice. — Nro. 35 je pa **M. K.** sam zložil slovensko in nemško v treh strokah: Pesem svitlimu Cesarju Francu I. našimu preljubeznivimu Očetu, peta v' Prulah per znamnju 17. velkiga Serpana 1829:

1. Vence Iblana spleta, raja,
   Šum veselja krog bobní,
Danas srečen dan obhaja,
   K' Cesar Prule poslaví!
On močirje razgleduje,
   K' ga noben vkrotit' ne vé;
Kir je znamnje, oznanuje:
   Vstalo z' njega bo poljé.

2. Ta beseda Krajnce vname,
   Nove struge kóplejo,
Posušé globoke jame
   Kesni Iblanci tok dado.
Preden leto štirkrat mine,
   Po močirju pelje pot,
Žito rase, voda zgine,
   Hiše vstajajo povsod.

3. To dobroto nezrečeno
   Zasekuje vekomej
Znamnje, Tebi posvečeno,
   Vnukam v serca globokej;
Po Ilirji razodeva
   Srečo svojo zvest' Iblanc,
Večno, večno on prepeva
   Tvojo milost, Cesar Franc!

2) Krajnska Čbelica. Na svitlobo dal M. Kastelic. I. Bukv. V Ljubljani, natis. J. Blaznik. 1830. 8. 101. — II. B. 1831. 100. — III. B. 1832. 110. — IV. B. 1833. 94. — V. 1848. 94. — O vredovanji in o naslovnici „Prijatlam Krajnšine“ gl. Jezičnik XV. str. 3. — Na primer bodi (I. 26):

Vertnica.

Fantini, dekleta!
Cvetêjo vam leta;
Oči prevesele
Še bodo solzéle!

Sim bitja podoba
Od z'beli do groba;
Od zgorej dišeča,
Od zdolej — bodeča!

Pa duh in lepoto kak' naglo zgubim!
Le ternje bodeče razširam — učim:

De slast in solzé
V en' kapljici spé,
Veselje ko blisk ugasuje,
In žalosti dolge vžigaje!

Sonet.
(IV. 69.)

1.

Gromelo v paradiži je od néba: —
Ker perve starše kača premotila,
Sad prepovedan jesti naučila —
„Brez pota jedla več ne bota hleba!“

2.

Zató na zemlji nas pestí potreba!
Kdo pita trebuh brez potú močila,
Naj bode 'z zlate sklede, naj 'z torila?
Od perve ure rojstva do pogreba

3.

Ne zgine pot iz našiga obraza,
Naj bo vročine, smertniga naj mraza;
Nastopek to pregrešne je sladkosti.

4.

Kaj počakujete tedej, preprosti!
De pišeta bi v gerlo perletele
Pečene pitati — lenuhe zrele!

V vseh peterih Bukvicah nahaja se do 60 pesmic njegovih (brez epigramov), kterim se vsebina zná nekoliko vže iz naslova na pr.: Vezilo. Zadovoljna nedolžnost. Vince. Zdravica. — Zaterti. Pozimska. Nezvesti. Fantovskim. Zapertodurnik. — Blagor prostim. Zdihleji. — Natura. Pustno zdihovanje. Zapušeni. Zapeljana. — V petih Bukvicah je nekaj jih iz starejše dobe, nekaj pa novejših na pr.: O prihodu Cesarja Ferdinanda in Cesarice Marije Ane l. 1844 v Ljubljano. Pesem za narodno stražo in Svojim pojdašem iz l. 1848 itd. — Na koncu pritisnil je temu zvezku „Muhe“, da je z njimi potrdil popolnoma resničnost Prešernovega sršena (III, 26):

Čebelarju.

Zakaj pač muhe moj lovi K***?
Prodajat' misli jih namest čebélic.

3) Takih mušic — zaljubljenih napisov na sladkarije — je zložil do 92 različnih na posebni poli (založ. M. Grilc, tisk. Eger.), mej ktere sta — kdo vé kakó — vlezla le dva pobožna t. j. »Nikoli ne bo na zgubi, — Kdor Jezusa prav ljubi. — — Jezusu sim se obljubila, — Vekomej ga bom ljubila«.

4) Ponosen s svojo Čbelico — v Novicah ni priobčil svoje pesmi: O veselimu prihodu presvitliga Cesarja Ferdinanda I. ino presvitle Cesarice Marije Ane, 1. Kimovca 1844 v Ljubljano (Kr. Čb. V. 84. 85); torej so Novice l. 1845 ponatisnile iz Kr. Čbelice „Zaterti“ (Tjekaj gori se ozrimo, — Kjer svetov nezmer oko itd.); l. 1847 iz V. zv. Kr. Čb. „Nedolžnim“ z laskavim pristavkom: „S to pesmico, ki so jo nam mnogo spoštovani izdatelj „Kr. Čb.“ za natis v Novice poslali, nam je tedej peti zvezek obljubljen, kteriga že davnej pričakujemo. Pridi, pridi, ljuba čbelica! — še več ko poprej boš

zdaj bravcov našla (l. 42)". — L. 1848 prinesó Novice: Pesem Ljubljanske narodne straže (Bratje, ukajmo veseli! — Zdaj živeti smo začeli; — Svoboda objema nas — Špiceljne pa davi čas itd. — Kr. Čb. V. 47. 48.). — L. 1849 umre Dr. Prešern, kterega se je tu in tam trudil posnemati; torej mu zapoje M. Kastelic v Novicah l. 7 pesem: Na grobu slavniga pesnika Franceta Prešerna, dohtarja pravic in c. k. pravdosrednika v Krajnji:

Milo glasijo se strune,
Britka žalost nas presune,
Lica močijo solzé!
Mirne zemlje tamno krilo,
Oh — prezgodaj boš hladilo
Pesem prepolnó sercé!

Slavnih Grekov in Rimljanov,
Albioncov, Italjanov,
Franc'je jezik bil Ti drag —
Nemške pesmi Tvoje gladke,
In slovenske tako sladke
Čerti le vohaški vrag! itd.

5) V Vodnikov Spomenik l. 1859 se je M. Kastelic poslednjikrat oglasil ter zložil Valentinu Vodniku o stoletnim rojstnim godu 3. svečana 1858 tole pesmico (str. 116):

Kaj k' Žibertu hiti Ljubljana cela?
O mraki se nad hišo zarja vnela?
Al Vodnikovi dom gorí —
Gasiti truma ga želí?

Kjer tebi zibelka je tekala,
Domače stara mati spevala,
Zagledal tù si beli dan,
Bil z pevsko umnostjo navdan.

Pred ognjem slavno hišo Bog obvari! —
Le svit veselih lučic tam se zári —
Stoletni, Vodnik! tvoj le god
Obhaja tù slovenski rod.

Zdaj godejo, pojó se pesmi mile,
Ki tebi, dragi! vdihnjene so bile:
Ti perve krajnske si nam pel,
Slovenšini mah trebit' jel.

Kozarce torej, bratje! natočímo —
Prijatlom slavšine okrog napímo:
Dokler Veršac, Triglav stojí,
Naj Vodnikov spomin živí!

Juri Kosmač r. v Ložu (Danah) 14. apr. 1799, bil knjižniški služnik in potem pisar, u. v Ljubljani 1. okt. 1872. — Prve slovenske poskušinje njegove priobčila je

a) Krajnska Čbelica l. 1830. I. Bukv.: Poletje (Petelin že poje: — Nedelko, ustan! — Povė ti po svoje: — Opóčil je dan itd.). Zima (Hlad, burja perpiha, — Ne vpraša, al smé, — Rep v ajdo zaviha, — Nam žgance pojé itd.). L. 1831. B. II: Spomlad (Ju! hopsasa! zimo — Premaga spomlad, — Voliče vklenimo! — Začnimo orat'! itd.). — Nato mu v III. B. Prešern pokloni sršena:

Pevcu letnih časov.

Kdor govoriti kaj ne vé,
Ureme hval' al' toži;

Kdor pevcov péti kaj ne vé,
Od letnih časov kroži.

V ravno teh Bukvicah Kr. Čb. nahaja se s podpisom njegovim **K. J.** pesem: V Danah 12. maliga travna 1831 (Mravljinec že lazi, — Žerjav perletí, — Bučelica pazi, — Al' roža medí itd.) in v Buk. IV. str. 29:

Prilika.

Fantiči so čmerljam enaki,
Devica, le vari se jih!
V' spomladnim ti letajo zraki,
Prijatli, lej! rožic so vsih;

Od cvetke do cvetke brenčijo,
Želé ji poserkati med;
Ko rožice cvetje zgubijo,
Proč čmerljov nezvestih je sled!

b) Ita Togenburska grafinja. Lepa ino nauka polna zgodba dvanajstiga stoletja, za vse pobožne kristjane popisana, posebno za tajiste, kateri v' nedolžnosti terpé.

Iz nemškiga prestavljena. V Ljublani 1831. 8. IV. 149. Natis. J. Sassenberg, naprod. J. Klemenz. — V predgovoru s podpisom J. K. pravi:

„Posebno vam, ljubi bravci! — kateri za voljo pravice preganjanje terpite, ali ste od božje modre previdnosti z' grenkimi težavami obdani, te bukvice v roke podam, . . . katere so bile pervič od brumniga ino učeniga moža Petra Kaniza po imenu v leti 1590 popisane, ino od Fišinskiga Opata Krištofa v leti 1600 natisnjene itd.“

c) Vezilo, ali preganjana nedolžnost. Povest iz pisem Krištofa Šmida. V Ljublani 1834. 8. 165. Nat. R. Eger, naprod. J. Klemenz. — V predgovoru pravi J. Kosmač mej drugimi rečmi:

„Vam, pobožni stariši, kateri vse dobro ino koristno čislate, kar naša sveta vera zapové; vam ino vašim ljubim otrokam, katere vedno k pobožnosti vabite, ino k nedolžnosti napeljujete, te bukvice v roke podam . . . Berite jih, ino poslušajte brati z takimi željami, s kakoršnimi so vam spisane; gotovo vam bodo veliko pomagale, ino kratke čase obrodile!“

d) V Novice je dopisoval časih Danecki t. j. rojen v Danah, na pr.: V. Vodnikovo življenje l. 1844 št. 35. — L. 1850 št. 23—26 je priobčil J. Kosmač v njih: C. k. licealna bukvarnica v Ljubljani; posebej tudi nemški: Die k. k. Lycealbibliothek Laibach 1857. 8. — Franc Ant. žlahtni Steinberg itd. — L. 1863 št. 42. 43: France Malavašič; tudi nemški: Franz Malavašič. Biographische Skizze 1865. 8. — Sicer je dr. Bleiweisu prestavljal različne stvari, vredoval Oglasnik, oskrboval Novicam popravo itd. — Posebej bodi tukaj na primer:

„Ljubljanska bukvarnica šteje zdaj (l. 1850) 20727 knjig različniga zapopadka, ktere so v 31943 terdih, in v 2010 mehkih zvezkih v bukvišu shranjene. Začetek bil je tale . . . — Po ukazu dvorne pisarnice 23. sušca 1823 so tačasni cesar Franc I. blagovolili baron Cojzovo bukvarnico za 7000 goldinarjev kupiti in zapovedati jo z Ljubljansko zjediniti; v imenovani bukvarnici je bilo 4394 zvezkov . . . V letu 1845 je vodstvo Ljubljanske bukvarnice veliko nabero bukev rajnciga J. Kopitarja za 14000 gld. na se spravilo; — za ta zaklad gré tukajšnjimu c. k. licealnimu uradniku, gosp. M. Kastelicu nar veči zasluga . . Po njej se je lic. bukvarnica za 2105 terdo in za 1088 mehko vezanih knjig pomnožila, med kterimi so v pervi versti slovanske knjige, kakoršnih, razun Dunajske dvorne bukvarnice, morde nobena druga knjigarnica nima. Presvitli cesar Ferdinand I. so dovolili, de ima celi znesik (14000 gld.) za Kopitarjeve bukve naenkrat plačan biti, brez de bi navadni letni zalogi c. k. licealne knjigarnice zavoljo tega potroška kej prikrajšaniga bilo. Rajnki Kopitar je bil Krajnc, torej je tudi prav, de je njegova zapuščina na Krajnskim ostala . .

S slavjanskimi bukvami se Ljubljanska bukvarnica do leta 1845 ni mogla bahati, po mačehje je bila ž njimi previdena; pa sej ni moglo tudi drugači biti. Kdo se je do leta 1848 s slavjanskim slovstvam ali pa z bukvami drugi pečal, kakor le posamezni prijatli slovenščine? Koliko Slovencov je bilo pri nas, de bi bili svoj domorodni jezik ali pa slovstvo čislali, ali po omenjenim slovstvu in bukvah segali? Več jih tacih poznamo, ki so se sramovali, de so slovenske kervi, ne pa de bi se bili s slovenščino ubijali. — Ravno takó se je tudi s slovenščino sploh godilo, in se žali bog še zdej godí. Komu je bilo mar, de bi bil slovenske bukve skupej zberal? Kteri bukvarničar Ljubljanske bukvarnice je bil za kej taciga vnet? Razun M. Čopa se ni nobeden s slovenščino pečal. Kar je imela licealna bukvarnica do leta 1830 slavjanskih bukev, so bile večidel iz baron Cojzove knižnice pred ali potlej v licealno prišle. S Kopitarjevo nabero se je pa Ljubljanska bukvarnica jako opomogla, in sicer takó, de se zamore reči, de se,

razun dvorne Dunajske bukvarnice, morde nikjer po celim Avstrijanskim toliko in tacih slavjanskih bukev skupej ne najde, kakor v Ljubljani itd."

e) Kakor Kastelic — je tudi Kosmač v Vodnikovem Spomeniku l. 1859 poklonil pesem: Spomin na Valentina Vodnika, slovenskega pevca v letu 1833 in povest: Kako je bil Idriski rudnik najden (str. 128—132). Pesem se v prvih in zadnjih dveh kiticah glasí:

1. Zarja je že zasvetila
 Čez visoke nam goré,
Luč nam uma je vnetila;
 Serca vsih se veselé.

2. Strune mično so donele,
 Vodnik jih ubiral je,
In Slovenke zale pele
 Sladko so od „Milice"...

9. Ozri se v pokopališče,
 Bodeš vidil, bodeš bral:
Kje je njega mertvališče, —
 Zadnjo čast mu bodeš dal!

10. Tukaj vidiš kamen stati,
 Pod katerem Vodnik spí,
Kjer se zemlja, černa mati,
 Vsem odprè — ter nas zdrobí! —

f) Od l. 1848 se je začelo slovstvo slovensko od dne do dne bolj razprostirati in na vse strani razvijati. K temu razvijanju so res veliko pripomogle slovenske igre, kakor: Županova Micka, Tat v mlinu in Dobro jutro...; posebno ste dopadli dve poslednji, ki sta ju bila dr. J. Kleman in J. Kosmač iz českega pretolmačila, piše sam v Glasniku Slovenskem l. 1864 str. 283. — V zv. IX št. 10—12 l. 1863 nahaja se spis njegov: Rokopisi Ljubljanske bukvarnice, in v zv. X. št. 8—10 pa: Nektere čertice iz slovenskega slovstva (Namenjene za dr. J. Bleiweisov album). — Sicer opisuje književno delovanje obeh — M. Kastelica in J. Kosmača — deloma vže Jezičnik XV. l. 1877 str. 4.

Ignacij Holcapfel r. 15. jul. 1799 v Tržiču, mašnik l. 1823, kaplan v Kamniku, Mengšu, pri sv. Jakobu v Ljubljani, dekan v Ribnici, u. 21. jan. 1868. — O njem piše J. Kosmač v Slov. Glasniku 1864 zv. X. št. 8 na pr.: „Enega jesenskega dne ob velicih šolskih praznikih me g. Mih. Kastelic nagovorí, da ga spremim v Mengeš, ker misli ondašnjega duhovnika g. J. Holcapfelna obiskati: on ima, kakor slišim, lepo zbirko slovenskih pesmic, bodem vidil, ali jih kaj prikoledujem za Krajnsko Čbelico! Rad se mu pridružim, in koj drugi dan jo odrineva v Mengeš. K njemu prišedša mu brez obotave razodeneva, po kakošnem poslu sva prišla. Najin predlog razveselí že od mladih dni za slovenščino vnetega moža in pravi: Draga gospoda! jez nisem noben izversten pesnik, s pesništvom se nikdar nisem posebno ukvarjal, le včasih sem ktero pa le za kratek čas zakrožil. Menda jih imam še nekoliko zapisanih; v tem se zasuče proti predalniku, in vzame iz njega precej obilen šopek raznih pesmic in jih jame nama eno za drugo brati, kakor: „Na posipu starega grada, Spomlad" in še več druzih, ter pravi, če vam bo ktera za namenjeno Čbelico všeč, rad vam dam, kar imam, pa ne danes, ampak čez nekoliko časa vam nektere pošljem, moram jih tu pa tam nekoliko popraviti in kar bo moč popiliti ... In tako je Kastelic raznih pesmic ... od časa do časa toliko nakoledoval, da mu je Čbelica v 3 letih 4 roje dala itd." — In res ima

a) Krajnska Čbelica v I. Bukvicah z znakom **H.** njegove pesmice: Spomlad. Na posipu hudiga grada (Tiha groza me sprehaja, — Al' ostanem, al' bežím? itd.). Pod slapam o povodnji. Vetricu na vertnici. — V II. Bukv. z znamenjem***:

Živlenje.

Bratje, čudne vence spleta
 Tukej nam odmerjen čas!
Srečo verhu sreč obeta;
 Pa do groba stiska nas!

Ternja pod nogé nameče,
 Ped življenja ogrení,
Rožice lepo cveteče
 Na polzečo pot sadí.

Danas slast serce napaja,
  Jutro jok pelini spet;
Ogenj pali, strela zgraja,
  Proč je slavnih domov sled!

Skerb, nadloge v novo žgejo,
  Ranijo britko serce,
V tok skeleče oblijejo
  Lica vpadenim solze.

Ko bi trenil piš pothine,
  Sonce razvedrí oko,
Izpod strupa bolečine
  Kal veselja poženo.

Tu v slastí, grenkobe bori
  Ptujci vedno trud'mo se;
V gornjiga Očeta dvori
  Radost brez težav cvete!

Gledé na njegovo poezijo popražuje Prešern: „Kako bi neki sladke pel. Lesničnjek?" — Sostavil pa je Holcapfel knjigo:

b) Venic nedolžnosti, ali molitve in nauki mlajšim kristjanam potrebni, de bi svojo nedolžnost ohranili. Jih je veči del iz Francozkiga spisal J. H. v Ljubljani. Blaznik. Klemenz. 1838. 12°. XII. 728 str. — Da se pokaže nevezana beseda njegova, bodi na primer iz predgovora: „Ljubi mladi kristjani! Veliko lepih molitevskih in naukovskih bukvic je zdaj ob kratkim času v našim krajnskim jeziku na svitlobo prišlo, ki so polne svetih molitev in naukov. Vender pa se še neke bukvice pogrešajo. Dobro namreč bi bilo, de bi bile molitve in nauki, zlasti za odrašene mlade kristjane, v enih bukvicah skupej zbrane, de bi za majhine dnarje si jih mogli kupiti. Kadar koli torej sim tiste Francozke bukvice bral, ki so po Francozko napisane: „Instructions chrétiennes pour les jeunes gens" — t. j. keršanski poduki za mlade ljudi, so se mi vselej te želje v sercu obudile, de bi kak umniši in bogaboječiši učenik te bukvice prestavil, in te nauke v krajnskim jeziku našim mladim kristjanam, ki svete resnice tako radi beró, v roke podal. Do zdaj pa jih še nismo dočakali. Sam, de si ravno se slabiga zavém, sim jih torej začel prestavljati, in Bog mi je per vsih mojih obilnih opravilih še toliko časa dal, de sim jih prestavil, in z drugimi raznimi molitvami po vaših potrebah pomnožil, tako de, ker več bukvic ne morete lahko kupiti, v enih bukvicah molitve in nauke, svojo nedolžnost obvarvati in zveličanje ugotoviti, ob kratkim skupej najdete. — Venic nedolžnosti sim jih imenval, ker so nauki za vse čednosti vam potrebne v njih zapopadeni, de venic svoje nedolžnosti obvarvate, in krono nebeško zadobite. — Nate jih, berite jih, in prosite Boga, de vaše serca z nebeško gnado porosí, de vam bodo lepe keršanske čednosti v vaših sercih dorasle v večno zveličanje itd." — Razun tega je v

c) Zgodnji Danici l. 1858 št. 3 priobčena res lepa pesem „Posvetna nečimernost" s pristavkom: To pesem je poleg latinske nekiga Jezuita: „Qui mundum probe noscit, de mundo nihil poscit", kakor smo slišali, poslovenil g. J. Holzapfel, v 11 razstavkih; na pr. bodita prva in zadnja dva:

1. Kdor svet, kar je spoznava,
   Ga svet ne zapeljava;
     Minljivo, trohljivo,
   Gerdobno, gnjusobno je vse,
   Kar dati zamore in je.
   Clo posvetnjaki zdihvaje
   Pripovedujejo, kaj je:
     Le sanje, bahanje,
   Igrače, zvijače, le bliš,
   Le pisana senca in piš.

2. Al vender vse za svetam
   Jo dere, žge s trepetam;
     O šleve, o reve!
   Kam greste? ne veste, kaj zna;
   Goljfati je šega sveta.
   Je svet od nebes vam drajši?
   Vam strup od meda li slajši?
     Pijani možgani,
   O bebci, o slepci ste vi;
   Kdo vas te postave uči? . .

10. Svetnjaki to spoznajte,
In svetu slovo dajte;
Storite, spolnite,
Kar Jezus veleva, le to
Vas pelje v sveto nebo.
Tak vender zdaj se zdramite,
Slepote te zapustite;
Le brumno in umno,
Živite, služite Bogú,
In vest bode polna mirú.

11. Presveti Bog spremili!
Le tebi smo grešili;
Častiti, ljubiti,
Hvaliti, moliti le té,
To serčne so naše želje.
O, Oče naš ti preljubi!
Nikar nas, nikar ne pogubi;
Greh zbriši, vsliši,
Zdihvanje, kesanje grenko,
De pridemo k tebi v nebo.

Neutruden, skrben dušni pastir, iskren prijatelj mladosti in šol, poslavljen s Franc-Jožefovim zlatim križem, Novicam od začetka do danes naročnik, zapustil je veliko svoje premoženje gluhomutcem ali gluhonemim — 50.000 do 60.000 gld. —, da bode deželnemu zboru moč, resno poprijeti se te dobrodelne naprave — kranjske gluhomutnice. Evo, kako se obrača denar mrtve roke, pravijo o tej priliki Novice l. 1868 št. 6. —

Jernej Levičnik r. 15. avg. 1808 v Železnikih, latinskih in modroslovnih šol učil se v Ljubljani, bogoslovnih pa v Celovcu, mašnik l. 1832, kaplan služil v Grabštanji, pri Gospé Sveti, v Bleibergu, bil kurat v Zgornji Plesi, kjer si je pridobil doktorstvo modroslovja v Gradcu, l. 1852 postal dekan v Št. Mohorju, poslavljen z viteškim Franc-Jožefovim križem, u. v pokoju 9. maj. 1883. Za slovenščino vzbudil se je nekaj pri Metelku, nekaj pri Slomšeku, in pridružil Čbeličarjem, kajti

a) Krajnska Čbelica priobčuje v II. Bukv. l. 1831 pod znamnjem **L—k** znano njegovo pesmico: Iskana dežela (Kje méd, kje vince nek' v' potokih teče? itd.); v III. Bukv.: Žal po prijatli v vojski; v IV. B.: Hrepenenje (Iz Schillerja) in

Sonet.

Lepo je viditi, kak v zelenjadi
Vodice od podnebja se plavijo,
Al kak od solnca luči se blišijo
Predrazih biserov lepí zakladi;

Lepó je rože viditi pomladi,
Ki jutra pervi žarki jih zlatijo;
Al zvezde, ki očeta čast gorijo,
Na neba potih o polnočnim hladi.

Pa vse še lepši vidit' je devico,
Kateri cvetja ni še odpihala
Strupena moč posvetniga viharja;

Nedolžnost njena otemni danico,
Očesa nje sta Kerubov zercala,
'Z lic njenih sveti se nebeška zarja.

b) Carinthia podala je tudi nekaj njegovih poskušinj na pr.: Občutleji 1. dan leta 1832. Nr. 1. — O prazniku 40letniga cesarstva Franca I. Nr. 9. — Zur Namensfeier . . Georg Mayr's . . Fürstbisch. v. Gurk Nr. 16 itd. itd. — O poeziji njegovi dovtipno poprašuje Prešern: „Kako bi neki prave pel Levičnjek?“ — Mnogo stvarí njegovih pa nahaja se še v rokopisih. Poslovenil je že pred Koseskim Schillerjevo: „Devico Orleansko“, spisal je balado „Baron Turjaški Andrej“, zložil epopejo „Katoliška Cerkev“, junaško petje v petnajstih pesmih; zapustil je tudi 15 zvezkov nemški pisanega dnevnika. Vse te rečí je izročil pred svojo smrtjo svojemu bratu g. Jos. Levičniku, učitelju in posestniku v Železnikih (Ljublj. Zvon 1883 l. III. št. 6).

Juri Grabnar r. 4. april. 1806 v Š. Jerneju na Dolenjskem, dovrší gimnazijo v Novomestu, modroslovni in dve bogoslovni leti v Ljubljani, pravništvo na Dunaju, vrne se l. 1838 v bogoslovje, postane l. 1839 mašnik, za pomočnika služi v Š. Vidu nad Ljubljano, za šolskega ravnatelja v Kranju, potem v Šmariji za kaplana, od l. 1852 bil pristav in naposled vodja v Alojznici, u. 21. jul. 1862. — V slovénskih pesnih se je nekoliko poskušal pri Metelku v nalogah, nekaj pa jih je izročil „Krajnski Čbelici“,

kjer se nahajajo z Gr. označene v II. Bukvicah l. 1831: Domu me mika. Večer. Umirajoča. — V III. B. pa: Mina v molitvi. Iz nemškiga. Na primer bodi:

Domu me mika.

1. Pozdravil vender li enkrat
   Bi, preden pride smert po mene,
Še domovine selo rad,
   In travnike okol' zelene.

2. Bolj mene germik osreči,
   Kjer gnezdi spodej penca v travi,
Ko kralja tron, tak' poln skerbí,
   Al' venic viteza kervavi.

3. Perjeten mi je potok bil,
   Krog njega sim otrok po leti
Metulje pisane lovil;
   V ozidji morem zdaj živeti!

4. Veselo mi poskoč' sercé,
   K' otročjiga se spomnim plesa;
Nedolžen pasel sim ovcé,
   Bil prost, ko tičik verh drevesa!

Kakor sta prej opisana Čebeličarja M. Kastelic in J. Kosmač sodelovala pri A. A. Volfa Slovarju (Vorw. VIII); tako je J. Grabnar (prej Grabner) pri S. Pismu (Predg. XIV), kamor je po danih pravilih poslovenil knjigi „Pridigar in Visoka Pesem", ter deloma s pomočjo J. Bonačevo knjigo preroka „Baruha".

Bil je Grabnar mož vterjene učenosti v bogoslovji in vsestranske vednosti, resnične in res spodbudne pobožnosti, izvrsten domoljub v dejanji, ter mladini poseben dobrotnik (Vid. Zg. Danica 1862 l. 22—24).

V tej dobi so delovali in to mej Čebeličarji **Dr. Jakob Zupan** (Jezičnik XV. 1877. cf. Ljublj. Zvon V. 1885); **Matija Čop** pa **Dr. France Prešern** (Jezič. XVIII. 1880); **Jožef Žemlja** (Jezič. XIX. 1881).

V IV. Bukvicah je prirojil **Dr. Mihael Tušek** r. pri sv. Lenardu (Martinivrh) l. 1803, služil v Ljubljani mestni zdravnik, u. 6. marca l. 1843. Spisal je v Illyr. Bl. 1833 S. 46—49: Die Wochein u. der Triglau. —V Kr. Čbelici pa se s praporcem Dr. T—k nahajate prestavi njegovi: Mladeneč per potoki (Iz Schillerja) pa Cesar in Opat (Iz Bürgerja). Na pr. bodite prvi dve kitici:

Mladeneč per potoki.

Fant sedèl per potoki,
   V vence si cvetlice vil,
Vidil je, kakó je druge
   Val po vod' naprej podil.
Kakor potok moji dnevi
   V eno mèr naprej tekó,
In mladost mi obleduje,
   Kakor venci ocvetó!

Ne prašajte, kaj me žali,
   Zlate leta mi grení!
Vse se veselí in upa,
   Ko se pomlad ponoví;
Al glasovi vsi nature,
   Ktera v' cvetje vnovič gré,
Mi globoko v mojim serci
   Le težavno skerb budé...

Cesar in Opat.
(Jezič. XXIII. str. 28.)

1. Pravlíco povedal bom nove postave:
Enkrat je bil cesar prebrisane glave;
Opàt je tud' bil, mož mogočen takràt,
Al škoda, ovčar je bolj zvit bil k' opat . .

38. „No, dobro zadèl si prašanja tí moje,
Še lepši pokaže serce se mi tvoje;
Jaz tvoj'mu gospodu odpustil že bom;
Pa nesil mu bodeš to pismo na dom."

39. U pismi cesarskim stoje te besede:
Anžè zanaprej ne bo pasel več čede;
Opat naj mu streže, on zanj naj skerbí
Do ure, ko srečen u Bogi zaspí.

Emanuel Jožef Kovačič r. 5. avg. 1808 v Čatežu (Malencah) pri Brežicah, mašnik l. 1836, služil v Trstu, Žminju; l. 1847 postal dekan v Dolini, l. 1851 nadzornik ljudskih šol v Trstu, l. 1854 kanonik, u. 23. jul. 1867. Dijak še se je oglasil mej Čbeličarji s praporcem E. J. K. najprej v

a) Krajnski Čbelici II. Bukv. 1831: Modri pivic (Po Felingerjovi pesmi). — Bukv. IV. l. 1833 po pesmi

Solnce.

1. Ó, pridi, ljubo solnce, spet
Iz jutrove dežele!
O, pridi moje serce vnet;
Brez tebe žalosten je svet,
Le v tebi moje žele.

2. Jest sim in čutim, de sim res,
Hitrej' mi serce bije,
In bližej mislim se nebes,
Olepša cvetje se dreves,
Kadar tvoj žark zasije.

3. Naturo celo oživiš,
S prezlato lučjo svojo,
Kar spalo, zopet izbudiš,
Veselje novo mi deliš,
Ozdravljaš dušo mojo.

4. Te čaka vse, karkol' živi,
Vse bitje, vse zverine,
Tvoj svit bolnika zveseli,
Bolezen, misli, se vkroti,
Kadar noč černa zgine.

5. Kdor vidi te, častí Boga,
Z hvaležnim sercam hvali
Usako bitje stvarnika;
Tud jest ga hvalil bom 'z sercá,
Prid', pridí solnce kmali.

Vmes je bil zložil umetno čestitko: b) Vivat Supan, ktero so dijaci bogoslovci poklonili svojemu profesorju: Visoke časti vrednimu Gospodu Gospodu Zupan Jakopu, Doktarju S. P. itd. itd. Duhovšna mladost perviga leta. V Ljubljani, natisnil Jožef Blaznik, 1832 (Gl. Jezičnik XV. 1877. str. 50. 72). — Deloval je vrli duhovnik v škofiji Tržaški jako vspešno; pisaril slovenski, nemški, laški itd. — Na slovensko književno polje ga je vnovič, kakor se zdi, privabila stoletnica Vodnikova, kajti

c) Vodnikov Spomenik l. 1859 ima str. 133 — 4 pesmi, zložil E. J. Kovačič, in sicer: Tožba dijaka (Z ženskimi asonancami: Toži šolar sedme šole, — Govorí besede take: — Šent je v moje starše vdihnil, — De so v šole me neslane — Enkrat reveža poslali. — Šola ni za siromake — — — Ampak za bogate sine, — Kmetič zvit domá ostane!) in: Nevesta (Po Vodnikovi meri: Sim sila vesela, — Bom eno zapela: — Nevesta sim kmal itd.). — Več njegovih čvrstih sostavkov, v vezani in nevezani besedi, priobčile so ljube

d) Drobtinice; tako na pr. l. 1858: Matevž Ravnikar, pervi Teržaško-Koperski škof. Zapisal Jož. Kovačič, njih nekdajni kaplan. Po geslu: „Vedi pa, de je škof v cerkvi in cerkev v škofu, in de tisti, ki ni s škofom, ni v cerkvi“. Sv. Ciprian (str. 81 — 107). Pesem: Sveti Ceno in sveta Justina. Mučenika Teržaškega mesta (str. 327 — 334). — L. 1859 — 1860 pesem: Maria Pomočnica (Poleg sv. Janeza Zlatousta † 407 str. 229—231). Zlati Perstan, ali potop pod Čatežkim gričom (str. 261 — 267). Na primer bodi izmed 19 prva kitica:

Tamkaj, kder Kerka prebistri pridruži se Savi,
V zavetje tovornik si ladjo postavi
In pa okoli po verli slovenski planjavi
Bog ljudstvu v obilnosti kruha delí,
V goricah slovesno pa vince rodí,
Tamkaj, kder vsaki spomladni naravi
Ptičikov truma prepeva po listni gošavi,
Se je zgodilo, ko pravijo stari možjé,
Kar vam zdaj pesem pové itd.

V Drobtinicah l. 1862 nahaja se pesem: Vitežki strunjar (Dolenska str. 257—263). — L. 1863: Ivan Bajkard baron Valvazor, slavni krajopisec in zgodovinar kranjske vojvodine, je bil katoličan (str. 229—235). Pesem: Božja pot na Dobrovi (Ustno izročilo — str. 316—320). — L. 1864: Anton Klaj pobožni istrijanski grajan (str. 143—162). Slike iz mestnega življenja in na kmetih, ali Slovenski Diogen. Kratkočasnica. Popisal Jož. Kovačič (str. 248—264). — L. 1865—1866: Jožef Walland, goriški viši škof in ilirski metropolit (str. 107—128). Pesem: Leseni križ (Amerikanska haitiškega otoka str. 290—294) itd. — Na primer o besedi in besedilu bodi iz spisa „Anton Klaj“ po geslu: Od kuda si? od koje li zemlje? — Od koga li roda i plemena (Andre Kačić)?

„Ako ravno predrage Drobtinice! tudi po Istrii vas ne le samo poznamo, nego kar je več, tudi prav radi prebiramo in to zavolj zlatih naukov, zavolj mičnih pesmic, ki nam jih od leta do leta zvesto prinašate, moramo vender le reči, da vaši življenjepisi nam posebno v serce segajo. Tu najdemo v vaši zakladnici ne le samo sloveče cerkvene kneze, vojskovode, zveste služebnike gospodove in pa skerbne pastirje keršanskih ovčic, nego tudi pobožne starše in otroke, izgledne šolarje, pridne kmete in kmetice, vestne gostilničarje in že lep venec bogaboječih in zvestih poslov, tako da s svetim Avguštinom zavpiti moremo: „Tudi neučeni se vzdigujejo in vhitajo nebesa“. Blagovolite pa, da vam v vašo vredno zakladnico tudi iz našega polotoka pošlemo kaki slovanski biser, od kterega se nadjamo, da ker je bil svetla luč blage kristjanske duše v svojem življenji, da tudi po svoji srečni smerti zasluži, da v bližje znanstvo verlih čitateljev „Drobtiničnih“ pride in v njih spominu živí.

Od kuda si? od koje li zemlje? . . . — Od koga li roda i plemena? — Od plemena slovanskega . . — Izvirni, nepokvarjeni istrijanski Slovan je kakor skoraj vsi Slovenci pohleven, dobrodušen, miren, poterpežljiv in kakor že pred dvema stoletjema slavni Valvazor piše, do tujih postrežljiv, zvest Bogu in svojemu vladarju, poln spoštljivosti do svojega duhovnega pastirja, ubogljiv in podložen deželski gosposki, malomarčen za zabavljivosti svojega laškega soseda in domačih laškutarjev in njih puhlo ošabnost. Zadovoljen z doneskom svoje dedinske zemlje se kar za zvunajni svet ne zmeni, protivnik vsake rovarije, pa zmiraj pripravljen, za sveto vero, drago domovino in svojega cesarja se kervi in življenja tvegati. Jezik ima kaj prijeten, samo še premalo opiljen, pa temu se ni čuditi, ker se brežni sužnik dosihmal kar ganiti ni smel, nego zaničevan in psovan hiral pred obličjem laškega in pa nemškutarskega osebstva, ter le samo tisti, ki mu večna čast in slava bodi, je vselej milostljivo poslušal na mili slovanski glas tužne pa ognjene molitve. Nadjamo se pa, da ker je ravno našo dobo slovenskemu jeziku dolgo zaželjena zarja napočila, da bo kmalu svoj blagosloviti plod pognal, s svojim cvetom svet razveselil in svoj jederni sad serčno v tehtno torilo evropejskih bratov položil . . — Ljubimo se, i pomirimo se — Kao bratja i kristjani pravi. — Ako naše i pogine tilo, — Ne bi li nam duši bolje bilo (Drobt. 1864).“ — „Mi dopisujemo tako Novicam, kakor tudi Danici. Kakiga duha de smo, nas oba časnika prav dobro poznata . . Očito spoved storimo, de smo skoz in skoz Slovenec, ne de bi zató kaki drugi národ zaničevali“ — piše Kovačič v Danici (l. 1861 str. 131) in vzlasti

e) Zgodnja Danica hrani mnogo njegovih lepih in jako živih spisov; na pr. l. 1860 št. 3: Sonetni venec za sedanjo dobo, kteremu Vir glasí:

Veselja vbožne primi pesmi nove,
In jih prebiraj, verna duša mila!
Vem, tudi ti se v solzah boš topila,
Ak stopiš v Vatikanove zidove.

Tam mož sedi, poglej oči njegove
Prijazne ko nebeška dva svetila;
In te oči s solzami je zalila
Utavenost politiške otrove.

Sovražna moč čoln svet'ga Petra bije,
Nevihte strašne ga podé valovi,
Ošabno ga na skrite skale vije.

Nespamet vaša — vi sveta bogovi!
Usmiljen' Bog: „zadosti je!" zavpije,
Sovražni kar utihnejo vetrovi.

E. J. K.

Izmed drugih naj se nekteri tukaj ponatisnejo zarad notranje čvrstosti; tako na pr.: Od slovenskiga bitja v začetnih ljudskih šolah Teržaških, v kterih laški živelj kraljuje, nemški hira, od slovenskiga ni ne duha ne sluha. Pa od kod to izvira? Vzrokov je več; nad vsimi drugimi ti-le poglavitni: 3) Protivnost nekterih odbornikov mestne županije proti slovenščini, od strani takih, kterih dedi so bili Slovenci itd. — 2) Pomanjkanje pripravnih ali pristojnih šolskih oséb. A

1) Nemarnost in pa nespamet večiga dela tukajšnjih slovenskih staršev. Znano je iz mitologije, de so pagani nekiga malika imeli, ki so ga Saturna zvali in od njega basnovali, de svoje lastne otroke požiral je. Kar je tam bilo basen, je pri teržaških Slovencih resnica; zakaj prav dostipot se tukaj zgodí, de se Slovenec s Slovenko poročí, ki pa toliko laškiga umeta, kolikor zajic na boben. „Njuni otroci bodo gotovo tako čivkali, kakor stare peti slišijo", bo si slehern mislil. Nič manj kot to! Z otroci se le laško lomi, in če se že drugač ne more dati umeti, pa kakor v gluho-mutiški šoli, jim rajši z znamnjem svojo voljo razodenejo, kakor pa de bi z njimi pošteni materni jezik govorili, in še v čast si štejejo, de ga revčiki ne umejo. Se li to ne pravi, lastno kerv izdajati. Čuli smo na lastne ušesa neke starše svojo hčerko vprašati: „Žiža! ti že ščiava?" (Lojzika, si ti Slovenka?) In otroče prav tako toškansko-laško odgovorí. „Mi ne ščiava; papa e mama ščiava". (Jez nisim Slovenka; oča in mati sta Slovenka): K temu modrimu odgovoru so se pa presrečni starši na vse gerlo smejali. — In resnično hujših opic morebiti pod solncam dobiti ni, kakor so mnogi Slovani; soseski jezik ti bodo rajši lamali in dvečili, kakor pa materniga govorili, ki se tako sramujejo, ko tisti šolar, ki pripoveduje, de je na Dunaju na vprašanje, „če je Slovenec?" osramoten odgovoril: „Jez — — —? kaj še? Nekdaj sim bil." — Ne le same ljubljanske hišne in pa kuhinske živalice si očitajo: „Sim te grisala, pa mi nisi dankala", temveč tudi tukaj pri nas smo čuli kdej gorenskiga kočijaša k dolenskimu vertnarju reči: „Sior ortolan, odprite ta veliki porton, de bom karoco na kort potegnil". (Gospod vertnar, odprite velike vrata, de bom kočijo na dvoriše potegnil). Neki drugi pot pa v slovenski Istri kmeta, ki je svojiga soseda nekam nevtegama poslal: „Compare Štipa, studijajte žvelto ritornati." (Boter Štefan, pridite kmali nazaj.) In takih Slavov je čuda v Terstu. Zató pa tudi učeniki perviga reda ali klasa sploh tožijo, de otroci nižjiga stanú tako zmes govoré, de jih kar ne umejo (Zg. Danic. 1861 str. 119)".

L. 1864 je v Zg. Danici jako živo opisal „Romanje na Tersat" l. 8—16 in l. 26—27: „Ivan Bajkard baron Valvazor, slavni krajopisec in zgodovinar kranjske vojvodine, je bil katoličan" z nekterimi pristavki kakor v Drobtinicah. Na primer naj se pokažejo nektere vzorne slike s Tersata: . . „Če se na oblìčje raznih molivcev oziramo, so nam gotovo zerkalo njihovih notranjih sercnih nagibov. Kajti, tu klečí siv mož naslonjen na svojo romarsko palico in otožno gleda v čudodelno podobo.

Ubogi stari oče! nehvaležnost tvojih otrok ti serce tare, pritožil bi se čez nje, — pa misel: oh! pa so vender le moji otroci! ga prešine in — obmolkne. Globoko priklonjena zdihuje tu bleda žena, ustnice se lahno gibljejo. Mati je, ki ima doma ali telesno bolnega, ali pa na posvetnem morju dušne nevarnosti plavajočega otroka. Poleg nje neka druga ženska oseba z ogerbenčenim čelom, temnimi očmi, upadenim obrazom, s suhima visoko sklenjenima rokama v Marijo stermí: — uboga vdova je. — Prišli so vsi trije k „Tolažnici žalostnih." — Tam v kotu, kot de bi se vsake človeške družbe bala, tiči vsa zgrudena podoba jeruzalemskega častnika v tempeljnu; — skeleča vest je prisilila v greh zabredenega se podati k „Pribežališu grešnikov." — Ves v molitev zamišljen moli na kolenih šibek mladeneč, hvali „Zgodnjo danico", ki mu je dosihmal na potu zemeljskega romanja svetila in se ji tudi za prihodnjost priporočuje. Cveteča devica, ki ji hvaležne solze v očeh igrajo, vsa zamaknjena v Mater Božjo gleda. „Zdravje bolnikov" je obvarovalo njene ljube starše ali sestro — ali pa tudi lastno — človeško — serce nemile smerti. Izmed druzih steguje proti Marii svoji roki ogorel mornar; njegova molitev je na pol glasna in ognjena. „Morska zvezda", ki se ji je bil zaobljubil, ga je čuvala, ko so njega z barko vred strašni valovi v morsko brezdno pogoltniti žugali. Še nekdo med množico kleči, usta se mu vedno gibljejo, pa blebeta, de sam ne vé kaj, ter okoli sebe zija: je neko navadno človeče, ki ga ni pobožnost, ampak le zgolj radovednost tje pripeljala, in ki torej ni na božjo pot, temuč Bogu na pot prišel (Dan. str. 103)."

L. 1866 je še bolj živo in goreče spisal Jož. Kovačič v Zg. Danici l. 1—7: „Po odhodu ljute ptujke. En dan v Ljubljani leta 1836" — pa: Misel dolenskega Slovenca o preseljevanji rojakov v ptuje dežele (str. 42—44). Strahotno je opisovanje ljute ptujke — trinoginje, ki jo zovejo azijatiško kolero ali tudi černo smert (str. 11). — L. 1867 jel je priobčevati zgodovinski spis „Jezuiti" — načert zastran preklica njihovega reda po papežu Klemenu XIV in njih dalnje osode do sedanje dobe —, a ostal je nedovršen — v 14 oddelkih (l. 18—27), kajti že v l. 22 naznanja Danica prežalostno novico, da „je umerl preč. gosp. korar Jožef Kovačič, preblagi mož, ki ga je res škoda, nezmerno škoda v zemljo zakopovati. Velika, prav velika je ta zguba za slovensko, zlasti cerkveno slovstvo. Pisal je veliko in čversto, ker bil je kaj lepo olikan gospod, posebno pa znan zgodovinar že od davno in biser katoličanstva, zraven tega pa pošten domorodec itd. (str. 175). — In str. 261 se piše Danici iz Tersta: Semeniška knjižnica v Terstu hrani rokopis: „Zgodovina Teržaške škofije", ktero je spisal ranjki preč. g. E. Jožef Kovačič. Obsega to delo zgodovino nekdanje škofije Teržaške in pridjanih škofij Koperske, Novograške in Pičanske. Oblika ji je bolj kronografična, ima mnogo izvirnega, utegnila bi tudi biti natančniši kakor ostale naše zgodovine v italijanskem jeziku pisane. Nadjati se smemo, da se bo delo pregledovalo in za natis odobrilo, ker tako se želja ranjcega gospoda spolni; kajti zelo pogrešamo zgodovinskih knjig v slovenskem jeziku, ktere bi nam razgrinjale temno meglo pretečenosti Istrijskega polotoka.

Znamenite so besede, s kterimi Kovačič začenja svoj spis o Jezuitih, češ, da taki, ki pišejo zgodovino, po navadi dvojni namen imajo: „Pervi je, da se zgodovinar čez vsakdanji svet povzdigne, in pa ne gleda in ne posluša tega, kaj in kako njegovi sočasniki po šegi svoje dobe zgodovino pišejo, temuč prost navadnih predsodkov prigodbo le tako, kakor je sama na sebi, vestno in resnično popisuje. Možje, ki se tako vedejo, se čislajo po vsi pravici zgodovinski knezi ali pervaki. Ti so človeškemu rodu prav to kar svetilnik s svojo lučjo mornarju, ki v temoti po nezvestem morju jadra. Pa takih je malo. — Drugi pa imajo enostranski namen, in kteri se po njem ravnajo,

ne vprašajo: kdo? kaj? zakaj? in kako? temuč so enaki trohljivemu štremlju, ki s svojo trohljenino v temni noči berli in tako s svojo berlavostjo pozemeljske trape za nos vodi. Taki so ali puhli ali podmitljivi ali pa hudobni zgodovinski mazači, in njih število je neizrečeno. Možiceljni takega kopita so bili večjidel zgodopisci osemnajstega stoletja, ali prav za prav rečeno, zanikarne orodbe ali mašine nekdanjih brezvestnih in pa učeniki sedanjih bornih sovražnikov jezuiškega reda, in po tem takem vredni dediči tistega zarobljenega Atenca, ki je le zató Aristidovo ime na črepino zapisat dal in s tem za njegovo izgnanstvo naganjal, ker se mu je kadilo, da so Aristida sploh „Pravičnega" zvali. Pa pravično in dobro ima to osodo, da se ravno iz tega cil in konca sovraži, ker je dobro. To nam spričujejo na priliko pridne čebelice . . . — Da so pa čebelice in njih smertni sovražniki zvesta podoba učenih in marnih jezuitov in njihovih raznih protivnikov, se bomo na dalje očitno prepričali . . .

Pripetiti se zná, da bi se komur koli poljubilo nas zastran tih verstic tako ali tako spirati, pa gotovo druzega nič čerhnili ne bomo, kot sledeče tri besedice: Bog blagoslovi kopel!" — Razun teh je pošiljal Danici manjša poročila na pr. o cesarju Maksimilijanu, o njegovi sreči pa nesreči, kjer malo pred svojo smrtjo kliče: Bog mu daj mir in pokoj in večna luč naj mu sveti! Navadni pristavek: „Bodi mu zemljica lahka", tuhni, brez zamere rečeno, preveč po poganstvu (str. 170)."

Blaž Potočnik r. 31. jan. 1799 v Stružcevem, vasi duhovnije Nakelske, v šolo hodil v Kranju, v Ljubljani, posvečen l. 1822, bil duhovni pomočnik v Šent-Jerneju, stolni kaplan v Šenklavžu, od l. 1833 župnik v Šent-Vidu nad Ljubljano, kjer je u. 20. jun. 1872. — Za slovenščino se je vnel po Vodniku, Zupanu, Metelku, kteremu, je učenec prinašal naloge v vezani besedi na pr.: Jutro, Žetuv, Ogenj, Spomlad, Vjolica, Slavinja, ki bodi — šolska poskušinja — tu na razgled:

1. Zapoj zdaj veselo,
   Zavukaj Slovenc!
   Nategni le strune
   Slavinjni vučenc!

2. Čez krajnske snežnike
   Naj petje gromí,
   V ptujcov dežele
   Naj glas perletí.

3. Prezoperne leta
   Slavinjo spodé,
   Postopa zdaj skrita
   Otroc' jo skerbé.

4. Vihar je prejenjal
   Oblake dajat,
   Prijazno je sonce
   Začelo sijat.

5. Slavinjni sinovi
   Si oddahnejo spet,
   In zdihnejo: mati!
   Žel'mo te sprejet.

6. Slavinja vesela
   Se hitro poda,
   In že je per svojih
   Sinovih doma.

7. Podaja prijazno,
   Ji Dunaj rokó,
   Slovénc jo podpera,
   Več padla ne bo.

8. Zatórej veselo
   Zavukaj Slovénc!
   Nategni le strune,
   Slavinjni vučenc!

Javno se je Potočnik oglasil spisavši

1) Premišlovanje za čas svetiga leta. Jakoba Benigna Bossueta nekdajniga škofa v' Meaux na Francoskim. V' krajnsko prestavleno, z zraven perstavlenimi molitvami per obiskovanji štirih k' zadoblenju odpustika svetiga leta odločenih cerkvà. V Lublani, Eger. 1826. 8. 112. — Druziga natisa. ib. eod. anno. — „Die 2te Aufl. ist sprachlich etwas besser. Man glaubte nämlich Potočnik's Übersetzung, die sich sprachlich rein zu sein bestrebte, vor dem Drucke der allgemeinen Verständlichkeit wegen etwas ändern, d. h. verschlechtern zu müssen. Bei der 2. Aufl. drang der Herausgeber auf die Wiederherstellung seiner Übersetzung, was man wenigstens zum Theile geschehen liess (Šaf. 138)." — V dokaz bodi iz drugega natisa na pr. iz predgovora:

„Naš sveti oče rimski Papež Leo XII. so po oblasti, ki so jo od vsmileniga Boga dosegli, letašno leto celimu keršanstvu za sveto leto oznanili. — . . De bi vsi pra-

voverni krajnske škofije k' zadoblenji odpustikov pričijočiga svetiga leta prav se perpraviti vedili, so gnadlivi in visoko vredni Firšt in Gospod Gospod Anton Aloiz Lublanski Škof milostlivo zapovedali, bukvice imenovane: Premišlovanje za čas svetiga leta v krajnsko prestaviti. Lete bukvice je bil v letu 1702 Jakob Benign Bossuet, Škof v Meaux na Francoskim spisal, in jih je ob času svetiga leta vernim svoje škofije brati perporočil. Lepo in prav po duhu svete katolške cerkve so pisane in perpravne človeku, kter jih zamerklivo bere, pravi katolški nauk od svetih odpustikov dati. Izgledi spokornikov, v teh bukvicah v misel vzetih, de so odpustike zadobili, tako živó k sercu grešnika govoré, de slehern, kter z Bogam spravo želí, spoznati in reči more: „Zakaj bi tudi jest tega ne sturil, kar so pred mano že drugi sturili, sej tudi jest verjem v Jezusa, zaupam v njegovo vsmileno pomoč in želim v njegovi lubezni živeti in vmreti (str. 4. 5)" itd. — Drugo delo njegovo je

2) Molituvne bukvice posebno za mlade ljudi, po nemškim prenaredil Blaž Potočnik. V Ljubljani 1827. 12. 190.

3) Svete pesmi za vse velike praznike in godove med letam. Jih je nekaj zložil, nekaj zloženih perdjal Blaž Potočnik. V Ljubljani natisnil L. Eger 1827. 12. 139. V Metelčici. Pesmi so v razdelkih a) ob sploh perložnostih, b) ob godovih med letam, c) na čast Materi božji in drugim svetnikam. — Svete pesmi — pomnožene drugiga natisa v Bohoričici. V Ljubljani. J. Blaznik. 1837. 12. 139 — Druge Bukvice. Zložil Bl. Potočnik. Nat. Blaznik. 1843. 12. 94. — Perve Bukvice. Nabral in zložil Bl. P. Popravljene, pomnožene, tretjiga natisa. 1845. 12. 142. — Svete pesmi. Nabral in zložil Bl. P. Popravljene, pomnožene, ene bukvice iz dvojih četrtega natisa. Založil J. Giontini. V Ljubljani 1874. 12. 204. — O drugih bukvicah pisale so Novice l. 1843 str. 76:

„Krajnskih pesim gosp. fajmoštra B. Potočnika posebno perporočvati, treba ni. Pojejo jih po celi deželi: višji hvaliti jih ne moremo. Mislimo pa, de bodo Slovenci nad tem drugim delam Svetih pesim morebit še večji dopadajenje imeli, kakor nad pervim, kteri je bil v kratkim času že v drugič natisnjen... Vse so polne lepih misel in prave serčne vere; kar pa jezik utiče, je tako perjetin, de jih je veselje brati itd."

4) V Kr. Čbelici Bukv. I. l. 1830 nahajajo se njegove: Nebesa (Moj duh se povišuje, — Prot' Bógu plamení itd. gl. Svete pesmi I. Bukv. l. 1845 str. 141—2); Vodniku per Savici 1829 (Mojstra pevcov si učila — V grobu glas njegov molčí — Ga, Savica! boš slavila, — Njemu naj tvoj grom doní!); Ženjice; Slaba vinska letina; Zdravica; Dolenska (Pridi, Gorénc! — 'Z merzle planine, — Vabi Dolénc — V gorke doline itd.). — Prešern ga je l. 1832 gledé na njegovo homeopatijo (Vid. Jezičnik IX. 19) pa gledé na to, da se v Čbelici ni več oglasil, pičil s sršenom:

Pred pevcu, zdaj homeopatu.

Popred si pel, zdaj pa homeopatiš;
Popred si čas, zdaj pa življenje kratiš.

A Čop ga hvali: „Reinheit und Correctheit der Sprache geben seinen schriftstellerischen Erzeugnissen einen vorzüglichen Werth. An der krainischen Biene nahm er gleich vom Anfange thätigen Antheil, und seine Beiträge gehören zu den ausgezeichnetsten in der Sammlung. Er trifft namentlich den eigentlichen Liederton gut, wie im Unterkrainerlied (Dolenska I. 32), im Lied der Schnitterinnen (S. 45) u. s. w. Er unterzeichnete mit P. (Šafařik 42. cf. Jezičnik XV. 1877. str. 4).

5) Kolera. Potrebno podučenje za kméta, kako naj sam sebe in svoje ljudi te strašne bolezni obvaruje. V vprašanjih in odgovorih. V Ljubljani. Eger. 1831. 8. 31.

6) **Slava Marije Device**, od svetiga **Alfonza Marije od Liguori**, škofa pri sv. Agati in začetnika društva presvetiga Zveličarja. Iz italianskiga prestavil **Blaž Potočnik**, fajmošter v Šent-Vidu. V Ljubljani nat. J. Blaznik 1845. 8. 365. — **Slava Marije** I. Del. 1853. 8. 404. — II. Del. 1854. 8. 359.

7) **Novice** priobčile so dokaj njegovih spisov v vezani in nevezani besedi na pr. l. 1843 št. 5: **Mlatiči** (pesem). **Cerkve na Krajnskim** (št. 10—12). **Česka predica Slovenskim** (Pridno predete Krajnice — Lično, gladko in lepó, — Pa nerodno za predice — Vaše teško je koló. — — Torej vam sestrice damo — Naš kolovrat itd. št. 24.). Novi zvonovi in **Zvonikarjeva** (Ko dan se zaznava, — Danica priplava, — Se sliši zvonenje — Čez hribe, čez plan itd. št. 26). — L. 1844 št. 42: **Górnika up** (pesem). — L. 1845 št. 17: **Zvestiga Slovenca pesem** (Cesarska). **Hči na grobu matere** (Srota, srota! ne zaspím itd. št. 34). — L. 1846 št. 42 pesem iz Nemškiga poleg Šilerja: **Besede vére** (Besede tri duh imenuje, — Od ust do usti se glasé. . . — Kar ne umejo umni v učenosti, — Nam v delih kažejo ljudje priprosti itd.). **Sveti Martin** (st. 45). Na **razgled** izmed desetih razstavkov bodita prvi in zadnji:

Na berzim konjiču do daljniga grada
 Dolžnost brez počitka junaka podí;
Lepó se mu sveti oklep in čelada,
 Še lepši se duša njegova svetlí.
Pokriva še sneg vse goré in doline,
 Kot jeklo od sréža so pota terdé;
Že dolgo hiti, pa ne vidi grajšine,
 Konj dirja, de podkve se daleč glasé...

„S tem plajšem je mene mladeneč ogernil“,
 Je rekel zdej trumam nebeškim Gospod —
„Zatorej resnično mu to bom povernil,
 Ker rad zveseluje uboge povsod.
In kadar motoz mu življenja poteče,
 Ga bom v veličastvo neskončno uzel,
De tudi prihodnje se čase poreče:
 Kdor reveža sprejme, bo mene sprejel!“

V **Novicah** l. 1847 se kaže, da je pesem „Popotnik“ ktero je l. 1836 zložil bil **Strel**, dekan v Gorjah, **Potočnik** le nekoliko popravil ter nektere besede prestavil zavoljo boljšega soglasa (str. 32); priobčil pa je v onem tečaju sprelepe pesmi: **Planinar** (Visoko verh planín stojim, — V veselji rajskim tù živím itd. št. 11); **Prašanje, odgovor** (št. 16); **Prerokovanje vremena za vsako leto gotovo** (št. 35). — Zarad notranje cene, vnanje čvrstosti pa spremilega napeva ponatisne naj se tukaj:

Prašanje, odgovor.

1. Povejte tovarši!
 Mi kaj smo na sveti,
 Kaj naši naméni,
 In kaj nam početi? —
  Prijatli predragi!
  Popotniki smo,
  Iz ptuje dežele
  V domačo gremó.

2. Povejte, kaj, ljubi!
 Je naše **življenje**,
 Zdaj dobro, zdaj slabo,
 In zgol spremenjenje? —
  Življenje je **cesta**,
  Čez plan, čez goré,
  Ga naglo zapelje,
  Kdor pota ne vé.

3. Povejte, preljubi!
 Kaj **čas** nam poméni,
 Ki naglo nam teče
 V hitrosti ognjeni? —
  Čas voz je nemirni,
  Nenéham derdrá,
  Se nikdar ustavit',
  Obernit' ne da.

4. Povejte, kaj **strasti**?
 Kaj **pamet**, kaj **vera**?
 Ki serca posesti
 Nam hoče vsaktera. —
  Nadležni **vozniki**
  Popotnih so to;
  Pa terdna le véra
  Voznik naš naj bo.

Žalostni glas zvonov.
(Novic. 1849 l. 13.)

Pojó, pojó zvonovi
Od daljnih dveh straní,
V bel dan doné glasovi,
K ga zarija zlatí.

Na gradu začernelim
Glasi se pervi don;
Pa v samostanu belim
Odpeva drugi zvon.

Na gradu gospodična
Je zapustila svet,
V cveticah bledolična
Leží, mladosti cvet.

Pa v samostanu druga
Priségo govorí,
Zvesto ljubiti spruga,
Ki v nebu ji živí.

Pojó, pojó zvonovi:
Dveh serc je mir otet;
Slovo jemljó glasovi:
Bog te obvari svet! *P.*

V Novicah l. 1850 se je v deloma negodnem sostavku Novooblikarski vihar oglasil Potočnik, češ, Slovenija je v 104. bila prinesla klic z Dunaja, kteri se začne: „Že spet vihar v ljubi Slovenii! — Kje je ta vihar, in kdo ga je napravil? ... Pred nekaj leti je nekim slovanskim rodoljubam, posebno v Zagrebu, željevredna, tode kakor se nam dozdéva, neizpeljiva misel v glavo prišla, vse Jugoslovane z vezjo ediniga, iz serbskiga, horvaškiga in slovenskiga skovaniga jezika ali narečja zediniti. Osoda pa vender tem rodoljubam ni bila blagovoljna, ker so se povsod učeni in neučeni bravci in pisavci na serbskim kakor na slovenskim takimu počenjanju ustavili ... Gosp. Májar in Macun pišeta, de je kaj, in poverh tega so začeli tudi Muroslovenci od ogerske burje v Slovenijo pihati, in naši Slovenci na Dunaji v njih rog trobijo. Vihar bo še veči; pa kdo ga dela? Tihe pa pridne, in čedalje lepši po slovensko obražene Novice gotovo ne. Festina lente, naj bo še zanaprej njih gêslo! . . . Prosim vas, pravi na koncu, de le počasi hodite, da nam ne budete premnogo tudjega blaga črez medjo prenosili".

8) Pratiki dr. Bleiweisovi sestavljal je Potočnik navadno gesla na čelu, zastavice in uganke, kterih je mnogo njegovih mej ljudstvom, pa vremenstvo. Namestu druzih vzgledov bodi na primer dovtipna njegova pesem iz Pratike l. 1847:

Prerokovanje vremena
za vsako leto gotovo.

1. Skoz strehe stergane
Bo v hiše zlo deževalo;
So njive zmolzene,
Skoz kózelc sonce sjalo.

2. Skoz plajše luknjaste
Bo burja zlo pihala;
Za lačne stradovce
Bo cel dan megla stala.

3. Za gerde ohernke
Dobrota bo merzela;
Tati zasáčene
Bo leskovica grela.

4. Vse žejne pjančike
Bo suša zlo morila;
Pa moča jim bo še
Skor nar več škode strila.

5. V zakonu semtertje
Bo včasi tud gromélo,
Pa kdaj jezičnice
Med gromam bo zadélo.

6. Hudé zapravljence
Bo toča zlo zadela;
Dekleta fantovske,
O joj! bo slana vzela.

7. Nedolžnim, dobrim bo
Prijazno sonce sjalo;
Pa vreme tud hudó
Ne bo jim dosti djalo.

9) Slovenski Cerkveni Časopis l. 1848 in Zgodnja Danica l. 1849 itd. hrani v sebi mnogo čvrstih spisov Potočnikovih. — Najprej so „Kratki premisliki" iz sv. evangelija, ki jih je spisoval od 6. nedelje po binkoštih l. 1848 do 5. ne-

delje po binkoštih l. 1849 — torej za celo leto nekake homilije pri rani ali jutranji službi božji. — Izmed pesmi slovijo na pr. David in Golijat l. 1848 št. 5; Marija, zgodnja Danica, tečaju 1849 na čelu; Venec na grob visokoč. mašnika Silvestra Pegama l. 1850 št. 5; Pred sv. rešnjim Telesam — pesem s. Alfonsa Liguori — l. 1851 št. 8 (Cvetice ve! ki noč in dan cvetete — Pred Jezusam, o trikrat blagor vam! itd.); Sedem žalost Marije Device 1852 št. 25 itd. — Na razgled služi:

David in Golijat.

1. Ošabno šopiri se tam velikan,
Nad Davida Gol'jat lomasti,
Gerdó zaničuje, mu žuga ta dan
Živalim ga v hrano poklasti;
V železnim oklepu, in z mečem rožlá,
Pastirjevga pride poskusit Bogá.

2. In zali pastirčik, ko mleko in kri,
Rumenkasti lasci ob glavi,
Ki v beli ročici le palco derží,
Prešernimu zoper se vstavi;
En kamenček verže, in — zverne se hrust,
K' mu zadnja beseda je — kletev iz ust.

3. Hudoba nevere se usti takó,
Nad cerkvijo sveto se nósi,
Ji žuga, mogočno razgraja nad njo,
Laži neprenehama trosi,
Ter pravi, de mora, in padel bo Rim;
Pijan od veselja že vriska nad njim.

4. Pa bliža se David naš, Kristus Gospod,
K' je cerkev nevesto pridobil,
Bo Gol'jata udaril in ves njegov rod,
Bo z dihljejem ust ga razdrobil;
In v brezdno bo padla hudobe pošast,
Ker cerkve ne zmaga peklenska oblast.

Marija, zgodnja Danica.

1. Marija, o zgodnja Danica!
Prisveti, vsih milost Kraljica!
Nam Jezusa, milosti Solnce znanuj:
Nam grešnim, v tamnicah hudobe,
Prižgi luč nebeške svetlobe,
Luč vere katolške nad nami razsuj.

2. Vihar po valovih nas meče,
Z oblakov nam strele bliščeče
Razbiti čolnič, nas končati preté;
De b' skoraj nam ti zasvetila!
Prikaži obupnim se, mila!
Nam z upanjem svetim umiri sercé.

3. Tak blizo se Solnca sprehajaš,
Se v morji radosti napajaš,
Ter v ognji Njegove ljubezni goriš;
Ti merzle nam serca ogrevaj,
In prošnjo na prošnjo pridevaj,
De dar nam goreče ljubezni dobiš.

4. Nas grehi, krivice težijo,
Pravične nam kazni pretijo,
In cerkve katolške je žalostin stan;
Dobrotljiva Mati se skaži,
Serd Večniga ti potolaži,
De milost in spravo doseže kristjan.

10) Grammatik der slowenischen Sprache. Verfasst und herausgegeben von Blasius Potočnik. Laibach. Blasnik. 1849. 8. VIII. 183. — Ko je l. 1848 nagloma naukazana bila slovenščina v srednjih šolah in v novem pravopisu zato pripravne slovnice ni bilo, spisal jo je Potočnik naprošen, in učili smo se koj sproti po posamnih tiskanih polah. Naglica ni pridna, spoznava pisalec v predgovoru, češ: „Dass das Werk, welches ich hier an das Licht treten lasse, noch an manchen Unvollkommenheiten leide, gebe ich sehr gerne zu. Jede verdiente Rüge von Seite der slawischen Sprachforscher werde ich also mit Dank annehmen, und in einer allfälligen zweiten Auflage gewissenhaft benützen. Übrigens genügt es mir, wenn ich durch diese meine obwohl auf keine Vollkommenheit Anspruch machende Arbeit zur nähern Kenntniss und Vervollkommnung unserer Sprache auch nur ein Geringes beigetragen habe".

Po kratkem nauku o glasji razlaga se v I. delu besedno zlaganje, sklanjanje in pregibanje, v II. skladnja ali stavkoslovje z nekterimi posebnimi reki in prislovicami; v III. pa je za berilo Cvetnik (chrestomathie) in v njem Svet v obrazih, spisal Janez Am. Komenski (1—95), Povesti, Kerst per Savíci in nekaj drugih pesmi Prešernovih, Koseskovih in Vodnikovih, ter dve Potočnikovi (Planinar, Vprašanje in odgovor). —

Drugi, zboljšani natis je l. 1858. 8. 184 brez predgovora s prvim naslovom: Grammatik der slowenischen Sprache itd. Ker so dotlej sostavili lastna Berila za srednje šole, izpustil je prejšnji Cvetnik, a sprejel vendar „Svet v obrazih“ in v dostavkih „Lautlehre der slowenischen Sprache, Bildungslehre der Nomina, Bildung der Adverbien nach Dr. Miklosich“, kar knjigi mnogo povišuje vrednost. Ker je pa ravno takrat pripustila se slovenska beseda pri podučevanji slovenskega jezika in slovstva, dohitela je dokaj dobro nemški spisano slovnico nesrečna osoda, da so porabili papir v druge namene; koj potem so v nemško-slovenskih in slovensko-nemških šolah pač popraševali po njej, a prekasno, in še zdaj se pogreša slovnica, ktera bi kratko pa krepko Nemcem razlagala lepo slovenščino. — Gledé na „Orbis Pictus“ P. Hipolita in Val. Vodnika v slovnici Kopitarjevi (vid. Jezičnik XXII. 1884. str. 2. 3) naj se tukaj pokažeta odstavka 36. pa 90:

a) Sedmére dôbe človeškiga življenja. Človek je narpred déte, potlej déčik (fant); na to mladenč, potem mlad mož; daljej mož, tedaj starčik, poslednjič dedec. Ravno tako pri ženskim spolu: hčerka, deklič; deklè, žena, stara žena, baba. — b) Učivnica. Učivnica ali šola je izobrazovavišče, kjer se mlade duše v učenosti in čednosti izredujejo, in je v redí razdeljena. Učenik sedí na sedališči, ali pa med učenci hodi, kteri v klopéh sedé. On učí, oni se učé. Nektere rečí se jim s krédo na tablo zapisujejo. Nekteri beró iz kakih bukev. Nekteri sedé in pišejo; učenik pa njih zmotke popravlja. Nekteri stojé in pravijo, kar so se iz glave naučili. Nekteri šeptajo in so neposajeni; take s šibo strahujejo, ali pa kako drugači kaznujejo.

11) Bukev za glavne ali ljudske šole spisal ali vredil je na pr.: a) Napeljevanje v računstvo za drugi in tretji klas farnih in glavnih šol v c. kr. deržavah. Na Dunaji. 1847. 8. 179. Za predrazumki se nauk daje v osmerih poglavjih p. Števila spod sto in njih stik; čvetere rajtve z neprimkanimi in enoimnimi, z mnogoimnimi števili; njih spreobračniki; drobljenje in debeljenje, soštevanje, odjemanje, množenje in deljenje; razdeljivost števil, nauk od razdelinov; sprimerki in sprilike; tristavka itd. — b) Praktična slovensko-nemška Gramatika. I. Del. Za II. in III. odred slovensko-nemških šol v c. k. avstrijanskih deželah. Na Dunaji, 1857. 8. 225. Natisnul L. Grund. Na stroške c. k. prodajavnice šolskih knjig. Pervi predelek. Goli stavki. Podsebek, orečenje; rečevniki, časovniki v pričnem, prešlem, prihodnem stavku itd. — Drugi predelek. Razširjeni stavki. Spolovniki, zaimki, prilogi, številniki, narečja; sklanjanje, pregibanje. — Pervi pristavek. Nemško pravopisje v pervi in drugi stopnji. Drugi pristavek. Naloge za vajo v pismenem stavkanji v pervem odstavku: Imena, lastnosti, djanje in stanje rečí; v drugem: Bolj natančno določevanje rečí; kratki popisi; pisma iz otročjiga življenja; nekteri opravilni spisi. — Sodeloval je tudi pri c) Slovenisch-deutsches Sprachbuch za IV. razred itd.

12) Ljubljanski Časnik je prevzel z aprilom ter ga vredoval B. Potočnik do konca decembra l. 1850 Nro. 1—79 v torik in v petik z Vradnim listam vred. — Sostavku: Novooblikarski vihar v Novicah dal je Podgorski, razloživši v Sloveniji l. 1850 št. 2—4 tako zvane nove oblike, resno in dostojno v št. 11. 12 Odgovor, češ, kdor visoko letí, nizko sede. — Nato spiše v Slovenijo l. 15 Potočnik „Še en prijazen odgovor“: Težko nam dé, da ste nas, verli Dunajski Slovenci, napak umeli, ker ste sostavek „novooblikarski vihar“ skoraj zgol nase obernili, ne pa veliko bolj na neslane iliromane in druge take dopisovavce v Slovenii, kteri naš slovenski jezik s potujčevavnimi zavijačami pačijo, in kterim je bil sostavek namenjen... Kar pa naše visoko letanje zadeva . . . mi, morebiti malo preošabno, mislimo, de se bo še veliko vode uteklo, preden bote vi, ki ste še mladenči, toliko za omiko in obraže-

vanje slovenskiga jezika storili, kakor mi, ki smo se v preteklih letih med zasmehvanjem in tudi zaničevanjem od strani nemško učenih Slovencov za povzdigo slovenščine poganjali, in nekoliko prevzetno menimo, de smo za to hvaležnost, ne pa zaničvanja zaslužili. Pa vse to brez zamere! Z Bogam! — Nato pristavlja tedanji vrednik Cegnar pametno: Pišite z novimi ali starimi oblikami, ako je kaj izverstnega, ne bomo Vam zabavljali, timveč brali in Vam pohvalo dali. Z Bogom!

Politični „Ljubljanski Časnik“ je posebno z vradnim listom vredniku bivajočemu v Šent-Vidu prizadeval dokaj dela in truda. — Spregovoril je Potočnik koj v 1. številki: Prijatlam slovenskiga ljudstva o časnikovih namenih; l. 5—7: Kako je dandanašnje na kmetih šol treba; l. 11: Mesto in rudarija v Idrii; l. 19. Blagoserčni pismar; l. 27: Oprostenje zemljiš; l. 29. Enakopravnost slovenskiga jezika v Kranjski in v njej sosednih kronovinah itd. — V listu lepoznanskem je zapel jo p. Mi smo bratje (l. 5 str. 20). Spomlad — O zaželjenem prihodu Njihoviga veličanstva Franca Jožefa, Avstrijanskiga Cesarja v Ljubljano (Gl. Letopis Matic. Slov. 1872—3. str. 142). Miklavž (Ljudska povedka l. 20 str. 80). Tri želje (Ljudska pravljica l. 21 str. 84) itd. Na razgled bodite:

Mi smo bratje.

1. Ko je srečnim sad spoznanja
Gad zavisti jesti dal,
Ogenj černa, razpadanja
V sercih bratov je zažgal.
Kje bo družbi lék razklani?
V svetem geslu ga dobom:
Mi smo bratje, avstrijani!
Avstrija naš slavni dom.

2. Boji se kervavi vneli:
Jaz sim Nemec! jaz Tal'jan!
Ko Sirene sladko peli:
Jaz sim Madjar! jaz Slavjan!
Kam? narodi obdivjani!
Meč, miruj! in topov grom!
Mi smo bratje, avstrijani!
Avstrija naš slavni dom.

3. Plamen več se ne vzdviguje,
Iskra le v perhavki tli;
Naj jo sprava upihuje,
De v ljubezen splameni.
Klic naj ljudstvam vsim oznani:
Spravi se! Ne prašaj: S kom?
Mi smo bratje, avstrijani!
Avstrija naš slavni dom.

4. Zunaj naših mej naj zgraja
Vstaje zmaj in vojsk vihar;
Sej nam zvezda sreče vshaja,
Naš Franc Jožef, naš Vladar.
Smo pod Njega vodstvam zbrani,
Nas ne straši vojsk polóm;
Mi smo bratje, avstrijani!
Avstrija naš slavni dom.

13) V Drobtincah l. 1851 nahaja se s Potočnikovim podpisom Bojna pésm avstrijanskih vojšakov v Lombardii str. 249—250 napr.:

Na noge, bratje! bobni ropotajo,
Cesarstvo kliče svoje sine v boj;
Bandera, zmage vajene, vihrajo,
Častiti vojvod pelje hrabrih broj;
Ne begaj! stoj! sovražni plašni roj!
Kupí serce,
Na boj, možjé!
Strelu vihar
Je slave žar! itd.

14) V Spomeniku l. 1859 poklonil je Blaž Potočnik naslednjo pesmico Vodniku:

1. Pred tisoč spomladmi
Slovencov rodu
Slovenci so peli
Že himne Bogu.

2. V širocih pokrajnah
Slovenec vesel
Je vitezam svojim
Slavice že pel.

3. Al' hudih udarcov
Omagala moč,
Potihnejo pesmi,
Nastala je noč.

4. In pevska Modrica
Noč dolgo zaspí,
Ter pesnika čaka,
Da naj jo budí.

5. Zdaj pride naš Vodnik,
Zakliče: Bod' dan!
Modrica slovenska
Čas pozni je — vstan'!

6. In čujte veršenje!
Lej zarije kras!
Kot Eola harpe
Bližuje se glas!

7. Tak' Vila slovenska:
Budnik kdo je moj?
Vodnik moj! al' ti si?
Ti pervo zapoj!

8. Gre, pije Savico,
Živ pesemski vir;
Napije zdravico,
Ga uname požir.

9. In tam, kjer „Savica“
Peneča bobni,
In gor na „Veršacu“
Se pesem glasí.

10. Zapoje „Rojakam“
Prebuja jim um;
„Dovoljnimu Krajncu“
Poraščа pogum.

11. In „Milico“ poje,
Okrogle drobní,
Tud „Anakreonta“
Po vrednem slaví.

12. „Ne žvenka, ne plenka,
Pa bati se nič;
Živi se brez cvenka
O petji, ko tič.“

13. In pevska Modrica
Zmlajšuje mu moč;
In vredniga Sina
Ovenča rekoč:

14. „Ne hčere, ne sina
Po tebi ne bo;
Dovolj je spomina,
Te pesmi pojó!“

15) Deutsch-slowenisches Wörterbuch — A. A. Wolf — M. Cigale — t. j. slovar, pri kterem je sodeloval B. Potočnik od začetka do konca, kakor je povedano v predgovoru str. VIII (Laibach. 1860), in dostavki njegovi so naznanjeni s P. ali Pot.

16) Das Officium in Nativitate Domini und Hebdomadae Sanctae et Resurrectionis Domini, in Choralnoten gesetzt. Mit vorausgeschickter theoretischer und praktischer Anleitung zum gregorianischen Choral-Gesange. Für Geistliche und Cantoren. Zusammengestellt von Blasius Potočnik, Pfarrer. Laibach. 1859. Blasnik. I. 76. — Bil je ranjki pevec in pesnik. Pri stolni cerkvi dobil je službo tudi v ta namen, da vodi v njej petje, in mora se reči, da je z G. Riharjem vred oživil in hvalno povzdignil pravo cerkveno in posvetno petje. — „Potočnik trifft namentlich den eigentlichen Liederton gut“ — pisal je o njem Čop. Skladal je pesmi in napeve za cerkev in veselo a pošteno družbo. — „Takih pesem so nam pridni gospod Luka Dolinar, ino pa naš slavni pesnik gospod Blaž Potočnik obilno in hvale vredno dali“ pravi Slomšek (Zg. Danic. 1849 str. 12). — „Cerkveniga pesnika, ki to ime zares zasluži, imamo do zdaj samo eniga. Vsak bravec bo uganil, de g. Potočnika mislimo. Manjši vrednost imajo njegove zlo natančne prestave, pa o njegovih izvirnih pesmih velja, kar smo izgovorili, v popolni meri. Iz njih se vidi, de se pesniški duh tudi v pesmi vdihnuti da, ki ne govoré o ljubezni in lepoti naravnih prikazen. Ko govorimo od svetih pesem, razumimo tu le tiste, ki se navadno v božjih vežah in po druzih pobožnih družbah prepevajo. V tacih pesmah je g. Potočnik mojster. Kdor se hoče tega bolj na tanko prepričati, naj gre h kakimu pevcu, ki mu bo med drugimi cerkvenicami kako Potočnikovo zapel. Tu bo vidil, kak razloček je med to in unimi, ne le kar besede, ampak še veliko bolj, kar duh, zapopadek in celo sostavo zadene (J. Terdina. Ljublj. Časnik 1850 str. 300).“ — „Slavni gosp. fajmošter Blaž Potočnik je s svojimi prelepimi pesmimi in napevi (na pr. Dolenska, Zvonikarjeva, Planinar, Prašanje — odgovor. itd.) vsim znan; on je pravi pevski umetnik, ki je prav veliko storil k povzdignjenju petja na Slovenskem (Zg. Danic. R. Podratitovski. l. 1862 str. 86).“ — O nekem času so ljubljanski dijaki radi popevali nemške tirolske pesmi; gospod Potočnik jim podverže sledečo napisano:

Kdor ima srce,
Zna za dom solze,
Za slovenske domovine raj;
Za njo rad živí,
Za njo hrepení,
Njo, le njo bo ljubil vekomaj.

Čvrst Slovencev rod
Čist prebiva tod;
Oj prijaznost čista tù cvete.
Vsak prijatla 'ma,
Zvest objema ga,
To navada stara tukaj je.

Od snežnih planin
Do trtic dolin
Mile pesmice povsod pojó.
Sloven'c je rad vesel:
Kaj, da bi ne pel!
Njemu pesmi iz srca tekó.

17) Potočnik je pripomogel, da se je Catalogus Cleri — Imenik duhovenski času primerno jel tudi v slovenščini vredovati. — Vstanovil je v Šent-Vidu narodno Čitalnico l. 1866 ter bil jej predsednik do smrti. — V rokopisih se nahaja mnogo pesmi, okoli sto pridig; sveti Angel varh, zvest voditelj v nebesa; Duhovna roža. — Blaže Potočnik je umel sirski, kaldejski, hebrejski, — po grški in latinski je govoril, italijanski mu je po domače šlo in po francosko je rad pel na glasoviru igraje. Slovanska narečja so mu bila prirojena in priljubljena. Pogostoma so mu bili presojevati učeni spisi, ki jih je kratko pa krepko océnjal. Prislovic njegovih resnih in šaljivih je brez števila mej ljudstvom. — Spreten je bil v raznih umetnijah; učil je podobarje in kamnarje Šentvidske. Ljubljanska zvonarna se je zboljševala po njegovem navodu. Posebno veselje je imel do zvezdoslovja. Pratiki l. 1873 je napisal na čelo sledeče vošilo, ki je poslednja njegova pesmica in z malo besedami dobro slika našo dobo:

Naj bežijo dolge reve,
Bog razjasni temne dneve!

Opisal je ranjkega J. Žan v Letopisu Matice Slovenske l. 1872—3 str. 137—152, kjer kaže dokaj živo, da je Blaže Potočnik bil a) resnično pobožen duhovnik, b) zvest državljan avstrijanski, c) ljubeznjiv prijatelj in dober tovariš, in d) učen in moder Slovenec. — Truplo njegovo počiva za cerkvijo sv. Vida v kapelici sredi njive Božje, in na grobni plošči napísana mu je spomenica:

Bil je Cerkvi zvest, koristen sin,
Blag prijatelj, skrben duš pastir;
Drag Slovencem bo njegov spomin:
Daj Gospod — o daj mu večni mir!

Ježičnik.

Knjiga Slovenska

v

XIX. veku

B.

Spisal

J. Marn.

XXIV. Leto.

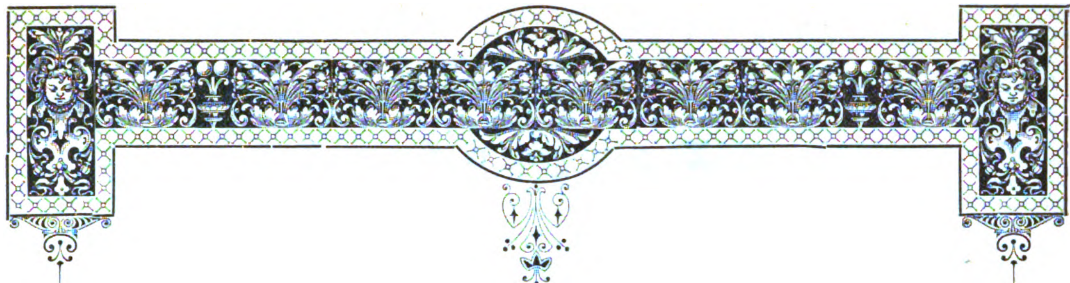

V Ljubljani.

Natisnil in založil Jos. Rudolf Milic.

1886.

Naprej, slavenski Jug!
Koseski.

Da se sestavi spoštena književna zgodovina novoslovenska, je treba, da se zadela vrzél mej knjigopisjem Čopovim in Costovim. Rad bi storil to jaz — vsaj po pisateljih vže zamrlih. Mislil sem, da zvršim to delo letos; a — tvarina je preobila, kajti ostala mi je še lepa petdesetorica ranjkih rodoljubov, ki so se razno trudili o naši književnosti, ktere bi razkazal še rad po svoji moči v prihodnjem tečaju ter poslovil naposled Jezičnika s Knjigo Staroslovensko.

Veselo se razodeva Knjiga Slovenska v sedanjem veku. Dokler ima vek XVI. in XVII. po pet do deset kolikor toliko vrednih pisalcev, šteje jih XVIII. vže petdeset, XIX. pa samo v prvih dveh tretjinah nad trikrat petdeset. Nekteri med njimi so dokaj znani in hvaljeni, nekteri malo čislani, nekteri celó prezirani, in to taki, ki so po svoje mimo onih več storili na korist narodu in v pospeh slovstva njegovega. Bodi vsakteremu hvala dostojna!

Pričujoči letnik sem pričel s Slomšekom, sklenil s Koseskim, po redu, kteri se mi v prekratkem času ni snoval po dobah, v ktere jih je bil vbral Čop, kteri je imel vse pred seboj skupej. Vravná se to pozneje samo po sebi. Pisatelji, ktere sem opisal vže poprej, so vmes naznanjeni le onim, ki bi jih sicer pogrešali v vrstah tekočega stoletja. Med njimi je tudi dr. Janez Bleiweis. — Slomšek in Bleiweis — to sta moža, o kterih so zavidno čestitali i Hrvatje i Čehi nam Slovencem. In — kar je Miklošič gledé slovenščine v znanstvenem, to je Slomšek v djanstvenem oziru, v pravem življenju narodovem.

Kar meni pisatelju vzlasti dobro dé, je pač to, da so mojemu narodu vprav svečeniki vedno bili najzvestejši književniki. Med 118, doslej iz sedanjega veka v Knjigi Slovenski opisanimi ali vsaj omenjenimi, jih je 90 stanú duhovskega, in le 28 svetovskega. Kakor se je godilo v slovstvu staroslovenskem, tako se vrší v novem, in — bodi to vsem nam v opominj, da tudi v prihodnje na književnem polju vsi delajmo vzajemno na slavo in korist narodu, cerkvi in državi, po starem velečestitem glasilu:

Vse za vero, dom, cesarja!

V Ljubljani, 8. decembra 1886.

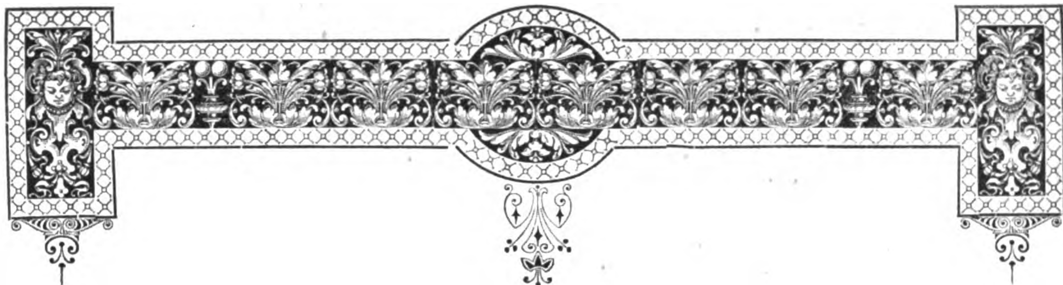
Josip Marn.

Razgled.

B.

		Stran
LI.	Anton Martin Slomšek	1
LII.	Jožef Burger	21
LIII.	Anton Pekec	22
LIV.	Franc Jelovšek	23
LV.	Urban Jerin	23
LVI.	Dr. Andrej Gollmayr	23
LVII.	Juri Grabrijan	24
LVIII.	Anton Janez Murko	25
LIX.	Jožef Kek	26
LX.	P. Felician Rant	28
LXI.	Jožef vitez Jakomini	28
LXII.	Juri Alič	29
LXIII.	Andrej Gutman	29
LXIV.	Jožef Lipold	30
LXV.	Valentin Orožen	31
LXVI.	Janez Dragotin Šamperl	32
LXVII.	Felician Globočnik	32
LXVIII.	Matija Vodušek	34
LXIX.	Mihael Stojan	37
LXX.	Simon Rudmaš	40
LXXI.	Štefan Kemperle	42
LXXII.	France Bilc	42
LXXIII.	Štefan Modrinjak	43
LXXIV.	Jakob Košar	43
LXXV.	France Cvetko	44
LXXVI.	Matevž Ravnikar Poženčan	44
LXXVII.	Stanko Vraz	45
LXXVIII.	Milan Korytko	48
LXXIX.	Andrej Smole	48
LXXX.	Juri Kobe	50
LXXXI.	France Malavašič	50
LXXXII.	Simon Klančnik	50
LXXXIII.	Josip Drobnič	50
LXXXIV.	Andrej Likar	52
LXXXV.	Dr. Jožef Šubic	54
LXXXVI.	Jožef Hašnik	56
LXXXVII.	Matija Vertovec	58
LXXXVIII.	Mihael Verne	58
LXXXIX.	Jožef Poklukar	58
XC.	P. Joahim Nastran	62
IXC.	P. Placid Javornik	62
VIIIC.	Anton Oliban	64
VIIC.	P. Karl Robida	64
VIC.	Juri Volc	65
VC.	Jakob Krašna	66
IVC.	Janez Bonač	68
IIIC.	Jožef Rozman Trebanjski	69
IIC.	Jožef Rozman Konjiški	69
IC.	Oroslav Caf	73
C.	Miroslav Vilhar	79
CI.	Dr. Lovro Toman	82
CII.	Martin Semrajč	83
CIII.	Josipina Turnogradska	85
CIV.	Peter Hitzinger Znojemski Podlipski	90
CV.	Anton Umek Okiški	90
CVI.	Janez Čop	90
CVII.	Matija Šnajder	90
CVIII.	Juri Varl	90
CIX.	Anton Žakelj Rodoljub Ledinski	90
CX.	Franc Jeriša Detomil	90
CXI.	Dr. Leon Vončina	90
CXII.	Bernard Tomšič	90
CXIII.	France Svetličič	90
CXIV.	Dr. Jožef Rogač	90
CXV.	Matevž Lotrič	90
CXVI.	Leon Engelman Nožarjev	90
CXVII.	Dr. Janez Bleiweis	90
CXVIII.	Jovan Vesel Koseski	90

Knjiga Slovénska
v
XIX. veku.

*

Ti svetla zvezda, Vodnik moj!
Si dalč pred meno hodil,
Pa bil sim zvest učenec tvoj,
Ker s' me prijazno vodil.
Prav po domače si nam pel
In si tud' moje serce vnel,
Naj po domače pôje
In drami brate svôje.

—※—

Anton Martin Slomšek, kteri se Vodniku v zahvalni spomin tako poklanja za stoletnico njegovega rojstva (Vodn. Spomenik str. 210), se je rodil dne 26. nov. 1800 na Slomu, prijaznem griču župnije Ponikovske (Ponikva) na Štajarskem. Najprej se — hlapčič — učí domá, l. 1814 prične nemške in latinske šole v Celju, nadaljuje nekoliko v Ljubljani in v Senju, dovrší v Celovcu, kjer vstopi l. 1821 v duhovšnico, postane l. 1824 svečenik, l. 1825 kaplan pri sv. Lovrencu na Bizeljskem, l. 1827 pri Novi Cerkvi blizo Celja, l. 1829 duhovni voditelj ali špiritval v zedinjenem Krškem in Lavantinskem semenišču v Celovcu, l. 1838 nadžupnik, dekan in šolski ogleda v Vozenici, l. 1844 korar in šolski nadzornik v Šent-Andreju, l. 1846 meseca aprila opat v Celju, meseca maja knezoškof Lavantinski (Labodski), ki se l. 1859 preseli v Maribor, kjer umre dne 24. sept. l. 1862.

Z ljubeznijo do maternega jezika navdihnila ga je mati sama s svojimi milimi pesmicami in povéstmi; za slovenščino pa ga je po Vodniku vnel gimnazijski profesor J. A. Zupančič, rojen Ljubljančan (r. 1788, u. 1833) tako, da je v Celovcu bogoslovec razlagal vže svojim vrstnikom slovensko slovnico ter vadil se ž njimi v slovenskem spisovanju pa v slovesnem govorjenju. „O könnte ich heute das Feuer der Begeisterung für die Sprache Slovenia's durch mein brüderliches Wort in euch anfachen, und es während der flüchtigen Tage dieses Jahres hier in eurer Mitte in hellen Flammen unterhalten“ . . . tako navdušeno je ogovoril svoje tedanje učence, in l. 1824 je nemški pisal v Ljubljano profesorju Metelku, naj mu sproti pošilja tiskane pole svoje slovnice. V tem pismu (gl. Jezičnik IX. 1871 str. 15. 16) govorí A. Slomšek o skupnem ravnanju na polju k dušni oliki ljubljenih Slovencev, o slovenskem časopisu, o slovenski stolici v Celovcu, o pripravnem slovarju, češ — „naj de začno zidarji (Krajne pismarji), Korošci pa Štajarci bomo strežači“.

Kakor se je bil v semenišču Slomšek vnel za bogoslovno védo in za knjigo slovénsko, tako je duhovski pastir popeval po domače pesmice pobožne in kratkočasne (pr. Slovenc Slovenca vabi; Glejte, že sonce zahaja itd.), pa tudi vzvišane (na pr. Zvonov pesm, zložil M. Šilar, vid. Drobt. 1847 str. 166), ter je govoril, kakor „da bi rožice sadil". — Resno na književnem polju slovénskem je jel delovati, kedar je postal duhovni voditelj ali špiritvál v Celovški duhovšnici. Blagovito delovanje njegovo, tudi slovstveno, po kterem mnogotero previšuje druge rodoljube slovénske, so vže dokaj popisali, na pr. najbolje Fr. Kosar: Beseda v slavni spomin na slovstvene zasluge A. M. Slomšeka l. 1862; A. M. Slomšek . . in seinem Leben u. Wirken . . 1863; Njih življenje in apostolsko delovanje . . v Drobt. 1863 itd.; Dr. v. Hoffinger . . A. M. Slomšek . . Ein Charakterbild aus Oesterr. Süden. 1863. VI. Oest. Revue; I. Macun . . Kniiž. zgodovina Slov. Štajerja . . 1883; M. Lendovšek .. A. M. Slomšeka Zbrani Spisi I — IV. 1876 — 1885 itd. itd.

Nektere knjige in spise je Slomšek spravil na svetlo celoma sam, nektere le deloma, da jih je na pr. nasvetoval, osnoval, priporočil, ali da jih je s predgovori, z raznimi pesmicami, s prislovicami v vezani besedi pomnožil, ali da jih je v obliki popravil, stvarno vravnal, bistveno zboljšal itd. — Bolj razvidno bode to pri učencih, pomočnikih in naslednikih njegovih posebej. Sedaj naj jaz vzlasti gledé na knjigopisje Lendovšekovo le ob kratkem naštejem knjige in knjižice njegove ter pokažem sproti, kako je Slomšek napredoval v besedi in pisavi slovénski.

Prvo književno delo njegovo, razun nekterih pesmic, utegne biti:

1) Križev pot, nekoliko bolj obširen, kakor se nahaja v starih evangelijih (1. Knj. Lendovšek. str. 231).

2) Posebni Nauki ino Molitve za žensko mladost (Mnemos. Slavic. 167). — V Celovci 1835 (Knj. Lend. 234—5).

3) Molitvice ino potrebni Nauki za pridne mladenče (Mnem. Slav. 167). — V Celovci 1838 (Knj. Lend. 236). — V rokah mi je

4) Prepis eniga pisma Gospod fajmoštra v Babolni na Tisi na Ogerskim, 3. velciga serpana 1831, v kterim pišejo ta skerbni gospod, kako so srečno zdravili tiste, ktere je bolezen kolera prijela (I. Knj. Lend. 231. — IV. str. 225). — „Ker je bila naša vas v veliko nevarnost prišla, piše fajmošter Janez Morvaj po prevodu Slomšekovem, ne morem Boga vsigamogočniga dosti zahvaliti, de sim poskusil, in tako hitro za to strašno bolezen pomoč in zdravilo najdel . . . Prosim pa tudi vse, kteri bodo to brali, de naj nikar ne mislijo, de svoje hvale išem, le samo zaupanje ino spoštovanje do visoko častitiga, milostiviga gospoda velciga škofa patrijarha, našiga ljubiga očeta, in ljubezen do bližniga, s ktero želim svojim bratam pomagati, to mi je serčnost dalo resnično in iz serca vse povedati, kar se per nas godi (cf. Drobt. 1856)."

5) Prijetne perpovedi (II. pripovedi) za otrôke. Iz Némškiga naslovénili (II. poslovénili) mladi duhóvni v' Celovški duhovšnici. V Celovci 1832. 8. 80 (Šaf. 91). — II. nat. 1836. 8. 96. s podobo in pripisanim geslom: »Poštenje nosi srečo, — Goljfija goni v' ječo«. — Predgovor tudi I. natisa se glasí:

Preljubeznivi mladi Slovenci! Stara navada je med nami eden drugimu kaj v dar pernesti, kedar se objišemo, alj k hiši pridemo. Posebno otroci se veselijo starejšov, bratov in sester, kedar imajo damo priti; na proti jim letijo, ino od daleč prašajo, „Kaj ste prinesli?"

Tudi mi vam, preljubi mladi brati, in sestre, kaj lepiga ino dobriga pernesemo, za veselje in podvučenje. Čedne, prijetne bukvice so, polne zalih pripoved, ki nas prav po

domače vučijo bogoljubno ino pošteno živeti, časno srečnim, in večno zveličanim biti. Kaj pa je boljiga, kakor to!

Pripovedi te so bile od prečestitiga, visokovučeniga gospoda Krištofa Šmida, korarja na Nemškim, mladim ljudem posebniga prijatla, iz pisem starih časov nabrane, in čedno obdélane. Vam, ljubi otroci, pa tudi odrašeni, ino vsi, ki ste ljubim otrokam prijatli, smo jih mi braterno naslovenili, sami sebe slovenšine prav pervadit, vam pa z' tim daram veselje naredit.

Če bi vam enekatere besede neznane hodile, imate druge zravno vložene, morde bolj zastoplive; saj veste, de smo iz vsih krajov Slovenskiga zbrani, in bomo spet na vse kraje razposlani Gospodov vinograd slovenskiga ljudstva obdelovat; potreba je, de se dobro povsodi zastopimo.

Iz ljubezni vam bukvice te podamo, iz ljubezni jih berite tudi vi, ino pa molite za nas, naj nam vsmilen Bog dobriga duha da, se za sveti mašni stan prav vredno perpravit, de kedar k vam pridemo, eden drugimu po pravi poti v nebésa pomagamo. — Zdravi bodite! Bog vas ovari!

V Celovci perviga Rožencveta 1832. Mladi duhovni.

6) „Erfreuliche Erscheinung in der slowenischen Literatur“ je pisal Lubomir t. j. Slomšek l. 1832 v Carinthia št. 10 naznanivši slovnico in slovar, zložil A. J. Murko, v Bohoričici nasproti Metelčici, in v št. 12 priporoča U. Jarnikov „Etymologikon“ ter pripoveduje ondi, da z nekterimi rodoljubi sklada le-tá še bolj obširen nemško-slovenski slovar, po kterem hrepenijo ne le jezikoslovci, marveč tudi dušni pastirji in obrtniki. In to delo ima Šafařik v čislih str. 70: Urban Jarnik's und Anton Slomšek's Deutsch-wind. Wörterbuch. Hs. (Vid. Jezičnik IX. 1871. str. 34—37). — Kakor Jarnik — je tudi Ahacel prijateljsko sodeloval z duhovnim voditeljem, s Slomšekom, v Celovcu in sad tega sodelovanja so bile

7) Pesme po Koroškim ino Štajarskim znane, enokoljko popravlene ino na novo zložene. Na svetlo dal Matija Ahacel . . I. 1833. — II. 1838. — III. 1852. Mej 33 pesmami prvega natisa je 15 Slomšekovih. — Po tej knjižici so se veselo razširjevale tudi po Kranjskem in vdomačile na pr. Glejte, že sonce zahaja; Lehko noč; Slovenc Slovenca vabi; Na svetu lepši rož'ce ni; En hribček bom kupil; Preljubi sveti Urban; Vino ino voda; Oj stojaj, stojaj Beligrad; Preljubo veselje, oj kje si doma itd. vzlasti zato, ker so jim pridejani lahki napevi, ki jih je zložil ali vsaj popravil Slomšek sam (Gl. Jezičn. XXIII. 1885. str. 66—70). — Mnogo, premnogo je koristil Slomšek s knjigo

8) Keršansko devištvo. Potrebni nauki, izgledi ino molitve za žensko mladost. V Celovci I. nat. 1834. — II. 1835. — III. 1840. — IV. 1844. — V. 1847. — VI. 1853. — VII. 1857. — VIII. 1868. — Iz nagovora bodi na primer:

. . . „Kdor časno srečo in večno izveličanje ljubi, naj brani, kar more, da nam zapelivost ljube mladine pomorila ne bo. Kakor velika povodnja se nečistost črez vse stane razliva, ako mladost pred nečistim potopam ne ovarjemo, bojo tudi srečni časi se z njo potopili.

Pričejoče bukvice keršanskega devištva, če ravno malo, naj enokoljko pomagajo saj dereč potok sovražne nečistosti zajeziti, ki mladenčem časno in večno srečo jemlje. Le nekoljko kratkih naukov je za deklice mlade, pa za dobre poštene duše dovolj, ki vbogajo rade. Terdovratnih se tudi dolga pridga ne prime.

Ljube deklice! zdaj je še vašega življenja vesela spomlad ali vigred. Zdaj so dnevi vaše sreče, ako lepo, čisto in pošteno živite. Hitro bo prišlo vroče poletje, potem hladna

jesen težavne starosti; zadnič pa tiha zima vaše smerti. Truplo bo v hladni zemli počivalo, duša pa vživala, kar si bote od svojih mladih let zaslužile. Kar zdaj sejete, bote enkrat žele. Mislite na svojega Stvarnika v dneh svoje mladosti, preden leta pridejo, od katerih porečete, da vam ne dopadejo (Po VII. nat.)".

9) Hrana evangelskih naukov, bogoljubnim dušam dana na vse nedele ino zapovédane praznike v. leti. Spisali dušni pastirji na spodnim Štajarskim; na svetlo dal Anton Slomšek, nekdajni Kaplan per Novicérkvi. I. Del: Od perve adventne nedele do zadne nedele po veliki noči. II. Del: Od binkoštne nedele do zadne nedele po binkoštih. III. Del: Na zapovedane praznike ino gode. — I. nat. 1835. — II. pomnožen 1845. — V nemškem predgovoru „Ueber die Bearbeitung und den Zweck vorliegender homiletischer Predigten" piše mej drugimi pojasnili na pr.: Die Absicht des Herausgebers ist nicht so sehr den angehenden christlichen Volkslehrern einen kleinen Behelf zu reichen, ihre Sprach- und Rednertalente zu vervollkommnen, als vielmehr dem guten, lernbegierigen Volke ein lehrreiches Buch in die Hand zu geben, womit es sich an Sonn- und Feiertagen religiös und heilsam beschäftigen kann . . . Die Schreibart sucht den goldenen Mittelweg zu behaupten, um möglichst verständlich, aber auch des Gegenstandes würdig zu seyn. Die Sprache ist besonders für die Slovenen Untersteiermarks berechnet, aber auch für Kärnten und Krain ganz gut verständlich . . — V predgovoru k II. nat., ki ga je spisal Anton Slomschek, Hauptpfarrer zu Saldenhofen am 1. Juli 1843, razodeva posebej, kako dobro znana mu je bila vsa dotedanja pridigarska književnost slovénska. — Iz slovenskega nagovora bodi po II. nat. na primer:

. . .Veselo je slíšati ino viditi, kako se mladi Slovenci ino Slovenke, sosebno po nedelskih šolah, brati učijo: žé vsaka hiša bo koga imela, ki brati zna. Za to je pa tudi učenikov dolžnóst, jim koristne bukve v roke dajati, dobre bukve, katere kakor zvest prijatel človeka hudiga varjejo, ino vse dobro učijo. Sézimo si v roke, ljube duše! ino eden drugimu pomagajmo po nevarni poti v srečno večnost. Skerbno pišimo ino pridno berimo bukve svete, zdrave vére, ki imajo koristne nauke za časno, ino izveličanske za večno življenje. Nesramnih, škodlivih ino gerdih bukev bolj kakor kuge varimo se; zakaj zapelive bukve so dušni strup, ki posvečujočo gnado božjo v človeškim serci morijo itd.

10) Kratkočasne pravlice otrokam v podvučenje. Iz Nemškiga poslovenili mladi duhovni v Celovški duhovšnici. L. 1835. Za predgovor je Opomén, ki se takole glasí: Kakor sto prijetnih Perpoved, tudi sto kratkočasnih Pravlic ljubim otrokam, ino vsim mladim ljudém podamo; naj se po njih vučijo Boga črez vse ljubiti, stariše spoštovati, svoje vučenike lepo imeti, ino jih vbogati; greha se zvesto varvati, bogaboječe in pridno od mladih nog živeti, ino tak v vigredi (spomladi) svojiga življenja skerbeti za časno srečo in večno izveličanje.

Posnete so te kratkočasne pravlice iz pisem visokovučeniga gospoda Krištofa Šmida, korarja na Nemškim.

Kakor nam te pravlice pravijo, se je po sveti gostokrat že godilo, se še godí, ino se bo. Zatorej nas one vučijo, kako se naj vse povsodi modro ino pošteno zaderžimo. Delale bojo dobrim otrokam ino mladenčam kratek čas, jim pa tudi lepo nauke dajale. Bog daj, de bi jih vsi radi brali, dobro zastopili, ino ohranili v svojim serci; naj bi tako tudi mi v božjim kraljestvi hišnimu gospodarju enaki bili, kateri iz svojiga zaklada (šaca) novo ino staro naprej prinese. Mat. 13, 52.

11) Keršanska Beseda katoljškim misjonam pomagat, ktero je Slovencam govoril Anton Slomšek, špiritval v Celovški duhovšnici, v spomin katoljške bratovšine svetiga Leopolda. L. 1836.

12) Sedem novih pripoved za otroke. Iz pisem Krištofa Šmida poslovenili mladi duhovni v Celovški duhovšnici. L. 1836 (I. Knj. Lend. str. 232).

13) Martin mladi pušavnik, pripoved za otroke. L. 1836. Nach dem Deutschen: Gottfried der junge Einsiedler, von Christoph Schmid, bearbeitet von F. G. (Felicijan Globočnik — prim. Mnem. Slav. 164. I. Knj. Lend. 232).

14) Življenja srečen pot. Potrebni nauki, izgledi in molitvice za mladenče. Spisali mladi duhovni in na svetlo dal Anton Slomšek, spiritual v Celovški duhovšnici. Pridjan je slovenski zemljevid Evrope. V Celovci I. nat. 1837. — II. pomnožen 1845. — III. 1851. — IV. 1859. — V. 1871. — Gledé stvarí in oblike bodi na primer (po IV. nat.):

Sv. Cirilj in sv. Metodi. Slovenska učenika. Za Bogam in stariši so dobri učiteli pervi dobrotniki naši. Taka sta sveta brata Cirilj in Metodi, v Solunju na Gerškem doma, dve svetli zvezdi. na juternem nebu Slovencam. Še v svojih mladih letih sta se pridno učila, ne le božjih naukov in druge posvetne modrosti, ampak tudi ljudskih jezikov, da bi se kdaj s sosedi in ptujimi ljudmi lehko menila in govorila. — Mladenč, ki imaš lepo priliko in pisan čas, uči se rad, dokler si mlad, ne le slovenje prav razumeti, ampak tadi laško, nemško, kakor drugih jezikov zastopiti in za potrebo govoriti, posebno katerim si sosed; saj ne veš, kamo še prideš. Koljkor jezikov znaš, toljko človekov veljaš. Nikdar ptujih ljudi ne oponašaj, da se jih boš zastopiti dobro navadil; saj smo si bratje in sestre. S kakoršno mero boš ti jim meril, bojo merili tebi oni.

Slovenski knezi ali poglavarji so poslali v Carigrad (Konštantinopel) učenikov prosit, ki bi slovenski jezik dobro govorili, in prišli Slovence učit. Ni bilo najti bolj učenih mož, kakor sta bila sveta brata Cirilj in Metodi, bogaboječa mašnika, ki sta že poprej nevernim narodam svet evangelj oznanovala. Srečno med Slovence prideta, ter jih začneta zravno keršanskega nauka tudi abecedo učiti, pisati in brati. — Branje in pisanje je res velika dobrota, pa vender boljši vsiga tega ne znati, ko zapelive bukve brati in gerde reči pisariti. Bog nas tega varji! Berimo radi le koristne in božje reči, kakor nekdajni Slovenci.

Skerbna učitela sta svojim pridnim učencam sveto pismo poslovenila, da so ga brali, jim službo božjo spisala, da so njo v cerkvi pobožno opravljali, in sta jih tudi svete pesme (psalme) peti učila. Slovenci so se veselili toljke božje reči brati in poslušati, in sveta keršanska vera je po vsih slovenskih deželah čudno lepo oživela. — Tako so se od nekdaj vsi pridni Slovenci radi učili, in se še tudi zdaj radi učijo. Hvala Bogu, da je po vsih krajih šol zadost, pa tudi skerbnih domačih učitelov; le samo enega je še potreba: po lepih naukih tudi pošteno živeti; Bog nas ne bo sodil po našem znanju, temuč po našem djanju.

Nemškim učenikom je na delo svetiga Cirila in Metoda zlo merzelo; zatožili so nju rimskemu papežu, kakor bi prave vere po starem ne učila. Brata sta se na to v Rim podala, in svojo nedolžnost toljko lepo spričala, da nju je nar viši vidni poglavar keršanske cerkve pohvalil, in za vse slovenske dežele škofa izvolil. Veselo sta se med Slovence povernila, učila dobre ljudí, kerstila kralje in poglavarje, in se po pravici apostola slovenskih narodov imenujeta. — Jih je nekolko Nemcov, pa tudi Slovencov neljubeznivih sosedov, ki se radi, kakor nekdaj, še zdaj šuntajo in psujejo; ali gerdo gerdo je to! V nebesih ne bo razločka med Nemcom ne Slovencom; le v pekli se bojo psovali. — Preljubi mladenč, le tega nikar! hudega s hudim ne povračuj, temuč hudo z dobrim premagaj. Pridno se uči, bodi moder, živi pošteno, in boš sovražnikom lehko jezike zavezal, kakor sta nar imenitnej učenika Slovencov storila.

Sv. Cirilj bolehen je v Rimi svoje slavno življenje sklenil; sv. Metodi je pa še dolgo let po slovenskih deželah učil, lepih cerkuv postavil, in veliko mašnikov žegnal, dokler je tudi on v bolje življenje za svojim bratom šel. — Zdaj nju hvalijo vsi slovenski narodi zemlje, pa tudi vsi srečni Slovenci v nebesih, katerim sta v večno življenje pomagala. — Posnemaj tudi ti, mladi Slovenc, lep izgled svetih učenikov, poduči ravno tako svoje brate in sestre v dobrem, koljkor zamoreš, zakaj: „Kateri bojo podučeni, se bojo svetili, kakor svetloba neba; in kateri veliko drugih v pravici podučijo, bojo kakor zvezde na vse večne čase." Daniel 12, 3. — „Nikdar ni prepozno naučiti se, kar človeku vedeti potrebno je. Če je ravno imenitnejše, nauk dajati, ko jemati, vender vselej lepši, se učiti, kakor pa nič znati." Sv. Auguštin svetemu Jeronimu.

Tako spremlja Slomšek v „Kerš. Devištvo" in v „Življenja srečen pot" žive izglede z iskrenimi nauki dekličem in mladenčem, in sim ter tje še z mičnimi dostavki iz zemlje- in narodopisja. Tako na pr. k izgledu sv. Cirila in Metoda kaže v opazki nekoliko o Nemcih in Slovencih p.:

Nemci so imenitno staro ljudstvo v Evropi, ki prebivajo . . . Tudi v Ameriki je veliko nemških selanov. Vsih se šteje pri 40 miljonov. Nar imenitneje nemške dežele so . . . Nemci so terdni, dobro učeni ljudje; katolške, pa tudi nekatolške vere. Zemljo imajo dobro, polje lepo, pa tudi gore in planine velike, kjer se jim živina redí. Nemška beseda je čerstva, vender Slovencam lehka, de se nje naučijo. Zlo potreba njo je znati. Nemške šole močno slovijo. Veliko dobrih bukuv je v nemškem jeziku, pa tudi zapelivih veliko, katerih se je potreba varvati.

Slovenci alj Slavjani, slavno veliko ljudstvo, so bili že v starih časih imeniten mogočen narod. V Evropi, v Azji in nekoljko v Ameriki so Slovenci doma, in ni ljudstva, ki bi po tako širokem prebivalo; po pravici se reče, da v njih deželah sonce k božji gnadi ne gre. Blizo 80 miljonov ljudí še zdaj slovenje govorí; in naj se ravno nekateri težko zastopijo, se vender v kratkim govoriti lehko navadijo. Nar imenitnej slovenskih narodov so . . . Slovenci so bili od nekdaj dobrega serca in dobre volje: pridni, pohlevni in zadovoljni ljudje. Radi so zemljo delali in živino redili, kakor še zdaj; pa tudi za nauk so dobre, prebrisane glave. Vsak jih hvali, kdor njih prav pozna. Slovenska beseda je lepo zložna, in gladko teče, ako se gerdo ne zavija, kakor po nekterih krajih. Torej mladenč, ki te je poštena Slovenka rodila, tudi po slovensko moliti učila, svoje matere se ne sramuj, in očeta hvaležno spoštuj vse svoje žive dní. Ne pozabi, da je Slava tvoje ime; za to pa tudi nosi se, da boš slave, časti in hvale vreden (str. 299. 300)!

15) Dober dar za mlade ljudi. V enem zvezku štiri knjižice: Martin mladi pušavnik. Sedem novih pripoved. Prijetne pripovedi. Kratkočasne pravlice. L. 1837. (Mnem. Slav. str. 167).

16) Troje ljubeznivih otrok: I. Pavle Hrastovski, sp. M. Majar Silan; II. Zgubleno dete, J. Sredenšek; III. Kapélica, M. Stojan (Mn. Slav. 166; Knj. Lend. 232). L. 1838.

17) Dve lepe rečí za pridne otroke: I. Velikonočna pisanka ali pirh, sp. M. Vodušek; II. Kresnica, J. Sredenšek (Mn. Slav. 166; Knj. Lend. 232). L. 1838.

18) Mnemosynon Slavicum suis quondam auditoribus ac amicis carissimis dicat Antonius Slomšek. Glanforti 1840. 8. 168. — »Non me inter vos vitam ita egisse puto, ut, pro tempore saltem, memoriae vestrae me commendare erubescerem. Valedicens officio moderatoris spiritualis seminarii Glanfortani, omnibus amicis, alumnis, auditoribus ac cooperatoribus meis in excolenda praeprimis lingua matris nostrae Slavicae, pro more inter sibi caros recepto, monumentum aliquod dicare desidero. — Aurum et argentum non est mihi; quod autem habeo, hoc vobis do: Mnemosynon slavicum, complectens quasdam orationes liturgicas, quia praeceptum sanctae matris ecclesiae catholicae est, ut pro opportunitate fidelibus ritus ecclesiastici in administratione sacramentorum ac solemnitatum celebratione exponantur: opus autem hujus tenoris, lingua slavica exaratum, nondum innotuit etc.« — piše v predgovoru. — Iz njega je nekoliko vže razvidna tvarina, namreč . . Sv. obredi katoliške cerkve,

ki se razlagujejo po slovensko p. krščevanje otrok, prvo sv. obhajilo, blagoslov matere po porodu, obiskovanje bolnikov, deljenje sv. zakona, pokopavanje malih in odraslih itd. Vpleteni so duhovni ogovori in pobožne pesmi. Na koncu je nekoliko pridig o raznih priložnostih na pr. k polagi vogelniga kamna, ob zgotovlenji cerkveniga turna, o posvečenji noviga altarja, dve pri novi maši (2. čast. g. Stepišnik Jakoba 19. avg. 1838 v Celju, govoril A. Slomšek), o poterjenji noviga fajmoštra. Največ je iz Slomšekovega peresa; nektere stvari so zložili: J. Prašnikar, M. Vodušek, M. Zagajšek, M. Stojan. — V besedi kaže se prijetna razlika: govorica, nagovor, pozdravilo, opomin, tolažnica, odhodnja, posledna popotnica, opominba, opomnica, beseda priložna, pokojna, žalostna, mertvaška (na pogrebi, na pogrebšini, na pokopališi), počivnica, priporočivnica, pogrebenca itd. Na razgled iz pričujoče knjige bodi:

Psalmica.

1.
'Z globočine se glasím,
K' tebi, o Gospod, kričím.
Vsliši mojga vpitja glas,
K men' oberni svoj obraz!

2.
Alj boš vse pregrehe bral,
O Gospód, kdo bo obstal,
Samo tvoje vsmilenje
Potolaži mene še.

3.
Moja duša hrepení
Ino h' tebi prit' želí,
Vsaki dan in vsako noč
Vupam v tvojo le pomoč.

4.
Ti si Oče vsmilenja,
Nočeš smerti grešnika.
Zbrisal meni boš, o Bog,
Mojih grehov velik dolg.

5.
Bog jim večen pokoj daj,
Večna luč jim sveti naj!
V miru naj počivajo,
Svet'ga raja vživajo.

19) Dvoje fantov. Blagi Fridolin ino hudobni Bric . . Poslovenil Felicijah Globočnik. 1841. Predgovor z naslovom: Preljubi stariši ino otroci! ima podpis: Anton Slomšek, Vozeniški fajmošter (Knj. Lend. 237).

20) Svetiga Franciška Zalezja nekdajniga škofa v Genevi Filoteja alj prijazna roka pobožno živeti. Poslovenil ino z molitvami za cerkuv in nekterimi drugimi pomnožil neki dušni pastir (M. Stojan) Lavantinske škofije. Pregledal ino priporočil Anton Slomšek, Vozeniški fajmošter. V Celovci 1842. — II. 1851. — Predgovor Slomšekov se glasí:

Preljube duše Kristusove! Slovenci in Slovenke! „Bodite popolnoma, kakor je popolnoma Vaš Oče v nebesih“: nas vsmileni Jezus opomina, nam pobožnost priporoča po Bogi se ravnati nam velí.

Dosti imamo že pobožnih bukev, starih ino novih, ki nas pobožno živeti učijo, to de so spisane veči del le za mlade ljudi, ter kažejo, tako rekoč, le perve stopinje proti nebesam; za odrašene pobožne duše nam še v slovenski besedi bukev pomankuje, ki bi jih k viši pobožnosti ravnale.

Odrašeni ljudje zlo radi pobožno živeti mudijo, ter se jim zgodi, ko malopridnimu drevju, ki v vigredi (spomladi alj valički) lepo cveti, ob časi poletne vročine oslabi, in nobeniga sadja ne prinese. Nekateri mož, ki je v svojih mladih letah prav goreče Bogu služil, se je ohladil, ino ves posveten postal. Marsikatera žena je v pobožnosti celo oslabela, ki je deklica vsa Bogu vdana ino pobožna bila. Iz žlahniga cvetja mladih dni sadu čednosti per možih ino ženah ni — in to je žalost, ker Jezus govorí: „Drevo, ki

dobriga sadu ne prinese, bo vsekano in vogenj verženo." — Lepe bukve Filoteja naj bojo torej posebno odrašenim Kristjanam izročene, kterih za nebeško kralestvo ino njega pravico kaj skerbi.

Imenitne ino nikolj dosti prebrane bukve pobožnosti so Tomaža Kempenzarja: Hoja za Kristusam. One dušo bogaboječo storijo, in bogaboječost je začetek keršanske modrosti. Bogaboječost pa nektire duše preveč bojéče ino strašlive storí, jim marskateri, tudi nevárn, strah dela, ki jih v prevelike dvome ali cvible zakople, iz katerih si pomagati ne véjo. Takim dušam je Filoteja prav ljubezniva prijatelca ino svetvavka; ktira jih, iz bogaboječosti nevarniga strahu v presrečno ljubezen božjo pelja ino pokaže, kako človek vsakiga stanu, tudi imeniten ino premožen, lehko pobožno živi, ne posvetno, naj si je ravno na sveti. — Oh, kako je tega potreba!

Pobožna duša hodi na zemli vedno pred Bogam, in Bog ji daja tudi v posvetni britkosti okušati nebeške sladkosti: Brez pobožnosti bi bile tudi nebesa le pekel.

Ne dajte se motiti torej, ljube duše, od posvetne modrosti, ki vam pobožnost rada ostuda. Kakor živo plamno človeku obličje razsvetli: tak razdení prava pobožnost kristjana, de je ljub Bogu ino vsim pravičnim ljudem: „Pobožnost je za vse dobra, pravi sv. Pavel, ker obljubo sedajniga ino prihodniga življenja ima." Ino to je prava modrost.

Dolgo dolgo so že želeli skerbni dušni pastirji, sosebno pa pridni spovedniki, prelepe bukve svetiga Frančiška Zalezja, ktirim je Filoteja ime, bogoljubnim dušam v roke dati; zdaj so nam jih dober prijatel poslovenili. Hvalo jim vémo za to! Nar bolji hvala pa bo, de bukve skerbno béremo, se po ljubeznivih naukah ravnamo, pa tudi molimo eden za drugiga.

Tako bo tudi Slovenc in vsaka Slovenka živa Filoteja, to se reče, duša ki Boga ljubi. „In kdor mene ljubi, govorí Jezus, tega tudi jaz ljubim, pa tudi moj Oče njega ljubi, in bova prišla ino per njemu prebivala." Amen.

21) Blaže ino Nežica v nedelski šoli. Učitelam ino učencam za pokušno spisal Anton Slomšek, Vozeniški fajmošter. I. 1842. — II. 1848. — III. 1857. — Predgovor v I. nat. je: Čuješ, preljubi Moj! Boš bral, kar sta se Blaže ino Nežica v šoli učila, naj se tudi tebe nauk prime. Beri, štej, in poskušaj; koljko toljko se prijelo ino veselilo te bo, tudi kaj znati.

Hočeš ti druge učiti, ino bolj moder biti ko skerben učitel, ino priden gospód kaplan, ki sta v šoli učila, ti ne branim. Uči kakor rad; naj le dobro seme na dobro zemljo pade, imej si v rokah sevko alj sevavnik.

Per setvi mora sonce sjati, de se da lepo orati; tudi per nauki bodi vesél — dobre volje, kar je prav. Povedal sim ti torej mnogotero za smeh. — Naj tudi setvo pohleven dežek pomoči, se bo hitro ozelenila. Rodoviten dež na razložen nauk so solze iz ginjeniga serca. Mislim, de bi te tudi vmes posilile.

Je tebi preveč, kar se v bukvicah učí, zogni se; — je premalo, pa dodáj. Veš, de po sveti vse vage (tehtnice) enako ne vlečejo, tudi vse ure ravno ne tečejo; vsakimu vse po glavi biti ne more. Naj tebi nauk dopade, reci: Bodi Bog hvalen! — ako ne — pa ti popravi, ino bom jez Boga zahvalil. K veči časti božji — naši predragi mladini pa v izveličanje naj se vse zgodí! — To želi prijatel tvoj . .

V predgovoru k III. nat. l. 1857 — Iskrice šolo oživeti — (Zb. Sp. IV. str. 4—6) kaže o besedi „nekdajni Vozeniški fajmošter" na pr.: Mnogo let je preteklo, kar so bile te knižice pervić spisane; mnogo oblik se je od tiste dôbe premenilo, mnogo popravilo, kajti popolnoma nikaj pod soncam ne najdeš. Vse se premení, tudi človek in njega dela; le resnica ostane. Tudi bukvic za šolo in za domačo podučbo se je v preteklih letih veliko boljših skovalo, kakor jih Blaže in Nežica imata, ki sta se tudi

že postarala. Je pa novo vino bolj močno, je starina vender bolj zdrava. Nadjam se, da tudi knižica ta ne bo škodvala, posebno mladim učitelom in rednikom, naj le poskusijo, kar je dobro in prav. Pijanost pa ni modrost, bodi si pijan od starine alj novine — napihnen od starih alj novih oblik.

Vsaka slovniška oblika je kolo živega jezika, ki ne stoji nepremakljivo, dokler jezik živí, marveč se neprenehoma obrača in toliko hitreje premenjuje, za kolikor bolje omika ljudi in jezika napreduje. Kolo prenaglo tirati, in preterdo zavérati dobro ni; tiraj in opoveraj rabo oblik, kar je prav, da kolo jezika gladko poteče; pa tudi preveč vstran ne vozi zaničevaje sosedov bistne oblike, da bratov pravice v svojo lastno škodo ne povoziš. Bolje bo na vsih štirih kolesih oblike voziti prav po braterno, kakor za kolesnice (ki le dva kolesa imajo) svojeglavno deržati, alj clo samokoliko enostransko tišati, se na oblikah sosedov spotikaje. Združena moč velja. Tako misli in želi brez zamere . . .

22) Novice, kterim je Slomšek bil vedno naročnik, s peresom in po vsaki drugi poti iskren podpornik (Dr. Bleiweis v Ltps. Slov. Matic. 1868 str. 123), so iz **Bl.** in **N.** str. 94. 95 sprejele l. 1844 sestavek: Kako se ima v hudi uri zaderžati. — L. 1845 str. 31 piše Cafov: Novo, celo posebno veselje za vse Slovence. Komur čest, čest. Rim. 13, 7. — Slavni pisavec naš, naj boljšega glasa, vsi vživo do serca vneti za naše dušno in umsko ízobraženje, prezaslužen gosp. A. Slomšek, kanonik in školastik Lavantski, — gdo li med Slovenci Jih ne pozna, Jih z spoštovanjem ne imenuje? gdar Jihove ljube duše po osobi ne pozna, vsej jo pozna po Jihovi mili pisavi: nedolžni otročič kaže ves vesel na „Dober Dar“ —. „Blaže in Nežica“ sta mu naj ljubljejša tovarša; deklica kaže na „Devištvo“ — na „Srečen Pot“ hlapčič — kmet in gospod hvaležna na „Hrano“ in „Filotejo“ in še na veliko pisem — vsej kaj bi li govoril, kar vsaki Slovenec vé? — naš gosp. Slomšek, pravim, nam pripravljajo novo, novo življenje: družbo v izdajanje cenejih Slovenskih knjig narejajo, kar bo nam „Slovenska Matica“. 26. Prosenca t. l. pišejo preč. g. Slomšek: „Družba v izdajanje cenejih rodoljubnih knjig je začeta: pretečene dni so postave in vodbe viši c. k. vladii isporočene bile“. Večni Bog! oča vseh narodov daj dober tek tej napravi in dolgo življenje skerbnimu g. napravljavcu! itd. — V Novicah l. 1846 je priobčil Slomšek z napevom vred pesem: Blagor našimu cesarju (l. 15); podučni spis: Bog daj zdravje! — Za zdravje so nam potrebne sosebno štiri reči: Zdrava sapa, jed, pija, in zdravo spanje, zložil Ljubomir (l. 21—24); Černe bukve (str. 128); Bratje sv. Cirila in Metuda v naših šolah (l. 34—38); Kruha, pa tudi nauka za uboge (l. 38—40). — Vmes pa so Novice priobčile (l. 30) tri pesmi iz Štajerske, Krajnske in Koroške: Slava knezu in vladiku Antonu Slomšeku in (l. 30—32): Vesela vest o njegovi izvolitvi v iskrenem popisu, in v dokladi „Pastirski list“ to je pervi pozdrav ljubljenim ovčicam, ki so ga milostljivi knezo-škof gosp. Anton Martin pri nastopu Lavantinskiga škofijstva po slovensko v našim navadnim pravopisu na svitlo dali (str. 128). — V dokaz književne vzajemnosti je dr. Bleiweis pa v Drobtince l. 1847 poslal sestavek: Domače zdravila zoper ostrupenja (str. 273—281), ki ga Slomšek spremlja z opazko: Hvala Vam lepa za dobre drobtince; prosimo le večkrat pošlite nam takih! L. 1856 poslal je res drobtinico: Dobrovoljni pomenki o koleri (255—262). — L. 1857: Španjski misionarji med avstralskimi divjaki (246—250). — V Novicah l. 1847 naznanja Slomšek „Sveto pismo stariga zakona“. Poslovenil in razložil P. Placid Javornik . . I. Zv. itd. s kratko razsojo in priporočilom, kjer o pisavi omenja na pr.: Kar stavo sv. pisma zadeva, je po nauku naše sv. cerkve rečena, beseda kratka in gladka . . . Kar ni hvaliti temuč le poterpeti, je prepogosta raba — **lj**, ki ni lika, ampak spod-

tika naše gladke besede, na kterim —lj— se tudi naše hvale vredne Novice prerade spodtikajo. Mislim, de ni pisati prijatelj, učitelj, nedelja, nedeljc, ampak učitel, prijatel, nedela, nedelc itd., ker Korošci in Gorenci le prijatev, nedevc itd. pravijo. Tudi bi lehko lj večidel pred e ino i pogrešali ino raj brali: na zemli — zemle, kakor pa: na zemlji — zemlje. Kar pa sam mislim, drugih ne silim, ampak le za pomisliti dam. — Tudi so nam v gosp. Javornikovim razlaganji nektere besede in stave nekoljko predolge, če je ravno težko, kratko pa dobro povedati. — Vse te moje zabave so pa tako lehke ino prijazne, de bojo slavno delo lehko več priporočile, kakor ograjale. Saj se le po domače zmenimo, kar mislimo; ino ne moja, ne tvoja — ampak prava naj velja (str. 204)! — L. 1849 so iz Drobtinc ponatisnile Novice (l. 29—35) znamenito „pridgo Slomšekovo: Dolžnost svoj jezik spoštovati, povedano v Možburzi na Koroškim binkoštni pondelik l. 1838“, ktero sklepa govornik z iskrenim narodnim vošilom: „Oh, de bi tudi nas Slovencov, kakor nas je na zemli med vsimi našmi sosedmi nar veči število, tudi nar več tam per Očetu nebeškimu bilo!“ — Zvesto je naznanjal dr. Bleiweis delovanje Slomšekovo, vzlasti po Drobtincah, češ: „Novice in Drobtince ste si bile že od perviga začetka nar zvestejši prijatlici eniga serca, eniga namena: podučiti slovensko ljudstvo v mnogoverstnih potrebnih rečéh (str. 87)“; milo je obžaloval njegovo smrt (Nov. 1862 str. 333. 3:2), poklonil mu po smrti spominek v Letopisu Slov. Matice 1868: Zlate drobtinice iz pisem Slomšekovih, mej kterimi se tretja glasí: „Jaz na oblike malo gledam; meni je stvar prvo (str. 124).“

23) Drobtince za novo leto 1846. Učitelam ino učencam, starišam ino otrokam v podvučenje ino za kratek čas. I. Leto. Na svetlo dal Anton Slomšek, viši ogleda šol Lavantinske škofije. — Slomšek živo spoznavši, kako potrebno bi bilo Slovencem slovstveno društvo v izdavanje bukev, za izobraženje slovenskega ljudstva, vloží do takratnega Ilirskega deželnega poglavarstva prošnjo za dovoljenje z natančnim načertom namena tega društva in pomočkov, s kterimi se ima doseči. Ali — kar bi nihče ne bil pričakoval, se je zgodilo. Vlada društva — Matice Slovenske — ni dovolila (15. april. 1845); a Slomšek sklene ravno ta namen, če tudi nepopolnoma, po drugi poti doseči. Izmisli si krasno osnovo letnika za Slovence, v kterem bi pisatelji plode svojih vednost in poskušinj zastran cerkvene in domače izreje naroda priobčevati zamogli, in ker mu ni bilo dovoljeno celih kosov podajati Slovencem, hotel jim je podajati vsaj male drobtinice, in je zato te letnik imenoval Drobtince (Beseda, gov. Fr. Kosar str. 14. 15). — Takrat je pisal nekdanjemu svojemu profesorju in prijatelju Jožefu Poklukarju v Ljubljano tudi pomenljive reči: „Tvoja podbuda pisati Slovencam me močno oživlja; kar pa Tebe veseli, drugim merzí, ki mi hudo zamerijo, de se toljko za Slovenšino vpiram. Ravno te dni so mi viši škof ino kardinal Schwarzenberg pomenili, de se mi Slovenstvo očita. Pa mene to očitanje kar ne môti; mislim, de vsaki naj dela po svojih okoljstavah, ali že svetu dopade, alj pa ne; — qui autem judicat me, Dominus est. Slovenka me je rodila, Slovenka me je dojila; naj me Slovenšina tudi sina hvaležniga ima. Zemljo materno obdelovati želim, dokler nekdaj v materni zemli počivam, ako bo volja božja tako. De pa moje pisanje niso gole besede, Tebi oznanim, de sim ravno te dni dal: Sveto Opravilo za Šolarje naše škofije v natis. — Rad bi viši ogleda šol gospodam šolskim pokazal, kako bi naj drago mladino učili Bogu služiti. — Tudi pošlem ravno danes v Gradec: — Drobtince za novo leto 1846, ki imajo nekoljko pridig po novi šegi, nekoljko pripovest žalostnih ino veselih iz ker. pastirstva itd. Upam, de bojo te knige tudi Tebi saj kaj maliga dopadle, ako ravno z vsem vsim vstregel ne bom. Za to podporo se posebno Tebi, Učitel pastirne priporočim; ako mi sam pomagati nočeš, alj ne moreš, podbudi svoje slavne učence itd. (Slovenec

l. 1876. IV. 45)". — Kako vzvišan namen je dal Drobtincam, vidi se iz predgovora na pr.:

Preljubi Bratje ino Prijateli! Slovenci so po navadi dobriga serca; kar imajo, radi dajo, de eden drugimu pomagajo . . . . Dolgo sim že želel ino premišloval, kako bi Slovenci pošteno omizje naredili, na tajisto duhovskih darov polagat, katerih pridne Ljubljanske novice, kakorkolj skerbne za srečo dežele, zato na svojo slavno mizo ne jemlejo, ker bi jim bile preduhovske . . . . Imajo naše dni svoje omizje zdravniki za ozdravo ljudi — sodniki za pravice dežele — rokodeli ino kmetje za žvinsko rejo ino obdelanje polj; tudi godci imajo svoj dnevnik, v katerim se pogovorijo, kako bi jim strune bolj obrano pele; ali ni nam učenikam duhovskim ino šolskim, starešam in oskerbnikam tudi potreba pogovoriti se, kako bi po slovensko prav oskerbeli nar potrebnej reči, ki so h veči časti božji, nam h časni sreči ino dušam v večno zveličanje? — se pomenili prav po domače, kako bi keršanstvo vredno učili, šolo dobro ravnali, kojili otroke po božji volji, polepšali svet, zapérali pekel ino ljudém v nebesa pomagali? — pobarali tudi sosede rekoč: kako pa kaj vi možje? — Bratje, ljubi dragi bratje! le Eno ino ravno to je potrebno. Luk. 10, 42. Sežimo si torej vroke ino pomagajmo, de bo vsako leto v prihod naše omizje nadevano, še lepših ko letos, duhovskih drobtinc (str. 9). — Kazalo: Nagovor in povaba. A. Stare Resnice v novi obleki častivrednim duhovskim pastirjam za pokušno. B. Prigodbe vesele ino žalostne preteklih ino sedajnih časov v slàven spomín ino podučenje. C. Razgled za stare ino mlade ljudi, v opomin ino posvarjenje. D. Prilike ino Basni, Smeh ino Resnica. E. Ogledalo za šolo ino domačo rejo otrok. F. Slovenska gerlica. I. Pesme ljubeznive matere, II. za dobro voljo, III. za kratek čas, IV. za pobožnost — z geslom:

Slovenska gerlica v domačim logi rahlo poje,
Povabi spevati vse brate ino sestre svoje.

24) Sveto opravilo za šolarje. Spisal Anton Slomšek, nekdajni viši ogleda šol. I. nat. 1846. — II. 1852. — V. 1873.

25) Angel molitve za pobožne šolarje. I. nat. 1846. — II. 1847.

26) Drobtince za novo leto 1847. Učitelam ino učencam itd. II. Leto. Na svetlo dal Anton Slomšek, nekdajni apat v Celi. — Preljubi Sosedje! . . . Bil sim za lansko leto 1846 majhino krušenco drobtinc nabral, jih ljubim bratam ino sestram za novo leto dal; ino hitro so pošle. To me veselí, pa tudi priganja, zopet skerbno naberati, ino za drugo novo leto 1847 drugi pletarček Drobtinc prijatelam podati, dokler vem, de jim vstrežem. Nate jih, ljubi Sosedje, in po svoji potrebi rabite jih! Vem, de vsaka drobtinca za vse ne bò; pa tudi gospodinja vsakimu dosti dobriga kruha ne speče. Kako bi Drobtince vsim dopadle, ki so delo velikoterih glav ino rok? Tudi pero ne piše vsako za vsakiga enako dobro. Nadjam se pa, de bo vsaka drobtinca saj nekaj veljala. Lanskih drobtinc nekaterim v pervim nagovori po volji ni . . . Drugim v glavo ne gre . . . Tudi gerlica ni vsim dosti lepo zapela. Pravijo, de je nekoljko pesm brez soli, druge so jim prelesene, ter nimajo pevskiga duha . . . Tudi na besedah se spodtikajo, ino jim ne dopade, de bi mož ino žena bila človeka prav po volji božji (kakor dva božja voleka). Pa besede rade v drugim kraji tudi kaj drujiga pomenijo. Po Štajarjih se imenuje lepa rudeča pikasta žužica, ki rada otrokam po roci lazi ino mirno izletí: božji volek. Po tem ljudje pravijo: on je pohleven ko božji volek; ino dopade Štajercu, če ga tako pohvališ. Ravno enako pravijo po Krajnskim ino po Štajarskim: gobec ima le pes. Na Koroškim pa ljudem na gobec gledajo, kakor pri nas na usta; ino se nihčer ne švara. Kakor se per nas jokamo, se po drugod derejo, in vsaki kraj ima svoje. Ne zasmehvati, ne zaničvati ptujih zarekov ino besed — temuč povedati si

jih hitimo. Moje zagovorilo pa nimaj zamere, ampak zahvalo, de se prav pogovorimo, kako je naša ino Vaša, ter po tem sklenemo, ktera velja itd. — Drobtince prve so še v Bohoričici, druge vže v Gajevici in v razdelkih A—G: Koristne reči za pridne ljudi. — Znamenita je opazka, s ktero priobčuje Slomšek „Zvonov Pesm" v Drobt. t. l. str. 166: Zvonov milo pesm je popisal imeniten nemški pesnik Šilar Miroslav, ki po naših krajih vsim sloví, kteri nemško umijo. Poslovenili so nam to lepo pesm, de ni lepši, naš slavni pevec J. Koseski, ino z serčnim veseljam smo jo lansko leto v naših ljublenih Novicah brali, list. 10—12. Tudi jas sim to imenitno pesm pred dvajsetmi letami posloveniti poskušal, ko sim še duhovski pastir po Štajarskih goricah vesele pesmi po domače pel. Priložnosti ni bilo poslovenjene pesmi v natis podati; prepisana pa je pogosto bila ino še pogoje čitana. Prijateli so me pregovorili, de jo drobtinco Drobtincam dam; in tukaj naj se bere, ne kakor de bi pesm, ki so nam g. Koseski poslovenili, manjši ceno dobila, temuč de se bo zravno slabši viši cenila, ker dobro blago zravno slabiga pravo ceno dobi.

27) Čujte, čujte, kaj žganje dela! Prigodba žalostna ino vesela za Slovence. Poslovenil F. Gl. (Felicijan Globočnik). V Celovci 1847. 8. 123. — Predgovor tej knjižici: Prijateli pomagajte! Strašen ogenj, iz samiga pekla domá, po naših krajah sega. Ne prime se strehe ne sten, ampak ljudí. Veliko tavžent in tavžent jih časno ino večno gorí; ter se jih od leta do leta več vnema. Ako se ne združimo tiga kužniga ognja pogasit, nam hoče v kratkim naš zarod vgonobit'. — Vsmilite se, vsmilite se vi, prijateli, ino gasiti pomagajte!

Kje pa je ogenj? — vprašate. Po tabernah ino na poljah, po zhodah in domačijah — žganje na mizi in po omarah, ki ga ljudje ne po glažekah, ampak le po poličah če dalje bolj pijejo; ino več ko ga spijejo, hujši gorijo, pamet in zdravje — dušo in truplo zgubijo. — Povéte, ali ni žganje iz pekla domá — očitno delo satana? — peklenska pjača, ki se naše dní po sveti vozi ino ljudi moti? — — —

Hudič je bil od nekdaj goljuf in lažnivec, ino je še. Dan denašen ljudi z žganjam goljfá — za premoženje ino poštenje, ki se v žganji zapravi; — goljfa za zdravje ino življenje, ki se z žganjam okrajša; — goljfa za srečo zakonsko in otroško, ki se v žganji zgubí; — goljfa za časno ino večno veselje, pa le tají, de žganje škodlivo ni. Oj peklenski lažnivec, ki to govorí ino terdi, de žganje pijati greh ní! — „Tak bi tudi greh ne bilo strup jemati". Taka pijača milo teče, pravi sv. Duh, poslednič pa opeče ko strupna kača.

Kristus je prišel na svet dela hudičove pokončat; ino mi vsi, ako smo pravi kristjani, si mormo pomagati ino ne poprej henjati, dokler žganopivstva iz svoje hiše ino vesi, iz fare ino domačiga kraja ne odpravimo, naj velja, kar rado. Braterno svetiga Janža (gl. sliko) hočemo per nas začeti, kakor njo po drugih deželah imajo — družbo treznosti narediti ino si mož beseda biti, žganja ne okusiti, ne kupiti, ne prodati, ne ponuditi; ne vzeti v službo hlapca ne dekle, ki žgano pije; ne težaka ne rokodela najeti, ki brez žganja ne dela, tudi sedeti ne poleg žganopivca alj pivke, zakaj kužna bolezn je to.

Naj reče kdo kar hoče: kdor je Kristusov, naj pomaga, kar je mogoče, de žganja med nami ne bo, kakor v apotekah zravno mišence, ino pa v fabrikah poleg hudičeviga olja — tamo naj žganje rabijo!

Kedar se bo poslednimu žganjarju pečnica poderla, ino kerčmarju, ki v taberni žganje toči, posledna flaša brinjovca sterla, bomo še le svoje delo dokončali, poprej ne henjali. — Bog nam pomagaj! Za to Vas prosi Vaš znani prijatel Ljubomir. — Na koncu se nahaja s podpisom Slomšekovim „Žalostna Pesm", iz ktere naj se ponatisnejo na razgled razstavki 7. 8. pa poslednji 25. p.

Kotle imel je velike
Satan, kuhat marternike,
De bi jih ob véro djal;
Pa v sramôti je ostal.

Vmisli si peklenska muha,
In raj v kotli žganje kuha:
Z žganjam moti zdaj ljudi,
In jih ložej pogubí.

Vodo zdravo rajši pijmo,
Vina za potrebo vžijmo;
Dober Bog nam vina dal —
Žganje si zlodej vbrál.

28) Slovenski Cerkveni Časopis — Zgodnja Danica. Theologische Zeitschrift. Zeit und Ewigkeit. — Slomšek sam je vže nameraval v škofiji svoji vstanoviti kak cerkven časnik; kar se sredi l. 1848 zgodí to v središču Slovenije — v Ljubljani. Marljivo je vanje dopisoval — „Ljubomir“ ali pa nemški „Der Aufmerksame“ na pr. l. 1848 v Cerk. Čas.: Keršanski nauk od nekeršanskih bukuv (št. 3—6). Milo potožilo. Novi časi novi grehi. — L. 1849 v Zg. Dan. Lepo petje, lepo serce. Povaba Slovencov v družbo sv. križa (l. 11). — V Theol. Zeitschrift l. 1848: Die Nationalität. Ein Wahrzeichen unserer Zeit (Ljubomir). Noch ein Wort gegen die Bestürmer des Coelibates. Ein trauriger Spiegel für unsere Zeit. Eröffnungs-Rede zur Schullehrer-Conferenz am 23. Nov. zu St. Andreae im Lavantthale (Nr. 23 S. 180—183). Der gute Hirt zur Zeit der Gefahr. Die beiden Gesetztafeln: I. Alle Gewalt kommt von Gott. II. Alle Gewalt geht vom Volke aus (Vid. Kmet. in rokod. Novice t. VI. l. 46. Načert podstavnih pravic §. 3). — L. 1849: Trostworte am Grabe des Priesters Jos. Tauschel. Was hat ein Seelsorger in unsern Tagen besonders in der Schule zu thun (Nr. 15. 16). Über die Aufgabe der Seelsorger in unserer Zeit (Nr. 43. — Nr. 11) itd. — Zeit u. Ewigkeit l. 1849: Der Kaiser Napoleon als Katechismuslehrer (Der Aufmerksame).

Razun tega se nahajajo njegovi tedanji pastirski listi v časniku nemškem, slovenski pa v Zg. Danici, v ktero je še posebej pisal na pr. l. 1850: Sedem naglavnih grehov naših šol (l. 17—20). Odgovor od Labude na dopis od Savine (o Cerkveni Pesmarici . . l. 46). L. 1851: Žganjopija pot v nesrečo. L. 1855: Razglasilo neomadežaniga spočetja presvete Marije Device v Lavantinski škofii (l. 13. 14). Družba sv. detinstva Jezusoviga (l. 19) itd. — L. 1851 je naznanil bratovščino ss. Cirila in Metoda, in l. 1852 poterjeno iz Rima razglasil, potem pa vsako leto do 1862 po Danici priobčeval o njej prisrčno poročilo, kteremu so bili naslovi: „Odperto pismo, Opomemba, Obletnica, Milo pozdravilo, Prijazno pismo, Letno pozdravilo, Obletni spomin“ — bratam in sestram molitevne (pobožne) družbe (družbanam) sv. Cirila in Metoda itd. Na primer bodi iz njenega razglašenja l. 1852 tole:

. . . „Kar je storil napuhnjeni Arij Cerkvi Božji v četertim stoletji, to je ponovil ošabni Foci v devetim, to je dokončal časti lakomni, zviti Mihael Cerulari v enajstim stoletji . . . To žalostno cerkveno razdertje pa ni nobenimu ljudstvu v Evropi tako globokih ran vsekalo, kakor Slovenam, ki so bili v 9. stoletji po apostolskih bratih ss. Cirilu in Metudu za keršanstvo pridobljeni in s sveto rimsko katoliško Cerkevjo sklenjeni; z nesrečnim cerkvenim ločenjem 11. stoletja pa razderti, de se zdaj 22,349.000 katoličanov, 54,011.000 ločencov (razkolnikov), 1,531.000 protestantov (luteranov) in kakih 800.000 mohametanov šteje. V brezno cerkveniga razdertja se je pogreznila Slovenam lepa zvezda keršanske obdélanosti (izobraze), ktera jim je bila v 9. stoletji z vvodam občinske po keršanstvu posvečene pisavne besede v toliki svitlobi izšla; v to silno globočino se je vderla Slovénam zarja občinskiga slovstva. Narodovo serce, njegova vera mu je bila razcepljena, z vsakim stoletjem je prepad med obema ločinama veči bil, vse

zedinovanje je bilo, malo da ne, brez vspeha. Kristus še dandanašnji kaže oblačilo svoje svete Cerkve, bolj ko kdej popred, raztergano, zlasti med obilnimi kolenji sicer takó pohlevnih, obilno obdarovanih Slavskih rodov, ki so si tako blizo — in vender tako deleč med seboj (Dan. str. 115)".

Ta cerkvena rana nesrečnega razkolništva je Slomšeka tolikanj bolela, da je v njeno odpravo molil, pisal, daroval itd. — Kdo bi dvomil, da bi zedinjenje Slovanov v veri tudi mnogo pospešilo vzajemnost, zložnost in povzdigo slovanskega slovstva (Bes. Kosar. 23)? — Zgodovinske pomembe so njegovi pastirski listi o selitvi v Maribor l. 1859: Vsim vernim Koroško-Lavantinske škofije, posebej duhovstvu; pervi pozdrav združenim Lavantinskim škofijanam v Mariboru itd. v Zg. Danici, ktera mu je bila mej vsemi slovenskimi listi najbolj ljuba in draga. Pogosto je z veliko pohvalo govoril od nje, ker se tako hrabro poganja za narodnost, pa še hrabrejše za keršansko vero in pobožnost. Ganljivo pa je bilo, ko je pri poslednjih duhovnih vajah na Slatini Slomšek malo dni pred smertjo rekel, da želí, naj bi bila v vsaki fari njegove škofije vsaj ena „Danica", in ako nihče ne premore je naročiti, naj se naroči na stroške njegove (Kosar. str. 21. 22). — Po vsej pravici piše torej Danica o njegovi smerti v žalostnici (l. 1862 št. 28): „Cerkev je zgubila pregorečiga aposteljna, Avstrija naj zvestejšiga deržavljana, Slovenija svitlo luč, ovčice Lavantinske praviga očeta in v resnici zvestiga pastirja, Zgodnja Danica naj blagšiga podpornika" itd.

29) Apostolska Hrana bogoljubnim dušam dana po branji apostolskih listov ino drugih bukuv svetiga pisma za nedele ino svetke cerkveniga leta. I. Del. Od perve adventne do šeste nedele po veliki noči. Pisal Anton Slomšek, nekdajni nadfajmošter u Vozenici. V Celovci 1849. 8. str. 240. — II. Del. 1850. str. 158. Od binkoštne nedele do posledne po binkoštih. — III. Del. 1850. str. 76. Za svetke. — Po nemškem predgovoru: „Ein Wort über die Bearbeitung und den Gebrauch vorliegender homiletischer Predigten" piše v slovenskem dne 8. brezna 1848: Bog daj srečo! Preljubi verni Slovenci! — Človek ne živí samiga kruha, ampak vsake besede, ki iz božih ust pride, pravi naš ljubi Jezus. Ino kakor skerbna mati vsakmu kos kruha odloči za vsak dan, tako tudi naša sveta mati katolška cerkev odloči svojim vernim za vsako nedelo ino svetek (zapovedan praznik) dva kosa besede božje dušam v hrano: en kos iz svetiga evangelja, drugi kos iz listov, ktire so apostoli kristjanam pisali, alj pa iz drugih bukuv svetiga pisma, kakor jih per službi božji slišmo brati (I—VIII) . . . Položil sim tudi jaz dušne hrane za vse nedele ino praznike svete na mizo naše katolške cerkve, spisal za eno leto po berilah svetiga evangelja Evangelsko Hrano, za drugo leto po berilah iz apostolskiga djanja, iz listov apostelnov in drugih bukuv Apostolsko Hrano potrebnih naukov, ter sim ljubim Slovencam prav po domače željel postreči. Ne za hvalo, ne za grajo, ampak k veči božji časti ino dušam v izveličanje naj bo moja slaba postrežba (str. 76) . . Vej, preljubi moji Slovenci! sveta vera tud po naših krajih vmira; varjte ino ohranite njo, de vam vmerla ne bo. Ob sveto vero biti, ino pa luč v sredi temne noči vgasniti; kamo se boš popotnik podal (str. VI)!

30) Bog čuje nad pravičnimi. Poleg Nemškega od Kr. Šmida. V Celovci 1849 (Knj. I. Lend. str. 239).

31) Mali Blaže v pervi šoli, kako se hitro brati učí. V Ljubljani 1849. Eger. — „To knjižico je po naročilu visoko častitiga Lavantinskiga knezo-škofa zložil pridni šolski učenik v Celji, gosp. Krajnc. Te bukvice, skozi in skozi za perve male šole po vsim Slovenskim pripravne, naj bi se že prihodnje leto povsod v začetno šolo vpeljale (Novic. 1849 str. 167. Zbr. Sp. I. str. 243)".

32) Nemška slovnica za slovenske šole. Na Dunaju 1852. 8. 123 (Zbr. Sp. 248).

33) Abecednik za slovenske šole. Na Dunaju l. 1853.—1862. 8. 86. (Knj. I. 243—4).

34) Malo Berilo za pervošolce. Na Dunaju 1853. — 1854. 8. 160 (Knj. I. 244 — 5).

35) Veliko Berilo in Pogovorilo za vajo učencev drugega odreda. V Beču 1855. 8. 267. I. Spoznava sveta. II. Spoznava prirode. III. Naravoslovje. IV. Spoznava svetlega neba. V. Spoznava človeškega družtva (Knj. I. 245—6).

36) Ponovilo potrebnih naukov za nedelske šole na kmetih. V Beču 1854. 8. I—IV. str. 742. Obseg: I. Dogodivščina sv. vere. Sp. Fr. Kosar. — II. Navod pobožnega življenja in lepega zaderžanja. Felician Globočnik. — III. Spisovanje listov. M. Majar. — IV. Številoslovje. — V. Vodba modrega kmetovanja. Peter Musi. — VI. Vinorejec. Anton Koderman. — VII. Zemljopis. J. Drobnič. — VIII. Ljubezen do domovine (Knj. I. 246 — 8. — Zbr. Sp. IV. str. 183 — 196 itd.). — Ponovilo najpotrebniših naukov za nedeljske šole na kmetih. II. nat. Dunaj 1863. 1864 (cf. A. Lesar).

37—40) Mali Katekizem za pervošolce . . — Abecednik . . Malo Berilo, . . Veliko Berilo za slovensko-nemške šole itd. itd. (Knj. I. str. 248—9). — O katekizmu naj se primeri v Drobt. 1848: Sedem šol keršanskiga nauka za otroke (str. 15—53). — Potem: Mali katekizem za pervošolce na Dunaji 1850. — Keršanski katoliški nauk okrajšan, ki je bil na stroške c. k. založbe šolskih knjig izdan ter se še zdaj rabi v ljudskih šolah škofije Labudske. Pridjan je kratek pregled „Dogodivščine sv. vere Jezusove". L. 1850—1 (Vid. J. Rozman . . sp. J. Skuhala 1874 str. 16. 21).

41) Šola vesela lepega petja za pridno šolsko mladino. Celovec 1853. 8. I—VII. 55. Napevi 1—21. Zal. družtvo sv. Mohora; na prodaj J. Leon (Vid. Nagovor Knj. I. str. V. VI).

42) Veliko Berilo za slovensko-nemške šole drugega odreda. V Beču 1855. 8. 437. — Kazalo: I. Spoznava zemlje. II. Spoznava prirode. III. Naravoslovje. IV. Spoznava svetlega neba. V. Spoznava človeškega družtva. — Vaja slovensko prav spisovati. — K pervi vaji v sostavi posameznih izrek pomni znameniti pristavek: »Vaja prav izrekovati in govoriti naj vaji spisovati roko podaje. Kakor hitro otrok male pismenke gladko zapiše, naj poskuša po malem zapisavati, kar izgovorí. Kar je zapisati, to se ima poprej dopovedati, in zapisano od kraja ne preojstro popravljati; kar je preojstro, se rado kerha, gladko ne reže, in se po tem težko izbrusi. Vaja slovenska je od nemške različna. Naj se nemške pravila poslovénjajo, slovenski izgledi pa tudi po nemško izdelavajo. Kar v ednem jeziku sploh v spisovanju velja, tudi v drugem večidel potegne; ako ne, naj se učencom razgovéti. Pridna vaja več velja, kot vse pravila«.

„Neizmerne zasluge pridobil si je Slomšek za povzdigo, da! lehko rečemo: za prerojenje slovenskega šolstva, čegar stanje je bilo pred letom 1850 po nesrečnem nemčevanji poprejšnje dobe nepopisljivo žalostno. Primeri, kar se bere o tem v Drobt. l. 1863 str. 192 — 196 in v Kosarjevem A. M. Sl. str. 249 — 253. Četiri leta sta si o teh šolskih razmerah dopisovala grof Leo Thun, tadanji minister uka in naš Slomšek . . . „Iz teh listov zvemo, da so škof osnovo vsih šolskih knjig napravili, sami več knjig spisali, druge pa naj izverstnejšim učiteljem spisati naročili; da so zopet vse spise sami pregledali in popravili. — Tako so bile po versti vse šolske knjige pod njih vodstvom izdelane in od vlade poterjene. Izdelali so pa dvojno versto šolskih knjig: eno za celo slovenske šole, drugo pa za slovensko-nemške šole na takih krajih, kjer je znanje nemškega jezika otrokom zares koristno ali celo potrebno (Kosar v Drobt.)". — Kar zadeva red, naslov, leto, v kterem so si knjige nasledvale, naj bi sčasoma določili šolski možje . . In einem Ministerial-Rescripte heisst es: man schätze sich glücklich, in seiner Person einen Mann gefunden zu haben, welcher Beruf, Autorität, Wissenschaft

und Erfahrung auf eine solche Weise vereinigt, dass das Unternehmen, um welches es sich zum Besten der Schulkinder handelt, dadurch einem guten Erfolge mit Sicherheit zugeführt wird (Kosar A. M. Sl. str. 252). — Da bi učitelji umeli te knjige prav in dobro rabiti, je spisal Slomšek posebno podučenje po geslu: Pred, ko govoriš, se uči (Eccli. 18, 19) ter ga priobčil v Drobtinicah l. 1861 str. 275—288: „Kratko vodilo za malo in veliko ‚Berilo'. Blagim učiteljem dober svèt" — tako po domače, da naj se vsaj nekoliko pokaže na pr.:

„Deveto leto že novi Abecednik, malo in veliko Berilo, pa Ponovilo za šole na kmetih imamo, samo slovenske, pa tudi slovensko-nemške knige, kakoršnjih šola potrebuje. Veliko jih čujemo hvaliti, pa še veliko več grajati, rekoč: da ni neumnejših šolskih knižur, kakti so nove berila. Vsak jih sodi po svojem kopiti, kar enemu dopada, to drugemu merzí; nam se pa zdí, da večidel obsojevavcev le po škorji sodi, in šolskih knig le malo ali pa celó ne pozná. Potreba je zatorej, da jih kratko pretresemo in pa jih rabo nekoliko pokažemo; kajti nas skušnja učí, da izmed desetero učiteljev jih devet s šolskim berilom prav ne ravná, zato pa tudi slabo opravlja. Godí se jim, kakor vojakom, ki svoje puške dolžijo, ako dobro ne strelijo; pa puška je nedolžna, če vojak streljati prav ne zná. Dober svèt je zláta vreden, ako ga zvesto poslušaš, pa tudi modro poskušaš. — Namen šolskih Beril . . . — Poraba . . Ima li orglar še tako dobre orgle, ako dobro orglati ne zna, mu bojo slabo pele; so li pa orgle srednje vrednosti, bojo dobro živžgale, če le dobremu organistu v roke pridejo. Ravno taka se šolskim knigam godí . . — So neumni starši, ki svojo deco zato v šolo dajajo da bi se neumšine naučili, ter mislijo, da je dobra šola taka, v kteri se deca neumškovati prav debelo učijo, če ravno poleg neumškovanja Boga, očeta in matere svoje pozabijo. Taka gola neumškutarija v šoli je morija žlahtnega serca in blagega slovenskega duha. Iz takih neumškutarskih šol prirastejo mladi bahači, pa stari berači, perteni kmetiški gospodje, pa slabi orači in gospodarji za jokati. Znajo debelo govoriti, dobrega storiti pa malo. Něso li ravno taki poneumčeni modrovavci pervi podpihovavci in puntarji bili? Jeli tega nemška beseda kriva? Ne daj Bog! Krivo podučevanje v neumščini to dela, ako se za neumščine del drugi veliko potrebnejši nauk zamudí, in deci, ki verlo neumško zna, gerdi napuh vsadí, ki zarodi napačnost, gizdost in nepokoršino, ki so rojnice vsake gerdobe in nesreče. Jeli ne pride naj več študiranih kmetov na boben? — Res je, da v naših dneh tudi priprosti kmetič nemške besede potrebuje, in v naših urednijah in pisarnicah težko kaj opravi, če po nemško povedati ne zna, kaj bi rad, dokler je, žalibog, še toliko urednikov, kterih je sram slovenske besede, ter mislijo, da se morajo zavoljo njih vsi Slovenci nemško učiti. Zato imamo šole slovensko-nemške in Berila v dvema jezikoma, ter čutimo staro resnico pregovora, ki velí: „Kolikor jezikov znaš, toliko človekov veljaš". Ali nemšina bodi šolske omike naveržek, ne pa edina modrost. Ravnopravnost tirja pa tudi od Nemcev, kteri na slovenski zemlji živijo, da se učijo jihovi otroci slovenšine. Nemška ošabnost slovenski jezik zaničuje, pa ne modrost. Modri učitelj zatorej skerbi, da se tudi nemška mladež slovenšine nauči v pomešanih šolah. Težek jarm nosijo učitelji, kteri v ednem jeziku učijo; dvakrat težavneje delo pa je, po slovensko in nemško deco šolati, in šolnik, kteri to dobro zna, je dvojne hvale vreden, pa tudi dvojnega plačila . . —

Stan učiteljski je sicer težaven in potiven stan; kdor ga prav spozna, njegovo ceno visoko spoštuje. Moder in priden šolnik človeškemu rodu veliko več koristi, kakor naj slavniši vojskovodja, kteri sovražnike strahuje, ter premaguje kraljestva in užuga varoši. Učitelj v tihem, neznanem kraju dobro sadí in polivaje skerbi za boljše ljudi

in bolje čase. Naj si ga ravno svět ne spozna in večidel slabo plačuje, v bukvah večnega življenja se sveti njegovo ime, in med svetniki bo njegovo plačilo. Pa tudi vsem slabim in zanikarnim šolskim učiteljem gorje, po kterih se svet pohujšuje! Bolje bi bilo celino kopati, ali pa derva sekati, kakor naj žlahtneje blago, drago deco slabo učiti in pa divjake rediti. V naj globljejši peklensko brezdno pridejo slabi starši, verh slabih staršev pa zanikarni učniki. Bog nam pomagaj!"

Kar je tukaj povedal po vseh ustih po slovénsko, izpregovoril je bil resnobno vže po nemško l. 1848 v Šent-Andražu v prvem učiteljskem zboru, iz kterega naj vže zarad „Učit. Tov." posnamem pričetek z dovtipno opazko p.: „Seid mir gegrüsst, Männer der Schule... Meister der Schule möchte ich euch am liebsten nennen; einen schönern, bedeutungsvollern Namen als Schulmeister*) kenne ich nicht. Wer es noch nicht wäre, der möge es werden; — und eben diese unsere ehrenwerthe Versammlung soll ihr Schärflein redlich beitragen, auf dass jeder aus ihnen Meister seines so hohen — unendlich wichtigen Amtes werde, dessen gute oder schlechte Verwaltung grosse — unberechenbare Folgen für Kirche und Staat, für Zeit und Ewigkeit hat."

43) Djanje Svetnikov Božjih in razlaganje prestavnih praznikov ali svetkov. Spisali družniki sv. Mohorja, na svetlo dal Anton Slomšek. Pervo pol leta. U Gradcu 1853. 8. I—VIII. str. 736. J. Sirola. Tisk. J. A. Kienreih. — Drugo pol leta. 1854. 8. 813. — Iz predgovora bodi na primer: Keršanska duša! Vzemi in beri Djanje Svetnikov božjih, izvolenih prijateljev in prijateljc tvojih . . . Življenje svetnikov, pravi sv. Frančiško Zalezian, je živ evangeli Kristusov, ki ti prelepo kaže pot izveličanja — pot življenja svetiga . . . Vsaka pobožba pa ni za vsakega, pravi Tomaž Kempenzar; nekimu je bolje to, drugemu drugo . . . Ako to Djanje svetnikov pazno čitaš, ne spodtikaj se, će zapaziš, da niso vsi popisi svetnikov iz edniga peresa pritekli. Popisali so jih gospodje časti in hvale vredni: Jožef Ulaga, Mihael Pikel, Joanez Zumper, Juri Caf, Felician Globočnik, Peter Cizej, Jernej Ciringer, Mateuž Ravnikar, Štefan Kociančič, Franc Sorčič, Franc Kosar, in še drugih prijateljev kaj. Kakor v občestvo svetnikov verjem, tako obsežno delo ljubim in mu zaupam, kajti sdružena moč veliko premore, in veliko jih lehko storí, kar bi ednimu bilo pretežko. Kakor pa ljudje u vsakem kraju ravno tistega jezika nimajo, in razne besede razno gučijo (govoré), jih tudi včasih razno zapišejo. Gerdo bi bilo jih vkarjati, in še gerje jih za to grajati, ako se vsakemu beseda prav ne zarobi. Prava ljubezn ne sodi hudo, pa tudi komarja ne preceja, kedar potreba ní. — Oče mili pa blagoslovi alj požegnaj nas spisatelje in vas bravce alj čitatelje, kakor je blagoslovil nepreštevilno trumo svojih izvoljenih iz vsih narodov in jezikov itd. . .

Pri sv. Andreju na božjega lica 1853. Anton Slomšek.

44) Z velikim veseljem je pozdravil Slomšek družbo sv. Mohorja, leta 1851 v Celovcu vstanovljeno, ktera ima lepi namen, izdavati bukve za izobraženje prostega ljudstva primerne, ter je vložil v njeno matico 500 gld. in nekaj časa daroval jej čisti znesek Drobtinic. On je poskrbel, da so se v slovensko prestavile „Zgodbe sv. pisma" po dr. Schmidu, ktere je ta družba dala na svitlo (Kosar Bes. 20), in te so: Zgodovina svete věre v podobah starega zakona. Spisal Jarnej Ciringar. Izdalo družtvo sv. Mohora. V Celovcu 1853. 8. 78. — Zgodovina svete věre v podobah novega zakona. Spisal Jožef Ulaga. Izd. dr. sv. Moh. V Celovcu 1855. 8. 85.

45) Sveto pismo stariga zakona. Poslovenil in razložil P. Placid Ja-

*) Ein ehrenfester Schulmann einer benachbarten Stadt nannte sich am liebsten Schulmeister. Als ihn Andere darüber scherzweise aufzogen, entgegnete er: „Ja, Schulmeister bin ich, und nicht ein solcher Pfuscher als ihr." Er klopfte darnach auf seine Tabakdose, und gab ihnen zu schnupfen (Theol. Zeitschrift 1848 S. 181).

vornik. Predgovor. Vvod. XXX. I. Mozesove bukve. Natis. J. Blaznik v Ljubljani. 1848. 8. 520. — Druge Mozesove bukve. Izdalo družtvo sv. Mohora v Celovcu 1854. 8. 104. — Tretje Mozesove bukve. Izd. dr. sv. Moh. v Celovcu 1854. 8. 76. — Toliko je gotovo, da bi ti trije zvezki sv. pisma brez Slomšekovega prizadevanja nikoli ne bili zagledali belega dne. Prim. Kosar A. M. Sl. 62—3. Tam se bere, da je nekdo (menda P. Javornik) delal s Slomšekom osnovo, kako bi se vse sveto pismo posloveniti dalo z razlaganjem po dr. J. Alliolitu, in že se je bil sostavil imenik štajarskih in koroških domoljubov, kteri naj bi se bili lotili velikega dela; ali — nekaj so se ostrašili preobilnih stroškov, nekaj so se bili razvneli kranjski gospodje, češ, tako delo mora se pač zvršiti le v Ljubljani, in vsled tega ukaže to res knezoškof A. A. Wolf po dogovoru s Slomšekom, o kterem pa spričuje Kosar: Das Deficit der Druckkosten per 500 fl. für 3 bereits erschienene Hefte bestritt er selbst als grossherziger Mäcenas mit wahrhaft fürstlicher Munificenz (Vid. Knj. I. 241)!

46) Oznanilo in opravilo slovesnih molitev zadobiti popolnoma odpustik svetiga leta po naročilu sv. Očeta papeža Pija IX. za Lavantinsko škofijo. Celovec. Leon. 1852. 8. 28 (Knj. I. 240).

47) Sveto opravilo očitne službe božje za Lavantinsko škofijo. V Mariboru 1860. Janžič 8. 142. cf. Popoldanja služba božja za katoliške kristjane. V Celovcu 1855. 8. 140 (Knj. IV. str. VIII).

48) Spomin sv. misijona. V Mariboru Janžič 1860. 8. 14. — Kaj delajo sv. Oče Pij IX.? — V Drobt. l. 1863 str. 182 piše Kosar: „Dali so sami natisniti lepih podučljivih knjižic, kakor postavim tisto: „Kaj delajo sv. Oče Pij IX.?“ in še druge. Katere so te druge? Ravno tam se bere str. 187: „Ali še ne pomnimo, kolikokrat so se male bukvice po škofii delile, ki so jih oni za razne bratovšine spisali, zlasti za družbo sv. križa ali od detinstva Jezusovega.“ Pr. Katolška družba sv. križa za keršansko resnico in pravico. V Celju 1850. 8. 14. Jeretin. — Povaba na Botrino katolškim misjonam pomagati. V Celovci nat. Leon 1850. 8. 16. — Der heilige Aloisius, das Vorbild der studirenden Jugend. Gratz. Kienreich 1859. 8. 16. — Das letzte Lebewohl am Grabe des H. H. K. Albrecht, inf. Domdehantes von Lavant. Gratz 1861. 8. 12. (Zbr. Sp. IV. str. VII. VIII.)

49. Vodniku v zahvalni spomin, za stoletnico njegovega rojstva (pesem). Vodnikova palica in pa klobuk. (Vodnikov Spomenik l. 1859.). Poprej je tudi Slomšek v oddelkih pregledoval Vodnikov slovar (Wolf - Cigale I. 1860. str. VIII.) — Razlaganje keršansko-katoljškega nauka v podobah za šolo, cerkev in dom. Spisal Bernard Galura, knezoškof Briksenski. Na Dunaji po 2. nem. natisu poslovenjeno l. 1861. 8. VIII. str. 120. Priporočil Anton Martin, Lavantinski škof.

50) Drobtincam je bil Slomšek srčno vdan, in akoravno je kot škof njih vredovanje izročil drugim možem, ostal jim je vendar do smrti, skrben oče, da — celó po smrti so donašale po pravici imenovane „Slomšekove Drobtinice“ blaga iz njegove zapuščine, nekaj iz izvirno slovenske, nekaj iz poslovenjene, in — kako prisrčno se glasí „Lěpa beseda vsim prijatlom in prijatlicam naših Drobtinic“, ktero je „Drobtincam starašina“ dal za predgovor letniku 1859 — 1860 in ktera zove takole:

„Se trikrat preseliti, je enkrat pogoreti, sploh pregovor pravi. Taka bi se skoraj tudi našim Drobtincam zgodila. Začele v Gradci so se v Celje preselile, iz Celja v Celovec prestavile, in o preseljevanji Lavantinskega sedeža v Marburg, so se Drobtinice toliko pozamudile, da jim je za leto 1859 verzel ostala, ktero zagraditi smo tako dolgo odlagali, da se nam je clo novo leto 1860 postaralo. Da bi Drobtinice ne pogorele, naj velja enkrat za dvakrat, ter Vam podamo nove Drobtince za dvoje let 1859 in 1860,

v dokáz, da še živé, pa tudi iz serca željé, naj bi na svojem četertem seli za toliko lepši ozelenile, ter rodile vsim domoljubom novo veselje in korist.

Časniki in lětniki se radi po navadi postarajo in pogorijo, ako se dopisavci naveličajo pridno pisati, bravci pa plačevati in jih naročati. Drobtinicam našim se še gradiva ni pogrešalo, to da ni vsako gradivo za povesmo žlahno predivo; ga omikati in pezdérja olikati je pa vredniku gostokrat težavno delo, pa še zaméra na verh, kar rado dvoje serce zabolí! Dokler se pa po naših Drobtincah še neprenehoma želje glasijo, se ne bomo bali děla ne zamere, in poslali omlajene Drobtince po světi, naj se prikupijo bravcom in delavcom, koje v Slovenski vinograd na delo prav lepo povabimo in prosimo.

Bog daj, da ne bi Drobtincam novo selišče bilo žalostno pogorišče, marveč naj jim bo novo selo Slovenskih goric tudi mlado, rodovito sadišče duhovskih cvetlic in žlahnega sadja Slovenšine naše! Prijatli, Slovenci! vnovič podajmo si roke; pomagajmo si v vednostih in čednostih; tako nam hoče tudi dober Bog pomagati. Blagoslovil nam bo novi venec vsakega lěta, in naše polje bo rodovitnosti polno. Ps. 64, 12.

V Marburzi 26. svečana 1860.

Na ravnost smemo reči, piše J. Macun (Knj. Zgod. Slov. Štaj. 1883), da kar so Novice storile za slovenski narod, da se zbudé Slovénci za narodno delovanje, to so Drobtince dopolnile posebno gledé bogoslovnega življenja in razvitka. Kar je koli sposobnih umov še spalo med duhovniki, vse je znal prebuditi Slomšek, da so v Drobtincah pisali — šteje se jih v vseh letnikih do 130 sodelavcev — o bogoslovnih zadevah, posebno pak so mnogi zvezki, kar se tiče homiletike, zlata vredni; ravno tako, kar se tiče prilik in basen, šolstva — nauka in vzgoje — in posebno životopisov narodnih ali pak cerkveno-veljavnih mož (str. 161—2) . . Drobtince — po Slomšeku kot letnik ustanovljene — so le malo tečajev preživele svojega početnika, ker je seme po vladiki posejano tako plodilo, da se je hrana morala nuditi narodu v mesečnikih, tednikih in s časom vsaki dan izhajočih listih ali dnevnikih (str. 135). — Kar je v njih spisal on, dalo bi v mnoge in debele bukve, in nekteri spisi so v književni zgodovini posebno pomenljivi n. pr.: M. Ahacel, V. Stanič, T. Kren, J. Japel, L. Volkmar; ss. Ciril in Metod; Oglej, Solnigrad, Carigrad; Ogovor Slovencov, Graja nemškutarjev; Slava rajnim rodoljubom in vtemeliteljem našega slovstva itd. — Naštevajo se spisi Slomšekovi po Drobtincah a) v Besedi, gov. Fr. Kosar 1862 str. 20—22; b) A. M. Sl. spis. Fr. Kosar 1863 str. 59. 60; c) Lendovšek Zbr. Sp. Knj. I. str. 250—254; torej jih tukaj ne opisujem posebej. V razgled bodite v tej razpravi vsaj dve pesmici, in sicer iz Drobt. 1852. VII. F. Slovenska Gerlica — po geslu: Domača gerlica bo omolknila, — Če ne bo novih pesem obudila:

Iskrenim Slovencom.

Veselo novo leto Vam
Vi vsi Slovenci mladi!
To betvo pesmic Vam podam
Ki ste za pesme radi.

Se gerlo mi postaralo,
Ne morem gladko peti;
Da vmerla gerlica ne bo,
Imate Ví začeti.

Budite s petjem svoj sorod,
Naj se v omiko žene;
Obhajajte veseli god
Slovén'je oživljene.

Slovo Žolopaškim planinam.

1. Z Bogom hčere stare matere, mogočne Slave:
Košata Radoha, visoka Ojstrica,
Gorjata Rinka in zobata Olšova!
Povzdigajte Slovencom bistre glave,
Naj bojo verli sini Slave.

2. Iz krila vašega Savina čista zvira,
Studenec bistroumnosti, možke moči:
Planine čedi, ravnine rodovito porosí,
Nam v ptuje kraje pot odpira,
Mogočne plave tira.

3. Dereča Drava, svetla Sava in Savina,
Mogočne vode in Slovenke sestre tri,
Vsaka po svoji stezi neprenehoma hití,
In te uči, Slovenska rodovina!
Kako se zadobi modrina.

4. V nebesa kažejo mogočni velikani,
V nebesa vzdigajmo mi serce in oko;
Slovencom luč naj sveta vera bo.
Le bistrimo si glave, ne dremajmo zaspani,
Drugim rodom prodani.

5. Gorjaške glave starodavne, le terdno stojite;
Za pravico in resnico terdno stati
Hoč'mo tudi mi, da bode Slava naša mati!
Ve, bistre reke nam pa neprenehoma rosite,
Naj bodo naše dela rodovite.

Ta druga je natisnjena v Drobtinicah l. 1862. str. 253—4; zložil jo je pri poslednji obiskavi 21. rožnega cveta 1861 Anton Martin Slomšek, Lavantinski škof, ter s svojo roko spisal v Sučavi (Sul-Solčavi Sulzbach) v spominjske bukve, kjer sem jo tudi jaz sam čital s spomenico vred, ktero je bil zaznamnjal ondi A. Slomšek, špiritval v Celovcu, dné 28. sept. 1833 o svoji prvi obiskavi: „Hribi, doline pokrivajo svet, — Prijatli med njimi se snidejo spet — Veselo živet. — Liebe und Freundschaft geleiteten uns an diesen merkwürdigen Ort, — Pflicht und Beruf trennen uns wieder von hier; in Liebe und Freundschaft gehen wir fort." — Rad sem prebiral še mladenič Slomšekove knjige, po njih sem se vnemal za slovensko stvar; bogoslovec sem mu nosil mitro o zlati maši knezoskofa A. A. Wolfa l. 1854 v Ljubljani, svečenik sem obiskal stolico njegovo v Šent-Andražu in v Mariboru, kjer sem ga l. 1862 s škofom Jernejem in z L. Jeranom žalosten spremljal k pogrebu. Hvaležno spoštovanje do svetega moža mi je tudi v pričujoči razpravi vodilo peró. Dalo bi se še pisati mnogo mnogo; ali — veselí me nada, da vrli M. Lendovšek zbrane Slomšekove spise zapored spravi na dan, in tako svet spozná, kaj Slomšek veljá! — Rad podpišem, kar trdi Macun (Knj. Zgod. str. 135:

„Kakor se je v Gradcu okoli Vraza in Miklošiča vrtelo več rodoljubov, tako je Slomšek deloval v Labodski vladikovini. Gotovo mi nikdo nebo prigovarjal, ako rečem, da še noben rodoljub po vseh slovenskih krajih našemu narodu neje tako globoko segal v srce kakor rečeni mož, tako da smemo reči, da je Slomšek gledé slovenščine v narodnem javnem pomenu to, kar nam je Miklošič v znanstvenem; tudi se more reči, da noben Slovenec neje še napisal toliko slovenski natisnenih del in sestavkov kolikor ta narodnjak."

Sreča, posebna sreča je, da ga je blagi Fr. Kosar opisal nam tako izvrstno, da je neki mož božji mi dejal: O Kosarjevem Slomšeku velja, kar je rekel nekdaj sv. Tomaž Akvinski o sv. Bonaventuri slišavši, da spisuje življenje sv. Frančiška: „Sinamus, inquit, sanctum pro sancto laborare (Br. R. 14. Jul.)." — Vsem pravim Slovencem geslo pa naj bodo besede, ktere je po njegovem poročilu pokojni knez in vladika Anton Martin Slomšek govoril na Slatini poslednjokrat v zboru svojih duhovnov ter jih zapustil nam kot oporoko svojega zlatega rodoljubja:

„Bodimo vedno zvesti Katoličani, Avstrijani in Slovani!"

*

Kraljestvo nama bilo ni
Bogastvo tega sveta;
Slovenš'na bliša in časti
Slovencom ne obeta.
Zaupam pa, da bodeva
V nebesih večno združena
Slovenca prav vesela
S Slovenci slavo pela.

*

Vodniku v zahvalni spomin
za stoletnico njegovega rojstva
Anton Slomšek.

Jožef Burger r. v Krašinji 31. marc. 1800, mašnik l. 1824, špiritval v Ljubljani, dekan v Šmartinu pri Litiji, u. 24. jun. 1870. — Učenec Metelkov poskušal se je Jožef Jur Burger bogoslov l. 1823 celó v pesmih na pr. Spomlad: »Kar je nas, pójmo in bod'mo veseli, — Nas je pozdravila ljuba spómlad! — Žarki nebeški so greti začeli, — Vstane spomlad, ino zima gre spat«. — Tirzid in Lizid, nedolžna pastirja in prijatla, svoje serca od pozémliskih stvarí k Bogu povzdigneta:

1. Komaj napoči se zarja prečista,
   Tirzid in Lizid na nogah sta že;
   Taciga dneva še vidila nista,
   Kar jima ljuči na nebu goré.

2. Berž se podasta na rosno ledíno,
   Vštric se vsédeta čedi na stran;
   Gledata polje, zeleno planino,
   Solnce prihaja, razgrinja se dan...

10. T. Lizid, začniva, končajva le z Bogam,
    Njega očeta zahvali naj vsak;
    On odteguje nas grenkim nadlogam,
    On je dobrotnik, odžalnik sladák ...

18. L. Božjo ljubezen ves svet oznanuje,
    Vse nam obeta njegovih dobrot;
    Glej na nebó, ti resnico spričuje,
    Zemljo popraśaj, uči ti povsót ...

27. Prava obljuba, goteva resnica:
    Vest nju pokojna ne čuti strahú;
    Zalša nedolžnost kòt rože nju lica,
    Hvalo prepévata zvesta Bogú.

Moj nekdanji častivredni součenec Burger mi je pripovedoval o slovenskem časopisu, pisal je Slomšek že pred l. 1825 (Jezič. IX. str. 16), in kakor je ta špiritval v Celovcu, tako je oni špiritval v Ljubljani glasiti se jel za Metelčico najprej v Cerkarski pravdi koroški (Carinthia 1831 št. 25. 39), potlej v Abecedni vojski kranjski (Illyr. Bl. 1833 št. 10. 22), kjer je bil najgorečniši vojskovodja (Jezič. IX. 31—45). — Dejanjski je treba pričeti, si misli, in sodeloval je pri knjižicah v Metelčici, a še posebej v njej spisal

a) Nedolžnost preganjana in povelíčana. Povest iz pisem Kristofa Šmida. Na svetlobo dal Jožef Burger, duhovnik v Ljubljanski duhovščinici. V Ljubljani, nat. J. Blaznik, na prodaj L. Kremžar, 1832. 8. 124.

b) Pomoč v sili ali leseni križ in Sreča dobriga uka. Dvé povésti iz pisem Kristofa Šmida ... 1832. 8. 48.

c) Evstahi. Povést iz pis. Kr. Šm. itd. 1832. 8. VI. 149. — Na razgled bodi iz predgovora: „Kdor išče blagósti ali večne sreče v' nebesih, jo bo v nadlogah našel. Kdor je v resnici išče, mu né nobena nadloga pretežavna, si perzadéva, se trudi, se vpira, se potí, in preterpí rad vse težave, de bi le dosegel, po čemur naša duša hrepení. Táko perzadovanje se najde v življenji svetiga Evstahja, ki je popisano v teh bukvicah po večim takó, kakor so ga učeni in sloveči pisavci, postavim, Kombefizi, Baroni, Papebrohi, Tillemont, Baillet in še drugi, nam zročili. Njegovo življenje je polno praviga kerščanskiga duhá ... Za tega voljo perporočím vsakimu, de naj bere življenje svetiga Evstahja. Spoznali bodo, kteri ga beró, de je kerščanska katoliška vera luč praviga razsvetljenja, in de je tam tema, kjer né te luči; in vidili bodo, kakošna je pobožnost praviga kristjana, kakó se v mnogih okoliščinah našiga življenja razodéva, koliko resnična ljubezen Božja v gorečih kerščanskih sercih premore. Potlej bodo Boga tudi vedno hvalili, de jim je dal v katoliški veri rojenim biti, in ga bodo perserčno prosili, de naj jim da tudi rasti v njegovim spoznanji, terdneje vanj upati, in ga bolj

in bolj ljubiti, de ga bodo kedej obličje v obličje gledali in vživali, kakor ga sveti Evstahi že gleda in vživa."

d) Listi in evangelji v' nedelje in praznike celiga leta in vse dni svetiga posta (v Bohoričici). V Ljubljani 1833. 8. 456. — I. Lastina dnev. II. Lastina svetnikov. III. Občina svetnikov t. j. Molitve, Berila in Evangelji v' praznike svetnikov, kteri nimajo lastnih. Perstavek: Terpljenje G. J. Kr. Molitve pri službi Božji z poglavitnimi resnicami keršanskiga nauka I — CLXXI. — Molitve pri očitni službi Božji z resnicami itd. so bile natisnjene l. 1833 tudi posebej.

e) Svete Terezije premišljevanjá in perserčni pogovori z' Bogam, z' njenim popisam svoje mladosti in z nekterimi njenimi uki. Iz njenih pisem okrajšal Simon Buhfelner, fajmošter na Nemškim, poslovenil Jožef Burger, duhovnik v Ljubljanski duhóvščinici. V Ljubljani nat. (v Metelčici) J. Blaznik 1834. 8. 84. — V predgovoru pravi: „Od pisem svete Terezije je rekel Lalemant, velik učenik na Francoskim, de se z' nar lepšimi pismi, ki jih je kedej duh Božji ljudém vdal, smejo meriti. In učeni škof J. M. Zailer na Nemškim je rekel, de od svete Terezije učiti se tudi škofov ne bodi sram. Torej se mladim ljudém, jih napeljati v Božje kraljestvo, tudi nič kej boljiga ne more dati v roke, ko popis njene mladosti in njene premišljevanja, de se učé iz njene skušnje ogibati se nevarnost zveličanja, iz njene pokore spreoberniti se k Bogu s célim sercam, in iz njenih premišljevanj prav moliti itd." —

f) Razlaganje dopoldanje očitne službe božje, ali kerščanski nauki od s. maše in pridig, ki jih je imel **Antoni Pekec** (r. 11. jan. 1803 v Stopičah), kaplan per s. Jakobu v Ljubljani, v letu 1832. Po njegovi smerti (u. 29. okt. 1833) na svetlobo dal Jožef Burger . . Nat. (v Metelčici) J. Blaznik 1834 8. VIII. 499. — „Nàte, preljubi kristjani! bukve, v' kterih vam je dopoldanja očitna služba Božja razložena, pravi v predgovoru A. P. Berite jih, in večkrat jih preberite, de bote védili ob nedeljah in zapovedanih praznikih dopoldanjo očitno službo Božjo po volji katoliške cerkve, svoje duhovne matere, prav opravljati, ter po tem takim dopoldanji čas teh Gospodovih dni v Božjo čast in v svoje posvečenje obračati. K dopoldanji očitni službi Božji gre pa daritev svete maše in beseda Božja v pridigah itd." — Kazalo: I. Od splošnih darov. II. Od daritve stariga zavéta ali testamenta. III. Od Jezusove daritve na križi. IV. . v nebesih. V. . na zemlji v zakramentu presvetiga rešnjiga telesa. VI. Razlaganje svete maše, kakor se dan današnji bere. VII. Odgóvori na nektere vprašanja od svete maše, de se ž njimi doslejšnje razlaganje v veči svetlobo postavi. VIII. Poduki, kakó per sveti maši biti. IX. Poduki, kakó Božjo besedo v pridigah poslušati. — To knjigo je Slomšek pohvalil že v Mnemosynon Slav. str. 151 (Vide praeclarum opus de expositione sacrificii missae Antonii Pekec etc. .) in v Drobtincah večkrat.

g) Kristusovo terpljenje v osem postnih pridigah, ki jih je imel Antoni Pekec, Kaplan per s. Jakobu v Ljubljani, v letu 1831. Po njegovi smerti na svetlobo dal J. Burger itd. Nat. (v Metelčici) J. Blaznik 1835. 8. 122.

Sodéloval je J. Burger pri bukvah: Kerščanski nauk za slovénske šole poleg katekizma po c. k. deržavah. V Ljubljani 1831. 8. 131. Natis. (v Metelčici) J. Blaznik. Na pródaj v bukvarnici za ljudske šole Ljubljanskiga poglavarstva, v šólah. — Kazalo: Poglavje I. Od vere. II. Od upanja. III. Od ljubezni. IV. Od s. zakramentov. V. Od kerščanske pravičnosti. Perstavek. Angelovo češčenje in roženkranc. — I. Od stvarjenja svetá. *Kako se pravi tem rečém vsim kmal, ktere vidimo okoli sebe po zemlji in nad seboj po nebi?* Kar vidimo okóli sebe po zemlji, in pa nad seboj po nebi, namreč solnce, luno in zvezde, tem rečém se pravi vsim kmal svét. — *Ali je svét vselej bil?* Svét né bil vselej, biti je začel. — *Kdo je začetnik svetá?* Začetnik svetá

je Bog. — *Od kod vémo, kakó je Bog svet in vse reči na svetu naredil?* Kakó je Bog svet in vse reči na svetu naredil, vémo iz silno starih in svetih bukev, ktere sveto pismo imenujemo. — *Kaj nam povė sveto pismo od začetve svetá?* Sveto pismo nam od začetve svetá to pové: „Od konca je bil Bog, in druziga ne. Bog je hotel, de naj bo nebó in zemlja. In precej sta bila nebo in zemlja" itd. — Sostavil je ta katekizem **Franc Jelovšek,** r. 8. febr. 1793 v Ljubljani, tedaj katehet v normalki, naposled korar v Novomestu, u. 11. apr. 1868. — Sodeloval je pa tudi učeni profesor Urban Jerin, r. 2. maj. 1785 v Ljubljani, u. 24. avg. 1849 stolni dekan, kteri je vdeleževal se o Metelčici v Abecedni vojski (Jezičn. IX. str. 45), ter je tedaj kot šolski ogleda največ sam preskrboval bukve za ljudske in vzgledne šole, slovensko-nemške in slovenske, na pr. Abecednike, Katekizme, Zgodbe sv. pisma; celó pri nekterih v Metelčici p. Številstvo, Slovnica l. 1830 itd. je v tiskarni on vpisan naročnik in plačnik itd.

Sodéloval je J. Burger tudi pri bukvah: Sveto pismo nove zaveze. Prvi del. Sveti Evangélii. V Ljubljani. Nat. J. Blaznik (v Bohoričici) l. 1834. 8. VII. str. 411. Pridejano je: Kazalo beril iz listov in drugih bukev s. pisma, in evangélijov, kakor se berejo v nedelje in praznike cerkveniga leta in vse dni svetiga posta. Poslovenil in nekoliko razložil je omenjeno knjigo **dr. Andrej Gollmayr,** r. 28. nov. 1797 v Radoljici, mašnik l. 1821, nadškof v Gorici u. 17. marc. 1883, takrat učenik bogoslovja v Ljubljani. Pregledovali so mu delo Bl. Potočnik (Jezičn. XXIII. str. 86—94), Juri Zupan, učenik duhovnega pastirstva, r. v Zaspem 2. apr. 1784, u. 10. nov. 1857 korar v Ljubljani, pa J. Burger. — „Marljivost ravno imenovaniga učeniga Slovenca — dr. Gollmayra — je pa tudi drugi del noviga zakona za natis pripravila, kteri pa ni beliga dneva ugledal, dokler itd. (Sv. Pismo . . Wolf — Volc I. 1857. Predgovor str. XIII)." O slovenščini njegovi bodi iz predgovora na primer:

„V letu 1800 je bil pervi del svetiga pisma nove zaveze, ki ima čvetere evangelije v sebi, ki sta jih bila Japel in Kumerdej v naš slovenski jezik prestavila, vdrugič natisnjen. Ker so pa vse bukve tega drugiga natisa že zdavno prodane, in so ljudje pogosto po svetih evangeliih popraševali: so . . . posebno, kar tiče jezik in pravopis . . . Znano je namreč, de dandanašnji svoj domači jezik veliko čistejši in prijetniši pišemo, kakor so ga pred tridesetimi leti pisali . . . Prestavljali smo pa skorej od besede do besede iz latinske Vulgate . . . Ker se sveti evangelii tudi neučenim ljudem lahko v roke dajo, smo perstavili sèmtertje kratke opombe in izlage, v' kterih se ob kratkim pravi pomén evangelskih izrekov na znanje da. Ravno iz tega konca je pisan vvod v svete evangelije. Nekteri bravci se bodo morebiti spodtikali nad ptujimi besedami, ki jih bodo v evangeliih najdli, ker želé, de bi bili vsim ptujkam slovó dali. Treba je pa pomisliti, de se zato piše, de bravci, kterim so bukve namenjene, lehko umėjo, kar berejo. Bravci svetih evangélijov pa niso le učeni Slovénci, kteri so za čisti slovenski jezik tako vnéti, de jih ušesa zabolé, kadar med slovenskimi besedami kako ptujo slišijo: ampak tudi perprosti, neučeni kristjani, kteri so navajeni nekterih ptujih besedí, in bi se pohujšali, ko bi zadeli v popolnama neznano besedo. Desiravno pa vsih ptujih besedí nismo odvergli, smo vùnder vsim tistim slovó dali, ktere so nepotrebne, namest kterih imamo domače, ali vsaj iz slovénskih korenin izpeljane besede. Tako smo postavim namest ptuje mojster povsod postavili domačo učenik, lat. magister, gr. didaskalos; namest nem. joger slov. učenec, lat. discipulus, gr. mathetes; nam. testament slov. zaveza, kar gr. diatheke, hebr. berit; nam. postava, t. j. ukaz, povelje, postavili smo poglavje, lat. caput, gr. kefalaion. Upamo, de se nad temi in enakimi prenaredbami noben pameten bravec ne bo spodtikal itd."

Za predgovorom je vvòd v svete evangelije. §. 1. Sveto pismo nove zaveze. 2. Sveti evangelii. 3. Evangeli sv. Matevža. 4. s. Marka. 5. s. Lukeža. 6. s. Janeza.

§. 7. **Kratik zapopadik čveterih evangelijov (str. 1—15).** — „Čeprav je bila znanstvena njegova omika nemška, znal je in ljubil in pisal pravilno svoj materni jezik slovenski; veselilo ga je zasledovati njega razvoj in napredek. Prevedel je bil v mlajših letih v slovenski jezik tudi neke oddelke Sv. Pisma in bral do smrti knjige in časnike slovenske. Novicam je bil naročnik od njihovega začetka . . O kanoničnih obhodih je katekizoval in govoril slovenski in z marsikatero gorenjsko razveselil pri obedih duhovnike, s katerimi se je vedel ljubeznjivo, kakor oče z otroci. Kot metropolit ni nikdar nasvetoval koga za škofa, če ni znal jezika svojih prihodnjih ovčic. Rekel je, da on ne more umeti, kako more škof biti med ljudmi, katerih jezika ne zna (Vid. Andrej dr. Gollmayr, sp. Raicevich str. 30. 31).

Sodełoval je J. Burger pri Wolf-Cigaletovem Slovarju, čegar rokopis je v nekterih oddelkih pregledoval (Vorw. VIII), pri dr. J. Bleiweisovih Berilih za nižo gimnazijo, kjer se nahajajo nekteri njegovi prevodi iz drugih jezikov (Ber. II. 1852) in poslednjikrat nekoliko pri prvem občnem zboru Matice Slovenske. — Tako je v Matici, pri slovenskih gimnazijskih Berilih Bleiweisovih (Ber. I. 1850. II. 1852) in pri Slovarju (Vorw. VIII) vdeleževal se tudi součenec Slomšekov in Burgerjev t. j. Juri Grabrijan, r. 22. marc. 1800 v Adlešičah, mašnik l. 1825, u. 22. jun. 1882 dekan v Vipavi, čegar slovensko delovanje — tudi v deželnem zboru — je opisano tù in tam v Novicah, s kako pesniško poskušnjo p. 1863 str. 206 (Vrednost žensk), celo iz l. 1823: Krajnska Slovenija, ktera je prepisana iz Bohoričice, deloma spremenjena v oblikah, ponatisnjena v Novicah 1862 str. 332, iz ktere naj se posname tukaj na primer:

1. Pomagaj Večni in Dobrotni
Popisat' jezik mi sirotni,
Ki mater 'ma, — je ne pozná,
In brž, ko uma kaj dobiva,
Ga precej ptuji duh zaliva,
In ptuji veter mu pihljá;
Ne more v svoje se ozreti,
Očí ne more v svoje vpreti,
Povsod le ptujšnja mu igrá . .

6. Že ko se druzih naveličal
Sem, nepotrebnih se prepričal,
Slovenja! komaj te spoznam.
Veliko je rojakov takih,
Ki niso zadnji v drugih vsakih,
In tebe vendar jih je sram!
Ne smem rojaka imenovati,
Kdor tebe noče prav spoznati.
Če drugi noče, hočem sam:

7. Slovenja! tebi v čast živeti,
Spodobno hvalo tebi peti,
Častiti tebe vsaki čas.
Tud' sester tvojih rad ne zabim,
Prijazno jih na pomoč vabim,
Posebno ki so bliže nas,
Jih ljubim, ker po njih spoznavam,
V njih zakladih poiskavam
Jezika star'ga prav' obraz . . .

13. Kaj, ako skopnik dnar nabira,
V železne škrinje ga zapira,
Komú se kaj pomaga s tem?
Molčati moram, če me vpraša
Slovenski znanec: Kaj odlaša
Slovenja skazat' se ljudém?
Učeni jo preradi imajo,
Ljudem je, pravim, še ne dajo,
Bahajo ž njo, to dobro vém . . .

24. Zatoraj naj se povzdiguje,
Jezike svoje naj steguje
Mrčesa ptuj'ga voljni roj.
Al stanovitna ti le bodi!
Srčnost — Slovenja! — naj te vodi,
Premagaj njih jezika boj.
Prijazno skaži jim dobroto,
Ne pelji jih u drugo zmoto, —
In vse podalo bo se koj.

25. Takrat se bomo veselili
Na zdravje tebi vince pili,
Pa tudi kaj zapeli vmes.
Roke prijazno podajali,
In brate vse nas imenvali,
Tačas vsi bomo čez in čez;
Ne bo nikdó debelo gledal,
Če prav slovensko bom povedal:
Pomozi Bog, da to bo res!!

Anton Janez Murko r. 8. jun. 1809 pri sv. Ruperțu v Slovenskih Goricah, učil se v Mariboru in v Gradcu, mašnik l. 1835, kaplan, doktor bogoslovja, župnik v Stadli, poslavljen z zlatim križem s krono za zaslugo, dekan in šolski nadzornik poznej v Zavrčah, naposled v Hočah (Kötsch) u. 31. dec. 1871. — Spisal je

a) Theoretisch-praktische Slowenische Sprachlehre für Deutsche, nach den Volkssprecharten der Slowenen in Steiermark, Kärnten, Krain, und Ungarns westlichen Distrikten. Nebst einem Anhange der zum Sprechen nothwendigsten Wörter, einer Auswahl deutsch-slowenischer Gespräche für das gesellschaftliche Leben, und kurzer slowenischer Aufsätze zum Uebersetzen ins Deutsche. Von Anton Johann Murko. Grätz, 1832. 8. XVI. 206. Ferstl-Greiner. — V predgovoru kaže o slovenščini, kako je mnogim potrebna in koristna, kako jo je pisal v slovarju in v slovnici, namreč: „dass ich jede philologische Kleinigkeitskrämerei, subtiles Wortkünsteln und mehr derlei praktisch nutzlose, speculative Untersuchungen, auf den Rath eines würdigen Slowenen (menda Slomšeka), sorgfältig vermieden, und nur das, entweder im Munde des Volkes Praktische oder in unserer, obwohl armen Literatur sich Bewährende in mein Buch aufgenommen habe; denn der Zweck meines Werkes ist nicht, das Lesen gelehrter Werke zu erleichtern, die wir noch gar nicht haben, sondern sich als Priester, Beamter u. s. w. dem Landmanne verständlich zu machen, auch ihn zu verstehen, und slowenische Schriften und Bücher aller Art mit Nutzen lesen zu können . . . Endlich noch die rechtfertigenden Gründe, warum ich mich für die, zwar bis nun allein im vollen Gebrauche bestandene, aber von Einigen als unzureichend erklärte, Orthographie des A. Bochoritsch, bestimmt, und nicht jene der Herren Dainko oder Metelko in Anwendung gebracht habe u. s. w." — Str. 157—169 Nothwendigste Wörter: Stvarnik, stvaritel, odrešenik, odrešitel, odžalnik, razveselnik gem. tróštar; sveti, svetli, nebeški raj gem. paradiž, zakon zapovd gem. auch postáva, spovednik eig. spovednitel; Regenbogen mávra, mavrica, pivka, božji stolec, kroat. duga, puga; Januar prosinc, prozimic, jánuar, pèrvnik, novoletnik itd. — Gespräche str. 170—197: Al že je dolgo, kar se slovénski vučijo? — Še le pol leta, gospod. — Ní mogoče. Predobro govorijo za tak kratek čas. — Se šalijo, še skoro nič ne morem govoriti (gúčati) . . Vsaki dan še blode zapazim . . Se bojím, de bi se mi smejali. — Noben Slovenic se ne smeja (smejí) čez drugih blode, ampak nje poboljša. I ne vejo príslova, kdor hoče dobro govoriti, mora opervič blodljivo govoriti? itd. — Einige Aesopische Fabeln str. 198—202: 4. Honig im Munde, Galle im Herzen. Boláni osel. Osel je bil bolan. in glas se razširil, de bo zdaj in zdaj vmerl. Ko so ga tedaj volkovi in psi obiskat prišli, in sinú vprašali, kakó bi se njegov oče počutil, jim uni skoz dvérno spranjo odgovorí: Bolje, kòt mu vóšite. — Slovo od Mladosti. Povodnji Mož. Dr. P. (str. 202—206). —

Theoretisch-practische Grammatik der Slowenischen Sprache in Steiermark, Kärnten, Krain und dem illyrischen Küstenlande. Von A. J. Murko. Zweite, umgearbeitete und sehr vermehrte Auflage. Grätz, 1843. 8. II. 267. — V kratkem predgovoru pravi: „Durch die Wahl einiger čechisch-slawischen Schriftzeichen habe ich nur den, schon in der Vorrede zur ersten Auflage dieser Grammatik, S. XIII, von mir angedeuteten Weg, um die Dialecte der Westslawen durch eine gemeinschaftliche Orthographie einander zu nähern, nun wirklich betreten, in der vollen Ueberzeugung, dass die erwähnte Annäherung dieser Dialecte so lang ein frommer Wunsch bleiben wird, als die in der Literatur ärmeren und an Zahl unbedeutenderen sich nicht an die durch Cultur ausgezeichneteren und zahlreicheren Stämme anschliessen werden itd." — Elementarlehre S. 1—16 Formenlehre 17—148. Syntax 149—173. Anhang. Praktische Uebungen zum Uebersetzen aus dem Deutschen ins Slowenische 174—213. Sammlung der zum Sprechen noth-

wendigsten Wörter 214—226. Gespräche 227—251. Uebungsstücke zum Uebersetzen ins Deutsche 252—267. Štiŕje letni časi po Slovenskim, Vigred, Polétje, Jesén, Zima; Ženitva po Slovenskim; Raj pod lipoj; Pošteni Slovénci; Obér, Golóvc, Rógačka gora, Plešivec; Slovo od mladosti. Povodnji mož (Vid. Slovnice slovenskega jezika l. 1861 str. 17. 20. 21 Jahresb. Obergymn. Laibach).

b) Deutsch-Slowenisches und Slowenisch-Deutsches Handwörterbuch. Nach den Volkssprecharten der Slowenen in Steiermark, Kärnten, Krain, und Ungarn's westlichen Distrikten. Von Anton Johann Murko. Grätz. Verlag Ferstl-Greiner. 1833. 8. IV. 862 (str. v polovičnih predelkih). — Vorerinnerung: „Ueber den Zweck dieses Handwörterbuches habe ich mich schon in der Vorrede zur Sprachlehre erklärt. Ich wiederhole die Versicherung, dass ich dem Princip, das Gefundene getreu zu referiren, strenge gefolgt, demnach eigenmächtige Wortbildungen sorgfältig vermieden, und nur das in der Umgangssprache oder Literatur der Slowenen (in weiterer Bedeutung) sich Bewährende aufgenommen habe ... Erklärung der Abkürzungen. Razloženje vkratíc. Deutsch-Slowenischer Theil. Némško-Slovénski Dél. 1—846. Manns- und Frauennamen. Geographische Namen . . 847—862. —

Slovénsko-Némški in Nemško-Slovénski Ročni Besédnik. Kakor se slovénšina govorí na Štájerskim, Koroškim, Krájnskim in v' zahodnih stranih na Vógerskim. Zložil Anton Janez Murko. Slovensko-Némški Del. V' Gradci. Ferstl-Greiner. 8. II. 788 (v stolpcih). Slovensko-Nemški Del 1—758. Moške in ženske imena. Geografske imena dežel, rodov, mést, rek itd. Popravki in Dostavki 759—788. — „Nicht lange darnach trat Anton Johann Murko mit seinem inhaltreichen, gediegenen und verlässlichen Slovenisch-deutschen und deutsch-slovenischen Handwörterbuch (Graz 1833) auf, einem Werke, das ohne Widerrede auf die neueste slovenische Literatur den bedeutendsten Einfluss geübt hat" — piše M. Cigale (Wörterbuch .. Wolf .. Vorwort S. VI).

c) Leopolda Volkmera, pokojnega duhovnika Sekavske škofije Fabule ino Pésmi. Spravil ino z' kratkim Volkmer'vim življenjom na svetlo dal Anton Janez Murko. V Gradci. Na prodaj v Fr. Ferstl'vi knigarnji J. L. Greinera. 1836. 8. XVI. 148. Njega Ekscelencii .. grafu Wickenburgu ., . z' posebnim poštovanjom ino češenjom daroval Izdavec. — Predgovor: Skoro vsi, kteri so pervénca štajersko-slovenskih pévcov, pokojnega Leopolda Volkmera, poznali, ali saj njihove fabule ino pésmi slišali, so želéli, da bi nje kdo natisniti dal. Jaz sem zato, da bi se tak lepe pesmi po časi ne zgubile ino pozabile, vse Volkmer've fabule ino (posvetne) pésmi spravil, ino neprenarejene, kak so nje pokojn pévec spisali, ino mnogi Volkmer'vi častivci natisnjene želéli, na svetlo dal. Duhovnemu gospodu Marku Glazeru, ki so mi dosti fabul ino pésem, kterih še ne sem imel, ino kratko Volkmer'vo življenje od častivrednega gospoda Š. Povodna na Ptuji spravili, se očitno serčno zahvalim. Da bi te pésmi še tudi zdaj, kak pred petdesetemi létami, gda so spisane, teliko veselih bravcov ino pevcov najšle! V Gradci, 2. Januara 1835. (Vid. Jezičn. XXIII. str. 7—9. — Dr. Anton Murko. Životopis, sestavil dr. Jož. Pajek v Letps. Slov. Matic. 1880 str. 224—257. — Knj. Zgod. I. Macun 1883 str. 109—112 itd.).

Jožef Kek r. v Zatičini na Dolenjskem 29. jan. 1796, mašnik l. 1819, kaplan, katehet, naposled škofijski pismovod ali notar in častni kanonik v Ljubljani u. 6. jun. 1855. — Spisal je

a) Mali Besednják slovénskiga in némškiga jezíka. Sosebno za Slovénce, kteri se hočejo nemškiga jezíka učiti. V' Ljubljani, nat. J. Blaznik, 1834. 8. 230. Kleines Wörterbuch der slowenischen u. deutschen Sprache. Zunächst

für Slowenen etc.. — Slovénsko-Nemški Dél str. 5 (v polovíni) — 125. Deutsch-Slowenischer Theil str. 127—230. — Abecednik, das ABC-Buch, vl. Bücher. Abotin, albern, thöricht, dumm etc. — Aal, der, e, jegulja. Aar, der, en, ôrel. Aas, das, vl. Aeser, mèrha, cerklina. Aasblatter, die, n, hude kozé etc.. — Kakor prvi, tako je tudi drugi (l. 1843 vid. Novic. 1844 str. 52) in tretji pomnoženi natis l. 1854. 8. 261 (nat. in zal. Kleinmayr in Bamberg) preskrbel tedanji vodja normalnih šol, Janez Nep. Šlaker (r. 19. apr. 1791 v Kamniku, maš. 1816, u. 3. marc. 1863 častni korar v Ljubljani vid. Zg. Danic. 1863 l. 8). — „Nachdem dasselbe (Handwörterbuch v. A. J. Murko) bald vergriffen ward, kam 1834 in Laibach ein von Josef Kek, Katecheten an der Mädchenschule der Ursulinerinnen, unter Mitwirkung von noch ein Paar andern Sprachkennern (Metelko-Šlakar) verfasstes „Kleines Wörterbuch der slovenischen u. deutschen Sprache“ mit den nothdürftigsten Wörtern, ohne Redensarten, zunächst für Deutsch lernende Slovenen heraus, wovon 1854 die dritte Auflage erschien“ — pravi M. Cigale (Vorwort VI).

b) Popis navad in zaderžanja Indijanov polnočne Amerike. Spisal v nemškim jeziku Friderik Baraga: Geschichte, Charakter, Sitten und Gebräuche der nordamerikanischen Indier in v francoskem (gl. Fr. Baraga l. 1869 in Jezič. XXIII str. 39—41), poslovenil pa J. Kek v Ljubljani 1837. 8. 165, nat. J. Blaznik, s posebnim predgovorom Baragovim.

c) Duhovni Tovarš pobožniga kristjana, ali Napeljevanje h' keršanskimu življenju in Molitve, z' kterimi zamóremo Boga po dolžnosti častiti, se mu za prejete dobrote zahvaliti, in ga vsih potrebnih reči prositi. V Ljubljani, 1838. 12. VII. 624. Nat. J. Blaznik, na prodaj J. Klemenz. — Predgovor za vse pobožne duše, ki želé Bogu prav služiti. Ljubezniva keršanska duša v' Jezusu Kristusu, našim Zvéličarji! „Té bukvice, ki se ti zdaj v roke dajo, morajo tvoj tovarš in varh biti, to je, te morajo, če si bilà tako nesrečna, de si se z greham od Boga odvernila, spet z pravo pokoro k njemu nazaj perpeljati; če si pa tako srečna, de si v gnadi božji, te morajo v nji vterditi, in ti pomagati, de bi je nikoli ne zgubila, ampak de bi zmirej Bogu zvesta ostala in nekdej k njemu v nebesa prišla. V teh bukvicah so prav lepe in potrebne molitve.. podučenje od pokore.. Zadnjič, de bi ne pozabila naukov, vsakimu katolškimu kristjanu potrebnih, in de bi bila obvarovana zmót in zapeljivih naukov svetá, najdeš tudi v teh bukvicah kratek katekizem v vprašanjih in odgóvorih, in spričevanje ali poterdenje, de je sveta katolška cerkev resnična in prava cerkev Jezusova, v kteri vse imamo, kar v svoje zveličanje potrebujemo itd.“ —

d) Kratek Katekizem v' vprašanjih in odgovorih, ki se v teh bukvicah nahaja str. 289 do 406, je bil nato tudi posebej natisnjen. Katekizem, ki ga je spisal J. Kek, se je sprejel v ljudske šole, in popravljal ter pomnoževal ga je katehet in kanonik A. Zamejic. L. 1851 bil je natisnjen vže sedemkrat, poznej l. 1868. 1883 z naslovom: ‚Kratki katekizem v vprašanjih in odgovorih za ljudske šole ljubljanske škofije (8. 96)‘, in izide spet letos v boljši vnanji in notranji obliki. — Zdaj tolikanj znameniti katekizem se v prvi obliki pričenja z vprašanjem: »Kaj se pravi keršansko katolško verovati? Keršansko katolško verovati se pravi: vse verjeti, kar je Bog razodel in nam cerkev verovati zapoveduje, naj bo v' svetim pismu zapisano ali ne. — Ali je k zveličanju zadosti, de katolški kristjan le v sercu veruje, kar je Bog razodel? Ni zadosti, temuč mora tudi 1. Svojo vero v delih ali v djanji kazati? 2. Mora to, kar v sercu veruje, če je treba, tudi z ustmi očitno spoznati ali spričati... Sklepa se katekizem s štirimi poslednjimi rečmí, in v teh z vprašanjem: Kaj se učimò iz nauka od nebeškiga veselja? Iz tega nauka se učimo: 1. De moramo vse nadloge in zopernosti tega življenja voljno terpeti, ker vse te nadloge niso nič proti nebeškimu veselju. 2. De

moramo božje zapovedi vselej radovoljno in na tanko spolnovati, če bi ravno zato kaj terpeti mogli, ker za bojevanjem pride večno plačilo."

P. Felician Rant r. Franec Ks. v Šmartinu poleg Kranja (v Bitinjah) 2. dec. 1790, mašnik 1812, v redu sv. Frančiška, u. 3. apr. 1842. — Spisal je: Sedem postnih pridig od štirih poslednjih reči, katire je pridigoval Felician Rant, Guardian in Fajmošter v' Ljubljani per materi božji pred mostam v' letu 1829. V Ljubljani, 1834. 8. 100. Nat. J. Sassenberg. Na prodaj A. H. Hón. — Drugi (nespremenjeni) natis v Ljubljani l. 1849. 8. 95. J. Blaznik. E. Hón. — Beseda naj se kaže iz prve postne pridige po reku: On je srebernike v tempeljnu od sebe vergel, se je preč podal, je šal ké, in se je z vervjo obesil. Mat. 27, 5. — „Sveti postni čas, kteriga smo začeli, imenuje sveta katolška cerkev zato dnove zveličanja, kir Bog nam zdej obilniši gnade delji: II. Kor. 6. 2. V temu prijetnimu času. pravi on, bom jest tebe ušlišal. ino te spet v gnado vzel. Bog hotel! de bi bil tud nam ves štirdesetdanski postni čas zares sveti in zveličanski čas. De bi z začetkam posta bil konc vsih pregreh, ino začetik resnične pokore. K temu je pa nar bolši pomoč po spričovanju Modriga v s. pismu, premišlovati večkrat štir posledne reči. Eccl. 7, 40.. Ravno ta resnica je pa tudi zapopadik mojih letošnih postnih pridig.. Dans govorim sploh od smerti, ino sosebno od nesrečne smerti grešnika; dans teden bom govoril itd.. Jest začnem iz pergodbe Jezusoviga terplenja, ino vas spomnim nar pervo nesrečniga Aposteljna Judeža Iškarjota.... Poslušavci! glejte živo podobo vmerjočiga grešnika, ino zapopadik moje današne pridige, katero tako razdelim: mi ne vemo ne ure, ne dneva, kdaj bo treba umreti, zato se moremo zdej skerbno k dobri smerti perpravljati; pervi delj. Nič hujšiga ino nič strašnejšiga ni, kakor je smert nespokorjeniga grešnika, kakor je bila Judeža Iškarjota, drugi delj. — Moj namen ni, vas brez potrebe v strah perpraviti, ampak, de bi vi grehe zapustili, ino pot pokore nastopili. Ino če se to zgodí, mi bote hvaležni na smertni postelji, de sim vam dans eno uro strah napravil. Večni Bog! ktiriga milost in vsmilenje je neskončno, pomagaj nam z tvojo gnado, de bo nam k zveličanju današno premišlovanje od smerti, sosebno od smerti grešnika." —

Leto poprej je v dokaj lepši besedi prikazala se na svetlo tistega obsega knjiga, ktera mi je došla v roke prekesno, da bi jo bil vpisal na mestu, kamor naj se všteje, sedaj (Jezičnik XXIII str. 47 mej 3 in 4) namreč: 5) Pogled v' večnost, ali premišljevanje štirih poslednjih rečí človekovih. Iz nemškiga prestavil Gašper Švab, fajmaster v Hotédražei. V Ljublani, nat. J. Blaznik, na prod. J. Klemenz, 1833. 8. 570. Kazalo: I. Del. Smert 1—222. II. D. Sodba 225—361. III. D. Pekel 365—462. IV. D. Nebesa 465—570. — Na str. 157 je brati na pr.: „Svet je gledališe, pravi s. Avguštin, Bog pa gledavec. Pa res, ljubi bratje! svet ni drujiga, ko gledališe, na kterim se le žalostne zgodbe kažejo. Naprave drujiga niso, ko slepljenje; obleke so zlata pena; kar se gledati daje je le človeško zmišljevanje in zapeljevanje serca; kar se govorí je le zmišljeno, zgodbe so prazne bazni. Slabe lampice pogasnite, bote pa ničemernost vsih rečí vidili. Svet je gledališe, Bog pa gledavec. Mislite na gledavca, kteriga ne morete slepiti. Učite se svoj opravek dobro opravljati, svoje delo dobro delati. Glejte na cilj ino konec in na izhod vsih rečí. Svet je gledališe, Bog pa gledavec itd.

Jožef vitez **Jakomini** r. na Vipavskem (pri sv. Danielu) 9. okt. 1755, je v Rimu l. 1779 prvo, in l. 1829 pri Novicerkvi na Štajarskem drugo novo mašo pel, ter ondi dekan u. 28. marc. 1830. — Spisal je: Keršanskiga nauka razlaganje I. II. bukve. V Ljubljani 1801. Molitev verniga kristjana. V Celji 1820. Razlaganje sv. maše. V Celji 1823. O tem razlaganju sv. maše piše Slomšek, ki to naznanja v Novicah 1846 str. 143, v Drobtincah l. 1855 str. 1—30. Primeri tudi Jezičn. XXII str. 76.

Jurí Alič r. v Poljanah na gornjem Kranjskem 23. marc. 1779, dekan v Gornjem Gradu, nato viši šolski nadzornik Lavantinske škofije, potem dekan na Vidmu za Savo, naposled čestni kanonik in nadžupnik v Laškem, u. 24. okt. 1845. „Priden in učen Slovenc, ki je na viši povelje šolske bukvice poslovenil, de se po eni strani nemško, po drugi pa slovensko bere, in takó iz slovenskiga lahko nemško uči, pa tudi nemško, ki se bere, lahko razumí," spričuje Slomšek v Novicah l. 1846 str. 139. — Njegov utegne poleg drugih biti: Majhini Katekismus z' Prašanjami ino Odgovormi za Otročiče v' cesarskih kralevih Deželah. Prenešen na visoko Zapovd iz nemškiga na slovenski Jezik v' Gradcu 1830. 8 (brez stranic). Kienreih. Der kleine Katechismus etc.. To je isti Georg Alíč, dekan škofije Labodske, čegar dokaj bogato zbirko slovenskih besedí in prislovic je g. Jos. Drobnič s svojimi predragimi pristavki poslal vredništvu nemško-slovenskega slovarja (Gl. Cigale.. Vorwort str. VII). —

Andrej Gutman r. 25. nov. 1784 v vasi Žetinci blizo Radgone, šolal se v Mariboru in Gradcu, mašnik l. 1811, služboval na več krajih, poznej v Soboti, pri sv. Jakobu v Slovenskih Goricah, živel v nadzirovanem pokoju v Gradcu, u. 10. jul. 1850 v župniji Ratten nad Borovo. „Imel je ostropikajoč jezik . . piše o njem I. Macun (Knjiž. Zgod. 1883 str. 77—80).. spisoval je v čisti (?) slovenščini troje molitvice: Jezus moje želje (Glej Drobtince 1850 str. 228—9 pesem: Jezus, mojo poželjenje, — Moj edini ljublenik! — Ti si mojo vso življenje, — Dobrotliv odrešenik itd. — Po nemško Al. Šlör; poslovenil Gutman); Pobožnost sv. Alojzija; Angelj varuh (?).. Bil je satiričnega duha, ter je napisal več takih pesmi, in poslovenil Lukijana.. Posebno pak je gotovo še ko župnik napisal knjigo: Novi vedež za smeh ino časkratenje Slovencom . . . Novi Vedež zagledal je prvi krat beli svet leta 1838, ne pak 1841.. Tega leta, ako ne l. 1840. prišel je na svetlo „drugi poboljšani in povečani natis" brez dodanega leta, obsegajoči 586 — 1. natis imel jih je 488 — kitic, od kojih gotovo polovica novih, in v jeziku kakor tudi v ukusu nekaj poboljšanih . . . Knjiga je razdeljena na četiri razdele: *a*) o zadržanju, *b*) o ženitvi za možke, *c*) o ženitvi za ženske, *d*) kaj se komu zgodi. Da se vsaj nekaj vidi Gutmanova pisava, evo nekoliko kitic: I. 1. nat. a. IV. 6. — b. IV. 10. — c. XI. 7. — a. XII. 8" — ki pa niso istinito ponatisnjene; — kajti knjižica, ktera je meni na ogled, ima naslov:

Novi Vedež za sméh ino časkrátenje Slovencom. Drugi pobolšan ino povečani natis. V Gradci natisnjeno z Tancerovimi pismencami (brez letnice) 12. str. 96. Zapopadek — v štirih delih — vsak po dvanajst oddelkov — in v vsakem oddelku po dvanajst kitic (skupaj 576, ne 586) po štiri vrstice (2304), češ, nekake prislovice, in v ta namen je na drugi strani načelnega lista Opomin: „Z enega lonca (piskra) potégni velko numro, káke so na sredi; potle z drugega lonca potegni malo numro, kake so na strani, no tisto beri." — Zapopadek: Od zadržanja str. 1—24. Od ženítve za možke peršone 25—48. Od ženitve za ženske peršone 49—72. Kaj se keremi zgodí 73—96. Na knjižici, ki mi je na razpolaganje, je davno vže napisana letnica 1834, in jaz bi nasproti temu, kar piše Macun (str. 78), rajši verjel, da je vsaj prvi natis gotovo iz tega leta — sodeč po obliki njegovi in po osodi pisateljevi. Na primer o besedi in poeziji nektere kitice:

A. I. 1.

Tebe gdo če prav nakermi,
Tak mu hvale skažeš malo,
Kak boječi zájec germi,
Za počiveš no skrivalo.

II. 2.

Ti si prav pobožna duša;
Lepo moliš: Oča naš!
Daj mi, naj ne pride suša,
V gút nikol, no v pintni glaž.

XII. 8.

V cirkvi róke vun razpinjaš,
No se križaš dol po nósi;
Tam domá pa tak preklinjaš,
Da se lehko zemla trosi.

B. I. 1.
Tvoja zákonska savéza,
Hitro bo ti šla narázno;
Veš, da lepa tvoja Tréza,
Glavo má no mošnjo prazno.

C. I. 1.
Ženka! ti pretežko čakaš,
Kak se vidi, na možá;
Zato glasno kokodakaš,
Kaki štor če hlače má.

D. XII. 10.
Skoro padeš dol iz bervi, —
Dnevov nanč ne bomo šteli;
Te pa v zemli dúgi červi,
Bodo tvoje laži sneli.

IV. 10.
Tvoji ženi vun stojijo,
Nóhti, kako klun od vrán;
Če se tisti v té spustijo,
Boš ko sveti Šebeštján.

IV. 11.
Tvoj se piše Zamudič:
Malogda se znajde v mesti;
No še te ga tam hudič,
Vlači blatnega po cesti.

11.
K smerti bo ti omedleval,
Tisti, kak za dušoj skače;
Zvon pa jasno bo popeval, —
Veš, za volo dobre plače.

X. 8.
Neboš mogel dosti spati,
Poleg tvoje ti Margéte:
Bass ti bo igrala mati,
Prim pa bo se derlo dete.

VII. 2.
Tebe tam če sveti Duh,
Pred ženitvoj ne razsveti,
Tak en gerdi klapovuh,
Skoro pekel ti zanéti.

12.
Srečo zdaj povem ti sledno,
No še toto malo vredno:
Vogri bodo v Somboteli,
Tebi štrik okol' zapleli.

Jožef Lipold r. l. 1786 v Mozirju, učil se v Mariboru in Gradcu, bogoslovja v Ljubljani, postal l. 1815 župnik v Rečici (Rečiški), kjer je u. l. 1855. „Bil je pesnik na glasu, ter je že za štajersko črno vojsko, koji je tudi sam pristopil za kapelana, napisal brambovske pesmi, l. 1810 natisnene v Celju, pravi o njem I. Macun (Knjiž. Zgod. str. 86. 87). Napisal je kaj veliko pesmi, ki se v velikih šestih rokopisnih knjigah hranijo v hiši Lipoldovi v Mozirju; dva sta zvezka polna cerkvenih, četirje pak posvetnih pesem, in te pesmi, posebno pak flosarske in mnoge napitnice pojejo še se sedaj daleč okol itd.“ — Primeri vendar Drobt. 1859 str. 94 ter obliko: Lipold Ročički!

a) Koroške ino Štajarske Pesme . . Na svetlo dal M. Ahacel . . imajo v v 2. in 3. natisu vže nekatere Lipoldove, in te so: Štajersko vino. Kmetija bogatija. Dobrovoljni kosci. Vesele ženjice. Gorski ovčar. Pravičen žold. Mladenčam. Mladim deklicam. Popotnica za sina.

b) Drobtince od l. 1846—1856 na pr. 1846: Terice. Perice. 1849: Pesem za flosarje ali veslarje. 1850: Mati per zibeli. Verli mož. Neveste slovo. Zdravica svetlimu cesarju. Slovo mladenča ki na vojsko gre. Od begunov ino tobakarjev. Sedajni svet. Pjancam žganopivcam. Od komunistov. 1851: Otroci na paši. Možkemu spolu. 1854: Deklíška modrost. 1856: Venčanje. Na razgled bodi:

Kmetija bogatija.

1.
Nar bogatejši mož je kmet,
Naj ravn se čudno zdí;
Ker dostkrat nima za odštet,
Za silo groše tri;
Veselje pa, kdor prav spozna,
Katerga kmet ima,
Verjemi, da sam spoznal boš:
On je prav bogat mož.

2.
Kraljevi grad se lisketa,
Od srebra in zlatá,
Kralj šlahtnih kamnov dost imá,
Kar hoče, se mu da;
Na zlatim sedeži sedí,
Krog njega se bleščí;
Alj misliš, da je kmet sromak,
Ker kralju ni enak?

3.
Prijatel močno motiš se,
Ker ne premisliš prav;
Tud kmetič lih tak srečen je,
Če priden je in zdrav.
On svojo hišco preskerbi
Z potrebnimi rečmí,
In božjih darov je vesel,
Katire je prejel.

4.
Bolj ko zlato mu blisketá
Romeno sončice;
Sreberni trak tud luna da
Skoz kmetno oknice.
Miljonov kapelc se bliščí
Mu v rosi juterni,
Krog hiše v žlahtnim cvetji vse
Ledince pisane.

5.
Kralj godce, pevce si redí,
Da mu prepevajo;
Za kmeta jih pa Bog živí:
Po gojzdih ptičke so.
Prav zgodaj njemu pojejo,
Budijo ga glasno;
In ker na polje delat gre,
Ga sprem'jo ptičice.

6.
Na večer za kraljevi god
Sto tavžent lamp berlí;
Alj kmetu, če ravn ni gospod,
Miljonov zvezd gorí.
Prav sladko spanje njemu da
Tud terda slamica,
Alj kralj pogosto od skerbí
Na perji slabo spí.

7.
Vsak priden kmet si perdobí
Potrebniga blaga;
Se lehko tiga veselí,
Kar njemu Stvarnik da.
Če glešta le sto belih kron,
Že bogat sluje on;
Alj kralj če lih miljone ma,
Le malo se pozna.

8.
In kedar vmerjeta oba,
Se v prah poverneta,
Se kralj od kmeta ne pozna,
Le čednost tam velja.
Oh kako srečen kmetič je,
Ki greha varje se;
Če služi le Bogu lepo,
On kralj v nebesih bo.

Zdravica svetlimu cesarju.

1.
Bog ti živi nam cesarja
V lepim cveti mladiga,
Varha ino gospodarja
Naš'ga Franca Jožefa!
Franca ljubezniviga objeti
Bratje! Kdo iz serca ne želí
Toljko serčniga cesarja 'meti
Vsaki Avstrijan se veselí.
Kdorkolj si ti, zdravico pij,
Naj nam cesarja Bog živí! . .

5.
Svetli cesar naj živijo!
Njim zdravica naj veljá,
Kjer naš jezik govorijo,
Kjer Slovenci so domá:
Štajarc, Krajnc, Koróšc, Slovaki,
Čeh, Primorc in Dalmatín,
Horvat, Polc, naj pije vsaki
Matere Slovenje sin!

Valentin Orožen r. 31. jan. 1808 v Št. Jurju pod Rifnikom, šolal se v Celju, Gradcu, Celovcu, Št. Andražu, postal mašnik 1835, učenec Slomšekov, pevec in pesnik, služil kaplan na mnogih mestih, bil duhoven pastir v Sjelah, naposled v Šmartinu na Dreti, od l. 1872 v pokoju, u. 4. maj. 1875 v Okonini pri Gornjem Gradu. — Nektere pesmi njegove imajo

a) Pesme po Koroškim ino Stajarskem . . M. Ahacel . . l. 1833 . . na pr.: Spomlad (Sneg za to leto slovo je že vzel, — Hranil je starček svoj čamar vesel, — Zebca zapela —, Z parne zletela: — »Nis' me še mrazek ti vzel!« itd.).

b) Knjižica „Troje ljubeznivih otrok“ Slomšekova: Očetova roka (Da zvezde na nebu igrajo — In luna se milo smeji — Po stropu nebeškem migljajo — Očetova roka stori — str. 14 — itd.).

c) Drobtince l. 1846—1852 na pr. l. 1846: Veselje Štajerca. Božična pesem. Jezus Nazarenski. — l. 1848: Vse miní (Kje so moje rožice — Pisane in bele itd.) — l. 1851: Prilika. Ubožen premožen. Pesmi: Lavorik. Pesem peta pri žalostni Materi božji na staroj sveti gori v Srenskoj fari. Smilenje. Pesem peta pri novi maši G. Ant. Vereza v Podsredoj v l. 1846. — l. 1852: Moje želje (Rad bi tamkaj bil itd.). Lastavici za slovo (Merzli veter tebe žene itd.) —

d) Novice na pr. l. 1854 str. 176: Napitnica (To zlato vinsko kaplico — Zdaj hočemo popiti, — Zavezo staro bratovsko — Želimo ponoviti itd.). — l. 1865: Vojaški oče naš (Oče naš, Bog Gospodine itd.).

e) Val. Orožnovi Spisi. Zbral in priredil Mih. Lendovšek, vikar v Ptuji. Založil in izdal Ignacij Orožen, korar v Mariboru. V Celovcu 1879. 12. XVI. str. 237. Nat. tiskarn. družb. sv. Mohora. — Val. Orožen. Črtice. — Del I: Pesni. Glasovi mojega srca. Različne. Cirkvene str. 1—90. — Del II: Mala pevka. Igrokaz u 5 dejanjih. Iz nemščine po Krišt. Schmidtovi: „Die kleine Lautenspielerin“ poslovenjen str. 91—216. — Del III: Različni spisi. Zlato tele. Ubožen premožen. Kdo hoče šnupati? — Ker so boljše pesmice njegove — večkrat ponatisnjene — sploh znane in se v omenjeni knjigi lehko dobivajo, naj se kažete tu na primer le po Drobt. l. 1851: Smilenje, in zlasti gledé opazke Lendovšekove str. V. VI: „Slovan bil je z dušoj, s telom . . Literarno zedinjenje vseh Jugoslovanov, a pred vsem Slovencev in Hrvatov, veljalo mu je kot neobhodna potreba“, po Novic. l. 1865: Vojaški oče naš.

Smilenje.

1. Gospod moj Bog! oj kadar moje žile
Bo stresil enkrat mi mertvaški mraz;
In kadar smert poljubi moj obraz
Tačas naj sodbe Tvoje bodo mile! —

2. Bo moja duša rešena telesa,
Katiro jemle mi notrajni mir
Bo duh — pravice Tvoje spoznal vir,
Naj milost kane 'z Tvojiga očesa!

3. Tačas bo sleparija vsa nehala
Lepota prava večno bo ostala
Nedolžna duša se v nebó dignila.

4. Očeta večniga veselje pila.
Prokleti greh, in vse ostudne želje!
Oh Jezus bodi serca mi veselje! —

Vojaški oče naš.

1. Oče naš, Bog Gospodine,
Ki z nebesne gor višine
Pravo vladaš dole sve,
Ki na zemljo blagor liješ
In za rate šibe viješ,
Čigar ime sveto je!

2. Daj v kraljestvo svoje slave
Dojti nam, če boj krvavi
Siloma potolče nas;
Jaki Bože, Ti nas vôdi,
Volja Tvoja v vék se zgôdi,
Jer smo Tvoji svaki čas!

3. Daj nam kruha — ne obilo
Samo le za tvrdo silo —
Za vojaške lake dni;
Zbriši nam zagrešne čine,
Tudi dušmanu krivine,
Ki če piti našo kri!

4. Verni dragoj domovini
Stati čemo slavski sini,
Kadar boja poči dan;
Ali zmagane psovati,
Drzno mor in rop iskati,
To skušnjavo tiraj v stran!

5. Oče! jači našo snago,
Kloni nam slovito zmago,
Reši nas od svakog zla!
Večni! Tebi se priznava
Vekovita čast in slava,
Amen, amen, slava sva!

Janez Dragotin Šamperl r. 17. maj. 1815 na Gomili pri sv. Urbanu kraj Ptuja, v šoli bil v Mariboru in v Gradcu, ter je — dovršivši modroslovje — u. 21. avg. 1836. Spisal je:

a) Navuk v peldah. Lepe zgodbe in koristne povesti za otroke od P. Ilga Jaisa. Po predelani, popravljeni in pomnoženi Buchfelnarjevi zdači z nemškega poslovenil Janez Dragotin Šamperl. S kipom. V Gradci, v zalogi F. Ferstlnove (J. L. Greiner) knigarnje 1836. 8. XII. 99.

b) Slovenija l. 1849 ima str. 320—325 nekaj njegovih pesmi, kterih je v rokopisu 27 prevzel pesniški prijatelj Stanko Vraz, ki je tudi ondi priobčil na pr. Zdihleji (Neprašaj neprašaj kaj mene mrači, — Kaj rožice z lica mi jemlje; — Neprašaj, zakaj jaz prečuvam noči, — Okó ob polnoči ne dremlje itd.); Luni (Lepa luna kak v tihoti — V nočnih meglah ti igraš itd.); Moje 20. leto (Že dvajsti je preteklo — Dobe moje zmladlet itd.). —

c) Cvetje slovenskiga pesničtva . . I. Macun . . 1850 — ima na pr. pesem: Kreganje (Naj mi para pride le, — Naj mi pride k hrami! — Rajši v kerčmo kvartat gre, — Kak večerjat z nami itd.); Voznik (V neznani zdihujem siromak globočini, — V oklopih pretežkih po tleh se valim itd.). —

d) Novice priobčile so na pr. l. 1849: Kazavec ceste; l. 1850: Žirovnica (Hopsa hola tralajla! — Kak je gora visoka itd.); l. 1857: Pesem o suši leta 1834 itd. — Kaj več o pesniku glej: Knjiž. Zgod. Macun str. 88—90; Kres 1883 str. 45 itd. — Na primer bodi po Novicah l. 1849 (cf. v Novic. 1845: Razne pota — Rodoljub Ledinski):

Kazavec ceste.

1. K polni lajti.

Kod je k polni lajti cesta?
Sončni kjer bleší se kraj
Z Bogam 'z svojga skoči gnjezda,
V žitno polje se podaj:
Tam z lopato skerben bodi,
S plugam sèm in tamo hodi!
Odtod cesta v gumno pelja,
Z gumna pelje v lajto, v klét,
Če bo zmanjkala ti melja,
Imaš v mlini kaj zemlet, —
Tod se k polni lajti hodi,
Tod z lopato skerben bodi.

2. K denarjem.

Ktera pot pa k rajnšku pelje?
Očeš ti do rajnška prit',
Naj se ti ne vtoži dela,
Net ne hodi v kerčmo pit:
Če gredoč te žeja najde,
Naj pri čisti vodi prajde.
Pazi, da se ne sramuješ
Plesniviga krajcarja;
Krajcar trikrat če poštuješ,
Tak za plač ti grošek da:
Krajcarje če tak ediniš,
V kratkim celi rajnšek gviniš.

3. K prazniku.

Kod pa naj ravnejši pelja
Pot k veselim prazniki?
V tjednu če se ojstro dela
Brez nesreč in žalosti,
Tak v soboto na večar
Gre giban'ca na lopar.
Drugi den nas jarno zvoni
V cerkev k meši vabijo,
Ino gor k nebeškim troni
Svete pesme romajo;
Vsi se v praznik veselimo
In brez truda ga svetimo.

K siromaštvu.

Ktera pot sromaštvo kažeš?
Da zogibat' se ti znam.
Ti zogibat? Aj, kak lažeš!
Skoz pa te na sebi 'mam.
Kjer so kvarte, kjer je vino,
Tam živiš ti nad živino.

Idi 'z ene kerčme v drugo,
Kvartaj ino pij, stepuh!
V eni boš, da ne bo dugo,
Najšel en kanjer za kruh.
Tistiga na ramo vzemi,
Očenaš in pal'co premi!

Še en lonček bo v kanjeri;
Ko te žeja rada 'ma,
Studenec če najdeš, kteri
Čisto hladno vodo da,
Kó boš žejen, ne pozabi,
Ž njim enkrat vodé zagrabi.

Felician Globočnik r. 19. okt. 1810 v Braslovčah, mašnik l. 1833, tedaj mej prvimi učenci Slomšekovimi, naposled župnik v Grižah u. 22. nov. 1873. — Mej knjigami, ki jih je Slomšek spravil na svetlo, šteje se:

a) Martin mladi pušavnik, pripoved za otroke. Nach dem Deutschen: Gottfried der junge Einsiedler, von Christoph Schmid, bearbeitet von F. G. t. j. Fel. Globočnik l. 1836 (Mnemos. Slav. 164. I. Knj. Lend. 232).

b) Dvoje fantov. Blagi Fridolin ino hudobni Bric. Nekaj za stariše ino otroke, iz pisem Krištofa Šmida. Poslov. Fel. Globočnik. V Celovci 1841. 8. I—VI. 176. Nat. J. Leon (Lend. I. 237).

c) Čujte, čujte, kaj žganje dela! Prigodba žalostna ino vesela za Slovence. Poslovenil F. Globočnik. V Celovci 1847. 8. 123. (I. 239).

d) Koroške ino Štajarske Pesme . . . Ahacel . . . II. 1838. III. 1852. — Med njimi je Fel. Globočnikova (po III. nat.):

Veselica.

1. Veselo na sveti živet'
   Si mormo prav lepo zapet';
   Le naj se nam serce ogreje,
   Molčati nobeden ne smeje.

2. Ker pridejo žalostne dni,
   Se hitro nam vse premení,
   Nam cvetje veselja odpade,
   Nas solze posilijo rade . . .

6. Ni tukaj ostaje za nas,
   Tud hrast se podere svoj čas;
   Če ravno slovo bomo vzeli,
   Ostanemo vender veseli . . .

8. Prijateli! kaj je za to,
   Saj Oče nas združil spet bo;
   Pošteno le tako živimo,
   Da zopet se tam veselimo.

e) Djanje Svetnikov Božjih . . I. 1853. II. 1854. — Mej družniki, ki so s Slomšekom spisali je, imenuje se v predgovoru tudi Felician Globočnik.

f) Navod pobožnega življenja in lepega zaderžanja. Gl. Ponovilo potrebnih naukov za nedelske šole na kmetih. U Beču 1854. 8. I.—IV. 742. (I. Lend. 246—7.) Poleg Galura Bernarda knezoškofa Briksenskega posnel Felician Globočnik. Obsega str. 207—314: Od dolžnosti Boga ljubiti in častiti, od človeka in človeškega rodu, potrebne pomoči k lepemu zaderžanju do ljudi, od zaderžanja ljudi, ki morajo skupej živeti, od zaderžanja zunej hiše ali doma, v mnogoterih okolišinah in do mnogoterih ljudi, do neumne živine itd.

g) Po Drobtincah od l. 1848 do 1859 nekteri spiski in spevi na pr. l. 1848: Zlata svatba; l. 1856: Moja tičica (Preljuba moja tičica! — Vsa ljubezniva pevčica! — Le pevaj, spevaj mi sladko, — Da mi serce oživelo bo! itd.); l. 1858: Deklica ob dekliških duhovnih vajah itd. — L. 1859: Janez Goličnik, nekdajni Grižki fajmošter, kjer piše Felician Globočnik na pr.:

„Slavne dela verlih móž so lepa svetla luč, ki prijazno sveti vsim, kteri jo ljubijo; ona se ne sme povezniti, temuč na svečnik postaviti, da jo pošteni ljudje vidijo, in Očeta luči hvalijo, od kterega vse dobro pride. — Taka luč je bilo spomina vredno življenje čast. gosp. Janeza Goličnika . . . Ko so Francozi leta 1805 v deželo planili, sta fajmošter Goličnik in kaplan Vogrin nekoliko zlatega in srebernega dnarja skrivaje v turn zazidala. Ob odhodi so Vogrin svoj mali zaklad vzdignili, Goličnik pa svoje v zidi pustili tudi o svojej smerti; žlahta je zasledila, da imajo dnarji biti; pa živa duša v Grižah ne vé, kje. Vbogo pošteno kuharco dolžijo in tako hudo napenjajo, da se v Celje h gospod Vogrinu prijoka. „Kaj velja, če niso še v zidi?“ pravijo dober gospod, in mahoma z sirotoj v Griže potujejo kraj zaklada pokazat. Kakor so mislili, tako je bilo; najdli so česar so iskali, in dobri duši poštenje rešili. To naj premožne ljudi uči, kako nevarno je dnarje zakopati, alj pa vzidovati; pa tudi dobro in potrebno imeti dobrega prijatelja, kojemu lehko vse zaupamo. Pač je resnica: „Dober in zvest prijatelj je boljši ko dnar“ (Drobt. str. 94—100. Prim.: Jezičn. XXII str. 75).

Matija Vodušek r. 13. jan. 1802 v Dramljah, mašnik 1825, naposled dekan in opat v Celju u. 11. dec. 1872. „Rajnki je bil ljubljenec škofa Slomšeka in ljubitelj naroda svojega slovenskega“, pišejo Novice (1872 str. 408) o smrti njegovi. — Vrstnik Slomšekov se je oglasil v knjižici:

a) Pesme po Koroškim ino Štajarskim . . Ahacel . . l. 1833, kjer se str. 38. 39 po III. nat. z njegovim imenom nahaja pesem Štajerska:

Prijaznost žlahtna roža.

1. Poznam eno rožico, prelepo cvetí,
Nar žlahtnej med druzimi ona diší;
Naj zalša človeka srebro in zlato,
Še lepši ga ona ozalšala bo.

2. Vse želno jo jiše, tok star, kakor mlad,
Iz celiga serca bi vsaki jo rad;
Alj malokateri jo dobro pozná,
Veliko jih zbera, in se ogoljfá.

3. Na polju življenja veliko jih je,
Pa ena le stori nam srečno sercé;
To pravo boš samo po duhi spoznál,
Goljfivi nikdar da bi roko podál!

4. Te reva zadéva, ti roko podá,
Alj delo zagreva, te hladno pihlá;
Te žalost obhaja, sovraž̌tvo peklí,
Te z ljubo prijaznostjo ona hladí.

5. Spotike zakriva, po poti pelá,
Ljubezen oživlja, sovraž̌tvo končá,
Dremavca, zaspanca k čednosti budi,
Lažnive, goljfive od sebe podí.

6. Le cveti, o roža! med nami lepó,
Tvoj duh naj nam daja življenje sladkó;
Si lepšala serce, boš lepšala še:
Prijaznost je, rožica, tebi ime.

b) Dve lepe rečí za pridne otroke: I. Velikonočna pisanka alj pirh. Spisal M. V. t. j. Matija Vodušek. V Celovci l. 1838 (I. Lend. 236).

c) Mnemosynon Slavicum . . Slomšek 1840: Pokojna govorica, na pogrebšini rajniga fajmoštra (str. 91—95). Mertvaška govorica, na pogrebi rajniga šolskiga vučenika Franca Rozarja (str. 96—101). Žalostna beseda na pogrebi žlahniga gospoda Posek Karlna (str. 102—105). Priložna beseda k' polagi vogelniga kamna. Keršanska beseda ob zgotovlenji cerkveniga turna v Spitaliču. Cerkev ino turn podoba moža ino žene. Govoril Matija Vodušek (str. 106—119). — V razgled bodi nekoliko iz mrtvaške govorice rajnemu šolskemu učeniku za nauk in v tolažilo sedanjim učiteljem:

„Tako smo pale eno procesjo odpravili! . . Ino komu ta žalostna procesja veljá? Našimu ljubimu Rozarju Francu, vučeniku toljko pridnimu, ne le samo Loške fare, temuč tudi naših stranskih far. — On, ki nikolj nobene procesje opustil ni, sklene dones z' procesjo svoj pozemelski hod. — Njemu, ki nam je v procesjah toljkokrat lepo prepeval, dones v zadni procesji drugi odpévajo! . . Sreča za rajniga ino za vas, de se tukaj dones ponovi, kar se je nekdaj, kakor nam sv. evangelj pripoveduje, per pokopališi Lazara v Betanji godilo, ker se je vsmileni Jezus za svojim mertvim prijatlam posolzíl, in ljustvo djalo: „Poglejte, kako ga je ljubil!“ Ravno tako tudi jez dones na pogrebi rajniga Franca lehko rečem: Poglejte trumo ljudi krog njegoviga groba, — vidite kako procesjo naredijo hvaležni farmani svojmu rajnimu vučitelu! Glejte, kako se solzijo! Resnično so ga za ljubo imeli! . . Ako pričate, kakor vidim, vsi, de ste dobriga, pridniga učenika imeli, tako tudi skažite v svojim življenji, de se je nauk lepih čednost vas tudi prijel, zakaj dober vučenik le v tem svojo hvalo ima, de ga lepo pošteno zaderžanje njegovih učencov čestí . . Dobri ino pošteni učenci pa bote, ako lastnosti dobriga šolskiga vučenika posnémate.

Pervo znaminje dobriga učenika je poterpežlivost. Poterplenje vsakiga človeka srečniga ino zadovolniga storí; ker slabosti drugih lehko prenese, lastne težave pa voljno poterpí. Alj ni bil tudi rajni naš Franc gola poterpežlivost? Povejte vi otroci, koljkokrat ste se zmotili in pregrešili, koljkokrat razžalili rajniga; ali so se pa oni kdaj nanevolili vas vučiti ino svariti? ali so vas kdaj gerdo kleli alj zmérjali? — Še hude besede ni poznalo nja pohlevno serce. Koljkokrat je rajnimu zdaj per šoli, zdaj per kori, pa per cerkvi alj domá na skriž hodilo, — ali ste ga kedaj togotniga videli? Pač kar! Poznali so vsi poterpežliviga moža, ino od njega se je reklo, de žolča nima. — Oj kdor tako srečno sam sebe premaga, njemu lep venec v nebesih cvetí itd. —

Drugo znamenje dobriga vučenika je pridnost, ki težke dela lehke storí, ino terplenje v veselje premení. Vučite se od svojga rajniga vučenika nevtrudne pridnosti. Nad tri sto otrók je vsaki teden preučil: ali kaj takiga ni velike pridnosti priča? . . Drugi delavci ímajo saj o praznikih mir in svoj počinek, rajnimu se je pa delo ob nedelah pomnožilo. Kako priden je rajni bil, njemu je cela fara priča; sad njegovega truda se očitno vidi, kar je svojih štir ino dvajset let v Loški fari dobriga storil. Malo jih je v farí najšil ob svojim nastopi, ki bi bili pisati ino brati znali; zdaj per njegovim odstopi jih malo najdeš, ki bi brati ne vedeli. Kar zdaj otroci že zastopijo, so svoje dni le vučeni znali; kar je zdaj za vsakdanji kruh védeti potreba, to je bila nekdaj posebna čast; kar se zdaj brez vse zamude lehko zapstonj zvučí, je bila svoje dni draga šola. — Cela fara sedaj lepše ino boljše lice ima, ko ga je pred štir ino dvajsetmi letmi imela. . . In kaj je dajalo njegovi pridnosti tak spéh?

Njegova preblažena ljubeznivost, ktira je tretje znaminje dobriga vučenika ino katira je strila, de so otroci sami od sebe v šolo hiteli, ino le k njemu tišali. . . Nihčer ne spozná, tako hitro ljubezniviga serca, ko dete naj še tak mlado bo; ono per priči vé, kdo mu je dober. Otroci, če ravno otročji (polni norčave), nimajo tistiga naj

raji, kteri bi z njimi norčoval, ampak tiga, ki vé z njimi pametno in po otroško naj bolj ravnati. . . Kakor hitro ob leti šolo je odperl ino se otrokam oglasil, rekoč: „Najte malim k meni priti!“ so k njemu tekli od vsakiga kraja, ker so poznali mili glas dobriga pastirja itd. . .

Še ena zala čednost je lepšala rajniga našiga Franca, katiro za njim posnemati imate, namreč: ponižno pohlevnost, ki je šterta potrebna lastnost dobriga vučenika. Kakor je hotel, da so mu bili otroci pokorni ino ponižni, tako bil tudi on ves pohleven, pokoren ino ponižen svojim višim. Šest fajmoštrov in dvanajst kaplanov se je za njega dni premenilo, pa z vsemi se je lehko zastopil, ker je dobro vedel, de se naša pokoršina, pohlevnost ino poterpežlivost per nas spremeniti ne smé, naj že bolj ojstre alj bolj mehke oblastnike dobimo. Le samo ona je prava vučenost, ki se v pravim, ponižnim ino pokornim zaderžanju spozna itd. itd.“ —

d) Sodeloval je pri Hrani evangelskih naukov (I. Lend. 234) in po Drobtincah od njih začetka. Tako je brati v Drobt. 1846 na pr.: Keršanski nauk od sedme zapovedi božje. Beseda na pogrebšini g. Zigmunda Juvančiča, dekana na Laškim. L. 1847: Keršanski nauk po domače za rokodelske učence, nedelske šolarje ino druge preproste ljudi, ki brati ne znajo alj ne vtegnejo (str. 215—225). — L. 1851: Karl Kepel, učenik, organist itd. L. 1852: Blagoslov nove monštrance; l. 1853: Pridiga o procesii za dež; l. 1855: Andre Sdoušek, fajmošter itd.; l. 1856: Pridga pri zlati poroki starišev in pri novi maši svojega brata Štefana Voduševa (str. 109—121); l. 1861: Martinovo itd. — Posebej je on vredoval jih tri leta, in to so:

e) Drobtince za novo leto 1848. III. L. Na svetlo dal Matija Vodušek, apat v Celi. Nat. Jeretinovi nasledniki 8. str. 287. — V predgovoru pravi: Slovenci! Na Vam nove Drobtince za novo leto 1848, ki se jih je pa le en zvezek nabralo, veselim bravcam za kratek čas ino podvuk. . . Potem, ko so namreč Visoko prečestiti Mil. G. G. Anton Slomšek iz Celske apatije na Sedež Lavantinske škofije preselili se, ino prijeli velike opravila in vikše skerbi, niso več vtegnili se pečati z naberanjam malih drobtinc. Meni se je sporočila skerb za naberanje slovenskih zostavkov za slavni letnik, de bo po svojim namenu naprej ostal zbér lepih naukov ino pogerjena krušenca slovenskiga slovstva. Mislil sim, de se temu delu ne smem odreči v Celi, katero mesto je sreda Slovencov, kamor se zostavki od vsakiga kraja lehko stekajo ino pošiljajo; kjer Drobtince tudi svojo tiskarijo ino zalogo imajo. Toljko rajši sim se tega dela lotil, ker so Njih Škofova Milost pregled naberanja si obderžali in za varha toliko všečiga letnika ostati blagomilo dovolili itd. —

Drobtince za novo leto 1849. L. IV. Na svetlo dal M. Vodušek, opat v v Celi. Nat. v Celovci Leon XIV. 8. 219. — V predgovoru piše na pr.: Kakor smo svoje mlade dni po golicah jagode brali, jih na niti napelali ino jih cele patanoštre razdajali med svoje tovarše, de so si njih žlahniga duha z nami vred navžili: tako naberamo sedajne dni žlahne jagode keršanskih resnic, lepih pripovest, poštenih pesm, ino drugih koristnih naukov in jih podamo že zdaj v šterti zvezek napelane Drobtince slovenskim bratam ino sestram za duhovno hrano, de se navdajo z lepim duham ino jih berejo za svoj kratek čas v poštenimu veselju. . . Dan današen je toliko bol treba se praviga uka deržati, kolkor več je zmotnav in sleparije po svetu. Zlast je lansko leto 1848 veliko lažnivih prerokov ino capastih pism na svetlo spravlo; super take zmotnave so Drobtince prav koristno ino močno zdravilo. Berite jih radi, dragi Slovenci, pri njih bote lahko zdrave pameti ino zdrave vere ostali itd. —

Drobtince za novo leto 1850. L. V. Na svetlo dal M. Vodušek, opat v Celi. Nat. v Celovci Leon XVI. 8. 256. — Iz predgovora bodi na primer: Slovenci!

Drobtince so včakale svojiga petiga leta. . . Mnogodne zaderge so letašnimu tečaju nasprotvale, skoro nevolje lanskiga leta nam Drobtince pokopale; saj je vse skoro le v golo posvetne novine gledalo. Serce je ljudem vmiralo čitati alj brati — pa tudi pisati tečniga kaj. Nevolja je koljko toljko minula, vajena roka letniku zopet pod pazuho segla, prijateli berzno pomogli, ino letnik se je napolnil z prav zalimi rečmi, kakor zaupam itd.

Mihael Stojan r. 1. sept. 1804 v Teharjih poleg Celja, učil se v Celju, Mariboru, Gradcu, Celovcu, mašnik l. 1829, služil duhovnik v Trebovljah, pri Novi Cerkvi, v Reki, od l. 1839 na Gomilskem, od l. 1846 dekan v Braslovčah, kjer je u. 10. apr. l. 1863. — „Rajnki so bili eden najsrčniših prijatlov rajnega škofa Slomšeka, in eden iz tistih časov, v kterih smo domoljube še na prste lehko prešteli. Ponižen in pohleven mož so bili nevtrudljiv delavec v vinogradu Gospodovem pa tudi izvrsten slovensk pisatelj“ — pišejo Novice 1863 str. 118. — „M. Stojan, mož v vsakem oziru po volji Božji, slovensk pisavec in izversten domoljub, soseben prijatel ranjcega škofa Slomšeka“ — pravi Danica 1863 str. 95. — Pisariti jel je slovenski zgodaj s Slomšekom in prva njegova knjiga utegne biti:

a) Molitevna ura pred sv. Rešnim Telesam okoli l. 1832 — v Celovcu; b) Nauk porodništva za babice po nemških poslovenil krog l. 1837 — v Gradcu; c) Hrana evangelskih naukov — spisali dušni pastirji — mej njimi bil je M. Stojan (Zbr. Sp. I. 234); d) Troje ljubeznivih otrok: Kapelica l. 1838 sp. M. Stojan (I. 232); e) Mnemosynon Slavic. 1840 str. 16—27: Govorica k' pervimu obhajilu otrók. Iz nje bodi na primer:

„Denašna nedela se imenuje bela nedela, ino ravno to ime se ji po pravici spodobi. 1. Že v' starih, pervih časih keršanstva je to ime dobila ker so tistokrat odrašeni ljudje, nevero zapustivši, v keršanstvi dobro podučeni, na veliko saboto keršeni bili. Per svetim kersti so lepo belo oblačilo dobili, ktero so do perve nedele po veliki noči nosili, vsaki den v njem oblečeni v cerkev prišli ino po tem, ko so denašno nedelo vsi skupej sveto obhajilo zopet prijeli, svojo božjo službo zvesto opravili, so belo oblačilo izslekli, ga shranili, ter so v družbo drugih kristjanov stopili, ino se po šegi svojiga stanu nosili itd. — 2) Ravno za to je sveta cerkev zapovedala, da mora vsak odrašen kristjan, če hoče njeni otrok biti, v svetim velikonočnim časi oblačilo svoje duše skoz zakrament svete pokore tako lepo očistiti, de bo vreden jiti k sveti mizi božji. Tudi vsak le koljkaj skerben kristjan si perzadene, de do denašne nedele belo oblačilo gnade božje nazaj dobí, ter se spet s svojim Jezusam sklene. Po vsim tem se lehko spozna, zakaj se denašna nedela med vsimi drugimi po pravici bela nedela imenuje itd. — 3) Tretjo veliko pomembo denašne bele nedele dones tukaj očitno vidite: izvoljeno število . . . mladenčičev ino . . . devic (deklic), ki so bili pred . . alj . . letami ravno na tim sv. mesti keršeni, na katerim zdaj krog mene stopijo, in zavupam, na duši čisti in pobožni, kakor snažni na telesi . . . Zavupam, de ne bojo nigdar pozabili imenitniga dne svojiga perviga obhajila, kteri častitlivi den jim je dones prav za prav bela nedela itd.“

f) Svetiga Franciška Zalezja nekdajniga škofa v Genevi Filoteja alj prijazna roka pobožno živeti. Poslovenil ino z molitvami za cerkuv in nekterimi drugimi pomnožil neki dušni pastir — Mihael Stojan – Lavantinske škofije. Pregledal ino priporočil Anton Slomšek, Vozeniški fajmošter. V Celovci 1842. 8. 350. Nat. J. Leon. — II. 1851. 8. XIV. 337.

g) Voditel proti oblubleni deželi. Nauki, tolažleji ino molitve za bolne ino vmirajoče kristijane. Na svetlo dal Mašnik Lav. Škofije. V Celovci 1843. 8. 212. Nat.

J. Leon. — „Bukve. Takih ene, ktire za drugimi predobrimi, v Ljublani na svetlo danimi v keršanske hiše si pota išejo, so tudi pričejoče. Spisane so večidel po nemških bolniških bukvah Gospod Martina Prukerja, nekdajniga fajmoštra na Pajerskim itd. — pravi v „Predgovoru." — Na koncu se nahaja: Synopsis ritualis Romani in visitandis, providendis et adjuvandis infirmis — qua appendix — str. XXXV.

h) Sveti Evangelji z' molitvami ino branjam na vse nedele ino godove. V Celi. (Kerš. nauk. Križov pot. Navadne litanije ino pesmi.) I. 1845. — II. 1850. — III. 1857. 8. str. 661.

i) V Novicah nahaja se nekaj njegovih lepih in podučljivih sostavkov. — „Poleg velikih kupov bogoslovskih knjig in časopisov si našel pri njih vse, karkoli se je v slovenskem jeziku tiskalo, pa tudi v ilirskem jeziku so se marljivo vadili; in s posebnim veseljem poezije Kačičeve prebirali. Razun Novic, kterim so bili od pervega začetka poseben prijatelj in priden dopisovalec, so ležale na njih mizi tudi Ilirske narodne novine z ilirsko Danico in njeno sestro Zoro dalmatinsko" . . . Na prošnjo Kmetijske družbe v Ljubljani so tudi visoko cenjeno knjižico k) Miloserčnost do žival spisali slovensko ter vravnali v keršanskem duhu, s čimur so se družbi tolikanj prikupili, da jih je izvolila za častnega uda svojega (Drobt. l. XIX. str. 158. — Primeri: Jezičnik XX. str. 7).

l) Ludovika Blozja napeljevanje h' keršanskimu življenju — je vravnal za Slovence in preskrbel, da sta knjigo v čedni obliki na svetlo dala dva mlada duhovna v Ljubljani (L. Jeran in N. Zic) l. 1847, 2. str. 126. — Spisal je nadalje dve molitveni knjižici: m) Ključek zlat nebeških vrat in n) Dušni raj; prva je bila trikrat, druga pa petkrat natisnjena v Gejgerjevi zalogi (Drobt. XIX. str. 158).

o) Nad vse pri srcu so mu bile Drobtince, v kterih se po vseh tečajih nahajajo njegovi vezani in nevezani spisi; tako na pri. l. 1846: Zadovoljna nona; l. 1847: Večerna pesm, Keršanska beseda za vojake; l. 1848: Nauk od pregrehe nečistosti str. 53 —65; l. 1849: Korl Ljubej, mladine posebno dober pastir, Franc Ksaver Fričko, mašnik po volji božji, Kosič in vrabič, Tica nespametna; l. 1850: Sv. opravilo perviga sv. obhajila za otroke str. 46—58, Sreča svetiga obhajila, Večerno pozdravlenje Jezusa; l. 1851: Šola na Visokem; 1855: Brežna Mica; 1856: Predgovor o češčenji sv. Martina sploh in posebej v naših krajih, Nevkusova Elizabet, Počešenje presv. Serca Jezusoviga; 1857: Šestero premišljevanje, za Slovence nabral iz knige: Katholischer Hausprediger — von Dr. Joseph Franz Allioli — Stojan (str. 87—120); l. 1858: Pokora na smertni postelji itd. — Za vzgled bodi v vezani besedi iz Drobt. l. 1849:

Tica nespametna.

1. Tičica prepevala
V hišici zeleni,
Sem no taj je letala,
V sili bla nobeni;
Pela je:
Dobro je
Tukaj le.

2. Druge tice morajo
Živež si jiskati,
Po zimi zmerzujejo,
Morajo stradati.
Men' se pa
Vsakiga
Dosti da.

3. Jastreb vgleda tičico,
Se pred okno vsede;
Pravi: Oj ti srotica,
Gledaj nas sosede;
Prosti smo,
Kar hočemo,
Počnemo.

4. Z verha v verh se vzdignemo;
Gore no planine,
Vesi, mesta naše so,
Hribje no doline.
Letamo,
Pojemo,
Vživamo.

5. Kadar zima bliža se,
Pa za soncam gremo;
Če nam tukaj merzlo je,
Tople kraje vemo.
Tičica
Luštno je,
Vzdigni se!

6. Tica z hišce se spustí,
Jastreb jo popade;
Ko jo davi no morí,
V smehu jo spodbáda:
Tičica,
Zakaj s' pa
Z hišce šla?

Kdor prederzno govori
Sveti ver' nasproti,
Te le oslepit' želi,
Glej, de te ne zmoti;
Spomni se
Neumce
Tičice!

p) Jako ljuba mu je bila Zg. Danica, v ktero je večkrat dopisoval, tako na pr. l. 1849: Izreki sv. Nila opata od molitve (št. 13); Čuda božje v naturi rož in zelîš (l. 25); Sv. Avguština izpoved vere, kar tiče gnado, v kteri in po kteri popolnamost vere obstojí (l. 1849 št. 47 — 52; l. 1850 št. 1—5) itd. itd.

r) Marije rožen cvet — je knjižica za prve Šmarnice, poslovenil z duhovnim svojim pomočnikom Stojan. — Molitvene bukve s premišljevanjem in počešenjem nar svetejših serc Jezusa in Marije. V Celovcu nat. Leon. 1855. 12. 414.

s) Naposled imenujejo se Drobtince, kterim je on bil vrednik po želji Slomšekovi, in te so:

Drobtince za novo leto 1856. Na svetlo dal Mihael Stojan, Braslovški dehant. XI. U Celovcu. Leon. X. 310. — L. XII. 1857. XX. 237. — L. XIII. 1858. VIII. 351. — L. 1859 — 1860. XIV. V Gradci str. 274.

L. 1856. Z Božjo pomočjo pride tukej XI. tečaj „Drobtinc" na svetlo. Priserčna zahvala Njih Milosti, prečastitemu Vtemelitelju tega letnika, in vsakega tudi pričujočega tečaja pervemu Pomočniku, pa tudi vsim drugim blagoserčnim Gospodom pisateljem, kterih sostavke pričujoč tečaj zapopada! . . . Temu tečaju se bo poznalo, da se je vredništvo premenilo: upam pa s prihodnim tečajem svojim visokim prednikom vsaj kake stopinje bližej priti, sosebno, ker se že zdaj delo prihodnjega leta po malem naravnava itd.

L. 1857. Poklone se spet s priserčnim pozdravom nov tečaj „Drobtinc" vsim častitim bravcom . . . Sostavki obsegajo mnogoverstne stvari, kakor je „Drobtincam" že od njih začetka šega; vodilo vsemu je pa „Eno potrebno", prav kakor nam je svoje dni sloviti učenik Ahacel, on, mož v vseh vedah dobro znajden pa ves pobožin naročal, da naše pisanje bodi. To storí, da pobožen Slovenec toliko rad po „Drobtincah" seže. — Bo tedaj sam sebi dobro storil, kdor si jih omisli. Dobro storil bo pa tudi svojim bratom, ker je čisti znesek v povzdigo našega še mladega slovstva, namenjen — za društvo sv. Mohorja. — Povsod se nahajajo društva, ki dobre knige po niski ceni na svetlo spravljajo: nikarmo, da bi med nami tako društvo opešalo! Bi bilo pač vendar kaj prav, da bi vsak, ki mu je za povzdigo našega slovstva, pa za pravo keršanskó omiko kaj, bil úd tega društva; sam knige jemal, pa še po verh iz velike zaloge tega društva ktere kupil, spečati jih ali pokloniti komu, da bi vendar tudi mi terdno „slovensko matico" imeli itd.

L. 1858. Kakor poprejšnih dvanajst prinese tudi pričujoči tečaj „Drobtinc" mnogoverstnega blaga. Zapopadek knige pa tudi njeni obrazek — oboje stori, da se bo tečaj naverstil poprejšnim vse pristojno. Za obrazek . . . letos podoba sv. Justa, Teržačana in zdaj patrona starega mesta Tersta in cele tamošne Škofije . . . Sostavki so po večini izvorni; da se je tudi še prevodov vmes naverstilo, ne more biti od škode: saj tudi vertnarji išejo še po drugot cvetlic, da jih med domače naverstijo, ne iz sile, ker domačih čez več imajo in jih še oddajajo; pa lepota verta se povikša, ko se verste cvetlic množé. Bog plati . . .! Priporočim se pa vsim tudi za prihodnji tečaj — za pomoč kolikor toliko: tudi drobtinčica se bo hvaležno sprejela.

„Mihael Stojan, knezo-škofijski Lavantinski duhovni svetovavec, dekan in farmešter Braslovški, začasni vrednik Drobtinic" — je naslov izvrstnemu životopisu, ki ga

je priobčil v Slomšekovih Drobtinicah l. 1865—1866 str. 128—182 preč. Fr. Kosar, dekan Kozjanski, kjer je str. 159 brati p.: „Res je sicer, da kar slovniško pravilnost tiče, se najdejo v vseh teh knjigah (Stojanovih) mnogi pogreški, pa tačasna pisava se ne sme meriti po stopnji sedanjega jezikoslovnega znanja. Reči se mora, da za svojo dobo so bili Stojan eden zmed tistih, ki so naj bolj čisto slovenski pisali, zlasti pa slog naj bolje v slovenskem duhu obračali“. . . „Naj lepši grobni spomeniki so tisti, ktere si človek sam v življenji postavi s krepostjo in dobrimi deli. In tako so storili Stojan. Kakor pisatelj so si častit spomenik postavili na zemlji slovenski; njih ime se bo v versti duhovskih pisateljev hvaležno imenovalo od roda do roda . . . Kakor mešnik . . kakor dušni pastir . . — Trojni spominek pa jim pripravijo tudi njih duhovni otroci, njih znanci in prijatelji. Hvaležna Braslovška fara je postavila na njih grob lepo kapelico, ki je stala nad 400 gld. Dolžnost škofije in slovenskega naroda pa so letošnje Drobtinice prevzele. Ravno s tem životopisom so hotle Stojanu spominek postaviti v domači škofiji, da se Stojanovo ime hrani kakor žlahtna svetinja za zgodovino škofijino; pa tudi spominek za slovensko zemljo, da kadarkoli se bo zgodovina slovenskega slovstva pisala, se tudi dostojno opominjajo dela Stojanove.“

Simon Rudmaš r. 21. okt. 1795 v Št. Vidu v Junski Dolini na Koroškem, učil se v Doberli Vesi, latinskih šol v Celovcu, modroslovskih naukov v Gradcu, bogoslovnih v Š. Pavlu in v Celovcu, kjer je posvečen bil za mašnika l. 1821, in služil nekaj časa v Doberli Vesi, v Št. Andražu, od l. 1827 bil katehet in vodja glavni šoli v Celju, ktero je povzdignil v vzgledno s štirimi razredi, in vredil v deško in dekliško, od l. 1839 predstojnik normalni šoli v Trstu, od l. 1850 c. k. šolski svetovavec in nadzornik ljudskih šol na Koroškem, kjer je umrl 30. junija 1858. — Mnogo, premnogo se je trudil za povzdigo in razvitek ljudskih šol po mestih in po deželi, za dobre ljudske učitelje, za njih omiko in tudi za zboljšanje njihovega stanú, vtemeljil posebno ustanovo za podporo ubogih šolskih pripravnikov, šolo za sadjerejo in muziko, bil nadzornik tudi novi realni šoli v Celovcu itd. — „Rudmaš pa ni bil samo učen in izversten šolnik, bil je tudi iskren domorodec, da je malo tacih. Koliko je na Koroškem za slovenščino storil, je vsakemu dobro znano; po vsi pravici se more imenovati največi steber slovenske narodnosti v Koroških šolah. . Rudmaš je bil tudi slovenski pisatelj.“

Spisal je a) Potovanje v Krajclingo. — Da bi se z lastnimi očmi prepričal, kako so šole drugot uravnane, je obhodil Švajco in še nektere druge kraje, in kar je tu lepega in koristnega vidil in slišal, je popisal v slovenskem jeziku v knjižici „Potovanje v Krajclingo“, ki jo priporočujemo vsem učiteljem za berilo (Koleda l. 1859 str. 115).

Nekoliko časa bil je vrednik b) Jadranskemu Slavjanu, v kojem se nahajajo nekteri njegovi spisi.

L. 1851 napové se „Učiteljem ljudskih šol na Koroškem“ c) v Slovenski Bčeli (str. 60. 61) na pr.: „Poklican sem od presvitlega cesarja, naj lepše in naj žlahtnejše polje u svojej ljubej domovini obdělovati. Da se za to visoko čest saj enmalo hvaležnega skažem in vas, ljubi učitelji, prav prijazno pozdravim, sem naměnil, 400 rajn. — štiri sto rajnišov — kovanega denarja u c. k. avstrijanskih dvajseticah na to razděliti in oberniti, da bi ž njimi znotrajne šolske zadeve na višjo stopnjo povzdignul, in ljubezen do svojega materskega jezika obudil. Tih 400 rajnišov se bode takole razdělilo itd.“ — V ta namen jame v Slov. Bčeli l. 1851 spisovati: Kratek navod v številoslovje (Teč. II. sv. 1. str. 76—170 in sv. 2. str. 11—188) z nalednjo vpeljavo in skončavo: „Vidil sem čez deset lět v Terstjanskih šolah tako podučevati, da je nauk veliko dobrega in veselega sadja donesel. Kar sem tam s dobrim uspěhom izpeljavati

vidil, bi rad vsim učiteljem svoje ljube domovine priporočil. Še nam mënkajo bukvice, ktere bi pokazale, kako bi bilo naj boljše in naj hitrejše učence iz glave rajtati učiti. Za tega voljo pri tem nauku še kjer bodi na kej napčnega naletimo, in vidimo, da veliko učiteljev te nauk še clo nič ne pozna, ali pa da se pri njem tako obnaša, da sebe in otročiče brez dobrega sada muči (str. 76) . . — Tristavka (Regel de tri) . . Otroke u takem računjenju vaditi, ni prazno slamo mlatiti, ves trud se pozdej obilno poplača. Tako vajeni otroci bojo pozdej vsak račun u števílkah lahko, urno in brez pomote izdelati kos. — Kako in kedaj se pa imajo učenci k poslednjemu računjanju napelevati, bodemo prihodno leto se pomenkovali. S Bogom (str. 188)! — Spiše torej

d) Kratko številoslovje alj navod, kako učence iz glave rajtati učiti. V Celovcu nat. Kleinmayr. 1852. 8. str. 40. — Njegovo je menda v „Ponovilu potrebnih naukov za nedelske šole na kmetih". U Beču 1854. — IV. Številoslovje (str. 373—423). Čvetere rajtbe drobežev, primere in ravnomerine, prosta tristavka; verižni račun, izrajtba obresti, družtvinski račun, izrajtba zmesi, dobička in zgube, mere itd. (Slomšek. Zbr. Sp. Lend. I. str. 247).

e) Povabilo k družtvu sv. Mohora l. 1852 je podpisal tudi Simon Rudmaš, c. k. šolski svetovavec na Koroškem, v začasnem odboru, v kojem je marljivo deloval. — V Drobtincah l. 1853 je priobčil „Navod, kako bi se pervinci u nedelskih šolah pisati in čitati ob jednem, ali pisaje se čitati učili". — Kakor v Bčelo, dopisoval je tudi v „Oest. Schulbote" ter sostavil v nemškem jeziku „Beiträge zum Methodenbuche". — Kaj vspešno je deloval po učiteljskih shodih, v kterih je skazoval šolnikom tudi djansko, kako naj se mladina podučuje v raznih tvarinah. Tako na pr. pri „Učiteljskem shodu v Št. Mihoru", o kterem piše M. Majar: . . . Poslednič smo podpisali vsi pričujoči zapisnik. Popred ko k objedu gremo, je še rekel p. n. g. Rudmaš, — hočem še jedno prigodbo povedati: „Neki pošten kmet pride v gostilnico, se vsede k mizi, kjer je že nekaj gospode južinalo, si ukaže prinesti tudi južino, se pokriža in obmoli pred jedjo po svojej navadi, ravno tako po jedi spet obmoli in se pokriža. Posmehovaje mu reče jeden gospodec: Ali pri vas vsi tako molijo pri jedi kakor ti? Kadar k tem svojim ljudem prideš, reci, da jih pozdravim. Kmetič odgovori: To ne smem. Naši ljudi bi me debelo in gerdo gledali, ako bi jih od nekoga pozdraviti hotel, ki ne moli pred jedjo in po jedi. Pri nas taki ne sedé pri mizi, temoč so le v hlevčičih (svinskih). Se malo prikloni rekoč: „Zdravi ostanite gospod!" in odide. V nekterih krajih, reče dalje g. svetovavec, opuščajo molitve pred jedjo in po jedi; mi to staro in lepo navado podpirajmo in kjerkoli jeden izmed nas zavzimlje pri kakoj gostiji pervo mesto, naj glasno obmoli pred jedjo in po jedi. To je g. Rudmaš tudi sadaj storil. Bili smo pri gostiji prav židane volje, pelo se je po nemško, po slovensko in še po italiansko smo jo skusili itd. (Slov. Prijatel 1856 str. 130)."

Čisti znesek vseh spisov je Rudmaš odločil za pomnoženje svoje ustanove za podporo šolskih pripravnikov. — Celjani so ga bili izvolili za svojega častnega meščana; Lavantinsko knezoškofijstvo za škofijskega duhovnega svetovavca; Teržačani za srenjskega svetovavca, kajti silno se je trudil kot vodja teržaških šol za povzdigo in pomnoženje ljudskih šol in za potrebne poprave v šolskem poduku. Gl. v Slovenski Koledi za l. 1859: Simon Rudmaš, c. k. šolski svetovavec in nadzornik ljudskih šol na Koroškem (str. 110—116). — „V obhoji je bil sama prijaznost in dobrota; vse, kar je zamogel, je razdelil med uboge; posebno pa je podpiral šolske pripravnike, da bi si iz njih priredil čedalje več sposobnih učiteljev za ljudske šole. Z Rudmašem je padel močen steber narodnosti naše na Koroškem; v njem so zgubile šole in ubogi učitelji svojega naj skerbnišega varha in naj boljšega očeta. Naj mu sveti večna luč (Glasnik Slov. 1858. 2 zv. str. 37)!

Med zaslužnimi možmi, o kterih se v slovstvu slovenskem malo govorí in piše, je v prejšnjem stoletju še **Štefan Kemperle,** in v sedanjem **France Bilc.** — Kar o prvem vém, nahaja se v „Slovenski Bčeli" (IV. 1853 str. 43. 44), kjer piše o njem „Ipauc", da je bil fajmošter v Ločniku, skorej popolnoma furlanski fari blizo Gorice, od l. 1771 do 1789 in je poslovenil evangelij sv. Matevža in sv. Marka, sv. Lukeža pa le do 16. poglavja. V tamošnjem farnem arhivu se hrani rokopis: „Evangelia secundum Matthaeum, Marcum et Lucam in carniolicum idioma translata a Stephano Kemperle, Caes. Reg. Parocho Lucinici." Ta napis je pristavil naslednik njegov A. Leonardis. — Rokopis slovenski šteje 34 drobno in tesno popisanih pol in folio; na čelu mu je predgovor, v kterem se kratko pa dobro razlaga, kaj je novi, kaj stari testament, in kaj evangeli; imenujejo se vse 27 bukve novega testamenta; na sredi je potem evangelski tekst slovenski, na zunanji strani so mnogoštevilne glose ali razjasnjenja težjih besed, izrekov in odstavkov, na znotranji citati iz stare zaveze; na koncu pa je rokopisu pristavljen mali slovar (od pismenke p do zadnje abecedne črke), kjer pové, kako se vsaka reč, ki mu je bila pri tem prevodu potrebna, pravi po a) Krajnsko, b) po Koroško, c) po Slovensko in Bezjačko, in d) po Hervaško itd. — O besedi bodi na primer:

„Kadar je pak Jezus bil rojen v Betlehemi v Judouski deželi, o času Erodeža krajla: pole, tedaj so prišli modri od jutrove deżele v Jeruzalem inu so djali: Kej je ta vnuvič rojeni Judouski krajl? Mi smo njegovo zvezdo vidili v jutrovi deželi, inu smo prišli njega molit. Kadar je letu Erodež krajl slišal, se je ustrašil on, inu ž njim red vsa Jeruzalem. Inu je pustil vkup poklicati vse Višefarje inu Pisarje mej folkom, inu je nje izvprašoval: Kej bi imel Kristus rojen biti? Ino oni so k njemu djali: V Betlehemi v Judouski deželi. Zakaj letaku stoji pisano skuzi Preroka: Ino ti Betlehem v Judouski deželi, nesi kratku nikar nar manša mej Viudi Juda: zakaj iz tebe ima meni priti ta Viuda (t. j. vojvoda), kateri bo gospodoval čez moj izraelski folk itd." (Mat. II. A. — Slov. Bčela. IV. 44).

„Takrat, ko je na Slovenskem toliko domorodcev bilo, kolikor je zdaj čitavnic, tedaj je živel v Harijah na Notranjskem mlad učen duhoven, ves vnet za blagor cerkve in svojih rojakov in za povzdigo slovenskega slovstva. Ime mu je bilo France Bilc. Rojen je bil okoli l. 1784 v Bistrici na Notranjskem; dokončal je latinske in bogoslovske šole izverstno in potem je pastiroval v Tomaju, v Postojini, v Ternovem in poslednjič v Harijah, kjer je u. 5. maja l. 1824, a pokopan bil po svoji želji v Ternovem. Učenik in potem najzvestejši prijatelj mu je bil Vodnik, kteri je rad k njemu prihajal v Bistrico in v Harije itd." — Pisal sem o njem jaz v Jezičniku IX. 1871 str. 10. — Nekoliko se omenja v Novicah l. 1858 str. 58, a življenje njegovo je popisal sorodnik njegov, vrli J. Bilc v Koledarju družbe sv. Mohorja l. 1865 str. 28—32, kjer je na pr. povedano, da je dobro znal jezik ruski in srbski, da je do cara ruskega zložil krasno pismo, nabiral Vodniku besed za slovar, skladal pesmi, bil izvrsten govornik itd. — — V dokaz temu bodi začetek pa svršetek iz žalostinke, ktero je zložil bil Vodniku in se nahaja v Vodnikovem Spomeniku (str. 43. 44) ž njegovo razlago nekterih besedí:

Iztiska žalost prevelika mi solzé,
Prot' nebu milo gledam in zdihujem,
Vesele prejšne žele zlo se razkadé,
Glej, tist' mi manka, kiga požalujem!
Oh dragi Vodnik dragi! vže si zginil nam;
Nemila černa smert je prehitela,
Prezgodaj tebe vzela, spravla v večni hram;
Kogá ne bo ta žalost pač zadela?

— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —
Ljublanca bližnja, bratec, naj tvoj grob hladi,
Ki mimo tebe teka no postaja,
Z katero živa Sava zavod lep ti stri,
Pa v tem' naj tica petje ti obhaja.
Povišal si učeni Vodnik srečno nam
Slovenšino, to zviša tvojo slavo,
Pa truplo tvoje naj počiva v miru tam,
In zemlja naj ne dela teb' težavo.*)

*) Vila die Nymphe. Ovdoviti verwitwen, verwaisen. Kal der Keim. Tuga der Gram. Stare dobe Urzeiten. Slovina Slavenfreundin, Slavengöttin. Tok der Köcher. Peretnice Flugfedern. Slovenja Slavenland. Starinar Veteran. Zgodovina Geschichte. Slovenčavc Slavist. Slavc Philomele. Popevka die Muse. Raja Chor, Singchor. Skladati elegeisch singen. Pinka die Leyer, von pinkati, pinklati Leyer schlagen. Žalovina Elegie. V polju svetga Keršovana im Felde d. i. im Gottesacker des heiligen Christoph. Ovenčati bekränzen. Cvetarica die Flora. Vonj Wohlgeruch. Zavod die Revier, der Distrikt. Slava der Ruhm.

Štefan Modrinjak r. l. 1774 v Središču poleg Ormoža, latinskih šol učil se v Varaždinu, modroslovnih in bogoslovskih v Gradcu, u. župnik pri sv. Miklavžu blizo Ljutomera l. 1827. Knjižico Modrinjakovih pesmi, ktere je rajnega bratič Lovro rešil pogube, dobil in shranil si je Stanko Vraz, in po njem so tu in tam prišle nektere vže tudi na svetlo (Novic. 1854; Zora 1876; Kres 1881—3 itd.). Jako jih hvali Vraz na pr.: „Sudim da su žeženo zlato, pravi ures poezije slavjanske. Iz njih sbori pravi, čisti um slavjanski glasom domorodnim; misli uzvišene, izložene obrazi sjajnimi fantazije, zdrave, skore, uznešene itd.“ (Gusle i Tambura str. 158. 159). Na razgled bodi začetek pesmi (l. 1813 gl. Kres III str. 522):

Zadnji človek je na svéti,
Ki svoj rod za nič drží:
Zapstonj so mu rožni cveti;
Njemu nikaj ne diší.

V nadrah maternih se shrani,
V njenoj reji se zredi;
Mačoho oslépno brani,
Mater pa za nič drží.

Erjav kakti Judaš bódi!
Naj te pes za plotom jé!
Med Slovence naj ne hodi,
Ki je prav Slovenec né!

Fabula.

1. Enkrat en prevzetni dečarec odjaše
Po cesti z tak naglim kolopom iz paše,
Da grive briščijo po zraki in rep,
Zpod kopit proč berni prah, kamen in črep.

2. Po varaši jaše on z velikim skokom,
Zahuška veselo pod vsakim oblokom:
Na ulici hitro se stečejo ljudi,
No vsaki jašečem dečarcu se čudi.

3. Zadremljena zbudi se baba pijana
Dirjočega mimo zagledne katana,
Prestrašena reče: „O gospoda moja!
Ste vidli kak jaše Sankt-Juri pozoja?

4. Bez ostroge, vuzde, brez žval in čapraka
Peklenskiga v zraki je dirjal lišaka.“
Na to se kobila na kamen pokrukne,
Puf! katana z herbta prek šinjaka smukne.

5. O Muza pomiluj, potuži, poklaguj!
Kak sreča v nesrečo prehiti se z vagoj:
Prevzetnjak ki hvalo svô komaj podehnul
Žalostno se plače, da šinjak si spehnul.

(Cvetje jugoslavjansko I. 1850 str. 208. Kniž. Zgod. sp. J. Macun 1883 str. 76. 77. Prim. B. Flegerič.)

Jakob Košar r. 14. jul. 1814 pri sv. Jurju na Ščavnici, učil se v Mariboru in v Gradcu, bil duhovnik pri D. M. Tolažnici blizo Gradca, potem dvorni kapelan vladike Sekovskega, u. 19. april. 1846. Jako čislal ga je Stanko Vraz, kteremu je nabiral narodne pesmi (vid. Narodne Pesni Ilirsk. 1839 str. 103—4) in Dr. Razlag, kteri

ga je opisal v zabavniku svojem „Zora“ l. 1852 in poklonil mu slovo v Drobtincah l. 1858. Košar je vže dijak vadil se v pisanju slovenskem; poslovenil je nekaj pesmi Schillerjevih, Horacijevih in Gessnerovih, pisaril najprej v Dajnkovici, poslej v Gajevici, kakor spričuje Dav. Terstenjak v „Zori“ l. 1872. I. str. 23. 98 itd., kjer je iz literarne zapuščine Jakoba Košara ponatisnjena tudi iz l. 1831 pesem na pr.:

Jutro.

Že svitla rosa polje moči,
Že v hladnem jutri zarja poči,
V doline že se skriva mrak.
Iz morja modrega na nebi
Hiteče megle veter trebi
In žarno bliska solnčni trak.

Počasi megle se žarijo,
No solnčni žari gor ležijo
Skoz firmamenta velki krog.
Vu rosi vetrec travo gible
No silje se vu hladi zible,
Veselja zliva se natok.

V žarečem zlati vse se sveti,
No solnce je začelo vléti
Toploto svojo na bregé.
Zdaj mračna tema vsa premine,
Bleščijo v zlati se pečine,
No stermno čelo od goré.

France Cvetko r. v. Dornavi l. 1789, župnik v Lembahu, dekan v Ptuju, potem v Ljutomeru, u. v Mariboru l. 1859. Cvetkove spise posebno homiletičke prinašal je „Slov. Prijatelj“ v Celovcu l. 1879—1881 (Knjiž. Zgod. Macun. str. 73) iz raznih ogovorov na nedelje in praznike, v postu in posebnih priložnostih od l. 1825 do 1857. Na primer bodi iz pridige za Velikonočno nedeljo l. 1851 začetek v obliki „Prijateljevi“ (1879 št. 3):

„Vesel in posebno srečen je danešnji dan . . . In res se na vuzem vse veseli; bogatec in siromak, mlad in star. Da se ta dan loži veselimo, zato smo v pretečenem postu šli k spovedi, prejeli sv. rešnje Telo in svoje duše umili; svoje hiše smo osnažili, nekteri so svojemu telesu novo obleko napravili, nekteri so v znamenje veselja zoro zjutraj vuzemnico (velikonočni kres) kurili in pri vseh hišah se danes tudi boljša hrana na mizo postavlja. Vse to se godí v znamenje posebnega veselja. — Med hranami danešnjega dne pa se nektere nahajajo, ki se sicer skoz celo leto nikdar ne pripravljajo in ne zavživajo, ampak samo danes na vuzemsko nedeljo, na primer: rumenice ali pisanke, kterih se posebno deca veselijo. Odraščeni rumenice ali pisanke večidel le toliko porajtamo, da ob vuzmu ž njimi deco obdarujemo. Na to pa morda med vami še nobeden ni pomislil, kaj da pisanke pomenjajo, ki se samo ob vuzmu barvajo in zavživajo. Pisanke pomenjajo, da Vam takoj povem, srečo in veselje in imajo od posebne prigodbe iz ajdovskega časa svoj početek. Pripoveduje namreč učeni mož Aelius Lampridius, da je kokoš starišev poznejšega rimskega cesarja Aleksandra Severa, posebno dobrega vladarja, tisti dan, ko se je Aleksander narodil, rudeče jajce znesla in ta rumenica je starišem veliko srečo in veselje oznanila, ki se je spolnilo l. 227 po Kristusovem rojstvu, ko je Aleksander postal rimski cesar. Od tistega časa so si ljudje rumenico ali pisanko v znamenje veselja delali, če so drug drugemu srečo in veselje delili.

Mi pa še imamo poseben vzrok, da se na Vuzem veselimo, ker vemo, da je Kristus na danešnji dan za kralja in Gospoda nebes in zemlje povzdignjen zaradi svoje pokorščine do smerti na križu; da on naš brat v nebesih pri Bogu Očetu za nas prosi in posreduje. O sreča! o veselje! Na to veselje nas rumenice ali pisanke opominjajo. Tedaj nas opominjajo pisanke na dosti dobrega in veselega na zemlji; ali one nas opominjajo še tudi na prihodnje vstajenje in na neskončno veselje v nebesih. Te besede vam hočem danes razložiti ter velim rekoč: I. Rumenica ali pisanka je kip ali podoba našega vstajenja. II. Rumenica ali pisanka je tudi kip nebeškega veselja. Moje besede bodo vesele, ker je danešnji praznik vesel itd.“

Matevž Ravnikar (1802—1864) je po književnem delovanju opisan v Jezičniku XVI. l. 1878 str. 1—59 in po primku Poženčan se loči ta M. Ravnikar II.

od Matevža Ravnikarja I (1776—1845), o kterem glej Jezičnik XXIII (str. 4—6; prim. Jez. IX. XV).

Stanko Vraz (izvirno Jakob Frass), r. 30. jun. 1810 v Cerovcu v občini Žerovinski župnije Svetinjske blizo Ljutomera na Štajarskem, učil se v šoli Svetinjski in Ljutomerski, latinščine v Mariboru, modro- in pravoslovja v Gradcu, preselil se v Zagreb l. 1838, bil urednik Kola, tajnik Ilirski Matici, u. 24. maja 1851 v Zagrebu. — Vraz postal je „Prešern Ilirski", in za njim je naš Prešern izpustil sršena:

Narobe Katón.

Od drugih manjši in častèn manj rod je slovenski,
Lákota slave, blagá, vleče pisarja drugám.
Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni;
Stánko Slovéncov vskòk, Vráz si naróbe Katón.

Kakor je namreč Katon trdo držal se maternega jezika — latinščine nasproti mej olikanimi priljubljeni grščini; tako je zlahkoma Vraz — pustivši materinščino slovensko — poprijel se književne ilirščine. — Slovencem poslavil se je Vraz po knjigi:

1) Narodne Pěsni Ilirske, koje se pěvaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske. Skupio i na svět izdao Stanko Vraz. Razdělek I. U Zagrebu 1839. 8. XXII. 204. — Da II. Razdělka ni bilo na svetlo, vzrok je povedan v predgovoru („Ahacel svoju svàrhu postigo" str. XVI), kajti Slovenci — čisti in resni — prezaljubljenih niso marali tedaj in jih v istini ne marajo sedaj. — O teh pesnih sem pisal v Jezičniku XVI. 1878. str. 5—10.

2) Po nekterih drugih pesnih slovenskih in po mnogih pismih raznim slovenskim rojakom ter po umotvorih svojih ilirskih ali jugoslovanskih, ki so pa vira ali duha slovenskega. — Matica Hrvatska je poslavila njega in sebe, da je izdala „Děla Stanka Vraza" v V. zv. od l. 1863—1877, prepustivši nektere slovenske zbirke Matici Slovénski, ktera je teh stvari nekaj vže tudi priobčila (vid. Letopis 1875. 1877; Črtice, sest. dr. J. Pajek l. 1884), nekoliko jih o priliki še bode, nekoliko jih pa ne bode, ker jih ne more — iz povedanega vzroka. — Sicer je pa Stanko (t. j. Stanislav) Vraz po slovenskih časopisih opisan dokaj bodisi kot pesnik in pisatelj slovénski — tudi po slovstveni zapuščini, bodisi kot rodoljub itd., da zadostuje, ako tukaj naštejem le nektere vire v ta namen na pr.: Slov. Bčela l. 1851. II. I. — Novice l. 1853. 1854 (iz Gradca, iz zlatnega Praga, iz Štajerske). — Bleiweisov Koledarček l. 1855 (s sliko), popisal Dav. Terstenjak. — Zora l. 1876, 1877. Kres 1883. 1885. sp. Andr. Fekonja. — Kres 1883. Dr. J. Pajek. — Neven. Vienac. — Knjiž. Zgod. sp. J. Macun l. 1883 str. 90—108 itd. itd. — Na primer o slovenski prozi in poeziji njegovi bodi a) pisemce, ktero je poslal l. 1837 predragemu prijatelju Moršecu (Děla St. Vraza V. 1877 str. 158—161):

.... Včera smo se nas je trojica Slovencov po šetališi sprehajalo; mi smo si nekaj govorili od Slavenov, si nekaj spominjalo od veselega knižnega stališa Rusov ino Poljakov, ino si v duhi na marlivost Čehov ino Horvatov, kteri zdaj polje narodnega znanja tak nevtrudno obdelavaju, ter naši oči obernolo na nas Slovence — o kakšna žalost nas je obišla! eden si sdehne: Kde si Ti nam zaostala jedina kči našega vročega zavupanja? — Po tem vse vtihne kak v cirkvi kder ga ljudi ni — samo naši stopaji so po tlah hrumili kak šterkanje turne vure po tihi noči. — Ter si Miklošič zgolči kak pa mi nebi mogli, da nam Čbelica zaostaje, v naše zrake kaj drugega poslati, kaj bi želeče oči naših Slovencov za sobo vodil. Ino vsi skriknemo: Metuljička! zlatoperotnatega ljubčeka róž! — Dobro! Metulja! Stvorili še ga bi. Ti mu daš, mi Miklošič reče, gobec; g. Terstenjak noge; jaz drugo truplo; Dr. Prešern nam more peroti poslati; — samo

jedno: zdaj je metulj gotov; ali kde pa je sonce, na kterem bi baklo nažgalo, ktero bi mu dušo — življenje pernesli: mertve peroti ne letijo — kde so penezi za tiskanje, sakaj tega niti Ferštel niti kdo drugo v zalogo ne vzeme. Brez penez se v naših časov nič ne dà opraviti. — to je sonce; penezi su zdajni bog. Jeden reče: Jaz dam pet ranjški; drugi: Jaz deset; tretji: Jaz tudi deset; ter pali pervi: Jaz se nedam v sramoto: Jaz tudi deset! — Dobro zdaj trideset ranjških mamo; koliko pa veljà tiskanje? Šestdeset. — Dobro! kdo še bi drugi znal pristopiti. Najpervle pogodimo Vas, ter Dr. Kočevara ino Matjašiča, kteri bi tudi tolko morti priložili. Če Vi trije dovoljite, bomo si g. stajarkontroleura Dominkoša za kassiera (penezničara) postavili, zakaj mi nismo za taj posel, da smo študenti, ino g. Dominkoš je dober Slovenec, ino bo to sad na se vzel. Kaj za knige dobimo bomo si med sobo razdelili. Zna g. Ferštel za prestavljene reči od arha 5 fl. platiti, ino še poleg nekšnega dobička spraviti, mislim kaj tudi mi ne bomo naših talentov v Dravo ili Muro hitili. Pište mi na skorem al ktemu privoljite, ino sbirajte tudi prenumerante, mi mamo za pervi zvezek že na zvoljo perneskov pisevnih, ali če nam kakšno pesmico znate preskerbeti, bo nam za ljubo. Samo zdaj še je edno pitanje: V kakšnem alfabeti (pravopisi)? Po bohorčici ali po čehoilirčici? Mi vsi smo za zadnjo, tudi g. professor Kvas jo močno ljubi; samo g. baccalaver Miklošič se močnima rokama bohorčice derží. Jega s čehoilirčici pobratiti je šmetna reč, zakaj on je mož — tenacissimus propositi. Jaz mislim da bo naj bolje če se mi vsi za boljši novi pravopis odločimo; če bo vidil kaj bomo vsi za njega, se ne bó vendar več šošoril, zakaj on je jako čeden ne terdoglav, bo se dal dopovedati, če bomo mu kazali, kaj g. Šafarik nas opominja kaj bi ga poprijéli; kaj ti Ruski dvorni svetvavec vučeni g. Köppen naje je, kaj bodo ga tudi po časi Rusi obinoli. Danec Rask pravi, kaj je to naj čedniši pravopis ne samo zmed pravopisov Slavenskih, temoč zmed pravopisov celega sveta. Pište mi Te zatorej poleg če privoljite; kaj samo s tim pogodkom privoljite, če bodo se za te peneze knige v novem pravopisi na svetlo davale. Jeli ste dobili Čbelice ino Kerste, ki sem Vam jih jaz ob vuzmi poslal? Če kaj s g. Simičom od svete Barbare skup pridete, povedte mu, kaj ga jaz lepo prosim, al mi nebi on nekoliko narodnih pesmi s tistih krajev zebravši poslal, posebno pa en dvojospev, ki se pre tak nekak popevlje, kak so mi g. Dominkoš pravili, kaj so jo v Zaveršji slišali:

Rybiči. O deklice ljubljene, — al nas Vi ljubite? —
Dekliči. Hm — hm, ja — ja, — z serdca pravega itd.

Če kaj k svetemu Vidi pridete, priporočite me tamdajšnemu besedničari ino abecedari lepó t. j. visokovrednemu g. farmeštru. Prosim tudi opravte moj ponizen poklon vašemu visokočestitnemu ino naj visokovrednejšemu g. Okroznemu dehantu. Bog Vas sprimi! Mislite si radi na Vašega vernega prijatelja

V Gradcu na dan svetega Jurja 1837. Jakoba F. Cerovčana.

Na razgled bodi b) pesmica, ktero je zložil l. 1838 iskrenemu drugu Dav. Terstenjaku, ko se je ločil od njega in Gradec zapustivši se v Zagreb podal. „Rekel mi je, da neče več v slovenskem narečju pisati, ker je slovenski narod še premlačen za slovstvene dela v narodnem jeziku. Na Horvatskem sveti že „Danica“, in skoro bode beli dan. Kakor je sklenil, tako je storil. Prosil sem ga ob ločitvi za spomin, in dal mi je sledečo romanco:

Slovenski pisavnik.

1. Slovenka sina je rodila,
Si sama ga nadajala,
Na rokah z ljubavjo nosila,
S solzami v svet odposlala, —
In sin tam Nje ni pozabil,
Jo v sercu nosil, kjer kol bil,
Ob noč in dan si lomil glavo
Za njeno srečo, njeno slavo,
Postal za mater je pisavnik, —
Al joje, joje in prejoj!
Oj ni, Slovenska! čas še Tvoj.

2. Ko v družtvu se od knižtva pravi,
On knigo pervemu podá,
Ta berž očali na nos vstavi,
Al ker čerk njegovih nema,
Prečeden jo na stran položi,
Od knig slovenskih tak zakroži:
„Jim zlati časi prešli že,
Ko Truber, Gutsman pisal je“:
Žalostno misli mlad pisavnik:
Joj, joje, joje, in prejoj!
Tu ni, Slovenska! čas še Tvoj.

3. Ko prišel kam med mlade ljudi,
Kjer bil od narodov govor,
In fant velel: „Slovensk je hudi,
Slovenec len, nečist, gerd, nor . .!“
Je skočil on ko ogenj živ,
Da brani narod, ki ne kriv;
Al fant je s smehom odgovoril:
„Kaj mislite? Ta je obnoril!“
Žalostno zdihnul mlad pisavnik:
Oj, joje, joje, in prejoj!
Tu ni, Slovenska! čas še Tvoj.

4. Kar doma spisal, v mesto nesel
Ter tam ponudil knigarji,
Knigar nemilo z glavo tresel
Delaje 'z knig zavitke si,
Ter piscu tak slovenšino hvali:
„To, glej, so tehanti pisali,
Al skor še ni pri men' sto ur
Že mora bit' makulatúr,
Bes vas naj s pismami vred vzeme!“
Oj, joje, joje, in prejoj!
Oh ni, Slovenska! čas še Tvoj.

5. Tak se pisavniku godilo,
Čul, vidil psovat mater je,
Dostkrat okó se mu zalilo,
Zlo zabolelo ga serce,
Krepost terpet' po sveti imá,
Slovenska! upaj u Bogá.
In ko misleč u nebo zira,
Glej Danica nov dan odpira,
Vesela bodi! Sliš' . . . Oj, oj!
Slavenska! bliža se čas Tvoj.

Prebravši te verste sem mu rekel: „Božja pomoč, brate! Idite v beli Zagreb in delajte za duševno srečo naroda. Res je, da na Slovenskem je še malo narodnega duha in dosti enostranosti in sebičnosti na Štajarskem, Kranjskem in Koroškem, ali upati hočemo v Boga, da bode bolje. Jaz hočem se pripravljati za službo narodnega slovstva, podpirajte „Danico“ s svojimi lepimi duševnimi darovi, da bode zmiraj jasneje svetila, dokler ne vstane solnce, ktero bode tudi Slovence ogrelo.“ Tako je pisal D. Terstenjak v Novicah l. 1854 str. 91.

Da se značaj njegov tem bolje spozná, evo nekoliko iskric še iz pisem njegovih na pr. iz Ljubljane l. 1841: „..Ime Ljubljana spominja me svakdan na ono, što mi je ljubo i drago . . — Ovdě ti ima božji svět znamenitih stvarih. Što se mi pak čini najznamenitije bilo je eto ovo. — Prěkojučer pokuca nětko u jutro na vrata. Kazivši naš „Slobodno“ unidu tri Ljubljanski bogoslovci, koji nas lepo ilirskim jezikom pozdrave. Ja sam scěnio, da su oni rodjeni Dalmatinci, koji tu někakvim slučajem, koj Slavjanima vlada, u ovděšnju školu odnešeni. Nu oni me uvěravaju, da su rodjeni Kranjci, jeden Gorenac, drugi Dolenac, a tretji Nutranjac. Umoliše nas, da jih posětimo u sěmeništu, što i mi učinismo. Tamo nas okupi sila mladih ljudih, koji svi za Ilirštinu dišu i živu te i više manje dobro ilirski govore i pišu itd. (Děla V. str. 217). — Iz Zagreba l. 1842 Kukuljeviču nasproti nekemu dopisniku Gj. Petroviću iz Beča u Srbskom N. Listu: „Etomadne metnuo je mudrakovič Slavenac město Slovenac. Slavenac i Slovenac nije synonymon ili ono isto. Slavenac neznam šta je (valjda genus Slawe?), nu znadem od moje pokojne majke, da je Slovenac species t. j. Wende (inneroesterreicher Slawe), u koju vrstu i ja po rodnom městu spadam, a ne (kao što sudi g. Petrović) u Kranjce, koji su species — speciei t. j. oni Slovenci, koji u prědělu Kranjska (Carniolia) prebivaju. Kaži to g. P. aber darum keine Feindschaft. — Jesi-li bio s Miklošićem? Šta radi ta moj stari prijatelj i drug? Ti znaš koliko nam krvavo trěba dobrih glavah i věštih perah. Nagovori ga neka se i on čim brže opet uhvati u kolo naše. Bit će mu slava a domovini dika. Naše Kolo mu stoji na službu otvoreno itd. (str. 304).“ — Iz Zagreba l. 1843. Macunu na pr.: . . . „A šta

čemo mi kukavice Slověnci slabii i po broju i uplivu? Tu neima drugoga izbora, nego li se složiti duševno (književno) sa jačimi bližnjimi granami, ili propasti u tudjem elementu kao vlastit i značajan narod. A gdě imamo opet bližnjega i srodniega elementa, nego li što su južno-slavenske ostale grane osobito štokavska, koja je po broju, po dogodovštvenih uspomenah i književnih dragocěnostih stariih i noviih jaka . . . Znajte Zagreb stojí na slověnskom zemljištu. Oko Zagreba govori prost puk čisto slověnski. Samo višnja izobražena vrsta naroda govorí ilirski, premda i prosti čověk razumi svojega gospodina i susěda varošana. Zemljište je dakle naše, neka bode i ta slava naša, da smo i zidari bili većinom mi. Ja sam mnoge mlade ljude kod nas nagovarao, da se uče ilirski itd. (str. 332)." — Iz Podčetrtka na Štajeru l. 1842 Erbenu na pr.: „Moram Vam istinito kazati, da se već davno nepouzdajem u mudrost mudracah, nego u milost i pravednost Boga, koj nosi srěću narodah u ruci, i koj neda propasti narod dobar i nedužan, makar njegove vodje od mahnitosti in oholosti po glavi hodili. I naš je največi domorodac, Mecen, vodja itd. Bog, jerbo da neima njega, već davno bi bili nagazili i propali (str. 312) itd."

Lepo in radostno se čita, kar pišejo o njem p. Fr. Marković, F. Petračić, dr. B. Šulek, ali kar poje August Šenoa:

Stanko Vraz.

Je i vaš, je i naš . . .
Slovenci, vi ste njemu zibku dali,
Hrvati daše Stanku slavnu raku . . .
Slovenac, Hrvat klikće: On je naš itd.

Dr. Janez Bleiweis je o slavnosti njegovi l. 1879 nasproti Prešernu vpisal sicer v Vrazov Album:

„Nisi ne bil, Stanko, Slovencem vskok,
Kazal si le dejansko Slovencem vzajemnost slovansko".

A — gledé na to, da Hrvati niso jednako gojili vzajemnosti slovénske ter da so Iliri zavozili jo v štokavštino itd. — zdijo se mi bolj istinite besede J. Jurčičeve (Slov. Nar. XII. 294):

„Hrvatom je mnogo koristil,
Slovencem pot do juga čistil,
Hrvat in Slovenec se veselí
Njegovih poezí. —

Ali meni vendar se zdí,
Da nij treba živega dokaza,
Da, ko bi vsi posnemali Vraza,
Pustivši ožjo slovensko domovino,
Bi Nemec, stari vrag naš — glej zgodovino! —
Še lažje roval in z večjim pomenom
Pogubo tukajšnjim Slovenom."

Milan Korytko (1813—1839) Poljak je opisan v Jezičniku XVI. 1878 str 5—10. Značajno se omenja tudi v pismih Prešernovih in Vrazovih (Letopis Slov. Matic. 1875 str. 156, 172—4; 1877 str. 162—3).

Andrej Smole r. 18. nov. 1800, u. 30. nov. 1840 v Ljubljani. — „Izmedju njegovih (Vodnikovih) naslědnikah zaslužuje sveusàrdno čast i pohvalu krajnski vlastelin g. Andria Smole. On ne samo što je prepisivao iz ustih naroda pěsni, nego je i naimao sposobne zato ljude, blagodarno naplatjujući trude njihove" — svedoči Stanko Vraz. — Zasluge njegove nam kaže

a) Krajnska Čbelica, kjer se v III. zv. l. 1832 str. 94—107 iz Smoletoviga zbera nahajajo balade ino pesmi méd krajnskim ljudstvam pete — predelane kolikor se je treba zdelo (2—9): Od lepe Vide. Od kralja Matjaža. Od Rošlina in Verjankota. Svarjenje itd.

b) Narodne Pěsni Ilirske (Predg. XI), po Prešernu in Kastelicu (Děla St. Vraza V. 1877).

c) Pesmi Krajnskiga Naroda I—V. l. 1839—1844, po zbirki Korytkovi (Jezičnik XVI. 1878. str. 5. 8).

d) Varh (Der Vormund). Komédija v dveh djanjih. Iz engležkiga „The Guardian a Comedy in two Acts by David Garrik Esq." Prestavil Andrej Smole. V Ljubljani. Natisnil J. Blaznik. 1840. 12. 48. V Gajici. — Na pr. bodi: Pervo djanje. Pervi nastòp. (Pri gospodu Serčetu.) Ropotec stari, Ropotec mladi, služabnik.

Rop. sl. Povej gospodu Seršetu, de bi njegov prijatel in sosed Korel Ropotec rad en par beséd z njim govoril.

Služab. Precej, gospod žlahtni! (gré).

Rop. st. Zdaj, Juri, še enkrat dobro preudari, préden to reč sosedu Serčetu razodénem, kar mislim za té storiti. — Kaj molčiš?

Rop. ml. Stric, ali je prav, ali se pa tudi spodobi govoriti?

Rop. st. Ne bodi šémast. — Odgovôri mi — pa ne, ko bi se ti preveč zazdevalo. — Po kom pa gotovo veš, de te mlada gospodičina, mojiga prijatla varvanca, ráda ima?

Rop. ml. Pervič: kadar se sréčava, me nikoli ne pogleda. — Pervo známinje ljubezni. — Kadar jo ogovorím, ne dá odgovora. — Drugo znaminje ljubezni. — In kadar se z kom drugim ménim, je viditi, de se ji prav dobro zdí. To je gotovo znaminje ljubezni.

Rop. st. Zlodjevo znaminje! itd. itd.

Na svetlo je dal še v Gajici:

e) Veseli Dan ali Matiček se ženi. Komedija v 5 delih. Ponaredil po francoski „la folle journée ou le mariage de Figaro, par Mr. de Beaumarchais" ranjki Anton Linhart. V Ljubljani. Nat. J. Blaznik. 1840. 12. 143.

f) Pesme Valentina Vodnika. V Ljubljani. Nat. J. Blaznik. 1840. 12. 131. Kazavic. Pesme: Na moje rojake itd. — Pesmi za Brambovce v letu 1809. — Anakreonta gréškiga pevca nektere pesni po slovensko. — Popisovanje Krajnske Deželе. — V. Vodnikovo Življenje. — Opomni se tudi, de so Vodnikove pesmi ino druge pisarije tukaj ravno tako natisnjene, kakor jih je on zapisal. Nič se ni prenaredilo, nič popravilo. Tò se ljudém opomni, ki bi jim morebiti kakšina čerka, kakšin udar, pogolt al kakšina beséda se prav ne zdéla itd.

Kakor slovstvena — tako je tudi kamnena spomenika Linhartu in Vodniku oponoviti dal blagi And. Smole, le-tá Anacharsis slovenicus (Letopis Slov. Mat. 1875 str. 169; vid. Carniolia). — Knjižica: Pesme V. Vodnika — je jako vstregla našemu narodu in storila, da se je odslej prav čislati jel slovénski pesnik. — Gledé na tolike domoljubne zasluge je dr. Prešern koj za Vodnikom zložil žalostinko „V spominj Andreja Smoléta" (Poezije str. 27. 28), kjer poje na pr.: Černe te zemlje pokriva odeja — V grobu tihotnim, naš bratec Andrej! . . — Čedna postava bila ti je dana, — Bistri je um ti z bogastvam bil dan, — Bolj'ga sercá ni imela Ljubljana, — Kak si za srečo človeštva bil vžgan! . . — Ena se tebi je želja spolnila: — V zemlji domači de truplo leží itd.

Stričnik njegov, Viktor Smole, u. 10. marc. 1885 star 42 let poslednji moški te imovite rodovine, je volil dragocene svoje zbirke starinske — naravne in umétne — in vse ostalo svoje premoženje — okoli 130.000 gld. — deželnemu muzeju Rudolphinum v Ljubljani ter je tako spet pripomogel, da se tudi v prihodnje vresničevalo bode iskreno slovo Prešernovo:

„Dolgo Smolétov spominj naj živí!"

Juri Kobe (1807—1858) Šodevski gl. v Jezičniku XVII. 1879 str. 1—16. — **France Malavašič** (1818—1863) je opisan v Jezičn. XIX. 1881 str. 20—33. — Po smrti njegovi je prišla na svetlo: Mlinar in njegova hči. Žalostna igra v petih aktih. Po E. Raupachu poslovenil Fr. Malavašič. Izdalo in založilo Dramatično društvo v Ljubljani. Nat. Eger. 1867. 16. 66. — **Simon Klančnik** (1810—1844) dohtar sv. pisma, v Jezičn. XIX. 1881 str. 33—36.

Josip Drobnič r. 18. apr. 1812 pri sv. Hemi kraj Sotle, početne šole izvršil domá, latinske v Celju, licejske v Gradcu, bogoslovne v Celovcu, posvečen l. 1839, kaplanaril v Rogatcu, Pišecah, Slovenji Bistrici, v Dolu, Artičah in Brežicah, l. 1849 služil za pomožnega gimnazijskega učitelja v Celju, po bolezni nekoliko v Vitanjih za kaplana, l. 1852 umakne se v začasnem pokoju v Trst, kjer je podučeval v javnem zavodu svojega rojaká M. Vehovara, od l. 1857 pa je namestoval stolico slovenskega jezika na gimnaziji v Gradcu, kjer je u. 5. avg. 1861. Bodi v blagem spominu mož, ki je vse svoje življenje daroval za lepši razvitek dušnega življenja svojih rojakov, pravi Dav. Trstenjak, ki ga opisuje v Zori I. 1872 str. 145 — 147. Primeri Knjiž. Zgod. Slov. Štajerja, sp. I. Macun l. 1883 str. 148—9. — Nahaja se v

a) Narodne Pěsni Ilirske, St. Vraz, l. 1839 str. 193 J. Drobnić po pesni: Na tratici — iz Zilske doline. — V

b) Novicah l. 1845: Kmeta svèt za zdravje in zadovoljnost — poleg nemškiga (»Kar si z žuli sam pripravim, — Rad poštenje vam zastavim, — De narslajši mi diši; — Vidim, res je, v mnogim mesti — Bogatine dobro jesti, — Pa ko men' — jim ne godi itd.«). Na primer bodi (str. 136):

Kje so letos muhe?

1. Kje so muhe zaostale,
De jih letos nič ni k' nam?
Tak novice ste prašale,
Taki dam odgovor vam:

2. Al novice odpustite!
Men' zareklo se je to;
Ve nedolžne le glasite,
S čim vas drugi silijo.

3. Tiste zato, ki zgubili
So za letos muhni sled,
Prosim, de b' odgovorili
Na prašanje moje pred:

4. „Kaj de vsaka ni enaka
Po vsim svetu letina?
Zakaj včasi dež namaka,
Kdar b' nam suša ljubši b'la?

5. Zakaj drevje, kak bi radi,
Ne rodi nam v vsakim let'?
Ako ravno ga spomladi
Ni b'lo druz'ga, kakor cvet.

6. Kam zginile so gosence,
Ki pred leti nekimi
So storile, de več sence
Skoro drevje 'melo ni?"

7. Kdar na kratke te prašanja
Slišal bom odgovor vaš;
Kje so muhe, brez nehanja
Iskal z vam' jih bom nalaš.

8. Ako bi pa vse okoli
Vas iskanje prazno b'lo,
Vglas'te se pri meni v Doli,
Rojev muh vam dam čez sto.

Pri sv. Jakobi v Doli. J. Drobnič.

c) Ilirsko-Němačko-Talianski Mali Rěčnik od Josipa Drobnića, sa osnovom gramatike ilirske (protumačenom němački i talianski) od Věkoslava Babukića. Troškom Matice ilirske. U Beču. Tiskom jermenskoga monastira. 1846—1849. XVI. 12. str. 812. — Predgovor. Sastavljajuć ovaj mali rěčnik, — koi je po g. prof. Antunu Mažuraniću preradjen i znamenito te po njem i talianskim jezikom protumačen . . Vorrede. Prefazione. Giuseppe Drobnić. — Predgovor drugi: „Ima već gotovo četiri godine danah, od kako sam ja, bivši tajnikom narodnega družtva čitaonice i Matice ilirske po nalogu starešinstva istoga družtva rěčnik ovaj, sastavljen po g. Josipu Drobniću, objavio time, da će se troškom priespomenute Matice na svět izdati, te sam i poziv k predplati napisao . . . Do roka 1846 . . izide samo pàrvi svezak . . god. 1847 opet drugi . . — Nobena naglost nič ne veljá, mudro vele Kranjci . . . S druge strane obreknem ja, da ću osnovu slovnice ilirske němačkim jezikom spisati, a prof. A.

Mažuranić obeća mi, da će ju talianskim jezikom protumačiti . . . A, postavši banskim pověrenikom u Vinodolu, tamo i odè te silnimi poslovi prěčen nemožè mi oběćanja izpuniti . . Někom osobitom srěćom naměrim se na g. Vladislava Vežića, koi mi slovnicu talianskim jezikom věšto protumači . . Da se rěčnik štampa u Beču? Ovako malenih pismenah neima zadosta u nijednoj štamparii naše domovine . . . Pomislite najposlě i na ono, što bi učeni Cornova (Čeh) rekao: da veće kazni za učene ljude nebi znao, nego zatvorivši ih, da jim se zapovědi, neka rěčnike pišu — pa ćete, uzdamo se, milostivo oprostiti, što smo sa izdanjem ovoga rěčnika toli dugo otezali" . . U Zagrebu 1849. Věkoslav Babukić.

Rěčnik str. 1—550 v polovičnih razdelkih. Grundzüge der ilirischen Sprachlehre str. 551—687. Fondamenti della Grammatica illirica di professore Věkoslavo Babukić tradotti da V. V-ž-ć. — La lingua illirica, o slavomeridionale, si prende in senso più lato ed in senso più stretto. In senso più lato per lingua illirica s' intendono tutti i dialetti slavi, che si parlano nel delta illirico, cioè: fra il Danubio, ed i mari nero e adriatico; questi dialetti si possono ridurre in 3 principali: sloveno, serbo-croatico e bulgaro, perchè questi 3 si possono ridurre in un sistema etnogeografico e grammatico. Per lingua illirica in senso più stretto s'intende per eccellenza la lingua serbo-croatica, la quale si parla etc.

d) V Drobtincah l. 1848: Stara pravda. Černe pike v slovenskih zgodivšinah. Vkanjena lakomnost (po Vuk. Stefanoviću) itd. — L. 1854 Zemljopis itd.

e) Slovenska Čbela, berilo za obudo in omiko slovenskega duha. Ta časopis izhaja vsaki četertek . . za celo leto po 2 fr. . V osmerki . . Odgovorni urednik J. Drobnič. Natiskar in založnik J. K. Jeretin. U Celju l. 1850. List 1. dne 3. Prosinca. Zadnji 13. dne 27. Sušca. — V naznanilu pravi: „Slovenska čbela bo u svoje predele nabirala čedne pesme, kratke in podučivne pravlice in pripovesti, popise posebno pomnenja vrednih prigodbá in oseb iz slovenske dogodivšine, slovstvene razjasnenja in kar slovensko jezikoslovje sploh zadeva, šolske reči in vse, kar požlahnenje človeškega duha podpira". — Tako je postala Drobničeva Slov. Čb. prednica Janežičevi Slovenski Bčeli od 1. jul. 1850 do 1853 teč. I—IV v Celovcu. — Mej sodelavci je bil na pr. M. Stojan, J. Šubic, Št. Goličnik, J. Ulaga, A. Strajnšak, Jakob Rešetar, D. Résanski, nekteri dijaci itd. — V zadnjem listu toži v Obznani: „Slovenska čbela se še ni pridno po slovenskih dolinah ogledala, jo je že tudi nevsmilena osoda zadela, da mora danes slovo vzeti od svojih, še živih sester in bratov slovenskih časopisov. Premalo število podpornikov ji ne dopuša u zgubo založnika dalje živeti". Živo priporočá domorodcem Slovenijo v Ljubljani, naj jo ohranijo; naj ne gledajo na to, kdo kaj piše, ampak kaj se piše; naj podpirajo vse, kar meri na čast, slavo in izveličenje slovenskega naroda, in naj Bog in Sloga bota jim geslo itd.

f) Dvoboj in Raztresenca, dve vesele igri za gledališe. Celje. U zalogi J. K. Jeretina. 1850. 8. str. 78. — Dvoboj, vesela igra v enim delu. Poslovenjena iz nemškega str. 1—42. Raztresenca str. 43—78. — „Mesto Celje je takrat bilo bolj narodno nego sedaj . . L. 1851 se je v Celji čitalnica ustanovila vzlasti po prizadevanji Drobničevem ter so se v mestnem gledišči predstavljale razun imenovanih sledeče igre: L. 1851 Dobro jutro, Golfan Starec, L. 1852 Tat v mlinu, Županova Micka itd. Drobnič je vse te igre sam uredil, učil igralce deklamovati . .; on je tedaj na Štajerskem bil prvi mož, ki je hram slovenske Talije odprl itd." Da bi bil pa Drobnič prestavil tudi Kukuljevičevo igro Juran in Sofija, kakor piše Trstenjak v Zori (str. 146), ni res, kajti rodoljub, kteri je iz ilirskega prestavil „Dve igri za slovensko glediše. I. Juran in Sofija, ali Turki pri Sisku. II. Štepan Šubic, ali Bela IV. na Horvaškim" —

bil je **Andrej Likar** (1826—1865), o kterem glej v Jezičniku XVII. 1879 str. 62 —66, kjer je tudi omenjeno, da ste te dve igri — v mnogo lepši besedi in obliki — l. 1850 v založbi pri Jan. Giontini prišli na svetlo v Ljubljani.

g) Zemljopis je v Slomšekovi knjigi „Ponovilo potrebnih naukov za nedelske šole na kmetih. U Beču l. 1854“ del VII. str. 656 — 716, spisal Jožef Drobnič: Spoznava sveta, suha zemlja, voda in morje, obrazi in mera zemlje, zrak, podnebje ali pojas, ljudje in narodi zemlje; Azia, Afrika, Europa, austriansko cesarstvo, Amerika, Australia (Vid. Zbr. Spisi I. str. 248).

h) Slovenski Prijatel, časopis za šolo in dom, izhajoč v Celovcu, ima l. 1856 in 1857 nekaj jako dovtipnih pisem, ki jih je iz Tersta pisal bratič Jožef (t. j. J. Drobnič) svojemu stricu in stric Matija bratiču — o slovstvenih zadevah slovénskih, o nekterih rodoljubih, šolanih Slovencih, čudnih pisateljih, nemškutarjih, oblikah om-ega, o duhovnih, kterim je poleg ponižnosti treba tudi poguma in čerstve volje itd. — Iz Čbele l. 1850 je ponatisnjena tudi njegova po narodni pravljici zložena pesen „Pomagaj si, pa ti bo Bog pomogel“ (1856 str. 20. 21), v kteri se kaže, ker je Slovenec brez plačila pogostoval Boga in Petra, naposled:

Záto je od tiste dobe
Nemec v dnarjih prav premožen;
Lah imá vse polno robe;
Z žitom je Mažár založen;
In Slovenec naš prijazen,
On je krog in krog — ves prazen.

i) Slovensko-nemško-talianski in Taliansko-nemško-slovenski Besednjak, spisal in ob svojem natisniti dal Jožef Drobnič. V Ljubljani. Nat. J. Blaznik 1858. 8. str. 355 v polovičnih razdelkih. I. Del str. 1—197. II. Del. 199—355. — V predgovoru, pisanem v Terstu l. 1857, pravi na pr.: „Kakor da bi se med Taliani in Slovenci polovica sveta razlegala, po kteri bi vzajemno občenje med njimi čisto nemogoče bilo, se do zdaj ne dà zaslediti nobeden pismen spomenik, kteri bi jim bil vzajemni ključ do njih jezikov. Pogrešanje takega ključa me je vpotilo, da sem mali besednjak sostavil, kteri bi tima narodima, ki sta si po eni strani mejaša, naj za silo razlagal, kako se njihova jezika razločujeta . . Ker sem ti besednjak samo Slovencom in Talianom namenil, in toraj le na dva dela razdelil, se nemški jezik v njem naj samo za koristen pridavek šteje. Vem dobro, da bi se to delo izverstniše in bolj popolno bilo dalo narediti; pa za zdaj naj bo s tim zadosti. Serčno me bo veselilo, ako bom včakal, da se bodo želje za popolnišim takim besednjakom obilno razodevale.“ — Še bolje govorí v „Odpertem pismu“ l. 1857 v Novicah (str. 87), kjer piše: „Ključ do človeškega serca je živa beseda, je jezik. Kdor se s svojim bližnjim pogovarjati ne ume, bo pri njem le malo in slabo opravil. Da bi tudi vam, Slovenci! mogoče bilo si ključ do serca Talijanov (Lahov) oskerbeti, sem vam spisal dvoje bukvic: talijanski besednjak in talijansko slovnico . . . Talijanski jezik ni le lep jezik, on je tudi mnogim, posebno tergovcem potreben itd.“

Kakor o Slovenski Bčeli — razodel se je Drobnič tudi o Glasniku Slovenskem v odpertem pismu g. A. Janežiču v Celovcu, češ, v Gradcu že sem čital v Novicah l. 1857, da bote ob novem letu lepoznansk časopis izdavati začeli. Krasen je ta namen in priličen . . . Naša književnost je jalova — preberi Novice, potem se sopet pôsti, dokler drug list dobiš. Časopis, kterega nameravate izdavati, bi moral po takem narmanje enkrat ob tjednu izhajati. Pa tudi to še ni zadosti. Slovenci želijo tudi berila v unanjih narečjih, posebno se ta želja po jugoslovenskem (ilirskem) povsod raz-

odeva. O vsem tem bi ne bil besedice čerhnil, ako bi me tukajšni mladi Slovenci ne nagovarjali, da bi jaz ob novem letu v Gradci izdaval lepoznansk list .. Triglav .. vsak teden na celi poli — perva polovica čisto slovenska, druga čisto ilirska .. v ktero bi se pogosto vpletale lepše cvetlice tudi severnih Slavjanov . . . Čednim željam streči, ktere so mi mladi rodoljubi razodeli zastran takega časopisa, bi bilo moje narveče veselje; pa moje zdravje je tako razderto, da mi drugo ne ostane, ko želeti, da bi Vi ali kdo drug po tem načertu vredoval svoj lepoznanski časopis itd. (Novic. 1857 str. 315).

k) Venec gledišnih iger. I. Igrokaz. Drevar ali beli gaber. Pervi spehlaj. V Gradcu. Nat. A. Leykamovih dedičev. 1859. 16. str. 87. Značajna podobšina v dveh delih. Po F. Kaiserovem „Junker und Knecht" za Slovence pripravil J. D. t. j. Josip Drobnić. — Dva igrokaza. Starost slabost, vesela igra v enem dejanju, z nemškega posnel J. D. — Ta igra že leta 1850 v Celji pod naslovom „Raztresenca" natisnjena je v tem natisu nekoliko prenapravljena. V Gradcu 1859. 16. str. 1—36. — Pravi Slovenec, veselica v enem dejanju. Po Franul-Weissenthurnovkini „die Schweizerhütte" za Slovence predelal J. D. — Dejanje biva blizo Ljubljane leta 1821 po sv. treh kraljih. — V igri „Drevar" grajšak grof Podložki in sinovec njegov plemič Golobradič govorita le štokavski (ilirski). Na razgled bodi iz I. dela 6. prizor:

Pecko (plemičev vodnik stopi na prizor jugoslavensko oblečen).

Zdrava mi bodi slovenska domovina! Dolgo je že, kar nisem več tvoje sape dihal! Prigovor sicer pravi: povsod je dobro, doma najbolje; pa tega prigovora jaz ne morem poterditi. Meni se med južnimi Slavjani bolje godi, ko mi je nekdaj doma bilo. Pa prav za prav je Slovenec še zmirom v svoji domovini, naj bo med Slavjani kjerkoli hoče. — Po svojem stanu sem le učenik, ki je nalogo prevzel samorašnega človeškega divjaka požlahtniti. Požlahtniti koga, pomeni po drugod kaj druga, ko pri Slovencih. Pri njih se pravi, da je Slovenec požlahtnjen, ako se mu je med čelusti nemški jezik vcepil. S takoj žlahtnostjo se košatijo in šopirijo naši cepljeni žveplenkarji, trakarji, črepinkarji, čebularji, cvekarji, špeharji, klobasarji in skoro vsi drugi — arji, in se vselej k Nemcom štulijo, ako ravno jim je deblo slovensko. Nekteri naših rojakov se na to serdijo, pa modremu Slovencu je to clo ljubo; zakaj dan današnji je nemški jezik med Slovenci očitno znaminje, po kterem se hitro in lahko spozna, kakšne peke da je tisti Slovenec, ki nemški govori. Ako se mladi Slovenci v gosposkih suknjah nemški pogovarjajo, je med 100 krat 99 krat res, da so ti Slovenci kaki črevljarski ali krojački pomagači, ali pa kaki drugi rokodelci. Učenega stanu gotovo biti ne morejo, ker visoko šolani mladi Slovenci dandanašnji le rajši slovenski govoré. Ako se slovenski kmet z nemšino sili, je gotovo znaminje, da je siromak že čisto pod košem — rad bi namreč dal ljudem verjeti, da je njegova nemšina toliko vredna, kolikor njegovi dolgovi znesejo. Slovenski kmet, kteri še kaj svojega ima, nosi klubuk po strani na levem ušesu — in se slovenski odrezuje.

Nekteri zoperniki nam sponašajo in pravijo, da Slovenci nimamo nobenega plemstva, t. j. da nimamo ne slovenskih grofov, ne baronov, ne vitezov; pa taki možje pokažejo, da so v naših zadevah pravi nevedneži. Učeni jezikoslovci učijo, da so na slovenskih imenih končaji: šegg, nigg, negg, čič, nič, vič žlahtnivni končaji, n. p. imena Petelinschegg, Kokoschinegg, Politschnigg z dvema „g" pomenijo: grof Petelin, grofica Kokoš, grof Polič; z enim „g" pomenijo barone in barónice. Končaji tschitsch, nitsch, vitsch, ako se v njih „č" z nemškim „t-sch" piše, pomenijo take žlahtnike, kterim Nemci „**Herr von**" pravijo, n. p. Pijančič, Capinič, Sleparovič se pravi po nemški: Herr von Pijanc, Herr von Capin, Herr von Slepar. Končaji šek, nek, nik, čič, nič, vič, slovenski pisani pomenijo imena priprostih kmetov.

Dela II. prizor 18 (konec):

Grof. Meni se čini, da bude naj bolje, da se sudnička dvorana pretvori u dvoranu veselja. Drago nam mora svim biti, da su se te stvari tako okrenule. Svi smo imeli dosta straha, kojega je uzrok moj sinovac. On je za svoju vetrenost zasluženu plaću već primio, što je kao zločinac uhvatjen bio. No najviše straha i žalosti preterpili su Miha i Špelka. Za ovaj strah dat ću vama bogatu dotu, i buduć da je na mojoj gospoštini u Brestovcu služba majera prazna, bit ćeš ti Miha od danas tamo moj majar.

Miha in **Špelka** (poljubita grofu roko).

Miha. Milostivi gospod grof! Strah in veselje sta me naglo eden za drugim tako prevzela, da ne vem drugega reči ko: Bog poživi milostivega gospoda grofa!

Vsi na kupe razpostavljeni.

Obči živioklic: Živio naš grof! živio!

Zavesa se spusti.

Pravi Slovenec. Prizor 4:

Gospod (Šander, car Ruski) **drugarju** (ministru svojemu): Kako se vam dopada ta Slovenka, in sploh tukajšni Slovenci?

Drugar. Priprosta nedolžnost je sploh Slovencom lastna, in se mora vsakemu dopadati.

Gosp. Meni je, kakor da bi bil med svojimi ljudmi. Jasni in bistri pogled Slovenca razodeva njegovo poštenost; njegov pravilni obraz in njegovo vedro čelo oznanujeta visoko hitroumnost; po svoji telesni okretnosti in gibičnosti je vstvarjen za vse umetnosti. Med vsimi slovanskimi narodi se mi dozdeva, da je slovenski najžlahneji. Svojemu cesarju je ves udan, in zvest do poslednjega zdihleja; le škoda, da nima nobenega prijatelja, ki bi ga branil njegovih sovražnikov, kteri bi ga radi v žlici vode potopili, ako bi mogli. Njegovi sovražniki mu ne vejo kaj sponašati; le to mu za krivico štejejo, da je slovanske rodovine; da je njegova žlahta čudno velika itd.

l) V nem. slov. slovarju l. 1860 omenja Cigale nem. slov. talianskega besednjaka l. 1858 ter pravi, da je J. Drobnić dokaj slovenskih besedí in prislovic, ki jih je bil nabral dekan J. Alič, z dragocenimi dostavki pomnožil in poslal vredništvu (Vorw. VII). — A. Janežič piše o njem: Rajni — Jožef Drobnič — more se po vsej pravici imenovati jugoslovenski pisatelj, zakaj pisal je enako spretno v slovenskem, kakor v horvaškem narečju . . . Peró mu je prav gladko teklo, posebno pa mu je bila humoristična pisava pod palcom. Ves čas svojega življenja se je poganjal za zbliževanje jugoslovenskih narečij. Svojo knjižnico je volil jugoslavenski akademiji. Naj mu bo lahka zemljica (Slov. Glasnik 1861 str. 106)!

Dr. Jožef Šubic r. v Mokronogu 20. dec. 1802, učil se v Kranju in v Ljubljani, lekarstva na Dunaju in v Padovi, kjer je postal doktor zdravništva l. 1834; nato se naseli v Celju, l. 1860 preseli v Slovenske Gorice in od tod v Maribor, kjer umre 22. aprila 1861. Rokopise svoje je ranjki ukazal izročiti J. Drobniču. Ko se je bil l. 1843 slovenski duh zdramil iz tisučletnega spanja, ter so v Ljubljani izhajati jele Novice, se je tudi Šubic poprijel slovenščine, stopil je v kolo za materinščino vnetih mož. Bukve in novine slovenske bile so mu pri roci vsaki čas, kterega mu je dopuščal poklic njegov; bral in pisaril je od te dobe nevtrudoma, piše o njem J. M. Borovski (v. Slov. Glasnik. 1861. št. 12).

Od leta 1846 so izhajali sostavki njegovi v a) Novicah, veči in manjši dopisi iz Celja (J. Š.), do l. 1858. — L. 1848 se Dr. J. Šubic (Schubitz) v b) Sloveniji l. 8 kratko pa krepko ustavi J. Macunu, ki je bil takrat v latinskih šolah učitelj v Terstu, v spisku: Opominki na sostavek, kateriga je Slovenija u 3. listu prinesla pod napisom: „Kakšen jezik bodemo vzeli za šole in pisarnice po slovenskih krajih.“ Ondi piše na pr.:

„Mila Slovenšina, kaj se bo še z teboj godilo? Dozdaj so te Nemci zatirali, ino ravno v teh časih si silno perzadevajo, te popolnama zatreti. Rodoljubi domorodci pa želijo in se trudijo, te iz gomile, pod katero si jezero let v terdi tamnoti ležala, potegniti in izbuditi. Pa kaj beremo? Med nami, med Slovenci je Slovenec vstal, ki trobi, de imamo svoj jezik popustiti ter druziga — ilirskiga — se poprijeti, in le tega v šole in pisarnice vpeljati. In zakaj?“ Nato zavrača Macunove dokaze gledé knjižestva, dogodivšine, pomanjkanja krestomatije, ter pravi naposled: „Vzemi človeku jezik njegov in vse si mu vzel . . . Slovenci Slovenšine ne bodemo popustili, in od takiga zapušenja le govoriti je že pregreha zoper domovino!“

Isto leto se je v c) Celjskih Slovenskih Novinah št. 14 bridko urezal po sestavku o „brezzakonstvu duhovnikov — proč z samostani, proč z coelibatam“! — Da je še dalje dopisoval v Slovenijo in Ljublj. Časnik, vidi se na pr. l. 1850 št. 51: I. S. Presl itd. — Tako se nahajajo njegovi spiski v Drobničevi d) Sl. Čbeli l. 1850 in v Einšpielerjevem e) Slovenskem Prijatlu za šolo in dom l. 1855—7: „Mertvaška glava“ — pripovedka — krokarji, kaj nek krokarijo, kaj nek pojó? — Meni dozdeva si, da se glasé: — Kar se zgodilo ni, to se ne zvé. — „Jezikoslovne opazke“ — nekaj v prihodnje slovnice in slovarje (str. 24. 25; 125—127 l. 1856 cf. 1855 str. 258. 293). — Nektere reči je priobčeval tudi po f) Drobtincah na pr. l. 1857—1860: Bogoljubnost zdravnikova itd. — Nekaj v čiščenje in olikovanje slovenskega jezika.

V g) Vodnikovem Spomeniku l. 1859 kaže se str. 213. 214: Episoda iz Virgiljevih bukev „Georgikon“ (Predgovorček. Dika Italije. Razlaga), ktero je vanj poslal še sam; a v Janežičevo Cvetje“ iz domačih in tujih logov je izročil vže prof. J. Majciger z životopisnimi čerticami vred (str. 116—118) rokopis njegov:

h) Publija Virgilija Marona Georgikon, to je: Poljedelstvo. Čvetere bukve. Poslovenil Dr. J. Šubic. V Celovcu 1863. 16. 118. Nat. J. Leon. — Zanimiv nam je tudi v narodnem oziru „Predgovor“, iz kojega bodi na pr.: „Najlepši cvet latinskega pesništva je pesmotvor Publija Virgilija Marona, ki mu je naslov: Georgika, to je: Poljedelstvo. Ta pesmotvor je pravi glasonoša slave pesnikove . . . Navdajala me je pri tem delu sladka nada, da s tem prevodom tem več vstrežem slovenskim bratom — nekoliko omikanim, zlasti mladeži viših učilnic, ker še nimajo nobenega klasikarja popolnoma poslovenjenega; glasoviti pisatelji greški in latinski pa so vendar na vekove temelj in podlaga, na kterej ste razcveteli omika in slovstvo vseh narodov . . . Ker sem Slovencem pisal in prevod namenil omikanim čitateljem slovenskim, prizadeval sem si pisati tudi čisto slovenski, govor izobraževaje le po narodu, vendar pak oziraje se na staroslovenščino in na ostale narečja bratov slavjanskih . . . Pisaje to delo dopolnil sem Horacijevo pravilo, da pisatelj naj spis popravlja in gladi devet let (nonum prematur in annum) več kot na tanko; kajti začel sem prestavljati ta pesmotvor mesca oktobra l. 1850; doveršil sem ga l. 1860 . . . Položim pa ta književni plod, venec iz lepe ogradi latinskih Modric, na sveti oltar preljubljeni majki Sloveniji. Kranjska zemlja, mila domovina! ktera si me rodila in gojila, lej, nisem tebe pozabil, ne nehal te ljubiti, akoravno mnogo let oddaljen tvojemu naličju, bivajoč v ptujih gradovih, potovajoč po ptujih krajinah. Tebe sem se spominjal na bregovih dereče Donave, tebe na obalih jadranskega morja, tebe na Štirskem, v deželi zelenih gorâ, kjer bivam mnogo let in kjer bode počivalo tudi truplo moje. Kdo bi tudi pozabiti mogel matere svoje? Saj si lepa in mila, da si ravno majhna, domovina moja, ter okinčana z nebrojnimi naravnimi in umetnimi čudeži nad in pod zemljo; saj imaš verle sinove in hčerke zale; saj obiluješ mnogoterega blaga in izdelkov pridnih in umetnih rok! Da bi cvetela in napredovala v eno mér, preljuba očetnjava moja! Da bi te slavili tvoji sinovi ter oblagodarovali z darovi juna-

štva in omikanega duha, da bi se ponašala tudi med sestrami slavjanskimi! Meni živečemu ni bilo prostorčeka privoljenega na tvojih livadah; rad bi bil vsaj zadnji senj spaval v tvojem naročji, v osenčji lipe domače; toda tudi tega mi je odrekla nemila osoda ter mi v ptuji zemlji odločila posleduje pokojišče itd. (str. 8)." — Ker je knjižica Slovencem v rokah, bodi iz prevoda na primer le:

I. Bukve.

Kaj vesele sejatve stori, ob kteri li zvezdi
Polje orati, Mecena, in brestju dovezati terte
Prav bi biló; kak vole rediti, kakova gojitva
Dróbnici gre; način, da si hranimo čbelice pridne,
Naj tu v pesmi povém.

IV. Bukve.

Sedaj pa hočem rumenega méda nebeške darila
Pévati. Še na ta del ozri se ugodno, Mecena!
Čudovitne rečí naznanjam drobnih živalic,
Vojvode jake rodú, njegove početja pa bitve,
Običaje vse in šege vesoljnega polka.
Trud je v majhnih rečeh; pa slava ni majhna, če milo
Blagovoli nebó in prošnjo vsliši Apolo itd. — —

XXVI. To sem pel o gojitvi livád, o reji živine
In o saditvi drevés: med tém, ko Cezar povišani
Ob Evfratu z vojno gromi, zmagáv'c pa naródom
Voljnim prava dajè, ter pot do Olimpa si išče.
Mene Virgilija je Partènope lepa redila
Tisti čas, in cvetel sem o mirnem učenji,
Pesme, ki sem igral pastirske, pa mlad in pogumen
Titire, tebe prepeval v senci košatega gabra.

Jožef Hašnik r. 8. marc. 1811 v Terbonjah blizo Vozenice, v latinskih šolah bil v Mariboru, v bogoslovnih v Celovcu, mašnik l. 1835, mej prvimi učenci Slomšekovimi, pozneje več let bil za župnika v Trebovljah, naposled pri sv. Jurju poleg Celja, u. 6. marc. 1883. — Bil je on med duhovniki, kteri so v Celovški duhovšnici slovenili *a*) Perpovedi, pravlice, izglede, ki jih je popravljal in na svetlo dajal Slomšek (Zbr. Sp. I. str. 231—234). — Prve pesmice njegove se nahajajo v zbirki *b*) Pesmi, na svetlo dal M. Ahacel, n. pr.: „Slovojemanje; Dobrovoljn strelic; Zvezdam (Tam na nezmernim nebi — Se zvezde svetijo, — In lepe navke tebi — O človek! pravijo — Povzdigni le od zemlje — K nebesam rad oko; — Ti svet veselje jemlje — Bo tam povernjeno itd.).

Jako veselo je brenkal J. Hašnik v *c*) Novicah na pr. l. 1845.: Božje varstvo po resnični prigodbi; Močan varh (sv. Krištof nad selam Grajskim po stari pravlici iz Turških časov). L. 1847: Sprememba št. 26, Pevec št. 39, in tej odmev je menda Drobničeva v št. 45: Pevca slovó, kteri se tolaži naposled sam: „Nebeška dežela — Je polna veselja, — Per angeljskih korih — In zvoljenih zborih — Tam gôri bom pel." — L. 1848: Svobodni Lenart (ironično o svobodi tistega leta) št. 17; Divji lov št. 46 (ne planinskih sov, ne krokarjev, ni tatov, ni protivnikov, marveč pohajačev, potepuhov, vasvavcov, zapeljivcov in pijancov). — L. 1849: Kdor je silen, več dobi; l. 1852: Nesrečnik; l. 1853: Čudna smert tatu; Strah za strah itd. —

L. 1848 itd. dopisoval je včasih *d*) v Slovenijo, kjer je čitati n. pr. pesem:

Pravičen pogum (Slovenci! zdaj je vstati — Se živo braniti, — Protivnika pregnati — Ki vropat nas želi itd.). L. 1850 št. 22 priobči Slovenija „iz starega rokopisa" pesen:

V mladosti nesrečen.

Mladina — vročina, starost prikima — v persih je zima.

1. Spomlad je prišla, vse cveti,
Življenje novo se rodi,
Za mene le spomladi ni,
Je v persih huda zima.

2. Zelenje spet oblači vse,
Nam daje sladko upanje,
Zelenje pa in upanje
Je vzela meni zima.

3. Po polji vidim rožni cvet,
Metulj popiva z njega med,
Po meni pa se dela led,
Je v persih huda zima.

4. Kar diha in življenje ima,
Z veseljem vse spomlad obda,
Pri men' je žalost le doma,
Je v persih huda zima.

5. Prisvita komej beli dan,
Glasi se petje od vsih stran',
Al gluh za vse sim in zaspan,
Je v persih huda zima.

6. V spomladi noč več strašna ni,
Slavíček vižice drobi,
Po meni burja pa hruši,
Je v persih huda zima.

7. Povejte rožce, prašam vas,
Povej mi tičic mili glas,
Bo še za me veseli čas,
Kdaj bo nehala zima?

8. Ah, jez zastopim čisto vas,
Kaj pravite mi rožice,
Kaj pravite mi tičice,
Kdaj bo nehala zima.

9. Ko zgine lica tvojga cvet,
Ko zgine spred oči ta svet,
Tačas spomlad bo prišla spet:
Te bo nehala zima. —

Draga Slovenija! V tvojem 22. listu tekočega leta si pod naslovom: „V mladosti nesrečen“ in s pasko (iz starega rokopisa) pesm podelila, ino od spodaj spet opomnila, da si jo v starem rokopisu našla. Povedati moram, da ovi rokopis, v kterem rečena pesm stoji, ne more sila star biti, ker jaz sim pesm, katero si jo prinesla, brez vse lučke idee čisto izvirsko 1. malega Serpana 1839 v Sevnici pri Savi v Šmarn gredoč v napadu neke tužnosti zložil, kar je mnogim znano. Pokazati, da je zima v mojem sercu nehala, kak hitro se mi je pričelo bolje goditi, sim zložil 1. Velikotravna 1847 pesm od Pevca v Novicah tisnjeno. Ino kazati, da nisim s svetom nič neč razpaden, ti tukaj spet eno novo pošlem v znamnje radostnega serca. Ne bil bi se oglasil za to, ker pa mislim nekaj svojih pesmic na svitlo dati, in ker je tudi v Ahacelnovih knigah moja pesm: „Zvezdam“ brez podpisa, ne smem molčati, da mene za literarskega tatu, kar naj več čertim, ne bodo imeli. Moja osoda je, da lepše mojih pesim mi ljudi jemljejo, mnogo omazank mi pa prilastujejo. Prosim Te, razglasi pričejoče razjasnenje tvojega vernega prijatela in iskrenega Slovana *Jožipa Hašnik.*

Novi pesmi v znamenje radostnega srca naslov je: „Blagor pesnika“ in se nahaja v l. 26 str. 104. — V teh treh pesmih kaže se dobrovoljni Hašnik popolnoma. Ker je tretja (Pel bi rad — Pojem rad — Pel bom rad) vže najbolj znana, naj se v značaj pesnikov ponatisne tukaj druga po Novicah 1847 l. 39 n. pr.:

Pévec:

1. Sim pévec in peti
Je vse mi na sveti,
Saj dani so glasi,
De pojem si včasi —
Zakaj bi ne pel?

2. Saj ptičca tud poje
Si pesmice svoje,
Nam dela veselje;
Tud peti imam želje —
Zakaj bi ne pel?

3. Svit zgodne danice
Igra mi na lice,
Ustanem, prepevam,
Veselje razsévam —
Zakaj bi ne pel?

4. Če tudi je delo
Mi čelo ogrelo,
Vse trude premagam,
Ko pesmice zlagam —
Zakaj bi ne pel?

5. Je delo končano,
In vse že zaspano,
Na zadnje še eno
Zapojem pošteno —
Zakaj bi ne pel?

6. Prijatli in brati
Me sil'jo dostkrati,
Svoj glas povzdigniti,
Jih razveseliti —
Zakaj bi ne pel?

7. Je žalost me vila,
Je pesem pa mila;
Je duša vesela,
Se taka bo pela —
Zakaj bi ne pel?

8. Zveličanih kori
In angeljski zbori
Prelepo pojejo,
Mi peti rečejo —
Zakaj bi ne pel?

Vsled spodbude v Sloveniji je nekaj svojih pesem od l. 1836 do 1849 res dal na svetlobo z napevi — bil je sam bolj pevec nego pesnik — in to z napevi lastnimi, narodnimi in drugih umetnikov, ktere so se zlasti po Štajarskem hitro razširjale. Vseh skupej je 24 na pr.: „Zvezdam, Slovo prijatelc, Nesrečnik, Napitnica, Svetjanževec, Prijatelu, Tičica vjeta, Odglasi, Samstvo, Sreča mine, Kaj je najboljši, Spomladanska, Nesreča, Zima, Rožmarin, Pevec, Sprememba, Sanjač, Pravičen pogum, Vojaška, Osoda, Oblakam, Blagor pesnika, Golufia". — Naslov jim je *e*) Dobrovoljke, zložil in založil Jozip Hašnik, l. 1854. Nat. iz kamnotiskarnice J. Blaznika v Ljubljani.

Učenec in prijatelj Slomšekov je čislal vzlasti *f*) Drobtince, ter vanje dopisoval na pr. l. 1848: Pokaj v šolo. Rožmarin. Očenaš. — L. 1849: Pervo sv. obhajilo (na Botriško Nedelo). Pesem: Brezovka. — L. 1856: Oče naš. Pot, resnica in življenje. — L. 1857—1860: Za vse, ki pri cerkvi kaj opraviti imajo. Pesem: Na hribih. Spet domú itd. L. 1869: Božična. Pastirska. —

Kakor Slomšek — je zapel tudi J. Hašnik spomenico prvemu pesniku slovenskemu v *g*) Vodnikov Spomenik l. 1859: Razsodba. Časodir. — Prvo spremlja z opazko: Deseti dan grudna leta 1846 nas je bilo več pri mizi, smo marsikaj se pogovarjali in beseda je prišla tudi na slavniga Vodnika. Vsi smo ljubeznjiviga očeta pevcev močno hvalili, le en sam mož je bil med nami in sicer nekdanji učenec in bližnji sosed Vodnikov, kterimu gorke pesmice Vodníkove niso dopasti hotle in je serdito besedo nam povedal, da je Vodnik včasi clo od ljubezni zapel. Ker je mož bil priletno in višiga stanu kakor jest, si nisim upal mu nasproti govoriti, samo povedal sim, da Vodnik sam je zavolj tega se bil večkrat izgovarjal. Da bi pa lastnost in pravico pesnikov za ljubezen merzlimu gospodu še bolj pod nos dal, sim čez noč „Razsodbo" zložil in mu drugi dan poslal. — Izmed šesterih kitic bodo na razgled naj:

1. Že jezer let ta navk je star:
Da s pridnostjo se da dobiti
Umetnost vsaka, in 'zučiti
Če je za njo le tebi mar.
Al dati gladke govorice
Snovat' in zlagati pesmice
Človeku je prirojen dar . . .

5. Zatoraj naj posluša me
Ki vpileno želi vse imeti,
In dela če serca prekleti
Resnica stare skušnje je:
„Da 'z glave gladke — pa ledene,
Iz serca sladke — pa ognjene
Rodijo pevcev pesmi se."

6. Ki ojstro rad prepili vse
Svobodnih pesnikov naprave,
Ne zna, da delo samo glave
Brez serca malo hvali se.
Zveličar treznost naročuje —
Modrost in umnost nam svetuje —
Ljubezen pa on vkazal je.

Matija Vertovec (1784—1851) kdo je bil in kaj je spisal slovénski, to je povedano v Jezičniku XVI. l. 1878 (str. 60—71), in **Mihael Verne** (1797—1861) v tem istem letniku (str. 72—83).

Jožef Poklukar r. 16. apr. 1791 v Gorjah, posvečen 1816, škofov kapelan, učenik nravne v Gorici in Celovcu, potem profesor duhovnega pastirstva v Ljubljani, kanonik, u. 7. marc. 1866. — Spisal je a) Duhovno Pastirstvo, ktero je bil pričel slovénski zlagati Juri Zupan (r. 2. apr. 1784 v Zaspih, mašnik 1807, profesor in ravnatelj semeniški, korar, u. 10. nov. 1857 v Ljubljani), po kterem se je mnogo let učilo, ktero je pa — v lastnih oblikah in izrazih — ostalo rokopisje.

Priobčil je Prof. —r b) po Novicah na pr. l. 1845 št. 29—31: Prilike ali primere (resnici, laži, nedolžnosti, modrosti, prevzetnosti, bahariji, sovraštvu, ponižnosti,

ljubezni z njenimi blagricami in rajskimi prebivavci); l. 1847 vže z nekako lastno pisavo: Prošnja farmanov do sojiga fajmoštra (str. 3 -- 198) o potrebnosti šole in šolskega olikovanja itd. — L. 1849: Kako dolgo še ne bomo lažnivosti svojiga pravopisa slovó dali (str. 8 – 75), kjer svétuje pravopis — v treh vladinah brez sneme, namreč: „Piši takó, kakor omikani ljudje sploh govoré, ali kakor slovna (gramatika) izrekovati ali brati učí; ko je pa izreka kake čerke v ti ali uni besedi nerazločna, jo piši s tako čerko, ki jo pri nje izviru, ali pa pri nje sklanjanji slišiš; in če se primerijo take imena ali besede, ktere ljudstvo razno izgovarja, boš prav storil, ako vselej to izvoliš, kar je meči ali lepoglasneje“. — Temu nasproti jo zapoje Podlipski v Sloveniji l. 30: „Smešnica in resnica“; v Novicah l. 20 pa odgovorí v dokaj resnem spisku: Pišimo kakor smo pisali! — „Vredništvo Novíc ni prijatel abecednih rečí, ker zdej in vselej je bila naša želja: le delati, delati, in knjige, ki jih tako silno potrebujemo, pisati. De smo vzeli tako obširin sostavek gosp. —r v Novice, smo storili to le iz visociga spoštovanja do za slovenšino mnogozasluženiga gosp. —r, de nej svét presodi njegove misli. Daljniga govorjenja ne bo več v Novicah v tém, kakor de bomo po dani obljubi eno pesmico v nasvetovanim pravopisu natisniti dali“. — To se je zgodilo v prikladi k l. 22 v pesmi „Lavdon“ z obširnim odgovorom Poklukarjevim (Vid. Jezič. XII str. 19. 20).

L. 1850 je spisal prof. Poklukar jako čvrsto in podučno razpravo v Novicah (str. 99—110) z naslovom: Od omike slovenskiga jezika. „Bilo je to pojasnjenje povirno v nemškim jeziku izdelano in nemškimu časopisu namenjeno; ker ga pa častita vredija ni hotla v natis dati, smo ga izročili Novicam v slovenskim jeziku“. — Začetek se glasí: „Že pred nekaj časam je bil v Ljubljanskim nemškim časopisu en sostavik na svitlo dan, v kterim nek pisavec iz Čateža pod namiko in pretvezo, povzdigo slovenskiga jezika pospešiti, z naglo spreménjenim obrazam čez omiko tajistiga svojo sodnjiško palico zlomi. „Rebus in arduis aequam mentem servare memento!“ to je: „Pomni v protivnih rečeh, de pokoj duše ohraniš!“ smo po besedah pevca sami sebe opominovali, ko smo z globoko nejevoljo to visoko učeno, z greškim imenstvam potreseno čerkarijo brali. Ne trohe nismo mogli dvomiti, de se bodo sinovi Slovenije eden pred drugim skušali, temu zakritimu protivniku njegovo čelo izbrisati in sramoto našimu jeziku, od njega storjeno, pred ravno tistimi bravci, pred kterimi je dan zagledala, zopet v tamo pognati. Tode zunaj kratkiga odgovora v Ljubljanskim časniku nam dosedaj še nobeno natankniši odslovilo ni na vgled prišlo. — Kaj tedaj? Ali v resnici takó slabo stojí z našim jezikam? Ali je res takó vse olíke prazin, de bi se njega in njegoviga učenstva skoraj sramovati mógli? itd. Velika bogatost in mnogoterost, ki jo slovenski jezik v končnih zlogih ali izhodih svojih imen ima, to delo (domače imenstvo — terminologijo) zlo polajša, in storí, de se tudi nar manjši zakloni in zapoge (Nuancen) zaumenov z ravno tisto besedno korenino naznaniti zamorejo. V dokazo tega in v poljubno rabo spodej (v dokladi k 20. listu) en par izgledov podverstimo“ — v treh glagolih: dati, vzeti, pisati — po njih koreninah slovenski in nemški na pr.: Pis, pisek, pisaj, pisje, pisilo, pisnost, pisljivost, pisalo, pisava, pisatelj, pisar, pisač, pisarun, pismo, pismar, pismarstvo itd. itd.

L. 1851 je dal po Novicah (l. 27) in po Danici (l. 29 in 1853 l. 17) razglasiti: Naznanilo prihodnje izdaje noviga, občno - slovanskiga, zraven tudi nemškiga, francoskiga in laškiga, in po dopustljivosti okoljšin tudi vesolniga ali celosvetniga alfabeta s priloženo kratko predlago samiga slovenskiga v poskušnjo . . . Ker je to naznanilo z doklado slovenskiga alfabeta v poskušnjo ne le Slovencam, ampak tudi vsim drugim Slovanskim narodom in verh tega tudi Nemcam, Francozam in Laham namenjeno, je moglo po tim takim v nemškim jeziku pisano biti, in se dobí pod naslovam:

c) **Ankündigung** eines nächst zu veröffentlichenden **allgemeinen lateinisch-slavischen**, zugleich deutschen, französischen, italienischen und eventuell auch eines **Universal- oder Welt-Alphabetes** mit Beigabe eines Brevi-manu-Vorschlages des slovenischen Alphabetes als Probe. Von **Josèph Poklukar**, Domkapitular an der Kathedrale zu Laibach, emerit. k. k. Professor der Theologie. Laibach 1851. 8. 42. Ign. v. Kleinmayr.

Poslal jè tega dela nekaj na ogled v Monakovo, nekaj v Moskvo, ali od nikoder nikakega čisla! — Sam je vèdno preminjal, popravljal — in l. 1860 storí, da je l. 34 prva, l. 48 druga in 1861 l. 5 tretja „**Poskušnja novih domestivnih čerk za slovenski alfabet**" prišla na svetlobo, toda brez vspeha. Prvo poskušnjo spremlja vredništvo z opazko: „Prošnji častitega g. pisatelja, bivnega profesorja, iskrenega Slovana, ustreči, da bi se njegov predlog slovanskemu svetu razglasil, je današnjemu listu priložena doklada z nazočimi opomki. Gosp. pisatelju bo prav ljubo, ako zvedeni možje svoje misli v Novicah ali drugih slovanskih časnikih o tem predlogu razodenejo". — Drugo poskušnjo pošilja med svet že samo z besedami: „Da ustrežemo posebni prošnji g. iznajdenika novih čerk, smo priložili današnjim Novicam nov in zadnji predlog (str. 383)". — Na to drugo poskušnjo oglasi se vendar v Novicah l. 52 v sostavku: „Ozir na dozdanje slovenske alfabete — dovzete in ponujane" pisatelj „**Abecedar**", češ, prepozno je misliti na vpeljavo le nekterih domestivnih čerk, če še toliko ugodnih, ker nam že terka na duri ves drugi alfabet, Slovencom skoz in skoz nov od konca do kraja — Cirilica itd." (str. 417). **Novice** so si o tej priliki drznile poslednjo prošnjo: „Naj nam verjamejo častiti gospod, ki nas hočejo osrečiti z novimi čerkami, da vse njih prizadeve bojo brez uspeha, ker noben slovansk časnik še ne omenil ni njih ponudbė, in da vsi veliki stroški, ki jih darujejo blagi rodoljub abecednim poskušnjam, bi bili velika velika dobrota domovini, ako bi ta dnar obernili po kaki drugi poti slovenskemu slovstvu v prid, ki bi njih ime zapisalo v zlate bukve domorodcov naših na veke!" — Ali tudi ta dobri svèt je bil zastonj! L. 5. t. 1861 je **Jožef Poklukar**, korar stolne cerkve v Ljubljani, bivni c. k. učenik moralne in pastirske vednosti, na svoje stroške pridejal še tretjo poskušnjo — s pristavkom: „de bo omenjeni alfabet (delo več ko 30letniga preiskovanja) po naši smerti v Ljubljanskim Muzeju pod imenam: „Allgemein Slav. und Universal- oder Weltalphabet" s priklado Analitike in Sintetike lat. alf. vred dobiti; in ko bi se od kake Akademije ali kogarkoli želje po njega sprejemi oglasiti vtegnile, za tri tavžent gold. Avstr. Velj. oddati; ktera znesnina je vsa v zalogo dobrotnih naprav namenjena (Gl. oporoko v Danic. 1866 str. 68)". — V pridejanih **Opomkih** odgovarja „Abecedarju" ter jih sklepa s pomenljivimi besedami: „Operti torej na zaupanje, de za mrakam pride še kak dan, in de dostojniši in istinoljubniši sodniki v temu delu ne bodo samih pomot in zmešnjav iskali, in torej tudi ne samiga mraka najdili, se nismo mudili, še tretji in zadnji natis te poskušnje spisati, in ga častitim bravcam v blagovoljen spregled podati".

Nekdanji učitelj in poslej prijatelj Slomšekov (Jezičn. XXIV str. 10) je vsled dopisa njegovega ljubljenca — Fr. Kosarja — v Zg. Danici 1850 št. 7: Dopis od Savine — od treh slabih znamenj med Slovenci (3. de se nam je stari abecedni ali čerkini prepir zopet v slovenske časopise vrinil itd.) — spravil se celó na Pegaza ter je d) v **Zg. Danici** št. 9 priobčil pesen:

Gospodu K—. pri Savini iz Ljubljane.

Nej Ti Dragi pri Savini! nej Ti znano bo,
De besede iskra vsakikrat mi šine,
Kader piše kol' jo Tvoje bratovsko peró,
Kakor blisk u sérca mojga globočine.

Oh, zakaj nek uladijske morajo mejé
Zmirej še ločiti nas od tacih svatov,
K' z nami jih edinjo jezik, vade in sercé —
Oh nar blagši in nar ljubši naših bratov! —

O Slovenia! razumen bil je tvoj okus,
Sine vse streniti v eno opasilo,
In po tem zidati vsoko — vnitis viribus! —
Ali oh! — de zvezda tì — ne sveti milo! —

Kar je v spisku: „Od omike slovenskiga jezika" po latinskem pesniku: Rebus in arduis aequam mentem servare memento — povedal slovenski: Pomni v protivnih rečeh, de pokoj duše ohraniš; — to je različno spreminjal ter na svetlo dal v Danici 1851 l. 52. — Ker je mož, toliko let profesor duhovnega pastirstva, prevelik vpliv imel do duhovnov slovenskih, ker se je v slovenščini dokaj poskušal in je mnogim vtisnil svoj značaj, in ker se vprav v pričujočem sestavku po njegovem prostem pravopisu kažejo njegovi duhovni nazori, naj se tu ponatisne:

Pomni, ko protju se braniš, de pokoj duše ohraniš.

Ti, ki prebivavic si sovzne doline, k' te usakomnoge protja in terplenja tarejo, in le prerade k nepoterpežlivosti in serdu ženejo: pomni de serd in nepokoj nič ne pomaga, ampak le terplenje kupíči in k nespodobnimu obnašanju ali clo krivičnimu djanju zapelje. Torej: Pomni, ko protju se bran'š, de dušno mirnost ohraniš. — Ti, ki z jezično ženo prebivaš, in za usako dobro besedo po deset bodečih dobivaš: Pomni, vihro navskriž z ravnomernim pokojem vkrotiš. — Ti, k' pijanca za spruga imaš, in z njim vedno u kregu in prepiru živiš: Pomni, k' prepir se budí, de pohleven glas serd ohladí. — Ti, ki soji gospodi z zvestobo strežeš, pa od nje vedno nevšečnost in grenke primke prejemaš: Pomní, če teža teží, de preteža še težji jo st'ri. — Ti, ki po dovžnosti podložne svariš, in njih napake kaznuješ: Pomni, ko druge ozdravljaš, de sam seb' miru ne ustavljaš. — Ti ki med tunjem prebivaš, in hinavske sosede ali tovarše imaš: Glej, pot med tunjem edina, de prava je in varna stopinja. — Ti, ki prilizovavca zapaziš, ki je, po reku pregovora, spredej te gladu, zadej pa praskav: Pomni, če studiš tud' djanje, de oseba poštvana ti ostane. — Ti, ki memo usociga gospoda greš, ki ti sedej še klobuka ne perzigne, desravno je nekdej pod tabo abecede se učiv: Pomni, če to te bolí, de na sveti tok šega je vse dni. — Ti, ki nepristojno in vidno po veči sreči hrepeniš; pa vunder le malo ali nič ne dosežeš: Pomni, de sreča mu vpiše, kter nepohlevno jo jiše. — Ti, ki dvomljive pravice zavetješ, in zavolje njih pravdo počneš: Čuj, de le vu r'snično vestno sprič-vanje up da, in pokojno ti spanje. — Ti, ki usak dan u tedni nedeljo praznuješ in nepokojno na tuje duri terkaš: Pomni kar pratka uči, de černih u tedni je šest dni. — Ti, ki u dovžnostih poklica marljivo se trudiš; pa vunder nepoznan in pozabljen ostaneš: Pomni, če sreča se skriva, de mat' nje ti v sercu prebiva. — Ti, ki drugim dobrote skazuješ, pa v zahvalo le pelin prejemaš: Pomni, če pokoj 'maš s'boj, de v obrajtvi cev svet bo pod t'boj. — Ti, ki pod jarmam bolezni zdihuješ, k' te bolečine mučijo ali rane pečejo: Pomni terplenja de ni, ko ga dušna krepost ne vkroti. — Ti, ki te zadnja bolezin objiše, in se ti noč pred očmi že delí: Pomni k' tù noč dozorí; de gor' večni se dan zasvití.

e) Govor od znamnja prave keršanske čednosti. Spisal Jožef Poklukar, korar, bivni c. k. učenik bogoslovne dévstvine in pastirske vednosti. V Ljubljani 1859. 8. 41. Nat. J. R. Milic. — Po reku: V tem bodo vsi spoznali, da ste moji učenci, ako bote ljubezen imeli med seboj (Jan. 13, 35) — skazuje, da je ljubezen do bližnjega to gotovo znamnje.

f) „Učiteljski Tovarš" l. 1862. je prinašal spis: Imenozlaga (etymologie) farnih vasí na Kranjskem — po imeniku ljublj. škofije leta 1859 — str. 11 do 292: Adelsberg Postojna — Suhorje, kjer se je nagloma ustavil. Vzrok temu je bil, da je J. Poklukar v tem razlaganji svoje muhe lovil in vedel se kakor Pater Marka Pohlin v prejšnjem stoletji. Proti takemu razlaganju se oglasí Fr. Levstik v No-

vicah 1862 l. 27—34, kjer mu naposled še na njegovo trmasto oporekanje ali na njegov zapominj v Tov. kratko pa krepko pové: „Jezikoslovstvo dan denes ni več slepo ugibanje, ampak vednost, in nova slovenščina stojí na podlagi stare itd.“

L. 1866 str. 100 omenja „Učit. Tovarš“ smrti in pogreba obeh Jožefov Poklukarjev (Danic. str. 61. 68), korarja in fajmoštra, ki sta oba bila velika prijatelja slovenskemu šolstvu. Na grob obeh stavi „Tovarš“ njima v spomin, drugim pa v posnemo lastnoročni spis, ki so mu ga ranjki g. korar že pred nekaj časom v natis poslali (nasprot vošilcu: Sit ei terra levis):

Kratke vošila za mertve.

Slava (hvala in slava — večna slava) njegovemu spominu!
Slava in hvaležnost njegovim visokim zaslugam!
Njegov spomin bodi blagoslovljen!
Bog mu poverni po obilnosti njegovega zasluženja!
Bog dodeli njegovemu duhu večno luč!
Bog daj njegovi duši večni pokoj!
Bog mu daj večni raj! — Na veke naj sloví njegovo imé!

Naš odmén je: ločiti se; naš up: zopet viditi se.
Kader se tukaj doli zamračí, se tamkej gori zasvitlí.
Ko zemska tukej neha straža, se rajska tam odpre tolaža.

P. Joahim Nastran (Caspar) r. v Cerkljah na Gorenjskem 18. nov. 1802, mašnik 1829, u. 13. okt. 1863. Knjiga njegova je

Sveta pokora, ali sedem postnih pridig, ktere je pridigoval v letu 1846 P. Joahim Nastran, duhovin frančiškanarskiga reda, in kaplan predmestne fare „Marijniga oznanenja“ v Ljubljani. Natisn. Ign. A. Kleinmayr v Ljubljani 1849. 8. str. 91. Zal. in prod. J. Giontini. — Na primer o besedi bodi nekoliko iz vpeljave v prvo pridigo:

Bodi pozdravljen, o sveti postni čas! čas gnade in zveličanja, čas žalosti in veselja! Kdo med Kristjani ne bo žaloval, ki ga sama mati cerkev, s kelham terplenja v roki, in z jokajočimi očmi k žalovanju opominja, ki ga z žalostnim glasam na goro Kalvarjo kliče, in mu križaniga Jezusa v duhu kaže. Kristjan! to je greh storil, tvoj greh je tega kriv! Žaluj tedej, in posti in jokaj se; zakaj Bog sam se je za-te postil, je za te jokal, in kervavi pot potil. Pa se tudi veseli, in od veselja poskakuj; zakaj rešen si svojih grehov, rešen in očišen si, s kervjo Kristusa si odkupljen, kakor spričuje sv. Peter (I. 1, 18. 19) itd. . . O de bi se pač ta sveti postni čas prav veliko grešnikov k Bogu vernilo! . . . V priliki od zgubljeniga sina vas bom podučil v svojih postnih pridigah, kaj de vam je storiti, če želite pravo in resnično pokoro delati. . Ti pa sveti duh! duh luči, in resnice! razsvetli mene, in moje poslušavce, de bi ta postni čas pet delov pokore tebi k časti, in sebi k zveličanju prav zamogli prevdariti, in si k sercu vzeti, de se tako po izgledu zgubljeniga sina k Očetu vernemo itd.

P. Placid Javornik r. v Tersteniku na Kranjskem 22. avg. 1803, mašnik reda sv. Benedikta, učenik bogoslovja v Celovcu, od l. 1850 župnik pri sv. Jurju, u. 30. nov. 1864.

a) Šest Nedel pobožnosti v čast svetiga Alojza od Gonzaga. Svetiga Alojza življenje, premišlovanje nja življenja, litanije ino pesem. Molitva juterna, večerna, mašna, za spoved in za sveto obhajilo. Po nemško spisal Dr. Alois Schlör; poslovenil P. Placidus Javornik. Treki natis. Z dopušenjom visoke časti naj vrednešega gnadlivega firšta gospoda Romana, sekovskega škofa. V Gradci 1849. 12. str. 96. Jos. Sirola. Nat. (1 in 2?) 4. l. 1854. 12. 96 v Gradci. — Šest let je sveti Alojz v

Jezuitarskim redu menih živel, ino ravno le te leta so vzrok šestnedeljske vodbe, ki jo v čast sv. Alojza opravljamo, piše v predgovoru, in na koncu je pesem: »Prelepa Lilia cveti! — Iz samga svet'ga raja, — In duh deviške čistosti — To Lilijo obdaja. — Kdo žlahtne lilie ne pozná: — Alojzija mladenča? — Nedolžnost in pokora ga — Zdaj v svetim raji venča itd.«

b) Sveto pismo stariga zakona. Poslovenil in razložil P. Placid Javornik, benediktinar, c. k. učenik sv. pisma st. z. in iztočnih jezikov na bogoslovskim učilišu v Celovci. V Ljubljani. Nat. J. Blaznik. Predgovor. Vvod. XXX. I. Mozesove bukve. 1848. 8. 520. — Druge Mozesove bukve. Izdalo družtvo sv. Mohora 1854. 8. 104. — Tretje Mozesove bukve. 1854. 8. 76. (Gl. A. M. Slomšek str. 9. 17. 18). — Mej sodelavci „Sv. Pisma" . . po povelji Antona Alojzja (Volf—Volc) imenuje se v predgovoru str. XIV tudi „O. Placid Javornik, fajmošter pri sv. Jurji pod Taboram na Koroškim", ter je ondi povedano, da sv. pismo star. zak. se je pripravljalo za natis (l. 1857 zv. I), in sicer na podlagi slovenske predstave učeniga O. Placida Javornika petere Mojzesove in Jozuetove bukve, pa perve in druge bukve Kraljev itd." — Iz predgovora bodi na primer:

„Slovensko slovstvo, domorodno izobraženje se zbuja, vzdiga in širi. Lepó in veselo je to, in Bog ohrani in osrečuj verle in iskrene možé, ki si to prizadevajo. Med mnogoverstnimi koristnimi bukvami in spisi pa, ki se od dné do dné na svitlo dajó, se še vedno ene in sicer nar bolj potrebne pri nas pogrešajo, ktere sicer imamo (J. Dalmatin, J. Japel, M. Ravnikar, Dr. Klančnik itd.), vender ne v taki besedi in opravi, de bi bile današnjimu izobraženju slovenskiga jezika in povzdigi druzih učenost in znanstev (zlasti po neprecenljivih Novicah) primerjene . . . Celotne v duhu današnjiga jezika spisane prestave svetiga pisma . . ki je nar važniši obstojni del duhovskiga ali cerkveniga slovstva in steber vsih keršanskih učenost . . pogrešamo . . Ti in enaki prevdarki in serčne želje tudi svojo trohico na oltar domorodstva položiti, so me naklonile, dragim domorodcam, zlasti pa častitim duhovskim sobratam svojim v ti reči nekoliko postreči, in jim saj en poskus svoje dobre volje ponuditi, de, ako bi morde jez iz raznih ozirov za delo tako visoke pomembe poklican in ugodin ne bil, bi se vsaj kdo drug verli domorodec te tako željene in potrebne reči lotil, jo daljšal in srečno dokončal itd." (III—V). Tako je spisal „Javornik v Celovci veliciga šmarna dan 1847" in Slomšek je novo delo v Novicah iskreno priporočil.

I. 1. V začetku je Bog stvaril nebo in zemljo itd. — Razlaga: „V začetku" t. j. v začetku časov, predin je še kej bilo, pred vsim drugim . . . „Je Bog stvaril", po Hebrejsko se v izvirnim spisu berete besedi: „bara elohim". Glagol bara je v edinjim, ime elohim (eloah) pa v množnim številu . . . Mozes glagol bara v edinju rabi zató, da kaže edinstvo bitja božjega, elohim pa v množnim številu, de nas opomni mnóžestva oseb božjih, t. j. presvete Trojice, kakor vsi učeni bogoslovi terdijo . . Beseda bara tukej ravno toliko veljá, kakor v začetku kej storiti, iz nič, stvariti itd. (str. 33).

L. 1848 itd. oglasil se je Javornik časih tudi v c) Sloveniji in d) v Drobtincah. Tako na pr. v Sloveniji l. 34 modro razlaga splošne želje Slovencov o Avstriji v govoru: „Dragi domorodci" ! in l. 42 v spisku: „Vesela Slavjanska prihodnost" omenja, kako se je bodemo pametno poslužili, de bo mila mati Slovenija v kratkim po vsih naših krajih — po celi domovini veselo slovela. — V Drobtincah. l. 1858 nahajajo se „Pridige o štirih poslednih rečeh po Wittmannu, Premišlovanje Terpljenja Gosp. našiga J. Kr. velkiga petka dan" itd. — „O. Placid Javornik . . so bili iskren domorodec in zvest podpornik vsem narodnim rečém, da imamo malo tacih. Slovensko slovstvo so pomnožili z obširno razlago pervih Mozesovih bukev, pri kterem delu jim je bil

sosebno pomočnik ranjki **Anton Oliban** (Jezičnik XVII. 1879 str. 54—62), in še z nekterimi drugimi spisi. V svojem življenji so bili vedno moškega značaja, vedno veseli in proti vsacemu priljudni po navadi slovenski; občno spoštovanje jim je sledilo v grob. Naj v miru počivajo!" — lepo opominja A. Janežič (Slov. Glasnik XI. zv. 1865).

P. Karl Robida r. 13. okt. 1804 v Malivasi na Ježici poleg Ljubljane, stopil l. 1821 v red sv. Benedikta, postal mašnik l. 1825, profesor naravoslovja in matematike na liceju v Celovcu od l. 1830 do 1875, bivši prednik v samostanu, ustanovnik družbe sv. Mohora in do smerti svoje pregledovalec njénih računov, u. 4. okt. 1877. Geslo mu je bilo Slomšekovo: „Malo govoriti, veliko delati, vse terpeti". Že takrat, ko so jele Bleiweisove Novice pervokrat buditi narodno zavest in vabile domorodne moči na delo, stopil je Robida v kolo tistih zaslužnih rodoljubov, ki so se trudili po primernih spisih in knjigah narod podučevati in izobraževati. Robidi gre med drugimi domoljubi tudi posebna zasluga, da se je osnovalo in da je oživelo „društvo sv. Mohora". Že leta 1852 je bil voljen v osnovalni odbor in celih 25 let je v odboru vstrajno delal do svoje smerti. Marljivo je prebiral poslane rokopise, pregledoval družbine račune in po toliko praktičnih nasvetih zeló podpiral odborovo delavnost in pospeševal družbin razvitek. Pa tudi sam je pridno obdeloval slovstveno polje ter domače slovstvo obogatil s knjigami, ki so jih Slovenci pred njim težko pogrešali (Koledar 1879 str. 193—4). —

Skrben učitelj je spisal v nemški besedi: „Geistlicher Führer der Jugend" v. Prof. Carl Robida 1846 (v. Carinthia). — Slovenski je dopisoval v a) Novice in b) v Drobtince na pr. 1846: Lavdon. Vukasovič. Lizabona. 1856: Sončne ure. 1857: Prememba zemlje. 1858: Tablica, kdaj solnce vzhaja in zahaja. — Posebej

c) Zdravo telo nar boljši blago, alj navk zdravje ohraniti. Spisal P. K. Robida, benediktinar in c. k. učitelj matematike. V Celovci 1846. 8. 133. Nat. in prod. J. Leon. — Dragi bravic! Nisim zdravnik, pa tudi za zdravnike ne pišem; ampak za sestre in brate, ki manj vedó kakor jez, in ktere podučiti je moja dolžnost, pravi v predgovoru... Kar v bukvah bereš, sim sam skusil, alj saj zvedel od umnih ljudi .. Vender nar boljši navki za rojake so razloženi v priljudnih in modrih bukvah ... Slomšeka, ki so moje delo zbudili in podpirali. Tudi iz slavnih Ljubljanskih Novic sim nektere navke od besede do besede izpisal . . Noviga pravopisa sim se poslužil, ki ga špogajo brezštivilni Slovenci . . . Bog daj, de bi ti z takim pridam te bukve bral, z kakim veseljem sim jih jez spisal!

d) Naravoslovje alj Fiziko po domače zložil K. Robida, učitel. V Ljubljani 1849. 8. XI. 123. Nat. J. Blaznik. — Naravoslovje alj fizika, piše v predgovoru, je koristna in prostimu človeku dostojna vednost, zakaj ona nas uči: Vsegamogočniga, nar bolj modriga in dobrotljiviga stvarnika sveta spoznati in ljubiti . . . nas zagotovi človeškiga duha . . nas uči ponižnost . . da mir in pokoj naši duši . . razlaga, kaj služi k ohranenji zdravja in življenja, kaj nam življenje zlajša in vgoduje . . Naravoslovec vsakdano delo kakor druženje z svojo materjo ljubi, ne pa kakor težko kazen studi . . Razlaganje naravoslovja v slovenskim jeziku je pa težavno djanje, zakaj: 1. Bukev, ktere naravno činenje po domače razlagajo, nimamo razun kemije od g. Vertovca. Treba je pot delati, in debel sneg gaziti; 2. besede, ktere takšine reči zaznamujejo, clo ne poznamo; 3. ne vemo, kako bi vsim bravcam zastopljivo pisali, de bi ne prekratko, ne preširoko govorili, in le kar je važniga povedali. Zatorej sim jez računenje večdel v nemar pustil, in kratko povedal, kaj račun spriča; obraze nar bolj potrebne sim pa perdjal, ker me skušnja uči, kako oni popisvanje razjasnujejo itd.

Razjasnenje manj znanih besedí na pr. Apnenc Kalk, barve dostavne complementäre Farben, čast Hauptstück, dobno momentan, draga Bahn, kalamir Pendel, kolce Rolle,

koža bobnarska Trommelfell, nitna Netzhaut, terda Hornhaut, žilnata Gefässhaut, matica Schraubenmutter, moč dosredivna in odsredivna Centripetal-, Centrifugalkraft, obstret lune, sonca Mondes-, Sonnenhof, ognjisko Brennpunkt, predmet Materie, presežnica Diagonale, stroga Maschine, važitelnine wägbare Stoffe, vitlo Winde, vstavičen continuirlich, zavoj Schraubengang, zvuk Ton itd.

e) Domači zdravnik v navadnih boleznih človeka poleg Hufelanda, Rusta, Tissota in drugih. Sostavil K. Robida. V Celovcu 1854. 12. XIII. 240. J. Leon. — Zdravje vsakemu ljubo, je k srečnemu življenju bolj potrebno, kakor srebro in zlato . . . Kdor ceno zdravja pozna, se bo trudil zvediti, kaj zdravje ohrani, in kaj zgubljeno zopet pernese . . . V sledečih listih naprej najdeš življavo, ktere se mora človek deržati, da zdrav in dolgo živi . . Zdravila sim tiste naznanil, ktere se rabijo per prostemu ljudstvu; ktere se povsod najdejo, in ktere so od zdravnikov sploh poterjene . . Nemške bukve, po kterih sim pričejoče slovenske zložil in po „Novicah“ pomnožil, so že večkrat natisnjene bile, kar dokaže, da jih Nemci občno rabijo in za dobre poterdijo. Bog daj, da bi Slovencem k ljubem zdravju pomagale (v. Novic. 1854 str. 155).

f) Domače živinozdravstvo v boleznih konj, govedja, ovac, prešičev, koz in psov, ali nauk, kako mora kmetovavec svojo živino rediti, ji streči, jo kermiti in ozdravljati. Po nemško spisal J. N. Rohlves. Od Potsdamskega kmetijskega družtva pohvaljena in priporočena knjiga. Poslovljena po devetnajstem natisu S štirimi podobami. V Celovcu 1856. 8. VII. 243. — Predgovor prevoditelja: Rohlvesovo živinozdravništvo je bilo v nemškem jeziku že devetnajstkrat natisnjeno, in v več krajih tudi ponatisnjeno. Torej smem terditi, da Nemci kakih 50 tavžent iztisov tega zdravništva v rokah imajo. Leto število priča, da so Nemci Rohlvesovo živinozdravništvo za dobro poterdili. Mislim tedaj tudi Slovencam vstreči, ker jim ga v njih jeziku v roke podam. Da ga vendar z večjim pridom rabijo, hočem ob kratkem razložiti, kaj sim v izvirnem zdravništvu posebno važnega najdel, in kaj sim mu pridjal (na pr. iz Novic, gl. Živinozdravništvo od dr. Bleiweisa in dr. Strupita), da bi se kmetovavcam bolje prikupilo itd. —

Nekaj njegovih spisov priobčil je g) Slovenski Prijatel l. 1856 na pr. Blisk in grom. Potres zemlje itd. — „Več let je poslovenjeval uradne liste Koroške deželne vlade. Zraven je bil marljiv sodelavec za nemški letnik Celovške gimnazije. Jedernati spisi, ki jih je priobčeval v tem letniku, pridobili so Robidi častno ime tudi v daljnih učenjaških krogih. Leta 1854 je opisal: Entwicklungsgang der Physik von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart; l. 1857: Vibrationstheorie der Elektricität; l. 1858: Magnetismus; l. 1860: Grundsätze einer naturgemässen Atomistik itd. (gl. Naučni Slovnik)“. — Nad vso hvaló vzvišana pa je njegova delavnost v družbi sv. Mohora. —

Tako je bil marljivi učenjak vedi in domovini v čast — nam vsem pa ostane žlahten izgled značajnega in delavnega domoljuba. Naj počiva v miru in blažen mu bodi spomín (Kol. dr. sv. Mohora 1879 str. 194)!

Juri Volc r. 5. apr. 1805 pod Korenom v Kranjski Gori, posvečen 1831, mestni kaplan v Loki, pri stolni cerkvi v Ljubljani, l. 1836 špiritual v duhovskem semenišču, l. 1858 kanonik in vodja v Alojznici do l. 1861, stolni dekan l. 1877, u. 14. apr. 1885. Slovenski je pisal dobro in bil je trd pa blag Slovénec vse dni svojega življenja. Nekoliko sem priobčil o njem v „Slovencu“ 1878 št. 1 in 1885 št. 83. Kot prvi obredoslovec je vredoval vse obredne knjige naše škofije (Directorium, Rituale, Proprium Sanctorum), spisoval slovenske stvari v njih, prestavljal papeževe in škofove liste, prešojeval, popravljal in prenarejal molitvene in pobožne bukve v dosego cerkvenega potrjenja, časih priobčil kako reč po Novicah itd. Posebej je vredil

a) „Stoletno Pratiko“, ktero je nemški sestavil menda profesor Frank, slovenski pa **Jakob Krašna**, r. v Črnem Vrhu 17. jul. 1810, svečenik 1841, služil za duhovnega pastirja v Senožečah, v Spodnjem Logu, naposled bil župnik v Zagradcu, kjer je u. 28. sept. 1878. Bil je Krašnja čvrst slovénski domoljub že bogoslovec, pisaril je v Gajevo Danico ilirski, Stanko Vraz ga hvalno omenja, nekterikrat se je oglasil v Novicah (Jezičnik XVI. 1878 str. 10) itd. – Naslov knjigi prvega natisa je:

Stoletna Pratika devetnajstiga stoletja od 1801—1901. Za duhovne, deželske služabnike in kmete. Iz nemškiga v slovénski jezik prevedena. V Gradcu 1840. 8. 164. Nat. J. A. Kienreich; prod. L. Kremžer v Ljubljani. — Na primer tudi o besedi, ktero je pisal Krašnja, bodi iz predgovora: „Izdajanje te stoletne pratike ima dva namena. Pervi je: kmetu smo hotli bukvice v roke podati, iz kterih bi sebe in svoje ob praznikih prijetno in pridno veseliti, iz njih mnogotero koristno, tako dobro za svojo domačijo in kmetijo, kakor tudi za svoje zdravje se naučiti znal itd. . — Treba je bilo misliti tudi na gospode duhovne in deželske služabnike . . . Takih bukvic še ni bilo v kranskim jeziku, in Gospoď založnik si je veliko perzadeval, de bi izdane bile, ker misli, de bi vsakimu, ki jih vkupi, posebno pa kmetu, bile koristne. Po njih si lahko vsak, kter brati zna, za vsako leto posebej, pratiko naredí. Perporočujemo pa, de vsak, kolikor je mogoče, na vreme vsakiga meseca, kakor tudi nekterih posebnih dni, dobro pazi, posebno pa na šterih letnih časov, de se po tem vidi, koliko resnice zadene vremenoznanost, in koliko v sebi imajo kmetiške uganke“.

Stoletna Pratika . . Poleg nemškiga. Druziga natisa. Vsa popravljena in pomnožena. V Ljubljani 1847. 8. 242. Blaznik. Kremžer. Na koncu pod opombo je tiskan prevoditelj Juri Volc. — Tretjiga natisa. Popravljena in pomnožena l. 1860. 8. 264. Milic. Kremžer. — V sebi ima: Zlaganje podobe pred naslovom. Leto in pratika . . Od planetov. O solnčni uri, spisal A. Likar. Pregovori zastran vremena — mnogi v vezani besedi. V takih prislovicah ali kratkih pesmicah se je Volc kàj rad poskušal. Tu še nahaja tudi ona stara latinska prerokva o najbolj pozni velikonoči l. 1886 (str. 28; II. nat. str. 25) namreč:

Quando Marcus pascha dabit,	Kdar veliko noč bo Marka dal,
Antonius pentecostabit,	Padovanski Anton pa binkoštval,
Joannes Christi Corpus adorabit:	Janez molil svet' Telo klečé:
Totus mundus vae clamabit.	Tedaj bo vpil celi svet gorjé.

Podobšina J. Radeckiga v Zvezdi Ljubljanski. Opravila za vsaki mesec. Cesarske postave za živinsko kupčijo, sestavil Dr. Bleiweis; zavolj oberanja gosenc in tičjiga lova; poduk zdraviga se ohraniti, življenje si podaljšati in v sili ga oteti itd. Semnji. — Predgovor k tretjimu natisu se pričenja na pr.: „Da so bukvice Stoletna Pratika, ki so bile pervič iz nemškiga v naš slovenski jezik prestavljene, in v letu 1840 natisnjene, na vse plati koristne, nam ne bo treba po dolgim in širokim razkladati in jih Slovencam s posebno hvalo priporočevati. Da so res slovenskim bravcam všeč, se že iz tega povzame, ker so bile v tako kratkim času poprodane, da se je mogel drugi natis osnovati in natisniti dati, ki je prišel popravljen in z mnogoverstnimi, koristnimi in podučljivimi sostavki pomnožen leta 1847 na svetlo; in ker se je tudi ta že zdavnej spečal, in ker slovensko ljudstvo vseskoz po omenjeni Stoletni Pratiki poprašuje, je bilo treba za tretji natis skerbeti, kteriga mu tukaj tudi nekoliko pomnoženiga z veseljem podamo itd“. — Stoletna Pratika . . Četrtega natisa. V Ljubljani 1880. 8. 256. Zal. H. Ničman. Tisk. J. Krajec v Novem Mestu (Zvon 1885 str. 315).

b) Pridige ob posebnih perložnostih, ki jih je imel Juri Volc, Duhovni vladnik v' Ljubljanski knezo-škofijski duhovšnici. V Ljubljani 1848. 8. 94, Nat.

Eger. — Koj v prvem naznanilu pravi, da ima mnogo svojih pridig spisanih, nektere da na svetlo, in če te Slovencem ne bodo po godu, da ostanejo vse druge v predalu. L. 1849 je pa v Zg. Danici št. 35 priobčil: Odgovor in oznanilo. Ker visoko častitljivi duhovni gospodje, ki so pervi zvezik mojih pridig, ktere sim ob posebnih perložnostih imel, kupili, vedno poprašujejo, kedaj bo drugi zvezik na svitlo peršel, jim moram odgovoriti, de druziga in naslednjih zvezkov morde nikoli, ali pa saj ne tako kmalo na svitlo ne bo iz tega vzroka, ker se je pervih zvezikov tako malo prodalo, de se je komej četertina stroškov plačala. Per tolikim trudu in po tem še v svojo škodo bukve natiskati dajati, vsacimu veselje upade. Morebiti je veliko tacih, ki za imenovane pridige ne vedó, toraj jih še enkrat ponudim. Pervi zvezik . . naslednje pridige obseže: I. Keršanska ljubezen je vesoljna, delavna, sveta; II. poterpežljiva; III. ni samopridna; IV. se ne veselí krivice. V. Od ohranitve edine duše. VI. Od popotvanja v večnost. VII. Od počešenja Marije prečiste device. — Pridig od keršanske ljubezni do bližnjiga nisim brez namena pervih postavil. Treba je, de bi ljudje pridige od keršanske ljubezni do bližnjiga pogostama brali, in s tem to sveto čednost v sebi budili, ker se ona nar bolj — posebno v današnjih časih — med nami pogreša". Juri Volc, špiritual. — Kar je napovedoval, se je tudi zgodilo. Pridige so ostale v predalu; le tu in tam je na posebno prošnjo ktera zagledala beli dan na pr. Poslednja pridiga v stari Ternovski cerkvi v Danici 1854 l. 19 itd. — Poprošen je vendar rad izročil ostale pridige vredniku „Duhovnega Pastirja", kteri jih sedaj prinaša na dan na slavo ranjkemu in na korist vernikom slovénskim.

c) Mir vam bodi. Molitevne bukve, v kterih se najdejo šestere svete maše in druge molitve za vse potrebe našiga življenja, litanije in pesmi, tudi pasijon ali terpljenje naš. G. J. Kr. s svetim križevim potam. 1850. 12. 418 str. Drugi natis pomnožil J. Volc. V Ljubljani 1852. 12. 431. J. Klemenz. (Vid. Zg. Danica 1854 l. 13) itd.

d) Sveto pismo stare in nove zaveze z razlaganjem poleg nemškiga, od apostoljskiga Sedeža poterjeniga sv. pisma, ki ga je iz Vulgate ponemčil in razložil Dr. Jožef Franc Allioli. Natisnjeno po povelji preč. Kneza G. G. Antona Alojzja, Ljubljanskiga škofa. V Ljubljani. Nat. J. Blaznik. Zvezek I. 1857. 8. XVI. 448. Petere Mojzesove. Jozuetove bukve. — Zv. II. 1857. str. 595. Bukve Sodnikov. Rutine. Čvetere kraljev. Dvoje kroniške. Ezdrove in Nehemijeve. Tobijeve, Juditine in Esterine. — III. 1858. str. 627. Bukve Jobove. Psalmi. Pripovesti. Pridigar. Visoka pesem. Modrostne in Sirahove bukve. — IV. 1859. str. 869. Preroka Izaija in Jeremija. Žalostna pesem Jeremija preroka. Preroki Baruh, Ecehiel in Daniel. Mali preroki: Ozej, Joel, Amoz, Abdija, Jona, Mihej, Nahum, Habakuk, Sofonija, Hagej, Caharija in Malahija. Dvoje bukve Makabejcov (Poprava pogreškov). — V 1856. str. 460. Evangelii Matevža, Marka, Lukeža in Janeza. Djanje aposteljnov. — VI. 1856. str. 495. Listi sv. aposteljna Pavla do Rimljanov, Korinčanov, Galačanov, Efežanov, Filipljanov, Kološanov in Tesaloničanov; listi do Timoteja, Tita, Filemona in do Hebrejcov. Listi sv. aposteljnov Jakopa, Petra, Janeza in Juda. Skrivno razodenje sv. Janeza. — Kazalo beril iz listov in druzih bukev svetiga pisma in evangelijev, ki se beró v nedelje in praznike in tudi nektere druge posebne dni cerkveniga leta. str. I—VIII.

To prestavo sv. Pisma je sprožil A. M. Slomšek (Vid. Jezič. XXIV. str. 18) in A. A. Wolf je delo izročil J. Volcu, kteri si je pridobil sodelavcev, ki so po gotovih jim naznanjenih pravilih stvar dovršili v tedaj še priljubljenih oblikah, žali Bog! v dobi, v kteri se je hitro spreminjati jela slovenščina. Predgovor je v bistvu, kolikor vem, sostavil dr. J. Pogačar, tedaj kanonik, poslej knezoškof Krizostom. Voditelj in prvi prestavljavec je bil J. Volc. Sodelavci so mu bili: Dr. Andrej Čebašek, učenik vérne

v ljubljanskih bogoslovnih šolah; Juri Grabnar, učenik v alojzjevišu; Peter Hicinger, fajmošter v Podlipi; Matija Hočevar, katehet v ljubljanskih nunskih šolah; O. Placid Javornik, fajmošter pri sv. Jurji pod Taboram na Koroškim; Luka Jeran, kaplan ternovske fare v Ljubljani; Anton Lesar, učenik v ljubljanskih rečnih šolah; Jožef Marn, kaplan v Horjulu; Frančišek Metelko, učenik slovenšine v ljubljanskih latinskih šolah; Anton Pintar, fajmošter v Trijaku; Anton Mežnarc, bogoslovec (nam. Lorenc Pintar kaplan v Preddvoru, gl. Poprava zv. IV); Mihael Potočnik, spovednik v ljubljanskim uršulinskim samostanu; Matevž Ravnikar, fajmošter v Predaslah; Andrej Zamejc, katehet v ljubljanskih zglednih ljudskih šolah in učenik katehetike (Predgov. XIV). — Psalmi so nekoliko po prevodu Simona Klančnika, in Baruh po prestavi **J. Bonačevi** (Jezič. XIX. 1881. str. 39—44). V predgovoru, ki ga je podpisal „S škofijskiga sedeža v Ljubljani v god sv. Antona Pad. 1857 Anton Alojzi, knez in škof“ bere se str. XIV: „To težavno delo smo izročili neutrudljivimu Jurju Volcu, duhovnimu vodniku ljubljanske duhovšnice . . De se ne bodo pri natiskovanji tega imenitniga dela kake veči tiskarne pomote vrinile, perve stise prav pridno in skerbno pomagata popravljati sodelavca Zamejc in Jeran . . Vse to nam terdno upanje daje, de bodo pod vodstvam marljiviga in modriga gospoda Jurja Volca vsaj v dveh letih vsi drugi deli svetiga pisma že tudi na svitlim, ako bodo pomagavci vse po gôdu in o pravim času izdelali, in ako bo Božja volja (str. XV)“. — Posebej v njegovi prestavi so: I. II. III. Bukve Mojzesove, Jozuetove, Mali Preroki (razun II. zadnjih), Evangeli sv. Janeza, I. II. List sv. Petra; sicer je pa v besedi in obliki rokopise popravljal ter prenarejal J. Volc tako, da se pričujoča prestava Sv. Pisma po vsej pravici po njem zvati sme, kakor se Slovar nemško-slovenski po M. Cigaletu (Wolf-Volc, Wolf-Cigale).

e) Zgodnji Danici velik prijatelj in podpornik — je že l. 1848 priobčil v Cerkv. Čas. št. 3 — 5 po Skr. Raz. 12, 1 zanimivo razlago: „Matere božje podoba“. L. 1849. št. 2—5: Oglas škofov Primorsko-Kranjske cerkvene okrajne v Ilirskim kraljestvu per Avstrianskim ustavnim deržavnim zboru v Kromeriži. Poslovenil J. Volc. — L. 1874 je v Danici jel spisovati „Koledar svetnikov in svetnic“ za celi teden sproti s posnetki iz njih življenja in s primernimi nauki, časih v vezani besedi, na pr.: »V Jezusovem zgolj imenu — Dans prični to novo leto; — Srečno prišel boš k namenu, — Vse ti bo v zaslugo šteto« itd. — Nadaljeval je to popisovanje še l. 1875 (str. 411). — Krajše se je snovalo tudi l. 1876. — L. 1877 in 1878 pa je priobčil „Življenje štirnajsterih pomočnikov v sili“. Pričenja ta spis z besedami:

„Svetnike častiti, se njih priprošnjam pri Bogu priporočati in jih na pomoč klicati je v katoliški cerkvi takó stara šega, kakor keršanstvo samo. Pervi kristjani so kervave Kristusove priče koj po njih smerti častili in se njih priprošnjam v svojih stiskah priporočali, ker so dobro vedili, da njih prošnje pri Bogu veliko premorejo, ker v nebesih s Kristusom kraljujejo.

Pobožni verni kristjani so do nekterih svetnikov posebno zaupanje imeli zavoljo njih velicega zasluženja za sveto katoliško Cerkev, ker so nam sveto vero — s svojo kervjo zapečateno — ohranili in ljudém v prid čudeže delali; take svetnike so verni v svojih mnozih britkostih in težavah, nadlogah in stiskah, v dušnih in telesnih potrebah in silah na pomoč klicali, in bili so čudovito uslišani. Take svetnike so verni imenovali in jih še imenujejo „pomočnike v sili“. Tacih pomočnikov v sili imamo 14 v naslednji versti, v kakoršni se nahajajo na podobi v kapeli v Frankenstalu, ki je bila v nedeljo po sv. Jurju leta 1448 od škofa v Bambergu na čast Mariji Devici in „štirnajsterim pomočnikom v sili“ posvečena: Sv. Juri, ssv. Blaž, Erazem, Pantaleon, Vid, Krištof, Dio-

nizij, Cirijak, Ahacij, Evstahij, Egidij ali Tiln, ssv. Marjeta, Katarina, Barbara (1877 str. 95). Sklepa omenjeno popisovanje v Danici l. 1878 str. 231 z vrsticama:

Štirnajsteri pomočniki v sili
Prosite, naj se nas Bog usmili!

Med cerkvenimi govorniki slovenskimi — stolni dekan Jurij Volc — nedvojbeno zavzema častno mesto, piše o njem — n v Zvonu V. L. str. 314 — 317, ker je bil že od narave z dotičnimi zmožnostimi obdarovan. pa tudi njegovi homiletiški zdelki se odlikujejo po duhovitosti, logični izpeljavi, so polni podob in primer, polni življenja. Dasi spadajo v vrsto moralnih govorov, vendar moralizovanje ni prisiljeno, vzeto je prav iz življenja in po duhoviti simboliki — ne da bi poslušalca žalilo — zadene in si prisvoji njegovo srce. . Volčeva proza v tisti dobi se smé imenovati vzgledna, jezik za takrat zeló čist. . . Ako naposled še omenim, da je bil J. Volc v resnici pobožen, velik dobrotnik revežev (vzlasti dijakov), vesten in skrben svetovalec v dušnih stvareh, imamo v njem vzglednega duhovnika. In če pomislimo, da je iskren domoljub vselej zvesto stal v vrstah narodne stranke v najhujših dobah pritiska od zgoraj . . .: smemo pač vsi posvetni in duhovni ob njegovi gomili zaklicati: Blag mu spomin, naj počiva v miru!"

Jožef Rozman Trebanjski r. v Ljubnem 11. febr. 1801, za mašnika posvečen v Salzburgu l. 1824, pastiroval duhoven pomočnik v Šent-Jerneju, Semiču, Šmartinu pri Litiji, župnik v Borovnici, v Cirknici dekan in od l. 1848 v Trebnjem, kjer je u. 10. julija 1871. — Spisal je nekaj molitvenikov na pr.:

a) Oče naš, kteri si v nebesih, ali mnoge molitvice v čast našiga nebeškiga Očeta. — b) Posvečeno bodi tvoje ime, ali nauki in molitve za mlade ljudi, zlasti za otroke. Pridjan jim je tudi Katekizem. 12. str. 286. — c) Daj nam danes naš vsakdanji kruh, ali mnoge molitve, v kterih po Jezusovim nauku Očeta, ki je v nebesih, vsiga prosimo, česar vsak dan za dušo in telo potrebujemo. V Ljubljani l. 1851. 3. nat. str. 357 (Vid. Zg. Danic. 1854). — Bil je izvrsten govornik, in nekaj njegovih pridig se je izročilo d) Duhovnemu Pastirju, ki jih donaša v sedanjih oblikah na pr. l. 1885. v praznik vseh svetnikov: Tudi nam je mogoče sveto živeti, ker 1. nimamo večih zadržkov na potu kreposti, kakor so jih svetniki imeli in ker imamo 2. ravno tiste pripomočke k svetosti in zveličanju, kakor so jih svetniki imeli. — Spomin vernih duš v vicah. Grobi nas učé: 1) spomin pokojnih z žalostjo obhajati; 2) njih poslednjo voljo natanko spolnovati; 3) veseliti se, da se kmali z rajncimi spet vidimo, in 4) če so v kraji očiščevanja, jim po svoji moči iz njega pomagati . . . Tukaj počivajo moj oče, si misli hvaležni otrok na grobu; tukaj so pokopani moja mati . . .; tukaj leži, si misli zapuščeni zakonski, moja žena . . .; tukaj leží, si misli zapuščena vdova, mož, pač dober mož, gospodar in oče je bil, molitev in delo je bilo njegovo največe veselje, kako skrbno je otroke od hudega na dobro obračal, kako rad je ž njimi molil, kako mi jih je priporočal še v zadnjem trenutku, predno je izdihnil svojo blago dušo, naj jim bom dobra in skrbna mati, naj jih vendar varujem, da nobeden ne bode pogubljen! itd. itd. (Prim. tudi Slov. Prijatelj). — Tu in tam je kaj priobčil po Novicah, pa iz Tržiča o Vodniku (Vid. Spomenik 1859. str. 17).

Jožef Rozman Konjiški r. 10. jan. 1812 v Šmartinem poleg Kranja, v šole latinske, modroslovske in dve leti v bogoslovske hodil v Ljubljani, dve pa v Celovcu, posvečen 1835, kaplan pri sv. Martinu nad Celjem, v Šent-Ropertu, v Loki, na Laškem, župnik od l. 1842 v Šent-Ropertu, l. 1848 korar v Šent-Andreju, l. 1850 semeniški ravnatelj in bogoslovcem učitelj katehetike in pedagogike, l. 1854 viši ogleda ljudskih šol, 1858 nadžupnik Konjiški, častni korar, u. 12. avg. 1874.

Slovenski pisariti jel je s Slomšekom med bogoslovci, ki se omenjajo v dotičnih a) knjižicah (Perpovedi, pravlice, sedem novih pripoved itd. vid. I. Knj. Lend. str. 232. J. R. t. j. Jožef Rozman; prim. Jezičnik XXIV str. 2 itd.). —

b) V Drobtincah, kjer se nahajajo razni in čvrsti spisi njegovi na pr. l. 1849: Novi zvonovi na Laškim. — L. 1850: Jožef Zore, kerčmar; Prava vera čez vse velja. — L. 1851: Kaj stori sv. Duh. Pokušne za šolo. Matija Balon tehant itd. Od rud. Iz deržavoznanstva. Martin Lašič, teržan itd. — L. 1852: Od božjih potov. Blagoslovljenje nove cerkve. Simon Klančnik. Mica Srebot, Mastnakova; Auguštin Šefler. Turki na Koroškem. Gorje lažnjivcu. Najdeno odrajtaj itd. Kratka dogodivščina starega sveta. Od živalstva. Od planetov ali premikavnih zvezd. Od nepremikavnih zvezd. — L. 1853: Blagoslov novega pokopališča. Kerš. beseda. Pridiga v god sv. Jurja, sv. Joana Kerstnika, sv. Helene. Franc Hladnik. Marko Hanžic. Joan Vašal. Križarske ali svete vojske. Hudič si sedeža iše in kje ga najde. Kratka dogodivščina slavianskega sveta. Amerika najdena itd. — L. 1854: Zveličana Hema. Nekaj homiletiških pridig (str. 3 — 38). Leonard Hodiščan viši škof. Jakob Rormeister. Martin Pegeus. Mica Bezgovšek Lokošica. Kristina. G. Bonard. Turki na Krajnskem. Osmero prilik o pokori. Basni. Sadike in rastline. Križ našega odrešenika. — L. 1855: Magnus Klein opat. Ana Ribežl Brežnica. Sveta Melania. Kako so Koroški Slovenci se pokristianili. Nekaj za može — za žene itd. Prilike, basni. Kateketika (str. 211 — 385). — L. 1856: Keršanska beseda — 4 pridige: od pregrešnega železja; od gizdaste, pregrešne obleke; od škodlive rabe tobaka, od pijanosti (str. 3 — 35).

c) Drobtince za leto 1851. VI. V Celovcu. 8. XVI. 264. Leon. — L. 1852. VII. 8. XV. 272. — L. 1853. VIII. 8. XX. 282. — L. 1854. IX. 8. XVI. 268. — L. 1855. X. 8. XV. 385. Te letnike je vredoval Jožef Rozman. Ker se v njih mnogotero pojasnjuje napredek našega slovstva, naj se kaže tu iz raznih predgovorov nekoliko na pr.:

Predgovor 1851. Drobtince VI. tečaja so svojim peterim tovaršicam, ktere so se po svetu že razšle, od glave do nog kakor sestra svojej sestri podobne. Jednako so opravljene, jednaki jezik govoré, le tu in tam nekoliko po novih oblikah zavijajo . . . Dosihmal so jim Celjski opat, čast gosp. Matija Vodušek potni list podpisovali, ali zavolj mnogih skerbi in raznih opravil se niso mogli više s tem delom pečati. Da bi tedaj Drobtince doma ne zaostale, sim ga letos jaz jim podpisal, in prosim ob jednim vse ljube čitatelje ali bravce, da bi jih blagovoljno sprejeli in tud svojim znancom in prijatlom priporočili . . .

1852. VII. . . . Nadjam se, da Vam dopadle bodo letošne Drobtince, in reči si upamo, da kar njih notranjo ceno zadene, se ne vstrašijo nobene svojih prejnih šesterih tovaršic; kajti bogato smo jih obdarovali, okinčili in ozalšali, smeli bi reči, kakor nevesto na dan njene poroke . . .

1853. VIII. . . . Dasiravno so Drobtince toliko hčer že preskerbele, in jim toliko dragega blaga podarovale, jim dosihmal priměrne dote še ni zmanjkalo. Sopet vam pošljejo zalo in ljubeznjivo hčerko; osma je že, po navadi okinčena in obdarovana z raznoteroj roboj, tako da se nadjati směmo, da se Vam gotovo kmalo bo prikupila . . .

1854. IX. . . . Naš cilj in namen je, pomnožiti po Drobtincah čast božjo, in pozdigovati više in više pravo djansko (moralno) omiko slovenskega ljuda, povědati pa tudi vmes za smeh in kratek čas kaj; kajti človek od težkega dela vtruden potrebova počitka, da se okreva; duša pa tu in tam kakega razveselovanja, da se preveč ne opeha in ne omaga. Zategadel, ker vidimo in slišimo, da večina slovenskega roda rada preběra

naše Drobtince, hočemo, dasiravno narejajo mnogo dela in truda, vendar le še nabirovati in sostavljati jih, ako ne za več, saj za eno lěto še; in prosimo ponižno zdajle vse slovenske rodoljube, podpirati nas in pošiljati nam prikladnih sostavkov itd.

1855. X. . . . Da so Drobtince letos obširniše od poprejnih, pride od tod, ker pridjana jim je „kateketika“ ali poduk pervencov u sveti veri Jezusovi, kakor se uči in razlaga u šentandrežkem semenišču. Z letom 1855 bodo Drobtince berž ko ne končale svoj tek, in posihmal menda ne bodo več hodile po svetu . . . Kar so naukov, svarov in opominov prinesle, naj jih Oče nebeški svojim svetim blagoslovom urodoviti, da bodo še u poznih poznih letih razširjale čast božjo, in podpirale časno in večno srečo slovenskega ljudstva! . . .

d) Kateketika ali Poduk pervencov u sveti Jezusovi veri. Spisal Jožef Rozman, učitelj kateketike in detovodstva u šentandrežkem semenišču. U Celovcu 1855. 8. str. 181. — Iz Kateketike, ktero je posebej za bogoslovce dal na svetlo, in kteri geslo je sv. Krizostoma slovo: Ni višje umetnosti od reje otrok — bodi n. pr. §. 72. Važnost jezika sploh:

„Jezik je nad vse važen — po njem namreč izobražujemo ne le samih sebe, in napredujemo u vednostih in znanostih; temuč naznanjamo tudi drugim svoje misli in želje, in izbujamo predstave, razumke, občute in naklepe u njih — na njem torej sloni naša izobražba in izobražba našega bližnjega. Je jezik zmeden, so zmedeni tudi razumki; je jezik nedoločen, volja ne ve, kam bi se obernila, in omahuje zdaj na eno stran, zdaj na drugo; je jezik merzel in na pol mertev, se čuti ne vnemajo in ne plamené, ravno ker jim manjka pravega netila. Je pa jezik lepo vravnan, je določen in iskren, so lepo oskerbljeni tudi razum, volja in serce.

Jezik naj več pomaga poduk oživljati, razjasnovati in mil obraz mu davati. Postavim kolikokrat se primeri, da kake reči ne razumevamo zavoljo neprikladnosti besedi in izrazov, in clo studiti se nam jame; ako pa se ravno tista reč razlaga nam z drugimi besedami, se zdeva nam lahka in razgovetna, in poslušamo jo radi in z veseljem. Iz tega se ne težko vidi, da na jeziku, to je na besedah in izrazih je močno veliko ležeče u kateketičkem poduku, in da vsakega kateketa je sveta dolžnost, prizadevati se z vso skerbjo in močjo, tako govoriti in upotrebovati take besede in izraze, da namen kateketičkega poduka doseže se naj gotoviše. Ni zadosti, da le kateket razumeva samega sebe in rabi u pristnem pomenu vsako besedo, temuč tudi učenci morajo jemati vsako besedo u tistem pomenu, u kakoršnem je njih učitelj jo rabil. Ni zadosti, da ogiba se samo mračnih in napčnih izrazov; marveč tako jasno in določno naj govori, da ni mogoče, u krivem pomenu jemati njegovih besed. — U resnici! pač ni treba posebne bistrosti, spoznavati da jezik je neprecenjen dar božji, po kterem dohaja nam nepopisljivo veselje, po kterem razločujemo se od neumne živine, in se vzdigujemo in pogovarjamo z Bogom, kteri izvir je vsega dobrega in bitje naj bolj popolnoma. — Smert in življenje sta u oblasti jezika, pravi sv. pismo (Preg. 18, 21); oj da bi pač tudi spoznavali veliko vrednost jezika! da bi vselej in vsikdar umno govorili, govorili u večjo čast božjo in govorili u svojo in svojega bližnega srečo časno in večno! (str. 321. 322. Drobt. 1855).

e) Abecednik za slovensko-nemške šole . . . f) Malo Berilo za pervošolce . . . g) Keršćanski katoliški nauk okrajšan . . . h) Kratka dogodivščina svete vere Jezusove . . . L. 1850. 1852 (Vid. Kateket. str. 385). — L. 1874. 8. 170 (I. Knj. Lend. str. 248 — 9. Jezič. XXIV. str. 15).

f) Cvetje keršansko-slovenske zemlje. Pridnim mladenčem in dekličem v darilo nabral in v venec povil Jožef Rozman. V Celovcu 1857. 8. str. 101. Nat. in prod. J. Leon. Z 9 podobšinami — po Drobtinicah: Sv. Mahor in sv. Fortunat; sv.

Maksimilian; sv. Viktorin; sv. Miklavž; sv. Rupert; sv. Modest; sv. Ciril in sv. Metodi; sv. Lihard; sv. Hema. — V predgovoru kaže se lepi namen tej knjižici, namreč: „Naša ljuba slovenska zemlja, ki nas rodila je, se mi zdeva velik in veličasten božji vert, v kterem raste mnogo zalih dreves in lepih cvetlic prave izveličanske vêre. Ali pa veste, kdo je pervi v potu svojega obraza sadil ta božji vert med nami? kdo polival ga s svojo kervijo? kdo postavil toliko belih cerkvá in zalih samostanov, ki so duhovski tabri naše svete cerkve? ... — Ali ni mar žalostno, da mnogo mnogo je Slovencev, ki še po imenu ne pozna pravih oznanovavcev naše svete vêre? ali ni gerdo, da tako malo obrajtamo, tako slabo cenimo ravno tiste svetnike in svetnice, ki so živeli tu v naši domovini, so mnogo se potili in tudi svojo kri prelili, da so zapustili nam naj večje bogastvo, naj lepši zaklad, sveto vêro namreč? — Najdejo se nehvaležniki, kterim podobe naših domačih svetnikov in svetnic niso po volji, in clo iz cerkve bi jih djali, naj bi le smeli... Hvaležnost in spodobno čast do pervih apostolov naše ljube domovine med nami obuditi, posnemo njih svetih čednost oživiti, in obilniši blagodar njih mogočne prošnje pri Bogu za naše kraje dospeti, sem to nebeško „Cvetje keršansko-slovenske zemlje“ nabral, in ga sosebno vam, mladenči in dekliči, v darilo podam . . . Ker je pa za človeka tudi dobro, da vê kaj ne samo od vasi ali dežele, v kteri živi in v kteri je bil rojen, timveč tudi od drugih krajev in dežel, sem na koncu vsakega življenjopisa dostavil nekoliko čertic iz zemljopisa, in se nadjam, da bom tudi s tim vam ustregel. Z Bogom!

g) Družbine bukvice za dekleta, ki so pri dekliški ali križovski družbi v Konjicah. Spisal J. Rozman. I. Natis menda l. 1860. V Ljubljani V. natis l. 1868. 8. 482. — VIII. l. 1874.

h) Družbene bukvice za žene in hišne gospodinje, ki so pri križovski drużbi v Konjicah. Spisal J. Rozman. V Ljubljani 1864. 8. str. 48. — Družbine bukvice za dekleta, ki so pri dekliški ali križevski družbi v Konjicah in tudi za druge pobožne ženske. Spisal Jožef Rozman, pokojni Konjiški nadžupnik. V Ljubljani 1886. 8. 538. Natis XI. Zal. Gerber. —

Vodil in vladal je bratovščine vse; posebno skrb je gojil za Križevsko. V njej je imel stanovske nauke dekletom vsaki mesec, možem, mladenčem in ženam vsaki drugi mesec. Potem je za vsak stan spisal postave ali vodila, za dekleta pa celo molitveno knjigo. Po Rozmanovem prizadevanju moramo v resnici o tej družbi reči, kar pravi družbina pesem:

Prelep vrtec vidim stati,
S cvetjem čednosti nas'jan,
Lesketa se v zarji zlati,
S svetim naukom okopan;

In cvetlic prelepo cvetje
Je pobožnih duš zavetje;
Vrt je križu posvečen
In Mariji izročen.

Bil je J. Rozman izgleden duhovnik in vnet dušni pastir, pa tudi navdušen Slovenec in iskren narodnjak. Sleherno slovenskemu ljudstvu koristno podvzetje je po moči podpiral in pospeševal na pr. Družbo sv. Mohora, Slovensko Matico s 1·000 gld., Čitalnico v Celju, Slovenijo, Političen list Slovencem silno potreben itd. „Ravno oni pa so tudi z svojim umom prvi opazili, da od društva ustanovljeni list „Slovenski Narod“ zahaja na kriva pota, ter so takoj iz društva izstopili, ker jihovo svarjenje in opominjevanje ni nič pomagalo (str. 34)“. Krivemu liberalizmu nasprot je vstanovil brž v Konjicah katoliško politiško društvo, ktero je pod njegovim predsedništvom jako vspešno delovalo. Koliko je daroval v dobrotne namene, kaže njegova opôroka in nekoliko „Spominska knjiga Konjiške nadfare in dekanije“, ktero je jel spisovati. V njej je nam posebno znamenito, kar pripoveduje o svojem slovenskem napredovanju na pr.: „Sčasoma sem se začel vaditi v slovenskem pisanji, sèm tu in tam škofu

kaj pomagal . . . Vredništvo Drobtinic sem popustil zavoljo sitnosti, ki so me zadevale . . . L. 1851 sem postal višji ogleda ljudskih šol cele lavantinske škofije, kar mi ni bilo po volji, a bil sem nekako primoran . . . Višji šolski ogleda biti in voditi šolstvo cele škofije — je v resnici velika in blaga naloga; kaj bi človek lehko storil, ko bi smel delati po moralnih in pedagogičnih načelih. Ali kaj! ko so mi bile roke na vse strani zavezane in nisem druzega bil, kakor stroj v vladinih rokah, sem naznanjal in izpeljeval le, kar so mi v Gradcu in Celovcu velevali. V Celovcu je bil šolski svetovalec Simon Rudmaš, ki je bil bistra in umna glava in torej maternega jezika in narodnega razvijanja v šolah ni zatiral: ali v Gradcu sta bila dva zagrizena Nemca, Hermann in Jarisch, ki sta hotela slovenščino v slovenskih šolah popolnoma zatreti in sta me dolžila, da sem sovražnik nemške kulture. Prosil sem za tega del rajnega škofa pismeno, da bi me odstavili od te službe, pa niso hoteli. Tudi v Ljubljani je bila neka stranka, ki se je kranjščine pretrdo držala in napredovanje šolstva zavirala. Takrat ste izišle na Dunaju v zalogi šolskih knjig dve: „Abecednik za slovensko-nemške šole“ in „Malo berilo za prvošolce“ z nekterimi novimi oblikami in besedami, pa proti vpeljavi teh knjig v ljudske šole na Kranjskem se je protestiralo iz Ljubljane pri ministerstvu (str. 17)“. — Temu nasprot pošlje 14. jan. 1853 J. Rozman ministerstvu obširno pismo, v kterem pobija ugovore ljubljanskega protesta, zagovarja nove šolske bukve, oblike in besede ter izpoveda odkritosrčno svoje misli o slovenskem jeziku in slovstvu. Celo pismo je v omenjeni „Spominski knjigi“ prepisano in ima za naše šolstvo zgodovinski pomen (str. 17, 22, 23). — Dopisoval je prva leta časih tudi v slovenske in nemške liste. Nekteri njegovih spisov se nahajajo po slovenskih Berilih za latinske šole. Govoril je najrajši slovenski, počasno in premišljeno, zmirom pravilno, kakor pravite po pismu. Slaven spominek dan mu je v knjižici:

Jožef Rozman, kn. šk. konzistorialni svetovalec, častni korar Lavantinske stolne cerkve, dekan in nadžupnik Konjiški. Izgled pravega dušnega pastirja in krščanskega rodoljuba. Spisal Ivan Skuhala, kaplan Konjiški. 1874. 8. 61. Zal. pisatelj. Natis. Narodna tiskarna v Mariboru.

Pridejana je „Pogrebna beseda“, ktero mu je govoril kanonik Fr. Kosar, in „Pesem“ žalostinka, v spomin zložil J. Virk, kjer milo poje na pr.:

1. Ko kaplja kane, alj se zvezda utrne,
Grom hraste in pečine v brezno zvrne:
Tak hitro ugasne nam življenja dan.
Tako glej, Jožef Rozman zdrav se pelje
H prijatelju, ko grenka smrt postelje
Mu postlico krvavih smrtnih ran.
Dvanajsti dan avgusta zdrav odide,
O strašni dan! — pa več nazaj ne pride.

4. Počivaj sladko, biser vekoviti,
Nadžupnik, častni korar! v slavni kiti
Slovenskih zvezd se vtrinjaj Slave sin!
Počivaj sladko, srce ljubeznjivo,
Ki si za rod gorelo nevsahljivo,
Oddehni si od truda, tug in bolečin!
Raduj se, dobra duša, limbar čisti,
Duhovstva cvet in jagnje brez zavisti!

5. Ovčic ljubezen, revežev solzice,
Oltar kamniti, cerkve krasno lice,
In zvóni vbrani, — bodo Tvoj spomin;
Katoljške družbe in zavodi mnogi,
Dobrote Tvoje v vsakoršni nadlogi,
Pleto Ti venec, dični Slavjanin:
Dokler v Konjicah bivajo Slovenci,
Ti bodo kinčali gomilo z venci.

Oroslav Caf (Juri — Cafov) r. 13. apr. 1814 na Rečici pri sv. Trojici v Slovenskih Goricah, zvršil šole latinske v Mariboru, modro- in bogoslovje v Gradcu, svečenik l. 1837, kaplan v Lebringu pri Vildonu, l. 1839 v Framu pri Slivnici, l. 1859 v semenišču Mariborskem podravnatelj in profesor duhovnega pastirstva, l. 1861 beneficijat

ali nadarbenik pri mestni župniji v Ptuju, u. v blaznosti 3. jul. 1874 (Zora 1872 str. 40. 41. — Letopis Matic. Slov. 1878 str. 72—101. — Književ. Zgod. Slov. Štajerja 1883 str. 112—114).

V mladih letih poskuševal se je včasih s a) pesnijo, na pr. 15. dec. 1834. G. A. Caf. Bel. (Vid. Ltps. 89):

1. Vse na světi se měnjava,
K robu leze slavni car,
Junost sehne, kako trava,
Zlato prahu dava dar.

2. Pěsni sladki molk slěduje,
I mraz času toplemu,
Radost gorko se žaluje,
Padne cvet prijateljstvu.

3. Kto iz burje se izbavi,
Gine bedno strelami,
Mir po vojni se razjavi,
Hodi po mrtvečini.

4. Slava prhne v razvalinu,
Strašni grad se razdrobi,
Liki tržestva preminu
Mudrost sebi ne věri.

b) Prvi „Pozdravec vsem Slovencom" pa je Cafov iz Štajerja poslal po Novicah l. 1845 št. 3, kjer naznanivši, da je umrl slavni slovenski pisavec Anton Krempl, našteva njegove zasluge, a pristavlja: „Čujemo, da se naših Štajerskih spisavcov pisanje Vam Krajncom nič prav ne ljubi, kér ni tako, kakor vi govorite, in to rad dodám, vsej tude Vaši Krajnski spisovi nam Štajercom neso célo po volji, odtodaj tude naš Krempl med Vami malo sluje ino taka bo ostala, dokler bo vsako podnaréčje svojo posebno gramatiko imélo: Dajnko je ves Štajerec spodnjega kraja, Murko ves pokrajnčeni Štajerec, Metelko cél Krajnec ino Gutsmanna je malo drujga, kakor Korošec, ob kratkem: Slovenske gramatike in slovenskega pisanja po vseh podnaréčjih še neimamo!! Po vsi pravici imá zato pravopisna postava: „Piši, kakor govoriš" ali s pristavkom „kakor dobro govoriš" ovèržena biti, ino veliko bolje takó stati: „Piši kakor slovensko ljudstvo (po etimologii ino bližnjih slavjanskih narečjih) prav govorí". Po tem se nadejamo, da bodo Novice, ker jih orel užé vse nebo célega Slovenstva veselo obléta, rade prijemale vsak popravek iz podnarečij v svoji besedi. Na nogé! vzdramite se Slovenci! temá uže beží iz vašega neba — Hrovatom lepa Danica, Dalmatincom mlada Zora sveti — tude vam se užé dení — poglednite se bratje po edni materi, ino se za take spoznajte, da si prijazno k svojemu izobraženju róke molite" itd. — Nato svétuje, kako duhovniki lehko popravljajo pregreho svojih négdanjih namestnikov, češ, da se sami trudijo se čiste slovenšine naučiti . .; da dobre knige sami pišejo ali jih iz drugih jezikov prestavljajo; da ne pustijo šolarjem za premije nerazumljivih némških knižic davati . .; da očitno v cerkvi napovédajo dobre slovenske knige . .; da napravijo v svojih farah bravnice . . itd. — Naposled pohvalivši knjige, ki jih je spisoval Fr. Veriti, pravi, da imamo Slovenci premalo žgodbinskih bukev ino drugih posvetnih, ker se človek samih samih svetih le tude navolji. Sam Bog pak nas obvari mazanja nesramnih bukev! — Vse to se izvira iz serca, vsega vnetega za Slovence ino Slovenšino" (str. 11).

Vzlasti znamenito je, kar piše Cafov v Novicah l. 1845 str. 31 gledé Slomšeka in Slovenske Matice z geslom: Komur čest, čest. Rim. 13, 7. — pod naslovom: Novo, celo posebno veselje za vse Slovence. — „Slavni pisavec naš, naj boljšega glasa, vsi vživo do serca vneti za naše dušno in umsko izobraženje, prezaslužen gosp. A. Slomšek, kanonik in školastik Lavantski, — gdo li med Slovenci Jih ne pozna, Jih z spoštovanjem ne imenuje? gdar Jihove ljube duše po osobi ne pozna, vsej jo pozna po Jihovi mili pisavi: nedolžni otročič kaže ves vesel na „Dober Dar" — „Blaže in Nežica" sta mu naj ljubljejša tovarša; deklica kaže na „Devištvo" — na „Srečen Pot"; hlapčič, kmet in gospod hvaležna na „Hrano" in „Filotejo" in še na veliko pisem — vsej kaj li bi govoril, kar vsaki Slovenec vé? — naš gosp. Slomšek, pravim, nam pripravljajo

novo, novo življenje: družbo v izdajanje cenejih Slovenskih knjig naréjajo, kar bo nam „Slovenska Matica". 26. Prosenca t. l. pišejo preč. gosp. Slomšek: „Družba v izdajánje cenejih rodoljubnih knjig je začeta: pretečene dni so postave in vodbe viši c. k. vladii isporočene bile". Večni Bog! oča vseh narodov daj dober tek tej napravi in dolgo življenje skerbnimu gosp. napravljavcu! — Dvojne želje si zraven tega ne moremo zderžati: 1. Da bi ta le „Matica" vse Slovence od Madjarske do Vlaške meje, od Nemških gor do Ilirskih logov prijazno objemala, in 2. da bi ga ne bilo „spačeniga Slovenca", kteri bi ves voljen te Matice z glavo in mošnjo ne hotel podpirati"!

V listih 17. 18 dal je „Oznanilo novih, za vse Slovenske domoródce imenitnih bukev" t. j. Radices linguae Slovenicae veteris dialecti, sp. Miklošič. „Iz peresa ravno tega Gospóda še tude pričakujemo neko drugo znamenito delo: Vseslavjansko slovnico (gramatiko), ktera Jim užé dolgo zlo po skèrbi hodi — Bog Jim daj zdravje". — „Pri ti priložnosti še porečem: Za Slovenskega dómorodca so jasni časi prišli, da mu zdaj ni več zadosta, besedo samo svojega kraja umeti, ne! gdor se v njej popolniti — izobraziti hoče, se mora tude besede drugih Slavjanov učiti, kar bó ga pak stem leže stalo, ker bo se kmalo spreumil, da Slavjane le bolj pisanje, kakor govorjenje loči . . . Tude naša lépa miloglasna Slovenska beseda imá svoje oživljenje ino svoj živež pričakati iz bratovskih narečij; vsem naréčjem pak gojna mati ostane stara, čèstna Slavjanšina ss. ss. Cirila ino Metodija". . . Pri tej priliki priporoča razun Miklošičevih „Radices" v ta namen še Dobrovskega „Institutiones" in Kopitarjev „Glagolita", pa c) Dr. J. P. Jordan's „Jahrbücher für Slaw. Literatur, Kunst und Wissenschaft", v ktere je Caf tudi sam pisaril na pr. o vseslovanskem književnem jeziku itd. (Cf. Novic. 1851 str. 208).

„S toj stroko (pesnijo) ni si glave belil, piše Raićev Božidar v Letopisu Slov. Matice (str. 89), nego marljivo učé se jezikov prehajal je na jezikoslovno polje, kder se je domač, sposoben in zmožen čutil, in temu je odločil darovati ves žitek, kar se je tudi zvršilo. Poleg učenja zbiral je jako marljivo tvarino za slovar, pa blago za slovnico itd." — Priobčil je prvikrat svoj „Proglas zastran noviga slovenskiga slovnika in slovnice" v Novicah 1846 str. 32—44 (Gl. Ltps. str. 90—92), kjer razodeva vélike svoje namere in osnove, ktere so ga naposled — brez zaželenega vspeha — usmrtile! Pozvan o tej reči dal je l. 1848 v Novicah str. 62—63 pod naslovom: „Zastran g. Cafoviga slovenskiga slovnika" odgovor, kteri ni gotov in mnogotero sega že v druge stvarí. — Sicer je dopisoval časih v Novice — Glas ali Dopis iz Štajerskega — na pr. 1846 str. 27; l. 1848 str. 62 o slovenski obleki Pesničarjev itd. — Sam se je oglasil l. 1851 str. 208—212 v sestavku: „Staroslovenski in vseslovanski književni jezik", kjer našteva zanj svoje razloge nasproti živim jezikom slovanskim in priporoča v ta namen koristne knjige, vzlasti izvrstna dela dr. Miklošića, naj bistroumnejšega slovanskega jezikoslovca (str. 213).

Spis „Staroslovenski in vseslovanski književni jezik" je ponatisnila d) Slovenska Bčela l. 1851 str. 183. Vanjo je tu in tam pisal pod imenom „Bělankin (Vid. Ltps. str. 76 — po materi roj. Belan.)" na pr. „L. 1852: R in L sta slavenska vokala (str. 181—205); Ogrsko-slovenske besede (str. 221, 286—7) itd. — Kar je bil v Novicah l. 1845 nasvetoval, to je storil sam s prevodom knjige:

e) Robinson mlajši. Knižica predragi slovenski mladosti za uk ino kratek čas, jo iz českega prepisal Oroslav Cafov. Zalog. Fr. Dirnböck v Gradcu. Tisk. Jeretin v Celi 1849. 8. X. str. 258. — Da se nekoliko bolje spozná tedanja beseda njegova, bodi na primer iz predgovora:

Tota jako koristna kniga, kolikar nam je znano, se je v izvirnem: Nemškem jeziku vže pred dvajstimi leti osem ino dvajstega izdanja učakala kar je ne mali dokaz njejne verlosti, ino to tem razvidneje, ker se je, kakor je sam spisavec Kampe uže pri sedmem izdanji opomenol, v vse Europejske jezike preložila. Menimo zato, da bode preloženje (ali vsej prepisanje iz Českega) na slovensko našim milim rojakom ugodno, kaj ti da je eti spis ne le za mladino odviše prilėžen, temoč tude staršem ino rednikom pri reji — odgojenji otrok zlo korísten — užitečen itd.

Kar se besede tiče, jo, ljubi bravec! vidiš, da ni tvoja — niti moja; nego da je Slovenska! ino samo taka mora biti; ker se naš jaki narod prestira daleko po sveti po Vlaškem, Krajnskem, Koroškem, Štajarskem, Hervatskem ino Ogerskem; vsaki kraj pak uži ti ima svoje posebnosti: Ako pišem samo po svojem, še sem polš v svoji lupini zapert; če bi pak pisal ravno po tvojem, kakor bi ti rad, bi se jas imel svojega uma odpovedati ino bi ne bil vreden, Slovenec imenovan biti. Po tem takem boš na veliko besed zadel, kterih ne umiš — zadi jih poiši (Zbirčica tam pa tam nabranih prav Slovenskih besed str. 346 — 358), ino mi veri mi, če neso tvoje, pak so iz čista Slovenske — suho zlato, vsakemu pametnemu ravno zato, ker je zlato, če ravno ne iz domače — vlastne rude, po volji. Ljubi bravec! utegnol bi še na kaj druga 'v tem prepisanji merzeti, prijazno ino dobrovoljno razodeni, pak tude dokaze pridaj, da bo se bratovski ino z razumom popravilo. — Če se ti, dragi slovenec! tako berilo poljubi, sem pripravljen, ti ga, kolikor le pri sveči, od svojega večega dela koti počivaje — premorem, mislim ponujati. Sprejmi tičas to troho tako rad, kakor rad ti jo podavlje — prepisavec.

f) Složil je več molitvenikov . . Vlada mu je izročila prestavo Računice za prve šole. Podpiral je slovenske časnike s svojimi prineski itd. (Zora str. 41). — Priobčil je v Dr. R. Razlagovi Zori jugoslavenski l. 1853 spis „o glagolěh“ str. 158 — 226. — Istega leta českim jezikom pretres vseh del do onda izdanih po dr. Miklošiču (Knjiž. Zgod. str. 114; Ltps. st. 95).

g) Djanje Svetnikov Božjih . . Na svetlo dal A. Slomšek. — Mej pisatelji je na str. VII. v I. D. l. 1853 imenovan tudi Juri Caf, ki je vravnal po svoje blezo „Žitek svetnikov“ za mesec april (Ltps. 81). — Po njem je prišla na dan

h) Romarska palica po poti v večnost. Del I. Misionski govori. V Gradci 1853. 8. 285. Del II. Popolne mol. buk. s poduki in mol. Prepisal (v. Des Christen Pilgerstab) in sostavil O. Caf. V Gradci 1854. 8. 416. — „Tu imaš v pervim delu misionske govore, ki jih vsak pobožni bravec zamore porabiti za svoje osebujne premišlovanja, ali za svoje duhovno branje. . . Drugi del romarske palice pa lahko sam za se obstoja kot prav koristne molitne bukve . . . povsod imaš prav primernih naukov. Slovenšina je kaj lepa v tej knjigi, in olikan sklad govorjenja, vender pa tako prost, de ga more vsaki človek, ki slovensko zna, dobro umeti itd. (Zg. Danic. 1854 str. 72)“.

i) Drobtinice 1861. XV. Izdalo vodstvo Lavantinskega semenišča. V Marburgu. Janžič. XVI. str. 288. Venec blagoslovnih pesem str. 1—25. Da je pričujoči letnik on vredoval, vidi se iz predgovora, kteremu je podpisan Cafov, in iz njega bodi na razgled: Vsem prijateljem in podpirateljem Drobtinic. Hvala Bogu! tudi letošnje leto je za Drobtinice rodovitno bilo, in sicer na njih novem seli: iz mnogih krajev lepe Slovenske zemlje so se nabrali mnogoverstni kosci, znameniti za duhovnike in učitelje, pa tudi za proste stare in mlade Slovence v poduk, izgled in, kar je naj važnejšega, tudi v posnemo in porabo; s kratkim: skerbelo se je na vse strani za cerkev in šolo, ter za družinsko in domače življenje; še na vesele svate in dobro voljo se ně pozabilo. — Tudi letos najdeš, dragi bravec! v vseh predelih te knige zanimivega gradiva iz visoke, znane in mile roke. Kar pa letošnjim Drobtinicam še posebno vrednost povz-

diguje, je dodavek blagoslovnih pěsem z napevi vred. Tè letnik stopa tedaj čedno in dostojno v versto svojih starših tovaršev.

Zatorej, ljubi Slovenec! rad beri, pa tudi rad brati dajaj, ker je vpijoče geslo sedanjih časov: „omika in napredek"; prava omika in potrebno napredovanje pa stoji le v tem, da se um in serce izobražuje, in strah božji širi in uterjuje med ljudmi; ako si pa le tako imenovano izobraževanje to trojno podlogo, ki ima svoj pervi in poslednji konec samo v Bogu in večnosti, spodbije, je le prazno modrovanje, potrata in zmota. — . . .

Zdaj pa, ljube Drobtinice! le srečno pojte po vsem Slovenskem světu; naj vas tudi nizka hišica veselo sprejme: dobro došle! ter prinašajte vreden sad za čas in večnost, ker je le to vaš namen!

„Poleg vednega učenja raznih jezikov je zeló marljivo zbiral tvarino za k) slovar.. Razve nabire besedne in knjig povzel je jako čuda tvarine tudi iz ljudstva; vsaj se je mnogo let trudil skrbno zajimati iz národa, česar šče tako obilno dosle nikdor ni učinil. Miklošić slišavši o njegovi veliki zbirki prišel je l. 1856 k njemu, ter mu naznanil naslednjo ponudbo: „Vi imate obilno besedne tvarine nabrane, tudi jaz posedujem 4 zvezke v polni obliki spisane, če ste voljen, izdajva skupno slovar, na naslovnem listu natiskati se naju obeh imeni, in z dobičkom bodeva se delila". Pa Caf ni privolil, vedé ceniti množino in vrednost skupljenega blaga; itak bi bilo národu koristno, iméli bi konči slovar, a sedaj Bog si ga vedi, kteri zarod bode v njem čital; sicer pa je vedeti treba, ka je Caf Matici izročil svojo zbirko, a ne kakemu zasebniku, tore ima Matica na njo pravico. Pred petimi leti odpravljeno je pod nazorom sedanjega prečastnega in prevzvišenega kneza in vladike ljubljanskega dr. Zlatousta Pogačarja okoli 60.000 besed Matici . . . in kesneje šče je dr. Costa opet prece blaga odtovaril". Tako piše Raićev Božidar v Letopisu Mat. Slov. 1878 str. 82.

„Že kot dijak je bil Juri Oroslav Caf izurjen v vseh slovanskih jezicih, leta 1840 začne preučevati vse jezike arjanskega debla. Najprvlje preuči Boppove in Pottove dela o sanskritščini, po tem se spravi na preučevanje zendskega jezika . . . preuči evropsko, naimer: staro germanščino, keltščino, litovščino ino vse romanske jezike. Tako z jezikoslovnimi vednostimi oborožen se spravi na spise svoje, katere hočemo malo dalje dole navesti. Zraven tega je nabiral pridno narodne pesmi, prislovice in gradivo za slovenski besednik. Črez 60.000 besedi je poslal v Ljubljano za slovensko-nemški slovar, ki se ima z pomočjo Wolfove ustanovnine na svitlo dati. Njegovi nabirki so iz vseh slovenskih izvornikov, iz vseh natisnenih in rokopisnih slovarjev, iz časopisov in knjig, posebno pa iz naroda. Imel je pri sebi in preredil jih večkrat skoz celo zimo z lastnim denarjem — slovenske može iz Rezije, Medjimurja, Krasa, Koroškega, in z njimi prebiral vse slovnike slovenske, celi „Orbis pictus" Komenskega in poizvedoval, kako tej ali oni reči pravijo v onih krajih. Stare Pohorke najel je za prejo, da so mu pevaje prele povesmo, ker tako so najložej pravile pesmi; tudi napeve je marljivo zapisaval... — Mi smo pri njem videli dogotovljene sledeče spise, razen že v tem članku omenjenih in sicer:

a) Critico-etymologicum Lexicon slovenicum; 60 pol. — b) Izdelovanja jezikoslovna indoevropska; 160 pol. Slovarji so pisani po srednjem samoglasniku, da se želena beseda lehko najde. — c) Slovniških opazk za slov. in slovanščino 42 sešitkov. — d) Kritiški slovarček k bolgarskim pesmam Miladinovićev, v katerem so tujke iz turškega in novogrškega pojasnene, 6 pol. — e) Dostavkov, popravkov in razlag k Miklošičevemu Lexic. palaeoslov. 20 pol. — f) Slovniških opazk k indoevropskim jezikoslovnim preiskavam, 50 pol. — Zraven tega manje spise o slovniških pogreških, ki se v naših celó v vednostnih knjigah potikajo, in nam besedni razum prečijo in pačijo, dalje vsporedno

primerjanje in razlaganje rezijanske in ogerskoslovenske slovnice, izjasnjenja staroslovenščine iz slóvenskega narečja itd., toda vse skupe črez 500 pol z velikim trudom nabranega jezikoslovnega blaga. Caf stoji na vrhunci jezikoslovnih znanosti — hoteli so ga imeti za profesorja pastirne na univerzi, za profesorja primerjajočega jezikoslovja v Prago po odhodu Schleicherjevem, na stolico slovanskega jezikoslovja v Petrograd — in njegovo ime bode, kadar njegovi spisi zagledajo beli svet, tako cenjeno med učenjaki, kakor imena Miklošič, Buslaev, Bopp, Pott, Schleicher itd." — Tako je pisal Davorin Trstenjak v Zori l. 1872 str. 40. 41.

In prav to je menda vzbudilo Cafa, da je vendar spet jel glasiti se l) v Zori na pr. l. 1872 št. 20 po sestavku „Jezikoslovne črtice" (škrjanec — sevec, sevica, sevka in levec, levica, levka); v Vestniku l. 1873 str. 3 „Besede s predstavkom ma — ali me; str. 36 o besedi „limbar"; str. 55 „nazoči"; str. 104—168 in l. 1874 str. 25—62 o besedah „ptuj, peč in tuj itd. V teh poslednjih razpravah se vidi, kakov jezikoslovec je bil Cafov. — Znamenita je opazka, s ktero pričenja zadnjo razpravo po dr. Miklošičevem Lex. palaeoslov. gr. lat. l. 1865: »Kakor blagi čitatelje vidijo, se jaz s to knjigo najraji bavim — po pravici; in sicer, ker je v tej stroki, naj izvrstnejša knjiga zakladnica, pravo zlatočrenije . . ktero vsa slov. narečja jasni — in se samo po njih naopak jasni in ker se na vsaki strani — jih je 1170 — s priljubljenjem izvlasti na našo milo slovenščino, pa tudi na sorodne indoevropejske jezike ozira, moralo bi pač vsakemu slovanskemu rodoljubu knjižnico krasiti! — Le golemim čudom se čudim in tu javno tožim, ka Slovani, ki se le s svojim množtvom radi bahajo, ne vzročijo temu Veleumu pričine in potrebe, da bi se to slavno delo — tudi nemšk. učenjakom v največih hvalah — skoro po 10 letih! nanovo izdalo, ter se naše hibe poravnale — dokler — ta zvezda zorjanska s slovanskega neba zavseli v zaton ne . . . .! Če se pa jaz te knjige gde teknem, ji izličnosti ne uščrbim — bil bi trud, kakor bi solncu žarke krhal — vodilo je le: »č'to jest' istina?« Joan. XVIII, 38. Caf.

Istina je, da se je obilna besedna zbirka Cafova izročila vredništvu sloven. nem. slovarja iz vstanovnine Wolfove; o tem glej njegovo pisanje v Slovencu l. 1874 št. 85—86, kjer se spominja celo Jezičnika! Koliko je vredna in ima-li res v sebi čez 60.000 besedi, o tem povedalo se bode v slovarju samem. — V Novicah l. 1874 str. 231 je po smrti njegovi čitati: „Literarične zapuščine dobi po lastnoročni njegovi oporoki polovico Zagrebška akademija znanosti, polovico pa Slovenska Matica." — Tako pripoveduje i Raićev Božidar, da je Caf Matici izročil svojo zbirko . . . in kesneje šče je dr. Costa opet prece blaga odtovaril (Ltps. 1878 str. 82). Dr. Bleiweis popravlja to koj rekši: „Cafovih tù navedenih spisov Matica nikdar ni prejela. Dr. Costa jih je dobil zeló, zeló (ubogo) malo!" — Jeli Akademija Jugoslavenska kaj dobila, ne vém; zeló dvomim. O Matici vem pa tole: Po sporočilu o smrti in oporoki podal se je predsednik dr. Costa sam v Ptuj, ter — vloživši desetak — prinese Matici kacih 100 do 110 listov, na katerih so vse križem bile jezikoslovne črtice brez vsakoršnega reda! O tej pridobitvi je poročal sam 9. oktobra 1874 v 31. skupščini odborovi; v 34. dné 16. jul. 1875 pa sem jaz — pregledavši tiste papirje — nasvetoval, naj se prepustijo vredovatelju slov. nem. slovarja, kajti nimajo nikakoršne druge vrednosti (Ltps. Slov. Mat. 1875 str. 17). Iz Letopisa 1878, kjer Raićev Božidar preslavlja rokopise Cafove (o snopičih Slava, o jezikoslovnih preiskavah na polji indoevropščine, o Miklošičevem stsl. slovarju str. 97, 99 itd.), smé se sklepati, da jih je imel takrat v rokah. Kje so zdaj, kdo vé? „Na duhovski bednik bil sem poslednjič pri njem, piše ondi (Ltps. str. 87) . . . Pred odhodom pokazal mi je prstom na spodnji predel neke inače visoke omare, rekši: „etu so moji spisi, kedar me ne bode več, gledi, ka je hitro rešiš." —

Po vsem tem se mi žalostna osoda Cafova pojasnjuje še bolj iz prijateljskega pisma, ktero mu je kaplanu v Frauheimu l. 1853 pisal J. Muršec, kjer se nahajajo besede: „Vedno obžalujem, da vi svoje izvrstne moči na malenkosti zapravljate, in da ne spravite svojega rečnika brž v red. Vi imate kaj blaga — pa ne v red spisanega. Miklošič ga ima mende pol manje, pa vse lepo vazbučeno. Bi vsak svoje dala — oboje v eno zložila — ino rečnik bi naj popolnejši bil — ino koj gotov, zakaj Miklošič je hiter . . . Ne zamerite mi te oprtosrčnosti — preveč mi vajna sloga in nje blagi nasledki na srdcu ležé, z druge strani pa strah, da bi ne vtegnul ves vaš zaklad se razpršiti, ako mu z redom ne zagotovite obstoja ino porabe. To bi bilo za naš narod nedomestljiva šteta!!" — Celo J. Macun pripoznava, da je v pravem pomenu zelo umestna bila beseda Slomšekova: „Na Vašem mestu jaz se tega ne bi učil itd. (str. 113)." —

„Čudnovato zaista! U ono po prilici doba, kad mi izgubismo Kurelca (Vienac l. 1874). izgubiše Slovenci Cafa. I jedan i drugi bijaše skroman jezikoslovac, i jedan i drugi zadubio se u dušu naroda svoga, i jedan in drugi kupio je kao crv narodnje blago, i jednog i drugog ostavi pod kraj života sila duha, i jedan i drugi poginu iz nenada. Dvie su to skromne al sjajne zviezde na nebu slavenskoga juga. Viječ na im pamet, vječno pobratimstvo nad zviezdami" (Zora 1874 str. 255). —

Miroslav Vilhar (Vilher) r. v Planini 7. sept. l. 1818, latinske šole zvršil v Ljubljani, pravoslovne nekaj v Gradcu nekaj na Dunaju, grajščak na Kalcu med Knežakom in Zagorjem, bil je deželni poslanec, pesnik in pevec ali skladatelj, ki je imel „zmožnosti in voljo, čas in pridnost", u. 6. avg. 1871 na Kalcu, ter leži pokopan v Knežaku doslej še brez dostojnega spomenika. Denar zanj nabrani naložen je v hranilnici. — Popevati je jel slovenski po

a) Novicah l. 1845 št. 9 „Predčutki"; l. 1849 „Vodila pridnim kmetovalcam" n. pr.: (Gospodar s pazljivimi očmi — Pósle pridne in pošténe strí. — Je čedno in svitlo, kjer konj tvoj stojí, — Bo. terden, čil, zdrav ino bistrih očí. — Kar pridelat' moreš, ne kupuj tegá, — Ne oblék, ne žita, ne hišnega blagá itd.) — L. 1849 št. 45 „Vodniku". — L. 1850 št. 14 „Vesoljnimu svetu" (To vsaj mi dovolite, — De se smem Slovenca zvati . . . De se smem rodú ponesti, — Ko Slovenc povsod se vêsti — Saj Slovenc sim — Slave sin itd.). — Tedaj je prišla na svetlo

b) Jamska Ivanka. Izvirna domorodna igra s pesmami v treh djanjih, od Miroslava Vilharja. V Ljubljani 1850. 8. str. 48. Nat. J. Blaznik. Posvečena slavnimu „Slovenskimu druživu" v Ljubljani. — Obsežik je pripovedovan v besedi njegovi n. pr.: „Marko, Maligradski vitez, napade Rovanskiga viteza, in mu vpepeli njegov grad. Rovanski vitez in njegova gospa sta poginila pod razvalinami grada; samo njuni sin Bogomil, otrok še, je bil rešen in k Jamskimu vitezu Vladimirju pernešen. Vladimir vzame Bogomila z vso ljubeznijo, in ga redí kakor sina s svojo lastno hčerjo Ivanko itd. itd. str. 5)". — Takrat je bil

c) Slovenski Koledar za leto 1851, na svitlo dan od Miroslava Vilharja, v 12 str. 71. nat. Ig. žl. Kleinmajer. Po tem je dr. J. Bleiweis osnoval svojih Koledarčekov petero l. 1852—1856. — Koledar sega do str. 28. Od str. 29 so pesmice posameznim mescem: Januar, Februar . . . November, December — zložil vse Miroslav. Tako tudi od str. 41—63 nekaj pesmi, nekaj basni v prozi: „Prezgodna smert, Slovenca up, Solza Slovenca, Ribica lesena, Pred bojem, Slavc in sokol, Pajk, Pokopač; Janjček, Koklja in pišče, Čebelica in čmerlj, Volk in osel, Pravljica od leva, Slavc in papagaj", ktera se čita takole: „V zelenim gaju je slavc milo in sladko prepeval, de so ga vsi tički slavili. Neki dan prileti lepo lepo pisani papagaj. Vsi tički, zunaj slavca, so k papagaju hiteli, in se zalim peresam zlo čudili. Papagaja to spodbode in veselja vnet

začne peti. Desiravno je še gerši krokal kakor krokar, so vender občudovavci djali: Čez tvojo pesem je ni! Med tem so pozabili slavca; slavc pa poln tuge zboli — in umre! Papagaj je komaj 14 dni krokal, kar se tički zdramijo, in publo ceno ptujga glasa spoznajo! Berž hitijo nazaj, kjer je popred slavc milo prepeval, de bi spet sladke pesmi poslušali, pa zastonj! Ležal je revček, pod žalostno verbo, in ni več maral ne za jok, ne za stok bivših prijateljev! — V ptujšino nezmerna zaljuba, — Gotovo je svojšini zguba! Miroslav.

Kakor „Jamski Ivanki“ — tako je tudi drugim pesmicam svojim napravil d) prekrasne napeve na pr. Zvezdice slovenske; Milice; Slave dom; Vesoljnimu svetu itd. — Nove slovenske pesmi z napevi izšle so l. 1852 v dveh zvezkih; I. Ipava, Pri luni, Žalost, Slovo od Minke, Oh, da bi le vedla, Zdihlej; II. Sercu, Prezgodna smrt, Zagorska, Prijazne oči, Napitnica, V stražnici itd. — Dal je Vilhar zraven teh dveh zvezkov tudi na svetlo okroglice (Walzer) pod imenom „Savelieder“, ki so posvečene gospej Schmidburgovi (Novic. 1852 št. 47, kjer je ponatisnjena „Zagorska“). — Po Novicah je priobčil vmes nektere svojih pesmi na pr. l. 1851: Sveta gora (26); Moj vertič (27); Kitica (28). — L. 1852: Postonjska jama (43); Slep rojen (52); Železna cesta po Notranjskim (91). — L. 1853 iz pesmi „Slovenska nevesta“ bodi na primer:

Kaj maram!

1. Kaj maram da nimam
Srebra in zlatá:
Ljubezen u sercu
Tud nekaj veljá!

2. Kaj maram da nimam
Prekrasnih oblek:
Zvestoba u persih
Me kinča na vek!

3. Kaj maram da nimam
Visoc'ga gradú:
V hišici nizki
Še več je mirú!

4. Kaj maram da nimam
Obilno blaga:
Moj dragi me vendar
Od deleč pozná!

5. Kaj maram da nimam
Krasote svetá:
Mi vendar nedolžnost
Na licu igrá.

6. Kaj maram da nimam
Ne gor, ne planin:
Dovolj da moj dragi
Slovenke je sin!

e) Vodnikov Spomenik l. 1859 kaže str. 185 pesmico, ktero mu je poklonil Miroslav, ki naposled poje Vodniku:

Slavec, ki klical
Si brate na dan,
Tvoj duh naj nas vodi
Čez hribe in plan.

Iskrena želja
U meni gorí:
Naj čut'jo slavčki,
Pojó naj, ko Ti.

f) Oglasil se je časih v Glasniku Janežičevem na pr. l. 1859 s pesmico „Bog“, „Ljubezen“, „Ribič“ itd., dokler so zbrane prišle na svetlo pod naslovom:

g) Pesmi Miroslava Vilharja. V Ljubljani 1860. 16. 155. Nat. J. R. Milic. — Izgovarja se sam v začetku ter poje o pesmih in o Pegazu svojem:

Vém, da je lepših
Cvetic po vertéh;
Té pa so rasle
Na skalnatih tléh!

Uvod.

Po gorah, po dolih
Nabral sim cvetic,
Rudečih in belih
In pisanih lic.

Izročam jih jugu;
Kaj ž njimi, že vé:
Naj sestram vonjajo,
Naj brate budé!

Pegaz.

Pohlevne postave
Je Pegazus moj;
Zatorej ne upa
K Olimpu z menój.

Jeklene je zabil,
Podkove domá;
Na grivah je tudi
Že nekaj snegá.

Potoka derži se
In loga in trat;
Le dvigne k Olimpu
Naj mlaji se brat.

Slovó.

Jaz nisem Prešernu
Ne Vodniku stric;
Nabral pa sem nekaj
Domačih cvetic.

Če bodo vam vstregle,
In segle v sercé,
Bom drugih nabiral,
Še lepših ko té.

Poezije te, ki se ločijo v „Pesmi“ (5—63), „Balade“ (65—118), in „Basni“ (119—155), so gladke, domače, proste in mile, nektere celó veličastne. O njih se bere v Glasniku (zv. 6 št. 1), v Novicah l. 1860 str. 189 itd. — Novice so nekaj jih bile koj ponatisnile na pr. Župan, Na jezeru; l. 1861 priobčile novo dovtipno „Bistri možje“ (str. 46) in alegorijo „Hrast in lipa“ (402); l. 1862 pa „Našim vojakom“ (str. 193) itd. —

h) Sloga. Slovenski Koledar za navadno leto 1863. Na svitlo dal Miroslav Vilhar. V Ljubljani v 16. Eger. — Razun navadnega koledarskega dela (str. I.—XXIX) so v tej knjižici (str. 1—55) „Zastavice, Pesmice resnega in šaljivega zapopadka, Kratkočasnice“ in Šaloigra v 2 delih: Slep ni lep. Osebe: Ribničan, Tržičan, Pivčan . . . Prvi del se igrá v gostivnici, drugi v uradniji. Pesmica z napevom — Deklici — in dve Polki (Živio — in Slovenka).

i) Naprej. Politiški časnik l. 1863, vsak vtorek in petek na srednjej poli. Odgovorni vrednik, lastnik in založnik Miroslav Vilhar. Prvi njegov pomagatelj Fr. Levstik. Natis Egerjev. List prvi 2. jan. — zadnji 29. sept. 78 št. — Časnik „Naprej“ misli na ustavnem potu potezati se za vse in vsakoršne (liberalno - politične) pravice slovenskega národa, pravi v 1. listu; pričenja z Bogom, kteri naj dobrotno podeli vspeh in srečo njegovemu težkemu delu ter blag začetek in dober konec novega leta čestitim bralcem! — A tega sam ni dočakal, kajti v št. 78 piše: „Današnji list je zadnji Naprejev list. Važne in grenke vzroke te dogodbe zagrebljem — Miroslav Vilhar — v svoje srce. Veliko hvalo izrekam zvestim podpornikom, in jemljem slovó, rekoč: „živimo za narod, izobražujmo se, okrepčujmo se, zložimo se v korist svojej domovini in vsemu cesarstvu. Večni Bog je pravičen; on meri pote narodom, in tudi nas vidi. Ako tudi nas je malo, pa vendar čutimo, da smo enega debla, ene krvi! Tedaj: Bog z nami!“ — Deloval je tudi na političnem polju kot poslanec v deželnem zboru, a — brez posebnega vspéha. Pesnik je tovarišem svojim skladal glasilke (sršene, epigrame) v nemški in slovenski besedi sim ter tje jako dovtipne (cf. Soča 1880. X. 21) itd. — „Naprej“, v kterem je priobčil Miroslav nektere pesmi — burke — na pr.: Stari in novi duh (str. 186); Frak in surka (230); Srce in trebuh (246); Ljubljana (362), posadil ga je bil na „Žabjak“, in ondi je porodil:

k) Žabjanke. Zložil in založil Miroslav Vilhar. V Zagrebu 1865. 16. 60. Narodna tiskalnica dra. Ljudevita Gaja. — Pesmi so a) Žabe (str. 5—15), b) Raki (17—26), c) Ribice (27—60), kar kratko pa krepko pové

Uvod.

Ob bregu Ljubljan'ce
Šest tednov sem bil,
Mirú ne, le vodo
Sem tamkaj kalil.

Od brega do brega
Sem mreže razpél,
Te žabe in rake
In ribice vjel.

Tu in tam je zapel še ktero rojakom svojim (cf. Novice, Glasnik); ali sploh jel je skladati daj le igre po „Jauski Ivanki“, po šaloigri „Slep ni lep“ itd. Tako so prihajale na

l) Vilharjeve igre. I. Detelja. Izvirna šaloigra v 1 djanji: Spisal in zal Miroslav Vilhar. V Ljubljani 1865. 16. 52. Tisk Egerjev. Godi se 1850. leta na tranjskem, v Klančevi hiši. — II. Župan. Izvirna šaloigra v 2 delih. 1865. 16. Godi se pri županu v Šiški 1866. leta. — III. Filosof. Šaloigra v 1 djanji, po gleškem l. 1865. 16. 46. — IV. Igra Piké. Šaloigra v enem delu, svobodno po ne škej. 1865. 16. 50. — V. Servus Petelinček. Šaloigra v enem delu, svobodno nemškej. 1866. 16. 50. — VI. Poštena deklica. Šaloigra v enem delu. 1866. 35. — Razun teh: Pomota. Vesela igra v 1 djanji. — Striček. Vesela igra v 3 djanj po Benediksu. — To sem bil jaz. Šaloigra v 1 djanji, po nemškej, 1868. 16. (Slov. Talija 5. zvez.) itd. Posebej je izdal

m) Koledarček za navadno leto 1867. Na svitlo dal M. Vilhar. Navadni pratiki je pridjal izdatelj torbico svojih pesem, nekoliko novih, nekoliko tudi tacih, ki so že znane po zanimivih napevih, kažejo „Novice“ l. 1866 str. 370, kj o šaloigri „Poštena deklica“ pravijo na pr.: „Igrica igra v Lipavi (Vipavi); dva o njena možá, eden (Kikelj), ki zavija slovenski jezik po laškem, drugi (Kokelj), ki ga za vija po „kranjski šprahi“, se silita pošteni šivarici, ki trideset pomladi hodeva že p svojih petah itd. Čitalnici vipavski, ajdovski ali tržaški utegne zavoljo lokalizmov „Pe štena deklica“ najprimerniša biti. — Razun teh se nahajajo

n) Igre v rokopisu, zložil Miroslav Vilhar: I. Danila — z geslom: Ilirija ustani! Izvirna žaloigra v treh delih. 1871. Igra se verši v terdnjavi Knežak in njeni okolici. Doba je 13 let pred Kristom, ob času Cesarja Avgusta. — II. Na kmetih — z geslom: Omika, Najkrasnejša dika! Izvirna šaloigra v dveh delih 1871. Igra se v Markovi kerčmi nad Ljubljano. — III. Korčovski — z geslom: Naprej zastava Slave! Izvirna igra v dveh delih. Igra se v Tomazinovi hiši v Terstu. — IV. Kdor prej pride, prej melje — z geslom: Naša reč živo klije! Šaloigra v enem delu (Razdvoji se tudi v I. D. 1—10, II. D. 11—18). Igrá se v Ivetovem mlinu na primorskej meji. Rokopisov teh lastnik je sin Franjo Vilhar. — Na primer naj bodo tu še nekteri „Raki“:

Istina.
Nemca vrlega
Imam precej rad.
Pa Nemškutarja
Nikdar ne, — je gad!

V belej Ljubljani.
Protivnikov vražjih
Ne bilo bi sto,
Ak naših osličkov
Bi vmes ne biló!

Tujcem.
Kaj ne, da se dobro
Pri nas Vam godi,
Ker Vi ste gospodje,
In hlapci pa mi?

Filologu.
Če kuješ besede,
Ne bodi bahač;
Narodu se vklanjaj,
Ker on je — kovač!

Nasledki.
Peróti pristrigli
So meni, kaj ne? —
Če bolj mi strigó jih,
Bolj rastejo še!

V mirni hiši.
Sobo, pod števiIko sedmo,
Dajte jutri že v najém:
Ne poslanca, ne vrednika
Za menoj ne bo, to vém!

Dr. Lovro Toman r. 10. avg. 1827 v Kamnigorici, prve in srednje šole zvršil v Ljubljani, pravoslovne nekaj v Beču nekaj v Gradcu, odvetnik bil najprej v Radolici, poslej v Ljubljani, tajnik kupčijski in trgovski zbornici, predsednik Slovenski Matici, deželni in državni poslanec, u. 15. avg. 1870 v Rodavnu poleg Dunaja, a pokopan v rakvi družine Tomanove v Kamnigorici.

Prvikrat je L. Toman kot učenec govorništva javno stopil na oder, kedar je imel slavnostni govor, pesem dr. Prešernovo, na čast J. Hradeckitu, županu Ljubljanskemu, dne 27. jun. 1845 na mestnem strelišču, kjer se je prav dobro skazal (Vid. Novic.

1845 l. 27. — Ltps. Matic. Slov. 1875 str. 174 itd.). — Sam pa se je Kamnogôrski oglasil v a) Novicah 1847 l. 36 v pesmici

Prostost.

1. O veselim jutra zóru
Bil sim že na hišnim dvoru,

2. Matica za njim peršviga,
Posvarí ga, mu pomiga,

„bund“, h kojemu so spadale „nemške“ deželе Av- | gleška ciperski otok, in od ne

LISTEK.

Slavnostni govor.

Govoril pri Vilharjevi slavnosti v Planini, dné 8. sept. 1890 župnik Podboj.

Slavna gospôda!

Majhna je sicer dežela kranjska, naša draga domovina, katero vsi ljubimo z otroško ljubeznijo, — majhna je, ali tako je lepa in krasna, toliko bogata na lepotah naravnih — naj se že ozremo na divno Gorenjsko, ograjeno z orjaškimi snežniki ali na prijazno Dolenjsko, s prijaznimi griči in vinskimi goricami, ali na naše Notranjsko, katero krije v srcu svojem čarovne podzemeljske hrame, da smemo po vsej pravici to deželico našo imenovati biser v dični kroni našega presvetlega cesarja.

Povsod slovi dežela naša, ves svet jo pozna in čisla, tujci od vseh vetrov radi prihajajo vanjo, občudovat njeno lepoto in krepit si duha in telo v njenem čistem zraku. Na dobrem glasu pa je tudi ljudstvo, katero biva po naših hribih in dolih, ljudstvo pohlevno in dobrosrčno, ljudstvo izredno nadarjeno, ki je porodilo izmej sebe nepregledno število slavnih móž, kateri so svoje duševne moči posvetili svojemu narodu ter delali neutrudno za njegovo čast in blaginjo. Dolgo vrsto uzornih škofov in duhovnikov, modrih državnil teljev šteje domovina naša mej njih spomin in hvaležno povdarj sluge za prebujenje národa in napredek. Imena Valentin Vodni šern, dr. Janez Bleiweiss in drug ljubov bode narod s častjo in dokler mu ostane skromen pro dokler bode zadnji Slovenec živel

Kaj pa naša Notranjska? Je v tem živahnem tekmovanju? Ni tudi ona je imela na torišču slove ob vseh dôbah duhovite in marlji

V prijazni dolini planinski, danes zbralo toliko iskrenih Sl spola — naj mi bodo iz srca poz se je navdušeni domoljub in pisa har, v številu odličnih Slovencev Notranjcev gotovo najbolj slaven govemu spominu velja nocojšnja sl sicer, nedostojna tolicega moža, a iz hvaležnih src njegovih rojakov

Radi bi bili to svečanost o in sijajni obliki ter povabili k v naroda slovenskega iz vseh pokr Ker pa to ni bilo mogoče — vzr ne zdi umestno — bodi nocojšn spominu nesmrtnega našega rojaka.

c) Glasi Domorodni. Lovre Toman. V Ljubljani 1849. 8. 135. Nat. Eger. Zal. in prod. E. Hohn. — Slovenski mladini — poklanja svoje pesmice,

Tu in tam je zapel še ktero rojakom svojim (cf. Novice, Glasnik); ali sploh jel je skladati se-
daj le igre po „Jauski Ivanki", po šaloigri „Slep ni lep" itd. Tako so prihajale na dan
l) Vilharjeve igre. I. Detelja. Izvirna šaloigra v 1 djanji: Spisal in založil
Miroslav Vilhar. V Ljubljani 1865. 16. 52. Tisk Egerjev. Godi se 1850. leta na No-
v Klančevi hiši. — II. Župan. Izvirna šaloigra v 2 delih. 1865. 16. 48.

silne Turčije | desetin, v saratovski kakšnih 500.000 desetin, v

v obilni

učenih pisa-
sinove, slavi
njih velike za-
ov vsestranski
dr. Franc Pre-
odličnih domo-
alo izgovarjal,
v zgodovini,
svetu.
ar ona zaostala
ostala, marveč
tega rodoljubja
sodelavce.
gu, kjer se je
ncev obojnega
vljeni! — rodil
Miroslav Vil-
en prvih, izmej
zaslužen. Nje-
nost — skromna
m bolj iskrena,
irajoča.
vali v ogromni
ežbi zastopnike
n, koder biva.
navajati se mi
večer posvečen

Kamenita plošča, ki je vzidana v Vilharjevo rojstveno hišo, ni bila slovesno, pred očmi vsega naroda odkrita, kakor bi bil pokojni Vilhar zaslužil, zato pa hočem jaz danes odkriti, ne plošče — plošča je le kamen — ampak odkriti hočem Vilharjevo domoljubno s r c e in njegova slavna dela, da bodemo tega rojaka svojega natanko poznali in gredóč mimo rojstvene hiše njegove klobuk sneli z glave v znak spoštovanja in hvaležnosti do tega odličnega Planinca.

Spominska plošča bode v teku let ostarela, zob časa jo bode razglodal, dež izpral črke, nanjo vsekane, a nikdar ne bode izginil, izginiti ne sme v narodu slovenskem spomin na Vilharja in njegove zasluge. V pesmih svojih bode živel na veke.

1. Ta odlični domoljub slovenski je v našem trgu dné 7. septembra l. 1818., v hiši, ki še sedaj nosi njegovo ime, ugledal luč sveta. Njegov oče Franc je bil poštar in graščak, mati pa Ivana iz obče znane rodbine Obrezove. Imela sta več otrok, naš pesnik Miroslav Karol je bil četrti mej njimi. Prve šole je obiskaval v Postojini, gimnazijo je dovršil v Št. Pavlu na Koroškem, pravoslovje na Dunaju in v Gradcu ter bil vseskozi prvak mej svojimi sošolci. Njegov bistri duh je z lahkoto objel vse razne stroke človeškega znanja, zato ni čuda, če je Vilhar daleč za sabo puščal svoje šolske tovariše. — Narava mu je podelila tudi dar telesne lepote.

ei
ljubljan-
ostni govor, pesem dr. Prešernovo, na čast
, dne 27. jun. 1845 na mestnem strelišču, kjer se je prav dobro skazal (Vid. Novic.

1845 l. 27. — Ltps. Matic. Slov. 1875 str. 174 itd.). — Sam pa se je Kamnogôrski oglasil v a) Novicah 1847 l. 36 v pesmici

Prostost.

1. O veselim jutra zóru
Bil sim že na hišnim dvoru,
Kar en tičik perskakljá;
O, ni mogel perleteti,
Se mu mora milo zdeti, —
Zderta je perútica.

2. Matica za njim peršviga,
Posvarí ga, mu pomiga,
Kam de revčik naj hití;
Kak se spenja, kak skakuje,
Zdraven milo požaluje,
De obeh perutic ni.

3. Kupe zernja zdej zagleda,
Jih obskakje, jih obseda,
Neprehvaljen so mu raj;
Matica pa mu zapoje:
Varuj, varuj, dete moje!
De kdo ne zasači naj.

4. Meni se pa tičik smili,
Mislim, kak de v hudi sili
Malo zernja le dobí.
„Bodi moj, te bom napajal,
Pital dobro, ne nagajal,
Dal ti dosti vsih rečí".

5. Kar se mati je oglasila:
„Sinek, kaj sim te svarila,
O brezskerbna ti mladost!"
Tičik zdaj vso moč si vzame,
In se vzdigne ter objame
U zavetji ga prostost.

6. Zdej zažvergolita sladke,
Glasne pesmi mile in gladke,
De razlega se nebó. —
Mislim, de sta hvalo pela,
Ko jih sužnost ni objela; —
Súžen biti je strašnó!

Pričujoča pesem znači nekako vso poezijo Tomanovo, iz ktere je priobčeval posebej ih l. 1848 po Novicah na pr. „Edinost, Avstrije zvezda, Slovenskim dekletam", pa b) r Sloveniji l. 1848 na pr. „Tri rožice, Slovenska mati, Slavjanski goslar", l. 1849 „Moje pesmice, Ljudmila". L. 1848 je ondi str. 152 zapel jo „Pervi slovenski pes-iici Fani Hausman" (vid. Celjsk. Novin. l. 18), in l. 1849 št. 16 „V spominj Martina Semrajca" na pr.:

Premilo mertvaško zvonenje zapoje,
Iz sveta pokliče rojaka nam proč,
Prijatla, oporo pogumnosti moje,
Rojakam in domu prihodno pomoč.

Sovražna osoda! si brata mi vzela,
Človeštvu junaka, Slovenji sinu,
Ki mu rojenica že v zibki je vnela
Željà hrepenenje za srečo rodu itd. itd.

Martin Semrajc (Smrajc) je bil roj. 10. okt. 1825 v Tomačevem na Savi, ıčil se v srednjih šolah v Ljubljani, pravoznanstva na Dunaju, a u. 3. febr. 1849 domá. Toman preslavlja njegove prijetne strune, njegove pesmi. V Sloveniji l. 1848 je it. 7 čitati pesem „Triglav", št. 8 „Slovó pri odhodu na vojsko" (On — Ona, Oba); . 1849 št. 12 „Slovenca zakladi" (vera, car, domovina, slavjanski bratje), ktere je zložil Martin Semrajčovi. Po krasnem napevu najbolj priljubljena je pesen (p. v kitici prvi in zadnji):

Triglav.

V gorensko oziram se skalnato stran,
Triglava blišé se verhovi,
Prot jasnimu nebu kupí velikan,
Kaj delajo — gleda — sinovi.
On vidil je zgodbo Slovenje otrok,
Je slišal njih petje in vrisk in njih jok.
Vse je vihar razdjal,
Narod je zmirej stal,
Gledal nad Triglavam neba obok . . .

Verige žulile so nas do kosti,
Krivice so vrat naš klonile. —
Evrope zdaj jezne se pol oprosti, —
Svobodno slovenske tud Vile
Zapojte, sinovam naj v serce doni,
De vikši dolžnosti in slavniši ni,
Kot v domovine čast,
Blagor in srečno rast
Delati, dokler naš Triglav stojí!

c) Glasi Domorodni. Lovre Toman. V Ljubljani 1849. 8. 135. Nat. R. Eger. Zal. in prod. E. Hohn. — Slovenski mladini — poklanja svoje pesmice, in

v živi besedi vzbuja rojake v predgovoru — pisanem v Kamnigorici na dan sv. Jeronima 1848 — na pr.: „Čas sužnih dni in lastne nemarnosti nas je zagrebel v prepade, kjer ni bilo zaznati ne obdelovanja in prida perrojenih narodnih pravic ne izvirniga izobraženja lastnih moči. Spali smo; . . sužnost pobegnula je in svoboda prisijala . . . Vzdignite glave kviško — Slovenije — verli sinovi! . . . Spoznajmo, kaj smo? kaj hočemo? kaj moramo biti! — Slovenci, Austrije udje, smo sinovi velike matere Slave, otroci človeštva po zemlji razširjeniga. . . Draga mladina slovenska! . . . Čuj marljivo pesmice mladiga serca vnetiga žarkov trojnih zvezdic: Boga, svobode, domovine. V Bogu, v svobodi, v domovini naj sklene in veže tvoja se misel in tvoje djanje s pesmicami mojimi". — V pesmih teh vse živí, se giblje, vse šumí in kupí. . V pretresu slovenskih pesnikov (Lj. Časnik l. 1850) se mu očita, da se ni ravnal po pravilu: Nonum prematur in annum! Nektere so vendar vzlasti po milih napevih se jako razširile na pr.: Na razhodu (dragih součencov 3. serpnjika 1847: Kje so časi, kje so dnovi, — Ko smo Slave mi sinovi — Vedno bili združeni); Savica (Noč na nebu zvezdice peržiga . .); Tri rožice (Mati lepa, mlada mati . .); Človek brez rodoljubja (Novic. 1849 l. 15) itd. — Tako še L. v Novicah l. 12 hvalo daje Gospodu L. Tomanu, slovenskimu pesniku, po prebranih njegovih poezijah, ravno na svitlo danih na pr.:

Pérvo k si stópil v plán Triglava, se Kóm Ti prikaže,
Rójen si tam, kjer pení Save se bistri tečaj;
Ude imaš krepke, sérce je milo, slovensko Ti bije,
Vse kar Slovana cení, Tvoja gotova je last itd. —

L. 1850 je Kamnogorski v Novic. str. 92 priobčil „Žaljice na grobu Lavoslave Kersnikove"; l. 30 veličastni spev „Radecki" po geslu: »Kjer je um vodja trum — Zmaga se dobí — Kjer sercé sod' versté — Zmaga ne zbeží; l. 47 „Zdravlica" za pevanje v družbi itd. — Nato je oglasil se časih v d) Slovenski Bčeli l. 1850 na pr. v pesmici „Luna", l. 1851 „Zdravlica"; v kratkih poročilih z imenom Zoridan (Zoridanovič) p. „Perva beseda v Gradcu 23. marca l. 1851; Slepi umetnik itd." — Tako tudi v e) Zori R. Razlagovi l. 1852 t. I: Milotinke I—VI (I in II v Cirilici), ktere je nadaljeval v „Slov. Bčeli" 1852 č. 4: VII. Zvon — podoba itd. „Vlastencu g. T (erpincu) u spomin". Poleg Cuznerja iz němškoga: Spominčica; Vijolčica; Pri vodici; O slovesu. O glasju z namero na -oga, -ega, -iga itd. (str. 115—126). — L. 1853 t. II. v Zori: Prorokba (1453—1853). Milotinke: Križ i gerb. Dve solzi. Uzrok věre. Huda osoda. Prošnja. Plamice 1—10. —

V tej dobi prinese i f) Zgodnja Danica l. 1852 tri pesmi L. Tomanove, soneta „Katoliška cerkev" št. 11 pa „Grob" št. 18 in št. 13 vzvišeni spev „Genitori"! — Na razgled bodi:

Katoliška cerkev.

1. Glej čuda, — tam krog skale starosive
Se vekodavna lipa vkorenuje,
V dvanajst se krepkih deblov razcepuje,
In debla v veje, perca nebrojive.

2. In izpod skale kapljice hladive
Potoček se sreberni prolivuje,
Ki v soncu naj žarečjem se vsahnuje,
Ki je vodice čiste, vedno žive.

3. Podoba ta prečudna — cerkev naša
Iz „Kristusa" dvanajst se jih izhaja
Učiteljev, se vernih broj naraša;

4. Na terdno skalo — vero se naslanja,
Iz nje ljubezen zvira, nas napaja,
In teče v vsih nezgodah brez nehanja.

L. 1853 dne 22. sept. se je Dr. Lovro Toman poročil z Josipino Turnogradsko, s ktero je pa le malo časa živel, največ v Gradcu, kjer mu je umrla prerano. Za njo žaluje draga domovina, in — kakor poje mladi Jos. Stritar (Novic. str. 204), cvetica ljubeznjiva ostala bode nepozabljiva v srcu vsacega Slovenije sina, kajti bila je iskrena, duhovita Slovenka. Spominek na grobu ima s tem-le napisom:

Tù leží
Josipina Turnogradska,
slovenska pisateljica; rojena Urbančič 9. julija 1833. l.,
umrla omožena Tomanova 1. junija 1854. l.
„Kdor dušno živi, ne umrje“.

Najprej se je **Josipina Turnogradska** prikazala v a) Slovenski Bčeli l. 1851 s povestico: „Nedolžnost in sila“. — „S izverstnim dělom ste stopili v kolo naših pisateljev. Ne opešajte na potu nastopljenem. Bodite zvězda predhodnica in izgled našim dragim slovenskim sestricam, blagorodnej gospodičini J. Turnogradskej čestita vredništvo (str. 64) ter pravi: Vaša krasna povest „Izdajstvo in sprava“ bode čisto nepremenjena prihodnjič natisnjena“ (Vid. 1. marc. 1851). — „Slavjanski mučenik (1. maj.); Svatoboj pušavnik (15. avg.); Zvestoba do smerti (1. nov.).“ — V tečaju III. č. 2 nahaja se pesem njena „Zmiraj krasna je narava“. — V b) Zori R. Razlagovi l. 1852 čitati je od Josipine Turnogradske povêst „Boris“ (str. 58—66); l. 1853 pa povêst „Tverdislav“ (str. 113—127) in po narodnoj pripovědki „Rožmanova Lěnčica“ (str. 128—140). — Dr. L. Toman — prežaljen o smrti njeni — je sebi in svojim v tolažbo zložil pesem „Vdanost v voljo božjo“, ktere poslednja — sedma — kitica se glasí na pr.:

Ti si dal, in ti si vzel!
Vendar bom ti hvalo pel,
Naj zgodi se mi, kar koli,
Vse je prav po tvoji volji.

Vse je prav, al' jasno sije,
Al' se solnce nam zakrije,
Saj, ki vzel, ti bodeš dal,
Da bo „večni dan“ sijal.

„Ali bi ne bilo prav, da bi se naši prerano umerli Josipini Turnogradski s tim spominek postavil, da bi se vsi njeni spisi v eno delce natisnjeni na svetlo dali? Gosp. dr. Toman ima gotovo obraz rajnke, ki naj bi se tudi ti knjižici pridjal, kakor bi tudi njeni napevi se lepo podali ti zberki itd.“ — poprašuje J. Levičnik v Novicah (str. 256). — Nato je Dr. Lovro Toman odgovoril v premilem spisku „O literarni zapuščini Josipine Turnogradske Tomanove“ v c) Novicah 1854 l. 68. 69 z glasilko: »Kdor angelja pogreša, joka naj z menoj!« (Young)“. Tu piše na pr.: „Spomnile ste domu koristne Novice zapuščine Josipine Turnogradske — i to mi je razvezalo potrebne besede sledeče, ki jih, ako ravno s presunjenim sercom, stavim zato, ker čutim, da sem jih domovini, rojakom, spominu i neizginljivi ljubezni prečudnega bitja dolžan . . . Namen teh verstic je le, Slovanom, ki so sledili z radostnim sercem i paznim okom nje spisovanju, i ki se žalostni po nji ozirajo, povedati: kaj i koliko je rajna spisala, da nje dela ne bodo poginile, temveč vse skerbno sobrane zagledale beli dan . . . Razdeliti se dajo vse dušne nje dela: 1) v povesti; 2) v razne spise, pesmi, prevode; 3) v liste; 4) v napeve i glasbenke. . . — Bodem tedaj vse dela, ki jih je zapustila, skerbno sobral, jih s svojo naj boljo previdnostjo vverstil in jih natisu, kakor hitro mi opravila mojega poklica pripusté, z njeno podobo izročil itd.“ — Kolikor vém jaz, priobčile so Novice l. 1858 str. 414 nekako pesmico Josipine Turnogradske — Tomanove iz „Kaiser-Albuma“ na Dunaju z naslovom: Donova, in l. 1859 je razglasil d) Vodnikov Spomenik povestno čertico njeno „Marula“ (str. 231—2), iz ktere na razgled bodi:

„Turški polomesec že sveti ponosno čez mnogo keršanskih dežel. . L. 1475 sklene tudi na Lemno zasaditi kervavi svoj barjak. . . Naskok se začne. . Preplašeni begajo. Strah in obup jih objema. Nobeden več ne misli na zmago. . . Al kakor nebeška prikazen stopi na enkrat mej oplašene vojake krasna devica. Serčnost ji vžiga rudeče lica in prečudna, nepremagljiva moč ji šviga iz plamečih očes. „Marula!“ zavpijejo vsi vojaci kakor iz jednoga gerla. „Marula sim, Marula, hči vašega junaškoga zapovednika

in vredna čem biti svojega očeta!" Reče, verže raz sebe poverhno deviško obleko, odene bojno halo umorjenoga očeta, pokrije s teško čelado zlatolasno glavico in zgrabi z nježno desnico sabljo, ki je z njo očetova roka vodila trume vojakov v zmago slavivno. Krepko jo zasuče, stopi pred trumo vojšakov, in nagovori jih stermeče: „Junaci! bratje! Slavjani! Ne tamnite slave naroda! Pred vami stoji šibka, boja ne vajena deklica, — pa pred vami če planiti na sovražnika in zmagati al pasti! Gotovo vam ni volja, da prekosi v hrabrosti vas, vojake — junake! — Skažite se junake! Duh umorjenoga očeta nas vodi, pogum njegov me navdaja! Za mano na vraga!"

Kakor se dvigne severna sapa, in pritisne v oblake ob uri soparni na nebu sobrane, ter jih razžene, da se razmegli neba obok in sonce spet svojo moč zadobi, tak spodijo te besede strah in obup iz serca vojakov. Hujše in silneje se veržejo na sovražnika. Ponovljena moč jim navdaja serce. Vname se strašen boj. Turci vdarijo zopet na mesto. — Lemnjani se veržejo iz mesta na plan, kjer je sovražnikov in smerti strašen objem. Duh umorjenoga vodnika napolnuje kerstjane — in z njimi je božja pomoč. Zdaj pridejo kerstjanov nove trume v pospeh in zajamejo za herbtom preplašene Turke. Njih pogum spremeni se v strah, njih napad v pobeg, in njih zmaga — v pogubo. Premagani so in zmaga je s kerstjani. Lemna je prosta!

Pred terdnjavo ležé kupi vmirajočih in mertvih, polomnjeno orožje in razbit polomesec na okervenih tleh, — v Lemni se razlegajo pesmi zmagovavcev, i bliska ponosno se križ v sončni svitlobi.

To je storila hrabra Marula — Slavjanka —."

Dr. Lovro Toman — v preljubeznjivem svojem zakonu nesrečen — preslavljal je pa srečo cesarjevo o slovesni poroki l. 1854 v knjigi „Frühlings-Album" in v Novic. št. 46 v posebnem spevu „Slovenije dar" (»Kaki god, moj Car, praznuješ, — Ki topí mi v raj sercé« itd.); poslovenil „Cesarsko pesem" (»Bog obvaruj, Bog ohrani — Nam cesarja, Avstrijo« itd.); zložil čestitko „Caru in Carinji ob veselem dohodu v Ljubljano l. 1856" Novic. v prikladi (»Bodi pozdravljen iz duše mi vnete — Domu in rodu presrečni ti dan!«) in posebej l. 93 „Carinji Elizabeti ob slavnem godu 19. nov. 1856 (Kak spomladi se natvora scveta, — Strune moje slastno so pevale itd.); „Nju Veličanstvoma ob slavnem povratku iz Talijanskega in ob veselem pohodu jame Postojnske" 11. marc. 1857 v Novic. l. 21, kjer — po Koseskega vzoru — poje (na pr. v 1. in 8. kitici) Slovenija:

Čula šumenje doneče valov sem jadranskega morja,
Ko je zvihral parobrod z Vama ponosno po njem;
Čula rjovenje radostno sem benečanskega leva,
Čula vriskanja sem jek krasnih lombarških ravnín,
Ko sta stopila na prag mogočne kraljice pomorske . . .

Glej, in ta svet je mojega serca svitla podoba!
Skrito, kamnito se zdí, v njem pa je čutja procvet,
V njem resnica, ljubezen, pogúm, zaup in zvestoba,
Moj je največi zaklad; Vama zato ga odprem,
Da ob slavnem povratku skažem veselje dostojno!

Iskren Slovenec čestital je rad v pesmih milim Slovenkam na pr. Hausmanovi, Kersnikovi, Turnogradski; tako tudi vrlim učenjakom pa umetnikom Slovencem na pr. „M. Langusu" rojaku v Novic. 1855 str. 352 po glasilki: »Ne tugovajte po neizgubljenem« (Young); „Terstenjaku in Hicingerju" v Novic. 1857, str. 112 (Vid. Jezičnik XII. 1874); vzlasti pa prvakom našim pesnikom na pr. „O Prešernovim spominku" (Novic. 1850 str. 61); „Ivanu Koseskimu" (1856 l. 51); „Valentinu Vodniku". — Ko se je bližal stoletni rojstni god prvega slovenskega vodnika k Parnasu, razglasil je Dr. L. Toman navdušeno vabilo (Novic. 1857 l. 89), da postavi se V. Vodniku dostojen

spominek. „Dr. Toman je skrbel za to, da se je v rojstno hišo Vodnikovo vzidal kamen z napisom v spomin Vodniku; osnoval je vse sijajne slovesnosti za Vodnikov stoletni rojstni god, pri katerih se je povsod tudi sam v prvi vrsti vdeleževal. Na svečnico l. 1858 sprejel in ogovoril je na Vodnikovem rojstnem domu c. k. deželnega poglavarja in vodil vso obširno svečanost pri Žibertu v Zgornji Šiški, in za 5. dan svečana osnoval in uredoval je krasno besedo, ki je bila v gledališču V. Vodniku na čast", piše A. Praprotnik (str. 28). Vse to je popisano v Novicah l. 1858 str. 47—55, in v g) Vodnikovem Spomeniku l. 1859, kjer so čitati poleg drugih slovesnosti dr. Tomanova pesmica Vodniku (str. 64), slavnostni govor v Besedi glediški (str. 67—68), a še posebej „Kropivnek. — Gazele" (str. 228—230). — Za spominek so se nabirali darovi, in sam je spregovoril poznej v Novic. 1862. str. 50 „O Vodnikovem spominku" pa str. 154: „Vodnikove slovstvene darila".

Kakor posamnim, tako je rojakom sploh rad čestital in pomagal v pesmicah na pr.: Mar i bor", ktero je poklonil Slovencem v čitavnici Mariborski l. 1861 (Novic. str. 296), češ, gospodje! mar mora nam biti za pravice naroda, toda potreben je še bor za nje. Glejte geslo Vaših trudov v imenu vašega prijaznega mestiča itd.! — „Pesem Koroških Slovencev", zložil L. Toman, se nahaja v h) Slov. Glasniku l. 1865 št. 1 (»Kviško, bratje, duše mile! — S slovom, z djanjem vsi za dom! — Kličejo nas slavne Vile — V kolo k bratom Slávjanom itd.«). — L. 1866 je spisal ginljiv ogovor za besedo na pripomoč ubogim Dolenjcem v Novic. str. 116 (»Mati, mati, daj mi kruha! — Tako prosi sinek bled; — Mati vboga, bleda, suha — K Bogu dviga žal pogled itd.).

Bilo je l. 1861 dne 15. avg. v Bledu, kjer so se sošli nekteri slovenski rodoljubi; mej njimi dr. L. Toman, kteri preslavlja v čestiti družbi dr. Janeza Bleiweisa, potem dr. J. J. Strosmajerja na pr.: „V zibelji tako rekoč je še literatura nas južnih Slovanov. Mož, kteri je zanjo toliko storil in žertvoval, kakor nihče drugi in čigar zaslug zatorej nikdar preceniti ne moremo, presvitli škof Djakovarski J. J. Strosmajer dal je nježnemu detetu dojkinjo, da se na njenih persih napije redivne moči, da se učversti in okrepi, in enkrat kakor zal mladeneč pred svet ustópi, — utemeljil je akademijo jugoslovansko. Tudi nas Slovencov žlahni Mecenat ni pozabil; povabil je tudi nas v materno njeno krilo. Bratje dragi, kako mu bomo skazali svojo zahvalnost bolje, kakor s tem, da pokažemo, da smo njegove dobrote vredni, toraj pripravni podpirati z vsemi močmi njegovo delo itd. (Novic. str. 280)". Tedaj razgrne polo, in za dr. Bleiweisom, dr. Tomanom jeli so doneske svoje vpisovati še drugi domorodci slovenski itd. — „Uže dalje so se trudili slovenski rodoljubi, da bi se našemu narodu ustanovila Matica (nekaka akademija), piše v zvezi s poročilom l. 1865 (Kol. Slov. str. 77) tajnik Fr. Levstik (v Kol. 1867 str. 1). Njihovo prizadevanje pak je bilo dolgo brezi vspéha. To misel je g. dr. Toman zopet izprožil v Novic. l. 1863 jan. 7., ter potlej so štajerski rodoljubi prvi dejanski stopili na noge, in g. dr. Toman uže 8. marc. l. 1863 v ljubljanskej čitalnici, pri besedi, ktera se je obhajala na spomin tisočletnega godú ss. Cirila in Metoda, oznani, da se je iz Maribora blizu 40 gospodov oglasilo za Matičine ustanovnike, ter o tej priliki izreče, naj bode ta dan i) slovenske Matice prvi dan itd." — Nato so dr. Bleiweis, dr. Toman in dr. Costa sostavili pravila Matici Slovenski; l. 1865 dne 11. maja je obhajala svoj prvi občni zbor, in 22. jun. v prvi odborovi skupščini je bil Dr. Lovro Toman, ker baron Ant. Zois ni hotel, izvoljen prvi predsednik, kar jej je ostal do 15. okt. 1868, kedar je v XII. skupščini odborovi oznanil na pr.: „Zahvaljevaje se za dosedanjo prijazno podporo obžalujem, da nisem mogel tolikanj delati za Matico, kolikor bi predsednik moral in bi sam tudi rad. Branile so mi druga opravila, in nadjam se, da po drugi strani bodem mogel koristno služiti domovini svoji. Ma-

tica je preimenitno društvo. Imeti mora na čelu moža, kteri jej streže z vsemi svojimi močmi; po takem se ozrite, ker poslé družbi predsednik več biti ne morem in se tej časti toraj odpovém". — „Govor slavnega g. prvosednika nas je osupnil vse, spregovorí potem dr. Bleiweis, ker se predsedništvu odpoveduje mož, kteri je sklical Matico v življenje. In v imenu vseh govorim, ako rečem, da obžalujemo to odpoved. Na drugi strani pa res tudi previdimo, da pot, po kteri hodi dr. Toman zdaj na vélikem državnem polji in drugi posli, kterim se je vdal, so ga naklonili k temu, in mislim, da noče, da bi vanj tiščali, naj to mesto še obdrží". Ko na to dr. Toman ponavlja, da je govoril preudarjeno in da bode skušal na druge strani koristiti domovini in pospeševati Matičino delovanje, poprime spet dr. Bleiweis besedo in nasvetuje, da „odbor izreče svoje obžalovanje, ker se dr. Toman odpové predsedništvu, pa tudi svojo srčno zahvalo za ljubezen, s ktero je doslej objemal svojo vstanovo, s prošnjo, da jej z isto ljubeznijo vdan ostane tudi vprihodnje (Ltps. Mat. Slov. 1869. II. str. 6)". — Bil je mož beseda, in Letopis Mat. Slov. l. 1870 ima na čelu poslednje njegovo pismo Matici in sliko „Dr. Lovro Toman, izbuditelj in prvi predsednik Matici Slovenski" in v Letopisu 1871 str. 2 je iz XVIII. skupščine odborove čitati: „Tajnik — A. Lesar — prebere zadnje slovénsko pismo, s kterim g. dr. L. Toman Matici poklanja diplomo, ter oméni velikodušnega njegovega darú za 10000 gld. obligacij, z obrestmi v srebru, in zahvalo, ktero je upravništvo izreklo g. dr. Tomanovi vdovi Lujizi, s predlogom, naj slavni odbor gospó L. Tomanovo vpiše med ustanovnike. Dalje predlaga, naj odbor pritrdi, da se je dala narediti dr. Tomanova slika, ki se priveže Letopisu (l. 1870). Pri tej priliki še dr. Costa poprime besedo ter predlaga, naj se tudi v Matičinih sobah dr. Tomanu postavi spominek. Po resnem prevdarjanji odbor sklene, da se pri domačem umetniku Franketu naročí malana podoba v pravi velikosti" — kar se je vestno izvršilo na čast i dr. Tomanu i Matici Slovénski.

Véliko slavo pa si je pridobil Dr. L. Toman k) na političnem polju kot deželni in državni poslanec od l. 1861 do smrti. — Sicer je govoril in pisal o jeziku in narodu slovenskem pa njegovih pravicah o raznih prilikah na pr. o nabiranji narodnih pesmi in draginj (Novic. 1858 str. 11); l. 1862 o civilnem pravu v zboru pravoznanskega družtva (Novic. 114), o ljudskih knjižnicah ali bukvarnicah (str. 164), o občinah ali soseskah (188); vzlasti iskren je poziv o novem letu iz Radoljce (l. 2) in z Dunaja s Černetom vred „Milim rojakom" (l. 13) o zavésti in pravicah narodnih. — Znameniti so njegovi govori v deželnem zboru Kranjskem, kedar se je potegoval za pravice slovenskega jezika na pr. v zboru samem, v njegovih zapisnikih, v šolah ljudskih in srednjih, pri sodnijah in sploh vradnijah itd.; o slovarju Wolfovem (Novic. 1861 str. 129); o zadevah občinskih, o razmerah davkovskih, o porotah, volitveni pravici duhovnih pomočnikov, o deželni blagajnici, bolnišnici, o direktnih volitvah, o železnici Gorenjski in tudi Dolenjski itd. itd. Še bolj znameniti so njegovi govori v državnem zboru Dunajskem, kjer je z mogočno besedo na pr. branil Slovence in Jugoslovane, boril se za pravice vseh narodov in posamnih dežel, o razglaševanju postav v narodnih jezikih, o nastavljanju učiteljev, sodnikov, vradnikov — sposobnih deželnih jezikov, v adresi zastran ogerskih zadev, o kupčijski zvezi med Avstrijo in nemškimi deželami, o zemljiškem davku, o šolskem nadzorstvu, o raznih železnicah, o pravi ustavi Avstrijski itd. itd. — Govori ti, ki se nahajajo v vladnih glasilih in po časnikih (na pr. Novic. 1861 — 1870), niso bili brez vspéha, in naj bi se skoro zbrali, vsaj poglavitni, v kakem „Cvetniku" za vaje v govorništvu. Po njih se je priljubil Slovencem, da jim je postal dika, in da so mu od vseh strani pošiljali hvalnic in zaupnic; priljubil se je tudi drugim Slovanom, posebej Hrvatom in Čehom, vzlasti kar je bil l. 1861 v Pragi pri pogrebu Šafaříkovem.

L. 1863 dne 25. nov. poročí se Dr. L. Toman z gospico Lujizo Altmanovo, ktera se je po smrti ljubljenega soproga vsled njegove želje omožila z najbližnjim sorodnikom ranjke Josipine Turnogradske, ter je v last vzela vse rokopise, po kterih je deloma popisal vrli Andrej Praprotnik njegovo življenje in pevanje v knjigi: Dr. Lovro Toman. Založila in izdala Matica Slovenska. V Ljubljani 1876. 8° 180. Nat. Blaznik. — V II. polovici so v 1. razdelku: Glasi ljubezni svoji soprogi Josipini Turnogradski — v podobah, milotinkah, gazelah itd., v 2. pa različne poezije, kterih ene so tu in tam natisnjene ter v pričujočem spisku omenjene, ene pa so posnete iz rokopisov na pr. „Mladini, Zdravijca je že tudi natisnjena. Mrtvi moji" itd. — Pesem v preżalostni spomin smrti dr. Lovro Tomanove je priobčil v Novicah l. 1870 str. 273 Poženčan t. j. A. Koder (a ne Matej Ravnikar † 1864 cf. Praprotnik str. 77).

„Dragi rojaci! objavil sem svoje ravnanje v tej zadevi — o naših učilnicah — iz tega namena, da se izbudí naša delavnost za narodne šole . . piše dr. L. Toman v Novicah l. 1865. Ne počivajmo, delajmo, da okrepčamo svoje národno drevo, da se včvrsti, predno pride morebiti zopet sovražni vihar. Skrbimo za narodne šole, če hočemo, da se bode kadaj slovenski pisalo v naših uradih, slovenski govorilo, obnašalo v naših družbah in v javnem življenji. Brez veljave in vpeljave našega milega maternega jezika v javno življenje in v urade bodemo zmiraj ostali tujcem sužni in le stranke v domovini. Zato skrbimo, da šole dobímo národne! (str. 314). — In kedar se je preslavljal na rojstnem kraju slavni Juri Vega, govoril je dr. Toman na pr. (Novic. str. 326):

„Današnja slovesnost je silno važna, pomembna. O visoki vrednosti, učenosti neumrjočega rojaka ste slišali že poročilo gosp. dekana Tomana in dr. Bleiweisa. On je zvezda na polji vednosti. Spoznavši moč števílke je stavil sisteme, kakor nikdo popred. Pa tudi djansko in praktično je on svojo vednost razvil. On je povzdignil topničarstvo na najvišo stopnjo iste dobe, naša država se je oponašala z njegovimi znajdbami, ki so pripomogle k jedni in drugi zmagi. Tako je on naš rojak, Slovenec, branil cesarstvo na vojskinem polji, kakor naša zvestoba, dušna udanost od nekdaj varuje obstoj njen. Slovel je po svetu tako, da ga vsi narodi poznajo, da so posnemali Francozi in Angleži znajdbe njegove. Zakaj je pa, čeravno ga Slovenci niso nikdar pozabili, zaostajala svečanost do današnjega dneva? Ležala je gola tma nezavednosti nad nami. Slovencu ni bilo mar za Slovenca — ne za samega sebe. Drugi narodi se ponašajo s svojimi možmi; kolikor več slavnih mož kak narod ima, toliko več velja. Mi pa, ki nimamo toliko slavnih mož, mi pa še nismo zidali „dóma slave", mi pa še nismo postavili vrednih spominkov. Kakošne zasluge imajo za našo slavo raznoizvrstni naši prvaki: grof Auersperg, ki je Turke premagal pri Sisku, baron Cojz, ki je slovel po celem svetu zavolj svojega natoroznanstva, Valvazor, ki je pisal „čast kranjske deželе" in žrtvoval vse svoje premoženje za to delo obširno, Linhart, ki je pisal izvrstno zgodovino Jugoslovanov, Vodnik, ki je sebral jezikovno blago v jezik slovniški za zavez vseh Slovencev, Kopitar, znan celemu svetu ko preučen slavista, Dolinar, najbistreji pravoslovniški pisatelj Prešern, pesnik neumrjoč, Wolf, národni mecen itd. itd. itd. Med njimi svetí pa Vega, ko najsvitlejši zvezda učenosti. Zginila bode megla, kadar se spozná národ, in vse te zvezde bodo zabliščale in mu bodo svetile pred vsem svetom na nebu slovenskem. Zato, moji dragi rojaki, spoštujte svoje domače blago, svojo domovino, svoj národ, svoj premili materni jezik. Zavedajmo se med drugimi narodi, da smo tudi narod, narod slovenski, vejica velikega debla — slovanskega. Ponašajmo se s svojimi prvaki, da so naši, kakor se ponašajo drugi narodi s svojimi. Če bodemo gledali na zvezde obnebja naše slave, bodemo od narodne zavesti gnani za njimi sledili. Mili bratje, v tem

pomenu obhajajmo danes moža, ki slovenske krvi po vsem svetu sloví. Vega! slavni rojak! vodi nas, navdušaj nas s svitom svoje vednosti neumrjoče. Neumrjoč si, kakor dela tvoja:

Kakor iz nič številka v večnost sega,
Tako po nji tud Tvoja slava, Vega!

Nekaka labudnica dozdeva se mi pesem menda njegova v Novic. 1865 l. 42, ktera po geslu iz „Glasov Domorodnih“ tenko in živo kaže njegov značaj ter naj sklepa opis Dr. L. Tomanovega slovstvenega delovanja:

20. oktobru — 20. septembru.

„Zmaga v svobodi, v pravici je — mir“.
Glas. dom.

1. „Zmaga v svobodi, v pravici je mir“.
Tak' govorila je stara Šimbila.
Nehal narodov bo dalji prepir,
Padla Slovencem nemilostna sila;
Dan bo jasneji narodom zazoril,
Spravne besede je Car spregovoril.

2. Rimec, Tevtonec vrstila sta moč,
Vbogo Sloven'jo na vek pokončati,
V sužnosti silni kovala obroč,
Kar se ni hotlo pohlevno podati.
Božja pa roka jo je varovala,
Da je do čistega nista končala.

3. Kakor svetinjo, najdrajšo posest,
Cerkev je jezik branila ji mili,
Pa je tud' narod obdržal se zvest,
Da so ga ravno protivci motili,
V božjem poduku ostala je nada,
Krivna da sila kadaj še propada!

4. Glej! res napočil spoznanja je svit:
Vlada obeta pravično postavo;
Duh je naš zvest pred prestolom razkrit,
Saj le želimo, kar slednjemu pravo,
V srcu gojimo le blage namene,
Vdanost, zvestobo, občutke iskrene.

5. „Svobodo“ cen'mo, ko mater otrôk,
Svobodo: zvezdo slovečih preddedov;
Temu povestnica nam je porok,
Komu je znano kaj boljših izgledov?
Z njo pa veljala je zmir le „pravica“,
Vsikdar narodom najboljša kraljica.

6. „Zmaga v svobodi, v pravici je mir!“
Gêslo to mora veljati na veke!
Da se državi rodil bode vir
Sreče, in blagru odprle se reke;
Cara v spoznanji tem pa naj obseva
Slava neskončna do zadnjega dneva!

V dobi, v kteri so s Slomšekom vred na polju našega domačega slovstva delovali doslej naštevani knjižniki, in deloma v najnovejši dobi, trudili so se v ta namen vže prej opisovani vrli rodoljubje p. **Peter Hitzinger** — Znojemski, Podlipski (Jezičnik XII. 1874 str. 1—84); **Anton Umek Okiški** (Jezič. XIII. 1875. str. 1—51); Janez Čop in Matija Šnajder (Jez. XV. 1877. str. 3); **Juri Varl, Anton Žakelj** — Rodoljub Ledinski, čegar pesniška ostalina se je po smrti A. Umeka, župnika. Grajskega, srečno otela in se ima o priliki spraviti še na svetlobo; **France Jeriša** Detomil, **Dr. Leon Vončina** (J. XVII. 1879); **Bernard Tomšič, France Svetličič, Dr. Jožef Rogač, Matevž Lotrič, Leon Engelman** Nožarjev (J. XIX. 1881); **Dr. Janez Bleiweis** (J. XX. 1882. str. 1—74).

„Oče dr. Bleiweis in Ivan Koseski bila sta si duševna brata, pravijo Novice l. 1884 št. 14, oba delavna in goreča za vzbujo našega naroda. . . Oba stala sta do zadnjega na čelu onih rodoljubnih mož, ki so v minulem polstoletji rešili Slovence iz verig nezavednosti, kateri so navdušeni in složni svojim rojakom klicali:

„Naprej, slovenski jug!“

Jovan Vesel Koseski r. 12. sept. 1798 v Kosezah, vasi duhovnije Moravške, v latinske šole hodil v Celju, v licejski v Ljubljani, pravoslovja učil se v Gradcu in na Dunaju; bil nekaj časa kameralni uradnik v Ljubljani, potem v Gorici, Tolminu, naposled c. kr. viši finančni svetovavec v Trstu, kjer je v pokoju u. 26. marc. 1884.

Popevati je javno jel na liceju v Ljubljani — Johann Vessel Akademiker — nemški a) v Laibacher Wochenblatt l. 1817 Nro 3 „Ode auf die Ankunft Sr. Excellenz des Herrn Landes-Gouverners — J. Graf v. Strassoldo“ — in Nro 25. Ballade: „Franz Plassman von Oedengratz“ (Valvasor X. 430) po geslu Schillerjevem: »Das Leben ist der Güter Höchstes nicht; — Der Uebel Gröfstes aber ist die Schuld«; l. 1818 Nr. 18—20 Romanze: „Erasmus Lueger“ spet po glasilki Schillerjevi: »Mit des Geschickes Mächten — Ist kein ew'ger Bund zu flechten — Denn das Unglück schreitet schnell«; Nr. 24 Sonnet „Potažva — Der Trost“ nemški in slovenski (v Bohoričici); Nr. 31 Ballade „Kurth von Roseck“ po geslu F. Grillparzerjevem: »Nein in jenen düstren Fernen — Waltet keine blinde Macht, — Ueber Sonnen, über Sternen, — Ist ein Vateraug', das wacht«. Nekoliko premenjena se nahaja ista v časniku b) Der Aufmerksame v Gradcu l. 1820 Nr. 45, in l. 1881 Nr. 51 Romanze „Die Tanne auf Rauheneck“ itd. Na primer bodi „Sonnet“:

Potažva.

Naj zgine svet, gorijo naj pušave,
Vihar valove morja naj derví,
Na zraku černimo naj grom buči,
Naj burijó*) snežnikov goličave:

Skuz' zapušene, žalostne planave
Naj čudne vojske silni glas gromí,
Naj lakota nevsmilena morí,
Nabira truplov kupe naj kervave;

Sej moje bitje ni na temo sveto,
Sej ni na zemlji moje duše dom,
Živlenje zgine kakor kratko leto;

Tje v' svete, čiste, angelske dežele,
Kjer pil očeta veličastvo bom,
Skuz' grobov noč, me kliče čast, — vesele.

Janez Vesél.

Der Trost.

Es mögen Welt und Wüsten flammend rauchen,
Des Meeres wildempörte Stürme dräun,
Der Himmel zürnend Feuerflammen speyn,
Und nackte Gletscher gift'gen Odem hauchen:

Der Hunger seine wüth'gen Zähne brauchen
Und Tausende den Todesgöttern weih'n,
Den ausgestorb'nen wildzerstampften Hain
Mag ehr'ner Krieg in Ströme Blutes tauchen;

Mein Seyn ist nicht aus diesen Trauerzonen,
Hienieden hat mein Geist kein bleibend Haus,
Wie schnell ist nicht mein Tropfen Zeit verronnen? —

Mich ruft ein heilig Wort so sanft und milde,
Durch dunkler Gräber nachtumflorten Graus,
In jene ewig seligen Gefilde.

Johann Vessel.

*) Burijó, Zeitwort von Burja der Nordwind, bedeutet das Heulen des Nordwindes.

Vnovič se oglasi J. Koseski c) v Novicah l. 1844 št. 36 v posebni prikladi: Slovenja Presvitlimu, Premilostljivimu Gospodu in Cesarju Ferdinandu Pervimu, ob veselim dohodu Njih Veličanstva v Ljubljano (Trojno ovenčan unuk vladarjev iz hiše Rudolfa, — Zgodnimu soncu enák sveta v ogledu stojiš itd.). — „Sreča in veselje. Čigavi jezik bo dopovédal vse vesélje, ki so ga Krajnci v nedeljo popoldán obhajali, kader sta se presvitli Cesar in Cesarica v Ljubljano pripeljala? Cela Ljubljana jima je šla naproti. . . De bi pa tudi naše Novice ta veséli dohod, kakor se spodobi, praznovale, smo pesem na posebnim listu natisniti dali, ktera z gorečimi besedami pripoveduje, kar serce Slovenje vseskozi za našiga Vladarja občuti. Tukaj le vam ga z veseljem podamo, in mislimo, de se bodo te besede našiga častitiga pevca po celi deželi razlegale (št. 36).“ V št. 38 pa piše J. Koseski sam: „Še nekaj v spomin našiga presvitliga Cesarja Ferdinanda. Ravno je preteklo 571 let, kar je bila božja previdnost grofa Rudolfa Habsburgskiga, slavniga očaka naše presvitle cesarsko-kraljeve hiše, na nemško-rimski prestol poklicala. . . Ko bi hotli popisati vse kreposti, vse slavne in pobožne dela, vse zasluge, po kterih je rečeni grof Habsburgski do take časti vzdignil se, bi imeli veliko in dolgo govorenje. Čas in prostor nam tega ne dovóljita. Zatorej se danas le ene prigodbe spomniti hočemo, iz ktere bomo očitno vidili, kako čudno božja previdnost človeka po življenju vodi, in

do njegove namembe gotovo pripelje. Slavni Miroslav Šiller jo je v nemškimu jeziku nemškimu narodu pel; mi pa vam tukaj podamo slovenski prevod njegove neumerjoče pesmi: Grof Habsburgski (V Poreču, z cesarsko svitlostjo obdan, — V dvorani starinsko sloveči, — Grof Rudolf sedí za cesarja izbran, — Kraljevo vezilo deržeči itd.). — V št. 41 se nahaja njegov prevod „Orjaška jigrača" (Riesenspielzeug), nemški zložil A. Chamisso, pesem, v kteri se kaže, da je kmetovski stan velike častí vreden; št. 46 „Pesem od verliga možá" (Das Lied vom braven Manne), in št. 51. 52 „Divji lovec", nemški zložil òbé B. A. Bürger.

V Novicah l. 1845 čitati je v 7. listu pesem „Zima"; l. 11 „Legenda" po geslu: »Si hi tacuerint, lapides clamabunt«; l. 21—25 „V jamo pade, kdor jo drugimu koplje" z naslednjo vpeljavo J. Koseskega: „V spomin gotove resnice tega prigovora je veliko pravlic med ljudmi vsakiga jezika znanih. Mnogo smo jih čuli, mnogo brali, jedno od druge lepši našli, in skor bi nas mikalo, o tem predmetu dolgo govoriti. Ker čas in prostor tega ne pripustita, smo dve izvolili, ter jih listu naših novic natisnemo. Priporočimo jih prijazni dobrovoljnosti naših bistroumnih bravcov. Pervo jim podamo v prostim nevezanim govoru, drugo pa mislimo v pražnim pesniškim oblačilu v izgled postaviti". In ta druga je l. 29. 30 pod onim naslovom, in sicer „Hoja na plavž" (Der Gang nach dem Eisenhammer), zložil M. Schiller. V 36. l. „Raj zgubljen"; l. 46 „Vojaška" (Kaj bliska se v jasnim, kaj votlo doni — Pred nami na levi na pravi? itd.); l. 50 „Vodotop" (Der Taucher), Ballade v. Fr. Schiller; l. 53 „Bravcam h koncu leta v spomín" — po glasilki svetopisemski: »Habete sal in vobis et pacem inter vos« (Marc. IX. 49)."

V Novicah l. 1846 je prva „Pesem o zvonu" (Das Lied von der Glocke von Fr. Schiller) l. 10—12 po geslu: »Vivos voco. Mortuos plango. Fulgura frango« — z nekterimi opazkami J. Koseskega na pr.: „Zvedba nas učí, de naši rahločutni Slovenci lepo zvonenje silno radi poslušajo . . . Zatorej smo pričijočo pesem „o zvonu" poslovenili. . . Če smo pa mi visoko pomembo nemške pesmi razumeli, in z njo slovensko besedo oživiti znali, o temu sóditi se ne nam, ampak vam spodobi, dragi, umni, prebrisani bravci! Miroslav Šiler je to pesem o nar strašniši dobi, to je, o blodnji divjiga francozkiga puntanja zložil. . . Ne čudite se, ljubi bravci, de smo nemški besedi „Form" kalúp rekli, če še niste morebiti te besede do zdaj slišali, ali v slovenskih bukvah brali. Naš model, čeravno se po tujstvu dišečiga obraza ne vstrašimo, nam zavoljo njegove okornosti v glavo ne gré. „Podoba, obraz, videz" slovenski besedniki svetujejo, in to bi res bilo nekaj, tode te besede tudi druge rečí pomenijo, in ne zadenejo černe pike. Kalúp je pa okornoglasnimu model lastna in sicer čisto slovenska beseda, ktero južni Slovani kálup in Čehi kadlup izgovarjajo in pišejo. Zatorej ne bomo zašli, če se je poprimemo. Sicer smo v ti pesmi „fantu, turnu, trugi" pristop dovolili, ter tudi v nekimu stiku „lih" pisali, čeravno vemo, de so tuje rodovine, in čeravno drugot bahaje vpijemo:

„Jezik očistite peg, opilite gladko mu rujo".

Mì mislimo, de so rečene besede našimu jeziku popolnama vdomačene in slovenskimu življenju takó globoko vkoreninjene, de jih svoje blago imenovati smemo. Takim besedam pa za zdaj, posebno v pevskih potrebah, slovesa dajati ne gré. Če bi komu po volji ne bile, naj nam ne zameri, in zna po priliki v pričijoči pesmi namest „Votlo v turnu" po staroslovensko brati „Votlo v stolpu" ali pa „Votlo v cerkvi" in tako dalje. — V l. 17—19 „Bor z drakonam" (Der Kampf mit dem Drachen von Fr. Schiller). — Junak pričijoče pesmi, piše J. Koseski, je bil križar in vitez sv. Jovana Kersnika. Preden od njega kaj več govorimo, moramo v razum in razjasnenje tedajnih okoljšin nekoliko o njegovim redu povedati. Bravci, kterim sledeče opombe niso potrebne bile, nej ne-

zamerijo, de smo jim zgubo dragiga časa naklonili in prijazno poterpljenje skušavali. . . Glavna namemba naše pesmi pa ni popisavanje drakonove smerti, ali poslavljenje našiga, sicer velike čast́i vredniga, viteza; ampak je le očitna zmaga keršanske pokornosti nad silo sirove kreposti in nad samovoljnostjo človeškiga serca, ktera je hujši od popisaniga drakona, ker samovoljnosti nepokoren duh

.... živo v dušo piči,
Prepir zbudi, pogin prisiči,
Ter svetu v sleme, uma gluh,
Požara baklo derzno vtakne.

L. 23 „Rokovica“ (Povest iz nemškiga); l. 27 „Vrednost žên“ (Poleg Šilerjeve pesmi: Die Würde der Frauen); l. 31 „Kdo je mar?“ (Vse doseže, kar mu drago, — Bodi slava, bodi blago, — Vse doseže sosed moj itd.); l. 34—36 „Pohlep oslepí“; l. 46 „Oda Bog“ z opazko n. pr.: „Pričijočo pesem smo zavoljo njene neprecenljive lepote iz ruso-slavjanskiga narečja poslovenili. . . O našimu delu ne bomo veliko govorili. Vsak je gospodar svoje sodbe. De se originalu primerjati ne more, je gotova in mi sami to živo čutimo. Kdor je pa skusil boriti se z junaško krepostjo, z neizmernim bogastvam, z bistrotekočo besedo in silovitim duham ruskiga jezika, je brez dvombe previžan, de prestavljenje iz njega v naše okorno narečje ni ravno igranje prazdnovavnih lenuhov, in ta bo ali z našim delam poterpljenje imel, ali pa — kar še viši in živejši želimo — predragim našim bravcam z boljšim postregel“.

Tečaj V. ima v 1. listu J. Koseskega pesem: „Novice bravcam ob novim letu“ — po geslu: Quia aedificabit Dominus Sion et videbitur in gloria sua (Ps. 101, 17); l. 8 „Ne sodi“ (Hiob — glava 38. 39. 40. 41); l. 30—32 „Začarana puška“; l. 49. 50 „Ibikovi žerjavi“ (Die Kraniche des Ibikus von Fr. Schiller). — V l. 48 vže se napoveduje „Divica Orleanska“, ktero je po Schillerju poslovenil J. Koseski, in ktero so Novice l. 1848 v prilogah priobčile od l. 38 do 52. — List 41 ima na čelu „Naprej, slavenski Jug“! — Poprej že v listu 20. str. 83 Jovan Vesel-Koseski v sostavku „Moje misli“ kaže: „Mi nimamo v Majnskim Frankfortu ničesar opraviti, doma pa veliko, de ta prihodnji nemški blesk avstrijanske svitlobe ne otamni, in slovenske narodnosti popolnama ne zatare“. — Str. 88 piše na pr.: Potrebne besede. „Slišali ste, kaj se je od 15. do 17. tega mesca (maja) na Dunaji zgodilo. . . Naš mili Cesar . . so se v Inspruk med svoje zveste Tiroljce podali. . Kjer so Cesar, tam so serca naše. . Dunaj sam na sebi ni naš gospodar; Cesar z vlado svojo nam ukazujejo, nej stanujejo v tem ali v drugim mestu. . Sicer skažimo se vredne sinove svojih slavnih očetov, ki so se v letu 1809 za rajnciga Cesarja Frančiška vzdignuli, kakor de bi bili en mož. Bodimo zvesti velikodušnimu svojimu očetu Ferdinandu Pervimu do zadnje kaplje slovenske kervi. . . V letu 1844 je Slovenija v naši deželi potovavnimu Cesarju iz žive sredine svojih serc zapela: Blago, življenje in kri, visoki vladar, Ti posvetim. . — Hrast se omaja in hrib, zvestoba Slovencu ne gane. . In str. 92: „Znalo bi biti, de bi ura vdarla, ki nas bo poklicala v bran Cesarja ali domovine. Znalo bi biti, de je Bog sklenil, zdaj že misli, djanja in vrednosti avstrijanskih narodov prerešetati; torej še enkrat rečemo, kar smo v letu 1844 svojimu Cesarju zapeli:

V padu gromečimu lét poginejo imena, narodi,
Naše prisege zaklep časa viharju stojí,
Ko bi se bližala kdej rešetanja železniga ura,
Kakor se zernje iz plev, kakor iz sipa demant
Bi se Ti cena takrat slovenskiga serca svetila.

To leto je d) v Sloveniji l. 24 J. Koseski priobčil popevko „Nemškutar“ (Valovje napne se, Slovenja ne spí, — Viharju grozivnimu brambe gradí, . . — O tebi sramuje slovenski se dom, — Sramuje se, votli nemškutar itd.)!

L. 1849 poslal je Novicam tretjino poslovenjene Šilerjeve tragedije „Mesinska Nevesta“ (Die Braut von Messina), ktere so nekaj natisnile v 19. listu v pokušnjo, ves del skupaj pa v prikladi razposlale v l. 40. — L. 1850 so l. 4 priobčile iz njegove „Visoke Pesmi“ (Hohes Lied) razstavek „Posvečeno bodi tvoje ime“; l. 9 pa „Uvod“ in „Oče naš, ki si v nebesih!“ — Str. 88 so ponatisnile Novice pesem, ktero je J. Koseski zložil bil — Ob veselim prihodu presvitliga cesarja Franca Jožefa v Terst — „Viribus unitis“, ktero je pripravil na svetlobo e) Jadranski Slavjan, v št. 2. — L. 1851 so prinesle v l. 38 „Odlom iz zadniga dela Mesinske Neveste“, in l. 1852 št. 69 — 74 „Homerove Iliade XIX. Bukve“, kterim obseglej je: »Ahil se serdu odpové in se v boj poda«.

L. 1852 J. Koseski hudo hudo obolí ter omolkne v slovstvu do l. 1868, kedar priobčijo Novice v posebni prikladi njegov umotvor: f) Mazepa Jovan, Hetman ukrajnski dobe Petra Velikiga. Pravlica zgodbe resnične po Byronovi istiga imena slobodno pel in pomnožil Jovan Koseski. V Ljubljani 1868. 16. str. 55. — V vvodu primerja sebe grškemu Epimenidu, kteri se predrami čez 40 let in dobí ves nov svet, in piše:

Tak je z menoj — pa ne v pregledu krasa —
V obziru le na spanja dolgi tek,
V obziru na premembe vad in glasa,
Ki nakopiči jih ta pusti vek,
Ne meni le, občinsko vse okrogo,
Kdo rajnih bi spoznal Slovenjo nek? —
Če kdo tedaj — ne bo jih, djal bi, mnogo —
Te stike bral, al brati slišal bo,
Naj gré nazaj, prijazno v srcu slogo,
Teh dvajset let; tam je koren za to.
Takrat smo vsi enako še pisali,
Je manj besed ko misli mar biló,
Smo terna v perst, ne črke v trn se bali,
Če kaki grm ni vs po volji bil,
Smo vlke v njem, ne tičic preganjáli.
Tak nam je čas kaj malega rodil,
Ne da bi za-se tù ali tam slovelo,
Al da od nas bi kdo se kaj učil,
Veljavo le pepela da b' imelo,
Ki včasih njivi ploda mnogo dá.
In tak izid želí sledeče delo,
Bog daj, Bog daj, da bi doseglo ga! —

Vže l. 1867 dne 19. dec. v IX seji nasvetuje književni odsek, naj si odbor pridobí poleg V. Vodnikovih tudi pesmi J. Vesela Koseskega, da jih na svetlo spravi Matica Slovenska; vso to reč pa naj s pesnikom samim vravná dr. J. Bleiweis. To se srečno pospeši, in 16. okt. 1868 je odbor dostojno poprosil pesnika, in ta mu pošlje polovico svojih spisov 7. jul. 1869 s pismom, v kterem pravi na pr.:

„Ne zamerite mi, slavniga društva prečastiti gospodje, de Vam tako pozdno odgovorim na pismo Vaše prijazno 16. okt. 1868. l. — Duh je sicer voljan, al meso sedemdesetletniga pesnika v Terstu je, žalibog! jako oslabelo. Telesnim slabostim pridružuje se v duhu plahota, pred tako častito gospodo stopiti s praznimi rokami. Tudi sedaj ne pošiljam mnogo, al „nekaj maliga vondar le“, obetam pa v prihodni čas še marsikaj Vam poslati, „ako Bog dá i sreča junačka“. Pred vsem mi dovolite, da se deržím starih oblik; rajši omolknem, nego se poprimem novih. „Vse naj tedaj ob starim ostane, tako kakor sim pisal“. — Morde bi boljše bilo, z izdavo perve pošiljatve čakati druge, kajti obe daste še le vidno knjigo, tode to prepušam častitimu društvu. Vprašali ste me, koliko nagrade zahtevam za svoje dela. De se izognem vsakimu takimu vprašanju, odgovarjam, de nič ne želim, še manj pa kaj zahtevam, ampak plačilo moje je, kar pové véliki pesnik z besedami:

„Ich singe, wie der Vogel singt,
Der in den Zweigen wohnt,
Das Lied, das aus der Kehle dringt,
Ist das, was mich belohnt.“

Kar bi rad imel, to sta dva ali 3 iztisi izišle knjige, zraven tega pa in to v pervi versti blagovoljnost drage Slovenije, ktero vedno nespremenjeno ljubim ves čas svojiga življenja (Novic. 1869 str. 290)."

V pismu od 29. jul. l. 1869 pa med drugim piše takole:

„Bodi mi v pervi versti dovoljena priserčna zahvala za vse z listom častitim 18. jul. t. l. meni poslane knjige. Žalibog, de izreči ne morem tako dostojno, kakor bi se htelo, hvaležnosti, ki se v sercu mi snuje. Z besedo golo tega ne dosežem; taka dobrota terja znake vidljive. Nakloni mi tedaj prihodnost, kar ovira sedanjiga časa nezgoda. Pismu temu priložim doveršeno pravlico „Mazepa". Dobila je v tretjem oddelku 12 novih osmerk, tedaj 96 stihov. S tem stopi za naprej ta pesem iz mojih misel. Bog daj, de vgodi in živo slovensko zadene. — Sedaj mislim najprej „visoko pesem" do konca speljati. V „Novicah" sta natisnjena bila le dva odlomka. Po izvirni namembi jih tedaj ostane še šest enako dolzih pesniškimu otesavanju prepušenih. . . Potem še le nastopi poglavitno moje delo, o kterem se bode govorilo, kadar bo vdarila ura namenjena, ura ugodna. V obziru izdavanja mojih pisanj prepustim sleherno vsako presodbi častitiga društva. Samo oblike imajo stare biti, kakor so jih rabili serčno in živo spoštovani učitelji moji". . . . Naštevši pesmi, ki jih še pošlje Matici, sklepa pismo z besedami. . „To je vse, kar imam. V istini mala reč, trohica, bilčica, nič! O ti senčici se moja ošabnost gotovo ne bo napenjala. K temu bi se htelo bolji klaje — — mlade, cvetne, zelene detele" (Novic. 1869 str. 290. Ltps. Slov. Mat. 1869. II. str. 22)!" — Tako skromno je sodil Koseski o sebi in o svojih delih.

V Novice je isto leto posebej poslal: Rusko-Puškinovih Petero v slovenskim jeziku svobodno petih po Ivanu Koseskim: I. Ribič in zlata riba (str. 12); II. Kavkažki vjetnik; III. Mertva carevna in sedmero vitezov; IV. Bačkisarajski vodomet; V. Car Saltan in knez Gvidon (str. 176). — „Visoka Pesem", kteri predmet je „Oče naš" (str. 322 — 416), zložil Jovan Vesel — Koseski, na pr.: „Uvod. I. Oče naš. II. Ki v nebesih si. III. Posvečeno bodi tvoje ime. IV. Vlada tvoja pridi nam! V. Vlada tvoja zgodi se. VI. Daj nam dnes potrebno vse. VII. Odpusti krivde nam. VIII. Skusbi ne prepušaj nas! IX. Hudiga odreši nas. X. Tvoje vse na vekomaj. Izid."

Matice Slovenske V. občni zbor 2. sept. l. 1869 izvoli si poleg Dr. L. Riegerja in Dr. Fr. Račkega za častnega uda tudi Jovana Vesela Koseskega. — „Živo čutim, pravi slavni pesnik v pismu 20. sept., de ima to le v dobroti Vaši korenine, nikakor pa v mojih zaslugah. Bog daj, de bi prihodna doba jasno pričala, de nisim bil clo do zadne trohice nevreden tega vverstenja. Ravno tistiga časa, ko ste Vi, prečastiti gospodje, se moje malenkosti spomnuti blagovolili, sim jez — molil za Vas in za nas, ne brez truda in znoja na čelu. Kaj in kako sim molil, to Vam skaže listu temu priloženo delce, Visoka pesem je imenovana. . . . Ta moja visoka pesem nima nikake zveze z drugimi tako imenovanimi pesmami. Podlaga ji je Gospodova molitev „Oče naš". . . . Ni tako lepa, ni tako gladka, kakor sim jo namerjal in želel. Pa tega predmet ni kriv, ampak le slaba moja glava in perhla roka pevca šibkiga. Kar je zernja v njej, to je božji dar; prah, pleva in druge minljive pevske pritikline so pa moj dodatek. Želim, de bi čitateljem toliko vgodila, kolikor je pevcu truda prizadjala, potem bo vse prav in dobro itd. (Novic. 1869 str. 431. Ltps. Slov. Mat. 1870 str. 2)." — V XVI. skupščini 23. dec. 1869 sklene Matice Slov. odbor, da se tiskajo „Pesmi J. Vesela Koseskega" v 2000 delih. — Konec julija 1870 pošlje drugo polovico svojih pesniških del z naslednjim pismom (Ltps. 1870 str. 13):

„Slavno društvo, visokočastiti gospodje! Dragocenemu listu Vašemu od 26. aprila 1870 odgovorim žalibog nekoliko prepozno sledeče kratke opombe: S praznima rokama

stopiti pred slavno, po zaslugi visoko čislano društvo nisim hotel; evo ti vzrok, da se je odgovor zakasnil. Nadjam se, de mi to, gledé na priložene dela, ne bode za zlo vzeto. Dela omenjene pak so: Uvodivna (pesem) je perva. Ta govorí poveršno o tem, kar ima slediti v knjigi. Potem nastopi 6 spevov Ilijade Homerove, ki so: I. III. V· XII. XIV in XIX. spev. Zadni je bil v Novicah 1852. leta že natisnen. Nekoliko popravljen — mislim, de ne na škodo — se tu na novo prikaže. — Tretje delo je (pesem) doveršivna. S tó slovó dam in vzamem, ker dvomim, de bi še kaj prišlo. Glava moja je prestara in čez mero navadno trudna. — Četerto delo zadnič je: zbirka 22 glos razniga zaderžaja in raznih razmer, šalive igračice, kar so glose skoro sploh. V njih sim tu in tam ktero izustil, na koje bistvo in resnico ne prisežem. Kdor jih hoče brati ali čitati, temu jih Bog blagoslovi. Prazne niso, upam, de bodo misli prebujale, in ravno to je bila moja namera. Glavni uzrok mojimu trudu pa je bil Janežičev „cvetnik“ 1868. leta. — S tim delcem sem hotel djansko dokazati, de ni ravno vselej gotova resnica, kar kodkada mimogredé kak učen in zaslužen mož izreče, ker mu zná tudi spoderknuti, kakor nam drugim Evinim sirotam.

To je vse, kar imam za zdaj omeniti; ako mi pozneje ktera skoči v puhlo glavo, popadem jo za rep in Vaši presodbi postavim v izgled. Vaš sluga ponižni

Jovan Vesel — Koseski.“

Po željah mnogih udov pritrdi se v XVIII. skupščini odsekovemu predlogu, da se Koseskega delom pridene njegova podoba, dela sama pa se vštejejo za l. 1871 (Ltps. str. 2). Tako so zagledale beli dan:

g) Razne dela pesniške in igrokazne Jovana Vesela — Koseskiga, finančniga svetovavca. Na svetlo dala in založila Matica Slovenska. V Ljubljani 1870. vel. 8. str. 690. — 1. Uvodivna in pesmi vže prej razglašene; 2. Visoka pesem; 3. Rusko-Puškinovih petero; 4. Iliade spevi šesteri; 5. Mazepa; 6. Nekoliko Chamissovih; 7. Uhlandovih nekaj, Göthe, Manzoni, Körner; 8. Jugo-Evropejski glosar *ali* slovenski glasnik z Doveršivno; 9. Mesinska Nevesta (str. 472 — 560); 10. Divica Orleanska (str. 561 — 690). — Knjiga ta, tiskana v 2000 delih, pošla je celó do zádnjega zvezka.

h) L. 1877 pokloni Matici „Nebeške komedije (Divina commedia) Dante Alighierija I. oddelek: Paklo, po originalu poslovenil Jovan Koseski. V skupščini XLI. se mu izreče zato iskrena zahvala, in dr. J. Bleiweis sprejame brez presojevanja kot vrednik v Letopis Matice Slovenske 1877 z lastnim predgovorom prevoda V spevov: I. II. III. IV. XXXIV; v Letopis 1878 str. 77 — 186 pa ves oddelek: Spevi I—XXXIV. „Slavni naš Koseski, pravi v opombi, se je lotil sila težavnega prevoda Dantejeve pesmi, ki se zove „Divina commedia“, katere I. del ima naslov „Paklo“. . . Izročil ga nam je velecenjeni pesnik z odločno željo, da tudi to delo njegovo v isti pisavi na svitlo pride, kakor so od veličastne njegove „Slovenije“ l. 1844 počenši izšle vse njegove poezije. Koseski hoče ostati Koseski itd.“ — L. 1878 pozdravi Matica Koseskega o 80. rojstnem godu s posebno čestitko, zložil Josip Cimperman, in nato jej pošlje svoj poslednji rokopis, ki se po dr. J. Bleiweisovem nasvetu priobči:

i) Raznim delom pesniškim in igrokaznim Jovana Vesela — Koseskiga dodatek. Na svitlo dala in založila Matica Slovenska. V Ljubljani 1879. 8. str. 65. Prevodi: Pristna ktera je? (Lessingov Natan). Gorska pesem, Planinski lovec, Perstan Polikratov, Kasandra, Hero in Leander, Diva tujka, Romar, Tekla glas iz groba, Zmage pir, Moč dane besede, Deklice tuga, Ideali, Vitez Togenburski, Nadoveska pogrebna, Ideal in življenje (Schiller); Skakon Haras (Körnerjeva). Rožna vaza, Vernitva križarja, Spoznanje, Nezábime (Paride Zajotti). Mahadö in Bajadera, Korinska nevesta, Mertvaški ples (Göthe).

L. 1880 je v občnem zboru 14. apr. predsednik dr. J. Bleiweis iskreno branil Koseskega, in l. 1881 dne 17. apr. Matico samo zoper prehudo javno kritiko. „Koseskega z blatom ometavati je princip vseh, ki ne vedó, kolik entuzijazem so njegove pesmi vzbujale od l. 1844 počenši po vseh okrajnah slovenskih; zato je pravična bila kritika prof. Wiesthalerja v programu mariborske gimnazije. Matica tedaj le pieteto spolnuje do toliko slavljenega pesnika, če vse, kar je od njega prejela uže prejšnji čas, v natisu ohrani (Ltps. 1880 str. 348)". — Iz istega nagiba je naročil, da se k) v Letopisu 1881 ponatisnete „dve nemški pesni Koseskega", poslani mu po Dav. Terstenjaku iz lista „Der Aufmerksame" v Gradcu, in sicer „Die Tanne auf Rauheneck", Romanze, 1820 št. 51, in l. 1821 št. 45 Ballade „Kurth von Roseck" (cf. Novic. 1845 l. 35: Rožekarjev grad pri Moravčah na Kranjskem). — „Pesen ta nam kaže, da je Koseski uže nemški pesnik bil, predno je še mislil, da bode kedaj tudi slovenske skladal — nekaterim na žolč in togoto. . . Na vsak način se svetu mora naznaniti ona reliquija Koseskega", piše dr. Bleiweis, in Jos. Cimperman pristavlja: „Nádejati se je, da ji vzprejmó Sloveni z istim veseljem, kakor je upal plemeniti naš voditelj itd. (Ltps. 1881 str. 202—208)". — V istem smislu pravijo o smrti J. Koseskega Novice (1884 l. 14):

„Naj čuje duh Bleiweisov, duh Koseskijev tudi še dalje in dalje nad našim narodom, da vsi oni, katerim je zaupana osoda našega naroda, navdušeni pa tudi složni nadaljujejo, kar sta složno in vspešno pričela Bleiweis in Koseski!"

„Ni ga pesnika in sploh slovstvenika pri nas, ki bi se bilo toliko pisalo o njem že za njegovega življenja dnij, kakor o Koseskem, in to v celó nasprotnem smislu; nekteri so ga imenovali prvega pesnika slovenskega, drugi pa so ga zopet devali na nič. Ali vse skrajnosti se sčasoma poravnajo, mnenja se sčistijo, in naposled pridejo pravi nazori na dan (Kres 1884 str. 224)". — Prvi je v pesmi čestital — n v Novicah 1844 l. 45: Gospodu Koseskitu pesniku Slovenje". — Drugi je Malavašič po Novic. 1847 l. 5—9 v „Domorodnih listih" imenoval oba naša pesnika prvaka — velikana, Prešerna pesnika ljubezni, Koseskiga pesnika resnosti in veličastnosti; tako tudi v „Pravem Slovencu" l. 1849 itd. — Nekoliko gledé na ta pridevnika je Svitoslav v Zg. Danici 1851 l. 9 v čestitki „Komu?" zapel jo, da krilatec venec prvenstva podarí pevcu „Visoke Pesmi" (Novic. 1850), in Gr. Rihar je pomenljiv napev zložil iskreni čestitki. — L. 1852 natisne dr. J. Bleiweis v Koledarčiku svojem prvo pesem Koseskega (dokaj spremenjeno), ktera se je po njem ponatisnila v Vodnikovem Spomeniku l. 1859, in poslednjo Prešernovo. — L. 1852 l. 57 zloží v Novic. „Mojstru pevcov!" sonet Rodoljubski; l. 1854 l. 50 po hudi bolezni „Ivanu Koseskimu za god in odhod v Abbanske toplice Domovina njegova" čestita, in (cf. Novic. 1855 l. 79. 103) 1856 l. 51 zapoje za god „Ivanu Koseskimu" na sv. Kerstnika dan dr. L. Toman. — Jako pospešila se je Koseskega slava l. 1862, kedar je razpisal z nekterimi rodoljubi dr. Bleiweis častno darilo za najboljši napev pesmi: Kdo je mar? in se je od l. 1863 po veličastnih dveh napevih (Mašek i Ipavec) preslavljal tudi pesnik sam. — Nasprotna kritika se je izprožila po „Klasji z domačega polja" l. 1866, kjer se je pisal ozir na našo mlado literaturo, a se je preziral mojster, ki je bil vrstnik Prešernov — Koseski (Novic. str. 151). — Kedar izide Mazepa l. 1868, oglasí se Jos. Stritar v Slov. Glasniku o tem delu in o Koseskega poezijah sploh v „Kritičnih pismih" (V); na to resnobno odgovorí v Novicah l. 16 Cigale in v Danici l. 19 Jeran, kar je ranjkega Janežiča pripravilo dotlej, da je ponatisnil „Noviški in Daničin glas" o omenjenem pismu, sprejel še VI. Kritično pismo in kos Byronove pesmi v prevodu Stritarjevem, pa — ustavil izdavo Slov. Glasnika itd. (str. 236). — L. 1874 priobči v gimnazijskem izvéstju Mari-

borskem prof. Wiesthaler kritično estetično razpravo „Jovan Vesel Koseski i njegova dela" nekoliko gledé na prenapete protivnike (str. 26) kažoč poleg pomanjkljivosti tudi izvrstnosti poezije njegove. — Kedar se prikaže Koseskega „Paklo" in naposled „Dodatek", poprijemati so ga jeli v Narodu 1878 in 1880 (— b i Slavomil), v Zvonu l. 1879 S. Rutar, in l. 1881 Fr. Levstik itd. tako da je prikipela kritika do ogrozne trditve na pr.: „Brez okoliša je treba povedati: Koseski nij pésnik — nikoli pesnik bil nij. — Koseski ne piše slovanski, ne piše ni slovenski, v katerem jezici niti vrstice ne more naravno in prosto misliti. Njega jezik je kombinacija samoglávega, v slovanstvu o vsem nevédnega pedanta itd. (Slov. Nar. XI. 26. 27)!" — Proti raznim napadom branil ga je verno vsa leta Dr. J. Bleiweis ter je ono nepravedno početje srdit imenoval „literarni bašibožukizem itd!" Z mladega se Koseski slovenščine dobro ni mogel naučiti, pozneje pa je živel skoro vedno v tujih, nemških in laških družbah, nikoli v sredi med narodom slovenskim; ni čudo, ako je naposled svojim mislim iskal besed največ po slovarjih! — „Novička, Cigaletova in Wiesthalerjeva hvala, kakor Stritarjeva, Levstikova, Rutarjeva in Žvabova graja, posebno pa živi vzgledi večnolepih poezij drugih pesnikov slovenskih, dali so Slovencem priliko pravično soditi Koseskega: hvaliti na njem, kar je hvale, a grajati, kar je graje vrednega. In ako tudi dan danes Koseski ne stojí več na vrhunci slovenskega Parnasa, vender slovenski narod na veke v svojem srci ohrani hvaležen spomin vsem mnogovrstnim in pravim zaslugam njegovim (Zvon 1884 str. 252)."

Človeštva blag izgled zasramovati,
Je vergla te v smetí posmeha slá.
Lepôti zmir smehún pravico krati,
Ne verje ne v svetnika, ne v Bogá;
Razrušiti zaklade sercu kani,
Preganja dim — in sveto véro rani.

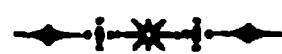
Alj, kakor ti, priprostiga iz krila,
Selanka tud pobožna, kakor ti,
Mogočno da ti rôko pevska Vila,
Na svitli tron te v zvezde posadi,
Ovije te z blišečim žarki tečno,
In, serca plod, živela boš na večno.

Černiti scer je vajen svet, kar sije,
Podreti v prah visôko mu je mar;
Pa se ne boj! Še serc veliko bije,
Ki vnete so za svit in čisto stvar,
Zijavni terg življenje v kvantah gubi,
Blagejši duh podobe viši ljubi.

(Divica Orleanska.)

JEZIČNIK.

Knjiga Slovenska

v

XIX. veku.

C.

Spisal

J. Marn.

XXV. Leto.

V Ljubljani.

Natisnil in založil Rudolf Milic.

1887.

„Učiteljski Tovariš“ — „Jezičniku“ o njegovi petindvajsetletnici.

(1862 — 1887.)

Ti delavnico v hiši moji
Imaš že petindvajset let,
Kar v nji si storil dôbi svoji,
Kakó ne znal bi tega svet?
Poslopje si obširno stêsal,
V njem kípe naših móž izklêsal,
S cvetovi njih vrlín
Okitil jim spomín.
In vsega tega truda
Jaz gledam prvi čuda!
Od tod se širi prvi glas
O delih Tvojih v trg in vas,
Da rod spozná očete,
Gojitelje prosvete!
Daj Bog, da krêpek slehern hip
Ustvarjaš nam še kip na kip,
Da s pridnostjo le sebi lastno
Zgradíš poslopje veličastno,
Kjer národ vrl
Na dede vrle bode zrl!
Tedaj pa on s čestjó in slavo
Ovenča tudi Tebi glavo,
A Ti si viješ sam spomín
Iz dúševnih vrlín! —

A. Funtek.

Iz malega raste veliko.
Koseski.

Iletos se mi je v „Knjigo Slovénsko“ nabralo dokaj slavno čislo mož, kterim gré hvala, da Slovénci imamo vže nekaj slovstva. Pač so med njimi taki, ki so — priprosti ali celó tuji — našo književnost pospeševali le posrednje, a so mnogim — na njihovem mestu sedaj vnémarnim ali celó sovražnim — na ukor. So med njimi taki, ki slovijo v svojih spisih po obliki, drugi po tvarini, spet drugi po besedi in stvaréh, ki so jih razpravljali. Mnogi so pisarili samo v časnike, toda z boljšim vspehom nego oni, ki so vkvarjali se s knjigami. Slovénski časniki so bili in nekteri so še nam koristnejši mimo slovečih knjig, ktere se tu in tam živo priporočajo v poduk ali zabavo.

Kakor ni vse zlato, kar se svéti; tako tudi **Jezičnik** o srebernem svojem jubileju, star XXV let, o „Knjigi Slovénski“ čitateljem njenim velí: „Vse poskusite; kar je dobro, ohranite (I. Tes. 5, 21)!“

Pričel sem letos „Knjigo Slovénsko“ z A. Janežičem, dragim svojim prijateljem, a sklenil s Fr. Cimpermanom, ljubim učencem svojim. Pri prvem sem razun „Cvetja iz domačih in tujih logov“ ob kratkem opisal „Družtvo sv. Mohora“ v dobi od l. 1852 do 1859, in „Družbo sv. Mohora“ v dobi od l. 1860 do 1868, dokler je ranjki bil jej tajnik ter oskrboval njeni knjižici „Koledarček pa Večernice“, da se popolnoma pokaže velika njegova pomemba v našem slovstvu.

Kakor v vseh prejšnjih — bodimo iskreni! — tako so tudi v pričujočem stoletju vprav svečeniki našemu narodu vedno najzvestejši književniki. Med 200, doslej iz sedanjega veka v „Knjigi Slovénski“ naštetimi, jih je 140 stanú duhovskega, in le 60 svetovskega. To me veselí tem bolj, ker se nadejam, da mu bodo duhovni i v prihodnje — buditelji v veri in omiki — zvesto tudi po knjigah kazali pot, po kteri se ne zajde v novo poganstvo, ki bi bilo mnogo hujše od nekdanjega, marveč se po njej dospé do prave slave in stanovitne blagostí.

Da se zadela vrzél mej knjigopisjem Čopovim in Costovim, treba bode lotiti se i pisateljev še živočih. Sicer je še znatno število vže zamrlih, ki bi zadostovalo za prihodnji tečaj. Mika me vendar, da bi „Knjigi Novoslovenski“ dal vsaj nekako podlago s Knjigo Staroslovensko. Osnove so mi v ta namen lepe; bom-li mogel jih zvršiti? Rad bi jih; v to pomozi mi Bog!

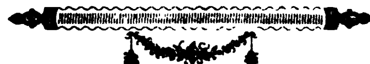
V Ljubljani dne 8. decembra 1887.

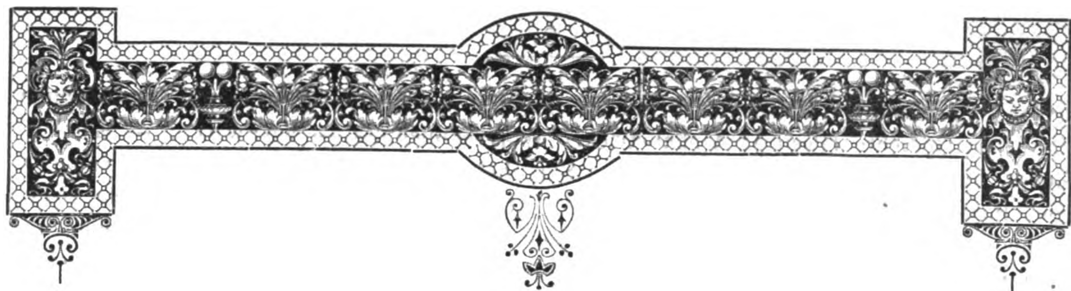
Josip Marn.

Razgled.

C.

		Stran
CXIX.	Anton Janežič	1
CXX.	Jožef Stibiel	18
CXXI.	Jernej Uršič	19
CXXII.	Janez Strel	19
CXXIII.	Peter Aleš	19
CXXIV.	Jernej Arko	20
CXXV.	Peter Leskovic	20
CXXVI.	Dr. Jožef Orel	21
CXXVII.	Jožef Orešnik Lepstanski	22
CXXVIII.	Jernej Medved	22
CXXIX.	Ferdinand Jos. Schmidt	23
CXXX.	Juri Pajk	24
CXXXI.	Peter Musi	24
CXXXII.	Fidelis Terpinc	25
CXXXIII.	Janez Križaj	26
CXXXIV.	Simon Vilfan	26
CXXXV.	France Hladnik	27
CXXXVI.	Henrik Freyer	27
CXXXVII.	Andrej Fleišman	28
CXXXVIII.	Jakob Burja	28
CXXXIX.	Jožef Partel	29
CXL.	Jožef Marešič	30
CXLI.	Jernej Maroušnik	32
CXLII.	Matevž Hladnik	32
CXLIII.	France Zaveršnik	35
CXLIV.	Janez Nep. Hradeczky	35
CXLV.	Mihael Ambrož	36
CXLVI.	Dr. Štefan Kočevar	36
CXLVII.	Josip Godina Verdelski	37
CXLVIII.	Mihael Peternel	38
CXLIX.	Jožef Premru	39
CL.	Dr. Lovro Vogrin	40
CLI.	Kajetan Hueber	40
CLII.	Jožef Virk	41
CLIII.	Jožef Bevk Križnogorski	45
CLIV.	Dr. Janez Krizostom Pogačar	46
CLV.	Dr. Matija Prelog	47
CLVI.	Mihael Pikl	48
CLVII.	Lovro Pintar	48
CLVIII.	Karel Melcer	50
CLIX.	Jernej Dolžan	51
CLX.	Anton Pintar	52
CLXI.	Frančišek Kosmač	53
CLXII.	Janez Brence	54
CLXIII.	Janez Stritar	54
CLXIV.	Stefan Kociančič	55
CLXV.	O. Mansvet Šmajdek	58
CLXVI.	Juri Fleišman	59
CLXVII.	Filip Jakob Kafól	59
CLXVIII.	Janez Škofic	61
CLXIX.	Dr. Jožef Krajnc	62
CLXX.	Ivan Macun	62
CLXXI.	Peter Cizej	64
CLXXII.	Dr. Vinko Fer. Klun	65
CLXXIII.	Janez Globočnik	65
CLXXIV.	Anton Lesar	66
CLXXV.	Peter Kozler	68
CLXXVI.	Dr. J. Radoslav Razlag	69
CLXXVII.	Dr. Jožef Ulaga	71
CLXXVIII.	Jernej Lenček	72
CLXXIX.	Janez Šolar	73
CLXXX.	Anton Umek	74
CLXXXI.	Božidar Raič	75
CLXXXII.	Andrej Andolšek	77
CLXXXIII.	Matija Smolej	78
CLXXXIV.	Sebastijan Žepič	78
CLXXXV.	Janez Božič	79
CLXXXVI.	France Šrol	80
CLXXXVII.	France Domicel	81
CLXXXVIII.	Janez Valjavec	81
CLXXXIX.	Vojteh Kurnik	82
CXC.	Dr. Etbin Henrik Costa	83
CIXC.	Josip Novak	85
CVIIIC.	Valentin Lah	85
CVIIC.	Blaž Sušnik	86
CVIC.	Ferdo Kočevar Žavčanin	87
CVC.	Janko P. Vijanski	88
CIVC.	Janez Parapat	90
CIIIC.	Lavoslav Gorenjec Podgoričan	91
CIIC.	Ivan Vrban Zadravski	94
CIC.	France Kosmač	94
CC.	Franjo Ser. Cimperman	95

Knjiga Slovénska

v

XIX. veku.

*

„K življenju lepšemu se rod moj zdrami!“
Bil klic je tvoj, slovenski korenjak.

In tako mili, blaženi glasovi
Vžigali čudovite so moči;
Junaški so se družili sinovi
Na delo — v boj za slavo novih dni!
To bilo ti najslajše radovanje,
In najprijetniša svečanost ta;
Nikdar za prazne nisi maral sanje,
Nikdar za blišč neumnega svetá!

Naj drugi svitle stavijo gradove,
Zaklade drage zbirajo na kup,
Z bliščobo svetno kratijo si dnove,
Za slast kupujejo življenja strup:
Kar vekomaj poganja zalo cvetje,
Pokojnik dragi! bilo tebi mar,
Kar poznim vnukom sveto bo imetje,
In rodu zdanjemu je rajski dar. —

Anton Janežič, kteremu poje tako A. Umek Okiški (Besednik 1869. l. 17), se je rodil 19. dec. 1828 v Lešah, vasi sv. Jakoba duhovnije sredi Roža na Koroškem, zvršil srednje šole v Celovcu, na gimnaziji bil namestni, na viši realki pravi c. kr. učenik, tajnik družbe sv. Mohora, u. 18. sept. 1869.

„Leta 1843 so jele izhajati Novice, pervi slovenski časnik, krog kterega se je zbiralo, kar še ni bilo odmerlo popolnoma svojemu narodu. Za gotovo vem, da jih je Anton že prebiral leta 1845 in 1846, piše L. F. v Večernicah 1870. . . Priburilo je osodepolno leto 1848. Vrelo je po vsem svetu, kakor v hramu, polnem novega vina. . Dogodki, ki so sicer zoreli po več let, so takrat dozoreli v malo dneh. . . Slovenski domorodci osnujejo v Celovcu slovensko društvo; mladega Janežiča izvolijo v odbor, ker ga je njegova marljivost in iskrenost priporočala. Česar bi si pred nihče ne bil upal le misliti, dogodí se jeseni leta 1848. Anton Janežič je začel učiti na gimnaziji slovenski jezik z dovoljenjem ministerstva toda brez plače. . . Pa da je le učiti smel, za drugo ni vprašal mladi, za blagor svojega naroda ves vneti domorodec. Učitelj je bil, a učnih knjig ni bilo. Perva naloga mu je bila, skerbeti za potrebne učne knjige“. Tako pride na svetlo njegova prva knjiga:

a) Kurzer leichtfaſslicher Unterricht in der Slovenischen Sprache. Für Deutsche nach Dr. F. Ahns bekannter Lehrmethode bearbeitet; nebst einer kurzen Formenlehre. Von Anton Janežič. Erster Kursus. Klagenfurt 1849. 8. 176. Verlag J. Sigmund; Druck A. Pichler's Witwe in Wien. — Inhalt: Formenlehre . . Praktischer Theil (280 Übungsaufgaben mit 13 Anmerkungen) . . Anhang zum Über-

setzen: Sprichwörter (Prislovice); Fabeln (Basni); Anekdoten (Smešnice); Erzählungen (Povésti); Gedichte (Pesmi); Alphabetisches Wortverzeichniss. — Vorwort: — Ein einfaches, kurzes, jedoch die nothwendigsten Sprachelemente umfassendes Lehrbuch mangelte noch immer . . . Ich versuchte daher . . Dr. Ahns allbekannte, durchaus praktische Lehrmethode . . . auch in dieser Sprachlehre wieder zu geben! Doch glaubte ich hiebei, um genanntes Verfahren auf eine festere Grundlage zu stützen, eine kurzgefasste Formenlehre, bei deren Bearbeitung ich vorzüglich Murkos slovenischer und Babukičs ilirischer Grammatik gefolgt bin, nicht am unrechten Platze, damit sie, durch Beispiele erläutert und versinnlichet, dem Lernenden durch das weite und schwierige Feld der Sprache als fester Anhaltspunkt dienen, und ihn gegen jeden Irrthum sicher stellen könne. — Lessach im Rosenthale den 3. Sept. 1848. Janežić. — Kurzer leichtf. Unt. in der Slovenischen Sprache. Für Deutsche . . Zweiter Kursus. Klagenfurt. 1849. 8. 166. Inhalt: Praktischer Theil (100 Aufgaben zum Übersetzen . .). Syntaxlehre. Sammlung slovenischer Aufsätze: Prislovice; Smešnice: Povésti; Različni sostavki; Pesmi; Prevodi. Angeljček (Das Engelein v. B. A. Kleisheim, posl. Fr. Malavašič), Pesem o zvonu (Das Lied von der Glocke v. Fr. Schiller, posl. J. Koseski); Alphabetisches Wortverzeichniss. — Praktischer Unterricht in der slovenischen Sprache für Deutsche. Zweite umgearbeitete und verbesserte Auflage 1850. Von Anton Janežič. — Vže l. 1849 je jel sostavljati slovar; pomagalo mu je pri tem delu več mladih domorodcev, ki so pohvaljeni v predgovoru. Knjiga se je tiskala v dveh delih:

b) Vollständiges Taschen-Wörterbuch der slovenischen und deutschen Sprache. Von Anton Janežič, öffentl. Dozenten der slov. Spr. am k. k. Gymnasium. Deutsch-slovenischer Theil. Klagenfurt 1850. 16. 630 (v polovinah). Verlag. J. Sigmund (Eduard Liegel). — Popólni Ročni Slovár slovénskega in němškega jezika. Spisal Anton Janežič, začásni učitelj slovenščine u Cělovcu. Slovénsko-němški děl. U Cělovcu 1851. 16. 554. V založbi J. Sigmundove knjigárnice. Natis A. Pichlerjeve vdove na Dunaju. — Predgovor na pr. pravi: „Nàte ga, predragi slavenski brati! tudi slovensko-němški děl mojega slovarja. Veliko truda i posla je me stal. Naj Vam toliko koristi! Skerbno sim pregledal in prebral skorej vse slovenske spise, knjige in časopise, i tudi slovarje vsih druzih slavenskih narečij; zakaj le v slogi je moč, i uzajemnost je mati vsih velicih činov. . . Znamenita bremena manj znanih beséd so mi častiti gospodi: Drobnić, Fresl, Dr. Muršec, Navratil, Škerjanc in Vrečko poslati blagovolili. Pomagal mi je tudi g. J. Sumper . . Naj je tu vsim očitna hvala izrečena. Tako naj stopi tudi to dělo v běli svět, na slavo Bogu in na sréčo vsim Slavenom! V Celovcu 14. oktobra 1850. A. Janežić.

Po slovnici in slovarju je vže zaslovel Janežič, in tedanji deželni namestnik, blagi baron Šlojsnik mu zaupa c) prestavljanje deželnega zakonika, kteri posel mu je dal sicer mnogo dela, zraven pa priložnosti, uriti se dejansko v vseh strokih slovenščine in njo sposobiti za zakonodavni jezik. Prizadeval si je, kolikor je premogel, zamotani, težko umljivi stav nemškega zakonodavnega jezika razvozljati ter ga Slovencem umljivega narediti. Opravljal je prestavo deželnega zakonika od leta 1850 do leta 1853, kakor na Kranjskem Metelko, Malavašič itd. (Večernice XXIII, 19.)

Bčelice, ko se prebudé po dolgi hudi zimi, so lačne ter iščejo živeža. S Slovenci je bilo enako; prebudili so se, pa tudi lačni so postali in željni primernega živeža. To potrebo je čutil Josip Drobnič ter storil, da se je rodila „Slovenska Čbela", berilo za obudo in omiko slovenskega duha, v Celju l. 1850, ktero je pa zima zamorila vže prve kvatre zavoljo premalo podpornikov (Jezičnik XXIV, 51). — A. Janežič —

ne bodi len — vzbudi jo še tisto leto o toplejši dobi, in mesca julja vzroji d) Slovenska Bčela. Podúčen in kratkočasen list. Na svitlo izdajana s pomočjo več rodoljubov. Pervi tečaj. Pervi svezek. V Celovcu, 1850. 8. 192. Nat. F. žl. Kleinmajr. — Po prvih kvatrih piše v povabilu na naročbo (str. 96): „S prihodnjim mescem se začne novo četvertletje „slovenske bčele"; zatorej povabimo in poprosimo vse častite rodoljube. . Izdaja se vselej 1. dne vsakega mesca. . Zdaj štejemo nekaj manj kot 400 naročnikov. . . Pri tej priložnosti častitim bravcem tudi povemo, da mislimo prihodnje leto slov. bčelo dvakrat v mescu izdajati, ako se le še nekaj več naročnikov oglasí. Veliko slavnih slovenskih pisateljev je nas podpirati zagotovilo, in nam večidel tudi že mnogo prav izverstnih sostavkov za bčelo poslalo. Tih naj imenitniši so gospodi: Cafov, Cegnar, Ferčnik, Francl, Jeriša, Kelih, Lesjak, Levstek, Litijan, Majar, Navratil, Oliban, Podgorski, Razlag, Robida, Simandl, Stepančič, Sumper, Svečan (Einspieler), Škerjanc, Šribar, Terdina, Terstenjak, Toman, Varl itd. S pomočjo tih in s časom še več drugih slavnih pisateljev bode „slovenska bčela" gotovo v čedalje lepšej in prijetnišej obleki izhajati zamogla itd." — V drugem povabilu na naročbo (str. 192) že res piše: „S današnjim listom je dokončala „slovenska bčela" pervi tečaj svojega obstanka. . Prihodnje leto bode „bčela" dvakrat v mescu, 1. in 15., izhajala in vselej saj celo polo donašala. Če se pa toliko naročnikov oglasi, da se bojo vsaki mesec tri pole tiskati mogle, jo bomo trikrat v mescu izdajali. . . Zvunajna oblika bčele bode tudi vprihodnje jednaka ostala; le samo veče pismena (čerke) bomo z manjimi, očesu priličnejšimi premenili. Kar pa znotrajni zapopadek bčele vtiče, si bomo prizadjali, da bode prihodnje leto več lepoznanskih (belletrističnih) kakor tako rekoč znanstvenih sostavkov donašala, s čemur posebno našemu krasnemu spolu in sploh našej mladini vstreči mislimo. Sicer pa naj bode bčela združiven list za vse slovenske pisatelje, ktere še enkrat serčno povabimo in poprosimo, nas v našem domorodnem podvzetju po mogočosti podpirati."

„Dasi slaba ter iz pervega še bolj toga in nevkretna — jela se je kmalu veselejše gibati in sukati, po raznoverstnih cvetlicah in drevesih pridno nabirati, satovje delati ter ga polniti s sladko sterdjo (Večern. 19.)."

Slovenska Bčela. Drugi tečaj 1851; pervi svezek šteje v 8° str. 192; drugi ravno toliko. Živili Slovenci! kliče A. Janežič koj v prvem listu; ker je za „Slov. Matico" po nasvetu rodoljuba J. Š. v lanskih Novicah nas Slovencev še premalo, naj se ustanovi družtvo za izdavanje dobrih slovenskih knjig, kterega namen naj bo: prosto ljudstvo izobraževati, domače slovstvo povzdigati, pisatelje podpirati ter jih k novim činom spodbujati. Živili Slovenci! Živilo družtvo za izdavanje dobrih slovenskih knjig (Slov. Bč. str. 3)! — Kedar je Janežič zarad preskušnje za višo realko nekaj mesecev bival na Dunaju, učila sta v latinskih šolah slovenščino bogoslovca Sumper in Ferčnik ter vredovala Bčelo z Andr. Einšpielerjem. — V povabilu na naročbo konec leta piše: „V sladkej nadi, tudi zanaprej med častitimi rodoljubi blagovolne podpore in pripomoči najti, nastopi slovenska bčela z novím letom svoj tretji tečaj. . . Da leposlovnim in drugim znanstvenim sostavkom več prostora prihranimo, zraven pa tudi željam mnogih rodoljubov vstrežemo, bomo bčelo vsak teden izdajali in vse šolske sostavke iz taiste izločili. . . Ker je vendar šola podlaga vse ljudske sreče in omike, toraj naj imenitnejša reč, ki vso našo skerb zasluži, bomo taiste v posebnem listu: Šolski prijatel imenovanem natiskovati dali. . . Vredoval ga bode A. Einšpieler itd. Vse na čast domovini!"

Slovenska Bčela. Tretji tečaj 1852 str. 432. Pričenja se s povabilom k družtvu sv. Mohora, sklepa v št. 49 s povabilom na naročbo Slovenske Bčele na pr.: „Ravno bo tretje leto minulo, kar je naša Bčelica pervič svoje perutničice po-

skusila in brenčljaje slovenske gorice in doline oblétati jela. Če je ravno letos nekaj časa hirala in pešala, ker je jej potrebne hrane in podpore pomanjkovalo, bo vendar v novem letu z novo močjo svojo pot sopet nastopila. . . Donašala bode. . Jezik bo popolnoma slovenski in lahkorazumljiv z oblikami deržavnega zakonika. . Skerbno bo vse izodločeno, kar bi proti nravnosti merilo, da se bo Bčela tudi vsakemu otroku v roke podati zamogla itd. Bratje! sezimo si v roke; gre za povzdigo našega domačega slovstva. Z Bogom." Anton Janežič, vrednik in izdatelj.

Slovenska Bčela. Četerti tečaj 1853 šteje vže le str. 216, kajti v št. 27 dne 7. julija pravi A. Janežič v Oglasu: Tretje leto je ravno minulo, kar smo jeli „slovensko Bčelo" med ljube Slovence pošiljati in še bi bili to radi storili, če bi se nam pri daljem izdavanji preveč zgube bati ne bilo. Zakaj s prineski dosedajnih gg. naročnikov za drugo polletje bi bilo komej polovica tiskarnih potroškov poplačana. Smo torej prisiljeni dalje izdavanje Bčele ustaviti itd. — Tako je zaspala Bčela, ktera je o novem letu (1853 št. 1.) spreljubo popevala:

1. Bog vas živi, cvetke moje
Vsih dolinic in gorá!
Tukaj zdaj vošila svoje
Vam prinesem iz sercá.

2. Po širokem se množite,
Razcvetite svoj obraz,
Neprenehoma kalite,
In bodíte Slave kras!

3. Nabirala in hranila
Vse sladčice skerbno bom,
Kar medú bom le dobila,
Bo za Slave mili dom.

4. Bog, ki vladaš moč viharja,
Varuj naših rožic cvet;
Naj nam sije upna zarja,
Blagoslovi Slave svet!!

Kot učitelj slovenščine je vzbujal Janežič vzlasti učence svoje k marljivemu branju slovanskih knjig. Že leta 1849 je vstanovil za nje bralno društvo. Kakor v Ljubljani na gimnaziji in v Alojznici pa v Celju — tako so tudi v Celovcu dijaki si osnovali sami svoje slovenske liste (Slavija, Daničica), iz kterih je tu in tam kaj ponatisnil v Bčeli. L. 1851 dne 1. nov. na pr. piše: „Kakor predlanskem in lani so jeli dijaki na višjej gimnazii tudi lětas svoj vadben list „Slavijo", vsakokrat na pol drugej poli, spisovati. Od dneva do dneva nam lěpših reči donaša. Pa tudi učenci spodnje gimnazije ne zaostajajo. Ravno kar bojo osnovali svoj lasten list „Daničico"... Dijaška knjižnica raste od dneva do dneva. Sedaj šteje že 249 knjig vsih slavenskih narečij. Naj rajše se bero jugoslavenske knjige itd." — Dijaška knjižnica in „Slavija" bili ste sadišče, iz kterega je izšlo mnogo slovenskih pisalcev. . Zbujal je tudi svoje rojake. Slovenskih knjig je pošiljal v Leše, kjer se je osnovalo bilo bralno društvo. Ljubezni in navdušenosti do slovenščine navzeli so se tudi njegovi bratje, kteri (Gregor, Valentín) so se poskušali celó v pesmih (Vid. Večernic. str. 21. 22. Bčela 1851) itd. — Anton pa sklene napraviti zbirko narodnih pripovedek, pesmi in prislovic ter jo poslati na beli svet ali sam ali po družtvu sv. Mohora. V Bčeli 1. nov. 1851 je natisnjen dotični poziv (str. 144) in dne 1. dec. književni oglas (str. 176) s pristavkom: „Ni dvomiti, da je to pervi (pravi) pot, predrage Slovence s narodnim pesništvom Slavjanov, od kterega slavni nemški jezikoslovec J. Grimm pravi: „nad njega krasoto bi Evropa ostermela", s njih jezikom in pravopisom (s latinico in cirilico) soznaniti in si v jeziku čedalje bolj približati."

Tako izide:.

e) Cvetje slovanskega naroda. Slovenske narodne pesme, prislovice in zastavice. Izdaja Anton Janežič. Perva knjižica. V Celovcu 1852. 16. 96. Nat. Kleinmayr. — Predgovorček. Živili Slovenci! S tim domačim glasom Vas pozdravi, preljubi slovenski brati! perva knjižica „cvetja slov. naroda" in Vas ob ednem tudi serčno poprosi, jo dragovoljno kot ljubo sestričico med seboj sprejeti in njenim pomanjklivostim

ljubeznivo prizanesti. . Zavolj malega števila naročnikov sim bil primoran to knjižico nekaj manjši osnovati, kakor sim bil sperva naměnjen. . . Druga bo obsegla tudi kakor perva slovenske narodne pesmi, prislovice in zastavice. Tema knjižicama bodo sledili, če mi Slovenci potrebne podpore ne odrečejo, posamezni zvezki s serbskimi, českimi, ruskimi in poljskimi narodnimi pesmami, in scer, kakor je bilo oznanjeno tudi v izvirnem jeziku zraven. . Skoz to se bo našim Slovencem priložnost dala, da se zamorejo v kratkem času vsaj nekoliko tudi s druzimi slovanskimi narečji soznaniti, kar se v sedajnem času od vsakega bolj omikanega Slavjana po vsej pravici tirjati sme itd. — Mej podporniki v tem delu nahajajo se p. M. Valjavec, Bal. Janežič, M. Majar, Kobe, O. Cafov, Rabič, Drobnič. Prislovice je večidel nabral V. Kurnik. Zarad premale denarne podpore in nravnostne nevarnosti druzega zvezka ni bilo na svetlo. – Med naročniki na Bčelo je imel Janežič največ bogoslovcev in duhovnikov. Gledé na to in na neljubo skušnjo pri „Cvetji“ loti se bolj pobožnega dela, in to je:

f) Zgodovinski Katekizem, ali celi keršansko-katolški navk v resničnih izgledih iz zgodovine za cerkev, šolo in dom. V nemškem jeziku sostavil Janez Ev. Šmid, katehet na dekliškej šoli v Solnogradu. S pomočjo nekterih slov. domorodcev poslovenil in izdal Anton Janežič. I. Zvezek. (Pervo in drugo poglavje t. j. od vere in od upanja). V Celovcu 1853. 8. str. 286. — II. Zvezek. (Tretje poglavje t. j. od ljubezni). 1853. 8. 333. — III. Zvezek. (Šterto in peto poglavje t. j. od svetih zakramentov in od kerščanske pravice s pristavkom od 4 poslednjih reči in s kazali vsakemu zvezku). 1853. 8. 332. V založbi Sigmundove bukvarnice; kakor tudi po vsih slov. mestih dobiti. Natis A. Pichlerjeve vdove in sina na Dunaju. — S kakimi Slovenci je deloval, vidi se nekoliko iz predgovora, kteri je jako pomenljiv vsem brez razločka.

„Sveti Janez Zlatoustni je nekdaj svojim vernim poslušavcom rekel: „Kakor je znamnje zdravega telesa, ako človek rad jé, tako je tudi vaša želja po dušni jedi veselo znamnje, da je vaš duh zdrav.“ Kakor je ta svetnik od svojih vernikov govoril, tako zamoremo tudi mi z radostnim sercem reči in pred celim svetom zauplivo pričati, da je naš mili narod, to je naš slovenski ljud, čverst in zdrav ne samo na telesu, ampak tudi na duši. Priča dovoljna tega, kar pravim, je to, da za božjo čast in zveličanje svoje duše resnično vnet ne le samo cerkve zida, stare božje hrame popravlja in po svoji moči pripomaga, da se Bogu dolžna čast ne krati. Pa on tudi pridno in z veseljem hišo božjo obiskuje in božjo besedo, ktero Kristusovi namestniki od oltarja ali iz lece (prižnice) oznanujejo, marno posluša, ter si še poverh pobožnih knjig zvesto omišluje, da imá tudi za dom, posebno o Gospodovih praznikih, kej koristnega in podučnega branja. Tej zares vse hvale vredni želji in iskrenemu vnetju za vse, kar je duši v prid, po mogočosti vstreči, so do zdaj naši slovenski pisatelji večidel duhovskega stanu, vse svoje žile napenjali in dokaj izverstnih bukev napisali, molitne in druge pobožne knjižice izdali, ktere govoré od lepega in čednega zaderžanja v vsih razmerah in okolišinah našega časnega življenja. Med njimi najdemo tudi več takih, ki izključlivo od resnic naše svete katolške vere razločno in prav razumlivo govoré. — In da se med Slovenci le redko najdejo nepristojne ali clo dušam nevarne knjige, je ravno nov dokaz dušnega zdravja in dušne čverstobe tega v celem še nepokaženega naroda.

Ker so torej Slovenci tako vneti za vse, kar je dobro in ker po tem takem le po resnično dobrih in koristnih knjigah segajo in jih z veseljem prebirajo, tudi po pravici pričakujemo, da bodo letó pričujoče delo, ki se jim s tim v roke podá, radostno sprejeli ter blagomisleče gospode, kteri so ga na svitlo dati namenili, blagovoljno podpirali. Temu se je tím bolj nadjati, ker se jim v njem večnoresnična Beseda božja, neskaleni vir naše svete matere kerščanske rimsko-katoliške cerkve v mični in prijazni obleki resničnih

zgodeb ponuja in razlaga, ki so vzeti deloma iz samega svetega pisma, deloma iz pisem svetih cerkvenih učenikov in cerkvene zgodovine od naj pervih let noter do naših sedajnih, v kterih živimo. V taki podobi Vam ni še nobeden pisatelj, predragi Slovenci! celega keršČanskega nauka razlagal (saj meni ni nobena taka knjiga znana), kakor se Vam ga tukaj podaja. Zatorej pa boste gotovo — jaz sim si tega svest — z ravno tako radostjo sprejeli, kakor so ga bili Nemci veseli... — Primerna je ta knjiga priprostemu ljudstvu, ktero se keršČanskega navka ložej učí s prilikami in zgodbami kot s suhim umstvovanjem; primerna je pa tudi častitim duhovnikom, ker najdejo v njej za vsako verno resnico mnogo prav lepih in priležnih prilik, izrekov in resničnih zgodb, da z njimi svoje ogovore na ljudstvo prijetniši naredé!

Vzemi, preljubi slovenski bravec! to knjigo le sam v roke in beri jo in svest sim si, da se ne boš kesal, da si jo v roke vzel. Bolj jo boš prebiral, bolj ti bo dopadla, in svete večne resnice, ki jih uči, ti bodo globokejši v serce segle, in ti zvestejši v spominu ostale. Z Bogom!“ — V Gorici na dan sv. apostelnov Petra in Pavla 1852. Stefan Kociančič, učitelj svetega pisma stare zaveze.

Dopisoval je Janežič vmes tudi v „Prijatla za šolo in dom“, ki ga je izdajal A. Einšpieler; vredoval Bčelo, spisoval v njej vzlasti zmes pa glasnik za slovstvo in umetnost; s 7. julijem l. 1853 ustavi Janežič izdavanje „Slov. Bčele“, a ne ustavi delovanja svojega na polju slovenskega slovstva. V istem listu (št. 27) naznanja: „S tim vendar ne prenehamo, naše leposlovno polje po mogočosti obdelovati. Po nasvetu več rodoljubov bomo izdavali občasen časnik: „Glasnik slovenskega slovstva“ Slovencom za poduk in kratek čas. Glasnik bo prinašal... Vsak zvezek okoli 10 tiskanih pol v velikej osmerki bo okinčan z jeklorezom kakega imenitnega Slovenca... Ako bo pervi zvezek „Glasnika slov. slovstva“ dopadel, si bodo posamezni zvezki pogosto sledili... Kakor so izverstne Drobtince bolj za prosto ljudstvo in častitej duhovščini namenjene, bo naš glasnik za bolj omikane bravce odločen itd.“ — Vsled tega pride na svetlo

g) Glasnik slovenskega slovstva. Izdal Anton Janežič, zač. učitelj slovenščine in nemščine, zgodovine in zemljepisa na c. k. gimnaziji in realki v Celovcu. Pervi zvezek. V Celovcu 1854. vel. 8. 80. Nat. J. Leon. Prebl. G. Dr. Fr. Miklošiču .. posvečuje .. izdatelj. Kazalo: Razne pesmice (Praprotnik, Valjavec); Slepa Marica (Jeriša). Nestor in nekdanje mesto Kijev. Narodne pesmi .. Natoroznanske reči. Utrinki. Terst (Cegnar). Homerove Odiseje I. spev (M. Valjavec). Čertice iz ruskega basnoslovja (Jeriša). Skalozob v gradu s 7 turni (Poljski M. Čajkovskega). Slovenski pregovori (V. Kurnik). Drobtince. Slovensko slovstvo. — Prinesel je ta zvezek sicer blaga mnogovrstnega, olikanega in zanimivega, vendar je zarad premajhne podpore ostal — brez podobe kakega imenitnega Slovenca — sam samcat! — „Mladina je naš up, naša nada; na njej počiva naša — slavjanska prihodnost... Naših marljivih gospodov bogoslovcev ne oměniti, kteri so se tudi lětas na vso moč materinščine poprijeli, hočem dans samo od naše gimnazije kaj več progovoriti, piše v Bčeli 1851 str. 143... Slovenski jezik in slovstvo se v 8 urah, ilirščina pa v 2 urah predava in učí; za Slovence se vě da po slovensko. S veliko zaprekami se imamo scer boriti; nimamo za Slovence pripravne slovnice, nimamo slovstvene zgodovine, nimamo — jedra v jezikoslovnem nauku — nimamo slovenskega berila, razun za pervi razred. Oj berilo kje nam toliko časa zastajaš itd.!“ — Prikaže se najpred res

h) Slovensko Berilo za Nemce s kratkimi razjasnjenji in potrebnim abecednim imenikom. Sostavil Anton Janežič. V Celovcu. Nat. in zal. J. Leon. 1854. 8. 186. (Slovenisches Lesebuch für Deutsche mit kurzen Erklärungen und dem nöthigen alpha-

betischen Nachschlagregister etc). — V predgovoru pravi: „Večletna skušnja je nas do gotovega prepričala, da slovenski nauk brez primernega berila le slabo napreduje; posebno pa veljá to od Nemcov, ki so se težavnega uka našega jezika poprijeli. Kmalo jim bo serce vpadlo, če jih hočeš zmiraj s suhimi pravili slovnice mučiti; z veseljem in terdno voljo bodo vendar začeti nauk nadaljevali, če si bodo od dne do dne brez posebnih težavnosti več slovenskih besedí in izrekov prilastiti in se v kratkem času toliko v slovenskem govoru izuriti zamogli, da se bodo s slovenskimi rojaki saj o najpotrebniših rečéh poméniti znali. To se pa le da doseči, če se prav marljivo slovensko bere in prebira, da se nemški učenec čedaljebolj slovenskega govora privadi. . . V ti namen je sostavljeno pričujoče „berilo." Obsega sploh samo lahkorazumljive in v čistem slovenskem jeziku pisane sostavke, kot: pregovore, liste, pesmice, basni, povesti ter druge manjše zgodovinske in natoroznanske rečí, ki smo jih po raznih slovenskih časopisih nabrali. . . Nadjamo se, da smo k ložejemu naučenju slovenskega jezika s tim saj nekoliko doprinesli. Z Bogom!" V Celovcu 1. augusta 1853. A. J.

„Zastran slovenščine nam zmiraj boljši časi prihajajo. Čedalje bolj se zavedajo naši Slovenci, čedalje bolj spoznavljajo svoje dolžnosti do premile matere Slave . . . S veliko zaprekami se imamo — pri slovenskem nauku — boriti; nimamo za Slovence pripravne slovnice, nimamo slovstvene zgodovine . . . Pa slavenska vsterpljivost in stanovitnost vse napotja premaga itd." — pisal je v Bčeli 1851 str. 143, in res — vzmagal je toliko, da je izšla nemška: Leichtfassliche Sloven. Sprachlehre für Deutsche. Erster — Zweiter Jahrgang. Dritte umgearbeitete Auflage . . 8. 1854 . . pa

i) Slovenska Slovnica s kratkim pregledom Slovenskega Slovstva ter z malim Cirilskim in Glagoliškim Berilom za Slovence. Spisal Anton Janežič. V Celovcu 1854. 8. 182. Zal. E. Liegel knjigar. — V predgovoru pravi na pr.: „Pričujoča slovnica, po naj boljih dosedanjih slovniških delih sostavljena, je sosebno našim slovenskim učencom na gimnaziah in realnih šolah namenjena. Spisali smo jo v slovenskem jeziku, ker je nas večletna skušnja prepričala, da vsak nauk, torej tudi jezikoslovni, tam naj lepše in naj veseliše napreduje, kjer se učencom v domačem, ne pa v ptujem jeziku razlaga in razjasnuje . . . Pridan je „kratek pregled slovenskega slovstva" od naj starših do naj novejih časov. Sostavili smo ga posebno po Majarjevem (Drobtince 1849) in J. Valjavcovem spisu (Slov. Bčela 1853 str. 108—216, kjer pa pisatelj pravi, da ga je zložil po prednašanju g. prof. Metelkota, po Šafaříku in Jungmanu) in druzih razsodbah posameznih slovenskih knjig . . Današnje dni ne more več zadostiti znanost samo enega slovanskega jezika . . Naša slovenščina je naravna hči staroslovenščine . . . V ti namen smo tu staro cirilsko in glagoliško azbuko z malim staroslovenskim berilom dodali . . Prof. Fr. Miklosić in Metelko sta našo slovnico v rokopisu pregledati in semtertje popraviti blagovolila itd."

k) Slovenska Koleda za leto 1858, slovenskemu ljudstvu v poduk in razveselovanje. Vredil Anton Janežič, c. k. učitelj višjih realnih šol. Izdalo družtvo sv. Mohora. V Celovcu vel 8. Slovenska Pratika — priloga I—XXXI . . Imenik vsih rimskih papežev . . Slovenska Koleda 1—267: Poštena Bohinčeka v Benetkah. Fedor in Olga . . Božja pot k Mariji na sv. Višarjih (s podobo) . . . Kako so stari Slovani merliče pokopovali . . . Slovenski pregovori. Gospodarske drobtince. — Predgovor: Koleda je navada stara in častitljiva. Vsem Slovanom je znana, in tudi na Slovenskem domá. Zvečer pred božičem, pred novim letom in pred sv. tremi kralji hodijo koledniki ali koledovavci od vasi do vasi, od selišča do selišča, in vošijo srečo in zdravje vsem domačim. Njih pesem vesela se razlega v nočni tihoti po celi dolini:

„Novo leto nosimo,
Vas darova prosimo!

Naj solnce jasno, blagodarno sija,
Bogato ródi nograd in poljé!
Nebeški dež obilno naj polija,
Kar sini kolj Slovenije sadé.
Na skalo se nam sloga vkorenini;
Kar nam je bratov v dragi domovini,
Ljubezen ena v djanje jih zjedini.

Daj Bog prijatlom našim dni vesele,
Obvari milostno jih smertne strele,
Za čast in srečo ki goré dežele.
Kar sejejo, naj vidijo zoreti,
V resnico želje svoje razcvěteti! —
Med zvezdami naj se njih slava sveti!"

Naj bo tudi pričujoča „Koleda" vsem Slovencom ljuba in prijetna novolětnica. Namenjena je mladim in starim, posebno slovenskemu ljudstvu na deželi; naj jim služi v poduk in razveselovanje. Razun navadne pratike obsega lepo število večih in manjih povesti, pesem, popisov in drugih podučnih sostavkov, izvirnih ali poslovenjenih. Čelo jej kinča v jeklo vrezana podoba Božje poti na sv. Višarjih. Bog daj srečo in veselo novo leto! V Lešah mesca septembra 1857. A. J. — Slovenska Koleda za leto 1859, slovenskemu ljudstvu v poduk in razveselovanje. Vredil Anton Janežič. Izdalo družtvo sv. Mohora. V Celovcu v 8°. Pratika — s podukom o novih in starih denarjih — priloga str. I—XXVIII. Koleda str. 1—170: Kolednica (Cegnar). Sprava. Kriva prisega . . Jagodice. Igra v enem djanju po Kr. Šmidu svobodno poslovenil Matija Majär (str. 49—78). Sveti večer (Bilc) . . . Deklica na razpotju . . Smert Senjanina Iva. Mihael Andreaš, samouki pesnik in pevec slovenski. Simon Rudmaš, c. k. šolski svetovavec in nadzornik ljudskih šol na Koroškem . . Avstralci . . Ljubno. Bled (s podobo). En dan na planini nad Kamnikom (Bl. Sušnik). Potopis vodene kapljice (Tušek) . . Kako gospodinji natora v našem telesu. —

„Mnogokrat ljube Novice preblago željo naznanujejo, da bi se kde beletrističen (lepoznansk) list rodil . . Vredništvo Novic, g. Matija Majar in g. Žavčanin so vže govorili o tej reči . . Tudi smo v „Slov. Prij." odperto pisemce g. dr. Razlaga čitali nekaj jednakega našim željam . . Naše drage Novice ne morejo vsega tiskati, kajti njih namen in pravilo ni samo za slovstvo. . . . Ali bi se ne dala rajna „Bčela" iz temnega groba v nekoliko drugej obliki zopet obuditi in oživiti? Jeli bi se ne podstopil sopet častiti gosp. Anton Janežič vredništva . . Prosim, naj po Novicah svoje mnenje razodene . . Bog daj, da bi ta moj glas ne bil le „vanum desiderium" in da bi o novem letu se vže veselili „Bčelinega vstajenja." — Tako je pisal v zadevah lepöznanskega časnika v Novic. 1857 str. 282 Janko Vijanski; za njim J. Drobnić (str. 315) in drugi. — Nato odgovarja A. Janežič v Novic. str. 294. 295 na pr.: „Kar so gospodarju, obertniku, domorodcu in vsakemu omikanemu člověku, ki vediti hoče, kaj se po svetu godí, neprecenljive „Novice", častiti duhovšini „Slov. Prijatel" in „Zgodnja Danica", ravno tako nam je potreben v splošno oliko našega jezika list lepoznansk, kakor jih imajo vsi omikani narodi v manjem ali večem številu. Le mi Slovenci ga še zmiraj pogrešamo, čeravno je želja po njem, kakor nam spričujejo mnoge pisma in posamezni glasovi iz raznih krajev naše domovine, razširjena blizo po celi široki Slovenii. Zanašaje se v krepko podporo vseh rodoljubnih Slovencov nočemo dalje odlagati ali čakati; terdni volji in združeni moči vse obveljá. Naznanjamo torej vsem prijatlom našega slovstva, da bo jel že ob novem letu ali malo pozneje izhajati namesto rajne „Bčele", se ve da v lepši in bolj doveršeni obliki, nov lepoznansk časopis pod naslovom: „Glasnik, lepoznansk list za literaturo in umetnost". Namenjen omikanim Slovencom po deželi in po mestih, bo obsegal razne po domače pisane sostavke, kakor: pesme, novele in povesti, pripovedke, popisovanja šeg in navad narodov slovanskih, životopise, sostavke krajopisne,

zgodovinske in natoroznanske, slovenske prislovice in druge narodske drobtinice, z eno besedo vse, kar se vjema z namenom kratkočasno-podučnega lista . . V dokladi drobtinice jezikoslovne . . misli in želje posameznih vlastencov v slovničnih zadevah, v pojasnjenje raznih gramatičnih pravil, gradiva za slovenski slovar, nabrane po raznih krajih Slovenije, vesti o slovenskih podnarečjih in marsiktere literarne novice . . . Vsi sostavki za „Glasnika" naj bodo v čisti, gladki slovenščini prav mikavno pisani, lahko razumljivi, ne preobširni, kolikor je moč po domačih predmetih osnovani in sploh estetično doveršeni, da bode berilo um in serce požlahnovalo, ne pa mlade serca s praznimi sanjarijami in nečistimi željami napolnovalo. Zatorej nikakor ne bomo mogli jemati sostavkov, v kterih veje zgolj duh poželjive posvetnosti, ker so zoper namen našega lista, kterega geslo naj vedno ostane: požlahnovanje uma in srca. Vse naj bo pošteno slovenski nravi primerno, bodi si poduk ali razveseljevanje itd." (cf. str. 331). — V tem smislu razpiše v „Slov. Prijatlu" (str. 186) povabilo na naročbo in z novim letom pride na svetlo

1) Glasnik Slovenski. List za literaturo in umetnost. Vredil in izdal Anton Janežič, c. k. učitelj višjih realnih šol. Pervi zvezek. V Celovcu, 1858. 8. str. 192. Nat. J. Leon. V kazalu: Zabavni del — v verzih, v prozi. Podučni del. Glasnik literarni. Glasnik iz domačih in tujih krajev. Imenitniše drobtinice. Minulo bo šele pol leta, kar je nastopil Glasnik pervokrat svojo pot po slovenskih goricah in ravnicah; pa že lepo število si je pridobil prijatlov in podpornikov v tem kratkem času. Bodi vsem hvala in čast! Enakomerno bo tudi v prihodnje obdeloval um in serce . . . Glasnik literarni bo deval na rešeto dela slovstvene, noveje in stareje (toda zmiraj „učeće" in nikdar ne „porugivajuće") itd. (str. 192). — Drugi zvezek str. 204. — Z novim letom nastopi Glasnik svoj drugi tečaj. Izhajal bode, kakor doslej, po celi poli dvakrat v mescu . . .; razglaševal bode tudi častitljive ostanke, ki so se ohranili med narodom iz časov nekdanjih; včasih se bode ozerl po cveticah tudi v tuje vertove, posebno slovanske, ter jih povijal med cvetje domače itd. (188). — Glasnik Slovenski. Lepoznansko-podučen list. Tretji zvezek. 1859. 8. 196. — Četerti zvezek str. 190. V povabilu pravi: Mnogo lepih sostavkov imamo . . Izmed bogate zaloge omenjamo le prekrasne zgodovinske povesti „Koliščina in stepe", ki se šteje med perve biserje poljske literature . . . Da se bo dalo slovstveno gradivo primerniše razredovati in še z večo skerbjo pregledovati, bo izhajal Glasnik le 1. dan vsakega mesca, kakor doslej na dveh velikih polah . . Tudi med vojsknim hrupom se bo Glasnik na vso moč poganjal za izobraženje našega jezika in za povzdigo naše mlade literature itd. — Zarja lepših dni vzhaja tudi slovenščini in zbuja domače pisatelje k novi delavnosti; bogata lepih sostavkov je že naša nabira za prihodnje leto, in še vedno se množi število naših podpornikov in delavcov na literarnem polju; zató nas navdaja sladko upanje, da se bo v novem letu Glasnik še bolj prikupil svojim bravcom, kakor v letošnjih nemirnih časih, ki so zmir bili neprijazni vedi in umetnijam itd. — Peti zvezek 1860. 8. 190. — Šesti zvezek 190 str. — S prihodnjim letom bo izhajal Glasnik trikrat v mescu (5., 15. in 25.); vselej ga pride na svitlo pol pôle velike oblike . . Naša lepoznanska literatura leži na mnoge strani še vsa v celini; posebno se je doslej popolnoma zanemarila naša zgodovinska in narodska povest, ki se, po ljudstvu posneta, najberže prime ljudskega srca. Da obernemo delavnost naših pisateljev tudi na to polje, želimo ob novem letu razpisati primerno darilo za najboljšo zgodovinsko ali narodsko pripovedko itd. — Napočila je z novim letom vsem rodovom v široci Avstriji doba dušnega prerojenja . . Slovenci! tudi nam že svita na vzhodu; da se pa popolnoma razdaní, bodi naše sveta skerb in prizadeva . . Slovenci, bodimo delavni, bodimo složni! le tako nam zasije žar lepše prihodnosti. Naše geslo bodi: vse za vero, za narod, za cesarja! Sedmi zvezek

2

1861. str. 145. — Z novim letom nastopi „slovenski Glasnik“ svoj peti tečaj. Izhajal bo, da večih sostavkov ne bo trebą tolikrat tergati, po mnogih željah v začetku vsacega mesca, 2—3 pole na enkrat, sopet v stari priročni oblici itd. — Osmi zvezek 1862. str. 404. — Zabavni in podučni del; v vezani in nevezani besedi, narodne pesme; besednik, dopisi, slovstvene reči, drobtine. — Z novim letom nastopi svoj šesti tečaj. Olika slovenskega jezika za vsakovrstno pisavo ostane mu tudi v prihodnje prva naloga . . Med drugimi rečmi bo obsegal prihodnji tečaj kratko staroslovensko slovnico, ki jo je spisal g. J. Marn, kat. in učitelj slovenščine v Ljubljani itd. (str. 403). — Deveti zvezek 1863 str. 352. — Hrvaško - srbsko berilo. Izhajal bode kakor doslej na dveh polah v mescu in prinašal razno lepoznansko in podučno blago, sosebno novele, pripovedke in razne poezije, umetne in narodske. — Deseti zvezek 1864 str. 388. — Z novim letom osmi tečaj — naj najde naš edini lepoznanski list pri vseh rodoljubnih Slovencih obilno podpore, da bodo tudi dalje, kakor doslej, podpora slovenski literaturi in slovenskim pisateljem! — Ednajsti zvezek 1865 str. 384. Nat. J. in F. Leon. — Osnova mu bode zanaprej ta - le: Glavni list bode razpadal v tri predele: pervi je odločen zabavni lepoznanski slovesnosti v vezani in nevezani besedi, drugi podučnemu lepoznanstvu, tretji pa raznim izdelkom narodske poezije in slovanskemu berilu . . Književni obzor . . Besednik . . Kar se tiče pisave posameznih sostavkov, deržal se bode Glasnik sploh dosedanjega pisanja, ki je najbolj navadno med Slovenci; kar se pa tiče polglasnega **e** pred **rom**, opuščal se bode v korenikah po želji večine slov. pisateljev itd. — Dvanajsti zvezek 1866 str. 452. Nat. J. Blaznik v Ljubljani. — Deseti tečaj. — Notranja razredba snovi in cena mu ostane, kakoršna je bila doslej; na obliki pa se bo Glasnik povekšal in bo po mnogostrani želji trikrat v mesecu na pol poli največe (regalne) osmerke na svitlo prihajal itd. — Deseti tečaj 1867 str. 384. Nat. J. in F. Leon. — Da-si tudi mu je bila včasi materijalna podpora po slovenskih rodoljubih v obče le pičla, da ne rečemo prepičla, ohranil se je „slov. Glasnik“ vendar, vkljub vsem oviram, skozi deset let srečno pri življenji, za kar gre hvala sosebno naši rodoljubni mladini . . . Ker nam pri sedanjej podpori zabavno-podučnega tednika še ni mogoče osnovati in ker letašnji polomesčnik večini bralcev v mnogem oziru ni toliko ugodil kakor njegova lanska izdava, preseli se „slov. Glasnik“ z novim letom zopet v Ljubljano in bode tam v prav lični opravi in z mnogovrstnim zanimivim obsegom, kakor leta 1866, iz Blaznikove tiskarnice vsak mesec na poltretji poli na svitlo prihajal, da ne bode treba večih spisov toliko pretrgovati itd. — Ednajsti tečaj 1868 str. 236. — V listu 5. str. 200 v listnici piše vrednik: Pri tej priložnosti ponavljamo svojo ponižno prošnjo gg. naročnikom, ki nam še niso poslali naročnine za tekoče polletje, da to še tekoči mesec storiti blagovolijo, sicer bi bili prisiljeni daljo izdavo našega lista ustaviti . . In v 6. listu 1. jun. 1868 v naznanilu str. 236 pravi vredništvo: Naša prošnja v zadnjem listu doslej žalibog ni našla zaželenega odziva; preobilica zaostankov, pa tudi marsiktera nemila izkušnja nas je prisilila, da ustavimo z današnjim listom izdavo „slov. Glasnika“ za drugo polletje itd. . Z Bogom!

m) Urban Jarnik, učenec in naslednik O. Gutsmanov, imenuje se po pravici Koroški Vodnik, ki ga je opisal A. Janežič v Vodnikov. Spomeniku l. 1859 str. 112—115, kjer je priobčil tudi nekaj njegovih izvirnih pesem. „Podajemo jih tu popolnoma nespremenjene; celó posebnosti koroškega govora smo skoz in skoz prideržali, da nam v svoji izvirni pisavi kažejo, v kako gladki in čisti slovenščini je že leta 1809 pel in pisal naš koroški vodnik na polju pesniškem — Urban Jarnik iz zilske doline (str. 114).“

n) Živili Slovenci! Naj se ustanoví družtvo za izdavanje dobrih slovenskih knjig itd. — je za novo leto 1851 v Bčeli svetoval A. Janežič. Vsled vzbujevanja Slomšekovega se v ta namen 27. jul. snide odbor ter razglasi 1. sept. družtvene postave. Bili so pa v odboru: A. Einšpieler, Fr. Zorčič, J. Rozman, A. Janežič, D. Robida, M. Majar, B. Lesjak, Gr. Somer. V 1. listu 1852 ima Bčela „Povabilo k družtvu sv. Mohora“, kakor tudi „Slov. Prijatel.“ Vodja je začasno bil A. Einšpieler, tajnik pa A. Janežič. V 5. l. so se jeli tiskati družniki z A. M. Slomšekom na čelu, in kakor je A. Janežič pomagal družtvo sv. Mohora spraviti v življenje, tako ga je tudi na vso moč podpiral in od l. 1852 do 1859 opravljal težavno službo družtvenega tajnika brez vse plače. Kolikor toliko truda je imel pri knjigah, ki jih je družtvo v tej prvi dobi spravilo na svetlo, in te so — tiskane sploh v Celovcu (Kleinmayr — Leon):

L. 1852: Slovenski Goffine ali Razlaganje cerkvenega leta. I. Del. 1853. 8. 320. — Blagomir puščavnik. Podučivna in kratkočasna povest za mlade in odraščene ljudi. Poleg nemšk. poslovenj. 1853. 8. 154. — Kratka povestnica Goriške nadškofije. Spisal Franc Blažič. 1853. 8. 81. — Šola vesela lepega petja za pridno šolsko mladino. 1853. 8. VII. 55. — Domači ogovori po nedelskih evangeljih za verne ljudi na deželi. Sp. F. J. Kaffol. I. Del 1853. 8. 270.

L. 1853: Božidar, podučivna in kratkočasna povest za mladost in odraščene ljudi. 1853. 8. 113. — Zgodovina svete věre v podobah starega zakona. Sp. J. Ciringar. 1853. 8. 78. — Stari Urban ali zimski večeri dobrih kmetov. Poleg talianskega poslovenili Goriški bogoslovci. 1853. 8. 225. — Domači ogovori po nedelskih evangeljih za verne ljudi na deželi. Sp. J. F. Kaffol. II. Del. 1853. 8. 290.

L. 1854: Djanje Svetnikov. Del I. U Gradcu 1853. 8. VIII. 736. — Slovenski Goffine ali Razlaganje cerkvenega leta. II. Del. 1854. 8. (I. II. str. 768). — Druge in Tretje Mozesove bukve. 1854. II. 8. 104. III. str. 76. — Imenik in račun družtveni.

L. 1855: Djanje Svetnikov. Del II. 1854. 8. 813. — Zgodovina svete věre v podobah novega zakona. Sp. J. Ulaga. 1855. 8. 85. — Šestdeset pesem z napevi za cerkev, šolo in kratek čas. Na svetlo dal L. Cvek. 1854. 16. 102. — L. 1854 in 1855 še „Šolsk. Prijatla“ po verhu (Slov. Prij. 1856 str. 16).

L. 1856: Drobtince. Na svetlo dal M. Stojan. XI. 1856. 8. X. 310. — Ogledalo kerščanskih čednosti v poduk in posnemanje. Poleg Dominika Mettenleiterja (Frühlingsblumen). 1856. 8. 175. — Elizabeta ali pregnanci v Sibiriji. Lepa povest za mlade in odraščene ljudi. 1857. 8. 110.

L. 1857: Drobtince. M. Stojan. XII. 8. XX. 237. — Slovenska Koleda za leto 1858. 8. XXXI. 267. Vredil A. Janežič.

L. 1858: Drobtince. M. Stojan. XIII. 8. VIII. 351. — Slovenska Koleda za l. 1859. 8. XXVIII. 170. Vredil A. Janežič. — Marije Rožen Cvet. Sp. M. Stojan. 1855. 12. 414.

L. 1859: Najpoglavitniše resnice svete vere v premišljevanje dane po misijonarju Humbertu. Posl. Peter Cizej. 1859. 8. 448. — Rožice za mlade in odraščene ljudi. 1859. 8. 170.

Družnikom so se pošiljale knjige po razmeri in previdnosti; med njimi nekterim tudi „Naravoslovje alj Fizika“ po domače zložil K. Robida. V Ljubljani 1849. 8. XI. 123. Nameraval je Janežič za l. 1860 dati na svetlo zabavnik „Zornica“ ter jo je napovedoval v Glasniku l. 1858 str. 169 itd.; a v Glasniku 1859 str. 128 naznanja, da za prihodnje leto „Zornice“ ne bode na svitlo, ker nam v letošnjih nemirnih časih ni bilo mogoče, od vseh boljših pisavcov sostavkov za-njo pridobiti. Drugi vzrok temu pa je

bil, ker je kot tajnik vredoval „Koledarček družbe sv. Mohora" (Prim. in popravi v Jan. Večernicah 1870 str. 31 o Zarnici!).

o) Cvet slovenske poezije. S kratkim naukom o pesniških izdelkih za gimnazijalne in realne šole. Na svitlo dal Anton Janežič, c. k. učitelj na viši realki. V Celovcu 1861. 8. 117. Nat. J. Leon. — „Izmed vseh umetnij, kar jih slajša človeku življenje, je poezija najlepša, najžlahtniša cvetica. . Poezija je človeškemu sercu tudi najblažja dušna zabava. . Poezija je tako rekoč ključ do mladostinega serca. Torej je vsakemu šolniku v svojem nauku perva skerb, da odgerne svoji mladini mičnost in krasoto narodne poezije in jo po nji navdá z ljubeznijo do sladke materinščine. . Žalibog je v naših berilih ravno poezija — najpotrebniša tvarina v jezikoslovnem nauku — skorej najbolj v nemar puščena, ktera okoljščina gotovo tudi ovira zaželjeni napredek v slovenščini. Da se temu pomanjkanju, ki ga brez dvoma čuti vsak učitelj slovenskega jezika, vsaj nekoliko v okom pride, je zagledala beli dan pričujoča nabera slovenskih pesem". . Cela zbirka obsega 100 večih ali manjih pesem od 32 različnih pesnikov. . Vse tiste mesta, ktere bi utegnile žaliti nežni čut mladostni, so se vestno odstranile ali prekrojile. . Pesmam je pridjan poduk o pevskem zlogu in o vseh pesniških izdelkih (lirike, epike, dramatike, didaktike). . V dodatku je nekaj poezij iz hervaško-serbskega slovstva (p. Gundulić, Kanavelić, Palmotić, Gjorgjić, Mažuranić, St. Vraz, Preradović), kitica srbskih prislovic, cirilsko-slovenske pismena, da se naša mladina polagoma privadi tudi hervaščine in cirilice, da postane vgodna za jugoslovensko vseučilišče, ki se utemeljuje v bližnjem Zagrebu itd. (Glasnik 1861 str. 76).

p) Cvetje iz domačih in tujih logov. Izdaja Anton Janežič. Pervi zvezek. Marija Stuart. Tragedija v 5 djanjih. Spisal Friderik Schiller. Poslovenil France Cegnar. Nat. J. Leon v Celovcu 1861. 16 str. 223 (Priklada Glasniku VII).

Šestka I. l. 1862 v 16: 1. Viljem Tell. Sp. Miroslav Schiller. Poslov. Fr. Cegnar. V Celovcu str. 208. Nat. J. Leon. — 2. Platonov Kriton in Apologija. Iz grščine poslovenil Ivan Božič. str. 78. — 3. Babica. Obrazi iz življenja na kmetih. Spisala po češki Božena Nemcova. Posl. Fr. Cegnar. str. 297. — 4. Ksenofontovih spominov na Sokrata čvetere bukve (Memorabilia). Poslovenil P. Ladislav Hrovat. str. 158.

Šestka II. l. 1863: 1) Na sveti večer o polnoči. Epična pesem v treh spevih. Zložil Gr. Krek. str. 55. — 2) Publija Virgilija Marona Georgikon, to je: Poljedelstvo. Čvetere bukve. Posl. Dr. J. Šubic. str. 118. — 3) Sofoklov Ajant. Žaloigra, ki jo je iz grščine poslovenil Kráčmanov Matija (Valjávec). str. 87. — 4) Kitica Andersenovih pravljic. Poslovenil Fr. Erjavec. str. 78. — 5) Veronika deseniška. Epična pesem v XV spevih. Zložil J. Frankolski, kmet v Črešencah. str. 79. — 6) Slovanska blagovestnika sveta Ciril in Metod. Prigodbe in povesti v spevih. Zložil Anton Umek (Okiški). str. 52.

Šestka III. l. 1864: 1) Družina Alvaredova. Povest iz kmečkega življenja. Spisal Fernan Caballero. Iz španskega poslovenil Janez Parapat. str. 163. — 2) Pervenci. Poezije Janeza Bilca. V Ljubljani str. 80. Nat. J. Blaznik. — 3) Izmael — Bej. Vzhodna povest. V ruščini zložil Mihael Lermontov. Poslovenil Janez Vesnin. V Celovcu str. 88. — 4) Agapija. Obraz iz jugoslovenske zgodovine. V češčini spisal Pr. Chocholoušek. Poslov. Podgoričan. str. 80.

Šestka IV. l. 1865: 1) Pesmi. Zložil Anton Umek Okiški. str. 173. — 2) Kirdžali. Podonavska povest. Poljski spisal Mihael Čajkovski. Posl. Podgoričan. str. 318. — 3) Živalstvo. Prirodopis za niže gimn. in realke. Sp. A. Pokorny. Posl. Fr. Erjavec, učitelj na kr. viš. realki v Zagrebu. 1864. 8. 165. Nat. J. Leon. — 4)

Rastlinstvo. Prirodopis za niže gimn. in realke. Sp. A. Pokorny. Posl. Ivan Tušek. 1864. 8. 123.

Šestka V. l. 1866: 1) Tomaž Mor. Žalostna igra v petih djanjih. Spisal Silvio Pelliko. Posl. J. Križaj Severjev. 1866. 16. str. 96. — 2) Slovo o polku Igorově. Iz starorusk. posl. in razložil M. Pleteršnik. str. 24. — 3) Deseti brat. Izvirni roman. Spisal J. Jurčič. str. 278. — 4) Zora in Solnca. Pripovedna pesem v treh delih. Zložil M. Valjavec. str. 80.

Šestka VI. l. 1867: Cvet in sad. Izviren roman. Sp. J. Jurčič. Roman je v 1. in 2. snopiču do str. 160 nedodelan, in tako je ostala nedovršena VI. šestka ker je Cvetje iz domačih in tujih logov — dospevši do 35. vezka ali snopiča — prenehalo v slovstvu našem (Prim. Letopis Matic. Slov. II. 1869. str. 269 — Bibliograf. Slov.).

r) Slovenska Slovnica za domačo in šolsko rabo. Spisal Anton Janežič, c. k. učitelj više realke. Nova, vsa predelana in popravljena izdava. V Celovcu 1863. 8. 250. — Tretji, popravljen natis l. 1864. — Četerti popravljeni natis l. 1869. 8. 250. V založbi E. Lieglove knjigarnice. Imenik slovniških izrazov (247—250). Kazalo. Pojasnjevanje kratic. Doklada: Pismo Slovensko. — Delo samo se pojasnjuje v predgovoru k drugi izdavi najbolje na pr.:

„Od kar nam slovenščina v knjigi živí, vedno se slovniški mika in lika; nova slovenska slovnica torej Slovencem ne more biti nova prikazen. Pri vsem tem me navdaja sladka misel, da jo prijazno sprejme vsak, komur pride pod roke: poshranjena je namreč v njenih listih marsiktera nova drobtina, ki sem jo ali sam pobral med národom ali po drugih možéh posnel izmed naroda. Pa nikarte misliti: nova záplata pa stara suknja. Vsa nova po obliki in po osnovi, predelana po tirjavah sedanjega jezikoslovja in popravljena po najboljših slovniških pripomočkih, prikazuje se „slovenska slovnica“ v drugo na svitlo, da širi med Slovenci temeljito jezikovo znanje in ogreva njih serca za mile glasove maternega jezika.

Namenjena je pričujoča slovnica sosebno mili slovenski mladini za šolsko rabo; v svesti pa sem si, da je tudi noben drugi Slovenec ne položi iz rok brez vsake koristi. Jezik, v kterem je pisana in ki ga učí, je prava čista slovenščina, posneta po ljudski govorici vseh Slovencev ob Savi in Dravi, ob Soči in Muri; prezerlo se ni nobeno narečje, ktero še hrani kako dragotino starega čistega blaga. Skoz in skoz mi je bila vodnica današnja beseda našega národa, svetovavka v dvomnih rečéh pa starša slovenska pisava in stara slovenščina, od ktere še le dohaja sedanji besedi luč in svitloba; dajala se je torej prednost vselej tistemu pravilu, tisti obliki, ki imá korenino v stari slovenščini, pa nam še dan danes živí. — Vsakemu pravilu so dodjani v pojasnjevanje nekteri izgledje, vzeti iz bogatega zaklada narodovih prislovic ali nabrani po spisih najboljših slovenskih pisateljev, ker se take iskrice narodovega uma najrajše primejo mladinskega serca. Blagor mu, komur se vrastejo v misel in serce, da mu svetijo po poti skozi življenje!

Služila so mi pri izdelavi razna veča dela jezikoznanska itd.“ — In k četerti — poslednji svoji lastni izdavi — piše A. Janežič, profesor na c. k. viši realki: Da se more pričujoča četerta izdava slovenske slovnice s tretjo vred v rabi obderžati, zato se ni v ničemur prenaredila; samo tu pa tam se je kaka očitna pomota popravila in nekaj manj važnih pravil z manjšimi čerkami natisnilo. Pri tej priliki dajem na znanje, da skusim mnogostrani želji po „Mali slovenski slovnici za pervence“ najprej ko bo mogoče ustreči.“

Kakor je predelaval in dovrševal slovnico slovensko, tako je popravljal in zboljševal tudi svojo nemško ali Nemcem namenjeno, da je od l. 1849 do l. 1869 prišla na

svetlo vže VII. natisa z naslovom: „Slovenisches Sprach- und Uebungsbuch für Anfänger zum Schul- und Privatunterrichte von Anton Janežič.“

s) Cvetnik. Berilo za slovensko mladino. Vredil Anton Janežič, c. k. profesor na viši realki. Pervi del. V Celovcu 1865. 8. 168. Založila in svojim družnikom razposlala družba sv. Mohora (Glasnik str. 223). — Berilo to se je sprejelo za niže razrede v gimnazije in realke, torej je vravnal „Cvetnik“ brž l. 1867 v založbi Lieglove knjigarnice, nat. J. in F. Leon, ter razposlal I. del v drugem nekaj popravljenem natisu. Oblika mu je nekaj veča kot prvemu natisu in za šolsko rabo pripravniša. Šteje na 176 straneh 136 manjih ali večih spisov raznega podučnega in kratkočasnega zapopadka itd. (Glasn. 1866 str. 412). — Cvetnik. Berilo za slovensko mladino. Vredil A. Janežič. Drugi del. V Celovcu 1867. 8. 174. „V skrbnem izboru in kolikor je mogoče v pravilni besedi obsega 127 krajših in daljših spisov v vezani in nevezani besedi od raznih slovenskih pisateljev, med kterimi jih je polovica prozaiških popolnoma nova. Sestava je enaka sestavi prvega dela, ki so jo za nježno mladenško dobo kot najprimernišo potrdili najboljši šolnikarji. Večina sestavkov je pripovedovalnega ali opisovalnega zapopadka; vendar se je vvrstilo tudi nekaj ložih nravno-podučnih spisov, ker berilu ne more biti samo naloga, da služi jezikoslovnemu nauku in mladini duha s koristnim znanjem bogatí; treba je po njem naši mladeži tudi srce plemeniti in jo za vse, kar je dobro in lepo, že v nežnih letih z ljubeznijo ogrevati. Da se je dosegla veča edinost v pisavi, potrebna je bila marsikaka poprava v oblikah, sem ter tje pa tudi predelava v besedah; naj se blagovoljno prizanese, če je ostala, vsej skrbi vkljub, še tu pa tam kaka hiba v tej zadevi. Tudi na to se je gledalo, da se nahaja tudi v pričujočem drugem delu blizo od vseh boljših slovenskih pisateljev vsaj eden ali dva spisa, da postane berilo v resnici zrcalo narodove književnosti.“ Tako piše Janežič sam v Glasniku (1867 str. 176).

t) Deutsch-slovenisches Taschen-Wörterbuch für Schule und Haus. Von Anton Janežič, Professor an der k. k. Oberrealschule. Zweite, umgearbeitete und vermehrte Auflage. Klagenfurt 1867. 16. 923. E. Liegel — J. Blasnik. — O tem delu pravi Janežič (Glasnik 1866 str. 349) na pr.: „V nekoliko dneh izide, ves predelan in pomnožen, moj nemško-slovenski žepni slovar v drugi prav ročni izdavi. Več let sem skrbno nabiral za-nj gradivo med narodom in po knjigah, in to mi je tako naraslo pod rokami, da bo štela sedanja izdava celo 57 drobno — v dveh razdelkih na vsaki strani — tiskanih pol . . . Vedno popraševanje po prvi jako pomankljivi izdavi, ki je že 3—4 leta popolnoma razprodana, me je prepričalo, da je nam lahkorabnega slovarja, sosebno šolski mladini in uradnikom, živa potreba . . . Za podlago pri izdavi mi je služil bogati nemško-češki slovar F. Šumavskega v J. Rankovi izdavi; hvaležno sem pa porabil tudi naš obširni nemško-slovenski besednjak v Cigaletovi sestavi. Da bi bil povsod pravo zadel, tega se pri tako obširnem delu ne drznem reči, blagovoljno naj se popravi, če se najde tu pa tam kaka pomota; tudi nisem te prevzetne misli, da bi bil že vse bogastvo našega besedišča pobral in porabil; to pa lehko rečem s polno svestjó, da bo našel v njem bralec marsiktero novo drobtino, ki smo je doslé zastonj iskali po slovarjih. Namenjeno je pričujoče delo sosebno slovenski mladini za šolsko rabo; prepričan sem si vendar, da bode dobro služilo tudi čast. duhovščini in gospodom uradnikom kot zanesljiv svetnik v njihovem službovanji (Cf. Vorwort)“.

u) Cvetnik slovenske slovesnosti. Berilo za više gimnazije in realke. Sestavil Anton Janežič, c. kr. profesor na viši realki. V Celovcu 1868. 8. str. 380. Zal. E. Liegel, knjigar. — „Namenjena je ta knjiga — bogata nabira najlepših slovstvenih književnih izdelkov slovenskih v vezanej in nevezanej besedi od Vodnika do naj-

novejših časov — sosebno odraslej slovenskej mladini v koristno dušno zabavo, pa jo bode gotovo z veseljem prebiral tudi vsak drugi prijatelj naše lepoznanske književnosti. V vvodu obsega kratek poduk o pesmarstvu in o najnavadniših pesniških izdelkih (str. 4—16); berilo samo pa razpada na štiri razdele. Prvi razdel (str. 17—117) zapopada 136 liričnih, drugi (str. 118—272) 69 epičnih, tretji (str. 273—291) 3 dramatične in četrti (str. 292—380) 32 večih ali manjših podučnih prozaiških izdelkov, nekaj v tej knjigi prvokrat natisnjenih (Glasn. 1868 str. 234)." — Kakor „Cvetnik" za niže gimnazije in realke, tako se je tudi „Cvetnik slov. slovesnosti" ves predelan drugič tiskal l. 1869: „Pričujoča slovenska anthologija obsega v skrbnem izboru in v lehko pregledni sestavi bogato nabiro zabavno - podučnih izdelkov na polji domače književnosti v vezani in nevezani besedi in je namenjena v dušno zabavo vsem prijateljem lepoznanskega berila, sosebno pa odrasli slovenski mladini v viših učilnicah itd." — In tretji popravljeni natis izšel je l. 1870. 8. 377, in Janežič mu je še pred smrtjo svojo v predgovoru dal pojasnilo: „Da se je spravila pričujoči izdavi poezija in proza v lepše razmerje, treba je bilo sem ter tje nekaj pesniškega blaga izpustiti, da sem mogel dramatični in sploh prozaični del nekej razmnožiti. Nadjam se, da sem ustregel s temi premembami gg. učiteljem in učencem." **A. J.**

v) V naznanilu, da preneha „Slov. Glasnik" za drugo polletje 1868 (št. 6 str. 236), piše Janežič: — „kako bode ž njim od novega leta naprej, to se pozneje določno oznani". — To stori vže 20. jun. t. l. v Koledarčeku za l. 1869, češ, tajnik bodem izdajal od novega leta dvakrat v mesecu vselej na celi poli pod naslovom: Besednik, kratkočasen in podučen list za družnike sv. Mohora in za slovensko ljudstvo sploh. Osnova mu bodi po razdelkih na pr. kratkočasna, podučna, gospodarska, ozir po svetu, družba sv. Mohora itd. Ker pa je sam zelo bolehal, prevzel je vredništvo Anton Umek, tiskanje J. in Fr. Leon; a vže 17. list I. leta bil je izdajatelju mrtvaški list. — Da bi se ohranil rodbini, bila mu je nekaj časa izdajateljica soproga Karolina Janežič, in po smrti Umekovi vrednik S. Janežič, naposled J. Gole do l. 1878.

z) Družtvu sv. Mohora je bil A. Janežič tajnik brez vse plače od l. 1852 do l. 1859, in ko je hirati jelo, prizadeval si je ravno on, da se je prestavilo na cerkveno podlago in prenaredilo v cerkveno družbo ali bratovščino. Izdalo je bilo v prvih osmih letih blizo 609 tiskanih pol in zraven še nektere knjige z napevi in podobami. Štelo je družtvo l. 1852 družnikov 785, l. 1854 celo 978, l. 1859 le še 263. Tedaj je — kakor Slov. Prijatel — tudi „Slov. Glasnik" (IV. zv. str. 19—22) priobčil posebno naznanilo in povabilo, kjer se naposled kliče: „Slovenci! velika sramota bi nam bila pred svetom, ako nam pogine edino družtvo zavoljo naše mlačnosti in nemarnosti. Da se to ne zgodi, bodi naša prva skrb. Združimo se toraj, in prizadevajmo si iz vseh moči, da bo družba sv. Mohora v kratkem omladela in še dolge leta cvetela, Bogu na čast in domovini v slavo!" To se je zgodilo, in s kolikim blagoslovom deluje, to je znano. Janežič je bil za prav malo nagrado tajnik tudi tej družbi do l. 1868, kedar je štela 297 dosmrtnih in 10.174 letnih družnikov.

Ker se druge knjige, kar jih je družba dotlej spravila na svetlobo, imenujejo po spisovalcih svojih, naj se tukaj navedejo le one, s katerimi je tajnik posebej imel opraviti, in te so na pr.: a) Zgodbe svetega pisma in popisovanje svete dežele. Stari zakon. Za mlade in stare ljudi. Posl. poleg J. Farbmanove izdave Kr. Šmidovih svetopis. zgodeb. Izdala družba sv. Mohora. V Celovcu 1860. 8. 139. — Novi zakon. 1861. 8. 169. Nat. J. Leon. Pred vsemi pa je vredoval A. Janežič Koledarček pa Večernice, ki naj se tu nekoliko zaznamnjajo:

I. Koledarček družbe svetega Mohora za navadno leto 1861. V Celovcu. J. Leon. 1860. 8. str. XIV. Koledar. Deželni patroni. Rodopis cesarske rodovine. Štempelj. — Podučni in zabavni del str. 1 — 69 na pr.: Sv. Mohor, Slovencov pervi apostelj. Papež Leon pa Atila. Družba sv. Mohora in njene postave. — L. 1862. XIV. str. 1—86: Večna luč (Die Lampe v. Wisemann). Belizar (M. Ternovec). Herbart Turjaški (Fr. Štrukel). Ciril in Metod. Šopek domačih vganjk (L. Podgoriški) itd. — L. 1863. XIV. 1—126: Kapelica na mrazovi berdi (F. J. Kaffol). Agla (A. Gros). Šopek starih in novih pesem (J. Levičnik — J. Virk). Družbin oglasnik. Imenik (str. 87 — 126). — L. 1864. XIV. 1 — 130: Kdor ne uboga, ga tepe nadloga. Prazna vera (J. Zavojšček) . . Turki na Koroškem . . Cvetlica sv. Cirilu in Metodu (J. Virk). — L. 1865. XIV. Družbin oglasnik in imenik — LVII. 1—74: Devica oglejska . . France Bilc. Gregor Rihar (J. Levičnik). Kopa novih pesem itd. — L. 1866. J. Blaznik. XIV. Imenik LVII. 1—71: Uboga družina (Lj. Tomšič) . . Življenje M. Verneta (J. Navratil) . . Pisemce sloven. učitelja do slov. mladine (A. Lesar) . . Zdravo telo (Dr. M. Prelog). itd. — L. 1867. Kol. Družb. postave. Semnji. Postave za živinsko kupčijo. Imenik I. — LXXXII. 1—61: Smert in življenje (Fr. Gerbec). Lepe pesmi glas seže v deveto vas (J. Podmilšak). Jovana francoska junakinja (J. Furlani) . . Leonova knjigarnica itd. — L. 1868. I. — CXXII. 1—70: Vojaški duhoven . . Tomaž Kren (Fr. Marn) . . Kolera (Dr. J. Vošnjak) . . Slovenska Matica itd. Za l. 1869. vid. Letopis Slov. Matice 1869. II. str. 273 itd.

II. Slovenske Večernice za poduk in kratek čas. Izdala družba sv. Mohora. Izhajale so v Celovcu, tiskal J. Leon, v 8. in I. zv. l. 1860, na čelu piše tajnik — se vé da — v predgovoru: „S starim keršanskim pozdravljenjem: „Bog vas sprimi!“ primejo Slovenske večernice dans pervokrat za romarsko palico za na pot po slovenskih krajéh. Naj bi jih v vsaki hiši, bodi si nizkega ali visokega slemena, sprejeli in z veseljem prebirali v svojo časno in večno srečo! Pripovedovale bodo vesele in žalostne dogodbe iz življenja človeškega, kako Bog vse dobro plačuje, vse hudo kaznuje; razkladale bodo prečudno modrost in previdnost Božjo, ki je v svoji nezapovedljivi skerbi za blagor človeštva razgernila po vsem svetu brez mere koristne lepote in v življenje poklicala brez števila manjih in večih stvarí, da bi služile človeku v korist in v razveselovanje; kazale bodo Slovencom pot, po kteri naj hodijo, da bodo srečni časno in večno in kako naj obračajo božje darí, da bodo po njegovi sveti volji vedno napredovali v svojem gospodarstvu in v drugih potrebnih vednostih. — To bo cilj in konec Slovenskim večernicam, ki bodo vsaj dvakrat v letu prihajale na beli dan. — Slovenske domorodce, posebno častito duhovščino, pa serčno prosimo, naj jih prav marljivo razširjajo med slovenskim ljudstvom, da bo družba sv. Mohora veselo rasla in obilno koristi donašala vsem Slovencom še mnogo let. Z Bogom!“ — Ker sta 1. in 2. zvezek zarad mnogih družnikov v kratkem pošla, natisnila sta se l. 1861 vdrugič. — Večernice, s kterimi je opraviti imel A. Janežič, so torej:

L. 1861. Zv. 1. str. 83: Zgubljeni, pa spet najdeni sin (J. Mencinger) . . Prilike . . Kar bodi za domače potrebe. — Zv. 2. str. 76: Cerkvica na griču . . Zvonovi . . Družbin oglasnik. — Zv. 3. str. 74: Cipsarjeva družina ali Maksimilian na Martinji peči . . Zdravo telo najboljše blago (Dr. V. Janežič) . . Družbino oznanilo. — Zv. 4. str. 79: Cipsarjeva družina (konec). Jošt (P. Gros). Stare pesmi itd. — L. 1862. Zv. 5. str. 92: Berač Bogdan (V. Štulc). Moč angeljskega češčenja v izgledih . . Andrej Hofer (L. Podgoriški) itd. — Zv. 6. 94: Osrečena pravičnost (A. Okiški). Sv. Križ. Šopek starih pesem. Gospodarske skušnje. — L. 1863. Zv. 7.: Deteljica (J. Cigler) str. 115. — Zv. 8. 73: Cerkev sv. Mohora (F. J. Kaffol) . . Ciril in Metod . . Anton Martin Slomšek,

— L. 1864. Zv. 9. 89: Oče in sin (Štulc — Podgoriški) . . Cerkev sv. Križa pri Belaku (J. Parapat). Ozir po goriškem in teržaškem Primorji in romanje v prestari Oglej (J. Levičnik). — Zv. 10. 39: Hudo brezno ali Gozdnarjev rejenec (F. Erjavec) . . Nat. J. Blaznik. — L. 1865. Zv. 11. 78: Uboštvo in bogastvo (J. J. Zavojšček). Cerkve pervih kristjanov (J. Parapat). Ozir po goriškem in terž. Primorji . . Volkašin . . Kopa slovenskih pesem itd. — Zv. 12. 79: Spomini starega Slovenca (A. Pajk) . . Mana v puščavi (A. Lesar) . . Zadnji dan leta. — L. 1866. Zv. 13. 80: Grad Rojinje (J. Jurčič) . . Zadnja leta nesrečnega kralja Ludovika XVI. (A. Zupančič) . . Drobtinice. — Zv. 14. 80: Hčerina ljubezen (J. P.) . . Domača lekarnica (F. Plahtarič) . . Šopek duhovnih pesem . . Nat. F. žl. Kleinmayr. — L. 1867. Zv. 15. 78: Šentagatni fajmošter (F. J.) . . Iz spominov na staro mater (Fr. Celestin) . . Poslopje Dunajsko za slepce (J. Navratil). Nat. Blaznik. — Zv. 16. str. 96: Umni vinorejec (Fr. Jančar). — Za l. 1868 in 1869 zv. 17. itd. vid. Letopis Slov. Matic. 1869. II. str. 273.

V pričujoči razpravi, ktero mi je narekvala tudi ljubav do ranjkega, se jasno vidi, kolike pomembe je Anton Janežič v slovstvu slovenskem. Rada sva si dopisovala; brez njega bi svoje staroslovenske slovnice l. 1863 ne bil spravil na svetlo; obiskal sem ga na smrt bolnega v Rožu na njegovem domu 21. avg. 1869. — Prvo in sprelepo spomenico mu je zložil iskreni prijatelj Anton Umek Okiški v Besedniku (l. 17 str. 145 — 147). — Preslavljali so ga tedaj v Slov. Narodu zapored D. Terstenjak, J. Majciger, J. Pajk. — Spreljub spominek so mu postavile Večernice, češ, Janežičeve l. 1870 zv. XXIII., kjer se nahaja poleg slike in pesmi (A. Umek) obširen životopis, ki mu ga je sostavil dragi prijatelj Lambert Ferčnik. — V Koledarju za l. 1878 je popisal njegov prijatelj in sotrudnik Andrej Einspieler, kaj je v spomin in slavo rajnega Antona Janežiča storila družba sv. Mohora (str. 152 — 154); posebej pa je bil vže prej v „Slov. Prijatelju" l. 1876 str. 230 — 236 dal natisniti slavnostni govor, ki ga je imel pri Janežičevi svečanosti 13. avg. t. l., iz kterega naj se Slovencem na korist tukaj posname tole:

„Živili Slovenci! Bodite mi serčno pozdravljeni preljubi Slovenci, — Slovenci iz Štajerskega, Kranjskega, Goriškega, Primorskega in iz drugih krajev, bodite mi vsi serčno pozdravljeni! . . Danešnja svečanost priča vesoljnemu svetu: 1) da smo Slovenci hvaležni . . — 2) da smo Slovenci tudi rodoljubni . . — Rajni Anton je a) ljubil in v česti imel svoj materni jezik; prizadeval si je, naj bi se slovenski jezik vpeljal v naše šole in kancelije; posebno lepo je pisal od slovenskega petja itd. Rajni Anton je pa b) tudi drugo svetinjo slovenskega naroda, sv. katoliško vero, visoko čislal, goreče ljubil in se nje terdno deržal. Vselej in povsod se je pošteno in pametno obnašal. Tukaj v Lešah . . . V Celovcu je bil s svojimi učenci skoraj vsak dan pri sv. maši in je ob veliki noči ž njimi prejemal svete zakramente. O smrti . . . Hudo ga je bolelo, kedar je v kakih slovenskih bukvah ali v novicah bral kaj zoper sv. katoliško vero; kajti vedel je in prepričan je bil, da je sv. vera Slovencev perva svetinja in najdrajše blago in da z vero pade tudi narodnost, kakor uči in priča zgodovina starih in novih časov. Zatorej ljubi moj! Ako hočeš po zgledu rajnega Antona pravi in priden rodoljub biti, ne dotikaj se sv. katoliške cerkve, ne draži in ne moti vernih Slovencev v zadevah sv. vere. Kdor kaj tacega počenja, naj bi še tako lepo pisal, se še tako širokoustno bahal s svojim rodoljubjem in še tako mično prepeval slovenske pesmi, — on ni prijatelj slovenskega naroda, ni rodoljub, — on je sovražnik, je morilec slovenskega naroda. Vera in narodnost ste si ljube sestri, ena brez druge biti ne more; kar je život brez duše, to je narod brez vere: nekaj časa životari, se umehkuži in spridi, njegove moči pojemljejo in zginejo — in narod pade in umerje. Rajni naš Anton naj nam sveti kot svitla zvezda,

da lepo hodimo po potu sv. katoliške cerkve! . . Današnja svečanost slednjič priča vesoljnemu svetu: 3) da smo Slovenci edini . . . Znana vam je gromovita prošnja ali peticija, ktero je 20.000 Slovencev iz vseh slovenskih dežel podpisalo in leta 1861 gosp. ministru Schmerlingu sporočilo. V tej prošnji vsi Slovenci v lepej bratovskej ljubezni in edinosti prosijo za eno in tisto reč, in s tem kažejo svojo edinost in slogo. — „Koledar“ družbe sv. Mohora tudi to priča; vsako leto plačuje okoli 30.000 Slovencev iz vseh slovenskih pokrajin in iz vseh stanov vsak po en goldinar, da dobijo vsi ene in tiste knjige. S tem kažejo, da imajo vsi ene in tiste potrebe in da govorijo in razumejo vsi eden in tisti jezik. Najlepša priča naše bratovske edinosti in sloge je pa danešnja svečanost . . . In k tej edinosti in slogi je naš rajni Anton dokaj veliko pripomagal . . . Vesêli se mila mati Slovenija, ker čast in slava enega tvojih sinov je tudi čast in slava tvoja. Veselimo se danes vsi, vsi veselimo se iz celega serca! Pa dozdeva se mi, kakor da slišim rajnega Antona iz nebeških višin klicati:

„Preljubi moji Slovenci! prav je, da se veselite; tudi mene veselí, da me tako čestite in mi postavljate večen spominek. Pa to vas še prosim, ne zabite nikoli, kar ste z danešnjo svečanostjo spričali pred celim svetom: Bodite hvaležni vsem, ki se trudijo za vaš narod; — ostanite rodoljubni tudi zanaprej, čestite in ljubite svoj materni jezik in sv. katoliško cerkev, pa potegujte se za pravice obeh svojih svetinj; in slednjič bodite med seboj edini kot sinovi ene in tiste matere Slovenije!“

Jožef Stibiel r. 5. avg. 1784 v Planini na Vipavskem, učil se v Gorici, v Gradcu in v Ljubljani (1806), mašnik l. 1807, u. 15. nov. 1848. Značaj njegov je ves povedan v knjigi.

Pridige ino drugi slovenski spisi, ki jih je po svoji smerti zapustil Jožef Stibiel, nekdaj kaplan v Šturji, Nabrežini in Planini, potem učitelj pastirstva v Goriškem Seminištu ino špiritual, fajmošter ino dekan v Černičah, in na zadnje fajmošter ino dekan v Ločniku blizo Gorice, okrožni šolski ogleda, častni svetovavec konsistorialni, ud c. kr. kmetijske družbe v Gorici itd. Sabral jih je Štefan Kociančič, nekdaj njegov kaplan, sadaj učitelj svet. pisma stare zaveze v Goriškem Seminištu, in jim je pristavil životopis rajnkega s kratkim uvodom v celo knjižico. V Gorici 1853. 8. XI. 176. Nat. in zal. Paternolli.

Jožef Stibiel, pravi sabiratelj v uvodu (str. VIII), ki se ni nikdar slovenske slovnice učil, je sam iz svoje volje z branjem takratnih slovenskih bukev se v svojem materinskem jeziku enmalo bolj olikal, akoravno ne tolikajn, kakor bi se bil v ugodniših okolišinah olikati zamogel; zatorej v svojem pisanju on po navadi čisti Ipavski izrek izrazuje, večidel po pravopisu, ki je v Japelnovem slovenskem prevodu svetega pisma . . . Na primer bodi: „Razlaganje svete Maše po redi celiga žulenje Jezusa Kristusa, kateru nam ona pred oči postavi. Nih veliku si je perzadelu razložit skrivnosti sv. Maše. Usaki ih razlaga po suoji misli inu glavi, taku de jest ne naidem eniga, kateri bi po versti inu popolnoma povedau, kaj ussaka reč, katero per s. Maši vidite, od njeniga začetka nuoter do konca. Jest bom tedaj sturil, koker čemela. Ona iz več se usede na ussako rožo, katero naide, ino pobere iz ussake tu, kar je nar bolši inu nar slaiši. Jest bom tudi per ussakih bukvah, katere sv. Maše razlagajo, ustavil, ih zamerklivu brau, inu iz neh uzel tu, kar se bo meni nar bolši h' vašimu podvučenju zdelu. Čemele napravi iz svoje na rožeh pobrane zaloge ta sladki in dopadlivi met. Bog dodeli tudi meni, de bi moje zaloga, katero sim iz več bukvi ukop spravil, moim vučicam h' eni sladki inu dopadlivi, ino dobru tekneoči paši postala“. — Celo njegovo življenje v Ločniku — od l. 1827 — ni bilo druzega, kot vedno borenje s sovražnimi močmi. Nasprotna mu je bila gospoda teh krajev, ker se jim ni priklanjal in prilizoval; nasprotno mu je bilo

nekaj časa ljudstvo, ker mu ni pripuščal, da bi nektere spačene navade se še dalej obderžale; nasprotni so mu bili nekteri duhovni, ker jim je skerbno na perste gledal; nasprotni so mu bili, bi djal, vsi, ker je bil Slovenec, ali kakor so oni pravili, šklaf (str. 32) . . . V tovaršii je gospod Jožef bil vselej ves živ in vesel . . Zgodilo se je enkrat, da je bil z drugimi v tovaršii tudi neki grof iz Karmina (Cormons), kateri se je od fajmoštra ne vem za kaj razžaljenega mislil, tako da grof fajmoštra na dvoboj povabi. Cela tovaršija je obmolknula in osupnjeno čakala, kaj bo fajmošter počel. — „Jaz se podam z Vami na dvoboj, reče grofu, toda, ker ste me Vi na dvoboj povabili, gre meni si orožje izvoliti". — „Zberite si ga tadaj!" odverne resno grof. — „Moje orožje, reče na to fajmošter, je moj brevir. Bova se z brevirjem poskusila, kdo ga zna bolj gladko moliti". — To govorjenje slišati se je cela tovaršija veselo in na glas zasmejala in grof sam je bil s tem zadovoljen (str. 45).

Jernej Uršič r. 23. avg. 1784 v Idriji, mašnik l. 1809, služil v Radolici, Kropi in od l. 1819 v Kamni Gorici, kjer je u. 30. avg. 1860. — O slovesnosti zlate maše l. 1859 mu je z drugimi vred čestital dr. L. Toman na pr.: Veselo se razlega marsiktera pesmica, ki ste jo zapisali Vi narodu, in pričala bode v prihodnje, de Vam je bilo v persih milo serce! Koliko truda in muda ste imeli shranovaje starinske dragocenosti; koliko ste oteli in obvarovali pogina domačih svetinj, priča naš domač muzej in dokazujejo druge enake shranila (Cf. Mittheil. des histor. Vereins). Vsako rodoljubno djanje ste podpirali radovoljno in djansko . . Celo čez morje je segla Vaša duhovna ljubezen z darili. V Gondokori od Vas sužnosti oprostena keršena deklica danes moli za Vas — svojega rešenika — očeta! itd. (Danic. str. 149)". — Zanimivi za domačo povestnico so na pr. njegovi dopisi v Sloveniji l. 1849: Kamna gorica l. 79; Zernje za slovensko zgodovino (str. 316) itd. — Več se jih nahaja v Novicah p. Lavdon (Nar. pes. l. 1859); Kako so v starih časih živino varovali (št. 8. 9 l. 1852) itd. — Zaslovelo pa je Uršičevo ime po mični pesmici, natisnjeni v Novicah 1847 l. 24, z jako priljubljenim napevom:

Življenje.

Popotvanje, bratje!
Je naše življenje,
Mož modrih od nekdaj
Je to govorjenje;
Skoz ktere dežele
Pa pot nas peljá,
Naj pesmica moja
Na znanje vam dá itd.

Janez Strel r. 23. sept. 1790 v Mokronogu, mašnik l. 1814, pozneje dekan v Gorjah in naposled v Trebnjem, kjer je u. 30. apr. 1847. Bil je mož moder in v svojem poklicu skozi 32 let neutruden duhoven in priden delavec v vinogradu Gospodovem (str. 76). Zaslovel je enako po pesmici, zloženi v Gorjah l. 1836, v besedi nekoliko popravljeni po Potočniku, priobčeni v Novicah 1847 (l. 6 prim. str. 32):

Popotnik.

Popotnik pridem čez goró,
Od doma vzamem še slovó,
In kamor se okó ozrè,
Povsod se mi nov svet odprè itd.

Peter Aleš r. 30. jun. 1786 v Vodicah na Kranjskem, mašnik l. 1814, služil na Premu, v Jelšanah, naposled bil stolni dekan v Trstu, viši šolski ogleda, vitez Franc-Jožefovega reda, kjer je u. 15. apr. 1868. Prizadeval si je mnogo za povzdigo kmetijstva ter zložil v ta namen knjižico:

Zveden kmet ali najpotrebniši nauki kmetijstva za nedeljske šole po deželi. Spisal Peter Aleš, stolni dehant v Tersti in okrožni šolski ogleda. V Terstu 1856. 8. 168. Razlaga se v njej iz kmetijstva, o živino- in drevoreji, o svilarstvu, čebelarstvu in šumarstvu itd. Dopisoval je tudi v Novice, v kterih ga o sedemdesetem godu njegovem preslavlja pesnik (1856 str. 210) na pr.:

Ponosen Ti si rastel u mladosti,
Krepčal si duha v veri, učenosti,
In plod stoterni ste obe rodile;
Zapisal v slave si se knigo krasno,
U dušo vsacega se s čerko jasno —
Na večno dela bodo Te častile.

Jernej Arko r. 22. avg. 1794 v Dolenji Vasi poleg Ribnice, svečenik 1817, bil več let fajmošter v Vodicah, potem prošt v Novem Mestu, vitez Franc-Jožefovega reda, u. 14. sept. 1868. — Pisaril je mnogo v Novice, časih podpisan Okra, o kmetijstvu, o ajdi in korunu, o živinoreji in gnojiščih, o ognju in zavarovanju, o prisegi župana in srenjskih mož (1850) itd. — Pisaril je v Danico na pr. l. 1848: Šmarna gora; Kaj ima to dobriga, de imajo duhovni zemljiške prihodiša; Koristnost pozimskiga časa za kmetiške ljudí; Prazniki in ceremonije katolške cerkve tudi časno življenje posladkajo itd. — L. 1849: Hvala kmetiškiga stanu; Grajavcam sv. roženkranca. L. 1850: Pervo otročje obhajilo v Vodicah; l. 1855: Pesem o novih zvonovih v Rudolfovem itd. — Šmarnogorsko cerkev je slikal M. Langus l. 1847 ter v kupli mej romarji v kranjski noši in s kranjskimi obrazi naslikal tudi njega. — O njegovi pisavi bodi na razgled:

„Na Šmarni gori človeka vse gine, vse mu prizdiguje h Bogu serce: Srednja, ne pretežavna višava, na kteri se človek bližej nebes ter bližej Boga misli; ozir na visoke sinje skalnate grintovce proti Štajerskimu in Koroškimu, na zelenkasti Blegaž in na mogočniga vsih krajnskih gór očeta Triglava, na prelepe gorenske ravnine od Preske do Krajnja, od Kamnika notri do Breznice ali nove cerkve, na prostorno Ljubljansko polje z bližnjimi farami, na košate gorice, zelene hribce in homce okoli in okoli, na kterih se bele cerkvice svetijo, ter spričujejo pobožnost naših sprednikov, nekdanjih bogoljubnih krajnskih Slovencov. Bistra, višnevo zelenkasta Sava se iz Gorenskiga proti Šmarni Gori pervali in se kaj mogočno memo naprej proti Černuškimu mostu in proti Dolu pomiče, ter gre pozdravljat naše slovenske brate na Dolensko, Hervaško, v Bozneji in na Serbskim, kjer pri Belimgradu zgubi svoje, našim pesnikam in pevcam priserčno imé, in nas opomni na naš hladni grob za naše trudne kosti in na Salomonove besede, de na svetu je vse nečimernost in teža sercá. Iz Šmarne gore se vidi skorej vse Ljubljansko mesto, pa vse tako nekama tiho in ponižno, mirno in krotko, de se človeku še bolj vsa pozemeljska mogočnost in čast zdí majhna in revna, in de mu je le sam Bog vsigamogočen in velik" (Cerk. Čas. 1848 str. 76) itd. — Pisaril je tudi v Drobtince na pr. l. 1850: Premišlovanje štirih poslednih rečí (v pridigah l. 1849 v Vodicah); l. 1854: Jera Kosec Pipanova; l. 1856: Pesem od sv. Margarite; l. 1858: Pesem prej in po sv. obhajilu itd. Na primer bodi od patrone Vodiške v devetih kiticah:

Pesem od sv. Margarite.

Margarita, zala, sveta,
Lepa dvica angeljska!
Si mogočna pomočnica,
Premagvavka drákona,
Drákona peklenskega.

Ti si dvica kaj ponosna,
Strelo ustavljaš, grom topiš,
S križem v roki grozovitna,
Vse premagaš, vse vkrotiš,
Zver peklensko zapodiš.

Oh pomagaj našej fari,
Ki pobožno te časti,
Ti ji vselej stoj na strani,
V sili in nevarnosti,
V stiski in potrebi vsi itd.

Peter Leskovic r. l. 1793, posestnik na Veharšah nad Idrijo, uradnik c. kr, kmetijske in obrtnijske družbe v Ljubljani, u. tukaj 4. apr. 1847 (Novic. str. 60). Pisal

je veliko v Novice l. 1843: Kako se imajo naše kmetije popravljati, de bo prav. Kmetijska šola (Iz nemških, z častjo pohvalenih bukev, ktere so zbrani učeni 1840 na svitlobo dali, po krajnsko spisal — str. 34 — v Novic. 1843 in 1844). Od železne ceste kaj. Dobri sklepi k novimu letu. — L. 1844: Kako gre ternov plot saditi in rediti. Dota vboge neveste. Od kravje vprege. Od občinskih pašinj. L. 1845: Novi grebeni za tkavce. Od zboljšanja rokodelskiga orodja. Od turšice ali koruze. L. 1846: Zamok in močir po senožetih in travnikih itd. Mnogotere reke in vganjkeceló v vezani besedi na pr. (Nov. 1844 str. 27):

Dober svèt za pustni čas.

Hočeš u zakon stopiti,
Hčerko za ženo dobiti,
Mamko poprej
Dobro poglej!
Je mamka le pridna ženica,
Bo hčerka nje prava desnica.

Dr. Jožef Orel r. 21. marc. 1797 v Skopem pri Dutovljah, dekanije Tomajske, c. kr. notar ali bilježnik, odbornik v raznih narodnih družbah, podžupan, u. 17. nov. 1874 v Ljubljani. „Neutrudljivo delaven bil je dr. Orel vzlasti na polju kmetijstva in to še posebno o umnem obdelovanji močvirja Ljubljanskega; družbi kmetijski bil je 40 let ud in večidel tega časa njen jako delaven odbornik, Novicam pa marljiv dopisnik. Da je bil gledé na svoje zasluge poslavljen z zlatim križem, bilo je le pravično priznanje.. Sicer pa smo z dr. Orlom v grob položili značajnega rodoljuba, ki je za narod svoj trdno stal kakor Kraška skala“ itd. (Novic. 1874 str. 376). — Spisi njegovi se nahajajo v vseh letnikih — od 1843 do 1869 itd. — vzlasti o kmetijskih in obrtnijskih stvaréh na pr. o živino-, sadje- in sviloreji; poskušnja noviga v naših krajih celó malo znaniga poljskiga in drujiga kmetovavskiga orodja (1852); o živinozdravniški in kmetijski šoli, v kteri je podučeval nekaj časa slovenski, kakor je tudi prvi slovenski uradoval .. Dobrovoljna beseda, kako naj se kmet pri odkupovavnih komisijah grajšinskih davšin zaderží, kteri se želi škode varovati (1850) itd. — Posebno marljiv je bil l. 1848, kedar je v Novicah (št. 22) tudi pisal: Šol in šolnikov po deželi nikar ne pozabite! — Priznavši, v kako nevarnih razmerah se nahajajo pripravniki, piše: „Te velike škode mladost in deželo obvarovati, je le mogoče z osnovo kake oskerbilnice za take mladenče. Kakor imamo duhovšnico in Alojzjevše v Ljubljani, tako bi bilo kaj potrebno, ko bi imeli tudi oskerbilnico za pripravnike. Kaj pa, ko bi naš milostljivi knez nekoliko tacih pripravnikov v Alojzjevše vzeti blagovolili? Lepšiga darú bi svojimu narodu ne mogli podeliti itd.“ — Bil je na starost skoro popolnoma slep, in — kakor kacega slepca Srbskega pevca — ginljiva je njegova „Jeremijada starega Slovenca“ v Novicah l. 1873 št. 31:

„V začetku tekočega stoletja se je predramila mrtva Slovenija. Vodnik, baron Žiga Cojz in drugi za blagor slovenskega naroda vneti možaki so jo prebudili, in Novice so zedinile vse Slovence v delo, tako, da je svet videl, da na Kranjskem, Štajarskem, Koroškem in Primorskem živi narod, o katerem so popred le posamesni učenjaki kaj vedeli; one pa so narod naš tudi vpeljale v koló vzajemnosti slovanske. Društvi sv. Mohorja in Matice ste delali po vsi svoji moči na izobraženje naroda našega in na oliko jezika slovenskega, družba kmetijska pa je skrbela po sto potih za povzdigo gospodarskega blagostanja. Narodni zastopniki v deželnih zborih in v državnem zboru so se borili za politične pravice naroda našega tako krepko, da časništvo tuje je zdaj prvikrat začelo govoriti in pisati o popred zatajenih Slovencih. In sloga in edinost je kraljevala med nami in svet je občudoval napredujoči narod slovenski.

Al žalibog! komaj je to prizadetje začelo zaželeni sad donašati, vže se je vgnjezdila nikdar poprej znana, nesrečna nesloga in razpor med nas, in sopet le smo nesrečni Slovenci na poti, da se veseli napredek ustavi in hirati začnó vse narodne naprave. V očigled tega razpora stopi nam pred očí Kosovo polje. Kar je tam izgubila Srbija z orodjem v rokah, se zdaj izgublja v Sloveniji po časnikih, kateri so začeli razdor delati iz zgolj sebičnih namenov med ubogimi Slovenci, pod krinko omike in svobode teptaje po naši veri in po možéh, kateri se že veliko let trudijo povzdigniti naš narod do prave omike in zavesti do enakopravnosti z drugimi narodi, in katerim se imamo zahvaliti za vse, kar imamo . . . Razpornikom, ki trosijo razpor v naši ubogi Sloveniji, kličemo: Izdajalec domovine je, kdor ruši to, kar se je dozdaj z velikim trudom zidalo. V slogi le je našega naroda sreča — nesloga nas pogubi vse!"

Jožef Orešnik Lepstanski r. 3. nov. 1797 v Škocijanu pri Dobravi na Dolenjskem, posvečen 1830, je služboval p. v Semiču, Šmartinu pri Litiji, Šentjerneju, naposled bil župnik v Podgradu ali Mehovem, kjer je u. 5. nov. 1869. — Pisaril je prav pridno iz vseh krajev v Novice o letinah, o kacih slovesnostih ali posebnih prigodbah, večkrat o svojem rojaku misijonarju. Tako na pr. poroča l. 1845 str. 63 v opombi: „Na dan naznanenja Gospodoviga je bila v praznično olepšani zborni cerkvi za razširjanje vére (de propaganda fide) veličastna božja služba napravljena. Učenci te šole iz različnih krajev so se v mnogoterih že od nepomnjenih časov nepredlaganih jezikih vpričo 8 kardinalov in velike množice poslušavcov pod nazorništvam njih vzvišenosti kardinala Mezzofanti (slavniga moža, ki skorej vse jezike celiga svetá zna) skazovali, med kterimi je bilo tudi našiga rojaka gosp. Ignacija Knobloharja iz Ljubljanske škofije, iz Škocijanske fare na Dolenskim rojeniga, slišati, ki se je v Sanskritskim jeziku obnašal (Cf. Sion)." — V Drobtincah je vzorna njegova primera: Duhovna vertnarija (1856). L. 1857: Zdravica o rešitvi itd. — Več spisov ima Danica p.: Pismo nekdanjiga duhovniga očeta duhovni hčeri (1855). Prigodnica. Dobri in zvesti pastir iše zgubljene ovčice (1852). Nebeška procesija — po skrivnem razodenji; Ne presojuj Gospodovih potov, nezvedljivi so (1853). Kdor sovražniku dobro storí, kaže veliko sercne pogumnosti. Tri cvetlice, pesem v 39 razstavkih, na primer

1.
Prelepo dišeča vijol'ca
Naj perva poganja, cvetè;
Ta žlahtna je vertov kamžol'ca,
Po kteri vse gleda in zre . . .

7.
Nadalje lepota vesela
Lepota na vertu, na polj'
Prežlahtna je lilija bela:
Lepota, da take nikolj . . .

18.
Po vertih, kjer lil'je cvetejo,
Se tudi vertnica dobí:
V devicah, ki prav se vedejo,
Letá sramožljivost budí . . .

Jernej Medved r. 23. avg. 1799 v Logatcu, mašnik 1830, župnikoval v Spodnjem Logu, nato v Koprivniku na Kočevskem, potem malo časa živel vmirovljen v Trnovem Ljubljanskem, kjer je u. 30. dec. 1857. — Bavil se je veliko s slovenščino; nabiral besedí, vzlasti iz rastlinstva, ter jih pošiljal za Vodnikov slovar, kteri (Wolf — Cigale) v I. delu ima mej kraticami tudi Medv. t. j. J. Medved. „Neutrudljivi pisatelj slovenski, ki je pridno delal za slovnik, kteri se ravno natiskuje, je tako rekoč na smertni postelji doveršil slovenski slovnik rastlinstva (Novic. 1858 str. 7)." V Novice je rad dopisoval vse leta, od začetka do l. 1857 (J. M. ali M — d), o raznih stvaréh, tudi jezikoslovnih na pr.: O korunu in krompirju (1845); o kugi, epidemii, skernini (1856); o gadu in medvedu na pr.: „V Ribniku blizo Planin (Stockendorf) je nekemu kmetu gad matérnega vola popadel. Vol grozno otekati pričnè, prisad pritisne in strup se po živinetu razširi, — pomoči nobene, in ktera je bila, so jo babe svetovale. Šestdeset rajnškov je bilo ob tla! — ker vol siromaško pogine. Tužni kmetič otrovanega mertvega vola, celega v koži, ker tudi za rabo ni bil, v jamo, pa plitvo zakoplje. Ponoči pa jaki

medved iz gošave, si hrane iskat, privoha, in preplitvo ogrebje vola zaduha, odgerne gomilo, se mertvaščine vloti, in dobro po volji nahrani. Pa kaj! strupeni obed se medvedu slabo vspeši. Vžito s kačjim strupom navdano meso medvedu mertvaško pesem zagode, — tam obleži, in drugi dan so ga pri grobu merliča mertvega našli. — O siromak! čudno in slabo jo je tukej naletel (Nov. 1853 str. 279)!" — Razpravo o korunu sklepa na pr.: „Če ne gledamo na prave slovenske beséde, je gotovo vse eno, ali ga krompir ali korun imenujemo, de ga nam le kuharca ali gospodinja dobro pocvirka, in z mastjo pošvèrka, se nam bolj perleže. Če so pa jele Novice slovenski korun v rabo jemati, je to novo znamnje, de jim je hvale vredna skerb za čisto slovenšino pri sercu, in de se prizadevajo, naš dolgo zapušen jezik čistiti od ptuje nesnage, za kar jim vsak verli Slovenec veliko hvalo vé (1845 str. 196)." — Podal pa je Jernej Medved Slovencem dvé jako koristni knjigi namreč:

a) P. Karla Razgovor od keršanskiga upanja zoper duhá maloserčnosti, nezaupa in preveliciga strahu. Poslovenil iz Nemškiga J. M. V Ljubljani 1847. 8. 264. Nat. J. Blaznik.

b) Duhóvna Vojska. Spisal v' laškim jeziku bogaboječi ôče Lavrenc Skupuli nékdaj minih reda svetiga Kajetana. Prestavil vnóvič J. M. t. j. Jernej Medved. V Ljubljani, 1849. 8. XI. 214. Zal. in nat. Ign. Al. Kleinmayr.

Lavrenc Skúpuli, minih reda sv. Kajetana, ktériga teatinskiga imenujemo, r. l. 1530 v' mesti Otranto blizo Neapeljna, u. l. 1610, je té bukvice v laškim jeziku izpisal, v kterim so že dôsti krat natisnjene bile; tudi v francozki, španski, angleški, nemški, slovénski (Vid. Jezičnik XXII. 1884 str. 17 — F. M. Paglovic, pa str. 49 — A. Conti), latinski jezik so že prestavljene, pa tudi Indijanci so se potrúdili jih v svoj jezik predjati" — piše v predgovoru, kteremu je dostavil naslednji ogovor: „Preljubi bravci! Kar mene, prestavca teh bukvic zadene, vas lepó prosim in opominjem, de bi jih, kakor Tomaža Kempčana, pridno in radi brali, ker res, de je nimajo vèrste. Néki duhóven na Gorenskim so jih v letu 1747, pa ne celih, v naš kranjski jezik prestavili, in v Ljubljani v natis dali, pa so že do konca pošlè, in malo kdo iz med nas bi jih še vtegnil imeti; naj jih pa tudi imá, so z' nemšno in drugimi ptujimi besedami takó grozno obrùzdane, de bi si jih vam, ki ste že čedniši slovenšine navajeni, več brati ne poljubilo. Ako Bog moje delo in vaše branje z milim očesam pogléda, bo lepi sad obrodilo in izvírik postalo, čigar slapki brénkljajo v večno življenje. Odpustite mi iz sèrca, če vam nisim vsiga po volji prestavil, sàj véste, do nobeno delo slabiga človeka prave popólnosti na zemlji imeti ne more. Beríte vùnder radi in pridno, vojskujte se, kakor vas učé, junaško zóper svoje napčne željé, molite, pa prosíte tudi zame Bogá."

V' spodnjim Logu na Kočevskim 3. Velikiga Serpana 1842. *J. M.*

Ferdinand Jos. Schmidt r. 20. febr. 1791 v Šopronju (Oedenburg) na Ogerskem, bavil se s trgovino, vstanovil v Šiški, u. 16. febr. 1878 v Ljubljani. Sloveč naravoznanec je mnogotero poslavil našo domovino po svojih spisih v znanstvenih knjigah, a — pobratim misijonarju Fr. Pircu — pošiljal je svoje koristne poduke v Novice ter v njih marljivo razodeval svoje skušnje tudi našim rojakom na pr. v Novic. 1844—1856: Opomba za spomlad, kako trebiti gosenčne zalege; Poklic na vse kmetovavce, de bi svoje polje, verte in vinograde pred škodo toče zavarvali; O škodljivih mravljah in kebrih, pa o neškodljivih ali koristnih kebričkih; Kako s korunam ravnati, ki na njivah gnjije; Gosenca v prosu; Od škodljivosti belih metuljev; Lahka in gotova pomoč škodo ognja ali toče odverniti; Dobrovoljen svet gospodarjem zavoljo gosenc itd. Posebno se je brigal za ljube ptičke, in ko jih je po zimi l. 1855 pogrešal, češ, kam so prešle te prijazne živalice, in mu v imenu vseh odbor preganjanih ptičkov v bukovju blizo Bokavce odgovorí: „Pro-

simo Vas pa, ker vemo, da ste milega serca, da nam pomagate; ako kaj za nas storiti zamorete, rešiti nas presilnega preganjanja" — kaj jim svetuje? — „Vidi se, da nekterih razvad tudi postava ne more zatreti. Kaj tedaj storiti? En pomoček vam, drage prijatlice moje, vém, piše jim (Novic. 1856 l. 37), in po mojih mišlih je to edini pomoček, namreč, da greste pod okenca vsih učiteljev, duhovnih in šolskih, in jih milo prosite: naj se usmilijo vas, in prav iskreno, pri vsaki priložnosti in neprenehoma podučujejo mladost, da je nam samim, našim vertom in našemu polju v škodo, ako se nezmerno zatirujete ve dobrotnice človeške, ktere, prepevaje slavo Gospodu nebes in zemlje, razveselujete tudi naše serca. Po mojih mislih zamore le poduk mladosti naj več koristiti; storite tedaj, kar sem vam svetoval, in prav bo. Zdravstvujte! Vas stari prijatel — Kovač iz Šiške."

Juri Pajk r. v Ljubljani l. 1797, mestni tesarski mojster, u. 12. okt. 1865 posestnik v Trnovem. Podpiral je Novice koj od začetka in pisal časih vanje na pr.: Priporočilo košate reží za setev v gojzdih in po njivah; Otrok ne šegetati; Od živega apna po domačih skušnjah; Kako v tacih krajih, kjer vode manjka, dobre in stanovitne kapnice napraviti; Kako pohištva v mestih in po kmetih ognja varovati (Novic. 1847 str. 105—158), kjer piše na pr.: „Bratovšnja sv. Florijana je neizrečeno dobrotljiva naprava, in hišnimu gospodarju, ki ne pristopi k ti družbi, ne moremo iména pametniga človeka dati. Vunder sama bratovšnja sv. Florijana še ni dovelj, nas nesreče ognja obvarovati; torej moramo na vse strani skerbeti, de bojo naše pohištva, kar koli je moč, ognja varne. Posebno na kmetih se je treba ognja bati, ker tù veliko lože goreti začne in oginj hujši razgraja, kakor po mestih. Čudo pa je, de na kmetih oginj še večkrat in še hujši ne razsaja; zakaj nemarnost, s ktero kmetje z ognjem ravnajo, je brez konca in kraja! Tam stojí gospodar ali hlapec na podu ali v hlevu z lulo v ustih; tukej gre z gorečo tresko gospodinja ali dekla v hlev ali v nevarni hram; nêse vroč pepel in živo oglje pod streho; poha per silnim ognji, in če se maslo vžgè, ga gasí z vodó, trosi oginj med dreva, treske in predivo; otroci se igrajo z gorečimi treskami, brez de bi jim kdo branil; dimnika ni, in že je vsa lesena roba okoli ognjiša zasmojena; neugašeno apno se spravlja včasih na pôd; terice ravnajo z ognjem, kakor de bi okoli njih nič nevarnosti ne bilo itd. itd." — „Naši bravci vedó, kako marljiv pisatelj je bil Novicam ranjki Pajk in kako lepo vednost je imel v kmetijstvu in obrtnijstvu. Bil je mnogo let brez plače tudi učitelj risanja v nedeljski šoli nekdanje tukajšne obrtnijske družbe. Ako tak mož umrje, ki je brez hrupa bil vseskozi delaven na korist svoje domovine, zguba je velika. Naj tedaj v blagem spominu ostane vrli mestjan" (Novic. 1865 str. 343)!

Peter Musi (Mussy) r. 26. jun. 1799 na Vranjskem, pripravnišnico izvrstno dovršil v Celju, učiteljeval nekaj v Šmariji pri Jelšah, nekaj pri sv. Kancijanu na Koroškem, od l. 1823 do l. 1872 nadučitelj v Šoštanju, kjer je — poslavljen z zlatim križcem za zasluge — v pokoju u. 6. marc. 1875. Bil je vzgleden učitelj, vzlasti v sadjereji, v čbelarstvu in sviloreji, duha domoljubnega — Slomšekovega. Dopisoval je marljivo v Novice na pr.: Od sadja reje učence učitel podučí; Ferlanova pinja in česki kolovrat; Rahla beseda njevoljo vtolaži; Bratovšnja sv. Florijana; Hranilnice Šoštanjskih učencov; Otrok nikar plašiti (1844); Od razdelitve občinskih pašinj; V mladosti je treba skerbeti, kako si svoje dni pošteno kruh služiti; Cepite, cepite terte; Nikar otročičev v cerkev in na božje pota nositi; Pogovor od sadjereje na pr.:

U. „Kadar bomo dosti žlahtniga sadja imeli, bo tudi dobriga mošta dovelj. Ravno prav me na mošt opomniš, ko nikoli taciga, in na visoko častitiga duhovniga gospoda, Franc Pirca, kteri zdaj deleč, deleč v Ameriki nevernike v kristijanstvo napeljujejo. Poznal sim jih na Belipeči gospod fajmoštra; prijazni so mi bili, zatò jih poznejši v

Pečah, kamor so se prestavili, z dvema gospodama obišem. Pernesó nam dva bokala pijače, in velijo pokusiti jo, ktero vino nam bi bolj dopadlo. Eno je bilo belo, drugo visoko višnjeve barve, in čisto kot sonce. Oba gospoda hvalita drugo vino, rekoč: Presneto je to dobra Bizelšina! Gospod fajmošter se pomuzijo in meni rekó: No Štajerc! naj ga tudi Oni pokusijo in naj mi povedó, na kteri gorici je ta kaplica rastla? Pokusim ga dvakrat — trikrat — potem še le rečem: Tega plemena še nisim tako dobriga pil. Težko ga je spoznati, de je okoli farovža na drevju rastlo. Gotovo je! so rekli. Pustili smo tertinjo in prav židane volje smo pri jabelčniku bili itd. (Novic. 1845 str. 162).“

Dopisoval je v Drobtince p.: Pokrajški rajting iz glave; Pokušne za nedelske šolarje (l. 1848). Spisal je a) Slovkovar — abecednico ali čitanko za slovenske šole. Pomagal je Slomšeku spisovati šolske bukve, na pr. „Ponovilo potrebnih naukov za nedelske šole na kmetih“ (Jezičnik XXIV str. 15), kjer je sostavil on V. oddelek, ki se nahaja tudi posebej: b) Vodba modrega kmetovanja po Koroškem, Krajnskem in Štajarskem. Spisal Peter Musi, nadučitelj v Šoštanju. L. 1854. 8. str. 182. — Dopisoval je v Šolsk. Prijatla, ki ga je vredoval A. Einšpieler v Celovcu, največ od l. 1852 — 1856, kjer se nahajajo mnogi njegovi šolski nasveti, poduki, svečanosti ali veselice šolarske, spodbudne pripovedke itd. V tečaju 1854 je znamenit veči sostavek: „Kratek poduk v sadjoreji sosebno za šolsko mladino. Spisal Peter Musi, učitel v Šoštajnu, št. 11 itd. — Pisal je v Učit. Tovarša in še v druge slovenske liste — „katere je pokojni po zmožnosti vedno podpiral, ter nevstrašljivo zagovarjal pravice svojega naroda, a tudi z njim potrpežljivo prenašal in trpel bridke udarce do zadnjega zdihljeja,“ pravi o njem nadučitelj Ign. Cizelj (Slov. Učitelj 1875 str. 119).

Fidelis Terpinc r. l. 1799, grajščak, u. 15. febr. 1875 v Ljubljani. — „Kar je za povzdigo domačega obrtnijstva bil baron Žiga Zois, ki ga je kmetijska družba 1815. leta za svojega predsednika izvolila našim prednikom, to je nam naš neutrudljivi vrstnik“ — spričuje mnogo častiteljev v Novic. 1865 l. 16 pod naslovom: „Gospod Fidelis Terpinc in pa obrtnost in kmetijstvo na Kranjskem.“ — Ljubi moji domorodci! pisal je sam že v Novic. 1849 l. 51: „Z britkostjo sim bral v poslednjih Novicah sostavek pod nadpisam: „Smešno in krivo razlaganje kmetijskih šol po deželi“ — kteri kaže, de se — žalibog! — nikjer ljulike med pšenico ne manjka. Kot predsednik kmetijske družbe, ktera se le trudi in poganja, de bi se kaj dobriga v naši ljubi domovini napravilo in kmetijstva na boljši stan povzdignile, za svojo dolžnost spoznam, zoper tisto krivo razlaganje kmetijskih šol tudi nektere besede govoriti itd.“ — Takih spiskov na prid našemu kmetijstvu in obrtnijstvu se nahaja prav mnogo v vseh tečajih naših „Novic“, ktere o smrti njegovi pravijo: „Rajnki je bil, dokler mu niso duševne moči njegove oslabele in je po svojem srcu mislil in delal, narodnjak z dušo in telesom. Živa priča temu je to, kar je storil v podporo Matici, Sokolu, čitalnici, posebno pa družbi kmetijski, kateri predsednik je bil celih 20 let — od l. 1849 do 1869 — in v vsem tem času tudi Novicam iskren prijatelj. Terpinčevo ime tedaj ostane v zgodovini našega naroda častito imé. Naj v blagem tem spominu v miru počiva (1875 str. 61).“ — V dokaz temu bodi zgodovinska črtica (Novic. str. 423): „Ranjki Fid. Terpinc je bil dobrotnik tudi mlademu pesniku Antonu Umeku Okiškemu. Spoznal ga je bil po Gutmansthalu, in daroval mu še dijaku iz svoje papirnice mnogo pismenega papirja, in ko mu Okiški v spomin pošlje „Abuna Solimana“, daroval mu ga je spet nekaj, češ, naj napiše nanj veliko lepega, in pridal 3. listopada 1863. leta na Fužinah lastnoročno spisane te-le vrstice:

Mila tvoja struna,
Razgrinja Večnemu Altar,

Poje čast Abuna,
Za verne je prav rajski dar.

In — kakor da bi se velečastitemu domoljubu bilo zdelo, da je povedal še premalo, spravi se stari Fidel, ki je mnogo Vodnikovih pesem iz pameti znal in jih rad se spominjal, še enkrat na Pegaza ter zapoje:

Stvarnik in Umek.

Umek se pišeš, Umnost pa išeš
Um velik teb' dam; Z umom si sam.

Tako iskreno je tudi, kar piše v „Jugend-Erinnerung" (Vodnik. Spomenik 1859 str. 219), kjer se spominja svojih součencev in mladostnih prijateljev, pa tudi častitih učiteljev, ki so mu bili na pr. Vodnik, Dolar, Eisler, Hladnik, Pavšek, Kersnik. — Posebej pravi: „Unser gefeierter Lehrer und Sänger Vater Vodnik hat uns besonders in unserer Muttersprache manche schöne Erinnerung hinterlassen und die Liebe zu derselben geweckt. Sein „Veršac", die Perle seiner Gesänge und Dichtungen, die erhabene Naturschilderung unseres schönen Alpenlandes entzückt in jeder Strofe in hoher Begeisterung. Vodnik's National-Lob („Na moje Rojake"), welches den Fleiss spornt, die Liebe zum Vaterlande weckt und uns im Bewusstsein der Fähigkeit manches schöne Ziel erreichen lässt, uns zur Landwirthschaft, Handel und Industrie aufmuntert, so vielsagend und schön — Kranjc! toja zemla je zdrava itd. — wird stets ein Talisman, ein segenbringendes Vermächtniss für Volk und Vaterland bleiben. — Tedaj ljubi Krajnc!

Za obertnistvo Materi semlji
In za kmetijstvo Modro odjemlji
Roko podej. — Darila njej.

Janez Križaj r. 20. avg. 1802 v Naklem, mašnik 1831, kaplan pri Devici Mariji v Polju, župnik v Mirni Peči, u. 11. marc. 1861. Čvrst domoljub je čvrsto pisal v Novice (J. Jažirk) na pr. l. 1845: „Pogovor kmetiškiga očeta z svojim osme šole (naravoslovja, znanosti nature) zučenim sinam, v mescu Prosencu, Svečanu . . . . Listopadu, Grudnu". L. 1854 in 1855: „Od davkov, ki si jih ljudje sami nakladajo". Pogovor med Anžetom in Blažetom. Davki ti so: 1. Tobak. 2. Pijančevanje. 3. Potratno lišpanje. 4. Lenoba. Na primer bodi sklep tretjemu:

A. Lepe resnice mi razkladaš, pa kaj pomaga! Svet je zdaj tako vajen in ne ti, ne jez ga ne bova prenaredila.

B. Vém, da ne. Vendar pametna beseda ni brez vsega prida. Še ni vès svet tako spačen. Poslušaj dve prigodbi, kteri ti bote dokazale, da se dá na svetu vendar še kaj opraviti; ena zadeva lišp, druga pijančevanje, od kterega sem v lanskih Novicah govoril. V nekem kraji na Nemškem so se dekleta silo lišpale z oblačili iz tujih krajev; fantje so se pogovorili, da nobeden ne bo vzel druge v zakon kakor tako, ktera se z domačim blagom nosi. In lej! pomagalo je. — Na Francozkem je neki župan lani oklical, da nobeden ni dolžan plačati, kar v kerčmi ob nedeljah ali praznicih med mašo zapije — in to je pomagalo bolj kakor vse poprejšne še tako ojstre postave in globe; noben kerčmar noče zdaj med mašo ne vina ne žganja točiti. Pametna glava ta župan — pravi „Neven", in tako tudi jez mislim, da s pametjo bi se dalo marsikaj napak še odpraviti na svetu".

Simon Vilfan r. 20. okt. 1802 v Stari Loki, svečenik 1825, služboval v Smledniku, Tržiču, Šmartinu pri Kranju, v Trbojah, bil nekaj let duhoven vojaški, od l. 1838 župnik v Kranjski Gori, in od l. 1867 korar in naposled prošt v Novem Mestu, kjer je — poslavljen z redom železne krone III. vrste — vitez Vilfan u. 4. nov. 1881. — Pisal je časih v Novice in Danico, v „Mitth. des hist. Vereins" (1849), največ pa v Slov. Prijatla. Sam je dal na svetlo

a) Keršanski nauk od Božjih lastnost. Zložil Šimen Wilfan, fajmošter v Krajnski gori na Gorenskim. V Ljubljani 1850. 8. 215. Nat. J. Blaznik, na prodaj E. Hoa. — O besedi bodi v zgled začetek:

„Jezus Kristus nam neko nar imenitniših in nar bolj poglavitnih zapoved s temi besedami oznani: Bodite popolnama, kakor je vaš Oče nebeški popolnamà (Mat. 5, 48). De tedaj to imenitno od samiga božjiga Sina perporočeno zapoved dopolnimo, nam je silno potreba, ne le sploh vediti, kaj je Bog, temuč tudi nektere njegovih brezštevilnih popolnih lastnost posebej poznati. — Po božjih lastnostih še bolj na tanko spoznamo, kakšne dolžnosti imamo do njega, in v njih najdemo močne perganjke dolžnosti zvesto dopolniti. Kdor Boga ne pozná, tava po tamoti. Pomanjkljivost zdraviga nauka, praviga čistiga spoznanja božjih lastnost ni le posameznih ljudí, temuč cele narode v velike, v nar gerši zmote in pregrehe zapeljala . . Božje lastnosti pa spoznamo, kolikor jih je človeški slabosti na tem svetu spoznati mogoče, nekoliko že po lastni pameti, bolj čisto pa še po božji besedi, ko je v svetim pismu zapisana. Sosebno zložno, umevno in na tanko nas je Jezus Kristus božjih lastnost podučil itd."

Dokaj obširno je spisoval Simon Wilfan v „Slov. Prijatlu" l. 1858 in 1859 „Nauk od gnade božje", in l. 1860 str. 24 do 1862 str. 400 ogovore in premišljevanja po Lavretanskih litanijah, kar je tudi posebej prišlo na dan:

b) Lavretanske Pridige. Ponatisnjene iz „Slovenskega Prijatla". V Celovcu 1863. 8. str. 312. Nat. J. Leon. – „Vam, dobri katoljški kristjani, predragi bratje, slovenski duhovni! in vsemu slovenskemu ljudstvu sem mislil vstreči, ko sem se lotil sledečih pridig o Lavretanskih litanijah. Obudil mi je pa to misel rokopis visokovrednega gospoda Vilfana fajmoštra v Kranjski gori, v kterem sem našel dosti marljivo nabranega gradiva, ki mi je prav po hvali prišlo v osnovi Lavretanskih pridig" — pravi v predgovoru vrednik Prijatlov.

France Hladnik r. 29. marc. 1773 v Idriji, svečenik 1795, učenik in vodja malih šol, naposled latinskih, u. 25. nov. 1844 skoro popolnoma slep in gluh — poslavljen s svetinjo za zasluge — v Ljubljani. Sloveč rastlinoznanec je pomagal drugim slovéti, zasadil vrt botaniški, obrnil zaklad svoje učenosti na korist domovini po knjigah in zbirkah zelišarskih in njihovem imenoslovu. Imenuje se tu naj tudi zato, ker je mnogotero opisovan v listih domačih na pr. v Novicah 1844 št. 11 . . dr. Bleiweis; v Drobtincah 1853 str. 127—133 . . J. Rozman; v Berilu gimn. VI. l. 1854 . . J. Navratil itd.; kar živo potrjuje Dragotin Dežman v pesmi „Žalovanje ob smerti Franca Hladnika" (Nov. 1844 št. 49), kjer v zadnjem (V.) razstavku poje:

Kaj če domovina ti skazáti?
Bil v resnici si slovenski sin!
Slave z zlatim' čerkami kovati
Treba ni, — si stavil sam spomin:
Z zeljši vred bo tvoje ime časteno, —
Znamnje, vsako spomlad prerojeno,
Bǫ po teb' nazvánih cvétk izbor,
Tebi v čast, cvetličar krajnskih gor!

Henrik Freyer r. 7. jul. 1802 v Idriji, varh musêuma v Ljubljani od l. 1832 do 1852, potem v jednaki službi v Trstu, u. 21. avg. 1866 v Ljubljani. Dal je na svetlobo:

a) Special-Karte des Herzogthums Krain — ali obraz krajnske dežele — l. 1842. „V tem obrazu so vse lastnosti dobre karte, resničnost, razločnost, pravo pisanje imén krajev . . po domačim in nemškim jeziku itd." (Nov. 1843 str. 84). — b) Fauna der in Krain bekannten Wirbelthiere . . . Nebst einem vollständigen Re-

gister der lateinischen, deutschen und krainischen oder slavischen Namen. Laibach 1842. 8. 90. — c) Alphabetisches Verzeichniss aller Ortschafts- und Schlösser-Namen des Herzogthums Krain, in deutsch und krainischer Sprache . . . als Commentar zur Special-Karte, von Heinrich Freyer. Laibach 1846. 8. 159. J. Blasnik. — To svoje delovanje omenja sam v Vodnikovem Spomeniku l. 1859, kjer ob kratkem kaže, kako ga je pohvalil Kopitar, mu pomagal Metelko (Jezičn. IX. 12.), ga vzbujal Stanko Vraz, podpiral A. A. Wolf, pa sklepa o poslednji knjigi p. „Der Commentar . . . fand geschenkt besten Absatz, käuflich wenig. Diess gab Anlass, meine der Slavistik gewogene Feder ruhen zu lassen (Aus meinem Leben S. 92. 93)“.

Andrej Fleischmann (Fleišman) r. l. 1805 na Beričevem pri Dolu, botaniški vrtnar od l. 1819, kakor Freyer, učenec Hladnikov, poznej učitelj rastlinstva, sadjereje gimnazijalcem, učiteljskim pripravnikom in v kmetijski šoli, u. 5. jun. 1867 v Ljubljani. „Vrlega možaka spoštovala ni samo dežela naša, temuč tudi zunaj nje je po botaniškem njegovem delovanji slovelo njegovo ime, kteremu na čast se zovejo nektere rastline, ki bojo zaslugam njegovim za rastlinoznanstvo na veke ohranile spomin na svetu. Spisal je posebej „Uebersicht der Flora Krain's ... sammt Angabe der Standorte .. v. And. Fleischmann, Privatlehrer der Botanik . . Laibach 1844. 8. 144“ — ktero je izdala družba kmetijska (Vid. W. Voss Jahresb. Ob. Realsch. Laibach. 1884. 1885) . . Al še veče so njegove zasluge o nauku iz rastlinoznanstva, sadje- in murvoreje itd. (Nov. 1867 str. 198)“. — Dopisoval je rad v Novice na pr. Spomladanske cvetlice; Cvetlice po zimi na Krajnskim; Natoroznanstvo je vsakimu človeku silno potrebno — 1849; Nagovor v živinozdravniški šoli — 1850. Goli in pusti Kras v 3 letih v mlade seženj visoke boršte spreoberniti (str. 183—218). Še nektere besede reje lesá na praznih in pustih zemljiših, in kje se semena dobé — 1851 str. 25—32 itd. — Na razgled bodi:

„Šolska mladost se je dosihmal vse premalo v natoroznanstvu podučevala, le kaj maliga v četertim klasu, in potem v sedmi šoli eno samo leto. Namesto de bi bil ta podúk že v malih šolah vpeljan, ker je vsacimu človeku toliko potreben, mučijo raji majhne otroke z dosto nepotrebnimi rečmi, postavim, s takimi računi, de še odrašenimu človeku glavo zmešajo in se čez perve šolske praznike spet pozabijo — hvala Bogú! brez vse škode. Z velikim veseljem smo tedaj sprejeli sklep visociga ministerstva učilnih rečí, de bo to za naprej vse drugači in de se ima natoroslovje obširniši v šolah in zaporedama več let učiti, ker le tako se zamorejo potrebni poduki v glavi in sercu mladosti ukoreniti, de bodo sčasama vesel sad rodili itd. Nar poprej se učimo domačih rečí, kako se imenujejo, kakó in za kogar se rabijo, de nam nihče ne bo mogel očitati, de svojih domačih rečí ne poznamo, po amerikanskih in afrikanskih pa hrepenimo. Marsiktera gospodična pozná ptujo kamelijo, domačiga peteršilja pa ne!! Tudi se bo mladost pri tem takó žlahtnim, nedolžnim, prijetnim in koristnim učenji in spoznanji rastljinstva marsikteri morebiti še celó škodljivi misli pri sprehajanji ali popotvanji odvernila; zakaj kamor se gré in kodar se sprehaja, ga rastline kakor prijatli in znanci že od delječ smehljaje pozdravljajo, ogovarjajo in na nezapopadljivo modrost in vsigamogočnost Stvarnika opominajo itd. (Novic. 1849)“.

Jakob Burja r. 19. jul. 1803 v Spodnjem Tuhinju, mašnik 1833, bil katehet v nunskih šolah Loških, župnik v Zapogah in na zadnje na Ježici, u. 6. nov. 1874. Pisaril je dokaj čedno časih v Novice na pr. Prerokovanje (pesem); Spominek Jurija Sigfrida Valvasorja na Ježici (1866) itd.; prav marljivo pa v Zg. Danico v vezani in nevezani besedi od l. 1853 do 1865 na pr.: Duhovne vaje (pesem); Novo leto 1854; Za odvernjenje kolere; Predpustna zasukana, Sveti postni čas; Prelepo devištvo; Drevo iz zenofoviga zerna; Hude vremena, toča; Opominovanje v sv. letu. Postave za spokornike

pervih, pa tudi nekaj poznejših časov sv. Cerkve, v pokorjenje posebno očitnih grešnikov . . iz spokornih pridig Jan. Travna in Fr. Verititoviga katehizma itd. — Marija moja pomoč. Ženitev pervih kristjanov. Katoliška Cerkev . . Piju IX. — Starši skerbite z združeno močjo za dobro izrejo svojih otrok . . Terpljenje Jezusovo. Žalostna Mati Božja. Jezušek v jaslicah. Božične jaslice. — Lahka pokora za posvetnjake. Pust in post. Starčik od Marije. France med cigani (po Sonntagsbl.) str. 175—224 l. 1862. — Sedem besedi Jezusovih na križu. Kresnica. Stolni cerkvi proti koncu štirstoletnice. Samarijanska ljubezen lepa ljubezen l. 1864. — Še tudi pijanec in igrač se je spreobernil. Pijanec na smertni postelji. Smert modre deklice. Smert posvetnega dekleta l. 1865 itd. Na primer bodi (Novic. 1854 str. 12):

Prerokovanje.

1. Kakšno bo le novo leto,
Kaj bo dal prihodnji čas?
To spoznati,
Prerokvati,
Pač rés mika nas.

2. Skriti so prihodnji časi,
Lét število znano ni;
V nje pogledat',
Kaj povedat',
Vender nemogoče ni.

3. Mir ostane med zakonskim,
In edinost zgolj povsod:
Mož zanašaj
In prenašaj,
Žena molči, krotka bod'!

4. Starši! kakor dete malo
Tako bo veliko tud,
Pokorljivo
In marljivo
Plača enkrat staršem trud.

5. Mladim bo se kdaj godilo,
Ko ravnajo s starimi,
Kdor sovraži
Te in draži,
Oj, gorje mu stare dni!

6. Zapravljivcov premoženje
Manjši bo, dolgov pa več;
Kdor popiva,
Se naliva:
Ta odžene srečo preč.

7. Kupci bojo bogateli,
Pa z dobičkom malim le,
Da b' posili
Več dobili,
Tud to malo berž zgubé.

8. Pridni kmet bo že še shajal,
Živel brez pomanjkanja:
Kaj prihranil,
In ubranil
Se nagote, stradanja!

9. Pridnim, umnim rokodelcem
Dela manjkalo ne bo;
Kdor slepari,
Delo kvari,
Mojster skaza stradal bo.

10. Vsim poštenim in pravičnim
Dobro imé ostalo bo;
Al lažnjivec
Goljufivec
Kot je bil, slepar še bo.

11. Al pobožnim v novem letu
Nič se bati treba ni,
Bog še čuje
In daruje
Milost in pomoč vse dni.

J. Burja.

Jožef Partel r. 1. dec. 1805 v Škocijanu pri Dobravi, mašnik 1835, služboval pri sv. Križu poleg Tržiča, v Tomišlju, Slavini, naposled v Češnjicah, u. 19. jul. 1865. Pisaril je vzlasti v Zg. Danico od l. 1852 do 1864 na pr.: Sužni Kamov rod in ladija rešenja (pesem); Jezusovo vstajenje naše odrešenje; V god rojstva sv. Janeza Kerstnika; V praznik občne zahvale; Praznik čistiga spočetja D. M.; Božična noč; Zastran prenašanja Knobleherjevega trupla in njegoviga spominka l. 1859; Kraljica nebeškiga raja; Pastirji in angel božično noč; Obletni spomin sv. Matija; Terpljenje Jezusovo v V oddelkih ali 50 odstavkih str. 49—81 l. 1862; Marija, visokosveta, naša Mati in pomočnica; Binkoštna; Osrečevavci Italije; Sv. Elija; Za god vnebovzetja M. D.; Marija rajska zdravilna Korenika; Pervo sv. obhajilo otrok v Slavini itd. — Na razgled bodi iz pesmi (Danic. 1852 št. 15):

Sužni Kamov rod in ladija rešenja.

1. Po okrožju ravnoméra,
Za pušavo tam goló,
Koder solnce sklééče vpéra
Žarke ravno v zemljó;
V zemlje lica južni strani
Raji so, — pa še neznani.

2. Kjer iz virov nepoznanih,
Sem od juga tisuč milj,
Po planjavah solnca ožganih
Se vali peneči Nil,
Ki bregove prestopaje
V loge zliva se in gaje . . .

7. Kamov rod v zakletvi stari
Tam je, ločen od Boga:
Šiluk, Dinka, Heljab, Bari,
Čir, Mad'ar, Bor, Dunje, Gva,
Kik, Arol, Lov, Vaja, Beri,
Gala, Avòt, divji Noêri!

8. Lét jezéra tam stanuje
Rod nesrečni, zaničvan;
Terda sužnost ga stiskuje,
Groza vraž in boj strašan.
Sine, hčére v daljne kraje
Mahomedov róp prodaje.

9. Stare kače zvita zlôba
Rod zaklet' ojstro derži.
Bližaj se rešenja dôba!
Dneva svit naj zabliši!
De rod Žene kače stare
Tudi tam glavó potare...

12. Sužnim mila se skazati,
Oznanit' rešenja čas;
Upanje zakletim dati,
Obernila svoj obraz
Že zamorcam je Devica,
Biti zgodnja jim danica.

15. Vije naj bandero tvoje
Veličastno se povsod,
De Marii čast zapoje
Prerojeni Kamov rod;
Veri se divjost ugane,
In pustina raj postane.

16. Serca, kterih odkupila
Je ljubezen, ladja, te,
Pošljejo ti pozdravila
Čez morja globine tje.
Varno nos' Slovenje sine
V srednje Afrike širine!

V razlaganji piše: „Ko je Kam, oče Kananejcev, svojiga vinjeniga očeta Noeta zasramoval, ga je Noe se zbudivši preklel, rekoč: Prekleti Kanaan, sužen bo svojih bratov. Tisto prekletstvo teží še zdej zamorce, ki so iz Kamoviga rodu. Spomin od Noeta izrečene zakletve se je nekako med zamorci o beli reki ohranil, ter so na g. doktorja Knobleherja vprašanje: Kaj mislite od nas belih ljudi in od sveta? — sledeči odgovor dali, rekoč: Vi ste izvoljeni sinovi nebes, mi pa smo zaverženi. Je nekdo, ki je vse stvaril, neko višji bitje, pa se za nas ne pečá“. — V spisku „zastran prenašanja Knobleherjeviga trupla in njegoviga spominka“ (Danic. 1859 str. 36) pravi na pr.: „Od l. 1841, ko je Knobleher, zapustivši ljubljanske bogoslovske šole, bil v Rim odšel, sim bil z njim v tesnih listnih pogovorih, in iz 22 listov je ne razvidim druge želje, kot to: življenje v spreobernjenje nevernikov in malikovavcov darovati, svojo kri preliti itd. . . . Od naše strani bi bilo torej poskerbeti, de se truplo v nestrohljivi trugi s primernim napisam v rakah cerkve avguštinskih menihov v Neapelnu hrani . . Pri kerstnim kamnu Šent-Kocjanske farne cerkve, kjer je bil ranjki Knobleher v Božje kraljestvo prerojen, naj se mu primerin spominek napravi in obletnica naj se tam vtemeli itd. — Na primer bodi še iz pesmi (Danic. 1861 l. 12):

Kraljica nebeškiga raja.

1. Marija, Kraljica nebeškiga raja,
Vesoljniga svéta vsa mila gospá!
Razvije cvetlica naj vsaka se maja,
De tebi Kraljici vsa slava se dá.
Med rož'ce livád,
Vertov zelenjad,
Naj v venec vpleten
Vsak listek zelen
Bo tebí, Marija, v poklon podeljen!

11. Iz brezna temnine pa zmagana kača,
Razljutena perha in bljuje svoj strup;
Na cerkve svetline se zlobna obrača,
V brezbožne narode postavlja svoj up:
De padel bo Rim,
In cerkev tud' ž njim!
In človek še spet,
Ko nekdaj bo vjet,
Serdito namérja rod kačji zaklet.

13. O ljubljena Mati! iz raja višave
Oberni na zemljo zdaj mile oči!
Pomagaj ugnati sovražne zmotnjave
Od pekla slepljenih brezbožnih ljudí.
Sovražnik zaklet,
Glej, dviga se spet;
Z deviško močjo
Povdari z nogo,
Poteri ti kači napuha glavo.

Partel.

Jožef Marešič r. 15. febr. 1805 v Kostanjevici na Dolenjskem, šolal se v Novomestu, Karlovcu in Ljubljani, svečenik 1832, služboval v Fari pri Kostelu, Logatcu, Šmi-

helu, Tomišlju, Vodicah, na Šmarini Gori, kjer je u. 16. febr. 1872. Popisal je njegovo življenje in dejanje Ant. Namre v Zg. Danici 1872 str. 76—101 pod naslovom: „Jože Marešič, bivši duhoven na Šmarni gori“ z geslom: Summa apud Deum nobilitas est, clarum esse virtutibus. S. Hieron. Epist 14. — Dopisoval je ranjki v Novice in posebno v Danico od l. 1853 do 1863; skladal pesmi, kterih nektere so se s prijetnimi napevi svojimi priljubile Slovencem. Tako na pr.:

„Vesel samec, ali vesel sem le prav, če sim sam. Moč gnade božje. Prošnja zamurčika. Uslišani zamurčik. Križ in vojšak. — Na Šmarni gori (O zgodnja Danica, — Češena mi bod'!). Na Šmarni gori. Rožcnkransko nedeljo (Češena cvetlica, — Marija češena!). Libera — male bilje. — Jožef Vodic zamurčik. — Sv. obhajilo (Pridi, pridi Božja mana!) — Kristusove besede na križu. Sladko ime Marija. Misli na pokopališu. — Devica čem zmirej ostat'. Velikonočna (Na Šmarni gori). — Ave Marija Mati si moja — Marija. Slava Tebi! — L. 1860 je posebej opisal „Romarska cerkev na Šmarni gori“ in l. 1860—1863: „Pogovor dveh protestantov od Lutrovih naukov“. Vilko pa Bogoljub: Pogovor 1. od prestave sv. pisma; 2. od češenja podob; 3. rimske cerkve in papeštva; 4. nezmotljivosti kat. cerkve; 5. števila zakramentov, od pokore; 6. skrivne spovedi; 7. obhajila v eni podobi, od sv. maše, moljenja sv. R. Telesa; 8. častenja Marije prečiste Device in svetnikov, od klicanja svetnikov v pomoč; 9. sv. pisma in njegove razlage; 10. od sv. zakona in od deviškiga, samskiga stanu; 11. od dobrih del (cf. Edina pot v nebesa, sp. P. Hicinger v Danic. 1850—51). — Na razgled bodi p.:

„Malo časa sim na Šmarni gori, pa v tem času so ljudje daljnih krajev jo obiskovali . . . Kaj hočem reči od bližnjih fará? Té še le rade Šmarno goro obiskujejo! Kaj hočem reči od glavniga mesta cele kranjske dežele, od bele Ljubljane? Ni nedelje, skorej bi rekel, ni treh dnevov v tednu, de bi kakiga človeka iz Ljubljane ne bilo tukaj. Kaj ljudi mika našo goro obiskovati, kaj vleče k nam bolehne in zdrave? Res, bo kdo rekel, na Góro grem, bom vidil Triglav, Nanos, Krim, Uskoke in sto cerkev en dan. Res je to, ali še bolj miče ljudí na Šmarno goro, Marijo obiskati zavolj višjih dobrot. Marija kraljuje v nebesih in se na revne ljudi ozira, pa vender si je v solzni dolini kraje izvolila, kje de hoče še posebej češena biti, kje de hoče svojo pomoč ljudem posebno skazovati. Tudi Šmarna gora je kraj sosebnih Marijnih milost . . . Gora zase sama stoji, nobena druga ne zaderžuje človeku očesa, de bi ne mogel se v daljo ozirati; okoli in okoli se vidi v daljne kraje, v doline, na griče, na goré in planjave. To naj nam prijazno naznanja, de Marija na Šmarni gori gleda na vse ljudí; k nji se smejo obračati revni in bogati, zdravi in bolni, pobožni in grešniki itd. (Dan. 1860 str. 129). — Nekoliko iz pesmi, o kteri pravi vredništvo, naj bi se prepevala namesto neke druge neslane od samca (Dan. 1853 št. 26):

Vesel samec.

1. Zakaj sim, me vprašaš, le sam?
Na to ti odgovor ta dam:
De v pravi samoti
In sveti tihoti
Vesel sim le prav, če sim sam.

2. Se vabljen tud kamo podam,
Lepo govorimo le — tam,
Al serce me peče,
In var' se! mi reče:
Vesel sim le prav, če sim sam...

9. Sam lahko Boga počastim,
Veselo per bukvah sedim,
In bukve prebiram,
Skušnjave zatiram;
Vesel sim le prav, če sim sam.

10. Sam hočem le zmiraj ostat' —
Per Bogu veselje iskat'.
Le svet se pobêri —
Veselja ne têri!
Vesel sim le prav, če sim sam.

Marešič.

Jernej Maroušnik r. 20. avg. 1805 v Solčavi na Štajarskem, mašnik 1839, kaplan na Radišah, v Šent-Jakobu, v Tinjah itd., službovai mej Slovenci in Nemci, u. 1. marc. 1868 kot beneficijat pri sv. Nikolaju v Hüttenbergu.

Pisaril je v Novice, v Slov. Bčelo itd. — Ker so Novice v prvem imeniku svojih deležnikov l. 1843 tiskale: „Marošnik B., fajmošter podfare v Šent-Jakopu“ — poslal jim je dovtipno pesmico (Novic. 1844 str. 12):

1. Zakaj ste mi le u ’z imena vzeli,
In me ’z kaplana fajmoštra storili, —
V podfaro moj Šent-Jakop sprebernili, —
Kako B. namest J. postavít smeli?!

2. Ste prav’li, kako so se Nemci brili,
K’ so zavolj Gratz al Graetz se k vojski vneli!
Tud mi zavolj imen b’mo vojsko ’meli,
Če bote več tako jih prekerstili.

3. Kar nisim, ja nesmem, v novicah biti;
Bi znalo — kdo ve, kaj? — se mi zgoditi!
Oh! najte le resnico prit’ na dan. —

4. Odvzeto čast Šent-Jakopu vernite,
Men’ dano pa lepo nazaj vzemite,
K’ ste fajmošter mi djal’ namest’ kaplan.

„Ferlanova pinja v Rožni Dolini na Koróškim“ — to je pohvalil, češ, g. Ferlan so z svojim znajdilam (Bog jim plati!) krivimu obdolženju in marsikterimu vražnimu odlevanju copernije per medenju za vselej konec storili. Le ene sorte copernija je, po kteri se tudi v novi pinji dolgo ne dá vmesti; in to le tisti znajo, ki v navadi imajo: z mlekam in smetano tako ravnati, de ni kaj v pinjo djati. — Kjer je jezik posnemavka — kaj bo pinja? — Prav smešno je, kar od take copernije stara pesmica pravi:

Mačka je mevkala,
Smetano snedla;
Baba je revkala,
Dolgo ni vmedla!

Dokaj čvrsta je njegova pesmica (Novic. 1844 št. 28):

Vesél kmet.

1. Sim kmetič med vami,
Se Franc imenujem,
Ki z svoj’mi rokami
Si kruh perdelujem:
Dosti terpim,
Terdo živim,
Li kratko spim,
Delat’ hitim —
Ki z svoj’mi rokami
Si kruh perdelujem!

7. Vi žlahtni gospodje!
Sim revež med Vami,
Pa veste, gospodje!
Še menjam ne z Vami!
Bod’ zaničvan,
Al pa štiman;
Bogu je znan
Moj težki stan —
Ostan’te gospodje,
Še menjam ne z Vami!

Sloga Slavjanska.

1. V slavnih krajih sim domá,
Vsak Slavjan me v žlahti ’ma:
Čeh, Ilir, Rusin, Polak,
Bog me! je domač rojak;
Vsak Slavjan me v žlahti ’ma,
V slavnih krajih sim doma..

4. Vsi Slavjani bratmo se,
Edne sini matere!
Naj da vidi celi svét:
Slavni duh poganja cvét!
Edne sini matere
Vsi Slavjani! bratmo se!

(Slov. Bčela 1. jul. 1851.)

Matevž Hladník r. 30. avg. 1806 v Trebčah, vasi Črnovrški, učil se s početka v Idriji, latinskih šol od I. do IV. l. 1821—1824 v Ljubljani, od V. više v Gorici, postal mašnik l. 1832, bil kaplan v Devinu, od l. 1837 učitelj v četrti vzgledni šoli, nekdanji niži realki, lepopisja in nekaj časa tudi slovenščine na gimnaziji v Gorici, vedno bolehav bil dejan v pokoj l. 1860, u. 18. jan. 1865. Sam je to povedal p.:

Krajnska vas Černiverh nad Idrijo me je rodila
V sélici Trebče, četert ure od cerkvene vasi;
Leta osemnajst sto in šest me Matevža kerstila,
Klical domá se Hladník, ptujc mi Hládnik velí itd.

Za slovenščino se je vnel po Novicah ter je vanje nekaj let rad dopisoval na pr. l. 1849: Čebovin (sonet); l. 1851: Pervi pogoj šole zboljšati; l. 1852: Gorica; Slovenskimu narodu; Mojstru pevcov t. j, Koseskimu št. 57; l. 1854: Ivanu Koseskimu za god in odhod v Abbanske toplice domovina njegova str. 200; l. 1859: Odperto pisemce Novicam: Gate čez štebale; l. 1861: Kdo je ta junak? — Zastavica itd.

Dopisoval je marljivo v Zg. Danico, največ v sonetih, na pr. l. 1853: Zgodnji Danici za novo leto; Pevcu štirih sonetov v 21. listu Zg. D. (J. Stritarju) str. 96; Sedanja mladina; V spomin T. Hvala; Blagi vertnar (Červ); J. Mozetiču l. 22. — L. 1854: Frid. Baraga-tu; Sveta vnema (Jeranu); Vdova Najmska; Spomin na sv. duhovne vaje; Canrobert in svetinja; l. 1855: V spomin A. Kodermaca; Dr. Andr. Gollmayru . . k slovesnosti posvečenja v Ljubljani l. 22; O slovesni službini vpeljavi v Gorici l. 27 (Akrostihon); l. 1856: Jan. Stögerju; Zamurčikam; Na grobu matere; l. 1857: Cesarju in Cesarici v Gorici; Daničnimu pesniku .. n .. * .. n .. t. j. Janezu Bonaču str. 162; Vsisveti; Vice; Teza; l. 1858: Slepi šinkovec, vabič pri tezi; Še se čudeži godé; Kostanjevica; Podobe gleichenberške; Nema prošnjika; Živ spominek Lipske bitve; Blagor nedolžnosti; Slatinske pevke; Konštantinšica; Švajcerija; Osamljenca; l. 1859: Nagle, neprevidene smerti — reši nas o Gospod! — l. 1860: Spomin Svitkotu Vaskotiju str. 81; l. 1861: Pustnim norcam; Pepelnična; Nevtikavnost; Postna; K Šmarnicam; Bratoljubje; l. 1862: Mož beseda in mož besede; l. 1863: Čebele in metulji; l. 1874: Omotica str. 280. — Na razgled bodi:

Vdova Najmska.

a) Oh, tje nesó v grob — vse moje nade!
Vse, kar še veselilo me na svetu,
Sinu ediniga — v mladosti cvetu,
Podporo edino vdove, smert mi ukrade!

b) Tako Najmljanka svoje izliva jade
V potocih solz za edinčikam v trepetu;
Pa najde tolažnik se v družnje gnetu,
Ki sina oživljen'ga nazaj ji dade:

c) Tak še marskera mati in oče joka,
Serce jim nevtolažno tuge poka,
Če smert telesna jim otroka vzame;

d) Če pa zalezvat' dušna smert ga jame,
In že pogreza v večne ga tamnice:
Zà dušno smert je nimajo solzice!

(Danic. 1856. l. 39.)

Na grobu matere.

a) Tu zdolj, pod komej znato še gomilo,
Trohniš mi, ljuba mat', prezgodaj vzeta!
Prešle so štirkrat desetere leta,
Pa še te ni sercé mi pozabilo!

b) Koljkrat že o misli se mi okó solzilo,
Kakó si bla za blagor moj ti vneta;
Ti bla si mati — Bog ti verni, Meta!
O, de bi mnogo tacih mater bilo!

c) V keršanski reji si zaklade prave
Spravljala v doto otrokam, varno uime,
Ki sreče edino prave je rodnica.

d) Kaj vaša je modrost, učene glave? —
Sercá tako ne gine, se ne prime;
Pobožna mat' naj bolj' je učenica.

(Danic. 1856. l. 44.)

Nevtikavnost.

a) „Če ropar tvoj'ga bližnjiga napade,
„Ne vtikaj vmes se, to bi b'la krivica;
„Naj sam se brani, kakor vé in znade!"
To nova je mednarodna pravica.

b) In vender še brezpametne živali
Na svojcov krik pomagat vkup hitijo,
In s pravočutam vrojenim derhali
Človeških pametnhov sramotijo!

c) Že prav takó, brezdušni sebičkarji!
Kar sejete, to bote tudi želi:
Pobijat', ropat' eden druj'ga smeli!

d) Takó na glas učijo zdaj rovarji,
Premenovaje celi svet v zveriše,
Nasilju, ropu vedno le moriše!

*

Vi pa, mogočniki! jih le terpite,
Dokler s prestolam se v podkop zvalite!

(Danic. 1861. l. 5.)

Mož beseda in mož besede.

a) Kedor v početji svôm na to le gleda,
De vse pošteno je, vsikdar spoštljivo,
Ne za Bogá, ne za ljudi žaljivo:
Je spoštovan od tujca no soseda.

b) Kar on obljub', ne terga, ne spodjeda,
Njegovo „bom!" je sveto, zanesljivo,
In kot priseženo, neprelomljivo:
Ta cenjen' poštenjak je — m o ž b e s e d a.

c) Kedor pa kaj le tje v en dan obeta,
De lahkovernežev slepari čede,
Kdor clo s pogodbami le zanke spleta,

d) De vjete vód' za nos, kakor medvede,
In plesat' jih po svoj' pišal' napleta:
Ta verolom pa je — le m o ž b e s e d e.

(Danic. 1862. l. 2.)

V o d n i k o v S p o m e n i k l. 1859 ima dve pesmi njegovi: a) V spomin Valentina Vodnika o stoletnici rojstva, 3. svečana 1858 (Akrostihon). — b) Spominki str. 293. — U č i t e l j s k i T o v a r š l. 1861: Slovknica (Silbenräthsel, Charade). Zastavica itd. Z l a t i V e k l. 1863 kaže na koncu kot posebnost Hladnikovo v treh sonetih: Jezik vseslovanski. Pis naj prosteji. Glas naj slaji (str. 293).

To je, kolikor jaz vém, javno slovstveno delovanje njegovo. Podpisoval se je razno: M. t. j. Matevž; M. H l a d n i k, B o g o m i l, R o d o l j u b s k i, S v e t o g o r s k i (na Sveti Gori je živel nekaj časa ter želel ondi biti pokopan), T o m a j s k i, T r e b š k i (po vasi domači), B a l a n t i n o v (po očetu Valentinu); v rokopisih nahajajo se tudi priimki: Stari Krajnc, Nerodotajski, Zagovornik domorodniga, En rojak, Rodomil, Starevič, Terstenjaku nasprot Derzenjak itd. — V B č e l i l. 1852 št. 39 je njemu „Rodoljubskomu" na hvalo sonet zložil Mladoljub. — Pisaril je menda v mnoge liste, ali — ker je ostro zahteval, da se mu ne smé spremeniti niti črkica, so ga pustili, in tako so ostali pesnotvori njegovi v rokopisih. Vse te je po njegovem naročilu o smrti prevzel iskreni mu prijatelj Š t e f a n K o c i j a n č i č, kteri je priobčil nekaj jih v G l a s u l. 1875 l. 47 — 53: „M a t e v ž H l a d n i k. Ž i v l j e n j o p i s n e č r t i c e"; — vse pa je (nekoliko tudi nemških) z obširnim življenjopisom vred lično zbral v knjigo: „M a t e v ž a H l a d n i k a V e r t í č i k s a m ô t n i h c v e t l i c" — 4° str. 795 brez pridejanega besednjaka in obsega ali kazala. Knjiga se hrani v nadškofijskem semenišču v Gorici. — Obseg kaže: Načrt življenjopisa str. 7 — 110. Slovenski spisi: Lik 111 — 278. Medobojne 279 — 382. Pik 383 — 534. Nravne 535 — 692. Krajše. Zmes 693 — 770. Nemške 771 — 795. Besednjak.

Hladnik je bil goreč Slovénec, zvest naročnik vsem slovenskim časnikom, dokler je le premogel. Posebno hud je bil na nove oblike v slovenski pisavi. Zamerile so se mu po njih Novice (Veternice, blodice), zamerila se mu je Danica, kar opeva v sonetu „Pad Zg. Danice" itd. Mnogo pesmic, posebno sonetov, spisal je Hladnik; nektere so lepe in dosti dobre, nektere pa tudi take, da se more reči: „dormitat Homerus", pravi Kocijančič. Dosti bolje je pisal v prozi. Zbiral je svoje pesmi. Razdelil jih je takole: I. L i k t. j. pesmi, v kterih liči, hvali, popisuje, in teh je 24 zato odločil. II. M e d o b o j n e ali pesmi, ki so na sredi med likom in pikom, kterih je namenil izdati 9. III. P i k t. j. pesmi, v kterih pika in zbada (in v tem je bil mojster!); odločil jih je za to blizo 30. IV. N r a v n i sostavki, in sicer „s o n e t n i" ali podučljive pesmice, vseh 23. V. K r a j š i n e s o n e t n i sostavki (epigrami), kterih je zaznamoval 12. Nekaj teh nisem našel, dobil sem pa več drugih, ki v obsegu niso omenjene. Slog njegov je večidel malo trd, kakšinkrat celó prisiljen, jedro pa je skoraj vedno prav zdravo in krepko. To je sam dobro čutil in tudi očitno spoznal v sonetu „Skerjančik", kjer poje na pr.:

Ne merim s pesnikov se velikani:
Skerjančik majhin je, al' — živo poje!
Slové naj drugi unajne vam lepote;
Kar pojem jest, slovelo bo jedrote —
Vse živo, krepko, vse izvirno moje.

Najrajši je „sonetaril“, kakor sam pravi. Vzori so mu bili Vodnik, Prešern, Koseski. Posebno rad se je primerjal Vodniku, češ, oba Krajnca, duhovnika, šolnika, oba jezike učila, oba preganjana in na stare dni pomanjkanje trpela; obá pesnika, vendar Vodnik zvezda, Hladnik zraven te zvezde le kresnica; podobna celó v imenu, kar kaže v sonetu „Vodniku sorodnik osode“. Zložil si je tudi spomin na pr.:

Po men' ne bode hčere, sina,
Al' svest sim si na vek spomina;
Zastonj se pevc ne vbivam:
„Non moriar, sed vivam!“

Bil je Hladnik čuden človek, posebnež, a vésten, hud na pisatelje, kteri so na svetlo dajali kaj napačnega p. Pesniku nesramnosti; Pohujšljivimu pesnikarju itd. Pesni je zložil skoro vsem časnikom: Bčeli, Tovaršu, Sloveniji, Ljubljanskimu Časniku. Preslavlja junake na bojnem polju p. Radecki, Jelačič, Čehovin; na cerkvenem in književnem, nektere zdaj povišuje, zdaj ponižuje, kedar se mu zamerijo. Tako osodo imajo p. Slomšek, Gollmayr, Bleiweis (Svincobelin), Mozetič. Opévani so kakor si bodi razun že omenjenih na pr.: Jeriša, Šmajdek, Hönigman, Kocijančič, Hicinger, Knobleher, Toman, Ledinski, Poklukar — Poskušnjar, Malavašič (Malveljašič), Stanič, Okiški in mnogi še živoči. V pesni čestita „Ljubljanskim gimnazijalcem slovó jemljočim od svojega vodja Nečaseka“ .. — Kakega značaja so sploh drugi umotvori (soneti, epigrami, zlognice) njegovi, razvidi se nekoliko že iz naslovov: Zlati vek za novooblikarje, Slovenskim babiloncam, Jezikošegarom, Slovstvenim konjedercam, Slovenskim slogarjem, Dakovcem (da n. de), Prestrojevavcam, Ciriličarom i Glagolitičarom, Jugoslovničarstvo, Zanikarnije, Pajk zgodovinsko-starinoslovski (Mahomed, Goljat), Njavkarjem; Gatar, Obročarca, Starošegar; Šegosužnik, Čečkarjem, Pesnikarjem, Hvalomerzunom, Prevladaruh, Nosač lazač, Pegaz v jarmu, Škiljastimu pušičarju, Krajnski zabavljičarji do mojiga časa, Kadunam (tobakarjem), Kazališa — kaziliša, Gospodama Tisti in Taki, Učenosta Obergelehrtester (pr. starosta), Slovenska narodnost je nerodnost, Zakonski hej in joj, Um in učenost, Šemrou ali Šemerl, Kljuvcam proti zbadavcu, Raganist čez vse raganiste itd. itd. „Omissis omittendis“ bi spisi njegovi mnogim bili zanimivi.

Jarnik se imenuje Vodnik Koroški; Hladnik zvati se smé Vodnik Goriški. Kakor spomin, zložil si je tudi „nadgrobnico“, ktera se glasí:

Počivam tu Matevž Hladník,
Duhoven, pesnik, šolsk učnik;
Vasica Černiverh rodila,
Me v grob Gorica položila.

*

France Zaveršnik r. 24. jan. 1807 v Tržiču, mašnik 1835, služil v Begunjah na Gorenjskem, na Koprivniku in v Šent-Gothardu na Trojani, u. 23. marc. 1874. — Bil je pevec in pesnik; javno se je oglasil v Vodnikovem Spomeniku l. 1859 str. 262—3, kjer opeva a) Troje poljé (rudno, belo, žitno) in b) Ozir iz Bohinske ograje. Na primer bodi:

V Bohínju je znano
Mi čudno poljé!
Ni v brazde 'zorano,
Le v kotle vse gre! —

Je z zernjam obs'jano,
K' nikdar ne kalí;
Le v peči sožgano
Svoj sad obrodí. —

To Rudno je pôlje,
K' ga jámar pozna;
Premaga vse môlje,
Železa nam da itd. —

Prvi sloveč župan Ljubljanski se imenuje Janez Nep. Hradeczky r. 30. avg. 1775 v Ljubljani, župan l. 1820, kteremu je o 25letnici njegovega vladanja čestitko zložil

dr. Fr. Prešern, na starem strelišču govoril Lovro Toman, tedaj učenec govorništva (Novic. 1845 l. 27), u. 6. jul. 1846 (Novic. l. 29). Nekrolog nemški spisal mu je dr. J. Bleiweis. — Iz Prešernove čestitke p.:

. . . Kmetijske družbe ud nje zbor podpéraš,
Podpéraš z njim domače Ti „Novice“,
Zahvale vsih Slovéncov si nabéraš,

Ki bratov tihotijo zabavljice,
De smo zarés mi Kranjci posabili
Že Slave mátere, nje govorice,

Ki stala v bran je Atilovi sili,
Ki preživela mnoge je narode,
Ki naj napréj ohrani Bog jo mili! . .

Mihael Ambrož r. 14. febr. 1808 v Ljubljani, okrajni komisar v Smledniku, državni poslanec, župan Ljubljanski, u. 25. apr. 1864. Bil je izvrsten govornik, dober pisatelj slovénski, storil je mnogo za mesto itd. — Dopisoval je v Novice na pr. l. 1847: Nekaj od poslov in njih dolžnost. L. 1848: Želja Slovencov; Slovenski jezik ni otrok; Kakošne poslance bomo za Dunaj volili; Kaj se je zgodilo v Smledniku; Kako bi se naš jezik v šole in v kancelije vpeljal; Odperto pismo iz Dunaja vsim Slovencam itd. Dopisoval je v Slovenijo l. 1848 p. Slov. družtvu; iz Dunaja itd. Ker se je pa bratiti jel nekako z levičarji, posvaril ga je dr. Bleiweis v Novicah, P. Kozler v Novicah in v Sloveniji: „Odperto pismice gosp. Ambrožu“ — kjer je nasproti pohvalil Doljaka iz Goriškega („Včerajšna seja deržavniga zbora — 11. sept. — je bila za Slavjane, zlasti pak za nas Slovence prav važna; pervikrat smo slišali v tem zboru ime našiga naroda Slovenci“ itd. Slov. 1848 str. 86), ter na njegov odgovor (str. 94) priobčil „Drugo odperto pismice g. Ambrožu“ (str. 106), in stvar je bila poravnana. — Pisal je Ambrož v Novicah o prav potrebnih in takrat koristnih rečéh p. l. 1850: Od zemljišne odveze; Od davšin gostačev in bajtarjev; Od vodnih činžev; Od tlake za ribštvo itd. Potrebe novih srenjskih naprav; spisovanje županijskih zapisnikov. Od fabrik v Ljubljani in okoli Ljubljane. Splošno razjasnjenje zastran davšin, ktere bi imele nehati brez odškodovanja. Od mitnih in kupnih gruntov. Od kantonskih cest itd. — L. 1848 se je boril zoper Metelčico (Jezič. X. 1872); l. 1864 je nemški spisal knjižico „Fr. Metelko's Waisen-Stiftung 8. S. 23“, poslovenil A. Lesar (Jezič. XI. 1873 str. 103) itd. — Na razgled bodi:

Zdej jih poznamo! Po 171. listu „Gracarce“ prisiljeno razjasnjenje. — Ko dopisúni „Lloyda“ in „Gracarce“ z vsim svojim nesramnim natolcevanjem nič niso mogli opraviti zoper slovensko družtvo na Krajnskim, ktero mirno svojo pot v prid omike in povzdige domačiga jezika napreduje, so se ti dopisuni kakor bramorji iz ene njive na drugo, kakor gosence iz eniga drevesa na druziga spravili čez Novice . ., potem zoper kmetijsko družbo, zdaj čez živinozdravniško šolo na Poljanah itd. — Ker ti možje želé, de naj bi Novice le od kmetijskih reči pisale, damo pri ti priliki svèt na znanje, kakó de se bramorji polové: Prazni piskerci se v zemljo zakopljejo, s perstjo pokrijejo in le toliko se duška pustí, de v piskerce popadajo, kader po svojih škodljivih opravilih po persti rijejo. Tudi mi si bomo prizadevali, kolikor je v naši moči, koristne domače naprave takih škodljivih žival varovati, de se jim po očitnim ravnanju taka past nastavi, v ktero se bojo ti bramorji sami sebe vjeli . . Satan ljuliko seje . . Zdej jih poznamo! itd. (Novic. 1850 str. 112—3).

Dr. Štefan Kočevar r. 15. avg. 1808 v Središču, učil se v Mariboru, Gradcu, na Dunaju postal dr. medicine in kirurgije l. 1834, služil v Celju, v Podčetrtku od l. 1836, v Celju c. kr. okrajni zdravnik od l. 1852, u. 22. febr. 1883. — Součenec Gajev pisaril je v časopis njegov ilirski, nabiral za besednjak, Stanku Vrazu bil pobratim v dejanju in nehanju, kar je očitno iz peterih pisem (Vid. Děla St. Vraza V. 1877), hitel l. 1848

v Zagreb želeč po saboru zjedinjenja mej Hrvati in Slovenci, vstanovil čitalnico v Celju, bil dež. poslanec, ces. sovetnik itd. (Cf. Slov. Nar. 1878 str. 256). — Dragi pobratime! Hvala Tebi na Tvojem već dosta lěpo pisanom ilirskom listu, pisal mu je St. Vraz l. 1839. Ja sam s Tvojom ilirštinom premda ne podpuno, ipak dosta zadovoljan, budući u dojdućem ako ni bolja venda gora biti neće (str. 185) itd. — Molim Tebe, dragi prijatelju, kupi već sada predbrojitelje za moju knjigu „Narodne pěsni gornjoilirske ili Slověnske, koje za nedělu danah pod tisak dojti ćedu itd. (str. 184). — Sve mi prorokuje, da pri ovom izdanju mnogo izgubit ću. Nu bilo, kako mu bilo! ja oću na svaki način plod moga šestogodišnja truda na sviet izdati. Ako i polovicu izgubim, ide u ime božje na žrtvenik domovine . . Dragi Stěpko! Što se tiče novacah, priskoči mi s nekoliko desetkami, čim više tim bolje itd. (str. 187) . . — Ja ti sada ništa nemorem poslati, jerbo mi obitelj moja toliko izdatakah uzrokovaše, da nimam više nego deset forintih u peneznici (Kočevar Vrazu 17. ož. 1839. str. XX). — Predsednik novi čitalnici v Celju ogovoril je goste na pr.:

„Z veselim srcom pozdravljam Vas, naše sosede in prijatle iz Kranjskega, ki ste se potrudili v Celje, da povikšate slovesnost pri začetju naše čitavnice. Posebe pozdravljam še Vas prvega podpornika slovenske literature, obče spoštovani gosp. dr. Bleiweis! Vaša nazočnost je naša radost, je naš ponos. Pozdravljam tudi Vas drage nam brate iz Maribora in Vas iskrene domoljube iz Celja in celjske okolice, ki ste zedinili svoje moči, da ustanovite tukaj prvo slovensko društvo. Pred letom še nikdo mislil ni, da bi kaj takošnega v Celji mogoče bilo. Nenadoma pokaže se misel čitavnice kot migljajoča zvezdica na našem obnebju, — in uresniči se družtvo. Tak hitro deluje ljubav do slovenskega jezika; to je sila narodnega čutja. Srce mi veselja igra, ako premislim, da naš narod takošno čutje ima. Spominjam se še dobro onega časa, kadar je le pet ali šest domoljubov v celi štajarski Slovenii bilo. Oj, kako žalostno je takrat bilo! — Al sedaj je vse drugač. Tolika množina domoljubov, ki smo se tukaj sošli, dokazuje, da naš narod nima samo sebičnih ljudí, ampak da je za žlahno čutje sposoben, da je za veličastno djanje pripraven, in da ima moč, svojo narodnost varovati. Ponašam se z narodom našim in ljubim ga tako, kakor sem ljubil svojo mater. Svoje matere ne bi bil zapustil, čeravno ni bila bogata in imenitna, ako bi se meni svetla kraljica bila ponudila na mesto matere stopiti. Tako ne zapustim slovenskega naroda, čeravno bi bil zadnji narod na svetu. Za vès svet njega ne zapustim! itd. (Novic. 1862 str. 67).“ — Na stare dni že je priobčil knjigo, kteri naslov je:

Slovenska mati. Podučna knjiga materam, kakó naj sebe in svoje otroke zdrave obvarjejo. Spisal Dr. Kočevar. V Ljubljani 1882. 8. 48. Nat. Nar. Tisk. Zal. Dr. Kočevar v Celji. Nauk ta sega do 3. leta. — Kako se mora skrbeti v poznejših letih za telesno zdravje in umno razvitje otroka, razjasniti hočem v drugem spisu, brž ko mi bode možno (str. 48). A — ta drugi spis preprečila je smrt nemila!

Josip Godina Verdelski r. 20. marc. 1808 na Verdeli poleg Trsta, učil se v Kopru, Gorici, Ljubljani, v Gradcu pravoslovja, vstopil v finančno službo v Dubrovniku, Spljetu, Celovcu, Trstu, šel v pokoj višji finančni komisar l. 1875, u. 29. jan. 1884. — Dopisoval je v Novice, Naprej, Glasnik, Stimmen aus Inneroesterreich itd. — Sad njegovega neumornega delovanja so ti-le večji in manjši slovenski spisi:

a) Koledarček za l. 1853. — b) Njegovo veličanstvo Franc Jožef v veliki smertni nevarnosti l. 1853. — c) Ilirski Primorjan l. 1866. — Teržaški Ljudomil. — d) Pod Lipo, l. 1869 v sešitkih. L. 1882: Povzetek nekih bolj važnih členkov iz nekedanjega mesečnega časnika „Pod Lipo“ z geslom: Znanstvo je bogastvo. V Terstu 8. 195. — e) Opis in zgodovina Tersta in njegove okolice z uverstitvijo kratkega

geografičnega in zgodovinskega pregleda starih in sadanjih Slavjanov, kakor še tudi kratke omembe njihove osode in omike. Sè 7 lesorezi. V Terstu 1872. 8. 482. — f) Kratek pregled vesoljnega sveta sploh, in posebno naše zemlje. L. 1872. 8. 48. — g) Izvirek premožnosti ali pravi pomoček za nje napravo in ustanovitev med ljudstvom. L. 1873. 8. 108. — h) Kratek razgovor o bolj važnih dosadanjih iznajdbah in posebno o strojih ali mašinah, železnicah in telegrafiji kot obrodkih čudodelne moči — človeškega duha. L. 1876. 8. 83. — i) Čitanka . . 1882. 8. 180. — k) Živenje Josipa Godine Verdelskega. Opisal on sam l. 1879 8. 184 itd. — Knjige omenjene in sodbo o pisatelju glej v Zvonu 1884 str. 184 — 186 in 241 — 243, opisal Gregor Jereb.

Kolikor sem jaz mogel opazovati, dopisoval je J. G. Verdelski a) v Novice p. l. 1853 iz Kopra o knjigi: Voditelj k znanstvu; o Kurelcu itd.; l. 1854: Slavjani Teržaške okolice (Odlomek iz večega rokopisa); Parobrodstvo in železnice; Baron Čehovin; l. 1855: Inaka sina (generala Bon in Bauer); l. 1856: Kako si človek najlože pridobiva znanstev, ki so mu za življenje potrebne; l. 1863: Kratek razgovor o važnosti trgovine in brodarstva; Iz opisa Angleža Patona... po Srbii; Iz torbice dobrovoljnega popotnika; O besedi „Laibach"; Benedke; Tržaški Slovani; l. 1864: Nošnja Slovencev tržaške okolice; l. 1869: Pod Lipo itd. — b) Koledarček družbe sv. Mohora I.: Kratek nauk o megli in oblakih, o dežju in mavrici, o toči in snegu, o blisku in gromu; II. 1862: Narodi in narodnost. — c) Večernice I: Hvaležnost in nehvaležnost. II: Blagočutje oroslanovo. III: Kako svet navadno človeka sodi po obleki. IV: Pomanjkanja in prednosti — vbožnost in bogastvo človeka itd. — d) Naprej ima manjših dopisov iz Celovca itd. — e) Glasnik l. 1862: Česa je zdaj Slovencem najbolj potreba? 1. Dobrega političnega časnika; 2. Ustanovitve ljudskih knjižnic; 3. Marljivega dela in truda za izdajbo tacih knjig; 4. Složene, krepke in zdatne podpóre in spodbude slovenskih pisateljev. „Naj tedaj vzamejo prvaki našega naroda, ali sploh vsi tisti, ki veliko premorejo — več ko jaz — v natanjčen prevdarek ta sadanji moj svet, piše o sklepu (str. 142); naj se trudijo, kolikor jim je le mogoče, da se kmalo izpelje, kar sem gori omenil z najboljim namenom, ali pa vsaj kaj enacega, da, posnemaje druge že omikane in izobražene narode, bomo napredovali in svetu dokazali živevnost našega naroda — da osramotimo še marsikterega odpadenca! Naj le še pišejo — zdaj je posebno za to čas in priložnost, zdaj je za to velika sila in potreba, — marljivo, neutrudoma in sploh na vso moč tisti možje bistre in prebrisane glave, ki živijo med nami in so se dozdaj že toliko poslavili v povzdigi naše narodnosti. Naj le pridno pišejo naši mladenči, ki so dosihmal v resnici že pokazali, da jim je veliko mar, in da so neizmerno vneti za pravo korist naroda, v katerega se gotovo s posebnim ponosom štejejo — saj nam je in mora pač tudi biti mladina sladka in poveseljivna nada za prihodnost. Živila naša vrla mladina!" — L. 1863: Nekaj o stanji in potrebah našega slovstva (str. 24—26). Temu nasprot gl. „Kos kritike" (str. 57—60). — f) Besednik l. 1870: Tiskarstvo itd.

Mihael Peternel r. 22. sept. 1808 v Novi Oselici, šolal se v Idriji, Celovcu, Gorici, Ljubljani, svečenik l. 1835, služboval na Dobrovi, v Moravčah, Poljanah, Vodicah, Šmartinem pod Šmarijno Goro, l. 1852 postal ravnatelj novi realki v Ljubljani, od l. 1860 bil le profesor, l. 1874 šel v pokoj, u. 6. avg. 1884. — Čvrst Slovenec je rad prebiral knjige Dobrovskega, Kopitarjeve in Miklošičeve itd.; pisal je časih v Novice na pr. l. 1849: Ktere imena mescov so prave? — Na koncu pravi: „Ob kratkim: kdor tedaj piše za široki svét, ali za prihodnje čase, bo rabil stare, povsod znane, povsod veljavne imena mescov. Kdor pa piše le za danes in jutro, le za domači log, in si zaznamovati hoče: kdaj de je breza sočna, kdaj je treba gosence moriti ali listje grabiti, naj se pa

posluži tistih imén, ktere so mu nar ljubši. Vas pa, dragi vredniki časnikov, novíc in daníc prosimo, odločite v novim letu, po izgledu usmiljeniga pratikarja, saj en kotiček na svojih listih za častitljive stare latinske imena, če jim že nočete clo popolnama gospodarstva, ktero se jim po vsi pravici spodobi, izročiti (Str. 3—13)."

Dokler je bil realki ravnatelj, pisal je jako marljivo v njena izvéstja, sicer nemški, a le o domačih, narodskih stvaréh na pr. l. 1853: Errichtung der k. k. U. Realschule; Andeutungen zur Vaterlandskunde von Krain; l. 1854: Georg Freiherr v. Vega. Biografische Skizze; l. 1855—6: Geografische Skizze des Herzogthums Krain; l. 1857: Andeutungen, wie und von wem die Realschule zu beachten u. zu benützen sei, insbesondere in unserem Vaterlande Krain; l. 1858—9: Schule u. Leben, insbesondere Realschule u. gewerbliches Leben; l. 1862: Imena, znamnja in lastnosti kemiških pervin (str. 3—14) itd. — L. 1866 je dal še kratko pojasnjenje o svojem delovanju, v kterem je bil poln jedra in dovtipa, če tudi ne vselej v vzvišani ali znanstveni obliki, kar sem povedal vže v Slovencu (l. 1874 str. 97 in 1884 št. 183).

Jožef Premru r. l. 1809 na Vrhpolju v Vipavi, bil gramatikalni profesor v Celju, Gorici, nekaj časa tudi slovenščine, l. 1851 gimnazijski ravnatelj v Zagrebu, od l. 1862 v Celju, l. 1874 vmirovljen, u. 20. avg. 1877 v Gradcu. — Kedar je učil slovenščino, sostavil je knjigo:

Nuova raccolta di dialoghi Italiani, Tedeschi e Sloveni. — Neue Sammlung Italienischer, Deutscher und Slovenischer Gespräche. — Nova Nabéra Laških, Nemških ino Slovenskih Pogovorov. Bearbeitet u. zusammengefaſst von Joseph Premru, k. k. Gymn. Professor in Goerz 1850. 8. 255. Paternolli. — Slovenci smo dobili s pričijočim delam koristne bukve, kakoršnih dosihmal še nismo imeli . . Zató to knjigo za berilo ne le šolam, ampak vsacimu, ki se želí zraven svojiga materniga še dveh jezikov vaditi, toliko bolj priporočimo, ker jo je g. pisatelj prav modro v dva glavna dela razredil; pervi del obseže besede, ktere veže v kratke poterdivne, odrečivne, vprašavne, velivne stavke itd. takó de se v tem slovniškim delu duh vsaciga jezika naučiti da. V 2. delu ima pogovorov, za različne navadne potrebe 48. Na koncu knjige so imena nar imenitniših umetnost, vednost, rokodelstev itd. (Novic. 1850 str. 95). Predgovor (Prefazione. Vorrede) se glasi slovenski:

„Vednost slovenskiga jezika je v sedajnosti zlo potrebna reč. De bi se ga tudi Lahi in Nemci ložej naučili, si je podpisani, porabivši naj bolji pisatelje, na vso moč prizadel, jim z nabéro pogovorov v treh jezikih soznanjenje s tem jezikam in njega razumljivost zlajšati in pospešiti. Kratka, lahka in razločna izreka, ktero je v tih pogovorih z pazljivo marnostjo rabil, in celiga dela osnova mu da upati, de bo s temi še sploh koristnimi bukvami, posebno vsim tistim vstregel, kteri se vprihodnič slovenskiga jezika naučiti želijo. Zložitelj (L'Autore. Der Verfaſser)".

Da je pisatelj s pričujočo knjigo Slovencem vstregel in dober učitelj bil svojim slovenskim učencem, spričuje pesem v slovó (Novic. 1851 str. 259) z naslednjo vpeljavo: „Prosimo, da v Novicah natisnete sledeče slovó, ktero smo poklonili hvaležni učenci v Gorici svojimu ljubljenimu gospodu učeniku Jožefu Premru-tu o njegovim odhodu iz Gorice v Zagreb — v znamnje, kako učenci spoštujejo učenika, kterimu ljubezin do mile svoje matere živo v sercu klije." — Knjiga njegova je prišla drugič na svetlo l. 1865 in tretjič z naslovom:

Dialoghi Italiani, Tedeschi e Sloveni. Italienische, Deutsche u. Slovenische Gespräche. Laški, Nemški in Slovenski Pogovori — raccolti ed elaborati da Giuseppe Premru. Terza edizione. Sensibilmente migliorata ed aumentata dal Sacerdote G. Rejec. Gorizia 1882. 8. 317. Paternolli. — K prvemu, v obliki nekoliko zboljšanemu pred-

govoru še pristavlja „Popravljavec": „Se ozreš še na to, kako bratovsko se ta jezik z vsimi slovanskimi narečji veže, in kako široko se te narečja po europejskih deželah razprostirajo, kako kratko, pa pomenljivo in določeno razne misli pregiba; se moraš, če si pravi prijatelj vednosti, saj nekoliko s tem jezikom soznaniti. Koliko gradiva najde posebno jezikoslovec, viditi, da ta jezik iz staro-slovenščine izvira (essendocchè la slovena è la figlia più prossima della venerabile lingua antico-slovena)? koliko veselja sopet znanec tega jezika, ko vidi, kako določeno, izvrstno in živo se dajo stari klasični izreki prestaviti? — Al korist slovenskega jezika se bo v prihodnje temveč razjasnila, kolikor bolje boš v njem napredoval; in s to zbérko se ti ponudi ključ k vedno boljšemu pospehu".

Dr. Lovro Vogrin r. 6. avg. 1809 pri sv. Trojici v Slovenskih Goricah, učil se v Mariboru in Gradcu, svečenik 1834, službovał v Ptuju, župnik v Mali Nedelji, pri sv. Jurju na Ščavnici, profesor duhovnega pastirstva in kanonik v Mariboru, stolni prošt, u. 11. dec. 1869. — Čvrst Slovan je pisal a) v Zoro Razlagovo l. 1853 str. 103—112: Narodnost i věra. Na svetlo je dal: b) Tisučletno obhajilo v čast sv. Cirilu in Metodiju. V Mariboru l. 1863. c) Sestavil je „obširen veronauk" in „pastirno" t. j. učni navod v duhovnem pastirstvu za bogoslovce, kar je ostalo sicer v rokopisu, vendar dobro služilo učiteljem in učencem (Vid. Slov. Nar. l. 1870. D. Trstenjak. Kajiž. Zgod. Macun l. 1883). Na razgled bodi:

Narodnost i věra. „Prst božji se je teknul naroda slavjanskoga, i domorodna iskra se je vnela v njem, ktere vgasnuti nijedni človečji sili več nije mogoće, ravno zato ne, ker od Boga je vžgana. Uplamenivša se ova iskra daleko gori po prostranom slavjanskom světu, od njene blagodatne toplote se je oživěl otrpnjeni duh slavjanski, narodno življenje se je pričelo, veselo se razvija narodnost, ter še veselejše bodućnost oběta. Ali ravno v tej měri, v kteri narodnost krěpko i nezadržljivo naprěduje, ginja v mnogih srdcih věrozakonska ćut — opěšuje věra. I ravno ovo je pogibeljno za našo narodnost, ter sčasoma njeni gotov propad, zakaj věra i narodnost ste nerazločljivo zvezane, jedna brez druge obstati ne more. Věra ako nije v narodnost, to je v narodnom jeziku na podlagi izobraženosti vsejana, ostane kot koren na suhi skali, hitro vsehne — věra brez narodnosti preide. I narod, kteri nima věre, je mrtev, kot tělo brez duše, on někì čas životari, se vmehkuži, njega moći zginó, on propadne, i s njim narodnost. Ino zato se věra i narodnost nikak razdružiti ne směta, ona sta dvě nerazločljivě sestrě, kterě v narodu vzajemno napredovati morate, ako isti obstati i svojo budućnost iměti hoće". Dokazavši to po zgodovini kliče naposled: „Ino ti mili moj narode slavjanski! Providnost božja te je zbudila, da izpelja s toboj svoje věčne namene, kteri še so sada tebi skriti. Dala ti je věro, dragi dar nebeski, dala ti je narodnost, preblagi dar nazemeljski; drži zvěsto sveto věro, i čuvaj jo, da ti s věroj ne propadne narodnost, sjedini se s središćem věre, s Rimom, skala Petra ti hoće biti varno sidro, da u burjah časov ladja tvoje narodnosti ne vtone, temuč da nezadržljivo jadra u svojem otetnom teku k namenu providnosti božje. Věra bo rodila slogo i ljubezen, in u njima se hoće pobratiti narod k věčni slavi po besědah izvrstnoga pevca:

Če nam je ljubezen mati
Ino sloga nas pobrati:
Večna bo Slovencev
Bo Slovencev čast.
(Virk. Drobt. 1849.)

Kajetan Hueber r. pri Devici Mariji v Polju 2. avg. 1810, mašnik 1835, služil za kaplana v Moravčah, nekaj let za duhovna vojaškega, bil potem župnik v Stari Oselici in v Čemšeniku, kjer je v pokoju u. 1. avg. 1870. — Zaslovel je Hueber po pesmici „Beško Jezero", spevani na otoku 7. vel. serp. 1847, prijetni po veličastnem

napevu, natisnjeni v **Novicah** l. 1848 št. 10: »Otok Bleški — Kinč nebeški — Krajnske zemlje Ti! — Venc iz raja — Te obdaja, — Vse se veselí itd.« V istem tečaju je priobčil spis „Mengeš vasém in mestam lep izgled“ itd. — L. 1854 je zanimljivo pisal „o spominku Vegatovem“, vzbujen po nasvetu M. Peternelovem (str. 278). — L. 1855 „V spomin baronu Andreju Čehovinu, stotniku c. k. topništva“, um. 10. sept. 1855 (str. 319 Novic.). — L. 1857 je zapel v **Danici** l. 44: **Memento mori!** (Spomni se — umerl boš!) na pr.: »Mlado dete v zorni že milosti — Joka, zdiha — ko na smertni poti — Že resnica sije mu od zgôri: — Hčerka, sinček moj: Memento mori! itd. — L. 1859 v **Vodnikovem Spomeniku** poklonil je pesniku svojih umotvorov štiri: Krajnska; Bohinska; Per Savici; Planine (str. 107—109). — Prva — slovenska in nemška (**Krainerlied** . . Gottes Liebling ist und bleibt das bied're Krain, — Uebertroffen wird's von keinem Lande sein) glasí se po prvem odstavku:

Krajnska.

Krajnska dežela je čudna in zala,
Večno zastôjn b' se enaka iskala! —
Mejhna je vender pa čude Tri krije,
Kterih ni več kodar solnce kolj sije. —
Krajnska dežela je ljubca Boga,
Se prekosit' od nobene ne dá itd.

Jožef Virk r. 10. marc. 1810 v Dobu na Kranjskem, učil se v Ljubljani, v 5. in 6. lat. razredu pod prof. M. Čopom, bogoslovja v Celovcu, kjer mu je Slomšek bil duhovni voditelj in buditelj v slov. pesništvu, svečenik 1836, za duhovnega pomočnika služil v Grebenju (Griffen) in Doberli Vesi (Eberndorf) na Koroškem, v Vozenici (s Slomšekom nadžupnikom), Grižah, Gornjem Gradu, v Spodnji Poljskavi, Češnjevcu, Ulimju, za župnika od l. 1850 na Kalobju, od l. 1861 pri sv. Duhu v Ločah, kjer je u. 4. jan. 1880. — Popeval je mnogo mnogo in priobčeval pesmi svoje v

a) **Drobtincah**, kjer se po vseh letnikih nahaja njegovih vsaj 73 največ pobožnih. L. 1847 je str. 97—108 po njem opisan „Gregor Pevic, slavni duhovski pastir Lavantinske škofije“; l. 1852: Anton Knafelc kmet; l. 1853: Urša Majhen Benedikova itd. — L. 1849 je priobčena znana pesen „Slava Slovencam“ (Naj viharja moč razsaja — Večna bo Slovencov čast). Na razgled bodi iz l. XIX (1865—1866 str. 287):

Jezus in vinska terta.

1. Po gorci Jezus hodil
Je sladko vince sjal,
Vinograd blagoslovil,
Kder je spod tersom spal.

2. Pa milo se razjoče
Črez nehvaležni svet,
In trojne solze toči
Na vinske terte cvet:

3. Perve solze mu tekó
Črez žene in možé,
Ker jim bo sladko vince
Serce pokvarilo.

4. Druge solze pa tekó
Črez lepi samski stan,
Ker mu bo vince krivo
Nebrojnih dušnih ran.

5. Tretje solze je točil,
Ker vidil je ljudi,
Ki bodo vince pili,
Pa njega križali.

6. In z Jezusom razjoka
Tud vinska terta se;
Pa solze spremenijo
Se v grojzda jagode.

7. Jezus pa grojzd poljubi
In ga blagoslovi,
In z grojzda vince teče
Za sveto rešnjo kri.

8. Zdaj vino vir je sprave
In božje milosti;
Nobena sveta maša
Brez vina brana ni.

9. Zatorej vince pijmo
Poštenega sercá;
Pa le ne pozabimo,
Na solze Jezusa!

b) **Novice** l. 1849 imajo najprej iz Drobtinc ponatisnjeno „Slava Slovencam“; potlej p. Nesreča nikoli ne praznuje; Slovenci smo; Slovensko dekle; Šolska veselica v Ulimjim na Štajarskim; Le hitro v černe bukve ž njim; Očitna poskušnja v šoli Ulimski in v Podčetertku, nekaj od petja, od šol na Slovenskem sploh, in mnogih druzih narodskih rečí (str. 167—179). L. 1852 spet iz Drobt. pesem „Prave sreče dom“; l. 1858

„V spomin Vodnikovega godu l. 1758“ itd. — Od petja v šoli piše l. 1849 str. 179 na pr.: „Naj mi bo pripušeno še zavolj pétja besedico pristaviti; in tiste učitelje prav lepo pohvaliti, ki se po vsi moči trudijo, petje Slovencov na viši stopnjo povzdigniti. Nasproti pa tudi ne morem zamolčati, de je mnogo učiteljev v ti reči nemarnih in lenih, de si ravno nam je ukazano, de se ima vselej po šoli kaka pripravna pesmica zapeti. Slovenski jezik je za petje kakor nalaš vstvarjen, in neoskrunjeni Slovenec rad prepeva; lepo petje povzdigne duha, oveselí ranjeno serce in k omiki naroda veliko pripomore. Pregovor pravi: Tam rad ostani, kjer pojó, — hudobni pesem nimajo. — Dragi! ni vse eno ne, če se vaši učenci deržijo, kakor de bi kislo repo ribali, ali pa če so brihtni in nedolžno veseli. Ni vse eno ne, če učitelj sam na kori čivka ali pa če vsa cerkev poje. Kakó veselo je v cerkvi, kadar vsa množica poje, de bi jo le poslušal! Kakoršni pa so učitelji, takošno je petje; zakaj na deželi imajo učitelji dolžnost ljudi v petju vaditi, zató so se učili. Na noge tedaj dragi moji! staro kopito več ne veljá, — naprej, naprej v vsih rečeh! Kdor roke križem derži, gré rakovo pot. Začeti pa moramo pri mladosti; tenjko šibico všibimo, kamor hočemo; star hrast se pa raji vlomi, kakor de bi se vkrenil itd.“

c) Zg. Danica kaže jih vse polno in jako različnih dopisov in pesni od l. 1852 do 1880 na pr.: L. 1852: Šolska poskušnja pri Materi Božji na Kalobji na Štajarskim; l. 1854: Maksimilijan Celjanski družbi sv. Uršule. Bratam in sestram živiga roženkranca. Zahvala po sv. obhajilu. V praznik neomadež. spoč. D. M.; l. 1855: Vošilo o novim letu; l. 1856: Kapelica po Alf. Ligvor. Hribčik sred polja. Novi zvonovi v Dramnim; l. 1857: Sv. Jožef. Sv. Jakop. Sladko ime Marija. O posvečevanji sv. Ožbalta cerkve. Božična. Sv. Štefan. Novoletna; l. 1860: Zlati dan v Štaj. Šmarji. Pesem sv. Vincencija Pavlana o dvestoletnici; l. 1861: Ljubezen sošolska o 25letnim snidu; l. 1862: Za novo leto; l. 1863: Pirhi za Veliko noč. Kratek zapopadek pervega tedna višjih duhovnih vaj k dosegi keršanske popolnosti. Venec čistega serca. Sedem cvetlic v sedmerih kiticah. — Drugi teden: Venec zatajevanja samiga sebe. Tretji teden: Dvanajst stopinj popolne ljubezni do Boga — v 12 razstavkih. Drugi del keršanske ljubezni. Sedem vertnic prave ljubezni do svojega bližnjega v sedmerih odstavkih. Jožef Virk Ločanski (str. 87—112). Pozdrav knezoškofu Maksimilijanu v Studenicah. Sv. Anton Padvanski. Pervo otročje sv. obhajilo. Slovesnost sv. Alojzija, šolskiga patrona. Vnebovzetje M. D. — L. 1864: Slovo romarjev od Matere Božje; l. 1865: V slavo Marií majnikovi. Darilo Marii. Hrepenenje po Jezusu. Sirota na materni gomili. Častite Marijo! Marija lepota nebes; l. 1866: Sini Slave. Pesem, kadar merliča od hiše vzdignejo; l. 1867: Misijon v Konjicah. Za slovó misijonarjem; l. 1868: Sveti Oče in posvetna olika. Edinost. Marija rešiteljica jetnikov. Marii na Ptujski gori, Ločki božji poti; l. 1870: Volilcem o novih volitvah; l. 1871: Sveti Oče Pij IX „Križ od Križa“. Domovina pa sv. vera; l. 1872: Slavospev ob 26letnici papeštva Pija IX. Govor v katoliško-politiškem društvu v Konjicah: O Jezuitih (str. 280—307) Ločki. — L. 1877: Slavospév Piju IX v škofovski zlatomaši. Nar lepši cvetlice; l. 1878: Sv. Očetu Piju IX. za slovó. Venec K. Legatu na gomilo; l. 1879: Za predbožični čas. Marijino slovó od prenočiša ob 9dnevnici pred Božičem na Mlačah 1878 (str. 394); l. 1880: Drobna ptička na Marijnem božjem poti. Poslednje pismo do vrednika Zg. Dan. — Jakopu Smoleju, kaplanu Ločkemu v slovó (str. 124). — Na primer bodi:

a) **Sini Slave.**

1. Cesar kliče: Sini Slave!
Rod junaški, bistre glave,
Močni kakor oroslani,
Z duhom, sercem meni vdani,

Urno-gibčni kot posterve,
Vsi junaki verste perve:
Hitro, hitro v sveti boj,
Nad sovražnike z menoj!

2. Vsi junaki, Slave sini!
Se glasi po domovini;
Hitro, hitro v boj kervavi,
K srečni zmagi, k večni slavi!

V boj za vero, dom, cesarja!
Mati Slava prigovarja:
Zmagati al slavno past',
Bodi mojih sinov čast!

3. Da smo sini vere prave,
Vsi junaki očetnjave,
Bomo z mečem pokazali,
Kadar v pervi versti stali,
Boj junaške zmage bili,
Z venci slave se ovili,
Da donelo bo z višin:
Vsak junak je — Slave sin!

(Danic. 1866 str. 192.)

b) **Edinost.**

1. Dva brata vesela sta skupaj živela,
Se v žarji mladosti ljubila zvesto;
Drug z drugim po bratovsko sta poterpela,
V potrebi si rada podala rokó.
Kdo drugi ta brata ljubezni nebeške
Ko duh in telo sta osebe človeške?

2. Duh vodil je telo po blaženi stezi
Veselja in sreče nebrojnih dobrot;
Telo in vsi udje pa z dušo v zavezi
Hodili so radostni venčano pot.
O blagor! kjer taka edinost prebiva,
Tam blagoslov milosti Božje počiva!

3. Al s časom telo več duha ne posluša;
Zabavlja in kliče; le jaz sem gospod!
Zastonj pa učí in tolaži ga duša,
Telo zagrozi se: Ti spravi se s pot'!
Al komaj se duše telo je znebilo,
Se mertvo zvernilo je v černo gomilo.

4. Enako sta brata al sestri preljubi:
Duh Rimska je cerkev, deržava telo;
In blagoslov Oče nebeški obljubi,
Ak cerkev deržava poslušala bo.
Kjer bivajo pravi, pobožni kristjani,
So tudi pokorni, zvestí deržavljani.

5. Le cerkev katoliška je prerodila
Deržave mogočne in borne ljudi;
Da sije zveličanja zvezda ji mila,
Omiko in blagor ji cerkev deli;
Kjer cerkev v deržavi cvetè, se spoštuje,
Tam blagor, ljubezen in slava kraljuje.

(Danic. 1868 l. 40.)

c) **Slavospev**
16. junija 1872 o 26 obletnici papeštva
sv. Očeta Pija IX.

1. Slavovite — plete kite
Dvajset šesti rožni cvet,
Od kar sluješ — in kraljuješ
Pij deveti, Oče svet'!

2. Ni ga slavljal, — ne pozdravljal
Papeža še v Rimu svét,
Da bi zalo mu sijalo
Solnce toljko slavnih lét.

3. Al tak zvito — in serdito
Svét še v Cerkev butal ni;
Sred viharja, svitla zarja,
Pa stojiš junaško Pij!

4. Sin Marije! — hudobije
Grešnega sveta razbij!
V Križa slavo — pod zastavo
Cerkve združi vse ljudi!

5. Ak Te psuje, — spone kuje
Serd rovarstva: se ne boj!
„Križ od križa!“ — 'z paradiža
Sije zmage venec Tvoj.

6. Pij Veliki! — v bojni diki
Čudež Božje milosti!
Živi, živi! — Nezmotljivi
Pij na veke ljubljeni!

(Danic. 1872 str. 197.)

d) V Spomeniku l. 1859 str. 253 je splel Jožef Virk „Venec Vodniku pesniku slovenskemu“:

1. Odpri se gomila
In pevec ustan'!
Slovenija mila
Te kliče na dan.

2. Že bela Ljubljana
Te rešiti tmin,
Kip stavi Ti vdana
Stoletja spomin.

3. Slovenci Očeta
Pesništva časte,
Slovenska dekleta
Pa venčajo Te.

4. Tud' jez Ti stoletja
Spominek izbral,
Domačiga cvetja
Bom venec snoval:

5. Na čeli rudeče
Vertnice ima;
Kir lubil goreče
Si dom in Boga.

6. Še oljke krog glave
Bom v venec povil;
Kir míra in sprave
Prijatel si bil.

7. Venc slave junaške,
Bom z dobjam ovil;
Kir pel si vojaške,
Junake budil.

8. Prijaznosti neven
Naj vencu miglja;
Kir bil si pohleven,
Milen'ga serca.

9. In jablan cvetečih
Ti daje mladik;
Kir bil si slovečih
Učencov vodnik.

10. Okinčaj Tvoj venec
Še klincovi cvet;
Kir pesnik slovenec
Rojakom si svet.

11. Zdaj cvetja šestere
Sostavi glavé,
Da Tvoje se bere
Preslavno imé!

12. V spomin je cveteči
Ti venec podan;
Kir pevec sloveči
Si Vodnik! spoznan.

e) Večernice družbe sv. Mohora imajo v sebi p. I. Od novih zvonov. III. Koliko je Bog lonaj vreden. IV. Nezadovoljnik. XI. Pesem od sv. Mohorja. Marija, lepota nebes. XIV. Velikonočna itd.

f) Koledarček II. V slavo Marije. III. Slovó. IV. Pet ran itd. —

g) Glasnik Janežičev in Cvetnik p. l. 1859: Vojšakom za slovó: l. 1863: Prijatelju za god; l. 1864: Pozdrav Slovencem; l. 1865: Sreče dom itd.

h) Pesmarica Razlagova l. 1863. 1872: Slovensko dekle. Vojakom za slovo. Slava Slovencem. Vrli Slovenec (str. 63. 132). Bratovska ljubezen.

i) Besednik l. 1869: Spomni se na-me! Slavospev o rojstnem godu. L. 1870: Volilcem. L. 1871: Bratovska ljubezen. Vrli Slovenec. Na vzgled bodi:

Volilcem o novih volitvah l. 1870.

Vse za vero, dom, cesarja.

1. Komaj svitli cesar djali:
„Dalje tak' ne more biti!"
Brž kopita so pobrali
Nove êre Abderiti.
Spet volitve ura bije,
In volilcem zmaga sije,
Ako moško mož povdarja:
Vse za vero, dom, cesarja!

2. Koga bodeš, domovina!
Za poslanca izvolila?
Voli moža, Slave sina,
Ki mu bije vere žila,
Ki stoji ko skala siva;
V srcu pa ljubezen živa,
Boljših časov sije zarja:
Vse za vero, dom, cesarja!

3. O Slovenci! ne volite:
Ne brezvestnega sleparja,
Ne prismode srborite,
Ne živine — opičarja,
Ki brez duše in brez Boga
Vam bo kazal ojstra roga;
Trebuh takega konjarja
Ni za vero, dom, cesarja!

4. Ne volite nemškutarja,
Ki se rodu izneveril,
In le vpraša: koljko dnarja
Bo s poslanstvom si nameril;
Ptujcem lizal bo podplate,
Spred in zad pa grizel brate;
Šilo takega čižmarja
Ni za vero, dom, cesarja.

5. Ne volite neme veše,
Ki srcá in glave nima;
Okrog vsake luči pleše,
Vsem po volji kima, kima;
On zdaj vaš, zdaj ptujca peta
Je nevarna jed pogreta;
Buča takega krčmarja
Ni za vero, dom, cesarja.

6. Tudi ne liberaluha,
Ne volite bratje mili!
On bo trobil vam na uha,
Take, da Bogu se vsmili!
Razpor je njegovo geslo,
Prekucije meč pa veslo;
Cepec takega rovarja
Ni za vero, dom, cesarja.

7. Za poslanca ni sposoben
Domorodec nove êre,
On umé, ko zajc na boben
O zadevah svete vere;
Kako branil bo pravice
Katoliške — sin levice?
Taki duh polovičarja
Ni za vero, dom, cesarja.

8. Izvolite može blage,
Svitle zvezde domovine,
Stebre zlate, rodu drage,
Žive vere cerkve sine!
Taki bojo trdno stali,
Se za vas potegovali,
In grmeli sred viharja:
Vse za vero, dom, cesarja!

(Besednik 1870 str. 92.)

k) Slovenec je naposled priobčil l. 1874 št. 53—57 govor, ki ga je J. Virk imel pri shodu katoliško-politiškega društva v Konjicah 12. apr. o treh (oziroma o prvem) virih, iz kterih lije časna in večna nesreča na ubogo Avstrijo in njene razdražene narode; l. 1878 št. 72—74 pa govor „Na veseli god sv. Mohora, prvega škofa moje zlate slovenske domovine, in v spomin 25letnice sloveče družbe sv. Mohora 12. jul. 1877." Tacih govorov, ki so deloma jako čvrsti, šteje se okrog 25. „Ko bi Slomšeka ne bilo, težko težko bi bil jaz kdaj kako pesem zložil", rekel je sam večkrat; tako je pa — vesel vrstnik njegov — skladal jih marljivo o raznih priložnostih, daljše in krajše, da je na zadnje sam povedal, češ, kakih 4000 jih bode! O tem je oménil prvi D. Trstenjak v Slov.

Nar. 1880; drugi opisuje pesnika v Zvonu 1882 str. 13 — 18 Fr. Levec. — Vse pesmi ranjkega pa — v XXIII zvezkih — in govore, cerkvene in necerkvene, z raznimi spiski ima v lasti nečak njegov, kteri je ujcu svojemu poklonil preljubeznjiv spominek v Zg. Danici l. 1880 str. 37—95: Čertice v spomin preblagemu, nepozabljivemu, rajnemu gospodu **Jožefu Virku,** prečastitemu župniku Ločkemu, marljivemu slovenskemu pesniku" — Rok Merčun, tedaj prefekt Alojzniški, kteremu bode skrb, da se spravijo o priliki na pr. po Drobtinicah Ljubljanskih itd. na svetlobo na slavo pisatelju in na korist narodu našemu. Tu naj se pokaže le še pesmica, ktero je l. 1868 dné 5. majnika bil zložil Mariji, ktera mu je sploh bila vzor v premnogih spévih:

Jasno moje serce klije,
Oživljeno v čast Marije,
Slavne vence duša vije,
Ino svete melodije
Peva, ko zlat' maj zasije.

Vir ljubezni, Mati prava
In nebeške dike slava,
Roža si, Marija zdrava!
Kliče k Tebi vsa narava.

Lepo pesem duše vnete,
O Marija, Ti darujem;
Čuj glasove sladko pete,
Ko jih Tebi oznanujem
Iz ljubezni, Tvoje dete.

*

Jožef Bevk r. 4. marc. 1811 v Sorici, mašnik 1839, služil v Fari pri Kostelu, na Vačah, na Križni Gori, župnik v Šentjurju pri Svibnem u. 19. dec. 1860. Marljiv podpornik kmetijske družbe je največ pisaril a) v Novice pod imenom Križnogorski (B—k) na pr. l. 1852: Kako bi se s sadnim in murbinim drevjem v kratkim marsiktera soseska obogatiti zamogla; l. 1853: O mlinarjih. Koderčija in mletvina. O mesarjih. Zoper krompirjevo gnjilobo. O poškodvanji dreves itd.; l. 1855: Kdaj je naj ugodniši čas jari ječmen sejati. Pouk, kako umni angležki kmetje bob sejejo. Mnogoteri dobrovoljni sveti našim gospodarjem; l. 1859: Za svečarje, pa tudi za slovar kaj. Naravoslovna drobtinica. Rudokop na Černi persti. Lek za začarane oči (Pravlica) itd. Na primer bodi:

„Glad je kej čuden kuhar, — on ume hrano tako pripraviti, da je brez zabele in brez solí vendar okusna. O polajšanju solne cene še zmiraj milo upamo. Kakošna se bo nam za zabelo godila? . . Več vasí je že tù, kjer čez zimo ni v svinjaku kermaka. . Svènska kupčija na brado že več let gerdo kmetu guli brado. Pa tudi neke pijavke v zdanjih siromaških okoljšinah dovelj zlega napravijo . . To so krivični mlinarji, ki se jih je treba čuvati . . Al — pogostoma se tako godí, kakor Latinec pravi: „Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim", ali po našem bi menda bilo: „Kdor medvedu vbeží, v risove kremplje priletí". Na Koroškem, saj v nekterih krajih, kakor je pisavca nek poštenjak zagotovil, je že stara navada, ki je tudi v naši sosedni Čubranski okrajni vpeljana, da mlinar vreče na vago v mlin sprejemlje, in jih spet na vago odrajtuje, potem ko pravično mlevšino ali merico, kakor jo vsaki lahko prerajta, sebi priderži. Al bi ne bila vaga tudi pri naših mlinarjih priporočevati zoper krivice in tudi za povišanje obertništva?" itd. (Novic. 1853. l. 27). — „Gospoda Križnogorskega poznate, dragi striček, že iz Novic. On Vam je junaška oseba, ne samo po telesu, temoč tudi po duhu. Um in serce sta pri njem v lepem soglasji . . Berite, kar je sam pisal o pogledu s Križne gore! On popisuje goro za goro, kako se verstijo proti zahodu od gladke Slivnice do stermega golega Grintovca; on imenuje vse cerkvice po dolini itd." — pravi o njem Terstenjak (v Novic. 1859. Glej l. 1861 str. 9).

b) V Zgod. Danici se nahajajo Križnogorskega sestavki na pr. l. 1856: Nekaj zastran plesú; l. 1857: Beseda zastran Kolemonoviga žegna; l. 1859: Skušnjave zastran revšine. — c) Šolski Prijatel l. 1853 str. 144 pa naznanja, da je Mohorjevemu družtvu Jožef Bevk poslal rokopis: „Prilike jez. O. Bonaventure". (Prim. Prilike Patra Bonaventure, prosto poslovenil A. Lesar, izd. družba sv. Mohora l. 1866).

Dr. Janez Krizostom Pogačar r. 22. jan 1811 v Vrbi, vasi duhovnije Brezniške, svečenik 1834, doktor in profesor bogoslovja, vodja Alojzijevišču od l. 1846—1858, kanonik, dekan, prošt, l. 1875 knezoškof Ljubljanski, u. 25. jan. 1884. Za slovenščino se je vnel bil l. 1848, kadar je hkrati jel izdajati a) Slovenski cerkveni časopis Nr. 1. V Soboto 1. Maliga serpana; b) Laibacher Kirchenzeitung Nr. 1. 6. Juli; l. 1849 z naslovom Theologische Zeitschrift, pa še c) Zeit und Ewigkeit. Ein religiöses Wochenblatt. Nemška lista sta z l. 1849 jenjala, slovénski se je pa prekrstil v „Zgodnjo Danico". Katolški cerkveni list. Vsem trem listom je bil Pogačar založnik in vrednik, Danici posebej do l. 1852. Ker si je bil preveč opravila naložil, ni utegnil sam pisati mnogo; njegovi so na pr. le začetni sostavki: „Was jetzt Noth thut 1848. Zum neuen Jahre 1849. Zeit und Ewigkeit. Nr. 1." — Spisoval je tudi „Kirchliche Nachrichten". — Tako v slovenščini l. 1848: „Predgovor. L. 1850: Kaj nam kliče novo leto? — Razgled po keršanskim svetu". — Pri tem in pri tiskovih popravah smo mu pomagali dijaki Alojzniki. Iz predgovora bodi na razgled:

„Eno je potrebno; to čez vse ceniti, téga z vso resnobo iskati in se pred vsim zagotoviti, že zdrava pamet vsakterimu veléva, in neki notranji glas, ki se ne da lahko zadušiti, z nepremaglivo močjo ukazuje. Kaj je to eno potrebno? Zveličanje v Bogu in večna blagóst v sklenitvi z njim, ki je vir vse blagosti . . To se nam ponuja po Jezusu v katolški cerkvi . . De bomo tedej katolško cerkev, ktere udje smo per sv. kerstu postali, iz celiga serca ljubili, jo moramo poznati natanko po vsih njenih notranjih in unanjih zadevah. In ravno k temu spoznanju katolške cerkve tudi kaj perpomoči, je namén pričujočiga slovenskiga časopisa, kteriga pervi list vam dans, ljubi Slovenci! v roke podamo. Popisovali bomo rast in razširjenje cerkve skoz dolgo versto stoletij, razlagali bogastvo, ki se v njenih verskih in djanskih naukih, v mnogoterih napravah očitne službe božje, in v življenji njenih svetnikov razodeva. Naznanili bomo, kolikor bo mogoče, vse vesele in žalostne pergodbe, ktere cerkev sploh in posebno v naših krajih zadevajo, in perpovedovali od njenih nekdajnih in zdajnih bojev z sovražnimi močmí in od veličastnih zmag, ktere ji je njen nebeški ženin zoper nasprotnike podelil. Ne bomo tudi zamolčali, kaj je storiti, kaj opustiti, kader se zmede množijo, ter skušnjave nevarniši in močnejši nahajajo. Upamo pa tudi, da nas bodo duhovni gospodje po celim Slovenskim v tem perzadevanji s svojimi močmi podpirali in nam pogosto razne dopise, ki od zgorej naznanjenih reči govorijo, pošiljali. Le zedinjene močí zamorejo z božjo pomočjo kej veliciga dopernesti. Bog pa svojiga blagodara ne bo odrekel tistim, ki z resničnim sercam njegovo čast, povišanje svete cerkve in zveličanje duš išejo". — Pozneje se je oglasil v Danici le še l. 1865 št. 1—24: Spomini s potovanja v Rim, in l. 1868 št. 34: Šolska postava od 25. maja 1868 — gledé na ljudsko šolo. — L. 1857 je prišel na svetlo I. zvezek „Sv. pismo stare in nove zaveze . . Allioli . . po povelji kneza Antona Alojzja itd.", kteremu je, kolikor jaz vém, v bistvu d) predgovor zložil Dr. J. Pogačar (Jezičn. XXIV. str. 67). Posebej pa je priobčil

e) Pridige. Govoril Janez Zlatoust Pogačar, dohtar bogoslovja, korar stolne cerkve itd. V Ljubljani 1864. 8. VI. 424. Nat. J. Milic. — V predgovoru pravi na pr.: „V dolgem teku mojih duhovskih let se je večkrat primerilo, da sem pri novih mašah pridigoval . . . Serčna želja, naj bi mašniki, kterim sem o prazničai slovesnosti njih perve daritve častitljivost duhovske službe odkrival, tistega duhá, ki jih je takrat navdajal, zvesto ohranili in zmiraj više vnemali, mi je misel vdihnila, nektere svojih novomašnih pridig natisniti dati, in jim takó majhno darilce v prijatelski spomin zapustiti. Ker se mi je pa pozneje taka spomenica celó premajhna zdela, sem pridigam pri novih mašah dve versti postnih pridig, ki sem jih v letih svoje duhovske mladosti, namreč l.

1839 in 1840, v predmestni farni cerkvi svetega Petra v Ljubljani govoril, in nekaj druzih pridig o raznih priložnostih pridjal, in nazadnje še mično povest od zaročitnega perstana presvete Device Marije pristavil. Takó so izrastle bukve, ktere v tej obliki ne samó njim, ki sem jih o slovesni novi maši s povzdignjenim sercem spremljal k altarju, temuč vsem, ki sem jim kdaj na poti v božje svetinstvo učenik bil, v ljubijoči spomin prijazno podám, pa tudi vsem duhovnim bratom po Slovenskem v znamnje batovske vzajemnosti spoštljivo izročím. Če kdo kako dobro zerno v njih najde, naj to zerno pod njegovimi spretnimi rokami moč bogate rodovitnosti v podbudo keršanskega duhá dobiva. Ne, kdor sadi, je kaj, ne kdor priliva, temuč kteri rast daje, Bog. Njemu bodi čast in hvala vekomaj".

Naposled je spregovoril f) v Slovencu l. 1874: „O slovensko-nemškem delu Wolfovega slovnika" (II. 85. 86). — Sicer sem dejanje njegovo opisal jaz v Slovencu l. 1884 (XII. 22). — Razun tega gl. Kres IV. 1884 str. 157—209: Knez-vladika dr. Janez Zlatoust Pogačar, sp. Anton Žlogar. — Koledar družbe sv. Mohora 1885 str. 31—49: Janez Krizostom Pogačar, knezoškof ljubljanski, sp. Svetilko.

Dr. Matija Prelog r. 27. okt. 1813 v Hrastju, vasi med Ljutomerom in Radgono; latinski učil se v Varaždinu in Gradcu, zdravoznanstva na Dunaju, doktor služil od l. 1842 v Ljutomeru, od l. 1849 v Mariboru, kjer u. 27. jan. 1872. Da je rano deloval za slovenščino, kažejo a) Narodne pěsni ilirske, sk. Stanko Vraz l. 1839, kjer je iz njegove zbirke: Marko ino Turki, iz okolice Radgonske (str. 3); Marko dévojko prosi (str. 196). — Prikupil pa se je s knjigo

b) Makrobiotika ali nauki, po kterih se more človeško življenje zdravo ohraniti in podolgšati. Spisal veči del po C. Hufelandu in založil Matija Prelog, doktor zdravilstva v Mariboru. Kdor zmerno živi, dolgo živi. V Mariboru 1864. 8. str. 271. Nat. E. Janžič. Zdravo in dolgo življenje, modra glava in veselo serce so naj vekši dari Božji! Knjigo spisatel posvečuje slavnemu dr. Fr. Miklošiču . . Vvod pravi na pr.:

„Baco (historia vitae et mortis) bil je prvi, kteri je to znanost zložil in spisal. Po njem je spisal Ch. Hufeland 1796 (Makrobiotik, oder die Kunst das menschliche Leben zu verlängern) prvi kakor sostavno vredjeno znanost. Posebni jeni deli so spisani od mnogih in mnogovrstno. — Dolgo in zdravo življenje si vsaki človek želi, torej tudi Slovenci, jih pa množina, ali ne toliko, da bi učene spise prav umeli, nemški ne ve, v kterim jeziku je ta umetnost do zdaj z vekšino spisana. Da se tedaj tudi dragim našim rojakom pot pokaže, po kterem mora človek iti, ako če do velike in zdrave starosti priti, spisal sem v predragem našem slovenskem jeziku, nakoliko je najme slaba moja moč dopuščala, to lepo znanost, makrobiotiko imenovano, veči del po C. Hufelandu. Spisal sem to znanost ne glede na zdravnike ali učene ljudí, temoč na manj učeno ljudstvo, posebno pa na mladino. Ta spis postal je zato v mnogih delih dolgši, kakor bi bilo drugače potrebno. Mladina bi se iz prva morala učiti, kaj je za dolgo in zdravo življenje potrebno, pa ravno pri nji se je dozdaj to z vekše strani zamujevalo. Spisana je zato ta knjiga tako, da se sme vsakemu mladenču brez skerbi v roke dati. Makrobiotika mora zato spisana biti ne samo zdravilsko, temoč tudi moralno. Kdo bi mogel o človeškem življenji pisati v moralni svet ne stopivši, k kteremu ono spada? — Človek in jegov moralni namen se ne moreta naravsko razločevati; kazal zato bode moj mali spis, kteri je ravno zato morebiti veliko več vreden, kakor mnogo drugih, da prave moralne postave niso samo za naravsko zdržanje in podolgšanje življenja potrebne, temoč da je narava človeška samo na moralnost položena, in da je samo po nji človek človek, in se loči od živine. — Naravsko in moralno zdravje v človeku je tako zedinjeno kakor duša in telo; teče iz jednega izvira, skupčuje se, in tako zedinjeno še le čini požlahtnjeno

in dovršeno človeško naravo! Dobro vendar vem, da bi se ta velika umetnost in znanost še dosta popolnejše spisati dala, vendar sim zadovoljen s tem prepričanjem, da bode to, kar sem spisal, kdar na svitlo pride, vsikdar k hasku".

c) Črni Peter. Kratkočasna igra v enem djanju. Poslovenil in založil Dr. Matija Prelog. V Mariboru 1866. 8. 58. Nat. E. Janžič.

d) Zakonska sol. Kratkočasna igra v enem djanju. Poslovenil in zal. Dr. M. P. V Mariboru 1867. 8. 44. Janžič.

e) Slovenski Gospodar. Podučiven list za slovensko ljudstvo. Maribor. Izhaja vsaki četrtek v 4°. Tečaj I.—V. l. 1867 do srede l. 1871 založnik in vrednik Dr. Matija Prelog, (Vid. Slov. Narod V. 1872. — Letopis Matice Slovenske l. 1872—1873 str. 145—147).

Mihael Pikl r. 24. sept. 1814 v Spodnji Hudinji, vasi blizu Celja, učil se v Celju, Gradcu, bogoslovja v Celovcu, voditelj mu je bil Slomšek, mašnik 1837, kaplan v Šmariji, Vidmu, Brašlovčah, spiritval v Celovcu od l. 1844, župnik v Brežicah od l. 1848, korar v Šent-Andreju od l. 1852, semeniški vodja v Mariboru l. 1859, u. 26. jan. 1867. Slovenski je sodeloval a) v Djanje Svetnikov, na svitlo dal A. Slomšek l. 1853—4 (Jezičn. XXIV str. 17); v b) Drobtince na pr. l. 1856: Nekaj za neveste. Trojna skrivnost pri reji otrok; l. 1857: Otrok — misionar; l. 1858: O plesu; l. 1861: Keršanska beseda za bratovšino sv. Cirila in Metuda poediniti odkrušene staroverce, sosebno Slovane. — Na razgled bodi iz dnevnika l. 1866 jul. 8: „Prav tužni so dnevi, ktere od pretečenega tjedna sem živimo, ker nam žalostnica za žalostnico dohaja od severne vojske naše, ki je 3. t. m. toliko neizrečeno nesrečo imela. Naj že bo vzrok naše zgube in naše nesreče pri severni vojski kteri koli hoče, to je in ostane gotovo in resnično, da brezverni in brezbožni voditelji ali vojskovodji nikdar blagoslova in pomoči božje upati ne smejo, in ako Bog hiše ne brani, se zastonj bojujejo še tako brabri vojaki. Kaj tako imenovana poganska čednost ali serčnost velja, se tukaj prav očividno kaže. Bog se usmili in daj toliko skušenim narodom avstrijanskim skoraj ljubi mir, zastopnost — in svoj nebeški blagoslov!" Vid. Drobt. 1869 str. 177, kjer je opisan „Mihael Pikl, inf. stolni prošt Lavantinski" (str. 124—187), sestavil dekan Franc Kosar, ki mej drugim piše o njem: „Biti Slovenec, jim je bilo ponos! . . . Podpirali so z besedo in djanjem vse domorodne početja. V prvem imeniku „Novic" se že gotovo bere njih ime, — „Danica" jim je bila vselej prijetna tovaršica in tolažnica, — „Drobtinicam" so bili od začetka sem varh, podpornik in sodelavec, „družba sv. Mohora" jih je štela med svoje ude, — „Slovenska matica" jih ima vpisane med svoje ustanovnike in „Mariborska čitalnica" jih je spoštovala kakor enega zmed členov najiskrenejših in darežljivših. In prav takrat, ko se mnogi, od strahu omamljeni (za Šmerlingjanizma), že skoraj v čitalnico niso upali, so jo oni, da-si tudi jim njih persna bolezen že skoraj ni več dopuščala, na večer še od doma hoditi, kar zato še včasih — da-si tudi s težavo, obiskovali, da so s svojim zgledom očitno pokazali, da pravica ostane pravica, ali se pripoznava ali ne, in da je njih zvestoba do slovenske zastave nepremakljiva itd. (Drobt. XX. str. 185)."

Lovro Pintar r. 2. avg. 1814 v Selcih, v latinskih šolah bil na Hrovaškem v Karlovcu, bogoslovec v Ljubljani, svečenik 1840, služboval v Semiču, Kočevju, Šent-Janžu, bolehen bival največ v Radolici, kaplan v Predvoru, župnik v Zalilogu, na Breznici, v pokoju u. 10. sept. 1875 v Predvoru. Iskren Slovenec ilirski deloval marljivo že v bogoslovju, potem spisal:

a) Molitve za duše v vicah: s pristavkam mašnih in drugih molitev. Večidel iz nem. poslov. L. P. duhoven. V Ljubljani 1848. 12. 283. Zal. Gerber. Tisk. Blaznik. — b) Mašne in druge molitve. Večidel iz nem. posl. L. P. 1849. 12. 176. Gerber.

— 2. nat. 1850. 3. 1860. 5. 1867. 6. 1871. str. 272. 7. 1879. — c) Nebeške iskrice za mladost pa tudi za odrašene ljudi. V Ljubljani 1850. 12. 202. — 2. nat. 1851. 3. 1853. 5. 1858. 7. 1863. 9. 1867. 10. 1869. 12. 1876. 13. 1879. — d) Sveti angelj varh ali vodnik pridnih otrok v nebesa. L. P. V Ljubljani 1853. 3. nat. 1863. 16. 124. — e) Marija Devica nebes in zemlje kraljica, naša preljuba mati in pomočnica. Spisal večidel po nemških bukvah „Marien-Kapelle" Lovrenc Pintar, predvorski kaplan. V Ljubljani 1856. 8. str. 708. Zal. Gerber. Jako priljubljena molitvena knjiga z lepimi Šmarnicami.

Pisaril je rad in krepko v razne časnike na pr. a) v Novice l. 1848: Razglas udam semeniškiga bravniga družtva; l. 1851: Nekaj iz „Vesne", kjer modro razlaga najprej svoje misli o Terdinovem „pretresu slovenskih pesnikov" v Lj. časniku l. 1850 br. 71. 72. — L. 1857: Pintarjeva drevesnica v Predvoru, potem na Breznici; Sadjoreja, kakor jo v predvorski šoli že sedem let učimo; l. 1865: Pravi rumeni zimski štetinar; Kmet premalo — gospoda preveč drevje obrezuje in trebi. l. 1866: Kaj je storiti, ako je sadno drevo gospodarju zavoljo preobilnih zarodníc nerodovitno; Hvalovredna jabelka; l. 1870: Statistični pregled davkovskih zadev (po knjigi: Tafeln zur Statistik des Steuerwesens im oest. Kaiserstaate 1858) št. 14—16.; l. 1872: Rabarbara itd. — V b) Danici se nahajajo dopisi njegovi na pr. l. 1848: Šolski dopis iz Gorenskiga; l. 1849: Hiša pregrehe in kreposti (Po svojim poslovenil L. Pintar) str. 289—294; l. 1867: Kaj dela deržavni zbor na Dunaju. Govor zoper zakonsko postavo. Dopis o govoru Greuterjevem; l. 1868: Večer 21. in 22. sušca na Dunaju. Medverska postava. Govor njegov o pervem členu medverske postave. Govor Greuterjev o splošnji obravnavi medverske postave. Govor dr. Tomana ob davkarski obravnavi derž. zbora. Govor L. Pintarja pri obravnavi kranjske sirotnice v dež. zboru. Govor prof. Greuterja o postavi zastran sprave razdertih zakonskih itd. — c) Slovenija l. 1848: Kakošna se na Hrovaškim sovražnikam domovine gode. Pobratimstvo. Serežan. Ribčev sin. Franc Veriti, rojen Lah in verli slovenski pisatelj; l. 1849: Serbska Vojvodina. Marko Bočar, slavjanski junak; l. 1850: Resnica čez vse. — Ljublj. Časnik l. 1850: Ruske narodne igre itd. — d) Učiteljski Tovarš l. 1861: Iz sadjoreje: Mladi in stari les — razni popki. Kako se sadno drevje po koreninicah množí. — e) Nem.-slov. Slovar (Wolf — Cigale) l. 1860 kaže, da je rokopis marljivo pregledoval tudi L. Pintar (Vorw. VIII). — f) Slovenec l. 1874 ima: Trije izvrstni sadjerejci: 1. Gregor Rovtar, bivši župnik pri sv. Lenartu. 2. Janez Majnik, župnik v Žiréh. 3. Friderik Homan, trgovec v Radolici. Popisal Lovro Pintar, župnik in sadjerejec na Breznici. — V Novicah pa je Žan priobčil po smrti njegovi: Spomini na izvrstnega sadjerejca Lovro Pintarja (1878 str. 376—378). Na primer bodi iz Novic. l. 1851: „Nekaj iz Vesne":

„O novim letu je začel na Dunaju lepoznanski časopis „Vesna" v českem narečju izhajati. Precej v pervem listu se bere dopis iz Ljubljane, kteriga je neki gospod K. poslal. Ta dopis je splošen pregled in pretres slovenskih spisateljev, posebno pa mladih pesnikov. V uvodu tega sostavka obljubi dopisatelj, da bode s časom dela slovenskih spisateljev bolj natanko pretresal ali kritiziral. Nas ta misel obhaja, da je kritika vsakimu slovstvu potrebna. Njena imenitna naloga je, zmote spisateljev odkrivati in kaj boljšiga nasvetovati. Ali prav močno se nam dozdeva, da Slovenci še nismo na tisti stopnji, da bi bilo slovenstvu koristno, naše literarne dela prav prav ojstro soditi, in tiste, ki na taki sodbi skoz rešeto smuknejo, satirično zasmehovati in strastno v blato porivati. Morebiti bi bilo bolje, ako bi se kritikarji mladiga slovenskiga slovstva po načelu slavniga spisatelja Ljudevita Vukotinovića ravnali, ki pravi: „Kritika trěba da je zdrava. U literaturi, koja se razvija, ima biti krotka i prijateljska, svigdar učeća, a ni-

kada zlobna i porugivajuća itd." Ker je ravno unidan g. T., kteriga mi scer visoko častimo in med naj boljše slovenske prozaikarje štejemo, v „Ljublj. časniku" slovenske pesnike na šembrano redko rešeto vergel in jih prav po zlatohruškarsko obunkal; bi bilo morebiti dragim slovenskim domorodcem prijetno v tej reči tudi drugi glas zaslišati. Več oči več vidi . . To storiti nas pa tudi to priganja, ker je rešetarju slovenskih pesnikov sem ter tje tudi kaka očitna zmota iz peresa pljusknila itd. (str. 27) . . Bratje slovenski! bodimo rajši v resnici složni. Ustopimo se čversto jeden zraven druziga v red, da nas obči vrag ne premaga. Če sovražnik koga izmed naših napade, priskočimo mu po bratovsko, da pod neprijateljsko silo ne omaga. Sebičnosti pa in mnenja po pervem sedežu naj v naših rajdah ne bo. „Vsi za jedniga, jeden za vse", naj bo naše geslo. Slava jedniga naše stranke, naj bo veselje vsim, in nezasluženiga zaničevanja tudi naj zadnjiga iz našiga kola nikar brez primerniga odgovora ne pustímo. Po tem bo postala naša moč velika, da se bo tresel pred njo protivnik ošabni. Zlasti pa naj bi mlajši verstice domorodniga kola, ki so neskončno veselje starših vlastencov, nikdar ne pozabile teškiga in nevarniga truda tistih, ki so se že za slavjanstvo borili, ko je še ojstri meč hudiga okrutnika nad njihovo glavo bliskal. Lahko je na visoki gori krog sebe gledati, ali teško je na njo priklimati! — Gerdo in nehvaležno bi bilo tedaj, ako bi naša bistroglava mladina svoje sèršene na tiste dražila, ki so se že njega dni s slavjanstvom pečali, če tudi ne vselej z naj boljšim uspeham. — To so naše misli v kritiki itd. (str. 33)." — Na nagrobnem spominku, ki so mu ga postavili kranjski deželni poslanci in drugi čestitelji, je brati:

Svečenik, pastir je duše vodil,
Ljubil narod svoj do konca dni,
Z modrim umom v boj je zborov hodil
On, ki tukaj v miru spí.

Karel Melcer r. 27. jan. 1814 v Ljubljani, kjer je učil se modroslovja in bogoslovja, pravoznanstva v Gradcu, v c. k. knjižnici služboval od l. 1843 v Celovcu, od l. 1850 v Ljubljani, l. 1853 postal profesor gimnazijski, vmirovljen l. 1875, u. 8. marc. 1878. Za slovenščino se je vnemal po M. Čopu, dr. J. Zupanu in po Kr. Čbelici. Goreče je prebiral dr. Prešérna in v „Illyr. Bl." l. 1833 ponemčil iz Čb. III. sonet „Smert", kjer se na pr. zadnji odstavek: „Mor'biti, de kdor zdaj vesel prepeva, — V mertvaškim pertu nam pred koncam dneva — Molče trobental bo „memento mori!" — glasi v prestavi njegovi:

„Vielleicht dass der, der froh noch führt den Reigen,
Im Sarge eh' sich Tag und Sonne neigen,
Auch unsern Tod stillschweigend uns verkündet."

Tako mu je tudi l. 1847 v „Illyr. Bl." št. 18 zložil spomenico: „An Prešern beim Erscheinen seiner Gedichte". Kakor Carniolia, tako ima tudi Carinthia več njegovih spisov vezanih in nevezanih. — L. 1851 je imel vredništvo političnega lista „Ljubljanski Časnik", v kterem je več sostavkov spisal Dragotin Melcer sam na pr.: Avstrija in nemške zadeve. Skerbite za ljudske šole. Kaj je avstrijanska domoljubnost. Katolška vera terdna podpora vsake deržave. Nemšina in slovenšina itd.; konec leta pa ga je pokopal ter povedal smrti njegove vzrok takole: „Slovo od bravcev. Z umerlim starim letom se je tudi kamen zavalil na grob „Ljubljanskega časnika". Pešale in pešale so njegove, kakor moči sivega starčeka da je moral svojo osodo zgodej doseči. To pa ni moglo drugači biti, ker mu je manjkalo studenca, iz kterega bi bil zajemal vir življenja, ker je pogreševal zraka, v kterem bi bil zamogel svoje slabe ude okrepčavati. Da se ni dvignul visoko, da bi ga bili čislali in hvalili, mu ni zame-

riti, ker je imel eno perutu zvezano drugo zlomljeno. Sam si je trudil stermo na stermem potu, nobeden mu ni prišel v pomoč, nobeden opešanemu pod pasho segel, toraj ni čudo, da je reva začel slabeti in pešati, da je poslednjič omagal. Svojim prijatlom, ki so ga v svojo hišo sprejemali in mu niso sovražni bili, se poslednjič še serčno zahvali in prosi, da bi spomin na njega v svojih persih ohranuli. Naj počiva na strani svojih rajnih bratov, slovenskih časopisov. Z Bogom (Št. 104. 1851)!" — Novo delovanje se mu je napočilo v srednjih šolah latinskih, kjer je nemški pisal na pr. v izvéstju gimnazijskem, v spomenici Cesarjevi in dr. Vidmarjevi, v spomeniku Vodnikovem l. 1859 (V. Vodnik u. Dr. Fr. Prešérn str. 181), v „Laibach. Ztg." itd. Slovénski se je oglasil v gimnazijskem poročilu l. 1865 str. 23—26: Matiju Čopu v spomin; l. 1866 str. 11 — 18: Kako naj bi se učila zgodovina v naših srednjih šolah; l. 1867 str. 7—16: Volitev Rudolfa I. in slavna bitva na moravskem polji l. 1278. — V rokopisu je izročil: Die ältesten bekannten Umschiffungen Afrikas; Nekaj o Herodotu, kar je natisnjeno v Slovencu l. 1877 št. 84—86; Odiseje IX. in X. pesem. — Kakor o časniku, tako je tudi o drugih svojih slovénskih spisovanjih moral slišati in čitati marsiktero pikro, bodi si gledé obsežka bodi si gledé oblike itd. — O vprašanji, „kakšna naj bo zgodovinska podlaga ali pravilo, po katerem moramo zgodovinske reči meriti in soditi, in kako je njeno načelo?" — pravi (str. 13. 14) na pr.:

„Naši učenci naj se navadijo že v mladih letih soditi za prihodno življenje, to je dobro, tega se moram terdno in urno poprijeti, to je hudobno, tega se moram skerbno ogibati . . . Naša pamet je solncu enaka, ona nam kaj lepo in svitlo kaže, pa le to, kar je na zemlji. Ko pa noč na zemljo pade in solnca viditi ni, še le vidimo miljone in miljone zvezd in nezmerni božji svet . . . Nas bi pa moralo zares sram biti, če je paganski Herodot v Bogu najdel princip zgodovine človeškega rodu, mi Kristjani pa bi lovili piškava mnenja modrijanov, katere vetrovi in valovi časa prinašajo in odnašajo. Naj bo tedaj vera podlaga in previdnost božja načelo vsega zgodovinskega uka in učenja in gotovo bo dozorel žlahtni sad rodovitne vednosti našim mladenčem za žive dni, ne pa kakor žalibog dostikrat vidimo gnjusni napuh ošabnih vedežev". — Sicer glej, kar sem o ranjkem pisal v Slovencu l. 1878 (VI. št. 29. 31).

Jernej Dolžan r. 16. avg. 1815 v Križih pri Tržiču, v latinskih šolah bil tudi v Novomestu, svečenik 1841, služil na pr. v Kostanjevici, Čemšeniku, Leskovcu, Šent-Vidu pri Zatičini, župnik na Radovici u. 3. apr. 1880. Marljiv v slovenščini že v bogoslovju — je pisal časih p. v Slovenijo l. 1849 št. 49 — 53: Pridobitev ilirskega predstva Sept. Severa; v Danico l. 1850 str. 30—32: Sanje in resnica; str. 150. 151: Narodovnost (Po keršansko prevdarjena) itd. Podpisoval se je z znamko — lž —; a celo brez nje je prišla knjižica njegova na svetlo: Mati Božja dobrega sveta ali bratovska ljubezen. Povest iz časov turških bojev konec XVI. stoletja. Spisal duhoven ljubljanske škofije. Izdala družba sv. Mohora. Slovenskih večernic XVII. zvezek. V Celovcu 1868. 8. 119. Nat. J. Blaznik. Povést, znamenita po živi slovénski besedi, je vzeta iz zgodovine, domačih pripovedek in narodnega življenja. Na razgled o pisavi njegovi bodi nekoliko iz Danice l. 1850:

„Narodovnost je kaj pogosta beseda naših časov. Od nje se govorí na deržavnih zborih in v priprostih gostivnicah, zanjo se poganjajo učeni v bukvah in časnikih, in so se bojevali narodi v kervavih bitvah; nekteri jo hvalijo in povzdvigujejo kot pridobitev sedajnosti; drugi jo černijo in ji pripisujejo vse nesreče, ktere so nas pretečeni dve leti zadele, de tako od mnogiga vpitja in šundra več ne vemo, per čim de smo. Ni nam tedej zameriti, če se tudi mi oglasimo in vprašanje stavimo; Kaj je narodovnost, narodnost (nationalitas) . . . Vanjo spadajo: Vera, rod, jezik, zgodovina, šege in navade

(nošnja, igre itd.), in iz tih vsih izvirajoče in od drugih narodov razločno posebno mišljenje in ravnanje (omika) naroda . . . Poglavitni del narodovnosti je in ostane **vera**; drugi posamezni deli so le sredstva, ktere še le po veri in z vero svojo pravo ceno dobé. . . . Od druge strani je pa dognana resnica, de vera škodo terpi, če se jezik zatira, stare, pomenljive šege brez vikši potrebe odpravljajo, lepa stara noša opuša, narodova omika zaderžuje itd., ker se po takim ravnanji vera svojih pomočkov znebljuje in veliko težje korenine v narod poganja . . . Res je, de bi omika hitreje napredovala, ako bi le en sam jezik bil; pa tudi tega ne moremo tajiti, de bi se v tej in še hujši meri tudi pregrehe po svetu širile, duh časa bi bil nar hujši trinog človeštva (posebno zdaj, ko so po železnicah in daljnopisih vsi zaderžki prostora in časa zginili), kteri bi ga v vednim nepokoji in trepetu deržal in ga iz zmote v zmoto, iz prekucije v prekucijo vodil in, ako bi se celi človeški rod kakor v predpotopnih časih, ko je še en sam jezik med ljudmi bil, v greh pogreznil, kdo bi ga razun Boga še mogel rešiti? itd. (str. 151)".

Anton Pintar r. 10. jan. 1817 v Železnikih, mašnik 1841, kaplan pri sv. Lorencu na Temenici, v Srednji Vasi Bohinjski, Kranjski Gori, Moravčah, na Brdu, fajmošter od l. 1855 na Turjaku, od l. 1861 v Zalilogu, u. 20. jun. 1881. Vedno zvest Slovenec in marljiv pisatelj je zgodej pričel delovati na slovstvenem polju slovenskem p.:

1) Dve povésti iz pisem Krištofa Šmida. A. Golobčik. B. Kanarčik. Poslovenil **A. P.**, bogoslovec v Ljubljani 1840. 8. 64. Nat. Blaznik. — II. natis 1853. 8. 64.

2) Kratek podúk sviloprejke ali židne gosenice in murve prav in z velikim pridam rediti. Iz nemškiga prestavil **A. P.** desetošolec. Na svetlobo dala kmetijska družba v Ljubljani 1841. 8. 44.

3) Sveti Anton, pušavnik in opat v Egiptu, očak menihov in pušavnikov na Jutrovem. Prigodba s kratkimi premisliki. Poslovenil **A. P.** fajmošter v Zalim logu. V Ljubljani 1862. 8. 118.

4) Slomšekovo vodilo ali sedem šol keršanskega nauka za otroke pa tudi za odrašene. Iz Drobtinc l. 1848 pomnoženo na svitlo dal in založil Anton Pintar, fajmošter v Zalem Logu. V Ljubljani 1876. 8. 94. Nat. Milic, prodaja Gerber.

5) Obletnica posvečenja nove cerkve Marijne v Suši v Zaliloški duhovniji 13. vin. 1878. Spisal **A. P.** Zaliloški. V Ljubljani 1878. 8. 12. Blaznik.

Razun tega je jako pridno pisaril a) v Novice na pr. l. 1847: Veselo pismice vsim prijatlam šol; l. 1848: Šolski dopis iz Bohinja itd. — b) Drobtince l. 1854: Nagovor o slovesnem darovanju za popravo in olepšanje cerkve. — c) Slovenski Prijatel kaže več pridig z znamko **A. P.** od l. 1857 itd. — d) Sveto Pismo . . Allioli . . Wolf l. 1856—1857: Bukve Tobijeve; l. I. II. do Timoteja, l. do Tita, do Hebrejev. Vid. Predgovor XIV: Anton Pintar, fajmošter v Trijaku. — e) Učit. Tovarš l. 1864: Iz Slomšekovega navoda za šolo l. 1853 itd. — Skoro neprenehoma pa je dopisoval v f) Zgod. Danico, čvrstih sostavkov, ki bi sami bili lične in koristne knjižice na pr.:

Zg. Danica l. 1849: Previdnost božja naša pomoč in tolažba str. 171—251; Božja vladba v zgodovini celiga sveta str. 251—373 in l. 1850: str. 22—199; Vsakdanji opomín, čistost po stanu prav ceniti, ljubiti in ohraniti str. 327. Na vsak dan mesca. Poleg nemškiga. Na pr.: 1. Vpričnost Božja. Povsod vsevidno je okó, — Naj mesto še tak skrito bo. 2. Ljubezen Božja. Ljubezen zemeljska slepí, — Le Božja prav razveselí. 3. Prejema sv. zakramentov. Pokora in nebeška jed — Odverne duši greha sled. 9. Ogiba slabe tovaršije. Hudobne družbe vari se, — Ob srečo vso perpravi te. 15. Molitev. Molitev, ki v nebo puhtí, — Nečisti oginj pogasí. 16. Cenilo čistosti. Lepo se demant lesketá — Še lepši kinč nedolžnost dá. 30. Sreča čistosti. Po sreči pravi hrepeniš — Le v čistosti jo dobiš. 31. Sklep za ohranitev čistosti. Gospod! daj svojo mi

pomoč; — Nečista sladnost, lahko noč! — Šolarska obhaja na sv. Alojzja dan. Šolska poskušnja na Bistrici v Bohinji. — L. 1850: Opomin zastran šolske molitve. Potreben pomoček zoper eno poglavitno opovero v nekterih ljudskih šolah. Potrebno priporočilo — Zg. Danice — vsim Slovencam. — L. 1851: Otrok nikar na ženitnine. Zmed pisem sv. Bernarda. Nedeljskim učencam in učenkam. Pesmi (I—V) p.:

Bohinjski mladéneč.

Kje iskal bi bolj'ga kraja,
 Kot v Bohinju najdem ga?
Čista sapa me obdaja,
 Zemlja pa mi kruha dá.
Res, de zmiram je terpeti,
 Zimski kakor letni čas;
Pridno, modro tu živeti
 K sreči naši vodi nas itd.

Bohinjska deklica.

Sim Bohinjska deklica,
 Minca mi je ime;
Sim nevesta Jezusa,
 Njemu dam sercé.
Njemu le živet' želim,
De se večno osrečím;
 Kar prijetno njemu je,
 Zveseljuje me itd.

L. 1852: Ena beseda do učenikov pred sto leti razglašena. Družba sv. detinstva Jezusoviga. — L. 1853: Družba treznosti v Krajnski Gori. Poslednja sodba I—VIII. — L. 1855: Premišljevanje pobožne duše o koncu leta. — L. 1856: Sveti Anton pušavnik (Pesem). — L. 1859: Življenje vjetiga pušavnika Malka, ki ga je popisal sv. Jeronim. L. 1860: Veseli dan v Laščah. — L. 1870: Janez Brence, nekdanji Unški fajmošter. — L. 1872: Šolarska (Pesem) za nedeljske učence in učenke. Keršanska deklica (Pesem). Iskrice, pomožne k lepi odgoji in poboljšanju mladenčev in mož na priobčeno prošnjo Zg. Dan. v l. 39. pret. l. Slovó r. J. Brenceta. Govorček. — L. 1873: Marija v Suši v fari Zaliloški na Gorenskem. — L. 1874: Iz Zalega Loga. K spisu zoper pijančevanje (o družbi treznosti). — L. 1875: O potrebnem vodilu za podučevanje otrok v keršanskem nauku. Čertice iz življenja J. Valjavca. — L. 1876: Rokodelska (Pesem). Pobožna mati in gospodinja. O bratovšini naše ljube Gospe presv. Serca. Pesem o blagosl. in vkladanji temelj. kamna za novo romarsko cerkev Marije D. v Suši. Duhovne vaje v Zalem logu. — L. 1877: Mesec sv. Jožefa ali prav močna duhovna vojska. — L. 1878: Smert sv. Jožefa (Pesem). Obletnica posvečenja . . Pobožnost duhovnega potovanja k Materi Božji v Loreti. — L. 1880: Kranjska Loreta. — L. 1882: Iz zapuščine: Sv. Anton Pušavnik (Pesem). Sv. Frančišk Ksaverijan (Pesem). Sedem žalost Marije (Pes.). — Nabiral je ranjki za „Slovar Slov." in nekaj zapuščine je prejelo vredništvo „Zg. Danice". Prisrčno pa je opisal ga Rodoljub Podratitovski v Zg. Danici l. 1881 str. 269—301: Č. g. Anton Pintar, bivši fajmošter Zaliloški (Nekoliko čertic iz njegovega življenja).

Frančišek Kosmač r. 27. okt. 1817 na Koroški Beli, od l. 1844 do 1860 kaplan v stolnici Ljubljanski, potem v redu Jezusovem, u. 9. marc. 1866 v Gradcu. Nekoliko pisal o družbi dekliški ter dal na svetlo: Angel varh za žensko mladost ali nauki, silno potrebni sleherni, ktera hoče pravo dušno lepoto in vrednost ohraniti ali si jo zopet perdobiti. Posebno v prid dekliški družbi spisal **F. K.**, duhoven pastir. V Ljubljani 1859. 12. 234. Nat. Milic. — Drugi nat. 1865. 12. 274. zal. Gerber. — Sicer prim. Danic., Drobtince 1859—60 in Duh. Pastir. — Na primer bodi: „Milujem te v tvojem sedanjem stanu, in ti iz serca želim zdravje in zadovoljnost. — Zadovoljnosti pa moraš tudi sam v sebi iskati. Ali ne praviš svojim spovedencem, da se serce na nič natvezti ne smé, in da mora le s tem pokojno biti in zadovoljno, ako se izide volja Gospodova? Ni li vsaka nezadovoljnost v svojém stanu nezadovoljnost z voljo Gospodovo? V volji Božji mora človek svoje zadovoljnosti iskati; in ali se nad teboj ne spolnuje volja Božja? — Imaš mar gorečnost le za nektere duše, in za druge ne? Boš mar delal

izjemo, ko Kristus nobene ni delal? Ali ni On za vse umerl, mu niso li vse ljube? Ako bi izjeme delal, bi imel vnemo zavolj ljudi, ne zavolj Boga; ali bi bilo to prav? — Dolgo si pil kelih sladkosti (to je bilo v Bohinju); bi se li ne hotel ozreti tudi na kelih britkosti? se ga boš li branil, ako ti ga Gospod ponuja? — Gospod ti pravi: Glej, tudi te duše so moje; ako me ljubiš, ljubi tudi nje in skerbi za nje. Se boš mar hotel braniti ali zbirati si, kaj naj ti zroči? — Dostani skušnjo; delaj, kjer Gospod hoče! Njegova roka ni prikrajšana; On ti povsod lahko pripravi tolažbo in veselje" (Iz pisma l. 1849 gl. Danic. 1870 str. 279).

Janez Brence r. 4. maj. 1818 na Dovjem, učil se v Celovcu in v Ljubljani, maš. 1842, kaplan v Studenem, na Bistrici Bohinjski, v Planini, Komendi, Podkraju, od l. 1860 fajmošter na Uncu, u. 28. apr. 1870. Bil je vrl domorodec, marljiv za šolo vsakdanjo in nedeljsko, za sadjerejo itd. Dopisoval nekoliko v Danico na pr. l. 1849: Šola v Srednji vasi v Bohinji; Šolska poskušnja na Bistrici, Cerkven ogovor o začetku šole; Mladenčem v izgled (Pesem); l. 1851: Nekaj od šole itd. — L. 1872 je priobčil A. Pintar v Danici: Slovó ranjcega g. J. Brenceta, tadanjega kaplana na Bistrici v Bohinju l. 1849 in Govorček za male o slovesnosti šolskega sklepa. Iskrice, pomožne k lepi odgoji itd.; prisrčno pa ga je opisal v Danici l. 1870: Janez Brence, nekdanji Unški fajmošter (str. 271—344). Iz govora v slovó bodi na pr.: Zdaj vas pa izročim Bogú in besedi milosti njegove (Dj. ap. 20, 32). — Precej dolgo že sem pogosto in prav iz serca marsikaj Bogu priporočal in prosil, da bi po svoji neskončni modrosti kako prenaredil. Nisem prosil, da bi mi Bog terpljenje odvzel, ampak da bi takó naredil, kakor je meni in vam v izveličanje. — In Bog je tako naredil, da vam dans zadnjikrat pridigujem. — Nekterim zmed vas bo prav in ljubo, da ne bom več tukaj pridigoval, da grem od vas, — nekterim bo pa težko. Ravno tako je tudi meni; so vzroki, zavolj kterih grem rad od vas; so pa tudi vzroki, zavolj kterih ne grem rad od vas. — Ker je za vas, ljubi moji poslušavci! dobro in potrebno vediti, zakaj grem rad, in zakaj ne rad od vas, želim vam dans to odkritoserčno povedati. — Če bom bolj dolgo in ojstreje kot po navadi govoril, se potolažite s tem, da je zadnjikrat. Preden pa začnem, prosim, še enkrat pokleknite, in na tihem Boga za potrebno razsvitljenje prosite itd. (Danic. 1872 str. 228).

Janez Stritar r. 1. avg. 1818 v Lašičah, maš. 1844, mnogo let kaplan pri sv. Jakobu v Ljubljani, naposled beneficijat v Šent-Vidu poleg Zatičine, u. 21. maj. 1882. Iskren Slovenec že v latinskih in bogoslovnih šolah — je spisal: Živi Roženkranc. Molitevne in mašne bukvice s križovim potam za vse pobožne kristjane in prijatle Jezusa in Marije, posebno za brate in sestre živiga roženkranca. Sp. Janez Stritar, duhoven Ljubljanske škofije. S podobami. V Ljubljani 1852. 8. 212. Blaznik. — Nat. II. pomnož. 1862. 8. 432. — V družbi s tremi drugimi je na svitlo dajal „Cerkveni Govornik" l. 1856. 8. 524. Teč. I. Blaznik. — V Danico je poročal o sv. Feliksu mučencu, v farni cerkvi sv. Jakoba v Ljubljani, p. Življenje, Slovesno prenesenje, Odpustki itd. l. 1858 in 1859; posebej: Podzemeljske pokopališa, rake ali katakombe v Rimu str. 10—62; na primer bodi:

„Že dolgo se ni toliko storilo v prid katakombam, kakor od kar so sedanji sv. Oče Pij IX. za papeža izvoljeni. Vstanovili so družbo cerkvenih starin. Njeni udje so pod vodstvam papeževim, sleherni ud priseže, de ne bo nobene v katakombah pri kopanji najdene reči kam odnesel ali zase prikril, ker vse se mora skazati. Ta družba vedno na več novih rak zadeva . . . Izkopane starine se hranujejo v muzeji vatikanskiga poslopja. Vse te reči zadosti glasno pričajo živo vero, upanje in ljubezen pervih kristjanov. Obiskovanje podzemeljskih rak je že pa tudi marsikteriga nekatoličana k naši pravi veri spreobernilo. Potem takim se lahko umé, zakaj je neki prav učen lutransk duhoven na

Angleškim svojimu prijatlu, kteri se je v Rim napravljal, rekel: Ti, ako nočeš katoličan biti, nikar ne hodi v katakombe! . . . Iz vsega do zdaj povedaniga se kaže mesto Rim našim očém kakor kraljica, obdana od velike trume serčnih mučencov, kteri jo varujejo in peklenskim močém kljubujejo; — kakor mati, ki se po pravici smé ponašati s svojo družino, in ljubeznjivo nad zibelko svojih v Gospodu spijočih otrok čuje; kakor vedno zvesta nevesta Božjiga Sina med otroci, ktere je preskerbela svojimu nebeškimu Ženinu, in kterih v Jagnjetovi kervi oprane oblačila ji v krono služijo; in zadnjič kot varhinja resnice, ktera v poterjenje in spričevanje sleherniga svojiga izreka kervav podpis več milijonov spričevavcov iz vseh štirih strani svetá zamore skazati (Danic. 1859 str. 62)."

Stefan Kociančič r. 25. dec. 1818 v Vipavi, sveč. 1841, kaplan v Ločniku, od l. 1846 profesor bogoslovja, sv. pisma starega zakona in jutrovskih jezikov, knjižničar od l. 1851 in naposled ravnatelj duhovskemu semenišču, častni kanonik l. 1875 v Gorici, u. 9. apr. 1883. — Kar je Prešern pel o M. Čopu, češ: Slédni je bil ti domač jezik omikan, učen . . . Velikan učenosti! Ti si zaklade duha Krezove bil si nabral itd.: smé se po vsej pravici reči o Kocijančiču. „Tudi njemu znani so bili malo da ne vsi jeziki sedanje Evrope: slovenski, ruski, poljski, češki, lužički, hrvatsko-srbski, bolgarski. Poznal je jezik nemški, italijanski, francoski, angleški, španski. In to vse ne le površno, ampak bavil se je celó s posameznimi narečji evropskih jezikov, kakor s portugiškim, provensalskim, furlanskim, rumonskim in ladinskim. Posebna moč njegova je pa bila v semitskih jezikih: hebrejsko, sirsko in kaldejsko imel je popolnoma v oblasti, pred vsim pa arabsko, ktero je tako temeljito poznal, da je o vsakej besedi, o vsakem deblu mogel dalje časa razpravljati; temu jeziku poznal je tudi ljudsko govorico . . A razven omenjenih jezikov naučil se je tudi drugih jutrovih, kakor koptovskega ali egiptovskega, perzijskega, turskega in magyarskega; koptovskemu in turskemu je zložil celó slovar, kterega je pa vedno le v rokopisu hranil. A da bi stare in nove jezike bolj temeljito upoznal, učil se je razven starih klasičnih jezikov tudi sanskritskega. Prisvojil si je popolnoma tudi staroslovenščino, tako da je v njej celó dopisoval. Iz nje si je razjasnjeval novoslovensko in druga slovanska narečja itd." (Kres III. 1883 str. 276 – 277. Sp. Dr. A. Mahnič). — Slovénski je jel se učiti vže v latinskih šolah, pisati v modroslovnih, kedar ga je V. Stanič napravil, da mu je po „Mildheimisches Liederbuch" poslovenil nektere pesmice, kterih tri je dal natisniti v svojih bukvicah, namreč: Mraz; Bog je povsot; Starost. — Marljivo se je poprijel slovenščine, pa tudi ilirščine v bogoslovju, ter je dal na svetlo na pr.:

1) Vodnik pobožniga kristjana, ali nar potrebniši molitve v raznih okolišinah življenja. V Celovcu l. 1845. Nat. Leon. — Po naročbi više gosposke duhovske je spisal:

2) Abecednik za šole po mestih. V Tersti 1846. — Povestice za pervo začetno šolo v Tersti. 1846. Krajnska pismenost okrajšana za male šole (po Vodnikovi). V Tersti. 8. 1847.

3) 26 Povésti za mlade ljudí. Spisal **Št. K.** v Gorici 1847. 8. 220. — Od l. 1848 do 1855 je slovénil pastirske liste nadškofove.

4) Podučne povésti. Spisal v laškim jeziku Francišek Soave. Poslovenil Štefan Kociančič učitelj sv. p. st. z. v Goriški duhovšnici, s pristavkam. V Gorici 1851. 8. 325. I. Del 1—82. II. D. 82—167. III. D. 168—238. Pristavik. Opomba. Nasledne povesti so v ravno tisti knjižici (tiskani v Brešii 1843. per Jeronimu Quadri), iz ktere je prestavljavec Soavetove pripovesti poslovenil. Zatorej jih tudi on ni hotel opustiti, posebno ker so ravno tako lepe in podučivne, kakor Soavetove, česar se zamore blagovoljni bravic sam lahko prepričati. a) Povésti Hanibala Parea Milanskiga zdravnika

str. 241—282. b) Povésti pravdosrednika Lojzeta Bramieri Pijacentinskiga plemenitnika str. 285—322. Kazalo. — Nat. II. 1870. 8. 325. — Nat. III. 1876.

5) Sveta Povéstnica. Spisal L. Fleury. Iz laškega poslovenil Š. Kocianči č. I. Del. V Gorici 1852. 8. 250. — II. Del. 1852. 8. 216. Nat. in zal. Paternolli. „V pričijoči knjižici je naj veči obzir vzet na to, da se zgodbe med sabo dobro vežejo in da se, kakor sam L. Fleury v svojem predgovoru k drugemu natisu pravi, iz nje spoznati zamorejo mnogoverstne razmere, ktere so izvoljeno ljudstvo božje z drugimi sovremennimi narodi vezale, in da zamore ta knjižica služiti za uvod v vesoljno povestnico. Ta namen doseči je učeni L. Fleury, kteri je to delo v francozkem jeziku spisal, razun sv. pisma, pogostoma porabil tudi Jožefa Flavija, in je marsikej od njega tu sem povzel, kar se v svetem pismu ne dobí, in ki je k celoti povestnice vender večkrat zlo potrebno“, piše v predgovoru prestavljavec.

6) Sto povéstic, berilo za otroke, v Terstu 1852.

7) Pridige in drugi slovénski spisi, ki jih je zapustil Jožef Stibiel . . . Sabral Št. Kociančič . . in jim pristavil životopis rajnkega s kratkim uvodom v celo knjižico. V Gorici 1853. 8. XI. 176. (Vid. Jezičn. str. 18. 19). — Zgodovinski Katekizem . . J. Šmid. . . izdal A. Janežič. V Celovcu 1853. Predgovor mu je spisal Š. Kociančič (str. 5. 6). — Tako tudi knjigam: . Slovénski Goffine . . Kratka povestnica Goriške nadškofije . . Stari Urban . . 1853. — Sodeloval je s Slomšekom v: Djanje Svetnikov. I. II. 1853. 1854 (Gl. Predgov. str. 11).

8) Maria Cel nad Kanalom. Kratek pregled zgodovine te kaplanije in božje poti od njenega vstanovlenja do sedanjega časa. V Gorici 1853. 8. Seitz.

9) Tovarš pobožniga kristjana, to je naj potrebniši molitve sleherniga kristjana, in nekaj duhovnih pesem. V Gorici 1854. 8. 354. Nat. in zal. Paternolli, in večkrat na svetlo dal, p. 1856, 1876, tudi skrajšano pod naslovom: Šopek. — Tako že prej: Mali zaklad duše, iz českega, zal. v Gradcu J. Sirolla itd.

10) Kristusovo življenje in smert v premišljevanjih in molitvah. Poleg Gašparja Erharda za Slovence predelal Štefan Kociančič, profesor bogoslovja v Gorici. Na svetlo dala družba sv. Mohora. I. Del. V Celovcu 1868. 8. 636. Nat. Blaznik. Kazalo. — II. Del 1873. 8. 743. Nat. tisk. družbe sv. Moh. Kazalo I—III. — „Naj postane ta prelepa knjiga Slovencem to, kar je Erhardova Nemcem, to je, prava domača knjiga. Ako od mnogo dobrega semena, ki se nahaja v tej knjigi, tudi le eno ali drugo zernce na dobro zemljo voljnega serca pade, kal požene in sad dozori; ako branje teh bukev tudi le tu pa tam kako dobro misel obudí, kako hudobno misel zaduší, kak svet sklep ponoví, kako pregrešno djanje ustavi: tedaj je ta knjiga že dovolj dobrega storila in pisateljev trud ni bil zastonj, ni bil zgubljen. Bog daj, da se to vresniči!“ **Št. K.**

Jako marljivo je pisaril ranjki v razne časnike in letopise; tako na pr. v a) Novice, ktere v dopisu iz Gorice pravijo: „Bogoslovci našega semenišča so od več let sèm, od kar se je naš maleni narod iz terdnega sna zbudil, že marsikaj na literarnem polju našem pripomogli. Stari Urban, Povestnica goriške nadškofije (Fr. Blažič), deloma Djanje Svetnikov in Gofine itd. so živa priča njihove nekdanje vse hvale vredne marljivosti. Al tudi sedanji nočejo svojim poprejšnim sobratom zaostati. Kakor za gotovo zvemo, ravno sedaj v prostih urah pridno spisujejo za nas važno knjižico: „Povestnico goriške grofije“. . . Za vse to imamo se serčno zahvaliti našemu visokoč. g. Štepanu Kociančiču, visokoučenemu profesorju v semenišču, ki vse to vodi in vreduje, med tem, ko tudi sam marsiktero lepo delo na dan spravi. Slava mu! itd.“ (Novic. 1861 str. 395). — Priljubljena mu je bila:

b) Zg. Danica, v kteri je l. 1852 str. 42 o Razlagovih tolikanj hvaljenih Zvezdicah prvi opomnil, češ, iz tega, kar se bere str. 12—13 in str. 45, zdí se: „de nimajo Slovani od vpeljanja Kristusove vere drugiga, kakor zlo . . Tako zamore pisati in govoriti li edin, ki je ud gerške nezedinjene cerkve, ne pa pravi rimsko-katolški kristjan . . In take knjige ne moremo priporočevati še neskušeni slovenski mladosti itd." — L. 1854 št. 15—20: Kratek pregled človekoljubnih naprav v blagor ubozih in terpečih v Gorici od naj starejših časov do današnjiga dne. — L. 1855 ima prevod svetopisemske pesmi hebrejske, kteri je podlaga primek Slavljenca t. j. nadškofa Gollmayra, kteremu je o raznih prilikah poklanjal umetno zložene hebrejske čestitke, kakor tudi škofu J. Legatu o 25letnici itd. (Danic. 1872); knezoškofu Jan. Kriz. Pogačarju l. 1875 o posvečenju itd. — L. 1862 str. 123 piše: „Vsakikrat nas v serce zabolí, kadar v slovenskih časnikih in po pisih besede svetega pisma tako rabljene beremo, da se Bogú smili na pr. vox clamantis in deserto; et Verbum caro factum est etc. . Vém, da tisti, ki so do sedaj tako delali, niso iz nobenega slabega namena tega storili, tedaj ne ex malitia, ampak ex ignorantia. Ali ravno zavoljo tega je dolžnost duhovniku, ne molčati k takemu ponečastovanju Božje besede, temuč opominjati in zaverniti na besede svetega Tridentinskega zbora (Sess. IV. in fine). Gotovo se vsakdo pregreší zoper drugo Božjo zapoved, kadar Božje besede tako rabi. Da bi pač pisatelji sostavkov, ki so za časnike namenjeni, in pa vredniki vselej to pred očmí imeli!" — L. 1872 str. 303 so ponatisnjeni nekteri nauki o branji sv. pisma v maternem jeziku (iz „Glasa"), kjer so omenjene vse tri slovenske prestave (Dalmatinova, Japelnova, Volčeva) in je rečeno, da le poslednjo je privoljeno prosto imeti in prebirati vsakemu Slovencu, ker ima pristavljene opombe in zadosti dobro razlaganje v pravem kat. duhu (str. 304)." — O smrti gl. 1883 str. 119 in 123.

c) Sl. Bčela l. 1852: Ljubljana. Po potovanji; l. 1853: Kemperle Štefan; Nemški Rovt na Tominskem (Ipavec). Navade Primorskih Slovencev str. 146. Vraže str. 178 itd. — d) Arkiv za jugosl. povjestnicu. II. IV. 1854. Obširni odgovori na pitanja za jugosl. povj. zgodovinski; Beneška Slovenija; Abc Slovénski itd. — e) Šolski ali Slov. Prijatel l. 1853: O družtvu sv. Mohora; Zavod gluhonemov v Gorici; l. 1855: Zgodovinske čertice, nabrane po Goriškem. — f) Večernice družbe sv. Moh. 1861 p. Mesar Janez Kerstnik Jezuit, Goričan (I. str. 18—28). — g) Koledar kmetijske družbe za l. 1862. Posl. Št. K. — h) Goriški letnik za čitatelje vsacega stanu, I. 1864. Vred. Fr. Zakrajšek. Vanj pisal več sostavkov, zlasti zgodovino goriške grofije. — i) Koledarček dr. sv. Moh. 1871: Strašna smert hudobneža str. 181—185 itd. — k) Glas v Gorici. I—IV. 1872—75. Mnogo razprav jezikoslovnih, iz književne povéstnice, o pisateljih itd. na pr.: Panslavizem, pangermanizem, panitalijanizem; živenje ali življenje, šiba in palica, forint ali goldinar, žrtvenik ali altar; našim puristom, kakavcem; naprednjaki in mračnjaki, števílka osem; človek, zvonovi; o prepovedanih knjigah; nekdaj in zdaj. O začetku Slovanov. Rezijansko narečje. Zora in Vestnik. Šokci. Oglej. Sveta Gora. Koseski. Sveti Hieronim je-li Slovan? O Val. Staniču. Čenče (ital. la ciancia) itd. Matevž Hladnik. Življenjepisne črtice. L. 1875. l. 47—53 itd. — „Rajnki učenjak, kteremu je govor bil nad vse skromen in priprost, nikogar ni bolj črtil, kakor one pretirane pisatelje, ki hoté slovenski jezik s tem preroditi in obogatiti, da od vseh vetrov prinašajo v slovenščino besed iz drugih narečij slovanskih (pa tudi iz turskega, arabskega etc.), tudi tedaj, ko jih nikako ne potrebujemo, menéč da dobí jezik še le tako pravi slovenski značaj (v. Kres str. 277)!" — l) Besednik v Celovcu p. 1873: Na sveti večer. Čudno spreobernenje pijanca. Stari grad ali strahovi itd. — m) Folium eccl. dioeceseos Tergestinae . . l. 1865—1875, v kterem je do 20 večih in manjših

spisov njegovih v besedi lat. na pr.: Historia Seminarii centralis Goritiensis; Historia creationis Mosaica; Tractatus de liturgia ecclesiae Aquilejensis itd. — Folium periodicum archidioeceseos Goritiensis l. 1875 itd. ima brez števila njegovih učenih razprav in sestavkov o prav mnogoterih tvarinah. — Rad je sestavljal životopise ranjkih p. Kafól (Caffou) Feliks Anton; Krobat (Crobath) Jožef Friderik; Dr. J. Nep. Hrast. Breves notitiae biographicae itd. 1875. 8. 56. — Album Sacerdotum 25tum presbyteratus sui annum Goritiae solemniter celebrantium anno 1867. Paternolli. V spomenici tej so tudi reči slovenske p. Vse se spreminja — vse mine; Častite Marijo itd.

Učenjak v hebrejščini je sostavil berilo: Specimina lectionis Scripturae hebraicae in gratiam suorum auditorum congessit Stephanus Kociančič. Goritiae 1853. — Editio altera emendata et aucta. 1860. Typis J. Seitz. — Po tej knjižici in po umetnih čestitkah hebrejskih, celó v pesniški obliki, je zaslovel tako, da so mu dopisovali učeni židovje p. Samuel David Luzzatto, prof. v Padovi, pesnik Jos. Almanzi, prof. Aron Luzzatto v Trstu itd.; angleški mu je dopisoval Frid. William Wingfield, on pa njemu slovénski, Judom hebrejski, nekterim Slovanom staroslovénski itd.

Znameniti so njegovi premnogi rokopisi, ki se hranijo v bogoslovni knjižnici Goriški, deloma nenatisnjeni, v raznih jezicih in o raznih tvarinah. Ranjki je pač vreden, da ga opiše kdo obširno v lastni knjigi, ali v Drobtinicah Ljubljanskih itd. — Nam posebej pomenljivi so rokopisi slovénski na pr.: Pridige; Zgodovinske črtice o farah in cerkvah po Goriškem; Življenje izvelič. Jan. Berhmansa S. J. — Leto posvečeno poslovenj. po lat. Tyrnaviae 1753. Životopisne črtice imenitnih mož goriške grofije. Ruska zemlja, kdo je v Kijevu najpred gospodoval. Majnik posvečen Mariji preč. Devici. Šege in obredi današnjih Judov. Življenje in nauk G. J. Kr. po čveterih evang. poslovenj. — Goriško narečje. Cerkveno slovstvo na Goriškem. Furlani Jožef. Anton Janežič i Ivan Kukuljević Sakcinski (dopisi teh in še drugih nekaj). Menih Hraber, povestnica pisma Cirilskega, Krk (listine iz Glagoliškega); Stol sv. Marka v Benetkah; Rezijani itd. „Matevža Hladnika Vertíčik samôtnih cvetlíc“ v knjigo 4° str. 795 zbral z obširnim življenjopisom, besednjakom in kazalom, Štefan Kocijančič (Vid. Jezičn. 1887 str. 32—36). Dnevnik. Životopis (Ego). Primeri: Zvon III. L. 1883 str. 331—335: Štefan Kocjančič, sp. Simon Rutar; str. 398—401 sp. Fr. Podgornik.

O. Mansvet (Janez) Šmajdek r. 1. marc. 1819 v Soteski na Dolenjskem, v red sv. Frančiška 1836, svečenik 1842, v Gorici u. 10. apr. 1868. Sloveč govornik je tudi pisal; tako na pr.:

a) Shodni Ogovori. Spisal ino izustil O. Mansvet Šmajdek, učenik naravoslovja v domačih šolah Frančiškanskega reda na Kostanjevici blizo Gorice. V Ljubljani 1854. 8. 319. Zal. Giontini, nat. Blaznik. — „Zaslišite domačo pripovest, ktera nam je v poterdilo, de krivično blago drugimu rodu ne koristi, in ktero je pridna bučelica pozabljivosti otela. — Neki kmet je bil od svojih mladih dni silo skerben, varčen pa skop. Od kodar jo je koli permahal, vselej je kaj sabo pernesel, ali na rami, ali v roki, ali v nedrijah, ali v žepu, zdej iglo, zdej žebelj, zdej kako orodje, bodi si leseno toporiše. Kar je na polju zvunej strehe staknil, je bilo že njegovo. Vse kašte, kleti in shrambe so bile polne blaga, kar si je človek zmislil, to je najdel tam. Odbila je tako skerbnimu očetu zadnja ura, umerl je — blago, se vé, sinu zapustil; menite, de je kaj obstanka, kaj teka imelo krivično blago? — Oženil se je sin, ker je toliko blaga po očetu podedoval, ali karkoli sta on in njegova žena počela, nista sreče imela, v petih letih sta že vse zapravila, kar je oče v petdesetih letih z velikim terpljenjem nabral. Sosedje viditi ves lep stan razdjan, strehe rebra kazati ino viseti na kup, so z

glavami majali, z ramami potresovali ter drugi drugimu pravili: I kaj bi nek rekel naš ranjki sosed, ko bi zdej vstal, vidil svoje lepo stanovanje na kup viseti, ino sina vprašal, kam je pošlo toliko lepih rečí? — Kaj bi on na to odgovoril, tega ne vemo, pa sveto pismo namesto njega odgovori, ker pravi Bog po preroku Ecehielu: Krivično blago bom jaz na dan svoje jeze razgnal, kakor cestni veter pomete itd. (str. 113).“

b) Popotni Tovarš bratam in sestram III. reda svetiga Frančiška, ki med svetam živijo. Spisal O. Mansvet Šmajdek, Frančiškan na Kostanjevici blizo Gorice. V Ljubljani 1861. 8. 608. Nat. Milic. „Vem, de nam v slovenskim jeziku lepih molitevnih bukvic ne manjka, in de so čč. gg. duhovni marsikako knjižico na svitlo spravili, ki pobožnost, de ne umerje, tako poživlja, kakor zrak ogenj podpihljava, de ne ugasne. Ali bratje in sestre tretjiga reda sv. Frančiška, sem ter tje po Slovenii raztreseni, zdihujejo že dolgo po kaj obširniših bukvicah o svojim redu, kakor so jih do zdej v maternim jeziku imeli itd. (Predg. str. 3).“

Sicer je P. Mansvet — časih z imenom Krotkoslav — rad dopisoval v Danico iz krajev, kjer je služboval na pr.: Iz Gorice l. 1851 o sv. misijonu; l. 1858: Zdravilo za tiste, ki jih je Pust pobodel; l. 1860: Vojska med mesojedci in tretjo cerkveno zapovedjo; l. 1861: Dvestoletnica v Nazaretu na spodnjim Štajerskim itd. Največ pa o III. redu sv. Frančiška p.: Ako hoč'te kadaj boljši svet imeti, — Morate vsi kakor svet Frančiš'k živeti, ali: Ako hoč'te, želite, de boljši bo svet, — Stopite vsi v svet'ga Frančišeka red. — Tri in dvajset zveličanih japanskih mučenikov iz I. in III. reda sv. očeta Frančiška bo posvečenih ali med svetnike prištetih (Danic. 1861 št. 24—26) itd.

Juri Fleišman r. 18. apr. 1819 na Beričevem pri Dolu, brat Andrejev (Jezič. 1887 str. 28), nekaj časa učitelj na Vrhniki, potem je v Ljubljani učil petje, glasbo, lepopisje; zlagal pesmi ter jim skladal napeve, u. 25. maj. 1874. Njegovi umotvori so p.:

a) Izgledi slovenskiga pisanja. Zal. Giontini, nat. Blaznik v Ljubljani. b) Šolarske pesmi 4⁰. 1860. — c) Mične slovenske zdravice. 4⁰. 1860. Zv. I—III. — d) Slovanska Beseda. Pesmi za veselice. Zložil Juri Fleišman. Zal. Giontini. Zv. I—III. 1864. — Sodeloval je pri „Slov. Gerlici“ že l. 1848 itd. — Prav bi bilo, da bi gosp. učitelji vseh slovenskih ljudskih šol segli po zbirki „Šolarske pesmi“, ktero je g. izdatelj že s tem posebno zanimivo naredil, da je s kratkimi besedami pridjal nauk, kako naj se vadijo šolarji na posluh peti, kterega tako-le razlaga:

„Učitelj naj razloží šolarjem poglavitne rečí o muziki sploh, čemu so sekirice (note), kaj je oddih ali prenehljej (pauza), takt ali udarec, kaj mera časa (tempo) itd. Naj jim dalje kaže, kako usta odperati, da preveč ne zijajo, pa tudi zob skup ne tišijo . . . Da jim pravi sluh obudí, naj učitelj stopnje ali škalo s čistim glasom — a — zapoje, z roko pa takt daje itd.“ (Novic. 1860 str. 141). — O „Slovénskih zdravicah“ zv. II. imajo Novice po pristojni hvali gledé besede opombico, da okrogle take baže, ki so na koncu tega zvezka, naj bi g. Fleišman raji prepustil lastni fantazii tistih, ki nazaj pristokajo s kervavo glavo itd. (1861 str. 185). — In o „Slovanski besedi“ ravno tako pravîjo: „Želeli bi pa bili, da g. Fleišman tiste pesmi, kterim je sam besede zložil, bi bil dal popraviti po izurjenem pesniku, ali še bolje, da bi Pegaza prepustil celó drugim (1864 str. 295).“ — Sicer pa glej „Slov. Nar.“ 1876 št. 12: Jurij Fleišman, slovenski skladatelj. Spisal Vojteh Valenta.

Filip Jakob Kafól (Kaffol, Caffou) r. 4. maj. 1820 na Pečinah v Tominskih hribih, maš. 1845, pastirjeval v Volčah, l. 1847 v Ročinju, l. 1854 v Batujah, l. 1857 jo ubere v Celje in od ondot v Pariz k Lazaristom, od teh pa vže l. 1858 skozi Rim, Loretto, Celje domov na Goriško, in to v Nemške Rovte za farnega oskrbnika, l. 1859 na

Pečine, bil deželni poslanec, baje prvi slovenski govoril v zboru Goriškem, u. 29. febr. 1864. — Knjige njegove so:

1) Domači ogovori po nedelskih evangeljih za verne ljudi na deželi. Spisal in izustil Filip Jakob Kaffol, kaplan v Ročini pri Soči. I. Del. Celovec 1853. 8. 270. — II. Del 1853. 8. 290. Izdalo družtvo sv. Mohora. Na prod. J. Leon. (Jezič. 1887. str. 11.)

2) Domači ogovori po prazniških evangeljih za verne ljudi na deželi. Spisal F. J. Kaffol, samostalni kaplan v Bajtuji pri Vipavi. V Ljubljani 1856. 8. 342. Nat. in zal. Milic (Vid. Slov. Prijat. 1856 str. 61).

3) Večne resnice v pogovorih za ljudske misione po slovenskih deželah. Spisal F. J. Kaffol, duhoven Goriške nadškofije. V Gorici. Zvezek I. 1861. 8. 316. — Zv. II. 1862. Del. 1. str. 1—157. Del 2. str. 157—303. Nat. Paternolli. — Znamenite bile so besede, ki so mi jih sveti Oča Papež Pij IX. v god sv. Floriana leta 1858 v Vatikanu tako-le govorili:

„Vi ste, kakor pravite, Slavjan. — Slavjanski narod je verli in zares močen narod. — Jaz vse Slavjane po očetovo ljubim. — Škoda, da so razkoljeni. — Njih blagost bila bi sloga in ta se jim cimi le v sjedinjenju s katoliško cerkvijo. — Zatorej rad iz dna serca podelim svoj apostolski blagoslov vsem oznaniteljem svetega Evangelja po Slavjanskem."

Tem očetovskim besedam spominek postaviti sem sledeča dva zvezka slovenskih pogovorov za ljudske misione spisal. Na Tominskih Pečinah v godovno sv. Cirila in Metuda 1860. F. J. Kaffol, Kaplan. — Razun tega je dopisoval na pr. v a) Danico, ktera ima l. 1851 str. 198 njegovo tudi posebej natisnjeno pesem: Dan XVI. listopada 1851 po Goriški nadškofii v IX razstavkih, iz ktere bodi na razgled:

1. Ob Soči se veselo dans godí,
Od griča v grič razlég zvonov doní,
In ljudstvo pravoverno
Se skupej zbera, v sveti dom hiti,
Pobožno ino mérno . . .

7. Se déne pravda pa pred papeža,
Štirnajsti Benedikt zdej sodbo da:
„Aglejski stol se vniči,
Bodita v Vidmu in Gorici dva
Nadškofa pri tej priči.

8. Za to glej vérne v tempel potovat',
Spomin stoletni grejo praznovat,
Odkar Pastir premili
So s sedeža v Gorici pervikrat
Ljudi blagoslovili.

9. Le idi v sveti dóm, — že pred oltar
Duhoven Vikši stopil je — svoj dar
Boga za vse prinesti.
Sklenimo ž Njim se v duhu, mlad in star
Bodimo veri zvesti.

L. 1862 str. 278 ima Danica čvrst spis njegov: „Sv. Mohor, pervi apostelj Slovanov". — L. 1864 str. 46 jako hvali „Zlati Vek", češ: Ni vreden v versto naših literatov vpisan biti, kdor se obotavlja prebirati ga . . . Kdor bi slovenskemu jeziku sposobnost za literaturo odrekel, naj se mu „Zlati Vek" v roke dá, in če ni več kot hudoben, prepričal se bo, kako razumno ali zastopno se da zgodovina, dogmatika in vsaka druga učenost v slovenščini pisati itd. (Vid. str. 276)". — b) Drobtince l. 1852 kažejo pesem njegovo: Maria naša ljubezniva mati (str. 61) itd. — c) Slovénski Prijatel l. 1856 naznanja njegove pridige (str. 61); l. 1857 zanimljivo pismo iz Pariza; l. 1858: iz Loretto; l. 1865 vže po smrti priobčuje pridige na pr. od sv. Mohora; l. 1876: Marija brez madeža spočeta, od sv. birme; l. 1877: Za slovenski misijon itd. — d) Novice l. 1861 imajo dopis: Slednja beseda o cerkljansko-tominski cesti (str. 250) itd. — e) Slovenske Večernice zv. VIII. l. 1863: Cerkvica sv. Mohora na Tominskih Pečinah. Domorodne črtice, spisal F. J. Kaffol, kjer str. 27 pravi sam o sebi: „Iz Pečin (sem tu duhovnik v službi) od mesca junija 1859, dokler bo Božja volja. Dne 24. sept. 1845 sem tukaj na altarju sv. Mohora in Fortunata novo mašo služil, zna biti, da ravno na

tem altarju bom tudi zadnjokrat maševal in potem pa pred večnega sodnika stopil! V varstvo se tema dvema svetnikoma pohlevno izročujem, torej zaupam, da mi bodeta milost izprosila. — Za moj preserčno ljubljeni narod se vse svoje žive dni trudim, nadjam se, da sv. Mohor mi bo odvetnik in besednik pri vstopu v večnost. — Na tem svetu mi ni bilo nikoli dobro, smem se zanesti, da na unem svetu bo milostljivi Gospod obrisal vse solze od mojih očí!" — Dokaj znamenito je, kar je pisal iz Pariza 7. sept. 1857 na pr.:

„Morebiti bi Vas vtegnilo veseliti kaj več od naše družbe zvedeti; zakaj zdí se mi, da naši rojaki veliko od Lacaristov ne vedó. Prav za prav se kličemo duhovniki sv. Vincenca Pavljana; ljudstvo nas imenuje misionarje, in svetu smo znani pod imenom „Lacaristi", ker v Parizu v hiši stanujemo, ktera je nekdaj nekemu človeku z imenom Lacar (bolje Lazar) slišala, in od kterega je v pervem osnovanju te družbe odkupljena bila. — Lacaristi so po celem svetu skorej razkropljeni in štejejo blizu 1000 duhovnikov. Pariz je pa zmerej še naše poglavitno zberališče, tukaj stanuje tudi naš General-Superior, ki sadaj ravno po Avstrianskem popotuje, ondašne hiše Lacaristov pregledat. Lacaristov poglavitne opravila so: Priprostemu ljudstvu na deželi misione in svete vaje deržati, ter k veliki spovedi verne spodbadati, po ječah zapertim pridigati in jih spovedovati, ter njih poboljšanje opravljati, vsmiljene sestre voditi in jim spovednik biti. Duhovne semenišča voditi in skerbeti, da se mladim duhovnikom pravega duha vdahnje. Po Francoskem so tudi učeniki v duhovšnicah večidel Lacaristi. Otroške semenišča vladati, in mladenče k pobožnosti napeljevati, ter, če je treba, jim tudi učitel biti. — Lacaristu, akoravno je duhoven, mu ne gre ime Pater, marveč le Gospod. On mora zjutraj ob štirih vstati in ob devetih zvečer spat iti, ter cel dan ima tako razdeljen, da mu dve uri proste ostanete. En dan v tednu sme do $5^1/_2$ spati. Vsak dan mora naj manj eno uro premišljevati kako sveto resnico. Preden Lacarist kdo postane, mora dve leti se poskušati, po tem stori obljubo, ki večno velja. Tudi ne duhovniki so vsem tem postavam podverženi. Vsi vkupej se bratje imenujemo in živimo čisto le od milošine, ker lastnega premoženja nimamo in tudi od vladarstev nič ne dobivljamo itd. (Slov. Prijatel 1857 str. 155)."

Kafól je dopisoval domačim listom, zlasti pa Danici (gl. 1864 str. 276: „Malo pred smertjo nam je bil ranjki poslal mični spis: Častiti gospodje Lazaristi. Izpeljan je do „VI. Domače življenje Lazaristov". Ako bi se našlo med njegovo zapuščino nadaljevanje ali saj osnova, bi prosili, da bi se nam poslalo. Vr.) in Einspielerjevim „Stimmen aus Innerösterreich". . Načertal je „zgodovino in geografijo Tominskega glavarstva". Kam so zanesli ta spis, ne vém povedati. Videl sem ga l. 1866. Osnoval je bil tudi obširno razpravo „o odpustkih". Kje je pa zdaj? — O njegovih pridigah pravi Slomšek (Drobt. 1862 str. 45), da imajo mnogo zgovornega zernja v gladki slovenščini. Vid. Filip Jakob Kafól, v Večernicah zv. 34. l. 1878 str. 37—42, sp. **J. K.**

Janez Škofic r. 22. dec. 1821 na Brdu pri Podpeči, maš. 1845, služil v Hrenovicah, Črmošnjicah, na Toplicah, od l. 1858 za župnika v Suhoru, kjer je, izvrsten vino-sadje-svilorejec poslavljen z zlatim križcem za zasluge, u. 30. apr. 1871. — Dopisoval je v nektere časnike p. v Novice l. 1858, Danico, zlasti v Slov. Prijatla, kteri hrani mnogo njegovih pridig, celó po smrti p. l. 1881, priobčil P. Hugolin, o cerkveni glasbi itd. Močno vstregel je s posebej natisnjeno knjigo:

a) Razlaganje keršanskega katoliškega Nauka. Pričel l. 1863 in spisal I. Poglavje od „Vere" Janez Škofic, župnik Suhorski. V Celovcu 1864. 8. str. 663. Nat. J. in F. Leon. — Ti „Keršanski Nauki", kterim je druga poglavja zložil Janez Vol-

čič, župnik Šent-Marjetski, so — 369 tiskanih pol, dovršeni l. 1876 — bogata **zakladnica**, iz ktere zamore zajemati duhovnik za vse svoje potrebe na leci, v spovednici, na bolni postelji in v šoli, pa tudi česar potrebuje za lastno svojo omiko in za pošten svoj kratek čas (Vid. Slov. Prijatelj).

b) Sveti Jožef, naš varh in pomočnik v življenju in ob smerti ali Šmarnice v čast Jezusu, Mariji in svetemu Jožefu. Svojim farmanom in drugim častivcem svetega Jožefa, spisal duhoven ljubljanske škofije. V Ljubljani 1867. 8. 268. Nat. J. Blaznik. Zal. Janez Škofic (Gl. obseg in kazalo). „Mesec maj ali veliki traven je preblaženi Devici Mariji posebno posvečen; ravno zato se imenuje Mariin mesec. O tem mescu se po keršanskem svetu obhajajo ljubeznive Šmarnice. Marijnemu čistemu ženinu, svetemu Jožefu, pa je posvečen mesec marcij ali sušec, o kterem se tu in tam svetemu Jožefu na čast obhajajo lepe pobožnosti, Šmarnicam podobne. Pri nas takih pobožnost nimamo, Šmarnice pa imamo. Ker je pa sv. Jožef tolikanj imeniten svetnik, ter Jezusov rednik, ženin Mariin, Ilirskega kraljestva in toraj tudi naše dežele patron in varh, in umirajočih posebni pomočnik, in ker je Jožefovo življenje z Marijnim življenjem v tolikanj tesni zvezi, mislim, da ne bo neprimerno, ako pri letošnjih Šmarnicah svoj pogled obračamo sosebno v sv. Jožefa, in iz njegovega svetega življenja izvajamo svoja premišljevanja. Sej bo tudi Marija češčena s tim, da častimo njenega čistega ženina sv. Jožefa itd. (Vpeljava str. 5.)". — Ljubeznjivo opisal je ranjkega J. Volčič v Danici l. 1871 str. 154—162, kjer mu str. 185 iz velikega spoštovanja A. Žlogar poje v spomin na pr.:

Toči gorke solzé domovina! — Ah, moral ločiti
Blagih se en rodoljub, vedno ti zvesto udan.
Ljubil nezmérno te je, premili narod slovenski!
Z djanjem kazal, da mu v sercu ljubezen plamti.
Ljubil je iskreno občno domovje slovansko in želel,
Solnca mu zlatega žar skoro da bi zasijal itd.

Dr. Jožef Krajnc (Kreinc) r. 17. febr. 1821 v Skalah blizo Velenj, šolal se v Celju in v Gradcu, kjer je bil prvi slovénski učitelj občnega državljanskega zakonika v jeziku slovenskem, potem na pravoslovni akademiji v Sibinju za avstrijsko civilno, trgovinsko in menjično pravo, naposled profesor v Pragi, u. 22. febr. 1875. Pisal je v razne časnike, branil pravice Slovencev kot državni poslanec in posebno v glasilih slovenskega društva v Gradcu, poslovenil velik del omenjenega zakonika, ki ga je poznej Cigale vredil za natis itd. (Prim. Slovan 1885. J. Macun Knjiž. Zgod. 1883 str. 151).

Ivan Macun r. 23. jan. 1821 v Trnovcih (Wolfgang) blizo Ptuja, latinske šole zvršil v Mariboru, modroslovne in pravoznanske v Gradcu, od l. 1845 učitelj gimnazijski v Celju, od l. 1846 v Trstu, l. 1851 profesor v Zagrebu, l. 1860—61 v Ljubljani, potem zopet v Zagrebu, od l. 1870 v Gradcu, kjer je u. 27. okt. 1883. — Knjige Slovencem bolj zanimljive so:

1) Cvetje jugoslavjansko s dodanimi cveti drugih slavjanskih vertov. I. Cvetje slovenskiga pesničtva. Zložil Ivan Macun Kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti. Koseski. U Terstu 1850. 8. XII. str. 270. Tisk. Austr. Lloyda. Kazalo: Predgovor. Uvod. Pevni-, Pripovedajoči-, Dramatički del. Smes. Pesmotvori dodani iz Ilirskoga. — „Tesniga serca predložim slavjanskimu svetu to delce, pri Slovencih pervo te verste. K začetku se težko ključ najde, in ta težkoča terja, da se presod letega ozira derží; vsaj si mora vsaka knjiga, ki se pri nas prikaže, celino kerčiti. Alj tudi zvunajni zaderžki so pri tem delu veliki; namenjeno je namreč učečoj se mladeži, da se po njemu soznani s pesniki cele Slovenije, in tudi z nekaterimi ilirskimi; in da

se iz njega uči lepo in u slavjanskem duhu pisati. Slovnica jugoslavjanska pak še je malo kaj ustanovljena, tedaj pisatelji pišó po svojih mislih različno, in po takem se je zmešnjava posebno u slovničkih formah ugnezdila. — Kakih sem jaz pri tem misel, vsak lahko u kratkem krasoslovju pesničtva vidi. Glavno pravilo je, da se u književni jezik uvede samo kar je res in kolikor mogoče u celem narodu, in kar se prileže pravilam mislenja; dalje, da se, gde so razne ceste, izbere tista, ki nas z drugimi našimi brati Jugoslavjani zjedini itd. (Predgovor VI.)."

2) Kratak pregled slovenske literature sa dodanim riečnikom za Slovence. Napisao Ivan Macun. U Zagrebu 1863. 16. VII. 102. — „Sastavak ovaj nastao je time, što sam prošle školske godine u veoma kratko doba imao za krasni „Naučni slovnik", što ga izdaje Fr. Rieger, napisati članak o slovenskoj literaturi. Nakupiv tom prilikom kao i kasnije u Ljubljani gradiva, koje bi za rečeni slovnik bilo preobširno, preradio sam ga te u podlistku „Narodnih Novinah" naštampao. Nu i sada nije mi bio smier, da o toj stvari pišem obširno, nego da omladini pokažem put za samostalnu dalnju radnju itd. (Predg. IV)."

3) Književna zgodovina Slovenskega Štajerja. Spisal Ivan Macun V Gradcu 1883. 8. VI. str. 181. Tisk. Styria. Zal. pisatelj . . Veleumu . . dr. F. Miklošiču . . posvečuje zemljak J. M. „Habet sua fata libellus! Zibeljko je knjigi tesal dr. Vošnjak pozivom dne 8. marca l. 1867, ali bi jaz za „Slovenski Štajer", ki ga je namenila na svetlo davati Slov. Matica, napisal književno zgodovino . . . Ko pak je početkom tekočega leta sklenola, da le četiri pole za l. 1882 pridejo na svetlo, ostalo pak drugi krat, tega nesem mogel nikakor dopustiti, in tako delo sedaj prihaja mojim trudom in na moje troške na svetlo itd." Vést o četirih polah ni resnična; vzroki bili so v obliki in vsebini, kar pisatelj v „Predgovoru" str. VI. sam pripoznava, namreč: „nil humani perfectum, knjiga tudi ima kake hibice, da z druge strani neje na svetlo stavljeno vse, kar služi slovenskemu Štajerju na slavo, ker mnogo je bilo zemljišča še le krčiti itd."

Pisaril je Macun mnogo v časnike slovenske na pr. v a) Drobtince l. 1847: Drobtinca jezikoslovna z posebnim pogledam na grčki in slovenski jezik; b) Slovenija l. 1848—49 ima p.: Svečanost slavjanskega društva v Terstu; Oglas Jugoslavjanske Krestomatije itd.; c) Novice vzlasti l. 1861—62: Kaj je narodnost sploh, in slovanska posebej, domoljubje, panslavizem, slovanska književnost, razni dopisi iz Zagreba itd. — d) Glasnik l. 1862: Slovenska terminologija v obče in posebno jezikoslovna str. 67—72; e) Letopis Slov. Matice l. 1867—69: Kosilo pri raznih narodih, posebno pri Grcih in Rimljanih. Potresi in ognjeniki. Pogled v Pohorje, potopisna črtica itd. — f) Slovenski Narod l. 1869: Neke opazke na sporočilo o poslednji odborovi seji slov. Matice itd. — g) Zora l. 1872: France Andrej Šega. — h) Kres l. 1881: Stolica slovenskega jezika na graškem liceji.

Delovati je pričel v dobi ilirski; rojak Stanko Vraz mu je svetoval, naj piše ilirski. „Slověnsko naréčje neima baš ništa za se, što bi ga moglo do te slave — na stupanj književnoga jezika — pomoći . . Ilirska idea naš je dakle temelj . . . a Vama savětujem, napredujte na toj stazi . . (Děla V. 1877 str. 329). Da ste naumili izdati chrestomathiju ilirsku, vrlo mi je drago . . Ako ste odlučili za mladež (osobito za djake iz gymnasijah i lycejah), kako razuměh iz vašeg lista, to će po mom sudu biti najbolje, da uredite knjigu po predmetih i da u prvi dio metnete pěsni (poesije) itd. — pisal mu je Vraz l. 1843 in 1849 (str. 408—415). Tako je pisaril res v Zoro Dalmatinsko, v Jadranskega Slavjana (s S. Rudmašem); l. 1849—50 je sodeloval pri hrvaškem berilu za nedeljske opetovalne šole po Istri; v Neven je l. 1852 dal „Kratko krasoslovje o pesničtvu", pozneje nekoliko razširjeno tudi posebej natisnjeno; v izvestju gimnazijskem

Zagrebskem l. 1853: Gèrčki jezik naprama ostalim jezikom europejskim, a napose naprama slovenskom. — Školske knjige: a) Oblikoslovje jezika gèrčkoga l. 1853; a) Skladnja jezika gèrčkoga l. 1854; c) Kratka slovnica jezika němačkoga l. 1854; d) Zadaće za věžbanja u jeziku němačkom l. 1854. — L. 1856 napisal je v Nevenu potopisne črtice o Bohinju in Bledu, o Krstu pri Savici. L. 1862—64 iz Ruskega nektere prevode za Pozor in Danico (od Turgenjeva i Bělova), v Narodne Novine o Bugarih, v Književnik l. 1865: Razvitak slovenske slovnice. Razprava o Gunduliču nahaja se v Vesni; za Riegerjev „Slovnik Naučni" je sestavil razpravo o literaturi slovenski l. 1863. — V „Slav. Jahrbücher" Jordanove je spisal vže l. 1843—44: Über die slovenischen Volksschulen in Untersteiermark; Die Slaven in Krain und den benachbarten Provinzen; v Oest. Blätter f. Literatur u. Kunst l. 1847: Osman von Gundulič; v „Oest. Gymnas. Zeitschrift" 1858: Das Latein in den untern Klassen; v „Ost u. West" 1860 etc.; Fröhlichs illyr. Gramm. 5. Auflage 1865; Jahresb. Obergym. Gratz. 1874: Machiavelli als Dichter, Historiker u. Staatsmann etc. (Vid. Književ. zgod. Slov. Štajerja l. 1883 str. 132—135; Kres 1883 str. 621—625: Ivan Macun. Njegova slovstvena delavnost. Spisal J. Majciger).

V Ljubljani je Iv. Macun l. 1860—61 učil razun klasičnih jezikov slovenščino in nekaj tednov ilirščino, po prizadevanju izvrstnega ravnatelja J. Nečaseka; bil je tajnik narodne čitalnice, pripravil dr. Bleiweisa, da je l. 1862 opravičeval se v posebnem sestavku: Zakaj izpuščamo tihi e in pišemo r kot samoglasnik itd. Čez 14 mesecev moral bi bil oditi na gimnazijo nemško, a vlada hrvaška sprejela ga je spet v Zagreb, in mladež slovenska poklonila mu je posebno pesen v slovó (Vid. Novic. 1861 l. 52), kar je storila nekaj mesecev pozneje v bolj vzvišani obliki ravnatelju J. Nečaseku, odhajočemu na staromeško gimnazijo v zlato Prago (Novic. 1862 l. 10).

Peter Cizej r. 29. jun. 1822 na Gomilskem, sveč. 1847, kaplan v Braslovčah kurat na Rečici u. 28. apr. 1882. Oglasil se je bil vže bogoslovec l. 1846 v „Veselici .. Knezu-Škofu Antonu Slomšeku" v čestitki s 6 kiticami, kterih prva se glasi:

Obriši o verna Labudska množica
  Si žalostne svoje in solzne oči!
Ter ozri se kviško, ti mirna krožica,
  K Očetu nevidnim, k' nad nami živi:
Ker ženin že bliža se tebi, samica,
  Na božje povelje se ti zaroči itd.

Pisaril je tudi v Drobtince p. l. 1849: Trije prijatli popotniki; l. 1856—59: Kjer je nar veči sila, ondi je roka Božja nar bolj mila. Mlad bogoklinjec obsojen. Petero naj večih nevaršin za šole. Tičev ne zaterati (Vid. Novic. 1856 l. 39). Kos kruha velik dar božji. Angel varh. Sreča opoteča itd. — Pomagal je Slomšeku v „Djanje Svetnikov" l. 1853—54 (Gl. I. str. VII). — Posebej pomni:

Najpoglavitniše resnice svete vere v premišljevanje dane po misijonarju Humbertu. Poslovenil Peter Cizej, kaplan Braslovški. Izd. družtvo sv. Mohora. V Celovcu 1859. 8. 448. Kazalo VI. — „Ta knjiga, pravi v predgovoru, katero je bil visoko častiti in pobožni misjonar Humbert v francozkem jeziku spisal, je bila od vernega ljudstva z velikim veseljem sprejeta, kar nam priča njena prestava v več drugih jezikov in potreba novih natisov. V nemškem jeziku, v kterem jo je družba nar svetejšega Odrešenika na Dunaju izdala, je že osmi natis na svitlem . . . Sprejmite toraj, dragi Slovenci in Slovenke! te za vsak stan toliko podučne bukve, prebirajte jih skerbno, in obljubim, da jih nikoli brez dušnega dobička iz rok djali ne bote; molite pa tudi za spisatelja, za kar se Vam ponižno in priserčno priporočuje".

Dr. Vinko Fereri Klun r. 13. apr. 1823 v Ljubljani, nekaj časa vrednik „Laib. Ztg.“, tajnik zgodovinskega društva, ravnatelj učbenih zavodov v Lichtensteigu Švicarskem, profesor v Zadru, na trgovinski akademiji Dunajski, deželni in državni poslanec Kranjski, dvorni sovétnik, u. 15. jul. 1875 v Karlovih Varih na Češkem. Bival v Benetkah, dohtar filozofije postal v Padovi, pisaril laški in nemški. Po njem je prišlo na svetlo:

Potovanje po Béli reki. Po izvirnem rokopisu velikiga vikarja srednje Afrike, Dra. Ignacia Knobleherja, zdélal in posloveniti dal Dr. V. F. Klun. Čisti dohodek je v podporo misionarjev v Afriki namenjen. V Ljubljani 1850. 8. 46. Nat. Kleinmayer in Bamberg.

Tajnik je od l. 1851 — 1857 vredoval „Mittheilungen des histor. Vereins“; v njih priobčeval „Beiträge zur Literaturgeschichte von Krain“; o domačih stvaréh pisaril prej v „Illyr. Blatt“, poslej v „Blätter aus Krain“; po vzgledu „Arkiva za povjest. jugoslav. v Zagrebu“ osnoval „Archiv für die Landesgeschichte von Krain Heft I—III. J. 1852—1854; tako tudi „Diplomatarium Carniolicum“ l. 1855; mnogo pisal o literaturi slovenski, celó v „Rusko Besedo“ l. 1857 itd. „Menda se ne baham, ako rečem, da sem, več let v svoji domovini bivajoč, saj nekoliko za-njo storil. Teh čeravno še tako majhnih zaslug za domovino vendar „Novice“, ki skor že skozi 20 let možato in pošteno zastopajo blagor naše dežele, ne morejo popolnoma prezreti itd. (1862 str. 331). Sicer je pisal p. Il panslavismo, Südslawische Bilder, Anton Aloys Wolf, Die Geschichtsforschung und Geschichtsschreibung in Krain, Slovenische Literatur (Oest. Revue II. 1864. B. 3. 5. 7), Die Schicksalsgöttinnen der Slaven, Geographischer Leitfaden, Handelsgeographie, Atlas, Vergl. Statistik des Welthandels etc. (Vid. Nauč. Slovník). — L. 1867 se je profesor na Dunaju in Ljubljanski meščąn ponudil za poslanca (Novic. str. 21), poznej znejeveril (Novic. 1870—71 str. 385—95; l. 1872 str. 156—167: „Slovenci Klunovi v Ruski Besedi in Slovenci pred sodbo Klunovo v Auslandu“ itd.) tako, da so „Novice“ o smrti njegovi pisale: „Dr. Klun je bil vsake sorte v svojem življenji; kedar se je kazal iskrenega Slovenca, podpisal se ni „Vincenci Fereri Klun“, ampak „Vinko Klun“, in odtodi je imenoval posestvo svoje Vinkomir, spomnivši se zopet, da le slovenski obraz mu je pomagal l. 1867. v deželni zbor, iz tega v državni zbor Dunajski, k službi „hofratha“, k zdatni penziji in nekolikošnemu premoženju, s katerim si je v Švici Vinkomir kupil itd. (1875 str. 246; cf Slovenec III. št. 85)“.

Janez Globočnik r. 10. apr. 1824 v Cerkljah na Gorenjskem, maš. 1847, katehet v Kranju, kaplan na Brdu, nadškofijski tajnik v Gorici, poslavljen z viteškim križem Franc-Jožefovega reda, u. 14. dec. 1877. Dopisoval je v Zg. Danico in spomin mu ohranjuje knjiga:

Nova cvetlica v duhovnem vertu ali Življenje svetih mučencev Oglejskih Kocijana, Kancija, Kocijanile in Prota, z raznimi molitvami, na svitlo dal Janez Globočnik, kn. nadškofijski tajnik, skrivni Kaplan sv. Očeta Pija IX itd. S štirimi podobami. V Gorici 1871. 8. 295 . . Andreju Nadškofu posvečuje v spomin zlate maše . . „Dobil sem iz Rima popis življenja in muk imenovanih svetnikov, natisnjen v laškem jeziku. Ta popis sem poslovenil, in zlo prenaredil . . Mislim da bo slovensko ljudstvo rado prebiralo te bukvice, že zavoljo tega, ker je sploh pobožno in zlo časti svetnike; še raji pa zavoljo tega, ker so bili omenjeni svetniki mučeni v naši domači deželi; Oglej namreč je bil zidan poleg jadranskega morja na ilirskem primorju blizo benečijske meje in blizo Gorice. Pa tudi zavoljo tega bo Slovenec rad bral popisovanje omenjenih svetnikov, ker so naši spredniki toliko cerkva sozidali njim v čast na pr. v Goriški nadškofiji . . v Ljubljanski škofiji itd.“ — „Velike zasluge si je ranjki pridobil

v Kranji, ko je z neverjetno sterpljivostjo delal za napravo niže gimnazije, kar se mu je tudi posrečilo . . . Koliko truda mu je prizadelo poleg premnogih drugih opravil spisovanje knjige „Sv. Kocijani“, „Sette basiliche“ v italijanskem jeziku, in rokopisa za ravno to knjigo v slovenskem jeziku, vé le tisti, ki je med tem časom ž njim občeval, in če se še prišteva njegovo vradno in zasebno zeló razširjeno dopisovanje, učenje raznih jezikov itd., se moramo čuditi, kako je vsim tem poslom mogel kos biti (Danic. 1877 str. 404) itd.“ — Stric mu je bil Jožef Globočnik r. 18. marc. 1796, od l. 1828 do 1854 katehet gimnazijski, sestavil nemško knjižico o sv. maši na mestu sedanje liturgike, napravil tri dijaške vstanove, u. 17. marc. 1863. Brat pa' mu je bil Anton Globočnik, r. 15. jun. 1826, od l. 1848 pomožni, od l. 1851 pravi učitelj klasičnih jezikov, od l. 1852 veroznanstva na viši, in od l. 1855 na vsej gimnaziji, posebej cerkvenega petja, sestavil dijakom molitvenik latinski, v kterem se poleg nekterih nemških nahajajo najnavadniše pesmi slovenske, učenik in spovednik gluhonémim, vzročitelj, da so si omislili gimnazijalci lepo cerkveno zastavo in sliko sv. Alojzija itd. u. 25. okt. 1858 (Izvestje gimn. 1858 str. 25; l. 1863 str. 34; Danic. 1858 l. 13).

Anton Lésar r. 14. jan. 1824 v Ribnici (Sušje), sveč. 1847, domač učitelj v rodbini grofovski, l. 1849 beneficijat v Idriji, l. 1850 škofov dvorni kaplan, l. 1852 učitelj veroznanstva in potem slovenščine, od l. 1858 profesor na c. kr. realki, poverjenik za družbo Mohorjevo, odbornik in tajnik Slov. Matice, u. 31. avg. 1873. Slovénski pisati je bil jel l. 1849, in knjige njegove so:

1) Hvaljen bodi Jezus Kristus. V Ljubljani 1855. 12. 510. Zal. Kremžer. II. nat. 1869.

2) Molitve pri procesii s presv. R. Telesam. Iz lat. rituala. V Ljubljani 1855. 12. 63. Kremžer.

3) Moj angelj varh, ali zvesti vodnik v nebeško domačijo. Za moški spol, za ženski posebej. S podobami. Tudi nemški: Mein Schutzengel. L. 1856. 1857. Zal. Ničman.

4) Katekizem ali keršanski katoliški nauk. Spisal za spodnje gimnazije in niže realke in sploh odrašeno mladost. V Ljubljani 1862. 8. 130. Zal. Ničman. (Po Zennerju).

5) Zgodbe sv. pisma stare in nove zaveze. Za kat. ljudske šole. S 112 podobščinami in 1 zemljevidom. Po nem. dr. J. Schuster. Na Dunaji 1863. 1867. 1879. 8. 262.

6) Liturgika ali sveti obredi pri vnanji službi božji. Za gimnazijalno, realno in sploh odraslo mladost. V Bernu 1863. 8. I. 133. II. 100. Tiskal in založil Winiker. — II. popravljeni natis 1881. Zal. Kleinmayer in Bamberg.

7) Zgodbe svete katoliške cerkve. V Celovcu 1863. 8. 107. Izdala družba sv. Mohora. (Po Zennerju.) — III. popravljeni nat. 1887. 8. 110.

8) Jezus Kristus devicam svojim nevestam na serce govorí. V Celovcu 1864. Izdala družba sv. Mohora.

9) Prilike patra Bonaventure v pojasnovanje raznih verskih in nravnih keršanskih resnic. Prosto poslovenil A. Lesar. Izd. družba sv. Moh. 1866. 8. 113. (Prim. Jezič. str. 45). Nat. J. Blaznik.

10) Perpetua ali afrikanski mučenci. Poslovenil A. Lesar. V Celovcu 1869. 8. 164. Izd. družba sv. Moh. Večernic zv. XIX. Nat. Blaznik.

Kolikor toliko je sodeloval pri knjigi: Slovenska Kuharica ali navod okusno kuhati navadna in imenitna jedila. Narekovala Magdalena Pleiweisova rojena Knafeljnova. Pisala Neža Lesarjeva († 2. jan. 1874). V Ljubljani 1868. 8. VI. 308 str. —

Tako tudi: Prvi nauk lepo- in bitropisja. V Bernu 1863. — Ponovilo najpotrebnıših naukov za nedeljske šole na kmetih. Na Dunaji 1863 — 4. (Slomšekovo II. nat.) — Franc Metelkova vstanova, M. Ambroževo nemško poslovenil 1864 (Jezič. str. 36).

Dopisoval je A. Lesar (A. Suški, Sušjan, Sušjanec) v a) Danico l. 1849 p. Posvečuj tudi svete čase; l. 1855: Katoliška rokodelska družba v Ljubljani — kaj je, kako se razvija, kako se je nje pervi slovesni zbor obhajal — predsednikov namestnik. — Imenitnost in veliko spoštovanje devištva. — L. 1856: Družba rokodelskih pomočnikov se čedalje lepše razcveta. Adolf Kolping je bil pri nas (str. 82—90). Kaj lepiga in spodbudljiviga si je popotnik mesca velikiga travna po Ljubljani v svojo torbico nabral — vzlasti o Šmarnicah — v XIII. pismih (str. 98—166). L. 1862: Kratka razlaga navadniših znamenj ali podob v verskih prilikah in na svetih podobah. Po Menceljnovi simboliki posnel A. Lesar (223—289). L. 1863: Usmiljene sestre v Ljubljani itd. — b) V Novice l. 1861: Legát (Sprachrohr). Slovenščini v bran zoper njene protivnike. L. 1867: Ribničanom. Poročila o šolskih izvéstjih, o Matici itd. — c) Izvéstje c. kr. realke v Ljubljani ima l. 1861: Glasoslovje slovenskega jezika. Po dr. Fr. Miklošičevi Vergl. Gram. der slav. Spr. I. B. Wien 1852 posnel str. 3—12. — L. 1863: Slovenska slovnica v spregledih str. 3—33. — L. 1864: Ribniška dolina na Kranjskem. IV. 3—29. Vse troje je tudi posebej natisnjeno. — d) Sveto Pismo . . . Wolf-Volc . . . 1856—59: Bukv. II. Kraljev, Jezus Sirah (Eccli.), Ap. Djanje, Sv. Pavla list do Efežanov (Predg. str. XIV. Jezičn. 1886 str. 68). — e) Zlati Vek l. 1863: Ljubljanske škofije vstanovitev in mnoge dosedanje spremembe (str. 40—48). — f) Koledar in Letopis Slov. Matice l. 1865: Štirinajst slovenskih sestric (čitavnic), njihov brat (sokol) in njihova mati (Matica); l. 1867: Črtice o koledarji in pratiki; l. 1868: Kratke črtice o podlogi Avstrijskega cesarstva (dr. J. Prohåzka); l. 1869. I: Pot do bogastva; l. 1869. II: Tomaž Morovo domače življenje. — g) Večernice družbe sv. Mohora l. 1866: Mana v pušavi. — h) Koledarček l. 1866: Jernejček gre v šolo. Kratko odperto pisemce slovenskega učitelja do slovenske mladine sploh, zlasti pa šolske (str. 54—64). — Vvod o slovenski slovnici v spregledih l. 1863 ima na pr.:

„Nate torej kratko slovnico v novi obleki: 1) vi, ki ste bili moji učenci. V nji imate kratek spregled, česa ste se učili; v njem jasno vidite veliko bogastvo slovniških oblik; le kosti in rebra so sicer, toda živo vas spominjajo razlage, ki ste jo prejemali iz mojih ust; ona vam jih z mesom obdaja, s kitami veže in s kožo ovija; in tako imate polno čversto teló pred seboj; — v dvomih, ki se vam bodo sem ter tje silili, vanje pogledujte, in zginili vam bodo, kakor se vetrovom umikajo tanke meglice; tako se boste pa tudi ubranili pozabljenju, ki sovražno pretí človeškemu spominu in znanju; 2) vi, ki boste še dalje moji učenci; po nji vam hočem razlagati in razjasnovati jezik slovenski, da vam prikrajšam in zlajšam trud, kterega je treba, da si dobro v spomin vtisnete bogate oblike; 3) vi, ki ste se v kteri učilnici ali po kteri slovnici že učili slovenščine, in vi, ki se je hočete še le učiti. Tudi vam bo spregledna slovnica gotovo na korist. Ne da bi pa mislili, da se bodete le iz nje naučili jezika slovenskega; treba je, da vas poleg nje vodi izurjen učitelj ali kaka obširniša slovnica; zmed nju eden naj vam daje tolsto mesó, naj vam mesó veže s krepkimi kitami in mesó in kite z gladko kožo oblači. Le tako vam bo, toda v kratkem in z lahka zrastla lepa in bogata — visoka in košata, živa terdna lipa lepoglasnega jezika slovenskega. Da vam v korist bi bilo — Edino je vošilo".

Novice žaljujejo o smrti njegovi p.: „Ime Lésarjevo je slavnoznano po vseh slovenskih okrajnah, odkar je začela Matica slovenska svoje delovanje, kateri se je, poleg

učiteljske službe, kot tajnik njen ves žrtoval. Železna delavnost njegova dan na dan od zora do mraka, kateri je le malo ur odtegnil za razvedrenje svoje, je znana vsacemu, kdor mu je bliže stal. Napade na svojo osebo, katerih je v svojem življenji dokaj doživel kakor vsak rodoljub dandanes, ki se ne gane od svojega prepričanja, je trpel pogumno v zavesti, da izvirajo le od sebičnih nasprotnikov. Novicam bil je rajni ves čas zvest prijatelj in delaven podpornik itd. (1873 str. 293)." — Letopis Matice Slovenske za 1874 kaže pod naslovom: Životopisne črtice odličnih udov Matice slovenske — str. 94—100: Anton Lesar, duhoven ljubljanske škofije, profesor na c. kr. viši realki, tajnik in odbornik Matice slovenske. (Vid. Naučný Slovník IV. 1865).

Peter Kozler r. 16. febr. 1824 v Reki (Rieg) na Kočevskem, vzgojen na Ortneku, učil se v Ljubljani, Padovi, Paviji, na Dunaju pravoslovja, služboval na Dunaju, v Rovinju, Labinu, Vodnjanu, Pazinu, Tolminu, v Gorici in v Trstu, l. 1856 bilježnik v Sežani, poslej na Dunaju in v Ljubljani, deželni poslanec, deželnega glavarja namestnik, grajščak, u. 16. apr. 1879. Nemških roditeljev sin, a slovénskih teženj velik podpornik. Pisal je v „Illyr. Bl." Slemenski, slovénski l. 1848 v Novice in Slovenijo itd. Posebej je dal na svetlo: „Das Programm der Linken des oesterr. Reichstages mit Rücksicht auf Slovenisch- u. Italienisch-Oesterreich" v. Peter Kozler. Wien 1849. 8. 20.

V Novicah je priobčil l. 1848: Odperto pismice gosp. Ambrožu v Beču —, kjer ga hvali, a vsled nekterih sumljivih dejanj pozneje pohvali njemu nasproti g. Doliaka v Sloveniji, ter na njegov odgovor objavi str. 106: Drugo odperto pismice g. Ambrožu — kjer ga je resno pograjal. — Razun več dopisov z Dunaja spiše: Zemljišni ali gruntni davek na Štajarskim in Krajnskim (Vid. Novic. 1848 str. 159. 160); Domorodne misli; l. 41: Nekoliko trenutkov pri Jelačiču banu itd. L. 1849 št. 55—58: Slovenci na Ogerskim. — V Bleiweisovem Koledarčeku l. 1855 str. 45—51: Potovanje po okrajnah slovenskega naroda. Ulomek iz obširnišega rokopisa. P. Kozler.

L. 1848—49 je P. Kozler osnoval „Zemljovid Slovenije", po mnogem trudu in trošku zvršil l. 1852 (Novic. št. 92), ki pa na svetlo ni smel. Po raznih pravdah povédó Novice l. 1861 st. 203, da vstane vendar iz groba, in str. 244 jako lepo opisuje M. Cigale njegovo veljavo in koristnost. L. 1864 str. 310 kažejo: Kozlerjev slovenski zemljovid v drugo na svetlo dan. — Nekako pred njim je prišel torej na dan:

1) Kratek slovénski Zemljopis in Pregled politične in pravosodne razdelitve Ilirskega kraljestva in Štajerskega vojvodstva s pridanim slovenskim in nemškim Imenikom mest, tergov, krajev itd. Na svitlo dal P. Kozler. Na Dunaju 1854. 8. XXIV. 1—56. Nat. L. Sommer. — „Slovencom. V slovenskem slovstvu se težko pogreša zemljovid slovenske dežele, ki bi zapopadal v narodu navadne imena krajev, gorá, rek itd., in bi, kolikor se dá, natanko kazal, kako dalječ beseda slovenska seže. Dasiravno je sila težavno s tako malo pomočki, ki jih za to imamo, mejo narodovo po primerno majhnem merilu nepristransko zaznamovati in razmere jezika sosebno v bolj mešanih okrajih razkazati, se je pisatelj vendar tega dela lotil in je skusil po lastni vedi, po prejšnih dotičnih delih in s pomočjo blagih domorodcov in prijatlov, kterim se tu očitno zahvaluje, narediti sostavo, iz ktere bi bilo moč imena v narodu navadne in popolni obraz slovenske domovine razviditi. Z velikim trudom se je zemljovid v baker rezal, da bi se kolikor je mogoče popolnamosti in zanesljivosti zadostilo. Kar se tiče nazoče priloge, naj ona zemljovid v kratkem razlaga, posebno gledé na zemljopis, narodopis in štatistiko, in naj se toraj čisla za obstojni del zemljovida. V pridanem imeniku se beró v raznih jezikih imena krajev, ki so v zemljovid vpisani itd.. Slovenski narod! sprejmi dobrovoljno to delo, ktero je tebi posvečeno, in milo o njem sodi. — Izročim ti ga s preserčno željo, da bi se kmali po boljših po-

zvedbah znanstvo o slovenskem narodu, njegovem jeziku in svetu povikšalo". Konec leta 1852. Pisatelj.

2) Zemljovid Slovenske dežele in pokrajin. Izdelal in na svitlo dal Peter Kozler. Na Dunaju 1864. Risal A. Knorr. Družabnikom Slovenske Matice konec leta 1864. Matici je daroval takrat 707 Zemljovidov in 470 krajevnih Imenikov, potem ploščo samo njej v last, poleg več redkih slovénskih knjig in spomenikov. Tretjič je Zemljevid dan bil na svetlo l. 1871.

3) Imenik mest, tergov in krajev zapopadenih v Zemljovidu Slovenske dežele, kakor priloga istega. Na svetlo dal in založil Peter Kozler. Na Dunaju 1864. 8. 31. Tiskom Jermenskega samostana. — Dogodbe prvega zemljevida slovenske dežele. Spisal (l. 1863) izdatelj Peter Kozler, priobčil po njegovi smrti dr. J. Bleiweis v Letopisu Slov. Matice za l. 1879 str. 104—109. — Vrlega narodnjaka pa je vrlo opisal v Slov. Narodu 1879. XII. št. 92—94 Fr. Levec.

Dr. J. Radoslav Razlag r. 12. jul. 1826 v Radoslavcih blizo Ljutomera, učil se v Mariboru, modro-, bogo- in pravoslovja v Gradcu, služboval ondi in v Brežicah, ter v Ljubljani odvetnik, deželni in državni poslanec, deželni glavar, prvosednikov namestnik Slov. Matice, naposled odvétnik v Brežicah, kjer je u. 5. jun. 1880. Oglasil se je pisatelj na pr. a) v Slovenski Bčeli l. 1850 str. 125: Vseučilišče jugoslavensko; str. 157: Na uspoměnu Lavoslave Kersnikove; l. 1851 str. 129: Ljubno (Pes.) 142: Vzajemnost itd. — b) Slov. Prijatel l. 1857: Odperto pismice, komur je mar (da bi se po naj kračji poti godilo izobraževanje mladine v srednjih učilnicah časopisom, malim mesečnikom jezikoslovnim, kteri bi kritičesko razkladal prekrasno sostavo staroslovenskega jezika in navadnega slovenskega in ilirskega narečja z ozirom na vse slavjanske narečja, ter bi prikladne sostavke za djansko vajo prinašal v latinski in cirilski abecedi itd.). — c) Drobtince l. 1858 v slovó Jakobu Košaru (Jezič. 1886 str. 43). Roka božja; Slava Narvikšemu (Pes.). — d) Novice l. 1861: Narodna omika na pr.: „Nova, važna dôba je napočila za vse narode raznojezične Avstrije, ktera ni nikdar bila in nikdar ne bode — nemška... Brez narodnega jezika v šolah in uredih je pravica le prazen glas, — je omika le gerda šema, — je svoboda le piškov oreh, je narod le truma opic ali papig. Slovan visoko čisla in goreče ljubi svoj jezik. On ga ne stavi ne nad, ne pod kristjanstvo in svobodo, ker je oboje le ž njim in v njem mogoče. . . Kako naj se djansko pospešuje razvitek narodiča slovenskega, hočem drugikrat načertati s svojim slabim peresom (str. 69)." — L. 1862 str. 138: Umno gospodarstvo. — L. 1871: Jugoslavenski program v zboru Slovenije političnega društva v Ljubljani, govoril dr. Razlag (l. 4. 5.); str. 150—159 v Sloveniji govoril obširno o slovenskem časnikarstvu in sicer o sledečih točkah: 1) Koliko in kakošnih časnikov je Slovencem treba? 2) Kako se naj naši časniki dušno in materialno podpirajo, toraj zdržavajo? 3) Ali nam je treba že sedaj političnega dnevnika? 4) Ali bi koristen bil časnik v nemškem jeziku? — V čitalnici 2. apr.: O samostalnosti ženskega spola (Novic. str. 116. 117) itd. — „Po dr. Costi poprime besedo in govorí o „Jugoslavenskem programu" dr. Razlag blizo tako-le:

„Jaz se zavedam kot rodoljub že od leta 1843. in ker smo na Graškem vseučilišči gojili živo sočutje posebno sè svojimi južno-slavenskimi brati, zasledovali marljivo njih slovstveni in družbeni razvoj in l. 1848 tudi patriotično podpirali rešilno podvzetje neumrlega Jelačića bana v korist staročastne Avstrije, imam nekoliko pravice povedati tudi svoje nazore o tem prevažnem predmetu. Razun simpatij, ktere smo takratni južnoslavenski mladenči med seboj sploh imeli, smo se tudi dejansko trudili spojevati razna naša podnarečja v en edini književni jezik na slavenskem jugu za slovstvena skupna dela in

smo želeli prenarediti nektere različne oblike tako, da se slovstvo vrne k poprejšnjemu jedinstvu jezika brez škode posamesnih podnarečij, ktera poslednja bi se naj le rabila za poduk prostega naroda, toraj se tudi ponašamo z napredkom slovenskega naroda zadnjih 20 let itd. (str. 27).“ — Posebej so prišle na svetlo:

1) Zvézdice od Radoslava Razlaga. U Gradcu 1851. 16. str. 108. Tiskom Tancerovim. Mladeži jugoslavenskoj posvetjuje spisatelj. Geslo mu je: »Serdca nikak nedajmo tudjini, — Dužni smo sve davat domovini, — Ova mati nas je odgojila, — Njezin je naš život bratjo mila! G. Janko Drašković.« — „Naméra ovih zvézdicah (XVI) upravo pred zorom zlatorujnom blistajućih jest, probuditi sérdca speća u nehajstvu žalostvom, upaliti serdca topla pobratimah i posestrimah rodoljubivih, razplamtiti serdca vruća za Slave slavu, za rod ljubljeni i dom predragi (str. 106).“ Pohvala bila je Zvézdicam v časnikih obćna, razun v Danici, kteri odgovarja nekoliko v Bčeli 1851 str. 172. (V. Kociančič).

2) Zora, jugoslavenski Zabavnik za godinu 1852. Od Radoslava Razlaga i Ivana Vinkovića. U Gradcu 16. str. 178. Tisk. Tancer. Koledar 1—27. Spisi Razlagovi so p.: Divotvornost (romantika) str. 29—43. Pesni: Ljubav, Domovini, Sirota, Spomlad, Tolažba siroteka. Jedinici (v Cirilici). Mirovni shod; Narodne pripověďke: Vile, věštice, o zvězdah, pozoj, modros, krstnici, o risu, o cvětenju pěnez, o vrěmenu; Priateljici. U spomenar. — Životopisi str. 127 — 162. Starožitne črtice; Listine; Svršetek: „Eto vam Zore rodjaci vlastimili! koja stidnim licem stupi u běli svět . . Svrha Zore jest pokazati put, kojim valja stupati k slavohramu — sloge . . Jezik, kojega Zora govori, je dakle onaj, koj se obadvojici, Srbom i Slovencem kao srědstvo priporača, kojim se mogu do sloge svete dokopati . . Čto se životopisah tiče, moramo kazati, da nijesmo popisali najodličniih glavah južne grane slavjanskega stebla; nego za sada nam samo najbolje poznatih rodoljubah itd.“ — Zora jugoslavenska od Radoslava Razlaga. Tečaj II. U Zagrebu 1853. 8. 228. Tiskom i troškom Fr. Župana. Duhu otca uzajemnosti slavjanske posvetjuje izdavatelj. Uvod: „Eto vam, rodjaci vlastimili, po drugiput Zore, koja uže smělim korakom stupi u běli svět . . Sostavci u ovogodišnjoj Zori su stranom ilirski, stranom slovenski, stranom pako se obćeslavenskomu približuju na podlagi staroslovenščine i rusćine itd. U Zori ove godine se nalazi više sostavkov tiskanih ćirilicom“. . — Pametar — Pamjatnik 13—19; Za god poljnoga maršala Radeckoga — U Radecky-Pametar; Domovina, U tudjini, Moj rod, Lepir, Zvěstost, Najlěpši den, Moja naděja, Najblaženije ćuvstvo, Na razstanku; Slava (Pesni). — Nasprot pohvali v Bčeli itd. oglasila sta se Cegnar v Ljublj. Časniku 103. 104 in v Novicah l. 1852 Podgorski z Bleiweisom vred deloma zoper vsebino, največ zoper jezik „lunin“, zoper obliko itd., kar je pomagalo.

3) Slovenski Pravnik to je kratki povzetki postav in obrazci ali izgledi raznih pisem, spisov in vlog na sodnije in druge oblasti v prepirnih in neprepirnih zadevah, potem tudi odlokov ali rešitev, razsodeb in razsodnih nagibov za vse občane, posebno pa za občinske župane, pravdosrednike, bilježnike, sodnike in urednike sploh na svetlo dal Dr. J. R. Razlag, odvetnik v Brežcah itd. Čisti prihodek je naměnjen naši jugoslavenski akademiji znanostih in umetnostih v Zagrebu. Zvezek I. V Gradcu 1862. 8. 160. Natisnol J. A. Kienreich. Vekovečni pravici in slovenskemu rodu posvečuje izdatelj. — Nekoliko o terminologiji gl. v Novic. 1862 str. 374.

4) Pěsmarica. Na světlo dal in zal. Dr. J. R. Razlag, odvětnik v Brěžicah. V Gradcu 1863 8. 208. Nat. J. Kienreich. — V drugič in pomnoženo — odvetnik v Ljubljani. V Mariboru 1872. 16. 240. Nat. F. Skaza in drugovi. Donat. Nar. tisk. v Ljublj. 1873. Založil izdavatelj. Južnoslavenski mladini, naroda naději, posvećuje izdavatelj. Na primer bodi po milem napevu sloveča Razlagova:

Domovini.

Bodi zdrava domovina!
Mili moj slovenski kraj,
Ti prekrasna, ti edina
Meni si zemeljski raj.

Tuje šege, tuje ljudstvo
So prijatla, braća ni,
Slava le, slavensko čuvstvo
Srce moje veseli.

Primi cělov zemlja mila,
·Primi srce moje v dar,
Da bi vedno matka bila
Ne pozabljena nikdar!

5) Pravnik Slovenski. List za pravosodje, upravo in državoslovje. Leto I. Izdavatelj in vrednik dr. J. R. Razlag, odvetnik. V Ljubljani. 1870. 8. 224. Nat. J. R. Milic. Kazalo obsega. Imenik naročnikov. Budnim pravica. Vigilantibus jura. — Leto II. 1871. 8. 384. — Leto III. 1872. 8. 384. — Kolednica: „Slovenci od pamtiveka nosijo svojim znancem o premenu vsakega leta starodavne kolede, svoje iskrene želje za dober vspeh pridelkov in novejši čas računi k tem tudi duševni napredek, torej tudi „Pravnik" čestita v tem obziru svojim čitateljem, kterih je sicer malo, vendar pa v izbornem številu. Naš list je ravnokar nastopil svoje tretje letno potovanje ter budi mlado in staro na novo živobitje, na neumorno delovanje in to na suhoparno delovanje, ker je prešla doba, v kteri se je pilo in pelo za narod in njegovo vzbujenje. Za kolednico, prinese v svoji bisagi tri važne reči svojim rojakom: prvič delo, drugič delo in tretjič zopet delo. Brez dela ni jela in brez duševnega dela ni duševnega napredka; na delo torej, komur je mar sreča naroda slovenskega! itd. (Str. 1). — Naš list je namenjen strokovnim vajam v pravniškem poslovanji in vsakdanja potreba ga naj priporočuje. Ako torej edini pravniški listič ne najde zadostne podpore, naj kdo drugega izdavati začne, kteremu se bode rad umaknil (Str. 384)." — In tako je bilo.

Koliko in kako je deloval Dr. R. Razlag sicer na narodnem polju, o tem je čitati premnogo v časnikih p. v Slov. Narodu, Novicah, Slovencu itd. Kakor se je radostno pozdravljala njegova volitev v deželni zbor (Novic. 1865 str. 47), tako nemile so bile poslednje razprave, kedar je prišlo mej narodnimi veljaki do javnega razpora (Pravnik II. 1871 str. 382—383; Narod 1872; Novice 1872 str. 310. 311 itd.). Sloví pa dr. Razlag človekoljub, in vrlo opisan je v Slov. Narodu 1880 št. 132—4, kjer mu Jos. Cimperman poje na pr.:

„Dušne Ti svoje moči le vzvišenim smotrom žrtvuješ,
Naj povzdiguje Te svet, naj Te napada zavist."

*

Dr. Jožef Ulaga r. 15. jan. 1826 pri sv. Petru pod Svetimi Gorami, sveč. 1851, kaplan pri Novi Cerkvi, na Dunaju l. 1857 doktor bogoslovja, kaplan v Brežicah, l. 1858 učitelj veroznanstva na gimnaziji Celjski, l. 1859 profesor bogoslovja v Mariboru l. 1861 podravnatelj semeniški, l. 1875 nadžupnik in dekan v Konjicah, u. 4. okt. 1881. Spisoval je z drugimi vred slovenski

a) Djanje Svetnikov Božjih, na svetlo dal A. Slomšek. U Gradcu l. 1853 —4. I. II. (Vid. Jezič. 1886 str. 17).

b) Zgodovina sv. věre v podobah novega zakona. Spisal Jožef Ulaga. Izdala družba sv. Mohora. V Celovcu 1855. 8. 85. Na koncu so lepo pojasnovani sv. zakramentje v sliki in besedi po „Apost. Djanju".

c) Dopisoval je v Drobtinice na pr. l. 1859—60: Petrovče str. 5—15 (s sliko cerkve in čudapolne podobe Matere božje); l. 1863: Izgled kristianske poterpežljivosti; Boljše je umreti, kakor Boga žaliti; Ave Maria (Prilika); Sekira in les, Dve topolki

(Basni v obliki pesniški); Kako si učitelj spoštovanje pri otrocih zadobí. -- L. 1864: Presladko serce Jezusovo (Prevod lat. pes. iz Danice št. 20). — L. 1865—66: Domača odreja otrok. Opomin za starše. Mati, perva učiteljica otroška. Otročja čutila, perva šola za starše. Bedarije pri otroški reji, ki pa žalostne nasledke imajo (Str. 237—264). Pri druzih letnikih, kar jih je izdalo ravnateljstvo Lavantinskega semenišča, je pomagal, tega je pa vredil: Slomšekove Drobtinice za leto 1865—1866. XIX. L. Izdalo ravnateljstvo Lav. sem. Čisti znesek v prid semeniške knjižnice in cerkve. V Mariboru. Nat. E. Janžič. 8. VI. str. 294. Na razgled bodi iz krepkega Predgovora p. „Časi hitreje tekó, kakor dela človeške — ta resnica se je nad Drobtinicami že drugipot izpolnila . . Nemila prememba pri vredništvu . . ker . . g. Fr. Kosar iz semenišča v drugo službo povzdignjeni bili . . . Po stari Evropi je dnešnje dni povsodi mnogo „pekočih vprašanj", ki pa le za to svet pekó, ker se prav rešiti nočejo. Tudi nas Slovence po raznih delih splošne nam Avstrije pêče posebno eno vprašanje, namreč: kedaj za božjo voljo se bode tudi z našim narodom ravnati začelo po vradnijah, kakor se z vsakim drugim narodom pod milim solncem ravná, da namreč vradniki s podložnimi občujejo ustmeno in pismeno v jeziku narodnem, kakoršnega ljudstvo zastopi, ne pa v ptujem, kakor se to žalibog pri nas godí. Očitno je, da dokler slovenski jezik ne dobí pri vradnijah popolnoma svojih pravic, jih tudi v višjih šolah dobiti ne more; dokler pa v šolah ne obveljá, se tudi slovenski narod povzdigniti ne more na višji stopnjo duševnega razvoja; tedaj nas prav nemške vradnije zaverajo v književnem napredku itd."

d) V Zg. Danico na pr. l. 1866: Spominki iz Marije Cele itd. — L. 1870 št. 2 se je — Kalophron christianus — oglasil zoper nazore Stritarjevega Zvona, čegar vrednik mu v dveh svojih prikladah l. 3 in 4. odgovarja brez — poboljšanja.

e) Novice imajo l. 1870 str. 246—8 na pr. govor njegov v kat. konservativnem društvu v Mariboru po geslu: Vse za vero, dom, cesarja itd.; l. 1881 njegovo smrt (Str. 331).

f) Slovenskega Gospodarja je čvrsto vredoval od sredi l. 1871 do konca 1874, kjer se nahaja mnogo značajnih spisov njegovih, da i „Zvon l. 1881" pravi, da je dr. Ulaga bil „eden najpogumnejših boriteljev za pravice naroda slovenskega na spodnjem Štajarskem". — In „Kres" piše (str. 681 l. 1881): „Kot goreč pridigar v crkvi in navdušen govornik v političnih družtvih, kot vesten mnogoleten učitelj in odgojitelj lavantinskega duhovništva, kot soustanovitelj kat. tiskovnega društva v Mariboru in urednik „Slov. Gospodarju", kot neprestrašen zagovornik narodnih pravic v slov. časnikih in pred državnimi in crkvenimi oblastnijami, ima dr. Josip Ulaga velike zasluge, ki so še vse premalo pripoznane in cenjene. Naj svetli narodnjak v miru počiva, na zemlji pa mu ohranimo blag spomin!" — Nagrobnico mu je zložil Braslovški dekan J. Bohinec (Zg. Danic. 1881 str. 681) na pr.:

Za blagostanje domovine mile
Sercé je tvoje vsaki čas gorélo;
Drugačnih sreč nijedne ni želelo,
Razvèn, da dom se réši vsake sile itd.

Jernej Lenček r. 25. avg. 1827 na Brezovici poleg Ljubljane, sveč. 1851. nekaj časa na Dunaju v Avgustineju, potem l. 1854 kaplan v Žiréh, naposled kurat v Šempetru na Notranjskem, u. 7. okt. 1861. Slovenski se je oglasil

a) v Novicah l. 1850 str. 196—8: Nasvèt novih mesečnih imén za vse Slovane.

b) V Mittheil. des hist. Vereins l. 1857 je priobčil: „Verzeichniſs älterer slovenisch gedruckter Werke als Beitrag zur Verfaſſung einer vollständigen sloven. Bibliografie".

c) Slovenski Romar. Koledar v poduk in kratek čas za navadno leto 1857. Pervi tečaj. V Ljubljani 8. XXXVI. 81 + 12. Zal. J. Giontini. Nat. J. Milic. Na-

poveduje se na pr.: „Slovenski Rómar sim in hočem biti svojim ljubim Slovencam. Romal bom po domači deželi, pa tudi v ptuje bom rad pogledal; ... poslušal, popraševal ... potem pa, kot pošten in pobožen romar Slovencam to povedal, razkazal in priporočil, kar služi Bogu v čast in hvalo, Slovencam pa v njih dušni in telesni prid, v njih časno srečo in večno zveličanje . . . — Prerokvanje za vsaki mesec. Koledar. Sejmi. Pobožne pesmi, zl. F. (Frelih). — Aposteljni slovenske zemlje. Hicinger. — Prigodbe. Oče na smertni postelji. P. Kaznjena kriva prisega. Likar. Silne sodbe. Prigodbe nekdanjih časov. L. Dolinar. Mnogoverstno. Pesmi. Kje je Slovencov očetnjava! Hrepenjenje živine po železnici. Pójmo radi. F. — Mladenčiku. Jok in Smeh. Majnik. Razvalina. Varl. — Bela Ljubljana. Beli Ljubljani se limbar poda. J. L. (Lenček). Zgodbe. Ljublj. mesta. Hic. Nektere vošila: Ljubljančanam; Slovencam. Basen. Kratkočasnice. J. L. — Slovenski Romar. Koledar v poduk in kratek čas za leto 1858. Drugi tečaj. V Ljubljani. 8. VIII. 170. Dr. Ign. Knoblehar (slika). Koledar. A. Pesmi. Sercu Jezusovimu. Jozip Hašnik. Benedicite Mariam. Janez Volčič. Marije sedem žalost. J. Lenček. Hvala Božja. Deviški venček. Hic. — Sveti mučenci slovenske zemlje. Hic. Cerkev sv. Petra v Rimu (s sliko). J. Lenček. Popis Križne gore in božjega pota. Jož. Bevk. Sestra usmiljenka. Spoštovanje znamenj božjih ob potih. Nektere besede Romarja zastran znamenj ob potih. Molite radi. J Lenček. B. Pesmi. Kranjska. Hueber. Dračje in violica. Jozip Hašnik. Ljubljansko močvirje. J. Lenček. — Ljubljansko močvirje, popisal Hic. Afrika na zapadni strani. Žirovski svet. J. L. Najdeni zaklad. Perva hranilnica v deželi. Prigodbe nekdanjih časov. L. Dolinar. C. Kratkočasne. Slovenski Romar v kerčmi in pod lipo. Jož. Marn. Štongrajtar — Falot. Dva godca — srečna v nesreči. Vaga krivična. Kratkočasnice. Kaj Romar Slovencam za leto 1858 nadalje voši in svetuje. V 20. razstavku poslednjič svetuje: Da bi si hotli Slovenci Zgodnjo Danico, znane Novice, ravno tako tudi druge bukve duhovniga in neduhovniga pošteniga obsežka obilniši preskerbovati, prebirati in nauke dovzemati, ali da naravnost rečem, bolj kupovati in s tem domače slovstvo podpirati. Če bodo imeli slovenski pisatelji le trud in izdajatelji, založniki, prodajavci le zgubo, bo šlo le rakovo pot. Ker nas je Slovencov le malo, morajo ti domače književstvo in slovstvo obilniši podpirati. S tem, se vé, Romar tudi svojo knjigo priporoča in želí, de bi mu Slovenci tudi za letos in za naprej dobri prijatli in podporniki ostali. Jernej Lenček. Vodilo Romarja za nav. l. 1858: »Bodi pobožen, previden in delaj čversto: — Blagoslov Božji — obilno plačilo ti bo«.

d) Vodnikov Spomenik l. 1859 ima str. 169: Cvetlica „Operosa". Zl. Jernej Lenček (Glej Jezičn. l. 1884 str. 1. 53; l. 1885: str. 1).

Janez Šólar r. 27. avg. 1827 v Kropi, sveč. 1850, beneficijat in vzgojevatelj v Radovljici, potem v Ljubljani v rodbini grofovski (Thurn, Chorinský), l. 1852 pomožni učitelj v gimnaziji Ljubljanski, l. 1854 profesor gimnazijski v Celju, l. 1858 v Gorici, l. 1868 v Ljubljani, l. 1871 deželni šolski nadzornik v srednjih učilnicah, l. 1879 v Zadru, kjer je u. 22. febr. 1883. Slovenski pisal na pr.

a) v Slovenskega Prijatla v Celovcu l. 1855 in 1856 (str. 24. 25): Nekaj v prihodnje slovnice in slovarje itd.

b) Novice l. 1855 str. 75: O spisovanji dobrih slovenskih knjig. — Od doveršivnih glagolov. Spisal J. Šólar gledé na gosp. Navratilov spis v 88 — 99 listu lanskih Novic (Doklada). L. 1856 str. 312: Nekaj od naših sostavnih (sintaktičnih) zadev v prevdarek. L. 1857 str. 219: Nekaj za čiščenje slovenskega jezika itd.

c) Slov. Glasnik ima l. 1862 str. 204—6: O slovnični terminologiji; str. 336—8: Kako naj se pomnoži slovenska abeceda za etymologične potrebe?

d) Gimnazijsko izvestje v Gorici 1858. IX. S. 14—37: „Die Tempora u. Modi im Slovenischen mit Rücksicht auf das Deutsche und die classischen Sprachen". — Ljubljansko gimn. izvestje l. 1868 ima str. 17—27 učeni spis: „Besedoslovje, kako se je začelo in kak napredek je do sedaj stvorilo". — L. 1869 pa str. 8—13: „O besednih pomenih".

e) Deutsch-slovenisches Wörterbuch zu Prof. K. A. Madiera's deutschen Lesebüchern für die 1. und 2. Klasse an Mittelschulen. Verfafst von J. Šólar. Laibach 1873. 8. S. 150. Druck v. J. Kleinmayr u. Bamberg. Verlag des Verfaffers. — O pisavi njegovi bodi na pr.:

„Lep dar božji je, komur je dano, da more pismeno učiti ali razveselovati narod svoj, da zna dobre in lepe bukve pisati . . . Dobre bukve so veselje mladosti, tolažba starosti. Dobrih bukev je posebno treba nam Slovencom: kajti malo jih imamo dozdaj, ktere bi nas učile potrebnih véd. Tedaj naj bi rodoljubi pa védni možje pisali za ubogi nevedni narod! Pravimo: vedni možje; kajti samo rodoljubje, čeravno lepa lastnost, ni zadostno, da bi dobre knjige zlagalo; treba je, da so rodoljubju pridružene tudi primerne vednosti itd. (Novic. 1855 str. 75)." — „Silno potrebno reč je sprožil gosp. Iv. Macun v 2. l. l. Glasnika, spregovoriv o slovnični terminologiji. To da meni se ti pogovori ne zdijo toliko potrebni za to, da bi se popolnoma jednolični slovenski izrazi vpeljali — kar se mi sedaj še skoraj nemogoče zdi —, kolikor za to, da bi si vsaj po večem za šolo oskerbeli tako terminologijo, ki učenje naj bolj speši, sluhu pa prezoperna ni (latinsko-gerška). Vem, da se bodo teh izrazov kteri marsikomu čudno zdeli, vsi pa morebiti ne bodo za zavreči; si pa te izberite, kteri vam bodo po godu, pa bomo le spet za kako piko na boljšem (Glasnik 1862 str. 206)."

Odbornik „Slov. Matice" bil je J. Šolar načelnik književnemu odseku, presojeval razne rokopise, pripravljal in popravljal gradivo za Wolfov slovensko-nemški slovar. Janežičevo slovensko slovnico itd. O smrti glasilo dalmatinskih Hrvatov „Narodni List" preslavlja pokojnika: „Ž njim so naše šole udobile neprecenljivo pridobitev, kakor zdaj trpé veliko izgubo. Odlikoval se je ne samo po svojem vsestranskem, a osobito filologičnem znanji, po svoji pedagogični zvedenosti, nego osobito tudi po svoji nepristranosti in veliki marljivosti. In če je ostal tudi oddaljen od političnih bojev, ljubil je iskreno naš narod, radoval se njegovemu, kakor sploh vsakemu napredku. Pokojnik je pal žrtva svoje neumorne delavnosti, svoje ljubezni do šole. Spomin Šolarjev se ne bode tako lahko izbrisal itd." (Vid. Zvon 1883 str. 253—256; 272—275. Kres 1883 str. 221).

Anton Umek r. 16. jan. 1827 v Stopičah, sveč. 1851, kaplanoval v Kostanjevici, na Vačem, župnikoval v Šent-Lampertu in v Gradu (Veldes), kjer je u. 3. avg. 1882. Čvrst Slovenec je pisal že v bogoslovju na pr. v Cerkv. časopis ali Danico l. 1849: Dobro delo namesto maševanja. Moč vestí. Viri pozabljivosti (Milostin in Zoran. prim. Cvetnik slov. slovesnosti Janežič. str. 122). Oče pri svoji bolni hčeri. Vera edina tolažba v terpljenji, poslovenil Umek, ki pravi na koncu:

„Pomisli še malo te skoz mnoge izglede poterjene skušnje: a) De se še nobeden pri smerti ni kesal, de je pravi veri zvest ostal; ali mnogi so z grenkimi solzami objokvali, de so se nespametni v svoji razujzdani mladosti z dušo in telesam neveri vdali. b) De od prave vere, in od vere sploh človek takrat nar pred odstopi, kader dneva veselja uživa, kader mu sreča cvete, zdravje in imenje služi — takrat tedej, kader méni, de ne bo nobene tolažbe in pomoči potreboval; ali to (de bi od vere odstopil) se še ni pri nobenem bolniku ali umirajočim zgodilo, ker takrat ni tolažbe, ni pomoči razun v edini pravi veri. c) De nekteri v cvetni mladosti od vere odstopijo, ker je laglje v nevèri živeti; ali v sivi starosti se mnogi v naročje prave cerkve nazaj verne, ker pri njej

je srečniši, boljši in mirniši umreti. Kdor ima ušesa, de sliši, naj posluša (str. 221)! — L. 1851: Mesto norosti (Po nemškim). Kaj je poglavitni uzrok mlačnosti v veri, in kako je pomagati (Po češkim)? — V Novicah l. 1858 na pr.: Kako je nekdo živino ozdravljal. Zoper kačji pik. Narodne povestice itd. (Gl. Jezičnik XVII pa XXIV str. 90 Ledinski).

Božidar Raič (Mathias Reich) r. 9. febr. 1827 pri sv. Tomažu blizo Velike Nedelje, šolal se v Varaždinu in v Zagrebu, bogoslovja v Gradcu, sveč. 1850, kapelan v Ljutomeru in Slivnici, potem gimnazijski učitelj v Mariboru, od l. 1860 kapelan in od l. 1870 župnik pri sv. Barbari v Halozah, državni poslanec, u. 6. jun. 1886 v Ljubljani. — Slovan duhom i telom bavil se je s slovanščino vže dijak, vzlasti bogoslovec, in dal na svetlo:

a) Temelj ruskega jezika. Za Slovence predelal po Hankovih „Načala“ itd V Zagrebu 1851. 8. 152.

b) V Zori Razlagovi I. l. 1852 nahaja se (str. 44—57) Erbosajdan. Narodna pověst od Božidara Raića. L. 1853. II. (str. 23—44) Vvod v slovnicu vseslavenskuju. — Ciril i Metod prvaja věroučitelja slavenskaja (str. 80—102). Črtica o vseruskoj carevině (v Cirilici str. 153—157). — V „Šolsk. Prijatlu“ l. 1855 n. pr.: Svetovit i Ciril. Radegostov i Perunov pad itd. Prim. „Slov. Bčela“.

c) Novice imajo dokaj spisov njegovih z raznimi podpisi p. R. B., Raičev B., Božidar Raić, Sekolovski, V. (Vrlekov), učenih razprav in dopisov iz Maribora, Haloz, iz Štirskega itd. — L. 1856 str. 102—143 z dostavkom: Pretres „slovenskih beril za 3. in 4., 5. in 6. gimnazijalni razred“, vredjenih po dr. Bleiweis-u in dr. Miklošič-u. Spisal prof. Raić. Vredništvo spremlja spisek z opazko in dostavkom, kjer pravi na pr.: „Vzemši pretres „slov. beril“ v Novice smo berž izzačetka rekli, da mi za svojo stran se ne bomo spušali v pretres pretresa, ker tako bi ne bilo konca pravde. Dali smo vse, kakor smo prejeli, nadjajoči se, da izvedeni pisatelji, za ktere je sostavek pisan, bojo že sami vedili, kedaj pravo terdi „pretres“, kedaj imajo prav „berila“. . . Ne tajimo, da je res marsikak pogrešek v slov. berilih, saj jih tudi v druzih in celó nemških ne manjka . . Tudi pretresu našega čast. g. pisatelja pomot ne manjka; naj memogredé povemo le nektere itd. (str. 144). — L. 1857 str. 97: Jezikoslovni pomenki. — L. 1859: Neman in Belana. Narodna pripovedka. Balin. Iz Maribora dopis o prihodu domačega vladika . . Nismo več Sekovščani temoč Labodščani . . Slovenci podravski in pomurski pozdravljajo novega višega pastirja preč. Slomšekovega Antona Martina 4. kimovca 1859 — pesem čestitka — s podpisom R. B. (v Drobt. l. 1861 str. XV.). — Nek gospod — ? — se v časniku „Tagespost“ 28. kim. ljuti, da se mi podravski in pomurski Slovenci domačega vladika radujemo ter vesele čustva svetu naznanjamo . . Temu odgovarja v Novic. str. 324 Sekolovski v stvaréh, o kterih se je boril svoj živi dan, v svoji besedi, ktera bodi na primer:

„ . . Pastirstva, ki je ljudem nerazumljivo, še nikoli poštena duša ni zagovarjala . . . Od l. 1849 je bila druga, pa za najnovejše dôbe se je vzpet sprevrglo. Velite, da se je skrbelo za dušno pastirstvo. Dajmo! kako pa more kdo vreden dušen pastir biti, ki samo toliko svoj govor zna, kolikor ga je mati kakih 12 let naučila? Komur je mar, da uspešno deluje v Gospodovi gorici, mu je treba narodni ježik dobro znati. Kdo pa je na to gledal? Branilo se je v semenišču slovenski golčati, in v rednih postavah se nam je bralo, da ne govorimo po našem, izvlasti pri mizi ne „propter urbanitatem!“ Součenci (tudi včasih kdo drugi) so nas slovenski govoreče posmehovali, psovali: „die windischen L . . . . . . reden schon wieder in ihrer Hundessprache“. To je živa resnica kakor je Bog v nebesih. Kdo nas je branil, kdo zagovarjal? Smo li imeli našince med

kanoniki? Odtod prihaja, da še dan današnji imamo duhovnikov, ki namič prav po domače brati ne vedó, ne da bi pridige pravilno spisovati in govoriti znali, kakor se Rešnikovi besedi spodobi; jihove pridige se mi zdijo kor prav tečna hrana v zamazani, gnjusni in nesnažni skledi. Kdo je tega največ kriv? Ne li oni, ki so je pošiljali. Poznam nekega na pol slovenskega duhovnika, ki prišedši iz seminišča na Slovensko je spisaval pridige p nemškem, in prihajal vsak teden v mesto k svoji materi pralji, da mu je poslovenjevala, kar je on nemški spisal; odtod toliko smešnic v pridigah in oznanilih. Še le leta 1849 so si bogoslovci sami sprosili urico vsak teden, da se vadijo v slovenščini. Čigava zasluga je to? Pastirske liste ste nam pošiljali do l. 1849 nemške. Ali tako oče dela s sinovi? Ne, nikdar ne — le očuh s pasterki! — Kako pa se je za učilnice skrbelo? Res jih imamo obilo, pa kako so osnovane (kruto malo jih iznemši)? Kakor se je od zgori ukazovalo. Učenci dovršivši vsakdanjo školo ne znajo pisati nemški ne slovenski, ne razumejo knižice najložejšega obsežka. Je li to naloga narodnih učilnic? Kdo je tega kriv? Ali ni ogledstvo in oni, ki je postavljajo? Toliko se je odonod gledalo na našo omiko. Kakošno je pripravišče v Mariboru? Piškovega oreha ni vredno. Kako je bila uredjena v Gradcu skušnja za naše učnike? O naši slovnici nišče ni čmrgnil; vsaki škorenj se ne dá obuti na vsako nogo. Veste li, kak ukaz je slavno ministerstvo dalo pred nekimi leti za glavne narodne učilnice gledé na slovenščino? Koliko se ga je spolnilo? Kdo je tega kriv? Se to li pravi za učilnice skrbeti? Tedaj je živa in sveta resnica, kar sem ono pisal, — res res smo v narodnih rečeh pasterki bili! — Ako so slovenski učeni možje sekovskega dela toliko za narodnost delali, da se labodski ne morejo ž njimi meriti, sledi li odtod, da je to zasluga seminiške vzgaje ali višjega vodstva? Nikdar! Zahvaliti se imajo Onemu, od kterega vsa modrost prihaja, in svoji samouki ter neopešani marljivosti. V seminišču so se drugi večkrat jim norca delali oponašaje, da se jim možgani vrtijo, ko so se brez vodnika in učnika trudili, da bi nekda svetemu zvanju zadovolili in narodu koristili".

L. 1860 kažejo Novice: Slovenščina in srednje učilišče v Mariboru. Narodne učilnice, kako so bile, in kako bi naj bile. Potnikove misli in opazke hodé iz Maribora po ovinkih v Maribor. — L. 1862: Slava Antonu Martinu Slomšeku (Pesem za god 17. pros.). — L. 1865: O slovniku slovensko-nemškem. Od štirske Drave (cf. Danic. str. 199). L. 1867: Beseda o Matici naši. — L. 1868: O slovenskem slovniškem imenstvu. Slovenske učilnice. Govor na taboru v Žavcu. L. 1869: Na slavo vezniku ka itd. itd.

d) Glasnik Slovenski ima l. 1858 zv. II. str. 150—200: Pretres „Slovenskega berila" za sedmi gimnazijski razred. Izdal Dr. Fr. Miklošič. Spisal Raićev Božidar. Vredništvo pravi: „Po želji pisateljevi razglašamo pričujočo kritiko nespremenjeno, z vsemi lastnijami štajarskega podnarečja; vseh očitkov ali dozdevnih popravkov vendar ne moremo poterditi". (Gl. tudi Glasnik 1859 str. 98 itd).

e) Naprej l. 1863: Dopis iz Haloz. Črtice o Prekmurcih in njihovem govoru. I—IX. str. 265—309. Štajerske učilnice (št. 75). Slovenskim dijakom (št. 78). — Slovenec v Celovcu l. 1865—67 ima več njegovih dopisov iz Haloz itd.

f) Narodni Koledar in Letopisi Matice Slovenske l. 1867: Drobtinčica o omiki z ozirom na slovenske učenjake. Modrišče. — L. 1868: Črtice o Prekmurcih in o njihovem govoru. Svoboda. L. 1869. I. Ant. Kremplj (86—94). II. Prekmurski knjižniki in knjige (57—84). L. 1878. II. Staro- in novoslovenske jezikoslovne črtice. III. Oroslav Caf (72—101).

g) Slovanstvo. I. Del. Zal. Matica Slovenska l. 1873. Božidar Raić spisal: Bolgari str. 315—354. (Bivališča. Bivalstvo. Gospodarstvo. Duševne in fizične raz-

mere. Zgodovina. Bolgarski jezik. Bolgarsko slovstvo). — Za „Slovenski Štajer“ je bil obljubil v II. oddelku spisati: VII. Duševne razmere.

h) Slovenski Narod l. 1869: O značaju slovanskega naroda. K. Havliček Borovsky. Životopis in politični nazori. Posebej natisnjen iz Slov. Nar. v Mariboru 1869. 8. 39. — Slovenski slog. — L. 1871: Lat. slov. slovar. L. 1872: Životopisje, o Debeljaku in Kosu, malo razborito, tudi ponatisnjeno v Jurčičevih Listkih I. str. 16—21. — L. 1880: Istranom. O Stanku Vrazu. L. 1881: O Štef. Modrinjaku slavnostni govor itd. itd. (Vid. Slov. Gospodar).

i) Zora I. l. 1872: Jezikoslovne stvari (77—79). Drobtinice (227—229). — Vestnik I. 1873 (str. 20—22): Pajdaš, bér itd. — Dopisoval je i v nemške časnike p. Ost u. West. Zukunft. Südsteierische Post itd. — Jagić. Archiv I. III itd. — Po smrti že ima.

k) Kres l. 1886 jezikoslovne stvari p. str. 362: Kmet; str. 368: Beteg, betež, betežen. Spisal † B. Raić. Drugih napovedovanih rokopisov njegovih še doslej ni bilo na dan. Smrt so naznanjali časniki sploh; posebej gl. Zvon l. 1886 str. 442; Kres str. 287; Slovan št. 13—24 str. 193—379: Božidar Raič a) duhovnik, b) učitelj, c) gostoljub in rodoljub, d) učenjak, e) prvoboritelj, f) politik. Sp. **R. A.** — Pisal je rajnki slovenski mnogo v bujnem prenakopičenem slogu, v kterem mu ni bil nikdo kos. Jemal je rad besede iz staroslovenščine in drugih jezikov slovanskih, omenil sem v „Slovencu“ 1886 št. 128. V dokaz temu le dva — tri stavke iz „Slov. Narod.“ l. 1869 št. 117 na pr.:

Mila mi mladezen!

Modrica pošilja zlatokrilo rajsko ptico nosečo belo pismice čvrsti in bistri mladezni, vrlim mladencem, prijazno je vabe v svoj glatni vedohram, v svoje vilinsko svetišče, da sladko si počinovši v rahlem naročaji milih roditeljev ali bližnjih sorodnikov, ogrevši in okrepivši se pri domačem ognjišči posvetite odmerjeno dobo zlatega časa jenemu častju, jeni slavni in blagonosni službi, da si nadalje jačite vedični duh, nabirate in jasnite zdrave pojmove, vedrite nazore, gladite govorno in pisno besedo, srčete koristne znanosti in je volite za svoje najiskrenejše ljubice, učite spodobno se klanjati resnici poštenosti, pravičnosti, nravnosti in čislati umno svobodo, da se vadite pravilno in modro misliti, da množite in krepite ljubezen do svojega naroda, narodnosti in očevine, da si priskrbite pravo in vsestrano omiko, ki je človeku najdragše blago, najvrednejši zaklad na svetu, vzdigajoči zemljana k praumu, — da se spopolnite za dostojne in dične sinove svojega roda in doma itd. — Roditelji so vas naukom poročili, da okrepljeni znanostmi branite zakon in resnico v domovini in odbijate vsako krivico, nikar za to, da sami radi šijak devljete v žuleče igo nasilnega tujenja in grdega mračnjastva, učite se pridno, da bodete neskaljena radost in krepilna tolažba iskreno vas ljubečim roditeljem in sorodnikom, rumena zarja, zlata upazen boljše sreče slovenskega naroda, sebi pa plamen: kres nevenljive slave. Duh plamenik in duh modrnik bodita tebi stalna sprevajalca in zvesta stražnika na raznih modriščinah! itd.

Andrej Andolšek r. 27. sept. 1827 v Ribnici, maš. 1854, kaplan v Metliki, Velesovem in v Radečah, od l. 1862 misijonar pri sv. Frančišku v Severni Ameriki, u. 24. jun. 1882. Naslednik Fr. Baragi v Metliki in v Ameriki, češ, naj po njegovi „Dušni Paši“ dam i jaz spomenico rojakom, in tako je prišla na svetlo:

Nebeška Mana, ali Molitevne Bukve, v kterih se najdejo perserčne molitve, spodbudovavne premišljevanja, ginljivi zdihljeji, ljubeznjive pesmi in podučni nauki, ki so tolažilo v britkostih, krepčalo v slabostih, varstvo v skušnjavah, svetilo v zmotnjavah in vodilo po pravim potu v sveti raj. Poleg perviga natisa z naslovom „Zlata krona Ma-

tere Božje“ — ki je bila natisnjena z dovoljenjem visokoč. Ljubljan. škofijstva. V Ljubljani 1860. 8. 344. Nat. Milic, zal. in prod. Ničman. — V 1. razdelku so molitve k Materi Božji in druge razne molitve za vse, kteri želé Boga v duhu in resnici moliti; v 2. pobožnosti o Mariinih praznikih za vse, kteri želé Mater Božjo vredno častiti; v 3. Duhovne vaje za vse, kteri želé prav živeti in srečno umreti itd.

Matija Smolej r. 9. febr. 1829 v Tržiču, maš. 1854, kaplanaril v Ajdovici, Šempetru pri Novomestu, na Brdu, v Kranju, Ribnici in Dobrepoljih, kjer je u. 15. jul. 1871. Spisoval je slovenskemu ljudstvu jako koristne stvarí p. v Drobtinicah l. 1861: Cerkvena postna zapoved (str. 225—251). Prava sreča (Basen); l. 1862: Velikonočna pravlica (str. 163—181); l. 1863: Da je le oporoka za čas, za večnost se ne mudí (239—245); l. 1864: Veselice postnega časa (237—248); l. 1869: Log (Pesem) itd. — Zg. Danica l. 1864: Pogovori od spovedi (str. 2—174) in l. 1865: Pogovori od posta (str. 51—264), kar se oboje nahaja tudi posebej natisnjeno. — Koledarček družbe sv. Mohora l. 1869 kaže povest: Škof in Savojček (1—7). — Veselice postnega časa sklepa na pr.:

„Tako tedaj glejte se hočemo v tem postnem času veseliti in radovati, in naj se je tudi moj govor čudno zavertil, da zdaj k sklepu vender ravno to nasvetujem, kar se je zdelo, da v začetku zaveržem, namreč: Čujte in molite, postite in premagujte se; vender ostane gotova resnica, da si ravno po ti poti zamoremo preskerbeti prav vesel in zveličansk posten čas; toraj še enkrat: Jejte in pite in nikar ne molčite, bodite veseli in ponočujte; zapravljivosti se vdajte, bodite ponosni in imenitni in za drago obleko skerbite in zadnjič se tudi še razserdite. Storite in ravnajte kakor sem pokazal in nasvetoval in gotovo ne bode vam žal. Premislite, poskusite, storite in usmiljeni Oče nebeški naj da svoj blagoslov“. — In pesmico „Log“ dovršuje:

Priljubljen toraj mili log
Si bil mi že od mladih nog,
Zakaj nikjer ni tak lepó,
Nikjer tak milo in ljubó.

Sebastijan Žepič r. 18. jan. 1829 v Križih (Gozdu) pri Tržiču, učil se v latinskih šolah v Ljubljani, jezikoslovja na Dunaju, služboval na gimnaziji v Varaždinu, Zagrebu, Novomestu, naposled opet v Zagrebu, kjer je u. 9. jan. 1883. Čvrst jezikoslovec in narodnjak je pisati jel vže v srednjih šolah ter v Beču z drugimi vred pomagal A. Janežiču, da je izšel na pr. „Zgodovinski Katekizem, Slovenski Goffine“ itd. Posebej:

a) Čudodelni klobuk. Gluma v 3 dejanjih, po Klicperi iz česk. poslov. S. Ž.

b) Pozabljenci. Vesela igra v 1 dejanju, poleg Kotzebua posl. S. Ž. za Dramatično društvo.

c) Poraba predlogah u Gundulića i Palmotića. Prinesak za hèrvatski rěčnik. Spisao S. Žepić, in to v izvestju gimnazije Varaždinske l. 1860 i 1861. IV. str. 16—34 i 3—23 tako izvrstno, da so se čudili temu celó najbolj učeni Hrvatje. „Osvědočen o važnosti predlogah u svakom jeziku, i koliko temeljito njih znanje doprinosi k tomu, da se misao pisateljeva što bolje razumě, a videći, da se u tom do sada malo šta u nas radilo, koliko ja znam, to odlučih, koliko malahne mi sile moje dopuštaju, materinski bo jezik mi je narěčje slověnsko, raztumačiti predloge u dvojice najodličnijih starih pěsnikah hèrvatskih, t. j. Gundulića i Palmotića, te razuměnje njihovo koliko toliko olakšati itd.“

d) Novice l. 1867 str. 296—380: Izvéstja ali programe nekterih slovenskih in hrvaških gimnazij, pa memogredé nekaj slovniških opazek. Tako tudi v Glasniku l. 1867: Slovnične drobtinice. Spisal prof. Žepić.

e) Latinsko-slovenske vaje za I. gimnazijski razred. Izdélal po Jul. Alb. Dünnebierju S. Žepič. Novomesto. 1875. 8. str. 111. — Slovar k latinskim vajam za

I. razred, po paragrafih razvrščen I—XXXV. — Slovar k „Latinskim vajam“ za I. in II. razred. Del I. Lat.-slov. str. 1—174. Del II. Slov.-lat. 1—116. Založil Deželni odbor kranjski. Natis. Vinc. Boben.

„Za hrvatske gimnazije je Žepić sestavil „Lat.-hrv. vježbenico“ za II. razred (po Rožku); v rokopisu je dovršil iste vaje (po Rožku-Jurkoviću) za III. razred. Za „Lat.-hrv. rječnik za škole“ zdelal je črke C—H, pregledal ves rokopis, prispodobil ga z izvirnikom ter za tisk pripravil. Ravno tako je pripravil za tisk več knjig zbirke: „Stari hrvatski pisci“, ki jo izdaje jugoslavenska akademija ter je več let za veliki akademični „Rječnik“ zbiral gradivo kakor pridna čebelica“ (Vid. Zvon 1883 str. 128—131. Sp. dr. Fr. J. Celestin). — „S. Žepič zasluži, da ga stavimo marsikateremu Slovencu njegovega stanú v posnemovalen zgled; kajti le potém, da se ves učiteljski svet slovenski zanima za znanstveno delovanje in se ga udeležuje, dojde našemu, vzlasti znanstvenemu slovstvu boljša bodočnost. Zatorej slava Žepičevemu spominu! (Gl. S. v Kresu 1883 str. 119).“

Janez Božič r. 15. okt. 1829 v Lescah na Gorenjskem, sveč. 1854, kapelan v Krašinji, gimnazijski učitelj na Reki, nekaj let na Dunaju za jezikoslovje pripravnik, potem vrednik Slovencu v Celovcu, duhovni pastir v Kortah (Trögern) na Koroškem, u. 28. maja 1884. Krepko pisal slovenski vže

a) V „Slov. cerkv. časopis ali v Danico“ l. 1848: Dober pastir. Skrivna skopost. Krasen limbar nedolžnosti na kervavim bojišči; l. 1849: Kazen božjiga ropa itd.

b) Vedež 1848: Strah je v sredi votel, okoli ga pa nič ni itd.

c) Stric Tomaž ali življenje zamorcov v Ameriki od Henriete Stowe. Svobodno za Slovence zdelal **J. B.** V Celovcu 1853. XII. 8. 155.

d) Vodilo grešnikov. Spisal čast. oče Ludovik Granaški, redovnik sv. Dominika. Nat. in zal. Milic. V Ljubljani 1854. Zvezek I. v 24 poglavjih 8. str. 312 poslovenil Janez Božič. Zvez. II. itd. gl. Jezičnik XIX. str. 27. J. Rogač.

e) Koledar za Slovence v povzdigo kat. duha za l. 1855. I. 8. 68. — Tečaj II. 1856. Sostavila **B** in **F.** t. j. Božič in Frelih.

f) Platonov Kriton in Apologija. Iz grščine poslovenil Ivan Božič. V Celovcu 1862. 16. str. 78. Nat. J. Leon. V Predgovoru pravi p.: „Ker s tem prevodom kaj novega podamo ljubim Slovencem, prosimo jih najpred, naj ga blagovoljno sprejmejo in sodijo, posebno ker ga ni bilo mogoče piliti devet let . . . Res je sicer, kar je uni dan nekdo naših učenih rojakov pisal, da bi bili za zdaj naj bolji in naj koristneji prevodi za Slovence tisti iz drugih slavjanskih narečij — ali vsi izobraženi narodi so malo po malu začenjali s prelaganjem klasičnih del, grških namreč in rimskih . . Stari so bili in bodo ali v izviru ali v prevodih vedno učitelji poznejim narodom. Gotovo niso bili popolnoma, posebno kar vero zadeva, izgledi nam za nasledovanje itd.“

g) Slovenec, političen list v Celovcu l. 1865—1867 št. 47. Tečaj I—III. V II. teč. 1866 do št. 96 lastnik A. Einspieler; sicer pa: Izdatelj in odgovorni vrednik J. E. Božič.

h) Besednik donašal je spiske njegove p. II. 1870: Sreča pa nesreča (Iz pučk. Prij. posl. J. B.). Skrivnostni lonec. Moder kmet. Društveni red pri starih Slovanih. Zvest prijatelj je boljši od srebra in zlata. T. IV. 1872: Nekaj zastran stelje. T. V. 1873: Slep berač pa nja otrok. Povest s kmetov posl. J. B. 1—34 itd.

„Koroški Slovenci in z njimi tudi vsi rodoljubi mile naše domovine žalujejo ob grobu umrlega pisatelja Janeza Božiča“, piše Kres 1884 str. 376. In Zvon str. 445: „Janez Božič . . je prebil preskušnjo za gimnazijalnega učitelja. Pridno je z Dunaja pošiljal Novicam uvodne članke in politične dopise . . Ker je oglušel, popustí jeziko-

slovje in se loti politike . . . Pokojnik je bil ljubezniv, vesel, pošten, omikan mož. Bog mu daj večni mir itd.!"

France Šrol r. 29. nov. 1829 pri sv. Lovrencu na Goričkem, sveč. 1852, kapelan pri sv. Lenartu, župnik v Svičini, naposled v Ljutomeru, u. 31. dec. 1885. Slovenec blage volje je dopisoval vže l. 1853 iz Gradca in pozneje v a) Novice p. Kratkočasna smešnica. Kaj je Vilčekov Drašek vidil po svetu. Baba je storila, kar satan ni mogel itd. — V b) Danico p. l. 1853: Venec na grob vč. g. J. Klajžera, Lazaristov priora v Celju (Pesem). Dopis o Schlöru, Gruberju in Klajžerju. L. 1857: Ne prešeštuj. Za sveto noč (Pes.). Novoletnica (Pes.) L. 1858: Ne odlagaj poboljšanja. Dekliči, varite se grešnih plesov. Marija ljuba mati. L. 1859: Še nekaj za svate. L. 1864: Rožica na grobec Janeza Karba, kaplana pri sv. Rupertu (Pes.). Na primer:

Marija ljuba mati.

O Marija, naša mati!
Tebe ljubi celi svet;
Vse želi Ti čast dajati,
Kar živi in zna vmét!

Angeli v nebeški službi
Pozdrav Tebi pojejo,
In svetniki v Tvoji družbi
Noč in dan veseli so itd.

Največ je dopisoval v ljubljene c) Drobtinice na pr. l. 1859—60: Ana Lackova, poštena keršanska deklič. Boj z jarcom. Kaj je naj boljšega (Pesem). L. 1862: Mati in brezovica. Ali je dobro, da se šola loči od cerkve, ali ne? Pokopač (Pes.). L. 1863: Smreka in černv. Žaba in kača. Smert in bogatec. Z zerna zraste lat — z tatiča tat. Beseda očetova k sinu, ki gre na tuje (Pes.). L. 1864: Tonika Tretlerjeva, pridna deklica. Stara navada — železna srajca. Oroslan in lesica. Jupiter in kača. — Kaj je storiti mladeži na kmetih, kedar odraste vsakdenski šoli (1. Naj pridno obiskuje nedelsko šolo. 2. Naj rada posluša keršanske nauke. 3. Naj pogosto prejema sv. zakramente. 4. Naj marljivo prebira dobre knjige in časopise) str. 273—287. — L. 1865—66: O zapovedanih postnih dnevih zderži se mesenih jedí. Veselje in žalost. Lisica in miš. Zajec in oroslan. Lesnika in cepljena jablan. L. 1869: Sv. Trojica v slov. goricah (s sliko). Koga so v peklu postavili za glavarja. Dojka in koza. Osel kot kralj zverine. Medved in polh. Govnjač in marljivost. Hrast in želod. — Klic po lastovicah, Rožice, Solnce (Pesni) itd. — Izmed knjig in časopisov priporoča odrasli mladini Drobtinice, bukve družbe sv. Mohorja, v posvetnih zadevah Novice, in v dušnih potrebah Zg. Danico. Popisavši potrebo katoliškega lista pravi na pr.:

„Kakor perva straža, ki stoji na mejah sovražnika, urno neprijatelja naznani, ko se prikaže ali bliža, da dalje zadej stoječa truma se pripravi in dobro pripravljena sovražnika pričaka; tako Danica mnogoteremu sovražniku lepo šemo iz lica potegne, da v hinavsko lice pogledaš in spoznaš. Danica ti pokaže volka, če tudi ovčji kožuh nosi. Radostno prebiraje Danico boš lehko opazil, kaj vse malopridni svet počinja, da bi razširil kraljestvo hudičevo, zasledil boš vse skrivne zanjke umno nastavljene in lehko ti bo, se jih zogniti. Danica ti pokaže cvetje kristjanskih krepost, pa tudi ternja grehote ti ne zakriva, da se ga ogibaš. Danica ti naznanja vse veselje in vso žalost, ki jo ima naša mati, sv. katoliška cerkva po vesoljnem svetu. Ona popisuje stan sv. misijonov med divjimi narodi in nam kaže veselo rast sv. cerkve. Ona pa tudi popisuje britko preganjanje, ki ga po mnogih deželah terpijo kat. kristjani, zlasti pa njih naj viši pastir, naš sveti Oče v Rimu. S tem si prizadeva Slovence buditi iz sramotnega in pogubljivega spanja gerde mlačnosti v veri, jih navdušiti za sv. cerkvo, in jih spodbuditi, da radi tečejo svojim revnim bratom na pomoč, pa tudi sami za sebe dar sv. vere vredno cenijo. Zares, ne vedil bi za ob nedeljah in praznikih odrašeni mladini priporočati bolj podučljivega in spodbudljivega branja. Zagotovim te: pri branji vsakega lista ti bo mila to-

lažba tekla v serce, in neka svetla zvezdica bo ti zasvetila v sercu in pameti, ktera ti bode prijazna spremljevavka po nevarnem potu življenja (Drobt. 1864 str. 285)."

d) Marljivo se je glasil tudi v Slov. Gospodarju na pr.: Potovanje v Žulcpah; Potovanje v Rim, Neapol in domú l. 1875 itd. Životopis njegov gl. 1886 št. 4. Kar poje dragemu prijatelju (Danic. 1864), velja tudi o njem:

Ko rožica v jesen' si nam ovenil:
Pa upam — duši rajska milost sije.

France Domicel r. 1. okt. 1832 v Zagorji, učil se v Ljubljani, u. bogoslovec III. l. 22. avg. 1855. Živ Slovenec Pivčan oglasil se je v Danici l. 1853, vesel pesmic J. Stritarjevih (Luna, Danica, Zora, Marii) str. 96:

Zastavica.

Štiri so stvari en'ga imena,
Vsaka pa je druziga plemena.

„Perve listi duh sladak duhtijo —
Zalo ti cvete v domačem mesti;
Drugo sape v daljni jug podijo —
Ona spravlja skor ljudi iz svesti;

Tretja se rodi o zôri zlati —
Ali umerje ko solnce vzhaja;
Zadnja je ljubezni sladke mati —
Ktera stare moč peklen'ga zmaja".

P . . č . .

V naslednjem listu stavi se po njem zastavici vganjka: „Zgodnja danica" t. j. 1. Naš cerkveni list; 2. Ladija v Afriki; 3. Zvezda; 4. Marija. — Kakor v Danico — pisal je v Novice na pr. l. 1855 iz Zagorja na Notranjskem o hudi koleri in o milosti deželnega poglavarja grofa Chorinskega. — Huda kolera pobere i njega, a Novice so iz zapuščine njegove priobčile l. 1856 na pr.: Znamenitosti Notranjskega in popis Pivke. Narodna pravlica. Pri koscu (Pesem). Zvestoba psa itd. — Znanci so čutili in obžalovali njegovo zgubo, in v njihovem smislu zloží mu Jož. Novak za obletnico v Novic. 1856 str. 274 lepo spomenčico. Na razgled bodi z ozirom na njegovo ljudomilo delovanje o koleri:

Pri koscu.

Nikar, nikar ne mahni sim,
Kjer cvetke rastejo;
Te prosim, prizanesi jim,
Saj dokler docveto!

Al mar ne čutiš nič vonjav,
Ki 'z perjiča puhté?
Ne vidiš, kakšen kras so trav, —
Te nič ne veselé?

Glej, glej; iz te bučelica
Zletela ravno kar,
Napila meda sladkiga
Se je — o stoj! nikar!

Al ojstra kosa le verši,
Sekáč ne čuje me;
Pod koso vse mu obleži,
Osat in rožice.

Po tleh leží in se suší,
Kermilo so goved, —
Vonjava, zalost njih — kje je?
In kje je njihov med?

Pri smertni postelji sem stal
Mladenčev in deklet,
Se kosca spomnil sem in trav,
Na rože in njih med.

Janez Valjavec r. 2. jan. 1832 v Šenčurju pri Kranju, sveč. 1857, kapelan v Vipavi in Tržiču, l. 1860 v red Jezusov, u. v Celovcu 9. maj. 1875. Slovenec ven in ven že v srednjih šolah je oglasil se najprej v:

a) Slov. Bčeli l. 1853, kjer se nahaja popisana „Slovenska slovstvena zgodovina". Sostavljena posebno po prednašanju g. prof. Metelkota, po Šafaŕiku in Jungmanu. Kratek pregled našega slovstva do l. 1848. Str. 108—216. Starodavnost. Glagolitje. Cirilsko. Novoslovensko (Vid. Jezič. str. 7. Janežič). Ivan Valjavec. V b) Danici l. 1853 št. 4 čitati je njegova „Pesem mornarja". — Iskren misijonar je deloval po vsej Sloveniji v duhovnih vajah in misijonih ter spisoval si o njih sporočila, ktera — namenjena v tisk — ostala so zarad preobilih troškov v rokopisu, a priobčevala se le po Zg. Danici l. 1876—1879: Misijonska sporočila P. Janeza Zlatousta Valjavca, pervega slovenskega misijonarja v 19. stoletji in mašnika iz družbe Jezusove, izdal P.

Fr. Sajovic. — O smrti misijonarjevi glej v Danici 1875 str. 229 iz Českega, str. 252 iz Zaliloga, str. 259 iz Celovca. Dasi so jako krepka njegova poročila po tvarini in po obliki, na primer bodi vendar le poezija njegova iz l. 1853:

Pesem mornarja.

Ko noč po morji plašč razvije
In zvezdica pri zvezdi sije,
Ko v lučih sinja plan miglja:
Za té čisto
Se mi vnamó
Marija, čutja v dnu sercá.

Ko samoč na korablji čujem
In zoro božjo ogledujem,
Ko vzdiga glavo nad morje:
Tud' meni ż njo
Dvigujejo
Marija, k tebi se želje.

Ko zvezde se začno srebriti,
Nebo in morje rudečiti,
Ko jasni dan se porodí:
Z molitvico
Te jutranjo
Marija, tvoj mornar sloví.

Ko mi pa zadnji dan zasveti,
Za vedno ko neham sopeti,
Marija, ti me pelji v raj:
Da bom s tabo
V sveto nebo
Se šel radovat vekomaj!

Vojteh Kurnik (Adalbert Kurnig) r. 9. avg. 1826 v Tržiču, kolar, pozneje v Ljubljani stolar, u. 3. nov. 1886. Nabiral je narodne pesmi, slovenske pregovore ter priobčevati jel v

a) Slov. Bčeli l..1852, t. III., l. 1853. t. IV., v Janežičevem „Cvetju slovanskega naroda“ l. 1852, v Glasniku l. 1854, Šolskem Prijatlu l. 1855, Slov. Koledi l. 1858, Glasniku l. 1859, kjer se nahajajo pregovori, kitice slov. pregovorov, prislovice, narodne pesmi na pr. Škandrova Mica itd., zapisal — nabral V. Kurnik. — Glej tudi Besednik l. 1875 — 1878, kjer se nahajajo nektere pesmi njegove na pr.: Moja domovina. Denar. Roža deklet. Vračilo sveta itd.

b) Novice l. 1854: Prihod pomladi; Slovo planinarja. „Ta pesmica je preprosta cvetlica rodoljuba, ki se bolj z rokodelstvom kakor s pesništvom pečá; vendar ga žene serce včasih kako domačo zapeti (str. 312)“. — L. 1856: Novoletnica. Predpustna (po Vodnikovi meri). Mlinar na smertni postelji (Pravlica slovenskega naroda). Prebrisani kmet. Rokodelec popotnik (Dobrovoljka). Pod oknom. Lovska. — L. 1857: Predpustna. Beg pred plohom (Pravlica slov. naroda, v 40 razstavkih). Teržiška dolina, v 14 kiticah. Lan (po geslu Prešernovem). Železna cesta. Vinski brat. Vračilo sveta. — L. 1858: Predpustna. Véliki kovači. — L. 1859: Predpustna. — L. 1860: Rokodelska. Rotarski fant. Zadovoljni Teržičan. Predpustna. Pekvata krača (cf. Proklete grablje). Gomiljski zdravnik. V spomin Matiju Hribarju, kolarskemu mojstru in posestniku. Senožeška. Vesela novica (o vinu). — Prve tri je v katoliški družbi rokodelskih pomočnikov o božičnem kresu sam deklamiral. Kedar končá „Rokodelsko“, pravijo Novice, ni bilo ploskanja pred ne konca ne kraja, da se je pesnik vdrugič na odru prikazal in je v veselje poslušavcom začel drugo „Rotarski fant“, in spet je donel vesel ropot od vseh krajev verlemu pesniku v pohvalo, ki ni nehal pred, da ni postregel še z eno, ki jo je zapel od svojega lastnega doma pod naslovom:

Zadovoljni Teržičan.

Sem Teržičan,
Deleč poznan;
Delam in pojem,
Rad sem štèmán.
Mi diší jed,
Kaša, podmet,
Žganci in krape,
Tudi trijet.

Štruklje rad jem,
Vince pijem,
K mamki beržanki
Najrajši grem.
Kjer diší kljun,
Purman, kapun,
Serna, beržole,
Nisem begun.

Vname se ples
Jez sem vmes;
Sučem dekleta
Bistrih očes.
Kdor me pozná,
Rad me ima
Bodi drugodi
Ali domá.

Ko gnjezdo tič
Ljubim Teržič,
Kjer se zdeluje
Kosa, mešič.
Da sem le zdrav,
Vse mi gre prav,
Bog daj, da srečno
Smert bi prestal.

„Bravci Novic že zdavnej vejo, kako bistra glavica je naš V. Kurnik, in danes smo imeli spet priložnost prepričati se, da ga smemo po pravici šteti v versto pravih národnih pesnikov, kteremu ne stopa kurji pot na čelo, kadar Pegaza jezdari, ampak brez vsega truda in brez vsega napenjanja mu pesmi tekó tako preprosto in gladko, da je veselje (str. 7)." — L. 1861: Godec pod lipo. L. 1867: Striček Dobersvet. L. 1868: Čast poštenim siromakom. L. 1870: Pesem za kratek čas skoval v 16 kiticah V. Kurnik. Kdo je mar? Na primer bodi:

Vvod.

Bilo je v viharni noči —
Se še spomnite o toči,
Ki je sula iz nebes —
Ko me Vila obiskala,
Zdajci vstati ukazala,
Ter mi pravi: skleni vez
Zopet z manoj zapuščeno,
Pevcev slavskih kdaj cenjeno.
„Kdo je mar?"
Mi zapiši pesem eno
In opevaj sami dnar.

Ko to slišim, se zavzamem,
Hitro od počitka vstanem
Ter zapišem: „Kdo je mar?"
Od te dobe me ni Vila
Ne trenutka zapustila;
Jaz opeval ž njo sem dnar.
Tu jo znaš, moj bralec, brati,
Kedar češ in kolkorkrati:
„Kdo je mar?"
Skazkov, prosim, ne kazati,
Saj ni pisano za — dnar!

c) Danica kaže l. 1856 št. 14 — 16 njegovo jako zanimljivo: Kralj Rastislav. L. 1863: Sedanji svet — s pristavkom: Nekoliko natorne poezije sine regula itd.

d) Vodnikov Spomenik l. 1859 str. 137 — 140: Poštengana kaša (Domača prigodba). Koprivnik o poletji (Dečve strezite — Rožicam, — Vode prilite — Nageljnam itd.).

„Vojtehov brat, kolar in hišni posestnik v Tržiču, ima vso zapuščino rajnega pesnika. Z veliko marljivostjo si je iz posameznih papirčkov v lepo knjigo spisal vse pesmi Vojtehove, in spredaj je prilepil fotografijo njegovo. Pesmi je menda **120**, pregovorov pa kdo vé koliko — cele **4** zvezke itd." — To bodi na znanje „Zvonu", kteri nabira gradivo za životopis tega originalnega možá, ki je poleg Andrejaša, Vodovnika, Frankolskega in drugih zaslužil, da se ga spominjamo in mu priznavamo čast, katera mu gre itd. (1887 str. 632)".

Dr. Etbin Henrik Costa r. 18. okt. 1832 v Novem Mestu, gimnazijo dovršil v Ljubljani, doktorstvo modroslovja in pravdoznanstva v Gradcu, odvetnik, deželni in državni poslanec, vitez Franc-Jožefovega reda, župan, predsednik Slov. Matici itd., u. 28. jan. 1875. — Oče mu je bil Henrik Costa, r. 1799 v Ljubljani, vodja c. kr. colstva, u. 21. apr. 1870. Pisaril je deloma v domoljubnem smislu, marljivo deloval zlasti v družbi kmetijski in zgodovinski (Vid. Mitth. des histor. Vereins, Illyr. Bl., Carniolia), in prikupil se je posebno s knjigo: „Reiseerinnerungen aus Krain" von Heinrich Costa. Mit Ansichten von Laibach, Neustadtl, Veldes u. Lueg. Laibach, 1848. 8. 266. Druck Eger. — Sin Etbin bil je vzgojevan nemški; kot dijak poprijel se je slovenščine, in prvi nezreli sad dotičnega učenja njegovega je bil neki

a) Hitri Slovenc. Schneller Slovene. Ohne Lehrer in 24 Lectionen . . v. Janez Čbelarčki. 1851. Gratz. Ludewigh. — Pisaril je s prva nemški, vendar tudi na korist in slavo naši domovini n. pr.: Denkbuch der Anwesenheit All. Maj. Franz Josef u. Elisabeth in Krain. 1857. — „Mittheilungen des histor. Vereins für Krain". Unter Dr. E. H. Costa's Redaction September 1856 bis März 1858. — Die Adelsberger Grotte, mit einem Situationsplane desselben. Laibach 1858. 8. 54. — Prvo slovstveno delo, s kterim se je Slovencem poslavil, pa je:

b) Vodnikov Spomenik. Vodnik-Album. Na svitlo dal Dr. E. H. Costa. V Ljubljani 1859. XI. str. 268. S spisi 86 pisateljev in štirimi na kamen tiskanimi

dokladami. Nat. Kleinmayr-Bamberg. — Sam je spisal „Predgovor" (slov. in nemški) pa „Biographische Skizze Vodnik's (str. 3—8)". Prvo njegovo povabilo zastran bukev v Vodnikov spomin se nahaja v Novicah l. 1857 str. 358, napoved in vabilo k naročevanju l. 1858 str. 34, in naznanilo dovršenja 1859 str. 195. Dotlej je po Novicah vrlo priobčeval znanstvene pomenke v zgodovinskem družtvu Ljubljanskem in to slovenski.

c) Postojnska jama. Popisal Dr. E. H. Costa. Tej knjižici je tudi priložen črtež postojnske jame. V Ljubljani 1863. 8. 48. Zal. Giontini. Nat. Blaznik.

d) V Novicah se nahaja na pr. l. 1863: Nekoliko besed o telovadstvu. Govoril Dr. E. Costa. L. 1864: Kaj je zgodovina? Kako se piše zgodovina? L. 1867: Načrt za izdajo naučnega slovnika. Še enkrat o naučnem slovniku. Sporočilo o kmetijskem shodu na Dunaji. — „Sporočilo o triletnem oskrbovanji mestnih opravil v Ljubljani od junija 1864 do maja 1867" je tudi posebej natisnjeno slovenski in nemški. V Ljubljani 1867. 4. 21. — Razni govori v deželnem in državnem zboru. Zadnjikrat se je z ozirom na „Slov. Naroda" članek: „Dr. Costa in njegove zasluge za slovenski narod" (št. 231) oglasil sam v Novicah l. 1873 str. 337—339 s poslanico: „Svojim rojakom", kjer proti koncu pravi: „Srce mora boleti vsacega rodoljuba, ako vidi, kakošen je stan slovenskega naroda v tem važnem trenutku. Namesti da bi složni delali za sijajno zmago o prvih neposrednih volitvah, rušimo vse, kar se je zidalo pod vodstvom Bleiweisovim skoz več desetletij. Na razvalinah narodne edinosti še le se bodo tožili tisti, ki so nesrečenga razpora krivi: tisti, ki so prvi enostranski volilni shod sklicali, in prvi svoje enostranske kandidate stavili. Le narod naš bode žalibog! trpel žalostne nasledke takega dejanja . . . Bolj, kakor puhlih fraz svobode in omike treba nam je složnosti, edinosti v hudi borbi sedanjega časa! Z veseljem sem delal in delam za svoj narod, rad pa tudi prepustim težavno bojišče vsakemu drugemu, ako mene narod naš več ne potrebuje. Svojega prepričanja pa ne bom nikdar in po nobeni ceni predrugačil, in zmirom zvest ostal našemu geslu, ki je resnično cel program: Vse za vero, dom, cesarja!" (cf. Jezičnik XXV. Dr. Razlag).

e) Koledar Slovenske Matice l. 1865 kaže, da je Dr. E. H. Costa z dr. Bleiweisom in dr. Vončinom bil v prvem opravilnem oddelku, ž njima zlagal jej pravila, sestavil pozneje opravilni red, bil jej ustanovnik in od 15. okt. 1868 tudi predsednik, ter je od l. 1870 — 1874 vredoval „Letopisa" podučni in zabavni del. Sam je spisal v Letopis Slov. Mat. l. 1869. I. „O dvoboji", članek iz zgodovine prava. L. 1869. II. ima „Bibliografia slovenska ali slovensko knjigoznanstvo", ktero je Dr. Costa z veliko spretnostjo sestavljal od začetka l. 1868 do konca l. 1873. Razun tega je sestavil: Statistični spregled vseh slovenskih čitalnic l. 1869. II. in l. 1874: Prvo desetletje Matice Slovenske, pa vsaj večinoma: Anton Lesar, duhoven Ljubljanske škofije, profesor na c. kr. viši realki, tajnik in odbornik Mat. Slov. (str. 94—100).

f) V Slovencu l. 1874 je nasprot „Slov. Narodu" spisal članek: Gregor VII. in grofinja Matilda (l. 67. 68). Kot vstanovnik in odbornik „Katoliške družbe" je vže l. 1869 o velikem zboru čvrsto govoril o „nezmotljivosti papeževi" itd. — O smrti skazal se mu je tudi „Narod" nekoliko pravičnejši (1875 št. 25); žalostnice posebne imajo Novice št. 5; Slovenec št. 13 itd. Sicer pa glej: Dr. E. H. Costa. Spisal V. Urbas. Založila in izdala Matica Slovenska. V Ljubljani 1877. 8. 126. Nat. Blaznikovi dediči. — In tudi: „Spomini na dr. E. H. Costo" v Novicah l. 1876, pa: „Svojemu plemenitemu prijatelju dr. E. H. Costi v hvaležen spomin" v Novic. 1877, kjer po omenjenih bridkih borbah naposled poje pesnik Josip Cimperman:

Vendar tolažbo imam, slavili Te bodo zanamci
In spominjali zvestó Tebe se, Tvojih zaslug.

Josip Novak r. 25. dec. 1833 v Podbrezju na Gorenjskem, sveč. 1859, kapelanoval v Selcih, Žužemberku, od l. 1871 dekan v Kočevju, u. 11. nov 1883. Popevati jel v latinskih šolah učenec in prva pesmica njegova se bere a) v Vedežu III. l. 1850 „Zadovoljni". — Jako krepke, dokaj slovanskega duha, b) po Novicah na pr. l. 1853: Sveti Matija (Legenda). Želja po domačiji; l. 1854 so: Prodani sin in spokorjeni razbojnik; l. 1855: Osoda; Izgled; l. 1856: Obletnica Francetu Domiceljnu bogoslovcu itd. Novi svet in stari; l. 1857: Novoletnica; l. 1858: Žalostinka g. Jurju Kobetu (Vid. Jezičnik XVII str. 16); o Vodníkovem spomeniku; l. 1863: Slovstvena drobtinica itd. — c) Vodnikov Spomenik l. 1859: O bitvi (Bratje krepki in Slovani — Složni na bojišču zbrani!); Spoznanje. — d) Glasnik l. 1858: Narodne pripovedke iz Podbrezja. I. Od bele kače; l. 1859: Od večnega čevljarja (šuštarja) itd. — e) Danica 1865: Solzica na grob svojega nepozabljivega prijatla, g. Janeza Voglarja, stolnega kaplana. — f) Narodni Koledar in Letopis Slov. Matice 1867: Družba sv. Mohora. Beseda vsem rodoljubom. — g) Koledarček družbe sv. Mohora 1868: Slovenska Matica. Njen namen in njena delavnost. — Gl. Zvon 1883 str. 801. — Na primer bodi le v Novicah 1855 str. 56 pa 1856 str. 298:

Osoda.

Dva golobčeka letela,
Skupaj se na hrast usela,
Skup na vejici gerlila,
Eden druzega ljubila.
Prileti z goščave strela —
U sercé obá zadela.

Novi svet in stari.
(Po ilirskem).

Svet sedanji pregizdavi
Hvali se večkrat in pravi:
„Naši dedje so še spali,
Malo so reči spoznali!"
Al morda da tud' resnica
Je sledeča prislovica:
„Svet sedanji v svojem znanji
Je v ljubezni dokaj manji,
In njegovo umovanje
Prazne slame več nažanje".

Valentin Lah r. 9. febr. 1833 v Komendi, sveč. 1857, službоval v Metliki, Šmariji, Radolici, Šmartinem pri Kranju, od koder je šel k Trapistom, potem k redovnikom vstajenja Kristusovega (Resureksistom), mudil se nekaj časa v Drinopolju, Carigradu, v Rimu; zarad bolehnosti vrnil se je domu, pomagal v Dolu, služil v ženski kaznilnici v Begunjah, potem v Naklem, odkoder je šel zopet v Bosno, pastirjeval v Dubici, kjer je bil silovito umorjen v noči od 24. na 25. majnika 1886. Ranjki je bil čvrst Slovenec; pisal je kratko pa krepko. Slovensko je spisoval vže l. 1851 v Daničici, v domačem časniku v Alojznici (Slovenec 1886 št. 123); kot bogoslovec pa je spisal šolski mladini prekoristno knjižico:

a) Sv. Alojzi, ali šestnedeljna pobožnost v čast sv. Alojzja poleg nemškiga. Pridal je molitve za službo božjo in življenje sv. Stanislava Kostka. Ljubljansk bogoslovec (Valentin Lah). V Ljubljani 1856 12. IV. 310. Zal. Gerber. Natis II. 1861. — III. 1867. — IV. 1874.

b) V Novicah l. 1860 je jedernat spis njegov: Beseda o petju sploh in o petju v šoli (št. 23. 24); l. 1874 iz Bosne dopis, vabeč Gorenjce v Bosno namesto v Ameriko itd.

c) Pobožni otrok ali podučne in molitevne bukvice za mlade kristjane. V Ljubljani 1862. 16. 175. Zal. Gerber. — Nat. II. 1865. Spisal V. L., duhoven ljubljanske škofije.

d) Danica mu je bila jako priljubljena in pogostoma je dopisoval vanjo na pr. l. 1864: Dogodbe pri Marii Devici na Brezjah na Gorenskem. L. 1867: Bratje keršanskih šol. Čertice o njihovih šolah. L. 1870: A. Vojska laži - liberalizmu, razširjajmo pravo omiko. L. 1871: Misli v prevdark in poterjenje dušnim pastirjem. B. Bratovščine. C. Stanovitnost poboljšanja v misijonu. Stanovske družbe. L. 1874: Iz Bosne (Marija - Zvezda) do častivcev presv. R. Telesa. Vrednost in sreča mniškega stanú. Stopite v red oo. Trapistov v Bosni. L. 1876: Iz Rima, posebej o Talijanih in Slovenih. L. 1880 — 81: O naselbi v Bosno. Marija - Zvezda. Maglaj o Verbasu. Olikovanje Bosne itd. itd.

e) Keršanski posel ali bukvice za posle in njih gospodarje, pa koristne tudi drugim ljudém s podukom in vsimi potrebnimi molitvami. Spisal V. L., duhoven ljubljanske škofije. V Ljubljani 1872. 16. str. 384. Zal. Giontini. Nat. J. Feichtingerjevi nasledniki v Lincu.

f) Slovenec ima jako zanimljive dopise v verstvenem in narodoznanskem oziru iz Drinopolja, iz Carigrada, o Bolgarih itd. l. 1875 — 6.

g) Archiv für kath. Kirchenrecht . . v. Dr. Fr. Vering. Mainz 1878 . . ima učeno razpravo: „De Boriso seu Michaële I., primo rege christiano Bulgarorum a. 852 — 888" (str. 274 — 293) in l. 1879: „De Borisi seu Michaëlis I. regis Bulgarorum successoribus usque ad subjugationem Bulgariae ab anno 888 — 1019" (str. 81 — 121). Auctore Valentino Lah, presbytero dioecesis Labacensis. V njej se ozira tudi na vire slovanske (Palacky, Jireček, Miklošič, Rački, Palauzov, Drinov, Hilferding, Golubinski, kterega zlasti zavrača) priporočevaje to vsem bogoslovcem katoliškim, da se gledé pravoslavja prav spozná resnica.

„Kranjci ste pri vseh težavah vendar še srečni. Vidim, da ljudje po premnogih krajih na Ogerskem, Hrvatskem, Dalmatinskem, posebno pa na Turškem težko težko rijejo naprej s telesnim životom, ah, kako slabo pa z dušnim! piše iz Carigrada. Po sedanji skušnji smem z dobro vestjo in popolnim prepričanjem reči, da toliko in tako vredjene dušne hrane, kakor je na Kranjskem, nima celi avstrijski iztok in jug, in kolikor zamorem sklepati iz dušnega pastirovanja tukajšnjih frančiškanov, ki vsi posnemajo italijansko šego, tudi sama Italija ne, toraj gotovo tudi ne francoska dežela, ter Španija, ki posnemate Italijo.

Naj toraj Slovenci Boga hvalé za tako obilno dušno hrano ter jo obračajo dušam v živež, sicer se jim zamore mesto pogače dati ovsenjak ali kamen. Prepričal pa sem se tudi, da duhovni menda nikjer ne vživajo tako splošne častí in veljave kakor po Kranjskem. Pod dobro drevo se rado hodi sadje pobirat . . . Za Bolgare, za Armene . . molite še po Slovenskem za-nje, saj je Slovenija v molitvi za zedinjenje razkolnikov prva in največ storila itd." (Slovenec 1875 št. 66). „Tolovajski napad na misijonarja Val. Laha in grozen umor"; „Govor na grobu" itd. glej Zg. Danica 1886 l. 23. 24. itd. v dopisih iz bosanske Dubice!

Blaž Sušnik r, 29. jan. 1834 na Gojzdu nad Kamnikom, sveč. 1862, duhovni pomočnik v Knežaku, potem v pokoju, u. ondi 3. apr. 1866. Dijak je v IV. razredu gimnazijskem v imenu svojih součencev za slovó katehetu Jož. Globočniku l. 1854 zložil sonet, čegar zadnji razstavek se glasí (Danic. l. 29):

Po dolgim, trudapolnim delu, dragi!
Podaj se v zaželen pokoj počivat,
In enkrat v večni raj nebes prebivat!

Tako je zapel „Faránam sv. Ane na Gojzdu" o priliki vpeljanja novega duh. pastirja pesem (l. 40), L. 1856 ima a) Danica pobožen spis „Dvanajst ur". — b) Novice l. 1857: Jeršičeva prepad na Gojzdu itd. — c) Glasnik l. 1858 kaže nekaj

njegovih dopisov o gimnaziji Ljubljanski (str. 107); Narodni pregovori; l. 1859: Šembilja itd. — d) Vodnikov Spomenik čvrsto pesem: Valentinu Vodniku 3. febr. 1858 (str. 217). — „Dopisoval je rajni — Blaž Sušnik — rad slovenskim knjigam in časnikom, ki jih je bral koj od pervih let tako redno, da mu ne vem enacega učenca bravca tistih let. Kar pa je pisal ranjki, bilo je živ ogled notranjega njegovega: poštena beseda poštenega serca, izgled sedanji mladini, ki zahaja tako rada na polzko ter nevarno polje (Danic. 1866 str. 93)".

Ferdo Kočevar Žavčanin r. 1834 v Žavcu, gimnazijo zvršil v Celju, na Dunaju lotil sê zdravilstva, zarad siromaštva podal se v Zagreb, služboval pri državnem računarstvu, l. 1876 obolel na duhu, v blaznici 11. okt. 1878 u. v Gradcu (Vid. Slov. Narod. XI. št. 268. Sp. A. K. Cestnikov). Spiske svoje priobčeval je v

a) Novicah l. 1855: Vipota, kjer o koncu piše: „Resnično! krasen in bogat je naš slovenski dom, — toda žalibog! še malo poznan celó med rojaki, še manj od ptujcev. Nujmo tedaj po vsih okrajinah naše mile domovine nabirati zgodovinske čertice, da spravljamo na beli dan, kar je predolgo zanemarjeno bilo (str. 195)". — L. 1856 iz Zagreba: Pesme in njih presoja. — L. 1857: Hrvatska in slovenska književnost. Franjo Jukić. O zadevah naše književnosti, naj se izdaje lepoznansk list, nekaj v latinici, nekaj v cirilici, in vmes pravi: „Kar se naši književnosti od mnogo strani, tako rekši v zlo(!) piše, je to, da se misli, da je skor vsa v rokah našega duhovstva. Res je, da več ko polovica tega, kar se pri nas v letu piše, je od naših domoljubnih duhovnov pisano, in zopet več ko tri četertinke tega je duhovnega, pobožnega obsežka. Al to je pri nas na Slovenskem potreba, silna potreba. Initium sapientiae est timor domini. Naš narod hoče bukve imeti, ki jih brati zna in brati hoče. In to je najbolja, najtemeljitija podlaga za razvitek naše književnosti, za napredek naše narodne omike . . . Gledé omike prostega naroda je slovenski poleg českega gotovo drugo pleme slovansko. Če smo tedaj ravno najmanji, nismo zato tudi najzadnji; samo da bi naše duševne in materialne sile enakomerne bile naši volji za prosveto itd. (str. 146)!" — L. 1858: O zadevi Vodnikovega spomenika. Za pokušnjo iz delca „Mlinarjev Janez" itd. L. 1859: Naznanilo in ocena. L. 1860: Slovenske narodne potrebe: 1. zavednost narodnosti slovenske; 2. domoljubnost ali domorodstvo; 3. sloga; 4. bližanje književne slovenščine književni horvatosrbščini; 5. vpeljanje našega jezika v šole sploh, v urede ali kancelije, v cerkev in družtveno življenje. L. 1861: O zadevi slovenskega političnega časopisja. Jugoslavenska akademija. O stenografii. L. 1868: Narodne pesmi iz St. Vrazove zbirke na pr. Bernekarjev grad (vid. Poženčan. Vodnikov Spom. 315), sv. Marjeta, sv. Jurij orožnik itd. (Jezičnik XVI.). Predlog Matici slovenskej na blagohotni prevdarek v nabiranje narodnega literarnega blaga itd. L. 1870: Medved in dren. Po narodnej basni sp. Ferdo Kočevar.

b) Mlinarjev Janez slovenski junak ali vplemitenje Teharčanov. Spisal po narodni pripovedki iz srede petnajstiga stoletja F. Kočevar. V Zagrebu 1859. 8. 129. Nat. K. Albrecht. Predgovor se pričenja: „V povabilu na naročbu toga mojega delca sàm spomenul, da kar sàm spisal, sam po svoji celi zmožnosti spisal . . . Kar se jezika tiče, bo svaki čestitih čitateljev koj na prvi pogled zapazil, da nisàm se držal ne železnih pravil ne izključive slovenščine, to je, jezika, kteri se dan današnji sploh v slovenskih knjigah rabi; ampak, da sàm se v slovstvenih odlikah, i sèm ter tje tudi v poedinih izrazih hrvatsko-srbskomu poreklju bližal, al to vendar tudi sámo toliko, da razumljivost moje besede bo vsakomu Slovencu lahka, kter se je le malo čez prag svoje hiše po svetu ogledal. Ako bi se pa vendar kdo na čim spotikal, naj se v naših časopisih zoper mene oglasi, odgovor bo dobil, kolikor toliko zadostiven itd". — To se je zgodilo, kajti v Glasniku l. 1859. II. str. 50—57 ga je M. Kračmanov obdelal bil tako, da je F. Kočevarju popolnoma bilo „zadostivno"!

c) Glasnik jel je dopisovati l. 1859 iz Zagreba; večih razprav nekaj priobčil je še le l. 1866: Značaji iz življenja našega naroda. I. Butelj-Matevž; l. 1867 — 68: Pomenki o naših literarnih zadevah: 1. Slovstvo; 2. jezik; 3. pisava; 4. korenike. Narodna pesem v okolici Zagrebski. Kaj se po svetu godí. Iz St. Vrazovega rokopisa, največ po zbirki Poženčanovi itd.

d) Slov. Gospodar v Mariboru l. 1868: Stanko Vrazova literarna zapuščina. Poroča F. Kočevar (. 21. 22). Naše narodne pesmi (l 28 — 50).

e) Slov. Narod l. 1869: Narodopisne slike iz življenja našega naroda. Razgovori. Hrvatski korteš. L. 1870: Jezikoslovna razmišljevanja. 1. Vzhodna slovenščina. 2. Polvokal. III. Glas. Kupčija na Hrvaškem. Matica Ilirska v Zagrebu. Slovenci na Hrvaškem. L. 1873: Slovensk dolžni list iz l. 1613. L. 1875: Manifest cesarice Marije Terezije od l. 1766. Slovenska bibliografična rariteta (Vramecz).

f) Koledarček družbe sv. Mohora l. 1871: Slovenski kmečki koledar. Vremenski. O pridelkih in o letini. Koledar gospodarskih opravil. L. 1873: Narodno gospodarstvo na Hrvaškem.

g) Zora l. 1872: Slovenska zvezdna imena.

h) Kupčija in obrtnija. Denar in blago. Slovenskemu ljudstvu v poduk spisal Ferdo Kočevar. Slov. Večernice 1872. 8. 215. Nat. tiskarna družbe sv. Mohora. — „Nazadnje še eno besedo strokovnjakom, pravi pisatelj v predgovoru. Za nje ta knjiga ni pisana . . . Prvo, kar sem hotel doseči, bilo je to, da je ta knjiga tudi prostemu možu umljiva. Umljivosti sem tedaj moral stilistične žrtve prinašati, dasiravno ne rad. Splošno umljiv biti, to je zlasti v takih predmetih težavno, ki do sedaj še niso bili pod slovenskim peresom, ampak za ktere se je moralo, kakor za predmet te knjige po celini orati. Tisti, ki bo za menoj oral, bo našel saj nekaj razrahljano zemljišče, ter bo mogel marsiktero stvar bolj gladko, bolj jasno povedati in opisati, kakor sem to jaz mogel. Strokovnjaki! izvolite to v poštev vzeti, preden sodite".

Janko P. (Pukmeister) **Vijanski** r. 20. jun. 1837 v Vinjah pri Novi Cerkvi, učil se v Celju, potem gozdarstva v Mariabrunnu pri Beču, službovat na Vrhniki, u. 23. maja 1862 na Laškem (Tüffer). Dopisoval je v

1. Novice na pr. l. 1857: Zmešnjava jezika. Smešna in žalostna. Zarotena močirnost. Etimologične drobtinice. Lakomni kmet. Gorica in nektere pravlice. Serca sile (Pesem iz Celjske Slovenije). Rebro v Gornjem gradu na Štirskem. Nekaj o Rojenicah. Kako se Turki kopajo. Kako se ljudje pozdravljajo. L. 1858: Kako Slovenci kruh čislajo. Čudna lipa (Povest). Še nekaj o Rojenicah. Skalska dolina na Štajerskem. Narodna pravlica. L. 1859: Solčavske planine na Štajarskem. O gojzdnem črvu. Najljubše godbe cara Petra Velikega. Gradišče. L. 1860: Terpežnost lesa, sp. Janko Vijanski, gojzdnarski akademikar. Kadaj derva največ gorkote dajo. L. 1861: Naročevanje na slov. zabavnik itd.

2. Slov. Prijatel l. 1857: Slepi brat. 3. Glasnik l. 1858 — 1860: Dopisov mnogo iz Valenja na Štirskem in največ iz Mariabrunna, sploh o narodnih rečeh napr.: O Miklavževem večeru, Božiču, Otepnici itd. Drobtinice: Carja katún. O Skuli. Bajeslovne črtice. O kačah. Nedolžna ljubezen. Narodne pripovedke. Slovenske narodne vganjke. Vitanjske razvaline na Štirskem itd.

4. Danica l. 1857 št. 30: Oče naš (Legenda za nemškim). 5. Vodnikov Spomenik l. 1859: Zgodovinski odlomek. Pesmi: Serdce vtolaženo. Moja uteha, ki bodi na primer:

Pod košatim drevjem hódim
Kamor tira me sprehod,
In še dalje v mislih blodim;
Dokler ne zapré se pot.

Moja lica so še mlade
Pa vže nosi mí obraz
Žalost, često v tugo pade
Serdce, zvene lica kras!

Dve le mislim si besede,
Kdar iz sveta sem iztert,
Kdar na tihem zla vrag prede,
Pride mi na misel: Smert.

Grenko zdi se mi življenje
Kadar premišljujem svet,
Nja veselje so le senje
In nja up le kratek cvet!

V tej pa up mi še ostane,
Zadnji, ki se nam podá;
Kdar mi sklé po sérdcu rane,
Se obernem na — Bogá! —

6) Nanos. Slovenski zabávnik za l. 1862. Izdal Janko P. Vijanski. V Ljubljani 1862. 16. 294. Nat. J. R. Milic. Obseg: Janko in Minka. Povest sp. J. K. — Zadovoljnost; Stanovitnost. Pes. Hor. posl. T. L. — Slov. legende. Rodovitnost in urno razširjanje rastlin. Smert ajduka. Narodne zagonetke. Zap. L. M. (Molj) Podgoriški. — Kratki obris ženitvanskih šeg Laškega okrožja. Ančika. Noveleta. Pesem od hlač. Zap. J. J-k-č. — Pesmi. Prašanje. Zvezdice. Kralj Matjaš. Sonetna trojica. Zl. J. Pajk. — Govor gospé ničle do svojih hčer 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 pred polnočjo novega leta 1861. Sp. E. Nožarjev. — Čarovnik. Previdnost Božja. Mladeneč na razpotji. Sp. A. Okiški. — Gradišče. Zap. J. Ogradi. — Teihoskopija. Iz Ilijad. Posl. J. Ljubič. — Pesmi. Iz nekdajne celjske Slavije: Sladka misel. Prepozno. Na gori. Prošnja o slovesu. — Narodna pripovest o vranu. Nekaj o Žuber-Jožu. Basni. Zakaj je prav in koristno za omiko maternega jezika skerbeti. Kako moramo pisati, da bo to, kar pišemo, narodu kaj koristilo. J. P. V. — Taman. Iz rus. M. P. — Strast in krepost. Veselica v dveh djanjih. Sp. Anton Kos Cestnikov. — J. Vijanski kaže v predgovoru: Slovenci! „Za slovstvo kterega koli národa so bili zabávniki od nekadaj velike cene in važnosti . . Spisi v tej pervi knjigi so večjidel le od naših marljivih in nadepolnih mladih pisateljev, in torej, rekel bi, le poskušnje. Zató naj se ne tehtajo na tehtnici, na kteri se sicer dela naših starejih in izverstnejih pisateljev tehtajo in mérijo itd.“

Novice 1862 str. 191 naznanjajo prezgodnjo smrt nadepolnega Vijanskega. Pripravljal se je vrli domoljub ravno na izdanje drugega tečaja „Nanosa“, ko ga je nemila smrt prehitela . . . In str. 215 je pesnik Š. zapel v imenu njegovih prijatlov

V spomin J. P. Vijanskemu.

Komu se je sodba razodela,
  Ki odloči bitju čas?
Kdo pregleda čudne Božje dela,
  In namen, ki vodi nas?
Tukaj smrt je sinka pokosila,
  V tem, ko starček še živí,
Tam na grobu joka mati mila,
  V kterem njena hčerka spí.

Tudi mi stojimo na gomili,
  Solzno naše je okó,
Ker od nas rojak predragi, mili,
  Vzel na veke je slovó.
V zlati dobi svojega življenja
  Je usahnil žile vir.
Bratec! Tvoj'ga konc je hrepenenja,
  Tvoj'mu srcu dan je mir.

Janko dragi! vsake od težave
  V jami mirno se spočí,
Z raja blagoslovljaj sine Slave,
  Ki te pozabila ní.
Kjer žaluje zdaj slovenska Vila,
  Bode roso jutrno
V kratkem roža na Tvoj grob cedila,
  Kakti solzo žalostno!

Janez Parapat r. 9. dec. 1838 v Ljubljani, svečenik 1864, služboval pri Stari Cerkvi na Kočevskem, v Semiču, Podbrezju, na Vranji Peči, župnik u. 7. april. 1879 v Zagradcu na Dolenjskem. Pisariti jel je v

a) Glasnik p. l. 1862: Lokava. Listek iz potne torbice. Večer v Benetkah. L. 1863: Deček in cvetlica. Postiljonska (Pesem). L. 1864: Gospa Sreča in gospod Denar. Teta Holofernes in njen zet (Andaluška pravljica Caballerova). Na primer bodi:

Deček in cvetlica.

1. Deček veselo
   Skače po trati,
Cvetko zagleda
   Krasno tam stati.

2. „Kaj pa tu delaš,
   Rožica bela?
Pojdi mar k meni,
   Meni boš cvela."

3. „„Deček prezali,
   Pust' me živeti;
Če me utrgaš,
   Moram umreti.""

4. „Meni na prsih
   Bodeš ležala,„
Z mojimi lasci
   Nježno igrala."

5. „„Toliko rožic
   Vidiš krog mene,
Drugo si zberi
   S trate zelene.""

6. „Lepše nobene
   Ni po livadi,
Ki mi cvetejo
   V ljubi pomladi."

7. Prazne so prošnje
   Rožice zale:
Dečkove roke
   Smrt so ji dale.

b) Cvetje ima posebej: Družina Alvaredova. Povest iz kmečkega življenja. Spisal Fernan Caballero. Iz španskega poslovenil Janez Parapat. V Celovcu 1864. 12. 163. Zal. vredn. Glasnik. Nat. Blaznik.

c) Večernice Mohorjeve družbe l. 1864: Cerkev sv. Križa pri Belaku. L. 1865: Cerkve pervih kristjanov. L. 1867: Poslednja tolažba. V španščini sp. F. Caballero.

d) Letopis Slov. Matice l. 1868: Spominska svetinja kranjskih stanov iz l. 1600, in Ltps. 1869. I: Svetinja l. 1790. — Cesar Leopold I. v Ljubljani. — L. 1869. II. Svetinje škofov ljubljanskih. O kmečkih puntih sploh in o uporu 1573. l. posebej. — L. 1870: Letopis mesta Kranjskega (788—1870). — L. 1871: Turški boji v XV. in XVI. veku s posebnim ozirom na Slovence (str. 1 — 159, tudi posebej, vid. Zora I. str. 13). — L. 1872—73: Doneski k zgodovini Kranjskih mest. Doneski k zgodovini samostana Velesovskega. — L. 1874: Doneski k zgod. Kranj. mest. Regeste iz doslej še ne natisnenih, Kranjsko zgodovino zadevajočih rokopisov. — L. 1876: Doneski itd. — Numismatični spominki iz l. 1848. in 1849. Priobčil Janez Parapat.

e) Besednik največ iz španščine na pr. l. 1869: Janez soldat. Najboljše krščansko delo. Kasilda. Janez Vsegadost in smrt. Verne duše. L. 1870: Prilike o. Bonaventure: 1. Gadji lovec. 2. Papežev izpovedanec. L. 1871: Prihod Turkov v Evropo in na slovensko zemljo. Razmišljeni Juri. O petelinčeku. Povabljeni gost. L. 1873: Ofero (Španjolska legenda).

f) Koledar družbe sv. Mohorja l. 1870: Bitva pri Sisku.

g) Slov. Narod l. 1870: O naučnem slovniku v mali obliki. L. 1873: Historično-geografično društvo itd.

h) Zora l. 1872: Na Dobraču. Žiga Herberstein v Moskvi. L. 1873: Dva umetnika. O španjolskem gledišču. — Vestnik I: Gospodje Višnjagorski. L. 1875 II: Slovenščina v Kočevskem narečji. L. 1875. III: Kritika. Opis jugoslavenskih novaca, Prof. Sime Ljubića . . u Zagrebu 1875. IV. D. Albrecht.

i) Slovenec l. 1873: Hohenwarti. L. 1874: Furlanski arhivi in naša zgodovina. Ahasver ali večni Jud.

k) Danica l. 1874: O staro-loški fari. Zgodovinska črtica, kjer proti koncu pravi: „Vender bi se našlo še to in uno v arhivih župnih, le preiskavati jih je treba in potem naznanjati, karkoli se najde zgodovinsko zanimivega v njih, da dobimo tedaj vsaj kolikoršno tolikošno cerkveno povestnico Kranjsko. Ali bode vsa naša vednost v cerkveni zgodovini vedno le to, kar nam daje v opombah na zadnjih straněh „Catalogus Cleri!" (str. 303). L. 1875: Sveto leto na svetinjah. — Razun tega je vravnal ali sestavil več molitvenih knjig na pr.: Molitvene bukvice za pobožno mladost. — Steza v sveti raj. — Zvonček nebeški. — Dušni vodnik v srečno večnost, mašne molitvene bukve za bogoljubne odraščene ljudi, kateri želé v duhu in v resnici Boga častiti, spisal J. Parapat, župnik (Vid. Priloga k Slovencu . . H. Ničman). — V „Matici Slov." hrani se rokopis njegov: Pregovori in reki. I. zv. različnih v abecednem redu, II. zv. vremenskih posebej. — Sicer glej „Slov. Narod" (1879 št. 85).

Lavoslav Gorenjec Podgoričan (Leopold Gorenec, Deželanov, Podgoriški, Gojko) r. 12. nov. 1840 v Podgorici pri Šentrupertu na Dolenjskem, gimnazijo zvršil v Novem Mestu, bogoslovje v Ljubljani, sveč. 1865, služboval kapelan v Koprivniku na Kočevskem, v Šent-Lorencu na Temenici, Slavini, Šentjurju pod Kumom, l. 1876 župnik v Adlešičah, kjer je u. 19. febr. 1886. Javno pokazal se je v

1) Zg. Danici l. 1862: Iz zedinjenih deržav. L. Podgoriški. — Dr. Ignacij Knobleher. — L. 1863 str. 219—279: Nevera ne blaží. Česki spisal Václav Štulc, poslovenil Deželanov, kteri je zložil tudi pesem (str. 279):

Pogrebec.

1. Koplji, koplji mi lopata,
Groba temne odpri vrata,
Trudni da k pokoju leže vanj!
Ure so življenja štete,
Star'c, mladeneč, malo dete
Zgrudi v grob se, ko ne misli nanj.

2. Prej, poznej, gotovo pride
Smert; nihče jej ne uide.
Kar rodí se, zopet mine vse
Solnce, zvezde, luna jasna,
Cesar, kralj al dvica krasna:
Istim vse zakonom vklanja se.

3. Koplji pridno mi lopata,
V svét nov odpri njemu vrata,
Ki zastonj iskal je tukaj mir.
Serce bo se ohladilo,
Ran skelečih ne čutilo:
Tam neha življenja divja tir.

4. Znancem svojim in tovaršem,
Otročičem, blagim staršem
Le za kratek čas je dal slovo.
Daleč ni več ura zadnja,
Kmali njih gomila hladna
V svoje krilo tud sprejela bo.

5. Koplji, koplji mi lopata,
Groba temne odpri vrata,
Trudni da k pokoju leže vanj!
K druzim tukej brez števila
Mene boš tud položila,
Ko minul mi bo življenja sanj.

L. 1864 str. 17—93: Mirijam. Česki V. Štulc. Str. 197—232: Skopuh. V. Štulc. — L. 1866 str. 59—134: Morivec pa spovednik. Štulc — Deželanov. — L. 1867 str. 60—110: Spominek živemu. Štulc — Gorenec. — L. 1868: Prava ljubezen. Iz poljskega časnika Gwiazdke, posl. L. Gorenec. — L. 1872: Profesor J. Greuter. Po Světozoru L. Gorénjec.

2. Glasnik l. 1862: Narodsko blago. Izdana kraljičina. Pripovedka o smerti. Šaka narodnih drobtin in vraž. Mačeha in pasterka. Narodne vraže in navade. Zapisal in nabral L. Podgoriški t. j. Gorenjec (L. 1861: Narodne zagonetke. Narodna pripovedka o Šembilii. Nabral v Novomeški okolici L. M. Podgoriški t. j. Leopold

Molj, kteri je sodeloval tudi v Nanosu, gl. J. Vijanski, a je potem utihnil). L. 1863: Zlatoperi tič, konj zlatogrivec in volk. Kristus in Peter. — L. 1864 str. 8—94: Kosovo polje. Historiško-romantičen obraz, v češčini sp. P. Chocholoušek. Poslednji Orebita. Česki sp. J. E. Vocel. — L. 1866 str. 131—336: Rudeča suknja. Poljski sp. M. Čajkovski. — L. 1867: Koprivnik. Lov s sovko. Domača perotnina. Po češkej „Živi". — L. 1868: Brdičev. Poljski sp. Al. Jellowický, posl. L. Gorenec Podgoričan.

3) Novice l. 1862: Vojaški begun. Krajinska narodna pripovedka. Iz Leptira Podgoriški. Kako se razširjajo rastline in živali po svetu. Turško. Mnogovrstne mravlje v Afriki. Nočajski zmaj. Pripovest iz srbske vojske. P. Chocholoušek. — L. 1863: Opica gorila. Gnjezdijoča opica. Severni medved. — L. 1864: Nektere avstralijske živali. Tičetulenj. Mravljičar. Krilata léverica. L. 1869 str. 45—126: Krvina. Zgod.-rom. obraz. P. Chocholoušek — Podgoričan. — L. 1883 str. 238—402: Podoba. Povést. Ruski sp. N. V. Gogolj. — L. 1884 str. 151 — 305: Noč pred sv. dnevom. Maloruska povest. Gogolj. Nos. Gogolj. Str. 312 — 384. — L. 1884 str. 391 — 423 in l. 1885 str. 6 — 186: Zamet v stepah. Poljski sp. Mihal Grabowski (Eduvard Tarsca). — L. 1885 str. 354—378: Temi pod plaščem ali Rabljevo delo o polnoči. Po češkej „Narodnej knihovni".

4) Učit. Tovarš l. 1862 str. 280—296: Lastnosti narodovega učitelja a) Pobožnost in čudorednost. b) Plemenito serce in breziporočno življenje. c) Ljubi naj svoj stan in mladež. d) Zdravje. e) Dobrovoljnost. f) Zadostna omikanost. g) Domoljubnost. Sp. Podgoriški.

5) a) Koledar družbe sv. Mohora l. 1862: Vganjke. — L. 1863: Varšavski jermenar. Poljska povest. — L. 1874: Deveterih enega! Božična pripovedka. b) Večernice l. 1862: Izlandija. — L. 1864 str. 1—39: Oče in sin. V. Štulc. — L. 1880: Požar v prajiriji. Resnica ima svojo moč. — L. 1882: 67. številka, 2. nadstropje, 3. vrata. Črtica iz življenja nekega duhovna.

6) Cvetje iz domačih in tujih logov. — A. Janežič šestka III: a) Agapija. Obraz iz jugoslovenske zgodovine. V češčini sp. Pr. Chocholoušek — Podgoričan. V Celovcu 1864. 12. str. 80. — Šest. IV: b) Kirdžali. Podonavska povest. Poljski sp. M. Čajkovski. V Celovcu 1865. 12. 318.

7) Slov. Narod l. 1869: Poslednji bosanski kralj. Zgod.-rom. obraz, česki sp. P. Chocholoušek. Petuškova ljubezen. Ruski sp. J. S. Turgeněv. Ovručanije 1794. leta. Poljski sp. M. Czajkowski. — L. 1870: Nenadno! Poljski sp. E. Dulski. Harambaša. Česk. Chochol. M. P. Pogodin po Svetozoru. — L. 1871: Junaci v rudečih čapkah 1848. leta obraz. Po Jokai-u. Bilježnikova hči. Novela iz srbskega življenja. Sp. Damjan Pavlovič. Dubenske pogodbe. Poljski sp. J. Kraszewski. Josip Juraj Strossmayer. Po Svetozoru. Olovnica pri Majciejevcih. Po Josipu Zelenki. Izkušnjavstvo. Basen. Po Krasinskem. — L. 1872: Dr. Rieger. Po Svetozoru. — L. 1873: Plašč. Ruski Sp. Gogol. (Vid. Listki IV. str. 30 — 95). — L. 1876: Zaljubljeni hudič. Ukrajinska povest. Plemenitaš stare Poljske. Po Jaroši Bejti.

8) Letopis Matice Slovenske l. 1869. I: Ilija. Zg. rom. obraz iz bolgarskega života. Chochol. II. Tundza. Obraz valaškega života. Po Odeškem almanahi. — L. 1870: V torek i petek. Poljski J. Korzeniowski. Termolama. Ukrajinska povest. Polj. M. Czajkowski. — L. 1871: Ciganije v Angleškej. Po češčini. Adamante. Po M. Jokai-u. — L. 1872—73: Taras Bulba. Davnega Ukrajinskega života obraz. Ruski Gogolj. — L. 1874: Mihael Čarnišenko, ali Mala Ruska pred osemdesetimi leti. Ruski sp. P. Kuleš. — L. 1875: Povest, kako se je Ivan Ivanovič razprl z Ivan Nikiforovičem. Rus. Gogolj. — L. 1877: Družinski život v Jugoslovanskej. Po B. Bogišiči. — L. 1878:

Obrazci iz prirode in života na Tatrah. Po poljsk. pesniku Vinc. Polu. — L. 1881: Nekibe. Zg. rom. obraz po česk. „Jihu“.

9) Besednik l. 1870: Faktor (prim. Brdičev v Glasnik.). Dopisi. Polj. J. Korzeniowski. L. 1871: Kočevske vraže. Sinovska ljubezen, iz Poljskega. — L. 1872: Popotovanje v poštnem vozu. Ruski sp. Pogorelski. Serbske narodne basni. Vzvišujoča ljubav. Poljske vojske obraz. Noveleta. Po Wojcickem. Domači prihranek. Po ruščini. Pravljica o klobuci. Zeló žalostna resnica vsem klobukom in njih prijateljem. Humoreska. Česki sp. V. Hálek. Kijevski školaci. Rus. Gogolj. Begler-bega sin. Slovaška povest. Sp. Csáki Ferencz. — L. 1873: Pogrebni običaji v Poljskej. Lhov. Lovski prizor. Rus. Turgenjev. Tamuli in Santali. Hvaležnost, sp. J. Korzeniowski. Popevača, sp. Turgenjev. Skrivnostno trpenje, po M. Jokai-u. Jurij iz szent — Tamása. 1848. leta obraz. Po M. Jokai-u. Mihael Vasiljevič Lomonosov. Po obširnem Čičagovem spisi. Turški pogreb. Gubernij Jenizaj. Po Stepanovu. — L. 1874: Osoden kraj. Dogodek 1848. in 49. leta. Ogerski sp. M. Jókai. Prodaji. Kavkažk obraz. Po Vojt. Potockem. Povest o pečenej glavi. Nadškof grof Ledóhovski. Zaljubljeni hudič. Ukrajinska povest (cf. Narod 1876). Ciganje v Srbskej. Dvoboj v pustini. Taškend. — L. 1875: Kako v severnej Afriki divje koze lové. Srbske kneževine bivalstvo. Zajetje v Čerkesih. Kavkažk obraz. — L. 1876: Kratkočasnice str. 155—203. — L. 1877: Učenjaška nezmotljivost. Kratkočasnice. Slovenski pregovori itd.

10) Soča l. 1872: Anica, prevod iz Poljskega itd.

11) Zora l. 1872: Berači in beračice v Poljskej. Po Kraszewskem. Aleksander Fedorovič Hilferding. Plemenitaš stare Poljske. Po Jaroši Bejti (cf. Nar. 1876). Nikolaj Vasiljevič Gogol. Po raznih slov. vestih. — L. 1873: O Huculih in Horálih na Karpatih. Krošnjarji v Ogrskej.

12) Slovenec l. 1873: Kavkaz. — L. 1875: Zajetje mej Čerkesi (cf. Besednik l. 1875). — L. 1876 št. 143 in l. 1877 št. 1 do 21: Nekoliko dni pri Horvatoviču. Obrazci iz bojnega tabora. Po Svetozoru. — L. 1878: Jaroslava Čermaka smrt in pogreb v Parizi pa zopet pogreb v Pragi. Podgoriški.

13) Kres l. 1881: Pregovori. Vraže. — L. 1882: Škratelj. Narodna pripovedka belokranjska. Kako Indi svatujó. — L. 1886: Kako Kočevarji snubijo in ženitujejo. Kovač. Narodna pripovedka dolenjska. Zapisal Leopold Gorenjec Podgoričan. Vid. opazko str. 177: L. Gojko.

14) Ljudska knjižnica l. 1885: Mati in sin. Skopuh, sp. V. Štulc (cf. Danica l. 1864). Beneška nevesta, zgod. povest po česk. Jihu. Očeta Blaža otlina, po dr. V. Baubergerju.

15) Koča za vasjó. Povest. Poljski spisal Josip Ignacij Kraševski. Preložil L. Podgoriški. V Ljubljani 1886. 8. 323. Zabavne Knjižnice I. Zvezek. Zal. Slov. Matica. Tiskarna Katoliška.

16) Mrtve Duše. Poema. Ruski spisal N. V. Gogol. Preložil L. Podgoriški. V Ljubljani 1887. 8. 248. Zabavne knjižnice II. Zvezek. Zal. Slov. Matica. Kat. Tiskarna.

Poema „Mrtve Duše“ jel je bil ranjki prelagati vže l. 1872 (Vid. Besednik 1872 str. 95), povést „Koča za vasjó“ pa je prestavljal v svojem največem trpljenju, kedar bolan za vodenico celih šest tednov ni mogel ne ležati ne sedeti, ter se je po noči in po dnevu stoječ pri mizi nekoliko motil ž njo v prevelikih bolečinah. Prav res čuditi se mora človek ogromnemu števil umotvorov, kterih mnogi bi dali nam cele knjige, iz tako različnih pisateljev, in tako raznih jezikov slovanskih. Ne drznem si reči, da sem

popisal vse spiske njegove. Sicer glej „Zvon" 1886 str. 187—8; „Kres" 1886: Lavoslav Gorenjec-Podgoričan, spisal Andrej Fekonja (str. 82—85); „Slovan" (1886 št. 12. 13), spisal Janez Šašelj, ranjkemu vrli pomočnik v Adlešičah.

Ivan Vrban Zadravski r. 4. apr. 1841 v Vukreti za Dravo blizo meje Koroške, gimnazijski dijak v Mariboru, u. 15. apr. 1864. Po njem prišla je na svetlo:

Lada. Almanah za leto 1864. Vredil in izdal J. V. Zadravski. V Mariboru. 8. 128. Nat. E. Janžič. — Spiski njegovi so menda: Životopis Elizabete Kulmanove (s sliko); Blisk (Pes.); Ljubezen in domovina. Novela, po nemšk. posl.; Odlomek iz „Romeo in Julija" II, 2. Angelj mirú. Novela. — Drugih so na pr.: J. G. Plevrat, starozgod. povest. T. P: Spomin na Bled. S. Pohorski: Žerjavi, Lastovka, Vtopljeni zvon. Podgorjanski: Slovenka, Savingrad, hist. novela. Rogački: Lahko noč. K Ločki: Bratom, Moj dom, Na gori. Krajnc (dijak sedmošolec u. 1864 v Mariboru): V mraku, Serenada. M. Flegerič: Potočnice, V spomin J. Vrbana. P. t. j. J. Pajk: Ladi (Pes.), Spominek (str. 125), kjer piše: . . „Ni še bila njegova Lada čez polovico tiskana, ko so otrpnile nja roke, ko se je povzdignil od zemlje duh mladega pesnika, ki je z gorečim veseljem vredil malo delce svoje. . . Dovršil je gimnazijo v Mariboru z izvrstno maturo, čeravno ga je zadnje leto bolezen (sušica) že hudo stiskala. Bogate zmožnosti so mu bile dane. Razun jezikov, ki se v šolah rabijo in učijo, je govoril lepo laški, in francoski, in prestavljal umno Šekspirove igrokaze. Ednajst jezikov mu je bilo znanih. Prebiral je radostno časnike slovenske, poezije St. Vraza, in srbske narodne pesmi so ga posebno navduševale. Nja pisava, nemška kakor slovenska je bila gladka, posebno krasno so donele nja milonežne pesmice itd." — In M. Flegerič mu v spomin poje na pr.:

1. Komaj je rožica cvesti začela,
Cvela je kratke, prekratke le dni,
Širila duh svoj po vrtu, — al vela
V prah se razsula, — glej več je že ni . . .

7. Mislil med nas pripeljati si Lado, —
Lada zagledala beli je svet,
V kteri poslavil si pevkinjo mlado,
Ki je povenila — mladi še cvet.

8. Ljubil si umno Šekspirjevo Vilo,
Večih jezikov sladkost si poznal,
Cenil naj bolj si slovenščino milo,
Mlado življenje si Slavi podal.

France Kosmač r. l. 1845 v Cirknem, latinske šole obiskoval v Gorici, na Reci, v Zagrebu, kjer je osmošolec u. 31. jan. 1864. Po smrti njegovi so bile tiskane:

Pesmice Franceta Kosmača. V Zagrebu 1864. 12. 47. Nat. K. Albrecht. Predgovor jim je spisal Matevž Trnovec, kteri v njem tudi pravi: „Rajni je bil visoke, čvrste postave, pravi korenjak na telesu in duši. . . V peti šoli že loti se prestavljanja greške Ilijade, ktere je prvi dve knjižici poslovenil v izvirnej meri in ju potem v šestej in sedmej šoli pilil in popravljal. Kakor pridna bučelica znal je tudi šolske počitnice obračati v svojo in splošno korist nabiraje v tem času narodne pravlice, vraže, vganjke, prislovice in pesni (gl. Torbica, Drobtinice itd.), kterih je mnogo nabral in izročil slavnemu profesorju v goriškem semenišči g. Kocijančič Stepanu. Učil se je pridno posebno slovanskih jezikov. Hrovaški je prav dobro govoril in pisal, češki je dobro razumel, kaj rado pa je rusovske bukve prebiral. Bil je v resnici pravi domoljub in ne le Slovenec, ampak Slovan, ter nikakoršen strašivec itd." — Zložil je pesmi p. Očevini, Sloveniji, Zavičaju . . Slovanska zarja, Prešernu, Vodniku, Lambergar, Mladenič na mogili itd. Na primer bodi:

Sloveniji.

1. Prelepa si slovenska domovina!
V planjavah tvojih snegovi kopné,
V dolinah tvojih reke se valé,
Prežlahna loza krije ti brdina.

2. Bogata si slovenska domovina!
Sreberne kaplje tebi se cedé,
Koristne rude tebi se talé,
Redi te voda, gora in dolina.

3. In zemlja ti se pišeš Slovenija,
Oj kako radost mi srce prešine,
Ker morem šteti se med tvoje sine.

4. Al zraven mila žalost, domačija,
Osrčje za te vneto mi zaliva,
Ker zmir še tuja moč na tebi biva.

Franjo Ser. Cimperman r. 3. sept. 1852 v Ljubljani, učil se izvrstno v mestni glavni šoli pri sv. Jakobu, potem v gimnaziji, u. v osmi šoli 30. maj. 1873. Popevati in pesmice svoje priobčevati jel je hkrati po treh časnikih:

a) Po Danici l. 1869: Naša prava domovina. Spoštuj starost. Jutranja molitev. V Te zaupam, o Gospod! — L. 1870: Razodenje v natori. Prepozne solze. O novem slovesnem posvečevanji Marijnega spominka pri sv. Jakobu v Ljubljani (14 osmerovrstičnih kitic). Pij IX jetnik. — L. 1871: Duhovne pesmi: 1. Sveta maša. 2. Pred svetim obhajilom. 3. Po svetem obhajilu. 4. Sveto Rešnje Telo I. 5. Sveto Rešnje Telo II. 6. Pomagaj nam, Marija ti! 7. Sklep.

b) Po Učit. Tovaršu l. 1869: Zastavica I. Kriva jablana. Solnčnica in germ. Sonet — Ko jezno pribučí vihar nemili. Kranjska dežela. — L. 1870: Nravno računstvo, poslovenil Fr. Cimperman. Mladini. Tožeča tica. Sonet — Pobeli s cvetjem se drevó spomladi. Sonet — Zgodí se, da oblačen dan napoči. Zastavica II. Starec pod drevesom. Na gori. — L. 1871: Tovaršem o novem letu. Mati in sin. Lastni prid. Kaplja.

c) Po Besedniku l. 1869: Razvaline. Na polji. V žalosti. Zima. — L. 1870: Opomin k petju. Gorska cvetica. Slavec in vrabec. Na sprehodu 1: Škerjanec, kaj bežiš iz trave. 2: Le ziblji metulj se od cveta na cvet. Kuri. Zajec. Moč domovinske ljubezni. Pesnikova molitev. Povelje. Po nesreči. Jezna sreča. Za goro. — L. 1871: Najdena sreča. Sonet — Pozdravljen serčno bodi hrib zeleni. Pomladni dan. Cesar Franc Jožef rešitelj. Veverici. Nebó oblačno se razjasni. Ščuka. V spomin Antona Umeka. Slovó od jeseni. — L. 1872 z lastnim znamenjem * * *: Venec domačih rož: Na poti 1. Le čez ramo torbo spet. 2. Z Bogom oče, z Bogom mati. 3. Kedaj pa verneš se moj sin. 4. Na pot prijazno solnce sije. 5. Po poti hodim tih in sam. 6. Moj prijatelj! lepo hvalo. 7. Srečna, lepa ti dolina. 8. Roža, roža mlada ti. 9. Bog vam verni, dragi moj. 10. Bog sprimi te, studenec živi. 11. Pozdravljam serčno te jezéro. 12. Oj dete, dete kam bežiš. 13. Oj mlinar, mladi mlinar ti. — Slike: 1. Življenje naše je kakor nebó. 2. Kakó si krasno ti nebó. 3. Gledi, cvet derží se cveta. — Majnikova pesem. Sinoči in denes (cf. Mati in sin. Uč. Tov. 1871). — O basni 1—8. — O volku 1—3. Medved in volk. Kos. Ščinkovec in slavec. Sternad. Penici. 1. 2. — L. 1873: Noč in dan. Sorodnost.

d) Novice l. 1871: Ljubav do doma. — To so pesmi, ktere je France Ser. Cimperman, kolikor jaz vem, sam priobčil in o katerih smem reči to, kar sem pisal o poezijah A. Umeka Okiškega, ki je bil ranjkemu vzor. Kar je Umek storil Janežiču, to je Fr. Cimperman storil Okiškemu, poklonivši mu pesem „V spomin Antona Umeka" (Besednik 1871 l. 15; cf. Jezičnik XIII. 1875 str. 45), ktera popolnoma kaže njegovo preblago srcé. — Po smrti njegovi so prišle na svetlo:

e) Pesni. Zložil Franjo Ser. Cimperman, urédil in izdal Jos. Cimperman. V Ljubljani 1874. 8. 274. Nat. Nar. tiskarna. Zal. Jos. Cimperman. — Kaj o tej izdaji mislim jaz, povedal sem v „Slovencu“ 1874 št. 68; povedal je sodbo svojo tudi J. Pajk dokaj umevno v „Zori“ 1874 str. 273—279. Glej Danic. 1873 str. 190.—196. — Ker so v omenjeni izdaji izpuščene vse njegove duhovne pesmi, kar jih je priobčil po Danici, naj se tukaj pokažejo vsaj nektere na primer:

Naša prava domovina.

1. Kjer sveti čeda solnc se brez števila
In širi neizmerna se višina;
Tam našla lék bo vsaka bolečina,
Tam žalost bode v slast se spremenila.

2. Tam bode naša sreča se rodila,
Kjer zlost nobena ne kali spomina;
Sej tam kraljestvo Božjega je Sina,
Ki milost je njegova svet rešila.

3. Kakó po domu tem sercé zdihuje!
„Ta kraj je naša domovina prava“,
Kjer s čedo zvoljenih sam Bog kraljuje.

4. Tam bomo greha in skušnjave prosti,
Terpina čaka tamkaj večna slava,
Ki tù voljno prenaša vse britkosti.

(Danica 1869 l. 19.)

Razodenje v natori.

Ver sit homini magister.

1. Serce se dviguje mi v persih tesnih,
Novo se življenje mu spet odpira,
Pod nebó zdaj vabi me rajska pómlad
Vživat veselje.

2. Rad pustím zidove in temne misli,
Grem na prosto, gledam, poslušam, čutim,
Kaj godí nad mano se in krog mene
In premišljujem.

3. Zemlja ni več zemlja ko prej je bila,
Spremenila v raj se je pozemeljski;
Veličastne so pred menoj natore
Bukve odperte.

4. Iz njih berem večno modrost, mogočnost,
Njega, ki je neobsegljiv in večen;
Zemlja in nebó so mi priče glasne
Slave Njegove.

5. Čerke vse stvarí so mi in prizori,
Ki beró očí jih pazljíve moje,
Ves zavzet stermím nad modrostjo sveto,
Ki je v stvarjenji.

6. In iz njih učím za življenje kratko
Zlatih se vodíl in naukov modrih,
Ktere je zapisal neskončni Stvarnik
Vsemu človeštvu.

7. Tù spoznavam, kaj je modrost človeška,
Kaj umetnost, ki jo imá vsa zemlja,
Vidim, da vse proti modrosti večni
Dim je v višavi.

8. Ako bilko v travi pogledam skrito,
Ali zrèm drevó tam najviše v gozdu,
Vse mi kaže: Človek hrepêni kvišku
Kakor rastlina.

9. Kar rastlina je brez dežjà in rose
In brez žarkov solnčnih, gorkote, luči,
To si človek, ak' ti pomoč ne pride
Iznad višave.

10. Gledam mravljo, ki se ves dan ukvarja,
Ali na cvet od cveta letečo čbelo,
Spet mi pravi: Človek delaj marljivo
V svojem življenji.

11. Kdor se kot čebela in mravlja trudi,
Ne obupa, če se potí mu čelo,
Vse izveršil z vspehom bo dobrim, srečno
Našel zaklade.

12. Ako gledam v sinje vodé zercalo,
Ki je čista kakor kristal in svitla,
Spet učí me: Človek ohrani čisto
Serce in dušo.

13. Blagor mu, ki hrani si čisto serce,
Veči to zaklad je ko kupi zlata,
Brez primere je srečen, ker njegova
Last so nebesa.

14. Krog sebe poslušam krilatih pevcev
Zbor glasan, njegovo me vnema petje,
Harmonija sladka mi vliva v serce
Rajsko veselje.

15. To budí me, da iz sercá povzdignem
Glas svoj in pridružim se pevcem drobnim,
Ž njimi združen Večnemu pojem hvalo
V pesmi doneči.

16. Slabe vém besede so, v ktere vlivam
Sveta čustva, ki jih gojí mi serce;
Vendar, Večni! sprejmi zahvalo mojo
V pesmi ponižni.

17. Hvalo in čast pojem s stvarmí Ti vsimi
Za nauke, ki razodel si jih mi
V vsem stvarjenji, molim, častim Te v prahu;
Ozri se na-me!

(Danica 1870 l. 21.)

Sklep.

1. Življenje jaz naj zaigral bi svoje
In večno srečo dal za pest prahú?
O svét, ne maram za sladkosti tvoje,
Ki smertni strup v podobi so medú!

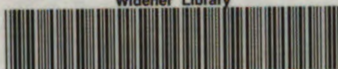
2. Moj duh visoko k nébu se dviguje
In prazno mi je slepih želj sercé,
Po sreči zémeljski ne vezdihuje,
Ki nič ni kakor skrito le gorjé.

3. Posvetni hrup nikakor me ne moti,
Zastonj mi meče ladijo vihár!
Obup in strah se nikdar me ne loti,
Doklèr mi sije svete vere žar.

4. Naj svet vesvolnji se okrog potresa,
Naj iz oserčja zemlje vró moči,
Naj svoje luči zatemné nebesa:
Udan Gospodu bodem žive dni.

(Danica 1871 l. 26.)

Widener Library
3 2044 098 645 765